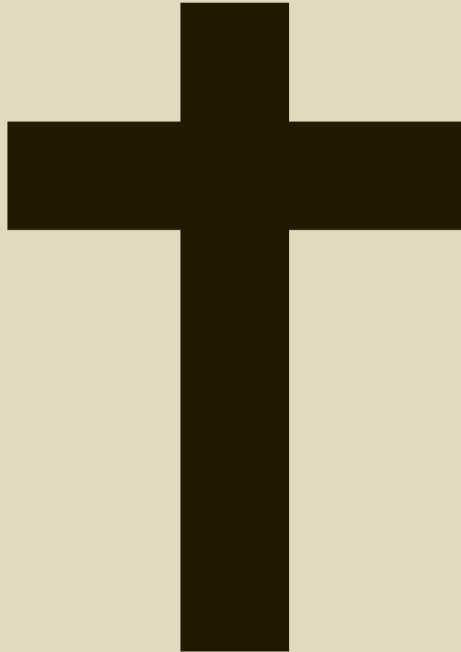

Uumeleembaa Buŋa
Tere Soomongo Gbilia

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Borong Language of Papua New Guinea

**Uumeleembaa Buŋa Tere Soomongo Gbilial
The New Testament and portions of the Old Testament in the Borong Language of Papua New
Guinea**

Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long Niugini

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47

Contents

Introduction	1
Jenesis	3
Ruut	5
Joona	91
Matyuu	97
Maak	101
Luuk	169
Jon	208
Aposol	276
Room	328
1 Korint	395
2 Korint	428
Galesia	458
Efesus	481
Filipai	493
Kolosi	505
1 Tesalonaika	514
2 Tesalonaika	522
1 Timoti	529
2 Timoti	533
Taitus	543
Filemon	550
Hibruu	555
Jeims	557
1 Piito	582
2 Piito	591
1 Jon	601
2 Jon	608
3 Jon	616
Juuda	618
Aisisaan	620
Read the New Testament	623
Diksenari	657
	669

Uumeleembaa Buŋa Tere Soomoŋgo Gbilial

The Scriptures in the Borong (Kosorong) language of Papua New Guinea

Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long Niugini
[ksr]

Translation by Wycliffe Bible Translators

Copyright © 2002, 2011, The Bible Society of Papua New Guinea

Print publisher: The Bible Society of Papua New Guinea

Web version
2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to Wycliffe Bible Translators, Inc. (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri**. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating**. Na tu, **yu no ken senisim Tok**.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**. Olgeta

tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.
Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Qaa mutuya

Anutuwaa qaanon asuganon asugiro mondomondonana kuuya tegoja. Toroqen yangisen anin Anutunon mananana mende mewaa. Uume-leembaa Buṅa Terewaa ku-usuṅa ii uuta. Ii laaligonana utegowaatiwaa so.

Bon motomotoombaa uutanon geengo jawo motoongo meweenṅon goo qaa kota kombombaṅa (*memory verse*) koloowa. Kaanjadeen jawo tosia geenṅaajon meweenṅon kirifinon oowa (underline). Ii 1) geenṅaa praiwet Baibel stadi gawon.

2) Famili diwousen: Miri motoongowaa uutanon ejuti, onṅo mono kambaṅ so ajoroon Buṅa qaa batuya weenṅon aminṅo moma qama koolinṅo laligowu. 3) Baibel stadi ii ejemba 2-10 yononon ajoroon stadi gawon meṅ batugianon aminṅo mobu. 4) Baibel lesan ii kokaenṅ: Monṅon kuma onṅono tosanon ajoroon qaa moma uu wombogianon ambu. 5) Baibel konferens me Baibel kemp kanon Baibel lesan mamaga ambonṅa. 6) Baibel momo jake (Baibel akademi) ii tere miri qaita monṅ.

Sundu motomotoon iikawaa qaa alia (*referens*) tosia ii sundu tetegoyanon me sunduwaa qaa waṅaa baatanon eja. Iikanon saanon buk qata torodaamonṅ, bon ano jawo jangoya mokoloowa.

Soomonṅo Gbiliala uutanon bon (*chapter*) 260 eja. Kaenṅ kolooro weenṅ motoongowaa uutanon bon motomotoon weenṅowaati eenṅ, Soomonṅo Gbiliala qaaya kuuya ii saanon gbani so weenṅon laligowa. Jawoya (*verse*) 7957 ero weenṅ so jawo 23 weenṅowaati eenṅ, ii saanon gbani motoon-gowaa uutanon weenṅodaborowa.

Meleṅmeleṅ gawombaa jenṅkootoya (translation principles)

Jenṅkooto (*rule*) waṅa ii kokaenṅ: Qaa je (*word*) motomotoon mende meleenṅejonṅo, qaawaa kania (*meaning*) motomotoon ii meleenṅejonṅ. Qaa je (*word*) motomotoon otaanṅ meleembonaga, mono sisau kolooro osinṅ amamaawonaga. Ananaanon qaa ii Inṅklis me Koonṅ qaawaa taniṅaanṅ qaago. Kawaaajonṅ Boronṅ qaawaa sii arenṅa (*grammar*) otaaninṅ kania diṅgowaa (*natural*).

Qaawaa kania moma asarinṅo “Ii ananaanon qaanon nomaenṅ ambonṅa?” jenṅ kana monṅgamakejonṅ. Qaa siminṅa tosia ii Boronṅ qaanon mende eja. Kawaaajonṅ kambaṅ tosaanṅa ii jenṅ asarininṅ koriga koloowaa. Inṅklis qaanon qaa motoondeenṅ kolooro Boronṅ qaanon qaa koriga mindiriinṅ jejonṅ. Iikawaa sareya monṅ ii ‘selfish’. Ii ananaa qaanonṅ: Iyanṅaajonṅadeenṅ romonṅonṅ kiririnṅjaba laligoja me buuju.

Qaa lombotawo (*key terms*) tosia iikawaa kaniagia (*diksenari, glossary*) ii buk tetegoyanon anṅonṅa saanon iima weenṅowa. Qaa monṅ ii holy. Ii Boronṅ qaanon nomaenṅ, ii iikanonṅ kema iiba. Qaa tosaanṅa ii momalaari, uujopa, Farisii ano kaanṅ kaanṅ.

Qaawaa kania (*meaning*) kitia mende mesaonṅejonṅ ano qaawaa kania (*meaning*) tosaanṅa ii mende toroqenṅ amakejonṅ (*streit tru, accurate*). Qaawaa kania kitia tosaanṅa ii aasṅogoyanonṅ eju (*implied information*). Ii osiqosinṅ qaganonṅ osonṅ mokolonṅ asuganonṅ amakejonṅ. Kaenṅ aninṅ kanianonṅ asuganonṅ koloonṅkeja (*kilia, clear*).

Qaa tosia ii ambosakonṅ yonṅoo kambaṅonṅ mende ero jegi iwoi ii kanagenṅ kolooro qata kaanṅjadeenṅ karo kambaṅ kokaamba qamakejonṅ. Iikawaa sareya tosaanṅa ii kantri, gawman, prowins, gawana, zioz, bisop, pasto, maaket, monenṅ ano kaanṅ kaanṅ. (*Loan word*) ii kambaṅ kokaamba ananaa qaaga kolooja.

Qaa tosia ii kambaṅ kokaamba sopa () uutanonṅ aninṅ kanagenṅ kuuyanonṅ iikawaa kania mogigo ii saanonṅ mesaowonṅa. Iikawaa sareya monṅ ii meme (noninṅ), farisii (Kana qaawaa kaparanṅkonṅ).

Yaɓeɓoroŋ oŋoonoŋ qaa tosia morota jeŋkejuto, kilen kuuya koi ii saanoŋ moma asariwoŋa.

Jenesis (Letoqeto) Anutunon jero iwoi kuuya letongi. Jenasa-asari

Buk koi kanon sundu koi kaanja jeja: Anutunon siwe, namo, iikawaa iwoiya kuuya ano ejemba mokoloon orono singisongonon kamaan ururo lombo siimboboloyawo ii balon so ananaa qanananon uro. Kaen kamaan nunuro Anutunon oyanboyon mokoloon laligowombaajon kana nomaanja ii arenjon ano. Letoqeto (Jenesis) buk kokawaa uutanon bakaya woi kokaen ejao:

1) Bon 1-11 Sundu kanakanaiya: Anutunon siwe ano namo mokoloon orono ejemba yonoo laaligogianon wala eenanon nomaen kolooro. Adam ano Iiw, Kein ano Abel yonoo sundugia. Nooawaa kambaanon gboulu somata waama namo tururo. Babilon kanon taua koriga totoon meg.

2) Bon 12-50 Israel yonoo bemunjaleurgia yonoo sundugia: Wala Aabrahamnon Anutu moma laarin qaaya ten koma laligoro qaaya jen tegoro solananiro. Iwaa gematanon meria Aisak, esia Jeikob qata mon Israel ano iwaa merauruta 12 yonoo sundugia kania kania. Eja 12 ii Israel kanagesowaa tuun 12 yonoo bemunjalegiaga koloogi. Bemunjale Joosefwaa sundu ii qaita mon. Nomaen kolooro Joosefnon wala Iijipt keno iwaa gematanon man Jeikob ano daremunuruta kuuya yononon kanagen kaanagadeen sumanjurugia iyonowo Iijipt kantrinon kema waba laligogi.

Buk koi kanon ejemba yonoo laaligogiaa sunduya mamaga jejato, Anutunon nomaen ama ononoti, iikanon sundu iikawaa bakaya waja kolooja. Laaligowaa sundu kuuya iikawaa nanamemen eja waja ii Anutu. Kanakanaiyanon siwe, namo ano iyoroo iwoigara kuuya mokoloon onono singisongonon kamaan ururo pondan Mangia onon laligon kilenagia gosin qaagia jen tegon irongia meleema onono qagianon uro laligogi. Tosianon Anutu waa qaa baatanon kenjiti, ii awaagadeen kalan koma unuano laaligogianon iikawaa so utegon asugiro. Nooawaa kambaanon sumanjuruta 8 yononon qaagoto, ejemba tosaanja kuuya yononon komugi. Kanagen soomongo qaaya ii Aabraham ano gbiliuruta kanagen koloogiti, ii onono. Soomongo qaa iikawaa so Anutunon kanagesouruta oyanboyon mokoloowutiwaajon galen koma onono laligon kouma laligon kougi. Ejembanon wala eenanon nomaen Anutu moma laarin mugiti, sundu towoya iikanon kamba kokaamba kaanagadeen momalaarinananon kotiin gbilia ewaatiwaajon ilaan nonomakeja.

Buk kokawaa bakaya waja 10 ii kokaen:

- 1) Siwe, namo ano iwoi kuuya mokolooro. 1.1–2.25
- 2) Singisongowaa lombo siimboboloyawo kanairo. 3.1-24
- 3) Aadambaa kambaanonnga kanain Nooawaanon kouro. 4.1–5.32
- 4) Nooawaa kambaanon apu gboulu somatanon waaro. 6.1–10.32
- 5) Babilon miri koriga totoon meg. 11.1-9
- 6) Seembaa kambaonnga kanain Abrambaanon kouro. 11.10-32
- 7) Bemunjale karoon Aabraham, Aisak ano Jeikob 12.1–35.29
- 8) Iisoowaa gbiliuruta ii kokaen: 36.1-43
- 9) Joosef ano iwaa daremunuruta 37.1–45.28
- 10) Israel kanageso yononon Iijipt laligogi. 46.1–50.26

Anutunon jen kotooro iwoi kuuya letoma koloogi.

¹ Kanakanaiyanon Anutunon Siwe ano namo mokoloon orono. ² Mokoloon orono namo ii gbamenja ano kijikajuyawo ero. Ero apu anjon dusiitawo ii pangamanon

esuuro ero. Kaen ero Anutuwaa Unja Toroyanon apu iikawaa qaganon kema kan laligoro. ³* Kaen laligoro Anutunon kokaen jen koto: “Asasaga mono asugiwa.” Kaen jen koto goman mono asariro. ⁴ Asariro iiro awaa kolooro asasaga ano pangaman mendeema orono. ⁵ Asasagaa qata ween ano pangamambaa qata gomantiina kaen orono. Kaen orono weemboria mutuya tegoro goman tiin ano.

⁶* Ano Anutunon kokaen jen koto: “Mono apu batugianon sombimbaa jawo kotiga asugin apu mendeeno eugen ano emugen ewao.” ⁷ Kaen jen koton sombimbaa jawo kotiga mokolon iikanon apu mendeeno deema jawo qaganon eugen ano jawo baatanon emugen eri. Kaen kolooro. ⁸ Anutunon sombimbaa jawo kotiga eugena qata sombin qaro. Kaen qaro weemboria woiya tegoro goman mombo tiin ano.

⁹ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Apu sombin baatanon ejuti, ii mono men kululuugi tuun motoonjo kolooro namo toboga asugiwa.” Kaen jen koto mono kaen asugiro. ¹⁰ Kaen asugiro tobogaa qata namo qama apu tuun somata kululuugiti, iikawaa qata kowe orono. Orooma iriuro iikanon mono awaa kolooro. ¹¹ Awaa kolooro kokaen jen koto: “Namo qaganon mono iwoi tonjonja kuuya kokaen asugin waabu: Loloo gbojoja iwoi kogiawo ii mono asugin waama kuun sogonkebu. Gere kasa tanigia kania kania mono namonon asugin hongia kogiawo kuun sogonkebu.” Kaen jen koto mono kaen asugiro: ¹² Namo qaganon iwoi tonjonja kuuya asugin waagi. Loloo gbojoja iwoi kogiawo tanigia kania kania ii asugigi. Gere kasa tanigia kania kania ii namonon asugin hongia kuun sogogi. Kaen asugiro Anutunon injiuro iikanon mono awaa kolooro. ¹³ Weemboria karonja tegoro goman mombo tiin ano.

¹⁴ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Sombimbaa jawo kotiganon mono asasaga asugin ween ano gomantiina ii mendeema oroma nama (yara) yambu, konjuru kaban ano ween kaban, gbani kaban ano weemboria motomotoombaa aiweseyaga ewu. ¹⁵ Iikanon mono sombimbaa jawo kotakota kanon asasaga ano namo men asariwu.” Kaen jen koto mono kaen asugigi: ¹⁶ Anutunon asasaga somata woi mokolon orono: Asasagaa galenja ween jaaya nano iikawaa kamakamaata koin ii gomantiina galenja nama en ubao. Sengelao ii kaanideen mokolon onono. ¹⁷ Anutunon ii sombimbaa jawo kotiga iikanon namo men asariwutiwaajon onono. ¹⁸ Ii namo men asarin ween ano gomantiina galenjiaga nama asasaga ano pangaman mendeema orombutiwaajon onono. Kaen asugiro Anutunon injiuro iikanon mono awaa kolooro. ¹⁹ Weemboria 4:ya tegoro goman mombo tiin ano.

²⁰ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Apu kowe iikawaa uutanon mono iwoi isinonogiawo asugin sokoma apu qen kondondongon lan kema kan laligowu. Kaanideen koonja koonja namo qaganon kanakeewan elelaon koton kema kan laligowu.” ²¹ Kaen jen kowewaa oroya somasomata ano iwoi isinonogiawo tanigia kania kania apu qen kondondongon qeqelala kema kankejuti, ii mokolon onono. Kaanagadeen koon tanigia kania kania engangiawo ii mokolon onono. Mokolon onoma injiuro iikanon mono awaa kolooro. ²² Awaa kolooro kotuegon onoma qaa kokaen jen koto: “Ono mono ko meragiawo juma sein apu kowe sokoma laligowu ano koon onono kaanideen namo qaganon koloon seiwu.” ²³ Qaa kaen jen koto weemboria 5:ya tegoro goman mombo tiin ano.

²⁴ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Namo qaganon mono iwoi kuuya laaligogiawo tanigia kania kania asugiwu. Miriwaa oroya, iwoi bagianon koma kondondongonkejuti ano duuyaa oroya tanigia kania kania, ii mono asugiwu.” Kaen jen koto mono kaen asugigi: ²⁵ Anutunon duuyaa oroya tanigia kania kania ii mokolon onono. Miriwaa oroya tanigia kania kania ii mokolon onono ano iwoi kuuya bagia namonon

* **1:3:** 2 Kor 4.6 * **1:6:** 2 Piito 3.5

koma kondondongonkejuti, tanigia kania kania ii mokoloon onono. Mokoloon onoma injiiri iikanonj mono awaa kolooro. Kianj.

Anutunonj eja ano emba mokoloonj orono.

²⁶ * Kawaa gematanonj Anutunonj kokaen jen kotooro: “Ayo, anana mono eja ananaa tani kaanja meninj iwoi kuuya galenj koma onoma laligowa. Iwoi kuuya ii kowewaa soraya, sombimbaa koonja ano miriwaa oroya, namo kuuya ano iwoi kuuya bagia namononj koma kondondongonkejuti, mono iyonoo galengiaga koloonj laligowa.” ²⁷ *
* Kaen jen kotonj iyanjaa kaitaniaa so eja mokolooro. Anutuwaa kaitania kaanja laligowaatiwaajonj ii mokoloonj muro. Eja ano emba laligowaatiwaajonj ii mokoloonj orono. ²⁸ Mokoloonj oroma ii kotuegonj kokaen jen kotonj orono: “Oro mono gbili mokoloori koloonj seinj ama balonj sokoma laligowu. Kaen laligonj balonj toya koloowu. Kaen koloonj kowewaa soraya, kanakeewambaa koonja ano oro mokolenj lagiso buubuu namononj kema kankejuti, mono ii kuuya galenj koma pongia koloonj laligowu.” ²⁹ Kaen jen kotonj qaa kokaen irijoro: “Mobu, niinonj monjanj logoya kania kania balonj kuuya sokoma asuginj waama kogia kuunj sogonkejuti ano gere kasa kuuya honj kogiawo kuunj sogonkejuti, iikanonj nembanenegia koloowaatiwaajonj anjenj. ³⁰ Duuyaa oroya kuuya, kanakeewambaa koonja kuuya ano iwoi kuuya namononj kema kankejuti ano tosia kuuya sewanj aasonj horonkejuti, iyonoojonj loloo gbojoja tonjonja kania kania ii nenegia koloowaatiwaajonj anjenj.” Qaa kaen jero mono kaen asugiro. ³¹ Asugiro Anutunonj iwoi kuuya mokoloroti, ii iiro awaa totoonj kolooro keraqeeanjo moro. Weemboria 6:ya tegoro gomanj mombo tiinj ano. Kianj.

2

Anutunonj kendonj raro.

¹ Gomanj ano siwe jakeya jakeya ano namo yoroo iwoigara akadamugarawo kuuya ii mono mokoloonj onondabororo. ² * * Anutunonj gawonja ii mero tegoro weemboria 7 iikanonj kendonj raro. Gawonja kuuya merotiwaajonj weemboria 7 kanonj haamo mero. ³ Mokomokoloo gawonja kuuya merotiwaajonj ama weemboria iikanonj haamo mero. Kawaajonj weemboria 7:nja ii kendonj jen kotuegonj jen kobooro. Kianj.

Oyanboyanj gawonj qata Eeden

⁴ Anutunonj siwe namo mokolooro asugiritiwaa sunduya ii kianj. Ponj Anutunonj siwe namo mokoloonj oronoti, kambanj iikanonj ⁵⁻⁶ Ponj Anutuwaa uuainjaajonj namo qaganonj konj mende kiro gawonj komakoomowaajonj eja monj mende laligoroto, namo uutanonja bedu iikanonjadeen kouma namo qaga sokoma menj samoriro. Kawaajonj duuyaa gere kasa monj me sombembaa loloo gbojoja iwoi monj ii namononj mende asuginj ero.

⁷ * Kambanj kanonj Ponj Anutunonj balonj sububunj menj iikanonj eja menj yagonj laaligowaa buu aasonja sewanjonj upipiiri kemero horonj gbilinj laaligowaa unayawo kolooro.

⁸ Kaen kolooro Ponj Anutunonj weenj koukoutanonj baagenj gomanj qata Eeden kanonj oyanboyanj gawonj (paradise) komoma eja mokoloroti, ii iikanonj oono laligoro. ⁹ * Oono laligoro jen kotooro namononja gere tanigia kania kania asuginj waagi. Gere ii iimasiinjiingawo kolooro hongia neneya ii naanjiawo. Oyanboyanj gawonj biiwianonj laaligo kotigaa geria ano momakootowaa geria ii motoonj jen kotooro asugiri. Momakootowaa geriaa kania ii kokaenj: Honja nenj iikanonj awaa ano bologa iikawaa kania ii moma kotowaobo.

* **1:26:** 1 Kor 11.7 * **1:27:** Mat 19.4; Maak 10.6 * **1:27:** Jen 5.1-2 * **2:2:** Hib 4.4, 10 * **2:2:** Eks 20.11
* **2:7:** 1 Kor 15.45 * **2:9:** Ais 2.7; 22.2, 14

¹⁰ Gere kaan waagi apu mon ii Eedenonja kanain oyanboyon gawon koton kelekele men iikanonadeen kamaan juma apu boria gowoya 4 koloon kenji. ¹¹ Apu gowoya mutuyaa qata Piison, ii Hawila balon kuuya liligon en kenja. Balon kanon goul eja. * ¹² Balon iikawaa gouluya ii awaa soro kolooja. Selemoron unkoowayawo qata bedelion ano jamo honawo qata oniks ii kaanagadeen iikanon ejao. ¹³ Apu gowoya woiyaa qata Giihon. Ii (Mesopotemiawaa) balon qata Kuus ii kuuya liligon kenja. ¹⁴ Apu gowoya karonjaa qata Taigris. Ii Assiria balon batanon ween koukoutanon baagen kemen kenja. Apu gowoya jango 4 iikawaa qata ii Yufreitis.

¹⁵ Kaen kolooro Pon Anutunon eja wama oyanboyon gawon Eeden koma komoma galen kombaatiwaajon jen oono. ¹⁶ Ooma kokaen jen koton muro: “Oyanboyon gawon uutanon gere kuuya nama kenjuti, iyonoo hongia ii saanon afaangon men nen laligowa. ¹⁷ Kaento, momakootowaa gere hona ii mono mende newa. Ii nen awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowagati een, gii mono weemboria iikanonadeen koomu kotiga komuwaga. Kawaajon ii mono mende newa.”

¹⁸ Kaen jen Pon Anutunon jero: “Eja anodeen laligoro awaa mende kolooja. Kawaajon nii mono iyanja kaanja ala-ilailaaya mokoloomanja.” ¹⁹ Kaen jen duuyaa oro kuuya ano kanakeewambaa koon kuuya ii namonon mokoloon onoma ejawaa kosianon unuama ejanon qagia nomaen qabaati, ii iima mobaatiwaajon iwaa baatanon onoono. Onoono ejanon iwoi laaligogiawo kuuya iyonoo qagia motomotoon qaro Anutunon kaen ewaatiwaajon jen kotiitiro. ²⁰ Kaen kolooro ejanon miriwaa oro kuuya, kanakeewambaa koon kuuya ano duuyaa oro kuuya ii qagia qadabororo. Qadaboroto, iyanja kaanja ala-ilailaaya laligowaatiwaajon mon mende mokolooro.

²¹ Mende mokolooro Pon Anutunon kaen iima koton eja men bimooro komunagbiili gaon ero. Ero maron siita mon horon siitaa duja busuyanon men kojangiro. ²² Kojangin maron siita ejawaanonga meroti, iikanon emba mero. Men nama ejawaanon wama karo. ²³ Wama karo ejanon ii iima kokaen jero: “Yai! Koi neenaa taninaga. Iwaa sii busuya ii neenaa sii busunonga asugija. Anutunon ii ejawaa sele kitianonga mero letoma eja tani kaanja laligojiwaajon qata emba (= ejawaa alia) qabu.” † ²⁴ * Kaen jero Anutunon jen koton orono: “Kaen kolooro ejanon mono nemunmanja oromesaon embiawo qokotaan selemotoonngo koloon laligowao.”

²⁵ Eja iikanon embiawo opo surugara qaa bombolan laligorito, kilen iyangaraajon gamugara mende moma laligori. Kian.

3

Aadam ano Iiw Anutuwaanon qaa qotogon kamaan ururo.

¹ * Pon Anutunon namowaa oro laaligogiawo kuuya mokoloon ononoti, iyonoo batugianon mokolenon osonkakale momonon oro kuuya unuugun uro. Kaen uma emba kokaen ijoro: “Oyanboyon gawonon gere kuuya nama kenjuti, iyonoo hongia mon mende newaotiwaajon Anutunon onanon jen koton orono me qaago?”

² Kaen ijoro embanon meleema mokolen kokaen ijoro: “Oyanboyon gawonon gere tosia nama kenjuti, iyonoo hongia ii saanon newotiwaajon jero. ³ Jeroto, gawon biiwianon gere mon nanji, iikawaa hona ii nen komuwobotiwaajon mono kokaen jero: ‘Ii mono mende newao. Ii mende oosiriwao.’ Kaen jen koton norono laligojo.”

⁴ Kaen meleema jero mokolenon emba kokaen ijoro: “Ii awawi totoon! Oro mende komuwaota. ⁵ Kaento, gere iikawaa hona neri weemboria iikanondeen mono jaagaranon tooro Anutu kaanja koloon awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowaota. Anutunon kaen koloowabotiwaajon moma qaa kaen jero.”

* **2:11:** Hawila: ii Babilonia balombaa jawo kosianon eja. † **2:23:** Ejawaa alia: Inklis qaa iiba: man ano woman qaa woi ii ororon tani koloojao. * **2:24:** Mat 19.5; Maak 10.7-8; 1 Kor 6.16; Ef 5.31 * **3:1:** Isa 12.9; 20.2

⁶ Kaen ijoro embanon gere ii uun iigigiuro hona awaa nenetaa so kolooro. “Ii iima-ainainawo nano momakooto somata afaankota nombaa,” kaen romongon hona mon metogon nero. Nejen loya iwo laligoroti, ii kaanjadeen muro nero. ⁷ Nero jaagaranon mono iikanondeen tooro bombolan laligoriti, ii iima koton aori. Kaen iima koton aon nama fig gerewaa sena memburaatin opo suru kaanja uun lama rari.

⁸ Rari ween jaaya kemero goman gooriro Pon Anutunon oyanboyan gawonon riin karo kana otonga mori. Ii moma loemba yoronon Pon Anutuwaawaa jaasewanongan kokomomola men oyanboyan gawombaa gere uugianon kema asangori. ⁹ Asangorito, Pon Anutunon Aadambaajon kokaen qaro, “Gii dakanon laligojan?”

¹⁰ Kaen qaro kokaen meleeno: “Gii oyanboyan gawon utanon riin kana goo kana otonga moma selen bombolan rajeniwaajon toroko mojen. Kawaaajon kokomomola men asangojen.”

¹¹ Kaen meleeno kokaen ijoro: “Gii bombolan laligojani, ii moronon gijoro mojan? Nii gere mombaa kota newabotiwaa songo ama gombeti, gii iikanonon mon nejana me qaago?”

¹² Kaen ijoro ejanon jero: “Emba niwo laligowaatiwaajon nonati, iinon gere iikawaa kota nono nejena.”

¹³ * Kaen ijoro Pon Anutunon emba kokaen qisin muro: “Gii mono naambaajon kaen anjana?” Qisin muro kokaen meleeno: “Mokolenon nijongoro nejena.”

Anutunon irona meleema onombaatiwaajon jero.

¹⁴ Kaen meleeno Pon Anutunon mokolen kokaen jen muro: “Kaen anjanawaajon ama gii mono miriwaa oro kuuya ano duuyaa oro kuuya yonoo batugianon kokaen jen qasuaan gombe laligowa: Gii mono namonon laligowagatiwaa so baganon kondondongon kema kan sububun utanon laligon kikisi iwoi nenkeba. ¹⁵ * Kaen nen embawo batugaranon kere ama orombe ii moma laligowaga. Kere ii goo gbiliuruga ano iwaa gbiliuruta yonoo batugianon toroqen en uro kokaen koloowaa: Yonoononga eja monon goo wanga rinjangoro gii iwaa kana gbakoyanon kinkebaga.”

¹⁶ Toroqen emba kokaen jen muro: “Gii koro ama laligona masu guro siimbobolo somata gombe ii moma merabora onomakebaga. Ii kilen naanga mono logaagen en gono iinon galenga koloon laligowaa.”

¹⁷ * Toroqen eja kokaen jen muro: “Nii gere mombaa hona newabotiwaaajon ‘Ii mende newa,’ jen songo ama gombeto, giinon kilen embagaanon qaa otaan nejana. Kawaaajon nii namo ii gojon ama seigowe ewaa. Kaen ero gii namonon laligowagatiwaa so mono uren aon siimbobolo moma gawon mamaga men nenega mokolon laligowa. ¹⁸ Gawon men laligona goo nene gawonon jon kowororo iwoi ii kouro duuyaa logoya iwoi nen laligowa. ¹⁹ Kaen laligon nogo arin gawon mena gbamo yakaga hona kolooro nen laligowa. Kaen laligowagato, namonon men gombetiwaajon namo iikanondeen mombo eleema kemeba. Selega sububunon men gombeta laligon umago mono mombo sububun koloowaga.” Kaen jen muro.

²⁰ Ejanon embia iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, iyonoo nemungia kolooro ejanon qata Iiw (Eewa) qaro. * ²¹ Pon Anutunon oro selianon opo suru men Adam embiawo lama orono laligori.

Anutunon Adam Iiw Eeden jolontowonon konjoma orono.

²² * Kaanja laligori Pon Anutunon kokaen jero: “Yai! Ejemba ii nonoononga mombaa so koloon awagaa kania ano bologaa kania mendeema orombaatiwaajon mojado. Kaen

* **3:13:** 2 Kor 11.3; 1 Tim 2.14 * **3:15:** Isa 12.17 * **3:17:** Hib 6.8 * **3:20:** Iiw: qaa iikawaa kania ii ‘Jaawo laligojuti, iyonoo nemungia.’ * **3:22:** Ais 22.14

kolooro laaligo kotigaa gere kota mende newaotiwaajon songo ambeto, yoronon kamban kokaamba toroqen borogara boraama ii kaanagadeen men nen iikaanonon mende komun tetegoya qaa kotiin laligon ubaobo.”²³ Kaen jen kawaajon oyanboyon gawon Eeden iikanonon konjoma oroma namononon men oronoti, mono namo iikanonadeen komakoomo gawon mewaotiwaajon wasin orono seleengen kemen keni.²⁴ Ejemba kaen konjoma oroma oyanboyon gawon Eedembaa leegenonon ween koukoutanon baagen zerubim gajoba tosaanon kuun onono laaligo kotigaa gere iikawaa kania utun galen kongi. Yonoo borogianon manjawaa sooya somata ano iikanonon gere bolon kaan bilibiliawo jen batanon gematanon liligon bilisikwaa so kolooro nama galen koma laligogi. Kian.

4

Keinon Abel qero komuro.

¹ Aadamonon embiawo laligon agimin aori Iiwnon (Eewa) koro ama Kein (Kain) mero. Men Kein qawaajon kokaen jero: “Anutunon ilaan nono merana mejenon.”² Iiwnon kanagen Aadambaa meria Abel, Keimbaa koga mero. Abelnon laligon somariin lama galengiaga kolooro Keinon komakoomo ejaga koloon laligoro.³ Kaen laligori kamban monon Keinon gawononon nene tosia men kan Pombaajon siimolon onon muro.⁴ * Abelnon kaanagadeen lama tuunanonon mutu kolokolooya mon men kan qen kitia kelegawonon Pombaa siimolon ooro. Ooro Pononon Abel onon ano iwaanon siimolon iima moro naanawo kolooro.⁵ * Naanawo kolooroto, Pononon Kein ano iwaanon siimolon ii iima togoro. Kaen kolooro Keimbaa irinon soono uuta katitigoro jaasewanonon bosoleero.⁶ Bosoleero Pononon Kein kokaen ijoro. “Iringa mono naambaajon soono jaasewanganon bosoleeja?”⁷ Gii iwoi awaa ana men analin gombe saanon jaasewanga hak otaambaga me qaago? Iwoi awaa mende ana singisongowaa Toyanon mono uugaa naguyanon nama koumambaajon awelegon embomakeja. Kaen embomakejato, gii mono iikawaa songo ama galen men haamo amba.”

⁸ * Pononon Kein kaen ijoroto, Keinon kilen koga Abel kokaen ijoro: “Mono kana anorodeen gawonon kembo.” Kaen ijoro gawonon kema Keinon lugun koga Abel gelanjin men qero komuro.

⁹ Komuro Pononon Kein kokaen qisin muro: “Koga Abel ii dakanon laligoja?” Qisin muro kokaen meleeno: “Nii mende mojen. Nii konaa galenon qaago.”

¹⁰ * Kaen meleeno Pononon ijoro: “Gii naa iwoiga anjanon? Moba, kogaa sayanon mono namononga asugin qaro mojen.”¹¹ Namon kokawaa qaa oota aantama kogaa saya boronganonon meji, niinon mono kokanonon konjoma gombe kemba. Joramoraan angonjora ii mono goo qaganon ambe uja.¹² Konjoma gombe komakoomo gawon mena namonon morianonon honon angon koma gonon balon so momolagon keqelen ama olon koma lan kema kan laligowa.”

¹³ Kaen jero Keinon Pononon kokaen ijoro, “Qaanaa ironon meleena qananon uji, iikanonon mono esunon uugun bimooro bosimambaajon amamaamanon.”¹⁴ Moba, gii kete nii gawonqeqe balononon notaana jaasewanganonon momolagon balon so keqelen ama olon koma lan kema kan laligomanon. Kawaajon mononon nii niima afaangon nuro komumambo.”

¹⁵ Kaen ijoroto, Pononon kokaen jero moro: “Kaen qaago! Mononon Kein qero komuwaati een, iikawaa ironon mono iwaa qaganon uro ambenon 7 koloowaa.” Kaen jen mononon Kein mokolonon qero komuwabotiwaajon selianon aiwese tere monon ano.¹⁶ Kaen ano Pombaa jaasewanonon mesanon kema kema balon qata Lansan ewaewan (Nood) kanon keuma laligoro. Balon ii Eeden ween koukoutanonon baagen eja. Kian.

* 4:4: Hib 11.4 * 4:8: Mat 23.35; Luuk 11.51; 1 Jon 3.12 * 4:10: Hib 12.24

Keimbaa gbiliuruta

¹⁷ Keinonj embiawo laligonj agiminj aori koro ama Henok mero. Keinonj taonj monj meriaa qata Henok qaro. ¹⁸ Henokwaa meria qata Irad. Iradwaa meria Mehujael. Mehujaelwaa meria Metusael. Metusaelwaa meria Lamek. Kaenj koloogi. ¹⁹ Lameknonj emba woi orono: Monj qata Ada, monj qata Zila. ²⁰ Adanonj koro ama Jaabal mero. Iinonj ejemba opo sel kuungianonj enj laligonj bao bulmakao galenj koma onjoma laligojuti, iyonjoo benjisigia kolooro. ²¹ Jaabalwaa kogaa qata Juubal. Iinonj ejemba gita kulele qenj awelo uunj laligojuti, iyonjoo benjisigia kolooro. ²² Zilanonj kaanagadeenj meria qata Tuubal-Kein mero. Iinonj somariinj gawombaa tulsya ano manjaqeqewaa iwoiya kania kania ii braas ano ainonj ooro bolbolgoro qokotaanj menjkeronj. Tuubal-Keimbaa naanja qata Nama.

²³ Lameknonj kambanj monjonj embawoita ii kokaenj irijoro,
 “Ada ano Zila embawoita, oro mono geja ama qaana koi mobao:
 Monjonj nii nunj qijiriro iikawaa ironjaajonj
 mono eja monj qewe komuwaa.

Monjonj nii gbilibuurunj nuro sa iikawaa
 ironjaajonj mono eja gbaworo monj qewe komuwaa.

²⁴ * Monjonj Kein qero ironja iwaa qaganonj uro ambenja 7 koloowaato,
 monjonj Lamek nii nuro iikawaa ironja mono iwaa qaganonj uro ambenja 77
 koloowaa.” Kianj.

Seet ano Enos

²⁵ Eja mutuya Adam iinonj mombo embiawo laligonj agiminj aori meragara monj kolooro kokaenj jero: “Keinonj Aabel qero komurotiwaaajonj Anutunonj Aabelwaa kitianonj merana monj nonja.” Kawaaajonj qata Seet (Nonja) qaro. ²⁶ Seetwaa meria kaanagadeenj kolooro qata Enos qaro. Kianj.

Kambanj iikanonj ejemba yonjononj kanainj Pombaa qata qama koolinj laligogi. Kianj.

5*Aadambaa gbiliuruta yonjoo qa arengia**1 Hist 1.1-4*

¹ * Aadambaa esameraanja ano amboisiuruta yonjoo qa arengia koi. Anutunonj eja mokoloroti, iinonj ii iyanjaa kaitaniaa so mero. ² * Kaenj menj eja ano emba laligowaotiwaajonj mokolonj oroma kambanj kanonj qagara ejemba * qama kotuegonj orono. ³ Adamnonj laligoro yambuya 130 tegoro meria monj kolooro. Ii Adam iyanjaa kaitaniaa so laligoro qata Seet qaro. ⁴ Seet kolooro kambanj iikanonjadeenj Adamnonj toroqenj yambu 800 laligonj kouma laligoro kambanj batuya kanonj meraboraanja tosaanja koloonj ugi. ⁵ Adamnonj kaenj laligonj uro yambuya mindirinj 930 motogonj komuro.

⁶ Komuro meria Seet iinonj yambuya 105 tegoro meria Enos kolooro. ⁷ Enos kolooro kambanj iikanonjadeenj Seetnonj toroqenj yambu 807 laligonj kouma laligoro kambanj batuya kanonj meraboraanja tosaanja koloonj ugi. ⁸ Ugi Seetnonj laligonj kema kema uro yambuya mindirinj 912 motogonj komuro.

⁹ Komuro meria Enos iinonj yambuya 90 tegoro meria Keinan kolooro. ¹⁰ Keinanonj kolooro kambanj iikanonjadeenj Enosnonj toroqenj yambu 815 laligonj kouma laligoro kambanj batuya kanonj meraboraanja tosaanja koloonj ugi. ¹¹ Ugi Enosnonj laligonj kema kema uro yambuya mindirinj 905 motogonj komuro.

* **4:24:** Mat 18.22 * **5:1:** Jen 1.27-28 * **5:2:** Mat 19.4; Maak 10.6 * **5:2:** Adam: ii Hibruu qaanonj ejemba.

¹² Komuro meria Keinan iinon yambuya 70 tegoro meria Mahalalel kolooro. ¹³ Mahalalel kolooro kambaŋ iikanonadeen Keinanon toroqen yambu 840 laligon kouma laligoro kambaŋ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi. ¹⁴ Ugi Keinanon laligon kema kema uro yambuya mindirin 910 motogon komuro.

¹⁵ Komuro meria Mahalalel iinon yambuya 65 tegoro meria Jared kolooro. ¹⁶ Jared kolooro kambaŋ iikanonadeen Mahalalelnon toroqen yambu 830 laligon kouma laligoro kambaŋ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi. ¹⁷ Ugi Mahalalelnon laligon kema kema uro yambuya mindirin 895 motogon komuro.

¹⁸ Komuro meria Jared iinon yambuya 162 tegoro meria Enok kolooro. ¹⁹ Enok kolooro kambaŋ iikanonadeen Jarednon toroqen yambu 800 laligon kouma laligoro kambaŋ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi. ²⁰ Ugi Jarednon laligon kema kema uro yambuya mindirin 962 motogon komuro. ²¹ Komuro meria Enok iinon yambuya 65 tegoro meria Metusela kolooro.

²² Metusela kolooro kambaŋ iikanonadeen Enoknon yambu 300:waa so uuta Anutuwo somonjon kema kaŋ laligoro kambaŋ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi. ²³ Ugi Enoknon laligon uro yambuya mindirin 365 motogoro. ²⁴* Motogon uuta Anutuwo somonjon kema kaŋ laligoro Anutunon een jaa seliawo mero.

²⁵ Mero meria Metusela iinon yambuya 187 tegoro meria Lamek kolooro. ²⁶ Kolooro kambaŋ iikanonadeen Metuselanon toroqen yambu 782 laligon kema kema uro kambaŋ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi. ²⁷ Ugi Metuselanon laligon kema kema uro yambuya mindirin 969 motogon komuro.

²⁸ Komuro meria Lameknon yambuya 182 tegoro meria mon kolooro. ²⁹ Kolooro qata Nooa (ulunholen) qama kokaen jero: “Anutunon balon seigoro nono boronananon gawon koma komoma seleqeqa ama siimbobolo moma laligonin mera koi kanon mono saanon ulunholen nonomakebaa.” ³⁰ Nooa kolooro kambaŋ iikanonadeen Lameknon toroqen yambuya 595 tegoro kambaŋ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi. ³¹ Ugi Lameknon laligon kema kema uro yambuya mindirin 777 motogon komuro.

³² Lameknon komuro meria Nooa iinon yambuya 500 tegoro merauruta karoon qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Kian.

6

Namo ejembanon bolin anjonjoragiawo koloogi.

¹* Ejemba namo qaganon laligogi jangogianon kanain somariiro boraurugia ii kaanagadeen koloogi. ² Koloogi kambaŋ kanon Anutuwaa merauruta yononon ejemba yonoo boraurugia inisosoroogi. Inisosoroogitiwaa so ii ononji embaurugia koloogi. ³ Kaen koloogi kambaŋ iikanon Ponjon qaa kokaen jero: “Namo ejembanon jaa selewo kambaŋ tetegoya qaa laligon ubuto, yononon mono komuwu. Arenjia kaen ama ononjen. Kambaŋ kokaamba kanain laaligogia mono yambu 120 jango ii mende uugun laligon ubuya.” ⁴* Anutuwaa merauruta yononon balon ejemba yonoo boraurugia ononji embaurugia koloon merabora onongiti, kambaŋ iikanon ano kanagen kaanagadeen eja damubiribirigiawo koloon somariin namonon laligogi. Monowaa monoyanonga benjurugia qabunawo laligogiti, iyononon mono ii koloogi.

⁵* Balon ejemba yonoo kilenajia ii somata qatawo kolooro uugiaa momo arenjia kuuya ii kambaŋ so bologagadeen suulan (pororo) ama laligogiti, ii Ponjon iiro. ⁶ Ii iima ejemba mokoloon onono namonon laligogiti, iikawaajon Anutunon moma bolin wosobirinon uuta saa qero siimbobolo moma laligoro. ⁷ Kaen moma laligon qaa kokaen jero: “Ejemba mokoloon onombeti, niinon mono ii balononja unun tiwilaan

* **5:24:** Hib 11.5; Juud 14 * **6:1:** Job 1.6; 2.1 * **6:4:** Jan 13.33 * **6:5:** Mat 24.37; Luuk 17.26; 1 Piito 3.20

onjomaŋa. Ejemba, miriwaa oroya, iwoi bagianonj koma kondondongonjkejuti ano kanakeewambaa koonja mokoloonj onjombetiwaajonj moma bolinj aonj ii mono unuj tiwilaan onjomaŋa.” ⁸ Kaenjeroto, eja Nooa iinonj Pombaa jaanonj kiankoomuya mokoloonj laligoro. ⁹⁻¹⁰ * Nooawaa gbiliuruta yonjoo sundugia ii kokaenj: Merauruta karoonj qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Nooanonj ejemba batugianonj eja solanja koposowaa qaaya qaa laligonj uuta Anutuwo somonjonj kema kanj laligoro. ¹¹ Nooanonj kaenj laligoroto, ejemba tosaanja kuuya ii Anutuwaa jaanonj dogonj bolidaborogi. Kawaajonj ejemba pororo unuj tiwilaan onjonji, iikanonj balonj kuuya sokoma ero. ¹² Ejemba kuuya namononj kema kanj laaligogia menj bolidaborogi gomanj balonj kuuya yonjoo nanamemenjgia ii dogonj anjonjorayawo kolooro Anutunonj namononj unj tanigia kaanja ii iiro.

Wango memewaa arenja

¹³ Kaenj iima Anutunonj Nooa qaa kokaenj ijoro: “Ejemba yonjoojonj ama unuj tiwitiwilaan aoao ii namo kuuya sokoma eja. Kawaajonj niinonj ejemba kuuya menj komunj onjomambaaajonj qaana somonjgowe. Moba, niinonj apunonj balonj meleembe kemero iwoi kuuya isinjonjgiawo ii komudaborowuya. ¹⁴ Kawaajonj gii mono geenjo reen gere koma kanonj wanjoga mewa. Iikawaa uuta kotona uuta melamelaa koloowa. Wanjowaa uuta ano selia ii qandononj kuunj mokotaadaborowa. ¹⁵ Wango ii kokaanja mewa: korigaya 133 miita (450 fiit), aaregenja 22 miita (75 fiit) ano konjaya 13 miita (45 fiit) kaenj mewa. ¹⁶ Waarenja mejugonj sopa ano waarenj batugaranonj liligonj jengenanj tintinja 44 sentimiita (18 ins) ii kotonj mesaowa. Wanjowaa uuta mosona uuta qaga, batuya ano dusiita karoonj koloowu. Wango naguya ii nemunjaagenj amba. ¹⁷ Moba! Niinonj mono jewe gboulu somatanonj kouma balonj kuuya qenj tururo ejemba ano iwoi laaligowaa aasonjgiawo kuuya sombinj baatanonj laligojuti, iyonjononj mono apu nemotonj komuwu. Kaenj komugi namowaa iwoiia kuuya ii mono qaondaborowuya.

¹⁸ Kaenj asugiwaato, niinonj giwo soomonjo arenj kokaenj anjenj: Gii mono wanjononj uba. Gii, embaga ano mera enjarouruga onjononj mono motoonj wanjononj ubu. ¹⁹ Uma laligogi iwoi laaligogiawo kuuya ii qaondaborowubotiwaajonj yonjooonja woi woi ejia ano embia ii sogianonj unjana giwo motoonj wanjononj ubu. ²⁰ Koonj tanigia kania kania, miriwaa oroya tanigia kania kania ano namowaa mokolenj, loloonj iwoi tanigia kania kania kuuya yonjooonja woi woi ii mono komuwubotiwaajonj otana goononj kagi wanjononj ubu. ²¹ Kaanagadeenj onjooanja ano koonj, oro iwoi kuuya yonjononj newutiwaa so mono nembanene kania kania mokoloonj korama menj kululuun wanjononj ana kalanj konkonia ewaa.” ²² * Anutunonj Nooa kaenj ambaatiwaajonj jenj kotonj muroti, iikawaa so mono tenj koma ii kuuya ama medabororo.

7

Ejemba ano oro kuuya ii wanjononj ugi.

¹ Nooanonj wango medabororo Ponjonj qaa kokaenj ijoro: “Gii ejemba tuunj koi yonjoo batugianonj solanja koloonj laligojanj. Niinonj goo kanaga kaenj mokoloojenj. Kawaajonj gii ano sumanjuruga kuuya onj mono wanjononj ubu. ² Oro neneya, donqizizingia qaa ii kuuya yonjooonja sewen sewen, ejia 7 ano embia 7:baa so onjooona goononj koubu. Kaanagadeenj oro anjoojoragiawo kuuya yonjooonja woi woi ejia ano embia kaanja onjooona goononj koubu. ³ Toroqenj koonj kania kania kuuya yonjooonja kaanagadeenj sewen sewen, ejia 7 ano embia 7 ii onjooona giwo wanjononj ubu. Kaenj ana oro ano koonj tanigia kania kania kuuya ii mende qaombuto, toroqenj namononj koloonj seisei ama laligowuya. ⁴ Ugi weemboria 7 tegoro jenj kotowe konj rombuunj somatanonj mono namononj kamaaro gomantiinja weemboria 40:waa so toroqenj konj kiwaa. Kaenj kiro

* **6:9-10:** 2 Piito 2.5 * **6:22:** Hib 11.7

iwoi isinjosonjgiawo kuuya namonon mokoloon onombeti, ii mono motoon jen tegowe qaombuya.”⁵ Ponnon Nooa kaen ambaatiwaajon jen koton muro iikawaa sogadeen mono ten koma ii kuuya andabororo.

⁶ Kaen ama mero Nooawaa yambuyanon 600 kolooro gboulu somatanon namo qaganon kouro. ⁷ * Koubaatiwaajon ano Nooa embiawo ano mera enarourugara yononon motoon gboulunon komuwubotiwaajon oлон koma wanjonon ugi. ⁸ Kaanagadeen oro neneya, donqizizina ano oro angojoragiawo ano koon ano iwoi kuuya bagianon koma kondondongonkejuti, ⁹ ii woi woi kuuya ejia ano embia ii sogianon kan wanjonon Nooawaanon ugi. Anutunon Nooa jen koton muroti, ii mono iikawaa so kolooro. Kian.

Gboulunon ejemba turun onono komugi.

¹⁰ Kaen kolooro weemboria 7:baajon jeroti, ii tegoro gboulu somatanon balon qaganon kouro. ¹¹ * Nooawaa yambuyanon 600 kolooro yambu iikawaa koina 2 kawaa weemboria jango 17 kanon apu jaaya kuuya, apu diingiawo iikawaa nemungia kuuya ii emugenga somariin bongun waagi. Kaanagadeen eukanon kanakeewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii aantangi. ¹² Kon rombun somata ii balonon kamaan kin ero kema gomantiina asaga 40 keno. ¹³ Konon kanain kimambaajon ano weemboria kanon Nooa ano merauruta Seem, Haam ano Jaafet, Nooa embiawo ano enarourugara karoon yononon motoon wanjonon udaborogi. ¹⁴ Toroqen duuyaa oroya ano miriwaa oroya kuuya, iwoi kuuya bagianon koma kondondongonkejuti, koon kuuya ano iwoi engangawo kuuya ii ejemba yonowo motoon wanjonon udaborogi. ¹⁵ Anutunon iwoi kuuya mokoloon onono laaligowaa aason horonkejuti, iyonoononga woi woi (2-2) ii Nooawaanon kouma wanjonon udaborogi. ¹⁶ Anutunon Nooa jen koton murotiwaa so iwoi isinjosonjgiawo kuuya wanjonon udaborogiti, ii ejia ano embia koloori. Kuuyanon udaborogi Pon ano Nooawaa gematanon wangowaa naguya kono.

¹⁷ Naguya kono iikanondeen gboulu somatanon kanain gomantiina asaga 40:waa so toroqen namonon waaro. Apunon somariin waama balon koma turun uma wango namonona metaano uro. ¹⁸ Uro apunon balon qaganon somariin saa qen ugi wanjonon apu qaganon anodeen een lan kema karo. ¹⁹ Kaen kolooro apunon balon qaganon mombo somariin uro. Baana koriga koriga sombin baatanon nama kenjuti, ii kuuya musulungon onono. ²⁰ Musulungon onoma uma baana kuuya koma turun 8 miita (25 fiit) kawaa so unjuugun ero.

²¹ Kaen ero iwoi isinjosonjgiawo kuuya namo qaganon kema kan laligogiti, iyononon apu nemoton komudaborogi. Iwoi kuuya ii koon me miriwaa oroya me duuyaa oroya me mokolen, lagiso ano iwoi kuuya tuun men balonon qeqelala kema kankejuti ano ejemba kuuya ii motoon qaondaborogi. ²² Iwoi kuuya balon tobongan laligon laaligowaa aasona sewanganon horon laligogiti, ii koreyanon komudaborogi. ²³ Iwoi laaligogiawo kuuya namonon laligogiti, ii Anutunon unudabororo. Iwoi kuuya ii ejemba, oro me iwoi bagianon koma kondondongonkejuti me kanakeewambaa koon koon ii mono Anutunon unudabororo. Nooa ano sumanuruta wango uutanon laligogiti, iyonogadeen mono injiima koboon angon koma gou gajogia kono. ²⁴ Apu gboulu kanon balon qen turun mende horon kemeroto, weemboria 150:waa so ero.

8

Gboulunon horon kamaaro namonon toboriro.

¹ Weemboria 150 ii tegoro kanon Anutunon Nooawaa ano duuyaa oroya ano miriwaa oroya ano iwoi kuuya iwo wanjonon laligogiti, ii romonjon onoma haamo

* **7:7:** Mat 24.38-39; Luuk 17.27 * **7:11:** 2 Piito 3.6

somata ano namo qaganonj qero apunonj kanainj horonj kamaaro. ² Anutunonj emugen apu diingiwawo iyonoo jaagia ano eukanonj kanakeewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii kojanginj songo ano kononj riima toborinj sombinonga mombo mende kamaaro. ³ Mende kamaaro apu somatanonj kanainj namo qaganonj erotinonja eleema horonj kamaanj kemero. Weemboria 150:waa so apunonj horonj kamaanj kemenj egi. ⁴ Kaen egi wanjononj koinj 7 kawaa weemboria 17 kanonj baanja qata Ararat kawaa wanjononj mokotaanj kotiinj raro. ⁵ Kanonj raro apu kanonj toroqen horonj kamaanj kamaanj keno. Kema koinj 10 kawaa weenja mutuya kanonj baanja iikawaa wanja ii asuganonj asugigi.

⁶ Asugigi weemboria 40 tegoro Nooanonj wangowaa jengenanja wala memeta ii metano. ⁷ Metama aoao koonj monj wasiro kanakeewanj lanj elelaonj kema kanj mende eleema laligoro balombaa apuya kanonj juguro. ⁸ Kawaa gematanonj Nooanonj kewo monj wasiro keno. Namu qaganonj apunonj horonj kemeja me qaago, iikawaa kania momambaajonj ii wasiro keno. ⁹ Kewononj kema kanj apunonj toroqen balonj sokoma turunj erotiwaajonj haamo memeyaa raranja mende mokolonj wanjononj eleeno Nooanonj boria boraama menj wanjo uutanonj oono. ¹⁰ Oono weemboria 7:baa so toroqen mamboma laligonj kanonj kewo ii mombo wanjononja wasiro keno. ¹¹ Kema mare kanonj eleema oil gere senja gbiligibili monj ii motogonj jetanonj kisama Nooawaanonj karo. Kaen karo Nooanonj ii iima kokaenj moma asariro: Apunonj mono horonj kamaaro namononj asugidaboroja. ¹² Kaenj moma asarinj mombo weemboria 7:baa so mamboma nama kewo ii mombo wasiro elelaonj keno. Kenoto, kabanj iikanonj ii iwaanonj mombo mende eleema karo.

¹³ Nooawaa laaligo yambuya 601 kawaa koinj mutuyaa weemboria mutuya kanonj apunonj namo qaganonj jugunj toborinj ero. Kaenj kolooro Nooanonj wangowaa waarenja mero keno kokaenj uunj iiro: Namu qaganonj mono toborinj ero. ¹⁴ Ii iiroto, mombo mambonjgi toborinj koinj woiyaa weemboria 27 kanonj toboridaboronj ero.

¹⁵ Anutunonj Nooa qaa kokaenj ijoro: ¹⁶ “Gii embagawo ano mera enarouruga, onjo mono wanjo mesaonj kamaawu. ¹⁷ Kamaanj oro iwoi laaligogiawo kuuya giwo wanjononj laligojuti, ii koonja koonja, miriwaa oroya ano mokolenj iwoi kuuya bagia namononj koma kondondongonjkejuti, ii mono kuuya unjuama kamaawu. Kaenj ana saanonj balononj koloonj seisei ama deema balonj sokoma laligowuya.”

¹⁸ Kaenj ijoro Nooa embiawo ano mera enarouruta yonjononj motoonj wanjo mesaonj kamaagi. ¹⁹ Kamaagi duuyaa oroya kuuya, mokolenj iwoi kuuya, koonj kuuya ano iwoi kuuya namononj kema kankejuti, iyonjononj mono kaanjadeen isigiaa so wanjo mesaonj awanjonj kanj kamaadaborogi. Kianj.

Nooanonj Anutuwaajonj siimolonj oonj dangisenj jero.

²⁰ Kamaadaborogi Nooanonj Pombaajonj siimolonj alata monj menj miriwaa oroya donqizizingiawo ii kuuya ano koonj donqizizingia qaa ii kuuya yonjononja tosia onjoma alatanonj ama Anutuwaajonj siimolonj ooro. ²¹ Ooro Ponjonj moronj unkoowaya ainjawo ii moro sokono uutanonj qaa kokaenj jero: “Ejemba yonoo uugiaa momo arengianonj mono meraboraangianonja kanainj bologa koloojuto, kilenj namo ii kabanj monjonj ejemba yonoojonj ama mombo mende qasuaamanja. Iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, niinonj ii unjudaboroweto, iikawaa so kabanj monjonj mombo mende jenj tegonj unumanja. ²² Namononj enj ubaatiwaa so mono namononj koma komogi honja kolooro megii iikanonj mono mende qaondaborowaa. Gomanj olomooro sanjonja momakebu ano geriawo kolooro gere tooro momakebu. Konjuru kabanj ano weenj kabanj, gomantiinja ano asasaga ii kabanja kabanja ewaewanj ama awanjonj enj kembao. Ii kuuya tetegoya qaa enj uro laligowu. Kananonj mono kaenj toroqenj ewaa.” Kianj.

9

Anutunonj Nooawo soomongo arej ano.

¹ * Kaen jen Anutunonj Nooa ano merauruta kokaen jen kotuegon onono: “Ono mono koloon seisei ama gomanj sokoma laligowu. ² Kaen anji balombaa oroya kuuya, kanakeewambaa koonja kuuya, iwoi kuuya bagianonj namo koma kondondongonkejuti ano kowewaa soraya kuuya ii mono onoo borogianonj onoombe onononj ii galenj koma onoma laligogi yonononj onoojonj keegia moma jenengia ororo laligowuya. ³ Iwoi kuuya isinonongiawo kema kanj laligojuti, ii onoo nenega koloon ewaa. Wala logoya iwoi tongonja nenegiaga onombeta kete iwoi kuuya koi kaanagadeen ononjen. ⁴ * Motoonggo ii mono mende newu. Ii oro sayawo. Sa ii laaligowaa sareya koloojiwaajonj ama songo koi ama ononjen. ⁵ Onoangiaa sagia ii mononj monj mende maaba. Mononj sa ii maabaati, iikawaa ironanonj mono iyanjaa qaganonj ubaa. Oro mononj me ejemba mononj ejemba monj qero laaligoyaa sareya maabaati, iikawaa ironanonj mono iyanjaa qaganonj uro komuwaa. ⁶ * Anutunonj ejemba iyanjaa kaitania kaanja merotiwaajonj ama monj morononj ejemba monj qero komuwaati, mononj mono ii kaanjadeen qero komuwaa.

⁷ * Ono mono koloon seinj laligowu. Kaen namo qaganonj koloon seigi jangogianonj somariinj ubaa.”

⁸ Anutunonj toroqen Nooa ano merauruta iwo laligogiti, iyonoojonj qaa kokaen jero: ⁹ “Niinonj kete onjo ano onoo kerasuru-urugia kanagenj koloowuti, onowo soomongo arej anjen. ¹⁰ Kaanjadeen iwoi laaligogiawo kuuya, ii miriwaa me duuyaa koonj oroya kuuya giwo laligonj wanjononja kamaajuti, mono balombaa ilawoila laaligogiawo kuuya yonowo soomongo arej kokaen anjen: ¹¹ Niinonj soomongo arena ii onowo kokaen ama kotiijen: Niinonj apu gboulunonj ilawoila isinonongiawo kuuya ii mombo mende unjuwe qaombuya. Apu gboulu ii namo tiwilaawaatiwaajonj mombo mende ambe kawaa.” ¹² Anutunonj toroqen qaa kokaen jero: “Niinonj mono soomongo arej koi ii neena ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya onowo laligojuti, ananaa batunananonj ambe tetegoya qaa kotiiinj enj ubaa. Soomongo arej iikawaa aiweseya ii kokaenj:

¹³ Niinonj marilolona ii koosunonj ambe ewaa. Niinonj neena ano namononj laligojuti, ananaa batunananonj soomongo arej anjenj, marilolonj kanonj mono iikawaa aiweseya koloon ewaa. ¹⁴ Niinonj kamanj mononj koosuya namo qaganonj horonj onombe kamaanj ajoroogi marilolonnanonj koosunonj asugiwaati, ¹⁵ kamanj iikanonj niinonj soomongo arena ii romongomanja. Ii neena ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigia kania kania ananaa batunananonj ambeti, mono ii romongomanja. Kawaaajonj apu yonononj mombo kaanj mende somariinj iwoi isinonongiawo kuuya tiwilaawutiwaajonj gboulu somata mende koloowaa.

¹⁶ Kamanj mononj marilolonanonj koosunonj asugiwaati, niinonj ii iima iikanondeen soomongo arena ii romongomanja. Ii tetegoya qaa neena ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigia kania kania namo qaganonj laligojuti, ananaa batunananonj ama menj kotiiwe ewaa.” ¹⁷ Anutunonj Nooawaajonj kaen jen toroqen kokaen ijoro: “Niinonj soomongo arej koi ii neena ano namowaa ilawoila laaligogiawo kuuya ananaa batunananonj ama menj kotiijen. Soomongo arej iikawaa aiweseya ii mono kianj.”

Nooawaa merauruta

¹⁸ Nooawaa merauruta wanjononja kamaagiti, iyonoo qagia ii Seem, Haam ano Jaafet. * Haam ii Keinambaa managa. ¹⁹ Yonononj Nooawaa merauruta karoonj koloogi. Ejemba kuuya deenjeema balonj sokoma laligojonj, anana iyonoononja kolooninj.

* **9:1:** Jen 1.28 * **9:4:** Lew 7.26-27; 17.10-14; Lew 19.26; Dut 12.16, 23; 15.23 * **9:6:** Jen 1.26; Eks 20.13

* **9:7:** Jen 1.28 * **9:18:** Jaafet: = seija

²⁰ Nooanonj komakoomo ejaga koloonj wain apu kasa gawonj mutuya komoro. ²¹ Ii komoroto, kambanj monjonj wain apu tosia menj nero uuta enjkalolonj kolooro iyanjaa opo sel kuunj uutanonj opoqiisia qetegonj bombolanj ero. ²² Keinambaa manja Haam iinonj mananonj bombolanj eroti, ii iima seleengenj kemenj daremunwoita irijoro moriti, iikanonj manja gamu qenj muro. ²³ Seem ano Jaafet yorononj ii morito, maleku monj menj sawingaranonj ama gemagama uma mangaranonj bombolanj eroti, ii esuuri. Jaagara mongenj uuritiwaajonj ama mangaranonj asuganonj eroti, ii mende iiri. ²⁴ Nooanonj enjkalolona qaono uuta tororo moma waama meria meraanonj sili ama muroti, ii moro. ²⁵ Ii moma uuta duuro Haambaajonj kokaenj jero: “Keinan ii jenj qasuaanj mujenj. Iinonj mono daremunwoita yoroo welenqequeurugara yonoo welenqequegia omaya koloonj laligowaa.” ²⁶ Toroqenj kokaenj jero: “Anutu, Seembaa Ponja, ii mono mepeseejenj. Keinanonj mono Seembaa welenqequeya omaya koloonj laligowaa. ²⁷ Anutunonj mono Jaafetwaa balonja menj somariiro Seembaa opo sel kuunonj laligowuya. Keinan yonononj mono Seem yonoo welenqequeurugia omaya koloonj laligowu.”

²⁸ Gboulu somatanonj tegoro Nooanonj toroqenj yambu 350:waa so laligonj uro.

²⁹ Laaligoyaa yambuya ii mindirinj 950 kawaa so laligonj kouma komuro. Kianj.

10

Nooawaa merauruta yonoo kerasuru tuunj arengia

1 Hist 1.5-23

¹ Nooawaa merauruta Seem, Haam ano Jaafet yonoo gbiliurugia gboulu tegoro koloogiti, iyonoo qa arengia kokaenj:

Jaafetwaa gbiliuruta

² Jaafetwaa merauruta yonoo qagia ii Goomer, Maagog, Maadai, Jaawan, Tuubal, Mesek ano Tiiras. ³ Goomerwaa merauruta yonoo qagia ii Askenas, Riifat ano Togarma. ⁴ Jaawambaa merauruta yonoo qagia ii Elisa, Tarsis ano Saiprus kanageso ano Rodos kanageso. ⁵ Yonoo esameraurugia ii juma deenqeema (gomanj leelee) Batugaranonj Kowe goraayanonj ano kowe iikawaa watoya watoya kanonj iyanjiaa balongianonj kema laligoju. Yonononj isigia so, tuungia so ano qaagia so iyanjiaa gomanjgianonj kema laligogi. Jaafetwaa kanagesouruta kianj.

Haambaa gbiliuruta

⁶ Haambaa merauruta yonoo qagia ii Kuus, * Iijipt, Libia ano Keinan. ⁷ Kuuswaa merauruta yonoo qagia ii Seba, Hawila, Sabta, Raama ano Sabteka. Raamawaa merawoita yoroo qagara ii Saba ano Dedan. ⁸ Kuuswaa meria monj qata Nimrod kolooro. Iinonj somariinj waama manjageqewaa kawali eja kotiga totoonj koloonj namononj laligoro. ⁹ Iinonj Pombaa jaasewanonj borojanj eja kotiga laligorotiwaajonj ama qaa saanja kokaenj jenkeju: “Monjonj Pombaa jaasewanonj Nimrod kaanja borojanj eja kotiga kolooja.” ¹⁰ Nimrodwaa bentotonja ii balonj koi kaananonj kanaigi: Baabel, Ereka, Akad ano Kalne. Taonj 4 ii Babilonia (Sinar) gomanonj eju. ¹¹ Nimrodnonj Babilonia balonj mesaonj Assiria kema gomanj somasomata qagia Niiniwe, Rehobotir ano Kala ii mero. ¹² Kaanagadeenj Resen ii Niiniwe ano siti somata qata Kala yoroo batugaranonj mero.

¹³ Iijiptwaa gbiliuruta yonononj Libia (Luud) kanageso, Anam kanageso, Lehab kanageso ano Naftu kanageso kolooju. ¹⁴ Kaanagadeenj Patrus, Kaslu ano Kriit. Kriit ii Filistia kanageso yonoo benjisigia kolooro.

¹⁵ Keinambaa meria mutuya ii Saidon. Iwaa gematanonj Keinanonj kanageso koi kaanja yonoo benjisigia kolooro: Hit kanageso, ¹⁶ Jebus kanageso, Amor kanageso,

* **10:6:** Kuus ii Sudan kantriwaa qata.

Girgas kanageso, ¹⁷ Hiwi kanageso, Arka kanageso, Siini kanageso, ¹⁸ Arwad kanageso, Zemar kanageso ano Hamat kanageso. Keinanonj korebore yonjoo wanjale benjisigia kolooro yonjononj kanagenj juma deenqeengji.

¹⁹ Kaenj deenqeengji Keinan kanageso yonjooononj balonj goraaya ii gomanj qata Saidon iikanonja kanainj kema Gerar gomanonj kema Gaza kanonj tegoja. Kaanagadeenj Sodom baagenj kema Gomora kema Adma ano Zeboim kema Lasa kanonj tegoja. ²⁰ Haambaa merauruta ii isigia so, qaagia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaenj laligogi.

Seembaa gbiliuruta

²¹ Jaafetwaa data Seem iwaa merauruta kaanjiadeenj koloogi. Seemnonj kaenj Eberwaa merauruta kuuya yonjoo wanjale benjisigia kolooro. ²² Seembaa merauruta yonjoo qagia ii Elam, Asur, Arfaksad, Lidia (Luud) ano Aram. ²³ Arambaa merauruta yonjoo qagia ii Uuz, Huul, Geter ano Mas. Kaenj laligogi. ²⁴ Arfaksadwaa meria Sela kolooro Selawaa meria Eber kolooro. ²⁵ Eberwaa merawoita woi koloori. Monjonj koloonj laligonj kouroti, kambanj iikanonj namo ejembanonj juma deenqeengji. Kawaajonj iwaa qata Peleg (Siinjereren) qagi. Kogaa qata ii Joktan. ²⁶ Joktambaa merauruta kokaenj koloogi: Almodad, Selef, Hazarmawet, Jera, ²⁷ Hadoram, Uuzal, Dikla, ²⁸ Oobal, Abimael, Saba, ²⁹ Oofir, Hawila ano Joobab. Eja kuuya ii Joktambaa meraurutaga. ³⁰ Yonjoo rama laaligo balongia ii gomanj qata Meesa iikanonja kanainj gomanj qata Sefar kanonj baagenj kema weenj koukoutaa balonj baanayawo kanonj tegoja. ³¹ Seembaa merauruta ii isigia so, qaagia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaenj laligogi.

³² Noowaa esameraanuruta ii isigia so, kanagesogia ano balongia so kaenj koloogi. Yonjononj juma seinj deenqeema kanageso tuunja tuunja koloogi gboulu somatanonj tegoro kema balonj sokoma laligogi. Kianj.

11

Anutunonj ejemba qaagia mendeeno.

¹ Wala eenanonj balonja balonja kuuya yonjononj qaa motoongjo jegi iikanonj mindirin onono laligogi. ² Kaenj laligonj mesaonj weenj koukoutanonj baagenj kema Babilon uutanonj balonj koria somata monj mokoloonj kanonj mirigia menj ragi. ³ Kanonj rama iyanjiodeenj kokaenj aminj mogi: “Mono kawu. Anana mono gbakonj menj mozozongonj gerenonj ooninj kotakota koloowaa.” Kaenj jenj miri sopaya mewombaaajonj jamo kowonjinj qaagoto, birik ama batugianonj namo saposapo qandonj kaanja anji iikanonj birik ii mokotaan onono. ⁴ Gawonj kaenj menj toroqenj kokaenj jegi: “Mono kawu. Anana mono ananaajonj siti monj menj iikanonj miri koriga totoonj (taua) meninj waarenanonj sombinj oosiriwaa. Kaenj oosiro mende deenqeema balonj kuuya sokoma lanj kema laligowombotiwaajonj mono anana qabunanawanawo koloowonja.”

⁵ Kaenj jenj gawonj megito, Ponjonj ejemba siti ano miri koriga megiti, ii iimambaajonj kamaaro. ⁶ Kamaanj ii iima kokaenj jero: “Yonjononj siinjererenj qaagoto, kanatuuru arengia motoongjo qaagia motoongjo jenj nama iwoi koi kanainj mejuti eenj, kanagenj ii me woi mewombaa arengia ambuyati, ii mono iikawaajonj mende amamaanj osiwuya. ⁷ Ayo, anana mono balononj kemenj qaagia menj sooninj tuunj monj yonjononj tuunj tosia yonjoo qaagia mende moma asarinj laligowu.”

⁸ Ponjonj kaenj jenj ejemba kanonj mendeqendeema onono gomanj kuuya sokoma kema kanj siti memewaa gawonja somonjonj mesaogi. ⁹ Ponjonj ejemba kuuya yonjoo qaagia menj sooroti, iikawaajonj gomanj iikawaa qata Baabel (enjalolonj sisau) jegi. Iikanonja Ponjonj ii mendeqendeema onono deema balonj kuuya sokoma kenji. Kianj.

Qa arenj Seembaanonja kanainj Abrambaanonj kenja.

1 Hist 1.24-27

¹⁰ Seembaa gbiliuruta yoŋoo qa arengia koi. Gboulu gematanon yambu woi tegoro Seemnon yambuya 100 tegoro kambaŋ kanon meria Arfaksad kolooro. ¹¹ Arfaksadnon kolooro kawaa gematanon Seemnon toroqen yambu 500 laligoro kambaŋ batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

¹² Arfaksadnon yambuya 35 tegoro meria Sela kolooro. ¹³ Selanon kolooro kawaa gematanon Arfaksadnon toroqen yambu 403 laligoro kambaŋ batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

¹⁴ Selanon yambuya 30 tegoro meria Eber kolooro. ¹⁵ Ebernon kolooro kawaa gematanon Selanon toroqen yambu 403 laligoro kambaŋ batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

¹⁶ Ebernon yambuya 34 tegoro meria Peleg kolooro. ¹⁷ Pelegnon kolooro kawaa gematanon Ebernon toroqen yambu 430 laligoro kambaŋ batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

¹⁸ Pelegnon yambuya 30 tegoro meria Reu kolooro. ¹⁹ Reunon kolooro kawaa gematanon Pelegnon toroqen yambu 209 laligoro kambaŋ batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

²⁰ Reunon yambuya 32 kolooro meria Serug kolooro. ²¹ Serugnon kolooro kawaa gematanon Reunon toroqen yambu 207 laligoro kambaŋ batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

²² Serugnon yambuya 30 tegoro meria Naahor kolooro. ²³ Naahornon kolooro kawaa gematanon Serugnon toroqen yambu 200 laligoro kambaŋ batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

²⁴ Naahornon yambuya 29 kolooro meria Tera kolooro. ²⁵ Teranon kolooro kawaa gematanon Naahornon toroqen yambu 119 laligoro kambaŋ batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi. ²⁶ Teranon yambuya 70 tegoro meria Abram, Naahor ano Haran koloogi.

Terawaa gbiliuruta.

²⁷ Terawaa gbiliuruta yoŋoo qa arengia koi. Terawaa merauruta Abram, Naahor ano Haran koloogi. Harambaa meria Loot kolooro. ²⁸ Haranon Kaldia yoŋoo balonon laligon iyanaa kolokoloo gomaŋa qata Uur iikanon komuro Harambaa maŋa Teranon toroqen laligoro.

²⁹ Abram ano Naahor yoronon ororon emba meri. Abrambaa embia qata Saarai kolooro Naahorwaa embia qata Milka. Milkanon Harambaa borataga kolooro. Haranon Milka ano Iska yoroo mangaraga. ³⁰ Saarainon emba aruŋaga meria qaa een laligoro.

³¹ Teranon meria Abram, esia Loot Harambaa meria ano enaroya Saarai, meria Abrambaa embia ii unuano motoon Kaldia balombaa gomaŋ qata Uur mesaon Keinan balonon kembombaajon kenji. Kaen kenjito, Haran gomaŋ balonon kaŋ nama kanon mirigia meŋ ragi. ³² Ragi Teranon yambuya 205 kolooro Haran gomaŋ kanon rama komuro. Kian.

12

Anutunon Abram oono.

¹ * Poŋnon Abram kokaen ijoro: “Gii gomaŋa, kanatuuruga ano mangaanon miri iwoi mesaon balon qendeema gomaŋati, mono iikanon kamba. ² Niinon koloon seisei gombe gbiliuruganon kanageso somata koloowuya. Niinon kotuegon nanŋon gombe qabuŋaganon somariin somata koloowaa. Kaen kolooro Anutu niinon gooŋon ama kanageso tosaana kotuegon onoma laligowaa. ³ * Daen yoŋonon gii kotuegon

* 12:1: Apo 7.2-3; Hib 11.8 * 12:3: Gal 3.8

gombuti, niinon mono ii kotuegon onoma laligomanja. Daen yononon gii jen qasuaan gombuti, niinon mono ii kaanagadeen jen qasuaan onoma laligomanja. Goojon ama noo kotumotuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyan mokoloowuya.”

⁴ Kaen ijoro Abramnon Ponnon jerotiwaa so Haran goman mesaon keno Lootnon iwo keni. Abramnon yambuya 75 kolooro kanon Haran goman mesaon keno. ⁵ Keman jen embia Saara, beeta Loot, esuhinaya kuuya men kululuugi seiroti ano welenqege ejemba Haran gomanon laligon onongiti, ii unuama gomanja mesaon Keinan balonon kembombaaon kema kema iikanon keugi.

⁶ Abramnon balon kanon kema laligon goman qata Sekem kanon kouma juuu gere somata qata More kawaa kosianon kuun men raro. Kamban kanon Keinan ejemba yononon balon iikanon laligogi. ⁷ * Kaen laligogi Ponnon Abram asugin mun kokaen ijoro: “Balon koi ii mono goo gbiliuruga bunja qen onomanja.” Kaen ijoro Abramnon Pon iwaanon asugiroti, iwaajon siimolon ononombaa alata mon mero.

⁸ Iikanonadeen mesaon toroqen Beetel gomambaa ween koukoutanon baagen balon baanawo kanon kema opo sel kuuna mororongon mero nano. Kaen nano Beetel goman kanon ween kemekemetanon baagen raro Ai taonon ween koukoutanon baagen raro. Kaen rari batugaranon nama Pombaa siimolon alata mon iikanon men Pombaa qata gama koolin muro. ⁹ Kawaa gematanon balon ii mesaon toroqen Saut waagen kema distrik qata Negew kanon rama laligogi. Kian.

Abramnon Iijipt kantrino kema laligoro.

¹⁰ Kamban kanon Keinan balonon bodi kolooro. Bodi iikanon kotiin binawo kolooro Abramnon Iijipt kantrino tawayagadeen laligowombaaon kenji. ¹¹ Kananon kema Iijipt dodowigi Abramnon embia Saara qaa kokaen ijoro: “Moba, giinon emba iimasiinsiingawo koloojan, ii mojen. ¹² Kawaaon Iijipt eja yononon gii giima kokaen jewuya: ‘Koi iwaa embiaga.’ Kaen jen nii nugi komumanato, gii giima koboogi laligowaga. ¹³ * Kawaaon gii mono kokaen jewa: ‘Nii iwaa naanaga.’ Kaen jenago goojon ama awaagadeen ama noma noo laaligona gou gajona konji laligomanja.”

¹⁴ Abramnon Iijipt keuro Iijipt ejemba yononon Saara iigi emba iima-ainainawo awaa soro kolooro. ¹⁵ Iikanondeen Faarao kin pombaa pon qerewenja jawinuruta yononon ii iigitiwaajon Faarao kimbaanon kema Saara iwaa selia mepeseegi moro. Ii moma jero Saara wama kin pombaa jinkaron miri utanon ugi. ¹⁶ Ugi Faarao kinon Saara iwaajon ama Abram awaagadeen ama muro. Kaen ama muro iwoi koi kaanja ii Abrambaa bunja kolooro: lama, bulmakao, dongi ejia ano embia, welenqege eja ano emba ano kamel jaasongoya ii Abram muro bunja qen aoro.

¹⁷ Ii bunja qen aoroto, Ponnon Abrambaa embia Saara inon Faarao kimbaa mirinon laligorotiwaajon ama jero ji bologa kotiganon Faarao kin ano ejemba iwaa jinkaron mirinon laligogiti, iyonoo qagianon uro. ¹⁸ Kaen uro Faarao kinon Abram koma hororo karo kokaen qisin muro: “Gii mono naa terega ama nona? Naambaajon ‘Ii embanaga,’ kaen mende jena mobe? ¹⁹ Naambaajon ‘Ii noo naanaga,’ jena? Kaen jena niinon ii embanaga kolootiwaajon oombe? Embaga koi. Mono ii wama kembao.”

²⁰ Kaen jen ejauruta jen koton onono Abram wama kananon kema ononggi embia ano ilawoilaya kuuya en muroti, ii men unuama kenji. Kian.

13

Loot ano Abram yoronon deeni.

¹ Abramnon Iijipt balon mesaon embia ano bao hina iwaiya kuuya men unuama Lootwo motoon eleema kema Keinan balombaa leeya Saut waagen qata Negew

* 12:7: Apo 7.5; Gal 3.16 * 12:13: Jen 20.2; 26.7

kanon kougì. ² Abrambaanon lama bulmakao ano goul silwa ii ambembo en muro eja kindinbiriawo laligoro. ³ Kaen laligon Negew distrik uutanon rama mesaon tawayagadeen roonqeqegianon en waama kema laligon Beetel gomanon kougì. Opo sel kuunja wala Beetel ano Ai goman yoroo batugaranon kuun mero nanoti, mono iikanon kougì. ⁴ Wala siimolon alata meroti, mono iikanon kouma Pombaa qata qamago qama kooliro.

⁵ Lootnon Abrambo rama mesaon laligoroti, iinon kaanjadeen lama bulmakao tuunja tuunja ano opo sel kuunja kuunja ii mamaga men laligoro. ⁶ Kaen laligon oro esuhina iwoigara mamaga en orono balonon mende sokono. Ii motoon unuagiwaotiwaa so mende kolooro kilen motoon rama laligowotiwaaajon amamaari. ⁷ Amamaan Abram ano Loot yoroonon oro galenjurugara yonoo batugianon balombaa angowowoya asugiro. Kamban kanon Keinan kanageso ano Periz kanageso yononon balon iikawaa toya koloogi yonowo motoon laligogi.

⁸ Kaen laligon Abramnon beeta Loot kokaen ijoro: “Anara mono man mera laligojo. Kawaajon nii ano gii batunaranon me oro galenjurunara yonoo batugianon andoruru mono mende ewa. ⁹ Kawaajon saanon deembo. Balon kuuya mono goo jaasewananganon asuganon en kenji, ii saanon iijan. Kaen ano giinon qaninaraagen kemaña jewagi een, niinon saanon dindinaraagen kemaña. Me giinon dindinaraagen kemaña jewagati een, niinon saanon qaninaraagen kemaña.”

¹⁰ * Kaen ijoro Lootnon Jordan balombaagen uun balon koria somata kuuya iiro Anutunon ii awaa bedu mero Pombaanon oyanboyan urukisi kelegawo kaanja kolooro. Ii Iijipt yonoonon balon kaanja en Zoar goman baagen keno. Wala Ponon Sodom ano Gomora mende tiwilaan orono kamban kanon balon ii kaanja ero. ¹¹ Kaen ero Lootnon ii iima gosin Jordambaa balon koria somata kuuya ii meweengon ween koukoutanon baagen keno. Kaen ama deeni. ¹² Deema Abramnon Keinan balonon kema laligoroto, Lootnon balon koria somataa taonja taonja yonoo batugianon kema kan laligoro. Kaen laligon opo sel kuunja metogon men kuun kema nama tetegoyanon Sodom kosianon keuma laligoro. ¹³ Kanon laligoroto, Sodom kanatuuru yononon kanageso bologa koloon Pon qetama singisongo jekania boorongia ama men laligogi.

Abramnon Hebron gomanon kema rama laligoro.

¹⁴ Lootnon Abram ooma keno kamban kanon Ponon Abram qaa kokaen ijoro: “Mono jaaga hak ataama bagaagen uun waama eleema gemagaagen uun kaanagadeen ween koukoutanon ano ween kemekemetanon baagen uuwa. ¹⁵ * Balon kuuya koi iijani, ii mono gii ano goo gbiliuruga onoo bunja qewe kamban tetegoya qaa bunagiaga en ubaa. ¹⁶ Niinon gbiliuruga koloon seisei mamaga onombe jangogianon somariin namowaa sakasinja kaanja koloowaa. Moronon sakasin jangoya weengonagati, iinon saanon gbiliuruga yonoo jangogia mewaa. ¹⁷ Niinon balon koi mono goo bunaga qen gonjen. Kawaajon saanon waama kema kan balon kuuya koi bakabaka eugen emugen iima koton laligowa.”

¹⁸ Kaen ijoro Abramnon waama opo sel kuunja qetegon men kuun kema Hebron gomanon kan Mamre gomanon jujuu gere somata nama kenjiti, iikawaa kosogianon raro. Kanon rama Pombaajon siimolon alata mon mero. Kian.

14

Abramnon Loot ii kere yonoo borogianona metogoro.

¹ Kamban kanon Babilombaa (Sinarwaa) kinja qata Amrafel, Elasarwaa kinja qata Ariok, Elambaa kinja qata Kedorlaomer ano Goimbaa kinja qata Tidal laligogi. ² Yononon kin koi yonowo kanain manja aogi: Sodom taombaa kinja qata Bera, Gomora

* 13:10: Jen 2.10 * 13:15: Apo 7.5

taombaa kiŋa qata Birsa, Adma taombaa kiŋa qata Sinab, Seboim taombaa kiŋa qata Semeber ano Bela (qata moŋ Zoar) taon kawaa kiŋa. ³ Kiŋ kuuya koi yoŋonon dondoonŋa qata Sidim kanon ajoroon ku-usungia mindirin soomongo anŋi. Sidim dondoononon kamban kokaamba Sii Kowe Koomuya ii eja. ⁴ Yoŋonon yambu 12:waa so Kedorlaomerwaa jenkooto baatanon laligon kouma yambu 13:ŋa kanon iwaa qaa baatanon kembombaajon qotogon karen moton manja qegi.

⁵ Kaen anŋi yambu 14:ŋa kanon Kedorlaomer ano kiŋ tosaŋa iwo soomongo ama laligogiti, iyoŋonon kan kanageso koi kaŋa yoŋowo manja qeŋ haamo anŋi: Refa kanageso ii Asterot Karnaim gomanon unun haamo anŋi. Zuzi kanageso ii Haam gomanon ano Eme kanageso ii Kiriataim goman kanon unun haamo anŋi. ⁶ Hoor kanageso ii Seir balon baanawo kanon unun onotaan kema kema El Paran goman kanon keuma haamo ama ononŋi. El Paran ii balon qararanonkonon goraayanon eja. ⁷ Haamo ama onoma iikanondeen eleema En Mispat (qata moŋ Kaades) kanon kan Amalek kanageso haamo ama onoma balongia kuuya angon konŋi. Amor kanageso Hazon Taamar balonon laligogiti, ii kaanideen unun haamo ama ononŋi.

⁸ Kaen kolooro Sombaa kiŋa, Gomorawaa kiŋa, Admawaa kiŋa, Zeboimbaa kiŋa ano Bela (qata moŋ Zoar) kawaa kiŋa yoŋonon waama asasa riin Sidim dondoononon keuma kiŋ koi kaŋa yoŋowo manja qewombaa jawoya ama aron qeŋ nanŋi: ⁹ Elambaa kiŋa Kedorlaomer, Goimbaa kiŋa Tidal, Babilombaa (Sinarwaa) kiŋa Amrafel ano Elasarwaa kiŋa Ariok. Kiŋ 4 yoŋonon kiŋ 5 yoŋowo aron qegi.

¹⁰ Kaen aron qegito, Sidim balon dondoonŋa kanon ron resa saposapoyawo kanon saa qeŋ raro. Kaen raro Sodom ano Gomora taon yoroo kiŋ ponŋianon manjaqeqe ejaurugara yoŋowo unjurama kemaligi eja tosanon ron iikanon ritoon kemen unuro. Kaen unuro alaurugia tosaŋa kuuya yoŋonon olon koma unjurama balon baanawo kanon ugi. ¹¹ Ugi kiŋ 4 yoŋonon Sodom ano Gomora kema esuhinagia ano nembanenegia kuuya ii lein qeŋ meŋ togon kenŋi. ¹² Abrambaa beeta Lootnon Sodom laligorotiwaajon ama ii kaanideen esuhinayawo wama kenŋi.

¹³ Kaen kenŋi eja moŋnon olon koma misinon kan iikawaa buzu qaaya ii Hibruu (waba) eja Abram ijoro. Kamban kanon Abramnon Amor eja qata Mamre iwaanon juuu gere somasomata iikawaa kosogianon laligoro. Mamrenon kowoita qagara Eskol ano Aner yorowo moton Abrambo soomongo ama laligogi. ¹⁴ Abramnon beeta Loot wama kenŋiti, iikawaa qaaya moma ejauruta 318 anaa mirinon koloon momo moma manjaqeqe koma gbilin laligogiti, ii onono ajoroon kere tuun onotaan Noot waagen kema laligon Dan gomanon keugi.

¹⁵ Abramnon ejauruta mendeema onono yoŋonon gomantiina kanon konjoma kere tuun qelanin unun haamo ama ononŋi. Haamo ama onoma onotaan kema laligon Damaskaswaa Noot leegen goman qata Hoba kanon keugi. ¹⁶ Kanon keuma esuhina kuuya lein qeŋ meŋ kenŋiti, ii mokoloogi. Beeta Loot ano iwaanon ilawoila ii meŋ wama eleema kagi. Sodom ano Gomora yoŋoo emba meraanurugia ano ejemba tosaŋa ii kaanideen kuuya unuama kagi.

Melkizedeknon Abram kotuegoro.

¹⁷ Abramnon kaen Kedorlaomer ano kiŋ tosaŋa iwo soomongo ama laligogiti, ii unun haamo ama onoma eleema karo Sombaa kiŋa iinon Sawe dondoonŋa (qata moŋ Kimbaa dondoonŋa) kanon mokoloon iimambaajon keno. ¹⁸ * Kamban kanon Melkizedek Saalembaa kiŋa iinon bered ano wain apu meŋ karo. Iinon Anutu uutaa jigo gawon galeŋa kolooro. ¹⁹ Kaen ama Abram kotuegon mun qaa kokaen ijoro: “Anutu uuta Siwe namo mokoloon oronoti, iinon mono Abram gi kotuegon gono laligowa. ²⁰ Anutu utanon kereuruga goo boronon ama ononoti, mono ii

* 14:18: Hib 7.1-10

mepesejejon.” Kaen ijoro Abramnon ilawoilaya kuuya mendeeno tuun ten kolooro iikanongga motomotoon (10%) men mamatewooya muro.

²¹ Ii muro Sodombaa kinanon Abram kokaen ijoro: “Ejembauruna ii nombagato, esuhina ii mono geengaa buja koloowa.”

²² Kaen ijoroto, Abramnon Sodombaa kinajon kokaen jero: “Qaana kotiiwaatiwaa-jon niinon borona Pon Anutu uuta Siwe namo mokoloon oronoti, iwaanon baagen men waama jojopan qaa kokaen jejen: ²³ Nii goonon iwoi mon ii mende totoon memana. Beweso kasagaa kitia me kana esugaa kasia ii kaanjadeen mende memana. Kaen ambe giinon kanagen kokaen jewabo: ‘Niinon Abram iwoi mube iinon eja esuhina qaqabunayawo koloon laligoja.’ Gii mono kaen jemambaajon amamaan laligowa. ²⁴ Nii iwoi mon mende toroqen memanato, ejaurunanon naa iwoiga negiti, ii meleema nonongi sokondaboroja. Kaanagadeen eja alauruna Aner, Eskol ano Mamre niwo kagiti, iyononon mono tawagia soya jejeya mewu.” Kian.

15

Anutunon Abrambo soomonjo aren ano.

¹ Kaen ama Abrambaa jaaya meleeno jaamelejen unja iiro Ponon qaa kokaen jen asugiro, “Abram, gii toroko mende moba. Niinon goo reen koloojen. Goo tawaga mono somata qatawo koloon en ubaa.”

² Qaa kaen ijoroto, Abramnon kokaen jero, “Oo Pon somatana, nii meraborana qaa laligowego tawa nona iikanon mono nomaen ilaan nonaga? Niinon komuwe Damaskas eja Eliezer iinon noo esuhinanaa toya koloowaa.” ³ Kaen jen toroqen kokaen jero, “Giinon gbili mon mende nonatiwaaajon gawon ejana wana noo mirinon laligoji, iinon mono noo ilawoilana kuuya buja qen aowaa.”

⁴ Kaen jero Pombaanon qaa je mon ii iwaanon kokaen asugiro moro, “Eja iikanon esuhinagaa toya mende koloowaato, geengaa seleganonga mera mon koloowaati, iinon mono goonon ilawoila kuuya buja qen aowaa.” ⁵ * Qaa kaen asugiro Anutunon Abram wama seleengen kemen qaa kokaen ijoro, “Mono sombinon uuna uro sengelao weengon onombaatiwaa so koloowaati een, ii mono saanon weengon onomba.” Kaen ijon kokaen toroqen jero, “Goo gbiliuruga yonoo jangogianon mono iikawaa so koloowaa.”

⁶ * Kaen jero Abramnon Pon moma laarin muro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

⁷ Ponon toroqen qaa kokaen ijoro, “Niinon Pon koloojen. Gii Kaldia balombaa goman qata Uur kanon laligona guambe koi kari. Balon koi gombe buja qen aowaatiwaaajon ama gii guama koi kawe.”

⁸ Kaen jeroto, Abramnon kokaen ijero, “Oo Pon somatana, balon koi kanon noo bunaga koloowaati, ii mono naa aiwesega iima moma kotoman?”

⁹ Kaen jero Ponon iwaajon kokaen jero, “Gii mono kema bulmakao embia kowina yambuya karoon, meme (nonin) embia yambuya karoon ano lama ejia yambuya karoon ano kewo mon ano kewo susu gbilia mon ii men noonon kawa.”

¹⁰ Kaen jero Abramnon kema ii korebore men kan oro ii biwianon qosoma onoma leegen leegen ii arengoro kana leelee arenon egi. * Kaen anoto, koon ii mende qosono. ¹¹ Mende qosoma qamogia lee lee arengon onono koon kawalia yononon kan qamo yonoo qagianon kamaan kongito, Abramnon ii konjoma onono kenji.

* **15:5:** Room 4.18; Hib 11.12 * **15:6:** Room 4.3; Gal 3.6; Jei 2.23 * **15:10:** Soomonjo: Kaman kanon soomonjo aren ama ii sili kaana kanon men kotinkegi. Ejanon oro leeya woi iikawaa batugaranon nama mindirin oroma soomonjo ii doongon galej kono.

12 * Ween jaaya tegon kememambajaan anoti, kaban iikanon Abrambaa jaayanon kamaan mero gaon binawo ero. Kaen ero pangaman ziwiziwiwaa kanjana kanon kan turun muro. 13 * Turun muro Ponon kokaen ijoro, “Qaa hona koi mono geja ama moba: Goo gbiliuruganon mono balongia mesaon kantri monon kema wabaga laligon ubuya. Kaen laligon yonoo welenqeurugia omaya koloogi ii yambu 400:waa so melunon onoma laligowuya.

14 * Kaen laligowuyato, niinon kantri welenqeurugia omaya koloon laligowuyati, iyonoo qaagia kaanagadeen jen tegon irona meleembe qagianon ubaa. Kaen uro isama onongi kantri ii mesaon esuhinagia mamaga men eleema kawuya. 15-16 Niinon Amor kanageso ii balon kokanon uulanawo mende onotaamana. Wala singisongoya singisongoya ama bolidaborogi i irona tororo meleema onomanatiwaa kabananon koloowaati, kaban iikanon mono ii onotaamana. Kawajon goo esauruga yonoo esaurugia koloon laligowuyati, † kaban kanon goo gbiliuruganon mono eleema koi kawuya. (15) Yononon kaen kawuto, geenjo wala yambugaa kabananon waziin komuro luaenon manasauruga yonoonon kena ron koma gombuya.”

17 Ponon kaen jero ween jaayanon tegon kemero pangaman mero iwoi kokaen kolooro iiro: Monon mombaa utanon gere bolanon kokobilibiliawo jen asariro kowa kondunondunawo pumpunoro. Iwoi iikanon asugin oro koomuya qosona iyonoo batugianon nama kema karo.

18 * Ponon oro leele iikawaa batugianon kema kan somana kanon Abrambo soomonon aren ama (kaisareyanon ii men kotiin) qaa kokaen ijoro, “Niinon balon koi ii goo gbiliuruga ii bun qen onoman. Iikawaa jawoya ii Iijiptwaa apu gowoya (Nail) iikanon kanain kan koi ugun kema apu berena somata qata Yufreitis iikanon tegowaa. 19 Kaban kokaamba ii kanageso koi kaana yonoo balon eja: Kin kanageso, Kenas kanageso, Kadmon kanageso, 20 Hit kanageso, Periz kanageso ano Refaim kanageso, 21 Amor kanageso, Keinan kanageso, Girgas kanageso ano Jebus kanageso. Yonoonon balon kuuya ii mono men sokoma laligowu.” Kian.

16

Haagar ano Ismael

1 Abrambaa embia Saarainon aruna laligon merabora mende meroto, Saaraiwaa welen embia qata Haagar laligoro. Ii Iijipt embaga. 2 Inon laligorotiwaajon Saarainon Abram kokaen ijoro: “Ponon songo somonon nono merabora mende mewetiwaajon gii mono welen embana mena koro ama merabora mon mero noo bunaga koloonaga.” Kaen ijoro Abramnon Saaraiwaa qaayaajon uumotoonon ano. 3 Abramnon Keinan balonon yambu 10 laligoro tegoro kaban kanon Abrambaa embia Saarainon Iijiptga welen embia Haagar men loyawo motoon ewaotiwaajon muro. 4 Kaen muro men laligoro koro ano. Koro anjen, kaen moma galen embia Saaraai ii kanain jejewili ama muro.

5 Kaen ama muro Saarainon Abram kokaen ijoro: “Unanon boliro siimbobolo momakejeni, iikawaa qaayanon mono goo qanon uma ewaa. Niinon welen embana goo boroganon ambe koro ama ii moma iikanondeen kanain jejewili ama noma laligoja. Kawajon Ponon mono nii ano gii anaraa batunaranon qaa gosin jen tegowa.”

* 15:12: Job 4.13, 14 * 15:13: Eks 1.1-14; Apo 7.6 * 15:14: Eks 12.40-41; Apo 7.7 † 15:15-16: Yambu 430 kaban ii kokaen jen weenngogi: Liwainon laaligo yambuya 137 iikanonadeen yambu 80 ii Iijipt laligoro. Iwaa gematanon eja koi kaanon yambugia kokaen Iijipt laligogi: Kehat 133, Amram 137, Mooses 80. (Iikawaa gematanon Moosesonon Iijipt mesaon toroqen yambu 40 laligoro.) Ii mindirin yambu 430 kolooro. Eks 6.16, 18, 29 Dut 34.7 * 15:18: Apo 7.5

⁶ Kaen ijoro Abramnon kokaen jero: “Welen embaganon mono geengaa boroganon laligojiwaajon nomaen mona sokonji, mono iikawaa so ii ama muba.” Kaen jero Saaraion Haagaran horon ureen ama muro mesaon togon olon koma keno.

⁷ Keno Pombaanon gajoba monon balon qararankonkonon apu jaaya mombaa kosianon mokolon muro. Apu jaaya ii Suur gomanon kekembaa kana goraayanon eja. ⁸ Iikanon mokolon mun kokaen jero: “Haagar, Saaraiwaa welen embia, gii mono daenkaya kajaŋa dakanon kembaga?”

Kaen jero kokaen meleeno:

“Nii galen embana Saaraiwaanonga asanjon olon koma kajeŋ.”

⁹ Kaen jero Pombaa gajobanon Haagaran kokaen jen koton muro: “Gii mono mombo Saaraiwaanon kema welenŋa qen iwaa qaa baatanon laligowa.” ¹⁰ Qaa ii toroqen kokaen jero moro: “Haagar, nii mono goo gbiliuruga koloonseiseigia onombe janngogia mende weenweengoyaa so kaanŋa laligowuya.”

¹¹ Pombaa gajobanon mombo toroqen Haagaran kokaen ijoro:

“Gii kokowo koloojanŋa meraga mewaga.

Dologo koi tapekokoro moma saana

ii mono Pombaa gejianon kemero moja.

Kawaajon merawaa qata Ismael qaba. * ¹² Iinon eja dongi bao kombo kaanŋa koloon (anŋaa jaajaa lan kema kan) laligowaa. Iinon borianon ejemba kuuya qetaama onono ejemba kuuya yononon ii qotogon mun laligowuya. Iinon kouruta kuuya yonowo kerekere anodeen ama kanawaen qen laligowaa.”

¹³ Kaen ijoro Haagaron kokaen jero: “Niinon mono keteda koi monon nii niimakeji, ii iijenŋ.” Kawaajon Pon iwaaajon qaa jeroti, iwaa qata kokaen qama muro: “Gii Pon nii niimakejanŋi, ii koloojanŋ.” Qata kaen qaro. ¹⁴ Kania kawaajon ama apu ron iikawaa qata ii Beer Lahai Roi (Laaligoyawo laligon niimakejiwaa apu ronŋa) qagita eja. Apu ron ii toroqen goman woi qagara Kaades ano Bered iyoroo batugaranon eja.

¹⁵ * Haagaron Abrambaa meria mero. Abramnon iyanŋaa meria Haagar meroti, iwaa qata Ismael qaro. ¹⁶ Abramnon yambuya 86 kolooro Haagaron Ismael mera ii Abrambaanonŋa mero. Kianŋ.

17

Soomonŋo arembaa aiweseya ii selekooto.

¹ Abramnon yambuya 99 kolooro Ponon asugin mun qaa kokaen ijoro: “Niinon Anutu ku-usun kuuyaa Toya koloojen. Kawaajon gii mono noo qaana ten koma pondan nanamemen dindinŋa otaan laligowa. ² * Nii soomonŋo arenŋa gii ano nii anaraa batunaranon ambeti, ii menŋ kotiinŋ koloonseisei gombe gbiliuruga yonoo janngonianon mono somata totoon koloowaa.”

³ Kaen ijoro Abramnon siminŋ kuma usugoro Anutunon iwaaajon qaa kokaen jero: ⁴ “Moba, niinon soomonŋo arenŋa giwo kokaen anjenŋ: Giinon kanatuuru mamaga yonoo wanjale benisigiaga koloowaga. Qaa kaen jen somonŋowe ewaa. ⁵ * Goo qaga Abram ii mende toroqen qagi ewaato, giinon kanatuuru mamaga yonoo benisigiaga koloowaatiwaajon kuunŋ gonjenŋi, iikawaajon ama qaga mono Aabraham qagi ewaa. * ⁶ Niinon koloon seisei gombe gbiliuruga ii hononŋa qaa koloowuya. Yononon juma deema kanageso tuunŋa tuunŋa mamaga koloowuya. Goo gbiliuruga yonoononŋa tosianon kinŋ ponŋa ponŋa koloowuya.

* **16:11:** Ismael: = Anutunon gejianon moja. * **16:15:** Gal 4.22 * **17:2:** Hib 13.2 * **17:5:** Room 4.17

* **17:5:** Abram: ii manŋ uuta. Aabraham ii kanatuuru mamaga yonoo benisigia.

7* Niinon mono soomongo arenna ii neena ano gii ano gbiliuruga goo gemaganon toroqen koloon ubuti, ananaa batunananon ambe kotiin tetegoya qaa en uma ewaa. Niinon goo Anutuga ano gbiliuruga goo gemaganon koloon ubuti, mono iyonoo Anutugiaga koloon laligomaña. 8* Gii Keinan balonon wabaga laligojani, niinon balon ii jinonja qaa gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qen onombe bunagia tetegoya qaa en uma ewaa. Kaen ero niinon mono onoo Anutugiaga koloon laligomaña.”

9 Anutunon Aabrahambaajon kaen jen toroqen qaa kokaen ijoro: “Kaen laligomañato, giinon mono noonon soomongo arennaa qaaya ii ten koma otaan laligowa. Goo gbiliuruga goo gemaganon toroqen koloon ubuti, iyononon mono kaaniadeen ii ten koma otaan laligon ubu. 10* Gii ano goo gbiliuruga onowo soomongo arenna ama ii otaawutiwaajon jejenj, iikawaa aiweseya ii kokaen: Onoo batugianon eja kuuya yonoo selegianon mono noo aiwesena kotowu. 11 Noo aiwesena mono selegianon kotowu. Iikanon soomongo aren nii ano onoo batunananon ambe eji, iikawaa aiweseyaga en ubaa.

12 Kamban koi kanonja kanainj eja kuuya onoo batugianon toroqen koloon ubuti, iyonoo selegianon mono goman boria 8 kolooro kanon noo aiwesena koton laligowu. Onoangiaa goman uutanon onoangiaa ano welenqequeurugia yonoo meraurugia koloowuti, ii mono ororon ama onoma laligowu. Welenqeque tosaanja ii waba yonoononga monenon sewangia megii yonoo meragia koloowu. Yononon iyangiaa gbiliurugia mende koloojuto, ii kilen noo aiwesena ii mono yonoo selegianon kaaniadeen koton laligowu. 13 Welenqeque tosanon onoangiaa goman uutanon koloogi welenqeque tosaanja ii monenon sewangia megii yonoo meragia koloowu. Noo aiwesena ii mono yonoo selegianon kaaniadeen koton laligowu. Noonon soomongo arenna aiweseya selegianon kotowuti, ii mono soomongo aren tetegoya qaa en ubaatiwaajon jen kotiijen. 14 Eja mon moronon noo aiwesena selianon mende kotogi een laligowaati, iinon mono noo soomongo arenna uugun qetamakeja. Kawaajon eja kaanja ii mono ejemba tuun onoo batugianonga yakarin mugii seleenjen kamaan laligowaa.”

15 Anutunon toroqen Abraham kokaen ijoro: “Gii embaga qata Saara ii mende toroqen qama laligowato, iwaa qata mono Saara (jawiñ emba) qama laligowa. †

16 Niinon Saara kotuegon mube iinon goojon mera mon mewaa. Niinon kotuegon mube iinon ejemba tuunja tuunja mamaga yonoo nemun benisigiaga koloowaa. Iwaa gbiliuruta yonoononga tosanon kanageso tuun yonoonon eja ponja ponja koloowuya.”

17 Pononon kaen ijoro Abrahamnon ii moma simin kuma usugon uutanon kokaen romongon kawaajon jomoro, “Eja yambuna 100 kolooro mera mono nomaen mokoloowenaga? Kaanagadeen Saaranon yambuya 90 kolooro mono nomaen mera menaga?” 18 Abrahamnon kaen romongon waliñon Anutu kokaen qisin muro: “Gii saanon Ismael kuun muna qaga bosino noo gbiliuruna ii iwaanonga koloowu.”

19 Kaen qisiro Anutunon kokaen meleeno, “Embaga Saaranon mono geengaa mera dindiña mewaa. Ii mero qata Aisak (jomoja) qaba. Niinon Aisakwo ano iwaa gbiliuruta yonowo soomongo arenna ambe kotiin tetegoya qaa en ubaa. 20 Ismael kotuegon mumambaajon qisin nonjani, ii kaaniadeen saanon moma goma kotuegon mumaña. Iinon eja pon 12 iyonoo nemun benisigia koloowaa. Niinon koloon seisei mube gbiliuruta yonoo janogianon mono somata totoon koloowaa. Yononon sein kanageso tuun somata koloowuya.

21 Kaen koloowuyato, Saaranon geengaa meraga Aisak ii yambu eugenanon kamban kokaamba mewaati, niinon mono neenaa soomongo arenna ii iwo ama men kotimaña.” 22 Anutunon Aabrahambo qaa kaen amiri tegoro ii mesaon waama uro.

* 17:7: Luuk 1.55 * 17:8: Apo 7.5 * 17:10: Apo 7.8; Room 4.11 † 17:15: Saara: Qata kokaembaajon utegoro: Iinon ejemba tuunja tuunja mamaga ano kin pon tosaanja yonoo nemun benisigiaga koloowaa.

²³ Weemboria iikanonjadeen Aabrahamnonj Anutuwaanonj qaa tenj koma anjaa meria Ismaelwaa selianonj Anutuwaa aiweseya kotooro. Kaanagadeen welenqeqeuruta anjaa miri uutanonj koloogi tosaanja monenonj sewangia mero laligogiti, eja kuuya ii iwaa miri uutanonj ragiti, ii mono kuuya kaanjadeen ama onono. ²⁴ Aabrahamnonj yambuya 99 kolooro selianonj aiwese ii kotogi. ²⁵ Meria Ismael ii yambuya 13 kolooro selianonj ii kotogi. ²⁶ Aabraham ano meria Ismael yoroo selegaranonj aiwese ii somanja motoonggo iikanondeen kotogi. ²⁷ Eja kuuya Aabrahambaa miri uutanonj ragiti, tosonianonj iyanjaa miri uutanonj koloogi tosaanja ii waba yonoononga sewangia mero laligogiti, kuuya iyonoo selegianonj aiwese ii kaanjadeen kotogi. Kianj.

18

Saara mera mewaatiwaa qaaya Anutunonj jero.

¹ Aabrahamnonj Mamre gomanonj juuu gere somasomata iyonoo batugianonj laligoro Ponnonj asuginj muro. Weemboria monj iikanonj weenj jeta kotakota qero Aabrahamnonj opo sel kuunjaa qaayanonj raro. ² Rama ataama uunj iiro eja karonononj bataagenj nanji. Nanji injiima opo sel kuun qaayanonga alanzanj waama joujolongia jen unuamambaajon sararagonj bobogarij keno. Kema waegia menj siminj kuma namononj usugonj kemero.

³ Kemej kokaenj jero: “Oo ponjruna, niinonj onoo welenqeqegia koloonj onoo jaagianonj kalenj morianj mokoloonj laligojenj eenj, onjo mono nii mende nuugunj kembu. ⁴ Nii onoo welenqeqegia koloonj saanonj apu monj menj kanj onombe kanagia songbama gere kokawaa umuganonj rama haamo mewu. ⁵ Nii saanonj nene melaa monj menj kanj onombe newuya. Iikanonj menj kotiin ononogo saanonj kana mombo toroqenj kembuya. Niinonj koi kaandiaga laligowe onjo nii goda qenj noma kajutiwaajon saanonj welenqenj onomanja.” Kaenj jero meleema kokaenj jegi: “Dangisen, jejanjwaa so kaenj saanonj ambonja.”

⁶ Kaenj jegi Aabrahamnonj uulanawo bobogarij sel kuunj uutanonj kema uma Saara kokaenj ijoro: “Gii mono uulanawo flaua awaa totoonj gomba (sapalanj) karoombaa so menj meleema yonoojonj bered oowa.” ⁷ Kaenj jenj uulanawo bulmakao tuunonj kema bulmakao donja busuya loota meweengonj welenqeqeya monj muro kanainj uulanawo qenj kojongonj ooro. ⁸ Ii ooro tegoro ii, kele kosiga ano aju apuya tosia menj kema eja ragiti, iyonoo bagianonj ano. Bagianonj ano nenj raji iyanja kambanj kanonj kosogianonj gere kanianonj galengia nano.

⁹ Nano kokaenj qisinj mugij: “Embaga Saara ii dakanonj?” Qisinj mugij jero: “Ii opo sel kuunj uutanonj endu raja.”

¹⁰* Kaenj jero eja yonoononga monnonj kokaenj ijoro: “Yambu motoongowaa so tegoro niinonj onjonj eleema koi kawee embaga Saaranonj mono meriawo koloonj laligowaa.” Kaenj ijoroto, Saaranonj opo sel kuumbaa qaa ootayanonj loyaa gematanonj nama qaa ii gejianonj kemero moro. ¹¹ Aabraham ano Saara yorononj ejemba wanj koloori yambugaraa janjgoyanonj somata kolooro laligori. Saaranonj koimbaa aima laligoroti, iikawaa kambananonj mono uugudabororo. ¹²* Kawaaajon Saaranonj ii moma uutanonj kokaenj romonjonj jomoro: “Niinonj mono emba wanj soosooliya koloowe lona eja ponnanonj kaanjadeen eja wanj kolooro iwo ewotatiwaa naanjonj mombo asuginj nonaga me qaago?”

¹³ Kaenj romonjgoro Ponnonj Aabraham qisinj munj kokaenj ijoro: “Saaranonj naambaajonj jomoma kokaenj romonjoja: ‘Nii emba wanj totoonj koloonj onjonj merabora mewenaga me?’ ¹⁴* Ponnonj iwoi mombaajonj mende totoonj osinjeja. Kawaaajonj

* 18:10: Room 9.9 * 18:12: 1 Piito 3.6 * 18:14: Luuk 1.37

jejenji, ‘Yambu motoongowaa so tegoro niinon onanon eleema koi kawe Saaranon mono meriawo koloon laligowaa.’”

¹⁵ Saaranon keeta moma ii qaloween kokaen ijoro: “Nii mende jomojen.”

Kaen jeroto, Ponon kokaen ijoro: “Qaago, gii mono onanon jomojana.” Kaen.

Abrahimnon Sodom taombaajon qama kooliro.

¹⁶ Kaen jero eja karoon yononon waama oromesaon Sodom taanon baagen eleema kembombaajon angi. Abrahamnon kaaniadeen ii onoomambaajon yonowo motoon kenji. ¹⁷ Ponon iyanajon kokaen jero: “Nii iwoi amambaajon mojenji, qaa ii alana Aabrahambaa jaanon saanon mende mesangomana. ¹⁸ Kokaembaajon ii mesangomambaajon amamaajen: Abrahamnon noo alana qaita mon. kolooja. Iinon koloon seisei kondooro kanageso somata ku-usungiawo koloon laligowuya. Noo kotumotuenanon mono iwaajon ama namowaa kanageso tuunja kuuya yonoo qagianon uro oyanboyon mokoloowuya. ¹⁹ Niinon ii kokaembaajon meweengon muwe: Iinon meraborauruta ano gbiliuruta iwaa gematanon koloon laligon ubuti, ii mono Pombaanon kana injisaama nanamemen dindina sokomakeji, ii otaawutiwaajon jen koton onoma laligowaa. Kaen laligoro qaaya ten koma otaan laligowuti een, Pon niinon Aabrahambaajon iwoi asugiwaatiwaajon jen somongoweti, iikanon mono kuuya honawo koloonkebaa.”

²⁰ Ponon anodeen kaen jen toroqen Abraham kokaen ijoro: “Sodom ano Gomora yononon singisongo lombotawo binawo ama laligogi kakasililin somata uuta asugiro mamaganon iikawaajon qama saamakeju. Kawaajon yonoo singisongogiaa qaayanon mono somariin uuta totoon kolooja. ²¹ Kawaajon nii mono yonoonon kemej kaniagia iimana. Kakasililin angitiwaajon ama mamaganon noo jaananon qama sama laligogiti, ii kuuya onanon angi me qaago, niinon ii gosin momambaajon mojen.”

²² Kaen jero eja woiyanon eleema Sodom baagen kenito, Abrahamnon toroqen Pombaa jaasewananon nano. ²³ Nama Pombaa kosianon kema kokaen qisin muro: “Gii ejemba solana ano ejemba angonjoragiawo ii motoon tiwilaan onomambaajon jejan me? ²⁴ Taon iikanon ejemba solana 50 laligojuti een, gii ii onanon men kileen onomambaajon jejan me? Taon ii yonoojon ama injiima koboona me qaago? ²⁵ Gii mono kaen amambaajon amamaanaga. Ii yamagen! (qaago totoon!) Giinon ejemba solana ii ejemba angonjoragiawo yonowo motoon mindirin ununa mende sokombabo. Iyonowo motoon komuwubo. Giinon namo ejemba kuuya nonoo qaanana jen tegonkejani, iikawaajon mono geengaa kanaga dindina otaana sokombaa.”

²⁶ Abrahamnon kaen ijoro Ponon meleema kokaen jero: “Niinon Sodom taanon ejemba solana 50 mokoloon onomanati een, iyonoojon ama taon kuuya ii saanon injiima kobomana.”

²⁷ Kaen jero Abrahamnon mombo kokaen ijoro: “Pon, nii kikisi sububun omaya kaana koloojento, kilen qaa kotiga Ponna goonon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilen moma nomba. ²⁸ Taon iikanon ejemba solana 50 qaagoto, 45 laligowuyagati een, giinon ejemba 5 yonoojon ama taon kuuya ii kilen tiwilaan onombaga me qaago?” Kaen ijoro Ponon kokaen jero: “Niinon ejemba solana 45 iikanon mokoloon onomanati een, taon ii mono mende men kileemana.”

²⁹ Abrahamnon dujanon mombo qaa kokaen ijoro: “Ejemba solana 40 taon iikanon mokoloon onombagati een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba 40 yonoojon ama taon ii mende men kileemana.”

³⁰ Kaen ijoro jero: “Oo Pon, uuga waababoto, niinon mombo qaa gijomambaajon mojen. Ejemba solana 30 taon iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba solana 30 taon iikanon mokoloon onomanati een, niinon mono taon ii mende men kileemana.”

³¹ Aabrahamnon toroqen kokaen ijoro: “Pon, nii qaa kotiga Ponnaajon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilen moma nomba. Ejemba solana 20 ii taon kanon mokoloon onombagi een, gii mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 20 iyonoojon ama taon ii mende men kileema.”

³² Kaen jero Aabrahamnon mombo kokaen qisiro: “Oo Pon uuga waababoto, niinon mombo somaana motoonngo koi qaa gijomambaajon mojen. Ejemba solana 10 iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 10 iyonoojon ama taon ii mende men kileema.” ³³ Kaen amin mori tegoro Ponon Abraham mesaon keno iinon mombo eleema mirianon karo. Kian.

19

Sodom ano Gomora yonoo anjonjora laaligogia

¹ Siwe gajoba woi ii Abraham mesaon kema mare kolooro Sodom keuri. Keuri Lootnon taombaa kiropo naguyanon raro. Rama iriima waama joujolongara jen uruamambaajon kema namonon simin kuma usugon kemero. ² Kemej kokaen jero: “Oo eja ponwina, oro saanon welenqeqegara noo mirinon kan kanagara songbambe niwo motoon ewona. En waama saanon umugawodeen kana toroqen kembao.” Kaen jeroto, yoronon kokaen ijori: “Qaago, noro saanon qenjaaro somben monon kema ewota.”

³ Kaen ijorito, Lootnon kotiin kaparan koma uruama ana mirianon kema ugi. Uma welenqeqeuruta jen koton onono bered yiistya qaa oogi. Kaanagadeen nembanene naanawo meagon oon orongi neri.

⁴ Ii nen gaon ewowaa ani iikanondeen Sodom ejembanon kan miri ii liligogi. Sodom taombaa bakaya kuuya iikanona ejemba wana ano sagbili ii donon donon ambembo horon kougi. ⁵ * Kouma Lootwaajon kokaen qagi: “Eja woi mare goonon kajaoti, ii daengen? Eja nono yorowo serowilin ambombaaajon mojon. Kawaajon mono ii uruama nonoonon kamaawu.”

⁶ Kaen qagi Lootnon nagu metama yonoonon kemej gematanon nagu kono. ⁷ Nagu koma kokaen injoro: “Alauruna, kaen qaago. Sili kilega ii mono mende ambu. ⁸ Mobu. Noo borawoina woi saran laligon kaman monon ejawo mende eri. Ii saanon onoojon uruama kamaawe naa iwoiga ambombaaajon mojuti, ii saanon siingia metogowu. Kaento, noo miri waarenanon eja woi urualeema sopa somongon oronji, iiga mono iwoi kilega mon mende totoon ama orombu.”

⁹ Kaen injoroto, yononon kokaen meleema tereema qagi: “Mono togowa. Giinon koi kan wabaya laligon geengaaajon moroga jen mona uro nonoga pondan jen koton nonomambaajon mojan? Yoronon mende kamaawaoti een, mono geengo nonoonon kana kakasililin tokoronkota ama gombona.” Kaen jen Loot utangi gemagama keno uma miri naguya qosombombaaajon ama nanji.

¹⁰ Kaen ama nanjito, eja woi yoronon borogara boraama Loot horon giliri miri uutanon uro nagu koni. ¹¹ * Nagu koma nama eja somata melaa miri naguyanon seleengen nanjiti, ii qaagaranon jeri jaagia gooro jibujabu qen nagu mokoloowombaaajon koromojoron ama mongama amamaagi. Kian.

Lootnon Sodom goman mesaoro.

¹² Eja woi yoronon Loot kokaen ijori: “Gii merauruga, qegaborauruga ano tinitosauruga tosaana kuuya taon kokanon laligojuti, ii mono unuana taon koi mesaon kembu. ¹³ Nono taon koi men kileen kondemondeembona. Kanageso koi yonoo kakasililimbaajon mamaganon Pombaa jaanon honona qaa qama saama laligogi. Kawaajon iinon wasin norono goman koi men kileen kondemondeembojon koi kajo.”

* 19:5: Pon 19.22-24 * 19:11: 2 Kin 6.18

¹⁴ Kaen ijori moma Lootnon kema qega bunawoita borawoita orombaotiwaajon jero laligoriti, ii kokaen irijoro: “Oro mono alanzan waari goman koi mesaon kembonja. Ponnon taon koi tiwilaan kondemondeemambaajon anja.” Kaen irijoro yoronon qaa ii mori gonjeegeee tani kolooro.

¹⁵ Goman wenjeran suluro Siwe gajoba woi yoronon Loot horon kuun mun kokaen jeri: “Anutunon Sodom yonoo singisonggogiaa ironja meleema taongia kondemondeem-baa. Giinon yonowo motoon tiwilaawabotiwaajon mono uulanawo waama embaga ano borawoita giwo rajaoti, ii unuama taon koi mesaowu.”

¹⁶ * Kaen jeri Lootnon toroqen ezelobezelo ano eja woi yoronon Lootwaa boria qelanjin men embia ano borawoita yonoo borogia kaanjadeen qelanjin men unuama taon seleenjen kengi. Ponnon kaen kiankomun onono. ¹⁷ Taon seleenjen kengi eja woi iyorononga monnon qaa kokaen jero: “Laaligogia angon kombutiwaajon onjo mono uulanawo misinjon kemaliwu. Gemagianon mende eleema uun dindinagadeen kema balon korianon endu keuma kanon kaanagadeen doron mende ambu. Tiwilaawubotiwaajon mono baananon eu uma misinjon kemaliwu.”

¹⁸ Kaen jeroto, Lootnon kokaen jero mori: “Oo Ponna, gii mono kaen ambombaajon mende jewa. ¹⁹ Gii wan taraana somonjon kiankoomu somata qendeena goo jaanon onanon kalen morian mokolon welenqeqega koloojento, moba, niinon baananon eu misinjon kemalimambaajon amamaama. Kondemondeen koinon noo qananon uro komumambotiwaawo toroko mojen. ²⁰ Moba, taon melaa mon endu ero iijani, iikanon koriga qaagoto, saanon kembonatiwaa so kolooja. Kawaajon saanon jena iikanon misinjon kemalin qeangon laligowonja. Goman melaada ii iina kosere ero iikanon saanon kema wan taraanana somongowonja.”

²¹ Kaen jero moma monnon kokaen meleeno: “Ii awaa! Qaa jejani, iikawaajon kaanagadeen saanon wambelaan gomanja. Taon melaa iikawaajon jejani, ii mende men kileema. ²² Ii mende men kileemaato, onjo mono uulanawo iikanon misinjon kemaliwu. Iikanon mende keugi kaman batuya kokaamba niinon iwoi mon amambaajon amamaama. Onjo wala iikanon keugi iikawaa gematanon saanon jen kotowe kondemondeen asugiwaa.” Lootnon taombaajon ‘melaada’ jerotiwaajon ama taon iikawaa qata ii Zoar (melaada) qagita eja.

Ponnon Sodom ano Gomora kondemondeeno.

²³ Ween kouro Lootnon Zoar taanon keuro. ²⁴ * Keuro Ponnon jero sombinonja salfa jamo geriawonon ii kon kaana Sodom ano Gomora yonoo qagianon kamaan turun onono. ²⁵ Turun onoma kanon taon woi ii ano goman koria kuuya kosogaranon eji, ejemba kuuya iikanon laligogiti ano gere kasa iwoi tongonja balon iikanon eroti, ii men kileen onondabororo. ²⁶ * Lootwaa embianon loya otaan kema mombo eleema gematanon uun iikanondeen letoma sii jamo koloon tando kaana nano.

²⁷ Aabrahamnon umugawodeen waama wala Pombaa jaasewananon nama qaa amin moriti, iikanon keno. ²⁸ Iikanon kema nama Sodom, Gomora ano goman koria somata kuuya kaambaagen uuro keno balon iikanon kaaso injana somatanon kululuun waaro iiro. Ii gere somata jen kaaso somata waamakeji, iikawaa so kolooro. ²⁹ Anutunon balon koria iikawaa taonja taonja men kileen kondemondeenoti, kaman iikanon Aabraham romonjon muro. Beeta Lootnon taon iikanon laligoro ii meleeno kemebombaajon anggi Anutunon kaman iikanonadeen jen kotoro Loot kondemondeen iikawaa utanonja wama kagi. Kian.

Moab ano Amon kanageso yonoo kanagia

* **19:16:** 2 Piito 2.7 * **19:24:** Mat 10.15; 11.23-24; Luuk 10.12; 17.29; 2 Piito 2.6; Juud 7 * **19:26:** Luuk 17.32

³⁰ Lootnon Zoar taonon laligomambaa toroko moro. Kawaajon borawoita uruama Zoar mesaon balon baanawo kanon kema ragi. Borawoita woi yorowo kobaa uutanon en waama laligogi. ³¹ Iikanon laligon borata somatanon kaman monon kogaajon kokaen jero: “Anaraa mannanon eja wana kolooja. Ejembanon goman so agimin aon merabora mokolon onomakejuto, balon kokanon eja mon norombaatiwajaan mende laligoja. ³² Kawaajon saanon kana mannara wain apu muri nen uuta enkalolon kolooro iwo en koro ama gbili mokolori kanagesonananon toroqen laligowuya.”

³³ Kaen jen gomantiina iikanonadeen mangara wain apu muri nero. Nen uuta enkalolon kolooro datanon kema iwo ero. Naa kamanon kooronon karoti ano naa kamanon waaroti, ii mananon mende moro.

³⁴ En waama borata somatanon koga kokaen ijoro: “Niinon woran gomantiina mannawo ejena. Saanon kete gomantiina kaanagadeen wain apu mombo muri nen uuta enkalolon kolooro giinon mono kema iwo ewao. Kaen en mannaanona koro ama gbili mokolori kanagesonananon toroqen laligowuya.”

³⁵ Kaen jen gomantiina iikanon kaanagadeen mangara wain apu muri nero. Nen uuta enkalolon kolooro kongan kema iwo ero. Naa kamanon kooronon karoti ano naa kamanon waaroti, ii mananon mende moro.

³⁶ Kaen anitiwajaan motoongara mangaraa koro ani. ³⁷ Borata somatanon mera ejaga men qata Moab (mannaanona) qaro. Moab iwaa gbiliurutanon koloon seisei ama kougi kaman kokaamba kaanagadeen qagia Moab kanageso qamakejon. ³⁸ Borata gosoganon kaanadeen mera ejaga men qata Ben Ami (kanagesonaa meria) qaro. Eja iikawaa gbiliurutanon koloon seisei ama kougi kaman kokaamba kaanagadeen qagia Amon kanageso qamakejon. Kian.

20

Abrahim ano Abimelek.

¹ Abrahamon Mamre goman mesaon toroqen Saut waagen distrik qata Negew kanon kema goman qagara Kaades ano Sur iyoroo batugaranon laligoro. Kawaa gematanon toroqen taon qata Gerar kanon kema tawagadeen laligoro. ² * Kanon laligon ejemba ii kokaen injoro mogi: “Saara ii naanaga.” Kaen injoro Gerarwaa kin Abimelek iinon qaa ano keno Saara wama jinron mirianon kagi.

³ Kaen angito, Anutunon gomantiina monon Abimelekwaanon kan gaanon kokaen ijoro: “Emba bun qen aonani, ii eja mombaa embiaga. Kawaajon gii mono iwaanon ama koomuwaa bunaga koloowaga.”

⁴ Kaen ijoroto, kin Abimeleknon Saara mende merotiwaanon ama kokaen jero: “Pon, nii singisongowaa qaana qaa. Kawaajon giinon nii ano kanagesouruna nono een toton tiwilaan nonombabo. ⁵ Abrahamon mono ano kokaen nijoro: ‘Emba ii naanaga.’ Embanon kaanagadeen kokaen nijoro: ‘Abraham ii naanaga.’ Kawaajon uunanon gbingbaon mende ero emba ii jewe karo boronanon kaamaa mon mende anjena.”

⁶ Kaen jero Anutunon gaanon kitia kokaen ijoro: “Qaa jejani, ii onanon. Goo uuganon gbingbaon mon mende ero goonon karoti, ii mojen. Kawaajon giinon emba ii oosirin noo jaananon singisongo ambabotiwajaan sopa somonon goma laligowe. ⁷ Kawaajon emba ii mono mombo meleema loya muba. Eja ii gejatootoo ejaga. Ii saanon gojon qama kooliro mende komuwaga. Ii mombo mende mubagi een, qaa koi mono onanon moba: Gii ano tinitosauruga onono mono kuuya komuwuya.”

⁸ Qaa kaen ijoro kinon moma umugawodeen waama pon jawinuruta kuuya onono ajoroogi Ponon qaa kuuya jeroti, ii injoro moma aaron lalanani toroko mamaga mogi. ⁹ Kaen moma kin Abimeleknon Aabrahambajaan qaa ano uro kokaen jen qisin

* 20:2: Jen 12.13; 26.7

muro: “Gii mono naa terega ama nonona? Niinon naa bologa monj ama gombe giinon kondoono singisonjowaa qaa lombotanonj mono nii ano kanagesona noo sopa totonj uutanonj laligojuti, nonoo qanananonj umambaajonj anja? Giinonj iwoi mende aanjaa so ii songo waleema ama nona. ¹⁰ Giinonj mono kania naambaajonj sili ii anjanj?” Kinj Abimeleknonj Aabraham kaenj qisinj muro.

¹¹ Qisinj muro kokaenj meleeno: “Niinonj qaa ii kokaenj romonjonj jewe: ‘Balonj kokawaa kanageso onjononj Anutuwaaw jeta uuguwubotiwaaajonj toroko mende mobuyaga. Kawaajonj nii embanaajonj ama nugi komumambo.’ ¹² Iinonj onjononj naanaga, manjaa borata kolooja. Nemunaa borata mende koloojiwaaajonj ii embana mewe. ¹³ Anutunonj manjaanonj miri mesaonj monjenj kemaajiwaajonj nijoroti, niinonj kambanj iikanonj Saara kokaenj ijowe: ‘Anara daenj daenj kemboti, iikanonj noojonj naanaga jewa. Kaenj ama iikanonj nii uujopa qendeema noma laligowa.’”

¹⁴ Kaenj ijoro moma Abimeleknonj Aabrahambaa embia Saara meleema muro. Kaanjiadeen lama bulmakao ano welenjeqe ejemba ii kaanjiadeen muro. ¹⁵ Munj qaa kokaenj jero: “Moba. Noononj balonj koi wosoganonj eji, iikanonj mono geengaa naangaa so laligowa.” ¹⁶ Kaenj jenj Saara kokaenj ijoro: “Moba. Niinonj monenj silwa jamo 1000:baa so naangaa mube kanonj tawaga kolooja. Tawa kanonj kaniaga qendeeno ejemba kuuya giwo laligojuti, iyonjononj ii iima kokaenj jenj moma yagowu, ‘Singisonjowaa qaaya ii Saarawaanonj mende eja.’” Kaenj jero.

¹⁷⁻¹⁸ Aabrahambaa embia Saarawaajonj ama Ponjonj emba kuuya kinj Abimelekwaa miri uutanonj laligogiti, iyonjononj mera memewaa kania somonjgoro. Kawaajonj Aabrahamnonj Anutuwaajonj qama kooliro Abimelek menj qeangoro. Kaanagadeen embia ano welenjeqe embauruta menj qeangonj onono mombo meraboragiawo koloogi. Kianj.

21

Aisak kolooro.

¹ Ponjonj Saara kalenj morianj mumambaa qaaya jenj somonjgoro eroti, iikawaa so ii galenj koma muro laligoro. Qaa jeroti, iikawaa so ii kokaenj ama muro: ² * Saaranonj koro ano Aabrahamnonj eja wanj kolooro kilenj iwaa meria ejaga mero. Anutunonj mera koloowaatiwaa qaaya walawala jenj somonjgorotiwaa so ii mono kambanj iikanonjadeen kolooro. ³ Saaranonj Aabrahambaa meria mero qata Aisak (jomoja) qaro. ⁴ * Qaro Aisaknonj weenja 8 kolooro kambanj kanonj Anutuwaaw aiweseya selianonj kotoro. Anutunonj qaa jenj kotoro erotiwaaw so ii kotoro. ⁵ Aabrahamnonj yambuya 100 kolooro meria Aisak kolooro. ⁶ Kolooro Saaranonj qaa kokaenj jero: “Anutunonj jomo mokolonj nono. Kawaajonj daenj yonjononj noo sunduna mobuyati, iyonjononj mono niima jomowuya.” ⁷ Kaenj jenj toroqenj kokaenj jero: “Saaranonj mera galenkonjonjaga koloowaati, morononj qaa ii walawala moma Aabrahambaajonj jenaga? Kaenj qaagoto, kambanj kokaamba iinonj eja wanj kolooro niinonj kilenj iwaa meria mejenj.” Kianj. ⁸ Aisaknonj somariinj aju mesaoro weemboria iikanonjadeen Aabrahamnonj nene lombanj somata ano.

Saaranonj Haagar ano Ismael konjoma orono.

⁹ Iijipt emba Haagarnonj Aabrahambaa meria Ismael meroti, iinonj kambanj monjonj koga Aisak mepaegonj gonjegeee ama muro Saaranonj ii iiro.

¹⁰ * Kaenj iima Aabraham kokaenj ijoro: “Welenj embawaa merianonj mono noo merana Aisakwo goononj ilawoila ii mende mendeema bunja qenj aowaota. Welenj emba ii ano meria ii mono konjona kembao.” ¹¹ Saaranonj qaa ii jeroti, iikanonj

* **21:2:** Hib 11.11 * **21:4:** Jen 17.12; Apo 7.8 * **21:10:** Gal 4.29-30

Aabahambaa uuta qero Ismael ii meria koloorotiwaajon ama uukamakamaa moro uuta kaambogawo kolooro.

¹² * Kaen kolooro Anutunon ii qaa kokaen ijoro: “Meraga ano welen embaga Haagar yorojon mono uugoojon somata mende moba. Aisakwaa gbiliuruta yononondeen mono goo qabunaga bosima laligowuya. Kawaajon Saaranon qaa gijoji, ii kuuya mono moma tej komba. ¹³ Welen embagaa merianon goo gbiliga koloojiwaajon niinon ii kaanjadeen koloon seisei mube gbiliurutanon kanageso somata koloowuya.”

¹⁴ Kaen jero moma Abrahamnon en gomaamba totononon waama nene tosia men apu jua lama selianon memeta kanon apu koson kan Haagarwaa sawinonon ama meriawo wasin orono mesaon keni. Kema Beerseba balon qararanonkononon keuma liligon laligori. ¹⁵ Laligori lama selianon apu men kenoti, iikanon qaono meria ii bamban mombaa baatanon ano ero. ¹⁶ Ano ero nama kokaen romongoro: “Merananon jaana qaganon komuwaati, ii iimambaajon amamaan doomorona mojen.” Kaen romongon mou motogi kenjiwaa so sigensigen kema rama silama saaro.

¹⁷ Mera saaroti, ii Anutunon moro gajobayanon siwenonga Haagarwaaajon qama kokaen jero: “Haagar, gii naa lombowaa uutanon laligojan? Keega mono mende moba. Meranon endu en saaji, Anutunon saaya ii moja. ¹⁸ Mono waama meraga balononga kobibiina waaro borianon men migigiin muba. Niinon ii kanagen koloonseisei mube gbiliurutanon sein kanageso somata qabunagiawo koloowuya.” ¹⁹ Siwe gajobanon kaen jero Anutunon jaaya metooro uun apu ronon mon iiro. Ii iima lama selia men kema kanon apu koson kan meria muro nero. ²⁰ Anutunon Ismaelwo nano somariin balon qararanonkononon laligon idon nene ejaga kolooro. ²¹ Balon gbangbarasia qata Paran kanon laligoro nemunanon Iijipt kantrinonga emba mon men embiaga muro. Kian.

Abrahim ano Abimelek yoronon uusoomonngo ani.

²² * Kamban kanon Abimelek ano iwaa manjaqege tuunaa kawali galena qata Fikol yoronon Aabahambaaajon kokaen jeri: “Giinon ilawoila kuuya ama menkejani, Anutunon mono iikanon giwo namakeja. ²³ Kawaajon giinon mono kete kokaamba Anutuwaajaanon jojopon qaa kokaen jengo jen kotiiwa: ‘Niinon gii, merauruga ano gbiliuruga onowo osonkakale mon mende ama laligomanja.’ Kaen jen kotiin niinon kiankomun goma laligoweti, iikawaa so giinon mono kaanjadeen balon koi ano nii kiankoomu noroma laligowa. Gii goman kokanon wabaga koloon laligojan.”

²⁴ Kaen jeri Abrahamnon kokaen jero: “Niinon jojopon qaa ii saanon jengo jen kotiimanja.”

²⁵ Kaen jeroto, Abimelek welenqequeurutanon apu ronon mon iyangiaajon angon kongiti, Abrahamnon iikawaajon Abimelek jen muro. ²⁶ Jen muroto, Abimeleknon kokaen meleema jero: “Moronon sili ii anoti, ii niinon mende mojen. Geengo iikawaa qaaya mon wala mende jena moma laligon keteda koi qaa ii mojen.”

²⁷ Kaen meleema jero Abrahamnon kema lama ano bulmakao men kan Abimelek muro kamban iikanondeen batugaranon soomonggo ani. ²⁸ Iikaen ama Abrahamnon lama tuungianongaga lama embia melaa 7 metogon mendeema onono yangiodeen nanji.

²⁹ Kaen nanji Abimeleknon Abraham kokaen qisin muro: “Lama embia melaa 7 gosin endu ama onona yangiodeen nanjuti, ii kania naambaajonja?”

³⁰ Qisin muro kokaen meleeno: “Niinon apu ronon koi osowetiwaa qaaya jeweti, ii moma laarijan i een, lama melaa 7 koi mono noo boronanonga bunon qen aona noo qaanaa dangunuya koloowaa.” ³¹ Kaen meleema eja woi ii balon kanon nama

* **21:12:** Room 9.7; Hib 11.18 * **21:22:** Jen 26.26

jojopan qaagara jenjo jen somonjon aori. Kawaajon goman iikawaa qata Beerseba qamakeju.*

³² Beerseba gomanon soomongo kaen ani tegoro Abimelek ano iwaa manjaqeqe tuunaa kawali galaŋa Fikol yoronon waama eleema Filistin yonoo balonon keni.

³³ Keni Aabrahamnon beren gere mon Beerseba goman iikanon komoma Pon Anutu ben kombomba iwaa qata qama kooliro. ³⁴ Qama koolin nama Filistin yonoo balonon kambaŋ koriga wabaga koloon laligoro. Kiaŋ.

22

Anutunon Abraham angotete men muro.

¹ * Iwoi ii kolooro kambaŋ tosia tegoro Anutunon Abraham angotete men muro. Qata “Aabraham!” qaro iinon “Nii koi nanjen,” jen meleeno.

² * Kaen meleeno kokaen ijoro: “Motoon mera soroga Aisak uuganon jopagon munkejanj, ii mono wama Mooraa balonon kema baana mon qendeema gomanati, iikanon uma ii noo siimolon oowa.”

³ Kaen ijoro Aabrahamnon en gomaamba totononon waama dongi qaganon dun raraya meagon welenqeqeya woi ano meria Aisak unuano. Siimolombaa geria soyanon kondaboron boranjon ama unuama Anutunon balon ijoroti, iikanon keno. ⁴ Kema laligon weemboria karonja kanon jaayanon uun waama balon ii iiro koriganon ero.

⁵ Ii iima welenqeqewoita ii kokaen irijoro: “Oro dongiwo koi rari nii ano mera noronon endu kema Anutu waeya men mepeseen mombo eleema oroonon kawota.”

⁶ Aabrahamnon kaen irijon siimolon onjoombaa gere boranawo men meria Aisak-waa sawinanon ano uro anjo gere jo ano soo mero. Kaen mero motoongara keni. ⁷ Kaen kema Aisaknon doron ama manja Aabraham kokaen ijoro: “Ama!” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Wae, merana naama?” Kaen meleeno kokaen qisiro: “Gere jeta ano gere ii koi men kajoto, siimolon onjoombaa lamaya ii dakanon?”

⁸ Kaen qisiro mananon kokaen meleeno: “Merana, Anutu anjo mono siimolon onjoombaa lamaya mon mokolon norombaa.” Kaen meleeno toroqen motoongara keni.

⁹ * Kema Anutunon balon jeroti, iikanon keuma nama siimolon onjoombaa alataya mon men gere iikawaa qaganon ama arenjoro. Arenjon meria Aisak somonjon alatanon gere qaganon ano. ¹⁰ Ama meria uumambaajon boria boraama soo kopinanon horomambaajon ano. ¹¹ Soo horomambaajon ano iikanondeen Pombaa gajobanon Siwenonja Aabrahambaajon kokaen qaro: “Aabraham, Aabraham!” Kaen qaro “Nii koi nanjen,” jen meleeno.

¹² Kaen meleeno kokaen ijoro: “Boroga mono merawaa qaganon mende amba. Iwaa qaganon iwoi mon mende amba. Giinon meraga motoonggo soro ii noojon mende anjon konjanjwaajon kanaga kete kokaen moma yagojen: Gii Anutu waa qaa jeta uuguwabotiwaajon keega momakejan.”

¹³ Kaen ijoro iikanondeen ataama uun iiro lama ejia mon ilianon gere bambanawonon giliro kemero nano. Ii iima kema men kan meriaa kitianon lama iikanon siimolon ooro. ¹⁴ Kawaajon Aabrahamnon balon iikawaa qata ii ‘Ponjon mokolon norombaa,’ jen qaro. Kambaŋ kokaamba kaanjadeen qaa kokaen qamakeju: “Ponjon ii baananon mokolon norombaa.”

¹⁵ Pombaa gajobanon Aabrahambaajon Siwenonja mombo kokaen qaro indina woi kolooro: ¹⁶ * “Pon niinon kokaen jejen: Neeno neenaa qananon qama jojopan qaa kokaen jenjo jen kotijen: Giinon sili koi ama meraga motoondago ii noojon

* **21:31:** Beerseba: qaa iikawaa kania woi: jango sewembaa apu ronja ano jojopan qaawaa apu ronja. * **22:1:** Hib 11.17-19 * **22:2:** 2 Kor 3.1 * **22:9:** Jei 2.21 * **22:16:** Hib 6.13-14

mende anjon konjani, ¹⁷* iikawaajon niinon onanon gii kotuegon goma koloonseisei gombe gbiliuruga yononon honombonona qaa seiwuya. Seigi jangogianon mono sombin kanakeewambaa senjelaoya kaanja koloowaa ano kowe goraayanon sakasin en kenjuti, iikawaa so koloowaa. Goo gbiliuruga yononon mono kotiin kereurugia unun haamo ama siti balongia unuama anjon koma laligowuya. ¹⁸* Giinon noo qaana ten konjani, iikawaajon goo gbiliuruga yonoononga mombaajon ama noo kotumotuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyan mokoloowuya.”

¹⁹ Pombaa gajobanon kaen ijoro Abraham meriawo eleema welenqeqewoita yoroonon kema aitonjon motoon Beerseba gomanon kenji. Abrahamnon Beerseba goman kanon opo sel kuuna mororonjon laligoro. Kian.

Naahorwaa gbiliuruta

²⁰ Kamban tosia tegoro buzu qaa mon kokaen anji Aabrahambanon karo: “Milkanon kaanideen nemunga koloaja. Iinon koga Naahorwaa merauruta tosaanja onono.” ²¹ Meria mutuyaa qata ii Uz, iwaa koga Buz ano iwaa kanaanon Kemuel, Arambaa manja. ²² Kemuelwaa kanaanon Kesed, Hazo, Pildas, Jidlaf ano Betuel. ²³ Betuelnon Rebekawaa managa kolooro. Milkanon Aabrahambaa koga Naahorwaa merauruta 8 ii onono. ²⁴ Naahorwaa embia sewanja mende memeta qata Reuma iinon kaanideen merauruta tosaanja onono. Yonoo qagia ii Tebe, Gaham, Tahas ano Maaka. Kian.

23

Saaranon komuro.

¹ Saaranon laligon uro yambuya 127 kolooro. Saaranon yambu iikawaa so laligoro. ² Laligon Keinan balonon goman qata Kiriya Arba, qata alia Hebron qamakejuti, iikanon komuro. Komuro Abrahamnon iikanondeen embiaajon jinjen qama saamambaajon keno.

³ Kema saaro tegoro waama embiaa qamoya mesaon kema nama Hit ejemba ii qaa kokaen injoro: ⁴* “Nii onoo batugianon waba kan tawatawa laligojen. Kawaajon on mono balongiaa bakaya mon kokaamba nongi sewanja mewe qasirina kolooro alauruna yonoo qamogia iikanon ama ron koma onomakemana.”

⁵ Qaa kaen injoro Hit yononon meleema kokaen jegi: ⁶ “Oo eja pon, gii saanon nonoonon qaa koi moba. Gii nonoo batunananon Anutuwa eja jawina laligojaniwaajon ama qasiriga ainganon daenkaya iima sororogon mewaatiwaajon mojan, iikanon mono saanon qamoga ron komba. Giinon qamoga onon ron komanja jena nonoononga mononon ii mende anjon koma gombaa.”

⁷ Kaen jegi Abrahamnon waama balon toya Hit ejemba yonoo wosogianon kemen usugon onono. ⁸ Usugon onoma nama yonoojon qaa kokaen jero: “Niinon qamona onon ron komaniwaajon saanon jewuti een, mono noonon qaa koi moma Zoharwaa meria Efron iwaanon kema qaa jena koi toroqen jen kuun mubu. ⁹ Kuun mugi moma kobaa qata Makpela iwaa bunja koloon gawonaa jaanjaagen eji, mono ii jen tegoro sewanja memana. Mono qisigi sewanja dawi jen tegoro sewanja kuuya mewe noonon qasirina onoo batugianon ewaa.”

¹⁰ Kaen jero Efronon alauruta Hit kanageso kuuya taongiaa kiropo naguyanon kan sombenon ajoroogiti, iyonoo batugianon raro qaa geja ama mogi Efronon Abraham kokaen meleema muro: ¹¹ “Oo eja ponna, kaen qaagoto, mono jewe geja ama moba. Niinon balon koria ii ano kobaa iikanon nanji, ii kalenaga gonjen. Neenaa kanagesouruna yonoo jaagianon nama ii gombe iiju. Qamoga ii saanon iikanon onon ron komba.”

* **22:17:** Hib 11.12 * **22:18:** Apo 3.25 * **23:4:** Hib 11.9, 13; Apo 7.16

¹² Kaen jero Aabrahamnon balon toya yonoo wosogianon mombo kemen usugon onono. ¹³ Usugon onoma nama yonoo jaagianon Efron kokaen ijoro mogi: “Noonon qaa koi mono geja ama moba. Giinon saanon kaen anagato, niinon mono balon koria iikawaa sewanja ii gomanja. Ii saanon jen tawa mena niinon qamona iikanon oson ron komanja.”

¹⁴ Kaen ijoro mogi Efronon Aabraham kokaen meleema muro: ¹⁵ “Oo eja ponna, noonon qaa koi mono geja ama moba. Balon iikawaa sewanja ii 400 silwa kota (50 kilogram). Ala-ala koloojotiwaaajon ama kanon mono anaraa batunaranon iwoi omaya kolooja. Kawaaajon qamoga saanon iikanon oson ron komba.”

¹⁶ Kaen meleema muro moma Aabrahamnon balon sewanja jaagoya Efronon Hit kanageso yonoo jaagianon jero mogiti, iikawaa uumotoon ano. Jaagoya silwa kota 400 ii konkororo ejembanon kaban kanon sewanja soya jegi eroti, iikawaa so monen ii gosin muro.

¹⁷ Kaen muro Efrombaanon balon koria Mamre kosianon Makpela kanon eroti, kobaa iikanon nanoti ano gere kuuya balon kawaa jawo uutanon nangiti, iikawaa qaaya jen tegoro. ¹⁸ Qaaya jen tegoro Aabrahambaa bunja kolooro. Hit kanageso kuuya taongiaa kiropo naguyanon kan sombenon ajoroogiti, iyononon tawa ii iigi bunyaya kolooro.

¹⁹ Kawaa gematanon Aabrahamnon embia Saarawaa qamoya ii Keinan balombaa kobaayanon oson ron kono. Kobaa ii Mamre qata alia Hebron kawaa kosianon balon koria qata Makpela kanon eja.

²⁰ Kaen kolooro balon koria ano kobaa iikanon nanji, ii Hit kanageso yononon Aabrahambaa bunja qen mugi qasiria kolooro. Kian.

24

Aisakwaa embia Rebeka ii wama kagi.

¹ Aabrahamnon eja wana kolooro Anutunon iwoi kuuya ama meroti, iikanon ii kotuegon muro laligon kouro. ² Kaen ama kaban monon miriaa welenqeje jawina wana, miria uutanon ilawoila en muroti, iikawaa galeja iwaajon qaa kokaen jero, “Gii mono qaaga jen kotiiwaatiwaaajon boroga noo tawonaa baatanon amba. ³ Kaen ama Pon, Siwe ano namo yoroo Anutugaraa qatanon jojopan qaa kokaen jewa: Niinon Keinan kanageso yonoo batugianon koi laligojento, giinon mono meranaa embia ii yonoo naan boragiaga mon mende men muba. ⁴ Kaen qaagoto, gii mono neenaa kantrinon kema tinitosauruna yonoononga merana Aisakwaa embiaga wama kawa.”

⁵ Kaen jero welenqeje jawinanon kokaen qisin muro: “Kema jewe emba kanon niwo balon kokanon kamambaaajon togowaati een, niinon mono nomaen amana? Meraga Aisak wama kantri kanati, iikanon mombo eleema kembota me qaago?”

⁶ Kaen qisin muro Aabrahamnon kokaen meleeno: “Qaago totoon! Gii noo merana wama kanon mombo mende kembao. ⁷ Siwewaa Pon Anutunon nii mannaa mirinon ano kolokoloo kantrinonnga qaa kokaen jero mobe jojopan qaanon somongon nuano kawe: ‘Niinon balon koi mono goo gbiliuruga yonoo bunja qen onomanja.’ Kawaaajon iinon mono Siwe gajobaya wasiro wala keno giinon saanon meranaa emba ii iikanonja wama kawa. ⁸ Kema jena emba kanon giwo kamambaa togowaati een, jojopan qaaga koi kanon mono mende toroqen somongon gombaa. Noo merana ii mono mende totoon wama iikanon eleema kembota.”

⁹ Kaen jero welenqeje jawinanon qaa ii jen somongon mun jojopan qaanon jen kotiiwambaaajon boria somataya Aabrahambaa tawo baatanon ano.

¹⁰ Kaen jen kotiin nama somatayaanon kamel 10 ano iwaa kowianonja iwoi akadamiawo kania kania motoon mero. Ii men mesaon Noot Mesopotemia (Aram

Naharaim)* kantrinoḡ kema Naahornoḡ taonḡ laligoroti, iikanonḡ keuro. ¹¹ Keuma taonḡ seleengenḡ apu roḡa eroti, iikawaa kosianonḡ kameluruta onḡono simingia misigonḡ kemenḡ haamo megii. Weenḡ jaaya kememambaajonḡ ano taonḡa emba yoḡononḡ apu kosowombaajonḡ apu roḡanonḡ kaka kambangia ii kolooro. ¹² Iikanonḡ nama kokaenḡ gama kooliro: “Oo Poḡ, somatana Aabahambaa Anutuya, gii mono kete toomorianḡ noma somatana Aabahambaajonḡ qaa jeḡ somonḡonati, iikawaa honḡanonḡ asugiwaa. ¹³ Moba, nii apu roḡ kosianonḡ kokanonḡ nambe taombaa emba saraḡjurugia yoḡononḡ apu kosowombaajonḡ kawuya.

¹⁴ Kagi kokaenḡ koloowaatiwaajonḡ gama koolijenḡ: Niinonḡ emba saraḡ mombaajonḡ kokaenḡ jemaḡa: ‘Gii saanonḡ koworaḡeḡga meeranḡona apu newenaga.’ Kaenḡ jewe iinonḡ kokaenḡ meleema nijowaa: ‘Saanonḡ nena kameluruga kaanḡagadeenḡ apu unḡagimaḡa.’ Kaenḡ nijowaati, emba saraḡ iikaya giinonḡ welenḡqeḡe ejaḡa Aisakwaa bunḡa qenati, iinonḡ mono ii koloowaa. Kaenḡ kolooro giinonḡ somatanaajonḡ qaa jeḡ somonḡonati, iikanonḡ honḡawo kolooja, kaenḡ momaḡa.”

¹⁵ Qamakooli ii gama kooliro mende tegoro iikanondeenḡ emba moḡ qata Rebeka iinonḡ koworaḡeḡ sawiḡanonḡ anḡonḡ apu roḡanonḡ karo. Iinonḡ Aabahambaa koga Naahor ano embia Milka, yoroo meragara qata Betuel iwaa borataga. ¹⁶ Emba iikawaa kaitania ii iima-aiḡaiḡawo totoonḡ kolooro emba saraḡ jumunḡ ejanonḡ mende memetaga laligoro. Iinonḡ kamaanḡ apu roḡononḡ kemenḡ apu kosonḡ kouro. ¹⁷ Kouro iikanondeenḡ welenḡqeḡe jawiḡanonḡ uulaḡawo iwaa kosianonḡ kema kokaenḡ jero: “Gii saanonḡ koworaḡeḡganonḡa apu moḡ nona newenaga.”

¹⁸ Kaenḡ jero kokaenḡ meleeno: “Oo poḡna, saanonḡ newa.” Kaenḡ jeḡ uulaḡawo koworaḡeḡa borianonḡ meḡ kamaanḡ meeranḡoro apu nero. ¹⁹ Ii nero kokaenḡ jero: “Niinonḡ kameluruga yoḡoojonḡ kaanḡagadeenḡ apu kosonḡ onḡombe neḡ kema negii unḡuro mesaowu.” ²⁰ Kaenḡ jeḡ uulaḡawo koworaḡeḡganonḡa apu molaaro kuuya juunonḡ kemero mombo qikqigonḡ kema apu roḡononḡ apu kosomambaajonḡ kemenḡ kameluruta kuuya yoḡoojonḡ apu sogianonḡ kosoro. ²¹ Kaenḡ ano welenḡqeḡe jawiḡanonḡ goronḡ nama ii tororo iima kokaenḡ moma romonḡoro: “Onḡanonḡ, Poḡnonḡ kana koriga koi kajeḡatiwaa morianaḡ ii mono kokaenḡ kondooro asugija me nomaenḡ?”

²² Kaenḡ romonḡonḡ nano kamel yoḡononḡ apu nedaborogi welenḡqeḡe jawiḡanonḡ moponḡ (pinjonḡ) goulonḡ memeta moḡ lombota 5 gram ii meḡ emba sarambaa sewanḡanonḡ ama borojenḡeḡ goulonḡ memeta woi lombogara 110 gram ii borianonḡ kotogoro uro. ²³ Kotogoro uro kokaenḡ qisiḡ muro: “Gii morowaa borataga? Manḡaa miri uutanonḡ nonononḡ gomantiinḡa ewonagatiwaa titiḡa moḡ nanja me qaago, ii saanonḡ jena mobenaga.”

²⁴ Kaenḡ qisiḡ muro kokaenḡ meleema muro: “Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naahor.” ²⁵ Kaenḡ jeḡ toroqenḡ kokaenḡ jero: “Nonoononḡ lolo hai ano kamel yoḡoo loloo qaḡanonḡ neneya ii mamaga raja ano gomantiinḡa gaonḡ ewutiwaa titiḡa ii kaanḡagadeenḡ saanonḡ nanja.”

²⁶ Kaenḡ jero welenḡqeḡe jawiḡanonḡ namononḡ kemenḡ usugonḡ Pombaa waeya meḡ mepeseero. ²⁷ Mepeseenḡ kokaenḡ jero: “Oo Anutu, somatana Aabahambaa Poḡa, niinonḡ gii mepeseenḡ gonjenḡ. Giinonḡ somatanaajonḡ kalenḡ moriambaa qaaga jeḡ somonḡonati, ii tororo otaana mende looriro. Iikawaa so Poḡ giinonḡ nuana kana koriga koi kanḡ laligonḡ somatanaa tinitosauruta yoḡoo mirinonḡ koujenḡ.”

²⁸ Kaenḡ asugiro emba saraḡnonḡ uulaḡawo qiqigonḡ kema iikawaa sunduya ii ne-munḡaa sumanḡuruta mirinonḡ laligogiti, ii injjoro mogii. ²⁹ Rebekawaa naanḡa qata Laban laligoro. Iinonḡ ii moma Aabahambaa welenḡqeḡe jawiḡa iimambaajonḡ uulaḡawo seleengenḡ apu roḡanonḡ qiqigonḡ keno. ³⁰ Naanḡaa borianonḡ goul borojenḡeḡ ano

* **24:10:** Aram: qa ii kambanḡ kokaamba Siria qamakeju. Naharaim = apu gowoya woi (Yufreitis ano Taigris) iyoroo batugaranonḡ.

sewananon goul mopen raro iiro naana Rebekanon welenqege jawinanon qaa jero moroti, iikawaa sunduya jero moma iwaanon keno. Kema apu ronanon keuma eja ii iiro kanon kameluruta yonoo koorongianon nano. ³¹ Nano kokaen jero: “Ponnon kotuegon gono laligojani, gii mono kana mirinon kembo. Seleenjen kokanon mende namba. Niinon onoangia ewutiwaa miria ano kameluruga yonoo dun kaanjadeen meweengojen.”

³² Kaen jero welenqege jawinanon mirinon karo kamel qagianon esuhina raroti, ii Labanon mesuma mero kamaaro jero kamel yonoojon loloo hai ano qaganon nene men kan onongi. Welenqege jawin ano iwaa ejaurutanon kanagia songbambutiwaa apuya ii kaanjadeen motoon koson kan onongi. ³³ Kawaa gematanon nene welenqege jawimbaa batanon kongito, iinon kokaen jero: “Wala qaa men kajeji, ii jewe mogigo mono nene koi nemaŋa.” Kaen jero Labanon kokaen jero: “Ii saanon jena mobonŋa.”

³⁴ Kaen jero kokaen injoro: “Niinon Aabrahambaa welenqege ejaga koloojen. ³⁵ Ponnon somatana hononŋa qaa kotuegon muro eja uuta esuhinawo koloon laligoja. Ponnon lama ano bulmakao, silwa ano goul, welenqege eja ano emba ano kamel, dongi ii mamaga muro laligoja. ³⁶ Somatanaa embia Saara iinon emba wanŋa totoon koloon kamban kanon somatanaajon meria mon mero. Mananon esuhinaya kuuya ii meriaajon bunŋa qen muro laligoja.

³⁷ “Somatananon niinon jojopan qaa kokaen jemambaajon jen koton nono: ‘Niinon Keinan yonoo balanon koi laligojento, giinon mono meranaa embia ii Keinan yonoo naamboragiaga mon mende men muba. ³⁸ Kaen qaagoto, gii mono manŋa goman mirinon neenaa tinitosauruna yonoonon kema meranaa emba ii iikanonŋa wama kawa.’

³⁹ “Kaen nijoro somatana ii kokaen qisin mube, ‘Niinon kema jewe emba kanon niwo mende kawaati een, niinon mono nomaen amaŋa?’ ⁴⁰ Kaen qisin mube kokaen meleeno: ‘Niinon Pombaa jaanon kema kan ama men laligoweti, iinon mono Siwe gajobaya wasiro giwo keno kana kembagi, iikanon toomorianawo koloowaa. Kaen neenaa manŋa goman mirinon kema tinitosauruna yonoononŋa meranaa emba ii men kawa. ⁴¹ Noo tinitosauruna yonoonon kema jojopan qaa noojon jenati, iikanon mono kawaa gematanon mende toroqen somonjon gombaa. Emba mon mende gombuti een, giinon kilen jojopan qaa iikawaa kasanonŋa loloowaga.’

⁴² “Kaen jero kete apu ronanon kouma nama kokaen qama koolijen: ‘Oo Anutu, somatana Aabrahambaa Ponŋa, nii kana koriga kajeji, ii mono uuainŋaa so mona toomorianawo koloowaa. ⁴³ Iiba, niinon apu ron kokawaa kosianon nanjen. Kokaen nambe emba saran monjon apu kosomambaajon karo niinon ii kokaen ijomanŋa: “Gii saanon koworanenŋanonŋa apu melaa mon nona newenaga?”

⁴⁴ Kaen jewe iinon kokaen meleema jewaa: “Saanon nena kameluruga yonoo apu kaanjadeen koson onomanŋa.” Kaen meleema jewaati een, niinon iikawaajon kokaen momanŋa: Pon giinon ii somatanaa meriaa embiaga koloowaatiwaaajon meweengojan.’

⁴⁵ Uunanonŋa qamakooli ii mende qama koolidaborowe iikanondeen Rebeka iinon koworanen sawinanon anjon iikanon kajaa. Kan apu ronanon kemen apu kosoro niinon iwaajon kokaen jejenŋa: ‘Saanon apu mon nona newenaga.’

⁴⁶ “Kaen jewe iinon uulanawo koworanenŋa sawinanonŋa mero kamaaro kokaen jejaa: ‘Saanon nena kameluruga yonoo apu kaanjadeen onombe newuya.’ Kaen jero newe kameluruna ii kaanagadeen apu unuagija. ⁴⁷ Unuagi kokaen qisin mujen, ‘Gii morowaa borataga?’ Qisin mube kokaen meleenja: ‘Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naahor.’ Kaen meleeno niinon mopen sewananon mondon borojenjen borianon mewe uja. ⁴⁸ Kamban iikanondeen namonon kemen usogon Pombaa waeya men mepesejenŋa. Anutu somatana Aabrahambaa Ponanon

mono kana dindiņa nuano somatanaa kogaa mirinonj kaņ esia meriaa embiaga koloowaatiwaajonj mokoloojenj. Kawaajonj Ponj mepeseenj mujenj.

⁴⁹ “Kaenj kaņ koi nanjenj. Kawaajonj onj somatana isosoronj sakitiuruta kolooju-tiwaa qaaya pondanj otaanj kiankomunj mujuti eenj, ii mono qendeema jegi momaņa. Kaenj mende ambuti eenj, qaa ii kaanjadeen jegi momaņa. Ii moma monjenj eleema kemambaajonj romonjgomaņa.”

⁵⁰ Kaenj jedabororo Laban ano Betuel yorononj kokaenj meleema jeri, “Qaa koi Pombaanaņa kaja. Kawaajonj norononj qaa kaenj me kaenj jewotiwaa so qaago.

⁵¹ Moba, Rebekanonj koi nanja. Ponjonj jenmindinj anjiwaa so saanonj ii wama kema somatagaa meria muna embia koloowaa.”

⁵² Kaenj jeri qaagara moma Aabrahambaa welenqege jawinanonj kamaanj Pombaa jaanonj namononj kemenj usugoro. ⁵³ Usugoro tegoro waama gesianonj goul ano silwa akadamyua iima-ainjaingiawo ano opo maleku teregiawo unjuma Rebeka muro. Kaanjadeenj kalenj iwoi tosia sewanģia somata ii nemunj naanja orono.

⁵⁴ Oroma ii ano ejauruta iwo kagiti, iyonononj nene qaanj nenj rama rama gomanj tiiro egi. Egi gomanj ano waagi welenqege jawinanonj kokaenj jero: “Saanonj wasinj nonģi somatanaanonj kemaņa.”

⁵⁵ Kaenj jeroto, nemunj naanja yorononj kokaenj meleenj, “Saanonj naamboranara mesaona toroqenj kambanj tosaanja weemboria ten kaenj nonowo laligowaa. Kawaa gematanonj saanonj ii wama kembu.”

⁵⁶ Kaenj meleenito, welenqege jawinanonj kokaenj meleema jero mogi, “Welenj kanana kajeņi, ii Ponjonj kotuegoro toomorianjawo kolooja. Kawaajonj kambana mono mende qenj koriiwu. Mono wasinj nonģi saanonj eleema kema somatanaanonj keumaņa.”

⁵⁷ Kaenj jero moma kokaenj jeri, “Saanonj emba saranj ii qaji karo iyanja qisinj mubonja.” ⁵⁸ Kaenj jenj Rebeka qari karo kokaenj qisinj muri, “Gii eja kokawo kemambaa mojanj me qaago?”

Qisinj muri “Saanonj kemaņa,” jero.

⁵⁹ Kaenj jero nama naamboragara ii welenj embiawo wasinj oronģi Aabrahambaa welenqege jawinj ano iwaa ejauruta yonononj ii uruama kembombaa anģi.

⁶⁰ Kembombaa anģi kanonj nemunjanj naanj koanjurutanonj Rebeka kotuegonj munj kokaenj jegi,

“Oo naanj boranana, Ponjonj saanonj koloonjseisei gono giinonj gbiliuruga milyonja milyonja yonoo bemunjalegiaga koloowa.

Yonononj mono kotiinj kereurugia ununj haamo ama siti balonģia unuama anģonj koma laligowu.”

⁶¹ Kaenj jegi tegoro Rebekanonj welenqege embauruta yonowo waama kamel qagianonj uma rama welenqege jawinja otaanj kenģi. Jawinj iinonj Rebeka wama galenj kono eleema kana kenģi. ⁶² Kema kema Keinan balononj kouģi. Aisaknonj balonj kawaa Saut leegenj distrik qata Negew kanonj laligonj kambanj iikanondeen apu ronj qata Ber Lahai Roi † ii mesaonj balonj qararanjonjonjononj kaņ laligoro. ⁶³ Kaņ laligonj gomanj tiimambaa ano kanonj kuunja mesaonj balonj koria somata kanonj kema liligonj qaa romonjonj jaa rinj waama iiro tosanonj kamel qagianonj rama iwaa kosianonj kawombaajonj kagi.

⁶⁴ Kaenj kagi Rebekanonj jaa rinj waama Aisak iima kamel qaganonj raroti, iikanonjdeenj uulanjawo lugunj namononj kamaaro. ⁶⁵ Kamaanj welenqege jawinajonj qisinj kokaenj jero, “Eja balonj korianonj endu nama jaasewanj qenj nonoma kaji, ii morononj?” Kaenj jero kokaenj meleenj, “Iinonj mono somatanaa meriaga.” Kaenj meleenj moma wanj kawasenja horonj jaasewanja esuuro. ⁶⁶ Esuuro aitonjonj welenqege

† 24:62: Apu ronj: Laaligoyawo laligonj niimakejiwaa apu ronja

jawinanon iwoi kuuya ama men laligoroti, iikawaa sunduya ii Aisak jero moro. ⁶⁷ Moro tegoro Aisaknon Rebeka wano nemunja Saarawaa opo sel kuunanon uma laligoro kanagen mero embia kolooro uutanon jopagon mun laligoro. Aisakwaa nemunanon komuro wosobiri uutanon laligorotiwaajon ama ulunjenja kaen mokolooro. Kian.

25

Aabrahambaa esa ambouruta tosaanja

1 Hist 1.32-33

¹ Aisaknon emba mero manja Abrahamnon embia mon qata Ketura mero. ² Mero Keturanon Aabrahambaa merauruta kokaen onono: Zimran, Joksan, Medan, Midian, Isbak ano Suua. ³ Joksanon merawoita qagara Seba ano Dedan yoroo manjaraga kolooro. Dedan iinon Asur kanageso, Letus kanageso ano Leum kanageso yonoo benisigiaga kolooro. ⁴ Midiambaa merauruta ii Efa, Efer, Hanok, Abida ano Elda. Ii kuuya Keturawaa esauruta koloon laligogi. Kian.

⁵ Abrahamnon esuhinaya kuuya ii meria Aisak bunja qen muro. ⁶ Ii muroto, embauruta wangia mende memeta yonoo meraurugia yonoojon kalen iwoi jan qen mendeema onono. Mendeema onoma jaawo laligon wasin onono dagia Aisak mesaon balon mon ween koukoutanon baagen kanon kenji. Kian.

Abrahamnon komuro ron konji.

⁷ Abrahamnon laligon kouro mindimindiri yambuya 175 kolooro komuro. ⁸ Laaligo yambuyaa jangyanon uuta koloon sokono waziin eja waja koloon sewan aason konoga horon goron qen komuro Anutunon wano tinitosauruta komugiti, iyonoonon kema toroqero. ⁹ Komuro merawoita Aisak ano Ismael yoronon manjaraga qamoya men kema Makpela kobaanon ron koni. Kobaa ii Hit eja Efron Zoharwaa meria iwaa balon korianon Mamre goman mirinon ween koukoutanon baagen eja. ¹⁰ * Aabrahamnon balon koria ii Hit kanageso yonoononga sewanja meroti, iikanon ii ano embia Saara ii ron koma orongi. ¹¹ Abrahamnon komuro Anutunon meria Aisak kotuegon mun laligoro. Iinon Negew balonon apu ron qata Ber Lahai Roi (Laaligoyawo laligon niimakejiwaa apu ronja) iikawaa kosianon rama laligoro. Kian.

Ismaelwaa kanagesouruta

1 Hist 1.28-31

¹² Iijipt emba Haagar iinon Saarawaa welen embia laligoro Abrahamnon mero koro ama meria Ismael mero. Ismaelwaa merauruta yonoo qa arengia kokaen: ¹³ Ismaelwaa merauruta yonoo qagia ano koloogitiwaa arengia ii kokaen: Meria mutuya qata Nebaiot. Iwaa gematanon Kedar, Adbel, Mibsam, ¹⁴ toroqen Misma, Duma ano Masa, ¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Nafis ano Kedema. ¹⁶ Ismaelwaa meraurutanon kaen koloon asa tuungia 12 koloon laligon kougi. Asa qagia qagiti, iikawaa so opo kuun tambogia ano jigo mirigia kaanagadeen qama men laligon kougi.

¹⁷ Ismaelnon laligon kouro yambuya mindirin 137 kolooro komuro. Kaen eja waja koloon sewan aason konoga horon goron qen komuro Anutunon wano tinitosauruta komugiti, iyonoonon kema toroqero. ¹⁸ Ismaelwaa gbiliuruta yononon koriganon koriganon deema kema laligon balon qagara Hawila ano Suur yoroo batugaranon goman men laligogi. Gomanja ii Iijipt kantriwaa jawoyanonga kanain ween koukoutanon Assiria waagen kenjiti, kana iikawaa kosianon kanon eja. Ismaelwaa gbiliuruta yononon Aabrahambaa gbiliuruta tosaanja kuuya ii kerekere ama onoma laligogi. Kian.

Iisoo ano Jeikob yoronon koloori.

¹⁹ Aabrahambaa meria Aisak iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen: Aabrahambaa meria Aisak. ²⁰ Aisaknon yambuya 40 kolooro Mesopotemia (Padan Aram)

* **25:10:** Jen 23.3-16

kantrinoŋa Aram eja qata Betuelwaa borata Rebeka embia mero. Rebekawaa naaŋa ii Aram eja qata Laban. ²¹ Aisakwaa embianonŋ aruŋa laligorotiwaajonŋ ama Ponŋ qama koolinŋ muro. Qama koolinŋ muro qamakoolia moro Rebekanonŋ koro ano. ²² Koro ano merawoi yorononŋ nemunŋaraa goronŋ uutanonŋ utama aori. Ii moma kokaenŋ jero: “Iwoi koi kaanŋa ii mono naambaajonŋ asuginŋ nonja?” Kaenŋ jenŋ kema iikawaajonŋ Ponŋ qisin muro.

²³ * Qisin muro kokaenŋ ijoro:

“Goo goronŋ uuganonŋ tuunŋ woi yonŋoo benisigiaga ejao.

Iyoroononŋga kanageso woi asuginŋ deema laligowuya.

Ejemba tuunŋ mononŋ tuunŋ alia unuugunŋ ku-usunŋgia kotakota koloowuya.

Datanonŋ koga welenŋ qenŋ munŋ laligowaa.”

²⁴ Mera meme kambaŋanonŋ kanŋ kuuro goronŋ uutanonŋ mera sunesune woi eri. ²⁵ Wala goronŋanonŋga asugiroti, iwaa selianonŋ jejegbili kolooro sele juyanonŋ selia kuuya sokoma ero. Kawaajonŋ qata Iisoo (juyawo) qagi. ²⁶ Iwaa kaniaŋonŋ koganonŋ Iisoowaa kana gbakoyanonŋ borianonŋ menŋ asugiro. Kawaajonŋ iwaa qata Jeikob qagi. (Jeikob qaa kawaa kania woi: gbako ano tiligoja.) Aisaknonŋ yambuya 60 kolooro kambaŋ kanonŋ Rebekanonŋ merawoita woi ii orono. Kianŋ.

Iisoononŋ borosamo mewaatiwaa qabunŋaya qewagoro.

²⁷ Mera woi iyorononŋ asuginŋ somariiri Iisoononŋ boroŋanŋ gawombaa kania tororo moma yagonŋ pondanŋ jolononŋ laligomambaajonŋ moroto, koganonŋ eja bonjonŋa koloonŋ kaparanŋ koma mirinonŋ laligoro. ²⁸ Aisaknonŋ duuyaa oroya nemambaa moma laligoro. Kawaajonŋ uutanonŋ Iisoo mamaga jopagonŋ munŋ laligoro, Rebekanonŋ uu womboyanonŋ Jeikob mamaga jopagonŋ munŋ laligoro.

²⁹ Kambaŋ mononŋ Jeikobnonŋ kozinŋ menŋ iyanŋaajonŋ nene qaanŋ oonŋ raro datanonŋ jolononŋga kanŋ selia bimooro wosoya mamaga kiro. ³⁰ Kaenŋ kiro Jeikob kokaenŋ ijoro: “Selena bimooro wosona mamaga niŋiwaajonŋ mono uulanŋawo kozinŋ qaanŋa nejonŋgbala ii nona nemanŋa.” Kawaajonŋ qata Edom (nejonŋgbala) qagi.

³¹ Kaenŋ ijoro Jeikobnonŋ jero: “Dana, gii wala asuginagi, qabunŋaya ii mono wala togonŋ nona nene qaanŋ ii saanonŋ gombe newa.” *

³² Kaenŋ jero qaa kokaenŋ meleema muro: “Kona moba, nii komumambaajonŋ anjenŋ. Kawaajonŋ wala asugiwetiwaa qabunŋananonŋ mono nomaenŋ ilaanŋ nonaga?”

³³ * Kaenŋ meleema muro kokaenŋ ijoro: “Iikawaa qaaya ii mono wala jojopanŋ qaanonŋ jenŋ kotiina momanŋa.” Kaenŋ ijoro ii jojopanŋ qaanonŋ jenŋ kotiinŋ munŋ wala asugirotiwaa qabunŋaya ii Jeikob togonŋ muro nenenonŋ sewanŋa mero. ³⁴ Sewanŋa menŋ bered ano kozinŋ qaanŋa Iisoo muro nenŋ waama nama mesaonŋ keno. Iisoononŋ wala asugirotiwaa qabunŋaya ii iikawaajonŋ moro kamakamaata kolooro. Kianŋ.

26

Aisaknonŋ Gerar taononŋ laligoro.

¹ Wala Aabrahambaa kambaŋanonŋ bodi kolooro. Kaanŋagadeenŋ Aisakwaa kambaŋanonŋ bodi mombo koloonŋ gomanŋ sokoma ero. Bodi kolooro Aisaknonŋ mesaonŋ Filistinŋ yonŋoo kinŋ ponŋgia qata Abimelek iwaa gomanonŋ Gerar kanonŋ keno. ² Kema laligoro Ponŋonŋ asuginŋ munŋ kokaenŋ jero: “Gii Iijipt balononŋ mende kamba. Gomanŋ koi bunŋaga koloowaatiwaajonŋ jenŋ kotoweti, mono kokanonŋ rama laligowa.

* **25:23:** Room 9.12 * **25:31:** Mutu mera ii wanŋgia: Wala kolooroti, iionŋ kouruta yonŋoo batugianonŋ wanŋgia kolooro goda qenŋ qabunŋa munŋ kalenŋa kalenŋa munŋ laligogi. Nemunŋ manŋgianonŋ komuri bunŋagara mendeenŋgiti, kambaŋ iikanonŋ wala koloorotiwaa borosamoya ii somanŋa woi toroqenŋ mug. * **25:33:** Hib 12.16

3 * Niinon manja Aabrahambaajon soomonjo qaa mun ii jojopan qaanon jen kotiiweti, ii mono galen kombe honawo koloowaa. Niinon balon kuuya koi ii gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qen onomaña. Kawaajon saanon balon kokanon rama waba laligona niinon giwo laligon kotuegon gombe laligowaga. 4 Niinon gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianon sombinon sengelao rama kenjuti, mono iikawaa so koloowuya. Kaen anji balon kuuya koi ii onoo bunaga qen onomaña. Goo gbiliuruga yonoononga mombaajon ama noo kotumotuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyon mokoloowuya. 5 Niinon kokaembaajon kaen amaña: Aabrahamnon noo qaana ten koma laligoro. Jojopan qaana, jenkoto qaana ano kana qaana muweti, iinon ii kuuya otaan laligoro.”

6 Anutunon kaen jero Aisaknon toroqen Gerar taanon rama laligoro. 7 * Laligoro goman iikawaa eja yononon embiaajon qisin mugi kokaen jero, “Ii naanaga.” Kaen jen uutanon kokaen romongoro: “Rebekawaa kaitanianon iima-ainainawo koloojiwaajon eja iyononon mono iwaajon ama nii nugi komumambo.” Kaen romongon “Ii embanaga,” kaen jemambaajon keeta moma laligoro. 8 Aisaknon iikanon kamban koriga laligon kouma kamban monon embiawo suunjon anjon aori Filistin yonoo kingia Abimelek iinon jengenanonga seleengen jaa riro kemero ii iriuro. 9 Iriima Aisak oono karo kokaen ijoro moro: “Moba, iinon mono goo embaga kolooja. Mono naambaajon ‘Ii naanaga,’ jena?” Kaen moma kokaen meleema muro: “Nii iwaajon ama nugi komumambotiwaajon romongon kaen jewe.”

10 Meleema muro kin Abimeleknon kokaen ijoro: “Gii mono naa terega ama nononjana? Noo ejauruna yonoonona monon mono afaangon goo embagawo enaga. Kaen kolooro giinon kondona singisongowaa qaa lombotonon mono nonoo qanananon unaga.” 11 Kaen jen kanageso tuuna kuuya yonoojon jenkoto kokaen ama onono: “Mononon mon eja koi me iwaa embia men bolin orombaati, ii mono koomuwaa bunaga jen tegonin komuwaa.” Kian.

12 Aisaknon balon iikanon nene gawon koma komoro Ponon kotuegon muro yambu iikanon hona komoroti, ii 100:waa so sein kolooro. 13 Kaen kolooro toomorian somasomata mokolon laligoro esuhinayanon toroqen somariin uro kindinbiri eja qaqabunayawo kolooro. 14 Iwaanon lama, meme (nonin) ano bulmakao tuuna tuuna ii kolon seigi. Kaanideen welenqeuruta mamaga onono laligogi. Kawaajon Filistin yononon ii iima kanain goronkiki ama gemageqe qaa jegi. 15 Gemageqe qaa jen manja Aabrahambaa welenqeurutanon apu ron iwaa kambanon osogiti, ii kuuya balonon qen turudaborogi.

16 Kaen kolooro kin Abimeleknon Aisak kokaen ijoro: “Gii ku-usungawo kolon mamaga nunuugujanjwaajon mono kololon nonomesaon mongen kema.” 17 Kaen jero moma balon ii mesaon Gerar doonanon kema kemen opo sel kuun mororongon kuun kanon rama laligogi. 18 Rama laligon apu ron manja Aabrahambaa kambanon osogito, Aabraham komuro Filistin yononon qen turugiti, ii Aisaknon jero mombo oson luluuma meagogi. Meagogi mananon apu ron qagia qaroti, Aisaknon ii iikayadeen mombo qaro.

19 Kaen qaro welenqeurutanon dondoonanon apu ron oson laligon apu ron mon apuya soraaya ujonon kouroti, ii mokoloogi. 20 Ii mokoloogito, Gerar yonoo lama bulmakao galenjianon Aisakwaa lama bulmakao galenjuruta yonowo kanain angowowo ama qaa kokaen jegi, “Oo ii nonoononga!” Iyanawo angowowo qaa kaen jegitiwaajon ama Aisaknon apu ron iikawaa qata Esek (Angowowo) qaro. 21 Iikawaa gematanon apu ron mon mombo osogi iikawaajon kaanagadeen angowowo anji. Kaen angitiwaajon ama apu ron iikawaa qata Sitna (Kerekere) qaro.

* 26:3: Jen 22.16-18 * 26:7: Jen 12.13; 20.2

²² Kaen qama balon ii mesaon kema apu ron mon mombo jero osogi. Apu ron iikawaajon angowowo qaa mende kolooro kawaajon qata Rehobot (Tintina awaa) qama qaa kokaen jero: “Kete Ponon tintina awaa nonono saanon balon kokanon laligonkoloon seisei ambona.”

²³ Kaen jen kanon laligon mesaon Beerseba gomanon keno. ²⁴ Beerseba keno gomantiina iikanon Ponon asugin mun kokaen ijoro: “Niinon manja Aabrahambaa Anutuya koloojen. Niinon giwo laligon kotuegon goma laligomana. Kawaajon toroko mende moba. Niinon gawon ejana Aabrahambaaajon ama goo gbiliuruga koloojen seisei onombe jangogianon uuta koloowaa.”

²⁵ Kaen ijoro Aisaknon siimolon alata mon iikanon menj Pombaa qata qamago qama kooliro. Qama koolin opo kuuna mororongon menj rama laligogi. Laligon jero welen ejaurutanon apu ron mon iikanon osogi. Kian.

Aisak ano Abimelek yoronon batugaranon soomongo ani.

²⁶ * Aisaknon Beerseba laligoro kamban monon kin Abimelek iinon Gerar taon mesaon iwaanon karo. Goro qaa jeje alia Ahuzat ano manjaqeqe tuuna kawali gala Fikol yoronon iwo motoon kagi. ²⁷ Kagi Aisaknon kokaen qisin onono: “Ono kere moma noma balongianonga konjoma nongito, kilen mono naambaajona noonon koi kaju?”

²⁸ Qisin onono kokaen meleengi: “Ponon giwo nanji, nono ii asuganon iima moma kotojon. Kawaajon kokaen romongojon: ‘Nononon giwo soomongo ambombaajon aijnana mojon. Saanon gii ano nonoo batunananon soomongo ama ii jojopan qanon jen kotiinin kokaen ewaa: ²⁹ Nono kakasilin mon mende ama goninto, kamban so awaa ama goma gomesaonin luaenon miriga mesaon kema kan laligona. Iikawaa so giinon kaanjadeen nono iwoi bologa mon mende ama nonoma laligowa.’ Kamban kokaamba Ponon kotuegon gono laligojan.” ³⁰ Kaen jegi Aisaknon jejelomban mozozogon onon ano nene qan nen ragi. ³¹ Rama enj gomaamba umugawo waama soomongogia somogon aon ii jojopan qanon jen kotiigi. Jen kotiigi Aisaknon ii wasin onono luae qaganon mesaon kenji.

³² Kenji ween iikanonadeen Aisakwaa welen eja yononon kan apu ron mon osogiti, iikawaa sunduya kokaen ijogi: ³³ “Nono apu mokoloojon.” Kaen ijogi moma apu ron iikawaa qata Siba qaro. * Kawaajon taon iikawaa qata ii kamban kokaamba kaanjadeen toroqen Beerseba qamakejon. Kian.

Iisoonon waba emba woi orono.

³⁴ Iisoonon yambuya 40 kolooro Hit emba woi orono. Qagara Judit, manja qata Beeri ano Basemat, manja qata Elon. ³⁵ Emba iyoronon Aisak ano Rebeka uukondun ano wosobiri somata totoon mokoloon oroma laligori. Kian.

27

Aisaknon Jeikob kotuegon muro.

¹ Aisaknon laligon kouma eja wana kolooro jaaya umun kono iwoi mombo iima kotomambaajon amamaaro. Kaen amamaan mutu meria iisoo koma horon muro karo kokaen ijoro: “Merana moba.” Ii moma kokaen meleema muro: “Amana, nii koi nanjen.”

² Meleema muro kokaen ijoro: “Moba, nii eja wana koloojen. Naa kambanon komumanati, ii mende mojen. ³ Kawaajon gii saanon tiwo wasaga ano kisare gesoga menj jolonon kema orowaa borojan menj qen noonon kawa. ⁴ Kan nene naanawo aijnana so onon mozozogon menj kan nona nema. Ii nen nama kotumotue goman. Ii wala gombe tegoro niinon iikawaa gematanon saanon komumana.”

* 26:26: Jen 21.22 * 26:33: Siba qaa: iikawaa kania woi: jojopan qaa ano jango sewen. Jen 21: 31

⁵ Aisaknon meria Iisoowaajon qaa kaen jero Rebekanon ii geja ama moro. Moro Iisoonon mesaon tiwojun menj oro qen manja mumambaajon junnon keno. ⁶ Keno Rebekanon meria Jeikob qaa kokaen ijoro: “Merana moba, manjanon daga Iisoo qaa kokaen ijoro mojena: ⁷ ‘Gii mono oro menj kan noma nene naanawo oon mozozongon nona nemaña. Nengo Pombaa jaasewanon kotumotue gomaña. Ii wala gombe tegoro iikawaa gematanon saanon komumaña.’ ⁸ Kawaajon merana, mono geja awaagadeen ama moba. Qaa dologo koi jen koton gomanati, gii mono iikawaa so amba. ⁹ Mono meme tuunon kema iikanon meme (nonin) donja kelegawo woi menj kan nona niinon iikanon mangaa ainjaa so nembanene naanawo oon mozozongomaña. ¹⁰ Oon mozozongowe menj kema amaga muna nen kotumotue gonaga. Iikawaa gematanon saanon komuwaa.”

¹¹ Kaen jero Jeikobnon moma nemuña Rebeka kokaen ijoro: “Nemuna moba, dana Iisoonon sele juyawo koloojato, noo selenanon solanja kolooja. ¹² Manjanon nii noosirin monagati een, nii iwaa jaasewanon tiliqili eja kaanja koloowe moma nombabo. Kaen moma nono kotumotue qaagoto, qasumasuaa horowe neenaa qananon ubabo.”

¹³ Kaen ijoro nemujanon kokaen jero moro: “Merana, qasuaan gonagati een, iikanon mono saanon noo qananon ubaa. Giinon mono kilenj qaa jejeni, ii moma tenj koma kema iwoi ii menj kawa.”

¹⁴ Kaen jero kema meme (nonin) woi menj kan nemuña muro. Muro nene ainjawo manjanon naanja moroti, iikawaa so oon mozozongoro. ¹⁵ Oon mutu meria Iisoowaa opoqiisi malekuya awaa totoon opo kowianon galen konoti, ii menj meria kanagenja Jeikob muro mouro. ¹⁶ Mouro meme (nonin) selia ii menj boria kokosiin aroya solanja esuuro. ¹⁷ Esuun nene ainjawo ano bered ooroti, ii menj Jeikobwaa borianon ano.

¹⁸ Ano menj manjaanon kema “Ama!” jero.

Jero kokaen meleeno: “Oo merana, gii moronon?”

¹⁹ Kaen meleeno manja kokaen ijoro: “Nii mutu meraga Iisoo. Jen koton nonjani, nii mono iikawaa so andaborojen. Saanon waama rama orona menj kajejeni, ii nen kotuegon nomba.”

²⁰ Kaen ijoro moma meria kokaen qisinj muro: “Merana, ii mono nomaen uulanawo mokoloojana?” Qisinj muro kokaen meleeno:

“Anutu, goo Ponjanon mono ilaan nono ii uulanawo mokoloojena?”

²¹ Kaen meleeno Aisaknon Jeikob kokaen ijoro: “Merana, gii onanon merana Iisoo koloojan me qaago, ii momambaajon mono saanon kosonanon koi kana goosirimaña.”

²² Kaen ijoro manja Aisakwaa kosianon keno oosirinj moma kokaen jero: “Qaa aroganon Jeikobwaa aroya koloojato, boroganon Iisoowaa boria kaanja.” ²³ Boria juyawo data Iisoowaa boro tani kaanja koloorotiwaajon Aisaknon ii mende moma koton munj kotuegon mumambaajon ano. ²⁴ Kilenj mombo kokaen qisinj muro: “Gii onanon merana Iisooga me qaago?”

Qisinj muro kokaen meleeno: “Nii mono Iisooga.”

²⁵ Kaen meleeno kokaen ijoro: “Merana saanon oroga tosaanja nona nen kotumotuena gomaña.” Kaen ijoro ii muro nero. Nero wain apu tosaanja motoon maama muro nero. ²⁶ Nen nama meria kokaen ijoro: “Gii saanon kosonanon kanj buuna kitonj newa.”

²⁷ * Kaen ijoro kosianon kema buuta kitonj nero. Nero opoqiisi malekuyaa moronja moma kotuegon munj kokaen jero:

“Aha merana, Ponjon junj kotuegoro eji, noo meranaa selianon unkoowa awaa soro kaanja kolooro mojenj.

²⁸ Anutunon mono siwewaa bedu unjijiya ano

* 27:27: Hib 11.20

namowaa toomorianja togon gono yaka logoyaga,
yagon dumun kota ano wain apu iwoiga ii hononja qaa asugin seiwu.

29 * Kantria kantria yonononj mono welenj qenj goma laligowu.

Kanageso tuunja tuunja yonononj mono siminj kuma goma laligowu.

Giinonj mono geengaa daremunuruga yonoo eja ponjia koloonj laligowa.

Nemunjaa merauruta yonononj mono siminj kuma goma laligowu.

Mononj qasuaanj gombaati, qasumasuaanonj mono iwaa qaganonj ubaa.

Mononj kotuegonj gombaati, kotumotuenonj mono iwaa qaganonj ubaa.” Kianj.

Iisoononj mananonj kotuegonj mubiwaajonj weleno.

30 Aisaknonj Jeikob kotuegonj mudabororo manaanonj miri uuta mesaonj seleengen keno alanzanj iikanonjadeenj data Iisoononj tiwojunj laligoro tegoro mirinonj karo. 31 Kaen iinonj kaanagadeenj nene naanawo oonj mozononj meñ kanj manja munj kokaen ijoro: “Amana, saanonj waama rama orona tosaanja neñ kotumotuega nomba.”

32 Kaen ijoro manja Aisaknonj kokaen qisinj muro: “Gii morononj?” Qisinj muro kokaen meleema ijoro: “Nii mutu meraga Iisoo.” 33 Kaen ijorotiwaajonj Aisaknonj aarun lalaninj jenenja mamaga ororo kokaen ijoro: “Gii mende kana iikanonj tiwojunj eja mononj oro meñ kanj nonjaati, ii mono morononj? Iinonj ii nono neñ kotumotuenta mono mudaborojenja. Ii mudaborojenatiwaajonj iikanonj mono onjonj iwaa qaganonj enj ubaa.”

34 Iisoononj manjaa qaa jeta ii moma uukondunj ama amburereñ meñ silama saama manjaajonj kokaen weleno: “Amana, nii mono kaanagadeenj kotuegonj nomba.”

35 Kaen welenoto, mananonj meleema ijoro: “Koganonj mono tiliqili qaganonj kanj goononj kotumotue tagonj meñ kenja.”

36 * Kaen ijoro Iisoononj kokaen jero: “Konanonj mono indinja woi tiligonj nono laligojenj: Iinonj wala asugiwetiwaa qabunaya ii wala nuandabororo ano kete noononj kotumotue ii kaanagadeenj tagonj nuama meja. Kawaaajonj qata Jeikob (tiliqili eja) qamakejonj, ii mono soyanonj kolooja. Kotumotue monj mono noojonj enj gonja me qaago?”

37 Kaen jero mananonj Iisoowaajonj kokaen meleeno: “Moba, niinonj koga goo eja ponja laligowaatiwaajonj kuunj mujen. Tinitosauruta kuuya yonononj ii welenj qenj munj laligowutiwaajonj jenj kotonj onjonjenj. Yaka logoya, yagonj dumunj kota ano wain apu iwoi ii mono jedaborojenja Anutunonj ii munj laligowaa. Oo merana, naa kotumotuenta monj toroqen enj nonagi, ii gombenaga? Ii mono amamaajenj.”

38 * Kaen meleeno manjaajonj kokaen jero: “Oo amana, kotumotue motoonngo iigadeenj mono enj gonja me nomaenj? Oo amana, mono nii monj kotuegonj nomba.” Kaen jenj kanainj silama saaro.

39 * Saaro mananonj kokaen meleema ijoro:

“Moba, giinonj mono balonj toomorianawo mesaonj koriganonj kema laligowa.

Iikanonj sombimbaa bedu unjijiya ii kanakeewanga mende kamaankebaa.

40 * Gii manjawaa soo somatanonj ejemba lanj ununj

laaligoga angonj koma kogaa welenjeqeya kamakamaata koloonj laligowa.

Kaen laligowagato, kanawaenj qenj koga utama munj kambanj iikanonj

karenj motonj iwaa galenj konkonja ununj yakarinj geengaa nananj laligowa.”

41 Mananonj Jeikob kotumotueya muroti, Iisoononj iikawaajonj ama kanainj koga uukazi moma munj laligoro. Anjaa uutanonj kaenj moma alia mombaajonj kokaen jero: “Manjaraa koomuyaa kambananonj mono torija. Iinonj komuro jinjenj qama saama kambanj iikanonj saanonj kona Jeikob qewe komuwaa.”

* 27:29: Jen 12.3 * 27:36: Jen 25.29-34 * 27:38: Hib 12.17 * 27:39: Hib 11.20 * 27:40: Jen 36.8; 2 Kinj 8.20

⁴² Iisoowaa momoyanonj kaanja kolooro moŋnonj iikawaa buzuya moma Re-bekawaanonj kema jero moma meria kanagenja Jeikobwaaajonj qaa ano kema wama karo kokaenj ijoro: “Moba, daga Iisoononj mono ironja meleeno qaganonj uro guro komuwagatiwaaajonj romonjoja. ⁴³ Kawaajonj merana, niinonj qaa gijomanjati, ii mono tenj komba. Mono keteda koi waama oloŋ koma Haran gomanonj naana Labambaanonj kema. ⁴⁴ Kema iwo kambanj tosaanja toroqenj laligona dagaa uuduuduuyanonj olomoowaa. ⁴⁵ Uuduuduuya olomoonj kamaaro iwoi ama munati, ii duduurogo niinonj kawaa gematanonj gooŋonj qaa ambe karo guama kawu. Iinonj guro komuna moŋnonj ii qero komuwabo. Mono naambaajonj kambanj motoonjo iikanondeen ororonj qaoni oromesaonj saamambo.” Kianj.

Aisaknonj Jeikob wasiro Labambaanonj keno.

⁴⁶ Rebekanonj loya Aisakwaanonj kema kokaenj ijoro: “Niinonj enarowoina Hit emba yorooŋonj ama toroqenj laligomambaajonj mojona tiiro siimbobolo momakejenj. Jeikobnonj kaanagadeenj Hit yoŋoo boraurugia yoŋoononja monj enarowoinara kaanja embiaga mewabo. Balonj kokanonj koloogiti, iyoŋoo siligia mono kaanagadeenj eja. Kanja monj menj kawaboti eenj, niinonj mono laaligona naambaajonj toroqenj laligowenaga? Siimbobolonanonj mono toroqenj hononja qaa koloowabo.” Rebekanonj kaenj jero.

28

¹ Kaenj jero Aisaknonj Jeikob koma hororo karo kotuegonj kokaenj jenj kotonj muro: “Merana, gii Keinan yoŋoo naamboragia yoŋoononja monj embaga mende mewa. ² Kaenj qaagoto, mono waama Mesopotemia (Padan Aram) balononj kema nemunŋaa manja Betuelwaa mirinonj keuma owaga Labambaa borauruta yoŋoononja monj embaga mewa. ³ Embaga mena Anutu, ku-usuŋ kuuyaa Toyanonj mono gii kotuegonj koloonseisei gono gbiliuruga yoŋoo janogogianonj seiro kanageso tuunj mamaga yoŋoo manj benjiaga koloowa. ⁴ * Anutunonj mono gii ano gbiliuruga onjo Aabrahambaa kotumotueya ii toroqenj onombaa. Kananagadeenj balonj asaga Aabraham muro giinonj iikanonj waba koloonj laligojanj, ii bunja qenj aowaga.”

⁵ Kaenj jenj Jeikob wasiro mesaonj Mesopotemia (Padan Aram) balononj Labambaanonj kemambaajonj keno. Laban ii Aram eja Betuelwaa meriaga, Jeikob ano Iisoo yoroo nemunŋara Rebekawaa naanaga. Kianj.

Iisoononj ala-ala emba monj mero.

⁶ Aisaknonj Jeikob kotuegonj muŋ embia mewiwaaajonj Mesopotemia balononj wasiroti, ii Iisoononj moro. Kotuegonj muŋ kokaenj jenj kotonj muro: “Gii Keinan yoŋoo naamboragia yoŋoononja monj embaga mende mewa.”

⁷ Kaenj jenj kotooro nemunmanja yoroo qaa jegara tenj koma mesaonj Mesopotemia (Padan Aram) balononj kenoti, Iisoononj ii kaanagadeenj moro. ⁸ Ii moma manja Aisaknonj Keinan emba togonj moma bolinj aonj laligoroti, Iisoononj ii iima moma kotooro. ⁹ Ii moma kotonj manja jaanonj sokombaatiwaaajonj asia Aabrahambaa meria Ismaelnonj komuro iwaa mirinonj kema borata Malahat, Nebaiotwaa naanja ii mero embauruta karonj koloogi. Kianj.

Jeikobnonj Siwewaa doya gaononj iiro.

¹⁰ Jeikobnonj Beerseba gomanj mesaonj Haran gomanonj kemambaajonj keno. ¹¹ Kema laligonj balonj moŋnonj keuma weenj jaaya kemerotiwaajonj ama iikanonj jamo ragiti, iikanonja monj menj wanj qembonja qenj gomantiinanonj gaonj ero. ¹² * Gaonj enj iikanonj

* 28:4: Jen 17.4-8 * 28:12: Jon 1.51

gaon kuku mon kokaen iiro: Do mombaa kitia namonon kuugi kema qaga ii Siwenon uma kuun nano Anutuwaa gajobauruta yononon iikanon riin uma kamaan angi.

¹³* Kaen angi Ponon iwaa kosianon nama qaa kokaen ijoro: “Niinon Pon, asaga Aabrahambaa Anutuya ano manga Aisakwaa Anutuya koloojen. Balon koi ejanj, niinon ii gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qen onomanja. ¹⁴* Goo gbiliuruga yononon koloon seisei angi jangogianon namowaa sububun kaanja koloojaa. Kaen koloooro juma deema balon ween koukoutanon ano kemekemetanon, Saut ano Noot lee lee, eu ano emu iikanon baagen sokoma kema laligowu. Goojon ama goo gbiliuruga yonoononga mombaajon ama noo kotumotuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyan mokoloowuya. ¹⁵ Moba, niinon giwo laligon daen daen kema kan laligowagati, iikawaa so mono sopa somonjon goma laligon uma guambe balon kokanon mombo eleema kawaga. Niinon gii mende gomesaon qaa jen somonjon gombeti, iikawaa so ambe hona koloodaborowaa.”

¹⁶ Kaen ijoro Jeikobnon gaon uutanonga uuta tooro moma waama kokaen jero: “Ponon mono onanon balon koi kanon laligojato, niinon ii wala mende mojena.”

¹⁷ Kaen jero jenenja ororo qaa kokaen jero: “Balon koi mono kowoga ano keemomoy-awo kolooja. Koi kanon mono onanon Anutuwaanon dun raraya ano Siwewaa naguya kolooja.”

¹⁸ Kaen jen goman ano umugawodeen waama jamo qembona qen eroti, ii men waama jawo toon oson kuun qaganon kele apuya maama moriro. ¹⁹ Morin goman iikawaa qata Betel (Anutuwaa miri) qaro. Wala taon iikawaa qata ii Luz qama laligogi. ²⁰ Jeikobnon balon iikawaa qata dongoga Betel qama qaa kokaen jen somonjon jojopan qaanon jen kotiuro: “Oo Anutu, giinon niwo laligon kana koi kemañati, iikanon nii galen koma noma nembanenena ano selenaa esuya mokolon nona ²¹ saanon luae qaganon mannaa mirinon mombo eleema kemañati een, niinon mono goo uuainga ten koma laligowe giinon noo Pon Anutuna koloon laligowa.

²² Jamo koi men waama jawo toon oson kuujeni, iikanon mono goo dun raraga ero iwoi kuuya togon noma laligowagi, niinon ii onanon mendeembe tuun 10 kolooji iikanonja motomotoon men leun goma laligomanja.” Kian.

29

Jeikobnon Labambaa mirinon keuro.

¹ Jeikobnon kaen jen mesaon kana toroqen kema ween koukoutaa kanageso yonoo balonon keuro. ² Kanon keuma balon korianon apu ron mon iiro. Miri toya yononon lama tuungia unuama iikanon apu onoma laligogi. Kamban kanon apu ron kawaa kosianon lama tuun karoon egi apu ron qaa ootanon jamo somata ii mende metangi. ³ Lama galen yononon wala lama tuungia kuuya iikanon men kululuun onoma jamo ii apu ron qaa ootanon ga gbililingogi kenogo lamaurugia apu ononji negi jamo ii mombo dujanon komakegi.

⁴ Jeikobnon lama galen ii kokaen qisin onono: “Eja alauruna, onjo dakaya?” Qisin onono “Nono Harambaajona,” kaen meleema mugi.

⁵ Meleema mugi kokaen qisin onono: “Onjo Naahorwaa esia Laban moma muju me qaago?”

Qisin onono “Saanon moma mujon,” jegi.

⁶ Jegi kokaen qisin onoma jero: “Ii saanon laligoja me qaago?”

Kaen jero kokaen ijogi: “Ii saanon laligoja. Iiba, iwaa borata Reizelnon mono endu lama unuama kaja.”

* 28:13: Jen 13.14-15 * 28:14: Jen 12.3; 22.18

⁷ Kaen ijogi Jeikobnon jero: “Ibu, ween somata ero lama ii gomantiinaajon kululuun onombombaa kambananon mende torija. Kawaajon saanon lamagia apu ononji negi mombo unuama laaligogianon kema onoonji nenegia newu.”

⁸ Kaen jero kokaen meleengi: “Kaen saanon mende ambona. Wala lama tuun kuuya kululuun onoma jamo ii apu ron qaa ootanonga gbililingonin kenogo mono lamaurunana apu ononin newuya.”

⁹ Jeikobnon yonowo qaa kaen amin moma nanji iikanonadeen Reizelnon manaanon lama tuun unuama karo. Reizel inon lama galen gawon men laligoro. ¹⁰ Karo Jeikobnon owayaa borata Reizel ano owayaanon lama tuun injiima apu ron qaa ootanon kema jamo ii metaama owaya Labambaanon lamauruta apu unuagi. ¹¹ Unuagidaboron Jeikobnon Reizel buuta kiton nen kanain kotakota qama saaro.

¹² Saama Reizelwaaajon jero: “Nii goo mangaa tinitosaya koloojen. Nii Rebekawaa meriaga.” Kaen jero Reizelnon moma uulanawo bobogarin manaanon kema buzu ii jero moro. ¹³ Labanon naanaa meria Jeikobwaa buzuya moma ii uulanawo mokoloomambaaajon keno. Kema mokolon iima suunjon angomon buuta kiton nen wama mirianon uri. Uma iwoi kuuya kolooroti, Jeikobnon iikawaa sunduya jero moro. ¹⁴ Ii moma kokaen jero: “Saanon, giinon neenaa sakitina koloojan.” Kaen jero koin motoongowaa so iwo rama laligoro. Kian.

Jeikobnon Lea ano Reizel embawoitaga orono.

¹⁵ Kaen laligoro Labanon Jeikob kokaen ijoro: “Gii tinitosana laligojaniwaaajon tawaga qaa een welen qen nombabo. Ii mende sokombaa. Kawaajon tawaga dawu mewagiwaaajon mojan, ii saanon jena momana.” ¹⁶ Labambaa borawoita woi laligori. Somataa qata Lea. Kogaa qata Reizel. ¹⁷ Leawaa jaayanon iima-ainainawo kolooroto, Reizel seliaa kaitania ano jaasewana ii kuuya iima-ainainawo totoon kolooro.

¹⁸ Jeikobwaa uunaan ii Reizelwaanon erotiwaajon ama qaa kokaen jero: “Niinon boraga kanagenan Reizel memambaaajon saanon yambu 7 welen qen goma laligomana.”

¹⁹ Kaen jero kokaen ijoro: “Ii eja morota mon mube mende sokombaboto, gii gombe sokombaa. Kawaajon saanon niwo koi laligowa.” ²⁰ Kaen jero Reizel memambaaajon yambu 7 welen qen mun laligoro. Uunaanon Reizelwaaajon erotiwaajon ama yambu iikawaajon moro ween afaana tani kolooro. Kian.

²¹ Yambu 7 tegoro Jeikobnon owaya Laban kokaen ijoro: “Noo gawon meme kambananon mono tegojiwaaajon saanon embana Reizel nona iwo en laligomana.”

²² Labanon qaa ii moma miri toya kuuya horon kululuun onoma lomban ano nen kisoro анги. ²³ Ii анги tegoro goman tiiro Labanon borata Lea wama kema Jeikob muro miri uutanon uma motoon eri. ²⁴ Labanon welen embia qata Zilpa ii borata Leawaa welenqeqeyaga laligowaatiwaaajon muro. ²⁵ Motoon eri goman ano Jeikobnon embia iima moro Reizel qaagoto, ii Lea kolooro yooyaanon kema kokaen jen muro: “Gii mono naa terega ama nonjanate? Nii Reizel memambaaajon welen qen goma laligoweto, gii mono naambaaajon tiligon nonjan?”

²⁶ Ii moma meleema kokaen ijoro: “Goman kokanon data een laligoro koganon eja mewaatiwaa nanamemena ii nonoonon mende eja. ²⁷ Kawaajon saanon maran kisoro ii Leawo sonda motoongowaa so laligon aisoona tegoro koga kaanagadeen gomana. Ii mewaatiwaaajon mono kaanagadeen yambu 7 toroqen welen qen noma laligowa.”

²⁸ Kaen ijoro uumotoongo ama Leawo maran kisoro kamban ii sonda motoongowaa so laligoro tegoro Labanon borata Reizel kaanagadeen embia kolowaatiwaaajon muro. ²⁹ Labanon welen embia qata Bilha ii borata Reizelwaa welenqeqeyaga

laligowaatiwaajon muro. ³⁰ Jeikobnon Reizel ii kaanagadeen embiaga mero. Uunaanon Reizelwaajon erotiwaajon ama Reizel ii Lea ugun jopagon mun laligoro. Kawaajon yambu 7 toroqen Laban welen qen mun laligoro. Kian.

Jeikobwaa merauruta koloogi.

³¹ Jeikobwaa uutanon Leawaajon mamaga mende ero zizi togoro Ponon iiro mende sokono Lea koro ambaatiwaajon ilaan muroto, koga Reizelnon aruna laligoro.

³² Leanon korowo koloon laligon mera ejaga men qaa kokaen jero, “Ponon tapekokorona iiro lonanon saanon kanain jopagon noma laligowaa.” Kaen jen qata iikawaa so Ruuben qaro. (Ruuben = Tapekokorona iiro.) ³³ Kanagen mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: “Lonanon melaada jopagon nono Ponon ii moma mera koi kaanagadeen nonja.” Kaen jen qata iikawaa so Simeon qaro. (Simeon = Gejianon moro.)

³⁴ Kawaa gematanon mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: “Nii merauruta karoon lonaajon ononjenjwaajon iinon mono kanain uuta niwo somongowaa.” Kaen jen qata iikawaa so Liwai qaro. (Liwai = Uuta somongowaa.)

³⁵ Kawaa gematanon dujanon mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: “Nii kaban kokaamba Pon mepesejen.” Kawaajon qata iikawaa so Juuda (mepemepese) qaro. Kawaa gematanon mera mombo mende mero. Kian.

30

¹ Reizelnon aruna laligon Jeikobwaajon merabora mon mende men iyanaa kania kaen iima data Lea gema qen uutanon motoqoto moma Jeikobwaajon qaa kokaen jero: “Gii mono mera mokoloowa. Ii mende mokoloona niinon mono laligomambaajon amamaan komumana.”

² Kaen jero Jeikobnon irina sono uuduuduu moma mun kokaen ijoro: “Nii mono mera nomaen mokoloowenaga? Anutunon gii mera mewagatiwaajon somongon goma laligojanto, niinon Anutuga qaago.”

³ Kaen jero Reizelnon kokaen ijoro: “Noo welen embana Bilha ii koi. Saanon iwo ena noo mera mon mewaa. Iinon nemun kono niinon kaanagadeen iwaanonga merabora mokoloon onoma nemungia koloon laligomana.” ⁴ Kaen jen welen embia Bilha muro embiaga men iwo ero. ⁵ Ero Bilhanon koro ama Jeikobwaa meria mero. ⁶ Meria mero Reizelnon kokaen jero: “Anutunon gosin nono sokombe qamakooli qaana moma mera ejaga nonja.” Kawaajon qata Dan qaro. (Dan = Gosin nono sokonjen.) ⁷ Reizelwaa welen embia Bilhanon mombo koro ama Jeikobwaa meria mon mero woi kolooro.

⁸ Kaen mero Reizelnon kokaen jero: “Danawo mamaga aonoron haamo anjen.” Kaen jen iikawaa so mera qata Naftali (Aonorowe) qaro. ⁹ Leanon mombo koro mende ama ii iima kawaajon iyanaa welen embia qata Zilpa men Jeikob muro embiaga kolooro. ¹⁰ Embiaga koloon Jeikobwaa mera ejaga mero. ¹¹ Mero Leanon “Simbawonawo!” jen qata Gad (simbawonawo) qaro. ¹² Zilpa, Leawaa welen embia kanon Jeikobwaa meria mon mombo mero woi kolooro.

¹³ Kaen kolooro Leanon qaa kokaen jero: “Niinon keraqeeango somata mojen. Emba yononon mono noojon oyanboyan qama laligowuya.” Kaen jen iikawaa so mera qata Aser qaro. (Aser = Oyanboyan qabu.) ¹⁴ Wiitnon masu qero koto kambananon somana monon Ruubenon selegen kema balon korianon asagbalen hamo * mokolooro. Hamo ii mokoloon men kan nemuna Lea muro. Muro Reizelnon data kokaen ijoro: “Goo meraganon hamo men kaji, iikawaa tosaan mono nona neman.”

¹⁵ Kaen ijoro Leanon kokaen jero: “Giinon lona nuana sokombaatiwaajon romongoweto, gii mono meranaanon asagbalen hamo koi ii kaanjadeen nuamambaajon

* **30:14:** Asagbalen: Emba yononon asagbalen hamo nen afaangon koro ambombaajon angiti, iikaan moma laarigi.

mojan. Ii mende sokonja.” Kaen jero Reizelnon kokaen ijoro: “Saanon! Meragaan hamo ii nombaati een, mono saanon Jeikobwo gomantiinja koi ewao.”

¹⁶ Kaen jero Jeikobnon mare iikanon gawon mesaon karo Leanon kema mokoloon mun kokaen ijoro: “Niinon meranaanon asagbaleh hamo kanon mono goo sewanja mejenja. Kawaajon mono niwo ewota.” Kaen ijoro Jeikobnon gomantiinja iikanon iwo eri.

¹⁷ Iwo eri Anutunon Leawaanon qaa qamakoolia moro koro ama Jeikobwaa meria 5:ya mero. ¹⁸ Ii men qaa kokaen jero: “Niinon welen embana ii lona muwetiwaajon Anutunon iikawaa tawaya koi nonja.” Kaen jen iikawaa so qata Aiskar (tawa) qaro. ¹⁹ Kawaa gematanon Leanon mombo koro ama Jeikobwaa meria 6:ya mero. ²⁰ Ii men qaa kokaen jero: “Anutunon kaleh awaa soro nonja. Lona Jeikobwaa merauruta 6 mewetiwaajon iinon mono pondan niwo laligon qabuŋa noma laligowaa.” Kaen jen iikawaa so mera qata Zebulun qaro. (Zebulun = qabuŋa) ²¹ Kamban tosia tegoro Leanon bora men qata Daina qaro.

²² Anutunon mombo Reizel kaanagadeen romongon mun qaa qamakoolia moma koro ambiwaajon ilaan muro. ²³ Ilaan muro koro ama mera mon men qaa kokaen jero: “Anutunon gamuna metogoja.”

²⁴ Kaen jen toroqen kokaen jero: “Ponnon mono merana mon toroqen nombaa.” Kaen jen iikawaa so mera qata Joosef (= Toroqen nombaa.) qaro. Kian.

Jeikobwaanon lama tuunanon seiro.

²⁵ Reizelnon meria Joosef mero iikawaa gematanon Jeikobnon Laban kokaen ijoro: “Nii neenaa goman mirinanon kemambaajon mojen. Kawaajon saanon wasin nona eleema kemaŋa. ²⁶ Emba meraanuruna koi yonoojon ama goo welenŋa qen laligoweti, mono ii nona motoon kembonŋa. Nii gawon somata totoon men laligoweti, ii geenŋo saanon mojan.”

²⁷ Kaen ijoro Labanon kokaen jero: “Gii moma qeangon nonjan i een, mono saanon koi laligowa. Ponnon goojon ama nii kotuegon noma laligoroti, nii unju qewe qaa kaen kolooro mojen.”

²⁸ Kaen jen toroqen kokaen jero: “Mono gawongaa tawayaa jangoya jena sewanja ii saanon gomaŋa.” ²⁹ Kaen jero Jeikobnon kokaen ijoro: “Nii goo welen nomaen qen laligon goo gomanon miriwaa oro tuunŋa tuunŋa galen koma onombe somariigiti, ii geenŋo saanon mojan. ³⁰ Wala nii koi mende kawe iikanon oro iwoiga mamaga mende en gonoto, iikanon mono nii kawe kamban kanon sein jaasoongo koloou. Nii daengen daengen kema kaweti, iikanon Ponnon kotuegon gono laligona. Kaen laligonato, nii mono naa kambanon saanon neenaa kanagesouruna nanŋon onomambaajon ama gawon iwoi kanain mewenaga?”

³¹ Kaen ijoro Labanon kokaen qisiro: “Nii mono naama gombenaga?” Kaen qisiro Jeikobnon meleema kokaen jero: “Iwoi mon mende nombato, iwoi motoonggo koigadeen noojon ambagati een, nii saanon toroqen goonon lama tuunŋa tuunŋa ii kalan koma jaagalen men onoma laligomaŋa. ³² Nii saanon goonon lama ano meme tuunŋa kuuya ii kete injiima gosimaŋa. Ii gosin lama meria baron kuuya ano meme (nonin) donŋa titogiawo ano teregia diriwen, sonojinjiri me korombongi ii kuuya mendeema iyanŋia men kululuun onomba. Iyononon saanon gawon men laligowetiwaa tawana koloowu. ³³ Kanagen gawonaa tawana, lama ano meme ii injiima gosimambaajon kawagati, kamban iikanon uuna dindinaa kania ii afaangon kokaen mokoloowa: Meme (nonin) titogia qaa ano diriwen, sonojinjiri me korombongia qaa ii kuuya ano lama baronŋa qaago kuuya noo tuunanon nambutu, ii niinon yongoro mejen, kaen moma kotowa.”

³⁴ Kaen jero Labanon kokaen meleeno: “Nii saanon uumotoonggo anjen. Qaa jejan iikaan kana ii ewaa.” ³⁵ Kaen meleema weemboria iikanondeen Labanon

meme (nonin) ejia teregia jirinjooron ano diriwen sojijnjiri me korombongia ano meme embia kuuya teregia titogiawo ano diriwen sojijnjiri me korombongi me sele jugianon iwoi taana raroti, ii kuuya ano lama meria baron kuuya ii gosin metogon onoma ana merauruta yonoo borogianon ama onono. ³⁶ Labanon ii ama onooma yonowo Jeikobwaanon lama ano meme tuun ii unuama weemboria karoon kekembaa so kema kanon laligogi. Koriganon kaen laligogi Jeikobnon toroqen Labambaanon lama ano meme tuuna tuuna ii galeen koma onoma laligoro.

³⁷ Kaen laligon komon, wakato ano gou gere iikawaa boria gbiligbili koton men selegia jinjororon kombolatiro biiwianon taaliro jirinjooron kolooro. †

³⁸ Kaen kolooro gere borogia koombolatia ii men oro yonoo apu juugia kuuya kanon ano apu newombaaon kagi wosogianondeen ero. Kaen ero lama ano meme tuun yononon ejianon unuualeembutiwaa ain geriawo moma apu newombaaon kan mokolon iigi. ³⁹ Kaen iima meme ejia yononon gere boria iikawaa kosogianon embia unualeengi. Kaen unualeengi koro ama laligogitiwaaon meraboraurugia kawentetere, titogiawo ano diriwen, sojijnjiri me korombongi ii onoma laligogi.

⁴⁰ Kaen laligogi Jeikobnon lama ano meme (nonin) meria kaanja ii gosin mendeema onoma ana ana tuungia so ononoto, oro somata ii arengon onono jaagia Labambaanon oro baron ano teregia titogiawo yonoonon baagen unun nangi. Kaen ama anaajon lama ano meme (nonin) tuuna tuuna metogon mokolon onono. Ii mokolon somonon onono Labambaa lama tuunanon mende kema toroqen onongi.

⁴¹ Oro embia kotakota yononon ejianon unuualeembutiwaa ain geriawo mogi Jeikobnon kaban so iikanon gere boria ii apu juunon ano. Kawaaon oro ejia yononon kan ii wosogianon mokolon iima kosianon kanon embia ii unualeema laligogi.

⁴² Kaen laligogito, oro embianon esungia kamaanqeqeta koloogiti een, iinon gere boria ii iyonoo wosogianon mende ama laligoro. Kaen ama laligoro oro esungia kamakamaata yononon Labambaa tuunanon toroqegi esungia kotakota yononon Jeikobwaa tuunanon kema toroqegi. ⁴³ Jeikobnon kaen ama kindinbiri eja qaqabunayawo kolon toomorian mokolooro. Lama ano meme tuun mamaga bun qen aon welenqeqe ejemba unuano kamel ano dongi tuuna tuuna asugin seigi togia kolooro. Kian.

31

Jeikobnon Laban mesaon oloj koma keno.

¹ Labambaa meraurutanon qaa kokaen jegi Jeikobwaa gejianon kemero moro: “Mannananon iwoi bun qen laligoroti, Jeikobnon ii kuuya kalugon konjoratin angon kono. Mannaaa esuhinaya galeen koma iikawanona hinaya kuuya ii iyanajon mokolon kindinbiri kolooja.” ² Qaa ii moro ano looyaa jaasewana iima kokaen moma asariro: “Labanon wala ala awaa kolon noma laligon kouroto, kaana mende toroqen ama laligoja.”

³ Kaen moma asariro Ponon Jeikob kokaen ijoro: “Gii mono eleema manasauruga yonoo balonon kema tinitosauruga yonowo laligowa. Kema laligona niinon giwo nama laligomana.”

⁴ Jeikobnon qaa ii moma Reizel ano Lea yorojon qaa ano keno balon korianon lama tuuna tuuna galeen koma ononoti, iikanon kari. ⁵ Kari kokaen irijoro: “Niinon mangaraa jaasewana iima kokaen moma asarijen: Iinon wala ala awaa ama noma laligon kouroto, iikaana mombo mende ama laligoja. Mannaa Anutuyanon mono kilen niwo nama laligon kouro. ⁶ Nii ku-usuna kuuya kululuun iikawaa so mangara welen qen mun laligon koubeti, oro ii saanon moja.

† **30:37:** Gere boria: ii sopawaajon mende ano. Kaanagadeen tiriqoonjon me jenan amambaaon qaago. Anutunon naa yawen ano owen jenan ambombaaon mende jeroto, Jeikobwaa uutanon dingoro ten koma laligorotiwaajon toomoriambaa kania kaen kuma muro.

⁷ “Kaen laligoweto, iinon anjomokolon qaganon ama noma laligon gawonaa tawaya ii somaņa 10:baa so utequte ama laligoro. Kaen ama noma laligoroto, Ponon anjon koma muro tiwitiwilaa mon mende ama nono laligowe. ⁸ Kamban monon kokaen jero, ‘Lama ano meme (nonin) titogiawo koloowuti, ii mono goo gawon tawaga koloowu.’ Kaen jero oro tuun kuuya yononon meraboraangia titogiawo ononji. Kamban monon kokaen jero, ‘Lama ano meme (nonin) kawentetere koloowuti, ii mono goo gawon tawaga koloowu.’ Kaen jero oro tuun kuuya yononon meraboraangia kawentetere ononji. ⁹ Anutunon kaen ano asugiro mangaraa tuunanonņa oro konjoratin unuama nono seigi.

¹⁰ “Oro ejianon embia unualeema laligogiti, kamban iikanon gaon iima jaana uun waama iibe meme (nonin) ejianon embia unualeema nangiti, iyonoo selegia ii kawentetere, titogiawo ano diriwen, sonojinjiri me korombongi kuuya koloogi. ¹¹ Nii gaon iibe kanon Anutuwa gajoba monon nojon ‘Jeikob!’ qaro. Kaen qaro ‘Koi nanjen,’ jen meleembe. ¹² Meleembe kokaen toroqen nijoro: ‘Labanon iwoi kuuya ama gomakeji, niinon ii iima mojen. Kawaajon saanon jaaga otaama uun iiba: Meme (nonin) ejia kuuya embia unualeema nanjuti, iyonoo selegianon kawentetere, titogiawo ano diriwen, sonojinjiri me korombongi kolooja. ¹³ * Niinon Betel kanon asugin gombe jamo dangunu mon kuun kele morin niwo qaa somonon jojon qaanon jen kotiina. Niinon Anutu ii ano gojon qaa kokaen jejen: Gii mono keteda koi waama kantri koi mesaon geengaa kolokoloo gomanganon mombo eleema kema.’ ”

¹⁴ Jeikobnon qaaya kaen jero Reizel ano Lea yoronon kokaen meleema mun ijori: “Mangaraa mirinon borosamowaa bakaya mon ii noroonon mende toroqen raja. ¹⁵ Iinon eja norono sewanaranon karo ii anajongadeen men gilidabororo. Kawaajon noro mono waba tani ama norono laligon kouri. ¹⁶ Kawaajon Anutunon mangaraa tuunanonņa esuhina ilawoila konjoratin wano seiroti, ii kuuya mono onanon anana ano meraboraurunana ananaa bunaga kolooja. Kawaajon Anutunon jen koton gonoti, giinon mono ii kuuya ten koma otaawa.”

¹⁷ Kaen ijori waama men mozongon men embamerauruta kobibin onono kamel gagianon ugi.

¹⁸ Miriwaa oro tuun kuuya konjoma onono wala kenji. Esuhina iwoiya kuuya Mesopotemia (Padan Aram) balonon laligon mokoloo seiroti, ii korebore kololon manņa Aisakwaanon kembombajon Keinan balonon baagen kenji. ¹⁹ Kamban kanon Labanon lama jugia motomambajon keno Reizelnon manņa mirinon donlopion bubuga yongoro mero. ²⁰ Yongoro mero Jeikobnon toroqen looya Aram eja Laban ii kokaen tiligon muro: Kembombaa qaaya ii mende jero moroto, mono olon mesaon kenji. ²¹ Kaen olon kenji kamel yononon ilawoilaya kuuya men bosinji. Kema Yufreitis apu gowoya koton Gilead balon baawo iikanon baagen kenji. Kian.

Labanon Jeikob otaan keno.

²² Kenjito, weemboria karonņa kolooro kanon qaa kokaen jegi Labanon moro, “Jeikobnon mono togon olon koma keno.” ²³ Ii moma waama tinitosa ejauruta unuama weemboria 7:baa so onotaan kema kema Gilead balon baawo kanon mokoloon ononji. ²⁴ Ononjiti, gomantiinņa iikanonņa Anutunon Aram eja Laban ii gaonon asugin qaa kokaen ijoro: “Gii Jeikobwajon kotumotue me qasumasuaa qaa mon jewabotiwajon mono moma koton galeen men aowa.” ²⁵ Unuangi Jeikobnon opo sel kuun Gilead balon baawonon mororongon kuuro Laban ano ejauruta yononon kaanagadeen opo sel kuungia iikanon kuun egi.

²⁶ En waama qegia Jeikobwaanon kema kokaen jero moro: “Gii mono naa terega ama nona? Gii tiligon nonjan. Kere yononon manja qen emba yongoro horonkejuti, mono

* **31:13:** Jen 28.18-22

iikawaa tani noo borawoina oloŋ uruama koi kana. ²⁷ Gii naambaajon angomokolon ama noma uulanawo oloŋ koma nomesaon kana? Gii mono naambaajon qaa mon mende jena mobe lan kana? Ii mobenagati een, nii saanon rii gbawe ambe koman koma gita kulele qegi korisoro qaganon onoombe kawuyaga.

²⁸ “Ii mobenagati een, mono saanon esauruna ano borawoina buugia kiton nen yeizozogia jewenaga. Gii mono uuga qaawaa tere kaanŋ anjanŋ. ²⁹ Niinon ku-usunawo kan saanon tiwilaan gombenagato, gomantiinŋ ewe mangaa Anutuyanon qaa kokaen nijoaa: ‘Gii Jeikobwaaajon kotumotue me qasumasuaa qaa mon jewabotiwaajon mono moma koton galeŋ men aowa.’ ³⁰ Kawaaajon mesaowa, geengaa mangaa goman mirinon eleemambaa uuainŋa somata moma laligonŋo mesaodaboron kananon kan laligojan. Kawaaajon saanon kembato, noonon donlopionuruna ii mono naambaajon yongoro men kana?”

³¹ Labanon kaen ijoro Jeikobnon kokaen meleema muro: “Giinon borawoiga manjaqeŋe ku-usun qaganon nuambabotiwaajon romonŋon keena moma oloŋ koma kanin. ³² Kaninto, monon donlopion bubuga mero mokoloowagi, ii saanon qena komuwaa. Ilawoila kuuya men laligojenŋi, ii saanon tinitosaurunara yonŋoo jaanon iima gosin nama goonon iwoiga mon mokolon iima ii saanon mewa.” Jeikobnon kaen ijoroto, embia Reizelnon donlopion ii yongoro meroti, loyanon ii mende morotiwaajon ii hanqan qen jero.

³³ Kaen jero qegia Jeikobwaa opo sel kuunŋanon uma qengama monŋama Leawaa opo sel kuunŋanon uma toroqen welen embawoi yoroŋo opo sel kuunŋaranon uma qengama monŋama iwoi mon mende mokolooro. Leawaanon kuun mesaon kawaa gematanon Reizelwaa kuunŋanon uro. ³⁴ Uroto, Reizelnon donlopion bubuga ii men gesonon mouma kamel qaganon duŋ rarawaa uutanon ama qaganon uma qelanjin raro. Kaen raro manŋanon opo kuunŋaa uuta kuuya qengŋanoto, ii mende mokolooro. ³⁵ Reizelnon manŋa kokaen ijoro: “Somatana, nii koinon niiro rajenŋiwaajon ama goo jaasewŋanŋon saanon mende waamanŋa. Kawaaajon uuduudu mende moma nomba.” Kaen ijoro miriwaa donlopion bubuga iikawaaajon monŋanoto, ii mende mokolooro.

³⁶ Mende mokolooro nama Jeikobnon irinŋa soono temboma Laban kokaen jen qisin muro: “Niinon naa kanaga ama sonŋiwe? Mono naa sili bologa ama gombetiwaajon kakasililinon tiwowasanon tigon nonjan? ³⁷ Noo esuhinana kuuya qengŋan daboronŋo mono naa iwoiga mon mokoloona goo miri uuta bunaga koloona? Ii saanon men koi kan tinitosaurunara yonŋoo jaagianon ana iigi batunaranon qaa lombo enagati, ii gosin jen teŋon mindinŋon norombuya.

³⁸ “Niinon giwo yambu 20 laligon waabe. Kamban iikawaa uutanon gawonŋa mewe goonon lama ano meme (nonin) yonŋonon mende janŋon qaonŋito, awaagadeen kolon seisei ama laligogi. Kaanagadeen lama ejia mon goo oro tuunŋonŋa mende qen newe. ³⁹ Kamban tosaanon oro kawalianon lama qen kitomitoroti, ii mende men kan goma laligoweto, iikawaa kitia ii neenaa tuunŋonŋa men kitianon ama laligowe. Lamaga gomantiinanon me asasaganon yongoro men laligowuyagati, kilen iikawaa kitia amambaajon jenkooto ana ii otaan laligowe.

⁴⁰ “Ween biiwianon goman gerianon nooro gomantiinanon memetotonon nuro sanŋonŋa moma laligowe. Kamban mamaga gaon gbiligbili laligowe. ⁴¹ Yambu 20:waa so iikaan goo gomanon laligon waabe tegoja. Yambu 14 ii borawoiga oromambaajon welen qen goma laligowe. Iikawaa gematanon yambu 6 ii lama bulmakao mokoloomambaajon goonon gawon men laligowe. Kaen laligoweto, giinon gawon memewaa tawana ii somanŋa 10:baa so utequte ama laligona.

⁴² “Asana Aabrahambaa Anutuya amana Aisaknon waeya men mepeseenkeji, iinon gemananon aworo kolon mende kotinŋon nonagi een, giinon mono bobora wasin nona kawenaga. Kaen ama nonagato, Anutunon noonon siimbobolo kakasililin iiro

gawon boronanon seleqege ama men laligoweti, ii iima kete gomantiinanon noo qaana gosin jen tegoro mojan.” Kian.

Jeikob ano Laban yoronon soomonngo ani.

⁴³ Jeikobnon kaen jero Labanon kokaen meleema muro: “Emba woi koi mono noo borawoinaga. Yoro meraboraurugara ii noononja. Lama bulmakao tuunja tuunja koi ii noononja. Iwoi kuuya koi iijanji, ii kuuya noo bunagadeen kolooja. Kaento, mesaowa niinon kete borawoina koi ano meraboraurugara ononiti, yononon kembutiwaa qaagia jegi ii qewagomambaajon moma bimoojen. ⁴⁴ Kawaajon saanon kan gou koma aon batunaranon soomonngo ambo. Ii qendeembotiwaajon romonjon noroma dangunu kaanja batunaranon ewaa.”

⁴⁵ Kaen jero Jeikobnon jamo mon men kuuro moroalimban dangunu kaanja sodogara koloon nano. ⁴⁶ Iikanon nano Jeikobnon tinitosauruta yonoojon jamo men kululuuwutiwaajon jero. Kaen jero jamo men qanon qanon ama kululuugi uro iikawaa kosianon nene lomban on negi. ⁴⁷ Labanon jamo tuun kawaa qata Jegar Sahaduta qaro Jeikobnon qata Galed qaro. *

⁴⁸ Kaen qama looyanon qegia Jeikob kokaen ijoro: “Jamo tuun koi mono kete anaraa batunaranon moroalimban dangununaraga ewaa.” Kawaajon Jeikobnon iikawaa qata Galed qaro. ⁴⁹ Labanon qaa toroqen kokaen jero: “Ponon deema laligowoti, kamban iikanon batunaranon jaayanon niriima riin galen men noroma laligowaa.” Kawaa so balon iikawaa qata mon Mizpa qaro. (Mizpa = Galen meme miri koriga.)

⁵⁰ Labanon qaa ii toroqen kokaen ijoro: “Giinon borawoina horon ureen aon ama oromba me toroqen emba tosaanja onombagati een, mono qaa koi moma laligowa: Balon eja monon kosonaranon mende laligon niriiro Anutunon mono kilen saanon niriima batunaranon soomonngo ejiwaa qaaya ii nanjon jen laligowaa.”

⁵¹ Kaen ijon mombo toroqen kokaen jero: “Qegana moba, jamo tuun koi ano toon koi kuujeni, iikanon mono anaraa batunaranon dangunu kaanja rama ubao. ⁵² Jamo tuun koi mono dangununara koloon rama ubaa ano toon koi ii kaanagadeen dangununara koloon rama ubaa. Iikanon soomonjonaraajon kokaen romonjon noroma rama ubao: Niinon men bolin gomambaajon moma jamo tuun koi mende uugun goonon kamaña. Giinon kaanjadeen men bolin nomambaajon moma jamo tuun ano toon koi mende uruugun noonon kawa. ⁵³ Aabraham, Naahor ano yoro mangaraa bengia Anutu iinon mono qaa batunaranon kolooro ii gosin jen tegon norombaa.” Labanon kaen ijoro Jeikobnon qaa ii somonjon Anutuwa qanon jojopan qanon jen kotiuro. Manja Aisaknon Anutu iikawaa waeya men mepeseen laligoro.

⁵⁴ Jeikobnon kaen ama balon baananon oro qen iikanon siimolon on tinitosauruta horon onono lombanon kagi. Kan nene nen gomantiinanon rii oron baananon kanon egi. ⁵⁵ Egi goman asariro Labanon umugawodeen waama esauruta ano borawoita buugia kiton nen kotuegon onoma yeizozogia jero. Ii jen onomesaon eleema gomananon keno. Kian.

32

Jeikobnon Iisoowo aitongowowaajon joronqoron ano.

¹ Looyanon keno Jeikobnon kaanagadeen kananon keno Anutuwa gajobauruta tosonian mokolon mug. ² Mokolon mug injiima kokaen jero: “Ii Anutuwaanon manjaqege tuun kolooju.” Kawaa so goman iikawaa qata Mahanaim (manjaqege tuun woi) qaro.

* **31:47:** Dangunu jamo tuun; ii Hibruu qaanon Galed ano Arameik qaanon Jegar Sahaduta.

³ Jeikobnon kananon kema laligon qele ejauruta tosaanja wala wasin onono Edom kantrinion balon qata Seir kanon data Iisoo iibombaajon kenji. ⁴ Wasin onoma kokaen jen koton onono: “Ono mono kema da ponja Iisoo kokaen jegi moba: ‘Somatana moba, nii welen ejaga Jeikob. Nii owanara Labambo laligon kouma laligodaboron kamba kokaamba ii mesaon kajej. ⁵ Iikanon laligon bulmakao, dongi, lama, meme (nonin) tuunja tuunja ano welenqeje ejemba mokoloon unuama kananon kajej. Oo eja ponja, niinon goo jaanon kiankoomu mokoloomambaajon moma qaa buzuna koi wala ambe goonon kaja.’”

⁶ Kaen jen koton onono kema eleema kan kokaen jegi moro: “Nono daga Iisoowaanon kenin. Iinon mono ejauruta 400 unuama kananon kan giwo aitongowombaajon jorin laligoju.” ⁷ Kaen jegi moma awawalin konjilin somata moro. Kaen moma nama kanagesouruta iwo kagiti, ii ano lama meme tuunja tuunja, bulmakao tuunja tuunja ano kameluruta ii mendeema onono tuun woi koloogi. ⁸ Kokaen romongon kaen ano: “Iisoonon kan manja qen tuun mon unun tiwilaawaati een, tuun mon yononon mono saanon olon koma kembuyaga.”

⁹ Kaen romongon kokaen jen qama kooliro: “Oo Anutu, asana Aabraham ano manja Aisak yoroo bengara, gii saanon moma nomba. Pon, gii geengo qaa kokaen nijona mobe: ‘Gii mono waama geengaa balonon eleema geengaa tinitosauruga yononon kema. Endu kena niinon toomorian gombe laligowa.’ Kaen nijona mobe. ¹⁰ Wala eenanon neena taa gbarunanondeen men Jordan apu gowoya koi koton kembeto, saanon koloon sein kete eleema tuun woi koloon koi kajej. Nii welen ejaga kamaanqeeta koloon laligoweto, giinon kilen qaaga pondan otaan kiankoomuga kuuya qendeema noma laligona. Nii kamakamaata koloon uujopaga ii bunja qen aomambaa so mende koloon laligowe.

¹¹ “Dana Iisoonon kananon kan neena, nemun ano meraboraurunana nono nunun tiwilaan nonombabotiwaajon nii keena mojen. Kawaajon giinon mono ilaan nonoma iwaa borianonga metogon nonomba. ¹² * Gii geengo qaa kokaen nijona: ‘Niinon toomorian goma gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianon somariiro kowewaa sakasina ejiwaa so koloowu. Ii kelemalelen ewaatiwaajon ama weenweengoyaa so qaago. Qaa ii onanon.’”

¹³ Kaen qama koolin gomantiina ii balon iikanon ero. Engo oro tuunja tuunja yonononga data Iisoo kalen mumambaajon oro kokaen gosin mendeema onoma anatatiga onono: ¹⁴ Meme (nonin) embia 200, ejia 20, lama embia 200, ejia 20, ¹⁵ kamel 30 meraboraurugia ajunon, bulmakao embia 40, ejia 10, dongi embia 20, ejia 10.

¹⁶ Tuun kaen kaen gosin mendeema tuun aja aja ii welenqejeuruta yonoo borogianon ama onoma kokaen injoro: “Ono saanon wala kema oro tuunja tuunja koi yonoo batugianon tirin koton unuama awanjon kembu.”

¹⁷ Kaen injon tuun mutuya kembutiwaa galenja kokaen jen koton muro: “Kananon kenji dana Iisoonon mokoloon onoma kokaen qisin gombaa: ‘Gii morowaa welenqeje ejaga koloojan? Gii dakanon kema jen kajan? Oro baganon kajuti, ii morowaanonja?’”

¹⁸ Kaen qisin gono kokaen jewa: ‘Ii welen ejaga Jeikobwaanonga. Ii somataya Iisoo kalen mumambaajon ano kaju. Anjo mono gemanananon kananon kaja.’”

¹⁹ Kaen jen koton mun oro tuun 2:ya, tuun 3:ja ano oro tuun tosia kuuya yonoo galengia gemagianon kagiti, ii kaanagadeen jen koton onono mogi: “Ono dana Iisoo mokoloowuti, mono qaa tania iikayadeen jegi mobaa.” ²⁰ Kaen jen koton onoma kokaen romongoro: “Niinon batogon uuta men kamaan ala kalen mumambaajon oro tuunja tuunja wasin onombe wala kembu. Dananon ii injiima uuta bonjon kono olomoonaga. Uuta olomooro saanon neeno iwaa jaasewanjon onon keube singisongona

* 32:12: Jen 22.17

mesaon ala menj nonaga.” Kaen romonjon toroqen kokaen jegi mobaatiwaajon jero: “Goo welen ejaga Jeikobnon mono gemanananon sosooda kaja.”

²¹ Kaen jej kalenja onono wala kananon kenjito, anjo gomantiinja ii opo kuunjon ramaña jej iikanon raro. Kianj.

Jeikobnon Siwe gajobawo aon orori.

²² Gomantiinja kanon Jeikobnon waama embawoita, welen embawoita ano merauruta 11 ii unuano kema Jabok apu sakasiña qeleqeleeya ii kotowombaaajon anji. ²³ Unuano apu kotonj kema esuhina iwoiya kuuya bunjaya eroti, ii kaanagadeen menj kendaborogi.

²⁴ * Kendaborogito, Jeikobnon anodeen apu leegen kanon mombo raro. Anodeen raro eja monjon karo iwo gomantiinanon aon oron nani gomanj ano. ²⁵ Eja iikanon haamo ama mumambaaajon amamaan iima kawaajon Jeikob ii kupu siitanon qero. Qero motoon aon oron laligori iikanon Jeikobwaa kupu siitanon suno. ²⁶ Siitanon suno eja iikanon kokaen ijoro: “Gomanj amambaaajon anjiwaajon mono saanon nomesaona kemaña.” Kaen ijoroto,

Jeikobnon kokaen meleema muro:

“Nii mende kotuegon nombagi eenj, nii mono mende gomesaowe kembaga.”

²⁷ Kaen meleema muro “Gii qaga moro?” menj qisinj muro “Jeikob,” jero.

²⁸ * Kaen jero qaa kokaen ijoro: “Gii Anutu ano ejemba nonowo aon oron laligon haamo ama nonona. Kawaajon goo qaga mono toroqen Jeikob qaagoto, Israel qabu.” (Israel = Anutuwo aonororo.)

²⁹ * Kaen ijoro kokaen jero: “Gii saanon qaga qana momaña.” Kaen jeroto, gajobanon kokaen meleema muro: “Gii nomaembaajon noo qanaajon qisijanj?” Kaen meleema menj iikanon nama kotuegonj muro.

³⁰ Kotuegonj muro Jeikobnon kokaen jero: “Nii Anutuwo jaasewanj qen aon jaaya tororo iijento, kilen niima kobooro jaawo laligojenj.” Kaen menj kawaajon balon iikawaa qata Penuel qar. (Penuel = Anutuwaa jaasewanja) ³¹ Ween jaayanon kouro Jeikobnon Penuel gomanj ii mesaon uugun kanj kupu siita sunotiwaajon ama riinj korinjanj keno. ³² Eja kanon Jeikobwaa kupu sii toroqetata tokotokoyanon qerotiwaajon ama Israel kanatuuru yononon kambanj kokaamba kaanagadeen oro nenj kanon kupu sii toroqetata tokotokoya ii togonj mende nenkeju. Kianj.

33

Jeikobnon Iisoowo aitonjori.

¹ Jeikobnon jaaya uunj waama Iisoonon ejauruta 400 yonowo motoon kananon kagiti, ii injiuro. Kawaajon meraborauruta mendeema onoma Lea, Reizel ano welen embawoita yonoo borogianon onono.

² Kaen ama onoma kokaen arengon onono: Welen embawoita yoronon meraboraurugara unuama wala kenji. Yonoo gemagianon Leanon meraborauruta yonowo kenji Reizel ano meria Joosof yoronon daandaanj keni.

³ Sumanja kaen arengon onoma anjo yonoo wosogianon wala kema siminj kuma namonon usugonj waaro indinja 7 kolooro kema dataa jaasewananon keuro. ⁴ Keuroto, Iisoonon koga iimambaaajon uulanawo bobogarinj kanj suunjon menj borianon aroyanon giliro kemero buuta kitonj nero urusaanj aori. ⁵ Iisoonon jaaya uunj waama Jeikobwaa embamerauruta injiima koga qisinj muro: “Koi daen yononon giwo kaju?” Qisinj muro kokaen meleeno: “Anutunon kalen morianza qaganon merabora koi welen ejaga nii nonota kajanj.”

* 32:24: Hoos 12.3-4 * 32:28: Jen 35.10 * 32:29: Ponj 13.17-18

⁶ Kaen meleeno welen embawoita yoronon meraboraurugara yonowo kosere kouma simin kuma namonon usugogi. ⁷ Kawaa gematanon Lea ano meraborauruta yononon kaanjadeen kosere kouma simin kuma namonon usugogi. Tetegoyanon Joosef ano Reizel yoronon kosere kouma simin kuma namonon usugori.

⁸ Kaen angi Iisoonon kokaen qisin muro: “Eja ano oro tuun kuuya kananon mokoloon ononjeni, ii kania naata wasin onona kajuya?” Kaen qisin muro kokaen ijoro: “Oo eja ponna, niinon ii goo jaaganon kiankoomu mokoloomambaajon ama wasin onombe.”

⁹ Kaen jeroto, Iisoonon qaa kokaen ijoro: “Oo kona, ii noonon mamaga sonanon rajju. Kawaajon ii saanon toroqen geengaa bunja koloon ewaa.”

¹⁰ Kaen ijoro Jeikobnon kokaen jero: “Kaen qaago. Giinon niimanaan ama ala awaa men nona goo jaasewanga iibe Anutuwaaw jaasewana kaana kolooja. Kawaajon nii goo jaaganon kiankoomu mokoloojen ee, mono kalena koi saanon bunja qen aowa.

¹¹ Anutunon kalen morian qendeema nono laligon koube iwoi kuuya amamaankejen, ii kuuya saanon en nonja. Kawaajon keraqeeango kalena men kagiti, ii saanon mewa.” Kaen ijon kaparan koma nanotiwaajon Iisoonon keraqeeango kalena ii bunja qen aoro.

¹² Bunja qen aon kokaen jero: “Mono saanon toroqen kembona. Niinon koipugia koloowe on saanon niwo kagi kembona.”

¹³ Kaen jeroto, Jeikobnon kokaen ijoro: “Eja ponna, moba. Meraborauruna yononon esungia kamakamaata kolooju ano lama nemuna ano bulmakao nemuna meraboragia aju onomakejuti, niinon ii kalan koma onomakejen. Kaen kolooro ii kana kembuwaajon weemboria motoongowaa so molan kota onotaawonagati ee, yononon mono esungia kamaaro korebore komuwuyaga. ¹⁴ Kawaajon eja ponna, gii saanon wala kena welen ejaga niinon sosooda gemaganon gotaan kamaana. Oro onotaawe wosonanon wala kembuti ano meraborauruna esungiaa so osonoson kan kan era Seir gomanon somatana goonon koubona.”

¹⁵ Kaen ijoro Iisoonon kokaen jero: “Kaen kolooro nii saanon ejauruna tosaana onomesaowe giwo onon kawu.” Kaen jero Jeikobnon kokaen qisiro: “Gii mono naambaajon kaen anaga? Oo eja ponna, nii goo jaanon kiankoomu mokoloowe mono sokoma nono tegoja.”

¹⁶ Kaen jero Iisoonon weemboria iikanonadeen eleema kema Seir gomananon keuro.

¹⁷ Jeikobnon Sukot gomanon kema iikanon anaa miria onon orouruta yonoojon kuuna kuuna mero. Kawaajon goman miri iikawaa qata Sukot (Halihali) qamakeju. Kian.

¹⁸ Jeikobnon tani kaananon Mesopotemia (Padan Aram) balon mesaoro. Mesaon kan Keinan balombaa taon qata Sekem kanon awaagadeen kouro. Kouma opo sel kuuna taon kosianon balon korianon mororonon kuun ragi. ¹⁹ * Opo sel kuuna balon korianon kuuroti, iinon goman kitia ii Sekembaa mana Hamor iwaa merauruta yonoononga silwa kota 100 kanon sewana mero. ²⁰ Sewana men kanon jiwowon alata mon men qata “El, Israelwaa ben Anutuya,” kaen qaro. (El = ben)

34

Sekem yononon Daina men bolin mug.

¹ Leanon Jeikobwaa borata Daina meroti, iinon kaban monon Keinan emba saran injiimambaajon keno. ² Keno balon iikawaa eja ponna Hamor iinon Hiwi kanagesowaa ejaga laligoro. Iwaa meria Sekem iinon Daina iima iikanondeen iimanaan naan moma horon men kileen muro. ³ Sekemnon wombota Jeikobwaa borata Dainawaajon pororogon somonon uukalenanon jopagon mun kele qaayanon jen tutugon mun

* 33:19: Joos 24.32; Jon 4.5

laligoro. ⁴ Tutugon mun laligon manja Hamor kokaen ijoro: “Ama, gii saanon emba saran koi noo embanaga koloowaatiwaajon qaa gawon mewa.”

⁵ Kamban kanon Jeikobwaa meraanuruta yononon balon korianon kema miriwaa orourugia galen koma onoma laligogi Sekemnon Daina men kileero manja Jeikobnon borataa buzu qaa ii kaen moro. Ii moroto, ii mesanjon merauruta mirinon koubuti-waajon qaaya bogoro mamboma raro. ⁶ Mamboma raro Sekembaa manja Hamor iinon qaa gawon memambaajon Jeikobwaanon karo. ⁷ Kan raro Jeikobwaa meraurutanon balon korianon ga kougi. Kouma iikanondeen iwoi asugirotiwaa sunduya ii kokaen mogi: Sekemnon Jeikobwaa borata men kileero Israel kanatuuru batugianon sili gamuyawo kolooro. Sili ii mende aanja so kolooro. Ii moma uugianon kobooro wosobiri moma goronoo so angi.

⁸ Goronoo so mokoloogito, Hamornon kokaen injoro: “Merana Sekembaa uuwombotaa naanja ii onoo naamboragiaajon mokotaan raja. Kawaajon saanon jen tegogi Dainanon iwaa embia koloona. ⁹ Saanon nonowo naamboraurunana utequte ama aonin kema karo laligowonja. Kaen saanon qenagena koloon laligowonja. ¹⁰ Kaen ama saanon nonoo batunananon rama laligowu. Nono balonana koi ii mende anjon kombonato, onjo saanon iikanon lan kema kan aingiaa so balon kitia kitia bunja qen aon mirigia men nonowo angunen-qangunen ama laligowonja.”

¹¹ Kaen jero Sekemnon Dainawaa manjaanuruta ii kokaen injoro: “Niinon onoo jaanon kiankoomu mokoloomambaajon moma qisin ononjen. Kawaajon ii me woiwaa qisin nombuti, nii saanon ii onomanja. ¹² Emba sewanja ano kalen men kan onomanati, iikawaa jangoya ii saanon aingiaa so men ubu. Ii me woiwaa qisin nombuyagati, niinon ii saanon onomanja. Qaana kota koi: Ononon mono jen tegon naamboragia nongi noo embanaga koloowaa.”

¹³ Sekemnon naanja Daina men kileerotiwaajon ama Jeikobwaa merauruta yononon ononkakale qaganon Sekem ano manja Hamor meleema oroma ¹⁴ qaa kokaen jegi mori: “Eja mombaa selianon Anutuwaa aiweseya mende kotogiti, nono naamboranana eja iikaanja saanon mende mubonja. Kaen anin gamugamu qanananon ubabo. Kawaajon nono ii mubombaajon amamaajon. ¹⁵ Onjo sili motoonjo kokaen angi nono uumotoonjo ambonja: Wala Anutuwaa aiweseya ii ejaurugia kuuya onoo selegianon kotogi tegoro nono laligojoni kaanja koloowuti een, mono naamboranana saanon onombonja. ¹⁶ Kaen angi saanon onowo naamboraurunana utequte ama aonin kema karo laligowonja. Kaen saanon onoo batugianon rama kanageso tuun motoonjo koloon laligowonja. ¹⁷ Kaen laligowonato, Anutuwaa aiweseya selegianon kotowombaajon uumotoonjo mende ambuti een, nono mono naamboranana wama mongen kembonja.”

¹⁸ Qaa kaen jegi Hamor ano meria Sekem yoronon qaa kaanja kawaajon mori sokono.

¹⁹ Kaen mori eja gbaworo Sekemnon manja sumanuruta yonoo batugianon tosaanja unuugun qabunja somata men laligoro. Iwaa uunaanon Jeikobwaa borataajon mamaga erotiwaajon ama qaa jegiti, ii otaamambaajon isinabisina mende ama kamban mende qen koriro uro.

²⁰ Kaen kolooro Hamor ano meria Sekem yoronon Sekem taombaa eja alauruta yonowo qaa jewombaajon taombaa nagu kosianon ajoajoro sombenjianon kema kokaen jeri: ²¹ “Eja koi yononon ananawo ala awaa men aonkeju. Kawaajon anana saanon jen tegonin yononon anana balonon rama lansan kema kan mirigia men ananawo angunen-qangunen ama laligowonja. Yononon balon kitia mewuwaajon titinja mamaga eja. Anana saanon yonowo naamboraurunana utequte ama aonin kema karo laligowonja. ²² Anana sili motoonjo kokaen anin eja yononon ananawo laligowombaajon uumotoonjo ambu: Anutuwaa aiweseya ii eja iyonoo selegianon

kotogi eji, iikawaa so ii wala kuuya ananaa selenananon kaanagadeen kotonin tegoro anana saanon yonowo kanageso tuun motoonngo koloon laligowonja.

²³ “Kaen anin yonoonon miriwaa oro tuungia ano esuhina iwoigia kuuya ii mono ananaa buna koloowuya. Kawaajon qaa ninijogiti, ii saanon moma wambelaanin yononon ananaa batunananon rara dundungia mokoloon laligowu.”

²⁴ Kaen injiori taombaa kiropo naguyanon kan ajoroogiti, iyononon kuuya Hamor ano meria Sekem yoroo qaawaajon uumotoonngo ama jegi Anutuwaawaa aiweseya ii Sekem taombaa eja kuuya yonoo selegianon kotodaborogi.

²⁵ Kotodaborogi weemboria 3:a kolooro kanon wijigiaa siimboboloya ii kaanjadeen toroqen moma ragi Jeikobwaa merawoita woi Simeon ano Liwai, Dainawaa naanwoita yoronon manjawaa soogara somata men taon iikanon sangabannga kema toogia mende moma ragi alanza manja qen eja kuuya japalelen unjuri komudaborogi. ²⁶ Hamor ano meria Sekem ii kaanjadeen manjawaa soo somatanon ururi komuri. Komuri Sekembaa mirinonga naangara Daina ii horon kamaan wama keni.

²⁷ Kaen ani Jeikobwaa meraurutanon Sekemnon naangia men kileen murotiwaajon ama taonon sararagon kema eja qamogia injiima taombaa esuhina iwoiya luluuma qen yongoro megii. ²⁸ Lama, meme, bulmakao ano dongi tuunja tuunja ano ilawoilagia kuuya taon uutanon ano balon korianon egiti, ii kuuya kalugon medaborogi. ²⁹ Eshina iwoigia kuuya korama emba meraboraurugia kuuya unuama mirigianon iwoigia tosaanja eroti, ii kololoon luluuma qen yongoro men togon kenji.

³⁰ Kaen anji Jeikobnon Simeon ano Liwai kokaen irijoro: “Oro kaen ani kakasililin somataa qaayanon mono noo qananon uro laligomanja. Balon kokawaa toya Keinan kanageso ano Periz kanageso yononon mono kazi moma noma laligowu. Nii onoo kanatuuruna nono afaananon laligojon. Kawaajon yononon manjaqeqe ejaurugia kululuun onoma qotogon nonoma manja qen nombuti een, yononon mono saanon japalelen nun nii ano kanatuuruna tiwilaan nonombuya.”

³¹ Jeikobnon kaen irijoroto, iyoronon qaa kokaen ijori: “Mononon nonoo naanana kana somata emba tani ama muroti, nono mono iikawaa ironja meleema ononin sokonja.” Kian.

35

Jeikobnon Betel keno Anutunon kotuegon muro.

¹ * Anutunon Jeikob qaa kokaen ijoro: “Gii mono waama Betel gomanon kema rara dundunga mokoloon kanon Anutuwaajon siimolon alata mon mewa. Daga Iisoowaajon olon koma kena Anutunon kamban iikanon asugin gonoti, mono iwaajon alata ii mewa.”

² Kaen ijoro Jeikobnon sumanja ano ejemba kuuya iwo laligogiti, ii kokaen jen koton onono: “Ben donlopion iwoi towoya batugianon ejuti, ii mono qetegon giligi keno koma konjoratin men aon selegia songbama opo malekugia utegowu. ³ Nii konajilin uutanon laligon Anutu gama kooliwe meleema nono ano daen daen kema kan laligoweti, iinon iikanon niwo laligon kouro. Kawaajon onjo mono kagi Betel gomanon kembonja. Nii iikanon Anutuwaajon siimolon alata mon memanja.” ⁴ Kaen jen koton onono borogianon donlopion iwoi towoya kuuya egiti ano gejagianon mangu sulugiti, ii qetegon kololoon Jeikob mugi. Mugi kema jujuu gere mon Sekem gomanon nanoti, iikawaa kanaanon namonon oson ron kono.

⁵ Kaen ama waama kenji taonja taonja liligon ragiti, Anutunon kanatuurugia iyonoo uugia kuuro sombugia kanjanawo moma elengia kamaaro Jeikob ano merauruta ii mende onjotaagi. ⁶ Kaen kema laligon Jeikobnon ano kanatuuruya kuuya iwo laligogiti, ii unuama Luz gomanon keugi. Luz qata mon Betel ii Keinan balonon eja. ⁷ Kanon

* 35:1: Jen 28.11-17

keuma Jeikobnon siimolon alata mon mero. Dataajon oloj koma kenoti, kaban iikanon Anutunon balon iikanon asugin muro. Kawaajon Jeikobnon goman miri iikawaa qata El Betel qaro. (El Betel = Betelwaa Beja) ⁸ Betel kanon laligogi Rebekawaa welen embia Debora ii komuro. Komuro Betel goman baatanon jujuu gere mombaa kanaanon ron kongi. Jingen qama saagitiwaaajon ama jujuu gere iikawaa qata 'Jingen saawaa jujuu' kaen qagi.

⁹ Jeikobnon Mesopotemia (Padan Aram) balonon eleema karo Anutunon mombo asugin mun kotuegon muro. ¹⁰ * Kotuegon mun kokaen jero moro: "Goo qaga Jeikob (tiliqili eja) qamakejuto, iikaana toroqen mende qama laligowu. Kete kanain uma qaga mono Israel ewaa." Ponon kaen jen qata Israel qaro. (Israel = Anutuwo aon orori.)

¹¹ * Qata kaen qama toroqen Jeikob kokaen ijoro: "Nii Anutu ku-usun kuuyaa Toya kolojen. Gii saanon koloon seisei ana gbiliuruga yonoo jangogianon somariin ubaa. Goonoga kanatuuru mamaga koloon kanageso tuuna tuuna asugiwu. Gii kinja kinja yonoo bemunjalegiaga koloowaga. ¹² Niinon balon Abraham ano Aisak buna qen orombeti, ii mono goo buna qemaana ano goo gemaganon gbiliuruga yonoo bunagia kaanagadeen koloowaatiwaaajon ii qemaana."

¹³ Anutunon qaa kaen ijon Jeikob mesaon goman miri iikanon kanakeewan uro.

¹⁴ * Anutunon qaaya ijoro moroti, Jeikobnon balon iikanon jamo mon men waama toon kuun ii wain ooyanon mamatewooya men morin iikawaa qaganon oil gerewaa kelega maaro kemero. ¹⁵ Anutunon qaa ijoroti, Jeikobnon goman miri iikawaa qata Betel (Anutuwa miri) qaro. Kian.

Reizelnon komuro.

¹⁶ Kawaa gematanon Jeikobnon sumanuruta unuama Betel goman mesaon kema laligon Efrata goman dodowigi Reizelnon mera meme kabananon kan kuuro masu jekania boorongia qero. ¹⁷ Masu qenje-mamjenawo somata qeroti, kaban iikanon koipu embanon qaa kokaen jero moro: "Oo Reizel, toroko mende moba. Gii mono kaban kokaamba kaanagadeen mera ejaga mon mombo mewaga."

¹⁸ Kaen jero mera men komumambaajon ama tomoya men kuuro en qata iikawaajon Benoni qaro. (Benoni = siimbobolona merana) Kaen qaroto, mananon qata Benjamin qaro. (Benjamin = Simbawon merana)

¹⁹ Reizelnon kaen komuro Efrata kana goraayanon Betlehem kanon ron kongi. ²⁰ Ron kongi Jeikobnon toon jamo mon men Reizelwaa qasirinon kuuro. Reizelwaanon toon jamo ii kaban kokaamba kaanagadeen toroqen nanja.

²¹ Kaen kolooro Israelnon goman ii mesaon toroqen kema laligon Eder miri * korigaa teegen keuma opo sel kuuna iikanon mororongon kuuro. Kian. ²² Jeikobwaa sumanuruta yononon balon iikanon rama laligon mutu meria Ruuben iinon manaa embia sewana mende memeta Bilha iwaanon kema motoon eri manaa Israelnon iikawaa buzuya moro. *

Jeikobwaa merauruta

1 Hist 2.1-2

²³ Jeikobwaa merauruta 12 ii kokaen: Leawaa merauruta Ruuben ii Jeikobwaa meria mutuya. Iwaa gematanon Simeon, Liwai, Juuda, Aiskar ano Sebulun. ²⁴ Reizelwaa merawoita qagara Joosef ano Benjamin. ²⁵ Bilha Reizelwaa welen embawaa merawoita ii Dan ano Naftali. ²⁶ Zilpa Leawaa welen embawaa merawoita ii Gad ano Aser. Jeikobwaa merauruta kaana ii Mesopotemia (Padan Aram) balonon koloogi. Kian.

Aisaknon komuro.

* **35:10:** Jen 32.28 * **35:11:** Jen 17.4-8 * **35:14:** Jen 28.18-19 * **35:21:** Eder: = lama tuumbaa jaagalen
meme miri koriga * **35:22:** Jen 49.4

²⁷* Jeikobnon kema laligon Kiriati Arba (qata mon Hebron) kawaa kosianon Mamre gomanon manja Aisakwaanon keuro. Asia Aabraham ano manja Aisak yoronon wala balon iikanon waba koloon laligori. ²⁸ Manja Aisakwaa laaligo kambanja ii yambu 180 kolooro komuro. ²⁹ Eja wana kolooro yambuyanon momogoro goron qen komun ambosakonuruta yonoonon toroqero. Merawoita Iisoo (Eesau) ano Jeikob yoronon qamoya ii ron koni. Kianj.

36

Iisoowaa gbiliuruta

1 Hist 1.34-37

¹ Iisoo qata mon Edom iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen: ²* Iisoonon Keinan emba karoon ononoti, iyonoo qagia ii kokaen: Ada ii Hit eja Elon iwaa borataga, Oholibama ii Hiwi eja Zibeombaa meria Ana iwaa borataga. ³* Basemat ii Ismaelwaa borata Nebaiotwaa naanja.

⁴ Adanon Iisoowaa meria Elifaz mero Basematnon iwaa meria Reuel mero.

⁵ Oholibamanon Jeus, Jalam ano Kora onono. Iisoowaa merauruta kaen ii Keinan balonon koloogi.

⁶⁻⁷ Jeikob ano Iisoo yoroonon miriwaa oro tuuna tuuna mamaga egitiwajaan balon wabaga laligori, iikanon mende sokono. Eshinagaranon somata totoon kolooro motoon rama laligowombajaan amamaagi. (6) Kawajaan Iisoonon embauruta, meraborauruta ano kanagesouruta kuuya iwaa mirinon laligogiti, ii unuano. Ii unuama lama bulmakao tuuna tuuna, dongi kameluruta ano esuhina iwoiya kuuya Keinan balonon laligon mokoloroti, ii men koga Jeikob mesaon balon monnon keno.

⁸ Iisoo qata mon Edom iinon kaen ama Seir balon baanayawo kanon kema laligogi.

⁹ Iisoonon Seir balon baanayawo kanon laligon Edom kanageso yonoo bemunjalegia koloroti, iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen:

¹⁰ Iisoowaa merauruta yonoo qagia ii kokaen:

Embia Ada iwaa meria qata Elifaz. Embia Basemat iwaa meria qata Reuel.

¹¹ Elifazwaa merauruta 5 ii Teman, Omar, Zefo, Gatam ano Kenaz.

¹² Iisoowaa meria Elifaz iwaa embia sewanja mende memeta qata Timna iinon Elifazwaa meria Amalek mero. Iisoowaa embia Ada iwaa esa ejauruta ii kianj.

¹³ Reuelwaa merauruta 4 ii Nahat, Zera, Sama ano Miza. Iisoowaa embia Basematwaa esauruta eja ii kianj.

¹⁴ Iisoowaa embia Oholibama iinon Iisoowaa merauruta karoon ononoti, ii qagia Jeus, Jalamano Kora qagi. Oholibama ii Zibeombaa meria Ana iwaa borata kolooro.

¹⁵ Iisoowaa gbiliuruta tuuna tuuna yonoo eja pongia ii kokaen: Iisoowaa meria mutuya Elifaz iwaa merauruta eja pon koloogiti, ii qagia Teman, Omar, Zefo, Kenaz, ¹⁶ Kora, Gatam ano Amalek. Elifazwaa gbiliuruta eja pon Edom balonon koloogiti, ii kianj. Ii Iisoowaa embia Ada iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁷ Iisoowaa meria Reuel iwaa merauruta eja pon koloogiti, ii qagia kokaen: Nahat, Zera, Sama ano Miza. Reuelwaa gbiliuruta eja pon Edom balonon koloogiti, ii kianj. Ii Iisoowaa embia Basemat iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁸ Iisoowaa embia Oholibama iwaa merauruta eja pon koloogiti, ii qagia kokaen: Jeus, Jalamano Kora. Eja pon ii Iisoowaa embia Oholibama, Anawaa borata iwaa merauruta koloogi.

* 35:27: Jen 13.18 * 36:2: Jen 26.34 * 36:3: Jen 28.9

¹⁹ Iisoo (Esau) qata monj Edom iwaa merauruta kianj ano yonjoo kanagesourugia ano eja ponjgia ii kianj.

Seir kanagesowaa qa arenja

1 Hist 1.38-42

²⁰ Hoor kanagesowaa eja Seir iwaa merauruta wala Edom balononj laligogiti, iyonjoo qagia ii kokaenj:

Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, ²¹ Dison, Ezer ano Disan. Seirwaa merauruta ii wala Edom balononj Hoor kanageso yonjoo eja ponjgiaga laligogi iisoononj kanagenj karo.

²² Lotambaa merawoita woi ii qagara
Hori ano Heman. Lotambaa naanja qata Timna.

²³ Sobalwaa merauruta qagia ii kokaenj:
Alwan, Manahat, Ebal, Sefo ano Onam.

²⁴ Zibeon iwaa merawoita woi qagara Aiya ano Ana. Anawaa sunduya ii kokaenj: Iinonj manja Zibeombaa donjgia balonj qararanjkonjkonjanonj galenj koma onjono nene monjgama negi iikanonj apu jaaya jaaya geriawo mokoloo.

²⁵ Anawaa meraborawoita woi ii
meria Dison ano borata Oholibama.

²⁶ Disombaa merauruta qagia ii kokaenj:
Hemdan, Esban, Itran ano Keran.

²⁷ Ezerwaa merauruta qagia ii kokaenj:
Bilhan, Zaawan ano Akan.

²⁸ Disambaa merawoita woi ii qagara
Uuz ano Aran.

²⁹ Hoor kanagesoya kanagesoya yonjoo eja ponjgurugia yonjoo qagia ii
Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, ³⁰ Dison, Ezer ano Diisan.

Hoor kanagesoya kanagesoya yonjoo eja ponjgurugia ii arenjgiaa so Seir balononj kaenj laligogi. Kianj.

Edom yonjoononj kinj ponj arenj

1 Hist 1.43-54

³¹ Israel kanageso yonjoononj kinj ponj monj mende galenj koma onjono walawala kambanj kanonj kinj ponj kokaenjanonj Edom balonj kanonj galenj koma onjoma laligogi:

³² Beorwaa meria Bela iinonj Edom yonjoo kinj ponjgia kolooro. Iwaa sitiaa qata Dinhaba.

³³ Belanonj komuro Bozra gomambaa eja qata Jobab, Zerawaa meria iinonj Belawaa dujanonj kinj koloonj laligoro. ³⁴ Jobabnonj komuro Teman balombaa eja qata Husam iinonj dujanonj kinj koloonj laligoro. ³⁵ Husam komuro Hadad, Bedadwaa meria iinonj dujanonj kinj koloonj laligoro. Hadadnonj Moab balononj kema Midian eja yonjowo manja genj unjnj haamo ano. Iwaa sitiaa qata ii Awit. ³⁶ Hadadnonj komuro Masreka gomambaa eja qata Samla iinonj dujanonj kinj koloonj laligoro.

³⁷ Samlanonj komuro Saul iinonj kitianonj kinj koloonj laligoro. Iwaanonj gomanj miri Rehobot ii Yufreitis apu gowoyaa kosianonj ero. ³⁸ Saulnonj komuro Baalhanan, Akborwaa meria iinonj Saulwaa kitianonj kinj koloonj laligoro. ³⁹ Akborwaa meria Baalhanan komuro Hadarnonj kitianonj kinj koloonj laligoro. Iwaa sitiaa qata ii Pau. Embiaa qata Mehetabel. Ii Matredwaa borata ano Mezahabwaa esiaga laligoro.

⁴⁰ Iisowaa gbiliuruta yonjoo eja ponj qa arenjgia ii isigiaa so ano gomanj miri balonjgiaa so kokaenj kolooro:

Timna, Alwa, Jetet, ⁴¹ Oholibama, Ela, Pinon,

⁴² Kenaz, Teman, Mibsar, ⁴³ Magdiel ano Iram. Eja ii Edom kanagesowaa eja ponjgurugiaga laligogi qagiaa so gomanj miri balonjgiaa qagia qagi.

Edom qata mon Iisoo iinon wala balon men rama laligon Edom kanagesowaa bemunjaleya kolooro. Kian.

37

Joosef ano daremunuruta

¹ Aisaknon Keinan balonon waba koloon laligoro meria Jeikobnon iikanon toroqen laligoro. ² Jeikobwaa gbiliuruta iyonoo sundugia kokaen:

Joosefnon eja gbaworo yambuya 17 kolooro daremunuruta, manaa embawoita sewangara mende memeta Bilha ano Zilpa yoroo merauruta yonowo lama ano meme (nonin) tuuna galen koma onoma laligogi. Kaen laligon daremunurutanon sili angiti, iikawaa sunduya bologa bologa ii manajoro moma laligoro.

³ Jeikobnon eja wana kolooro meria Joosefnon kolooroti, iikawaajon mananon ii merauruta tosaana kuuya unuugun uutanon jopagon mun laligoro. Kamban monon maleku koriga iima-ainainawo boria koriga ii men Joosef muro. ⁴ Mananon ii daremunuruta kuuya unuugun uutanon jopagon mun laligoroti, iwaa daremunurutanon ii iima kanain kazi ama mun iwo ala-alawaa qaaya mon mende amin moma laligogi.

⁵ Gomantiina monon Joosefnon gaon mon iima iikawaa sunduya ii daremunuruta injoro mogi. Ii mogi uugianon waaro kazi mamaga moma mun laligogi. ⁶ Sunduya ii kokaen jero mogi: “Mobu, nii gaon mon iijen, ii kokaen: ⁷ Anana gawonon laligon wiit padi boranana somongowombaa tani anjon. Kaen anin noonon wiit padi borana iikanon waama konanano onoonon boran kanon mono noonon boran liligon sigon nanjuya.”

⁸ Kaen injoro moma daremunurutanon Joosef kokaen ijogi: “Gii nonoonon kin ponga koloonaga me? Gii onanon galen koma nonomambaaajon mojan me?” Joosefnon gaona iima kawaa sunduya injoroti, iikawaajon yonoo uugianon mombo toroqen waaro kazi somata totoon moma mun laligogi.

⁹ Kawaa gematanon gaon mon mombo iima iikawaa sunduya daremunuruta kokaen injoro mogi: “Niinon gaon mon iibe iikanon ween, koin ano sengelao 11 kanon noonon usugogi.”

¹⁰ Sunduya ii mananano daremunuruta injoro mogi mananon temboma kokaen jen muro: “Gii gaon tania kaana ii nomaembaajon iijana? Nii, nemunga ano daremunuruga nono mono nomaenanon goonon kan jaasewanganon simin kuma namonon usugowonaga?” ¹¹ * Kaen kolooro daremunurutanon uugianon motoqoto moma mun laligogito, mananon qaa ii uu kononanon ano ero romongon laligoro. Kian.

Joosef sewana men wama Iijipt balonon kenji.

¹² Kamban monon Joosefwaa daremunuruta yononon mangiaanon lama tuunuruta galen koma onombombaaajon Sekem goman kosianon kema laligogi. ¹³ Iikanon laligogi Israelnon Joosef kokaen ijoro: “Merana, goo daremunuruganon Sekem kosianon lama tuunana galen koma onoma laligojuti, ii mojan. Saanon koi kana wasin gombe yonoonon kema.” Kaen ijoro “Saanon kema,” jero.

¹⁴ Jero kokaen ijoro: “Gii mono kema daremunuruga ano lama tuunana iniima nomaen laligojuti, iikawaa qaa sunduya ii men eleema kan jena momana.” Kaen jero moro Hebron dondoonanonga wasin muro kema kema Sekem balonon keuro.

¹⁵ Sekem balonon keuma balon korianon kana mongama lan kema laligoro eja monon mokoloon iima kokaen qisin muro: “Gii naa iwoiga mongama laligojan?”

¹⁶ Qisin muro kokaen meleeno: “Nii daremunuruna yonoonon monganjen. Yononon dakanon liligon lamaurugia galen koma ononjuti, ii saanon jena momana.”

* 37:11: Apo 7.9

¹⁷ Kaen meleeno kokaen jero: “Yononon mono goman koi mesaon kenji. Dotan gomanon kembombaajon jegi mobe.” Kaen jero moma daremunuruta yonoo kanagianon onotaan kema Dotan goman kosianon kema mokolon onono.

¹⁸ Mokolon onoma kosogianon mende keuroto, sigensigen endu karo daremunanon ii iima ajoroon Joosef qewombaajon angonan angi. ¹⁹ Angonan ama iyangiodeen kokaen amin mogi: “Iibu, gaon ii-ii eja iikanon mono endu kaja. ²⁰ Ayo, mono kagi kema qenin komuro qamoya apu ron monon gilini kemero kokaen jewona: ‘Oro kawalianon mono ii qero komuro.’ Gaonaa honanon nomaen koloowaati, ii mono iikawaa gematanon iibona.”

²¹ Kaen amin mogi Ruubenon ii moma Joosef borogianonga metogon laaligoya somongomambaajon moma kokaen jero: “Ii mono mende qenin komuwaa.” ²² Toroqen kokaen jero mogi: “Saya mono mende maabu. Balon qararankonkonanon apu ron koi nanji, ii saanon iikanon giligi kemewaato, borogianon mono iwaa selianon mende oosirin qewu.” Ruubenon Joosef borogianonga metogon angon koma wama manaanon eleema kembojon moma qaa kaen jero.

²³ Kaen jero moma nanji Joosefnon daremunuruta yonoonon kouro. Kouro malekuya koriga iima-ainainawo boria koriga mouma karoti, ii lan horon menjugen-jurangi. ²⁴ Ii menjurama kogia qelanjin men kema apu ronon giligi kemero. Apu ron ii apuya qaa gbamenaga nano.

²⁵ Kaen ama nene newombaajon kamaan ragi. Kamaan rama jaagia uugi keno Ismael kanagesowaa komahoro eja tosianon Gilead goman mesaon kamelgia donon donon kuun onoma awanao kagi injigi. Yononon kamel qagianon dane rombo, sele morimoriwaa kelega ano marasin gere tokoya qata mor bala ii angi bosima Iijipt kantrinon kembombaajon kagi.

²⁶ Kaen injiima Juudanon daremunuruta kokaen injoro: “Anana konana qenin komuro sayaa qaaya kolatin asangowonati een, iikanon mono nomaen ilaan nononaga? ²⁷ Iinon ananaa konana koloan ananaa sakitinana koloojiwaajon mono boronananon selianon mende oosirin qewonato, saanon kagi kema Ismael eja yononon ii sewana mewutiwaajon onombona.” Kaen injoro daremunurutanon ii moma uumotoonngo ama wambelaagi.

²⁸ * Kaen angi Midian balombaa Ismael kanagesowaa komahoro eja yononon kan kouma unuuguwombaajon angi. Kaen angi kogia Joosef ii apu rononnga horogi kouro silwa kota 20:non sewana mewutiwaajon onongi. Onongi Ismael eja yononon ii sewana men wama Iijipt kantrinon kenji.

²⁹ Kenji Ruubenon mongenga eleema apu ronon karo Joosef iikanon mombo mende nano iima wosoya juno wosobiria qendeema malekuya menjurano. ³⁰ Malekuya menjurama kouruta yonoonon eleema kan kokaen injoro: “Mera gbaworonon mono daengen alin sooja? Yei, mangaa siita! Iikawaa qaaya ananaa qananon uro mono nomaen ambenaga?”

³¹ Kaen injoro meme (nonin) ejia mon men qegi komuro Joosefwaanon maleku men meme iikawaa sayanon qendunon men boligi. ³² Men bolin malekuya koriga iima-ainainawo boria koriga ii men mirinon kema man qendeema kokaen ijogi: “Nono koi mokoolonon. Ii meraga Joosefwaanonga me qaago, ii saanon iima gosiwa.”

³³ Kaen jegi iima gosin kokaen jero: “Koi ii meranaanon malekuga. Oro kawalia monon mono japalelen qero komuro gogoro. Onanon, Joosef ii kitomitoro borombooron kolooro.” ³⁴ Kaen jen amburereen ama wosobiria qendeema malekuya menjurama selia namonon men bolin meriaajon kaman koriga jingen qama saama laligoro. ³⁵ Kaen laligoro meraborauruta kuuya yononon kan ulunkolen men mubombaajon angito, iinon ii qetama togon uukondungadeen moma kokaen jero: “Qaago! Niinon

* 37:28: Apo 7.9

mono jinjen qama saama laligon komun koomu gomanon meranaanon kememaŋa.”
Kaen jen Joosefwaajon saama laligoro.

³⁶ Kaen laligoro kamban kanon Midian balombaa komahooro eja yononon Joosef wama Iijipt kantrinoŋ keuma sewanŋa mewutiwaajon anŋi Faarao kimbaa jawiŋa mon qata Potifar, kimbaa laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galenŋiaga laligoroti, iinon ii sewanŋa mero welenqeqeya omaya kolooro. Kianŋ.

38

Juuda ano Taamar

¹ Kamban kanon Juudanon daremunuruta onomesaon yagomananon Adulam gomanon kemen eja mon qata Hira iwo rama laligoro. ² Kanon laligon Juudanon Keinan eja mon qata Sua iwaa borata iima embiaga mero motoon eri. ³ Motoon eri embianon koro ama mera men qata Er qaro. ⁴ Kaen qama mombo koro ama mera mon men qata Oonan qaro. ⁵ Kawaa baatanon mombo toroqen mera mon men iwaa qata Sela qaro. Mera ii Kezib gomanon laligon kanon mero.

⁶ Kaen laligogi Juudanon meria mutuya Er iwaajon emba mon qata Taamar muro embiaga kolooro. ⁷ Embiaga kolooroto, Juudawaa meria mutuya Er iinon Pombaa jaanon kilega meme koloon laligoroti, iikawaajon Ponon jen tegon muro komuro. ⁸ Komuro Juudanon meria Oonambaajon kokaen jero: “Gii saanon dagaanon malo men qambota koloojaniiwaa kana qaaya otaan iwo en dagaajon gbili mekolooowa.”

⁹ Kaen jeroto, Oonanon gbili ii iwaa bunŋa mende koloowaati, kaen moma sili kokaen ama laligoro: Dataajon gbili mekoloowabotiwaajon iwaa emba maloyawo en laligoriti, kamban iikanon kamban so mera mekomekoloowaa sele apuya ii een namonon maama laligoro. ¹⁰ Sili kaen ama laligoroti, ii Pombaa jaanon kilegamon kolooro. Kawaaajon Ponon ii kaanagadeen jen tegon muro komuro. ¹¹ Komuro Juudanon enaroya Taamar kokaen ijoro: “Gii mono manŋaa miri gomanon eleema kema maloya laaligo laligona merana Selanon somariin somata koloonŋo gii gombaa.” Keeta kokaen romonŋon kaen ijoro: Selawaa dawoita komuri iinon iikawaa so laligon kaanagadeen komuwabo. Kaen romonŋon Taamar ijoro manŋaa gomanon eleema kema kanon rama laligoro.

¹² Kanon rama laligoro kamban koriga tegoro Suawaa borata, Juudawaa embia iinon komuro. Komuro jinjen qama saama laligoro tegoro Juudanon goman balon qata Timna kanon eja tosianon iyanŋaa lamauruta yonoo jugia motogiti, ii injiimambaajon uro. Adulam gomambaa eja alia Hira iwo motoon iikanon uri. ¹³ Uri Taamar buzu qaa kokaen jegi moro: “Moba, goo eja enaroganon mono lamauruta yonoo jugia motomambaajon ama Timna goman balonon kenja.”

¹⁴ Kaen jegi moro. Juudawaa meria Selanon mono somariin somata kolooro kilen ii embia koloowaatiwaajon mende muro. Kawaaajon Taamarnon malo laligomambaa malekuya qetegon wan kawosesenon wan jaaya esuun turun aoro. Kaen ama Timna kekembaa kananon kema taon qata Enaim kanon keuma kiropo nagu kosianon raro.

¹⁵ Raro Juudanon kan iima jaasewanŋa esuurotiwaajon ii mende iima koton ii kana somata embaga kaen romonŋoro. ¹⁶ Enaroyaga raroti, ii mende moma kotorotiwaajon ama kana goraayanon iwaanon kema kokaen ijoro: “Saanon kana niinon giwo ewota.”

Kaen ijoro moma kokaen qisiro: “Niwo ewagatiwaa tawaya mono naa iwoiga nomba?”

¹⁷ Kaen qisiro kokaen ijoro: “Nii neenaa tuunonŋa meme meria gbaworoya mon ambe goonon kawaa.” Kaen ijoro kokaen qisiro:

“Ii wala mende kan kouro qaagaa honŋa koloowaatiwaa iwoi mon ii nomba me qaago?”

¹⁸ Kaen qisiro kokaen jero: “Noo qaanaa hona koloowaatiwaa iwoi mon ii mono naa iwoiga gombenaga?”

Kaen jero kokaen meleeno: “Mungen aasoganon qaga mokotaankejani, ii ano iikawaa kasa wota ano gbaruga boroganon men nanjani, mono ii nomba.” Kaen meleeno iwoi ii mun iwo ero koro ano. ¹⁹ Iwo en waama mirianon kema wan kawosesena luluuma qetegon malo laligomambaa malekuya ii mombo mouma laligoro.

²⁰ Kaen laligoro Juudanon kamban monon Adulam gomambaa eja alia Hira wasin kokaen ijoro: “Gii mono meme (nonin) meria gbaworoya men kema emba ii muna noo qaanaa hona koloowaatiwaa iwoi ii meleema gono men kawa.” Gawon kaen mewaatiwaajon Hira wasiro kenoto, Hiranon emba ii mende mokoloo. ²¹ Mende mokolon Enaim eja tosaana kokaen qisin onoma jero: “Siimolon jigowaa kana somata embanon Enaim kokaamba kana goraayanon raroti, ii dakanon?”

Kaen jero kokaen meleema ijogi: “Emba kaana mon ii kokanon mende laligoro.”

²² Kaen jegi Hiranon een eleema Juudawaanon kan ijoro: “Niinon kema emba ii mende iibe. Goman iikawaa toya yononon kaanagadeen qaa kokaen jegi mobe: ‘Siimolon jigowaa kana somata embia mon ii kokanon mende laligoro.’ ”

²³ Kaen ijoro Juudanon kokaen jero: “Oo alana, mesaowa! Iinon iwoi ii saanon men laligowaa. Iwoi mon amboraga, mono jomoma norongi gamunon turun norombabo. Niinon meme meria gbaworoya koi ii saanon ambe kenoto, giinon emba ii mende mokolooa.”

²⁴ Kaen jero koin karoombaa so tegoro tosonianon Juuda buzu qaa kokaen ijogi moro: “Goo enaroga Taamaron mono serowilin ama koro ama laligoja.”

Kaen ijogi Juudanon ii moma Mooseswaa kana qaawaa so jenkooto kokaen ano: “Ii mono wama ororaan gerenon giligi kemen jewaa.”

²⁵ Ii wama ororaan kenji enaroyanon Juudawaajon qaa kokaen ano keno: “Oo enarona, iwoi kokawaa toyanon mono nono koro ama laligojen. Kawaaajon mungen aaso koi, iikawaa kasa wota ano gbaru koi mono iima gosin toya mokolooa.”

²⁶ Qaa kaen ano keno moma ana iwoiya ii iima gosin kokaen jero: “Iinon qaa ii onja jeja. Niinon ii merana Selawaa embia koloowaatiwaajon mende mube. Kawaaajon iinon mono nii nuugun emba dindina koloon qaa ii jeja.” Kaen jen emba iikawo mombo mende ero.

²⁷ Kanagen merabora memambaa kambanon kan kuuro mera gesoyaa uutanon sunesune eja meria woi rari. ²⁸ Rari mera membaajon ano monon boria suluro kamaaro. Kamaaro koipu embanon ii iima moma kasa oso popolan men borianon somongon kokaen jero: “Iinon wala asugija.”

²⁹ Kaen jeroto, mera kanon boria mombo hororo uro alianon wala asugiro. Iinon asugiro koipu embanon kokaen jero: “Oo mono iikaana ama kanaga menjurama asugijan.” Kaen jero qata Perez qagi. (Perez = Kania menjuranja.) ³⁰ Kawaa gematanon aliaa borianon beweso kasa oso popolan eroti, iinon asugiro qata Zera qagi. (Zera = oso popolan) Kian.

39

Joosif ano Potifarwaa embia

¹ Kamban batuya kanon Ismael kanagesowaa komahoro eja yononon Joosif wama Iijipt kantrinon keuma sewana mewutiwaajon angi. Angi Iijipt eja mon qata Potifar, Faarao kimbaa jawina mon ano laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaga laligoroti, iinon ii sewana mero welenqeqeya omaya koloo.

²* Kaen ama laligoro Ponon Joosifwo nano iwoi kuuya ama men laligoroti, iikanon toomorian mokoloo. Iinon toya Iijipt eja iwaa mirinon laligoro. ³ Kaen laligoro

* 39:2: Apo 7.9

Ponjon Joosefwo nama kondoon muro iwoi kuuya borianon men laligoroti, iikanon toomorianawo kolooro. Kaen kolooro toyanon ii iiro. ⁴ Toyanon ii iiro awaa sokono iwaa jaanon iima-ain mokolooro ijoro anaa laaligoyaa galen kolooro. Potifarnon Joosef kuun muro miriaa iwoi kuuya galen kono esuhina bunaya kuuya iwaa boronon ano kalan koma laligoro. ⁵ Miriaa iwoiya ano esuhina bunaya ii kuuya Joosefnon galen kombaatiwaajon borianon ano laligoroti, Ponjon kaban iikanonadeen kanain Iijipt eja iwaanon miri iwoiya ii Joosefwaajon ama kotuegon laligoro. Potifarwaa mirianon ano gawononon ilawoilaya kuuya eroti, ii kotumotue qaganon ero. ⁶ Kaen ero Potifarnon ilawoilaya en muroti, ii kuuya Joosef waa borianon andaboron nama ano ii me woi iikawaa majakakaya mon mende moro. Inon nene nemambaajon kaangadeen motoqoto mende moma siiseweweya qaa laligoro. Joosef waa selia onjonbonjon somariiro kaitanianon iima-ainainawo ero laligoro.

⁷ Kaen laligoro kaban tosia tegoro Potifarwaa embianon Joosef iima iimanaan moma kokaen ijoro: “Gii mono kana niwo ewo.”

⁸ Kaen ijoroto, inon ii togon toyaa embia kokaen ijoro: “Qaago! Moba, tona ano mirianon ilawoila ejiwaa majakakaya mende momakejato, esuhina bunaya kuuya ii mono niinon galen koma laligomambaajon noo boronon andabororota eja.

⁹ Kaen ero miri kokawaa uutanon ii ano nii noroo ku-usunaranon mono ororon eja. Giinon iwaa embia koloojanwaajon gii angon koma nonoto, iwoi tosia mon ii noojon mende angon kono. Kawaajon nii nomaembaajon ama nanamemen bologa toton kaanja ii ama iikanon Anutu qotogon singisongo ambenaga? Awawi toton” ¹⁰ Kaen ijoro moma qaa kaanja ii weemboria so Joosef ijon laligoroto, inon kilen ii qotogon kema iwaa dun eenon kema iwo ewotiwaajon mende wambelaaro. Kaen iwo moton laligowotiwaajon kaangadeen togoro.

¹¹ Kaen togon laligoro weemboria monon miriwaa welenqeqeuruta yonoononga monon miri uutanon mende laligoro Joosefnon gawon jejeta memambaajon miri uutanon uro. ¹² Uro emba iikanon Joosef waa malekuyanon qelanjin men kokaen ijoro: “Gii mono kana niwo ewo.” Kaen ijoroto, Joosefnon malekuya ii iwaa borianon mesaon olon koma qiqigon kema sombenon seengen kamaaro. ¹³ Malekuya iwaa borianon mesaon olon koma sombenon kamaaroti, emba iikanon ii iiro.

¹⁴ Ii iima miriwaa welenqeqeuruta onoono kagi ii kokaen injoro: “Mobu, lonanon Hibruu eja ii wama mirinanon karoti, inon mono gonjiso gonjese ama nonoma laligoja. Inon niwo ewojon noonon koujato, niinon qama gigilaajen. ¹⁵ Qama gigilaawe moma malekuya noo wosonanon mesaon olon koma qiqigon kema seengen kemeja.”

¹⁶ Kaen injon Joosef waa maleku kosianon ano ero Joosef waa toyanon eleema kawaatiwaajon mamboma raro karo. ¹⁷ Karo sundu ii kaangadeen ijoro: “Hibruu welenqeqe eja ii wana ananaa mirinon karoti, inon mono niwo gonjese amambaajon noonon koujaa. ¹⁸ Koujaato, niinon qa gigilaawe malekuya noo wosonanon mesaon olon koma qiqigon kema seengen kemejaa.”

¹⁹ Kaen ijoro Joosef waa toya ii embianon sundu kaen jero moro kokaen ijoro: “Goo welenqeqeganon mono kaen ama nonja.” Kaen ijoro irin soono uuta gere jero. ²⁰ Uuta gere jero jen kotooro Joosef men Faarao kimbaa kapuare mirinon eja galen koma onoma laligogiti, mono kapuare miri iikanon ongi kemen en laligoro. ²¹ * Joosefnon kapuare miri iikanon laligoroto, Ponjon Joosefwo nama kotuegon kiankoomu mun laligoro kapuare miriwaa galen wanonon ii iima iwaajon iima-ainain moro. ²² Iima-ainain morotiwaajon eja kuuya kapuare mirinon ragiti, ii Joosefnon galen koma onombaatiwaajon iwaa boronon onoono. Iwoi kuuya kanon ama men laligogiti, ii Joosefnon jen koton ononotiwaa so otaan ama men laligogi.

* 39:21: Apo 7.9

²³ Ponjon Joosefwo nama kotuegon mun kondooro iwoi kuuya ama men laligoroti, ii toomorianawo asugin ero. Kawaaon kapuare miriwaa galen wananon Joosef iwoi kuuya nomaen galen koma jen koton onoma laligoroti, iikawaa majakakaya mon mende toton moma laligoro. Kian.

40

Joosefnon eja woi yoroo gaongaraa kania jero.

¹ Kamban tosia tegoro Iijiptwaa kin ponaa wain apu qambiwaawaa galena ano bered onjoombaa galena yoronon somatagara Iijiptwaa kin qotogon kana songiri. ² Kaen ani Faarao kinjon jawina woi, wain oo qambiwaawaa galena wana ano bered onjoombaa galena wana yoroojon irina soono. ³ Irina soono jen koto uruama kimbaa laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaa kapuare mirinon iwaa borianon orongi kemeri. Joosefnon kapuare miri iikanonadeen laligoro. ⁴ Sikiriti yonoo kawali galengianon Joosef jen koton muro ii welen qen oroma laligoro. Kaen laligoro kamban tosaana toroqen kapuare mirinon en waama laligogi.

⁵ Kaen en waama laligogi Iijipt kimbaa wain apu qambiwaawaa galena ano bered onjoombaa galena yoronon gomantiina motoongo iikanonadeen gaongara iyana iyana iiri. Gaongaraa kania ii ana ana. ⁶ Ii iiri Joosefnon umugawodeen yoroonon uma iriuro ukamakamaa ama bosoleen rari.

⁷ Kaen rari Faarao kimbaa jawinwoita yoronon Joosefwaawaa somatayaa kapuare mirinon iwoi motoon rariti, ii kokaen qisin orono: “Oro kete nomaembaaon jaasewangara wosobiri jaajaa un rajao?”

⁸ Qisin orono kokaen meleema ijori: “Noro gaonara ana ana iijotato, iikawaa kanagara ii moronon jero moboraga?” Kaen ijori Joosefnon kokaen jero: “Anutunon mono gaon kanagia jejetaa Toya koloojato, saanon kilen gaongara nijori momana.”

⁹ Kaen jero wain apu qambiwaawaa galen wananon gaona iiroti, iikawaa sunduya ii Joosef kokaen qero moro: “Nii gaonaa uutanon wain apu gere mon ii noo wosonanon nano iijen. ¹⁰ Wain apu gerewaa boria karoon nangi kanain sota juma kouma kuuji, kamban iikanonadeen juraya kouma tuno kanjena kanjena asugin momogogi honaa kota osaajuya. ¹¹ Osaagi nii Faarao kimbaa qambia boronanon men nama honaa kota men mejeaawe apuya Faarao kimbaa qambinon kemero kimbaa borianon anjena.”

¹² Kaen qero moma Joosefnon kokaen ijoro: “Gaongaa kania ii kokaen: Gere boria karoon ii mono weemboria karoombaa sareya kolooja. ¹³ Weemboria karoon tegoro Faarao kinjon goo wanga metaama isama goma mombo gawonganon goombaa. Gii wala iwaanon wain apu qambiwaawaa galenaga laligon qambi Faarao kimbaa borianon ama laligonati, iikawaa so mono mombo ama laligowaga.

¹⁴ Kaen laligowagato, siiseweweya qaa laligowagati, kamban iikanon mono nii romonon kiankoomu noma sunduna Faarao kin ijona moba. Kaen ama ilaan nona kapuare miri koi mesaon kamaabenaga. ¹⁵ Moba, nii Hibruu kanagesowaa balononga esunmumu qaganon yongoro nuangi kan kokaamba kaanagadeen iwoi bologa mon kapuare miri koikawaa dutanon noongitiwaa so ii mende ambe.”

¹⁶ Joosefnon kaen jero moro bered onjoombaa galen wananon aliaa gaonaa kania awaa jen asariroti, ii iima kokaen jero moro: “Niinon kaanagadeen gaon iibe iikanon bered konde karoon noo wananon qindiin kajena. ¹⁷ Niinon kawee konde qaganon eu raji, iikanon bered iwoi naangiawo kania kania Faarao kimbaaon ejato, koon koon yononon kouma konde qindiin kajenati, iikanonadeen ii nedaborojuya.”

¹⁸ Kaen jero moma Joosefnon kokaen meleema ijoro: “Gaongaa kania ii kokaen: Konde karoon ii weemboria karoombaa sareyaga. ¹⁹ Weemboria karoon tegoro Faarao kinjon jen koto koro wasanon guun qeton goma wanga ano qamoga metaama gere talonawonon mondonji koon koon yononon kouma busuga nedaborowuya.”

²⁰ Kaen meleema jero weemboria karonj tegoro Faarao kimbaa kolokoloo kambananj kanj kuuro jawinjuruta kuuya ii nene lombanj onj onjono. Ii onj onjooma wain apu qambiwa galej wanj ano bered onjoombaa galej wanj iyoro wangara ii jawinjuruta yonoo jaanonj metaano. ²¹ Wain apu qambiwa galejanonj wala gawonj menj laligoroti, ii toroqenj mewaatiwaajonj kuunj muro mombo toroqenj qambi ii Faarao kimbaa borianonj ama laligoro.

²² Kaen laligoroto, kinjonj bered onjoombaa galej wanjaa qaaya jenj tegoro Joosefnonj gaongaraa kania jero moritiwaa so ii wasanonj uunj qetoonj wanj ano qamoya ii metaama mondongji nano. ²³ Iikawaa gematanonj wain apu qambiwa galej wanj iinonj Joosef mende romonjonj muroto, ii duduunj qemasolgenj laligoro. Kianj.

41

Kinjonj gaonj iiro Joosefnonj kanagara jenj asariro.

¹ Yambu woi tegoro Faarao kinjonj gaonj monj kokaenj iiro: Iinonj Nail apu gowoyaa goraayanonj nano ² bulmakao donja 7 awaa soroya kele busugiawo ii apu gowoya iikanonja kouma bowololo batugianonj nama tembanj kegbanj negi. ³ Iyonoo gemagianonj bulmakao tosaanja 7 sii gbaranjiagadeenj kaitanigia kaapironja ii apu gowoya iikanonja kouma bulmakao mutuya iyonoo kosogianonj kema apu gowoyaa goraayanonj nanji. ⁴ Bulmakao kaapironja sii gbaranjiagadeenj iyonononj bulmakao donja awaa soroya kele busugiawo 7 ii gogonj onjngi. Faarao kinjonj gaonj ii iima iikanondeenj uuta tooro moma waaro. ⁵ Waama gaonjaajonj mombo moma kemenj kema enj gaonj monj kokaenj iiro: Wiit dumunj kota gowoya motoongowaa batuyanonj honja kota somasomata kanjngiawo 7 awaa totoonj ii tonjbama giliro kamaanj nanji.

⁶ Iyonoo gemagianonj honja kanjngiawo 7 ii mombo tonjbama giliro kamaanj nanji balonj qararanjonkonjaa haamo gerianonj onjoro soolinj gipeya (auta) koloogi. ⁷ Honja boloboolo kanjngiawo yonononj honja kanjngiawo kogia somasomata kuukuuya ii gogonj onjngi. Faarao kinjonj iikanondeenj uuta tooro moma poranj ama waama moro honja qaagoto, ii gaonga kolooro. ^{8*} Gomanj asariro Faarao kinjonj gaonjaajonj motoqoto moma Iijipt kanriwaa tiriqoonjonj ano momakooto eja kuuya horonj onono iwaa jaasewanonj kougi. Kougi gaonj iirotiwaa sunduya ii jero mogito, kuuya yonononj gaonjaa kanagara ii Faarao kimbaajonj jenj asariwombaaajonj amamaagi.

⁹ Amamaagi wain apu qambiwa galej wananonj nama Faarao kinj kokaenj ijoro: “Oo kinj, nii kana songiweti, iikawaa qaayanonj keteda koi uunanonj kouro romonjonj.

¹⁰ Kambanj monjonj Faarao kinjonj jawinwoita noroojonj ama irinja soono noma laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galejaa kapuare mirinonj noono rabe. Nii ano bered onjoombaa galej wanj ii niwo iyanjaa kapuare mirianonj noroono rari.

¹¹ “Iikanonj rama laligonj norononj gomantiinja motoongoo iikanonjadenj gaonjara anja anja iiri. Gaonaraa kania ii iyanja iyanja. ¹² Gaonara iiri Hibruu eja gbaworo monjonj iikanonj norowo laligoro. Iinonj sikiriti yonoo kawali galejaa welenjeqeya laligoro noro gaonara ii ijori. Iinonj gaonaraa kanagara ii iyanja iyanja jenj asarinj norono. ¹³ Kanagara jero moritiwaa so honja mono tororo kokaenj asugiro: Niinonj gawona wala menj laligoweti, Faarao kinjonj nii gawonj iikanonj mombo noonoto, alana bered onjoombaa galejaa qaaya jenj tegoro wasanonj idonj qetoonj wanj ano qamoya ii metaama mondongji nano.”

¹⁴ Kaen jero Faarao kinjonj moma Joosefnonj jaasewanonj koubaatiwaajonj jenj kotonj tosaanja wasinj onono kema kapuare miriwaa dutanonga uulanawo wama kagi. Kagi jero wanj juya motogi opoqiisi malekuya utegonj Faarao kimbaa jaasewanonj kouro. ¹⁵ Kouro Faarao kinjonj Joosef kokaenj ijoro: “Niinonj gaonj monj iibe kuuyanonj

* 41:8: Dan 2.2

iikawaa kania jewombaajon amamaajuto, monon goo kanaga kokaen nijoro mojen: 'Monon gaon gijoro moma giinon iikawaa kania saanon jen asarinkejan.'

¹⁶ Kaen jero Joosefnon Faarao kin kokaen meleema muro: "Oo Faarao kin, ninon qaagoto, Anutunon mono gaongaa kania jen asarin qaa awaa gono uuganon qeangowaa."

¹⁷ Kaen meleema muro Faarao kinon kokaen jero: "Nii gaon iijen, iikawaa uutanon neeno Nail apu gowoyaa goraayanon nanjen. ¹⁸ Kanon nambe bulmakao don 7 awaa soroya busugia omakelegagiawo ii apu gowoya iikanon koma bowololo batugianon nama temban kegban nejuya. ¹⁹ Iyonoo gemagianon bulmakao tosaan 7 sii gbaranagiadeen kaitanigia kaapirona toton ii apu gowoya iikanon koujuya. Niinon bulmakao bologa toton kaan ii kamban monon Iijipt balon kuuya kokanon mende injibe. ²⁰ Bulmakao sii gbaranagiadeen kaitanigia kaapirona iyononon bulmakao don busugia omakelegagiawo 7 wala koujuti, ii gogon ononju.

²¹ "Ii gogon ononjuto, ii kilen kaitanigianon gogon ononjutiwaa so utequte mende kolooro injijento, wala kaitanigianon kaapirona toton koma nanjuyati, iyononon kaanideen toroqen nanjuya. Nii gaon kaen iima uuna tooro poran ama waajen. ²² Waama mombo en gaon mon kokaen iijen: Wiit dumun kota gowoya motoongowaa batuyanon hona kota somasomata kangengiawo 7 awaa toton ii tongbama giliro kamaan nanjuya.

²³ "Iyonoo gemagianon hona kangengiawo tosaan 7 ii unjuta juma koma tongbama giliro kamaan nangi namo qararankononaa haamo gerianon ii onoro soolin melaada ano gipeya (auta) koloojuya. ²⁴ Hona boloboolo gipeya kangengiawo ii hona kangengiawo awaa soroya ii gogon ononjuya. Niinon gaon woi ii iima tirigoonon ejauruna injojento, kuuya yononon iikawaa kanagara jen asarin nombombaa amamaaju."

²⁵ Faarao kinon kaen jero Joosefnon qaa kokaen ijoro: "Oo Faarao kin, goonon gaonwoi iikawaa kanagara ii motoongoo koloojao. Anutunon iwoi kanagen amambaajon moji, iinon ii Faarao kin gii gisaanja. ²⁶ Bulmakao don 7 awaa soroya ii yambu 7:baa sareya kolooju. Wiit dumun kota hona kangengiawo awaa toton 7 ii kaanagadeen yambu 7:baa sareyaga. Kanagara ii ororon ano motoongoo koloojao.

²⁷ "Bulmakao sii gbaranagiadeen kaitanigia kaapirona 7 kanagen koujuti, ii yambu 7:baa sareyaga kolooju. Wiit dumun kota hona kangengiawo 7 balon qararankononaa haamo gerianon onoro soolin gipeya (auta) koloojuti, ii bodi laaligowaa yambu 7 iikawaa sareyaga kolooju. ²⁸ Anutunon iwoi kanagen amambaajon moji, iinon ii gi gisaama qendeenja. Faarao kimbaajon qaa keteda koi kaen jejen, ii mono iikawaajon ama jejen. ²⁹ Oo kin, yambu 7:baa so nene morian somata qatawo asugin Iijipt balon kuuya sokoma ewaa.

³⁰ "Ii ewaato, yambu 7 iikawaa gemagianon bodiwaa yambu 7 kolon tiwitiwilaa somata kondoro Iijipt kantrinon boliwaa. Iikanon asugiro nene morian wala Iijipt balonon eroti, ii balon so yononon duduudaborowuya. ³¹ Bodi ii kotakota toton ewaatiwaajon ama goman so ejemba yononon nene moriambaa yambuya 7 wala Iijipt balonon eroti, iikawaa qaaya ii mombo mende romongon laligowuya. ³² Anutunon gaon kania motoongoo ii amben woi gono iijan, ii kania kokaembaajon: Anutunon qaa ii mono somongon jen kotiin anota raja. Ii jen kotiin anoti, kawaajon iikanon mono uulanawo asugiwaa.

³³ "Kawaajon Faarao kin gii saanon momakooto eja mon qaa tororo gosinkeji, ii meweengon kuuna Iijipt kantri koi galen koma laligowaa. ³⁴ Kaanideen kia wana wana kuun onona goman sokoma galengiaga laligowu. Yononon nene moriambaa yambuya 7 iikaanaa uugianon nene hongawo Iijipt balonon asugiwuti, iikawaajon jero mendeengi bakagia 5 kolooji yonononga motoongoo motoongoo men gawmambaa kowinon men kululuun laligowu.

³⁵ “Yononon nama mono jenkooto anji yambu awaa 7 koloowuti, iikaan^{aa} uugianon nene hongia korebore men kululuun gosin laligowu. Kaen ama wiit dumun kota ii Faarao kimbaa kowi miria miria kanon men kululuun laligowu. Ii taon so gawmambaa kowi miria miria kanon men kululuun galen koma laligogi kanagembaa nenyaga ewaa. ³⁶ Nene kaen men kululuun laligowuti, ii mono gawmambaa kowi miri so galen kongi mawosusunon ero kanagen bodiwaa yambu 7 Iijipt balon so koloowaati, kambaan iikanon ii saanon men mendeema nen laligowuya. Kaen anji kantriwaa kanatuuru nononon bodi iikawaa kambananon nenewaa mende komun gororongwon^a.” Kian.

Faarao kinon Joosef Iijiptwaa eja pon^a kuuro.

³⁷ Joosefnon qaa kaen jero Faarao kin ano jawinuruta kuuya yononon aren iikawaa-
jon mogi sokono ain^a mogi.

³⁸ Kaen mogi Faarao kinon jawinuruta kokaen injoro: “Eja kokawaa uutanon ben yonoo unayanon nano laligoji, nono ii kaan^a eja mon saanon mende mokoloowon^a.”

³⁹ Kaen injoro mogi Joosef kokaen ijoro: “Anutunon qaa aren kuuya koi gisaanji, iikawaa^{ajon} gii kaan^a momakooto eja qaa tororo gosinagati, ii mon mende laligoja. ⁴⁰ * Kawaajon gii mono naa jin^{karon} mirinaa galen^a wan^a koloon laligowa. Giinon noo kanagesouruna kuuya jen koton onon^a yononon mono goonon qaa ten koma qaagaa baatanon laligowu. Niinon jin^{karon} dun raranon ramakejenⁱ, iikayadeen romongon kawaajon ama gii guugun somataga koloon laligoman^a.”

⁴¹ Kaen ijon toroqen kokaen ijoro: “Moba, niinon gii Iijipt kantri kuuya kokawaa eja pongia laligowagatiwaa^{ajon} kuun gonjen.” ⁴² * Kaen ijon boro susuyaa jenjen kanon aaso mun^{gen} kaan^a qata mokotaan laligoroti, ii qetegon Joosefwaa boro susuyanon mouro. Opoqiisi maleku iima-ain^{ain}awo opo taananon memeta ii mouma mun soron goulon^a memeta mon ii men Joosefwaa aroyanon kono kemero.

⁴³ Kaen ama hoos kare qabo soroya an^{aa} kareyaa qerewen^a ii iwaajon jen tegoro iikanon uro hoosnon horogi kema kan laligoro. Kaen kema laligoro kimbaa sikiriti manjaqeqe eja monon^a wala qele kema goda qen mubombaajon kokaen qaro qagi laligoro: “Geja! Mono kesaambu!” Kaen ama mun Iijipt kantri kuuyaa eja pong^a kuun muro. ⁴⁴ Faarao kinon Joosef kokaen ijoro: “Niinon Faarao kin koloojento, Iijipt kantri kuuya kokaamba monon^a mon mono goo jega qotogon boria me kania mende metaambaa.”

⁴⁵ Kaen ijon Joosefwaa qata gbilia (Iijipt qaanon) Zafenat-Panea qaro. Kaen qama Heliopolis taombaa jigo gawon galen qata Potifera iwaa borata Asenat ii embiaga koloowaatiwaa^{ajon} muro. Kaen kantriwaa eja pong^a koloon Iijipt kantri iimambaajon kema liligoro. ⁴⁶ Joosefnon yambuya 30 kolooro kanon Faarao Iijiptwaa kin^a iwaa jin^{karon} gawon^a kanain mero. Ii men Faarao kimbaa sitia mesaon Iijipt uutanon sokoma liligon laligoro.

⁴⁷ Nene moriambaa yambuya 7 iikawaa kambananon balongianon nene honom-
bonon^a qaa asugin onono. ⁴⁸ Nene moriambaa yambuya 7 kan kuugiti, iikawaa kambananon Joosefnon jen kotooro nene kania kania Iijipt balonon asugigiti, ii men kululuun taongia so kema gawmambaajon anji. Namu koria taon so liligon rama kengiti, iikanon nene hon^a asugigi ii men taongia so kema qenjaaro kowi mirigianon anji. ⁴⁹ Joosefnon jen kotooro wiit padia ano dumun kota tosia ii qenjaaro kowi mirigianon honon^a qaa men kululuun anji. Ii sakasin kowe goraayanon ejiwaa so uma nano. Nene morian kelemalelen asugin toroqen erotiwaajon nene tarugia ii toroqen weenon^a bimbimgogi bimooro amamaan mesaogi.

⁵⁰ Bodi kambananon mende kan kuuro walawala kanon embia Asenatnon Joosefwaa merawoita woi orono. Asenat ii Heliopolis taombaa jigo gawon galen qata Potifera

* **41:40:** Apo 7.10 * **41:42:** Dan 5.29

iwaa borataga. ⁵¹ Meria mutuya kolooro Joosefnon qaa kokaen jero: “Anutunon ilaan nono kakasililin majakakana kuuya ano amanaa gomambaa iwoiya kuuya ii duduun laligojeni, iikawaajon.” Kaen jen meriaa qata Manase (Duduujen.) qaro. ⁵² Meria kanagenā kolooro Joosefnon qaa kokaen jero: “Nii siimbobolonaa balononon laligowe Anutunon koloonseisei nonji, iikawaajon.” Kaen jen qata Efraim qaro. (Efraim = Koloonseisei nonja.)

⁵³ Nene morian somataa yambuya 7 Iijipt balon sokoma kan kuugiti, ii en kougi tegoro. ⁵⁴* Yambu 7 ii tegoro Joosefnon qaa jerotiwaa so bodiwaa yambuya 7 ii kanain kan kuugi. Bodi ii balon tosia kuuya sokoma koloon eroto, Iijipt balonon nene ii goman so kowigianon ero. ⁵⁵* Iijipt kanageso korebore yononon kanain bodi moma Faarao kimbaa qama nene onombaatiwaaajon welengi. Welengi moma Faarao kinonon ii kuuya kokaen injoro: “Ono mono Joosefwaanon kenji iwoi ii me ii ambutiwaa jen koton onombaati, ii mono ten koma otaan amakebu.”

⁵⁶ Bodinon kantri kuuya sokoma en Iijiptwaa gomanā gomanā kuuya kanon toroqen mamaga bimooro. Kaen kolooro Joosefnon jen koto qenjaaro kowi miria miria iyonoo nagugia horon nene ii Iijipt yononon sewana mewutiwaaajon angi. ⁵⁷ Bodi ii balon kuuya sokoma bimoon erotiwaajon ejembanon goman so kanonā Iijipt kan Joosefwaanon kouma nene sewana men laligogi. Kian.

42

Joosefwaa dauruta Iijipt balonon kenji.

¹ Iijipt kanon nene eroti, qaa ii Keinan balon kanon jegi tuno Jeikobnon moma merauruta kokaen injoro: “Ono mono naambaajon silemale ama kuru jaa aima laligoju? ²* Iijipt kanon wiit dumun kota eji, niinon qaa kaen mobe. Anana mende komun laaligo toroqen laligowombaa onono waama Iijipt kemen kanon nene tosia sewana men kagi nen laligowonā.”

³ Kaen injoro moma Joosefwaa dauruta 10 ii mirigia mesaon nene sewana mewombaaajon Iijipt balonon kembombaa angi. ⁴ Mangia Jeikobnon Joosefwaa koga Benjamimbaa qaganon tiwitiwilaa mon ubabotiwaajon toroko moro. Kawaajon ii dauruta yonowo mende wasin muro kenji.

⁵ Keinan balonon bodi ii kaanjadeen erotiwaajon Israelwaa merauruta yononon Keinan eja tosiannon kenjiti, iyonoo batugianon wiit dumun kota sewana mewombaaajon motoon kenji. ⁶ Kenjito, Joosefnon Iijipt kantriwaa eja pongia rama laligoro. Iinon wiit dumun kota ii kanagesoya kuuya yononon sewana mewutiwaaajon ano iwaanon kouma laligogi. Kawaajon dauruta kagiti, iyononon kouma iikanonadeen iwaa batanon simin kuma namonon usugogi. ⁷ Kaen usugogi Joosefnon dauruta injiima moma koton ononoto, iyanāa kania kolatin onoma waba eja tani ama onoma horon ureen onoma qaa geriawo jen kokaen qisin onono: “Ono mono dakaya naambaajonā kajuya?” Qisin onono kokaen meleengi: “Nono Keinan balononga nene sewana mewombaaajon kajan.”

⁸ Kaen meleengi Joosefnon dauruta injiima moma koton ononoto, yononon ii mende moma koton mugi. ⁹* Mende moma koton mugi Joosefnon eenanon gaonā yonoojon iiroti, ii momoyanon kouro romonon son jaa susugia moton kokaen injoro: “Yei, manāa siita! Ono kike kakasililin ejaga kolooju. Nono kantrinana dakanon baagen looloria ero aworo (defence) ama manja qewombaaajon bimoojonni, ononon ii iima gosin mobombaaajon koi kajuya!”

¹⁰ Kaen injoro kokaen meleengi: “Oo eja ponnana, kaen qaago. Welenqeqeuruga nono nene sewana mewombaaajon kajanā. ¹¹ Nono kore eja motoongowaa merauruta

* **41:54:** Apo 7.11 * **41:55:** Jon 2.5 * **42:2:** Apo 7.12 * **42:9:** Jen 37.5-10

koloojon. Nono eja dindiņa laligon qolomolon mende jenkejon. Goo welenqeqeuruga nononon balon iimagoosiwaa manjaqeqe ejaga mende koloojon.”

¹² Kaen meleengi totoronkota “Qaago toton!” qama kokaen toroqero: “Nono kantrinana dakanon baagen aworo (defence) ama manja qewombaa bimoojon, ono ii iima gosin mobombaajon koi kajuya!”

¹³ Ii moma kokaen meleengi: “Welenqeqeuruga nono Keinan balombaa eja motoongowaa meraurutaga, daremun 12 koloojon. Konana konoganon kaban kokaamba mannanawo mirinon raro monon mende toroqen laligoja.”

¹⁴ Kaen meleengi kokaen jen onono: “Kaen koloorogo ono onanon goman iimagoosiwaa manjaqeqe ejaga koloojuti, ii mono injodaborowe tegoja.

¹⁵ Kaen laligojutiwaajon niinon kokaen angotete men onomaņa: Faarao kinon jaawo laligoji, niinon qaa hon toontoonja iikawaa so jojopan qaa kokaen jen kotiijen: Kogia konoganon koi mende kawaati een, ono mono balon koi mende mesaon kembuya. ¹⁶ Ono qaa hona jeju me qaago, niinon ii angotete memambaajon kokaen jejen: Ono mono batugianonga mon wasigi kema kogia konoga wano koi kawao. Tosaņa ono mono koi mamboma kapuare mirinon rama laligowu. Kaen mende ambuti een, ono onanon balon iimagoosiwaa manjaqeqe ejaga koloaju. Faarao kinon jaawo laligoji een, niinon qaa hona toon iikawaa so jojopan qaa ii jen kotiijen.”

¹⁷ Kaen jen onoma jero kapuare mirianon onoongi weemboria karombaa so ragi. ¹⁸ Weemboria karoon koloorogo Joosefnon kan qaa kokaen injoro: “Jaagiawo toroqen laligowombaajon mobuti een, ono mono iwoi jemanati, ii angi niinon saanon laaligogia somongomaņa. Niinon kaanagadeen ono kaan Anutuwwa jeta uugumambotiwaajon keena momakejen. Kawaaon ono mono kokaen ambu: ¹⁹ Ono eja dindiņa qolomolongia qaa laligojuti een, daremun onoononga mono monon kapuare mirinon toroqen raro tosaņa ono saanon wiit dumun kota men gomangianon eleema kembu. Iikanon kema mirigianon kanagesourugia bodi qaganon laligojuti, ii nene onombu. ²⁰ Ono mono kaen kema kogia konoga wama noonon kawu. Kagi qaagiaa honanon kaen asugiro iima moma koton mende unuwe komuwuya.” Qaa kaen injoro mono iikawaa so angi.

²¹ Yononon Hibruu qaagianon batugianon qaa kokaen amin mogi: “Nono konana sili ama munin, iikawaa irona kileganon mono onanon qanananon uja. Inon laaligoya somongon kiankoomu mubombaajon welema kuun nonono kakasililin somata iininto, iwaa qaaya moma ii tondu mende otaanin. Kawaaon kakasililin lombotawo koi kanon ananaa qanananon uja.”

²² * Kaen amin mogi Ruubenon kokaen jero: “Nii kaban kanon kokaen injowe: ‘Ono eja gbaworo ii mono sili bologa mende ama mubu.’ Kaen injoweto, ono noonon qaa ii qewagon silemale angi. Mobu, kaban kokaamba iwaa sayaa ironanon mono qanananon uro kakasililin mojon.”

²³ Kaen amin mogi Joosefnon yonowo Iijipt qanon qaa jero monon meleeno. Kawaaon yononon qaagia jegi saanon moma asariroti, ii daurutanon mende moma kotogi. ²⁴ Joosefnon qaagia moma asarin eleema saaro. Saama mombo eleema injiima yonowo qaa jero. Yonowo qaa jengo Simeon batugianonga men jero yonoo jaagianon somongogi. Kian.

Joosefwaa dauruta Keinan balanon eleengi.

²⁵ Joosefnon jenkooto kokaen ano: “Welenqeqe ono mono eja iyonoo taru gesogianon wiit padi mougi qaa ootanon kouro motomoton yonoonon monen esugia ii totogianon anja anja tarugianon moubu ano kana kekembaa nene samonja ii kaanjadeen onombu.” Kaen jen koton onono iikawaa so otaan angi. ²⁶ Kaen otaan angi wiit padi tarugia

* 42:22: Jen 37.21-22

ii dongi qagianon somonjon mesaon kenji. ²⁷ Kema kema gaon ewombaajon miri monjon keuma daremun yonoononga monjon dongia wagimambaajon ama taru kasia isama monej esuya ii taru qaa ootanon nene qaganon raro iiro. ²⁸ Ii iima daremunja kokaen injoro: “Hei! Ibu, noonon monej koi mono meleema tarunanon mougi rajaa.” Kaen moma wosogia juno aarun tililingon aima aon kokaen jegi: “Anutunon koi mono naa iwoiga ama nononja aan?”

²⁹ Kema kema Keinan balonon mangia Jeikobwaanon keuma iwoi koloon ononoti, iikawaa sunduya ii kuuya kokaen ijogi moro: ³⁰ “Kantri iikawaa eja ponja iinon horon ureen qaa molan kota jen goman iimagoosiwaa manjaqeje ejaga koloowonagati, iikawaa tani kaanja ama nonono.

³¹ “Kaen ama nononoto, nono ii kokaen ijoni: ‘Nono eja dindiya qolomolonana qaa laligon balon iima gosiwombaajon ama mende kajon. Qaago totoon!’ ³² Nono eja motoongowaa meraurutaga, daremun 12 koloon laligojon. Monjon mende toroqen laligoro konana konongan kaman kokaamba Keinan balonon mannanawo mirinon raja.’

³³ “Kaen ijoni balon iikawaa eja ponjon nonoonon qaa kokaen jero: ‘Ono eja dindiya me qolonmolongoya laligojuti, ii kokaen gosin onoma momanja: Onoononga daremungia mon ii mono mesaogi niwo koi raro tosaanja ono saanon wiit padi men eleema kembu. Kema mirigianon kanagesourugia bodi laligojuti, ii nene onombu. ³⁴ Ono goman iimagoosiwaa manjaqeje ejaga qaagoto, eja dindiya qolomolongia qaa laligojuti, ii kokaen gosin onoma momanja: Ono mono kema kogia beju ii wama noonon kawu. Kaen kagi daremungia meleema onombe saanon balon kokanon angunen-qangunen ama laligowu.’ ”

³⁵ Kaen jen taru gesogianonga nene kowigianon maagi monej esugia monengiawo ii tarugianon motomotoon totogianon raro mokoloogi. Monej esugia mokoloon iima ii ano mangia motoon aarun lalanani toroko mogi. ³⁶ Kaen mogi mangia Jeikobnon kokaen injoro: “Ono merauruna korebore nuambombaajon moju: Joosefnon mende laligoja. Simeon ananawo mende laligoja. Benjamin ii kaaniadeen nuama wama kembombaajon jeju. Siimbobolo kuuya kanon mono noo qananon uja.”

³⁷ Kaen injoro moma Ruubenon manja qaa kokaen ijoro: “Nii Benjamin mende wama eleema kan gomanati een, gii saanon neenaa merawoina woi ii uruna komuwao. Benjamin ii saanon noo boronanon ana ii mono galen koma kema laligon wama eleema kan gomanja.”

³⁸ Kaen ijoroto, Jeikobnon meleema jero: “Merawoina konoga woi iyoroononga datanon komuro konganon motoonggo laligoja. Ono kananon kembombaajon mobuti, iikanon tiwitiwilaa monjon iwaa qaganon ubaati een, ono mono kondooi wosobiri uutanon mono noo qananon uro komun wan juna langonawonon koomu gomanon kememanja. Kawaajon noo merananon mono nomesaon onowo mende kembaa.” Kian.

43

Joosefwaa daremunuruta eleema Iijipt kenji.

¹ Keinan balonon bodi lombotawo ii toroqen ero. ² Jeikobwaa kanagesourutanon wiit padi Iijipt kantrinonja men kagiti, ii kuuya nedaborogi qaono mangianon merauruta kokaen injoro: “Ono mono mombo eleema kema nenenana tosaanja sewanja mewu.”

³ Kaen injoro Juudanon kokaen jero: “Eja pon iinon kaparan koma nonoo galen meme qaa kotakota kokaen jero: ‘Kogianon onowo mende kawaati een, ono mono noo jaasewananon mombo koubombaajon amamaawu.’ ⁴ Kawaajon giinon konana wasina nonowo kawaati een, nononon saanon gomesaon nenenana sewanja mewombaajon

kembona. ⁵ Eja iikanon qaa kokaen ninijoro: ‘Kogianon onowo mende kawaati een, ono mono noo jaasewananon mombo koubombaajon amamaawuya.’ Kawaajon giinon Benjamin angon kombagati een, nono mende kembona.”

⁶ Juudanon kaen jero Israelnon kokaen jero: “Ono mono naambaajon kogia mon laligojiwaa qaaya eja ii ijogi morotiwaaajon nii uulombo somata nonju?”

⁷ Kaen jero kokaen meleema jegi: “Eja iikanon anana ano kanagesourunana ananaajon tororo qiqisi kania kania nonoma kokaen ninijoro, ‘Mangianon jaawo laligoja me qaago? Daremungia mon laligoja me qaago?’ Kaen jerotiwaaajon qiqisiya ii nononon onanondeen jen meleenin. Iinon kanagen konana wama kawutiwaaajon jenagati, ii mono walawala kamban kanon nomaen mobonaga?”

⁸ Kaen jegi Juudanon manja Israel kokaen ijoro: “Kawaajon eja gbaworo ii mono noo boronanon ama wasina motoon kembona. Kaen ana afaangon uulanawo gomesaon kananon kenin nono, gii ano embameraurunana anana mende komun gororongowona. ⁹ Benjamimbaa laaligoyaa doweya iikawaa qaaya mono noo boronon ero eleema kan gomambaajon jen kotiijen. Niinon ii mende wama eleema koi kan goo jaasewananon mende oomanati een, iikawaa ironanon mono noo qananon uro goo jaanon bosima laligowe namonon laaligona tegowaa. ¹⁰ Kamban koriga ezelobezelo ama mende mambombonagati een, nononon mono endu kema eleema koi kanin ambenja woi koloonaga.”

¹¹ Kaen jero amagia Israelnon kokaen jero mogi: “Kaen kolooji een, ono mono kokaen ambu: Goman kokawaa toomoriana awaa totoon tosia koi kaana ii men taru gesogianon mouma kema eja ii kalen mubu: Sele morimoriwaa kelega tosia, moron apuya, dane riki, marasin gere tokoya qata mor gipi, komon, gou ano seu wakato iikawaa hongia. ¹² Silwa monej walaga taru gesogiaa qaa oogianon mougi men kagiti, ii ano iikawaa so qaganon toroqen ama mindirigi jangoyanon somariin 2:waa so kolooro ii men eleema kema mubu. Tosianon koposo ama ii gesogianon анги me nomaen? ¹³ Kogia kaanagadeen wama uulanawo waama eja iikanon mombo eleema kenji. ¹⁴ Anutu ku-usun kuuyaa Toyanon mono eja iikawaa jaanon kiankoomuya onono iinon daremungia mon ano Benjamin ii onowo mirinon koi eleema kawutiwaaajon wambelaawaa. Noo meraurunanon komuntiwilaaambutu een, niinon mono een totoon laligomanja.”

¹⁵ Kaen injoro kalen iwoi ii men silwa monej men kagiti, iikawaa so qaganon toroqen ama mindirigi jangoyanon somariin 2:waa so kolooro. Ii men Benjamin motoon wama waama uulanawo Iijipt kema Joosefwaa jaanon keugi. ¹⁶ Keugi Joosefnon Benjamin ii yonoo batugianon iima iikanondeen miriaa galenja kokaen jen koton muro: “Gii mono eja koi unuama neenaa mirinon kema onoono rabu. Ragi kema oro mon qen oon weembaa neneya mozozongona yononon saanon niwo motoon nene newona.” ¹⁷ Joosefwaa miriaa galenjon jen koton murotiwaa so eja ii unuano Joosefwaa mirianon kenji.

¹⁸ Unuano Joosefwaa mirianon kema jenengia ororo toroko moma kokaen romonjon batugianon jegi: “Wala kanin monenana meleema taru gesonananon mougi men kenin, iikawaaajon yononon mono nunuama kan koi nonoongi rajon. Yononon mono qelanjin nunun ureen haamo ama nonoma nonoongi welenqequeuruta omaya koloonin dongiurunana kalugon angon koma onombubo.” ¹⁹ Kaen jen nama Joosefwaa miriwaa galenja iwaanon uma kenji miri naguyanon nano iwaajon qaa kokaen jegi: ²⁰ “Oo somatanana, nono kamban mutuya nene sewanja mewombaajon koi kanin. ²¹ Kan nene sewanja men mombo eleema kema kananon miri monon kema ewombaajon rama taru gesonanaa kasia isama monenana totonananon ii kore gesonana ana ana qaa oogianon nene qaganon raro iinin. Kawaajon monej ii kete mombo meleema men kajon. ²² Silwa monej ii moronon taru gesonananon meleema mombo anoti, ii

nono mende mojon. Nononon ii ano silwa monen tosaanja ii qaganon torokuun nene sewanja mombo mewombaajon gesonananon mouma men kajon.”

²³ Kaen jegi miri galenjon kokaen jero: “Majakaka mende mobu. Onoangiaa ano mangiaa Anutugianon mono mombaa uuta kuuro silwa monen ii taru gesogianon mouro mokoloogi. Niinon onoonon silwa monen ii medaborowe. Kawaajon keegia mende moma mono uubonjon rabu.” Kaen jen Simeon wama yonoonon kari.

²⁴ Kari motoon unuama Joosefwaa mirinon ugi kanagia songbambutiwaajon apu onono ano dongigia loloo gbojoja nenegia unuagi. ²⁵ Yononon weembaa neneya Joosefwaa mirinon motoon newutiwaa qaaya mogi. Kawaajon Joosefnon ween biiwianon mirianon koubaatiwaajon mamboma kalen iwoigia ii asuganon arenjon ragi. ²⁶ Ragi Joosefnon mirinon karo kalen iwoigia men kan mirianon ugiti, ii mun batanon simin kuma namonon usugogi. ²⁷ Usugon waagi jolongia injion nomaen laligojuti, qisin onoma kokaen injoro: “Mangia eja wanaajon nijogiti, iinon nomaen laligoja? Toroqen jaawo laligoja me qaago?”

²⁸ Kaen jero kokaen meleengi: “Goo welenqeqega, nonoo amanananon saanon laligoja. Mono toroqen jaawo laligoja.” Kaen meleema goda qen mun simin kuma namonon usugogi.

²⁹ Kaen angi jaaya uuro kema karo koga Benjamin, iyanjaa nemunjaa meria ii iima kokaen qisin onono: “Kogia konogaajon nijogiti, iinon koi kolooja me nomaen?” Qisin onoma toroqen kokaen ijoro: “Merana, Anutunon mono kiankoomu gono laligowa.”

³⁰ Kaen ijon koga iima wosoya pororogoro jaaya kalilingoro saamambaajon moma iikanondeen alanzan eleema onomesaon uulanawo miri uuta oloja monon uma anodeen rama saaro. ³¹ Saadaboron jaanja songbama miri uuta oloja ii mesaon kan tororo mokosingon nama iyanja galen koma aon nembanene kombutiwaajon jero. ³² Iijipt yononon Hibruu ejemba yonowo motoon nene newombaajon mogi arokuukuuyawo koloojiwaajon ii amamaankeju. Kawaajon Joosefwaa neneya ii iyanja koma mugi raro daremunuruta yonoo ii iyanja koma ononji ragi Iijipt ejemba iwo nene newombaajon kan ragiti, iyonoo nenegia ii iyanja kongi ragi. ³³ Joosefnon jero daremunuruta ii koloogitiwaa so arenjon ononji mutuyanon jaadeqeyanon raro bejugianon konoganon raro Joosefnon jaasewan qen onoma raro. Kaen rama iyanjaa aimo koton aon walijon ragi.

³⁴ Kaen ragi Joosefnon jero iyanjaa nene dunonja nene tosaanja mendeema men kan koma ononji koga Benjamimbaajon ambenja 5:waa so toroqen kongi nero. Kaen nen Joosefwo jejelomban ama afaankota apu kotiga nen korisoro qaganon ragi. Kian.

44

Joosefnon daremunuruta qambiwaan angobato men onono.

¹ Kawaa gematanon Joosefnon miriaa galenja jen koton mun kokaen jero: “Gii mono eja iyonoo taru gesogianon wiit padi ii elaawutiwaa so mouna qaa oogianon koubu. Kaanideen motomotoon yonoonon monen esugia ii anja anja toto qen taru gesogiaa qaa oogianon amba. ² Kogia konoga iwaa taru gesoyaa qaa ootanon neenanon qambi silwanon memeta ii mono wiit padiwaa moneja men karoti, iikawo amba.” Kaen jen koton muro iikawaa so ano.

³ Goman asariro umugawodeen eja ii wasin ononji dongigia unuama kananon kenji. ⁴ Kema siti mesaon koriganon mende kenji Joosefnon miriaa galenja kokaen jen koton muro: “Gii mono uulanawo waama eja ii onotaan kema mokolon injiima kokaen qisin onomba: ‘Eja Ponon awaa ama onono onjo mono naambaajon iikawaa kitia kilegamon meleema mun kaju?’ ⁵ Noo somatananon qambia qaan nenkeji ano qambia iikanon unju qen qaa aasangoyaa kania mokolonkeji, onjo qambi ii mono naambaajon yongoro men kaju? Onjo mono sili ii bologa totoon anju!’ ”

⁶ Joosefnon miriaa galenja kaen jen kotonj muro kema mokoloon onjoma qaaya ii jerotiwaa so ijoro. ⁷ Inijoro moma kokaen meleengi: “Somatanananon qaa tania kaanja ii mono naambaajon jeja? Goo welenqeqeuruga nononon sili bologa kaanja ii mende totonj anjon. Ii yamagen! ⁸ Moba, nono taru gesonanaa qaa oogianon silwa monej esu mokoloonini, ii kaanagadeen Keinan balononja menj kan gonin. Nono mono naambaajon silwa me goul ii somatagaa mirinonja yonjoro mewonaga? ⁹ Welenqeqeuruga nonoononja mombaa taru gesoyanon silwa qambi ii mokoloowagati een, iinon mono koomuwaa bunaga kolooro tosaanja nononon somatanana, goo welenqeqe omaya koloon laligowonja.”

¹⁰ Kaen meleengi kokaen jero: “Iikaanja kanon awaa. Jejutiwaa so ii saanon ambonja. Mombaa taru gesononja silwa qambi ii mokoloomanati, iinon mono noo welenqeqena omaya koloowaato, tosaanja onoo selegianon qaa monj mende ero saanon onjonganideen mirigianon kembu.” ¹¹ Kaen jero moma kuuyanon gesogia anja anja uulanawo qetegon menj kamaanj namonon ama qaa oogiaa kasia isangji. ¹² Aisngi Joosefwaa miriaa galenjon dagia mutuyaa taru gesoyanongja kanainj qenggama monjgama kema kema ko bejugia Benjamimbaa taru gesoyanon tetegoyanon iima qambi ii iikanon mokoloo. ¹³ Ii mokoloo yononon uugia kouma eligoro wosobirigia qendeema malekugia menjugenjurangi. Kaen ama esuhinagia donji qagianon ama mombo eleema sitinon kenji.

¹⁴ Juuda ano daremunjuruta yononon eleema Joosefwaa mirinon kenji iinon kaanideen mirianon raro. Raro batanon keuma siminj kuma namonon usugogi. ¹⁵ Usugogi Joosefnon kokaen injoro: “Ono mono naa siliga anjuya? Eja nii kaananon mono saanon unju menj iwoi yonjoro megii ii mokoloonkejenj, ono ii mende moju me?”

¹⁶ Kaen jero Juudanon kokaen meleeno: “Oo somatanana, nono mono naa qaaga gijowonaga? Nono qaawaajon monjanjon. Nononon iwoi bologa mende aninj, ii qendeema gombonatiwaa so qaago. Anutunon mono welenqeqeuruga, nonoo koposowaa qaaya inisaanota asuganon eja. Kawaaajon mombaa taru gesoyanongja qambi ii mokolooji ano tosaanja nononon kaanagadeen eja ponjanaa welenqeqeuruta omaya koloon laligowonja.”

¹⁷ Kaen meleenoto, Joosefnon kokaen jero: “Niinon iwoi kaanja ii mende ama onjomanja. Ii awawi totonj! Eja morowaa taru gesoyanon qambi ii mokolooji, iinondeen mono noo welenqeqena koloon laligowaato, tosaanja ono saanon luaenon eleema manjianon kembu.”

Juudanon Benjamimbaajon Joosef welema muro.

¹⁸ Kaen jero Juudanon Joosefwaa batanon kema qaa kokaen jero: “Oo eja ponna, saanon wambelaana welenqeqega niinon qaa tosia eja ponna goojon jewenaga. Giinon Faarao kin anjowo ororon koloojanto, kilen welenqeqega nii kazi mende ama nomba. ¹⁹ Eja ponna giinon welenqeqeuruga nono wala kaninj kokaen qisin nonona: ‘Onoo mangia ano daremunjia monj laligojao me qaago?’

²⁰ “Kaen qisin nonona nononon eja ponna goojon kokaen meleeninj: ‘Nonoo manjana eja wana koloon konana eja gbaworoga monj mirinon rajao. Konana kanon manjananon eja wana kolooro kambanj kanon kolooro. Nemunanon mera woi orono datanon komuro anodeen laligoja. Iinon mono manjaa wombo (komunjua) meriaga kolooja.’ ²¹ Kaen meleeninj giinon welenqeqeuruga qaa kokaen ninijona, ‘Ono mono kogia wama noonon koi kagi ii saanon neenaa jaanon uunj iimanja.’

²² “Kaen ninijona nononon eja ponjana goojon kokaen meleeninj: ‘Eja gbaworo ii manja mesaomambaajon amamaawaa. Manja mesaonagi een, manjanon mono komunaga.’ ²³ Kaen meleeninto, giinon welenqeqeuruga nonoojon qaa kokaen jen kotona:

'Kogia konoganon onowo koi mende kawaati een, ono mono noo jaasewananon mombo mende asugiwuya.'

²⁴ "Kaen jen kotona mirinananon eleema kema noo manna, goo welenqeqega eja ponna goonon qaa ii ijoni. ²⁵ Ii ijoni moma mannananon kanagen kokaen jero: 'Ono mono mombo Iijipt kema ananaajon nene tosaana sewana men kawu.'

²⁶ "Kaen jeroto, nono kokaen jeni, 'Nononon nononodeen kembombaajon amamaawona. Konana konoganon nonowo motoon kambaatiwaajon jewagi een, mono saanon kembona. Konana bejuya mende wama kembonati een, nononon mono eja pon iikawaa jaasewananon asugiwombaajon amamaawona.'

²⁷ "Kaen jeni noo manna goo welenqeqega iinon kokaen jero: 'Embana Reizelon merawoina woi orono. Ii onongia saanon moju. ²⁸ Datanon nomesaon kema sooro kokaen jewe, "Oro kawalianon mono kitoqitoro komuro me nomaen?" Kamban iikanondeen kanai ii mende iibe. ²⁹ Kete koga koi kaanagadeen nuama kenji kananon tiwitiwilaa monon iwaa qaganon unagati een, ono mono kondooigi wosobiri uutanon noo qananon uro konajili moma komun wan juna langonawonon koomu gomanon kemema. '

³⁰ Juudanon toroqen qaa kokaen jero: "Oo eja ponana, niinon konana eja gbaworo ii mende wama manna, goo welenqeqega iwaa mirinon keubenagi een, amanananon mono tiwilaawabo. Iinon mono uuta kuuya meria bejuya iwaanon somongoro laaligogara motoondeen laligonkeja. ³¹ Kawaajon eja gbaworo ii mende wama keni mannananon ii iima mono koomu mokoloowabo. Goo welenqeqeuruga nonoonon kaen asugiro nono mono kondoonon wosobiri uutanon amanana, goo welenqeqega iwaa qaganon uro komun wan juya langonawonon koomu gomanon kemebaa. ³² Goo welenqeqega niinon eja gbaworonon mende tiwilaawaatiwaa qaaya ii mannaajon jen somongon kokaen ijowe: 'Ii mende wama goonon eleema kamanati een, iikawaa qaa lombotanon mono goo jaanon noo qananon uma ero namonon laaligona kaen laligon uma. ' ³³ Kawaajon gii saanon jen tegona niinon eja gbaworo iwaa kitianon eja ponna goo welenqeqega omay koloon koi laligowe iinon dauruta yonowo eleema mirigianon kembu.

³⁴ "Eja gbaworo kanon niwo mende kawaati een, niinon mono nomaen ama mannaanon kembenaga? Wosobiri uutanon mannaa qaganon unagati, niinon mono ii iimambaajon togon kotiijen. Kawaajon ii mono mende somongowa."

45

Joosefonon iyanaa kania injisaano.

¹ * Juudanon kaen jero ejemba liligon onoma nama injigiti, Joosefonon kuuya iyonoo jaagianon toroqen kania kolatin ana galen koma aomambaajon bimoon amamaaro. Kawaajon Joosefonon kokaen silama qaro: "Ono mono kore nomesaon deambu." Kaen qaro deengi Iijipt eja mononon kosogianon mende nano Joosefonon iyanaa kania ii daremunuruta ii kokaen injisaano: ² Iinon amburere men otombeen qama saaro Iijipt ejemba seleengen laligogiti, iyononon ii moma Faarao kimbaa jinjaron mirianon kema buzu qaaya ii jegi mogi.

³ Joosefonon sama nama daremunuruta ii kokaen inji: "Nii Joosef! Amananon kaanideen jaawo laligoja me qaago?" Kaen inji mogito, daremunurutanon uugia kouma gojono aaru tililingon jaayanon een nama qaa mon mende romongon meleema mubombaajon amamaagi. ⁴ Amamaan nangi Joosefonon kokaen inji: "Ono mono noo kosonanon koi kawu." Kaen inji kagi kokaen inji: "Nii Joosef, onoo daremunugia sewana mewutiwaajon angi Iijipt kaweti, ii mono niinon.

* 45:1: Apo 7.13

⁵ “Mono uunon konajilin mende mobu. Anutunon onjo komuwubotiwaaajon nii wala wasin nono walawala koi kaweta ononon kaju. Nii sewana mewutiwaaajon ama nonggi koi kaweti, iikawaaajon mono onjoangiaajon irinsoonsoon mende moma aowu. ⁶ Bodi koi kanon mono yambu woiwaa so namo sokoma eja. Ii toroqen mombo yambu 5:waa so ewaa. Kamban iikawaa uutanon balon qen koomo mende ama nene hona mende mokoloon men kululuun laligowona.

⁷ “Anutunon mono kana damubiribriawo otaan onoo laaligogiaa sewana somongoro toroqen jaawo laligon gbili mokoloon onoma namo qaganon laligowutiwaaajon moja. Kawaajon ama nii wala wasin nono walawala koi kaweta onjo kaju. ⁸ Kawaajon ononon mende wasin nonggi tanitani koloojato, Anutunon mono onanon wasin nono koi kawe. Iinon kuun nono Faarao kimbaa jawina mutuya koloon jinkaron mirianon naa gawon menkejuti, kuuya iyonoo somatagiaga koloojen. Kaen kolooewe Anutunon Iijipt kantri kuuya koi ii noo boronanon anota eja pongiaga koloojen.

⁹ * “Onjo mono kete koi waama uulanawo amanaanon eleema kema qaa kokaen jegi mobaa: ‘Goo meraga Joosefnon qaa kokaen jeja: Anutunon nii kuun noma Iijipt kantri kuuya ii noo boronanon anota eja pongiaga koloojen. Kawaajon giinon mono kamban mende qen koriwato, uulanawo noonon kawa. ¹⁰ Koi kan saanon rara dundunga Goosen balonon meagon neenaa kosonanon laligowaga. Gii ano esameraanuruga, goonon lama bulmakao tuuna tuuna ano ilawoila kuuya bunaga eji, ii mono men kololoon kawu.

¹¹ “Bodi koi kanon mono mombo toroqen yambu 5:waa so en ubaa. Kamban iikawaa uutanon gii, mirigaa sumanuruga me tinitosauruga tosaana yonoononga mononon bodi laligon nenewaa mojqojoron ama komun gororongowabo. Kawaajon mono Goosen balonon kan laligon naa iwoiwaajon amamaawuti, niinon ii onoma laligomana.’ Amananaajon qaa ii mono kaen jegi mobaa.

¹² “Nii neeno onanon koi nama onoojon qaa jejenji, ii saanon onjoangiaa jaagianon niima kotoju ano kona Benjamin anjo kaanagadeen niima kotoja. ¹³ Kawaajon onjo mono mannaanon kema Iijipt kantrinon qabuna somata kuuya nongita laligojenji ano iwoi kuuya iigiti, iikawaa sunduya ii amana jegi mobaa. Ii moro mono uulanawo wama kamaan koi kawu.”

¹⁴ Kaen injon boria koga Benjamimbaa aroyanon giliro kemero saaro Benjaminon kaanjadeen angon mun saaro. ¹⁵ Toroqen boria dauruta kuuya yonoo arogianon giliro kemero saama buugia kiton nero. Iikawaa gematanon daremunurutanon iwo qaa amin mogi. ¹⁶ Joosefwaa daremunurutanon kagiti, iikawaa buzuyanon Faarao kimbaa jinkaron mirinon keno Faarao kin ano jawinuruta kuuya yononon ii moma keraqeeango mogi.

¹⁷ Kaen moma Faarao kinon Joosef kokaen ijoro: “Daremunuruga mono jena kokaen ambu: ‘Eshinagia mono dongi qagianon ama mombo eleema gomagianon Keinan balonon kembu. ¹⁸ Kema mangia ano sumanurugia unuama eleema noonon kawu. Koi kagi niinon balon awaa totoon Iijipt kantri uutanonga meweengon onombe saanon iikawaa kelega mokoloon nen korisoro ama laligowuya.’

¹⁹ “Kaanagadeen kokaen jen koton onona ambu: ‘Iijipt kokanonga mono hooswaa kareya kareya tosia men kema embameraurugia iikanon onooma mangia wama motoon koi kawu. ²⁰ Mirigiaa iwoiya tosia Keinan balonon mesaowuti, iikawaa majakakaya mende ambu. Niinon iikawaa kitianon Iijipt kantri kuuya kokawaa iwoiya awaa totoon ii onombe bunagia koloojaa.’ ”

²¹ Faarao kinon kaen jero Israelwaa meraurutanon iikawaa so otaan angi. Joosefnon Faarao kimbaa jenkoto qaaya otaan hooswaa kareya tosia onono. Kaanagadeen kana kekembaa nene samon tosaana onono. ²² Ii onomago dauruta

* 45:9: Apo 7.14

motomotoon yonoo opo malekugia dologa totogianon ononoto, koga Benjamimbaajon opo maleku dologa boro mon (faiw) mun monen silwa kota 300 muro. ²³ Manaaajon Iijipt kantriwaa iwoi awaa soroya jaasoongo men dongi ten yonoo qagianon ano kenji. Kaanjadeen dongi embia ten yonoo qagianon wiit dumun kota, bered ano nene tosia manaa kana samonja ano bosima kenji. ²⁴ Kenji Joosefnon daremunuruta wasin onono kembombaajon anji qaa kokaen injoro: “Ono kananon kema angowowo mono mende ambu.”

²⁵ Kaen injoro Iijipt mesaon kema Keinan balonon mangia Jeikobwaanon keugi.

²⁶ Keuma mangia qaa sundu kokaen ijogi: “Joosefnon toroqen jaawo laligoja. Iijipt kantri kuuya ii iwaa borianon ero eja pongiaga koloon laligoja.” Kaen ijogi qaa ii mende moma laarirotiwaaajon uuta toroqen olomooro raro.

²⁷ Kaen raroto, Joosefnon qaa kuuya jeroti, ii jegi moro ano hooswaa kare tosia ii wama Iijipt kemaatiwaaajon ano karoti, mangia Jeikobnon ii iima nama uu selianon qeleeno geregere ano. ²⁸ Geregere ama kokaen jero: “Oo, ii onan! Ii moma kotijen. Merana Joosefnon mono toroqen jaawo laligoja. Niinon mono kema ii iimago kanagen saanon komunanja.” Kian.

46

Jeikobnon kanatuuru-uruta yonowo Iijipt kenji.

¹ Israelnon esuhina iwoiya kuuya kopepereen men waama keno. Kema Beerseba gomanon keuma nama kanon manja Aisakwaa Pon Anutuyaajon siimolon ooro.

² Ii onon gomantiija ero jaaya meleeno unja iima iikanon Anutunon Israel qaa ijon qata “Jeikob, Jeikob!” qaro

“Nii koi,” jen meleeno.

³ Meleeno kokaen ijoro: “Nii Anutu, goo mangaa bensakonja. Gii Iijipt kememambaajon toroko mende moba. Niinon iikanon kotuegon gombe kanagesoga tuunlelembesomata koloowuya. ⁴ Niinon giwo Iijipt kememana ano kaanagadeen gbiliuruga iikanonja unuambe mombo eleema koi kawuya. Giinon komuna Joosef iyanjaa borianon mono goo jaa juga kuno kamaawaa.”

⁵ Kawaa gematanon Jeikobnon Beerseba goman mesaowonja jero Israelwaa meraurutanon mangia ano embameraurgia ii kojojon onongi hoos karenon ugi. Faarao kinon hoos kare iikanon unuama kawutiwaaajon jen tegon anota men kenji. ⁶ * Eshinagia ano miri orogia kuuya Keinan balonon laligon bunja qen men laligogiti, ii kaanjadeen motoon men kenji. Jeikob ano gbiliuruta kuuya yononon kaen Iijipt kenji.

⁷ Gbiliuruta kuuya, esameraanuruta eja ano emba ii kuuya unuama Iijipt kenji.

⁸ Israel qata mon Jeikob ano iwaa gbiliuruta Iijipt kenjiti, iyonoo qagia ii kokaen:

Jeikobwaa meria mutuya Ruuben.

⁹ Ruubembaa merauruta qagia
Hanok, Palu, Hezron ano Karmi.

¹⁰ Simeombaa merauruta qagia
Jemuel, Jamin, Ohad, Jakin, Zohar ano Saul. Saulwaa nemunja ii Keinan emba mon.

¹¹ Liwaiwaa merauruta qagia
Gerson, Kohat ano Merari.

¹² Juudawaa merauruta qagia
Er, Onan, Sela, Perez ano Zera. (Er ano Oonan yoronon Keinan balonon komuri.)

Perezwaa merawoita ii
Hezron ano Eer.

¹³ Aiskarwaa merauruta qagia

* 46:6: Apo 7.15

Tola, Puwa, Jasub ano Simron.

¹⁴ Zebulumbaa merauruta qagia
Sered, Elon ano Jalel.

¹⁵ Jeikobwaa merauruta embia Leanon Mesopotemia (Padan Aram) balonon ononoti, iyonoo qagia kian. Boragara Daina ii kaanagadeen mero. Jeikob ano Lea yoroo esameraanurugara ii kaen weenonon mindirigi 33 kolooro.

¹⁶ Gadwaa merauruta qagia
Zefon, Hagi, Suni, Ezbon, Eeri, Arodi ano Areli.

¹⁷ Aserwaa merauruta qagia
Imna, Iswa, Iswi ano Beria.
Naangiaa qata Sera.
Beriwaa merawoita qagara ii
Heber ano Malkiel.

¹⁸ Labanon emba qata Zilpa borata Leawaa welen embaga laligowaawaajon muroti, iinon Jeikobwaa merauruta kaen onono. Jeikob ano Zilpa yoroo esameraanurugara ii kaen weenonon mindirigi 16 kolooro.

¹⁹ Jeikobwaa embia Reizelwaa merawoita ii Joosef ano Benjamin. ²⁰ * Joosefwaa merawoita Iijipt kantrionon kolooriti, ii qagara Manase ano Efraim. Nemungaraa qata Asenat ii Heliopolis (On) taombaa jigo gawon galen qata Potifera iwaa borataga.

²¹ Benjamimbaa merauruta qagia
Bela, Beker, Asbel, Geera, Naaman, Eehi, Ros, Mupim, Hupim ano Ard.

²² Jeikobwaa merawoita Reizelonon oronoti, iyoroo qagara kian. Jeikob ano Reizel yoroo esameraanurugara kaen weenonon mindirigi korebore 14 kolooro.

²³ Dambaa meria qata
Husim.

²⁴ Naftaliwaa merauruta qagia
Jaziel, Guni, Jezer ano Silem.

²⁵ Labanon emba qata Bilha borata Reizelwaa welen embaga laligowaatiwaajon muroti, iinon Jeikobwaa merauruta kaen onono. Jeikob ano Bilha yoroo esameraanurugara ii kaen weenonon mindirigi korebore 7 kolooro.

²⁶ Jeikobwaa esameraanuruta dindiņa toon iwo Iijipt kengiti, iyonoo jangogia weenonon mindirigi korebore kanatuuru 66 koloogi. Meraanuruta yonoo embagia ii jango iikanon mende toroqegi. ²⁷ * Joosefwaa merawoita Iijipt kantrionon kolooriti, ii woi. Jeikobwaa kanatuuruuruta Iijipt kengiti, iyonoo jangogia ii kaen weenonon mindirigi 70 kolooro. Kian.

Jeikobnon kanagesouruta yonowo Iijipt keugi.

²⁸ Kananon kema laligon Jeikobnon Juuda wala wasin kokaen ijoro: “Gii mono Joosefwaanon kema Goosen balonon kekembaa kaniaajon qisin muba.” Kaen ijoro kema karo Goosen prowinsnon keugi. ²⁹ Joosefnon keugitiwaa buzuya moma jero hoos karenon somononon mozozongogi qaganon uma manja Israelwo aitonogowowaajon Goosen balonon keno. Kema iima iwaa jaanon keuma boria aroyanon giliro kemero angon mun kaban koriga qaqateteya men urusaan qero. ³⁰ Israelnon Joosef kokaen ijoro: “Giinon toroqen jaawo laligojani, ii neeno giijenja kaban kokaamba saanon jorinj komumanja.”

* **46:20:** Jen 41.50-52 * **46:27:** Apo 7.14

³¹ Kaen ijoro Joosefnon daremunuruta ano manaa kanagesoya kokaen injoro mogi: “Niinon mono Faarao kimbaanon uma qaa kokaen ijomanja: ‘Daremunuruna ano manaa kanagesoya Keinan balonon laligogiti, iyononon mono noonon kajuya. ³² Daremunuruna yononon lama bulmakao galengia koloon ii galen koma onoma laligogitiwaa kawombaajon ama lama tuungia, bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya ii unuama kajuya.’ ³³ Kawaajon Faarao kinon onono jaasewananon keugi kokaen qisin onombaa: ‘Ono naa gawonga menkeju?’

³⁴ “Kaen qisin onono ono kokaen meleema mubu: ‘Welenqeuruga nononon mono au asaurunana wala men laligogitiwaa so meraanananonga lama bulmakao galenkonon gawonja men laligon kouma laligojon.’ Kaen meleema mugi iinon saanon Goosen prowinsnon rara dundungia meagowutiwaajon “Oon!” jero laligowuya. Iijipt ejemba yononon lama bulmakao galen konkon ejemba kuuya yonoojon mogi arokuukuugiawo koloonkeju.” Joosefnon qaaya kaen injoro.

47

Joosefnon kimbaa jaanon kouro.

¹ Joosefnon kema Faarao kin kokaen ijoro: “Noo man daremunuruna yononon lama bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya men Keinan balon mesaon kan kan kete koi Goosen balonon kouma laligoju.” ² Iinon daremunuruta yonoononga eja 5 unuama Faarao kimbaa jaanon uma nanngi injiuro.

³ Injiima kokaen qisin onono: “Ono naa gawonga menkeju?”

Kaen qisin onono kokaen meleema ijogi: “Welenqeuruga nono manurunananon wala laligogitiwaa so lama bulmakao galenkonon gawonja men laligon kouma laligojon.”

⁴ Kaen ijon toroqen kokaen jegi: “Keinan balonon bodi lombotawo ejiwaajon welenqeuruga nono lama bulmakao tuunana yonoojon nene mende mokoloonin. Kawaajon nono balon kokanon tatawaga laligowombaajon kajon. Kaen kolooro welenqeuruga saanon ‘Oon!’ jengo jen tegon nonona nono Goosen prowins kanon rara dundunana meagowonja.”

⁵ Kaen jegi Faarao kinon Joosef kokaen ijoro: “Man daremunuruganon goonon kaju.

⁶ Iijipt kantri koi asuganon goo jaanon ejiwaajon saanon man daremunuruga balon bakaya kelega awaa iikanon onoono laligowu. Saanon Goosen prowinsnon laligowu. Batugianon gawon awaa soro meme eja tosaanja laligojuti, ii moma onombagati een, saanon noo miriwaa oro tuunna ii iyonoo borogianon ama onona galen koma onoma laligowu.”

⁷ Kaen ijoro Joosefnon manja Jeikob Faarao kimbaa jaanon wama karo iiro Faarao kin ii kotuegon muro. ⁸ Kotuegon muro kokaen qisin muro: “Goo yambuga dawi kolooja?”

⁹ Qisin muro kokaen meleeno: “Noo yambuna 130:waa so namonon liligon laligon kouma laligojen. Noo laaligonaa yambuya kuuya ii afaangoya ano osiqosigiawo kolooro. Manurunanon yambu seiseiya namonon liligon laligogiti, noo yambu janjonanon yonoonon kawo so motoonngo mende kolooja.”

¹⁰ Kaen jen Faarao kin ii mombo kotuegon mun jaasewananonga kamaan keno.

¹¹ Joosefnon man daremunja ii Faarao kinon jen kotorotiwaa so Iijipt kantrinon onoma Iijiptwaa balon bakaya kelega awaa mon ii Rameses prowins (Goosen) kanon onono.

¹² Joosefnon kaanagadeen man daremunuruta ano manaa kanagesouruta kuuya ii nenegia embameraurgia laligogiti, janngogiaa so sogianon onoma laligoro.

Bodi kamban lombotawo.

¹³ Bodi somata ii lombotawo ero nenenon balon so qaono Iijipt ano Keinan kantri iyoroo kanagesogaranon mono nenewaa komun jambedenon laligogi.

¹⁴ Kaen laligon Joosefwaanon kan wiit dumun kota sewanja meg iinon monen kuuya Iijipt ano Keinan kantri uutanon eroti, ii men kululuun Faarao kimbaa jinkaron miriwaa kowianon ano. ¹⁵ Iijipt kanageso ano Keinan kanageso yonoonon monen qaondabororo Iijipt kuuya yononon Joosefwaanon kan kokaen ijogi: “Monenananon qaondaborojiwaajon giinon mono nene nonomba. Nene mende nonombagati een, nono goo jaasewanganon komuwona.”

¹⁶ Kaen ijogi Joosefnon kokaen jero: “Monengianon qaonjiwaajon onoonon lama ano bulmakao ejuti, ii mono men kan nongi niinon nene onoma.”

¹⁷ Kaen jero kema lama bulmakaogia unuama kan Joosef mugi. Yononon hoosgia, lamagia, memegia, bulmakaogia ano donggia ii unuama kan nenewaa sewanaga Joosef mun nene men laligogi. Lama bulmakaogia kuuya ii Joosef mugi iinon nene onoma iikaan kanon yambu motoongowaa uutanon laaligogia nanjoro mende komugi.

¹⁸ Mende komugi yambu kanon tegoro. Tegoro yambu gbilianon dunanon mombo iwaanon kan kokaen jegi: “Eja ponana, monenana qaonjiwaajon kanaanana hona ii goo jaaganon saanon mende kolatiwona. Nonoonon lama bulmakaonana ii kaanagadeen gonin goo bunaga koloodorora. Nono ii kuuya eja ponana gii gondaboronijiwaajon nononana ano balonana iikayadeen en nononja. Kawaajon mono naa iwoi mon gombonaga? ¹⁹ Nono mono kania naambaajon goo jaanon tondu komuwonaga? Nono komunin balonananon mono naambaajon een en gbangbarasin bolinaga? Kawaajon mono nononana ano balonana sewanana men iikanon nembanene nonona nono saanon Faarao kimbaa welenqege omaya koloonin balonananon kaanagadeen iwaa bunaga koloowaa. Nono toroqen jaawo laligon komuwombotiwaajon mono nene kota nonomba. Nonona balon gawon munin een mende en qanda kotiga koloowaa.”

²⁰ Bodi kotiga totoon iikanon Iijipt kanatuuru yonowo erotiwaajon yononon kuuya motomotoon gawon balongia koria ii sewanjaajon angi Joosefnon Iijipt balon kuuya ii sewanja mero Faarao kimbaa bunaga koloodororo. ²¹ Joosefnon Iijipt kanatuuru goman so kantriwaa jawo tetegoya uutanon laligogiti, ii kuuya unuano gawmambaa welenqege omaya koloon laligogi. ²² Faarao kinon jigo gawon galen yonoo footnait tawagia onono men iikanon laaligogia nanjon laligogi. Kaen kolooro nenegiaajon mende bimooro balongia Joosefnon sewanja mewaatiwaajon mende angi. Kawaajon jigo gawon galen yonoonon balon iikanon motoonngo kin Faaraowaa bun mende koloogi.

²³ Joosefnon kanageso kokaen injoro: “Mobu, niinon onoangia ano balongia sewangia mewe tegoro Faarao kimbaa bunaga kolooja. Kawaajon niinon nene kota onombe ii saanon men namonon komowu. ²⁴ Komogi hona kolooro ii mono gosigi tuun 5 koloogi kanonga motomotoon ii Faarao kimbaajon ama mun laligowuto, tuun 4 ii mombo namonon komowutiwaajon ano nenegiaajon ewaa. Ii onoangia, embameraurugia ano tosaan mirigianon laligojuti, mono onoo nenea ewaa.”

²⁵ Kaen injoro kokaen jegi: “Giinon nonoo laaligonana bodinonga metogona. Kawaajon eja ponanaa jaanon kiankoomu mokoloowonati een, nono saanon Faarao kimbaa welenqege omaya koloon laligowona.” ²⁶ Joosefnon Iijipt yonoo balombaajon jenkooto ano en waama koi oojeni, kamban kokaamba kaanagadeen toroqen eja. Jenkooto ii kokaen: Nene gawombaa hongia ii mono mendeengi tuun 5 kolooro iikanona motomotoon ii Faarao kimbaa bunaga koloowaatiwaajon ama laligowu. Jigo gawon galen yonoonon balon iikanon motoonngo Faarao kimbaa bun mende koloogi.

Jeikobnon qamoyaajon Joosef qisiro Oon jero.

²⁷ Israel yononon Iijipt balombaa prowins qata Goosen kanon rara dundungia men balon anjon koma laligogi. Kanon laligon koloon seisei angi janngonianon mamaga

somariiro. ²⁸ Jeikobnon laaligoya yambu 17 ii Iijipt balonon laligoro. Laaligoya kuuyaa yambuya ii mindirin 147 kolooro.

²⁹ * Israelwaa koomu kambaanon dodowiro meria Joosef jero karo kokaen ijoro: “Niinon goo jaanon kewoongo mokoolojeni een, giinon mono keteda koi uukalen qendeema qaa kokaen pondan otaan men yagomambaajon jen boroga noo tawonaa baatanon ama kokaen jen somongowa: Niinon komuwe qamona ii Iijipt balon kokanon mende ron komba. ³⁰ Niinon komun man asaanuruna yonowo haamo men emanati, kambaan iikanon noo qamona ii mono Iijipt kantrinoan men kema man asaana ron koma onongiti, iyonoo qasirigianon oson ron komba.” Kaen jero kokaen ijoro: “Jejanjwaa so ii saanon otaan amana.”

³¹ Kaen ijoro mananon kokaen jero: “Qaa ii mono jojopan qaanon jen kotiin nomba.” Kaen jero Joosefnon ii jojopan qaanon jen kotiiro Jeikobnon ii moma ligoŋ wana men kemen gbaruyaa kitianon ama laarin Anutuwaa waeya men mepeseero. Kian.

48

Jeikobnon Manase ano Efraim kotuegon orono.

¹ Kambaŋ tosia tegoro Jeikobnon ji mokooloro qaa ii Joosef ijogi moro. Ii moma merawoita woi Manase ano Efraim ii uruama manaanon keno. ² Keno tosianon Jeikob kokaen ijogi, “Meraga Joosefnon giimambaajon kaja.” Israelnon qaa ii moma ku-usuŋa eroti, ii kululuŋ ee duŋayanon waama raro. ³ * Waama rama Joosef kokaen ijoro: “Anutu ku-usuŋ kuuyaa Toya iinon Keinan balombaa Luz goman kanon noonon asugin kotuegon nono.

⁴ Ii noma kokaen nijoro: ‘Niinon koloonseisei gombe gbiliuruga yonoo jangogianon mono somariin somariin uro giinon kanageso tuuŋa tuuŋa mamaga yonoo bemunjalegiaga koloowaga. Gbiliuruga kanagen koloon ubuti, niinon balon koi ii buŋa qen onombe iyonoo buŋagiaga tetegoya qaa en ubaa.’

⁵ Anutunon kaen nijoro. Wala nii Iijipt balonon goonon mende kaweti, kambaŋ iikanon embaganon merawoiga woi Iijipt kokanon oronoti, iyoronon mono noo buŋa koloowao. Manase ano Efraim yoronon mono Ruuben ano Simeon kaan noo buŋa koloowao. ⁶ Kaen koloori kanagen balon mosoma yorojon distrik woi orombu. Efraim ano Manase yoro bagaranon meraborauruga tosaana koloogiti, iyononon mono geengaa buŋaga koloowuya. Yononon balon bakaya buŋa qen aowuti, ii mono Efraim ano Manase yoroonon distrik woi iikawaa uutanon egi yoronon wangia koloori dawoigara yoro newo baogaranon laligowuya. ⁷ * Niinon Mesopotemia (Padan Aram) mesaon eleema Keinan balonon kan Efrata taon dodowiwe embana Reizelnon komuro wosobiri somata koloon nono. Komuro qamoya ii Efrat kekembaa kana goraayanon ron kombe. Efrat gomambaa qata mon ii Betlehem.”

⁸ Israelnon kaen jen Joosefwaa merawoita iriima kokaen qisin muro: “Mera woi koi ii moronon moronon?”

⁹ Qisin muro Joosefnon man kokaen ijoro: “Noo merawoina Anutunon Iijipt kokanon nonoti, mono ii.” Kaen ijoro Israelnon jero: “Niinon kotuegon oromambaajon ii saanon uruana noo kosonanon kawao.” ¹⁰ Kaen ijoro Joosefnon merawoita uruama kosianon kagi boria giliro arogaranon kemero buugara kiton nero. Israelnon eja wana kolooro jaaya umun kono iwoi mon iima kotomambaajon hanqan qen amamaaro. ¹¹ Buugara kiton nen Joosef kokaen ijoro: “Niinon wala goo jaasewanga mombo giimambaajon mende mamboma laligoweto, Anutunon kana meleuro kete koi geengaa ano merawoiga kaanagadeen injijen.”

* 47:29: Jen 49.29-32; 50.6 * 48:3: Jen 28.13-14 * 48:7: Jen 35.16-19

¹² Kaen ijoro Joosefnon merawoita manaa tawoyanonga uruama siminj kuma usugon kemero.

¹³ Usugon kemenj waama merawoita borogaranon menj uruano anaa manaa batanon kari. Efraim ii boria dindinanon menj Israelwaa boria qanianon ama Manase ii boria qanianon menj Israelwaa boria dindinanon ano. ¹⁴ Kaen ama oronoto, Efraim koga kolooro asianon kilenj boria dindinanon boraama iwaa wananon ano. Manasenon Joosefwaa meria mutuya kolooroto, asianon kilenj boria qanianon iwaa wananon ano. Kaen ama boria maripoon kaanja ama kotonj wangaranon ano. ¹⁵ Kaen ama rama Joosef kotuegon munj kokaen jero:

“Asana Abraham ano manja Aisak yoronon Anutuwaa jaanon kema kanj ama menj laligori.

Niinon koloonj laligonj koubeti, Anutunonj mono kambanj iikanonj pondanj kalanj koma noma laligonj kouro.

¹⁶ Siwe gajobanonj nii bologa kuuya iikanonja metogonj angonj koma noma laligoroti, iinonj mono eja gbaworo woi koi kotuegonj oroma laligowa.

Ejembanonj yoroo qagara qagi iikanonj mono nii ano manj asana Aisak ano Abraham nonoo qabunanana bosima laligowao.

Yoroo kanagesogaranonj mono namo qaganonj hononja qaa seinj laligowuya.”

¹⁷ Kaen jeroto, Joosefnonj mananonj boria dindinanonj Efraimbaa wananonj ano ii iiro mende sokono kawaajonj moma bolinj manaa boria dindinanonj menj Efraimbaa wananonja metogonj Manasewaa wananonj amambaajonj ano. ¹⁸ Kaen ama manja kokaen ijoro: “Amana, kaanj mende mewa. Mera koi kanonj mutu merana kolooja. Kawaajonj boroga dindinanonj mono iwaa wananonj amba.”

¹⁹ Kaen ijoroto, mananonj ii amambaajonj qetama Joosef kokaen ijoro: “Merana, ii saanonj mojenj. Niinonj ii mojenj. Manasenonj kaanagadeenj waanjawo kolooro iwaa gbiliurutanonj kaanagadeenj koloonj seisei ama kanageso somata koloowuyato, Efraimbaa qaqabunayanonj mono Manasewaanonj qabuja uugunj ewaa. Iwaa gbiliurutanonj mono koloonj seisei somata ama kanageso tuunja tuunja mamaga koloonj laligowuya.”

²⁰ * Kaen ijoro moro weemboria iikanonjadeenj kotuegonj oroma kokaen jero:

“Israel yonononj mono oroo qagara qama kanagesogia kotuegonj onoma kokaen jewuya:

Anutunonj mono oyanjboyanj ama ononota

onononj Efraim ano Manase kaanja koloowu.”

Kaen menj Manase ii Efraimbaa newo baatanonj ano.

²¹ Israelnonj kotuegonj onono tegoro Joosefwaa qaa kokaen jero: “Moba, niinonj komumambaajonj anjento, Anutunonj onowo laligonj ubaa. Iinonj mono unuano manj asaurugia yonoo balononj eleema kembuya. ²² Iikanonj kema batugianonj balonj mosonji niinonj goononj balonj toroqenj Sekem balonj kelegawo ii gonjenj. Niinonj balonj bambaanja ii Amor kanageso yonowo manja qenj neenaa tiwo ano manjawaa soo somata iikanonj yonoononja mewe. Joosef gii daremunjuruga yonoo wangia koloojanjwaajonj ii daremunjuruga yonoojonj qaagoto, goo bunaga menj tegoweta ewaa.” Kianj.

49

Jeikobnonj merauruta kotuegonj onono.

¹ Kawaa gematanonj Jeikobnonj merauruta onono kagi qaa kokaen jero: “Ono mono horonj ajoroogi niinonj laaligogianonj kanagenj nomaenj koloowaati, iikawaa gejatootoo qaaya inisaama jewe mobu:

* 48:20: Hib 11.21

2 “Jeikobwaa merauruta, oŋo mono kaŋ ajorooŋ amagia Israelwaanon qaa geja ama mobu.

3 “Oo Ruuben, giinon neenaa mutu meranaga koloojan. Giinon noo ku-usuna ano emba mewe esunmumunaa hona mutuya koloona. Qabuŋagaa akadamuya ano ku-usuŋa kanon kouruga yonoonon unuuguja.

4 Haamonon kowe siri qindiiro kalumalu kema kaŋkeji, goo uuganon mono iikawaa so waaro kalugon lan kema kaŋkejan. Giinon manga noo duŋ eenanon uma qembonanon qeŋ embanawo ena duŋ kanon mono anjonjorayawo koloon tilooro. Kawaaŋon goo qabuŋagaa akadamuyanon mono kouruga mende toroqen unuugun ewaa.

5 “Simeon ano Liwai yoronon daremunwoiga koloojao. Yoroo tiwo wasa gawongaranon mono kike kakasililin kondoonkeja.

6 Yoronon irinsoonsoon qaganon eja unuri komugi een toton ainajon bulmakao ejia iyonoo kana boro iwoigia lan unun kotori meendangoya koloogi.

Kawaaŋon yoronon qaa areŋ somonjonkebaoti, niinon iikawo uumotoongo mende amakemana. Ajoajoroo ambaoti, niinon iikanon iyorowo mende toroqen ramaŋa.

7 Uukazigaranon gerawo koloojiwaaŋon ii jen qasuaŋ oronjen. Uduuduugaranon kanjanawo koloojiwaaŋon ii jen jororaŋ oronjen. Niinon kanagesogara kondeema onombe yononon Jeikobwaa balon sokoma kembu. Niinon mendeema onombe yononon Israel batugianon lan goonpora ama laligowu.

8 “Oo Juuda, goo daremunuruganon gii mepeseen goma laligowuya. Goo boroganon mono kereuruga yonoo aro kokonjianon rabaa. Manгаа merauruta yononon mono gooŋon usugon simin kuma laligowu.

9* Oo Juuda, giinon laion gbaworoya kaŋa laligojan.

Oo merana, gii borojan meŋ oro qeŋ neŋ laligon iikanonadeen eleema kajan.

Iinon laion kaŋa selia ama qeteteren laion embia kaŋa kamaŋ koma enkeja.

Kuuyanon ii kawali koloon utun mondowombaaŋon keegia momakeju.

10 Ku-usumbaa aiweseya ii monon Juuda yonoo borogianonga mende unuambaa.

Eja pombaa gbaruyanon kania batugaranon nano monon ii mende qetegowaa. Qaago!

Iyaŋa ano gbiliuruta jinjon duŋanon rama laligon ugi kanagen monon asugiro kanageso tuŋa tuŋa yononon iwaa jeta ten koma laligowu.

11 Iinon dongia wain apu gere batuyanon somongoro nambaa.

Dongia meria ii wain apu kasa batugaranon gbadooro ewaa.

Iinon opoya ii wain ooyanon songbambaa.

Malekuya ii wain kotaa oo sayanon qesaama qejaambaa.

12 Wain oo nero jaayanon wain oo apu kaŋa oŋaŋ injan kombaa.

* 49:9: Jan 24.9; Ais 5.5

Aju tokoya nero jetanonj aju ooya kaanja taaliwaa.

- 13 “Zebulun kanageso yonononj kowe goraayanonj laligowu.
Yonoo gomanonj wangoya wangoya sulunkebu.
Balongiaa jawoya iikanonj mono Saidon taonj baagenj kema ewaa.
- 14 “Aiskar ii dongi siita koukouya iikawaa so koloaja.
Dongji qaganonj dunj rarawaa gesoya woi iikawaa batugaranonj ama qetetereen
lokolinj sologonj enkebaa.
- 15 Lokolinj sologonj haamo menj ero dunj miria ii
saanonj sokono gomanononj naanj totoonj koloowaa.
Ii iima gemata iwoi lombotawo angomambaajonj usugonj kemero
tosianonj welenqege gawonj mewaatiwaaajonj kuunj somonjonj munkebuya.
- 16 “Tosianonj Dambaa kanagesouruta mendungonj onjonji
Dan iinonj mono aworo (defence) nama qaa dindinaajonj manja qen laligowaa.
Dan tuunj yonononj Israelwaa tuunj tosaanja iikaanja koloonj laligowuya.
- 17 Dan iinonj qato mokolej kaanja kananonj enj
hooswaa gbakotanonj kiro aarunj lalananij giliro
qaganonj rabaati, iinonj mono tama gemagama namononj kemebaa.
- 18 “Oo Ponj, giinonj nii kasa gbadononga metogonj
anjonj koma nombaatiwaaajonj jaa rinj mambomakemaanja.
- 19 Kike kakasililinj tuunj yonononj Gad kanageso
ununj onoonj laligowuto, Gad yonononj mono meleema
kanagianonj onjotaanj iyanja ununj onoonj laligowuya.
- 20 “Aserwaa balononj nene morianj mamaga asuginkebaa.
Kinj yonononj nene naanjiawo nenkejuti, iinonj mono
nene kaanja ii balonononj komoro seinj iikanonj tosaanja ilaanj onjoma laligowaa.
- 21 “Nembarononj anja jaajaa naanjaajonj uulanjawo lansanj goonjpora amakeji,
Naftalinonj mono iikawaa so koloonj meraboraanjuruta injiima-ainjainjiawo ii onjoma
laligowaa.
- 22 “Wain gere apu jaayaa kosianonj komogi kota mamaga kuunj
boria giliro kema sopa qisigonj seleenjenj kemakeji,
Joosefnonj mono iikawaa so koloaja.
- 23 Iwaa kereurutanonj tiwo jangbengia menj uugere qaganonj
Joosefwaa tuunj ii onjotaanj injidonj ununj onoonj laligowu.
- 24 Kaenj laligowuto, Jeikobwaa benja Anutu ku-usunjawo
iwaa borianonj mono menj kotiinj muro iinonj tiwo tokoya mende mesaonj boro siita
sombanja qaa qero laligowaa.
Anutunonj mono uuwaa lama galaanja koloonj Israelwaa anjonkonjonj Toya koloaja.
- 25 Mangaa Anutuyanonj mono ilaanj goma laligowaa.
Benj ku-usunj kuuyaa Toyanonj mono
kokaenj kotuegonj gono laligowa:
Kombaa kotumotueyanonj mono kanakeewanja goononj kamaaro
namo dusiita emuyaa apuyanonj mono goononj kouro
merabora ano oro mamaga mokoloonj onjoma laligowa.

²⁶ Baaña baaña iyonoo kotumotuegianon
 kambanja kambanja ejemba sokoma onono laligon kougi.
 Baañaa soroganon yambu so nene gawongia men laligogi
 nene morian asugiro laligon kougito,
 goo amagaa kotumotueyanon mono ii kuuya uuguwaa.
 Kotumotue kaanja kaananon mono Joosefwaa wanaa qaganon ubu.
 Daremun batugianon pon qerewenja jawin tak-kootoya koloojiwaa laaligoyanon ii
 kuuya mono en ubu.

²⁷ “Benjamin ii kasu kawalia kaanja kolooja.
 Gomaamba so tiwojun tigon oro unun nen gogon onomakeja.
 Ween asaganon iwoi luluuma qenjeji, ii gomantiija so mendeemakeja.” Kianj.

²⁸ Israelwaa tuun kuuya jangogia 12 ii kianj. Mangianon kotuegon onoma qaa kaanja
 kaanja jero mogi. Kotumotuegia morota morota ii anja anja mendeema kuuya kotuegon
 onono. Kianj.

Jeikobnon komuro.

²⁹ Kotuegon onoma nama qaa kokaen jen koton onono: “Anutunon mono nuano
 niinon isi alauruna komugiti, iyonowo torogemambaa anjen. Noo qamona ii mono
 manuruna yonoo koorongianon kobaa Hit eja Efrombaa balon korianon eji, iikanon ron
 koma nombu. ³⁰ * Kobaa ii Keinan balonon Makpela balon korianon Mamre kosianon
 eja. Aabrahamnon balon koria kobaayawo ii isinanaa qasiria ewaatiwaajon Hit eja
 qata Efron iwaanonga sewanja mero.

³¹ * Aabraham ano embia Saara ii kobaa iikanon ron koma orongi. Kaanagadeen
 Aisak ano embia Rebeka ii iikanon ron koma orongi. Niinon toroqen Lea iikanon
 ron kombe. ³² Aabrahamnon namo koria kobaayawo ii wala Hit yonoononga sewanja
 merota eja.” ³³ * Jeikobnon merauruta qaa kaen jen koton onono tegoro kanawoita
 hororo dun eeyanon uro goron qen komuro Anutunon wano isi alauruta yonoonon
 toroqero. Kianj.

50

Jeikob ron kongi.

¹ Jeikobnon komuro Joosefnon lugun manja kepelaan mun ligon kema aroyanon
 giliro kemero buuta kiton nero. ² Kawaa gematanon Joosefnon doktauruta jen kootoyaa
 baatanon laligogiti, ii manaa qamoya sele men kotikotii keleganon moriwutiwaajon
 jen koton onono. Jen koton onono yononon Israelwaa qamoya kaen ama mugi.
³ Gawon ii men laligogi weemboria 40 kuuya tegoro. Qamogia kelenon morinkegi,
 iikawaa gawonja ii kamban koriga kaen men laligonkegi. Iijipt kanatuuru yononon
 Jeikobwaajon weemboria 70:waa so jingen qama saama laligogi.

⁴ Saama jingen koma wosobiri laligogitiwaa kambanja iikanon tegoro Joosefnon
 Faarao kimbaa jin karon mirinon gawon men laligogiti, ii qaa kokaen injoro: “Niinon
 onoo jaagianon kiankoomu mokolooweti een, onjo mono noo jenanon men Faarao kin
 qaa kokaen jegi mobaa: ⁵ * Mannanon jaawo laligon qaa kokaen somongon jojopan
 qanon jen kotiimambaajon jen koton nono: ‘Niinon komumambaajon anjen. Nii
 neenaajon jamo kobaa Keinan balonon osoweta nanji, noo qamona ii mono iikanon
 kema ron komba.’ Kawaaajon saanon kete jen kotona nii iikanon kema mannaa qamoya
 ron komago mombo eleema kamaña.”

* 49:30: Jen 23.3-20 * 49:31: Jen 25.9-10; 35.29 * 49:33: Apo 7.15 * 50:5: Jen 47.29-31

⁶ Kaen injjoro jegi Faarao kinnon ii moma kokaen jero, “Gii manggaajon qaa somonjon jojopan qaanon jen kotiinati, iikawaa so saanon kema mangaa qamoya ron komba.”

⁷ Kaen jero Joosefnon manaa qamoya ron komambaajon uro. Faarao kimbaa jawinjuruta qabunagiawo kuuya, jinjkaron miriaa ano Iijipt kantriwaa jotamemeuruta qabunagiawo ii kuuya iwo motoon kenji. ⁸ Joosefwaa miriwaa sumanjuruta korebore, iwaa daremunjuruta ano manaa kanagesouruta yononon kaanagadeen motoon kenji. Embameraurugia, lama, meme ano bulmakao tuuna tuuna iigadeen mono onjomesaogi Goosen gomanon ragi. ⁹ Hooswaa kareya kareya ano eja hoos qagianon ragiti, ii kaanagadeen kenji. Kaen mindirin tuun somata totoon kenji.

¹⁰ Kema kema Jordan apu gowoya koton leegen toroqen kema Atad gomanon wiit dumun kotawaa hona ano kaawoya mendeema gosigiti, miri balon iikanon keuma jingen aro metaama qama silama saama bolin laligogi. Joosefnon manaaajon weemboria 7:baa so jingen qama saama laligoro. ¹¹ Atad gomanon jingen qama saagi balon toya Keinan kanageso yononon ii iima moma kokaen jegi, “Iijipt yononon mono jingen saawaa arena uuta anju.” Kaen jegi miri balon iikawaa qata ii kanain Aabel Mizraim * qagi. Ii Jordan apu gowoyaa ween koukoutaagen eja.

¹² Jeikobnon merauruta jen koton ononoti, yononon iikawaa so otaan ama mugi. ¹³ * Yononon qamoya anjon Keinan balonon kema Mamre kosianon Makpela balon korianon kobaa eji, iikanon kema ron konji. Aabrahamnon waladeen balon korria kobaayawo ii qasirigia ewaatiwaaajon Hit eja Efron iwaanonga sewana mero. ¹⁴ Joosefnon manaa qamoya ron kono tegoro ana, daremunjuruta ano tosaana kuuya iwo manaa qamoya ron kombombaajon kenjiti, iyononon mombo Iijipt balonon eleema kagi. Kian.

Joosefnon irona mende meleemambaajon mombo jero.

¹⁵ Joosefwaa daremunjurutanon mangia komuro rama iima koton kokaen romonjon jegi: “Joosef sili bologa kuuya ama muninji, iinon iikawaajon uuduudu moma nonoma kaban kokaamba kanain irona meleema nonombabo.” ¹⁶ Kaen jen Joosefwaa qaa kokaen anji keno, “Manjanon komumambaa ama nonoojon qaa kokaen jen koto: ¹⁷ ‘Ono mono Joosefwaaajon qaa kokaen jegi mobaa: Daremunjuruganon sili bologa ama tiwilaan gombombaajon anjiti, giinon mono iyonoo singisonngogia ano kakasililingia ii mesaowa. Kawaaajon giinon saanon mangaa Anutuyaa welenqeqeuruta nonoo singisongonana mesaowa.’ Yononon qaa ii anji Joosefwaanon karo moma mono qama saaro.

¹⁸ Kawaa gematanon Joosefwaa daremunjuruta iyangio kan balonon tama batanon usogon kamaan kokaen ijogi: “Moba, nono goo welenqeqeuruga omaya koloojon.”

¹⁹ Kaen ijogito, Joosefnon meleema kokaen jero: “Mono keegia mende mobu. Niinon Anutuwa kitianon mende nanjen. ²⁰ Onanon, ono sili bologanon tiwilaan nombombaajon kaparan koma anjito, Anutunon ii meleeno kitianon iwoi awaa asugiwaatiwaaajon kaparan koma ano. Kaen ama kondoon kuun nono kanatuuru mamaga onoo laaligogia somongowe iikawaa honanon kaban kokaamba asuganon kolooro iima kotojon. ²¹ Kawaaajon mono keegia mende mobu. Niinon mono onoangia ano embameraurugia onoo laaligogia kuuya nanjon onoma laligomana.” Kaen jen kilenagiala irona ii mende meleemambaajon mombo jen kotiin gumbonjonon ama onono. Kian.

Joosefnon komuro.

²² Joosefnon manaa kanagesouruta yonowo toroqen Iijipt balonon laligogi. Joosefnon laligon uro yambuya 110 kolooro komuro. ²³ Joosefnon esa amboana

* **50:11:** Abel = jingen saawaa arena. Mizraim = Iijipt. Hibruu qaa kaana. * **50:13:** Apo 7.16

Efraimbaanonga koloogi ii inji-ro. Kaanagadeen Manasewaa meria Makir i-waa meraboraana koloogi Joosefwaa tawoyanon onjoongi doongon onono.

²⁴ Kawaa gematanon Joosefnon daremunuruta yonoojon qaa kokaen injoro, “Nii komumambaaon anjento, Anutunon mono kala-koma onono laligowuya. Inon onon balon kokainonga unuama balon Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo bunaga koloowaatiwaajon jen tegon jojopon qaanon jen kotiiroti, mono iikanon kema laligowu.”

²⁵ * Kaen injoro Israelwaa meraurutanon qaa jen somongon jojopon qaanon kokaen jen kotiiwutiwaajon jen koton onono: “Anutunon kala-koma onono laligogi niinon komuwe noo siina ii mono balon kokainonga angon Keinan balonon kembu.”

²⁶ Kaen jen yambuya 110 kolooro komuro. Komuro Iijipt kanon qamoya ii sele men kotikotiiwaa keleganon morin qamo bokisnon angi ero. Kian.

* **50:25:** Eks 13.19; Joos 24.32; Hib 11.22

RUUT Ruutwaa sunduya Jenasa-asari

Eja pon yonoo kambangianon Israel yonoo laaligogia ii uma kamaanawo. Uugia meleengi oyanboyan laligogito, iikawaa gematanon silemale laligogi kamaan kamaan sooro lombo uutanon deenqeema siinsereren laligogi. Laligon iikawaa gematanon uugia meleengi. Kaan kaan ama laligogi. Ruutnon kaban iikanon luaewaa kania qendeeno. Moab emba iinon Israel ejaga mero. Eja kanon komuro Ruutnon enaroya Israel emba iwo pondan ororon somonon Israelwaa Anutuyawo tororo qokotaan laligoro. Kaen laligon kantria Moab mesaon Israel uutanon kan tetegoyanon loya mutuyaa tinitosauruta yonoo batugianonga eja dologa mon mokoloon mero. Yoroo gbiligara monon kin Deiwidwaa amboya kolooro. Deiwid iinon Israel yonoo kin pongia qabunaya uuta laligoro. Deiwidwaa gbilia mon ii Jiisas. Ruutnon yambu 1110–1100 Kraist mende koloorotonon laligoro.

Eja pon buk iikawaa sunduya kanon laaligowaa kania kokaen qendeengi: Ejembanon Anutu gema qegi kaban kanon kakasililin kondemondoen somatanon qagianon umakero. Ruutwaa sunduyanon kana kokaen qendeenja: Waba emba iinon uuta Israelwaa Anutuyaanon meleema momalaari kanagesonon toroqero kotumotuenon qaganon uro oyanboyan mokolooro.

Buk kokawaa bakaya waja 3 ii kokaen:

- 1) Naominon Ruutwo Betlehem eleeni. 1.1-22
- 2) Ruutnon Boazwo aitongori. 2.1–3.18
- 3) Boaznon Ruut ii embiaga mero. 4.1-22

Elimelek ano sumanjuruta yononon Moab kenji.

¹ Kerugen Israel uutanon kin mon mende laligoro eja pon yononon kanatuuru galen koma onoma laligogi. Kaban kanon bodi koloon balon kuuya sokoma ero. Bodi kaban kanon Juuda eja monon embia ano merawoita unuama taongia Betlehem mesaon kantri qata Moab kanon kema raran dundungia meagon waba laligogi. ² Eja qata Elimelek, embia qata Naomi ano merawoigara qagara Malon ano Kilion balongia qata Efrata. Yononon taongia Betlehem mesaon Moab balonon kema kanon laligogi. *

³ Iikanon laligogi Naomiwaa loya Elimelek komuro. Komuro Naominon emba maloya koloon merawoita yorowo laligogi. ⁴ Merawoita yoronon laligon somariin Moabga emba woi qagara Orpa ano Ruut † agimin aogi. Agimin aogi toroqen Moab balonon yambu 10:baa so laligon kougi. ⁵ Laligon kouma merawoita woi Malon ‡ ano Kilion yoronon kaanagadeen komuri. Komuri nemungara Naomi iinon lomeria qaa anodeen laligoro. Kian.

Naomi ano Ruut yoronon Betlehem eleeni.

⁶ Naominon anodeen Moab kantrinon laligon kaban monon qaa kokaen jegi moro: ‘Ponon kanatuuruya ilaan onoma Israel kanon nembanene sogianon mokoloon onomakeja.’ Kaen moma Moab mesaon Israel balonon eleema kemambaajon joronqoron ama enarowoita yorowo waagi. ⁷ Waama goman balon laligoroti, ii mesaon Juuda balonon eleema kemambaajon ano enarowoita yorowo motoon kananon kenji.

* **1:2:** Efrata: ii Betlehem goman liligon ejati, balon iikawaa qata. Ruut 4: 11, Jen 35: 19, 1 Sml 16: 18, Mai 5: 2

† **1:4:** Ruut: qa iikawaa kania ii ala-ala. Jiisaswaa ambosakonjuruta yonoo batugianon emba 4 kokaen laligogi: Taamar, Raahab, Ruut ano Batseba. Mat 1.3-6 ‡ **1:5:** 3 Malon: qa iikawaa kania ii esunjakamamaa eja

⁸ Kananon kema Naominon enarowoita kokaen irijoro: “Emba woi, oro mono eleema nemunwoigara yoroo gomanon kema laligowao. Oro noo lomeraana komugiti ano nii nono awaagadeen kalan koma noma laligori Ponon mono kawaa so tawaya meleema awaagadeen kiankoomu orono laligowao. ⁹ Ponon saanon kana mero oro eja mombo agimin aon laaligo rarangara yoroo mirinon mokolon ukorisoro qaganon laligowao.” Kaen irijon buugara kiton neroto, yoronon ambureren ama silama saari.

¹⁰ Saama kokaen ijori: “Qaago! Noro mono giwo eleema goo kanageso tuunja yonoonon kembona.”

¹¹ Kaen ijori meleema kokaen irijoro: “Oo enarowoina, mono naambaajon niwo kawowaajon anjao? Nii mombo eja merawoina mewe somariiri ii orombaoraga me? Kaen romongowaoragati een, iikanon mende sokonja. Qaago toton! Mono keteda koi eleema kembao. ¹² Nii emba wana koloojenywaajon eja monon nii mende nombaa. Oo enarowoina, oro mono eleema mirigaranon kembao. Nii mombo eja memambaajon romongon kete gomantiina eja mombo en korowo koloon merawoina qokoloon orombenagati een, ii mono kilen bimobimooyawo.

¹³ Mera ii somariiri lowoigara oromambaajon mamboma laligowaoraga me qaago? Yoroonon ama eja memegaraa kania somongon aon kamban batuya koriga ii een laligowaobo. Ii mende sokonja. Oo enarowoina, iikaan qaago. Ponon boria boraama lona nuano komurotiwaajon laaligonananon bimooro nii oroonon wosojinjina mojen.”

¹⁴ Kaen irijoro mombo torogon silama saari. Saari tegoro Orpanon enaroyaa yeizozoya jen buuta kiton nen eleema mirianon keno. Orpanon kenoto, Ruuton kaparan koma sele kopaya kaana qokotaaro. ¹⁵ Kaana qokotaaro Naominon kokaen ijoro: “Moba, alaganon kenja. Iinon ana bensakon ano ana ejemba tuun yonoonon kenja. Gii mono kaangadeen eleema miriganon kema.”

¹⁶ * Kaen ijoroto, Ruuton kilen kokaen meleenon: “Nii mono gii gomesaomanatiwaajon kaparan mende koma jewa. Saanon jena giwo kembo. Gii noma nomaen kembagati, nii mono kaangadeen giwo iikanon kema. Gii dakanon dakanon laligowagati, nii mono kaangadeen iikanon laligoma. Goonon ejemba tuun ii noo ejemba tuunaga koloogi goonon Anutu ii noo Anutuga kolooro laligoma.”

¹⁷ Gii dakanon komuwagati, nii mono kaangadeen iikanon komuwe ron koma nombutiwaajon mojen. Qaa ii kokaen jen kotijen: Koomu motoongonon mono mendeema norombaa. Iwoi morota monon mendeema norombaati een, Ponon saanon iikawaa irona meleenon noo qananon uba.”

¹⁸ Kaen jen iwo kemambaajon kotakotagadeen kaparan kono iima moma koton kawaa qaaya mombo mende ijoro.

¹⁹ Mende ijoroto, motoongara kema kema Betlehem taonon keuri. Keuri taonon ejemba kuuyanon ii iriima korisoro somata moma ajoroogi. Emba yononon qama Naomi koma horon jolon kokaen jegi: “Ei! Ii onon, Naomi yan me nomaen? Oowe oowe!”

²⁰ Kaen jegi Naominon kokaen injoro: “Noo qana Naomi ii een mende qabu. Nii ukorisoro embaga qaago. Anutu ku-usun Toyanon mono kondoon nono ukondun moma laligojen. Kawaaajon noo qana Mara qagi sokombaa. § ²¹ Noonon iwoi mamaga wala ero taon koi mesaon kembeto, kete Ponon nuano bobora eleema een omaya kafen. Pon ku-usun Toyanon qaana gosin menj bolin nono konajilin qaganon laligojen. Kawaaajon qana Naomi ii mono een qabubo.” Kian.

²² Naomi ano enaroya Ruut, Moab emba kanon Moab mesaon Betlehem taonon kariti, kamban iikanon ejembanon kanain padiwaa alia baali ii gawongianon kema borogianon kungi.

* **1:16:** Ruut 2.11-12; 2 Kin 2.2-6 § **1:20:** Qa woi: ii Hibruu qaa kanagarawo. Naomi = ukorisoro. Mara = ukondun.

2

Ruutnoŋ Boazwaa gawonoŋ baali otano.

¹ Naomiwaa loya Elimelekwaa isi uutanonŋ tinitosaya, eja qabuŋayawo moŋ qata Boaz laligoro.

²* Kamban moŋnoŋ Moab emba Ruut iinonŋ enaroya Naomi kokaenŋ ijoro: “Saanonŋ jen tegona nii gawonŋ moŋnoŋ kema ejemba baali gowia kuma reremonŋa mesaonŋkejuti, ii otama menŋ kululuumaŋa. Nii saanonŋ eja mombaa jaanonŋ iima-ainŋ mokoloowe nisosoroŋ ‘Oon!’ jero saanonŋ iwaa gematanonŋ kema ii menŋ kululuumaŋa.” Kaenŋ jero Naominonŋ ijoro: “Oo enarona, saanonŋ kemba.”

³ Kaenŋ ijoro mesaonŋ gawonŋ moŋ morowaanonŋ gawonŋa, ii mende moma kilenŋ tondu kema nama baali kuŋgi yoŋoo gemagianonŋ kema gowia motomotoonŋ qeqelala kamaanŋ egiti, ii otama otama keno. Gawonŋ korianonŋ kenoti, ii Boazwaanonŋ gawonŋa. Boaz ii enaroya Elimelekwaa isinonŋa moŋ.

⁴ Boazonŋ ketego koi Betlehemga kouma gawonŋ ejembauruta injiima jolonŋia kokaenŋ jero: “Bonjon! Poŋnoŋ mono onŋowo laligowa.” Kaenŋ jero meleema kokaenŋ qagi: “Poŋnoŋ mono kotuegonŋ gomba.”

⁵ Kaenŋ qagi Boazonŋ gawonŋ galenŋaajonŋ kokaenŋ qisiro: “Emba ii moronoŋ?”

⁶ Kaenŋ qisiro kokaenŋ meleeno: “Emba ii koriganonŋa. Ii Naomiwo Moab kantrinonŋa kari. ⁷ Iinonŋ gomaamba amandiinanonŋ kanŋ qisij nono ‘Oon!’ jewe gawonŋ ejemba yoŋoo kanagianonŋ onŋotaanŋ baali gowia otama menŋ kululuuja. Gawonŋ pondanŋ menŋ laligonŋ ketada koi kuunŋonŋ endu kema haamo menŋ raja.”

⁸ Kaenŋ meleeno Boazonŋ Ruut kokaenŋ ijoro: “Borana moba, nii qaa goroga moŋ gomaŋa: Gii gawonŋ koi mende mesaonŋ tosaanŋa yoŋoo gawonoŋ mende kema baali menŋ kululuuwa. Mono noo welenŋeŋe embauruna yoŋowo motoonŋ koikanonŋ otama laligowa. ⁹ Nii gawonŋ ejauruna goosiriwubotiwaa sonŋo anjenŋ. Gawonŋ noma nomaenŋ kema dumuŋ kota kumbuti, gii mono iikawaa jaagalenŋ ano yoŋoo gemagianonŋ kema emba yoŋowo laligowa. Apugaajonŋ mobagati eenŋ, welenŋeŋe yoŋononŋ apu koworanenonŋ kosojuti, saanonŋ iikanonŋ kema apu newa.”

¹⁰ Kaenŋ ijoro Ruutnoŋ moma balononŋ kemenŋ usugonŋ Boaz kokaenŋ ijoro: “Nii nomaembaajonŋ waba laligonŋ kilenŋ goo jaanonŋ kiankoomu mokoloowe iikaanŋa kalanŋ koma nonjanŋ?”

¹¹ Kaenŋ ijoro kokaenŋ meleeno: “Nii goo nanamemenŋgaa sunduya ii kuuya jegi mojenŋ. Gii loganonŋ komuro enaroga awaagadeenŋ galenŋ koma laligonŋ kouna. Gii nemuŋmanŋa ano kolokoloo kantriga mesaonŋ ejemba wala mende moma nononati, kilenŋ nonoo batunananonŋ kanŋ laligojanŋ. ¹² Gii sumanŋuruga sili awaa qendeema onŋona Anutu Israel nonoo Poŋnananonŋ mono iikawaa tawaya gomba. Kurunonŋ enŋanŋanonŋ meraanŋa reenŋreenŋ koma onŋomakeji, iikawaa so gii Anutu waa umuganonŋ laligomambaajonŋ koi kana.”

¹³ Kaenŋ ijoro Ruutnoŋ kokaenŋ meleeno: “Somatana, nii goo gawonŋ meme embauruga yoŋoo tani qaagoto, giinonŋ kilenŋ sili awaa qendeema nonjanŋ. Giinonŋ qaa nuna selena tunja.” Kaenŋ meleeno.

¹⁴ Nembanene kambananonŋ karo Boazonŋ Ruut kokaenŋ ijoro: “Saanonŋ koi kanŋ bered kitia menŋ wain apu aasonŋawononŋ qendunŋonŋ newa.” Kaenŋ ijoro gawonŋ ejemba yoŋowo raro Boazonŋ baali honŋa onŋkootoya tosia muro. Ii muro nenŋ tomenŋa junonene tosia mesaoro raro. ¹⁵ Rama waama kema toroŋenŋ baali gowia otano Boazonŋ gawonŋ ejauruta kokaenŋ jenŋ kotonŋ onŋono: “Iinonŋ baali gowia boranŋawo iikawaa batugianonŋa kaanŋagadeenŋ otama menŋ kululuuwaati eenŋ, onŋo mono qaa tokoronŋkota mende jenŋ mubu. ¹⁶ Kaenŋ qaagoto, baali gowia tosia ii boranŋianonŋa kaanŋagadeenŋ horogi kamaaro anŋi kanŋ iyanŋaajonŋ menŋ kululuuwa. Onŋo mono ii mende jenŋ mubu.”

* **2:2:** Lew 19.9-10; Dut 24.19

¹⁷ Kaen jen koton onono Ruutnon baali gowia korama men kululuuro uro hona ano kaawoya mendeema oromambaa sapa sarayawonon koson korerenon gosiro hona geso karombaa so (36 liita) kolooro goman sinsingon karo. ¹⁸ Kaen kolooro baali hona ii men taonon eleema kan dawi koranoti, ii enaroya qendeema muro. Kawaa gematanon nene nen timbiriingon tosia mesaoroti, ii kaanagadeen unjuma muro.

¹⁹ Ii muro kokaen qisiro: “Gii kete dakanon kema baali otama men laligojana? Morowaa gawonon kema gawon men laligojana? Eja galen koma gonjaati, Anutunon mono ii kotuegon muba.” Kaen qisiro morowaa gawonon kema gawon men laligoroti, iwaa sunduya Naomi ijoro: “Nii kete eja mombo gawon mejenati, iwaa qata ii Boaz.”

²⁰ * Kaen ijoro Naomiwaa elenja kamaaro kokaen ijoro: “Ponnon mono Boaz kotuegon muba. Ponnon kiankoomu nonomambaa qaa somongoroti, iikawaa so mono pondan lomeraanurunanon komugiti ano anana kete koi laligojoni, nonoojon kiankoomuya mende angon koma laligoja.” Toroqen qaa kokaen jero: “Eja ii nonoo tinitosananaga ano isinanaa doweya meme ejaga. Kawaaajon iinon mono saanon galen koma nonombaa.”

²¹ Kaen jero moma Moab emba Ruutnon kokaen jero: “Qaa mon toroqen kokaen nijoja: ‘Gii mono noo gawon meme ejemba yonowo bon qen laligona noonon baali kuuya ii kundaborowuya.’”

²² Kaen jero Naominon kokaen ijoro: “Oo enarona, ii awaa. Gii tosia yonoo gawon korianon kena sili bologa ama gombubo. Kawaaajon gii saanon Boazwaa gawon meme emba yonowo kema gawon men laligowa.” ²³ Kaen jero Ruutnon Boazwaa gawon meme emba yonoo kosogianon bon qen laligon hona otama men kululuun laligoro baali ano wiit kunjun kambananon tegoro. Tegoro toroqen enaroya Naomiwo laligori. Kian.

3

Ruut ano Boaz yoronon baali gawonon aitonngori.

¹ Kamban tosia tegoro Naominon enaroya Ruut kokaen ijoro: “Oo enarona, nii saanon eja mon batogon mokoloowe galen koma gono iwo keraqeeango qaganon geengo miriga kalan koma raba. ² Gii gawon meme emba yonowo mokotaan laligonati, iyonoo galengia Boaznon mono nonoo tinitosananaga. Moba, iinon kete gomantiina baaliqeqe sombenon kemen baali hona ano kaawoya mendeema oromambaaajon sapa sarayawonon koson korerenon gosiwaa.

³ Kawaaajon gii mono keteda koi apu arin selega kele unkoowayawonon morin opo suruga mouma baaliqeqe sombenon kemeba. Emu kemebato, wala sigensigen laligona nembaneneya ano apu kizana nedabororo kawaa gematanon saanon iwaa jaanon asugina giibaa. ⁴ Gaombaajon moma kamaan dakanon hon koma ewaati, mono ii iima kanon kemba. Kokojiji gombaatiwaaajon qisiwagati, iikawaa kaisareya mono kokaen amba: Gii iwaa kooronon kema kaniaagen esu kitia mena waaro kemen ewa. Kaen ena mokolon goma nomaen ambagati, ii gijoro moba.”

⁵ Enaroyanon kaen ijoro Ruutnon kokaen meleeno: “Qaa kuuya nijojan, ii saanon andaboromanja.”

⁶ Kaen meleema baaliqeqe sombenon kemen enaroyanon jen koton murotiwaa so otaan andabororo: ⁷ Boaznon gomantiinaa nembaneneya ano apu kizana nedabororo selia men looriro waama baali tuun mombaa goraayanon kemen gaon ero. Kanon ero Ruutnon olon janjan qen kema kaniaagen esu kitia metaama iikanon kemen ero. ⁸ Ero goman ruunanon iwoi mombaajon aarun lalananiro uuta tooro moma eleema emba mon kanaanon eroti, ii mokolon iiro.

* **2:20:** Lew 25.25

⁹ Iima qisiin muro: “Gii moronon?” Qisiin muro kokaen meleeno: “Oo somatana, nii Ruut, goo welenqege embaga. Giinon geenгаа isigaa doweya meme ejaga koloojan. Kawaajon Juuda onoo nanamemenjia otaan nii saanon galen koma noma esuganon turun nomba.”

¹⁰ Kaen meleeno kokaen ijoro: “Oo borana, Ponon mono kotuegon gomba! Gii saanon eja wanaya me qaqabuņa esuhinagiawo yonoo gemagianon kenagato, iikaan mende anjan. Gii eenanon isiuruna awaa nanjon onoma laligonago kete ii uugun sili awaa soroya anjan. ¹¹ Oo borana, gii mono toroko mende moba! Bonjon laligowa! Gii emba awaa soroya koloojan, ii taombaa ejemba kuuyanon moju. Kawaajon gii ii me woiwaaajon qisiin nombagi, nii ii saanon ama gomaņa. ¹² * Nii goo tinitosaga koloon galen koma gomanatiwaa so koloojen. Qaa ii onjato, eja monon nuugun isinaa doweya meme eja mutuya kolooja. Nii iwaa qerewenaga laligojen. ¹³ Kawaajon gii saanon gomantiin koi kokaen ewa. Dowe meme eja mutuyanor woran sewanga memambaajon jenagi een, ii awaato, sewanga mende memambaajon mobaati een, niinon saanon sewanga memaņa. Qaa ii somonjon Pombaa qatanon jojopan qaanon jen kotiijen. Kawaajon saanon bonjon ena goman ambaa.”

¹⁴ Boaznon kaen ijon emba monon baaliqege sombenon iwaanon kamaaroti, monon ii mobabotiwaajon moro. Kawaajon Ruutnon Boazwaa kanaan kamaan eroto, wengeran suluro kaban iikanonadeen monon ii mende iima kotooro olon kemaatiwaajon waaro. ¹⁵ Waaro Boaznon kokaen ijoro: “Mono malekuga sel-eganonga metogon qerereen men namba.” Kaen ijoro metogon men nano baali hona 25 kilogrambaa so gosin maaro kemero. Kemero men kobibiin Ruutwaa sawinanon ano anjon eleema taanon keno.

¹⁶ Ruutnon taanon kema enaroyaanon keuro qisiro: “Oo enarona, nomaen en kajan?” Kaen qisiro Boaznon iwaa iwoi kuuya anoti, iikawaa sunduya ijoro moro.

¹⁷ Moro kokaen toroqen ijoro: “ ‘Gii enarogaajon bobora mende kema,’ kaen nijon baali koi nonja.”

¹⁸ Kaen ijoro Naominon kokaen jero: “Oo enarona, eja iikanon kete een haamo mende mewaato, qaaga galen koma laligoro ii mindingogi tegorogo kawaa gematanon rama haamo mewaa. Kawaajon gii mono sosoo mamboma rama qaaga nomaen jegi asugiwaati, ii moba.” Kian.

4

Boaznon Ruut embiaga mero.

¹ Boaznon taombaa kiropo naguyanon kema qenjaaro sombenon kamaan raro. Raro isiaa dowe meme ejawaa qaa jeroti, iinon kan uugumambaa ano iwaajon kokaen qaro: “Oo alana, gii saanon koi kan kamaan rabaga.” Kaen qaro kan kamaan raro. ² Raro Boaznon taononga jota meme eja boro woi (10) onoono kagi rabutiwaa injoro motoon kamaan ragi.

³ Ragi Boaznon isiaa dowe meme eja ii kokaen ijoro: “Kaban kokaamba Naominon Moab kantri mesaon eleema karoti, iinon danana Elimelekwaanon balon kitia ii sewan mewutiwaa eja. ⁴ Kawaajon niinon kokaen romonjojen: Gii qaa ii mobagatiwaa gijojen. Gii isinaraa dowe meme ejaga koloon niinon goo qerewenaga koloojen. Dowe meme eja mon mende laligoja. Kawaajon giinon ii sewan mewagatiwaajon kuun gonjen. Gii ii sewan memambaa ain mobagati een, ii saanon sewan mewato, ii togowagati een, saanon ii kaanagadeen jena momaņa. Ii saanon eja koi rajuti, iyonoo jaanon jewa. Ii kanatuuru tuunnaa jotameme koi yonoo jaagianon jewa.” Boaznon kaen ijoro eja alianon kokaen ijoro: “Nii ii saanon sewan memaņa.”

* 3:12: Ruut 2.20

⁵ Kaen ijoro Boaznon jero: “Gii Naomiwaanon balon korja sewanja mewagati, kamban iikanon mono Moab emba Ruut, eja komurotiwaa maloya ii kaangadeen sewanja mewa. Kaen ana eja komurotiwaa qatanon mono borosamo balon kanon ewaatiwaajon ii galen koma laligowa.”

⁶ Kaen jero dowe meme eja mutuyanon meleeno: “Kaen kolooro niinon ii sewanja memambaajon amamaajen. Ruutnon neenaa meraboraana yonowo motoon borosamona mendeengi motomotoon yononon balon kitia melamelaa iikayadeen bunja qen aowubo. Nii kaen amambaajon amamaajen. Kawaajon giinon saanon ii sewanja mena geengaa bunjaga koloowaa.” Kaen meleeno.

⁷* Kerugen Israel uutanon monon balon iwoi sewanja mero bunjaga kolooro iikawaa qaaya kotiiwaatiwaajon yononon sili kokaen ama laligogi: Qaa jen tegon soomonggo anji tegoro iyorononga monon kana esuya qetegon alia munjero. Israel yononon iwoi sewanja memewaa qaaya tegoroti, ii sili iikaanja kanon qendeema laligogi

⁸ Kawaajon eja kanon Boaz kokaen ijoro: “Giinon ii saanon sewanja mena bunjaga koloowaa.” Kaen jen kana esuya qetegon Boaz muro. ⁹ Ii muro Boaznon jotameme eja ano kanageso kuuya kokaen injoro: “Niinon Elimelek, Kilion ano Malon yonoonon iwoi kuuya ii Naomiwaanonga sewanja mejen. Onjo ii kete jaasewan qen nanjon jewutiwaa so kolooju. ¹⁰* Nii Moab emba Ruut, Malombaanon malo ii kaanjadeen sewanja mewe noo embanaga koloowaa. Kaen ama eja komurotiwaa qatanon borosamo balon kanon ewaatiwaajon ii galen koma laligomana. Qata kaen mende aliwaato, gbiliurutanon Elimelekwa qata duduuwubotiwaajon ii gawmambaa buknon oogi en ubaa. Onjo ii kete jaasewan qen nanjon jewutiwaa so kolooju.”

¹¹* Boaznon kaen jero jotameme eja ano kanatuuru taombaa kiropo naguyanon sombenon ragiti, iyononon kuuya kokaen jegi: “Nono ii jaasewan qen nangowona. Ponon embaga goo mirinon kawaati, ii saanon kotuegon muro iinon mono Reizel ano Lea yoroo so koloowaa. Yoronon Jeikobwaanon meraboraana mamaga qokolori Israel kanaturunananon kolooro. Gii saanon Efrata balonon jotameme eja esuhinawo koloon Betlehem taanon qabunagawo laligowa. ¹²* Ponon emba malo saran iwaanona gbili gombaati, goonon kanageso yononon mono Juuda ano Taamar yoroo meragara Perezwaanon suman yonoo so koloon laligowu.” Kian.

Boazwaanon gbili yonoo qa arengia

¹³ Kaen ama Boaznon Ruut wama mirianon kema embiaga mero Ponon kotuegon muro koro ama meraga mero. ¹⁴ Meraga mero emba yononon Naomiwaa kokaen jegi: “Nono Pon mepesejon. Iinon kete isigaa dowe meme ejaga gonja. Iinon saanon galen koma goma laligowaa. Mera kanon Israel uutanon qaqabunayawo koloowaa.

¹⁵ Goo enaroganon jopagon gomakeja. Goo merauruga 7 laligowuyagati een, iinon mono ii kuuya unuugun ilaan goma laligoja. Iinon kete esaga gono iinon mono laaligoga tililuaan keraqeeango qen goma laligowaa. Kanagen emba wana koloona iinon saanon galen koma gono laligowaga.” ¹⁶ Kaen jegi Naominon mera ii men doongon galen koma mun laligoro.

¹⁷ Emba kosianon laligogiti, iyononon kokaen jegi: “Naomiwaanonga esia meraga kolooja.” Kaen jen qata Obed qagi. Obedwaa meria Jesi, esia kin Deiwid.

¹⁸ Qa areng koi ii Perezwaanonga kanain nama Deiwidwaanon uja: Perezwaa meria Hezron, ¹⁹ Hezrombaa meria Raam. Raambaa meria Aminadab. ²⁰ Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon. ²¹ Salmombaa meria Boaz. Boazwaa meria Obed. ²² Obedwaa meria Jesi. Jesiwaa meria kin Deiwid. Kian.

* **4:7:** Dut 25.9 * **4:10:** Dut 25.5-6 * **4:11:** Jen 29.31 * **4:12:** Jen 38.27-30

Joonawaanon gejatootoo qaa Joona Jenasa-asari

Buk koi kanon gejatootoo qaa qaita mon koloaja. Ii Joonawaanon nomaen asugiroti, iikawaa sunduya. Anutunon qaa kokaen jen koton muro: “Gii mono Assiria kantriwaa siti wana qata Niiniwe kanon kema uukuuku gawon mewa.” Assiria yononon kakasililingia somata ero Israel yononon kere yonoo boronon komuwombotiwaajon toroko moma laligogi. Anutunon Joona kaen jen koton muroto, Joonanon togon Anutuwa qele koloon Niiniwe kemambaajon qotogoro. Ii kokaembaajon togoro: Anutunon siti ii tiwilaamambaa galen meme qaa ijoroto, Joonanon iikawaa so onanon koloowaatiwaajon mende moma kotiuro.

Joonanon togon qotogoro lombo uuta qaganon uro iikawaa gematanon iyanjaa jaajaa amambaa aina menj kamaan ama ten koma keno. Kema uukuuku gawon mero Niiniwe seiseyanon uugia onanon meleengi. Kawaajon Anutuwa uuta olomooro mende tiwilaan onono. Kawaajon Joonawaa uutanon bolin kobooro komumambaajon moro. Kin mononon yambu 782–753 Kraist mende kolooroton galengiaga laligoro Joonanon kaban kanon gawona mero. Joonawaanon goman qata Gat Hefer ii Nazaret kosianon, 5 kilomiita kekembaa so. Niiniwe ii koriganon, 500–600 kilomiita kekenaa so.

Kanagen Israel yononon iyangio gejatootoo ejemba yonoonon qaa moma mende ten koma yangisen laligogi Anutunon jen tegoro Assiria yononon kan unun unuama kengi iyangiaa nanangia ii kaen sooro. Buk koi ii Anutuwa kania woi kokaen ninisaanja: Nono kuuya Anutuwa uaina tororo ten kombonatiwaa so koloojon. Kaen mende ambonati een, lombo mono onanon qanananon ubaa. Anutuwa kania wana mon ii kiankoomu ano uujopa. Anutunon anaa kaziuruta Assiria gadokopa yonoo singisonogogia kaanjadeen mesaon iimaleinonnga metogon onombaatiwaajon kaparan komakeja. Irona bologanon qagianon ubabotiwaajon moma kotiin ununa meleembonatiwaajon kuun nononja.

Buk kokawaa bakaya wana 4 ii kokaen:

- 1) Anutunon Joona oono yangisen ano. 1.1-17
- 2) Joonanon uuta meleema saranonga lolooro. 2.1-10
- 3) Joonanon Niiniwe kanageso uugia kuuro. 3.1-10
- 4) Uugia meleengi Anutunon kiankoomu onono. 4.1-11

Joonanon Pon qetama kokomomola mero.

¹* Israel kanon Pombaanon qaa ii Amitai iwaa meria Joonawaanon kokaen kolooro:
² “Assiria kantriwaa siti somata Niiniwe ii ween koukoutanon eja. Yononon bao jaagoo kaana koloon kilengia lansan nama menj tintuan laligonkeju. Iikawaa qaaya ii noo jaasewananon kouro mojen. Kawaajon gii mono waama eu kema noo buna qaana injon uugia kuuwa.” ³ Kaen ijoroto, Joonanon Pombaa jaasewananonga olon kok koma ween kemekemetanon baagen kemambaajon keno. Kema goman qata Jopa (Jaffa) kanon kemen wango mon mokolon jero, “Yonowo saanon Tarsis gomanon Spein kantrinon kema.” Kaen jen kana sewana menj wangonon uro. Kaen uma Pombaa jaasewananonga kokomomola menj keno. ⁴ Kenoto, Ponon haamo kotakota wasiro kowenon kemen kuuro siri dimbon somata waama wango qero jangomambaajon ano. ⁵ Kaen kolooro wango gawon eja yononon toroko moma iyangiaa benurugia so anja

* 1:1: 2 Kin 14.25

anja qama koolinj ononji. Kaen ama wanjonon afaangowaatiwaajon kawaa hina iwoi kuuya menj borogi kowenon kemeroto, Joonanon wanjo dutaa uutanon kemen iikanon olon koma gaon komunagbiili ero.

⁶ Iikanon ero wanjo galejanon iwaanon kan kokaen jen muro: “Gii mono naam-baajon koi gaon ejan? Mono waama geenгаа bengga qama koolina iinon ilaan nonono mende tiwilaawonaga.”

⁷ Kaen jen mun batugianon amin moma jegi: “Ayo, mono kawu! Mono unju kuuwonja. Eja morowaa singisongoyaaajon ama iimalein koi qanananon uji, iikawaa kania mokoloowonja.” Kaen jen unju kuugi Joona asugiro. ⁸ Asugiro jegi karo kokaen qisin mugi: “Iimalein tiwitiwilaa koi ii morowaa singisongoyaaajon ama qanananon uji, gii mono iikawaa kania ninijowa. Gii naa gawonja menkejan? Gii daanj kaya kajanja? Goonon kantri ii daen? Goo kanagesouruga ii dakanon laligoju?”

⁹ Kaen qisin mugi kokaen meleeno: “Nii Israelga. Hibruu ejaga koloojen. Nii Pon, Siwewaa Anutuya waeya menj mepeseenjejen. Iinon kowe ano namo toboga mokolon orono. ¹⁰ Iinon gawon osiqosiawo nono togon Pombaa jaasewanonja olon kok koma kajan.”

Kaen meleeno moma aarun lalanani kokaen ijon jen mugi: “Yei! Gii mono naambaajon ama kaen anjanja?” ¹¹ Kowenon toroqen bolin kotiin qindiin ero. Kawaaajon kokaen qisin mugi: “Nono mono iwoi nomaen ama gonin ironja mena kowenon goron qenaga?”

¹² Kaen qisin mugi kokaen meleema injoro: “Siri dimbon koi mono noojon ama qanananon uma qeji, niinon ii moma kotojen. Kawaaajon mono nii noma kowenon borogi kemebe goron qewaa.”

¹³ Kaen meleeno gawon eja yononon kilen wanjo mombo namo goraayanon keubaatiwaajon loqanon nanjon qen bimbingogito, kowenon bolidaborotiwaajon ama amamaagi. ¹⁴ Amamaan Israel Ponnanaa qata kokaen qama kooligi: “Oo Pon, mono geenгаа qaa joga otaan iwoi koi anjan. Kawaaajon Pon, eja koi komuwaatiwaajon ama mono mende tiwilaan nonomba. Sayaa qaaya ii mono nonoo qanananon mende ana uba. Qaa ii onanon.” ¹⁵ Kaen qama koolinj kema Joona menj borogi kowenon kemero. Kemero kowewaa usunanon iikanonadeen kamaaro bon qero. ¹⁶ Bon qero eja yononon Anutuwaajon aarun lalanani nandun somata ama Pon siimolon oon mun qaagia kokaen somongogi: “Anana mono Pombaanon qaa apana ten koma laligowonja.”

^{17*} Joonanon kowenon kemero Ponjon sara somata mon wasiro kema Joona gogoro. Gogoro sara iikawaa uutanon weemboria karon en laligoro. Kian.

2

Joontanon gajugaju korojonanon en qama kooliro.

¹ Joonanon sara uutanon en Pon Anutuya qama koolinj mun ² kokaen ijoro:

“Oo Pon, nii kokojinjin uutanon qama koolinj gombe
gii qaana moma leeya meleemba.

Nii koomuwaa senjon dusiitanon en komun tagon welema gombe
gii geja ama jejewelenwelena mojan.

³ Gii monago kowe biiwi jabirinanon (jaunanon) hagon nonji kamaan ejen.

Geengo riiwagon nona goman sinjsingoyaa dutanon kamaabe
gboulu somatanon esuun nonja.

Goo apu kokopa kuuya ii musulunjon nonja.

Goo kowe siriga ii turun nen olaan nonja.

⁴ Nii kokaen romonjojen: Gii geenгаа jaasewanonja

* 1:17: Mat 12.40

- konjoma nona soon tintuan ejen.
 Ii kilen nii mombo jaananon goo jiwowon jigo kowogaagen
 uuwe keno jejeromonromon anjen.
- ⁵ Apu ano omanjareya ii qananon uma turun nondaboroja.
 Kowe biiwi jaunagadeen liligon nondaboroja.
 Kowewaa tokoleya ii jamojuu kaana waana momosiin esuuja.
- ⁶ Nii kowe biiwi jaunaa dusiitanon koi kanon ulunjon kamaajen.
 Kowe biiwi jaunaa jaa ununa ii konji
 pondan qananon eu somonjon nonja.
 Oo Pon Anutuna, nii koi laligojento,
 gii mono koomuwaa senjon dusiita
 koi kanona gou koma nona
 saanon mombo laaligonon kouman.
- ⁷ “Noo laaligonanon qaomambaajon ano kaman koi kanon
 oo Pon, nii romonjon gombe qamakoolinanon keuma
 goo Siwe jigo kowoganon eu uma gejaganon kemebaati, ii mojen.
- ⁸ “Ejemba gadokopa ben lopion omaya goda qen usugon onomakejuti,
 iononon kaen ama kalenmorian Toya gii gema gunkejuto,
⁹ nii mono mepemepesee onsa qama
 mamatewoo ama siimolon on gomambaajon mojen.
 Nii iwoi amambaa qaa jen somonjobet,
 iikawaa so mono ama sorogonkema.
 Oo Pon, gii gou konjon Tona koloojan. Qaa ii onanon.”
- ¹⁰ Kaen qama kooliro Ponjon sara ii jen koton muro
 kan kouma Joona lono namo toboganon kamaaro. Kian.

3

Joonanon Anutuwaaw gawon Niiniwe kema mero.

- ¹ Namu toboganon kamaaro Pombaanon qaa koi ii mombo Joonawaanon kolooro:
² “Giinon mono waama siti somata Niiniwe kanon kema Buna qaa gomanati, ii injion
 uugia kuuwa.” ³ Qaa kaana kolooro Joonanon waama Pombaa qaa jeta ten koma
 Niiniwe keno. Niiniwe sitiwaa soya ii kokaen: Gii goraayanona kanain kema laligona
 ween karoon tegoro teegen endu keubaga. ⁴ * Joonanon kanain siti uutanon kema
 laligoro ween motoonjo tegoro buna qaa qama kokaen injoro:
 “Weemboria 40 mombo eja. Ii tegoro Niiniwe siti koi mono meleeno kemebaa.” ⁵ Qaa
 kaen qama injion keno Niiniwe kanatuuru yononon Anutuwaanon buzu qaa ii moma
 laarin uugia meleema nene singi laligowombaa kaman koma jen kotiigi. Ii jen kotiin
 ejemba somata melaa korebore yononon uumeleembaa samo meg selegianon uro too
 arigi.
- ⁶ Kaen angi iikawaa buzu qaaya ii Niiniwewaa kin (praim minista) iwaanon keuro.
 Keuro moma jinkaron dun rarayanonga kamaan malekuya kotogon samo men aturaan
 too utun arin raro. ⁷ Rama jenkoto kokaen ano Niiniwe siti sokondaboron keno: “Ono
 mono kin ano jawinuruta nonoonon jenkoto koi mobu: Monjon mono nene qan
 mende newa. Ejemba me bao kuru, lama bulmakao, ononon nene qan newombaa
 mende moma onombu. ⁸ Nene singi kaen laligon samo medaboron Anutu kotakota-
 gadeen saama qama koolin mun ana ana kaniagia bologa ii mesaowu! Ejemba unun
 tiwilaan onongi sagianon borogia tiloon eji, sili ii mono gema qedaborowu. ⁹ Kaen anin

* **3:4:** Mat 12.41; Luuk 11.32

Anutunon irinsoonsoonaa uugeria qelanjin singisongonana mesaonaga. Ii mesaoro mende tiwilaawonaga. Kaen jejon.”

¹⁰ Ii moma asariñ kaniagia bologa gema qeñ uugia meleengi Anutunon nanamemengia ii iima wosoya moma onoma roromongoya eleeno singisongogiaa irona meleema onomambaajon moroti, ii mesaoro. Uutanon kaen kamaaro mende men kileen onono. Kian.

4

Joonanon temboma irina soono.

¹ Kaen kolooroto, Joonanon iikawaajon uubooli somata moma irina soono. ² * Irina soono Pon welema mun kokaen ijoro: “Ae! Pon, gii kiankoomuwaa beña laligon saanon niniima koboñkejan. Goo kalenmoriaña ii honoña qaa ero iringa ii uulanawo mende soonkeja. Kaen uuga uulanawo olomoro wosomomo ama kanageso mon men kileen onomambaajon mende momakejan. Ii neenaa gomanon laligon moma yagon gijoweti, ii dudujan me qaago? Kania kawaajon ama kambañ kanon “Tarsis kemaña,” jen uulanawo kokomomola men kema laligowe. ³ * Kete jaawo laligomambaajon togon koomunaajon uugun mobe awaa kolooja. Kawaajon Pon, gii mono laaligona doloda koi nuamba. Qaa ii onanon.”

⁴ Kaen welenoto, Ponon kokaen meleema ijoro: “Joona, gii kiankoomuwaajon irinsoonsoon mojan, ii sokonja me qaago?”

⁵ Kaen ijoro Joonanon siti mesaon kamaan ween koukoutanon baagen kema kana goraayanon endu kuun qeñ iikawaa umuganon raro. Rama sitiwaajon kaen me kaen koloowaati, ii iimambaajon uun uun raro. ⁶ Kaen raroto, Pon Anutunon Joona keraqeeango qeñ mumambaajon moma jero alonalon mon asugin korin kouma Joonawaa waña aon koma muro. Aon koma muro alonlombaajon keraqeeango somata moma raro. ⁷ Rama gomantiina mon ero goman ano kanon Anutunon taron mon wasiro kan alonalon ii kiririuro seña sooliuro. ⁸ Weenon kouro Anutunon jero haamo geriawo toton ii goman jaaya koukoutanonga qero ween jaayanon wañanon kuuro kuuro irina soono komumambaajon moma mongandaboron qama koolin kokaen jero: “Nii laligomambaajon togon komumambaajon mobe afaña kolooja. Qaa ii onanon.”

⁹ Kaen jeroto, Anutunon Joona kokaen ijoro: “Gii alonlombaajon iringa soonji, ii sokonja me qaago?”

Kaen ijoro kokaen meleeno: “Irina soonji, ii mono sokonjaa. Noo irinsoonsoona ii somata kolooro uunanon mende olomoowaa. Kawaajon saanon komumaña. Qaa ii onanon.”

¹⁰ Joonanon kaen meleeno Ponon kokaen ijoro: “Gii alonlomba gawoña mon mende men ii mende galen kona koriro. Ii gomantiina motoongowaa uutanon asugiro ano gomantiina motoongowaa uutanon soolin komuro. Kilen geenjo iwoi omaya kaña iikawaajon ama sama majakaka mojan. ¹¹ Kaen kolooro nii mono nomaembaajon siti somata kokawaa kanatuuruya yonoojon majakaka mende mobenaga? Iikawaa uutanon ejemba 120.000 (handet twenti tausen) jango ii uugun laligojuti, ii awagaa ano bologaa kanagara mende moma gosin oromakejuti ano bao kuru iwoi ii kañiadeen kelenmalelen laligoju. Ii ejemba yonowo kañgadeen men kileen onomambotiwaajon ama mono uuainanon Niiniwe injiima koboñen.” Kian.

* 4:2: Eks 34.6 * 4:3: 1 Kin 19.4

Matyuu

Oligaa Buᅇa Matyuunonᅇ ooro.

Jeᅇ-asa-asari

Matyuu qa iikawaa kania ii Pombaanonᅇ kalenᅇ. Qata monᅇ Liwai. Room gawmambaa takis meme ejaga laligoro. Gawonᅇ ii meᅇ laligoro Jiisasnonᅇ kanᅇ oono uuta meleema gowoko 12 yonᅇoo batugianonᅇ laligoro.

Oligaa Buᅇa koi Jiisaswaa kania iyaᅇaa kanagesouruta Juuda yonᅇoojonᅇ jeᅇ asarinᅇ onᅇomambaaonᅇ ama ooro. Qaa kota waᅇa ii kokaenᅇ, “Jiisas Kraistnonᅇ Hamoqeᅇe Tonana ano Kinᅇ Poᅇnana kolooja.” Juuda ejemba yonᅇoojonᅇ qaa ii mende sokono uugianonᅇ boliro amamaagi. Kawaajonᅇ Matyuunonᅇ Jiisas gawonᅇaa kania ii asuganonᅇ jeᅇ asarinᅇ tororo kuma onᅇono. Soomonᅇgo Walaganonᅇ hamoqeᅇewaa soomonᅇgo qaa (promis) eji, ii kuuya Jiisaswaaonᅇ ama asuganonᅇ asuginᅇ qebulugonᅇ honᅇawo koloodabororo. Hamoqeᅇe Toya ii Hibruu qaanonᅇ Mesaia ano Griik qaanonᅇ Kraist.

Jiisasnonᅇ uuwaa gawonᅇ bakaya karonᅇ meᅇ laligoro: Iinonᅇ Oligaa Buᅇa ejemba kuma onᅇoma uugia iikanonᅇ kuunᅇ omejiilanᅇ konjoma onᅇoma jigia meᅇ qeaᅇonᅇ laligoro. Kaenᅇ meᅇ keno anᅇgoletu kolooro laligonᅇ maripoonᅇ gerenonᅇ uma komuro ronᅇ kongi mombo waaro. Iikanonᅇ Anutuwaa bentotonᅇaa kania qendeema nonono. Kaenᅇ ano anana letoma Anutuwaa meraboraanaᅇ koloowombaa kania kolooro. Jiisas-waanonᅇ qaaya waᅇa 5 ii kokaenᅇ: 1) Bonᅇ 5-7, 2) Bonᅇ 10, 3) Bonᅇ 13, 4) Bonᅇ 18 ano 5) Bonᅇ 24-25

Buk kokawaa bakaya waᅇa 7 ii kokaenᅇ:

Jiisaswaa ambosakonᅇuruta ano kolokolooya 1.1–2.23

Jon Oomulu ejanonᅇ uuwaa gawonᅇ mero 3.1-12

Jiisas oomulu mero Satanonᅇ anᅇobato meᅇ muro 3.13–4.11

Jiisasnonᅇ Galili uutanonᅇ qenjaaro gawonᅇ mero 4.12–18.35

Jiisasnonᅇ Galili mesaonᅇ Jerusalem keno 19.120.34

Sonda konoga Jerusalem laligonᅇ komuro 21.1–27.66

Koomunonᅇga waama laligonᅇ Siwenonᅇ uro 28.1-20

Jiisas Kraistwaa ambosakonᅇa yonᅇoo qa areᅇgia

Luuk 3.23-38

¹ Jiisas Kraistwaa ambosakonᅇa yonᅇoo qa areᅇgia ii kokaenᅇ: Aabahambaa gbili monᅇ Deiwid. Deiwidwaa gbili monᅇ Jiisas.

² Aabahambaa meria Aisak. Aisakwaa meria Jeikob. Jeikobwaa merauruta Juuda ano iwaa daremunᅇuruta. ³ Juudawaa merawoita Perez ano Zera, nemunᅇgara Taamar. Perezwaa meria Hezron. Hezrombaa meria Ram. ⁴ Rambaa meria Aminadab. Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon. ⁵ Salmombaa meria Boaz, nemunᅇa kantri mombaa embiaga Raahab. Boazwaa meria Oobed, nemunᅇa kantri mombaa embiaga Ruut. Oobedwaa meria Jesi. ⁶ Jesiwaa meria kinᅇ Deiwid. Deiwidwaa meria Solomon, nemunᅇa wala Uriawaa embiaga laligoro. Juuda kinᅇ kuuya ii Deiwidwaa gbiliuruta koloonᅇ laligogi.

⁷ Solomombaa meria Rehoboam. Rehoboambaa meria Abija. Abijawaa meria Asa. ⁸ Asawaa meria Jehosafat. Jehosafatwaa meria Jehoram. Jehorambaa meria Usia. ⁹ Usiawaa meria Jootam. Jootambaa meria Aahaz. Aahazwaa meria Hezekia. ¹⁰ Hezekiawaa meria Manase. Manasewaa meria Aamon. Aamombaa meria Joosia.

¹¹ *Joosiawaa merauruta Jekonia ano iwaa daremunᅇuruta. Kambanᅇ iikanonᅇ Babilon

* **1:11:** 2 Kinᅇ 24.14-15; 2 Hist 36.10; Jer 27.20

yononon Israel kanageso unuanyi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja welenqegegiaga laligogi.

¹² Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligon iikanon Jekoniawaa meria Sealtiel kolooro. Sealtielwaa meria Jerubaabel. ¹³ Jerubaabelwaa meria Abiud. Abiudwaa meria Eliakim. Eliakimbaa meria Azor. ¹⁴ Azorwaa meria Jaadok. Jaadokwaa meria Akim. Akimbaa meria Eliud. ¹⁵ Eliudwaa meria Eleazar. Eleazarwaa meria Matan. Matambaa meria Jeikob. ¹⁶ Jeikobwaa meria Joosef, Mariawaa loya. Marianon Jiisas merota qata Kraist Hamoqeqe Toya jenkejon.

¹⁷ Kamban Aabrahambaanonga kanain laligon kougi kin Deiwid kolooroti, isi iyonoo jango arengia ii 14. Mombo kin Deiwidwaanonga kanain laligon kougi Israel kanageso unuanyi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, isi iyonoo jango arengia ii kaanagadeen 14. Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, kamban iikanondeen kanain laligon kougi Kraist kolooroti, isi iyonoo jango arengia ii kaanagadeen 14.

Jiisas Kraist ii kokaen kolooro:

Luuk 2.17

¹⁸ *Jiisas Kraist koloorotiwaa sunduya ii kokaen: Iwaa nemuna Maria ii Joosefwaa bunaga laligon mende mindirin aon laligori kamban iikanon Unu Toroyanon men letoma muro korowo laligoro kania mokoloogi. ¹⁹ Kaen mokoloogi eja bunaya Joosef iinon laaligo dindina laligorotiwaajon Mariawaa kanaanon asuganon asugiro gamuyawo koloowaatiwaajon togoro. Kaen togon uutanon ii olon mesaomambaa momo arena ano.

²⁰ Kaen romongon ero Pombaa gajoba monon gaonon asugin mun kokaen ijoro, “Joosef Deiwidwaa gbili, Unu Toroyanon mono Maria men letoma muro koroyawo laligoja. Kawaajon gii mono ii wama miriganon kan embaga koloowaatiwaajon toroko mende moba. ²¹ *Marianon koko meraga mewaa. Eja iikanon kanagesoya singisongogianonga hamo qen onono solananiwuya. Kawaajon giinon mono qata Jiisas qaba.” Kaen ijoro.

²² Ponon gejatootoo eja mon sololoo qaa mon jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon iwoi kuuya ii kolooro. Gejatootoo qaa ii kokaen, ²³ * “Emba saran jumuna monon koroyawo koloon mera ejaga mero qata Imanuel qabuya.” Qa iikawaa kania ii kokaen, “Anutunon ananawo laligoja.”

²⁴ Joosefnon uuta tooro waama Pombaa gajobanon jen koton muroti, iikawaa so ama Maria embia koloowaatiwaajon wama mirianon keni. ²⁵ *Kema laligorito, kamban biiwianon iikanon motoon mende eri kema meria mero Joosefnon qata Jiisas qaro. Mera mero iikawaa gematanon loemba laligori. Kian.

2

Momakooto eja ween koukoutanonga kagi.

¹ Jiisasnon eja pon Herodwaa kambanon Judia prowinswaa taona mon qata Betlehem kanon kolooro. Kolooroti, kamban kanon sengelaowaa momo eja ween koukoutanonga Jerusalem sitinon kagi. ² Kan kokaen qisigi, “Juuda onoonon eja pon koloowaati, mera ii koloon dakanon eja? Nono ween koukoutanon laligon iwaanon widi asugiro iima kania kaen moma waeya men mepeseewombaaajon kajon.”

³ Kaen qisigi eja pon Herod ano Jerusalem kanageso iwo laligogiti, iyononon korebore qaa ii moma aarugi. ⁴ Aarugi kin Herodnon qaa ama kanagesowaa jigo gawon galen wana ano Kana qaawaa boi kuuya koma horon onono kagi. Kan ajoroogi

* 1:18: Luuk 1.27 * 1:21: Luuk 1.31 * 1:23: Ais 7.14 * 1:25: Luuk 2.21

kokaen qisin onono, “Hamoqeqe Toya Kraistnon mono dakanon koloowaatiwaajon jegita eja?”

⁵ Qisin onono kokaen meleema mugi, “Inon Judia prowinswaa taon qata Betlehem iikanon koloowaa. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Maikanon kokaen oorota eja,

⁶ *‘Oo Betlehem kanageso Juuda gomanon laligojuti, onoo batugianonga pon somata koloon neenaa Israel kanageso mindingon kalan koma nonombaa.

Kawaajon ono Juuda gomambaa jotamemeya yonoo batugianon laligogi qabunagianon kamaanqeeta mende toontoon koloowaa.’”

⁷ Kaen meleema mugi momakooto eja ii olo onono kagi kokaen qisin onono, “Widia ii naa kabanon asugiro kanain iigi?” Iikawaa kania tororo momambaajon moma kaen qisin onono. ⁸ Iikawaa qaaya moma wasin kokaen jen koton onono, “Ono mono Betlehem kema mera ii tororo qisin mokoloon iikanondeen buju qaa angi noonon kawa. Niinon ii moma kaanideen kema ii waeya men mepeseen mumana.”

⁹ Kinon kaen inijonon jen koton onono moma kananon kenji. Kema widi ween koukoutanon laligon iigiti, iikanon wangianon waladeen keno kosin otaan Betlehem kema miri koko mera eroti, iikanon nano. ¹⁰ Widi ii nano iima korisoro somata qatawo mogi. ¹¹ Korisoro moma miri uutanon uma mera ano nemuna Maria iriigi. Ii iriima simin kuma usugon waeya men mepeseen mugi. Mepeseen mun wayangesogia qengama iikanonga goul, jinin paora ano sanda qata mor ii unjuma kalen mugi.

¹² Gomantiina mon egi Anutunon gaanon asugin kin Herodwaanon mombo mende kembutiwaajon qotogon onono. Kawaajon kana mongen iyangiaa goman balongianon eleema kenji. Kian.

Herodwaajon asanjon Joosef embameria Iijipt kenji.

¹³ Momakooto eja yononon kenji Joosefnon gaon iiro Pombaanon gajoba monon asugin mun kokaen ijoro, “Herodnon mera qero komuwaatiwaajon mongama mubaa. Kawaajon mono waama mera ano nemuna uruama olo koma Iijipt kantrinon kembu. Iikanon kema laligogi kanagen niinon kawutiwaa kamban jemanati, iikanon mono eleema kawu.”

¹⁴ Kaen ijoro waama gomantiina iikanondeen koko mera ano nemuna uruama Iijipt kenji. ¹⁵ *Iijipt kema laligogi kin Herodnon komuro kamban iikanondeen eleema kagi. Wala Pononon gejatootoo eja Hoosea sololoo qaa kokaen jerota eja, “Niinon merana oombe Iijipt goman mesaon karo.” Gejatootoo qaa iikanon mono kaen asugiro honawo kolooro. Kian.

Mera Betlehem gomanon unugi komugi.

¹⁶ Momakooto eja yononon Juuda goman olo mesaon kenji Herodnon iikawaa kania iima “Tiligon nongi,” jen irina mamaga soono jenkooto kokaen ano, “Manjaqeqe eja, ono Betlehem ano goman kuuya ii liligon raji, iikanon kema mera gbanigia woi ano iikawaa baatanon koloojuti, ii mono kuuya unugi komuwu.” Momakooto eja widi asugirotiwaa kambanajon tororo qisin onono ijogiti, iikawaa so mera gbanigiaajon jenkooto ii ano. ¹⁷ Gejatootoo eja Jeremaianon qaa mon jerota eji, iikanon mono kaen asugiro honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁸ *‘Betlehem kosianon goman mon qata Rama iikanonga saagujugia mogi qama silama amburere somata meju.

Reizel embawaa gbiliuruta yononon gbiliurugia qaongi saaju.

Kawaajon saagi ulunkolen men onombombajon angi uukonduncondungadeen momakeju.” Kian.

Iijipt mesaon Joosef embameria Nazaret eleengi.

¹⁹ Joosefnon Iijipt laligoro kin Herodnon komuro iikanondeen Pombaanon gajoba monnon gaonon asugin mun ²⁰ kokaen ijoro, “Mera qegi komuwaatiwaajon embongiti, iyononon mono komudaborogi. Kawaajon mono waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kembu.” ²¹ Kaen ijoro Joosefnon waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kenji.

²² Kananon kema qaa kokaen moro, “Herodwaa meria Arkelausnon manaa kitianon Judia prowins galen koma laligoja.” Kaen moma iikanon kemambaajon toroko moro. Moma laligoro Anutunon gaonon Galili prowinsnon kembutiwaajon jen koton muro waama iikanon kenji. ²³ *Galili prowinsnon keuma taon qata Nazaret iikanon laligogi. Kaen laligogi gejatootoo eja yononon Hamoqeqe Toyaajon qaa jegiti, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen, “Iwaa qata ii Nazaret ejaga qama laligowuya.” Kian.

3

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kana meleuro.

Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

¹ Gbani tosia tegoro Jon Oomulu ejanon kan Judia prowinswaa balon qararanjonkonan liligon ejemba uugia Buna qaanon kuun kokaen injon laligoro, ² * “Siwe Toyanon bentotona ambaatiwaa kambananon mono kan kuuja. Kawaajon mono uugia meleema iikanon kebu.” ³ * Jombaajon gejatootoo eja Aisaianon qaa mon kokaen jen ooro,

“Qele gajoba monnon balon qararanjonkonan qama laligoro kema qaa otona kokaen mobuya,

‘Ponnon kawa-oo! Kawaajon mono jojorin kania meleuwu. Mono uugia mindinon kania qeleleewu.’ ”

⁴ * Jombaanon selekopaa ii kamel juyanon memetaga ano batuyanon iinkasa oro selianon memetaga ii somonon laligoro. Nembaneneya ii naagiso borotaan ano duuyaa moron apuya. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa soga. ⁵ Jonon gawona mero ejemba tuunleembe yononon Jerusalem siti ano Judia prowinswaa goman tosaana kuuya yonononga iwaanon horon kagi. Kaaniadeen Jordan apu leelee goman kuuya rama kenjiti, iikanona kagi. ⁶ Kan kouma singisonogogia jokoloogi Jonon ii Jordan apu berenanon oomulu menj onono.

⁷ * Men ononoto, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) ejemba tuunleembe yononon oomulu menj onombaatiwaajon kagi injiima kokaen injoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onjo uugia mende meleengi Anutuwaan irinanon mono soono irona meleema onomambaajon anja. Ii olon kombombaa gejanono qaaya ii mono moronon injoro sombugia moma koi kaju? ⁸ Kawaajon mono onanon uugia meleembu. Kilenagia mesaon uugia meleengi hona kolooro ii mono nanamemengianon asuganon qendeema laligowu.

⁹ * Uugianon mondomondo qaa kokaen jewombaajon mende romongowu, ‘Nononon Aabrahambaa gbiliga laligonin Anutunon mende tiwilaan nonombaa.’ Kaen jen totogianon genkejuto, hona ii mende kolonkeja. Niinon iikawaajon kokaen injoman, Anutunon jamo koi saanon jen koton onono letoma Aabrahambaa gbiliuruta kolon Anutu mepeseenkebuto, onjo nomaen?

¹⁰ * Uugia mende meleembuti een, Anutunon mono onjo gere kaana kono kamaawombaajon anju. Gere kuuya hona awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirinin giliro kemebuya. Gere kaana komambaa wenja ii jeta suna ama gere kanianon ano jojorin eja. Anutunon mono kilenagiaa irona meleema onombaa.

* **2:23:** Maak 1.24; Luuk 2.39; Jon 1.45 * **3:2:** Mat 4.17; Maak 1.15 * **3:3:** Ais 40.3 * **3:4:** 2 Kin 1.8 * **3:7:** Mat 12.34; 23.33 * **3:9:** Jon 8.33 * **3:10:** Mat 7.19

¹¹ Niinon onjo uugia melembutiwaajon apu toonjon mulu menj onjonjento, noo gemananon eja ku-usunja kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usunja uutaga ii mono noonon uuguwaa. Iinon eja uuta koloowaatiwaajon niinon iwaanon kana esuya ilaan mun gesonon mouma besaamambaajon amamaamanja. Iinon mono Unja Toroya uugianon ano gere bolananon koma konjoratin onono iikaanja kanon mulu menj onjombaa.

¹² Iinon honja ano kaawoya mendeema oromambaa saraya menj kouma koson korerejgon gosiwaa. Gosin wiit kota menj kululuun kowianon ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirimonj kemen gere tetegoya qaa kanon jewaa.” Kianj.

Jonon Jiisas oomulu menj muro.

Maak 1.9-11; Luuk 3.21-22

¹³ Kamban kanon Jiisasnon Galili prowins mesaon Jordan apu berejanon Jom-baanon kanj oomulu menj mubaatiwaajon qisiro. ¹⁴ Qisiroto, Jonon qotogon mun kokaen ijoro, “Giinon saanon nii oomulu menj nonagato, giinon singisonjo mende ama mono nomaembaajon noonon kajan?”

¹⁵ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Kamban kokaamba ii saanon amba. Kaen anjoti, iikanon Anutunon nanamemen dindija otaawombaa qaa jeroti, iikawaa honja kolooro sokombaa.” Kaen meleeno Jonon moro sokono uumotoon ano.

¹⁶ Uumotoon ama oomulu menj muro tegoro iikanondeen apunonga kouro kokaen asugiro: Sombinon aantano Jiisasnon unj iiro Anutuwaa Unja Toroyanon meleema kewo koon kaanja koloon Jiisaswaa wananon kamaan mero. ¹⁷ *Kamaan mero Siwenonga aro monj kokaen kolooro, “Iinon mono neenaa komunjua meranaga koloojiwaajon kerana qeangoro iimasiija mojen.” Kianj.

Satanon Jiisas angobato menj munj laligoro.

Maak 1.12-13; Luuk 4.1-13

4

¹ *Kawaa gematanon Unja Toroyanon Jiisas kuunj wasin muro balon qararanjonjonanon Kilenja Toyanon angobato menj mubaatiwaajon ama keno. ² Kanon kema gomantiija asaga 40 Anutuwaajon nene singi laligon nenewaa komuro. ³ Nenewaa komuro omejiilan wangia qata angobato Toya iinon asuginj kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria koloojanj eenj, gii mono esunja qendeema jamo koi jen kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Kaen ijoroto, Jiisasnon qaa kokaen meleeno, “Qaago! Bunja Terenon qaa monj kokaen oogita eja, ‘Nenenondeen ejemba laaligo mende nonomakejato, Anutuwaa jetanonga qaa kanjeji, ii kuuya ten konin iikanon mono nunuagirotiin laligowonja’.”

⁵ Kaen ijoro Kilenja Toyanon Jiisas wama Jerusalem siti toroya kanon kema jiwowon jigowaa waaranon eu uma ano nano. ⁶ *Kaen nano kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria koloojanj eenj, mono kokanonga lugun emu kemeba. Bunja Terenon qaa monj kokaen oogita eja,

‘Anutunon goojon ama gajobauruta jen koton onono saanon kobibiigi kemen jamonon kanaga mende gun mijimiji ambaa.’
Kawaajon kemen mende tiwilaan gombaa.”

⁷ *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Bunja Terenon qaa monj kaanagadeen kokaen eja, ‘Gii mono Pon Anutuga mende angobato menj muba.’”

⁸ Kaen meleeno Kilenja Toyanon mombo wama baanja koriga palonpalon monjon uma namo kuuya yonoo kantri totona totona ano yonoo esuhina iwoigia damugiawo kuuya qendeema muro. ⁹ Qendeema munj kokaen ijoro, “Giinon simin kuma noma

* **3:17:** Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 12.18; 17.5; Maak 1.11; Luuk 9.35 * **4:1:** Hib 2.18; 4.15 * **4:4:** Dut 8.3

* **4:6:** Ond 91.11-12 * **4:7:** Dut 6.16

waena men mepeseen nombagati een, niinon ilawoila kuuya koi mono togon gombe buña qen aon galeñ koma oñomba.”

¹⁰ *Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Qaago! Satan gii mono togowa. Buña Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon Anutuga, ii motoonngo simin kuma mun waeya men mepeseewa.’”

¹¹ Kaen meleeno Kilenaa Toyanon iikanondeen Jiisas mesaon togoro. Kaen kolooro gajoba yononon kan Jiisas ilaan mugi. Kian.

Jiisasnon kanain Galili uutanon uuwaa gawon mero.

Maak 1.14-15; Luuk 4.14-15

¹² *Kawaa gematanon Jon Oomulu eja kapuare mirinon* анги raro Jiisasnon ii moma Judia prowins mesaon Galili keno. ¹³ *Kema prowins iikanon keuma gomanã Nazaret mesaon Kaperneam kema laligoro. Kaperneam taon ii Zebulun ano Naftali gomanon Galili apu angon koorononon eja. ¹⁴ Iikanon laligon gawonã mero Anutunon qaa mon gejatootoo eja Aisaia sololoooro jeroti, iikanon honãwo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁵ *“Ejemba Zebulun ano Naftali gomanon Jordan leegenanon laligogi batugianon kana somata kowe waagen kema nanji, ii Juuda qaagoto, tuun tosanon Galili prowinsnon laligojuti,

¹⁶ kanageso yononon pangamanon laligon asasaga somata iibuya.

Koomunon ejemba ii angon koma onono pangaman gomanon laligojuti, iyonoojon mono goman wengeran suluwaa.”

¹⁷ *Jiisasnon Kaperneam laligon kaban iikanondeen kanain Buña qaa jen asarin ejemba uugia kuun kokaen jen laligoro, “Siwe Toyanon bentotonã ambaatiwaa kambanã mono kan kuuja. Kawaaon mono singisonãgo laaligogia mesaon uugia melembu.” Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

Maak 1.16-20; Luuk 5.1-11

¹⁸ Kaen jen liligon laligon Galili apu angon goraayanon metetereen kema daremun woi Saimon qata mon Piito ano koga Andruu iriiro. Yoronon sora hoooro ejaga laligon misagara apu angonon sora horowowaajon gilin laligori. ¹⁹ Jiisasnon iriima kokaen irijoro, “Ejawoi, oro mono nii notaan kari kuma orombe ejemba sora kaanã horon onombao.” ²⁰ Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaon kanain Jiisas otaan keni.

²¹ Jiisasnon yorowo boronã mon toroqen kema mombo daremun woi Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon iriiro. Yoronon mangara Zebediwo wangonon rama misagia meagon somonon laligogi iniima oroono. ²² Kaen iniima oroono iikanondeen waama wango ano mangara mesaon kanain Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

Jiisasnon ejemba kuma onoma men qeangon onono.

Luuk 6.17-19

²³ *Jiisasnon kema Galili prowins uutanon kuuya liligon qamakooli mirigianon uma bentotombaa Oligaa Bunãya jen asarin uugia kuun kuma onoma laligoro. Kaen ama batugianon ejemba ji ano jepajerepa kania kania injiro laligogiti, ii men qeangon onoma laligoro.

²⁴ Kaen men laligoro Jiisaswaa Bunãyanon sein Siria kantri uutanon sokoma tuma keno. Kaen tuma keno ii moma ji ejemba kuuya unuama iwaanon kagi. Tosianon ji wiji ano jepajerepa kania kania injiro laligogi. Tosianon omejiilanon uugianon kemero qaamuun me kokojinjimbo laligogi. Tosianon tama kamaan unuro pipinjo

* **4:10:** Dut 6.13 * **4:12:** Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * **4:12:** Kin Herodnon emba mon oloñ mero Jon Oomulu ejanon ii kawaaon jen muro irinã soono jero opotoro yononon Jon somonon kapuare mirinon анги raro.

* **4:13:** Jon 2.12 * **4:15:** Ais 9.1-2 * **4:17:** Mat 3.2 * **4:23:** Mat 9.35; Maak 1.39

moton semben aon laligogi. Tosianon selegiaa bakaya koomuya laligogi. Kaaja kaaja yononon Jiisaswaanon kagi men qeangon onono.

²⁵ Kaen ama onono iigitiwaajon ejemba kanageso somata yononon Jiisaswaa gematanon otaan kagi. Tuunleembe ii Galili prowins ano Ten-Taon distriknonnga kagi. Tuun tosanon Jerusalem siti ano Judia prowinswaa goman tosanonnga kagi. Tuun tosanon Jordan apu leengennga kagi. Kian.

5

Jiisasnon baananon nama kuma onono.

¹ Jiisasnon ejemba tuun somata injiima baananon uma raro gowokourutanon kouma liligon mugi. ² Liligon mugi kanain ejemba tuuna tuuna kuma onoma kokaen jero:

Daen yononon simbawonawo kolooju?

³ “Daen yononon iyangiaajon Anutuwa jaanon kamaanqeqeta kaaja mojuti, iyononon Siwewaa bentotona buna qen aowutiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁴ *Daen yononon jingen qama saajuti, Anutunon ii ulunkolen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁵ *Daen yononon gumbonjonjon laligonkejuti, Anutunon namo koi ii yonoo buna qen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁶ *Daen yononon Anutuwa jaanon solananiwombaajon kaparan koma ii nene ano apuwaa kaaja komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajon yononon mono simbawonawo kolooju.

⁷ Daen yononon tosaana kiankomun onomakejuti, Anutunon ii kiankomun onombaatiwaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁸ *Daen yonoo uugianon soraaya kolooji, iyononon saanon Anutu iibuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁹ Daen yononon luae qenkejuti, iyonoo qagia ii Anutuwa meraboraana qabuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

¹⁰ *Anutunon qaagia jen tegoro solananijutiwaajon sisiwerowero ama onomakejuti, iyononon Siwewaa bentotona buna qen aowuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

¹¹ *Ejembanon onoo noojon ama uuqeqe qaa tokoronkota jen onoma sisiwerowero ama qaa bologa kania kania selegianon kuun qolonmolonjonkejuti, ononon mono simbawonawo kolooju.

¹² *Mobu, Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon ano ejiwaajon mono otokorian maama korisoro qaganon laligowu. Ii kokaembaajon: Gejatootoo ejemba wala laligogiti, ii sisiwerowero tania kaanjadeen ama onongi ononon iyonoo gemagianon asugin iyonowo ororon laligoju.” Kian.

Ojo balombaa sii ano kiwa kaaja kolooju.

Maak 9.50; Luuk 14.34-35

¹³ Jiisasnon jero, “Ojo balon ejemba yonoo sii tani koloojuto, sii naananon titiikota koloowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo ainawo koloona? Iikawaa kania mon qaago. Toroqen iwoi mon anin mende sokombaato, ii kikisi kaaja giligi kemero ejembanon ii kanagianon riimemelaawuya.

¹⁴ *“Ojo balona balona yonoo kiwa kaaja koloon laligoju. Siti mon baananon uma megii raji, iikanon aasangoyanon ramambaajon amamaankeja. ¹⁵ *Monon kiwa

* 5:4: Ais 61.2 * 5:5: Ond 37.11 * 5:6: Ais 55.1-2 * 5:8: Ond 24.3-4 * 5:10: 1 Piito 3.14 * 5:11: 1 Piito 4.14 * 5:12: 2 Hist 36.16; Apo 7.52 * 5:14: Jon 8.12; 9.5 * 5:15: Maak 4.21; Luuk 8.16; 11.33

ootirin monjon baatanon mende ambaato, kiwawaa dun rarayanon ano rabaa. Kaen rama asariro ejemba miri uutanon rajuti, mono kuuya iyonoo jaagia kuuro اساسا iimakebuya.

¹⁶ **“Kaanjadeen mono onoo اساسا qendeengi ejemba batugianon asariro iimakebu. Ejembanon nanamemengia awaa iima kawaajon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono ii mepeseen mun laligowuya.”* Kian.

Jiisasnon Kana qaawaa kania kuma onono.

¹⁷ “Niinon Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere ii qewagomambaajon ama mende kan laligojen. Iikaen tondu mende romongowu. Niinon qewagomambaajon qaagoto, qaa ii ten kondaborowe iikawaa honanon pondan koloowaatiwaaajon ama kan laligojen. ¹⁸ *Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu, Mooseswaa Kana qaanon tere melaazilin mon me kirifi on-oombaa jimbolana motoongo ii mende totoon aliwaato, qaa kuuya ii wala hongiawo kolooro Siwe namo yoronon goron qewaota.

¹⁹ “Kawaajon monnon Kana qaawaa jenkooto melaada iikawanonga qaa mon kolonani ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentotonon keuro qata melaada daaburuya qabuya. Kaen qabuto, monnon ii ten koma otaan ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentoton uutanon keuro qata Somatanana qabuya.

²⁰ “Niinon iikawaa so kokaen injjowe mobu: Onoo nanamemengia solana kanon mono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) yonoo siligia kaana ororon koloowabo. Siligianon yonoo sili mamaga mende uuguwaati een, ononon mono Siwewaa bentoton uutanon mende keubuya.” Kian.

Yon kazi ano unugi koomuwaa kania.

²¹ *Jiisasnon toroqen jero, “Ononon wala eenanon qaa mon kokaen injjonkegi, ‘Ejemba mon mende qegi komuwa,’ ano ‘Monnon kazia qero komuwaati, ii mono distrikwaa qaa jakeyanon ongi qaaya jen tegowuya.’

²² “Kaen injjogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monnon aliawo angowowo ama irina soono yon kazi anji, ii mono kaanagadeen distrikwaa qaa jakeyanon ongi qaaya jen tegowutiwaa so kolooja. Kaanjadeen monnon alia jejewili qaanon jen bolin ‘Gii nekonu uuga qaa koloojan,’ jeji, ii mono kantriwaa jigo kaunsol yonoo jaagianon ongi qaaya jen tegowutiwaa so kolooja. Monnon alia qaa saganon jen bolin ‘Gii angonjoragawo koloojan,’ jeji, iinon mono gere sianon kemebaatiwaa so koloowaa.

²³ “Kawaajon giinon mamatewoo nandunga men kan alatanon amambaajon ana iikanon qaa kokaananon momoganon kounaga: Alagaa uutanon qaa ero iinon kazi ama gomambaajon moja. Qaa kaana romongowagati een, ²⁴ kalenga ii mono alata baatanon ama wala alaganon kema iwo qaagara jen solanani uumotoon ama iikawaa gematanon mombo kan mamatewoo nandunga Anutuwaajon amba.

²⁵ “Kereganon seleganon kuun qaa jakeyanon horon gomambaajon ano komitiwaanon kema kana somatanon iikanon mono kaparan koma uumotoon ama qaagara jen solananiwao. Kaen mende ambaoti een, kereganon saanon oron gono (jas, majistreit) jenteege toyaa jaanon keuna moma jero opotorowaa boronon kena kapuare mirinon goombabo. ²⁶ Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Gii iikanon wantaaga kuuya ambaatiwaa so osin rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andoboronon mono wantaaga men kamaawaga.” Kian.

Sero yongorowaa kania

* 5:16: 1 Piito 2.12 * 5:18: Luuk 16.17 * 5:21: Eks 20.13; Dut 5.17

27 **“Qaa monj kokaen injijonkegi, ‘Serowilin mono mende amba.’* 28 *Kaen injijogito, niinonj qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monjonj serowaa siinj kombomban^{aa} qaganonj emba uunj iiji, iinonj mono uutanonj iwo serowilin anja.*

29 **“Jaaga dindinganonj singisonjgo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono qonjoma gilina kemba. Sele kitiga monjonj tiwilaaro kaanonj Siwenonj una sokombaato, sele busuga jumunja laligona hagogi gere sianonj kemenj tiwilaawabo.* 30 **Boro dindinganonj singisonjgo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono kotonj gilina kemba. Sele kitiga monjonj tiwilaaro Siwenonj una sokombaato, sele busuga jumunja laligonj gere sianonj kemenj tiwilaawabo.”* Kianj.

Loemba mesaonj aoaowaa kania

31 **“Qaa monj kokaen jegita eja, ‘Monjonj embia mesaowaati, iinonj mono mesaonj aoaowaa papiaya oonj embia muba.’* 32 **Kaen jegita ejato, niinonj kokaen injijowe mobu: Monjonj embia olonk^{alu} ano mesaonagato, kania mombaajonj embia mesaowaati, iikaanja kanonj mono embianonj olonk^{alu} ambaatiwaaajonj kondoonj singisonjgowaa qaayawo koloona. Kaen kolooro eja mombo mero eja dologa iikanonj mono kaanagadeen olonk^{alu} ambaa.”* Kianj.

Qaagia jojopan qaanonj mende jenj kotiiwu.

33 **“Qaa monj ii kaanagadeen wala eenanonj kokaen injijonkegi, ‘Qaagia jojopan qaanonj jenj kotii^{giti}, ii mono mende uuguwu. Pombaajonj iwoi ambonatiwaa qaaya jojopan qaanonj jenj somongogiti, ii mono otaagi honawo koloowa.’*

34 **“Kaen injijogito, niinonj qaa ii kokaen jenj asariwe mobu: Qaagia mono jojopan qaanonj mende totoonj jenj kotiiwu. Siwe ii Anutu^{waa} jin^{karonj} dunja koloojiwaaajonj ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanati eenj, Siwe Toyanonj saanonj ironja meleeno qananonj ubaa.’*

35 **“Namo ii Anutu^{waa} kaniaa doya koloojiwaaajonj ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanati eenj, namononj saanonj qenj turunj nomba.’ Jerusalem ii Kinj Tak-kootoyaa sitia koloojiwaaajonj ama qaa koi kaanja ii kaanagadeen mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanati eenj, Kinj Somata iinonj saanonj qemasologena^a ironja meleeno qananonj ubaa.’* 36 *Gii wanj juga injana mena taanja koloowaatiwaaajonj amamaawaga ano wanj juga taanja mena injana koloowaatiwaaajonj amamaawaga. Kawaajonj qaa kokaen mende jewa, ‘Qaa honja mende jemanati eenj, Anutunonj saanonj wan^{naa} juya mundanonj qero utegowaa.’* 37 *Jojopan qaa mende jewuto, oonj-qaawaaajonj mono ‘Oonj!’ jewu ano qaagowaaajonj ‘Qaago!’ jewu. Qaa dindinja iikanonj qaa iwoi toroqewuti, ii mono Kilen^{aa} Toyanonj sololoonj onjono koloowaa.”* Kianj.

Jena jewe ana ambe ii mende ambu.

Luuk 6.29-30

38 **“Qaa monj kokaen injijonkegi, ‘Monjonj jaaga qisigowaati, gii mono ironja meleema iwaa jaaya qisigowa. Monjonj jega qemburatiwaaati, gii mono ironja meleema iwaa jeta qemburatiwa.’*

39 **“Kaen injijogito, niinonj qaa ii kokaen jenj asariwe mobu: Monjonj bologa ama onjombaati, ii mono mende qetegonj tuarenjenj ama mubu. Kaen qaagoto, urunga dindinja qetaaliwaaati eenj, mono urunga lee kaanagadeen qetaaliwaaatiwaaajonj meleemba.* 40 *Monjonj ‘Selekopaaga memanja,’ jenj qaanonj goomambaajonj moji eenj, mono mesaonj malekuga qaga kaanagadeen muna bunja qenj aowa.*

* 5:27: Eks 20.14; Dut 5.18 * 5:29: Mat 18.9; Maak 9.47 * 5:30: Mat 18.8; Maak 9.43 * 5:31: Dut 24.1-4; Mat 19.7; Maak 10.4 * 5:32: Mat 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18; 1 Kor 7.10-11 * 5:33: Lew 19.12; Janj 30.2; Dut 23.21 * 5:34: Jei 5.12; Ais 66.1; Mat 23.22 * 5:35: Ais 66.1; Ais 48.2 * 5:38: Eks 21.24; Lew 24.20; Dut 19.21

⁴¹ “Kaanagadeen moŋnoŋ gesoya kilomiita motooŋgowaa so elaan kembagatiwaajon kuun gombaati een, mono saanon ten koma kilomiita woiwaa so elaan iwo kamba. ⁴² Moŋnoŋ goonoŋ iwoi mombaajon qisiŋ gombaati, ii mono muba. Moŋnoŋ ‘Iwoi nona kitia era meleemaŋa,’ jen qisiŋ gombaati, ii mono gema mende qeŋ muba. Kian.

Kaziuruga mono uuganoŋ jopagoŋ oŋomba.

Luuk 6.27-28, 32-36

⁴³ * “Qaa moŋ kokaen injiŋkegi, ‘Ejemba kosogianoŋ laligoŋ alaurugia koloojuti, ii jopagoŋ oŋomakebuto, kaziurugia mono meleema kazi ama oŋoma laligowu.’

⁴⁴ “Kaen injigito, niinoŋ qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Oŋo mono kaziurugia jopagoŋ oŋoma nama sisiwerowero ama oŋomakejuti, iyoŋooŋoŋ mono qama kooliŋ laligowu. ⁴⁵ Kaen amakebuti een, iikaanŋa kanon Maŋgia Siwe gomanon laligoŋi, mono iwaa kania qendeema meraboraanŋa kolooŋ laligowuya. Iwaa kania ii kokaen: Iinoŋ weenŋa mende aŋgoŋ kono kouma ejemba awaa ano bologa kaanagadeen men asariŋ oŋomakeja ano koŋ anota ejemba dindiŋa ano doogoya yoŋoo nene gawoŋgia kaanagadeen bedu menkeja.

⁴⁶ “Oŋonoŋ mono nona gomambaa tania uugun Anutuwaa kania qendeema aonkebu. Takis tiliqiligiawo megi sisigia menkejuti, iyoŋonoŋ alaurugianoŋ jopagoŋ oŋoŋgi ii meleema jopagoŋ oŋomakeju. Ii uumeleembaa silia qaago. Oŋo yoŋoo sili iikayadeen otaan aonkebuti een, Anutuwaanon tosa moŋ mende kolooŋo iinoŋ siligiaa tosaya mende oŋono tawa moŋ mende bunŋa qeŋ aowuya. Kawaajon mono ejemba korebore jopagoŋ oŋoma laligowu.

⁴⁷ “Uumeleembaa gadokopa ejembanon kaanagadeen batugianoŋ joloŋgia jen aon laligojuto, ii uumeleembaa aiweseya qaago. Oŋo yoŋoo so alaurugia oŋoo batugianoŋga joloŋgia jen aonkebuti een, iikanon mono gadokopa ejemba kaanŋa kolooju. Gadokopa ejemba yoŋoo siligia mono uugun awaa soro kolooŋ laligowu? ⁴⁸ * Oŋoo Siwe Maŋgianoŋ akadamu soro kolooŋi, oŋonoŋ mono iikawaa so akadamu sorogiawo kolooŋ laligowu.” Kian.

6

Memeqemean ejemba ii kalen oŋomakebu.

¹ * Jiisasnoŋ kokaen kuma oŋono, “Mono kokaembaajon galen men aon laligowu: Nanamemeŋgia solanŋa dindiŋa ii ejembanon iima oŋooŋoŋ mogi ubaatiwaajon ama mende amakebu. Kaen amakebuti een, oŋoo Maŋgia Siwenon laligoŋi, iinoŋ mono siligiaa tosaya mende oŋono tawa mende bunŋa qeŋ aowuya.

² “Kawaajon memeqemean ejemba kalen oŋomanjen ii qenjaaronon koman romombo uun qeleambutiwajon mende amba. Uumeleembaa ejemba selesleya yoŋonoŋ ejembanon men biwiin oŋombutiwaajon moma qamakooli mirinoŋ ano kana somatanon kema ejemba injiima kaen amakeju. Niinoŋ qaa honŋa toon moŋ kokaen injiwoe mobu, Yoŋonoŋ mono siligiaa tawaya kuuya bunŋa qeŋ aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.

³ “Giinoŋ kaen mende ambato, memeqemean ejemba kalen oŋomanjen boro dindiŋanon nomaen anji, boro qaniganon ii mende moba.* ⁴ Kalenŋa iikanon aasangoŋanon ero Maŋganoŋ nanamemen aasangoŋa iimakeji, iinoŋ mono tawa gombaa.” Kian.

* **5:43:** Lew 19.18 * **5:48:** Lew 19.2; Dut 18.13 * **6:1:** Mat 23.5 * **6:3:** Boroga qaniganon ii mende mobaati, qaa iikawaa kania ii kokaen: Ii mono aasangoŋanon ana komunjua alaganon kaanagadeen ii mende moba. Anutunon sololooŋ gono gawon awaa afaanŋon menkejanŋi, ii mono geenŋo duduunkejanŋ.

Qamakooli gawombaa kania kokaen:

Luuk 11.2-4

⁵ **“Kawaajon Anutuwaa qama kooliwuti, ii mono uumeleembaa ejemba seleseleya yonoo so mende ambu. Yononon ejembanon injiibutiwaajon moma siingianon qamakooli mirinon ano kana sosoonon nama qama koolinkeju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya buna qen aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.*

⁶ *“Giinon kaen mende ambato, Anutuwaa qama koolimanjen mono geengaa miri uuta melaanon uma nagu koma Manga aasangoyanon laligoji, ii qama koolin muba. Kaen ana Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa.*

⁷ *“Qama kooliwuti, iikanon mono uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo tani kaan† qaa julujulu ii mende jen laligowu. Yononon qaa je seiseiya jegi Anutunon iikawaajon ama geja ama moma onombaatiwaajon romongonkeju. ⁸ Mono kokaembaajon yonoo so mende koloon laligowu: Ono naa iwoiwaajon amamaan mozoqozoron anjuti, Mangianon ii mende qama kooligi waladeen modaboronkeja. ⁹ Mono kokaen qama koolinkebu:*

Nonoo Manana, gii Siwenon laligojan. Goo qaga mono toroya ewa.

¹⁰ *Mono galen koma nonona bentotonga hona koloowa.*

Goo uusiinga Siwenon ten komakejuti, ii mono namonon kaaniadeen koloowa.

¹¹ *Ketewaa nenenana ii mono sonananon nonomba.*

¹² *Tosia yonoonon tosa nonoonon eji, nono ii mesaon ononjon eej, gii mono iikawaa so nonoonon tosa songbama nonomba.*

¹³ *Angobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono angon koma nonoma Kilenaa Toyaa borianonga† metogon nonomba. (Gii geengo bentoton Toya, ku-usun Toya ano asamararan Toya ii kamba kamba laligon kouma laligona ano tetegoya qaa laligon ubaga. Ii onanon.)*

¹⁴ **Ono ejemba yonoo singisongogia mesaowuti eej, Siwe Mangianon mono kaanagadeen onoo singisongogia mesaowaa. ¹⁵ Mesaowaato, ejemba yonoo singisongogia mende mesaowuti eej, Mangianon mono kaanagadeen onoo singisongogia mende mesaowaa. Kian.*

Nene singi laaligo ii kokaen amakebu:

¹⁶ *“Nene singi laligowuti, iikanon mono uumeleembaa ejemba seleseleya kaana kubosobosole mende ama laligowu. Yononon Anutuwaajon nene singi laligonkejuti, ejembanon ii iibutiwaajon ama zilingolon ama jaasewanganon saabesaabe kolonkeja. Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya buna qen aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.*

¹⁷ *“Giinon kaen mende ambato, Anutuwaajon nenewaa singi laligon kanon mono tonon gbulunon me saifenon jaasewanga songbama wan juga qen laligowa. ¹⁸ Kaen ama nenewaa singi laligona ejembanon qaagoto, Manga aasangoyanon laligoji, iinon ii iibaa. Kaen ana Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa. Kian.*

Iwoi sewana somata ii mono Siwenon men kululuuwu.

Luuk 12.33-34

* **6:5:** Luuk 18.10-14 † **6:7:** Waba kantri yononon Anutu mende moma mun bejsakongia morota morota qama koolin qaa omaya julujulu ii tondu jen laligoju. ‡ **6:13:** “Bologa Toyaa borianonga metogon nonomba,” tosiannon qaa ii kokaen meleenju: bologanonnga metogon nonomba. * **6:14:** Maak 11.25-26

19*“Moneŋ hina iwoi ii mono namonoŋ eŋ oŋombaatiwaajon mende meŋ kululuuwu. Kaen meŋ kululuugi kanon dumunjan gejalolonon ii kitogi kasukerajuju rost (kufeŋ) meŋ boliro kikekakasililin yononon miri qosoma uma yongoro meŋkeju.

20 “Namonon qaagoto, Anutuwaa uusiŋa teŋ kongi qabuŋagianon somariwaatiwaa-jon mono kaparan komakebu. Kaen anŋi maa suanŋia qaita mon ii Siwe gomanon ero gureŋ dumunjanon ii mende kitogi kasukerajuju rost (kufeŋ) ii mende meŋ boliwuya. Kikekakasililin yononon eu uma miri qosoma iwoi yongoro mende mewuya.

21 Iwoiwaajon akadamyua meŋ mona uji, iikanon miri monŋen ero giinon mono uuga kaanagadeen iikanon qokotaan laligowaga. Kian.

Selewaa asasaga ii jaanana.

Luuk 11.34-36

22 “Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajon ji monon jaaga mende meŋ boliji een, iikanon mono toon asaridabororo Anutuwaa asasaganon saanon uuganon meŋ asariro laaligoga kuuya asasaganon laligowaga.

23 “Asasaganon laligowaato, siin kombombana bologanon me iwoi monon jaaga meŋ bolin asasaga kojanŋiji een, iikanon selewaa laaligoga kuuya kaanagadeen meŋ tiiro pangaman uutanon umbuqumbian laligowaga. Kaen kolooro pangamanon uugaa asasaga kojanŋiro tiiji een, geenŋaa pangamanon mono ‘Yei!’ damubiribriawo kolooja. Kian.

Anutuga me moneŋga moma laariwaga?

Luuk 16.13; 12.22-31

24 “Monon pon woi welen qeŋ oromambaajon amamaankeja. Monon kaen amambaajon moji, iinon mono mon kazi ama muŋ mon uutanon jopagowaa. Mombanon qokotaan mon jejewili ama mubaa. Kawaajon ononon Anutu ano moneŋ hina ii mindirin welen qeŋ orombombajon amamaawuya. Kian.

Anutu moma laarin majakaka mende mobu.

25 “Kaen kolooro niinon kokaen injowee mobu: Ono namonoŋ laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jeŋ mende mobu, ‘Mono naa iwoiga anŋun aon newonaga ano naa iwoinon selenana esuwonaga?’ Jaagiawo laligojuti, iikanon iwoi hona kolooro nenenon iikawaa qerewenja kolooja. Selegiawo laligojuti, iikanon iwoi hona kolooro opo surunon iikawaa qerewenja kolooja. Mono ii romonŋowu.

26 “Kanakeewan koonja koonja ii mono injibu. Yononon nene kota mende qosoma kororonkeju. Dumun hona ii mende koton kowi mirigianon mende meŋ kululuunkeju. Ii qaago toton ano onoo Siwe Mangianon mono kileŋ ii unuaginkeja. Ono koon yonoo so qaagoto, onoo sewanŋianon mono koon sewanŋia unuugun uuta kolooja me qaago? Mono ii romonŋogi kamba.

27 “Onoononŋa monon majakaka moma iikaana kanon namonoŋ laligowaatiwaa kambana ii ween motoonŋowaa so meŋ toroqewaa me qaago? Ii qaago toton!§ 28 Opo surugiaajon mono nomaembaajon majakaka moju? Ii mende sokonja. Sombembaa japu jarin juraya somariinkejuti, mono ii unu injibu. Yononon opo surugiaajon beweso mende longbamakeju ano gawon tosaana mende meŋkeju.

29*“Ii kileŋ niinon kokaen injowee mobu, Kin Solomonon goul silwaya qeragon asombilibiliawo laligoroto, iwaa malekuya ii lein firindua me jura mombaa so iimasiinŋawo mende kolooro. 30 Sombembaa japu jarin juraya toon kete koso-nananon ero woran kongi kamaaro meŋ kululuun gilin oogi jewaato, ii kileŋ Anutunon ii awaagadeen menjeronŋonkeja. Kawaajon iinon ono kaanagadeen saanon esuun

* 6:19: Jei 5.2-3 § 6:27: Tosianon jawo 27 ii kokaen meleema jeju: Onoononŋa monon majakaka moma iikaana kanon selia wan fiitwaa so toroqen meŋ korimambaajon amamaawaa. * 6:29: 1 Kin 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

onjombaa. Onjonon japu jarin jurayaa so qaago. Anutunon kalan koma onjomambaajon moma iikawaajon siinɔ uuta momakeja. Oo ejemba, momalaarigianon mono naam-baajon een toontoon melaada kolooja?

³¹ “Kaen kolooro onjo mono laaligogiaa majakaka ano motoqoto mende momakebu. Ii moma bimoon kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ ano ‘Naa iwoinon selenana esuuwonaga?’

³² “Ii kokaembaajon: Uumeleembaa gadokopa yonjonon iwoi kuuya ii bunɔ qen aowombaajon kaparan koma uugere momakeju. Onjonon iwoi kuuyaajon memegemean men osinkejuti, onjo Siwe Mangianon mono ii modaboroja. ³³ Iikawaa uugereya mende mobuto, wala mono Anutuwaabentotonon keuma iwaa jaanon solananiwombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon anɔ ero iinon mono galen koma onjoma iwoi iikaanɔ kuuya ii kaanɔideen onjombaa.

³⁴ “Kaen ama onjonon mono woran laligowutiwaa majakakaya ii mende momakebu. Worambaa majakakaya ii worambaajon. Ween motomotoombaa majakakagia mono anɔ anɔ bosinin sogianon koloowaa.” Kian.

7

Jenteego toya kaanɔ mende koloowu.

Luuk 6.37-38, 41-42

¹ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Anutunon qaagia gosin jen tegoro kamaawubotiwaajon mono tosaanɔ yonoo qaagia mende gosin jen tegowu. ² *Kawaa kania ii kokaen: Onjonon tosaanɔ yonoo qaagia gosin jen tegowuti, Anutunon mono keda motoononondeen onjoanɔgia qaagia gosin jen tegowaa. Onjonon tosaanɔ yonoojen jenkooto ama men uma kamaan gosin onjomakejuti, Anutunon mono iikawaa so onjoanɔgia ama onono uma kamaankebuya.

³ “Gii alagaa jaanon godomaruru melaada iijanto, geenɔaa jaaganon gere tapia somata eji, ii mono naambaajon mende iima kotojan? ⁴ Me nomaembaajon ama afaanɔn alaga kokaen ijojan, ‘Alana moba, nii saanon jaaganonɔ godomaruru itagowe kamaawa?’ Kaen afaanɔn jejanto, gere tapia somata ii geenɔaa jaaganon eja.

⁵ “Oo gii uumeleembaa selesele ejaga, gii mono wala geenɔaa jaaganonɔ gere tapia somata men giliwa. Ii men gilingo tororo iima koton alagaa jaanonɔ godomaruru melaada ii saanon itagona kamaawaa. ⁶ Iwoiwaajon mogi tak-kootoya qaita mon kolooji, ii mono kasu mende onjombu. Maa damandan qeqeta ii mono bao bagianon mende giligi kamba. Kaen ambuti een, iyonjonon mono ii kanagianon tilalaan onjoma mombo meleema onjoanɔgia inin kitomiton onjombubo. Kian.

Mono qisin mongama Anutuwaab nagunon qenkebu.

Luuk 11.9-13

⁷ “Mono Anutu qama koolinkebu. Qama kooligi gosin iwoi onjombaa. Mono iwoiwaa Anutuwaanon borolan men mongamakebu. Ii monganɔi qendeeno iwoi mokoloowuya. Mono nama nagunon qenkebu. Qegi nagu horon onjombaa. ⁸ Monjon Anutu qama koolinkeji, Anutunon mono iwaa kitia meleenon bunɔ qen aowaa. Iwoiwaa mongamakeji, iinon mono iwoi mokoloowaa. Nagunon qenkejiwaajon mono nagu horon mubaa.

⁹ “Mobu, ejemba onoononɔ moronon kokaen anaga: Merianon bisketwaajon qisiro jamo mubaa? ¹⁰ Me merianon sorawaajon qisiro qato mubaa?

¹¹ “Kaen kolooro onjo ejemba bologa koloon kilen kalen awaa awaa meraboraurugia onjombombaa so koloojuti een, onjo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kalenɔ

* 7:2: Maak 4.24

nomaen anjon konaga? Iwaa uutaa nanamemenja ii nunuugun qaita mon kolooja. Kawaajon onjo iwoi awaawaajon qama koolin qisin mubuti een, iinon mono siinanon ii onombaa.

¹² **“Kawaajon ejembanon onjo iwoi kuuya ama onombutiwaajon momakejuti, iikawaa so mono ii kaanagadeen ama onomakebu. Kaen anji Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoo Buju Tere qaagia iikanon mono hongiwawo kolooro mindimindiri kanianon asuganon koloowaa. Kian.*

Mono kiropo nagu gonjonja koton kembu.

Luuk 13.24

¹³ *“Gere sianon kemebombaa kania ii afaangoya ano naguya ii laanania. Ejemba seiseyanon nagu ii koton kana ii metetereen kembuya. Kawaajon onjo mono kiropo nagu gonjonja koton iikawaa uutanon kembu.*

¹⁴ *“Laaligo kombombananon keukeutaa kania ii opoponogoya osiqosiawo ano naguya ii gonjonja. Ejemba afaangoyanon nagu ii mokoloowuya. Kian.*

Gerewaa kania ii honja iima moma kotowu.

Luuk 6.43-44

¹⁵ *“Gejatootoo ejemba takapolakaya yononon lamawaa sele esuya mouma onoonon kankejuto, uugianon kasu kawalia kaana kolooju. Kawaajon onjo mono yonoonon ama toogia moma galej men aon laligowu. ¹⁶ Gawongiaa honja iigi kanagia qendeeno saanon moma kotowu. Nejon honja ii kasuneselanon koloonkeja me qaago? Warun honja ii kowororonon kolooro men kululuunkejon me qaago? Qaago!*

¹⁷ *“Kawaa so gere awaa kuuya yononon hongia awaa kuunkejato, gere bologanon mono hongia bologa kuunkeja. ¹⁸ Gere awaanon honja bologa kuumambaajon amamaankeja ano gere bologanon honja awaa kuumambaajon amamaankeja.*

¹⁹ **“Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono galejanon koton men gerenon giliro kemebuya. ²⁰ *Iikawaa so ejemba yonoo gawongiaa honja iigi kanagia qendeeno saanon moma kotowuya. Kian.*

Gowoko honja kania

Luuk 13.25-27

²¹ *“Noo Siwe mannaa uusiina ten komakeji, iinon mono iwaa bentotonon keubaa. Mamaga yononon noojon ‘Pon, Pon!’ een qama jenkejuto, kuuya yononon Siwewaa bentotonon mende keubuya.*

²² *“Jenteegowaa kamban somata iikanon mamaga yononon kan noojon kokaen nijowuya, ‘Oo Pon Pon, nononon mono goo qaganon iwoi koloowaatiwaa gejatootoo qaa waladeen jen laligonin. Nononon mono goo qagaa esujanon omeya omeya onotaan laligonin. Goo qaganon mono nemun koma nonono angoletto esunmumugiawo mamaga men laligonin. Ii duduujan me?’ ²³ *Kaen nijogi kamban kanon kaniagia asuganon kokaen injjowe mobuya, ‘Niinon kamban monjon onjo mende moma onombe. Ejemba jeulalan aana, onjo mono nomesaon togowu.’ Kian.*

Miri memewaa momakooto awaa ano kaapiroja

Luuk 6.47-49

²⁴ *“Kaen koloojiwaajon daen yononon noo qaa jena jejeni, ii moma iikawaa so ten koma menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema momakooto ejawaa so ama kokaen jemaana: Iinon miria jamo kowonjin qaganon mero. ²⁵ Kaen mero konuru kambanon kon rombu gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuroto, miri ii jamo kowonjin qaganon mero nanotiwaajon ama mende kuno.*

* 7:12: Luuk 6.31 * 7:19: Mat 3.10; Luuk 3.9 * 7:20: Mat 12.33 * 7:23: Ond 6.8

²⁶ “Daen yononon noo qaa jena jejeni, ii moma iikawaa so mende terj koma menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema eja nekonaa so ama kokaen jemaŋa: Iinon miria sakasin banjare qaganon mero. ²⁷ Kaen mero konjuru kambanon kon rombuŋ gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuro gororonon kamaaro.” Kiaŋ.

Ejembanon Jiisaswaa ku-usunjaajon waliŋgogi.

²⁸ *Jiisasnon qaa ii jedabororo ejemba tuuŋa tuuŋa yononon mogi kuma ononoti, tani iikawaajon aarun waliŋgogi. ²⁹ Iinon yonoo Kana qaawaa boiurugiaa tani mende kuma ononoto, ku-usun Toya koloojiwaa so ejemba kuma onono moma tani kawaajon waliŋgogi newogia tegoro. Kiaŋ.

8

Jiisasnon eja mon manimbayawo men solananiro.

Maak 1.40-45; Luuk 5.12-16

¹ Jiisasnon baanŋa ii mesaon kamaaro kanageso tuunlelembes somatanon gematanon otaagi. ² Kaen kagi kanon eja manimbayawo mononon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemeŋ kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon siinaganon men qeangon nomambaa-
jon mojan eeŋ, mono nii saanon men solananiŋ nomba.”

³ Kaen ijoro boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro awaa kolooro.

⁴ *Solananiro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena moba. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jen kootoya otaan solananijanijawaa dangisen nandunŋa ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.” Kiaŋ.

Jiisasnon kawali galeŋ mombaa gawon ejia men qeangoro.

Luuk 7.1-10

⁵ Jiisasnon Kaperneam taanon kouro Room kawali galeŋ mononon iwaanon kan qama koolin kokaen ijoro, ⁶ “Oo Pon, noo gawon ejanaa seliaa bakayanon koomuya kolooro siimbobolo kanjanawo moma mirinon eja.”

⁷ Kaen ijoro kokaen jero moro, “Niinon mono kema ii men qeangomaŋa.” ⁸ Ii moma kokaen meleema ijoro, “Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanon gualeembaatiwaajon gamuna mojen. Kawaajon qaa jeganondeen jena welen ejananon qeangowaa.

⁹ Ii kokaembaajonŋa: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanon ama nongi laligojen. Noo baananon manjaqeqe eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononŋa mombaaajon ‘Kemba,’ jen kotowe iinon kembaa. Mombaaajon ‘Kawa,’ jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaaajon ‘Gawon koi mewa,’ jewe iinon ii mewaa.”

¹⁰ Jiisasnon qaa ii moma waliŋon ejemba otaan kagiti, iyonoonon eleema kokaen injoro, “Niinon qaa honŋa mon kokaen injowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaanŋa ii mombaa uutanon mende mokoloowe.

¹¹ *Niinon qaa kokaen injowe mobu: Ejemba tuun somasomatanon mono ween koukoutanonŋa ano ween kemekemetanonŋa kan Siwewaa bentoton uutanon kouma Aabraham, Aisak ano Jeikob yonowo nembanene nen korisoro ama laligowuya.

¹² *Yononon kaen laligowuto, bentotombaa meraboraana ii mono onomesaon hagon onongi pangamanon seleengen kemebu. Iikanon laligowuti, iyononon mono sama gilaan gobugia kigi qaro laligowuya.”

* **7:28:** Maak 1.22; Luuk 4.32 * **8:4:** Lew 14.1-32 * **8:11:** Luuk 13.29 * **8:12:** Mat 22.13; 25.30; Luuk 13.28

¹³ Kaen injijon kawali galen kokaen ijoro, “Gii mono miriganon kemba. Momalaari-gaa hona mono koloon gomba.” Kaen ijoro welen ejianon mono aua iikanondeen qeangoro. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga menj qeangon onono.

Maak 1.29-34; Luuk 4.38-41

¹⁴ Jiisasnon Piitowaa mirinon kema Piitowaa seujanon selegere ji kiro ero iiro. ¹⁵ Ii iima borianon oosiro selegereya mesaoro waama kanain Jiisas nene onon wagirowo.

¹⁶ Kaen laligogi goman tiiro kanon ejembanon alaurugia omegiawo ii mamaga unuama iwaanon kagi. Kagi ome ii qaayanon jen konjoma onono kouma kenji ano ji ejemba kuuya ii menj qeangon onono. ¹⁷ *Iikaan ano Anutunon qaaya gejatootoo eja Aisaiawaa uutanon ano jerota eji, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iinon ananaanon ji wijinana mero qaganon uro bosino.” Kian.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya

Luuk 9.57-62

¹⁸ Jiisasnon ejemba tuun somata liligon mugi injiima kaban kanon gowokouruta yonowow apu angon koton leegen keubombaaajon jen kotooro. ¹⁹ Kana qaawaa boi mononon Jiisaswaanon kan kokaen ijoro, “Boi, gii daen daen kembagati, niinon mono iikanon gii gotaan kamaa.”

²⁰ Ii moma Jiisasnon kokaen ijoro, “Duuyaa kasuya yononon jamo kobaagianon egi kanakeewambaa koonon yononon saran bambanngianon laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja hononon mono dakanon kema wanon naa qembonon qen laarin haamo menaga?”

²¹ Kaen ijoro gowoko yonononnga mononon kokaen ijoro, “Ii saanonto, mannanon komumambaa anjiwaajon mono jena wala kema galen kombe komuro ron kombego.”

²² Kaen jeroto, Jiisasnon meleema ijoro, “Mono mesaowa, koomuya yononon qamogia koomuya ii saanon ron kombuto, giinon mono kan nii notaawa.” Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Maak 4.35-41; Luuk 8.22-25

²³ Jiisasnon kema wanon uutanon uro gowokouruta yononon otaan iwo motoon kenji. ²⁴ Kenji raidimbon somatanon obabanngota apu angonon koloon giliro. Giliro sirinon wanon uutanon kemen saa qemambaaajon anoto, Jiisasnon gaon ero. ²⁵ Gaon ero gowokouruta yononon kema mindiin ijogi, “Hei Pon, mono ilaan nonomba. Nonon angonon tiwilaawombaaajon anjon.”

²⁶ Kaen ijogi meleema kokaen injijoro, “Oo onon momalaarigia melaada, mono naambaajon toroko momo eja kolooju?” Kaen injijon waama musu ano siri jen koton orono sirinon goron qen ero.

²⁷ Kaen kolooro awawalin qisin aon jegi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe jen koton orono jeta ten konjao.” Kian.

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qeangori.

Maak 5.1-20; Luuk 8.26-39

²⁸ Kaen kolooro apu angon koton leegen Gadara yonon gomanon keuro. Iikanon keuma eja omegarawo woi yoronon qasirinonnga kan Jiisas mokolori. Yoronon irinonsoon eja uugeregarawo koloori kuuyanon kana iikanon kembombaaajon amamaagi. ²⁹ Yoronon Jiisas mokolon silama kokaen qama gigilaari, “Ae! Gii Anutuwwa Meria koloojan. Gii mono nomaen ama nonomambaaajon kajan? Siimbobolo momo kabanon mende kan kuuro waladeen ii geriawo ama nonomambaaajon koi kajan me?”

³⁰ Iikanondeen koriganon qaagoto, kosogianon kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi. ³¹ Kawaaajon ome yononon kokaen jen Jiisas welema mugi,

* 8:17: Ais 53.4

“Giinon nono konjoma nonombagati een, mono wasin nonona saanon bao tuun yonoo uugianon kemebona.”

³² Welema mugi Jiisasnon “Mono kema kemebu,” jen jen koton onono. Kaen jen koton onono iikanondeen eja uugaranonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun jumuna yononon mono lugun newonewoyanon (siasianon) kema jororonon apu angonon kemen nemoton komudaborogi.

³³ Komudaborogi bao galen yononon koko koma unjurama taonon kema qaa bujugia kuuya jegi. Eja omegarawo yoroonon iwoi kolooroti, iikawaa bujuya kaanagadeen injijogi. ³⁴ Inijogi moma taon ejemba jaasoonon yononon mesaon Jiisas mokolon iibombaajon kagi. Kan iima Jiisasnon yonoo mindimindiri sopa goman mesaon kemaatiwaajon welema mugi. Kian.

9

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya meagoro.

Maak 2.1-12; Luuk 5.17-26

¹ Jiisasnon wango uutanon uma mombo apu angon koton leegen keuma iyanaa taonon keno. ² Kamban kanon eja tosanon alagia sele bakaya koomuya tambo-maenon eroti, ii demberunon ama angon kagi. Kaen kan Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisonogoga mesaojen. Kawaajon mono kotiin qaqabuabunagawo satiin laligowa.”

³ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosanon nama uugianon kokaen romongogi, “Eja koi kanon mono Anutu mepaqepae ama muja.”

⁴ Kaen romongogito, Jiisasnon roromongogia ii moma koton kokaen injoro, “Ono mono naambaajon qaa bologa uugianon romongogu? ⁵ Niinon ‘Singisonogoga mesaojen,’ jejeni, qaa ii mono afaanagadeen jejetaga. Monon kaen jero tosanon qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaajon qaa ii afaana so. Niinon qaa mon kokaen ijomambaajon mojen, ‘Mono waama kema.’ Qaa ii lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, ii mono asuganon asugiro iibu.

⁶ Mobu, balonon singisonogo mesamesaowaa ku-usuna ii Siwe gomambaa Eja honaajon eji, ono iikawaa kaniaajon umbuqumbuyan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu.” Kaen jen eja sele bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Gii mono waama tambomaega menj miriganon kema. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?”

⁷ Kaen ijoro iikanondeen waama mirianon keno. ⁸ Kaen kolooro ejemba tuun yononon ii iima waliigon Anutu mepeseen mugi. Balon ejawaajon ku-usun kaan murotiwaajon Anutu mepeseegi. Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Maak 2.13-17; Luuk 5.27-32

⁹ Jiisasnon iikanondeen kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Matyuu raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon kawa.” Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

¹⁰ *Kema Matyuuwaa mirinon kema nene nen ragiti, kamban iikanon takis meme eja tiliqiliyawo ano singisonogo eja mamaganon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi. ¹¹ Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon ii iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, “Ae! Onoo boigianon mono naambaajon takis meme tiliqiliyawo ano singisonogo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

* 9:10: Luuk 15.1-2

¹² Kaen jen ononji Jiisasnon kitia kokaen injjoro, “Ejemba jigia qaa yononon dok-tawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawaanon kemakeju. ¹³ *Niinon singisonjo ejemba onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solana koloojuti, ii qaago. Kawaajon qaa kokawaa kania mono kema kuma aon mobu, ‘Niinon siimolon oowombaajon qaagoto, kiankomun aowombaa siina mojen.’” Kian.

Nene singi laaligowaa qaaya

Maak 2.18-22; Luuk 5.33-39

¹⁴ Kamban kanon Jon Oomulu ejawaa gowokouruta yononon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, “Nononon ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon Anutuwaajon nene singi mamaga laligonkejon. Geengaa gowokouruganon mono naam-baajon nene singi mende laligoju?”

¹⁵ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon, nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambanonon ejawaa gemakootanurutanon gereya anji embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunagia koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon kawaajon ainjolon aisoon rama nene singi laligowombaajon amamaankeju. Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

¹⁶ (Ono laaligo walaga ano korisoro Buja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Kawaa qaa gemata ii kokaen injjomana:) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakaņa mende ama uumbinaankeja. Opo jakaņa gbilia kaanonon mono waziin moumou walaga hororo mombo riuro ootanon somariin boliqoliwabo.

¹⁷ Kaaniadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta kanon mende kosoro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon kamaan sooro taruyanon kileqileewubo. Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. Kaen anin yoronon awaa koloowao. (Kaaniadeen apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowabotiwaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaaniadeen laaligo walaga ano Oligaa Buja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.) Kian.”

Jirusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Maak 5.21-43; Luuk 8.40-56

¹⁸ Jiisasnon qaa ii injjoro qaa galen monon kouma Jiisaswaa batanon kemen simin kuma kokaen qama koolin muro, “Noo borana keteda koi komujato, mono kan boroganon selianon oosirina gbilin toroqen laligowa.” ¹⁹ Qama koolin muro waama gowokouruta yonowo ii otaan kenji.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁰ Kenji kamban iikanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinsa gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. Emba iikanon Jiisaswaa gematanon kan malekuyaa kiti susuya oosiro. ²¹ Ii oosirin iyanajon kokaen jero, “Niinon ii oosirimambaajon moma bimoon malekuyanondeen borona mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomana.”

²² Kaen jen oosiro Jiisasnon iikanondeen eleema ii iima kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Mono kotiin qaqabunabunagawo satiin laligowa.” Kaen ijoro moma aua iikanondeen qeangoro.

* 9:13: Mat 12.7; Hoos 6.6

Jiisasnoŋ Jairuswaa borata meŋ gbiliro.

²³ Toroŋeŋ kenŋi Jiisasnoŋ qaa galembaa mirinoŋ uma ejemba jingenŋ qama awelo uugiti ano ejemba tuuŋ guju giligiti, ii injiima kokaenŋ jeŋ kotoŋ oŋono, ²⁴ “Mono seleenŋenŋ kembu. Emba melaanoŋ mende komujaato, gaonŋa eja.” Kaenŋ jeŋ kotoŋ oŋono mogi jononŋsisi kaanŋa kolooro jomoma mugi.

²⁵ Jomoma mugito, ejemba tuuŋ somata ii injiijoro seleenŋenŋ kenŋi emba melaa iikawaa ee miri uutanonŋ uma borianoŋ mero waaro. ²⁶ Waaro iikawaa buju qaayanonŋ seinj mindimindiri sopa gomaŋ ii kuuya sokoma keno. Kianŋ.

Jiisasnoŋ jaagoo eja woi meŋ qeaŋŋonŋ orono.

²⁷ Jiisasnoŋ gomaŋ balonŋ ii mesaonŋ kemambaajonŋ keno eja jaagoo woiyanonŋ otaan gematanonŋ kanŋ kokaenŋ qari, “Deiwidwaa gbilia, gii mono kiankomuŋ noromba.”

²⁸ Kaenŋ qari miri mombaa uutanonŋ uro jaagoo eja yorononŋ Jiisaswaanonŋ kari kokaenŋ qisiŋ orono, “Jaagara meŋ toombaa ku-usuŋa noononŋ eji, ii moma laarijao me qaago?” Qisiŋ orono kokaenŋ meleema muri, “Poŋnara, ii saanonŋ moma laarijo.”

²⁹ Kaenŋ meleema muri jaa dawogaranonŋ oosiriŋ irijoro, “Momalaarigaraa so mono koloowa.”

³⁰ Kaenŋ irijoro jaagaranonŋ tooro. Kaenŋ kolooro galenŋ meme qaa kotakota oroma kokaenŋ irijoro, “Mobao, kokawaa bujuya ii mono moŋ mende jeri mobu.” ³¹ Kaenŋ irijoroto, yorononŋ mesaonŋ kema iikawaa bujuya jeŋ seiri mindimindiri sopa gomaŋ ii kuuya sokoma keno. Kianŋ.

Jiisasnoŋ eja qaamuunŋ moŋ meŋ qeaŋŋoro.

³² Jaagara tooro keni qaamuunŋ eja moŋ ii wama Jiisaswaanonŋ kagi. ³³ Kagi Jiisasnoŋ omeya konjono eja qaamuunŋ iinoŋ qaa jero ejemba tuuŋ yoŋononŋ ii iima walingonŋ jegi, “Tani koi kaanŋa ii Israel uutanonŋ wala eenanonŋ kambanŋ moŋŋenŋ mende iiniŋ. Qaago. Keteda koi jaa morotaga iijonŋ.”

³⁴ *Kaenŋ jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋ) yoŋononŋ jegi, “Iinoŋ mono omejiilanŋ yoŋoo poŋgiaa esuŋanonŋ ome oŋotaanŋkeja.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ kanageso yoŋoojonŋ wosoya moro.

³⁵ *Jiisasnoŋ kema gomaŋ ano taonŋ so liligonŋ ejemba qamakooli mirigianoŋ kuma oŋoma bentotombaa Oligaa Buŋa jeŋ asariŋ iikanonŋ uugia kuunŋ ji wiji ano jepajerepa kania kania meŋ qeaŋŋonŋ oŋoma laligoro. ³⁶ *Kaenŋ laligonŋ ejemba tuuŋa tuuŋa injiiro lama galenŋgia qaa taniŋaenŋ deenŋqeema ilinŋwalinŋ qeŋ qeŋelala laligogi yoŋoojonŋ wosoya moro.

³⁷ *Kaenŋ injiima gowokouruta kokaenŋ injiijoro, “Anutuwaa gawononŋ nene hoŋa mamaga osasaanŋ momogonŋ ejato, ii meŋ kululuuyaa gawonŋ meme ejembanonŋ mono afaanŋia laligoju. ³⁸ Kawaajonŋ nene hoŋa masuŋeŋgetaa Poŋanonŋ gawonŋ meme ejemba wasiŋ oŋombaatiwaajonŋ mono qama koolinŋ laligowu. Qama koolinŋ mugi gawonŋ ejemba asuginŋ hoŋa ii meŋ kululuuwu.” Kianŋ.

10

Aposol 12 yoŋoo qagia

Maak 3.13-19; Luuk 6.12-16

¹ Jiisasnoŋ gowokouruta 12 oŋoono iwaanonŋ kagi omejiilanŋ konjoma oŋombutiwaa ku-usuŋa oŋono. Kaanŋagadeenŋ ji wiji qeŋjeŋmanŋenŋ kania kania meŋ qeaŋgowutiwaa ku-usuŋa oŋono. ² Wasiwasi eja aposol 12 yoŋoo qagia ii kokaenŋ: Mutuya ii Saimon,

* **9:34:** Mat 10.25; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 * **9:35:** Mat 4.23; Maak 1.39; Luuk 4.44 * **9:36:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Maak 6.34 * **9:37:** Luuk 10.2

qata moŋ Piito qagi ano iwaa koga Andruu. Kawaa gematanon Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi.

³ Filip ano Bartolomyuu, Tomas ano Matyuu takis meme eja, Jeims Alfiuswaa meria ano Lebeus qata moŋ Tadius, ⁴ Saimon Zelot-politik ejaga* ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen Jiisas memelolo men muro.

Jiisasnon gowokouruta 12 wasin onono.

Maak 6.7-13; Luuk 9.1-6

⁵ Jiisasnon eja 12 ii wasin onoma kokaen jen koton onoma injoro, “Ono waba kantriwaa ejemba yonoonon mende kembu. Kaanagadeen Samaria prowins yonoo taongia moŋnon mende kembu. ⁶ Iikanon mende kembuto, Israel kanagesowaa lama soogiti, mono iyonoonon kembu. Ii gawongia mutuya. ⁷ *Daen daen kembuti, iikanon mono Buŋa qaa kokaen injon jen asariwu, ‘Siwewaa bentotonon mono kosere kaja. Mono iikawaa uutanon keubu.’

⁸ “Ejemba jigiawo mono men qeangon onoma koomuya ii men gbilin onoma laligowu. Ejemba manimbagiawo ii mono men solanani onoma omejiilan ii konjoma onoma laligowu. Anutunon iwoi kalen ononoti, ii mono toroqen kalen onoma laligowu.

⁹ “Kana kembutiwaajon soojaakota goul me silwa me aen kopanon memeta ii mono irimun kasagianon mende somongowu. ¹⁰ *Ejembanon gawon meme ejemba onoo laaligogia nanngowutiwaa so kolooju. Kawaaajon kana kembuti, iwoi koi mende men kembu: geso mende, maleku samonja mendeto, motoonngo mewu, kana esu mende ano taa gbaru mende mewu.

¹¹ “Kema taon me goman dakanon keubuti, iikanon mono moronon eja geria qabunayawo kolooji, iikawaaajon qisigi miri onombuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesaon kana kembu. ¹² Miri moŋnon uma luaenon yonowo ewaatiwaa jewu. ¹³ Kaen jegi luaegia angon kombutiwaa so koloojuti een, luaegianon mono iyonoo qagianon ubaato, ii angon kombutiwaa so mende koloojuti een, luaegianon mono eleema onoangiaanon kawaa.

¹⁴ * “Kema laligon miri moŋnon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo gomanon kaniŋ sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin konjoratinin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jen saanon goman me taon ii mesaon toroqen kembu. ¹⁵ *Niinon qaa hona moŋ kokaen injowe mobu: Anutunon kamban somatanon gemasologengiaa irona meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom ano Gomora goman yonoo so uugun toroqen onombaa. (Sodom Gomora yononon bologa kanjanawo men uugia mende meleengi Anutunon gerenon kondeema onoro.) Kian.

Kema gawon megisisiwerowero koloowaa.

Maak 13.9-13; Luuk 21.12-17

¹⁶ * “Mobu, lama yononon duuyaa kasu kawalia yonoo batugianon kemegi lugun injiwubo, niinon ono iikawaa tani kaana wasin onombe kembu. Kawaaajon mono mokolen† kaana momakooto qaganon galen men aon laligon kewo kaana ejemba bonjon koposowaa qaagia qaa laligowu. ¹⁷ *Ejembanon ono horon qaa jakegianon

* **10:4:** Nesenel paati Zelot yononon Room gawman tuarenjen ama iyangiaa nanan mewombaajon tompe men laligogi. * **10:7:** Luuk 10.4-12 * **10:10:** 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * **10:14:** Apo 13.51 * **10:15:** Mat 11.24; Jen 19.24-28 * **10:16:** Luuk 10.3 † **10:16:** Mokolen ano raskol yononon asuganon manja qegi uulanawo mokolon somongon onombuyaga. Iikawaa so bimoowabotiwaaajon gowoko nononon maslim, komyunist ano tosaana yonoo batugianon qanana misinari ii asuganon mende jenkejon. Momakooto ii awaa. * **10:17:** Maak 13.9-11; Luuk 12.11-12; 21.12-15

ama onoma qamakooli mirigianon qaa gawongia men ooli waayawonon onootiwuya. Kawaajon ejemba kaanja yonoojon mono galen men aon laligowu.

¹⁸ “Tosianon noojona ama unuangi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. Kaen nama noo kania nangun jegi eja geria ii ano waba kantri kanageso yononon ii mobuya. ¹⁹ Ii mobuto, qaa jakeyanon ama onongi nambuti, kamban kanon naa qaaga nomaen jewonaga, iikawaa majakaka mende mobu. Qaa jewuyati, ii Unja Toroyanon aua iikanondeen onombaa. ²⁰ Onoangiaa uugiaajongga qaa mende jewuyato, Amagiaa Unja Toroyanon mono uugia sololoo qaa jewuya.

²¹ * “Uumeleembaa gadokopa mononon daremunanon uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon angi qegi komuwaa. Kaanagadeen man mononon meraborata memelolo mero komuwaa ano merabora yononon nemunmanjurugia qetama onoma jegi unugi komuwuya. ²² * Noo qanaajon ama kantria kantria yononon kuuya kazi ama onongi laligowuto, mononon kaparan koma kamban tegowaatiwaa so kotiin bon qen nambaati, iinon mono oyanboyan buja qen aowaa.

²³ “Taon mononon sisiwerowero ama onombuti, ii mono kok koma taon mongen kumbu. Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Ono Israel taona taona mende liligodaborogi Siwe gomambaa Eja honanon eleema kawaa. ²⁴ * Gowoko mononon boiya uugun momoyawo mende kolooja ano welenqege mononon somataya uugun gawombaa momo mende men laligoja.

²⁵ * “Gowokonon boiya kaanja momoyawo kolooro sokombaa ano welenqeqenon somataya kaanja gawombaa momo men laligoro sokombaa. Miri uuta mombaa eja jen bolin qata Iimolan[‡] qajuti een, iwaa embameraanuruta yonoo qagia mono afaanagadeen iikaan qamakebuya. Kian.

Qaagiaajon mono galen men aon laligowu.

Luuk 12.2-7

²⁶ * “Ejembanon iwoi unun megii eji, ii kuuya mono kotungi asuganon koloowaa. Kaanideen qaa aasangoya eji, ii kuuya mono inisaangi moma kotowuya. Kawaajon ejemba yonoojon toroko mende moma laligowu. ²⁷ Niinon qaa pangamanon olon jemanati, ii mono asasaganon jewu. Qaa sane angi gejagianon kemero mobuti, ii mono sombenon asuganon jewu. Kawaajon mono qaagiaajon galen men laligowu.

Morowaajon toroko monin sokombaa.

²⁸ “Tosianon selegia qen komuwuyagato, unagia qen komuwombaaajon amamaawuyati, iyonoojon toroko mende moma laligowu. Ii qaagoto, iwoi jegeni koi: Mononon ku-usun men unja ano sele kaanagadeen tiwilaan orono gere sianon kemebaoti, iwaajon mono toroko moma laligowu. ²⁹ Tosianon arion (me wilisi) woi monen kota motoongodanon sewana mewutiwaajon amakejuto, iridogi Mangianon ‘Oon!’ mende jero iyoroongga motoongonon balonon mende kamaawaa.

³⁰ “Anutunon kalan koma onoma wan jugia kuuya kaanagadeen weengodaboron jangogia moja. ³¹ Ejemba onoo sewangia ii arion wilisi mamaga unuugun uuta kolooja. Kawaajon mono toroko mende moma laligowu. Kian.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Luuk 12.8-9

³² “Kaen kolooro mononon nii ejemba jaagianon jokolon nambaati, niinon mono kaanideen ii Manja Siwe gomanon laligojiwaa jaanon jokoloomanja. ³³ *Kaento,

* **10:21:** Maak 13.12; Luuk 21.16 * **10:22:** Mat 24.9, 13; Maak 13.13; Luuk 21.17 * **10:24:** Luuk 6.40; Jon 13.16; 15.20 * **10:25:** Mat 9.34; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 † **10:25:** Juuda yonoonon Iimolan qata Beelzebul. Ii omejiilan yonoo somatagia. Matyuu 9.34 kanon Jiisaswaaajon qa bologa ii qagi. Iikawaa so Jiisaswaa alauruta ananaajon qa bologa kania kania qamakebu. * **10:26:** Maak 4.22; Luuk 8.17 * **10:33:** 2 Tim 2.12

mononon nii ejemba jaagianon qakooma nombaati, niinon mono kaanjadeen ii Manja Siwe gomanon laligojiwaa jaanon qakoomanja.” Kianj.

Jiisaswaajon luae qaagoto, kazi koloowaa.

Luuk 12.51-53; Luuk 14.26-27

³⁴ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Kokaen mende romongowu: Jiisasnon luae qemambaajon ama namonon kamaaro. Niinon luae qemambaajon qaagoto, noojon ama juma deengi manjawaa soo somatanon aowuya.

³⁵ *³⁵ “Ii kokaembaajon jejen: Noo Buja qaananon ejemba uugia kuuro melengitiwaajon ama kokaen koloowaa: ‘Manj mera yoronon juma kerekere ani nemuj bora yoronon riitama aori enaronon enaroya qetama aon deembaota.

³⁶ Ejemba iyangiaa sumanjurugianon mono kereurugia koloowuya.’

³⁷ “Mononon nii gogoraagen ama noma nemuja me manja jegenja ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. Mononon nii gogoraagen ama noma meria me borata jegenja ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. ³⁸ *³⁸ Sisigia megii mononon nii notaan siimbobolo moma maripoonon komumambaajon mende jojoriwaati, ii noonon mende sokombaa.

³⁹ *³⁹ “Mononon iyanjaa laaligo siiseweweya qaa ii mokoloowaati, iwaa laaligoyanon mono soowaa. Mononon noojon ama laaligoya qeleeno soowaati, iinon mono oyanboyan laaligo mokoloowaa.” Kianj.

Anutunon gawongiaa tawaya onombaa.

Maak 9.41

⁴⁰ *⁴⁰ Jiisasnon jero, “Mononon onjo mirianon koma horon kalan koma onombaaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Mononon nii koma horon nombaaati, iinon wasinj nonoti, mono ii mirianon koma horon mubaa. ⁴¹ Mononon gejatootoo ejemba monj gejatootoo gawonjaajon ama mirianon koma horon kalan kombaaati, iinon mono gejatootoo ejembawaa tawaya buja qen aowaa. Mononon ejemba solanja monj solanja koloojiwaajon ama mirianon koma horon kalan kombaaati, iinon mono ejemba solanjaa tawaya buja qen aowaa.

⁴² “Mononon merabora koi yonoononga mombaajon noo gowokona koloojiwaajon ama apu sanjona qambiawo newaatiwaajon mubaati, Anutunon mono iikawaa tawaya meleema mubaa. Niinon qaa honja monj kokaen injowe mobu: Nanjon onjombuti, iyononon mono tawa mewuya.” Kianj.

11

Jombaanon gowoko woi Jiisaswaanon kari.

Luuk 7.18-35

¹ Jiisasnon jenkooto qaaya kaan gowokouruta 12 onono tegoro gomanj ii mesaon toroqen Galili prowinswaa taon tosanon kema Buja qaa kuma onoma iikanon uugia kuunjaligoro.

² Kamban kanon Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon rama Kraistnon gawon kaen meroti, ii moma gowokowita woi wasinj orono Jiisaswaanon keni. ³ Kokaen qisinj mubaatiwaajon wasinj orono kema jeri, “Menqeeango eja kawaatiwaajon mamboninj giinon ii koloojan me eja monj kanagenj kawaatiwaajon mambombonja?”

⁴ Kaen qisinj muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijori moba: ⁵ *⁵ Jaagoo yononon jaagia uunj iigi meendangoya yononon kana kema kagi manimbagiawo yononon solananigi jejaduu yononon qaa mogi koomugiti

* **10:35:** Mai 7.6 * **10:38:** Mat 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23 * **10:39:** Mat 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33; Jon 12.25 * **10:40:** Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16; Jon 13.20 * **11:5:** Ais 35.5-6; 61.1

yoŋonoŋ gbiliŋ waagi kamaanqeqeta yoŋooŋon Oligaa Buŋa jeŋ asariwe momakeju. ⁶ Kaen kolooro iigi mombaa uutanonj mende boliro gema nuwaati, iinonj mono simbawonjowo kolooja.”

⁷ Kaen meleeno Jombaa gowoko yorononj keni Jiisasnonj kanainj Jombaa kania ejemba tuun yoŋooŋonj kokaen jeŋ asariro, “Onjo balonj qararanjonkonjononj naama iibombaaŋonj kenji? Haamononj bowo utugonj metano wanŋan-wanŋan amakeji, onjo eja iikaanŋa kaya iibombaaŋonj kenji me? ⁸ Me naa iwoiga iibombaaŋonj kenji? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaaŋonj me? Mobu, ejemba malekugia iimasiinŋawo moumakejuti, iyonononj mono kinj yoŋoo jinŋaronj mirigianonj laligoju. Ii balonj qararanjonkonjononj qaago.

⁹ “Me naa iwoiga iibombaaŋonj kenji? Gejatootoo eja monj iibombaaŋonj me? Onjanonj, niinonj kokaen injowe mobu: Eja iigiti, iinonj mono gejatootoo ejemba tosaanŋa unjuugunj qaita monj kolooja. ¹⁰ *Iwaa kania ii wala eenanondeen kokaen oogita eja, ‘Moba, niinonj qelena gajoba monj wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindinjonj goo kana meleuro giinonj mono iwaa gematanonj namononj emu kemebaga.’

¹¹ “Qaa kaen ejato, niinonj qaa honŋa monj kokaen injowe mobu: Embanonjga merabora koloogiti, kuuya iyonoo batugianonj Jononj mono kuuya unjuugunj qabunayawo nanja. Nanjato, Siwewaa bentotonj uutanonj keuma Anutuwaawo qabunaya mokolonjkejuti, iyonoo batugianonj kamaanqeqeta konoga iinonj mono Jon uuguja.

¹² *“Jon Oomulu ejanonj Buŋa qaa jero kambanj iikanondeen kanainj Siwewaa bentotonj gerawo tuarenjenj ama manja qenkejuto, kilenj uulanjowo kema somariinjeja. Manja geregiawo qenkejuti, iyonononj mono bentotonj ii iyanjiaaŋonj horonj buŋa qenj aonjeju. ¹³ Bentotombaa kania ii Mooseswaa Kana qanonj ano gejatootoo ejemba kuuya yoŋoo Buju Terenonj oogi weenjonj laligonj kouninj Jononj koloonj honj asuganonj injisaano. ¹⁴ *Qaa koi moma analinj anjonj kombombaaŋonj mojutu eenj, Elaija kolooawatiwaa so anoti, Jononj mono ii kolooja. ¹⁵ Monjonj uugejiawo laligoji, iinonj mono qaa ii geja ama moma kotowa.

¹⁶ “Ejemba kete namononj laligojuti, ii mono naa iwoiwo so ama onjombenaga? Yoŋonoŋ naamade kaanŋa kolooju. Yoŋonoŋ maaket sombenonj rama qaa jomo menj tondu qama kokaen jenjeju,

¹⁷ ‘Nono rii gbawe menj awelo uuninj onjo mende orogi.

Nono jinjenj qaninj onjo mende saagi.’

¹⁸ “Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanonj kanj nene sinji laligonj wain apu mende nero iwaajonj jenjeju, ‘Ome monjonj uutanonj kemero laligoja.’

¹⁹ “Siwe gomambaa Eja honjanonj kanj nembanene nenj korisoro ano iwaajonj kokaen jenjeju, ‘Mobu, iinonj baanonj newageenj nene qozozonjonj nenj wain apu suulanj nenj takis eja tiliqiligiawo ano bologa meme yoŋoo alagiaga laligoja.’ Anutuwaawo momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemengiaa honjanonj mono momakootogianonj sokonji, ii qendeemakeja.” Kianj.

Jiisasnonj taonj 3 yoŋooŋonj ‘Yei wosobiri!’ jero.

Luuk 10.12-15

²⁰ Kawaa gematanonj Jiisasnonj kanainj taonj tosaanŋa temboma onono. Taonj tosaanŋa iikanonj anjoletoya ku-usunjowo seiseiya mero kolooroto, kilenj uugia mende meleengi. Kawaaŋonj ii temboma kokaen jeŋ onono, ²¹ *“Oo Korazin toya, niinonj onjoŋonj ‘Yei!’ jeŋ saajenj ano Betsaida toya, onjoŋonj kaanagadeenj ‘Yei!’ jeŋ saajenj. Niinonj yoŋoononj kema qaana jewe sasoniro anjoletona ku-usunjowo kolooroto, uugia kilenj mende meleengi. Anjoletu ii waba gomanonj Taia ano Saidon sitinonj koloonagati eenj,

* **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Luuk 16.16 * **11:14:** Mal 4.5; Mat 17.10-13; Maak 9.11-13 * **11:21:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4

iyonononj mono kambañ koriga uugia meleembombaa kaisareya qendeema resa ano too arinj saabuyaga.

²² “Saabuyagato, niinonj kokaen injjowe mobu: Anutunonj kanagenj Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegonj ironja meleeno siimbobolo mobuti, kambañ somata kanonj ii mono Taia ano Saidon iyonoo siimbobolo soya uugunj mobuya.

²³ * “Ano Kaperneam toya, Anutunonj onjo saanonj metaama onono Siwe gomanonj ubuyaga me qaago? Qaago totoonj! Onjo mono koomuwaa senjonj gomanonj kemebuya. Niinonj yonoononj kema qaana jewe sasoniro angoletona ku-usunawo mewe kolooroto, uugia kilenj mende meleengi. Angoletto ii Sodom taanonj koloonagati eenj, taonj iikanonj mono kambañ kokaamba kaanagadeenj toroqen nanaga.

²⁴ * “Nanagato, niinonj kokaen injjowe mobu: Anutunonj kanagenj Kaperneam onoo qaagia jen tegonj ironja meleeno siimbobolo mobuti, kambañ somata kanonj mono Sodom yonononj siimbobolo iikawaa soya uugunj mobuya.” Kianj.

Lombogiawo onononj mono noononj kanj haamo mewu.

Luuk 10.21-22

²⁵ Kambañ kanonj Jiisasnonj qaa kokaen jero, “Oo Amana, giinonj Buña qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyonoononj mesanjonato, ejemba iyanjiaajonj moma kamaanj merabora kaanja poumapou laligojuti, ii mono iyonoononj injisaana moma asariju. Kawaajonj niinonj Siwe namowaa Ponja gii mepeseen gonjen. ²⁶ Oo Amana, gii geengo kaen kolooawaatiwaaajonj mona sokono awaa kolooro.

²⁷ * “Amananonj mono iwoi kuuya jen kotoro noo buña kolooro. Amananonj Meriaa kania anodeenj moma yagoro monjonj ii mende moja. Kaanagadeenj Merianonj Amayaa kania moma yagoro monjonj ii mende moja. Kaanagadeenj monjonj Amanaa kania mende moma yagoro Merianondeenj ii moja ano ejemba meweengonj onoma yonoojonj ii injisaambaati, iyonononj mono Ama moma mubuya.

²⁸ “Gawonj menj uulombogiawo laligojuti, onjo kuuya mono noononj kagi uugia menj afaanjonj onombe haamo mewu. ²⁹ * Noononj qaqañ ii mono sawingianonj ama angowu ano niinonj nanamemena kuma onombe ii mono moma sororogonj laligowu. Niinonj uuna menj kamaanj ama gumbonjonjonj ejaga koloojenjwaaajonj mono saanonj uugia menj afaanjonj onombe haamo mokoloowuya. ³⁰ Noononj qaqañ menj anjgogi sogianonj kolooja ano lombo onombe bosimbuti, iikanonj mono afaanja kolooja.” Kianj.

12

Jiisasnonj Sabat kendombaa Ponja kolooja.

Maak 2.23-28; Luuk 6.1-5

¹ * Kawaa gematanonj Sabat kendonj monjonj Jiisasnonj wiit dumunj gawonj koria somata kotonj keno. Keno gowokourutanonj wosogia injiro wiit honja motomotoonj kanainj borogianonj kuma negi. ² Negito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) tosonianonj ii iima Jiisas kokaen ijogi, “Moba, goo gowokouruganonj mono Sabat kendombaa gawonj meme songoya uuguju?”

³ * Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kinj Deiwidnonj manjaqeqe ejauruta yonowo liligonj wosogia injiro iwoi anjgiti, ii weengogi me qaago? ⁴ * Iinonj Anutuwwa opo sel jigononj uma bered kowoga Anutuwwa jaasewananonj alatanonj anji raro esunanonj tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawonj galenj yononondeenjenj laligogi. Iinonj ano iwaa kerasuru-urutanonj ii newubotiwaa songo eroto, ii kilenj negi. ⁵ * Kaanjadeenj jigo gawonj galenj yonononj Sabat kendononj jiwowonj jigononj nama

* **11:23:** Ais 14.13-15; Jen 19.24-28 * **11:24:** Mat 10.15; Luuk 10.12 * **11:27:** Jon 3.35; 1.18; 10.15 * **11:29:** Jer 6.16 * **12:1:** Dut 23.25 * **12:3:** 1 Sml 21.1-6 * **12:4:** Lew 24.9 * **12:5:** Janj 28.9-10

gawon men gawon mewutiwaa songo uugun kilen qaagiawo mende koloonkeju. Qaa ii Kana qaanon weengogi me qaago?

⁶ “Ii weengogi, kaen mojento, niinon kokaen injomana: Koi nanji, iinon mono jiwowon jigo uugun uuta kolooja. ⁷ *Buna Terewaa qaa mon kokaen eja, “Niinon siimolon oowutiwaajon qaagoto, batugianon kiankomun aowutiwaajon mojen.” Ono qaa iikawaa kania mobuyagati een, ejemba koposowaa qaanana qaa nonoo qaanana mono tondumende men tegowuyaga.

⁸ “Ii kokaembaajon jejen: Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponja kolooja.” Kian.

Jiisasnon eja boria soorongoya men qeangoro.

Maak 3.1-6; Luuk 6.6-11

⁹ Jiisasnon goman ii mesaon qamakooli mirigianon uro. ¹⁰ Iikanon eja boria soosoolia mon raro. Ejembanon Jiisas qaa jakeyanon ama mubombaaajon kokaen qisin mugi, “Eja Sabat kendonon meagon Kana qaa uuguwonja me qaago?”

¹¹ *Qisin mugi kokaen meleeno, “Onoononga moronon kokaen kolooja: Eja mombaanon lama motoononon Sabat kendonon ronon kemebaati een, iinon ii mende men hororo koubaa? ¹² Ejawaa sewananon mono lamawaa sewana mamaga uuguji, mono ii romongowu. Kawaaajon Sabat kendonon gawon awaa men kaanonon Kana qaa mende uuguwonja.”

¹³ Kaen meleema eja ii ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro qetetereero wala anoti, iikawaa so awaa koloon boria alia kana kaan kolooro. ¹⁴ Kaen kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon seleenjen kema ajoajoro ama Jiisas nomaen ama qenin komuwaatiwaa qaa jen mongangi. Kian.

Anutuwaa gawon meme eja tak-kootoya ii kokaen:

¹⁵ Jiisasnon qaagia ii iima koton iikanondeen goman ii mesaon monjen keno. Keno mamaganon iwaa gematanon otaan kengi yonoo batugianon ji ejemba kuuya men qeangon onono. ¹⁶ Ii men qeangon onoma kania asuganon jewubotiwaajon kotakota qotogon onono. ¹⁷ Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja Aisaia sololoo qaa mon jeroti, iikanon mono honawo kolooro. Qaa ii kokaen jerota eja,

¹⁸ * “Iibu, koi mono noo gawon ejana kolooro ii meweengon mube.

Niinon wombo alana iwaajon mobe kerana qeangoro uunanon iwaajon aisoonkejen.

Niinon Unana Toroya iwaa uuta sokombaatiwaajon wasiwe kemero iinon qaa dindinagadeen jen tegonkejeniwaa Buna qaaya inisaama jen seiro kantria kantria yononon kembaa.

¹⁹ Iinon angowowo mende ama qaa tokoronkota mende qamakebaa.

Ejemba mononon iwaa qa otona ii roonqeqe kananon mende mobaa.

²⁰ Bowo ologogiti, iinon ii mende qosombaa.*

Lambewaa wikyanon jen koton sokoya kolooro bolananon jen bobo amakeji, iinon ii mende qebugowaa.

Gawonja kaen men ejembanon qaa dindina otaawutiwaajon manja qen laligoro qaa iikanon haamo ano otokorian ambuya.

²¹ Kantria kantria yononon mono iinon ilaan onombaatiwaajon mamboma joronqorongia iwaa qatanon ama laligowuya.” Kian.

* **12:7:** Mat 9.13; Hoos 6.6 * **12:11:** Luuk 14.5 * **12:18:** Ais 42.1-4 * **12:20:** Bowo ano lambewaa wik ii ejembawaajon jeja. Ejembanon mon qen jaabamagege ama mugi momalaarianon janjon qaomambaaajon anji, Jiisasnon ii men qeangowaa.

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Maak 3.20-30; Luuk 11.14-23

²² Omenon eja mon qaamuun men muro jaaya gooro moto laligoroti, ii wama Jiisaswaanon kagi. Jiisasnon ii men qeangoro omeya kouma keno neselanja lolooro mombo qaa jen uun iiro. ²³ Uun iiro ejemba tuun kuuya yononon ii iima aarun jegi, “Eja koi kanon mono Deiwidwaa gbilia kolooja me?”

²⁴ *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon ii moma kokaen jegi, “Eja koi kanon mombaa ku-usunon qaagoto, omejiilan yonoo Pongia Iimolan iwaa esunon ome onotaankeja.”

²⁵ Kaen jegito, Jiisasnon uuroromongogia modaboron kokaen injoro, “Kantri daen yonoo galenjurugianon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono tiwilaan aogi kantrigianon bolin saoyagadeen koloon qeqelalan ewaa. Kaanagadeen siti me goman mombaa kanageso yononon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono galenkonkon gawongia men nambombaajon amamaawuya.

²⁶ “Mobu, Satanon mono alia Satan mon otaanagati een, iyononon mono batugianon angowowo ama jumbuyaga. Kaen koloooro galenkonkon gawongia mewombaajon amamaagi ometotongianon mono nomaen nanaga?”

²⁷ “Mobu, niinon Iimolambaa esunon omejiilan konjoma onombenagati een, onoo alaurugianon mono morowaa esunon ii konjoma onombuyaga? Kawaajon yononon mono qaagia hona me qaagoti, ii gosin jen tegowu.† ²⁸ Ii jen tegowuto, Anutuwa ku-usunon noo boro susuna sololooro omejiilan onotaankejen ee, Anutuwa bentotonon mono onoonon kan kuuja. ²⁹ Monon eja kotiga Iimolambaa kana boria waladeen mende somongowaati een, iinon mono nomaen mirianon uma qengama esuhinaya menaga? Waladeen ii somongoro rarogo mono saanon mirianonga ilawoilaya kuuya tagon men kembaa. (Iikawaa so niinon kaanagadeen Satan somongon gematanon omeya onotaankejen.)

³⁰ * “Monon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Monon ejemba noo qanon ajoroowutiwaajon mende horon onomakeji, iinon mono mendeema onomakeja. ³¹ Kawaajon niinon qaa mon kokaen injomanja: Ejemba singisongo ama mepaqepae kuuya amakejuti, ii Anutunon saanon mesaonkejato, monon Unja Toroya mepaegowaati, iikawaa singisongoya Anutunon mono kaman monon mende mesaowaa. Qaago totoon!

³² * “Monon Siwe gomambaa Eja hona mepaegon qaa jewaati een, Anutunon ii saanon mesaowaa, monon Unja Toroya mepaegon qaa iwoi jewaati, iwaa singisongoya ii Anutunon namonon laligowaatiwaa so me koomu gematanon kanon mende mesaowaa.

Gerewaa kania ii hona iima gosin moma kotowu.

Luuk 6.43-45

³³ * “Gerewaa kania ii hona iima gosin monon. Kawaajon mono gere galen konji awaa koloooro hona awaa koloonkebaa me gere men boligi hona bologa koloonkebaa.

³⁴ * Eja uutanon iwoi saa qen eji, ii mono buutanon asuganon jenkeja. Kawaajon onongio qatowaa merauruta kolooju. Bologa kaan koloon mono nomaen qaa awaa jewuyaga? ³⁵ Eja awaawaa uu kowianon iwoi awaawaa morianja eji, iinon mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianon iwoi bologaa morianja eji, iinon mono bologa ii asuganon jenkeja.

* **12:24:** Mat 9.34; 10.25 † **12:27:** Iyngiaa sele galenjurugianon Anutuwa qata qama kilen ome ii Iimolambaa esunon konjoma onongi niinon ii Anutuwa ku-usunon konjoma onomakejen. Ororon mende nanjonwaajon moronon hona ano moronon qaa qolonmolongoya otaankeja? Yononon me niinon? * **12:30:** Maak 9.40 * **12:32:** Luuk 12.10 * **12:33:** Mat 7.20; Luuk 6.44 * **12:34:** Mat 3.7; 23.33; 15.18; Luuk 3.7; 6.45

³⁶ “Kaen jenkejato, niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Ejembanon songo waleema qaa je omaya omaya jewuti, iyononon mono qaa jegia kuuyaa kania ii jenteegowaa kamban somatanon Anutuwaajon jen asarigi gosiwaa. ³⁷ Iikawaa kania ii kokaen: Anutunon mono qaa jega gosin iikawaa so qaaga jen tegoro solananiwaga me qaagawo koloon lombo mokoloowaga. Kian.

Boi tosonianon angoletowaajon kaparan koma welengi.

Maak 8.11-12; Luuk 11.29-32

³⁸ *Kamban kanon Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) ano Kana qaawaa boi tosonianon Jiisaswaajon kokaen ijogi, “Boi, gii saanon angoletomon mena ii iibombaajon mojon.”

³⁹ *Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Ejemba kete namonon laligojuti, ii tuun somata bologa koloon serowilin amakeju. Yononon Anutuwaawaa aiweseyaajon kaparan komakejuto, aiwese mon gejatootoo eja Joonawaanon mono koloodabororo. Anutunon aiwese morota mon mende ama onombaa. ⁴⁰ *Joonanon gomamboria karoon kowe osombaa (gajugaju) tomenanon laligoroti, kawaa so Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen gomamboria karombaa so balon uutanon ewaa.

⁴¹ *“Joonanon Niiniwe ejemba batugianon kema Anutuwaawaa qaanon uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joonawaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju. Kawaaajon Niiniwe ejembanon jenteegowaa kamban somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onoo selegianon kuuwuya, ‘Onjo Siwe gomambaa Eja hona telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yononon kaen jegi nanamemengianon onoangiaa kaniagia inisaangi gamugia mobuya.

⁴² *“Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon kerugen momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagenga kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaajon siinjo moro. Siinjo moma goman goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro.

“Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon koloon nama Anutuwaanon momakooto uuta men kajeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin laligogi mende sokonja. Kawaaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onoma qaagia jen tegowaatiwaaajon jaayanon keubuti, kamban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinon kaen jero ononon siligia gosin onoangiaajon gamugia mobuya. Kian.

Ome yononon eja uutanon eleembombaajon kaparan konju.

Luuk 11.24-26

⁴³ “Omenon eja uutanonga kouma balon qararanonkonon kema lan laligon laligon haamo memambaajon miri monngama mon mende mokoloowaa. ⁴⁴ Ii mende mokolon mojoya tiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kaweti, iikanon mono mombo eleemana.’ Kaen jen eleema miria usuma menjerengoro eroti, ii gbamenja ero mokoloowaa.

⁴⁵ “Kaen mokolon kema omejiilan tosaanja 7 unuambaa. Omejiilan 7 ii iyanja uugun bologa totoon kolooju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon

* **12:38:** Mat 16.1; Maak 8.11; Luuk 11.16 * **12:39:** Mat 16.4; Maak 8.12 * **12:40:** Jon 1.17 * **12:41:** Jon 3.5 * **12:42:** 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

liligowuya. Kaen kolooro eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooroto, kanagen boliqolidaborowaa. Ejemba tuun somata bologa koi kete namonon laligojuti, onoonon kaanagadeen kaen koloowaa.” Kian.

Jiisaswaa nemunjouruta

Maak 3.31-35; Luuk 8.19-21

⁴⁶ Jiisasnon toroqen ejemba tuun qaa injon laligoro nemunjourutanon kan seleengen nama iwo qaa jewombaaqon mogi. ⁴⁷ Mogi monon kokaen ijoro, “Moba, goo nemunjourutanon mono seleengen nama giwo qaa jewombaaqon moju.”

⁴⁸ Qaa ii ijoroto, iwaqon meleema kokaen jero, “Noo nemuna ii moronon? Noo kouruna ii moronon?” ⁴⁹ Kaen jen boria gowokouruta yonoonon baagen boraama jero, “Iibu, noo nemuna ano kouruna hona mono koi. ⁵⁰ Daen yononon noo Siwe Manaa uusiina ten komakejuti, kuuya iyononon mono noo nemuna ano naanjouruna kolooju.” Kian.

13

Qosomakororo ejawaa sareqaa.

Maak 4.1-9; Luuk 8.4-8

¹ Kamban iikanondeen Jiisasnon goman ii mesaon apu anqon goraayanon kemen raro. ² *Raro ejemba tuunlembenon iwaanon kema ajoroogi wanqonon uma raro. Raro ejemba tuun kuuya yononon anqon goraayanon sakasinon ajoroogi.

³ Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kokaen jero, “Mobu! Eja monon nene kota qosoma kororoomambaaqon gawonon keno. ⁴ Kema qosoma kororooro kota tosanon kana goraayanon kemen konqi. Kemen konqi (warawen) koonon koonon kouma ii nedaborogi.

⁵ “Kota tosanon jamo kowonjinon kemen konqi. Kemen koma kanon namo mamaga mende mokoloogi. Namo dusiita qaa erotiwaqon kuragagia uulanawo kougi. ⁶ Kougi, weenon kouma injima jen koton onono tiigia qaagotiwaqon soolin gororongogi.

⁷ “Kota tosanon kumuntiri waayawonon kemen konqi. Kemen konqi iikanon kouma qen turun bibiloko men ononqi. ⁸ Kaen jangon qaonoto, kota tosanon namo awaanon kemen konqi. Kemen koma tosaana kogia 100 koloogi. Tosia kogia 60, tosia 30 iikawaa so koloon seigi. ⁹ Monon ugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon naambaaqon sareqaa jero.

Maak 4.10-12; Luuk 8.9-10

¹⁰ Kaen jero gowokourutanon kan Jiisas kokaen qisin mug, “Gii mono naambaaqon ejemba yonoo qaa jemanjen sareqaanon ama jenkejan?” ¹¹ Qisin mug kokaen meleema injoro, “Ii kokaembaqon: Siwewaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onon asuganon injowe moma kotojuto, iyonoonon ii kaen qaago.

¹² * “Kawaa kania ii kokaen: Monon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro koma gbilin morianawo laligowaato, monon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.

¹³ “Ejemba yonoo qaa jemanjen kokaembaqon sareqaanon ama jenkejen: Yononon iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa geagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya. ¹⁴ *Gejatootoo eja Aisaianon waladeen qaa mon jen ooroti, iikanon ejemba kaana yonoonon honawo koloonkeja. Qaa ii kokaen,

* 13:2: Luuk 5.1-3 * 13:12: Mat 25.29; Maak 4.25; Luuk 8.18; 19.26 * 13:14: Ais 6.9-10

‘Qaa moma bimbimonggo kania kilen mende moma asariwuya.
Iwoi iima bimbimonggo kania kilen mende iima kotowuya.

¹⁵ Ejemba tuun somata koi yonoo uugianon mono kotakota gojoma eja.

Gejagianon qaa moma bimbimonggo jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende ambuyagati een, mono jaagianon iwoi iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleenji niinon ii saanon men qeangon onombenaga.’

¹⁶ *‘Qaa kaen ejato, onoo jaagianon iwoi iima kotojiwaajon mono simbawonawo kolooju. Gejagianon qaa moma kotojiwaajon mono simbawonawo kolooju. ¹⁷ Niinon qaa hona toon mon kokaen injjomanja: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaanon ejemba solana mamaganon onjo iwoi koi ijuti, ii iibombaajon awelegon laligogito, ii mende iigi. Onjo qaa koi mojuti, yononon ii mobombaajon uuqeeango somata moma laligogito, ii mende mogi. Kian.

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Maak 4.13-20; Luuk 8.11-15

¹⁸ “Qosomakororo ejawaa sareqaa jejeni, iikawaa kania ii mono geja ama mobu.

¹⁹ Nene kota qosoma kororoora kana goraayanon kemen konoti, ii kokaen: Monon bentotombaa Buja qaaya moma kania mende moma asariro Kilenaa Toyanon kan uutanon kota komogiti, ii qetegowaa. ²⁰ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen konoti, ii ejemba sareya mon. Yononon Buja qaa moma ii iikanondeen uuqeeango qaganon moma anjon komakeju.

²¹ “Kaen amakejuto, uugianon tiita mende en onombaato, kaban torodaamongadeen nama kotiin laligowuya. Buja qaawaajon ama kakasilin me sisiwerowero kolooro kaban iikanondeen mono tama unuwaa. ²² Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Buja qaa mogi uugianon kemejato, balonon laaligowaa majakakaya ano monej hina memewaa ugereya koloon bimoon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaajon koposongogi siin kombomana bologa tosonian kaanagadeen uugianon dungun Buja qaa bibiloko men munkeja. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya.

²³ “Nene kota namo awaanon qosono kemen kongiti, ii ejemba koi kaana: Yononon Buja qaa geja ama moma moma asarin pondan nama hongia mokolonkeju. Tosianon qaa je motoongononga kota 30 mokolonkeju. Tosianon hongia 60, tosonian qaa kota motomoton yonoo hongia 100 men sein mokolonkeju.” Kian.

Qinqiliwaa sareqaa

²⁴ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Siwewaa bentotonaa kania ii eja kokaana so ama jema. Iinon gawononon kema nene kota awaa qosoma kororoora. ²⁵ Qosoma kororooro, gomantiinanon egi kanon kere ejanon kan wiit dumun batugianon kanon qinqiliwaa kota qosoma kororon mesaon keno. ²⁶ Wiit dumun kotanon juma waama uma hona asugiroti, kaban iikanon qinqilinon kaanagadeen asuganon asugiro.

²⁷ “Asuganon asugiro welenqeaurutanon ii iima gawon toyaanon kan kokaen ijogi, ‘Somatanana, gawononon nene kota awaa qosoma kororoona me qaago? Qinqiliwaa kota ii mono daankaya iikanon asugija?’

²⁸ “Kaen ijogi kokaen injjoro, ‘Kere ejanon ii qosoma kororoora.’ Kaen injjoro welenqe qe yononon kokaen jegi, ‘Nono saanon kema qinqili ii qonjoma men kululu-uwonatiwaajon mojan me qaago?’ ²⁹ Kaen jegito, kokaen injjoro, ‘Qaago! Onjo qinqili qonjoma men kululuun iikanon dumun tosaana ii kaanagadeen qonjombubo.

³⁰ “Mono mesaogi motoon somariin hona memeyaa kaban kan kuuro niinon kaban iikanon dumun kunjun ejemba ii kokaen injjomanja: Mono wala qinqili men

* **13:16:** Luuk 10.23-24

kululuun anji jewaatiwaajon boranjon kasanon somongowu. Ii somongonjo mono wiit dumun honja ii menj kululuun menj kanj noo kowi mirinon ambu.”’ Kianj.

Nejon kotaa sareqaa

Maak 4.30-32; Luuk 13.18-19

³¹ Jiisasnon sareqaa monj kokaenj toroqenj injoro, “Siwewaa bentotonja ii kokaenj: Eja monjonj nejon kota menj anjaa gawonj namoyanonj kema ano. ³² Kota ii melaa kazupuleenda. Ii nene kota kuuya iyonjoo kamaanjeqetagia koloojato, juma waama logoya kuuya unjuugunj somariinj gere koloojaa. Kaenj kolooj nano kanakeewambaa koonja koonja kouma haigia gere iikawaa borianonj amakeju.” Kianj.

Yiistwaa sareqaa

Luuk 13.20-21

³³ Jiisasnon dunanonj mombo sareqaa monj kokaenj jero: “Siwewaa bentotonja ii yiist me flaua menj somasomariiwaa so kokaenj kolooja: Emba monjonj bered oomanjenj yiist menj flaua konde karonj kanonj mindirinj melenjeleenj ama kema raro korebore somariiro.” Kianj.

Jiisasnonj nomaembaajonj sareqaaya qaaya jero?

Maak 4.33-34

³⁴ Jiisasnonj qaa kuuya ii kanageso yonjoojonj sareqaanonj jero. Sareqaaya qaa kaenj qaa monj mende injoro. ³⁵ *Kaenj kolooro Anutunonj gejatootoo eja monj sololooro qaa monj jeroti, iikanonj honjowo kolooro. Iinonj qaa ii kokaenj jero eja,

“Noo buunanonj mono afaangoro sareqaaya qaaya jemaŋa.

Anutunonj namo mokolooro asugiroti, kambanj iikanondeenj qaa aasangoyanonj ero laligonj kouninji, niinonj mono qaa ii asuganonj jenj injisaamaŋa.” Kianj.

Qinqiliwaa sareqaawaa kania

³⁶ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj ejemba tuunj somata onjomesaonj miri uutanonj uro. Uro gowokourutanonj iwaanonj kanj kokaenj qisinj munj ijogi, “Qinqili nene gawononj asugiroti, gii mono sareqaa iikawaa kania jenj asarinj nonomba.”

³⁷ Kaenj ijogi kokaenj meleema injoro, “Siwe gomambaa Eja honjanonj mono nene kota awaa awaa qosoma kororoonkeja. ³⁸ Nene gawonj ii namowaa kantri kuuya. Nene kota awaa ii bentotombaa meraboraana onjoojonj jejenj ano qinqili ii eja bologaa meraboraana yonjoojonj jejenj. ³⁹ Kerenonj ii qosoma kororooroti, ii Kilenjaa Toyaaonj jejenj. Dumunj kunj kunj kambana ii namowaa kambana tegowaatiwaa kambana somata ii. Dumunj kunj kunj ejemba ii Siwe gajoba yonjoojonj jejenj.

⁴⁰ “Qinqili menj kululuunj gerenonj anji jewaati, iikawaa so mono namowaa kambana tegowaatiwaa kambana somatanonj koloojaa. ⁴¹ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono gajobauruta wasinj onjono kanj qaa arenj bologa Kraistwaa bentotonj uutanonj singisonjo ambombaajonj kondoonkeji, ii qewagonj mindingowu ano ejemba jeulalana kuuya ii kululuunj onjombuya.*

⁴² “Kaenj mindinqindinj ama ejemba ii hagonj onjongi gere tombo tanjururunj jenj eji, iikanonj kemebuya. Iikanonj kemebuti, iyonjononj mono sama gigilaan gobugia kigi qarolaligowuya. ⁴³ Kamban iikanonj ejemba solana yonjononj mono ween kaana kolooj Mangiaa bentotonj uutanonj asarinj laligonj ubuya. Monjonj ugejiawo laligoji, iinonj mono qaa ii geja ama moma kotowa. Kianj.

Maa suanj mesamesanjojaa sareqaa

* **13:35:** Ond 78.2 * **13:41:** Qaa arenj (ideology) bologa ii njaa (yawen) gawonj momo, komyunist, maslim ano momo arenj tosaana ii ejemba somongonj onjongi osigi laaligogianonj bolinj soonkeji, gajoba yonjononj mono ii kuuya qewagonj mindingowuya.

⁴⁴ “Siwewaa bentotoŋa ii maa damandanj sewanja uuta iikawaa so kokaenj kolooja: Ii gawononj mesanŋogi ero eja mononj ii mokoloonj anjalij anŋonj koma mombo namononj mesanŋoro. Mesanŋonj iikawaajonj aisoonj kema esuhinaya kuuya sewanja mewutiwaajonj ano monej karo iikanonj gawonj balonj ii sewanja mero.” Kianj.

Soronj kotaa sareqaa

⁴⁵ “Siwewaa bentotoŋa ii stua ejawaa so ama sareqaa monj kokaenj jemaŋa: Iinonj soronj kota monŋama laligoro. ⁴⁶ Monŋama laligonj soronj kota motoonŋo sewanja somata ii mokoloonj kema esuhinaya kuuya sewanja mewutiwaajonj ano monej karo iikanonj soronj kota ii sewanja mero.” Kianj.

Misa hoorowaa sareqaa

⁴⁷ “Siwewaa bentotoŋa ii misawaa so ama sareqaa monj kokaenj jemaŋa: Ii apu anŋononj giligi kemero sora tanigia kania kania kemegi onjoma menj kululuuro. ⁴⁸ Menj kululuuro saa qero ejembanonj ii horogi goraayanonj kouro kamaanj rama sora awaa gosinj kondenonj menj kululuugito, soro bologa ii giligi keno. ⁴⁹ Qaa iikawaa so mono namowaa kambanja tegowaatiwaa kambanja somatanonj koloowaa. Siwe gajoba yonononj kanj ejemba bologa ii solanja yonoononŋa gosinj onjombu. ⁵⁰ Gosinj onjoma ejemba bologa ii giligi gere tombo tanjururunj jenj eji, iikanonj kemebuya. Kanonj kemebuti, iyonononj mono saama gigilaanj gobugia kigi qaro laligowuya.” Kianj.

Qaa kota walaga ano gbilial

⁵¹ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj kokaenj qisinj onono, “Qaa kuuya jejenj, ii moma asariju me qaago?” Qisinj onono meleema “Oonj!” ijogi. ⁵² “Oonj!” ijogi kokaenj injjoro, “Miri toyanonj miriaa kowianonŋa hina iwoi walaga ano gbilial unjuma amakeja. Iikawaa so Kana qaawaa boi kuuya Siwe bentotombaa gowokouruta koloogiti, iyonononj mono kaanagadeenj uugiaa kowianonŋa qaa akadamugiawo donjgoga ano qaa awaa soro walaga unjuma jenkeju.” Kianj.

Nazaret yonononj Jiisas gema qegi.

Maak 6.1-6; Luuk 4.16-30

⁵³ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj gomanj balonj ii mesaonj keno. ⁵⁴ Kema nenjsoomari taononj keuma qamakooli mirigianonj uma Buŋa qaa kuma onono. Kuma onono aarunj walinŋonj kokaenj jegi, “Yei, gejajuju! Iinonj momakooto koi ano anjoleto ku-usunjawo ii mono daenjkaya meja? ⁵⁵ Eja koi mono gomanj kokawaa motonj qe qe ejawaa meriaga. Nemunaa qata Maria ano kouruta Jeims, Joosef, Saimon ano Juuda. Ii saanonj mojonj. ⁵⁶ Naanjurutanonj kuuya batunananonj koi laligoju. Kawaaajonj iwoi kuuya koi mono daenjkaya menj kanj anja?”

⁵⁷ *Nazaret yonononj kaenj jegi uugianonj boliro iikanonj osigi. Osigito, Jiisasnonj kokaenj injjoro, “Gejatootoo eja ii iyanjaa taononj ano iyanjaa mirinonj jejewili ama munkejuto, gomanj tosonianonj iikaanja qaago.” ⁵⁸ Kaenj injjoro momalaarigianonj mende kolooro yanjisenjiaajonj ama anjoleto ku-usunjawo ii iikanonj mamaga mende mero. Kianj.

14

Jombaa aroya kotogi komuro.

Maak 6.14-29; Luuk 9.7-9

¹ Kambanj kanonj balonj bakayaa (Galili prowinswaa) kinj Herod iinonj Jiisaswaa bujuya moro. ² Ii moma welenj qe qe uruta ii kokaenj injjoro, “Ii mono Jon Oomulu ejaga. Iinonj mono koomunonŋa waama gawonj mero anjoleto ku-usunjawo koloonj keju.” Majakaka moma kaenj injjoro.

* 13:57: Jon 4.44

³ *Ii kokaembaajonɔ jero: Herodnon joga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin jen muro opotoro wasin onono kema Jon men somongon kapuare mirinon oongi. ⁴ *Jonon Herodwaajon qaa kokaen jero, “Gii qamboga men laligon Kana qaa uugujan.” ⁵ Kaen jero Herodnon Jon qegi komuwaatiwaa moroto, kanageso yononon Jombaajon mogi gejatootoo ejaga laligoroti, iikawaajon kanageso yonoojon toroko moro.

⁶ Toroko moroto, Herodwaa kolokoloo kambananon karo somataurutanon ajoroon ragi Herodiaswaa boratanon yonoo jaagianon danis ano Herodnon iikawaa iimasiina mamaga moro. ⁷ Kawaajon emba saran iikanon naa iwoiwaajon qisinaga, kinon ii togon mumambaajon qaa somongon qaaya ii jojopan qanon jen kotiuro. ⁸ Kaen jen kotiuro nemunanon emba saran ii kuun muro kokaen ijoro, “Mono qisina Jon Oomulu ejawaa aroya koton wanɔ kondenon ama men kan nomba.”

⁹ Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosobiri moroto, jojopan qaaya jero somataurutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaajon ama Jombaa wanɔ mubutiwaajon jen koto. ¹⁰ Kaen jen koton opotoroya mon wasin jero, “Gii mono kapuare mirinon kema Jombaa aroya koton wanɔ men kawa.” ¹¹ Kaen jero Jombaa wanɔ kondenon ama men kan emba saran ii muro men kema nemuna muro. ¹² Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron konji. Ron koma kema qaa ii Jiisas ijogi moro. Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagiuro.

Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

¹³ Jiisasnon Jombaa sunduya moma goman ii mesaon wanjonon uma balon gbamenɔ monon iyanngideen laligowombaajon kenji. Ejemba tuun yononon iikawaa bujuya moma taon ano gomanɔ mesaon Jiisaswaa gematanon otaan balon kana kenji. ¹⁴ Kenji Jiisasnon wanjononɔ kamaan ejemba tuun somata injiima yonoojon wosoya moro. Wosoya moma batugianon ji injiro laligogiti, ii men qeangon onono.

¹⁵ Kaen ama laligoro mare kolooro gowokourutanon Jiisaswaanon kan kokaen jegi, “Boi, nono balon gbamenɔ kokanon laligonin ween jaaya tegon kememambaajon anja. Kawaajon gii saanon ejemba tuun koi wasin onona gomanɔ gomanɔ kanon kema nembanenegia sewanɔ men newu.”

¹⁶ Kaen jegito, Jiisasnon kokaen injoro, “Yononon saanon kokanon rabu. Ononon mono onoangio ii nene unuagiwu.” ¹⁷ Kaen injoro jegi, “Nono bered 5 ano sora woi iikaan men laligojon.” ¹⁸ Kaen jegi injoro, “Mono ii men kan nombu.”

¹⁹ Kaen injon ejemba tuun somata ii jiuro lolonon kamaan rabutiwaajon jen koton onono ragi. Ragi bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema onongi. ²⁰ Mendeema onongi ejemba korebore nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia reremonɔ mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero. ²¹ Eja bered negiti, iyonoo janngogia ii 5,000. Emba merabora yonoo janngogia ii mende megiti. Kian.

Jiisasnon apu angon qaganon riin riin keno.

Maak 6.45-52; Jon 6.15-21

²² Negi tegoro Jiisasnon iikanondeen gowokouruta jen koton onoma kokaen jero, “Ono mono wanjonon uma waladeen apu angon koton leegen kumbu. Niinon saanon kamban biiwianon ejemba tuun koi onoombe kenngigo kamanɔ.” ²³ Kaen jen ejemba onono kenji baananon uma anodeen laligon qama kooliro. Qama koolin laligoro mare kolooro baananon yanabuju raro. ²⁴ Raro wanngogianon apu angon biiwianon koriganon keno haamonon kenngiti, iikaan baangenɔ qen karo sirinon wanɔ kuun giliro keqelan kema karo.

* **14:3:** Luuk 3.19-20 * **14:4:** Lew 18.16; 20.21

²⁵ Kaen ano goman aworangoro (3-6 kilok) iikanondeen Jiisasnon apu anjon qaganon riin riin gowokouruta yonoonon karo. ²⁶ Kan apu anjon qaganon riin riin karo gowokourutanon ii iima aarun toroko moma jenengia ororo “Kowe Songorinon kaja,” jen sombugia moma qama qa gigilaagi.

²⁷ Qama qa gigilaagito, Jiisasnon iikanondeen qaa jen kokaen injoro, “Alauruna, mono qaqabunabunagiawo satiin laligowu. Neeno kaje. Toroko mende mobu.”

²⁸ Kaen injoro moma Piitonon meleema kokaen ijoro, “Giinon Ponga koloojani een, mono saanon jena niinon apu qaganon riin riin goonon kamaa.”

²⁹ Jiisasnon ii moma “Saanon kawa,” ijoro. Kaen ijoro Piitonon wanjo mesaon apu anjon qaganon riin riin kanain Jiisaswaanon keno. ³⁰ Kanain kenoto, haamonon mamaga qen siri karo iima toroko moma jenenja ororo kanain apu uutanon kemen kokaen qaro, “Pon, mono ilaan nomba!” ³¹ Qaro Jiisasnon iikanondeen boria boraama Piitowaa borianon menj kokaen ijoro, “Momalaariga ii melaada. Mono naambaajon uuwoi anjan?”

³² Kaen ijon ilaan muro wanjonon uri haamonon goron qero sirinon non qero. ³³ Non qero eja wanjonon ragiti, iyononon waeya menj mepeseen mun kokaen jegi, “Onanon, gii Anutuwaa meriaga.” Kian.

Jiisasnon Genesaret laligon menjeeango gawon mero.

Maak 6.53-56

³⁴ Apu anjon koton leegen Genesaret gomanon keuma wanjo mesaon sakasinon kemegi. ³⁵ Sakasinon kemegi goman iikawaa ejembaya Jiisas moma koton mugi. Moma koton mun qaa anji goman kuuya kosianon ragiti, iikanon keno bujuya moma ji ejemba kuuya unuama Jiisaswaanon kagi. ³⁶ Kan nama Jiisaswaa maleku susuyanon oosiriwombaajon welema mun laligogi. Oosirigiti, kuuya iyononon mono qeangodaborogi. Kian.

15

Ambosakon yononon qaa kuma soogi.

Maak 7.1-13

¹ Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ano Kana qaawaa boi tosonian Jerusalem sitinon Jiisaswaanon kan kokaen qisin mugi, ² “Goo gowokouruganon mono naambaajon kana ugun ambosakonurunana yonoonon sili mende otaaju? Yononon mono borogia songbama hamo mende qen kilen kanain nembanene neju?”

³ Kaen qisin mugi kokaen injoro, “Onoangio mono naambaajon ambosakonana yonoonon sili otaawombaajon kana ugun Anutuwaanon jojopan qaa qenjeju?”

⁴ *Kawaa qaaya mon ii kokaen: Anutunon kokaen jen kotoro, ‘Nemun manja mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Monon manja me nemunja qasuaan orombaati, ii mono qegi komuwa.’

⁵ “Kaen jen kotoroto, ono qaa ii ugun kokaen jenjeju, ‘Monon manjaajon me nemunjaajon kokaen jewaa: Wosona mojen. Noo nanjonango iwoina bunja qen aonaga, ii mono Anutuwaa mamatewoo nandumbaajon gosin ambeta eja. Monon kaen jen manja me nemunja goda qen mubaatiwaa so mende kolooja.’

⁶ “Kaen jen siligia walagaajon ama Anutuwaa jojopan qaaya itagogi omay koloon janjon qaomakeja. Ii mende sokonja. ⁷ Oo uumeleembaa ejemba selesele, gejatootoo eja Aisaianon onoo kaniagia tororo waladeen inisaama kokaen jerota eja,

⁸ *‘Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianon mono telambelan ama noma monjen koriganon anji eja.

* 15:4: Eks 20.12; 21.17; Dut 5.16; Lew 20.9 * 15:8: Ais 29.13

⁹ “Kaen ero noo waena een toontoon men mepeseen nomakeju. Kana qaa kuma onombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.”⁹ Kaen meleema onono.

Eja uuta ii nomaen tilooja?

Maak 7.14-23

¹⁰ Jiisasnon ejemba tuun mombo onono kagi kokaen injoro, “Ono mono qaa koi geja ama moma asariwu. ¹¹ Ejanon iwoi nero uutanon kemenkeji, iikanon mende tiloon munkejato, iyanaa wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja.”

¹² Kaen injoro gowokourutanon kan kokaen qisigi, “Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon qaa ii mogi unuro uugianon boliji, ii mojan me qaago?”

¹³ Qisigi kokaen meleeno, “Niinon waro kuuya noo Siwe Mananon mende komoroti, ii mono tiitawo qonjomanja. ¹⁴ *Kilen, ii mono onomesaowu. Yononon ‘Ejemba jaagoo unuambona,’ jenkejuto, iyangiaa jaagianon mono gooja. Jaagoo monon jaagoo alia mon borianon men wambaati een, iyoronon mono motoon ronon kemen uruwaa.”

¹⁵ Kaen meleeno Piitonon ijoro, “Sareqaa iikawaa kania mono jen asarina mobon.”

¹⁶ Kaen ijoro Jiisasnon jero, “Oo alauruna, on kaanagadeen toroqen momogia awaa mende kolooja me? ¹⁷ Ejanon iwoi kuuya nero uutanon kemenkeji, ii korojonanon kemen seleenjen kamaankeja. Ii moma kotoju me qaago?”

¹⁸ * “Ii kamaankejato, qaa uu kononononga kouma buutanonga kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja. ¹⁹ Ejemba uu kononononga iwoi koi kaan koloon koumakeja: Qaa bologa romonon owen jenan men ejemba unugi komuwutiwaajon momakeju. Olojkalu ama serowilin ambombaajon momakeju. Iwoi yongoro mewombaajon momakeju. Jenonkuukuu qaa qolonmolongoya jewombaajon momakeju. Gemageqe qaa jen Anutu mepaegowombaajon momakeju. ²⁰ Iwoi kaananon mono ejemba tiloon onomakejato, borogia mende songbama nembanene nenkejuti, iikanon eja mon mende tiloonkeja.” Kian.

Keinan emba monon kaparan koma qama kooliro.

Maak 7.24-30

²¹ Jiisasnon Genesaret goman mesaon siti qagara Taia ano Saidon yoro distrik qata Fonisia iikawaa uutanon keno. ²² Keno Keinan emba, balon iikawaa toya monon kan Jiisas welema kokaen qama ijoro, “Pon, Deiwidwaa gbili, mono kiankomun nomba! Omenon borana kokojinjin ama muro siimbobolo somata momakeja.”

²³ Qama ijoroto, Jiisasnon qaa mon mende meleeno. Kaen kolooro gowokourutanon kan kokaen kuun mun ijogi, “Emba ii saama qama kanananon kajywaajon mono ilaan muna kema.” ²⁴ Kaen ijogi meleeno, “Amananon Israel kanagesowaa lama soosooya iikayadeen hamo qen onomambaajon ama wasin nonota kajej.” ²⁵ Kaen meleeno emba iikanon kosianon kan simin kuma mun ijoro, “Pon, mono ilaan nomba!”

²⁶ Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Qaago, merabora yonoo mirigianonga bered men kasu ononin mende sokombabo. Juuda nono wabaurunana onoo qagia kasu qamakejon. Niinon waladeen Juuda ejemba ilaan onombe kantri tosaan ononon mono kasu kaan mamboma laligowu.”

²⁷ Meleema muroto, embanon ijoro, “Pon, ii saanon movento, kasu meria yononon mono kaanagadeen togiaa nene dunnonga nene reemonja kamaaro nenkeju.” ²⁸ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen ijoro, “Oo emba, goo momalaariga ii somata. Kawaaajon welema nonjanjwaa hona mono koloowaa.” Kaen ijoro moma boratanon aua iikanondeen qeangoro. Kian.

* 15:14: Luuk 6.39 * 15:18: Mat 12.34

Jiisasnon ji ejemba seiseiya mero qeangogi.

²⁹ Jiisasnon goman ii mesaon kan Galili apu angombaa goraayanon kouma baananon uma kamaan raro. ³⁰ Raro ejemba tuunlembeyanon iwaanon kan ejemba koi kaana unuangi: Lokon ano ejemba jaagia googa, tosaana kana borogia eraqeerangoya, tosaana qaamuun ano tosaana ji mamaga injiro laligogiti, ii unuama Jiisaswaa kana banon onoongi men qeangon onono.

³¹ Men qeangon onono qaamuun ejemba yononon qaa jegi kana borogia eraqeerangoya yononon qeangon dingogi lokon yononon kana riin kema kagi jaagia doongoya yononon jaa uun iigi ejemba tuun yononon ii iima walingon Israel ananaa Anutunana mepeseegi. Kian.

Jiisasnon eja 4,000 nene unuagi.

Maak 8.1-10

³² Jiisasnon gowokouruta onono iwaanon kagi kokaen injiro, “Niinon ejemba tuunleembe somata koi yonoonon wosona mojen. Yononon noonon kan ween karoon laligon waagi nenegia qaondabororo iijen. Kananon kema laligon batuyanon jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubotiwaajon ii een wasin onomambaaajon togojen. Kawaajon ii nene unuagimambaaajon mojen.”

³³ Kaen injiro gowokourutanon meleema kokaen ijogi, “Balon qararanonkononon kokanon nononon mono daenkayaga nembanene mamaga mokolon ejemba tuunleembe koi unuagiwonaga?” ³⁴ Ii moma Jiisasnon kokaen qisin onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisin onono “Bered 7 ano sora melaa tosaana raja,” jen ijogi. ³⁵ Ijogi Jiisasnon ejemba tuunleembe ii namonon kemen rabutiwaajon jen koton onono kemen ragi.

³⁶ Kemen ragi bered 7 ano sora ii men Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onono yononon ii ejemba tuun so toto qen onongi. ³⁷ Toto qen onongi nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia mesaogi kemeroti, ii konde 7 kanon men kululuugi saa qero. ³⁸ Eja nene negiti, yonoo jangogia ii 4,000. Emba merabora yonoo jangogia ii mende megii. ³⁹ Jiisasnon ejemba tuunleembe onono kenji iyanan wangonon uma Magadan gomanon keno. Kian.

16

Boi tosonian angoletu iibombaaajon kaparan kongi.

Maak 8.11-13; Luuk 12.54-56

¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanonkonon) tosonian Jiisaswaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaajon angobato men mun kokaen qisigi, “Mono jena Siwenonga angoletu mon asugiro iibona.” ² Kaen qisigi kokaen meleeno, “Ono ween kememambaaajon ano iikanon kokaen jenkeju, ‘Sombinon ososaajiwaajon woran ween awaa koloowaa.’

³ “Kaanagadeen umugawodeen kokaen jenkeju, ‘Sombinon ososaaro koosunon totowijiwaajon mono kon musu giliwaa.’ Kaen kaen jen sombimbaa tania iima kon weembaa kania saanon gosinkejuto, kamban laligojoni, iikawaa aiweseya gosiwombaaajon mende moju. Ii mende sokonja. ⁴ *Ejemba tuun bologa namonon laligon olonkalu amakejuti, iyononon Anutu waa aiweseya asugiwaatiwaajon kaparan komakejuto, Anutunon gejatootoo eja Joonawaa aiweseya onondabororo aiwese tosia mende toroqen qendeema onombaa.” Kaen meleema onomesaon mongen keno. Kian.

Farisii ano Sadusii yononon wosokondun kaana kooloju.

Maak 8.14-21

* 16:1: Mat 12.38; Luuk 11.16 * 16:4: Mat 12.39; Luuk 11.29

⁵ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo apu aŋgoŋ kotoŋ leegen keuma samoŋ mewom-baajoŋ duduugiti, ii iigi. ⁶ *Ii iigi Jiisasnoŋ kokaen injoro, “Oŋo Farisii ano Sadusii paati woi yoŋoo wosokondungia ano riki sombaŋgia iikawaajoŋ mono galengia meŋ laligowu. Ii awaagadeen mende gosin gema qegi yoŋonoŋ mono yiist kaanŋa somariin meŋ bolin oŋombuya.”

⁷ Injoro qaa gemata ii mende moma asarin batugianoŋ kokaen amin mogi, “Nono bered mende meŋ kajoŋ. Kawaajoŋ jeja me nomaen?” ⁸ Ii amin mogi gejianon kemero kokaen injoro, “Oo oŋo momalaarigia melaada, naambaajoŋ ‘Bered mende mejoŋ,’ jeŋ oŋoangia amin moju?” ⁹ *Noo kania ii naambaajoŋ mende moma kotoju? Niinoŋ bered 5 ii 5,000 yoŋoojoŋ motowe iikawaa kitia meŋ kululuugi konde dawinoŋ kemen saa qero? Ii duduuju me qaago?

¹⁰ * “Kaanagadeen bered 7 ii 4,000 yoŋoojoŋ motowe iikawaa kitia meŋ kululuugi konde dawinoŋ kemen saa qero? Ii duduuju me qaago?” ¹¹ Nii beredwaajoŋ qaa mende jejenj, ii nomaen ama mende moma kotoju? Niinoŋ beredwaajoŋ qaagoto, Farisii ano Sadusii paati yoŋoo wosokondungia ano riki sombaŋgia gosin gema qewutiwaajoŋ jejenj.” ¹² Kaen injoro iikanondeen qaayaa kania kokaen moma asarigi, “Ahaa! Flaua meŋ somasomarii yiistwaa galen meŋ aowombaajoŋ mende jejato, Farisii paati ano Sadusii paati yoŋoonoŋ qaa melokanjin gema qewombaajoŋ jeja.” Kianj.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Maak 8.27-30; Luuk 9.18-21

¹³ Jiisasnoŋ Sisaria Filipai taombaa kosianoŋ kema kanon gowokouruta kokaen qisin oŋono, “Ejembanoŋ Siwe gomambaa Eja honŋa noojoŋ nomaen jeŋkeju? Nii moroga koloojen?” ¹⁴ *Qisin oŋono meleema kokaen ijogi, “Tosianoŋ ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jeŋkejuto, tosianoŋ ‘Gii Elaija koloojan,’ jeŋkeju ano tosianoŋ toroqen kokaen jeŋkeju, ‘Gii Jeremaia me gejatootoo eja walaga yoŋoonoŋga moŋ koloojan.’”

¹⁵ Kaen ijogi kokaen qisin oŋono, “Ano oŋoangio noojoŋ nomaen jeŋkeju? Nii moroga koloojen?” ¹⁶ *Qisin oŋono Saimon Piitonon meleema ijoro, “Gii Hamoqeŋe Toya Kraist ano laaligo Toya Anutuwaaw Meria koloojan.”

¹⁷ Kaen ijoro Jiisasnoŋ meleema kokaen ijoro, “Oo Saimon Joonawaa meria, balon eja sa busuyawo moŋnoŋ qaagoto, noo Amana Siwe gomanon laligoji, iinoŋ mono qaa ii gii gisaano. Kawaajoŋ giinoŋ mono simbawoŋawo koloojan. ¹⁸ Niinoŋ kokaen gijowe moba: Gii Piito (ananaa qaanon karanjan) koloona niinoŋ karanjan iikawaa qaganon uumeleen kanagesonaa tandoya ambe nanŋon oŋona uugia meagon kotiin nambu. Giinoŋ ii galen koma oŋona koomu Toyanoŋ ii senjoŋ gomambaa kiropo naguyanon horon oŋomambaajoŋ amamaawaa. Omejiilan tosaanŋa yoŋoo ku-usungianoŋ kaanagadeen ii kondeema haamo ama oŋombombaajoŋ amamaawuya.

¹⁹ * “Niinoŋ Siwe bentotoŋaa kii meria woi gomaŋa. Gii namonoŋ singisonŋo somoŋgona iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen soomoŋgoya ewaa. Gii namonoŋ singisonŋo mesaon isana iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen iisaŋa ewaa.”

²⁰ Kaen jeŋ Hamoqeŋe Toya Kraist kolooroti, ii asuganon jegi moŋnoŋ mobubotiwaajoŋ gowokouruta yoŋoojoŋ soŋgo kotakota ama oŋono. Kianj.

Jiisasnoŋ komumambaa qaaya jero.

Maak 8.31–9.1; Luuk 9.22-27

²¹ Kamban kanonŋa Jiisasnoŋ kanain gowokouruta ii qaa kokaen injisaama jero, “Niinoŋ Jerusalem kema siimbobolo mamaga momaŋa. Kantriwaa jotamemeya, jigo

* **16:6:** Luuk 12.1 * **16:9:** Mat 14.17-21 * **16:10:** Mat 15.34-38 * **16:14:** Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * **16:16:** Jon 6.68-69 * **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23

gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon nugi komumanja. Komuwe ween karoon kolooro koomunonga waamanja.”

²² Jiisasnon kaen jero Piitonon horon mun goraayanon kema kanain qotogon kokaen jen muro, “Oo Pon, ii kaman monon koloon gombabotiwaajon Anutunon mono sopa somongon gomba.” ²³ Qotogon muro eleema Piito kokaen jen muro, “Gii qaa romongojani, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siinggiaga. Gii noo kana utumambaajon mona uunanon bolija. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananon togowa!” Kian.

Kraist otaawombaa sewanja

²⁴ *Kaman kanon Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injoro, “Monon noo gemananon kamambaajon moji, iinon mono iyanjaa uuselias siin kombombanja bologa gema qero ‘Buna gbilia men kaja,’ jen sisia megii siimbobolo ii bosimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa. ²⁵ *Monon laaligoya iyanjaajon analin anjon koma anjaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa.

²⁶ “Monon gomanja gomanja yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uutaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unyanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago toton! Kuuya anana mono wanana somongon aowombaajon amamaawonja.

²⁷ *“Siwe gomambaa Eja honanon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manaa asamararanja iima aaruwuya. Kaman iikanon motomotoon anana nanamemenana gosin irona me tawaya iikawaa so nonombaa. ²⁸ Niinon qaa hona mon kokaen injowome mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosonian Siwe gomambaa Eja honanon kin pon koloon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kian.

17

Jiisaswaa selianon letono.

Maak 9.2-13; Luuk 9.28-36

¹ *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon unuama iyangia siri baanja koriga monon uma gbamenanon laligogi. ² Laligogi jaasewanganon nano Jiisaswaa sele tanianon letoma qaita mon kolooro. Jaasewanon ween jaaya kaanja asariro malekuyanon tualalakota koloon asasagawo kolooro.

³ Kaen kolooro iigi Mooses ano Elaija yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa qaa amigi. ⁴ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Pon, nononon kokanon uukorisoro mojon. Kawaajon siinganon mojan ee, niinon saanon kuun karoon memanja. Goojon mon, Mooseswaaajon mon ano Elaijawaajon mon.”

⁵ *Kaen ijon nano kokolo tualalakota asamararanawo monon kamaan aonanon esuun onono iikawaa uutanonga qa aro mon kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa wombo meranaga. Noo uusiina somatanon mono iwaanon eja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.” ⁶ Gowoko yononon qaa ii moma jenenjia ororo usugon namonon kamaan keegia mamaga mogi.

* **16:24:** Mat 10.38; Luuk 14.27 * **16:25:** Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25 * **16:27:** Mat 25.31; Ond 62.12; Room 2.6 * **17:1:** 2 Piito 1.17-18 * **17:5:** Jen 22.2; Dut 18.15; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

⁷ Kaen mogi Jiisasnon yonoonon kan selegia oosirin kokaen injjoro, “Mono waabu. Keegia mende mobu.” ⁸ Qaa ii moma uun waama woi ii mende iriigito, Jiiasnondeen nano iigi. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga koloaja.

⁹ Baananonga roganon kamaan Jiiasnon kokaen jen koton onono, “Ono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii ejemba mon mende injjowu. Siwe gomambaa Eja honanon koomunonga waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ *Kaen jen koton onono gowokouruta karoon yonoonon Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yonoonon qaa kokaen ii naambaajon jenkeju, ‘Eja Elaijanon mono waladeen Siwenonga kamaaro Hamoqeqe Toyanon iikawaa gematanon asugiwaa?’ ”

¹¹ Qisin mugi meleema kokaen injjoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honagato, ¹² *niinon kokaen injjoman: Elaijanon kamaan asugiroto, ii iima kania mende moma kotogito, ejembanon ii angiaa siingia otaan lan ama mugi. Kaanjadeen Siwe gomambaa Eja hona kaanagadeen lan ama mugi Juuda jotamemeya sisiwerowerogiawo yonoo borogianon kemen siimbobolo mobaa.”

¹³ Elaijawaajon kaen jen hona Jon Oomulu ejawaajon qaa injjoroti, gowoko yonoonon ii kaen moma asarigi. Kian.

Jiiasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Maak 9.14-29; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karoon yonoonon baananonga kamaan ejemba tuun yonoonon kagi eja monon Jiisaswaa kosianon kan simin kuma mun kokaen ijoro, ¹⁵ “Pon, giinon mono merana kiankomun muba. Ji kiro tama kamaan qero semben aon siimbobolo mamaga momakeja. Kamban mamaga tama gerenon me apunon kemenkeja. ¹⁶ Niinon ii wama gowokouruga yonoonon kajento, yonoonon ii men qeangon mubombaaajon amamaajuya.”

¹⁷ Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisen ano irinqiringiawo, mono kamban dawo onowo laligon qato unuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakema? Ii mono wama noonon koi kawu.” ¹⁸ Wama kagi Jiiasnon ome ii jen muro mesaon keno meranon kamban iikanondeen qeangoro.

¹⁹ Qeangoro gowokourutanon ii iima angiodeen Jiisaswaanon kan rama kokaen qisin mugi, “Nononon mono naambaajon ii nononodeen otaawombaaajon amamaajon?”

²⁰ *Qisin mugi kokaen injjoro, “Momalaarigianon melaada koloojiwaajon ii otaawombaaajon amamaaju. Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Momalaarigiala hona ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon baan kokawaa Toyaaajon kokaen jen kotowuyaga, ‘Gii mono baan ii metogon waama kema leegen endu amba.’ Kaen jen moma laarigi iikawaa so kolooro endu kembaa. Anutu moma laarigi inaan onono iwoi mombaaajon mende osiwuyaga.” ²¹ (Ome tania kaan ii mono qama koolin nene sinji laligon otaawon. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa. Kian.)

Jiiasnon koomuyaa Buna jero indin woi kolooro.

Maak 9.30-32; Luuk 9.43b-45

²² Jiiasnon gowokouruta yonowo motoon Galili prowins uutanon liligon kananon kengi Jiiasnon qaa kota kokaen injjoro, “Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba yonoo borogianon ama muro kemebaa. ²³ Kemero ii qegi komuwaa. Komuro ween karoon kolooro mono koomunonga waabaa.” Gowokourutanon ii moma uugianon bimooro wosobiri mogi. Kian.

Jiiasnon jiwowon jigowaa takisya ano.

* **17:10:** Mal 4.5 * **17:12:** Mat 11.14 * **17:20:** Mat 21.21; Maak 11.23; 1 Kor 13.2

²⁴ *Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo Kaperneam taonoŋ kougi jiwowoŋ jigowaa takis meme eja yoŋonoŋ Piitowaanoŋ kaŋ kokaen qisiŋ mugi, “Oŋoo boigianoŋ jiwowoŋ jigowaa takisya ambaa me qaago?”

²⁵ Qisiŋ mugi “Ooŋ!” jero. Kawaa gematanoŋ Piitonoŋ miri uutanoŋ uro Jiisasnoŋ qaa mutuya kokaen qisiŋ muro, “Saimon, gii nomaen romoŋgojaŋ? Daen yoŋonoŋ koŋkorowaa takis ano takis tosaŋa (custom, revenue) ii balombaa kiŋ eja poŋ yoŋoojoŋ amakeju? Kantri toya anana me wabaya yoŋonoŋ ii anŋi meŋ kululuuŋkeju?”

²⁶ Kaen qisiŋ muro meleema “Wabaya yoŋonoŋ,” jero. Kaen jero Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Kaen amakejutiwaajoŋ kantri toya anana ii ambombaa so mende koloojoŋ.

²⁷ Kaen koloojonto, takis mende aniŋ eja iyoŋoo uugianoŋ boliwabotiwaajoŋ mono kema kasa uupaŋga apu aŋgonoŋ giliwa. Giliŋ sora mutuya horoŋ mewaati, mono iikawaa qaa oota mesagoŋ moneŋ kota iikanoŋ mokoloowaga. Moneŋ kota ii eja woi anaraa takisnaraa so. Mono ii meŋ oŋoma iikanoŋ noojoŋ ano geenŋaajoŋ takis amba.” Kianŋ.

18

Gowoko batugianoŋ moronoŋ uuta kolooja?

Maak 9.33-37; Luuk 9.46-48

¹ *Kambaŋ kanonŋ gowoko yoŋonoŋ Jiisaswaanoŋ kaŋ kokaen ijogi, “Siwewaa bentotoŋ uutanoŋ moronoŋ uuta kolooja?” ² Kaen ijogi merabora melaa moŋ qaro karo batugianoŋ ano nano. ³ *Nano kokaen jero, “Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injiwo me mobu: Uugia mende meleema merabora kaŋa mende koloowati een, oŋo mono kambaŋ moŋnoŋ Siwewaa bentotoŋ mende keubuya.

⁴ “Kawaajoŋ moŋnoŋ iyaŋa meŋ kamaaŋ aonŋ merabora kokaŋa koloowati, iinoŋ mono Siwewaa bentotoŋ uutanoŋ uuta kolooja. ⁵ Moŋnoŋ merabora koi kaŋa moŋ noo qananonŋ koma horoŋ kalaŋ kombaati, iinoŋ mono nii koma horoŋ nombaa.” Kianŋ.

Singisongowaa koŋgoro mono qotogowu.

Maak 9.42-48; Luuk 17.1-2

⁶ Jiisasnoŋ toroqen kokaen jero, “Merabora koi kaŋa moma laariŋ nonjuti, moŋnoŋ iyoŋoonoŋga moŋ koŋgoro ama muro singisongo ambaati, eja iikanoŋ mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunoŋ lombo iikawaa ironŋa nomaen muro soyanonŋ koloonaga? Kemuŋ kowonjiŋ aroyanoŋ somoŋgoŋ kowe biiwianoŋ giligi kemenagati, iikanoŋ mono afaaŋkota koloonaga.

⁷ “Singisongowaa siipatitianoŋ mono afaaŋagadeen koloonkeja. Kawaajoŋ balonŋ ejemba oŋoojoŋ ‘Yei!’ wosobiri mojen. Moŋnoŋ siipatiti aŋgoŋ komambaajoŋ ama-maankejato, moŋ moronoŋ tosaŋa koŋgoro ama oŋono singisongo ambuti, iwaajoŋ mono ‘Yei!’ qama wanjinjiŋgoŋ saajen. Siimbobolo uutanoŋ mono iwaa qaganonŋ ubaa.

⁸ * “Boroganoŋ me kanaganonŋ singisongo ambaatiwaa koŋgoro ama gombaati een, ii mono kotoŋ giliwa. Kotoŋ giliŋgo borodomonŋ me kanadomonŋ laligoŋ laaligo kombombaŋa mokoloonŋ oompelelen mokoloowagato, kana boroga woiwo laligona kanagenŋ gere sianonŋ giligi kemebabo. Sia gereya ii tetegoya qaa jewaa.

⁹ * “Kaaniadeen jaaganonŋ singisongo ambaatiwaa koŋgoro ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma giliŋgo jaakoga motooŋgowo laligoŋ laaligo kom-bombaŋanoŋ keuma oompelelen mokoloowagato, jaaga woiwo laligona gere siawaa gerenonŋ giligi kemebabo. Kianŋ.

* **17:24:** Eks 30.13; 38.26 * **18:1:** Luuk 22.24 * **18:3:** Maak 10.15; Luuk 18.17 * **18:8:** Mat 5.30 * **18:9:** Mat 5.29

*Lamanon soorotiwaa sareqaa**Luuk 15.3-7*

¹⁰ “Ejemba melaa koi yoŋoonoŋga moŋ meŋ kamaan mububotiwaajon mono galengia mewu. Niinon qaa kokaen injiowe mobu: Yoŋoo kokojiji gajobaurugianon Siwe goman iikanon noo Siwe Amanaa kosianon laligon jaasewana suulan iimakeju. Kawaajon jejewili mono mende ama onombu. ¹¹ (Siwe gomambaa Eja honanon mono ejemba soogiti, ii meŋ letoma onono oyanboyan koloowutiwaajon kamaaro.)

¹² “Ono qaa koi kawaajon nomaen romongoju? Eja mombaa lamauruta 100 laligogi yoŋoonoŋga moŋnon soŋ jinjaun keno toyanon nomaen ambaa? Iinon mono 99 ii baananon onomesaon kema motoonngo jinjaun kenoti, iikawaajon mongama kembaa. ¹³ Mongama kema laligon mokoloowaati een, niinon qaa hona moŋ kokaen injiowe mobu: Iinon 99 jinjaun mende kenngiti, iyonoojona kambaŋ iikanon mamaga mende aisoowaato, motoonngo iikawaajon honombononaga mende aisoon laligowaa. ¹⁴ Iikawaa so onoo Manja Siwe gomanon laligoji, iinon mono ejemba melaa koi yoŋoonoŋga moŋnon soŋ gere sianon mende kemebaatiwaajon momakeja.” Kian.

Alaganon singisongo ama gono kokaen amba:

¹⁵ * “Umeleen alaganon singisongo ama gombaati een, gii mono iwaanon kema jaasewana qen mun kana songiroti, ii qendeema muba. Kaen ana qaaga moma baatanon kempaati een, giinon mono alaga haamo ama muna mombo uumotoonngo ama laligowao. ¹⁶ * Kaen ana qaaga moma iikawaa baatanon mende kempaati een, giinon mono toroqen ala motoonngo me woi uruama iwaanon kembu. Buna Terewaa qaa kokawaa so mono kaen amba, ‘Qaa kuuya ii ejemba woi karonon nanon jegi kotiiwaa.’

¹⁷ “Kaen angi qaagia moma iikawaa baatanon mende kempaati een, giinon mono uumeleen kanagesowaa jotamemeya ii injiona iwo amin mobu. Amin mobuto, iyonoo qaa baatanon kaanagadeen mende kempaati een, ii mono asuganon jegi jawo kolooro uumeleembaa gadokopa kaana ama mun laligowa. Takis tiliqiligiawo megii sisigia menkejuti, iikawaa tani kaana ii mono mesaona seleengen laligowaa.

Singisongowaa soomongoya ano iisana

¹⁸ * “Niinon qaa hona toon moŋ kokaen injiowe mobu: Ononon singisongo namonon somongowuti, ii kuuya mono Siwe gomanon kaanagadeen soomongoya ewaa ano singisongo balanon mesaon isambuti, ii kuuya mono Anutunon mesaoro Siwe gomanon kaanagadeen ewaa.

¹⁹ “Toroqen qaa kokaen injiowe mobu: Namonon onoonoŋga woiyanon qaa ii me ii kawaajon uumotoon ama qama kooliwaatiwaa qaa somongowaoti, noo Manja Siwe gomanon laligoji, iinon mono ii orono buna qen aowaota. ²⁰ Ii kokaembaajon: Ejemba woi me karonon noo qananon iikanon me kanon ajoroowuti, niinon mono iikanon yoŋoo batugianon laligomanana.” Kian.

Welenqege kiankomuya qaa iwaa sareqaa

²¹ * Kambaŋ kanon Piitonon Jiisaswaanon kan qaa kokaen ijoro, “Pon, alananon singisongo ama nomakeji, niinon ii indin dawiwaa so mesaowe sokombaa? Indina 7 ii mamaga. Iikawaa so mesaowe sokombaa me qaago?” ²² Jiisasnon ii moma kokaen meleema muro, “Indina 7 qaagoto, 70 taims 7 ii* mesaona sokombaa. Niinon kaen gijojen. ²³ Iikawaa kania ii kokaen jen asarimana. Siwewaa bentotona ii kin eja pombaa so ambe kokaen koloaja: Kinon welenqegeuruta onono monengia galen kongiti, iikawaa aren papiaya qendeengi mindingowaatiwaajon kaparan kono.

* **18:15:** Luuk 17.3 * **18:16:** Dut 19.15 * **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23 * **18:21:** Luuk 17.3-4 * **18:22:** 70 taims 7 = 490. Kawaa so alagaa singisongoja ii mono suulan mesaowa.

²⁴ “Kaen kanain monenja iikawaa sunduya gosin mindingogi kanon eja mon wama kagi iwaa jaanon nano. Tosaya ii 10 milyon Kina iwaanon ero. ²⁵ Ii eroto, tosaya ii kumambaajon monenja mende sokono amamaarotiwaajon ama somatayanon nama kokaen jen kotoro, ‘Eshinaya eji, ii kuuya mono sewanja mewutiwaajon ambu. Ii ano embameraanja ii kaanagadeen mono sewangia mewutiwaajon angi monen karo iikanon tosaya ii kumbu.

²⁶ “Kaen jen kotoro welenqeqeyanon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosinjon mamboma nona goonon tosaga kuuya ii saanon kuma gomanja.’ ²⁷ Kaen welema muro somatayanon welenqeqeyajon wosomomo ama tosaya ii koton mesaon isano kamaaro. ²⁸ Kamaaroto, seleenjen kema kanon welenqeqe alia mon mokolon iiro. Iwaa tosaya ii ween 100:waa tawaya (Kina 2,000) kawaa so iwaanon ero. Ii iima aroya kotakota men mosoma kokaen ijoro, ‘Noonon tosa goonon eji, ii mono kuma nombaga me?’

²⁹ “Kaen ijoro welenqeqe alianon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosinjon mamboma nona goonon tosaga ii saanon kuma gomanja.’

³⁰ “Kaen ijoroto, iinon ii togon kema jenteego eja majistreit ijoro men somonjon kapuare mirinon ongi raro tosaya kundaborogi kamaawaa. ³¹ Iwoi ii kolooro welenqeqe alaurutanon tani ii iima uugia kobooro wosobiri moma kema iikawaa sunduya kuuya ii somatagia ijogi moro.

³² “Ii moma somatagianon welenqeqe mutuya ii qaro jaayanon karo kokaen ijoro, ‘Gii gawon meme eja bologa! Gii tosaga koton mesaomambaajon qisin nona niinon ii kuuya mesaon gonjen. ³³ Niinon giima koboon kiankomun gombe giinon kaanagadeen iikawaa so welenqeqe alaga kiankomun muna sokonaga.’

³⁴ “Somatayanon kaen ijoro irinja soono welenqeqe iikawaa qaaya jen tegon kasa miriwaa galej yonoo boronon ama muro siimbobolo mamaga moma rabaa. Iikanon rama tosaya kin pombaanon eroti, ii kuuya kundabororo kamaawaa. ³⁵ Sareqaa kokawaa honja ii kokaen: Onjo motomotoon alagiaa singisongoya uugianon mende mesaowuti een, noo Siwe Mannanon mono kaanagadeen qaa iikawaa so ama onmbaa.” Kian.

19

Loemba mesaon aoawaa qaaya

Maak 10.1-12

¹ Jiisanon qaa ii jedaborongo Galili prowins mesaon Jordan apu koton leegen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnon karo. ² Karo ejemba tuunlelembenon otaan kagi iikanon men qeangon onono.

³ Men qeangon onono Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosianon iwaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaa angobato men mun kokaen qisin mugi, “Ejanon kania ii me woiwaajon embia mesaowaati, ii Kana qaa uuguwaa me qaago?”

⁴ *Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Mokomokoloo Toyanon mono kakanaiyanonja ii ‘Eja ano emba laligowutiwaajon mokolon onono.’ Buja qaa ii weengogi me qaago? ⁵ *Mokoloon kokaen jero, ‘Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiaanon kema qokotaaro yoronon sele motoongo koloon laligowao.’ Qaa ii weengogi me qaago? ⁶ Kaen ama toroqen woi mende koloojaoto, sele motoongo koloon laligowao. Anutunon eja ano emba mindirin oronoti, ejemba mononon mono ii mende mendeema oromba.”

* 19:4: Jen 1.27; 5.2 * 19:5: Jen 2.24

⁷ *Kaen injjoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aoao papia oon embia saanon mesaowaa. Moosesnon mono naambaajon qaa kaen jen koton nononota eja?” ⁸ Kaen ijogi kokaen jen onono, “Moosesnon mono uugia kotiga koloorotiwaajon ama embia mesaowaatiwaa qaa kaen jen kotoroto, kanakanaiyanon kaen mende ero. ⁹ *Niinon kokaen injjowe mobu: Embianon olonkalu mende ano kilen otaan emba mon mewaati, iinon mono serowilin ambaa. Monon emba mesamesaoya mewaati, iinon mono serowilin ambaa.”

¹⁰ Jiisasnon kaen injjoro gowoko yononon ijogi, “Loemba batugaranon mesaon aoaowaa songo kaen eji een, mono loemba mende koloonin sokombaa.”

¹¹ Kaen jegito, Jiisasnon kokaen meleeno, “Iikawaa qaaya kuma ononjeni, ejemba kuuyanon ii iyangiaajon angon koma iikawaa so saanon mende ambuto, Anutunon qaa ii ejemba tosaana yonoojon ononoti, iyononondeen mono iikawaa so ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaen: Tosianon nemun goron uutanon koloon iikanona kanain loemba koloowombaa mende moju. Tosianon ejembanon selegia koton* kondoon onongi loemba koloowombaa so mende koloaju. Tosianon Siwe bentotonaaajon ama loemba mende koloowombaa qaaya jen somongon qaagia ii otaankeju. Monon qaa ii me ii moma angon koma otaamambaa so kolooji, iinon mono iikawaa so amba.” Kian.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Maak 10.13-16; Luuk 18.15-17

¹³ Kamban kanon tosanon merabora busubuusu unuama Jiisasnon boria wangianon ama qama kooliwaatiwaajon iwaanon kagito, gowoko yononon ejemba ii jen qewagon onongi. ¹⁴ Kaen angi Jiisasnon kokaen jero, “Merabora melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Siwewaa Toyanon ejemba kaana ii bentotona bunja qen onombaa. Kawaaajon ii mende somongon onombu.” ¹⁵ Kaen jen boria wangianon ama onomesaon mongen keno. Kian.

Jiisasnon eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Maak 10.17-31; Luuk 18.18-30

¹⁶ Kamban monon eja monon Jiisaswaanon kan kokaen qisin muro, “Boi, niinon nanamemen awaa nomaen ama laaligo kombombana bunja qen aowenaga?” ¹⁷ Qisin muro kokaen ijoro, “Nanamemen awaa nomaen, naambaajon iikaen qisin nonjan? Motoongoyanon mono awaa kolooja. Laaligo kombombananon keumambaajon mobaati een, gii mono jojopan qaa ten koma laligowa.”

¹⁸ *Kaen ijoro moma kokaen jero, “Naa jojopan qaawaajon jejan?” Jero Jiisasnon ii moma ijoro, “Mono koi: ‘Mon mende qena komuwa. Serowilin mono mende amba. Iwoi mon mono yongoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. ¹⁹ *Nemunmanga mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono ejemba kuuya jopagon onomakeba.’”

²⁰ Kaen ijoro eja gbaworonon kokaen jero, “Ii kuuya mono ten koma laligon waabe. Naambaajon mombo amamaajen?” ²¹ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii akadamuwo laligomambaajon mobagati een, mono kema esuhinaga sewana mewutiwaajon ana monej karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suan, milyon kina kaana) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.”

²² Kaen jeroto, gbaworonon qaa ii moma esuhinaya mamaga erotiwaajon ama wosobiri moma jaaya bosoleero een mesaon keno. ²³ Mesaon keno Jiisasnon gowokouruta kokaen injjoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: ‘Yei!’ Ejemba qabunagiawo yononon mono Siwewaa bentotonon keubombaaajon bimoon

* **19:7:** Dut 24.1-4; Mat 5.31 * **19:9:** Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11 * **19:12:** Eja tunja konkombaajon jeja. * **19:18:** Eks 20.13-16; Dut 5.17-20 * **19:19:** Eks 20.12; Dut 5.16; Lew 19.18

kupukapa ambuya. ²⁴ Ii kokaen jen asarimaŋa: oro somata kamel ii sosoro ootanon saanonj mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabuŋagiawo yoŋononj Anutuwaa bentotonj uutanonj keubombaaŋonj bimoonj osiwuya.”

²⁵ Kaen injoro gowoko yoŋononj aarunj tililingonj kokaen jegi, “Oopopoonj! Ejemba morononj mono Siwewaa buŋa koloonaŋa?” ²⁶ Kaen jegi Jiisasnonj uunj injiima kokaen jero, “Ejembanonj ii anŋobato menj amamaanj osinkejuto, Anutunonj mono iwoi kuuya saanonj amakeja. Iinonj iwoi monj ama memambaajonj mende amamaanj osinkeja.” Kianj.

Jiisaswaa gawonj memewaa tawaya

²⁷ Piitononj qaa ii moma meleema kokaen ijoro, “Moba, nonononj mono iwoinana kuuya mesaonj gii gotaanj kaniŋ. Iikawaa tawaya mono naa iwoiga mewonja?”

²⁸ *Kaen ijoro Jiisasnonj kokaen injoro, “Niinonj qaa honja monj kokaen injowe mobu: Iwoi kuuya gbilia kolooro Siwe gomambaa Eja honjanonj jinŋkaronj duŋanonj raro asamararaŋanonj asariwaati, kambanj qaita monj iikanonj nii notaanj kagiti, onononj mono kaanagadeenjinjkaronj duŋ 12 kanonj rama Israel tuunj 12 yoŋoo qaagia gosinjenj tegowuya.

²⁹ “Monononj noo qanaajonj ama iwoi monj mesaoroti, ii jigo miria, daremuŋa, naambeeta, nemunjanja, meraboraana me gawonj molalenja ii onjomesaoro Anutunonj mono iikawaa ironja uugunj meleema muro seiwaa. Kaen seiro laaligo kombombanja tetegoya qaa buŋa qen aowaa. ³⁰ *Kaen koloowaato, mutuya onjoononja mamaganonj daaburuya koloogi daaburuya yoŋoononja mamaganonj mutuya koloowuya.” Kianj.

20

Wain gawonj meme ejemba yoŋoo sareqaa

¹ Jiisasnonj jero, “Siwewaa bentotonja ii kokaen: Balonj toya monononj umugawodeen waama seleenjenj kema eja tosaana injiima wain gawonjononj monej gawonj mewutiwaajonj qisin onono. ² Qisin onono ‘Saanonj,’ jegi weenj motoonjgowaa tawaya (Kina 20) onjombaatiwaajonj uumotoonj anŋi wasin onono wain gawonjononj kenji.

³ “Kenji 9 kilok kawaa so kolooro mombo toroqen kema eja tosaana maaket sombenanonj een nanji injiira. ⁴ Injiima kokaen injoro, ‘Ono mono kaanagadeen noo wain gawononj kema gawonj megi tawagia soyanondeen onjomaŋa.’

⁵ “Kaen injoro wain gawononj kenji. Kenji 12 kilok kolooro mombo keno ano mare 3 kilok kawaa so duŋanonj mombo seleenjenj kema kaanadeen ano. ⁶ Kaen koloonj mare 5 kilok kawaa so seleenjenj keno eja tosaana duŋanonj mombo een lan nanji injiira. Injiima kokaen qisin onono, ‘Ono mono naambaajonj weenj koriga koi een laligoju?’

⁷ “Kaen qisin onono kokaen meleenji, ‘Monononj monej gawonj mewombaajonj mende qisin nononja. Kawaaŋonj een koi nanjonj.’ Meleenji kokaen injoro, ‘Ono mono kaanagadeen noo wain gawononj kema gawonj mewu.’ ⁸ *Gawonj megi mare kolooro wain gawonj toyanonj gawonj galenja horonj kokaen ijoro, ‘Gii mono gawonj meme eja onjooma tawagia onjomba. Tetegoya mare kolooro kajuyati, iyoŋoononja kanainj tawagia onjoma kena gomaambadeen kajuyati, iyoŋoononj tegowa.’

⁹ “Kaen injoro mare 5 kilok gawononj kagiti, iyoŋononj kougi weenj motoonjgowaa tawaya (Kina 20) ii motomotoonj onono. ¹⁰ Wala gawononj kagiti, iyoŋononj kouma tawagia uugunj mewutiwaajonj romonjogito, ii motomotoonj kaanagadeen weenj motoonjgowaa tawaya onono. ¹¹ Tawa motoonjo iikayadeen menj kanainj balonj toyaaŋonj uugianonj njindin-junduru jen jen munj kokaen jegi, ¹² ‘Nono weenj geriawononj nogo arinj gawombaa lombota bosinjonato, eja ii dologo kanj gawonj mewutiwaajonj qisin

* **19:28:** Mat 25.31; Luuk 22.30 * **19:30:** Mat 20.16; Luuk 13.30 * **20:8:** Lew 19.13; Dut 24.15

onjonjana. Yonononj aua motoongowaa so gawonj mejuyato, giinonj kilenj yonoojonj moma onona nonowo ororonj koloouju. Ii mende sokonja.’

¹³ “Kaenj jegito, yonoononga mombaajonj kokaenj meleema jero, ‘Alana, nii giwo qaa jenj weenj motoongowaa tawa (Kina 20) gomambaajonj uumotoonj anjota. Kawaa so tawa iikayadeenj gombe sokonja. Mono ii romongowa. ¹⁴ Uuga iikawaajonj boliwaati eenj, mono geengaa tawaga menj kamba. Eja dologo gawonj mewutiwaajonj qisinj ononjenj, iyonoojonj kaanagadeenj tawa gonjenj, mono iikayadeenj onomambaajonj mojenj.

¹⁵ ‘Neenaa monejnonj neenaa aijnaa so ambe sokonja me qaago? Niinonj loloogendeenj ononjenjwaajonj uuganonj baagonj jaaga bosoleeja me?’ ¹⁶ *Jiisasnonj qaa ii jedaboronj kokaenj jero, “Iikawaa so konoga yonononj mutuya koloogi mutuya yonononj konoga koloowuya.” Kianj.

Jiisasnonj koomuyaa qaaya jero indinj karoonj kolooro.

Maak 10.32-34; Luuk 18.31-34

¹⁷ Jiisasnonj Jerusalem sitinonj ubombaajonj balonj kana kenji gowokouruta 12 ii horonj onoma goraayanonj kema kokaenj injjoro, ¹⁸ “Mobu, anana Jerusalem ubonja. Iikanonj mononj Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj muro jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonoo borogianonj kamba. Yonononj komuwaatiwaa qaaya jedaboronj ¹⁹ waba gawman yonoo borogianonj ama mubuya. Ama mugi mepaegonj ooli waayawononj qetaalinj talungowuya. Qetaalinj talungonj maripoononj qegi komuwaa. Komunj weenj karoonj kolooro koomunonga waabaa.” Kianj.

Jeims Jon yoroo nemungaranonj iwoiwaajonj weleno.

Maak 10.35-45

²⁰ Kambanj kanonj Zebediwaa merawoita yoroo nemungaranonj merawoita yorowo Jiisaswaanonj kanj siminj kuma munj iwoi qaita mombaa welemambaajonj jero. ²¹ Kaenj jero qisinj muro, “Gii naa iwoiwaajonja mojanj?” Qisinj muro kokaenj ijoro, “Giinonj saanonj jenj kotona noo merawoina koi yorononj mono goo bentotononj eu uma mononj boro dindinganonj ano mononj boro qaniganonj rama iwoi kuuya galenj kombuyaga.”

²² Kaenj ijoroto, Jiisasnonj meleema kokaenj jero, “Ono iikawaa kania mende moma yagonj welenju. Niinonj qambi aasonjawo nemanjati, oro ii saanonj nenj siimbobolo mobaota me qaago?” Kaenj jero moma “Saanonj newota,” ijori. ²³ Ijori kokaenj irijoro, “Ii onanonj! Niinonj qambi aasonjawo nemanjati, oro ii kaanjadeenj newaoto, noo boro dindinanonj me qaninanonj morononj rabaati, niinonj qaa ii jenj kotomanjatiwaa so qaago. Noo Manjanonj duj woi ii daenj yoroojonj mozozongoroti, ii mono yoroojonj orono niwo rama iwoi kuuya galenj komakebonja.” Kianj.

Galenj honjanonj mono welenqegeya koloouja.

²⁴ Daremunj woi yorononj kaenj welema muri alaurugara 10 yonononj ii moma uugia boliro. ²⁵ *Kaenj boliroto, Jiisasnonj onoono kagi kokaenj injjoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawinjurugianonj mono eja ponj kaanja ama onomakeju. Yonoo somatagianonj mono qaa jenj kotonj ejemba mindingonj onoma ku-usungia qendeemakeju. Ono yonoo kaniagia ii saanonj moju. ²⁶ *Onoo batugianonj sili iikaanja ewaboto, mononj onoo batugianonj somatagia koloomambaajonj moji, iinonj mono welenj qenj onoma laligowa.

²⁷ “Kaanagadeenj mononj onoo batugianonj jetamemeya mutuya laligomambaajonj moji, iinonj mono onoo newo baagianonj laligonj welenqegegia omaya koloowa. ²⁸ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono kaanagadeenj sili kaanja qendeema iyanja welenj qenj mubutiwaajonj ama mende karoto, mono welenj qenj onoma ejemba kuuya onoo dowegia memambaajonj ama kamaanj laaligoya qeleema mesaowaa.” Kianj.

* **20:16:** Mat 19.30; Maak 10.31; Luuk 13.30

* **20:25:** Luuk 22.25-26

* **20:26:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

Jiisasnoŋ eja jaagoo woi jaagara metooro.

Maak 10.46-52; Luuk 18.35-43

²⁹ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo Jeriko siti mesaowombaajon anŋi ejemba tuunlelmenon onotaan gemagianon kagi. ³⁰ Kaen kagi eja jaagoo woi kana goraayanon rari. Rari “Jiisasnoŋ uruugumambaajon anja,” jegi moma kokaen qari, “Poŋ Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³¹ Kaen qari ejemba tuun somata yoŋonon bo rabaotiwaajon qotogon orongito, iyoronon mono kaparan koma kokaen qari, “Poŋ Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!” ³² Kaen qari Jiisasnoŋ doron ama iwaanon kawaotiwaajon qaro kari kokaen qisin orono, “Alawoina, niinon naa iwoi ama oromambaajon mojado?”

³³ Kaen qisin orono kokaen ijori, “Poŋ, noro jaanara mombo uwobaajon mojo.”

³⁴ Kaen ijori Jiisasnoŋ yoroojon wosoya moma jaagara oosiro iikanondeen tooro uun Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

21

Jiisawaajon mare konŋi Jerusalem uro.

Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo Jerusalem siti dodowin Oil gere baananon Betfage gomanon kagi. Kan gowokowita woi wasin oromambaajon ama ² kokaen irijoro, “Goman jaasewansewan raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma donŋi embia kasanon somonŋogi nanji ano donŋi melaa ii iikanondeen mokolon orombaota. Ii mono isama oroma men noonon kawao.

³ “Aisni monon qaa mon jero kokaen ijowao, ‘Poŋnaranon mono iikawaajon amamaaja.’ Kaen ijori donŋi ii uulanawo orono koi kawao.” ⁴ Anutunon qaa mon gejatootoo eja mombaa utanon anota jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon kaen kolooro. Qaa ii kokaen,

⁵ * “Oo Jerusalem ejemba Zaion baana liligon laligojuti, iyonoojon mono kokaen injijogi mobu,

‘Mobu, onoo kin pongianon mono onoonon asugiwaa.

Iinon gumbonjonjon ama donŋi qaganon rama kawaa.

Donŋi lombo bosimakejiwaa meriaa qaganon rama kawaa.” ’

⁶ Jiisasnoŋ gowokowita wasin orono kema qaa irijorotiwaa so ani. ⁷ Yoronon donŋi nemunmera uruama kari. Kari malekugia qetegon donŋi qaganon anŋi Jiisasnoŋ meriaa qaganon uma raro.

⁸ Kaen rama keno ejemba tuunlelmenon goda qen malekugia qetegon kana somatanon tambonŋi tosanon gere utanon kema boria memburatin kana somatanon tambonŋi. ⁹ * Tambonŋi ejemba tuunleleme somata wala koma horon kenŋiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi,

“Hoosana! Anutu mepesejon.

Deiwidwaa gbili oowe oowe! Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa.

Hoosana! Qabunaga mepeseenin eukanon uja! Oowe oowe!”

¹⁰ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma sitiwaa ejemba kuuyanon aarun gujumaju ama kokaen qisigi, “Eja koi mono moroga?”

¹¹ Qisigi ejemba tuunleleme yoŋonon kokaen meleenŋi, “Iinon mono gejatootoo eja Jiisas, Galili prowinswaa gomanon Nazaretga.” Kian.

Jiisasnoŋ jiwowon jigo jen kobooro.

Maak 11.15-19; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

* 21:5: Zek 9.9 * 21:9: Ond 118.25, 26

12 Jiisasnoŋ jiwowonŋ jigowaa totonŋ uutanonŋ keno. Iikanonŋ ejemba injiuro hina sewanŋa mewutiwaajonŋ anŋi sewanŋa megiti, iinonŋ ii kuuya konjoma onŋono kamaagi. Monenŋ utekute ejemba yonŋoo jakegia metaama meleeno kenŋi. Kaanŋagadeenŋ kewo sewanŋia mewutiwaajonŋ anŋiti, iyonŋoo duŋ raragia ii kaanŋiadeenŋ riitano kenŋi. 13 *Kaenŋ ama kokaenŋ injiuro, “Aisaianonŋ qaa monŋ kokaenŋ oorota eja, ‘Noo jigonanonŋ mono qamakooli miri koloowaatiwaajonŋ qabu.’ Qaa ii ejato, onŋo ii utegogi kikekakililinŋ yonŋoo kobaa kaanŋa kolooja.”

14 Kaenŋ kolooro jaagoo ama lokonŋ ejemba ii jiwowonŋ jigononŋ iwaanonŋ kagi menŋ qeangonŋ onŋono. 15 Kaenŋ kolooroto, jigo gawonŋ galenŋ ano Kana qaawaa boi yonŋononŋ anŋo leto meroti, ii iigi ano merabora jiwowonŋ jigononŋ qama “Hoosana! Deiwidwaa gbili oowe oowe!” jegiti, ii injiima uubologa mogi.

16 *Uu bologa moma kokaenŋ jenŋ mugi, “Merabora qaa qajuti, ii mojanŋ me qaago?” Jenŋ mugi kokaenŋ meleema onŋono, “Saanonŋ mojenŋ. Onŋo kabanŋ monŋenŋ Buŋa qaa koi weenŋgogi me qaago,

‘Giinonŋ mono merabora ano mera sayawo aju nenŋkejuti, ii kuma onŋona geenŋa tororo mepeseenŋ gomakeju.’”

17 Kaenŋ meleema onŋoma onŋomesaonŋ mare kolooro siti mesaonŋ Betani kema ero. Kianŋ.

Jiisasnoŋ fig gere monŋ qasuaaro gororonŋgoro.

Maak 11.12-14, 20-24

18 Enŋ umugawodeenŋ waama mombo sitinonŋ kema nenewaajonŋ komuro. 19 Nembanenewaa komuŋ kana goraayanonŋ fig gere* monŋ iima kawaa kanianonŋ keno. Kenoto, honŋa mende mokoloroto, qasenŋagadeenŋ iiro. Kaenŋ iima gere ii kokaenŋ jenŋ muro, “Giinonŋ mono kabanŋ monŋonŋ honŋa mombo mende ewa.” Kaenŋ jenŋ tegonŋ muro fig gere iikanonŋ mono iikanondeenŋ gororonŋgoro.

20 Gororonŋgoro gowokourutanonŋ ii iima aaruŋ kokaenŋ jegi, “Fig gerenonŋ mono nomaenŋ ama alanzaŋ pilitiknonŋ gororonŋgoja?” 21 *Jegi Jiisasnoŋ kokaenŋ meleeno, “Niinonŋ qaa honŋa monŋ kokaenŋ injiowe mobu: Momalaari pondanŋ menŋ uuwoi mende ambuyati eenŋ, fig gerewaanonŋ iwoi kolooji, onŋononŋ iikayadeenŋ mende ambuyato, koi mono kaanŋagadeenŋ saanonŋ ambuyaga: Baanŋa kokawaa toyaaonŋ kokaenŋ jenŋ kotowuyaga, ‘Mono baanŋa koi qetegonŋ wama waama kema kowenonŋ amba.’ Kaenŋ jenŋ kotonŋ Anutu moma laariro mono iikawaa so koloowaa. 22 Naa iwoiwaajonŋ qisiŋ qama kooliwuti, ii kuuya buŋa qeŋ aowombaajonŋ moma laarigi mono buŋagia koloowaa.” Kianŋ.

Jotamemeya yonŋononŋ Jiisaswaa ku-usunŋaajonŋ qisiŋi.

Maak 11.27-33; Luuk 20.1-8

23 Jiisasnoŋ jiwowonŋ jigowaa totonŋ uutanonŋ kema ejemba kuma onŋono jigo gawonŋ galenŋ ano kantriwaa jotamemeya tosaanŋa yonŋononŋ iwaanonŋ kougi. Kouma kokaenŋ qisiŋ mugi, “Gii kokanonŋ iwoi anjanŋi, ii mono morononŋ jenŋ kotonŋ gono amakejanŋ? Iikawaa ku-usunŋa ii mono morononŋ gono?”

24 Qisiŋ mugi kokaenŋ meleema onŋono, “Niinonŋ kaanŋagadeenŋ qaa monŋ qisiŋ onŋomaŋa. Ii meleema nombuti eenŋ, niinonŋ kaanŋagadeenŋ morononŋ ku-usunŋ nono iwoi koi amakejenŋi, ii injiomaŋa. 25 Jononŋ ejemba oomulu menŋ onŋoma laligoroti, iinonŋ iikawaa ku-usunŋa ii daenŋkaya mero? Siwe Toyanonŋ muro me balonŋ toyanonŋ mugi?” Kaenŋ meleema onŋono batugianonŋ aminŋ moma kokaenŋ jegi, “‘Ku-usunŋanonŋ Siwenonŋga

* 21:13: Ais 56.7; Jer 7.11 * 21:16: Ond 8.2 * 21:19: Fig ii sambu gerewaa alia monŋ. Ii gawonŋgianonŋ komogi honŋa naanŋawoga kolooro mamaga nenŋkeju. * 21:21: Mat 17.20; 1 Kor 13.2

asugiro,' kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, 'Ono mono naambaajon Jon mende moma laarin mug?' Ii mende sokonja.

²⁶ Me 'Balon ejembanonga asugiro,' jewonati een, nononon mono ejemba tuun yonoojon toroko moma amamaawona. Kanageso kuuya yononon Jombaajon 'Geja-tootoo ejaga kolooja,' jen laligoju." ²⁷ Qaa kaen gosin Jiisaswaajon kokaen meleengi, "Ii mende mojon." Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injoro, "Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usuna moronon nonoti, ii mende injomanja." Kianj.

Mombaa merawoita yoroo sareqaa

²⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, "Ono qaa koi kawaajon nomaen romongoku? Eja mon merawoita woi laligogi. Kamban monnon mangaranon meria mombaanon kema kokaen ijoro, 'Merana, gii saanon kete noo wain kasa gawonon kema gawon mewa.'

²⁹ Kaen ijoro kokaen meleeno, 'Nii togojen.' Kaen ijoroto, kanagen qaaya iikawaajon moma bolin eleema kema gawon mero. ³⁰ Kawaa gematanon mangaranon meria mombaanon kema mutu meriaajon ijoroti, qaa iikayadeen ijoro. Ii ijoro qaa kokaen meleema jero, 'Somatana, saanon kema.' Kaen jeroto, kilen mende keno."

³¹ Jiisasnon kaen jen qisin onono, "Woi yoroononga moronon mangaraa jeta ten kono?" Kaen qisin onono kokaen meleengi, "Meria mutuya iinon." Kaen meleengi kokaen injoro, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono onjo unuugun wala Anutuwaa bentoton uutanon ubuya.

³² *"Qaa iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon onoonon kan Anutuwaa jaanon solananiwonatiwaa kania qendeeono onjo iwaa qaaya ii mende moma laarigito, takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono ii moma laarin mug. Yononon ii moma laarin mugiti, onjo ii iima kilen kanagen kaanagadeen onoangia mende moma bolin aon eleema ii mende moma laarin mug." Kianj.

Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa

Maak 12.1-12; Luuk 20.9-19

³³ *Jiisasnon jero, "Sareqaa mon ii kokaen mobu: Balon toya monnon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona ama kananon rijijaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii jamonon men wain yongoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaana mokolon onoma kokaen injoro, 'Mono gawon men honaa bakaya onoangia men bakaya toya nii nombu.' Kaen jen gawon ii borogianon ama onomesaon kantri monnon kema laligoro.

³⁴ "Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambaana gbani 5 toriro kanon welenqeaturuta tosia wasin onono galen yononon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. ³⁵ Jeroto, galen yononon ii unuama somongon tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi tosia jamonon gilin unugi komugi. ³⁶ Kawaa gematanon welen eja tosaana toroqen wasin onono mamaga koloogito, ii kaanideen horon ureen men onongi.

³⁷ "Kaen anggi wain gawon toyanon qaa mongama jero, 'Neenaa merana mono goda qen mubuya me nomaen?' Kaen jen konoga ii anaa meria wasiro yononon keno. ³⁸ Kenoto, wain gawon galen yononon meria iima batugianon kokaen amin moma jegi, 'Iinon mono borosamoyaa toya kolooja. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawonanon mono ananaa bunaga koloowaa.'

* **21:32:** Luuk 3.12; 7.29-30 * **21:33:** Ais 5.1-2

³⁹ “Kaen jen qelanjin menj somonjon giligi gawon seleengen kemero qegi komuro.
⁴⁰ Wain gawon toyanon ii moma kanj gawon galen ii mono nomaen ama onombaa?”

⁴¹ Jiisasnon kaen qisin onono kokaen ijogi, “Galen bologa ii mono kondeema japalelen menj onombaa ano gawon galen dologa mokolon onoma wain kasa gawonja yonoo boronon ambaa. Yononon hona momogowaatiwaa kambananon bakaya tororo munkebuya.” ⁴² *Jiisasnon ii moma kokaen injoro, “Buna Terewaa qaa koi kamban mongen weengogi me qaago,

‘Miri meme yononon jamo tando monj gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombanja kolooro mokoloogi.

Iikanon riiro mirinon mono gororonjon kamaan kombaa.

Ponjon tando ii kuuro jaanananon iinin qabunayawo kolooro walingonkejon?’

⁴³ “Kawaajon kokaen injowee mobu, Anutunon mono bentotona ii unuama ejemba tuun monj onono yononon iikawaa gawonja megi hona saanon kolonkebaa. ⁴⁴ Monjon tando wana iikanon ritatanjon kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaa, ii mono kuuya qenjanmenjanngowaa.”

⁴⁵ Jiisasnon kaen jero moma jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjon) yononon sareqaaya ii moma kania moma asarin kokaen jegi, “Ii mono nonoonja jeja.” ⁴⁶ Kawaajon ii menj somongowombaaajon mogito, ejemba tuun somata yonoonon toroko moma amamaagi. Ejemba tuun somata yononon Jiisaswaaajon mogi gejatootoo ejaga kolooro. Kianj.

22

Maran lombambaa sareqaa

Luuk 14.15-24

¹ Jiisasnon mombo kanain sareqaanon qaa kokaen jero, ² “Siwewaa bentotona ii kokawaa so kolooja: Kin eja Ponjon meriaajon maran (agomin aoao) lomban arenjon mozozonjoro. ³ Mozozonjon welenqequeuruta wasin onoma kokaen jero, ‘Niinon ejemba tosaana maran lombanon kawutiwaaajon mojen. Ono mono yonoonon qele kema kawutiwaaajon injowu.’ Kaen jero kema injogito, ejemba yononon ii moma kawombaaajon togon silemale anji.

⁴ “Kawaa gematanon welenqequeuruta tosaana mombo wasin onoma kokaen jero, ‘Ejemba kawutiwaaajon jeweti, mono iyonoonon kema kokaen injowu: Mobu, niinon lombambaa nenena mozozonjodaborojena raja. Noo bulmakao eja ano bulmakao tosaana unuaginon kelegiawo koloogiti, ii unun onj qeragonin iwoi kuuya mono jojorin eja. Ono mono maran lombanon kawu.’

⁵ “Kaen jero kenji ejemba yononon qaa iikawaa geja mende anjito, lolomonin tondu kenji. Tosianon nene gawonjianon kenji tosianon konkororo gawonjianon kenji.

⁶ Tosianon kin pombaa welenqequeuruta qelanjin unuama horon ureen onoma unugi komugi. ⁷ Komugi kin pombaa irina soono manjaqege tuuna wasin onono kema nama borosa meme eja ii kondeema onoma taon mirigia ii kuugi jero.

⁸ “Kawaa gematanon kinjon welenqequeuruta ii kokaen injoro, ‘Maran lomban mozozonjonin jojorin rajato, ejemba kawutiwaaajon jeweti, iyononon mono korisoronon kakawaa so mende kolooju. ⁹ Kawaajon onj mono kana aogaranon ano miri sombenja sombenja kanon kema ejemba ii me ii mokolon onombuti, ii mono maran lombanon kawutiwaaajon jen kaparan koma kuun onombu.’

¹⁰ “Kaen injoro welenqequeurutanon mesaon kana enj kenjiti, iikanon kema ejemba ii me ii mokolon onongiti, ii korebore horon kululuun onoma kagi. Mende gosin ononggi ejemba awaa ano bologa kaanadeen kanj maran lomban miri gojoma nene dun liligon

* **21:42:** Ond 118.22-23

ragi. ¹¹ Nene dun lilion ragito, kinonon ii injiimambaajon kan iikanon eja mon maran lombambaa maleku taana mende mouroti, ii iiro. ¹² Eja ii iima kokaen ijoro, ‘Alana, gii maran lombambaa malekuya mende mouma kilen nomaembaajon miri koi kawaa uutanon kajaana?’ Kaen ijoro eja iikanon qaaya bogoro oloj raro.

¹³ *‘‘Kaen raro kin pononon welenqequeuruta kokaen jen koton onono, ‘Mono eja ii men kana boria somonjon seleenjen giligi pangamanon kemeba.’ Iikanon laligowuti, iyononon mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya. ¹⁴ Qaa iikawaa so Anutunon ejemba seiseyanon kawutiwaajon jeroto, afaangoya yononon qaa ii analin moma anjon koma kan Anutunon tuun somata meweengon ononoti, mono iyonoo batugianon koubuya.’’ Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mugi.

Maak 12.13-17; Luuk 20.20-26

¹⁵ Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon kema amin moma Jiisas qisin qaawaa timbinon hororo gbadoon mubombaajon arena angi.

¹⁶ Aren kaen ama gowokouruta ano gawana Herodwaa paati alauruta tosaana wasin onongi Jiisaswaanon kan kokaen qisin jegi, ‘‘Boi, giinon eja hona koloojani, nono ii mojon. Giinon ejemba tosaana mende inisosoron tosaana mende sureen onomakejanto, so motoonjonon gosin nonomakejan. Kawaaajon kuun gonji mende dogon somata mende esuun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa honaa so kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindiina iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen qindiin ama nonomakejan. ¹⁷ Kawaaajon qaa koi kawaaajon nomaen romonjojan, ii jena mobon. Nono Siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwona me qaago?’’

¹⁸ Kaen qisigi arengia qolonmolongoya moma koton kokaen injioro, ‘‘Oo uumeleembaa eja seleseya, onjo mono naambaajon qaawaa timbinon ama nombombaajon angobato men nonju? ¹⁹ Saanon takis aambaa monena mon qendeema nongi iimaan.’’ Kaen injioro silwa monen mon men kagi.

²⁰ Kagi kokaen qisin onono, ‘‘Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?’’ ²¹ ‘‘Oo ii Siisa-kimbaanona,’’ kaen meleema jegi. Jegi kokaen injioro, ‘‘Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa bunja qewu.’’ ²² Kaen injioro iwaajon mamaga walingon mesaon seleenjen kengi. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato men mugi.

Maak 12.18-27; Luuk 20.27-40

²³ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon ‘Komugiti, iyononon mende waabuya,’ jen laligogi. Kamban kanon yonoononga tosianon Jiisaswaanon kan kokaen qisin mun jegi, ²⁴ *‘‘Boi, Mooseson kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya men laligon gbili mekoloon muro dataa qa men laligowaa.’ ²⁵ Moba, kamban mononon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro. Komuro koganon maloya ii mero.

²⁶ ‘‘Men laligon komuro koga mononon maloya ii mero. Mero kawaa gematanon koga mononon emba iikayadeen mero. Kaanondeen kan daremun 7 kuuya yononon emba motoonjo iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi. ²⁷ Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro. ²⁸ Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een,

* **22:13:** Mat 8.12; 25.30; Luuk 13.28 * **22:23:** Apo 23.8 * **22:24:** Dut 25.5

emba motoonjo ii embagiaga megii laligorotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

²⁹ Kaen qisigi Jiisasnon meleema kokaen injjoro, “Onjo qaa jen soaju. Uumeleembaa Buja Tereya ano Anutuwaaw ku-usuna mende moma kotojutiwaajon mono jinjaun amakeju. ³⁰ Onjanon, koomunonga waama kaban iikanon loemba mende koloowuy-ato, gajoba yononon Siwe gomanon laligojuti kaana koloon laligowuya.

³¹ “Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya Anutunon onjoon jeroti, onjo ii mono weengogi me qaago? Qaa ii kokaen, ³² *‘Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon waama laligojen.’ Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombomana laligojuti, mono iyonoo Pongia laligoja.” ³³ Jiisasnon ejemba tuun somata kaen kuma onono moma waliingogi. Kian.

Jojoban qaa wana woi ii nomaen?

Maak 12.28-34; Luuk 10.25-28

³⁴ Sadusii (Jigo gawombaa kaparanonkon) yononon Jiisas qisig mugi meleema jen sororogoro qaagia bogoroti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon moma kan ajoroogi. ³⁵ *Yonononga boi mon Kana qaa tororo moma kotoroti, iinon kan Jiisas timbi ama kokaen qisig muro, ³⁶ “Boi, Mooseswaa Kana qaa uutanon naa jojoban qaa ii wana somata kolooja?”

³⁷ *Qisig muro meleeno, “Wana somata ii kokaen, ‘Gii uuga, unaga ano roromongoga jumuna iikanon mono Pon Anutuga jopagon laligowa.’ ³⁸ Iikanon mono jojoban qaa wana ano uuta kolooja. ³⁹ *Jojoban qaa iikawaa alia ii kokaen, ‘Geenga jopagon aonkejan, iikaanideen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.’ ⁴⁰ Jojoban qaa woi ii mono Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yononon Buju Tere kuuya iikawaa wana kolooja.” Kian.

Kraist ii kin Deiwidwaa Pona ano gbiliga.

Maak 12.35-37; Luuk 20.41-44

⁴¹ Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon kan ajoroogi Jiisasnon kokaen qisig onono, ⁴² “Onjo Kraistwaajon nomaen moju? Iinon mono morowaa meriaga kolooja?” Kaen qisig onono meleema ijogi, “Mono kin Deiwidwaa gbiliga kolooja.”

⁴³ Ijogi moma injjoro, “Kaen koloojato, nomaen ama Un Toroyanon Deiwid sololon muro iwaajon ‘Neenaa Pona,’ gama kokaen jero,

⁴⁴ *‘Anutunon nama noo Pona kokaen ijoro, Giinon mono kan noo boro din-dinanon rana niinon kaban biiwianon kereuruga riin riitama haamo ama onoma goo kana baaganon onoman.

Kaban ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi raba.’

⁴⁵ Deiwidnon ano kaen jen qata ‘Noo Pona’ jeja. Pona jen mono nomaen ama iwa gbilia kaangadeen koloonaga?”

⁴⁶ Kaen injjoro iikawaa kitia monon mon meleemambaaon amamaan qaagia bogoro nangi. Soman iikanondeen kuuya yononon Jiisas mombo qaa mombaa qisig mubombaaon kokodundun ama mesaogi. Kian.

23

Uumeleemba selese laaligowaa galen meme qaa

Maak 12.38-39; Luuk 11.43, 46; 20.45-46

¹ Kaban kanon Jiisasnon ejemba tuunleembe ano gowokouruta ii kokaen injjoro, ² “Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon Mooseswaa jinjon dun raronon rama Kana qaawaa kania ku-usun qaganon kuma onomakeju.

* 22:32: Eks 3.6 * 22:35: Luuk 10.25-28 * 22:37: Dut 6.5 * 22:39: Lew 19.18 * 22:44: Ond 110.1

³ Kawaajon qaa kuuya jen koton onomakejuti, ii mono ten kombuto, nanamemengia ii mono mende otaawu. Yononon qaa jegianon jen asarinkejuto, iyangio ii mende otaankeju. Kawaajon mono ii kaanja mende amakebu.

⁴ “Yononon qaaya qaaya jen koton iikawaa qaqaq binawo ii ejemba sawingianon amago anji ii angowombaajon bimooro jarambaran amakejuto, iyangio ii boro susugia melaa monon ilaan onombombaaajon wosomomia mon mende enkeja.

⁵ * “Yononon nanamemengia kuuya ejembanon injiibutiwaajon ama menkeju. Baibel qaa kota (memori jawo) irimun kasa bokisgia men somariin asuganon qendeema Buna momogiaajon awelegon aonkeju. Malekugiaa susuyanon akadamuwaa goubire somasomata men mondonkeju.* ⁶ Yononon jejelombanon dun rara mutuyanon jegenjegen rabombaaajon momakeju ano qamakooli mirinon jaageqeyanon eu rabombaaajon siina momakeju. ⁷ Maaketnon me kananon ejemba injigi jolongia jewutiwaajon moma ‘Oo somatanana,’ qagia kaan qabutiwaa siina momakeju.

⁸ “Yononon kaen amakejuto, motoonggo iinon onoo Boigia kolooro onoo kuuyanon iwaa uumeleen alauruta kolooju. Kawaajon onoo qagia boinana qabutiwaajon mende mobu. ⁹ Motoonggo iinon Mangia kolooja. Iinon Siwe gomanon laligojiwaajon balon eja mombaaajon nonoo Manana qa kaen mende qabu. ¹⁰ Kraist motoonggo niinon onoo somatagia koloojen. Kawaajon onoo qagia ‘Somatanana,’ qabutiwaajon mende mobu.

¹¹ * “Kaen qaagoto, onoo batugianon monon wana kolooji, iinon mono welen qen onoma laligowa. ¹² * Kaen laligowaato, monon iyanaa uuta men ubaati, Anutunon mono ii men kamaan mubaa. Monon iyanaa uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.

Jiisanon Farisii yonoojon qama wanjinjigon ‘Yei!’ jero.

Maak 12.40; Luuk 11.39-42, 44, 52; 20.47

¹³ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanonkonon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon ‘Yei!’ jejen. Ejemba Siwewaa bentoton uutanon keububutiwaa naguya koma somongonkeju. Onoangio iikawaa uutanon mende keuju ano tosanon iikawaa uutanon keubombaaajon anjuti, onoo ii somongon angon koma onomakeju. ¹⁴ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanonkonon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon ‘Yei!’ jejen. Ono malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon analin onomakeju ano qabunagia koloowaatiwaajon ama qamakooli koriga koriga qama koolin totogianon qenkeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen tegon irona uuta meleen onoo qagianon ubaa.

¹⁵ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanonkonon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon ‘Yei!’ jejen. Ono monon Juuda ejemba mon koloowaatiwaajon kaparan koma koweya koweya koton balona balona liligonkeju. Kaen anji monon Juuda ananaa nanamemenon qokotaawaati, ii mono kuma soon mugi gere siawaa buna koloowaa. Onoangia kaanja qaagoto, indina woi onoangia unuugun kileqileewaa.

¹⁶ “Jaagianon gooro ejemba borogianon men unuamakejuti, lombo onoo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon ‘Yei!’ jejen. Ono qaa kokaen jenkeju, ‘Monon jiwowon jigowaa qatanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati een, iikanon mende kotiiwaato, monon jiwowon jigowaa iwoi goulon memeta iikawaa qatanon jojopan qaaya jewaati een, jojopan qaa iikanon mono somongon mubaa.’

* **23:5:** Mat 6.1; Jan 15.38; Dut 6.8 * **23:5:** Baibel memori jawo irimun kasia ii Duteronomi 6.8 qaa iikawaa so oro selianon men palapanjianon me qoi kaanja borogianon somongon laligogi. Malekugiaa susuyanon akadamuwaa goubire bewesonon men monon laligogiti, ii Anutuwaawaa ejemba hona toon kologitiwaa aiweseya kolooro. * **23:11:** Mat 20.26-27; Maak 9.35; 10.43-44; Luuk 22.26 * **23:12:** Luuk 14.11; 18.14

17 “Oo jaagoo ejemba nekonja! Iwoi goulnoŋ memeta ano jiwowoŋ jigo woi yoroonoŋga naa iwoinoŋ uuta kolooja? Goul yaŋo kowoga mende koloojato, jiwowoŋ jigononŋ anŋi iikanonŋ mono ii meŋ kobooja.

18 “Qaa moŋ kokaen jenkeju, ‘Moŋnoŋ alatawaa qata qama qaaya jojopanŋ qaanonŋ jen kotiiwaati een, iikanonŋ mende kotiiwaato, moŋnoŋ nandunŋ mamatewoo alatanonŋ eji, iikawaa qata qama jojopanŋ qaaya jewaati een, jojopanŋ qaa iikanonŋ mono somoŋgoŋ mubaa.’

19 “Oo jaagoo ejemba! Nandunŋ mamatewoo ano alata yoroonoŋga naa iwoinoŋ uuta kolooja? Nandunŋ yaŋo kamaanqegeta koloojato, alatanonŋ anŋi iikanonŋ mono nandunŋ meŋ kobooja. 20 Kawaajonŋ moŋnoŋ alatawaa qanonŋ qaaya jojopanŋ qaanonŋ jen kotiiwaati, iinonŋ alata ano iwoi kuuya alatanonŋ eji, mono iikawaa qanonŋ qaaya jen kotiiwaa.

21 “Moŋnoŋ jiwowoŋ jigowaa qanonŋ qaaya jojopanŋ qaanonŋ jen kotiiwaati, iinonŋ mono jigo iikawaa ano iikanonŋ kotiinŋ laligoji, iwaa qanonŋ qaaya jen kotiiwaa. 22 *Kaanadeenŋ moŋnoŋ Siwewaa qanonŋ qaaya jojopanŋ qaanonŋ jen kotiiwaati, iinonŋ Anutuwwa jinkaronŋ dunŋ ano iikanonŋ raji, iwaa qanonŋ qaaya jen kotiiwaa.

23 * “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanŋkonŋkonŋ ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonŋ ubaatiwaaajonŋ mono qama wanjinjinŋonŋ ‘Yei!’ jejen. Ono nembanene kuuya mendeema bakaya 10 iikanonŋa motoonŋgo Anutuwwa bunŋa qenkeju. Dane, raki ano kiesopa ii kaanadeenŋ mendeema tenonŋga motoonŋgo ii Anutuwwa bunŋa qenkeju. Nandunŋ ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wanŋa koi mono uugunŋ mesaonkeju: Gii ejemba batugianonŋ nanamemenŋ dindinaŋ otaanŋ kiankomunŋ aonŋ qaa pondanŋ otaanŋ laligowa. Qaa wanŋa ii mono kaparanŋ koma otaanŋ laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeenŋ mende uugunŋ mesaowu. 24 Jaagia gooro ejemba borogianonŋ meŋ unuamakejuti, ono jenŋgeranŋ apuwo newubotiwaajonŋ apugia saianonŋ gosinŋkejuto, oro somata kamel ii tondu gogonkeju. 25 Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanŋkonŋkonŋ ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonŋ ubaatiwaaajonŋ mono qama wanjinjinŋonŋ ‘Yei!’ jejen. Ono hamo qen aowombaaajonŋ qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onŋoanŋgiaa dogo otokogia mende galenŋ koma iwoi tondu goronŋonŋ nepaqepalo anŋi iikanonŋ uugia saa qero laligoju.

26 “Oo jaagoo eja Kana qaawaaajonŋ kaparanŋ komakejani, gii mono wala qambiwwa uuta songbana selianonŋ kaanagadeenŋ tataanŋkota koloowaa. 27 *Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanŋkonŋkonŋ ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonŋ ubaatiwaaajonŋ mono qama wanjinjinŋonŋ ‘Yei!’ jejen. Ono qasiriwaa maripoonŋa songbanŋi taanŋa koloojuti, mono iikawaa so kolooju. Selegianonŋ iimasiinŋsiinŋgiawo kaanŋa koloojuto, qasiriwaa uutanonŋ qamo sii ano iwoi arokuukuuyawo eji, iikaanŋanonŋ mono onŋoo uugia saa qen eja.

28 “Iikawaa so ono kaanagadeenŋ ejemba jaagianonŋ onŋanonŋ dindinaŋ tani koloonkejuto, uumeleembaa selesele tani ano qewolononŋ mono uugia saa qero laligoju.

Bologa memewaa ironja

Luuk 11.47-51

29 “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanŋkonŋkonŋ ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonŋ ubaatiwaaajonŋ mono qama wanjinjinŋonŋ ‘Yei!’ jejen. Ono gejatootoo ejemba yonŋoo qasirinonŋ simenŋ kuunŋ meŋkeju ano ejemba solanŋa yonŋoo jamo kobaagia menjerenŋonkeju. 30 Kaen ama kokaen jenkeju, ‘Nonononŋ

* 23:22: Ais 66.1; Mat 5.34 * 23:23: Lew 27.30 * 23:27: Apo 23.3

ambosakonana yonoo kambanon laligowonagati een, mono yonowo mende toroqenin gejatootoo ejemba yonoo sagianon mono nonoo qanananon mende unaga.’

³¹ “Kaen jen iikanon onoangio gejatootoo ejemba unugiti, iyonoo esaurugia kolojuti, mono qaa ii nanon jen dangunu kaana nanju. ³² Kawaajon ambosakongianon singisongo kanain angiti, iikawaa so ono mono toroqen kuuya andaborowu.

³³ * “Oo Farisii, ono mono qato melaa kaana koloju. Anutunon qaagia jen tegoro gere sianon kemebubotiwaajon mono nomaen umburatin kembuyaga? Ii mono amamaawuya. ³⁴ Kawaajon mono mobu, niinon gejatootoo ano momakooto ejemba ano Kana qaawaa boi wasin onombe onoonon kawuya. Kagi yonoononga tosaana ii unugi komuwuya ano tosaana maripoonon unuwuya. Tosaana qamakooli mirigianon ororaan onoma qaagia jen tegon oolinon onootin konjoma onongi taona taona kanon kemakebuya.

³⁵ * “Eja solana Aabelwaa sayanon kamaaro iikanona kanain unun kouma laligon Zekaraia jiwowon jigo kowoga ano siimolon alata yoroo batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Ejemba solana yonoo sagia balonon molaan laligogiti, sa kuuya iikawaa irona mono onoo qagianon ubaa. ³⁶ Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Sagiaa irona kuuya ii mono ejemba kete laligojuti, mono onoo qagianon uro Anutunon irona meleema onono mobuya.”

Jiisanon Jerusalem kanageso jopagon onono.

Luuk 13.34-35

³⁷ Jiisanon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, ono gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon meraboraana engana baatanon ama kojojon onomakeji, niinon mono iikawaa so kambaana kambaana goo kanagesouruga kotama kololon onomambaajon moma laligoweto, ono ii togon laligon kougi. ³⁸ * Mobu, Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.

³⁹ * “Kaen ewaato, niinon kokaen injijowe mobu, Ono nii mombo mende niibuya. Kanagen kaman mon kan kuuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.’ Kian.”

24

Jiwowon jigonon kondemondeng koloowaa.

Maak 13.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisanon jiwowon jigo mesaon kamaaro gowokourutanon iwaanon kan jiwowon jigowaa toton uutanon miri ragiti, ii Jiisas qendeema mugi. ² Qendeema mugi meleema kokaen injijoro, “Miri kuuya ii saanon injijuto, niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Ii mono kondeengi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelala saoyagadeen ewaa.” Kian.

Kakasiliin ano sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.3-13; Luuk 21.7-19

³ Jiisanon Oil gere baananon kema raro gowokourutanon iyangia siri iwaanon kan kokaen qisin mugi, “Boi, qaa jejan, iikawaa hona mono naa kambanon asugiwaa ano giinon kana balombaa kambaana tegomambaajon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa? Ii saanon ninijowa.”

⁴ Kaen qisin mugi meleema kokaen jero: “Monon angomolon ano jinjan kembubotiwaajon mono galengia men laligowu. ⁵ Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, ‘Niinon Hamoqeqe Toya Kraist kolojen.’ Kaen jen ejemba

* 23:33: Mat 3.7; 12.34; Luuk 3.7 * 23:35: Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21 * 23:38: Jer 22.5 * 23:39: Ond 118.26

mamaga tiligon onjombuya. ⁶ Onjo manjawaa bujuya ano otonja koloon kema karo momakebuya. Ii moma jenengia orowabotiwaajon mono galengia mewu. Iwoi kaanja ii waladeen koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, balombaa kambaanonon mono iikanondeen uulanawo mende tegowaa.

⁷ “Kantri monjon kantri mon unjwombaajon waabuya. Ejemba tuun monjon tuun mon yonowo aron qen aowombaajon waabuya. Gomaņa gomaņa kanon bodia bodia koloowaa ano nan somasomata ii qonjoma men namo meleeno kemenkebaa. ⁸ Iwoi kuuya ii emba korowonon masu kanain unjkejiwaa so. Balombaa kambaanonon mono iikawaa so kanain tegomambaajon ambaa.

⁹ * “Kaen ambaato, kamba kanon tosonian onjo uugia meleengitiwaajon ama gawman yonoo boronon onjooŋgi siimbobolo ama onjoma unjugi komuwuya. Kantri kuuya yononon nojona ama kazi ama onjmakebu. ¹⁰ Kamba kanon mamaganon momalaarigia mesaon anjonan men kazi ama aowuya. ¹¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganon asugin ejemba mamaga kilikalu men onjngi jinjaun qen kemakebuya.

¹² “Jeulalan Toyanon sein ejemba galen koma onjombaatiwaajon ama uumeleen ejemba seiseiya yonoo uugianon olomoro uujopagianon loorin zololonjowaa. ¹³ * Monjon kaparan koma kotiin bon qen nama laligoro balombaa kambaanonon tegowaati, iinon mono oyanboyan bunja qen aowaa. ¹⁴ Anutuwwa bentotonaa Oligaa Bunja koi mono waladeen namowaa kantria kantria kuuya kanon jen seigi kanageso so nanjonanjo qaaya mogigo balombaa kambaanonon iikawaa gematanon tegowaa. Kian.

Jerusalem sitiwaa kondemondoen uuduuduuyawo

Maak 13.14-23; Luuk 21.20-24

¹⁵ * “Gejatootoo eja Danielon kondemondoen uuduuduuyawo kawaa qaaya jerota eja. Qaa iikawaa so tosonian kan kondemondoen ano iwoi anjonjorayawo ii jiwowon jigo toroyanon angi nano iibuti, qaa koi weengowagati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa. ¹⁶ Kamba iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misinjon horon baananon kembu. ¹⁷ * Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan geso iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba. ¹⁸ Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaajon eleema mirinon mende kema.

¹⁹ “Yei! Emba korowo ano merabora ajunon yononon kamba iikanon nomaen uulanawo kembuya? ²⁰ Kawaaajon iwoi ii konjuru me Sabat kendombaa kambaanonon mende koloowaatiwaajon mono qama koolinkebu.

²¹ * “Ii kokaembaajon: Kamba iikanon kakasililin jekania boorongoya koloowaa. Kakasililin soya kaanja ii wala eenanon kamba monjen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kamba iikanondeen kanain kamba kokanon laligon kouma kamba biiwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kamba monjon mombo mende koloowaa. Kawaaajon mono qama koolin laligowu. ²² Ponjon kokojinjin kamba ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.

²³ “Kamba iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ me ‘Tibu! Hamoqeqe Toyanon endu nanja.’ Monjon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu. ²⁴ Ii kokaembaajon: Hamoqeqe toya qolonmolongoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoletto ano aiwese somasomata megilombuya. Kaen letonji Anutunon ejemba iyanajon meweengon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon

* **24:9:** Mat 10.22 * **24:13:** Mat 10.22 * **24:15:** Dan 9.27; 11.31; 12.11 * **24:17:** Luuk 17.31 * **24:21:** Dan 12.1; Ais 7.14

menj onjombutiwaajon angobato menj kaparanj konji jinjaun qewubo. Onjo galengia awaagadeen menj aonj laligogi ii amamaawuya. ²⁵ Mobu! Niinonj iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen injjowe modaboroju.

Siwe gomambaa Eja honanonj asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

²⁶ **“Kawaajonj ‘Hamoqeqe Toyanonj balonj qararanjkonjkonjonj laligoja,’ kaenj jegi mobuti eenj, iikanonj mono mende kembu. Me ‘Mobu! Kraistnonj miri kawaa uutanonj asuginj raja,’ kaenj injjogi ii mende moma laariwu. ²⁷ Ii kokaembaajonj: Siwe gomambaa Eja honanonj mombo kawaati, kambanj ii mono oobiliwaa so kokaenj koloowaa: Ii weenj koukoutanonja pilitik bilisik ama leegenj weenj kemekemetanonj sokoma asarinj keno iijonj, iinonj mono iikawaa so asugiwaa.*

²⁸ **“Oro gisaganonj mongenj ewaati, mambonjkarara yonjononj iikanonj horonj ajoroonjkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kianj*

Siwe gomambaa Eja honanonj asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

²⁹ **“Konjajilinj kambanj iikanonj tegoro iikanondeenj weenj jaayanonj injanj kono koinjonj umunj kombaa.*

Sengelao yonjononj sombinonja tegonj kamaawuya ano

sombinonj utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaonj enjkalolonj anji soowaa.

³⁰ **Kambanj iikanonj Siwe gomambaa Eja honaa aiweseyanonj sombinonj asugiro iibuya. Kambanj iikanonj namowaa kanageso kuuya yonjononj jinjenj qama saabuya. Saama Siwe gomambaa Eja hona iinonj sombimbaa koosu qaganonj karo iibuya. Ku-usunja somatanonj sakondindinjawo asuganonj asugiro asamararanja iibuya. ³¹ Karo iigi romonj qaita monj uugi otonja kotakota mogi Siwe gajobauruta wasinj onono yonjononj ejemba Anutunonj iyanjaajonj meweengonj onjonoti, ii balonj goraaya teetee eugenj emugenj iikanonja kopepereenj onjoma unjuambuya. Kianj*

Noronj gerewaa sareqaa

Maak 13.28-31; Luuk 21.29-33

³² *“Onjo noronj gere iima tania romonjonj sareqaa koi mobu. Borianonj apuyawo kolooro sengia longogi ii iima moma kokaenj jenkeju, ‘Weenj kambanja mono dodowija.’*

³³ *Onjononj kaanjadeen aiwese iikawaa so asugiro iima moma asarinj kania kokaenj jewu, ‘Jiisanonj mono nagunonj dodowija.’*

³⁴ *“Niinonj qaa hona monj kokaenj injjowe mobu: Ejemba koi kete namononj laligojuti, iyonjononj mende komugi iwoi kuuya jejenj, ii mono iyonoo laaligo kambangianonj koloowaa. ³⁵ Sombinj namononj goronj qewaoto, noo Bunja qaananonj mono kambanj monjonj mende aliwaa. Kianj.*

Jiisas kawaatiwaa kambanja ii monjonj mende moja.

Maak 13.32-37; Luuk 17.26-30, 34-36

³⁶ *“Siwe gomambaa Eja honanonj kawaato, naa kambanonj kanj kuuwaati, iikawaa weenja me aua kambanja ii monjonj monj mende moja. Siwe gajobanonj ii mende moju. Anutuwwa Merianonj kaanagadeen ii mende moja. Amanonj anjodeen ii moja. ³⁷ *Wala eenjanonj Noowaa kambananonj ejembanonj laaligogia qemasologenj qaganonj laligonj menj kileegiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honanonj mombo kawaatiwaa kambananonj koloowaa.*

³⁸ *“Apu gboulu somatanonj mende karo waladeen iikanonj ejemba nene lombanj ama apu kotiga nenj embaqemba sewanajonj anji kema karo agiminj aonj laligogi.*

* **24:26:** Luuk 17.23-24 * **24:28:** Luuk 17.37 * **24:29:** Ais 13.10; 34.4; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12-13

* **24:30:** Dan 7.13; Zek 12.10-14; Ais 1.7 * **24:37:** Jen 6.5-8

Nanamemenj kaenj ama menj qemasologenj laligogi Noonanj wanjo uutanonj uroti, weenj iikanonj tegoro. ³⁹ *Tegoro naa iwoi koloowaati, ii mende mogi apu gboulu somatanonj kanj jinonja qaa tiwilaanj onono. Kanagenj Siwe gomambaa Eja honjanonj mombo kawaati, kambanj iikanonj ejembanonj kaanjiadeenj qemasologenj ama laligonj tiwilaawuya.

⁴⁰ “Kambanj iikanonj eja woi gawononj laligori yoroononjga monj menj monj mesaowuya. ⁴¹ Kaanjiadeenj emba woi tawenj orasinj rabaoti, iyoroononjga monj menj monj mesaowuya.

⁴² “Ponjonj kawaatiwaa kambanja me auaya mende mojutiwaaajonj mono uugbiligbili laligowu. ⁴³ *Gbili laligowombaa qaa koi mono moma kotowu: Gomantiinjanonj kikekakasililinj ejanonj naa kambanonj me auanonj kawaati, miri toyanonj ii monagati eenj, iinonj mono gbili rama miria awaagadeenj galenj mero qosoma umambaaajonj amamaawaa. ⁴⁴ Onjo ‘Siwe gomambaa Eja honjanonj kambanj kokanonj mende koubaa,’ jenj romonjgogi iinonj mono kambanj iikanondeenj koubaa. Kianj.

Gawonj ejanonj silemale laligonj tiwilaaro.

Luuk 12.41-48

⁴⁵ “Kaenj kolooro gawonj meme ejemba batugianonj morononj tirinj kotonj tosaanja unuuguja? Tosianonj zololonjonj gawonj mesaogi monjonj momakooto awaawaa qaganonj kaparanj koma pondanj menkeji, iinonj mono simbawonjowo kolooja. Miri toyanonj nanamemenja gosinj iima monjenj kema miriaa ilawoilaya ii borianonj ano galenja koloowaa. Galenja koloonj welenjeqeuruta ijerotiwaa so kalanj koma kambanj dindijanonj unuaginkebaa. ⁴⁶ Kaenj kalanj koma onoma laligoro toyanonj eleema kanj iikaanj iima ‘Mono simbawonjowo koloojanj!’ jewaa.

⁴⁷ “Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Toyanonj ‘Mono simbawonjowo koloojanj!’ jenj esuhinaya kuuyaa galenja kuunj mubaa. ⁴⁸ Kuunj mubaato, gawonj meme bibilokoya iinonj uutanonj romonjonj kokaenj jewaati eenj, ‘Ponjaa kaka kambananonj mono koriga eja.’ ⁴⁹ Kaenj jenj kanainj gawonj meme ejembauruta ununj ureenj aonj jejelombanj ama aisoonj apu kotiga nenj uuta sooro enkalolonj silemale koloonj laligowaa.

⁵⁰ “Kaenj laligonj kambanj monjonj ponja koubaatiwaaajonj mende mambombaati, mono iikanondeenj koubaa. Kambambaajonj imowamo ulumbulunj laligoro mono aua iikanondeenj kouma ⁵¹ qenj japalelenj menj munj jenj kotooro uumeleembaa ejemba seleseleya kaanja gere sianonj kemenj siimbobolo mobaa. Kaenj moma saama gigilaanj gobugia kigi qarolaligowuya.” Kianj.

25

Emba saranj 10 yonjoo sareqaa

¹ *Jiisanonj jero, “Mombo kamanjati, kambanj iikanonj Siwewaa bentotonja ii kokaenj koloowaa: Maranj lombanj kambananonj emba saranj jumunja ten yonjononj ‘Eja bunjowo aitongowonja,’ jenj kiwagia menj kananonj kenji. ² Yonjooonjga 5 ii momakootogiawo kologito, tosaanja 5 ii nekonja. ³ Nekonja yonjononj kiwagia megito, gere (koinsare) kelega* mende menj kenji. ⁴ Momakootogiawo yonjononj kiwagia ano koinsare kele kaarogija kaanagadeenj menj kenji. ⁵ Kenji eja bunjanonj uulanjowo mende karo mambonjgi kambanj korirotiwaaajonj kuuya yonjoo jaalologia bombonj mero usugonj gaonj egi.

* **24:39:** Jen 7.6-24 * **24:43:** Luuk 12.39-40 * **25:1:** Luuk 12.35 * **25:3:** Gere (koinsare) kelega ii oil gerewaa kota mujugogi kelega ii kolooro. Gomanj tiiro gere susuyanonj opo kokosiinj kele iikanonj qendunjonj kiwa ootirinj kananonj kenji 15 minitwaa so jero. Kawaa gematanonj gere ii eenj bubu giliwubotiwaajonj ii mombo oil gere kelenonj qendunjonj.

⁶ “Gaon egito, gomantiina biiwianon mononon romun qero qa kokaen mogi, ‘Mobu, eja bujanon mono kaja-oo! Mono iwaanon kema aitongowu.’ ⁷Qa ii moma emba saran ten ii kuuyanon waama kiwagia men meagon ootirigi. ⁸Ootirigi nekonon yononon emba momokootogiawo yononon kan kokaen jegi, ‘Nonoonon kiwa bogojiwaajon ononon mono koinsare kelega tosia nonombu.’

⁹ “Kaen jegi momakootogiawo yononon meleema kokaen jegi, ‘Qaago! Ii onon ano nono mende sokoma nonombaa. Kawaajon mono sii mirinon kema onoangiaa koinsare kelegia sewana mewu.’

¹⁰ “Kaen jegito, yononon koinsare kelega sewana mewombaajon kema kananon laligogi eja bujanon mono iikanondeen kouro. Emba saran jojorin nangiti, iyononon kema iwo aitonon maran lomban miri uutanon ugi nagu konji. ¹¹ *Emba saran stuanon kenjiti, iyononon kaanagadeen kanagen kouma nagu qen kokaen qagi, ‘Pon Pon, mono nagu metaama nonomba!’

¹² “Kaen qagito, kokaen meleema jero, ‘Qaago! Nii onon mende moma ononjen. Qaa ii honaga injojen.’ ¹³ Jiisasnon sareqaa kaen jen gowokouruta ii qaa kokaen injoro, “Onon nii kamambaa kambana me auaya mende mojutivaajon mono uugbiligbili laligowu.” Kian.

Monej esu galej konjitiwaa sareqaa.

Luuk 19.11-27

¹⁴ * “Mono sareqaa kokawaa so koloowaa: Eja mon gomana mesaon koriganon kantri monjen kemambaajon moma welenqeqeuruta onoono kagi monej esuhinaya galej koma onombutiwaajon jen koton onoma borogianon ano. ¹⁵ Gawon memegia gosin hona dawi koloowaatiwaa so moma gawon meme eja mombaajon monej esu 5 (Kina 20,000) mun mon monej esu woi (Kina 8,000) mun mon motoonjo (Kina 4,000) muro. Kaen galej kombutiwaajon mendeema onoma onomesaon keno.

¹⁶ “Eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon iikanondeen kema konkororo gawon mero monej seirosu 5 mombo mero. ¹⁷ Kaanjadeen esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kema konkororo gawon mero monej seirosu 5 mombo mero.

¹⁸ “Kaen merito, eja monej esu motoonjo (Kina 4,000) meroti, iinon mono mesaon kema balon oson eja ponaa moneja ron koma mesangoro. ¹⁹ Kamban koriga tegoro welenqeqe yonoo eja pongianon eleema kan ‘Gawon megitiwaa sundugia moma gosimana,’ jen koma horon onono kagi.

²⁰ “Kaen kagi eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon jaayanon kouma esu 5 mombo toroqen men kan kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monej esu 5 nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seirosu 5 mombo kolooro men kajej.’

²¹ “Kaen ijoro eja ponanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaana men ii kaparan koma galej koma laligona seirosu. Kawaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galejaga laligowa. Saanon kan eja ponga noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowona.’ ²² Eja Kina esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kaanjadeen kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monej esu woi nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seirosu 5 mombo kolooro men kajej.’

²³ “Kaen ijoro eja ponanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaana men ii kaparan koma galej koma laligona seirosu. Kawaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galejaga laligowa. Saanon kan eja ponga noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowona.’

* 25:11: Luuk 13.25 * 25:14: Luuk 19.11-27

²⁴ “Kawaa gematanon eja monen esu motoonjo (Kina 4,000) meroti, iinon kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, niinon kaniaga kokaen moma yagowe: Eja Ponnanon mono eja kotakota geriawo kolooja. Geenjo nene kota mende qosoma kororoona iikanon mono kilen hona soonon koton memambaajon momakejan. Dumun kota mende osona kemero iikanon mono kilen hona men kululumambaajon momakejan.

²⁵ “Kaen moma yagon keena moma kema goo monen esuga ii namonon mesangowe ero. Iiba, monen esu nonati, iikayadeen mono tororo koi.’ ²⁶ Kaen ijon ii muroto, eja ponnanon meleema kokaen jen muro, ‘Gii injarere koloon welenqege bologa koloojan! Gii kaniana moma yagona: Neeno nene kota mende qosoma kororoowe iikanon mono kilen hona soonon koton memambaajon momakejan. Neeno dumun kota mende osowe kemero iikanon kilen hona men kululumambaajon momakejan. Noo tanina kaanja moma yagonjo mono naambaajon ama soon laligona?

²⁷ “Gii noonon monen ii benknon ana sokonaga. Benknon ana somariiro eleema kaweti, kamban kokanon ii saanon susuyawo mewenaga.’ ²⁸ Toroqen tosaanja ii injoro, ‘Onjo mono qezen injarere eja kokawaa monen esuya ii wama mon esu 10 mokoloroti, mono ii mubu.’

²⁹ *²⁹ “Sareqaa kokawaa kania ii kokaen: Daen yonoonon iwoi eji, kuuya iyonoojon mono toroqen onongi seiro kelemalelen en onombaa. Kaen seiwaato, mombaanon iwoi mon mende eji, iwaanon iwoi ii mono kaanagadeen wangi een toontoon laligowaa. ³⁰ *³⁰ Ayo, welenqege eja omaya gawonaa hona qaa ii mono seleenjen hagogi pangamanon kemeba. Iikanon kemen saama gigilaan gubugia kigi qaro laligowuya.” Kian.

Jenteegowaa kamban somatanon kokaen koloowaa:

³¹ *³¹ “Siwe gomambaa Eja honanon nama Siwe gajoba kuuya unuama motoon kawuti, kamban iikanon Siwewaa asamararananon asugiro iinon Kin Pombaa jinjaron dunon rabaa. ³² Rama jero namowaa ejemba tuun kuuya men kululuun onongi iwaa jaanon asugiwuya. Asugigi lama galenanon lamauruta meme (nonin) yonoononga gosin mendeema ononji, iikawaa so ii mendenqendeen ama onombaa. ³³ Ii ama onoma jero lama ii boro dindinanon ano meme (nonin) ii qanianon ama onombuya.

³⁴ “Kaen ama onongi Kin Ponnon boro dindinanon nambutu, ii kokaen injowaa, ‘Noo Amananon kotuegon onono laligogiti, onjo mono kawu. Ama Anutunananon goman kuuya mokolon ononoti, kamban iikanondeen mono bentoton onoojon mozozonjon merota jorinj en kouji, onjo mono kan ii bunja qen aon laligowu.

³⁵ “Ii kokaembaajon jejen: Niinon nembanenena komun laligowe onjo neneya noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qen laligowe onjo apu noma laligogi. Niinon waba koloon laligowe onjo koma horon nongi mirigianon uma laligowe. ³⁶ Niinon sele esunaajon amamaan laligowe onjo opo keren noma laligogi. Niinon ji niro laligowe onjo galen koma noma laligogi. Niinon kapuare mirinon laligowe onjo nii niibambaajon iikanon kan laligogi.’

³⁷ “Kaen injoro ejemba solanja yononon kokaen meleema mun jewuya, ‘Pon, gii mono naa kambanon nembaneneaajon komuna giima guagin laligonin? Mono naa kambanon apuwaajon qenjen qen laligona giima apu goma laligonin? ³⁸ Mono naa kambanon wabaga laligona giima koma horon gonin mirinanon una laligonin? Mono naa kambanon sele esugaajon amamaan laligona giima opo keren goma laligonin?

³⁹ “Mono naa kambanon ji giro ena giima me kapuare mirinon laligona moma gii giibambaajon goonon kan laligonin?’ ⁴⁰ Kaen jegi Kin Ponnon meleema kokaen injowaa, ‘Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Onjo neena uumeleen

* **25:29:** Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18 * **25:30:** Mat 8.12; 22.13; Luuk 13.28 * **25:31:** Mat 16.27; 19.28

alauruna kamaanqeqeta koi yonoononga mombaajon iwoi mon angiti, ii kuuya mono nii ama noma laligogi.’

⁴¹ “Kaen jen kawaa gematanon boro qanianon nambutu, iyonoonon meleema kokaen injowaa, ‘Mannanon qasuaan onono laligogiti, ono mono nomesaon togowu. Gere sia tetegoya qaa jen ubaati, mono iikanon kema kemebu. Anutunon ii Kilenaa Toya ano iwaa gajobauruta yonoojon mozozongon merota jojorin en kouja. ⁴² Ii kokaembaajon injojen: Niinon nembanenea komun laligowe ono neneya mende noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qen laligowe ono apu mende noma laligogi.’

⁴³ “Niinon waba koloon laligowe ono mende koma horon nongi mirigianon mende uma laligowe. Niinon sele esunaajon amamaan laligowe ono opo kerej mende noma laligogi. Niinon ji niro ewe ano kapuare mirinon laligoweto, ono nii niibombaajon iikanon mende kan laligogi.’

⁴⁴ “Kaen injoro yononon kaanagadeen meleema mun kokaen jewuya, ‘Pon, gii mono naa kabanon nembaneneaajon komuna me apuwaajon qenjen qen laligona me wabaga laligona me sele esugaajon amamaan laligona me ji giro ena me kapuare mirinon laligona nono gii mende welen qen goma laligonin?’

⁴⁵ “Kaen jegi meleema kokaen injowaa, ‘Niinon qaa hona kokaen injowe mobu: Ono uumeleen alauruna kamaanqeqeta koi yonoononga mombaajon iwoi mon mende angiti, ii kuuya mono nii mende ama noma laligogi kolooja.’

⁴⁶ * “Kaen injoro irona meleema onono qagianon uro hagon onono kemen siimbobolo kaban tetegoya qaa moma laligon ubuya. Kaen laligon ubuyato, solana yononon oyanboyan laaligo ii kaban tetegoya qaa laligon uma laligowuya.” Kian.

26

Jiisas qenin komuwaatiwaa angonan angi.

Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ Jiisasnon qaa kuuya ii jedaboron gowokouruta kokaen injoro, ² * “Ween woi tegorogo pasowa kendon kan kuuwaa.* Ono ii saanon moju. Kan kuuro Siwe gomambaa Eja hona ii waba gawman yonoo borogianon angi maripoonon qegi komuwaa.”

³ Kaban kanon jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ajoroon jigo gawon galen wana qata Kaiafas iwaa jinkaron mirianon ragi. ⁴ Kanon rama nomaen mondonin Jiisas oloj men qegi komunagati, iikawaa kania mongama gosigi. ⁵ Mongama gosin kokaen jegi, “Ejemba iringia soono karena karena aowubotiwaajon ii korisoro kendon kabananon ambombaajon amamaawona.” Kian.

Emba monnon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Maak 14.3-9; Jon 12.1-8

⁶ Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon mon manimbaya men solananiroti, iwaa mirinon uma raro. ⁷ * Iikanon nene nen raro emba monnon jamo kaaro mon men iwaanon karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memetaga. Ii apu unkoowagawo iikanon saa qeqetaga. Iinon ii sewana somatanon men kan apuya Jiisaswaa wananon qibibirin moriro.

⁸ Moriro gowokourutanon ii iima uugia boliro kokaen jegi, “Ii mono naambaajon kaen tiwilaaja? ⁹ Apu kelegawo ii sewana mewutiwaajon ano monen uuta kolooro ii ejemba wanaya onono sokonaga.”

¹⁰ Jiisasnon uumomogia ii iima koton kokaen injoro, “Emba kokawaa uuta ii mono naambaajon men boliju? Iinon sili awaa ama sororogon nono sokonja. ¹¹ * Ejemba

* **25:46:** Dan 12.2 * **26:2:** Eks 12.1-27 * **26:2:** Pasowa ii Kiankomu kendon. Qaa iikawaa kania ii Niniima koboon nunuuguro. Eksodus 12.15 * **26:7:** Luuk 7.37-38 * **26:11:** Dut 15.11

wanaya ii kambaŋa kambaŋa batugianonj laligowuto, niinonj onjo batugianonj kambaŋ so mende laligomaŋa.

¹² Niinonj komuwe ronj koma nombutiwaajonj ama kelenonj selena nomorija.

¹³ Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Oligaa Buŋa koi kantri kanonj me kanonj jen seigi kambaati, iikanonj emba koi kanonj iwoi ama nonji, iikawaa bujuya kaangadeen jengi seiro iwaajonj romonjonj laligowuya.” Kianj.

Juudasnonj Jiisas memelolo menj mumambaajonj uumotoonjo ano.

Maak 14.10-11; Luuk 22.3-6

¹⁴ Kambaŋ kanonj gowokouruta 12 yonoononja monj qata Juudas Iskariot iinonj jigo gawonj galen yonoononj kema ¹⁵ *kokaen qisin onono, “Niinonj Jiisas memelolo menj munj borogianonj ambe onononj naa tawaga nombuya?” Qisin onono silwa monenj kota 30 weenjonj borianonj anji. ¹⁶ Aua iikanondeen kanainj Jiisas kambaŋ monjenj memelolo menj mumambaa kana moma monjgama kokobimbij koma laligoro. Kianj.

Jiisasnonj gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Maak 14.12-21; Luuk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30

¹⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendonj ween mutuyanonj (Sikunenenonj) gowoko woi yorononj Jiisaswaanonj kanj kokaen qisin muri, “Boi, nono miri dakanonj kema pasowa lama mozozonjonj goni newaga? Ainja nomaen eja?”

¹⁸ Qisin muri kokaen meleeno, “Oro Jerusalem sitinonj uma eja monj mojeni, ii mokolonj kokaen ijowao, ‘Boinonj jeja: Noo kambananonj mono† dodowija. Niinonj goo mirinonj kanj gowokouruna yonowo Pasowa lama newonja.’” ¹⁹ Gowoko yorononj Jiisasnonj jen kotonj oronoti, iikawaa so otaanj Pasowa lama mozozonjgori.

²⁰ Mare kolooro gomanj tiiro Jiisasnonj gowokouruta 12 yonowo miri iikanonj kouma uma duŋ kosianonj rama nene mendeema negi. ²¹ Nene nenj nenj rama Jiisasnonj kokaen injijoro, “Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Onoononja monjonj mono memelolo menj nombaa.” ²² Kaen injijoro moma iikanondeen uugianonj wosobiri somata kolooro kanainj anja anja qisin munj ijogi, “Ponj, mono noojonja jewabo?”

²³ *Qisin mugi kokaen meleeno, “Niwo bered qaanonj qendunjoji, mono iinonj.

²⁴ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono iwaajonj qaa oogita ejiwaa so onanonj namo mesaonj kambaato, monjonj ii memelolo menj mubaati, iwaajonj mono ‘Ye!’ jen qama wanjinjingojen. Iikawaa ironja kanjanawononj mono iwaa qaganonj ubaa. Eja ii nemunj koro uutanonja mende asuginagati, iikanonj mono afaanonj munaga.” Kianj.

²⁵ Kaen meleeno Juudas memelolo menj mubaati, iinonj kokaen meleema ijoro, “Boi, ii mono noojonja jewabo?” Jiisasnonj kokaen injijoro, “Jejanj, mono kianj!” Kianj.

Pombo samonj konoga negi.

Maak 14.22-26; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²⁶ Nene nenj rama Jiisasnonj bered menj kotuegonj motonj onoma kokaen injijoro, “Koi neenaa busuna. Ii mono menj newu.”

²⁷ Kaen injijonj wain qambi menj qama koolinj dangisenj jen onoma kokaen injijoro, “Onjo kuuya mono qambi kokanonja newu. ²⁸ *Koi neenaa sana. Ii Anutunonj ejemba yonowo soomonjo arenj ano kotiiwaatiwaajonj sana molaagi kemero ejemba mamaga yonoo singisonjgogia mesaowaa. ²⁹ Niinonj qaa monj kokaen injijowe mobu: Niinonj wain kasawaa honja koi mombo toroqen mende nemaŋa. Kanagenj Manŋaa bentotonj uutanonj eu raninj jejelombanj ambaati, weenj iikanonj mono wain apu qaita monj ii onjowo nemaŋa.”

³⁰ Kaen injijonj korisoro rii qama mesaonj kema Oil gere baanjonj ugi.

* **26:15:** Zek 11.12 † **26:18:** Anutunonj Jiisas komuwaatiwaa kambaŋa anoti, iikawaajonj jeja. * **26:23:** Ond 41.9 * **26:28:** Eks 24.8; Jer 31.31-34

*Piitonon Jiisas qakoombaatiwaaqon ijoro.
Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38*

³¹ *Uma Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo eja monon qaa mon kokaen oorota eja,

‘Niinon galengia qewe
lama tuunanon deembuya.’

Iikawaa so ononon kuuya kete gomantiinanon uugia noojon ama boliro nomesaon boratiwuya.

³² *Boratigi nuwuyato, niinon mono koomunonga waama waladeen Galili prowinsnon kema iikanon asugin onomaŋa

³³ Kaen injoro Piitonon meleema kokaen jero, “Yononon kuuya uugia goojon ama boliro gomesaon boratiwuti een, niinon mono kilen kaban monon mende gomesaomaŋa.” ³⁴ Jero Jiisasnon ijoro, “Niinon qaa hona mon kokaen gijomaŋa: Kurunon mende qaro giinon kete gomantiinanon qakooma nona indin karoon koloowaa.”

³⁵ Kaen jeroto, Piitonon kokaen ijoro, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoon komuworagati, ii kilen niinon gii mende qakooma gomaŋa.” Gowoko tosaana kuuya kaanagadeen qaa iikayadeen jegi. Kian.

*Jiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.
Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46*

³⁶ Kaen amin moma kema yonowo urukisi mon qata Gezemane iikanon keugi. Keuma Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Niinon endu kema qama kooliwe on mono kaban biiwianon koi rabu.” ³⁷ Kaen injon Piito ano Zebediwaa merawoita woi uruama kenji Jiisasnon kanain wosobiri moma konjilin kolooro kana boria qetegoro. ³⁸ Kaban kanon kokaen injoro, “Noo uunanon mono kondun kondun koma koujiwaaqon ama wosobiri mobe koomuya ama nonja. Ono mono kokanon rama niwo gbili laligowona.”

³⁹ Kaen injon yanodeen borona mon toroqen kema simin kuma usugon kokaen qama koolin jero, “Amana, gii iwoi mon mende mololombijan. Kawaajon siinga eji een, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago!”

⁴⁰ Kaen jen eleeno gowokouruta karoon yononon gaon egi injiima Piito kokaen ijoro, “Ono aua motoongoda niwo gbili laligowombaaqon mende kotijju me? ⁴¹ Uunananon gbili laligowombaa siina momakejonto, selenananon looloria kolooja. Kawaajon angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama koolin gbiligbili laligowu.”

⁴² Kaen ijoro mombo onomesaon kema indin woi kolooro kokaen qama koolin jero, “Amana, siimbobolowaa qambi koi kanon mende nuuguwaati een, ii saanon nemanato, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa.”

⁴³ Qama koolin eleeno jaa lologia bombon merotiwaajon mombo gaongadeen egi injiuro. ⁴⁴ Mombo onomesaon leegen kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro indin karoon kolooro. ⁴⁵ Gowoko yononon eleema kan kokaen injoro, “Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaaqon moju me? Mobu! Monon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ubaa. Iikawaa aua kabananon mono kan kuuja. ⁴⁶ Mono waagi kembona! Memelolo men nombaati, iinon mono kosere koi kaja.” Kian.

*Jiisas qelanjin men somongogi.
Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12*

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanon gowokouruta 12 yonononga mon qata Juudas iinon tuun somata mon jeta men onono kougi. Jigo gawon galen ano kantriwaa

* 26:31: Zek 13.7 * 26:32: Mat 28.16

jotamemeya yoŋononj ii wasinj onŋngi manjawaa soo somata ano wasagia men kagi. ⁴⁸ Memelolo memambaajonj anoti, iinonj waladeenj yoŋowo aiwese qaa kokaenj somonŋonj injjoro, “Niinonj eja buuta kitonj nemanjati, iinonj mono ii kolooja. Mono ii menj somonŋowu.”

⁴⁹ Kaenj injjonj kanj iikanondeenj Jiisaswaanonj keuma “Kokona (Boi), uubonjonj!” jenj buuta kitonj nero. ⁵⁰ Kitonj nero Jiisasnonj kokaenj ijoro, “Alana, gii naambaajonj kajani, ii mono uulaŋawo amba.” Kaenj ijoro eja tuunj yoŋononj Jiisaswaanonj kouma qelanjinj menj somonŋogi. ⁵¹ Somonŋogi Jiisaswo laligogiti, iyonŋoononŋa monjonj borianonj manjawaa soo somata horonj jigo gawonj galenj wanja welenqegeya qen gejjia kotogoro kamaaro.

⁵² Jiisasnonj ii iima kokaenj ijoro, “Mono mesaowa! Manjawaa soo somata taanŋen mewuti, ii mono kuuya manjawaa soo somatanonj unjuro komuwuya. Kawaajonj mono sooga kopinanonj qena kemeba! ⁵³ Niinonj Amana qama kooliwe saanonj ilaanj nombaati, ii mojanj me qaago? Qama koolinj mubenagati, iinonj mono iikanondeenj gajoba manjaqege tuunj† 12 uugunj wasinj onono kanj ilaanj nombuyaga. ⁵⁴ Ilaanj nombuyagati eenj, Buŋa Terewaa qaayanonj mono nomaenj honjowo koloonaga? Buŋa Tere qaawaa so iwoi koi kanonj mono asugiwaa jejetaga kolooja.”

⁵⁵ *Kambanj iikanondeenj Jiisasnonj manjaqege tuunj ii kokaenj injjoro, “Nii kikekakasililinj ejaga qaagoto, kilenj noojonj kaenj moma manjawaa soo somata ano wasa menj noma somonŋowombaajonj kouju. Niinonj weenj so jiwowonj jigononj onjowo rama nama Buŋa qaa kuma onjoma laligowe mende nonjgi. ⁵⁶ Kaento, iwoi kuuya koi mono gejatootoo ejembanonj qaa oogiti, iikanonj honjowo koloowaatiwaaajonj asugija.”

Jiisas somonŋogi gowoko yoŋononj kuuya Jiisas mesaonj boratinj umburatinj kenjgi. Kianj.

Jigowaa jotamemeya yoŋononj Jiisaswaa qaa gawonj megj.

Maak 14.53-65; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵⁷ Manjaqege eja Jiisas menj somonŋogiti, iyonŋononj ii wama jigo gawonj galenj wanja qata Kaiafas iwaa mirinonj kenjgi. Kenjgi Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yoŋononj iikanonj kanj ajoroogi. ⁵⁸ Kenjgi Piitononj sigensigenj onjotaanj iikanonj keuma jinjaronj miriwaa kiropo uutanonj uro. Uma tetegoyanonj nomaenj koloowaati, ii iimambaajonj welenqege eja yoŋoo batugianonj raro.

⁵⁹ Kaenj raroto, jigo gawonj galenj ano jigo kaunsol tuunj yoŋononj Jiisaswaa se-lenonj kuukuu qaa nomaenj mondonj nanjonj jeninj qegi komuwaatiwaaajonj monŋanji. ⁶⁰ Monŋama nama mamaganonj waama nama qaa qolonmolonŋoya Jiisaswaa selianonj kuunj nanjonj jegito, kilenj kania monj mende mokoloogi. Mende mokoloogito, tetegoyanonj eja woi kouma ⁶¹ *kokaenj jeri, “Eja koi kanonj mono kokaenj jero mori, ‘Nii saanonj Anutuwaa jiwowonj jigoya kondeembe namononj kamaaro weenj karoombaa uutanonj ii mombo metaama kumaŋa.’”

⁶² Kaenj jeri jigo gawonj galenj wanjonj waama Jiisas qisinj munj kokaenj ijoro, “Yoŋononj goo seleganonj qaa kuunj nanjojuti, iikawaa kitia monj jewaga me qaago?” ⁶³ Qisinj muro Jiisasnonj iwoi bologa monj mende anoto, kilenj qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawonj galenj wanja iinonj kokaenj ijoro, “Niinonj Anutu laaligo Toyaa qatanonj kokaenj qisinj kuunj gonjenj: Gii Anutuwaa Meria Kraist koloojanj me qaago, ii tororo jenj jojopanj qaanonj jenj kotiina mobonja.”

† **26:53:** Room yoŋoononj lijon me manjaqege tuunj monj ii manjaqege eja 6,000 kawaa so koloonj laligogi. Kawaajonj manjaqege tuunj 12 yoŋoo janŋogia ii Siwe gajoba 72,000 kawaa so. * **26:55:** Luuk 19.47; 21.37

* **26:61:** Jon 2.19

⁶⁴ *Kaen ijoro kokaen jero, “Jejani, mono ii. Iito, niinon kuuya onjo kokaen injjowe mobu: Kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama kanagen sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶⁵ *Qaa ii jero jigo gawon galen waja iinon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Mono Anutu mepaegoja. Tosianon qaaya nangowutiwaajon mombo mende qisin onomboja. Anutu mepaegoji, ii keteda koi onoangio modaboroju. ⁶⁶ Kawaajon onjo mono nomaen romongoju?” Kaen qisin onono kokaen jen tegogi, “Iinon mono koomuwaa bunja koloowa.”

⁶⁷ *Kaen jen tegon jaayanon sulaapan qen morin borogia kuma palapananon qegi. Tosianon urunanon qetaalin ⁶⁸ kokaen ijogi, “Gii gejatootoo eja Kraist koloojanjawaajon moronon guji, mono iwaa qata qana moboja.” Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Maak 14.66-72; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Kaen kolooro Piitonon seleengen kiropo uutanon sombenon raro. Raro welenqege emba monon iwaanon kan kokaen jero, “Gii kaanagadeen Galili eja Jiisaswo motoon laligona.” ⁷⁰ Kaen jeroto, kuuya yonoo jaagianon qakooma kokaen jero, “Qaa jejani, ii mono kondanjen.” ⁷¹ Kaen jen kiropo naguyanon kemero welenqege emba monon ii iima eja kosianon nangiti, ii kokaen injjoro, “Eja koi kanon mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligoro.”

⁷² Kaen injjoro mombo qakooma jojopan qaanon jen kotiin kokaen jero, “Niinon eja ii mende moma mujen.” ⁷³ Kamban boronja mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon Piitowaanon kouma kokaen ijogi, “Onanon! Giinon kaanagadeen yonoononga mon koloojan! Galili qaa aro jejani, iikanon mono kaanagadeen ii qendeno mojon.” ⁷⁴ Ii moma kanain aja qasuaan aon jojopan qaanon jen kotiin jero, “Nii eja ii mende moma mujen! Qaa qolonmolongoya jewenagati een, Anutunon mono ironja meleema nomba.” Kaen jero iikanondeen kuru qaro.

⁷⁵ Kurunon qaro moma Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, ii romongoro, “Giinon wala indin karoon qakooma nona kurunon qabaa.” Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano seleengen kemen meduqedu men saaro. Kian.

27

Jiisas wama Pailotwaa boronon анги.

Maak 15.1; Luuk 23.1-2; Jon 18.28-32

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen kuuya ano kantriwaa jota meme (70) yononon ajoroon Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya amin mogi. ² Amin mogi tegoro Jiisas somongon wama Room gawana Pailotwaa boronon анги. Kian.

Juudasnon aroya mosono.

Apo 1.18-19

³ *Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegogi Juudas memelolo muroti, iinon ii moma moma bolin aon silwa monen kota 30 mugiti, ii men jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yonoonon kema meleema onoma kokaen injjoro, ⁴ “Niinon singisongo ama eja koposoya qaa ii memelolo men mube qegi komuwaa.” Kaen injjoroto, yononon kokaen ijogi, “Ii nonoonon iwoiga qaago! Ii mono geengaa majakakaga!” ⁵ Kaen ijogi moma silwa monen kota ii men giliro jiwowon jigo uutanon keno. Keno aja mesaon kema kasanon jegelaan aroya mosono.

* 26:64: Dan 7.13 * 26:65: Lew 24.16 * 26:67: Ais 50.6 * 27:3: Apo 1.18-19

⁶ Jigo gawon galen waja yononon monej kota ii menj kokaen jegi, “Monej koi mono eja sayaa sewanaga. Kawaajon ii jiwowon jigowaa monej kowinon ambombaa soya qaago. Kaen ama Mooseswaa Kana qaa uuguwombo.”

⁷ Kaen jen amin moma monej iikanon gbakonon monjon meme eja mombaanon balon koria mon sewana meggi waba ejemba yonoo qasirigiaga kolooro. ⁸ Kawaajon ama balon koria iikawaa qata ii kambañ kokaamba kaanagadeen toroqen ‘Balon koria sayawo,’ qamakeju.

⁹ *Gejatootoo eja Jeremaianon qaa waladeen jeroti, iikanon mono honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Yononon Israel kanagesowaa jotamemegia koloon eja ii sewana mewutiwaajon gosin anji silwa monej 30 kolooroti, ii meggi. Ii ejawaa sewanaga.

¹⁰ Yononon ii menj iikanon gbakonon monjon meme eja mombaanon balon koria mon sewana meggi. Ii mono Pononon jen koton nonotiwaa so iikaan meggi.” Kianj.

Pailotnon Jiisas qisin muro.

Maak 15.2-5; Luuk 23.3-5; Jon 18.33-38

¹¹ Kambañ kanon Jiisasnon Pailotwaa jaanon nano kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kin pongia kolojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema ijoro, “Mono geengo jejani, iikaan.” ¹² Jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya (70) yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegito, kilen qaa kitia mon mende meleeno.

¹³ Qaaya bogoro nano Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun nanon jejuti, ii mojan me qaago?” ¹⁴ Kaen ijoroto, Jiisasnon bologa mon mende anoto, kilen qaa iikawaa kitia mon mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananon mamaga walingoro. Kianj.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaajon jen tegoro.

Maak 15.6-15; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

¹⁵ Room gawananon gbani so Pasowa korisoro kambañanon kapuare mirinonga eja motoonggo siingiaa so qata qama qisigiti, ii isama onomakero. ¹⁶ Kambañ iikanon eja mon qata Barabas qagiti, iinon kapuare mirinon raro. Ii kilenajon menj biwiigi laligoro.

¹⁷ Kaen ano ajoroogi kokaen qisin onono, “Barabas me Jiisas, qata Kraist qamakejuti, iyorononga moroga isama onombe kamaawaatiwaajon moju?” ¹⁸ Galen yononon Jiisaswaajon goronkiki mogitiwaajon ama ii gawanawaa boronon anji. Ii moma siingiaajon kaen qisin onono.

¹⁹ Ii moroto, jenteegowaa jinjaron dun rarayanon raro embianon buju qaa mon kokaen ano karo, “Nii kete gomantiinanon gaon mon iima iikanon eja iikawaajon ama siimbobolo mamaga mojen. Kawaajon eja solana ii mono lombo mende muba.”

²⁰ Qaa kaen karoto, jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ejemba tuun uukuuku menj onoma kokaen injijogi, “Mono Barabas isama Jiisas maripoonon qewutiwaajon jewa. Kaen qisin mubu.”

²¹ Kaen jegi gawananon meleema qisin onono, “Eja woi yorononga mono moroga isama mube onoonon kamaawaatiwaajon moju?” Kaen qisin onono “Barabas!” jegi.

²² Kaen jegi Pailotnon kokaen qisin onono, “Kaen jejutiwaajon Jiisas, qata Kraist qamakejuti, niinon ii mono nomaen ama mubenaga?” Kaen qisin onono yononon kuuya qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

²³ Kaen qagi gawananon jero, “Ii naambaajon? Iinon mono naa bologa ano?” Kaen jeroto, yononon ii moma kaparan koma toroqen qa gigilaan kokaen qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!” ²⁴ *Kaen qagi gejajonon qegi gujubajunon mombo somariiro

* 27:9: Zek 11.12-13 * 27:24: Dut 21.6-9

Pailotnon ii iima moma manja karenj koloowabotiwaajonj apu menj boria ejemba tuun jaagianonj songbama kokaenj injijoro, “Eja kokawaa saya molaagi kemebaati, iikanonj mono noo qananonj qaagoto, mono onjoangiaa qagianonj ubaa.”

²⁵ Kaen jero ejemba tuunj korebore yonononj kokaenj meleengi, “Sayaa ironja mono nono ano meraboraaurunana nonoo qananonj ubaa!” ²⁶ Kaen meleengi Pailotnonj Barabas isama muro yonoononj kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawononj qeyayagonj qegi. Kaen qegi maripoononj qewutiwaajonj Room manjaqeqe eja yonoo borogianonj ano. Kianj.

Jiisas kunjulolopo ama mugi.

Maak 15.16-20; Jon 19.2-3

²⁷ Borogianonj ano Room gawanawaa manjaqeqe eja yonononj Jiisas wama gawanawaa jinjaronj miriwaa kiropo uutanonj keugi. Keuma manjaqeqe tuunj kuuya horonj onongji kan ajoroonj Jiisas liligonj mugi. ²⁸ Liligonj munj iyanjaa sele esuya kotogonj maleku osoga nezongbala monj mouma mugi. ²⁹ Mouma munj soman kasa lipima ila kaanja wanjonj konji kemero. Kemero bowo monj boro dindijanonj ama siminj kuma munj gonjeegee ama munj kokaenj ijogi, “Oowe oowe! Juuda yonoo kinj pongia, oowe!”

³⁰ Qaqatete kaanja ama sulaapanj qenj morinj bowoya tagonj iikanonj wanjonj qegi. ³¹ Mepaqepae kaanja ama mudaboronj maleku osoga nezongbala ii qetegonj iyanjaa sele esu mombo mouma munj maripoononj qewombaajonj wama kenji. Kianj.

Jiisas maripoononj qegi.

Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

³² Kema kana somatanonj eja monj qata Saimon mokoloogi. Iinonj Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga. Mokolonj kuun mugi Jiisaswaanonj maripoononj menj angoro. ³³ Jiisas kaen wama balonj monj qata Golgota ii ananaa qaanonj Wansii, iikanonj kema keugi. ³⁴ *Keuma wain apu ano marasinj qata mor ii mindirin melokanjinj menj newaatiwaajonj mugito, Jiisasnonj ii batogonj nenj moma togoro.

³⁵ *Togoro nama maripoononj qegi. Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaa kiawenj megij janjgoya kolooro iikawaa so batugianonj mendeema megij. ³⁶ Ii menj rama Jiisas jaagalenj menj mugij. ³⁷ Wanjonj eu qegitiwaa kania ii kokaenj onj qegi nano, ‘Juuda yonoo kinj pongiaga koi.’ ³⁸ Kikekakasililinj eja woi ii iwo maripoononj urugij. Monj boro dindijanonj, monj qanianonj leelee kaanj urugij.

³⁹ *Ejemba uugunj kema kan kunjulolopo ama lukukuunj munj wambelaanj kokaenj jegij, ⁴⁰ *‘Yei! Gii mono jiwowonj jigo saanonj kondeena balononj kamaaro weenj karoombaa uutanonj mombo metaama kuumambaajonj jena. Oo, gii eja qabo! Gii Anutuwaa Meriaga koloojanj eenj, mono saanonj geengga ilaanj aonj maripoononjga kamaawa.’

⁴¹ Jigo gawonj galenj, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yonononj kaanagadeenj mepaqepae menj munj kokaenj jegij, ⁴² “Tosiaga ilaanj onjoma laligoroto, iyanja ilaanj aomambaajonj amamaaja. Iinonj Israelwaa kinj ponj kolooji eenj, mono keteda koi maripoononjga kamaaro iima ii moma laariwonaga. ⁴³ *Iinonj Anutu moma laarinj munj qaqabunabunayawo laligonj anaaajonj ‘Anutuwaa meria koloojenj,’ jero moninj. Ayo, Anutunonj ii kambaanj kokaamba metogonj mumambaajonj moja me qaagoti, ii saanonj iibonja.” Kaen jegij. ⁴⁴ Kikekakasililinj eja iwo maripoononj urugiti, iyorononj kaanjadeenj uuqeqe qaa tokoronkota jenj muri. Kianj.

Jiisasnonj komuro.

Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

* 27:34: Ond 69.21 * 27:35: Ond 22.18 * 27:39: Ond 22.7; 109.25 * 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43: Ond 22.8

⁴⁵ Ween biiwia 12 kilok kolooro iikanondeen pangamanon kamaan balon kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁶ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qanon kokaen qa somata qaro, “Eeli, eeli, lama sabaktani?” Ii ananaa qanon: Anutuna, Anutuna, mono naambaajon gema nujan?

⁴⁷ Kaen qaro eja kosianon nangiti, iyonoononga tosianon ii moma jegi, “Mono Elaijawaajon qaja.” ⁴⁸ *Iikanondeen yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun kaana ii men wain apu aasonawonon qendunon gere goron kitianon somonon sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero. ⁴⁹ Neroto, tosianon jegi, “Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan metogoro kamaawaa me qaagoti, mono ii iibona.”

⁵⁰ Kaen anji Jiisasnon mombo qa somata qama sewan aason konoga horon komuro. ⁵¹ *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo* nanoti, iikanon eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. Kaen kamaaro nan somata mero jamo somasomata mesuno. ⁵² Qasiriwaa jamo kobaawaa qaa oota angiodeen aantangi ejembaya soraaya komugiti, iyonoononga mamaganon gbilin waagi. ⁵³ Waama qasiriwaa jamo kobaagia mesaon Jiisasnon koomunonga waaroti, iikawaa gematanon Jerusalem siti toroya iikanon kan ejemba mamaga asugin onongi injigi.

⁵⁴ Kawali galej ano manjaqeje eja iwo Jiisaswaa jaagalen men laligogiti, iyononon nan mero iwoi tosia kuuya kolooroti, ii iima aarun jenengia mamaga ororo toroko ama kokaen jegi, “Inon mono onanon Anutuwa meriaga kolooja.”

⁵⁵ *Emba mamaganon sigensigen nama iwoi ii kaanagadeen iigi. Yononon Jiisas otaan Galiliga kan welen qen mun laligogi. ⁵⁶ Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims ano Jooses yoroo nemungara ano Zebediwaa merawoita yoroo nemungara. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁵⁷ Mare kolooro Arimatia eja qabunayawo mon qata Joosef karo. Iinon kaanagadeen Jiisaswaa gowokoya mon kolooro. ⁵⁸ Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro. Qisiro kawali ejanon ii Joosef mubutiwaajon jen koton onono.

⁵⁹ Jen koton onono Joosefnon kema Jiisaswaa qamoya men kamaan opo taananon esuuro. ⁶⁰ Esuun men qasirinon kema anaa kobaa dologa jamonon uroroogi nanoti, qamoya ii iikanon ano. Kaen ama jamo somata mon metano jamo kobaawaa qaa oota kojanjiro mesaon keno. ⁶¹ Maria Magdalaga ano Maria alia mon yoronon iikanon jamo kobaa jaasewan qen rari.

Manjaqeje eja qasiri galej meg.

⁶² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozonon en waama iikanon jigo gawon galej ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) yononon Pailotwaanon kema ajoroon kokaen jegi, ⁶³ **“Somatanana, enkalolombaa uukuuku eja iikanon jaawo laligoroti, kaman iikanon kokaen jero monin, ‘Niinon ween karoon tegoro mombo gbilin waamana.’ Nononon qaa ii romonjon.*

⁶⁴ Kawaajon giinon saanon manjaqeje ejauruga injiona qasirinon kema ii tororo jaagalen men laligogi ween karoon tegoro mesaowu. Kaen mende galej mewuyati een, gowokourutanon mono kema qamoya olon men mesanjon ejemba kokaen injiwuya, ‘Jiisasnon mono koomunonga waaro.’ Kaen jegi tiliqili enkalolon qaa konoga iikanon mono enkalolon qaa mutuya uuguro kileqileewabo.” ⁶⁵ Kaen jegi kokaen injoro,

* **27:46:** Ond 22.1 * **27:48:** Ond 69.21 * **27:51:** Eks 26.31-33 * **27:51:** Opo ii jiwowon jigowaa uuta toroya ano uuta kowoga toton iikawaa batugaranon nano. * **27:55:** Luuk 8.2-3 * **27:63:** Mat 16.21; 17.23; 20.19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

“Manjaqeqe eja koi mono saanon unuama kema kuun onongi qasiri jamo kobaawaa qaa oota ii tororo galen koma sororogowu.”

⁶⁶ Kaen injjoro qasirinoj kema jamo kobaawaa qaa ootanoj jamo somata anji kojangan nanoti, ii aasoya ama manjaqeqe eja kuun onongi jaagalen kotakota megii.

28

Jiisasnoy koomunonga waaro.

Maak 16.1-10; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendoj ragi tegoro Sonda umugawodeen waama goman ano Maria Magdalaga ano alia Maria moj yoronoj qasiriwaa jamo kobaa iibotiwaajon keni. ² Keni iikanondeen nan somata kokaembaajon mero: Pombaa gajoba mojon Siwenonga kamaan qasirinoj kan qaa ootanoj jamo somata qetano keno qaganon raro. ³ Gajobawaa kaitania ii pilisik kaan kolooro malekuya ii koosu kaan tualalakota kolooro.

⁴ Kaen asugiro manjaqeqe eja qasiri galen megiti, iyononon iwaajon awawalin jengia ororo komun torigi. ⁵ Kaen anji gajobanoj emba woi ii qaa kokaen irijoro, “Jiisas maripoonon qegiti, oro iwaajon monganjaoti, ii mojen. Kawaaon mono toroko mende mobao. ⁶ Anjo jerotiwaa so mono koomunonga waaja. Kawaaon koi mende eja. Mono kan dun eroti, ii iibao.

⁷ Ii iima uulanawo gowokouruta yononon kema buju qaa koi injowao, Jiisasnoy koomunonga waaja. Mobu, iinon mono waladeen Galili prowinsnoy kembaa. Ono saanon iikanon kema ii iibu. Mobu, niinon ii mono injowe mogi.”

⁸ Kaen irijoro uulanawodeen qasiri mesaon toroko moma kilen honombonon mende aisoon buju ii men gowokouruta injowaotiwaajon uulanawo keni. ⁹ Uulanawo keni Jiisasnoy ii kananon asugin oroma “Gomaambagara!” irijoro. Kaen irijoro kosianon kema usugon kanaan meragon waeya men mepeseen muri. ¹⁰ Mepeseen muri kokaen irijoro, “Toroko mende mobao. Mono kema kourunanon Galili kembutiwaa qaa injori iikanon kema nii niibuya.” Kian.

Qasiri galen meme yononon sundugia jegi.

¹¹ Embawoi yoronoj kana keni qasiriwaa jamo kobaawaa galen meme manjaqeqe eja tosanon sitinon kan jigo gawon galen injiima iwoi kuuya kolooroti, iikawaa sunduya injogi. ¹² Yononon ii moma Juuda yonoo jotamemeurugia horon onongi motoon ajojoro ama Jiisas waawaataa qaa mesangowonatiwaa qaa aren mokolon monen somata totoon ii manjaqeqe eja onongi.

¹³ Ii onoma kokaen jen koton onongi, “Ono mono qaa kokaen jewu: Nono goman-tiinanon gaon enin gowokourutanon olon kan qamoya yongoro men kengi. ¹⁴ Qaa kaen jegi qaa iikanon gawanawaa gejianon kemero mobaati een, lombo onoo qagianon ubabotiwaajon nononon mono uuta men loorin men kamaan anin majakakaya qaa laligowu.”

¹⁵ Kaen jen koton onongi iikawaa so otaan monen men kema gawon qaagia otaagi. Kaen anji Juuda yononon qaa ii batugianon jen seigi moma laligogi kema kaban kokaamba kaanagadeen ii toroqen jegi momakejon. Kian.

Misin gawon mewonatiwaa jen kootoya

Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁶ *Gowokouruta 11 yononon Jerusalem mesaon Galili prowinsnoy kema Jiisasnoy baananon kawutiwaajon injoroti, iikanon ugi. ¹⁷ Iikanon uma Jiisas iima waeya men mepeseen mugito, tosanon iwaajon uuwoi mogi. ¹⁸ Mepeseen mugi yononon kan

* 28:16: Mat 26.32; Maak 14.28

kokaen injoro, “Siwewaa ano namowaa ku-usun kuuya ii Anutunon nonota noonon eja.

¹⁹ *Kawaajon onjo mono goman so kema ejemba tuun kuuya kokaen injon onongi noo gowokouruna koloowu: Ii mono Man, Mera ano Unja Toroya nonoo qanon oomulu men onjombu ²⁰ ano niinon qaa otaawutiwaajon jen koton onjombeti, ii kuuya ten kombutiwaajon mono kuma onoma laligowu. Mobu, niinon mono kambaŋa kambaŋa onjowo laligon kema laligowe namowaa kambaŋanon tegowaa.” Kiaŋ.

* 28:19: Apo 1.8

Maak Oligaa Buŋa Maaknoŋ ooro. Jen-asa-asari

Maak nemuŋa qata Maria, maŋa qata mende moŋoŋ. Jerusalem siti toya laligogi. (Aposol 12.12) Anaa sunduya moŋ qata mende qama boŋ 14.51-52 iikanonŋ oorota eja. Piitononŋ ilaan muro uuta meleeno Buŋa qaa kuma muro. Muro niwita Barnabas ano Pool yorowo liligonŋ misin gawonŋ meŋ kema Pool mesaonŋ deeni. Deeni toroqenŋ gawonŋ meŋ laligonŋ Buŋa sundu motomotoonŋ meŋ kululuunŋ metulanŋonŋ waba kantri yonŋooŋonŋ Griik qaanonŋ ooro. Jiisaswaanonŋ qaa ii Arameik. Ii “Eeli eeli lama lama sabaktani,” iikawaa so.

Jiisasnonŋ uuwaa gawonŋa nomaenŋ meŋ Anutuwwa Meria koloonŋ ejemba ilaanŋ onŋoma laligoroti, Maaknonŋ qaa ii jen asarinŋ ooro. Jiisaswaanonŋ gawonŋa waŋa ii karoonŋ: Buŋa kuma onŋono, omejiilanŋ konjoma onŋono ano singisonŋo mesaonŋ jia jia meŋ qeangoro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 6 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya: Jon ano Jiisas 1.1-13

Qenjaaro gawonŋ Galili uutanonŋ mero 1.14–9.50

Galili mesaonŋ Jerusalem keno 10.1-52

Jerusalem Sonda motoonŋo laligonŋ komuro 11.1–15.47

Jiisasnonŋ koomunonŋga waaro 16.1-8

Waama koloonŋ Siwenonŋ uro 16.9-20

¹ Hamoqeŋe Toya Jiisas Kraist ii Anutuwwa Meria kolooja. Niinonŋ iwaa Oligaa Buŋaya kanainŋ oojenŋ.

Jononŋ Jiisaswaa kana meleuro.

Mat 3.1-12; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

² *Anutunonŋ Siwe uutanonŋ meriaaŋonŋ qaa moŋ ijoro gejatootoo eja Aisaianonŋ ii oorota iwaa Buju Terenonŋ kokaenŋ eja,

“Moba. Niinonŋ qele gajobana moŋ wasiwe waladeenŋ kema ejemba uugia mindinŋonŋ goo kanaga meleuro giinonŋ iwaa gematanonŋ namononŋ kemeba.”

³ *“Qele gajoba moŋonŋ balonŋ qararanŋkonŋkonŋonŋ qama laligoro kema qata kokaenŋ mobu, ‘Poŋonŋ kawa-oo! Kawaajonŋ mono jojorinŋ kania meleuwu. Mono uugia mindinŋonŋ kania qeleleewu.’”

⁴ Qaa iikawaa so eja moŋ qata Jon asugiro. qata moŋ Oomulu eja. Asuginŋ balonŋ qararanŋkonŋkonŋonŋ laligonŋ nama Buŋa qaa kokaenŋ jen laligoro, “Onŋononŋ mono uugia meleengi niinonŋ oomulu meŋ onŋomaŋa. Kaenŋ anŋi Anutunonŋ singisonŋgogia songbama mesaowaa.” ⁵ Kaenŋ jen laligoro Judia prowinswaa gomaŋa kuuya ano Jerusalem siti yonŋononŋ tuunŋ tuunŋ koma horonŋ Jombaanonŋ kagi. Kanŋ kouma singisonŋgogia jokoloogi Jononŋ ii Jordan apu berenanonŋ oomulu meŋ onŋono.

⁶ *Jombaanonŋ selekopaa ii kamel juyanonŋ memeta ano batuyanonŋ iinkasa oro selianonŋ memeta ii somonŋonŋ laligoro. Nembaneneya ii naagiso borotaanŋ ano duuyaa moronŋ apuya, ii neŋ laligoro. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa soga. ⁷ Jononŋ qaa kokaenŋ jen asarinŋ laligoro, “Noo gemananonŋ eja ku-usuŋa kotakota moŋ kawaa. Iwaa ku-usuŋa uutanonŋ mono noononŋ uuguwaa. Iinonŋ eja uuta koloowaatiwaajonŋ niinonŋ iwaa kana esuyaa kasia ilaanŋ isamambaajonŋ gamugamu ama amamaamaŋa. ⁸ Niinonŋ apu toonŋonŋ mulu meŋ onŋonjento, iinonŋ mono Unŋa Toroyanonŋ mulu meŋ onŋombaa.” Kianŋ.

* 1:2: Mal 3.1 * 1:3: Ais 40.3 * 1:6: 2 Kin 1.8

Jonon Jiisas oomulu menj muro.

Mat 3.13-17; Luuk 3.21-22; 4.1-13

⁹ Kamban kanon Jiisasnon Galili prowinswaa gomanja qata Nazaret kanonja Jom-baanon karo Jordan apu berenanon oomulu menj muro. ¹⁰ Menj muro apunonga kouro iikanondeen Siwenon aantano Jiisasnon uun iiro Unja Toroyanon meleema kewo koon kaanja koloon Jiisaswaa wananon kamaan mero. ¹¹ *Ii iiro Siwe gomanonga qaa monj kokaen kolooro, “Giinon mono neenaa komunjua merana koloon kerana qeangoro giimasiin moma gonjen.” Kianj.

Satanon Jiisas angobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Luuk 4.1-13

¹² Oomulu menj muro iikanondeen Unja Toroyanon Jiisas kuun wasinj muro balon qararanjonkonjonon keno. ¹³ Kema ween 40 kawaa so iikanonj laligoro omejiilan wangia Satan iinon angobato menj munj laligoro. Oro kawalia yonoo batugianon laligoro Siwe gajoba yononon ilaanj munj laligogi. Kianj.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onjono.

Mat 4.12-22; Luuk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Kanagen Jon kapuare mirinon oongi raro Jiisasnon kamban iikanon Galili prowinsnon eleema keno. Kema Anutuwaa Oligaa Buja jen asarinj laligoro. ¹⁵ *Jen asarinj kokaen injoro, “Anutunon bentotonja ambaatiwaa kambanonon mono dodowija. Anutunon kamban ano laligon kougiti, ii keteda koi kolooja. Kawaaonj mono uugia meleema Oligaa Buja moma laariwu.” ¹⁶ Jiisasnon kaen injonj liligonj laligonj Galili apu angombaa goraayanon metetereen kema sora hoooro eja woi iriuro. Qagara Saimon, koga qata Andruu. Yoronon misagara apu angononj sora horowowaajonj gilinj laligori. ¹⁷ Jiisasnon iriima kokaen irijoro, “Ejawoi, oro mono nii notaanj kari kuma orombe ejemba sora kaanja horonj onombao.” ¹⁸ Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaonj kanainj Jiisas otaanj keni. ¹⁹ Jiisasnon yorowo boronja monj toroqen kema Zebediwaa meria Jeims ano koga Jon iriuro. Yoronon kaanjadeen wangononj rama misagara meagonj somonjonj rari. ²⁰ Rari iriima iikanonja oroono. Oroono mangara Zebedi ano monej gawonj ejauruta wangononj onomesaonj kanainj Jiisas otaanj gematanonj keni. Kianj.

Jiisasnon ome monj otaaro.

Luuk 4.31-37

²¹ Kaen motoonj kema Kaperneam taanonj keugi Sabat kendonj kolooro Jiisasnon iikanondeen qamakooli mirigianonj uma Buja qaa kuma onono. ²² *Kana qaawaa boi kaanja qaagoto, ku-usunj enj murotiwaa so kuma onoma nanamemenjaa so ambutiwaa-jonj jero. Kawaaonj kanageso yonononj ii iima aaruw walinggogi.

²³ Qamakooli mirigia iikanonj kamban iikanondeen eja monj omeyawo raro ome iikanonj qata kokaen qaroro, ²⁴ “Oo Jiisas, Nazaret eja! Gii naama ama nonomambaa anjane? Mono menj kileenj nonomambaaonj kajanj me? Nii kaniaga moma kotojenj. Gii Anutuwaanonj eja Tak-kootoya koloojanj.”

²⁵ Kaen qaroro Jiisasnon temboma kokaen jenj muro, “Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaonj togowa.”

²⁶ Kaen jenj muro omenonj eja ii utugonj orogonj munj qa bobolo qama kouma mesaonj keno. ²⁷ Keno kuuyanonj newogia tegoro walingonj qisinj aonj kokaen jegi, “Yei, mangaa siita! Koi mono naa iwoiga? Koi momo dologa ku-usunjawo. Iinonj omejiilan kaanagadeen jenj kotonj onono jeta tenj konju.”

* 1:11: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 9.7; Luuk 3.22 * 1:15: Mat 3.2 * 1:22: Mat 7.28-29

²⁸ Kaen kolooro Jiisaswaa qabunayanon uulanawo sein goman kosianon rama kenjiti, iikanon kema kema Galili prowins kuuya sokono. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga men qeangon onono.

Mat 8.14-17; Luuk 4.38-41

²⁹ Jiisasnon Kaperneam onoonon qamakooli miri mesaon iikanondeen Jeims Jon yorowo Saimon ano Andruu yoroo mirinon ugi. ³⁰ Iikanon ugi Saimombaa seunanon selegere ji kiro ero. Ero bujuya ii uulanawo Jiisas ijogi. ³¹ Ijogi iwaanon kema borianon men kobibiuro waaro. Waaro selegereya mesaoro nene on unuagiuro.

³² Unuagiuro mare kolooro ween jaaya kemero kanon Kaperneam toya yononon nama ejembaya ejembaya ji omegiawo ii kuuya unuama Jiisaswaanon kagi. ³³ Kaperneam taononga tuunlembenon kan Saimombaa miri naguyanon ajoroogi. ³⁴ Ajoroogi nama ejemba ji kania kania injiroti, ii mamaga men qeangon onono. Kaanagadeen omejiilan yononon Jiisaswaa kania mogitiwaajon Jiisasnon buugia muungun mamaga onotaaro. Kian.

Hamoqege gawonja Galili kuuya sokono.

Luuk 4.42-44

³⁵ Jiisasnon gaon ero goman wengeran suluro waama goman goraayanon kema yanasiri tirin koton iikanon qama kooliro. ³⁶ Qama kooliro Saimon ano alauruta iwo laligogiti, yononon uulanawo kanaanon kenji. ³⁷ Kema mokolon kokaen ijogi, “Ejemba kuuyanon mono goojon monganju.”

³⁸ Kaen ijogi kokaen injoro, “Goman tosia liligon rama kenjuti, ii iiju. Niinon Buna qaa goman so jen seimanatiwaajon kamaan laligojen. Kawaajon mono goman liligon kembona.”

³⁹ *Kaen injon Galili prowins kuuya liligon kema qamakooli mirigianon Buna qaa jen omeya omeya ii onotaan laligoro. Kian.

Jiisasnon manimba eja mon men solananiro.

Mat 8.1-4; Luuk 5.12-16

⁴⁰ Jiisasnon taon monon laligoro manimba eja monon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen qama koolin muro, “Giinon siinganon men qeangon nomambaajon mojan ee, mono nii saanon men solanani nomba.”

⁴¹ Kaen qama koolin muro iwaajon wosoya moma boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii anuwaatiwaajon mojen. Gii mono solananiwa.” ⁴² Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro. ⁴³ Solananiro galej meme qaa kotakota mun iikanondeen “Saanon kema,” ijoro. ⁴⁴ *Gejanono qaa ii kokaen ijoro, “Moba. Kokawaa buju qaaya ii mono mon mende jena mobu. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jenkoto otaan solananijaniiwaa mamatewooya ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.”

⁴⁵ Jiisasnon kaen ijoroto, iinon kema kilen kanain buju qaa ii mamaga jen laligoro seiuro. Seiuro Jiisasnon taon taon kanon asuganon mombo kemambaajon amamaaro. Amamaan taon gemagianon goman gbamenja iikanondeen laligoro. Iikanon laligoro goman so iikanonja ejembaya ejembaya iwaanon kagi. Kian.

2

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Luuk 5.17-26

¹ Kaen liligoro kaban tosia tegoro Jiisasnon eleema mombo gomanon Kaperneam karo. Karo “Mirinon laligoja,” jegi mogi. ² Ejemba mamaganon ii moma

* **1:39:** Mat 4.23; 9.35 * **1:44:** Lew 14.1-32

ajoroon iwaa miri nagu atapananon eligon sombenanon saa qegi. Saa qegi Jiisasnon nama Buna qaa injoro. ³ Injoro iikanon eja mon sele bakaya koomuya, ii wama iwaanon kagi. Eja 4:yanon ii demberunon ama angon kagi. ⁴ Kagi eligon nangitiwaajon ama Jiisaswaa kosianon kema ambombaajon amamaagi. Amamaan miri qaganon uma Jiisaswaa wananonga waaren oson luluungi. Luluungi oota kolooro iikanon ji eja ii demberuyawo kasanon somongon анги kemero. ⁵ Kaen kemero Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisonogoga mesaojen.”

⁶ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosianon batugianon rama uugianon kokaen romongogi, ⁷ “Eja kokanon mono nomaembaajon kaen jeja. Mono Anutu mepaegoja. Anutu motoongonon singisongonana mesaonkejato, eja monon ii qaago.”

⁸ Uugianon kaen romongogi Jiisasnon iikanondeen uutanon ii moma koton kokaen injoro, “Ono mono naambaajon qaa kaanja uugianon romongogu? ⁹ Niinon ‘Singisonogoga mesaojen,’ ji eja kaen ijojen, qaa iikanon mono afaanagadeen jejeta. Monon kaen jero tosianon qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaajon ii qaa afaana so. Niinon qaa mon kokaen jemambaajon mojen, ‘Mono waama tambomaega men kema.’ Qaa ii mono lombotawo jejeta koloaja. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, iikanon mono asuganon asugiro iibu. ¹⁰ Mobu, namonon singisongo mesamesaowaa ku-usuna ii mono Siwe gomambaa Eja honanon eji, ono iikawaa kaniaajon tintuan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu,” Kaen jen eja sele bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaega men miriganon kema. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?” ¹¹ Kaen jen eja sele bakaya koomuya kokaen ijoro, “Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaega men miriganon kema.”

¹² Ijoro mono waama iikanondeen tambomaeeya men ejemba kuuya yonoo jaagianon seleengen keno. Kaen keno kuuyanon walingon Anutu mepeseen kokaen jegi, “Yei, mangaa siita! Tani koi kaanja ii wala eenanon kaman mongen mende iinin. Qaago! Keteda koi jaa morotaga iijon.” Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Luuk 5.27-32

¹³ Jiisasnon mombo Kaperneam mesaon angonon keme sakasin kooronanon kema laligoro. Laligoro ejemba tuunlembenon iwaanon kagi Buna qaa kuma onono. ¹⁴ Kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Liwai Alfiuswaa meria raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon notaan kawa.” Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

¹⁵ Kema Liwaiwaa mirinon kema nene nen ragiti, kaman iikanon takis meme eja tiliqiligiawo ano singisongo eja mamaga yononon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi. Mamaganon Jiisas otaan laligogi. ¹⁶ Jiisasnon takis meme tiliqiligiawo ano singisongo ejemba tosaan yonowo rama nene negiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) ano yonoonon boi tosianon iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, “Ae! Iinon mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisongo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

¹⁷ Kaen jen onongi Jiisasnon kitia kokaen injoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawaanon kemakeju. Niinon singisongo ejemba onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solana koloojuti, ii qaago.” Kian.

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Luuk 5.33-39

18 Kamban kanon Jombaanon gowokouruta ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon nene singi laligogi tosianon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, “Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon Anutuwaajon nene singi laligonkejon. Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligoju. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon Anutuwaa nene singi mende laligoju?”

19 Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon! Nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambanonon ejawaa gemakootanurutanon gereya angi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunu koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon iikawaa-jon aisoon ainjolon rama singi laligowombaa amamaankeju. 20 Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

21 “(Ono laaligo walaga ano korisoro Bunu gbilia ii mindirin orombombajon amamaawuya. Iikawaa qaa gemata ii kokaen injomana.) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakaņa mende uun men uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakaņa gbilianon mono waziin moumou walaga ii hororo mombo riiron ootanon somariin boliqoliwabo. 22 Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qosono juma maaro namonon kamaan sooro taruyanon boliqoliwubo. Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianon maanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen apu awaa ii konon gbamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nenin ji niniwabo. Kaen koloowaatiwaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Bunu gbilia ii mindirin orombombajon amamaawuya.) Kian.”

Jiisasnon Sabat kendombaa Ponu kolooja.

Mat 12.1-8; Luuk 6.1-5

23 *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisasnon wiit gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit hona motomotoon kanain borogianon mesuma negi. 24 Kaen negitiwaajon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosianon Jiisas kokaen ijogi, “Moba, yononon mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

25 *Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjaqeqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro nenewaajon amamaan iwoi angit, ii kamban monon weengogi me qaago? 26 *Inon mono Anutuwaa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaa jaasewananon alatanon angi raro esunanon tururo qetegogiti, ii men nero. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nen laligogi. Tosianon ii newubotiwaajon songo ero kilen nero. Nen ejauruta kaanjadeen onono motoon negi. Kamban kanon eja qata Abiatar iinon jigo gawon galen wanaa gawon men laligoro.”

27 Kaen meleema kokaen injoro, “Anutunon Sabat kendon ii ejemba qeangowutiwaajon ano eja. Ii ejembanon tondu jen kotowutiwaajon ama qaago!

28 Kaen ano Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponu kaanagadeen kolooja.”

3

Jiisasnon eja boria soorongoya ii men qeangoro.

Mat 12.9-14; Luuk 6.6-11

* 2:23: Dut 23.25 * 2:25: 1 Sml 21.1-6 * 2:26: Lew 24.9

¹ Jiisasnoŋ mombo qamakooli mirinoŋ uro iikanonŋ eja boria soosoolia mon raro. ² Ejembanonŋ Jiisas qaa jakeyanonŋ ama mubombaajonŋ “Eja ii Sabat kendononŋ meagowaa me qaago?” kaen jen Jiisaswaa jaa galen menj ragi. ³ Megi Jiisasnoŋ eja boria soosoolia ii kokaen ijoro, “Mono waama jaanananonŋ namba.” ⁴ Kaen ijonŋ kokaen injoro, “Kana qaa otaanŋ Sabat kendononŋ iwoi awaa me bologa ambonaga? Saanonŋ mombaa waŋa somonŋowonŋa me mesaoninŋ komuwaa? Monŋa me monŋa meninŋ sokombaa?” Kaen jero moma qaagia bogoro ragi.

⁵ Qaagia bogoro ragi eleema injiuro uugianonŋ kotakota gojonotiwaajonŋ wosobiri moma ugerenonŋ injiuro. Kaen injiima eja ii kokaen ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro boria qetetereero mombo awaa kolooro. ⁶ Awaa kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋkonŋ) yonononŋ seleenŋenŋ kema iikanondeenŋ gawana Herodwaa paati alauruta yonowoo ajoajoroo ama “Jiisas nomaenŋ qeninŋ komunaga?” jen qaa gawonŋ meg. Kianŋ.

Jiisasnoŋ ji ejemba menj qeangonŋ onono.

⁷ Kaen meg. Jiisasnoŋ gowokouruta unuano apu anŋonŋ goraayanonŋ kenŋi. Kenŋi Noot prowins qata Galili kanonŋa ejemba tuunlelembenŋ yonononŋ kanianonŋ otaanŋ kenŋi. Judia prowins kanonŋa kaanagadeenŋ iwaanonŋ kagi. ⁸ Siti waŋa qata Jerusalem, Saut prowins qata Aidumia ano Jordan apu leengenŋa weenŋ koukoutanonŋ yonononŋ ano weenŋ kemekemetanonŋ baagenŋa taonŋ qagara Taia ano Saidon liligonŋ laligojuti, iyonononŋ kaanagadeenŋ tuunlelembeyanonŋ horonŋ kagi. Jiisasnoŋ angoletoo somasomata menj laligoroti, iikawaa bujuya moma mindirinŋ kougi. ⁹ *Kaen kouma utama mububotiwaajonŋ Jiisasnoŋ gowokouruta kokaen injoro, “Ologonŋ nombutiwaajonŋ onŋo mono wanŋo monŋ mokolonŋ noojonŋ kosere anŋi raba.” ¹⁰ Kaen injoro ejemba seiseiya menj qeangonŋ onoma laligoro. Kawaaajonŋ qenjenmanjenŋ ano sele bimobimoogiawoo kuuya yonononŋ selianonŋ oosiriwombaajonŋ liligonŋ mamaga aonŋ memetanŋ anŋi. ¹¹ Omeya omeya yonononŋ Jiisas iima jaasewananonŋ namononŋ kemenŋ kokaen qagi, “Gii mono Anutuwaawoo Meria koloojanŋ!”

¹² Kaen qagi Jiisasnoŋ qetegenŋ onoma kanianonŋ asuganonŋ asugiwabotiwaajonŋ sonŋo kotakota ama onono. Kianŋ.

Jiisasnoŋ gowokouruta meweengonŋ onono.

Mat 10.1-4; Luuk 6.12-16

¹³ Kanagenŋ Jiisasnoŋ baananonŋ uma iikanonŋ iyanŋaa siinŋa otaanŋ eja onono iwaanonŋ kagi. ¹⁴ Kagi eja 12 iwo laligowutiwaajonŋ kuunŋ onoma Buŋa qaaya jen seiwutiwaajonŋ wasinŋ onono. ¹⁵ Wasinŋ onoma omejiilanŋ konjoma onombutiwaa ku-usunŋa onono.

¹⁶ Kaen ama eja 12 ii kokaen kuunŋ onono: Piito, Jiisasnoŋ qa ii Saimon muro. ¹⁷ Jeims ano koga Jon, manŋara qata Zebedi. Jiisasnoŋ yoroo qagara monŋ Boanerges qaro. Ii ananaa qaanonŋ Gunparandambaa Merawoita. ¹⁸ Andruu, Filip, Bartolomyuu, Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria, Tadius, Saimon Zelot-politik ejaga,* ¹⁹ ano Juudas Iskariot. Kariot eja iikanonŋ kanagenŋ Jiisas memelolo menj muro. Kianŋ.

Jiisasnoŋ ome yonoo esunŋia uugunŋ qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Luuk 11.14-23; 12.10

²⁰ Jiisasnoŋ iikaanŋ ama onoma baananonŋga kamaanŋ yanŋaa mirinonŋ karo. Mirinonŋ karo ejemba tuunŋ somatanonŋ mombo kouma ajoroogi nembanene newombaajonŋ amamaagi. ²¹ Amamaagi sakitiurutanonŋ ii moma “Uuta soodaboroja!” jegi. Jen kemenŋ wambombaajonŋ kenŋi.

* **3:9:** Maak 4.1; Luuk 5.1-3 * **3:18:** Nesenel paati zelot yonononŋ Room gawman tompe ama iyanŋiaa nananŋ mewombaajonŋ tompe menj laligogi.

²² *Kenji Kana qaawaa boiya Jerusalemga kagiti, iyononon jegi, “Satambaa Iimolanon mono uutanon kemero laligoja. Iinon omejiilan yonoo wangia iwaa kusujanon ome konjoma onotaankeja.”

²³ Kaen jegitiwaajon Jiisasnon onoono kagi sareqaanon kokaen injoro, “Satanon mono nomaen alia Satan mon konjonaga? ²⁴ Kantri mombaa galenjurugianon batugianon angowowo ama deembuti een, iyononon mono galenkonkon gawongia men nambombaaajon amamaawuya. ²⁵ Kaanagadeen miri mombaa kanageso yononon batugianon angowowo ama deembuti een, mono galenkonkon gawongia men nambombaaajon amamaawuya. ²⁶ Kaanagadeen Satambaa kanageso yononon batugianon angowowo ama tuarenjen ama aowuyagati een, galenkonkongiaa esujanon kamaaro ometotongianon mono qaomambaa anja.

²⁷ “Monon eja kotiga Iimolambaa kana boria wala mende somongowaati een, iinon mono mirianon uma esuhinaya qengama memambaaajon amamaawaa. Wala ii somongoro rarogo mono saanon mirianonga ilawoilaya kuuya kopepereedaboron men kembaa. (Iikawaa so niinon kaanagadeen Satan somongon gematanon omeya onotaankejen.)” Kian.

Singisongo mesamesaoya qaa

²⁸ Niinon qaa hona mon kokaen injijomana, “Ejemba somata melaa singisongo amakejuti, ii Anutunon mesaonkeja. Lombotawo me afaana mepaqepae ambuyagati een, Anutunon ii saanon songbama onombaa. ²⁹ *Songbama onombaato, monon Un Toroya mepaegowaati, iikawaa singisongoya Anutunon mono kamba monon mende mesaowaa. Qaago toton! Singisongo iikanon mono qaganon uro kamba tetegoya qaa Anutuwa jaanon qaayawo laligowaa.” Kaen injoro. ³⁰ “Omenon uutanon kemerota laligoja,” kaen jegitiwaajon ama kaen kuma onono. Kian.

Jiisaswaa nemunkoanuruta.

Mat 12.46-50; Luuk 8.19-21

³¹ Kaen amin mogi nemunkoanuruta yononon kan seleenjen nama yononon kamaawaatiwaa qaa анги iwaanon keno. ³² Keno ejemba tuun yononon liligon mun rama kokaen ijogi, “Moba! Goo nemunkoanuruganon mono seleenjen nama goojon qisiju.”

³³ Ijogi meleema kokaen injoro, “Noo nemuna ii moronon ano noo kouruna ii daen yononon?” ³⁴ Jiisasnon kaen injon ejemba liligon mun ragiti, ii uun injiima kokaen jero, “Iibu! Noo nemuna ano kouruna ii mono koi. ³⁵ Anutuwa uusiina ten komakejuti, iyononon mono noo nemuna ano naanjoanuruna kolooju.” Kian.

4

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Luuk 8.4-8

¹ *Jiisasnon mombo apu angon goraayanon kemen kanain kuma onono. Kuma onono ejemba tuunlembenon iwaanon kema ajoroogi wangonon uma apu angon qaganon kema raro. Raro ejemba kuuya yononon angon goraayanon sakasinon ajoroogi. ² Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kuma onono. Kuma onoma kokaen jero:

³ “Mobu! Eja monon nene kota qosoma kororoomambaaajon gawonon keno. ⁴ Kema qosoma kororo kota tosanon kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁵ Kota tosanon jamo kowonjinon kemen kongi. Kemen koma iikanon namo mamaga mende mokoloogi. Namo dusiita mende erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi. ⁶ Kougito, weenon kouma onon

* 3:22: Mat 9.34; 10.25 * 3:29: Luuk 12.10 * 4:1: Luuk 5.1-3

jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororonngogi. ⁷ Kota tosanon kumuntiri waayawo iikanon kemen konji. Kemen konji komuntirinon kouma qen turun bibiloko men onongi. Kaen kolooro hona mende kuugi. ⁸ Kota tosanon namo awanon kemen konji. Kemen koma kuragagia juma waama geregiaa hongia awaa asugigi. Tosianon kogia 30, tosanon kogia 60, tosanon 100 iikawaa so koloon seigi.” ⁹ Kaen jen jedabororo, “Monon ugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon naambaajon sareqaa jero.

Mat 13.10-17; Luuk 8.9-10

¹⁰ Tuun somata yononon deema kenji Jiisasnon yanodeen raro. Yanodeen raro gowokouruta 12 ano tosaan lilion mugiti, ii motoon sareqaa koi kawaa kanagiaajon qisin mugiti. ¹¹ Qisin mugiti kokaen meleema injoro, “Anutuwa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onon asuganon injowe moma kotojuto, seleenjen laligojuti, iyonoojon ii kuuya sareqaanondeen asuginkeja. ¹² *Kaen asugiro ‘Iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende moma kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya. Ii moma asariwuyagati een, mono saanon uugia meleengi Anutunon singisonngogia mesaonaga.’ ”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Luuk 8.11-15

¹³ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Sareqaa iikawaa kania ii mende moma asarijuti een, sareqaa tosaan kuuya jemanati, ii mono nomaen moma asariwuyaga? ¹⁴ Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Qosomakororo ejanon Buna qaa qosoma kororonkeja. ¹⁵ Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Buna qaa qosoma kororoogi ejemba uugianon kemenkejato, ii mogi Satanon iikanondeen kan qaa uugianon qosongi kemeroti, ii qetegon unuamakeja. ¹⁶ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen kongiti, ii kaanagadeen ejemba saregia mon. Yononon Buna qaa moma iikanondeen uuqeeango qaganon moma angon komakeju. ¹⁷ Kaen amakejuto, uugianon tiita mende en onombaato, kamban torodaamonadeen nama kotiin laligowuya. Buna qaawaajon ama kakasililin me sisiwerowero kolooro kamban iikanondeen mono tama unuwa. ¹⁸ Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Buna qaa mogi uugianon kemenkeja. ¹⁹ Kemenkejato, namonon laaligowaa majakakaya ano monej hina hoorowaa uugereya koloon bimoon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaa koposongogi siin kombombanja bologa tosanon kaanagadeen uugianon dungun Buna qaa bibiloko men munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya. ²⁰ Nene kota namo awanon qosono kemen kongiti, ii ejemba koi kaanja: Yononon Buna qaa geja ama moma moma angon koma pondan nama hongia mokolonkeju. Tosianon qaa je motoonngonnga kota 30 mokolonkeju. Tosianon hongia 60, tosanon qaa kota motomotoon iikawaa hongia 100 men sein mokolonkeju.” Kian.

Lambe ii asasaga nonombaajon raja.

Luuk 8.16-18

²¹ *Jiisasnon qaa mon kokaen jero, “Monon lambe me kiwa men ootirin monjon me dun baatanon ambaa me qaago? Ii dakanon ambaa? Ii mono iikawaa dun rarayanon asuganon ambaa. ²² *Kaanjadeen iwoi mon mesangogi eji, ii mono asuganon asugiwaatiwaajon eja. Iwoi mon koma turugi eji, ii mono luluungi qetumbaatiwaajon

* 4:12: Ais 6.9-10 * 4:21: Mat 5.15; Luuk 11.33 * 4:22: Mat 10.26; Luuk 12.2

ama eja. ²³ Moŋnoŋ uugejiawo laligoji een, iionoŋ mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Nomaen diweloŋmen kolooja?

²⁴ *Jiisasnoŋ qaa kokaen injoro, “Qaa mojuti, ii mono moma angoŋ koma uu wom-bogianoŋ ama koma gbilin laligowu. (Kaen laligogi uugia dingoro roromongogianoŋ somariiro moma komuwuya.) Ono tosaana yoŋoo qaagia gosin jen tegowuti, Anutunoŋ mono jenkootogia motooŋgo iikawaa so onoangiaa qaagia gosin jen tegowaa. So ii mono uugun irona meleema onombaa. ²⁵ *Iikawaa kania ii kokaen: Moŋnoŋ momakootoyawo laligoji, Anutunoŋ mono ii toroqen muro laligowaato, moŋnoŋ momakootoya qaa laligoji, Anutunoŋ mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegoŋ wambaa.” Kianj.

Buna qaa kota ii kuragawo.

²⁶ Jiisasnoŋ sareqaa moŋ kokaen jero, “Anutuwaanon bentoton ii koi kaana: Eja moŋnoŋ gawonoŋ kema nene kota qosoma kororowaa. ²⁷ Qosoma kororoŋ kema asaga gomantiina en waawaa ano nene kotaa kuraga juma koumakeju. Nomaen juma koumakejuti, ii ano mende moma kotoja. ²⁸ Namo anodeen nemun kono hona koloonkeja: Wala geria, kanagen hona ano iikawaa gematanon hona iikawaa kota ii kuuya koloon somariidaborowuya. ²⁹ *Hona somariidaboron momogoro hona memewaa kambaŋa kolooro welenqeQuruta wasin onono soogia kaapengoya jetawo men hona mewombaajon gawonon kembuya.” Kianj.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Luuk 13.18-19

³⁰ Jiisasnoŋ sareqaa moŋ kokaen jero, “Anutuwaan bentoton ii naamombo so ambonaga me naa sareqaanon jen asariwonaga? ³¹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Kota ii kazupuleenda. Ii namowaa nene kota kuuya iyonoo kamaanqeqegia kolooja. Kaen kolooro gawonoŋ komomakeju. ³² Komomakejuto, juma waama logoya kuuya unuugun somariin boria somasomata bororo kema kankeja. Kaen boron keno kanakeewambaa koonja koonja yoŋonon haigia iikawaa umuganon amakeju.” Kianj.

Jiisasnoŋ sareqaa mamaga jero.

³³ Jiisasnoŋ sareqaa kaana kaana ii mamaga jen laligoŋ Buna qaa injoro. Moma kotogitiwaa so ii injoro moma laligogi. ³⁴ Kambaŋ so qaaya kuuya ii sareqaanon jen laligoro. Qaaya moŋ een mende jeroto, gowokouruta yoŋowo iyanngiodeen laligogi kambaŋ kanon qaa kuuya kawaa kanagia ii jen asarin onoma laligoro. Kianj.

Jiisasnoŋ jero raidimbon goron qero.

Mat 8.23-27; Luuk 8.22-25

³⁵ Ween kanon mare kolooro Jiisasnoŋ gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaon angoŋ koton leegen keubona.” ³⁶ Kaen injoro ejemba tuun onomesaon Jiisas wangi wanonon uma raro kenji. Wango tosaana ii kaanagadeen yoŋowo gemanon gemanon kenji. ³⁷ Kenji raidimbon somatanon obaban kota waaro sirinoŋ wango uutanon kemero wango saa qemambaajon ano. ³⁸ Kaen kolooro Jiisasnoŋ wango tetegoyanon rama qembonon laarin gaon ero. Gaon ero gowokourutanon kema mindiin ijogi, “Hei boi! Nono angonon tiwilaawombaajon anjon. Iikawaa majakakaya moŋ mojan me qaago?”

³⁹ Kaen ijogi uuta tooro moma waama musu ano siri kokaen jen koton orono, “Mono bogon een ewao!” Kaen jero haamonon dongoro sirinoŋ goron qen ero. ⁴⁰ Kaen ama

* 4:24: Mat 7.2; Luuk 6.38 * 4:25: Mat 13.12; 25.29; Luuk 19.26 * 4:29: Joel 3.13

kokaen jen onono, “Ono naambaajona toroko momo eja kolooju? Nomaembaajon ama Anutu mende moma laariju? Sombugia mono een moju.”

⁴¹ Jen onono awawalin qarasombugia moma amin mogi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe jen koton orono jeta ten konjao?” Kian.

5

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qeangoro.

Mat 8.28-34; Luuk 8.26-39

¹ Kaen asugiro angon koton leegen Gerasin yonoo gomanon keugi. ² Keuma goraayanon ugi Jiisasnon wango mesaoro iikanondeen eja omeyawo mon qasirinonga kan nama Jiisas mokoloo. ³ Eja ii qasirinon laligon qamo jamo kobaa oson uroroogi egiti, iikanon en laligoro. Eja kuuyanon kanaboria gbado (tape):non somongowonatiwaajon amamaan laligogi. ⁴ Indina indina kania gbadonon somongon binen qen laligogito, boro bota qenkegiti, ii qesuma kana kasia ritoqiton laligoro kuuyanon ii galen koma mubombaajon amamaagi. ⁵ Amamaan asaga gomantiina suulan qasiriwaa jamo kobaanon me baananon lansan en laligoro. Kaen laligon qama silama selia jamonon qen kotomoton laligoro.

⁶ Jiisasnon korikori karo iima bobogarin kan balonon kosianon kemen simin kuno. ⁷⁻⁸ Simin kuno Jiisasnon omeya ii kokaen jen mumambaajon ano, “Ome bologa, gii mono eja koi mesaon kemba!” Kaen jemambaajon ano qa jinjereren somata qama jero, “Ae! Jiisas, gii Anutu uutaa Meria koloojan. Gii nomaen ama nomambaajon kajan? Niinon Anutuwaa jaasewanon welema gonjen: Gii qaa somongon jojopan qaanon jen kotiin siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

⁹ Kaen jero kokaen qisiro, “Gii qaga moro?” Qisiro jegi, “Nono mamaga laligoniwaajon qanana Liijon jejon.” Ii ananaa qaanon Kere tuun somata. ¹⁰ Kaen jen kaparan koma kokaen welema mugi, “Gii nonotaawagati een, mono balon kokanona mende wasin nonomba.”

¹¹ Kosogianon marona kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma nanji. ¹² Kawaaajon ome yononon kokaen jen Jiisas welema mugi, “Giinon wasin nonona nono saanon bao yonoo uugianon kemebona.” ¹³ Welema mugi “Mono kema kemebu!” jen koton onono eja uutanonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi iikanondeen bao tuun 2,000 kawaa so ii mono lugun newonewonon kema jororongon apu angonon kemen nemoton komugi.

¹⁴ Komugi bao galen yononon kok koma taon ano goman boleboole iikanon kema buju qaa jegi. Jegi moma ejemba jaasoongo yononon iwoi kolooroti, ii iibombaajon kagi. ¹⁵ Kan Jiisaswaanon kouma iigi eja ome tuunawonon laligoroti, iinon mono opo selekopaaya tororo somongon rama uuta tooro roromongoya kuuya asugiro iima awawalin nanji. ¹⁶ Nanji bao ii nomaen kemen komugiti ano eja omeyawo iwaanon iwoi kolooroti, ii iigiti, iyononon sundu woi ii injjogi.

¹⁷ Injjogi nama Jiisasnon mindimindiri goman balongia mesaon kemaatiwaajon welema mugi.

¹⁸ Welema mugi mesaon wanganon umambaajon nano eja omeyawo laligoroti, iinon kan Jiisaswo motoon kema laligomambaajon qisiro.

¹⁹ Qisiroto, Jiisasnon qotogon mun kokaen ijoro, “Gii mono gomanonon kema tinitosauruga injiima Ponon angoletto somata men kiankomun gonji, iikawaa sunduya ii injjona mobu.”

²⁰ Kaen ijoro mesaon kema Jiisasnon angoletto somasomata men muroti, iikawaa qaaya kanain Ten-taon distrik uutanon jen seiro kuuyanon moma waliingogi. Kian.

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Luuk 8.40-56

²¹ Jiisasnon wanonon uma eleema angon koton leegen karo ejemba tuun mamaganon iwaanon kan ajoroogi angon goraayanon nanji. ²² Nanji qamakooli miriwaa qaa galen mon qata Jairus iinon kan Jiisas iima batanon kemen simin kuma muro. ²³ Simin kuma mun kaparan koma qama koolin kokaen ijoro, “Borana melaanon komumambaaajon anja. Mono kan boroga qaganon ana qeangon toroqen laligowa.”

²⁴ Kaen ijon Jiisas wano motoon keni ejemba tuunleembe yononon gemagaranon kema oloqologon liligon oroma kenji. Kian.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁵ Kenji iikanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinsa gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. ²⁶ Kaen laligon siimbobolo mamaga moro selegalen mamaganon iwaa gawon megi ilailaa mon mende mokolon laligoro. Iinon selegalen ejemba yonoo tawagiaajon monej hinaya kuuya gilin laligoroto, jia iikanon mono mombo momboga men bolin muro laligoro. ²⁷⁻²⁸ Kaen laligon Jiisaswaa bujuya moma kokaen jero, “Niinon ii oosirimambaaajon moma bimoon malekuyagadeen boron mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomanja.” Kaen jen ejemba tuun batugianon Jiisaswaa gematanon kema malekuyanon oosiro.

²⁹ Oosiro saya iikanondeen juguro qenjenmanjena ii qaono selianon qeangoro moro. ³⁰ Qeangoro Jiisasnon iikanondeen esun mon koton kenoti, ii moma ejemba tuun batugianon eleema qisiro, “Moronon malekuna oosirija?”

³¹ Kaen qisiro gowokourutanon kokaen ijogi, “Ejemba tuunnon ologon liligon goma goosiriju. Ii iima nomaen ‘Moronon noosirija?’ qisijan?”

³² Kaen ijogito, Jiisasnon mombo “Moronon ii anja?” jen qisin mokoloomambaaajon eleema uun injiuro. ³³ Injiuro emba selianon angoletoto kolooroti, iinon ii moma iikawaajon toroko moma jenenja ororo kan Jiisaswaa batanon kemen simin kuma kania kuuya ijoro. ³⁴ Jiisasnon ii moma kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Qenjenmanjenganon mono qaono saanon uubonjonon kema.” Kian.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

³⁵ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinonga monon qele kan Jairus ijoro, “Boraga komuja! Kawaaajon mono boiwaa qaganon lombo toroqen mende amba.”

³⁶ Ijoro Jiisasnon qaa iikawaa telambelan ama qamakooli miriwaa qaa galen kokaen ijoro, “Toroko mende moba. Mono nii moma laarin nomba.” ³⁷ Kaen ijon ejemba tosaanja onomesaon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon iigadeen unuano ii otaan kenji. ³⁸ Kema qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinon keugi ejemba tuun guju megi injiuro. Mamaganon jingen qama kotakota saama amburerej megi. ³⁹ Injiima mirinon uma kokaen injoro, “Ono mono naambaaajon guju men saaju? Bora iikanon mende komujato, gaonga eja.”

⁴⁰ Kaen injoro jononsisi kaanja kolooro jomoma mugito, iinon ii kuuya onotaan borawaa nemunmanja ano tosaanja iwo laligogiti, iigadeen unuano bora eroti, iikanon ugi. ⁴¹ Uma Jiisasnon bora ii borianon men ijoro, “Talita kuum.” Ii ananaa qaanon Bora melaa, nii gijojen: Mono waaba!

⁴² Kaen ijoro bora gbania 12 iinon mono iikanondeen waama nama kema karo. Kaen kolooro iima kosogia koton waliogogi. ⁴³ Waliogogi iikawaa bujuya mon jegi mobubotiwaajon jen songo kotakota ano. Ii ama bora melaa ii nembanene mugi newaatijon injoro. Kian.

6

*Nazaret yononon Jisas gema qegi.**Mat 13.53-58; Luuk 4.16-30*

¹ Ii kolooro Jiisasnon Jairuswaa goman balon mesaoro gowokourutanon otaan iwo kema Jiisaswaa somasomarii taonon keugi. ² Sabat kendonon karo qamakooli mirinon uma Buna qaa kanain kuma onono. Kuma onono moma ejemba mamaganon aarun walingon kokaen jegi, “Yei, gejajuju! Iwoi kuuya koi mono daenkaya moma jeja? Momakootoya ii mono moronon kuma muro jeja? Ano angoletu ku-usunawo kaana ii mono moronon inaan muro borianon mero asugija? ³ Eja koi mono goman kokawaa motonqege ejiaga. Mariawaa meria ano Jeims, Joosef, Juuda ano Saimon yonoo dagiaga. Naanurutanon batunananon koi laligoju.” Nazaret yononon kaen jegi uugianon boliro iikanon amamaagi.

⁴ *Amamaagi Jiisasnon kokaen injjoro, “Gejatootoo ejawaa sakiti ano tinitosaurutanon mono iyanaa taonon jejewili ama munkejuto, goman tosaan iikanon kaen qaago.”

⁵ Kaen angitiwaajon Jiisasnon ji ejemba motomotoonngo boria qagianon ama men qeangon ononoto, angoletu ku-usunawo tosaan memambaajon amamaaro. ⁶ Kaen kolooro momalaaringianon mende asugiro yangisengiaajon ama aaruro. Aarun onomesaon Nazaretwaa kosianon goman goman liligon Buna qaa kuma onoma laligoro. Kian.

*Jiisasnon gowokouruta 12 wasin onono.**Mat 10.5-15; Luuk 9.1-6*

⁷ Jiisasnon gowokouruta 12 ii onono kagi kanain woi woi kuuya wasin onono. Wasin onoma omejiilan konjoma onombutiwaa ku-usuna onono. ⁸ *Ii onoma kokaen jen koton onono, “Kana kembutiwaajon taa gbarugia men kembu. Iwoi tosia mon mende mewu. Kana samongia qaago, gesogia qaago me soojaakota ii irimun kasagianon mende somongowu. ⁹ Kana esu saanon kanagianon somongowu. Maleku samona qaagoto, maleku motoonngo mewu.” ¹⁰ Kaen jen kokaen injjoro, “Kema miri daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesaon kana kembu. ¹¹ *Kema laligon miri monon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo balonon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin qesaanin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jegi kaniagia solana moma kotogi saanon goman me taon ii mesaon toroqen kembu.”

¹² Kaen injjoro mesaon kema ejemba uugia meleembutiwaa Buna qaaya ii jen sein laligogi. ¹³ *Laligon omejiilan mamaga onotaan ji ejemba mamaga kelenon onomorin men qeangon onongi. Kian.

*Kin Herodnon toroko moro.**Mat 14.1-12; Luuk 9.7-9*

¹⁴ *Jiisaswaa qabunayanon sein kin Herodwaa gejianon kemero moro. Ejembanon kokaen jegi, “Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama gawona mero angoletu ku-usunawo asuginkeja.”

¹⁵ Kaen jegito, tosanon kokaen jegi, “Ii mono Elaija.” Tosianon toroqen jegi, “Ii gejatootoo eja walaga yonoononga mon.”

¹⁶ Kaen jegito, kin Herodnon ii moma kokaen jero, “Jon Oomulu eja niinon jewe aroya kotogiti, iinon mono koomunonga waama laligoja.” Majakaka moma kaen jero.

* 6:4: Jon 4.44 * 6:8: Luuk 10.4-11 * 6:11: Apo 13.51 * 6:13: Jei 5.14 * 6:14: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19

Jombaa aroya kotogi komuro.

¹⁷ *Ii kokaembaajona jero: Herodnon koga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin pon jen muro kawaaajon opotoro wasin onono kema Jon men somongon kapuare mirinon oongi. ¹⁸ Jonon Herodwaa qaa kokaen jero: “Gii qamboga olon men laligon Kana qaa uuguja.”

¹⁹ Kaen jero Herodiasnon Jon kazi ama mun qegi komuwaatiwaajon moroto, iikawaa kania mon mende mokoloro. ²⁰ Mende mokoloro Jonon eja solana ano soraaya toroya kolooroti, Herodnon ii moma sopa somongon kokojinjin koma reenreen sulun mun Jombaaajon toroko moma laligoro. Kaen laligon Herodnon Jombaa jetanonga qaa moroti, ii uuta kuugi qaa mamagaajon uuwoiwoi moro. Ii kilen Jombaa qaaya momambaa siin moro.

²¹ Kaen kolooro Herodiasnon Jon qemambaa kania mende mokolon laligoro iikawaa kambana awaa ii kokaen kan kuuro: Kin pombaa kolokoloo kambananon karo jejelomban ama jawin ano kawali galenuruta ano Galili prowinswaa jotamemeya wana ii koma horon onono kouma ragi. ²² Kouma ragi Herodiaswaa boratanon miri iikawaa uutanon kouma danis ano Herod ano iwo nene dun liligon ragiti, iyononon iikawaa iimasiina mamaga mogi. Kaen mogi kinon emba saran ii kokaen ijoro, “Borana, gii naa iwoiwaajon siina mobagati, ii saanon qisin nona togon goman.” ²³ Kaen ijon qaa ii jojopan qaanon jen kotiin kokaen ijoro, “Naa iwoiwaajon qisin nombagati, ii mono saanon goman. Iwoi ii me ii me prowins galen koma onomakejeni, ii kaanjadeen saanon mendeema bakaya mon gombe galengia koloowa.”

²⁴ Kaen ijoro seleenjen kema nemuna kokaen qisin muro, “Nemuna, nii Kinon naa iwoiga nombaatiwaajon qisin mubenaga?”

Kaen qisin muro nemunanon kokaen meleeno, “Mono kema jena Jon Oomulu ejawaa aroya kotogi wana men kan nomba.”

²⁵ Kaen meleeno iikanondeen miri uutanon bobogarin kimbaanon uma kokaen qisin ijoro, “Ama, niinon siin kokaen mojen: Giinon mono jen kotona Jon Oomulu ejawaa aroya koton wana kondenen ama men kan ii keteda koi nomba.”

²⁶ Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosoya moroto, jojopan qaaya somongoro somataurutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaajon qiqisiya gema qemambaaajon moma bimoon mesaoro. ²⁷ Mesaon iikanondeen opotoroya mon wasin ijoro, “Gii mono kema Jombaa aroya koton wana men kawa.” ²⁸ Kaen ijon wasiro kapuare miri gbadeyanon kema aroya koton wana kondenen ama men kan emba saran ii muro nemuna muro. ²⁹ Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron kongi. Kaen koloorotiwaajon ama kin Herodnon kanagen Jiisaswaajon jero, “Jonon mono koomunonga gbilin waama laligoja.” Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

³⁰ Wasiwasi eja aposol yononon Jiisaswaanon kan ajoroon iwoi men ejemba kuma onongiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. ³¹ Ijogi ejemba donon donon kan kema angi selegia tiiroto, nene newuyatiwaa kambana mende kolooro. Kawaaajon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Ono mono niwo kagi goman gbamenanon anana siri kema laligon haamo melaada mewona.” ³² Kaen injoro ejemba onomesaon wanonon uma goman gbamena mongen iyangia siri laligowombaaajon kenji.

³³ Kenji ejembanon ii iima mamaganon iikawaa bujuya moma taon ano goman so iikanona balon kana bobogarin waladeen kema iikanon keugi. ³⁴ **Keugi Jiisasnon

* 6:17: Luuk 3.19-20 * 6:34: Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; 34.5; Mat 9.36 * 6:34: Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Mat 9.36

wanjononga kamaan ejemba tuun somata injiuro lama galengia qaa tani ilinwalin qen laligogi yonoojon wosoya moro. Wosoya moma kanain Buna qaa kania kania kuma onono. Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagiuro.

³⁵ Kaen ama laligoro ween jaaya tegon kememambaajon ano gowokourutanon Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, “Boi. Nono goman gbamenja kokanon laligonin goman tiimambaa anja. ³⁶ Kawaajon gii saanon ejemba koi wasin onona goman ano miri boleboole kosere rama kenjuti, iikanon kema nembanenegia sewanja men newu.”

³⁷ Kaen ijogito, kokaen meleema injiuro, “Ononon mono onoangio ii nene unuagiwu.” Kaen injiuro qisin mugi, “Nononon mono nomaen ambonaga? Gawon meme kamban 200:waa sewanja (Kina 2,000) eja. Monej ii men kema nene bered sewanja men unuagiwombaaajon jejan me?”

³⁸ Kaen qisin mugi jero, “Onoangiaanon nene bered dawi raja? Ii kema iibu.” Kaen jero gesogia qengama jegi, “Bered 5 ano sora woi iikaanda men laligojon.”

³⁹ Kaen jegi Jiisasnon ejemba tuun kokaen jen koton onono, “Ejemba kuuya, onono deema nene newombaaajon tuun boleboole ajoroon lolo tonjonanon kemen rabu.” ⁴⁰ Kaen jen koton onono kosere tuun tuun deema ragi. Tuun tosia 100 ano tosia 50 kaan kaan kululuun rama kenji. ⁴¹ Rama kenji bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema batugianon angi. Sora woi ii kaaniadeen tuun kuuya yonoojon mendeeno. ⁴² Mendeeno ejemba korebore nenjo nen timbiriigi. ⁴³ Nen timbiriigi nene kitia kitia mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero. Kaanagadeen sora kitia ii men kululuugi. Kian. ⁴⁴ Eja bered negiti, iyonoo jangogia ii 5,000. Kian.

Jiisasnon apu anjon qaganon riin riin keno.

Mat 14.22-33; Jon 6.15-21

⁴⁵ Negi tegoro Jiisasnon iikanondeen gowokouruta jen koton onoma kokaen jero, “Ono mono wanjonon uma waladeen apu anjon koton leegen Betsaida gomanon kembu. Niinon saanon kamban biiwianon ejemba tuun koi wasin onomago kamaña.”

⁴⁶ Kaen jen yeizozogia jen onooma baananon uma qama kooliro. ⁴⁷ Qama koolin laligoro mare kolooro iyanodeen baananon laligoro wangogianon anjon biiwianon keno. ⁴⁸ Keno loqanon qen qen bimbington nangogi keno haamonon kenjiti, iikaan baagenja qen karo bimooro majakaka somata mogi. Goman aananon (3-6 kilok) iikaananon Jiisasnon kaen injiima apu anjon qaganon riin riin gowokouruta ononon kan unuugumambaa ano. ⁴⁹ Apu anjon qaganon riin riin karo ii iima “Kowe Songorinon kaja!” jen kanain qama silangi. ⁵⁰ Qama silama kuuyanon ii iima toroko mogito, Jiisasnon iikanondeen qaa bonjonda jen kokaen injiuro,

“Alauruna, mono qaqaqabunabunagiawo satiin laligowu. Neeno kajeñ. Toroko mende mobu.” ⁵¹ Kaen jen yonoonon wanjonon uro haamonon goron qero. Goron qero jenengia ororo hononja mende aarugi. ⁵² Wala bered men sein unuagiroti, iikawaa kania mende moma asarigito, uugianon gojono kaaniadeen aarun ragi. Kian.

Jiisasnon Genesaret laligon menqeeanggo gawon mero.

Mat 14.34-36

⁵³ Apu anjon koton leegen Genesaret gomanon keuma wanjo mesaon sakasinon kemegi. ⁵⁴ Wanjo mesaon sakasinon kemegi ejembanon Jiisas iikanondeen moma koton mugi. ⁵⁵ Moma koton mun qaa angi men bobogarin mindimindiri sopa gomanjianon goman so liligogi. Liligogi moma kanain ji ejemba demberunon anjon onoma Jiisasnon goman daen laligorotiwaa so unuama kagi. ⁵⁶ Goman so, taon, miri me kuun mombaa uutanon kenotiwaa so ji ejemba unuama sombenjianon ama onongi.

Ama onoma Jiisaswaa selianonj me malekuyaa susuyanonj oosiriwombaaonj welema munj laligogi. Oosirigiti, kuuya yonononj mono qeangodaborogi. Kianj.

7

Ambosakonj yonononj qaa kuma soogi.

Mat 15.1-9

¹ Kana qaawaa kaparanjonkonj ano iikawaa boi tosaanja Jerusalem sitinonga kagiti, iyonononj Jiisaswaanonj kanj ajoroogi. ² Kambanj iikanonj Jiisaswaa gowokouruta tosaanjanonj borogia mende songbama donjhamo mende qenj nembanene negi injiima uugia boliro.

³ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Juuda ejemba tosaanja kuuya yonononj ambosakonj yonoo siligia otaanj laligogi. Kawaajonj borogia wala songbama sororongonj nembanene nej laligogi. ⁴ Kaanagadeenj gawononga me maaketnonjga kawuti, iikanonj wala apu kosonj arinj konjoratingo nene oosirinj laligogi. Kaanagadeenj qambi, monjonj ano komanene kuuya ii songbama hamo qenj laligogi. Sili kaanja kaanja ii mamaga otaanj laligogi.

⁵ Kawaajonj Kana qaawaa kaparanjonkonj ano iikawaa boi yonononj Jiisas kokaenj qisinj mugi, “Goo gowokouruganonj mono naambaajonja ambosakonjurunana yonoononj sili mende otaanj borogia donjhamo mende qenj kilenj nembanene menj nenkeju.”

⁶ *Kaenj qisinj mugi kokaenj injijoro, “Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, gejatootoo eja Aisaianonj mono onoo kaniagia tororo luluuma Buju Tere monj kokaenj oorota eja, ‘Ejemba tuunj koi kanonj mono je buugianonj awaagadeenj goda qenj nomakejuto, uugianonj telambelanj ama noma mongenj koriganonj anji eja.

⁷ Kaenj ero noo waena eenj toontoonj menj mepeseenj nomakeju.

Kana qaa kuma onjombonjenj kitianonj ejemba yonoo jenjkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.’

⁸ Aisaianonj kaenj ooro. Ono mono iikawaa so Anutuwaanonj jojopanj qaa gema qenj ambosakonjgurugia yonoo siligia otaanjkeju. Ii mende sokonja.”

⁹ Kaenj jenj kokaenj injijoro, “Onjonganjaa siligia walaga otaawombaaonj mono awaagadeenj Anutuwaanonj jojopanj qaa qewagonjkeju. ¹⁰ *Iikawaa qaaya monj ii kokaenj: Moosesonj kokaenj jenj kotoro, ‘Nemunj manja mono goda qenj oromakeba,’ ano ‘Monjonj manja me nemunja qasuaanj mubaati, ii mono qegi komuwa.’ ¹¹ Kaenj jenj kotoroto, onjo qaa ii uugunj kokaenj jenjkeju, ‘Monjonj nemunj manja ii kokaenj irijowaa: Oo wosona mojenj. Noo nanjonango iwoina bunja qenj aowaoragati, ii Anutuwaa taha mamatewowaajonj gosinj andaborowe bunayaa nandunja koloowaa. ¹² Monjonj kaenj irijoro sokombaa jeju.’ Kaenj jenj somonjonj mugi nemunj manja yoroojonj ilailaa monj mende toroqenj oromakebaa. Ii mende sokonja. ¹³ Yei! Kaenj ama onjonganjaa nanamemengjaa siligia jenj kotonj iikanonj Anutuwaanonj jojopanj qaa qewagogi omaya koloonj janjonj qaomakeja. Onjo iwoi kaanja ii mamaga amakeju.” Kaenj jenj meleema onono. Kianj.

Eja uu ii nomaenj tiloonj riisija?

Mat 15.10-20

¹⁴ Jiisasnonj ejemba tuunj mombo onjono kagi kokaenj injijoro, “Onjo mono kuuya qaa koi geja ama moma asariwu. ¹⁵ Iwoi seleengenga eja uutanonj kemenkeji, iikanonj tiloonj mumambaaonj amamaanjkejato, iyanjaa uu wombotanonga qaa kouma kamaanjkeji, iikanonj mono tiloonj munjkeja. ¹⁶ Monjonj gejiawo laligoji eenj, iinonj mono qaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

* 7:6: Ais 29.13 * 7:10: Eks 20.12; 21.17; Lew 20.9; Dut 5.16

¹⁷ Jiisasnoŋ kaen jen ejemba tuuŋ oŋomesaon kema miri moŋnoŋ uro. Uma raro gowokourutanon sareqaa iikawaa kaniaaŋon qisigi. ¹⁸ Qisigi kokaen injoro, “Oo alauruna, oŋo kaanagadeen momogia awaa mende koloojamaen? Nembanene iwoi seleengenga eja uutanon kemenkeji, ii tiloon mumambaajon amamaankeja. Ii moma kotoju me qaago? ¹⁹ Ii uu wombotanon mende kemenkejato, koroŋononon kemen seleengen kamaankeja.” Jiisasnoŋ qaa kaen jen iikanon nembanene kuuya ii men soraidabororo.

²⁰ Jiisasnoŋ toroqen kokaen jero, “Eja uu wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja. ²¹ Ejemba uu wombogianonga iwoi koi kaan koloon koumakeja: Qaa bologa romonŋon serowilin ambombaajon momakeju. Iwoi yonŋoro men owen jenaŋ men ejemba unugi komuwutiwaajon momakeju. ²² Oloŋkalu ambombaajon momakeju. Menŋo mewombaa otoko amakeju. Bidaan jembooli ano anŋomokolon ambombaajon momakeju. Qaa saga jen uuduudu ambombaajon momakeju. Gejajuju ama goroŋooso ambombaajon momakeju. Sewanŋiki laligon gemaqeqe qaa jen Anutu mepaegowombaaajon momakeju. Jaba-arambaran ama sili uugia qaa amakeju. ²³ Iwoi bologa kuuya iikanon mono ejemba uu wombogianonga kouma tiloon oŋomakeja.” Kian.

Keinan emba moŋnoŋ kaparan koma qama kooliro.

Mat 15.21-28

²⁴ Jiisasnoŋ waama Genesaret gomaŋ mesaon siti qagara Taia ano Saidon iikawaa distrik qata Fonisia kawaa uutanon keno. Kema gomaŋ moŋnoŋ uma bujuya moŋnoŋ mobabotiwaajon buugia mejugoroto, kilen aasaŋgoya laligomambaajon amamaaro. ²⁵ Amamaaro iikanondeen emba moŋ borata melaa ii omeyawo laligoro Jiisaswaa bujuya moma iwaanon kan batanon kemen simin kuno. ²⁶ Emba ii Juudaga qaagoto, Griik qaa jen laligoro. Nemun maŋa ii Fonisiaga Siria prowins kanon. Iinon borataa uutanonga ome konjombaatiwaajon welema muro. ²⁷ Welema muro kokaen ijoro, “Juuda nono wala nononanaa meraboraanaana unuaginin nen timbirin ambuya. Kawaaajon merabora yonŋoo mirigianonga bered men kasu oŋonin mende sokombabo. Juuda anana wabaurunana oŋoo qagia kasu qamakejon. Niinon wala Juuda ejemba ilaan oŋombe kantri tosaan oŋonon mono kasu kaan mamboma laligowu.”

²⁸ Kaen ijoro moma kokaen meleeno, “Poŋ, ii saanon mojento, kasu meria yonŋonon mono kaanagadeen merabora yonŋonon nene reemonŋa nene duŋ baatanon kamaaro nenkeju.”

²⁹ Kaen meleeno Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Qaa kaen jejanwaajon saanon moma gonjen. Ome iikanon mono keteda koi boraga mesaon kenja. Kawaaajon gii saanon kamba.”

³⁰ Kaen ijoro moma mirianon keno omenon borata mesaoro duŋanon ero iiro. Kian.

Jiisasnoŋ eja moŋ meagoro.

³¹ Jiisasnoŋ mombo Taia siti gomaŋ mesaon Saidon sitinon kema uugun misinŋon Ten-taon gomambaa biiwia uugun Galili apu anŋon kosianon karo. ³² Karo gejaduu eja moŋ qaaya qaomambaajon anoti, ii wama Jiisaswaanon kagi. Kan boria wananon ambaatiwaajon qisin mugi. ³³ Qisin mugi eja ii wama ejemba tuuŋ ii oŋomesaon moŋgen keni. Kema Jiisasnoŋ boro susuya gejianon ama nama mombo iyanŋaa boro susuyanon sulaan neselanon oosiro. ³⁴ Oosirin Siwenon uuro uro osongombo qama koolin iyanŋaa qaanon “Efata,” ananaa qaanon ‘Mono toowa,’ kaen jero.

³⁵ Kaen jero gejawoitanon toori neselanon lolooro qaaya awaagadeen jero. ³⁶ Jero Jiisasnoŋ iikawaa bujuya ejemba injowubotiwaajon qotogon oŋono. Qotogon oŋoma kaparan kono yonŋonon ii kaparan koma jen sein laligogi. ³⁷ Jen sein laligogi ejembanon newogia tegoro waliŋon kokaen jegi, “Iwoi kuuya awaagadeen amakeja. Gejaduu

gejagia metooro momakeju. Ejemba motoya yoŋoo neselangia isano qaa jenkeju.” Kian.

8

Jiisasnoŋ ejemba 4,000 nene unuagi.

Mat 15.32-39

¹ Kamban kanon ejemba tuun somatanon mombo ajoroogi. Nembanenegia qaa laligogitiwaajon Jiisasnoŋ gowokouruta onoono iwaanon kagi kokaen injoro, ² “Niinon ejemba tuun koi yoŋoojon wosona mojen. Yoŋonon niwo kan ween karon laligogi nembanenegia qaondabororo iijen. ³ Yoŋoononga tosonian koriganonga kan laligogi niinon ‘Saanon gomanŋianon kembu,’ jemambo. Nene mende negi een wasin onombe kana batuyanon kema kema jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubo.”

⁴ Kaen injoro gowokourutanon meleema kokaen ijogi. “Balon qararanonkonon kokanon monon mono daenkaya nembanene kaanja mokolon tuunleembe koi unuaginaga?”

⁵ Kaen ijogi kokaen qisin onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisin onono “Bered 7 raja,” ijogi.

⁶ Ijogi Jiisasnoŋ ejemba tuunleembe ii namonon kemen rabutiwaajon jen koton onono kemen ragi. Kemen ragi bered 7 ii men Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onoma ejemba tuun so batugianon ambutiwaajon jero. Kaen jero iikawaa so anŋi. ⁷ Yoŋoonon sora boleboole tosia kaanagadeen raro. Ii kaanideen men kotuegon ejemba tuun so batugianon toto qen onombutiwaajon jen koton onono. ⁸ Jen koton onono ononŋi nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia mesaogi raroti, ii konde 7 men kululuugi saa qero. ⁹ Eja nene negiti, iyonoo jangogia ii 4,000. Negi wasin onono gomanŋianon kenŋi. Kian.

Boi tosonian angoletto iibombaajon kaparan konŋi.

Mat 16.1-4

¹⁰ Kenŋi iikanondeen gowokouruta yoŋowo wanŋonon uma distrik qata Dalmanuta kanon kenŋi. ¹¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) tosonian iikanon kan Jiisaswo kanain jenonkooli anŋi. Qaawaa timbinon horowombaajon angobato men mun kokaen kaparan koma qisigi, “Mono jena Siwenonga angoletto mon asugiro iibona.”

¹² *Kaen jegi uutanon bimooro osonŋonawo qero jero, “Oo ejemba kamban kokaamba namonon laligojuti, ono mono naambaajon Anutuwa aiwese asugiwaatiwaajon kaparan komakeju? Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Anutunon aiwese kaanja ii mende men qendeema onombaa. Qaaga awawi!”

¹³ Kaen jen onomesaon mombo gowokouruta yoŋowo wanŋonon uma apu anŋon koton leegen keugi. Kian.

Farisii ano Herod yoŋonon woso kondun kaanja kolooju.

Mat 16.5-12

¹⁴ Iikanon keuma samon mewombaajon duduugi bered motoongoda ii wanŋonon men ragi. ¹⁵ *Ragi Jiisasnoŋ kokaen jen koton onono, “Ono Kana qaawaa kaparanonkonon (Farisii) yoŋoo tomembounboun qaagia ano Herodwaa riki somban iikawaajon mono galengia mewu. Ii awaagadeen mende gosin gema qewuti een, iyoronon mono yiist kaanja somariin men bolin onombaota.”

¹⁶ Jen koton onono qaa gemata ii mende moma asarin batugianon kokaen amin mogi. “Berednana qaawaajon jeja me nomaen?”

* 8:11: Mat 12.38; Luuk 11.16 * 8:12: Mat 12.39; Luuk 11.29 * 8:15: Luuk 12.1

¹⁷ Ii aminj mogi gejianonj kemero kokaen injijoro, “Naambaajonj berednana qaa jen aminj moju? Noo kaniana ii naambaajonj mende moma kotoju? Ii mende moma asariju me? Ugejagianonj gojoma raja me? ¹⁸ *Jaagia rajaoto, kilenj mende iima kotoju me? Gejagia rajaoto, kilenj mende moma asariju me? Iwoi asugiroti, ii duduuju me qaago? ¹⁹ Niinonj bered 5 ii ejemba 5,000 yonoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero?” Qisinj onono “Konde 12,” ijogi.

²⁰ Ijogi toroqero, “Niinonj bered 7 ii ejemba 4,000 yonoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero?” Qisinj onono “Konde 7,” ijogi.

²¹ Ijogi moma jero, “Kawaajonj kaniana ii mono kaanjadeen mende moma asariju me?” Kianj

Eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

²² Jiisasnonj gowokouruta yonowo Betsaida taononj kagi. Kanonj kanj eja jaagoo monj wama Jiisaswaanonj kouma borianonj oosiriwaatiwaajonj qama koolinj mugij. ²³ Qama koolinj mugij Jiisasnonj eja jaagoo ii borianonj menj wama miri seleenjenj keni. Kema sulaaya sulaan jaayanonj ama boria wananonj ama qisinj muro, “Iwoi monj iijan me qaago?”

²⁴ Qisinj muro jaaya uuro uro jero, “Ejemba injijento, ii gere tanitani koloogi kokoosugadeen injiibe kema kanj nanju.”

²⁵ Kaen jero mombo borianonj jaawoita oosiro toori tororo uuro asarinj koto iwoi kuuya awaagadeen iidabororo. ²⁶ Iidabororo wasinj munj kokaen ijoro, “Gii goman monjenj mende kembato, dindina geengaa gomanjanonj kamba.” Kianj.

Piitononj Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Luuk 9.18-21

²⁷ Jiisasnonj Betsaida mesaonj gowokouruta yonowo Sisaria Filipai taombaa kosianonj kenji. Kananonj kema gowokouruta kokaen qisinj onono, “Ejembanonj noojonj nomaen jenkeju? Nii eja moroga koloojen?”

²⁸ *Qisinj onono meleema kokaen jegi, “Tosianonj ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosiannonj ‘Gii Elaija koloojan,’ ‘jenkeju ano tosiannonj toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonoononga monj koloojan.’” ²⁹ *Kaen jegi kokaen qisinj onono, “Ano onongio noojonj nomaen jeju? Nii moroga koloojen?” Qisinj onono Piitononj kokaen meleeno,

“Gii Anutuwaanonj Hamoqeqe Toya Kraist koloojan.”

³⁰ Kaen meleeno kania asuganonj jegi monjonj mobabotiwaajonj songo kotakota ama onono.

Jiisasnonj komumambaa qaaya jero.

Mat 16.21-28; Luuk 9.22-27

³¹ Jiisasnonj gowokouruta kanainj kokaen kuma onono, “Siwe gomambaa Eja honanonj mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawonj galen ano Kana qaawaa boi yonononj mono gema qen qegi komuwaa. Komuro weenj karoonj tegoro koomunonga waabaa.” ³² Jiisasnonj qaa ii mende kolatinj asuganonj jero Piitononj iikanondeen horonj munj goraayanonj kema kanainj qotogonj muro. ³³ Qotogonj muro eleema gowokouruta uunj injiima Piito qotogonj kokaen jenj muro, “Gii qaa romonjojanj, ii Anutuwaanonj qaaga qaagoto, balonj ejemba ano Satan siingiaga. Kawaajonj Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananonga togowa.” Kianj.

Kraist otaawonjatiwaa sewanja.

* **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2; Maak 4.12 * **8:28:** Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * **8:29:** Jon 6.68-69

³⁴ *Jiisasnon ejemba tuun ano gowokouruta onoono kagi qaa kokaen injjoro, “Monnon noo gemananon kamambaaon moji, iinon mono iyanaa uuselaa siin kombomana bologa gema qero sisia megii siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosinon nii notaan kawa. ³⁵ *Monnon laaligoya iyanajaan angon koma iyanaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somonoro soowaa. Soowaato, monnon balombaa laaligoya ii nii ano noo Oligaa Bunajaan ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokolon kotiin laligowaa. ³⁶ Monnon gomanon gomanon yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uuwaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unyanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende men mubaa. Qaago toton! ³⁷ Anana kuuyanon mono ananaa downana mewombaaon amamaawona. ³⁸ Ejemba tuuna tuuna kamban kokanon balonon olonkalu ama singisono tosaan ama laligonkeju. Monnon iyonoo batugianon noo qana ano noo Buna qaana men kamaan ambaati, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen iima tiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manaa asamararanon iima aarugi iinon eja me emba kaan mono iniima tiin onombaa.” Kian.

9

¹ Kaen injjon kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosanon Anutunon bentoton kuuro ku-usunanon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi ii kolon asugiro iibuya.” Kian.

Jiisaswaa selianon letono.

Mat 17.1-13; Luuk 9.28-36

² *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jon unuama ejemba onomesaon iyangia siri baana koriga monnon uma gbamenanon laligogi. Iikanon laligogi jaasewanganon nano Jiisaswaa sele tanaan letoma morota kolooro. ³ Malekuyanon tualalakota asamararanawo kolooro. Balonon opo taana gbulunon (saife, omo) songbamakejuti, mono ii uugun taaliro. ⁴ Kaen kolooro Elaija ano Mooses yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa amigi. ⁵ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Somatanana, nononon kokanon uukorisoro monon. Kawaajon nononon saanon kuun karoon mewona: Goojon mon, Mooseswajon mon ano Elaijawaajon mon.” ⁶ Gowoko yononon jenenia mamaga ororo Piitonon “Nomaen jema?” jen qaa monono.

⁷ *Qaa monnoma nano kokolo tualalakota asamararanawo monnon kamaan umugayanon esuun onono iikawaa uutanonga qa aro mon kokaen kolooro mogi, “Eja koi neenaa wombo merana kolooja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.” ⁸ Qaa ii moma uulanawo eleema uun monnoma woi ii mombo mende iriigi Jiisasnondeen yonowo nano. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kolooja.

⁹ Baananonga roganon kamaan Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Onono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii mono ejemba mon mende injjowu. Siwe gomambaa Eja honanon koomunonga waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ Kaen jen koton onono gowokouruta karoon yononon qaa ii uugianon angon koma koomunonga waawaataa qaa iikawaa kania ii iyangia qisin aon amin mogi.

¹¹ *Amin moma Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yononon qaa kokaen jenkeju, ‘Gejatootoo eja Elaijanon mono Siwenonga waladeen kamaan asugiwaa.’ Ii nomaembaajon jenkeju?”

* **8:34:** Mat 10.38; Luuk 14.27 * **8:35:** Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25 * **9:2:** 2 Piito 1.17-18 * **9:7:** Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22 * **9:11:** Mal 4.5; Mat 11.14

¹² Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honaga koloojato, qaa mon koi mono naambaajon oogi eja: ‘Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga moro jejewili ama mubuya.’
¹³ Qaa woi ii ejaoto, niinon kokaen injomanja: Elaijanon mono kamaan asugiroto, iwaajon Bunja qaa oogita ejiwaa so ejembanon ii iyangiaa siingia otaan tondu ama mugi.” Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Mat 17.14-21; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karoon yononon baanongga kamaan gowokouruta tosia yonoonon kan iwoi kokaen iigi: Kana qaawaa boi tosiannon nama yonowo jenonkooli ano niinongiinon qaa jegi ejemba tuunlembenon liligon injiima nanji. ¹⁵ Kaen nama ejemba tuun kuuya yononon Jiisas iima iikanondeen aarun bobogarin kosianon kema jolonja jegi. ¹⁶ Jolonja jegi kokaen qisin onono, “Ononon naambaajon yonowo jenonkooli ama niinongiinon qaa jeju?”

¹⁷ Qisin onono tuungianongga eja mononon meleema kokaen ijoro, “Boi, noo merana omenon buuta muungun qaamuun menj muro wama goonon kajej. ¹⁸ Iinon kanon me kanon menj utugon horon giliro kamaan qen buutanongga kokopa kamaaro irinja kijongon selianon mejugonkeja. Kaen kolooro kan goo gowokouruga welema onoma ome ii otaawutiwaajon injojento, yononon ii amamaajuya.”

¹⁹ Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisenjiawo. Mono kaman dawi onowo qaton unun laligowe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemanja. Ii mono wama noonon kawu.”

²⁰ Kaen jero wama iwaanon kagi. Kagi omenon Jiisas iima iikanondeen mera utugon orogon muro wolaza horon tama namonon qen poranporan itagon semben aon ero buutanongga kokopa kouma kamaaro. ²¹ Jiisasnon ii iima manja kokaen qisin muro, “Kaman dawiwaa so tani koi asugin mun kouro?” Qisin muro jero, “Ii mono melaayanondeen koloon muro.

²² “Ii menj bolin mumambaaajon indinja indinja gerenon me apunon metano kaman mamaga kemen qen qengadeen amakeja. Kaento, iikaanaa ku-usunja mon goonon eji een, mono kiankomun ilaan noromba.”

²³ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “‘Ku-usunja mon goonon eji een,’ jejan. Anutuwaa ku-usunanon mono ilawoila mombaajon mende amamaankeja. Mononon Anutu moma laariwaati, iwaanon ilawoila kania kania saanon koloonkebaa.”

²⁴ Kaen ijoro mananon iikanondeen qama jero, “Anutu moma laarjento, momalaarinan looloria kolooja. Momalaarina mono menj kotiiwa.”

²⁵ Jero ejemba jaasongoyanon bobogarin kagi injiima iikawaajon ome ii kokaen menj muro, “Gii qaamuun ano gejaduwaa omeya, niinon menj koton gonjen: Gii mono eja koi mesaon kouma kema mombo mende eleema kawa.”

²⁶ Jen muro qama silama mera ii utugon uulanawo orogon muro hororo utama kouma keno. Kouma keno qamo kaanja koloon ero mamaganon ii iima “Wosoya tegoja!” jegi. ²⁷ Kaen jegito, Jiisasnon borianon menj kobibiuro waama nano.

²⁸ Kaen nano Jiisasnon miri uutanon uro gowokourutanon angiodeen rama kokaen qisin mugi, “Nononon mono naambaajon ii nononanodeen otaawombaaajon amamaajanja?”

²⁹ Qisin mugi kokaen injoro, “Ome tania kaanja ii mono qama koolin nene singi laligon saanon otaawonja. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa.” Kian.

Jiisasnon koomuyaa Bunja jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Luuk 9.43b-45

³⁰ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo gomaŋ baloŋ ii mesaŋ kema Galili prowins uutaŋoŋ liligoŋ naa gomaŋoŋ laligogiti, ii moŋnoŋ mobaatiwaajoŋ togoro. ³¹ Ii togoŋ gowokouruta kuma oŋomambaajoŋ oloŋ keŋgi. Kanaŋoŋ kema qaa kota kokaen inijoro, “Anutunoŋ Siwe gomambaa Eja hoŋa ii baloŋ ejemba yoŋoo borogianoŋ ano kemebaa. Kemero ii qegi komuwaa. Ii qegi komuro roŋ koŋgi weeŋ karoŋoŋ kolooro koomunonga waabaa.”

³² Qaa kota kaen inijoroto, ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajoŋ kokodunduŋ aŋgi. Kianŋ.

Gowoko batugianoŋ moronoŋ uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Luuk 9.46-48

³³ Kaen kema Kaperneam taonoŋ kougi. Kanoŋ kouma iyaŋaa miri uutaŋoŋ uma gowokouruta kokaen qisiŋ oŋono, “Oŋo kanaŋoŋ kaŋ naa qaaga amiŋ mojuya?”

³⁴ *Yoŋonoŋ kanaŋoŋ kaŋ ‘Moronoŋ uuta kolooja?’ jeŋ ii aŋgiodeeŋ amiŋ moma kagi. Kawaajoŋ qisiŋ oŋono qaagia bogoro ragi. ³⁵ *Qaa bogoro ragi Jiisasnoŋ kemeŋ rama gowokouruta 12 oŋoŋoŋo kagi kokaen inijoro, “Moŋnoŋ uuta laligomambaajoŋ mobaati eeŋ, iinoŋ mono kuuya oŋoo newo baagianoŋ kamaŋqeŋeta kolooŋ tosaŋa kuuya welen qeŋ oŋomakeba.” ³⁶ Kaen inijonŋ naamade melaa moŋ meŋ batugianoŋ ano nano. Nano borianoŋ meŋ tawoyanoŋ ama kokaen inijoro, ³⁷ * “Moŋnoŋ naamade koi kaŋa moŋ noo qanaŋoŋ mirianoŋ koma horoŋ kalaŋ kombaatii, iinoŋ mono nii koma horoŋ nombaa. Moŋnoŋ kaen ama nombaatii, iinoŋ niigadeeŋ qaagoto, moŋ wasiŋ nonoti, mono ii kaŋagadeeŋ koma horoŋ mubaa.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ gowokouruta mindingoŋ oŋono.

Luuk 9.49-50

³⁸ Jononŋ Jiisas kokaen ijoro, “Boi, nononoŋ eja moŋ ananawo mende liligoŋkeji, iinoŋ goo qanoŋ omejiilanŋ koŋjoma oŋono iiniŋ. Iinoŋ nonowo mende qokotaŋ laligoŋkejiwaajoŋ ama nono ii qotogoŋ muniŋ.”

³⁹ Kaen ijoro Jiisasnoŋ jero, “Ii mono mende qotogoŋ mubu. Moŋnoŋ noo qana qama aŋgoletto meji, iinoŋ mono iikawaa gematanoŋ noo gemaŋeŋe qaa afaŋkota jemambaajoŋ amamaawaa. ⁴⁰ *Moŋnoŋ mende qotogoŋ nonomakeji, iinoŋ mono ananaa areŋnoŋ laligoja. (Kawaajoŋ noo alauruna tosia ii aŋgosisiri mende meŋ oŋombu.) ⁴¹ *Ii mono naŋgoŋ oŋoŋgi Anutunoŋ iikawaa turuŋa oŋombaa. Moŋnoŋ Kraistwaa qatanoŋ iwaa buŋa koloojutiwaajoŋ ama apu qambi newutiwaa oŋombaatii, Anutunoŋ mono iikawaa turuŋa meleema mubaa. Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen inijowe mobu: Naŋgoŋ oŋombuti, iyoŋonoŋ mono turuŋa mewuya.” Kianŋ.

Singisongowaa koŋgoroŋa mono qotogowu.

Mat 18.6-9; Luuk 17.1-2

⁴² Jiisasnoŋ qaa kokaen jero, “Merabora koi kaŋa moma laariŋ nonjuti, moŋnoŋ iyoŋonoŋa moŋ koŋgoroŋa ama muro singisongo ambaati, eja iikanoŋ mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunoŋ lombo iikawaa ironŋa mono nomaen muro soŋanoŋ koloonaga? Kemuŋ kowonjiŋ aroyanoŋ somoŋgoŋ kowe biiwianoŋ giligi menduŋgoro kemebabo, iikanoŋ mono afaŋa kolooŋ muro tani koloonaga. ⁴³ *Kawaajoŋ boroganoŋ singisongo ambaatiwaa koŋgoroŋa ama gombaati eeŋ, ii mono kotoŋ giliwa. Kotoŋ gilingo borodomoŋ laligoŋ laaligo kombobaŋa mokoloŋ oompeleŋ mokoloowagato, boroga woiwo laligoŋ kaŋageŋ gere sianoŋ kemebabo. Sia gereŋa ii kambaŋ moŋnoŋ mende bogowaa. ⁴⁴ Iikanoŋ ‘Doonoŋ selegia utoqutoŋ keema kougi mende komuwuya ano je gereŋanoŋ kambaŋ moŋnoŋ mende bogowaa.’

* 9:34: Luuk 22.24 * 9:35: Mat 20.26-27; 23.11; Maak 10.43-44; Luuk 22.26 * 9:37: Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20 * 9:40: Mat 12.30; Luuk 11.23 * 9:41: Mat 10.42 * 9:43: Mat 5.30

⁴⁵ “Kaanagadeen kanaganon singisongo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo kanadomon laligon laaligo kombompana mokolon oompelelen mokoloowagato, kanaga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo. ⁴⁶ Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kaban monon mende bogowaa.’

⁴⁷ * “Kaanjadeen jaaganon singisongo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaako motoongowo laligon Anutuwa ben-tonon keema oompelelen mokoloowagato, jaakoga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo. ⁴⁸ * Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kaban monon mende bogowaa.’

⁴⁹ “Gere sia iikanon ejemba kuuya ii sii kaana gere bolanon dalasisi onoogi siimboboloya mobuya.

⁵⁰ * “Sii ii awaa koloojato, siinon naana mesaowaati een, ii mono nomaen meagogi naana mombo koloonaga? Ono kaanjadeen uumotoongo laaligowaa aina mesaowubo. Kawaajon Siwe siigia mesaowubotiwaaajon mono galengia men batugianon luae qen aon laligowu.” Kian.

10

Loemba mesaon aoawaa qaaya

Mat 19.1-12; Luuk 16.18

¹ Jiisasnon waama Kaperneam goman mesaon Jordan apu koton leegen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnon karo. Karo ejemba tuunlembenon mombo iwaanon ajoroogi ama laligoroti, iikawaa so mombo kuma onono.

² Kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparanakonon) tosonian iwaanon kan qaawaa timbinon horowombaa angobato men mun kokaen qisin mugi, “Ejanon embia mesaowaati een, iikanon Kana qaa uuguwaa me qaago?”

³ Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Moosesnon iikawaa qaaya nomaen jen koton ononota eja?”

⁴ * Kaen injoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aoao papia oonngo embia saanon mesaowaa. Moosesnon kaen jen kotorota eja.”

⁵ Kaen ijogi kokaen jen onono, “Iinon mono uugia kotigaajon ama jenkooto kaen oon onono. ⁶ * Oon ononoto, Anutunon kanakanaiyanon ilawoila kuuya mokoloroti, kaban iikanondeen ‘Eja ano emba laligowutiwaajon mokolon onono. ⁷ * Kawaajon ejanon mono nemunmana oromesaon embiaanon kema qokotaaro ⁸ yoronon sele motoongo koloon laligowao. Kaen koloon toroqen woi mende koloojato, sele motoongo koloon laligowao. ⁹ Anutunon eja ano emba mindirin oronoti, ejemba mononon ii mono mende mendeema oromba.”

¹⁰ Jiisasnon kaen jen onoma miri uutanon uro gowokourutanon qaa iikawaajon mombo qisin mugi. ¹¹ * Qisin mugi kokaen injoro, “Eja mononon embia otaan emba mon mewaati, iinon mono olonkalu serowilin ambaa. ¹² Kaanagadeen emba mononon loya otaan eja mon mewaati, iinon mono olonkalu serowilin ambaa.” Kian.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Mat 19.13-15; Luuk 18.15-17

¹³ Ejemba tosonian merabora boloboolo unuama Jiisasnon onsoosiriwaatiwaajon iwaanon kagito, gowoko yononon ejemba ii jen qewagon onongi. ¹⁴ Kaen angito,

* **9:47:** Mat 5.29 * **9:48:** Ais 66.24 * **9:50:** Mat 5.13; Luuk 14.34-35 * **10:4:** Dut 24.1-4; Mat 5.31 * **10:6:** Jen 1.27; 5.2 * **10:7:** Jen 2.24 * **10:11:** Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

Jiisasnoŋ ii iima uuta boliro kokaen injoro, “Merabora melaa mono oŋomesaogi noonon kawu. Anutunon ejemba kaŋa ii bentotoŋa buŋa qeŋ oŋombaa. Kawaajon ii mende somonŋon oŋombu. ¹⁵ *Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Monon Anutuwaa bentotoŋa ii merabora kaŋa buŋa mende qeŋ aowaati, iinon mono iikawaa uutanon keumambaa amamaawaa.” ¹⁶ Kaen jeŋ tawoyanon ama doonŋon oŋoma boria wanŋianon ama kotuegon oŋono. Kian.

Jiisasnoŋ eja qabuŋayawo mombaa qambaŋmambaŋ qaa jero.

Mat 19.16-30; Luuk 18.18-30

¹⁷ Jiisasnoŋ kanaiŋ kana kemambaa ano eja monon bobogariŋ iwaanon karo. Kan batanon kemen simiŋ kuma kokaen qisiŋ muro, “Boi awaa, niinon mono nomaen ama laaligo kombombaŋa buŋa qeŋ aowenaga?”

¹⁸ Qisiŋ muro kokaen ijoro, “Noojon ‘Boi awaa,’ ii naambaajon jejan? Anutu motoonŋoyanon awaa kolooja. Eja monon ii kaŋa awaa mende kolooja. ¹⁹ *Gii jopon qaa koi modaboroŋaŋ:

‘Mon mono mende qena komuwa. Serowiliŋ mono mende amba. Iwoi mono yonŋoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. Mono kalugon yonŋoro mende mewa. Nemun manŋa mono goda qeŋ oromakeba.’”

²⁰ Kaen ijoro moma kokaen jero, “Boi, ii kuuya mono gbaworonanonŋa teŋ koma laligon waabe.”

²¹ Kaen jero Jiisasnoŋ uun iima uwomboyanon jopagon mun kokaen ijoro, “Gii mono motoonŋonon amamaajan: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanŋa mewu-tiwaajon ana moneŋ karo ejemba wanaya oŋomba. Kaen ana esuhinaga somata toton (milyon Kina kaŋa) ii Siwe gomanon eŋ gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.”

²² Jiisasnoŋ kaen ijoroto, esuhinaya mamaga erotiwaajon ama qaa ii moma uuta bosoleero wosobiri moma een mesaon keno.

²³ Mesaon keno Jiisasnoŋ uuro kema karo gowokouruta kokaen injoro, “Oyei! Ejemba moneŋ hinagiawo yononon mono Anutuwaa bentotonon keubombaajon bimoon kupukapa kombuya.”

²⁴ Kaen injoro gowoko yononon ii moma waliŋgogito, Jiisasnoŋ toroqen kokaen injoro, “Guanuruna, ejemba daen yononon moneŋ hinagia moma laarinkejuti, iyononon mono Anutuwaa bentoton uutanon keubombaajon bimoon kupukapa kombuya. ²⁵ Ii kokaen jeŋ asarimanŋa: Oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabuŋagiawo yononon Anutuwaa bentoton uutanon keubombaajon bimoon amamaawuya.”

²⁶ Kaen injoro moma aaruŋ tililiŋon iyanŋiaajon kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa buŋa koloonaga?”

²⁷ Kaen jegi Jiisasnoŋ uun iniima kokaen jero, “Ejembanon ii anŋobato meŋ osiŋ amamaankejuto, Anutunon kaen mende amakeja. Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi mon ama memambaajon mende osiŋ amamaankeja.” Kian.

Jiisaswaa gawon memewaa turuŋa

²⁸ Piitonon qaa ii moma meleema Jiisas kokaen ijoro, “Moba, nononon ilawoila kuuya mesaon gii gotaan kanin.”

²⁹ Ii moma Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Monon noo ano Oligaa Buŋawaajon ama iwoi mon mesaoroti, ii jigo miria, dakoga, naambeeta, nemunmanŋa, meraborata me gawon molalenŋa ii oŋomesaoro Anutunon mono iikawaa tawaya ugun meleema muro seiwaa. ³⁰ Monon iwoi ii mesaoroti, Anutunon mono tawaya ii 100:waa so toroqen muro iyanŋaa buŋa koloojaa. Balombaa laaligonon sisiwerowero uutanon laligowaato, jigo miri, dako, naambee, nemunmanŋ,

* **10:15:** Mat 18.3 * **10:19:** Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

merabora ano gawon molalenja ii mono kitianon koloon mubaa ano kambañ kan-agenanon laaligo kombonja tetegoya qaa bunja qeñ aowaa. ³¹ *Kaen koloowaato, uuta onoononja mamaganon kamakamaata koloowuya ano kamakamaata yonoononja mamaganon uuta koloowuya.” Kian.

Komuwaatiwaa qaaya jero karonj kolooro.

Mat 20.17-19; Luuk 18.31-34

³² Jiisanonj gowokouruta yonowo Jerusalem sitinonj ubombaajon balonj kana kenji. Jiisanonj wala keno gowokourutanonj gematanonj kema walingogi ano ejemba gemagianonj kagiti iyonononj mono toroko mogi. Kaen anji Jiisanonj gowokouruta 12 ii mombo horonj onoma kanainj kuma onono. Iwaanonj iwoi koloowaati, qaa ii jenj asarinj kokaenj injoro, ³³ “Mobu, anana mono Jerusalem ubonja. Iikanonj mononj Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj muro jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonoo borogianonj kemebaa. Yonononj komuwaatiwaa qaaya jenj tegonj waba gawman yonoo borogianonj oombuya. ³⁴ Oonji mepaegonj sulaapanj qeñ ooli waayawononj getaalij talungowuya. Qetaalij talunjonj qegi komuwaa. Komunj weenj karonjanonj koomunonja waabaa.” Kian.

Jeims Jon yorononj iwoiwaajonj weleni.

Mat 20.20-28

³⁵ Jiisanonj kaen injoro Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon yorononj iwaanonj kema kokaenj ijori, “Boi, norononj iwoi mombaajonj welema gonjoti, ii norombagiwaajonj mojo.”

³⁶ Ijori qisinj orono, “Orononj naa iwoi ama oromanatiwaajonj mojabo?”

³⁷ Qisinj orono kokaenj ijori, “Giinonj saanonj jenj kotona noro goo asamararanonj eu uma mononj boro dindinganonj ano mononj boro qaniganonj rama iwoi kuuya galenj kombonaga.”

³⁸ *Kaen ijorito, Jiisanonj kokaenj irijoro, “Orononj iikawaa kania mende moma yagonj welenjao. Niinonj qambi aasonawo nemanjati, orononj ii saanonj nenj siimbobolo mobaota me qaago? Jonkowororo nonjbanonj mulu menj nombuti, orononj ii mewao me qaago?”

³⁹ Irijoro moma jeri, “Ii saanonj mewota.”

Jeri kokaenj irijoro, “Ii onanonj. Niinonj qambi aasonawo nemanjati, orononj ii kaanjadeen newaota ano jonkowororo nonjbanonj mulu menj nombuti, iikanonj mono oro kaanagadeen mulu menj orombuya. ⁴⁰ Menj orombuto, noo boro dindinanonj me qaninanonj morononj rabaati, niinonj qaa ii jenj kotomanatiwaa so qaago. Anutunonj duñ woi ii daen yoroojonj mozozonjgoroti, ii mono iyoroojonj orono niwo rama iwoi kuuya galenj komakebonja.” Kian.

Galenj honjanonj mono welenjqeqe koloaja.

⁴¹ Jeims Jon yorononj kaen weleni alauruta 10 yonononj ii moma kanainj uubologa mogi. ⁴² *Kaen mogito, Jiisanonj onoono kagi kokaenj injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawingianonj galenj koma onombonatiwaajonj jejuti, iyonononj mono eja ponj taniñen ama onomakeju. Yonoo somatagianonj mono qaa jenj kotonj ejemba mindinjonj onoma ku-usunja qendeemakeju. Ono kaniagia ii saanonj moju. ⁴³ *Onoo batugianonj sili iikaanja koloowaboto, mononj onoo batugianonj somatagia koloomambaajonj moji, iinonj mono welenj qeñ onoma laligowa. ⁴⁴ Kaanagadeen mononj onoo batugianonj uuta laligomambaa moji, iinonj mono kuuya onoo newo baagianonj laligonj welenjqeqegia omaya koloowa. ⁴⁵ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono kaanagadeen sili kaanja qendeema iyanja welenj qeñ mubutiwaajonj ama mende kamaaroto, welenj qeñ

* **10:31:** Mat 20.16; Luuk 13.30 * **10:38:** Luuk 12.50 * **10:42:** Luuk 22.25-26 * **10:43:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

onjoma ejemba kuuya onjoo dowegia memambaajon ama kamaarota laaligoya qeleema mesaowaa.”

Bartimeus jaaya gooro metooro.

Mat 20.29-34; Luuk 18.35-43

⁴⁶ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jeriko sitinon kagi. Kan siti ii mesaowombaajon anji ejemba tuunlembenon onjotaan gemagianon kagi. Kaen kagi jaagoo eja qata Bartimeus, Timeuswaa meria iinon monen ano nene mubutiwaajon welema onjoma kana goraayanon raro. ⁴⁷ Raro “Nazaret eja Jiisas kaja,” jegi moma kanain kokaen qaro, “Jiisas Deiwidwaa gbilia, mono kiankomun nomba!”

⁴⁸ Kaen qaro mamaganon qaa bogoro rabaatiwaajon qotogon mugito, iinon kaparan koma qaro. “Deiwidwaa gbilia, giinon mono kiankomun nomba!”

⁴⁹ Qaro Jiisasnon moma doron ama kokaen jero, “Saanon qagi koi kawa.” Kaen jero jaagoo eja ii qama kokaen ijogi, “Goojon qaja. Kawaajon mono satiin qena kamaaro waama kawa.”

⁵⁰ Ii moma malekuya qetegon gilin porasak waama nama Jiisaswaanon keno.

⁵¹ Keno kokaen qisin muro, “Alana, niinon naa iwoiga ama gomanatiwaajon mojan?” Kaen qisin muro jaagoo ejanon jero, “Somatana, nii jaana mombo uumambaajon mojen.”

⁵² Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, “Momalaariganon mono men qeangon gonja. Mono saanon kema.” Kaen ijoro jaa kota iikanondeen tooro uun gemagianon Jiisas otaan keno. Kian.

11

Jiisas Jerusalem uro mare kongi.

Mat 21.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jerusalem siti dodowin Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan Oil gere baanjon uma gowokowoita woi wasin oromambaajon ama ² kokaen irijoro, “Goman bagiaagen raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi melaa kasanon somongogi nanji, ii iikanondeen mokoloowaota. Ii dongi sagbiliaga, eja monjon qaganon mende rarataga. Ii mono isama men koi kawao. ³ Aisni monjon ‘Naambaajon kaen anjao?’ jen qisin orono kokaen ijowao, ‘Ponjaranon iikawaajon amamaan jero kajota kamban mende koriro mombo meleeno kawaa.’”

⁴ Kaen irijon wasin orono kema dongi sagbilia kana goraayanon miri mombaa nagu qaa ootanon kasanon somongogi nano mokolon isani. ⁵ Aisni eja tosia iikanon nangiti, iyononon iriima kokaen qisin orongi, “Hei, nomaen nambojen dongi melaa isanjao?”

⁶ Kaen qisin orongi Jiisasnon irijorotiwaa so jeri moma “Saanon men kembao,” jegi. ⁷ Jegi men Jiisaswaanon kari malekugia qetegon dongi melaawaa qaganon anji uma raro. ⁸ Kaen rama keno ejemba jaasongoyanon goda qen malekugia qetegon kana somatanon tambongi tosanon balon korianon kema gere sena memburatin tambongi.

⁹ *Tambongi ejemba wala koma horon kenjiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi, “Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepesejon. Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegon muba. ¹⁰ Ambonana Kin Deiwidnon kantri toton koma galen koma ononoti, kamban iikaananon mono mombo kan nononja. Oo Anutu mono kantri totonana kotuegowa. Hoosana! Qabunaga mepeseenin euwaa euyanon uja. Oowe oowe!”

¹¹ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon liligon ilawoila kuuya iiro mare kolooro kamaan gowokouruta 12 yonowo jigo mesaon Betani gomanon kema egi. Kian.

* **11:9:** Ond 118.25-26

*Jiisasnon fig gere mon qasuaaro gororongoro.**Mat 21.18-19*

¹² En umugawodeen waama gowokouruta yonowo Betani goman mesaon kenji Jiisasnon nenewaa komuro. ¹³ Nenewaa komun uuro keno fig gere mon* senawo nano iiro. Iima “Senja uutanon honja raro mokolon newenaga,” jen fig gerewaa kanaanon keno. Kenoto, honja kambananon mende torirotiwaajon senagadeen nano iiro. ¹⁴ Kaen iima gere ii kokaen jen muro, “Monon mono honja mombo mende newa.”

Kaen jen muro qaa ii gowokourutanon mogi. Kianj.

*Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.**Mat 21.12-17; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22*

¹⁵ Kema laligon Jerusalem sitinon ugi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon ejemba injiuro esuhina sewanja mewutiwaajon anji sewanja megiti, ii kanain konjoma onono kamaagi. Monen utekute ejemba yonoo raragia metaama meleeno kenji. Kaanagadeen kewo sewanja mewutiwaajon anjiti, iyonoo dun raragia ii kaanjadeen riitano kenji. ¹⁶ Somben kowoga koton iwoi elaan keuma kaamawaa kania ii somonoro. ¹⁷ *Iikaen ama kuma onoma kokaen injoro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono gomanja gomanja kuuya yonoo qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.’ Qaa ii ejato, ononon ii utegogi kikekakasililin eja yonoo kobaa kaanja koloaja.”

¹⁸ Kaen injoro ejemba tuun kuuya yononon iikawaajon newogia tegoro walingogi. Kawaajon jigo gawon galen ano kana qaawaa boi yononon ii moma Jiisaswaajon toroko moma amin moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jenin qegi komunaga?”

¹⁹ Mare kolooro Jiisasnon gowokouruta yonowo siti mesaon seleenjen kema egi. Kianj.

*Fig gerenon gororongoro iigi.**Mat 21.20-22*

²⁰ En umugawodeen waama kanaanon kema fig gere ii uguwombaaajon ama gere ii iigi tiitawo gororongon nano. ²¹ Nano Piitonon Jiisaswaanon qaa romonon kokaen ijoro, “Somatana iiba, fig gere qasuaanati, ii mono gororongon nanja.”

²² Ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Anutu momalaarin ii mono pondan men laligowu.” ²³ *Niinon qaa honja mon kokaen injowe mobu, “Monon qaayaa honja koloowaatiwaajon uwoi mende moma baanja kokawaa toyaajon kokaen jen kotonaga, ‘Mono baanja koi qetegon waama kema kowenon amba.’ Kaen jen koton Anutu moma laariro honja mono iikawaa so koloowaa. ²⁴ Kawaajon niinon kokaen injowe mobu: Naa iwoiwaajon qisin qama kooliwuti, ii kuuya bunja qen aodaboronji, iikaen moma laarigi mono bunagia koloowaa. ²⁵ *Ono nama Anutu qama kooligi monon aliaa koposowaajon uubologa mobaati een, koposoya ii mono mesaowu. Kaen ambuti een, onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisonogogia mesaowaa. ²⁶ (Ono tosaanja yonoonon singisongo mende mesaowuti een, onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisonogogia mende mesaowaa.)” Kianj.

*Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.**Mat 21.23-27; Luuk 20.1-8*

²⁷ Jiisasnon gowokouruta yonowo mombo Jerusalem sitinon ugi. Uma jiwowon jigowaa toton uutanon kema karo jigo gawon galen, kana qaawaa boi ano kantriwaa

* **11:13:** Fig ii jao gerewaa alia mon. Ii gawonjianon komogi kota ainawo kolooro mamaga nen laligogi. * **11:17:**

Ais 56.7; Jer 7.11 * **11:23:** Mat 17.20; 1 Kor 13.2 * **11:25:** Mat 6.14-15

jotamemeya tosaana yononon iwaanon kougi. ²⁸ Kouma kokaen qisin mugi, “Gii kokanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Ii mewagiwaa ku-usuna ii mono moronon gono?”

²⁹ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qaa mon qisin onoma. Ii meleema nongi niinon kaanagadeen moronon ku-usun nono ilawoila koi amakejeni, ii injjoman. ³⁰ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usuna ii dakaya mero? Siwe Toyanon muro me bolon toyanon mugi? Ii mono nijowu.”

³¹ Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa: ‘Ononon mono naambaajon Jon mende moma laarin mugi?’ Ii mende sokonja. ³² Me ‘Balon ejemba yonoononga asugiro,’ jewonaga? Ii mende sokonja.” Ejemba kuuyanon Jombaajon ‘Onanon gejatootoo ejaga kolooja,’ jegitiwaajon ama ejemba tuun yonoojon toroko moma ii jewombaajon amamaagi. ³³ Kawaaajon “Ii mende mojon,” meleengi. Kaen meleengi Jiisanon kokaen injjoro, “Kaen ano niinon kaanagadeen ilawoila koi amakejeni waa ku-usuna moronon nonoti, ii mende injjoman.” Kian.

12

Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa
Mat 21.33-46; Luuk 20.9-19

¹ *Jiisanon kanain ejemba sareqaanon kokaen injjoro, “Eja mononon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona ama kananon risuaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii men wain yongoro mewubutiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaana mokolon onoma kokaen injjoro, ‘Mono gawon men honaa bakaya onongia men bakaya toya nii nambu.’ Kaen jen somonon gawon ii borogianon ama onomesaon kantri mononon kema laligoro. ² Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana (gbani 5) toriro iikanon welenqeqeya mon wasin muro galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. ³ Jeroto, galen yononon ii men somonon koobinon qen otaagi bobora eleeno. ⁴ Kawaa gematanon welen eja mon wasiro yonoonon keno wana qosoma gamu qen mugi. ⁵ Kawaa gematanon welen eja mon mombo wasiro keno qegi komuro. Kaanjadeen eja tosaana mamaga wasin onono tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi. ⁶ Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Neeana wombo merana motoonggo iikayadeen laligoja. Ii mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jen konoga kian meria wasiro yonoonon keno. ⁷ Kenoto, karo iima batugianon kokaen jegi, ‘Iinon mono borosamoya kokawaa toya koloowaa. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawon kokanon mono ananaa buna koloowaa.’ ⁸ Kaen jen qelanjin men somonon qegi komuro qamoya gawon sopa seleenjen hagogi kemero.

⁹ “Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ambaa? Iinon mono anjo kan gawon galen ii kondeema onombaa ano gawon galen dologa mokolon onoma wain kasa gawon ii yonoo borogianon ambaa. ¹⁰ *Buna Terenon qaa koi weengogi me qaago?

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombana kolooro mokoloogi. Iikanon riiri mirinon mono riima kamaan kombaa.

¹¹ Ponon tando ii kuuro jaanananon iinin qabunayawo kolooro waliingonkejon.” ’

¹² Jiisasnon kaen inji joro galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi. “Sareqaa ii mono nonoojona jeja.” Kawaaajon ii men somongowombaaajon mogito, ejemba tuunleembe yonoojon toroko moma amamaan mesaon kenji. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mug.

Mat 22.15-22; Luuk 20.20-26

¹³ Juuda jotamemeya yononon Farisii ano gawana Herodwaa paati alauruta tosia wasin onoma kokaen injijogi, “Ono mono Jiisaswaanon kema qisin qaawaa timbinon horon gbadoon mubu.” Kaen injijogi Jiisaswaanon kagi. ¹⁴ Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, “Boi, giinon eja hona koloojani, nono ii mojon. Giinon ejemba tosia mende inisosoroon tosia mende qetama onomakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kawaaajon kuun gonggi mende dogon somata mende esuun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa hona otaan kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindiha iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen mindingon nonomakejan. Kawaaajon nono siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwona me qaago? Ii anin sokonja me qaago?”

¹⁵ Kaen ijogi arengia qolonmolongoya ii moma koton kokaen inji joro, “Ono naambaaajon qaawaa timbinon ama nombombaaajon angobato men nonju? Saanon silwa monen mon men kagi iiman.”

¹⁶ Kaen inji joro ii men kagi kokaen qisin onono. “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?” “Ii Siisa-kimbaa.” Kaen meleema jegi.

¹⁷ Jegi kokaen inji joro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa bunja qewu.” Kaen inji joro iwaajon mamaga waliogogi. Kian.

Koomunonga waawaataa angobato men mug.

Mat 22.23-33; Luuk 20.27-40

¹⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanakonon) yononon “Komugiti, iyononon mende waabuya,” jen laligogi. Yonoononga tosiannon Jiisaswaanon kan kokaen qisin mug,

¹⁹ * “Boi, Moosesnon kokaen jen koton nononota eja,

‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komun maloya een mesaoro konganon saanon maloya ii men gbili mekoloon muro dataa qa men laligowaa.’

²⁰ “Moba! Kamban mononon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro. ²¹ Komuro konganon maloya ii men laligon kaanagadeen gbilia qaa een komuro. Komuro koga mon iwaa gematanon iikanon emba iikayadeen men laligon een komuro. ²² Kaanagadeen daremun 7 kuuya yononon emba motoonggo iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi. Kuuya komugi konoga malogia ii kaanagadeen komuro. ²³ Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoonggo ii embagiaga megilaligorotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

²⁴ Kaen qisigi Jiisasnon meleema kokaen inji joro, “Ono qaa jen soaju. Uumeleembaa Bunja Tereya ano Anutuwaa ku-usuna mende moma kotojutiwaajon mono jinjaun amakeju. ²⁵ Onanon, koomunonga waama kamban iikanon loemba mende koloowuyato, gajoba yononon Siwe gomanon laligojuti kaanja koloon laligowuya. ²⁶ *Moba! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya ii Mooseswaa Buknon kokaen eja: Soman bambanon gere bolan asugin mende jen kotoroti, ono sundu ii weengogi me qaago? Anutunon iikanon Mooses kokaen i joro,

‘Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon waama laligojen.’

* 12:18: Apo 23.8 * 12:19: Dut 25.5 * 12:26: Eks 3.6

²⁷ “Isi wanjale karoon yononon Anutuwo laligon kotiin ubuya. Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombombaŋa laligojuti, mono iyonoo Ponggiaga kolooja. Oo Sadusii (Jigo gawombaa kaparaŋkonon paati) onjo mono qaa mamaga moma soonkeju.” Kaen meleeno.

Jojopaŋ qaa waŋa woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Luuk 10.25-28

²⁸ *Jiisasnon Sadusii (Jigo gawombaa kaparaŋkonon) yonowo amin moma jen sororogon meleema ononoti, ii kana qaawaa boi eja monon moro. Iikaan moma jaasewanonon kouma kokaen qisin muro, “Jojopaŋ qaa kuuya iikanonŋa waŋa somata ii nomaen?”

²⁹ *Qisin muro meleeno, “Waŋa somata ii kokaen,

‘Israel kanageso mobu! Anutunon motoonŋo ananaa Ponana kolooja. Bensakon iwoi monon qaago.

³⁰ Kawaajon uugabaga, unaga, roromonogoga ano ku-usunŋa kuuya, iikanon mono Pon Anutuga uunon jopagon mun laligowa.’

³¹ * “Jojopaŋ qaa iikawaa alia ii kokaen,

‘Geenŋa jopagon aonkejan, iikaanadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa,’

Jojopaŋ qaa monon mono qaa woi ii mende uruuguja.”

³² *Jiisasnon Kana qaawaa boiyajon kaen meleeno ijoro, “Boi, gii qaa dindina jejan. Anutunon motoonŋo kolooja. Bensakon iwoi monon qaago. ³³ *Gii uugabaga, momakootoga kuuya ano ku-usunŋa kuuya, iikanon mono Pon Anutuga uujopagon mun laligowa. Ano geenŋa jopagon aonkejan, iikaanadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa. Jojopaŋ qaa woi iikanon waŋa somata kolooja. Ii ten kombagi, iikanon mono siimolon kuuya ano nandun mamatewoo tosia unuuguja.”

³⁴ Kaen ijoro Jiisasnon uuroromonogoya moro sokono kokaen ijoro, “Gii Anutuwa bentotonon keumambaa dodowijan.” Kaen amin mori ejemba kuuya yononon Jiisas toroqen qisin mubombaajon kokodundun ama mesaogi. Kian.

Kraist ii kin Deiwidwaa Ponŋa ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Luuk 20.41-44

³⁵ Jiisasnon jiwowon jigonon nama Buŋa qaa kuma onoma kokaen qisin onono, “Kraistnon kin Deiwidwaa gbiliga kolooji, kana qaawaa boi yononon qaa ii nomaembaajon jenkeju? ³⁶ *Deiwidnon onjo Unŋa Toroyanon sololon muro kokaen jero,

‘Anutunon nama noo Ponana kokaen ijoro: Giinon mono kan noo boro dindinanon rana niinon kambaŋ biiwianon kereuruga riin riitama haamo ama onoma goo kana baaganon ama onomaŋa. Kambaŋ ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi rabaga.’

³⁷ Deiwidnon onjo kaen jen qata ‘noo Ponana jeja.’ Ponana jen mono nomaen ama iwaa gbiliga kaanagadeen koloonaga?” Kaen jero ejemba tuunleembe yononon Jiisaswaa qaayaa siinŋa moma geja anŋi. Kian.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galen meme qaa.

Mat 23.1-36; Luuk 20.45-47

³⁸ Jiisasnon kuma onoma toroqen kokaen injoro, “Onjo mono kana qaawaa boiya yonoojon galen men laligowu. Yononon maleku koriga mouma kema kan qendeema onombombaajon momakeju ano maaketnon me kananon ejemba injigi jolonŋia jewutiwaajon momakeju. ³⁹ Qamakooli miri jaaqeqeyanon eu rabombaajon siinŋa

* 12:28: Luuk 10.25-28 * 12:29: Dut 6.4-5 * 12:31: Lew 19.18 * 12:32: Dut 4.35 * 12:33: Hoos 6.6

* 12:36: Ond 110.1

momakeju ano jejelombanon dun jaaya iikanon jegenjegen rabombaajon momakeju. ⁴⁰ Yononon malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon anjalij onomakeju ano qabunagia koloowaatiwaajon qamakooli koriga koriga qama koolij totogianon qenkeju. Kawaa-jon Anutunon qaagia jen tegon irona uutaga meleeno qagianon ubaa.” Kian.

Emba malo monnon nandun hona ano.

Luuk 21.1-4

⁴¹ Jiisasnon jiwowon jigonon nandun katapa somataa gematanon raro ejembanon monen iikanon angi kemero uuñ injiuro. Ejemba qabuña ano esuhinagiawo mamaga yononon kouma kina monen mamaga angi kemero. ⁴² Angi kemero malo wanaya monnon kouma soojaakota woi, ii toiya osoga kaana ano kemero. ⁴³ Jiisasnon ii iima gowokouruta koma horon onoma kokaen injiuro, “Niinon qaa hona mon kokaen injiowone mobu: Malo wanaya koi kanon nandun anji, ii mono tosaana kuuya yononon iwoi katapanon angi kemeji, iikawaa soya uugun anja. ⁴⁴ Kuuya yononon monengia mamaga en onono kitiagadeen anjuto, emba koi kanon mono koroboro laligojiwaa so ilawoilaya kuuya andaboron een totoonkota laligowaa.” Kian.

13

Jiwowon jigonon kondemondeng koloowaa.

Mat 24.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnon jiwowon jigo mesaon kamaaro gowokouruta yonoononga monnon kokaen ijoro, “Boi iiba! Jigowaa toton uutanon miria miria ii mono damuyawo. Ii jamo somasomatanon menj kaiterenon menjerenogogita awaasari nanja.”

² Jiisasnon ii moma qaa kokaen meleeno, “Jigowaa toton uutanon miri somata waangawo kuuya koi injijanto, ii mono kondenggi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelala qen saoyagadeen ewaa.”

Kakasililij ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Luuk 21.7-19

³ Kaen jero Oil gere baananon uma leegen endu jiwowon jigonon nanoti, ii iima ragi. Iikanon rama Piito, Jeims, Jon ano Andruu yononon Jiisas iyanagadeen horon kokaen qisij mugi, ⁴ “Boi, qaa jejani, iikawaa hona mono naa kambanon asugiwaa ano iwoi kuuya ii kanain asugidaborowaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa? Ii saanon jena mobona.”

⁵ Kaen qisij mugi kanain kokaen injiuro, “Monnon angomokolon ano jinjaun qen kembubotiwaajon mono galengia menj aon laligowu. ⁶ “Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, ‘Niinon Kraist koloojen.’ Kaen jen ejemba mamaga tiligon onombuya. ⁷ Ono manjawaa bujuya ano otona kolooro momakebuya. Ii moma jenengia mende oronkeba. Iwoi kaana ii walagadeen koloowaatiwaa jejeta. Ii koloowaato, namowaa kambananon mono iikanondeng uulanawo mende tegowaa.

⁸ Kantri monnon kantri mon unuwombaajon waabuya. Ejemba tuun monnon tuun mon yonowo aron qen aowombaajon waabuya. Balona balona kanon nan somasomata menj namo qonjoma meleeno kemenkebaa. Kaanagadeen bodi gomanja gomanja asugin en ubaa. Iwoi kaana ii emba korowonon masu kanain ununkejiwaa so. Namowaa kambananon mono iikawaa so kanaidaboromambaajon ambaa.

⁹ * “Kaen koloowaato, onjo galengia awagadeen menj aon laligowu. Ejembanon onjo horon qaa jakeyanon onooma qamakooli mirigianon qaa gawon menj koobinon unuwuya. Tosianon noojon ama unuangi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewanganon nambuya. Kaen nama noo kaniana nanjon jegi mobuya. ¹⁰ Oligaa Bunja koi mono waladeen namonon kantria kantria kuuya yonoojon

* **13:9:** Mat 10.17-20; Luuk 12.11-12

jen seidaborogigo namowaa kambaanon iikawaa gematanon tegowaa. ¹¹ Horon unuama qaa jakeyanon onoongi nambuti, kambaan iikanon qaa nomaen jewonagati, iikawaa majakakaya ii waladeen mende mobu. Unja Toroyanon aua iikanondeen qaa onombaati, mono ii jewu. Onoangiaa uugiaajon qaa mende jewuto, Unja Toroyanon mono uugia sololoo qaa jewuya. ¹² Uumeleembaa motoya monnon daremunja uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon ongi qegi komuwaa. Kaanagadeen ama monnon meraboraana memelolo mero komuwaa ano meraboraana yononon nemunmanjurugia getama onoma jegi unugi komuwuya. ¹³ *Kantria kantria yononon noo qanaajon ama kazi ama onongi laligowuyato, monnon kaparan koma kotiinj bon qen nama laligoro namowaa kambaanon tegowaati, iinon mono oyanboyan bunja qen aowaa.” Kian.

Jerusalem sitiwaa kondemondéen uuduuduuyawo
Mat 24.15-28; Luuk 21.20-24

¹⁴ * “Kanagan tosonian kan kondemondéen ama iwoi angonjorayawo jigonon mende aambaa so ii alatanon angi nano iibuti, kambaan iikanon judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misingon horon baananon kembu. Qaa koi weengowaati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa. ¹⁵ *Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba. ¹⁶ Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaajon eleema mirinon mende kema. ¹⁷ Yei! Emba korowo ano merabora ajunon yononon kambaan iikanon nomaen uulanawo kembuyaga. ¹⁸ Kawaajon iwoi ii kon haamo kambaanon mende koloowaatiwaajon qama koolinkebu. ¹⁹ *Kambaan iikanon kakasililinj jekania boorongia koloowaa. Kakasililinj soya kaanja ii wala eenanon kambaan mongen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kambaan iikanondeen kanain kambaan kokaamba laligon waama kambaan biwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagan kambaan monnon mende koloowaa. Kawaajon mono qama koolinj laligonkebu. ²⁰ Ponnon konajilinj kambaan ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.

²¹ “Kambaan iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ ano ‘Iibu! Hamoqeqe Toyanon endu nanja.’ Monnon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu. ²² Ii kokaembaajon: Hamoqeqe toya qolonmolongoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoletoto ano aiwese jaamorota megilombuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyanajon meweengon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon men onombutiwaa angobato men kaparan kongi jinjan qewubo. Ononon galengia awagadeen men aon laligogi ii amamaawuyaga. ²³ Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen kuuya injowomeju. Ii wala jejenywaajon ii mono uuwombogianon ama galengia men aon laligowu.” Kian.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.
Mat 24.29-31; Luuk 21.25-28

²⁴ * “Kakasililinj ii tegoro kambaan iikanondeen ween jaayanon injan kono koinnon umun kombaa. ²⁵ *Sengelao yononon sombinonga tegon kamaawuya ano sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa. ²⁶ *Kambaan iikanon Siwe gomambaa Eja hona iinon koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuna somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamaranaja iibuya. ²⁷ Kan Siwe

* **13:13:** Mat 10.22 * **13:14:** Dan 9.27; 11.31; 12.11 * **13:15:** Luuk 17.31 * **13:19:** Dan 12.1; Ais 7.14
 * **13:24:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12 * **13:25:** Ais 34.4; Joel 2.10; Ais 6.13 * **13:26:** Dan 7.13; Ais 1.7

gajobauruta wasin onono yononon ejemba Anutunon iyanajon meweengon ononoti, ii balon goraaya leelee, eugen emugen iikanondeen kopepereen onombuya.” Kian.

Noron gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Luuk 21.29-33

²⁸ “Ono mono noron gere iima tania romongon sareqaa koi mobu. Borianon apuyawo kolooro sengia longogi ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kamba dodowija.’ ²⁹ Ononon kaanideen aiwese iikawaa so kolooro iima moma asarin mono kania kokaen jewu, ‘Jiisanon mono nagunon dodowija.’ ³⁰ Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Ejemba koi kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejen, ii mono iyonoo laaligo kambangianon koloowaa ³¹ Sombin ano namo yoronon goron qewaotato, noo Buja qaananon mono mende aliwaa.” Kian.

Jiias kawaatiwaa kamba ii monon mende moja.

Mat 24.36-44

³² *Siwe gomambaa Eja honanon naa kambanon kawaati, iikawaa weena me aua kamba ii monon mon mende moja. Siwenon gajoba yononon ii mende moju. Anutuwa Merianon kaanideen ii mende moja. Ama anodeen ii moja. ³³ Naa kambanon asugiwaati, ii mende mojutiwaajon ononon mono galen menj aon uugbiligbili laligowu. ³⁴ *Ii sareqaa kokawaa so eja: Eja monon goman mesaon kantri mongen keno. Kemambajon ama galenuruta iwoi kuuya jen koton onoma naguwa kiiya meria borogianon ama usuna onono. Ku-usuna onoma welenqeuruta motomotoon gawongia onono. Onoma laligon nagu galena kaanagadeen uugbiligbili laligowaatiwaajon menj koton muro. ³⁵ Miri toyanon naa kambanon eleema kawaati, ii mende moju. Mare me gomantiina ruujanon kawaa me? Wengeran suluro kawaa me? Ween kouro kawaa me? Iikawaa so ono ii mende mojutiwaajon ama mono uugbiligbili laligowu. ³⁶ Ononon gaon egi uulanawo kan kaen mokolon onombabo. ³⁷ Ono mono uugbiligbili laligowu. Qaa ii gowokouruna onoojon jejen, ii kaanagadeen alauruna kuuya onoojon motoon jejen: Ono mono uugbiligbili laligowu.” Kian.

14

Jiias qenin komuwaatiwaajon angonan angi.

Mat 26.1-5; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ *Pasowa kendon* ano bered yistya qaa iikawaa kendon toriri. Ween woi tegoro kanon kanaiwombaa ani jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroogi. Ajoron nomaen mononin Jiias olon menj qegi komunaga, iikawaa kania mongama menj gosigi. ² Mongama gosin kokaen jegi, “Ejemba iringia soono karena karena koloowabotiwaajon ii korisoro kendon kambanon ambombajon amamaawon.” Kaen jegi.

Emba monon Jiias apu unkoowagawonon moriro.

Mat 26.6-13; Jon 12.1-8

³ *Jiisanon Betani gomanon laligon Saimon mon manimbaya menj solananiroti, iwaa mirinon uma raro. Iikanon nene nen raro emba monon jamo kaaro menj iwaanon karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memeta. Ii apu unkoowagawo hona qata naad iikanon saa qen raro. Iinon ii sewana somatanon menj kan lalu aroya koton apuya Jiiaswaa wananon qibibirin moriro. ⁴ Moriro eja ragiti, iyonoononga tosianon uugia boliro iyanngiodeen kokaen amin mogi, “Naad apu ii mono

* **13:32:** Mat 24.36 * **13:34:** Luuk 12.36-38 * **14:1:** Eks 12.1-27 * **14:1:** Kantri qata Iijipt kanon Pombaa gajobanon sa iima koboon unuuguroti, kendon iikawaa qata Koon qaanon Pasowa. Eks 12.15 * **14:3:** Luuk 7.37-38

naambaajon kaen tiwilaaja? ⁵ Naad apu kelegawo ii sewanja mewutiwaajon anagati een, saanon ween 300:waa tawaya uugunaga. Ii ejemba wanaya onono sokonaga.” Kaen jen emba ii jen mugi.

⁶ Jen mugi Jiisasnon kokaen injjoro, “Emba koi mono mende jen mubu. Naambaajon uuta men boliju? Iinon sili awaa ama sororogon nono sokonja. ⁷ *Ejemba wanaya ii kambaña kambaña batugianon laligogi awaa ama onombonatiwaajon moma ii saanon kambañ so ambuyato, niinon onoo batugianon kambañ so mende laligomaña. ⁸ Iinon ii iyanaa nanamemenaa so ama nonja. Niinon komuwe ron koma nombutiwaajon saanon waladeen selena kelenon nomorija. ⁹ Niinon qaa honja mon kokaen injjowe mobu: Oligaa Buña koi kantri kanon me kanon jen seigi kambaati, iikanon emba koi kanon iwoi ama nonji, iikawaa bujuya ii kaangadeen jegi seiro iwaajon romongon laligowuya.” Kian.

Juudasnon Jiisas memelolo menj mumambaa uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Luuk 22.3-6

¹⁰ Gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas Iskariot iinon Jiisas memelolo menj mumambaaajon ama jigo gawon galen yonoonon keno. ¹¹ Yonoonon kema qaaya jero ii moma uugia qeangoro sewanja monenj mubombaaajon qaa somongogi. Qaa somongogi Jiisas kambañ monjenj memelolo menj mumambaa kana mongama kokobimbij qen laligoro. Kian.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Luuk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30

¹² Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween mutuyanon (Siikunenenon) siligia otaan pasowa lama mon qen onkegi. Kawaaajon Jiisaswaa gowokourutanon ijogi, “Boi, nono miri dakanon kema pasowa lama goojon mozozongongo newonja? Siinga nomaen eja?”

¹³ Kaen ijogi gowokowoita woi kokaen jen wasin orono, “Oro Jerusalem sitinon uri eja mon apu monjon qindiin karo mokoloowaota. Mokolon ii saanon otaan kembao.

¹⁴ Keni mirinon uro iikawaa toya kokaen ijowao, ‘Boinon kokaen jeja: Saanon miri uuta mon jen tegon nonona iikanon uma gowokouruna yonowo pasowa lama newonja.’

¹⁵ Kaen ijori toyanon miri qaganon eu uma uuta somata mon qendeema orombaa. Iikanon dunj rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanon mono lama qen oowao.”

¹⁶ Kaen jero gowokowoitanon mesaon sitinon uma Jiisasnon qaa jeroti, iikawaa so mokolon nama lama qen onj mozozongori.

¹⁷ Goman tiro Jiisasnon gowokouruta 12 yonowo miri iikanon kougi. ¹⁸ *Kouma uma dunjon rama nene negi Jiisasnon kokaen injjoro, “Niinon qaa honja mon kokaen injjowe mobu: Onoononga mon niwo nene nen raji, iinon mono memelolo menj nombaa.”

¹⁹ Kaen injjoro moma uugianon wosobiri moma kanain anja anja qisin mun jegi, “Noojonja jewabo?”

²⁰ Qisin mugi kokaen injjoro, “12 onoononga mon niwo bered qaannon qendungoji, iinon. ²¹ Siwe gomambaa Eja honanon mono iwaajon qaa oogita ejiwaa so namo mesaon kembaa. Kambaato, memelolo menj mubaati, iwaajon ‘Yei wosobiri!’ jen wanjinjingojen. Anutunon mono ironja uuta meleema mubaa. Eja ii nemunaa goron uutanonga mende koloonagati, iikanon mono afaangon munaga.” Kian.

Pombo samon konoga negi.

Mat 26.26-30; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

* 14:7: Dut 15.11 * 14:18: Ond 41.9

²² Nene nej rama Jiisasnoj bered menj kotuegonj motonj onjoma kokaen jero, “Koi neenaa busuna. Ii mono menj newu.”

²³ Kaen jej wain qambi menj dangisen jej onono kuuyanonej qambi iikanongga negi.
²⁴ *Negi kokaen injjoro, “Koi neenaa sana. Koi Anutunonej ejemba yonowo soomonggo arenj ano kotiiwaatiwaajonej sana maagi ejemba mamaga hamo qen onjombaa. ²⁵ Niinonej qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Niinonej wain kasawaa honja kokanonej mombo toroqen mende nemanja. Kanagenj Anutuwaa bentotonj uutanonej eu raninj jejelomban ambaati, weenj iikanonej mono wain apu qaita monj ii nemanja.”

²⁶ Kaen jero korisoro rii qama mesaonej kema Oil gere baanjanonej ugi. Kianj.

Piitononej Jiisas qakoombaatiwaa jero.

Mat 26.31-35; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

²⁷ *Uma Jiisasnoj kokaen injjoro, “Gejatootoo eja monjonej qaa monj kokaen oorota eja,

‘Niinonej galenggia qewe lama tuunjanonej deembuya.’
 Iikawaa so onjonej kuuya uugia boliro nomesaonej boratiwuya.

²⁸ *Boratigi nuwuyato, niinonej mono koomunongga waama wala Galili prowinsnoj kema iikanonej asuginj onjomanja.”

²⁹ Kaen injjoro Piitononej kokaen ijoro, “Yonjonej kuuya uugia boliro gomesaonej boratiwuti eenj, niinonej mono kilenj iikaan mende amanja.”

³⁰ Ijoro Jiisasnoj jero, “Niinonej qaa honja monj kokaen gijowe moba: Kurunonej indinj woi mende qaro giinonej kete gomantiinjanonej qakooma nona indinj karoonej koloowaa.”

³¹ Kaen jeroto, Piitononej kaparanj koma kotikotii ano, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoonej komuworagati, ii kilenj niinonej gii mende qakooma gomanja.” Gowoko tosaanja kuuyanonej qaa iikayadeen jegi. Kianj.

Jiisasnoj Gezemane urukisinonej qama kooliro.

Mat 26.36-46; Luuk 22.39-46

³² Kaen aminj moma kema urukisi monj qata Gezemane iikanonej keugi. Keuma gowokouruta kokaen injjoro, “Niinonej endu kema qama kooliwe onjono mono kamban biiwianonej koi rabu.” ³³ Kaen injjonej Piito, Jeims ano Jon unjuama kenngi. Kenngi Jiisasnoj kanainj konjilinj kanjanawo moro kana boria qetegoro. ³⁴ Kaen ama kokaen injjoro, “Noo uunanonej mono kondunjkondunj koma waajiwaajonej ama wosobiri mobe komukomuyawo ama nonja. Onjonej mono kokanonej rama niwo gbili laligowonja.”

³⁵ Kaen injjonej anjodeen boronja monj toroqen kema siminj kuma usugonej siimbobolo kambanja ii Manjaa jetaa so uuguwaatiwaajonej qama kooliro. ³⁶ Qama koolinj jero, “Aba Amanja, gii iwoi monj mende menj bimbijonkejanj. Kawaajonej siimbobolowaa qambia koi mono nuamba. Nuanagati, ii noo siimbaa so qaagoto, mono geenjaa uusiingga otaanj koloowa.”

³⁷ Kaen jej eleeno gowokouruta karoonej yonjonej gaonj egi injiima Piito kokaen ijoro, “Saimon, gii gaonj ejan me? Gii aua motoongoda gbili laligomambaaonej mende kotiijan me? ³⁸ Uunananej gbili laligowombaa siinja momakejonto, selenananej looloria kolooja. Kawaajonej angobatononej kamaanj unuwabotiwaajonej mono qama koolinj uugbiligbili laligowu.”

³⁹ Kaen ijoro mombo onjomesaonej kema qaa iikayadeen mombo jej qama kooliro.
⁴⁰ Qama koolinj eleeno jaa lologia bombonj mero mombo gaongadeen egi injiiro. Gaonongga waama qaa meleembom-baajonej onjopopo qegi.

⁴¹ Jiisasnoj keno indinj karoonej kolooro eleema kanj kokaen injjoro, “Onjono toroqen haamo menj gaongadeen ewombaaonej moju me? Mobu! Monjonej Siwe gomambaa Eja

* 14:24: Eks 24.8; Jer 31.31-34 * 14:27: Zek 13.7 * 14:28: Mat 28.16

honja memelolo menj muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianonj ubaati, iikawaa aua kambanjonj mono kanj kuuja. Onoo gaonj ee kambangia mono tegoja. ⁴² Mono waagi kembonj. Mobu! Memelolo menj nombaati, iinonj mono kosere koi kaja.” Kianj.

Jiisas qelanjinj menj somongogi.

Mat 26.47-56; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴³ Jiisasnonj kaenj jenj nano iikanondeenj gowokouruta 12 yonoononga monj qata Juudas iinonj tuunj monj jeta menj onono kougi. Jigo gawonj galenj, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yonononj ii wasinj ononj manjawaa soo somata ano wasagia menj kagi. ⁴⁴ Memelolo memambaa anoti, iinonj wala yonowo aiwese qaa kokaenj somongonj injoro, “Niinonj eja buuta kitonj nemanjati, ii iima ‘Mono ii!’ jenj menj somongonj tororo galenj koma kumbu.”

⁴⁵ Kaenj jenj kanj iikanondeenj Jiisaswaanonj keuma “Oo kokona! (Boina!)” jenj buuta kitonj nero. ⁴⁶ Kitonj nero iima Jiisas qelanjinj menj somongogi. ⁴⁷ Somongogi kosianonj nanjiti, iyonoononga monjonj manjawaa soo somata horonj jigo gawonj galenj wanjaa welenqeqeya qenj geja kotogoro kamaaro. ⁴⁸ Jiisas somongogi qaa kokaenj injoro, “Nii kikekakasililinj ejaga qaagoto, kilenj noojonj kaenj moma manjawaa soo somata ano wasa menj noma somongonj nombombaajonj kaju. ⁴⁹ *Niinonj weenj so jiwowonj jigononj onowo nama Buja qaa kuma onoma laligowe mende nongito, iwoi koi mono Buja Terewaa qaayanonj honjowo koloowaatiwaajonj kolooja. ⁵⁰ Jiisas somongogi gowoko yonononj kuuya Jiisas mesaonj boratinj olonj koma kenji. Kianj.

Sagbili monjonj olonj koma keno.

⁵¹ Eja gbaworo monjonj opoqiisia taanja kokosiinj Jiisaswaa gematanonj otaanj keno. Opoya tosia mende mouma keno ii metaqetatanj megij. ⁵² Mewombaajonj amamaanj opoqiisia qetegogi lalanj olonj koma keno. Kianj.

Jigowaa jotamemeya yonononj Jiisaswaa qaa gawonj megij.

Mat 26.57-68; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵³ Jiisas somongonj wama jigo gawonj galenj wanjaa jinjaronj mirinonj kenji. Kenji jigo gawonj galenj kuuya, kantriwaa jotamemeya ano Kana qaawaa boi yonononj iikanonj kema ajoroogi. ⁵⁴ Kenji Piitononj sigensigenj onotaanj jigo gawonj galenj wanjaa jinjaronj mirinonj keuma miriaa kiropo uutanonj uro. Uma welenqeqe eja yonoo batugianonj gere kosianonj rama konano. ⁵⁵ Kaenj raroto, jigo gawonj galenj ano jigo kaunsol tuunj yonononj Jiisaswaa selenonj kuukuu qaa nomaenj jenj nanjoninj qegi komuwaatiwaajonj jenj mongangito, iikawaa kania monj mende mokoloogi. ⁵⁶ Mongama nama mamaganonj qaa qolonmolongoya selianonj kuunj nanjonj jegito, qaagianonj kania motoonggo mende kolooro.

⁵⁷ Kaenj anjij tosianonj waama nama qaa qolonmolongoya selianonj kuunj nanjonj kokaenj jegij, ⁵⁸ * “Inonj kokaenj jero moninj, ‘Niinonj jiwowonj jigo borononj memeta koi kondeembe namononj kamaaro weenj karoombaa uutanonj jigo qaita monj borononj memeta qaago ii menj waama kumaanjanj.’ ” ⁵⁹ Kaenj jegito, kilenj qaagianonj kania motoonggo mende kolooro.

⁶⁰ Kaenj mende kolooro jigo gawonj galenj wanjonj waama jaasewanj qenj onoma nama Jiisas qisinj munj kokaenj ijoro, “Yonononj goo seleganonj qaa kuunj nanjojuti, iikawaa kitia monj jewaga me qaago?”

⁶¹ Kaenj ijoro iwoi bologa monj mende anoto, kilenj kitia monj mende meleema qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawonj galenj wanjonj mombo kokaenj qisinj muro, “Anutu mepeseenj mumakejoni, gii iwaa Meria Kraist koloojanj me qaago?”

* 14:49: Luuk 19.47; 21.37 * 14:58: Jon 2.19

⁶² *Qisin muro “Oon” jen kokaen injjoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono kusun Toyaa boro dindinanon rama era sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶³ Qaa ii injjoro jigo gawon galen wananon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Tosianon qaaya nangowutiwaajon mombo mende qisin onjombona.

⁶⁴ *Anutu mepaegoji, ii mono onjonganio modaboroju. Kawaajon mono onjona nomaen moju?” Kaen jero yononon kuuya Jiisas koomuwaa buna koloowaatiwaajon jen tegogi.

⁶⁵ Kaen jen tegon tosanon kanain sulaapan qen jaasewana esuun boro kuma qen kokaen ijogi, “Moronon guji, ii saanon jena mobona.” Jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon kaanagadeen Jiisas men urunanon qetaaligi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.69-75; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁶ Kamban iikanon Piitonon kiropo uutanon sombenon laligoro. Emu laligoro jigo gawon galen wanaa welenqeqe emba monon iikanon kouro. ⁶⁷ Kouma Piitonon gere konama nano iigigiin kokaen jero, “Gii mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligona.”

⁶⁸ Kaen jeroto, Piitonon qakooma kokaen jero, “Qaa jejanj, ii kondanjen.” Kaen jen kiropo naguyanon kemen nano kuru qaro.

⁶⁹ Nagunon kemero welenqeqe emba monon ii iikanon mombo iima eja kosianon nangiti, ii kanain kokaen injjoro, “Eja koi kanon mono yonoononga mon kolooja.”

⁷⁰ Kaen injjoroto, iinon mombo qakoono. Qakoono kamban borona mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon mombo Piitowaajon kokaen jegi, “Giinon Galili ejaga mon koloojanjwaajon mono honanon iyonoononga mon koloojan.”

⁷¹ Ii moma kanain ana qasuaan aon jopangon jen kotiin jero, “Eja qaaya jejuti, niinon ii mende moma mujen. Qaa qolon-molongoya jewenagati een, Anutunon mono irona meleema nomba.”

⁷² Kaen jen nano iikanondeen kurunon qaro indin woi kolooro. Kurunon qaro Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, Piitonon ii romongoro, “Giinon indin karoon qakooma nona kurunon qaro indin woi koloowaa.” Qaa ii romongon wosoya jumambaaajon ano silama saaro. Kian.

15

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Luuk 23.1-5; Jon 18.28-38

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen, kantriwaa jotamemeya (70), ano Kana qaawaa boi ano jigo kaunsol kuuya yononon qaa jake uuta ajojoro ama Jiisaswaa qaa jen tegogi. Jen tegogi Jiisas somongon wama kema gawana Pailotwaa boronon anji. ² Room gawana iinon Jiisas kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kingia koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema ijoro, “Mono geenjo jejanj, kaen.”

³ Jigo gawon galen yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegi. ⁴ Jegi Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun jejuti, giinon iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁵ Kaen ijoroto, Jiisasnon bologa mon mende anoto, kilen qaa kitia mombo mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananon walingoro. Kian.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaa jen tegoro.

Mat 27.15-26; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

⁶ Gbani so pasowa kendon kambananon gawananon kapuare mirinonga eja mon qata qama qisigiti, ii silia otaan isama onjomakegi. ⁷ Kamban iikanon eja mon qata Barabas ii kapuare mirinon raro. Iinon kikekakasililin eja tosaan yonowo karen

* 14:62: Dan 7.13 * 14:64: Lew 24.16

gilin eja mon qegi komuroti, iikawaajon kapuare mirinon onoongi. ⁸ Kaen анги kanageso yononon gawanawaa jinakaran miri sombenanon eu uma nama kanain ama laligorotiwaa so ambaatiwaaajon qisin mugi. ⁹ Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Niinon Juuda onoo kingiaga isambe kamaawaatiwaaajon moju me?” ¹⁰ Jigo gawon galen yononon Jiisaswaaajon goronoooso mogitiwaaajon ama ii gawanawaa boronon oongi. Ii moma siingia momambaajon kaen qisin onono.

¹¹ Qisin onono jigo gawon galen yononon ejemba tuun uukuukuu men onoma kokaen jegi, “Jiisas mesaon Barabas isamba! Mono kaen qisin mubu.” ¹² Kaen jegi mombo meleema qisin onono, “Kaen jejutiwaaajon Juuda onoo kingia qata kaen qamakejuti, niinon mono ii nomaen ama mubenaga?”

¹³ Kaen qisin onono mombo qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

¹⁴ Kaen qagi Pailotnon kokaen injoro, “Ii naambaajon? Iinon mono naa bologa ano?” Kaen jeroto, yononon ii moma kaparan koma toroqen qa gigilaan kokaen qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

¹⁵ Kaen qagi Pailotnon ejemba tuun somata siingiaa so amambaajon moma Barabas isama onono kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawonon qeyayagon qegi. Kaen qegi maripoonon qewutiwaaajon ii Room manjaqeqe eja yonoo borogianon ano. Kian.

Jiisas kunjulolopo ama mugi.

Mat 27.27-31; Jon 19.2-3

¹⁶ Manjaqeqe eja yononon Jiisas wama kema gawanawaa jinakaran miriwaa kiropo uutanon keugi. Keuma manjaqeqe tuun somata kuuya horon onongi iikanon kagi. ¹⁷ Kan maleku osoga nezongbala ii Jiisaswaa selianon mouma mun soman kasa lipima ila kaana wananon kongi kemero. ¹⁸ Kaen kemero kanain waeya men jolonja jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo kin pongia, oowe!” ¹⁹ Qaqatete kaen ama jegi bowonon wananon qen sulaapan qen simin kuma mun usugon mepeqepesee qolonmolongoya men mugi. ²⁰ Mepaqepae kaen ama mudaboron maleku osoga nezongbala ii qetegon iyanaa sele esu mouma mun maripoonon qewombaajon wama kenji. Kian.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

²¹ *Kema kana somatanon eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga ano Aleksander ano Ruufus yoroo mangaraga. Iinon gawononga kouro kuun mugi Jiisaswaanon maripoon men angoro. ²² Jiisas kaen wama goman mon qata Golgota ii ananaa qaanon Wansii, iikanon kema keugi. ²³ Keuma wain apu ano marasin qata mor ii mindirin melokanjin mugito, Jiisasnon ii togoro. ²⁴ *Togoro nama maripoonon qegi. Qegi nano kiawen megii jangoya kolooro Jiisaswaa sele esuya motomotoon batugianon iikawaa so mendeema megii. ²⁵ Gomaamba 9 kilok iikanon maripoonon qegi. ²⁶ Maripoonon qen wananon eu qegitiwaa kania kokaen onon qegi, “Juuda yonoo kin pongiaga koi.” ²⁷ Kikekakasililin eja woi kaanagadeen iwo maripoonon urugi. Mon boro dindinanon mon qanianon leele kaen urugi. ²⁸ *(Anutuwaa Buna Terenon qaa kokaen oogita eja, “Ii gosin kikekakasililin eja kaana romongon yonoo batugianon angi.” Qaa iikaen kanon honawo kolooro.)

²⁹ *Ejemba uugun kema kan kunjulolopo ama lukukuun mun wambelaan kokaen jegi, “Yei! Gii mono jiwowon jigo saanon kondeena namonon kamaaro ween karoombaa uutanon mombo metaama kuumambaajon jena. Oo, gii eja awaa soro!” ³⁰ Mono geenga ilaan aon maripoononga kamaawa.”

³¹ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kaanagadeen batugianon mepaqepae ama mun jegi, “Tosiaga ilaan onoma laligoroto, iyanja ilaan aomambaajon

* 15:21: Room 16.13 * 15:24: Ond 22.18 * 15:28: Ais 53.12 * 15:29: Ond 22.7; 109.25; Maak 14.58; Jon 2.19

amamaaja. ³² Iinon Hamoqeqe Toya Kraist ano Israelwaa kin kolooji een, mono keteda koi maripoononga kamaaro iima ii moma laariwonaga.” Kaen jegi.

Eja iwo maripoonon urugiti, iyoronon kaanagadeen uuqeqe qaa tokoronkota jen muri. Kian.

Jiisasnon komuro.

Mat 27.45-56; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

³³ Ween biiwia 12 kilok kolooro iikanon goman kuuya pangaman men sokoma ero kema aua karoombaa so kolooro. ³⁴ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qanon kokaen qa somata qaro, “Eeli eeli lama sabaktani?” Ii ananaa qanon: Anutuna, Anutuna mono naambaajon gema nujan?

³⁵ Kaen qaro eja kosianon nangiti, iyonoononga tosianon ii moma jegi, “Mobu! Mono Elaijawaajon qaja.” ³⁶ *Yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun taniheen ii men wain apu aasonawonon qendunon gere goron kitianon somonon sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero jero, “Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan motogoro kamaawaa me qaago, mono ii iibona.”

³⁷ Kaen angi Jiisasnon qa somata qama wosoya goron qero komuro.

³⁸ *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. ³⁹ Kawali galenon maripoon jaasewan qen nama Jiisasnon wosoya goron qero komuroti, ii iima kokaen jero, “Eja koi kanon mono onanon Anutuwaa meriaga koloaja.”

⁴⁰ *Emba tosianon kaanagadeen sigensigen nama iwoi ii iigi. Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims dubaya ano Jooses yoroo nemungara ano Salome yononon motoon nangi. ⁴¹ Yononon Jiisasnon Galili prowinsnon laligoro iikanon ii otaan welen qen mun laligogi. Kaanagadeen emba tosaana mamaga Jiisaswo Jerusalem sitinon uma kagiti, iyononon kaaniadeen kosianon nangi. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Mat 27.57-61; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁴² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongogi Sabat kendonon kanaimambaajon dodowiro mare koloon karo. ⁴³ Nemungawon iikanon Arimatia toya, eja waanawo qata Joosef iinon karo. Iinon kaanagadeen Anutu bentotombaa hona koloowaatiwaajon mamboma laligoro. Iinon Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya mon koloon Sabat kendonon kanaimambaa anotiwaajon ama toroko yakarin Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro. ⁴⁴ Qisiro “Onanon komuja me qaago?” jen romonon kawali galena jero karo “Jiisasnon kamban koriga me toroga komuja,” jen qisij muro. ⁴⁵ Qisij muro buju qaaya moma Jiisaswaa qamoya Joosef jen tegon muro. ⁴⁶ Jen tegon muro opo taana sewana men kema qamoya maripoononga qetegon men kamaan oponon esuuro. Esuun men qasirinon kema jamo kobaa uroroogi dun eroti, iikanon ano. Ama jamo somata mon metano kobaa qaa oota kojangiro. ⁴⁷ Dakanon anoti, ii Maria Magdalaga ano Maria Jooseswaa nemuna yoronon nama iiri. Kian.

16

Jiisasnon koomunonga waaro.

Mat 28.1-8; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon ragi tegoro iikanon Maria Magdalaga, Maria Jeimswaa nemuna ano Salome yononon “Jiisaswaa qamoya kema moriwonaga,” jen jinin marae unkoowagawo sewana meggi. ² Men en Sonda umugawodeen waama goman ano ween jilinjolan kouro qasirinon kenji. ³ Kema amin moma jegi, “Qasiriwaa qaa ootanon jamo somata raji,

* 15:34: Ond 22.1 * 15:36: Ond 69.21 * 15:38: Eks 26.31-33 * 15:40: Luuk 8.2-3

ii mono moronoŋ qetambaa?” ⁴ Kaen jen uugi keno iigi: Jamo somata qatawo ii mono qetanŋi kema ero. ⁵ Qasiriwaa jamo qaa oota kaen aantama nano uutanonŋ ugi. Ugi dindinŋiaagen eja gbaworo monŋ malekuya koriga taanŋa raro iigi. Kaen iima mamaga awawaligi.

⁶ Awawaligito, kokaen injjoro, “Mono toroko mende mobu. Onŋ Nazaret eja Jiisaswaajon monŋganju. Ii maripoononŋ qegito, iinonŋ mono gbilinŋ waaja. Kawaajon koi mende eja. Ibu! Duŋa koi, iikanonŋ sulugi ero. ⁷ *Kawaajon mono kema Piito ano gowokouruta kuuya buju kokaen injjowu, ‘Iinonŋ mono jeta meŋ onŋoma waladeen Galili prowinsnonŋ kembaa. Onŋ kaanagadeen iikanonŋ kema qaaya jerotiwaa so ii ibu.’ ”

⁸ Kaen injjoro aaruŋ jenengia ororo jamo ootanonŋa kamaan bobogariŋ kenŋi. Sombugia mogitiwaajonŋ qaa monŋ mende jegito, qaagia bogoro. Kianŋ.

Jiisasnonŋ Maria Magdalaga iwaanonŋ asugiro.

Mat 28.9-10; Jon 20.11-18

⁹ Jiisasnonŋ Maria Magdalaga iwaa uutanonŋa omejiilanŋ 7 onŋotaaro laligoro. Jiisasnonŋ koomunonŋa waama Sonda gomaamba amandiinonŋ wala Maria ii asuginŋ muro. ¹⁰ Asuginŋ muro alaurutanonŋ Jiisaswo laligonŋ kouma kambanŋ iikanonŋ jinŋenŋ qama saagiti, Marianonŋ mono iyonŋoononŋ kema bujuya injjoro. ¹¹ Injijoroto, Jiisasnonŋ gbilinŋ laligoro Marianonŋ iiroti, ii mende moma laarigi. Kianŋ.

Jiisasnonŋ alawoita yoroononŋ asugiro.

Luuk 24.13-35

¹² Kawaa gematanonŋ alawoitanonŋ Jerusalem siti mesaonŋ gomanŋ monŋonŋ kembojonŋ kananonŋ keni Jiisasnonŋ kaitania meleema asuginŋ orono. ¹³ Yorononŋ kaanagadeen kema bujuya ii alauruta injjorito, yonŋononŋ ii kaanagadeen mende moma laarigi. Kianŋ.

Jiisasnonŋ gowokouruta asuginŋ onŋono.

Mat 28.16-20; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁴ Kanagenŋ gowokouruta 11 yonŋononŋ ajoroonŋ nene neŋ ragi yonŋoononŋ kaanagadeen asugiro. Asuginŋ uugia kotiirotiwaajonŋ temboma koomunonŋa waaro iigiti, iinonŋ bujuya injjogi ii mende moma laarigitiwaajonŋ ii jen onŋono. ¹⁵ *Jiisasnonŋ kokaen injjoro, “Onŋ mono kantri so kema gomaŋa gomaŋa liligonŋ ejemba laligonŋ kenjutiwaa so Oligaa Buŋana jen asarigi mobu. ¹⁶ Monŋonŋ Anutu moma laariro oomulu meŋ mugi uuta meleembaati, iinonŋ mono letoma Siwewaa buŋa koloowaa. Monŋonŋ mende moma laariŋ yangisenŋ laligowaati, Anutunonŋ mono iwaa qaa jen tegoro gere siawaa buŋa koloowaa. ¹⁷ Moma laariŋ noma laligowuti, ii aiwese meŋ onŋombe kaniagia kokaen koloowaa: Yonŋononŋ noo qanonŋ omejiilanŋ onŋotaawuya. Kantri tosia yonŋoononŋ qaa jen laligowuya. ¹⁸ Mokolenŋ borogianonŋ meŋ metaambuya. Nombenŋ warabe apu iwoi negi iikanonŋ mono mende meŋ bolinŋ onŋombaa. Borogia ji ejemba qagianonŋ anŋi qeaŋgowuya.” Kianŋ.

Jiisasnonŋ Siwe gomanonŋ uro.

Luuk 24.50-53; Apo 1.9-11

¹⁹ *Poŋ Jiisasnonŋ qaaya kaen injjoro Anutunonŋ wano Siwenonŋ uma Anutuwaa boro dindinŋanonŋ rama laligoja. ²⁰ Eu laligojato, gowokourutanonŋ mesaonŋ gomanŋ balonŋ so kema Buŋa qaaya jen seinŋ laligogi. Kaen laligogi Poŋonŋ yonŋowo gawonŋ meŋ inaan onŋono anŋoleto asugiro qaagianonŋ kotiiro. Kianŋ.

* 16:7: Mat 26.32; Maak 14.28 * 16:15: Apo 1.8 * 16:19: Apo 1.9-11

Luuk Oligaa Buṅa Luuknoṅ ooro. Jeṅ-asa-asari

Uumeleen yoṅonoṅ miti dologa mende meṅ kajuti, dokta Luuknoṅ ii eja uuta Tiofiluswaajonṅ qendeemambaajonṅ ama Oligaa Buṅa koi ooro. Luuk ii Jiisaswaa gowokoya 12 yoṅonoṅga moṅ qaagoto, Griik ejaga koloonṅ ji ejemba meṅqeeṅgo gawonoṅ laligoro. Luuknoṅ Jiisaswaa kania woi ii kokaenṅ qendeema nononja: 1) Anutunonṅ Hamoqeṅqe Toya wasimambaa qaa somoṅgoroti, ii Israel iyoṅoononṅ kolooro, 2) Iinoṅ kantria kantria meṅ qeaṅgoṅ nonomambaajonṅ karo. Pombaa Uṅa Toroyanonṅ Jiisas oono “Ejemba kamaanqeqeta yoṅoojonṅ Oligaa Buṅa” jeṅ asariṅ laligoro. Ejemba iwoi kania kania kawaaṅ memeqemeanṅ ama laligogiti, Jiisasnoṅ iyoṅoojonṅ majakaka moma ilaanṅ oṅoma laligoro. Luuknoṅ sundu kaanṅa seiseiya areṅgoṅ oodabororo. Luuknoṅ korisorowaa sunduya mamaga ooro. Jiisasnoṅ wala namonoṅ kamaaro ano tetegoyanonṅ namo mesaṅ Siwenonṅ uro. Kawaaṅ korisoro seiseiya ii boṅ 1-2 ano boṅ 24 iikanonṅ eja. Jiisasnoṅ Siwenonṅ uro Buṅa gawonṅ meṅ seigi momalaari tuuṅnoṅ somariinṅ somariinṅ keno. Luuknoṅ iikawaa sunduya ii buk qata “Aposol gawonṅ meme,” iikanonṅ oorota eja.

Luuknoṅ Oligaa Buṅa ooroti, iikawaa qaa waṅa ii kokaenṅ sokoma ano eja: Qa-makooli gawonṅ megi honṅa kolooro. Uṅa Toroyanonṅ ejemba sololoonṅ oṅono laligogi. Emba yoṅonoṅ Jiisaswo gawonṅ mamaga nanṅonṅ megi. Anutunonṅ siṅgisonṅgogia mesaṅ laligoro.

Buk kokawaa bakaya waṅa 8 ii kokaenṅ:

Buk kokawaa kania Luuknoṅ ooro boṅ 1.1-4
Jon Oomulu eja ano Jiisas koloonṅ somariiri 1.5–2.52
Jon Oomulu ejanonṅ Anutuwaawaa gawonṅ mero 3.11-20
Jiisas oomulu meṅ muro aṅgobato mokolooro 3.21–4.13
Jiisasnoṅ qenjaaro gawonṅ Galili prowinsnoṅ mero 4.14–9.50
Galili mesaṅ kana kema Jerusalem keuro 9.51–19.27
Jerusalem keuma sonda konoga laligoro 19.28–23.56
Waama asuginṅ oṅoma Siwenonṅ uro 24.1-53

Matyuu, Maak, Jon yoṅonoṅ sundu tosia mende oogiti, ii Luuknoṅ iyaṅodeenṅ ooro bakaya 2 ano 6 iikanonṅ eja. Sundu tosia ii kokaenṅ: Gajoba yoṅonoṅ rii qagi. Lama galenṅ yoṅonoṅ Jiisas kolooro kanṅ iigi. Jiisasnoṅ melaadianonṅ jiwowonṅ jigonoṅ uro. Samaria ejanonṅ gbilibuurunṅ eja kiankomunṅ muro ano qewolonṅ ejanonṅ siṅgisonṅgononṅ kemeṅ sooroti, iikawaa sareqaaya.

Luuknoṅ tere Tiofiluswaa ooro.

¹ Gejatootoo ejembanonṅ Hamoqeṅqe Toya koloowaatiwaa qaa jegi iikawaa honṅa batunananonṅ asugiroti, ejemba mamaganonṅ kawaa sunduya kanainṅ oogi. ² Iwoi honṅa ii batunananonṅ asugiro tosiyanonṅ ii kanakanaiyanonṅga kanainṅ kouma iyangiaa jaagianonṅ iima moma yagogiti, yoṅonoṅ iikawaa so kawaa bujuya toroṅenṅ jeṅ seigi gejanananonṅ kemeṅ ananaa buṅa kolooro. Ejemba kaanṅa yoṅonoṅ Buṅa ii kanainṅ papianonṅ oonṅ areṅgogita eja.

³ Niinonṅ kaanṅagadeenṅ iwoi kuuya asuginṅ kouroti, ii tororo qisinṅ oṅombe kanianonṅga kanainṅ jegi moma kotojenṅ. Oo Tiofilus niinonṅ gooṅonṅ mobe uuta koloojanṅ. Niinonṅ giwo qaa aminṅ mobotiwaajonṅ mobe awaa kolooro Jiisaswaa sunduya ii kuuyagadeenṅ

arenjon oojen. ⁴ Buja qaa hona kuma gonji mojanj, giinon iikawaa kania weenjon korebore moma komuwa. Kianj.

Jon koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

⁵ *Judia prowinswaa kin qata Herod iwaa kambaanon eja mon qata Zekaraia laligoro. Iinon jigo gawon galen laligon Abaiawaa gawon arenjon nano. Embia qata Elisabet iinon kaanagadeen jigo gawon galen Aarombaa gbili mon kolooro. ⁶ Yoronon Anutuwaa jaanon laaligo dindiņa laligon Pombaa jojopan qaa ano jenkooto ii kuuya tororo otaan koposowaa qaagara qaa laligori. ⁷ Laligorito, Elisabetnon kopimbaajon gbiligara qaa laligon ejemba wana koloori.

⁸ Kamban monjon Abaiawaa gawon aren kambaanon karo Zekaraianon jigonon galen gawon mewaatiwaajon Anutuwaa jaasewanon kouro. ⁹ Kouro jigo gawon galen yononon kaiyakagia otaan batugianon gawon mendeema Zekaraia metogogi Pombaa alatanon uma jiniņ moronawo ooro. ¹⁰ Jiniņ marae ononon kambaanon kan kuuro iinon iwoi moronawo ii ooro ejemba tuun kuuya yononon jiwowon jigo seleengen mamboma Anutu qama koolin ragi.

¹¹ Jiniņ ooro morononon pumpunjon miri uuta sokono kanon Pombaa gajoba monjon alatanon eu asugin mun boria dindiņaagen nano. ¹² Nano Zekaraianon iima aaruņ toroko moro. ¹³ Toroko moroto, gajobanon kokaen ijoro moro, “Zekaraia, gii toroko mende moba. Anutunon qamakooliga modaboroja. Kawaajon embaganon koro ama koko meraga mewaa. Ii mero giinon qata Jon qaba.

¹⁴ Meraga kolooro uuganon iwaaajon qeangoro aisoona ejemba mamaganon korisoro mobuya. ¹⁵ *Ii nemunaa goron uutanon raro Unj Toroyanon iikanondeen kanain uuta saa qero somariin wain me apu kotiga ii mende nen Pombaa kooronon eja uuta koloon laligowaa.

¹⁶ Kaen laligon Israel ejemba mamaga uugia meleeno Pongia Anutuwaanon eleembuya. ¹⁷ *Anutuwaa Unjon gejatootoo eja Elaija inaaro ku-usun qaganon gawon meroti, iinon mono iikawaa so waladeen keno Ponjon gematanon kawaa. Iinon kema kanageso uu kuun onono Ponjon kawaatiwaajon jojoriņ nambuya. Man ano merabora juma deengi uukuuku meņ onono mombo metulanjon aowuya ano qootogo ejemba ii dindiņa yonoo momo arenjon keubuya.”

¹⁸ Siwe gajobanon kaen ijoro Zekaraianon jero, “Embanawo noronon ejemba wana koloojotiwaajon qaaganon mono nomaen honawo koloonaga?”

¹⁹ *Kaen jero meleeno, “Nii Geibriel. Niinon Anutuwaa wambu-soononon nambe wasin nono buju awaa koi meņ kan gijowe mojan. ²⁰ Noo qaa jena honawo koloowaati, giinon ii jewe mende moma laarijanwaajon qaaga mono muungoro nekon laligowa. Kaen laligona buju qaa kokawaa hona koloowaatiwaa kamban kan kuuro iikanon neselanga lolooro qaa mombo jewaga.”

²¹ Kamban biiwianon kanon ejembanon mamboma rama Zekaraianon jiwowon jigonon eu kamban koriga nanotiwaajon uugianon motoqoto mogi. ²² Kaen ama ragi seleengen kamaan qaa jemambaajon amamaaro moma asariņ kokaen jegi, “Iinon jiwowon jigonon nama jaaya meleeno Siwenonga unj mon iija.” Kaen jegi borianondeen kaisare ama onoma nekon koloon laligoro.

²³ Kaen laligon jigo gawon meme kambaanon tegoro eleema mirianon keno. ²⁴ Ween tosia tegoro Elisabetnon koro ama koin 5 kawaa so mirinon asanjon kokaen jen rama laligoro, ²⁵ “Merana qaawaajon ejembanon meņ kamaan nongi Ponjon wambusoon qen noma iikawaa lombota meņ giliņ kiankomun nonja.” Kianj.

Jiisas koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

* 1:5: 1 Hist 24.10 * 1:15: Jan 6.3 * 1:17: Mal 4.5-6 * 1:19: Dan 8.16; 9.21

²⁶ Elisabetnon koro anotiwa koina 6 kolooro Anutunon gajobaya qata Geibriel wasiro Galili prowinswaa gomaŋa mon qata Nazaret kanon kamaaro. ²⁷ *Kamaan emba saraŋ jumuna qata Maria iwaanon keno. Iinon eja qata Joosef iwaa emba bunaga laligoro. Joosefnon kin Deiwidwaa gbilia mon kolooro. ²⁸ Gajobanon Mariawaanon kema kokaen ijoro, “Oo Maria, weenga awaa. Poŋnon kalenmorian goma giwo namba.”

²⁹ Kaen ijoroto, Marianon jolon iikawaajon mamaga aaruŋ kania mon gama motogoto moro. ³⁰ Motoqoto moro kokaen ijoro, “Maria, Anutunon kalenmorian gono iwaa jaanon sokonjan. Kawaaajon toroko mende moba. ³¹ *Moba, giinon koro ama koko meraga mewaga. Men qata Jiisas qaba. ³² *Jiisas iinon somariin eja qabuŋayawo kolooro qata ‘Uuta somataa Meria,’ qagi laligowaa. Kaen laligoro Poŋ Anutunon amboya kin Deiwidwaa jin karon duŋ muro ejemba galen koma onoma laligowaa. ³³ Jeikobwaa kanageso yoŋoo kingia koloon tetegoya qaa galen koma onoma laligowaa. Bentotonja iikanon mono kambaŋ monnon mende qaombaa.”

³⁴ Gajobanon kaen ijoro Marianon jero moro, “Yei! Nii ejawaa kania mende mojen. Kawaaajon qaa jejanj, iikawaa hona mono nomaen koloowaa?”

³⁵ Kaen jero moma meleeno, “Uŋa Toroyanon mono anjon koma gono Anutu uuta somataa esuŋanon sokoma turuŋ gombaa. Kawaaajon mera mewagati, iinon toroya kolooro ejembanon qata ‘Anutuwa Meria,’ jen qamakebuya. ³⁶ Moba. Tinitosaga Elisabet iinon kaŋagadeen ‘Kopin laligon mera memambaajon amamaaja,’ jegito, kilen emba waŋa koloon kambaŋ kokaamba koko merawaa koroyawo kolooro koina 6 kolooja. ³⁷ *Anutunon iwoi mon amambaajon jen ii mende amamaankeja.”

³⁸ Kaen jero Marianon ijoro, “Moba, niinon Pombaa welenqege emba koloojen. Kawaaajon qaa jejanj, iikawaa so saanon koloon nomba.” Kaen ijoro Siwe gajobanon mesaon keno. Kian.

Marianon Elisabetwaanon kusu kema iiro.

³⁹ Marianon ii moma kambaŋ koriga mende kolooro waama uulanawo jojorin goman baanon uma Judia prowinswaa taonja monnon keno. ⁴⁰ Kema Zekaraiwaa mirinon uma embia Elisabet iima aisoon jolona jero. ⁴¹ Jolona jero iikanondeen moro koko meranon goron uutanon luguŋ uma kamaaro Uŋa Toroyanon Elisabetwaa uuta saa qero.

⁴² Saa qero qa somata qama kokaen jero, “Oo alana, Anutunon kotumotueya uuta ama gono emba batunananon laligowaga ano mera mewagati, ii kaanjadeen kotuegon mubaa. ⁴³ Nomaembaajon Poŋnaa nemuŋanon kan niiro kaen koloon nonja? ⁴⁴ Moba, gii jolona jena qaa aroga gejananon kemero meranon goronon kaŋagadeen korisoro qaganon luguŋ uma kamaaja. ⁴⁵ Poŋnon buju qaaya jero moma iikawaa hona asugiwaati, ii moma laarijanjwaajon goojon mobe simbawonawo koloojan.” Kian.

Marianon korisoro rii qaro.

⁴⁶ *Marianon qaa ii moma kokaen jero,

“Ii-ia! Noo uu kononanon mono jinonja qaa Poŋ mepeseja.

⁴⁷ Noo unananon Anutu, Hamoqege Tonaajon aisoon korian maaja.

⁴⁸ *Niinon welenqege emba kamaanqegeta laligojento, Anutunon kilen ba koma kiankomuŋ nonja.

Moba, ejemba tuuŋa tuuŋa kete kanain koloowuti, yoŋonon mono noojona ‘Simbawonawo!’ jen mepeseŋ noma laligowuya.

⁴⁹ Ku-usuŋ Toyanon mono angoletto uuta men nono laligojen.

* 1:27: Mat 1.18 * 1:31: Mat 1.21 * 1:32: 2 Sml 7.12, 13, 16; Ais 9.7 * 1:37: Jen 18.14 * 1:46: 1 Sml 2.1-10 * 1:48: 1 Sml 1.11

Iwaa qata ii Toroya.

⁵⁰ Ejemba kete namonon laligojuti ano kanagen koloon seiwuti, iyonoo batugianon isi daen yononon Anutuwaa jeta uuguwubotiwaa toroko mobuti, iwaa kiankomuyanon mono yonowo pondan ewaa.

⁵¹ Anutunon borianon angoletu men iikanon usuna gendeema nonono iinin.

Ejemba iyangia men biwiin aon sewanpirin laligojuti, Anutunon mono ii kondeema onono simbirinsambaran koloon laligoju.

⁵² *Kin ponja ponja jinkaron dungianon rama ejemba galen koma onoma laligogiti, Anutunon ii iikanon qetegon utama onono kamaagi. Kamaagito, kamaanqeqeta iiga mono men uma onono.

⁵³ Ejemba iwoiwaa memeqemeyan ama laligogiti, iyonoo uugia mono iwoi awaa awaanon saa qeroto, ejemba qaqabunagiawo ii wasin onono borogia bobora een kenji.

⁵⁴⁻⁵⁵ *Anutunon ambosakonjurunana metogon unuano Israel koloogi nono torogon Anutuwaa welenqeqeuruta laligojon.

Anutunon wala eenanon jojopan qaaya kokaen jen somonjon nonono, 'Niinon Abram ano iwaa gbiliuruta tetegoya qaa laligon uma laligowuti, ii kiankomun onoma laligomanja.'

Kaen jen qaaya ii mende duduun laligon kouro.

Qaagoto, iinon mono qaa jeta ii otaan laligon kete baagon nonomambaajon kaja." Marianon kaen jero.

⁵⁶ Marianon koinj karoon kawaa so Elisabetwo laligon mombo mirianon eleeno. Kianj.

Jon Oomulu ejanon kolooro.

⁵⁷ Elisabetwaa mera meme kambananon kanj kuuro koko meraga mero. ⁵⁸ Koko meraga mero miri kosianon laligogiti ano tinitosauruta yononon Ponjon kiankomu uuta gendeema muroti, ii moma asarin iwo motoon korisoro anji.

⁵⁹ *Korisoro ama ween 7 tegoro waama kema Anutuwaa aiweseya mera selianon kotowutiwaajon ajoroogi. Ajoroon manaa qata Zekaraia ii wase men muwombaajon jegi. ⁶⁰ Jegito, nemunanon jero, "Ii qaagoto, qata mono Jon qabonja."

⁶¹ Jero kokaen ijogi moro, "Jon qajanto, goo tinitosaga yonoononga mombaa qata kaen mende eja." ⁶² Kaen ijogi nama mananon iwaa qata qabaatiwaa qisin borogianon kaisare anji.

⁶³ Kaisare anji tafewaajon qisiro mugi iikanon tere kokaen ooro, "Qata ii Jon." Kaen ooro iikawaajon kuuya aarun tililingogi. ⁶⁴ Aarun tililingogi iikanondeen buuta afaangoro neselana lolooro qaa jen Anutu mepeseero. ⁶⁵ Mepeseero alaurugia kuuya yononon qarasombugia mamaga mogi. Mogi iwoi kolooroti, iikawaa bujuya amin mogi sein Judia baana goman kuuya sokono.

⁶⁶ Bujuya amin mogi kuuyanon ii moma uu konongianon ama anjon konji. Ponjon ku-usuna kokosaposapo qaganon maaro laligoroti, iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, "Mera koi kanon somariin mono naa iwoiga monj nomaen ama menaga?" Kianj.

Zekaraianon gejatootoo qaa jero.

⁶⁷ Kaen jegi Unja Toroyanon manja Zekaraiawaa uuta saa qero gejatootoo qaa kokaen jero,

⁶⁸ "Nono Israel nonoonon Pon Anutu mepeseewonja. Ii-ia!

* 1:52: Job 5.11; 12.19 * 1:54-55: Jen 17.7 * 1:59: Lew 12.3

- linonj mono kanagesouruta ba koma nonoma downenana memambaaajon jojorinj kawaa.
- 69 Anutunonj welenj ejia kinj Deiwidwaa kanageso nonoo batunananonjga eja ku-usunawo kuuro waama Hamoqeqe Tonanaga koloowaa.
- 70 Monowaa monoyanonjga gejatootoo ejembauruta tak-kootoya ii sololoonj onono qaa je kokaen jenj laligogi,
71 'Niinonj mono kereurugia yonoo esunjgia qewe kamaaro onoo sewanjgia somongomanja.
Daenj yonononj kazi ama onombuti, niinonj mono kuuya iyonoo borogianonjga metogonj sopa somonjonj onomanja.'
- 72 Qaa kaen jenj benjurunana kiankomunj onoma yonowo soomonggo arenj tania monj somonggoroti, ii romonjonj otaaro hamoqeqewaa honja asugiwaa.
73 Soomonggo qaa ii benjana Aabrahambaaajon jenj jojopan qaanonj jenj kotiirota eja.
74 Soomonggo qaa iikawaa honja kokaenj:
Iinonj nono kereurunana yonoo borogianonjga metogonj nonono yonoojonj toroko mende moma welenja qen munj laligowonja.
- 75 Iinonj qaanana jenj tegoro solanjaninj iwaa jaanonj soraaya koloonj laaligonana honja dindinja kaenj laligonj komuwonja.
76 *Oo kokona Jon, giinonj somariinj laligonj waladeen kema ejemba uugia mindinjonj iikaan ama Pombaa kania meleuna kawaa.
Kawaaajonj qaga 'Anutu uuta somataa gejatootoo ejaga,' kaenj qagi laligowaga.
- 77 Kaenj laligonj hamoqeqe Toyaa kania ii Anutuwaa kanagesouruta kuma onona ii moma kotonj uugia meleenji Anutunonj singisonjgogia songbama mesaowaa.
- 78 Anutunananonj uutanonj jopagonj kiankomunj nonomakeja.
Kaenj ama ba koma nonoma widia eukanonja ano bilikbilik anja.
Kawaaajonja nonononj mono wenjgeran suluro asuganonj asariwombaa anjonj.
79 *Nono pangamanonj tintuanj raninj koomuwaa kondomondo Toyanonj angonj koma nonomakejato, weenj jilinjolanj kouma qanananonj kuunj menj asarinj nonombaa.
Menj asarinj nonono luaewaa kania asuganonj asugiro iima iikanonj keuma riinj nambonja." Zekaraianonj kaenj jero.
- 80 Mera Jon iinonj somariinj waaro Unja Toroyanonj inaanj muro Anutuwaa qele eja kotakota kolooro. Kaenj koloonj balonj qararanjonkonjononj laligoro kambanjonj kanj kuuro Israel kanageso yonoo jaagianonj asuganonj asuginj qenjaaro gawonja kanainj mero. Kianj.

2

Jiisas Betlehem taononj kolooro.

Mat 1.18-25

¹ Jon Oomulu ejanonj kolooro kamban kanonj Siisa-kinj Oogastus iinonj Room sitinonj gomanja gomanja galenj koma onono. Galenj koma onoma takis kanainj mewutiwaajonj gawmambaa jenjkotoo ano gomanja gomanja kuuya yonononj ajoroogi kuskus (sensus eja) yonononj qagia papianonj onj arenjgogi.

² Arenj gawonj ii kamban mutuyaga megiti. Megiti, kamban iikanonj eja qata Kwirinius iinonj Siria prowinswaa gawana laligonj galenj koma onono. ³ Oogastusnonj jenjkotoo ano ejemba korebore horonj keuma qagia arenjonj oowutiwaajonj iyanjgiaa kolokoloo gomanjgia wanja so kenji.

* 1:76: Mal 3.1 * 1:79: Ais 9.2

⁴ Galili prowinswaa taon qata Nazaret iikanon eja qata Joosef laligoro. Iwaa amboya ii kin Deiwid. Kin Deiwidwaanon taon qata Betlehem ii Judia prowinsnon ero. Kawaajon Joosefnon Nazaret mesaon uma kemen Betlehem keno. ⁵ Keman jero kambañ kanon emba bunaya qata Maria ii koroyawo laligoro. Laligoro ii aima ñaon qagara oowutiwaajon motoon keni.

⁶ Kema Betlehem keuri Mariawaa mera meme kambañonon kan kuuro. ⁷ Kan kuuro qenjaaro ee mirinon keuma iikawaa uutanon tintina mon mende mokolori. Kawaajon bao bulmakao mirianon uma rari. Rama iikanon mutu meria men oponon esuun bulmakao juuyanon ano kemen ero. Kian.

Lama galen yononon Siwe gajoba injigi.

⁸ Betlehem taon goman kanon eja tosiannon gomantiina so balon koria iikanon kema lama tuungia galen koma onoma laligogi. ⁹ Kaen laligogi gomantiina kanon Pombaa gajoba monon kosogianon asugin onono. Asugin onono Pombaa asamararanon liligon onoma asariro sombugia moma jenenjia ororo. ¹⁰ Jenenjia ororoto, Siwe gajobanon injoro, “Mono geja ambu! Niinon korisoro Buna somata ejemba korebore yonoojon men kajen, ii inisaama onomaña. Kawaajon jenenjia mono mende orowa. ¹¹ Buna ii kokaen: Onoo Hamoqeqe Togianon keteda koi kolooja. Iinon kin Deiwidwaa taonon koloon Pon qata Kraist kolooja. ¹² Qaa iikawaa aiweseya ii kokaen: Ono mono kema mera sayawo oponon esuun bulmakao juuyanon angi eji, ii mokoloowu.”

¹³ Gajobanon kaen jero iikanondeen gajoba tuun somatanon Siwenonga asugin iwo aitongon Anutuwaawaa mepemepesee rii qama kokaen jegi,

¹⁴ “Anutuwaawaa qabunaya mepeseenin Siwenon eukanon uja.

Iinon ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon uuqeeango moma balonon luae ama ononja.” Kian.

Lama galen yononon kema Jiisas iigi.

¹⁵ Gajoba yononon onomesaon Siwenon eleema ugi lama galen yononon angio kokaen jegi, “Ayo, Betlehem kanon iwoi kolooro Ponon iikawaa qaaya jero mojon, nono mono ii kema iibonja.”

¹⁶ Kaen jen esungiagadeen kema Maria Joosef ano mera sayawo bulmakao juuyanon eroti, mokolon iigi. ¹⁷ Iima nama gajobanon merawaa qaa jero moma kagiti, ii inisaama jen asarigi. ¹⁸ Jen asarigi mogiti, iyononon korebore aarun waliingogi.

¹⁹ Waliingogito, Marianon qaa kuuya ii uu konononon ama dungun somongon kania romongon laligoro. ²⁰ Waliingogito, iwoi kuuya Siwe gajobanon jerotiwaa so asugiroti, ii lama galen yononon iima moma kawaajon Anutuwaawaa korisoro rii qama mepeseegi. Mepeseen mesaon eleema kenji. Kian.

Mera qata Jiisas qagi.

²¹ *Jiisas kolooro Sonda motoongo kawaa so tegoro Anutuwaawaa aiweseya selianon kotowombaa kambanja karo qata Jiisas qagi. Siwe gajobanon qa ii waladeen qama murogo kambanj iikanondeen nemunaa goron uutanon kolooro. Kian.

Jiisas wama Anutuwaawaa bunja angi.

²² *Mooseswaa Kana qaanon qaa kokaen eja, “Embanon koko meria mutuya men ween 40 kuunanon laligoro tegoro suru guluga koma konjoratin mun onjo mono jiwowon jigonon uma mera ii Pombaa jaanon angi iwaa bunja koloojaa.” Kawaajon kambanj ii kan kuuro Joosef Maria yoronon qaa ii ten koma Jiisas wama Pombaa bunja kolooatiwaajon Jerusalem uri.

* 2:21: Lew 12.3; Luuk 1.31 * 2:22: Lew 12.6-8

²³ *Pombaa Kana qaanon qaa kokaen oogita eja, “Mera mutuya kuuya ii mono pegi Pombaa bunja soraaya koloowuya.” Yoronon qaa ii otaari. ²⁴ Kaanagadeen Pombaa Kana qaanon jenkooto qaa ejiwaa so kewo me kewosusu koon woi ii siimolon oowaotiwaajon Jerusalem sitinon uma keni.

²⁵ Kamban iikanon eja mon qata Simeon Jerusalem laligoro. Iinon uuta jumunja Anutuwaanon qokotaan uumeleembaa komagbiligbili ano Unja Toroyanon iwo nano Hamoqeqe Toyanon Israel uutanon asugiwaatiwaajon mamboma laligoro. ²⁶ Mamboma laligoro Unja Toroyanon qaa kokaen isaano, “Gii Pombaa Hamoqeqe Toya Kraist asugiro wala iimago koomuwagatiwaa siimboboloya mobaga.”

²⁷ Nemunmananon Mooseswaa Kana qaa otaan Jiisas wama jiwowon jigonon uri. Uri Unja Toroyanon Simeon sololoo kamban iikanondeen kaanagadeen jigonon uro.

²⁸ Uma mera ii iima men doongon Anutu mepeseen kokaen jero,

Simeombaa korisoro rii

²⁹ “Oo Pon, kete welen ejaganon saanon kema uuluaenon laligon komuwaa.

³⁰ Goo qaaga eji so Hamoqeqe Toya wasina asugiro ii neenaa jaananon iima simbawonawo mojen.

Kawaajon saanon kema komumanja.

³¹ Giinon hamoqeqe gawombaa kania mozozongon kantri kuuya yonoojon injisaama onona ii iima moma kotowu.

³² *Giinon Hamoqeqe Toyaa اساسا injisaana waba kantri yonoo uugia kuuro asariwu

ano qabunaganon geengaa kanagesoga Israel nonoo batunananon kaanjadeen somariiwaa.”

Simeombaanon gejatootoo qaa

³³ Simeonon merawaajon qaa kaen jero nemunmananon moma kiko ama walingori.

³⁴ Walingori kotuegon onoma nemunja Maria kokaen ijoro,

“Moba, Anutonon mera koi kuun ano Israel ejemba seiseiyanon ii gema qen kamaan unuro

mamaganon uugia meleema qeangowuya.

Anutu anjo ii ano aiwese kolooro mamaganon ii toropere jen mubuya.

³⁵ Toropere jen mugi uumomogia aasangoya ii kaen asuganon asugiwaa.

Geengaa uuganon kaanagadeen wosobiri kolooro iikanon soo sulutuk aana kaana uuga kuun qosombaa.” Kian.

Ana embawaanon gejatootoo qaa

³⁶ Jerusalem kanon gejatootoo emba waja mon qata Ana laligoro. Iwaa isia qata Aser, manja qata Fanuel. Emba kanon saraanon eja men laligoro gbani 7 motoon laligori. ³⁷ Laligori loya komuro malo koloon laligon kouro kamban iikanon gbania 84 kolooro. Iinon kamban so jiwowon jigonon uma ii ween mon mende mesaoroto, gomantiina اساسا Anutuwaajon nene singin laligon qama koolin waeya men mepeseen laligoro.

³⁸ Iinon kamban iikanondeen kouma mera ii iima Anutu mepeseero. Anutonon Jerusalem ejemba dowegia mewaatiwaajon mamboma laligogiti, kuuya iyonoojon mera iikawaa kania jen asariro mogi. Kian.

Jiisaswo Nazaret eleengi.

³⁹ *Joosef Maria yoronon Ponon arena jen kotooro Kana qaanon eji, ii kuuya ani tegoro Galili prowinsnon eleema taongara Nazaret kanon keni. ⁴⁰ Meranon somariin

* 2:23: Eks 13.2, 12 * 2:32: Ais 42.6; 49.6; 52.10 * 2:39: Mat 2.23

waama kotiin momakootoyanon asugin saa qero Anutuwaa kalenmoriananon turun muro laligoro.

Jiisas gbania 12 kolooro jiwowon jigonon ugi.

⁴¹ *Jiisaswaa nemunmananon gbani so kiankomu* kendon kambananon Jerusalem sitinon uma kemakegi. ⁴² Kaen laligon Jiisas gbania 12 kolooro siligia amakejutiwaa so kambaŋa kan kuuro kaanagadeen uma kenji. ⁴³ Kema laligon kendon kamban iikanon tegoro eleema mirigaranon keni. Kenito, mera gbaworo Jiisasnon Jerusalem raro nemunmananon ii mende moma kotori. ⁴⁴ “Inon ejemba tuunleembe yonowo kenja,” jen ween motoongowaa so kana kema sakiti ano alaurugara yonoo uugianon qama monngani. ⁴⁵ Qama monnganito, mende mokolon mombo eleema Jerusalem kema monngani.

⁴⁶ Monngama laligori ween karon tegoro jiwowon jigonon uma iikanon mokolori. Mokolori eja somata yonoo batugianon raro. Raro kuma mugiti, ii moma qisin onoma raro. ⁴⁷ Rama Buŋa qaawaa kania tororo moma asarin dindinagadeen meleeno korebore yononon ii moma walingogi. ⁴⁸ Nemunmananon iima aarun nemunanon ijoro, “Merana, gii nomaembaajon kaen ama noronjan? Moba, mangawo noro goojon majakaka moma qama monngama laligori.”

⁴⁹ Kaen ijoro kokaen meleema orono, “Oro mono naambaajon nii monngama nonjao? Nii neenaa Amanaa mirinon rabe sokonji, ii mojado me qaago?” ⁵⁰ Kaen meleema oronoto, yoronon qaa jeroti, iikawaa kania ii mende moma asariri.

⁵¹ Mende moma asaririto, kilen waama yorowo eleema Nazaret taonon kema nemunmanan ten koma oroma laligoro. Jiisasnon qaa jeroti, nemunanon ii kuuya moma uu konononon ama somononon anjon kono. ⁵² *Jiisasnon laligon somariiro gbania uro momakootoya asarin seiro Anutunon kalenmorianan muro kotiin ejemba ano Anutu yonoo jaagianon sokoma onono. Kian.

3

Jon Oomulu ejanon Buŋa qaa jero.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Jon 1.19-28

¹ Zekaraiawaa meria Jon iinon gawon kanairo. Kamban kanon Siisa-kin qata Taiberius iinon Room sitinon laligon goman goman mindirin gbani 15 eja pon kolon toron galen koma onono laligogi. Galen koma onomambaajon goman goman Israel liligon ejuti, ii mosongi bakaya 4 kolooro yonoo kingia 4 ii kokaen kuun onongi:

Pontius Pailot, Herod, Filip ano Lisantias. Pontius Pailot ii Judia prowinswaa gawanagia laligoro. Kin Herodnon Galili prowins galen koma onono ano data Filipnon Ituria ano Trakonitis prowins woi yonoo pongiaga laligoro ano Lisantias iinon Abilene goman men laligoro.

² Jigo gawon galen wan woi laligori, qagara Anas ano Kaiafas. Kamban kanon Zekaraiawaa meria Jon iinon balon qararanon-kononon laligoro Anutuwaanon Buŋa qaa kolooro moro. ³ Anutuwaa Buŋa moma kema Jordan apu berenaa kosianon goman so liligon laligoro. Liligon laligon Buŋa qanon uugia kuun kokaen jen laligoro, “Ono mono uugia meleenji niinon oomulu men onoman. Kaen anji Anutunon singisongogia songbama mesaowaa.”

⁴ *Kawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon oorota iwaa Buju Terenon kokaen eja, “Qele gajoba monon balon qararanonkononon qama laligoro kema qata kokaen mobu,

* **2:41:** Eks 12.1-27; Dut 16.1-8 * **2:41:** Anutunon Iijipt kanon Israel ejemba injiima koboon unjuuguroti, kiankomu kendon iikawaa qata mon Pasowa. * **2:52:** 1 Sml 2.26; Gba 3.4 * **3:4:** Ais 40.3-5

‘Ponjon kawa-oo! Kawaajon mono jojorinj kania meleuwu. Mono uugia mindingonj kania qeleleewu.

⁵ Kana dondoonja kuuya mono qenj riigi dindiņa koloowa.

Baana wanjaleya kuuya ii mono qetegonj koma qeleleegi koria koloowa.

Kana misiqisiawo ii mono meagogi dingowa.

Haamononj kana kuno simbirinsambaranj eji, ii mono kotonj meleugi solananiwa.

⁶ Anutunonj oyanboyanj Toya wasiro karo gomaņa gomaņa kuuya yonononj ii iima moma kotowuya.”

⁷ *Jononj kawaa so uugia kuuro ejemba tuuņa tuuņa yonononj oomulu menj onombaatiwaaajonj iwaanonj kagi injiima kokaen injijoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onjo uugia mende meleengji Anutuwaa iriņa soono ironja meleema onjomambaaajonj anja. Ii oloņ kombombaa gejanono qaaya ii mono morononj injijoro sombugia moma koi kaju?”

⁸ * “Kawaajonj mono onanonj uugia meleembu. Kilenagianonja eleengji honja kolooro ii mono nanamemengianonj asuganonj qendeema laligowu. Uugianonj mondomondo qaa kokaen mende romongowu, ‘Nonononj Aabrambaa gbiliga laligoninj Anutunonj mende tiwilaan nonombaa.’ Kaenj totogianonj qenkejuto, honja ii mende amakeju. Niinonj kawaajonj kokaen injijomaņa: Anutunonj jamo koi saanonj jenj kotonj onono letoma Aabrambaa gbiliuruta koloonj Anutu mepeseenkebuto, onjo mono nomaenj?”

⁹ * “Uugia mende meleembuti eenj, Anutunonj mono onjo gere kaanja kono kamaa-wombaaajonj anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirinoņ giliro kemebuya. Gere kaanja komambaa wenja mono jeta sunja ama gere kanianonj ano jojorinj eja. Anutunonj mono kilenagiaa ironja meleema onombaa.”

¹⁰ Kaenj injijoro ejemba tuuņa tuuņa yonononj kokaen qisiņ mugj, “Kawaajonj nono mono nomaenj aninj sokombaa?”

¹¹ Qisiņ mugj kokaen meleeno, “Monjonj maleku woi menj laligoji, iinonj mono yoroononja monj ii malekuya qaa ii mubaa ano daenj yonononj nenegiawo laligojuti, iyonononj mono kaanagadeen nenegia qaa yonoojonj mendeema onombu.”

¹² *Takis meme eja tosianonj kaanagadeen oomulu menj onombaatiwaaajonj kanj qisiņ mugj, “Boi, nonononj mono nomaenj aninj sokombaa?” ¹³ Qisiņ mugj injijoro, “Gawmanonj takiswaa janğoya jenj kotonj ononota eji, so ii mono mende uugunj mewu.”

¹⁴ Manjaqeqe eja tosianonj kaanagadeen qisiņ mugj, “Nonoto? Nonononj nomaenj aninj sokombaa?” Qisiņ mugj kokaen injijoro, “Mombaanonj monembaajonj kuunj ubeqube ama luluuma mende ambuto, onjoangiaa tawagia menkejuti, iikawo mono uumotoonj ama bonjonj laligowu.” ¹⁵ Ejemba kuuya yonononj “Jononj Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo,” kaen jenj uugianonj romonğogi. Kawaa kania mobombaaajonj geja qenj qenj laligogi.

¹⁶ Kaen anji Jononj ii kuuya kokaen injijoro, “Niinonj apu toonjonj mulu menj ononjento, eja ku-usuņa kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usuņa uutanonj mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaaajonj niinonj iwaa kana esuyaa kasia ilaan isambaaajonj amamaamaņa. Iinonj mono Unja Toroya uugianonj ano gere bolanjonj koma konjoratinj onono iikaanja kanonj mulu menj onombaa. ¹⁷ Iinonj honja ano kaawoya mendeema orombaa saraya menj kouma kosonj korereņonj gosiwaa. Gosiņ wiit kota menj kululuunj kowianonj ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirinoņ kemenj tetegoya qaa jewaa.”

¹⁸ Qaa kaanja kaanja mamaga toroqen jenj uugia kuunj Oligaa Buņa ejemba tuunjelembe ii jenj asariņ onoma laligoro. ¹⁹ *Laligoroto, gomaņ bakayaa kiņ ponja Herodnonj dataa embia qata Herodias ii oloņ mero ano bologa kania kania ama

* **3:7:** Mat 12.34; 23.33 * **3:8:** Jon 8.33 * **3:9:** Mat 7.19 * **3:12:** Luuk 7.29 * **3:19:** Mat 14.3-4; Maak 6.17-18

laligoroti, ii Jonon inisaama asuganon jen muro. ²⁰ Jen muro kilenaya mon toroqen ama Jombaanon gawonja riijugon kawali galaña jero Jon menj kapuare mirinon anji. Kianj.

Jonon Jiisas oomulu menj muro.

Mat 3.13-17; Maak 1.9-11

²¹ Jonon ejemba kuuya oomulu menj onoma Jiisas kaanagadeen oomulu menj muro. Menj muro qama kooliro iikanondeen sombinon aantano. ²² *Aantano Unja Toroyanon meleema kewo koon kaanja koloon Jiisaswaa qaganon kamaaro. Kaen kamaaro Siwenonga qa aro mon kokaen kolooro, “Giinon neenaa komunjua meranaga koloona kerana qeangoro giimasiin moma gonjen.” Kianj.

Jiisaswaa ambosakonja yonoo qa arengia

Mat 1.1-17

²³ Jonon Jiisas oomulu menj muroti, ii gbania 30 kawaa so kolooro hamoqege gawonja kanain menj laligoro. Menj laligoro Joosefwaa meriaga kolooji, ejembanon kaen romongogi. Jiisas manja Joosef, asaya qata Heli. ²⁴ Jiisas amboya qata Matat, jariria qata Liwai. Liwai manja Melki, asia Janai, amboya Joosef, ²⁵ jariria Matatias. Matatias manja Aamos, asia Naahum, amboya Esli, jariria Nagai. ²⁶ Nagai manja Mat, asia Matatias, amboya Semen, jariria Joosek. Joosek manja Jooda, ²⁷ asia Joanan, amboya Reesa, jariria Zerubaabel. Zerubaabel manja Sealtiel, asia Neeri.

²⁸ Amboya Melki, jariria Adi. Adi manja Koosam, asia Elmadam, amboya Eer, ²⁹ jariria Joosua. Joosua manja Eliezer, asia Joorim, amboya Matat, jariria Liwai. ³⁰ Liwai manja Simeon, asia Juuda, amboya Joosef, jariria Joonam. Joonam manja Eliakim, ³¹ asia Melea, amboya Mena, jariria Matata. Matata manja Naatan, asia Deiwid, ³² amboya Jesi, jariria Oobed. Oobed manja Boaz, asia Salmon, amboya Naason.

³³ Jariria Aminadab. Aminadab manja Admin, asia Arni, amboya Hezron, jariria Perez. Perez manja Juuda, ³⁴ asia Jeikob, amboya Aisak, jariria Aabraham. Aabraham manja Teera, asia Naahor, ³⁵ amboya Seruk, jariria Reu. Reu manja Pelek, asia Eber, amboya Seela, ³⁶ jariria Kainan. Kainan manja Arpaksad, asia Siem, amboya Nooa, jariria Laamek. ³⁷ Laamek manja Metusela, asia Eenok, amboya Jared, jariria Mahalalel. Mahalalel manja Keenan ³⁸ asia Enos, amboya Seet, jariria Adam. Adam ii Anutunon mero kolooro. Kianj.

4

Satanon Jiisas angobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Maak 1.12-13

¹ Jonon Jiisas oomulu menj muro Unja Toroyanon uuta saa qero Jordan apunonga eleeno wama balon qararanjonkonon keno. ² Kema kanon laligoro Kilenaa Toyanon angobato menj munj laligoro ween 40 tegoro. Kamban 40 kanon nene mon mende nen laligoro tegoro neneyaaon komuro.

³ Neneyaa komuro Kilenaa Toyanon kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa meriaga kolojanj een, ii mono qendeema jamo koi jen kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Ijoro meleeno, “Qaago! Bunja Terenon qaa kokaen oogita eja, ‘Nenenondeen ejemba laaligo mende nonomakeja.’”

⁵ Meleeno Satanon wama baanja koriga monjonj uma namowaa kantria kantria kuuya ii uulanawo qendeema muro. ⁶ Qendeema munj kokaen ijoro, “Niinon kantri kuuya ii galañ koma onomambaa ku-usunja ano esuhina iwoiyaa akadamuya ii noo boronanon aanaga eja. Kawaaonj ii neenaa aijnanon moroga mumanjen saanon

* **3:22:** Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 9.35 * **4:4:** Dut 8.3

ii mumaŋa. Kawaajon iwoi kuuya koi mono goo boroganon amaŋa. ⁷ Kawaajon gii waena men mepeseen nombaati een, ii kuuya mono goo buŋaga koloodaborowaa.”

⁸ *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Buŋa Terenon qaa kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon Anutugaa waeya men mepeseen ii motoonŋo welen qen mun laligowa.’ ”

⁹ Meleeno Satanon Jiisas mombo wama Jerusalem sitinon kema jiwowon jigowaa waarenanon eu uma kokaen ijoro, “Gii Anutuwaaw meria koloojan eeŋ, mono kokainonŋa lugun emu kemeba. ¹⁰ *Buŋa Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutunon gajobauruta jen koton onono saanon galen koma sopa somonŋon gombu,’ ¹¹ *ano qaa mon ii kokaen, ‘Yononon borogianon ama nononŋolin gonŋi kemen jamonon kanaganon gun mijimiji mende ambaa.’ ” Kawaajon saanon kemen mende tiwilaan gombaa.

¹² *Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Qaago! Anutunon jeja, ‘Gii mono Pon Anutuga anŋobato mende men muba.’ ”

¹³ Kilenaa Toyanon anŋobato kuuya ii Jiisas ama muro tegoro mesaon keno. Kiaŋ.

Jiisasnon kanain hamoqeqe gawon mero

Mat 4.12-17; Maak 1.14-15

¹⁴ Jiisasnon balon qararanŋonŋona mesaoro Unŋa Toroyaa ku-usunanon iwo nano Galili prowinsnon eleeno. Eleeno qaa bujuyanon sein goman miri liligon rama kenŋiti, ii kuuya sokoma keno. ¹⁵ Sokono gomaŋa gomaŋa liligon qamakooli mirigianon uma Buŋa qaa kuma onono. Kuma onono mogiti, kuuya iyononon aisoon mepeseen mugi. Kiaŋ.

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Maak 6.1-6

¹⁶ Jiisasnon eleema somasomarii taonŋa Nazaret kanon keno. Sonda kendonon karo amakejiwaa so qamakooli mirinon uma Buŋa Tere weenŋon onomambaajon waaro. ¹⁷ Waaro gejatootoo eja Aisaiawaa Buju Tere mug metuma qaa batuya kokaen oogita eji, ii mokoloo:

¹⁸ *“Pombaa Unŋa Toroyanon noo uunanon kemen gawon memewaajon bedu men noma ejemba

kamaanqeqeta yononon Oligaa Buŋa jen asarinkejen. Iinon wasin nono qaa kokaen jen seinkejen:

Bologanon gbadoon onono laligojuti, Anutunon mono ii isama metogon onono laligowu.

Anutunon jaagoo ejemba jaagia metooro mombo unŋ iibuya.

Kike taribari ama mendunŋon men kamaan anŋi laligojuti, Anutunon mono ii metogon onono siiseweweya qaa laligowuya.

¹⁹ Ponon hamoqeqewaa gbani awaa ano kan kuuwaati, niinon iikawaa qeleyaga kan ii jen asarinkejen.”

²⁰ Qaa kaen weenŋon tere pipipiiya ii pipiin galenŋa mun kamaan raro. Raro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya dorondon ama jaasapo iigigiigi. ²¹ Iigigiigi kanain kokaen injoro, “Buju Terewaa qaa koi weenŋowe gejagianon kemero mojuti, iikawaa honŋa mono kete koi asugija.”

²² Kaen injoro kalenmorian qaaya qaaya buutanonŋa kamaaro kuuyanon ii moma walinŋon jen sororogon mun qaa iikawaa jenkelekeleya ii kokaen jegi, “Eja koi Joosefwaa meriaga me?”

²³ Jegi kokaen injoro, “Ono kambaŋa kambaŋa gbaqooson qaa koi jenkeju, ‘Menqeeanŋo eja gii mono geenŋa men qeanŋon aowa.’ Ono gbaqooson qaa ii keteda

koi nijowombaajon mojudi, ii mojen. Ii jen kokaen jewuyaga, ‘Gii Kaperneam taonon kema angoletu uuta mena bujuya moniji, iikawaa so mono geengaa gomanon koi kaanagadeen mewa.’ ” ²⁴ *Kaen jen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injomaña: Gejatootoo ejemba mon iyanaa somasomarii taonon mende moma uma mubuya.

²⁵ * “Niinon qaa honabona mon kokaen injomaña: Elaijawaa kambanon Anutunon Siwe naguya kono gbani karoon ano koin 6 kawaa uutanon kon mende kiro bodi somata kolooro namo kuuya sokono. Kamban kanon emba malo mamaga Israel uutanon laligogi. ²⁶ *Mamaga laligogito, Anutunon Elaija yonoononga mombaanon kemaatiwaajon mende wasiroto, waba balon Saidombaa goman qata Sarefat iikanon emba malo motoongoya iwaanon wasiro keno. ²⁷ *Gejatootoo eja Elisawaa kambanon manibanon Israel eja mamaga turun onono laligogito, iyonoononga mononon mon mende solanairo. Qaagoto, waba balon Siriaga eja qata Naeman ii motoongonon mono Elisawaa qaaya moma laarin solanain qeangoro.”

²⁸ Jiisasnon kaen injoro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya qaa ii moma iringia soono uuduudu koloon onono. ²⁹ Uuduudu koloon onono waama Jiisas konjoma otaagi taon seleenjen keno. Taongia ii baanaa sia kosianon megii nanoti, mono iikanon hagogi kemaatiwaajon kenji. ³⁰ Kenjito, batugianon qendeema onomesaon keno. Kian.

Kaperneam taonon ome mon konjono.

Maak 1.21-28

³¹ Jiisasnon Galili prowins uutanon Kaperneam taonon kamaan keuma Sabat kendonon ejemba tuun kuma onono. ³² *Kuma onono qaayanon ku-usunawo kolooro jero. Kawaajon kanageso yononon ii iima aarun waliingogi.

³³ Qamakooli miri iikanon eja mon omeyawo raro. Raro omeyanon terejon silama qa kokaen qaro, ³⁴ “Ae! Jiisas, Nazaret eja! Gii nomaen ama nonomambaajon anjane? Mono tiwilaan nonomambaajon kajan me? Nii kaniaga moma kotojen. Gii Anutuwaanon eja Tak-kootoya koloojan.”

³⁵ Kaen qaro Jiisasnon temboma kokaen jen muro, “Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaon togowa.” Kaen jen muro omenon eja ii men giliro tama batugianon namonon kemero qen mizimizi mende toton koloon kouma mesaon keno.

³⁶ Keno kuuyanon newogia tegoro waliingon batugianon amin moma kokaen jegi, “Yei! Qaa koi naa qaaga? Iinon mono esunmumu qaganon ome jen koton onono ten koma kouma kenju.” ³⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa qabunayanon sein goman kuuya kosere rama kenjiti, iikanon kema sokono. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga menj qeangon onono.

Mat 8.14-17; Maak 1.29-34

³⁸ Jiisasnon waama Kaperneam qamakooli miri ii mesaon Saimon Piitowaa mirinon uro. Uro Saimombaa seujanon selegere ji uuta kiro ero. Ero iwaajon ama Jiisas qama koolin mugi. ³⁹ Qama koolin mugi kema usugon kemen selegere jen koton muro mesaoro iikanondeen waama nene onon unuagi.

⁴⁰ Ween jaaya tegon kemero kanon ejemba daen yononon alaurugia ji kania kania kanon injiro egiti, ii kuuya unuama Jiisaswaanon kagi. Kagi boria kuuya yonoo qagianon ana ana ano qeangodaborogi. ⁴¹ Ome yononon kaanagadeen ejemba mamaga yonoo uugianonga kouma silama kokaen qagi, “Gii Anutuwaa meria koloojan.”

Jiisasnon Hamoqege Toya Kraist kolooji, iyononon ii mogitiwaajon Jiisasnon jen onoma buugia muungun onotaaro. Kian.

* 4:24: Jon 4.44 * 4:25: 1 Kin 17.1 * 4:26: 1 Kin 17.8-16 * 4:27: 2 Kin 5.1-14 * 4:32: Mat 7.28-29

*Hamoqege gawonja ii Galili sokono.**Maak 1.35-39*

⁴² Jiisasnoŋ gaon ero goman wenŋeran suluro waama iyaŋa tirin koton kemen goria moŋnoŋ keno. Kenoto, ejemba yoŋonoŋ iwaan muŋ kema mokoloon mende oŋomesaon kambaatiwaajon batogon anŋon koma mug. ⁴³ Anŋon koma mugito, kokaen injoro, “Niinoŋ Anutu bentotoŋaa Oligaa Buŋa ii taon tosia yoŋoojon kaanagadeen jeŋ asarin oŋombe sokombaa. Anutunoŋ mono iikawaajon wasin nono.”

⁴⁴ Kaen jeŋ kema Galili prowins liligon qamakooli mirigianoŋ Buŋa qaanoŋ uu kuun oŋoma laligoro. Kaen.

5*Jiisasnoŋ gowokouruta mutuya oŋoono.**Mat 4.18-22; Maak 1.16-20*

¹ *Kamban moŋnoŋ Jiisasnoŋ Genesaret apu anŋon goraayanon nano ejembanon kan tuun tuun koma Anutuwaa Buŋa qaa mobombaajon oloqologon liligon mug.

² Liligon mug nama wanŋo woi kowe goraayanon rari iriuro. Sora hooro yoŋonoŋ wanŋo ii mesaon kemen misagia qeesaŋ soŋbani. ³ Wanŋo moŋ ii Saimombaanon. Jiisasnoŋ iikanon uma toya kokaen qisin muro, “Giinoŋ mono nanŋona boron moŋ nuama apunoŋ baagen kema.” Qisin muro nanŋoro keno wanŋonoŋ rama ejemba tuunleembe kuma oŋono.

⁴ Kuma oŋono tegoro Saimon ijoro, “Giinoŋ mono wanŋo koi nanŋona apu anŋon biiwianoŋ keno alauruga yoŋowo misagia sorawaajon giligi kema.”

⁵ *Ijoro Saimonoŋ meleeno, “Somatana, nono gomantiŋa koriga misa gilin bim-bimon hona moŋ mende mejoŋa. Qaagoto, giinoŋ jeŋ kotojaniwaajon mono kilen kema gilinin kema.” ⁶ *Kaen meleeno jerotiwaa so anŋi sora ambembo misagianon kemegi misanoŋ boratiwombaa anŋi. ⁷ Kaen anŋi alaurugia wanŋo moŋnoŋ laligogiti, iyoŋoojon kan ilaan oŋombutiwaa boro kaka konŋi kagi. Kagi wanŋo woi ii soranoŋ saa qegi nemoton tagori.

⁸⁻⁹ Sora honombonon mende meŋ iima iikawaajon kuuyanoŋ waliŋgogi. Waliŋgon Saimon Piitonoŋ ii iima Jiisaswaa batanoŋ kemen simin kuma ijoro, “Oo Poŋ, nii siŋgisonŋo ejaga koloojen-waajon mono nomesaon kema.” ¹⁰ Saimombaa alawoita Jeims ano Jon Zebediwaa merawoita yoronoŋ kaanagadeen newogara tegoro waliŋgori. Saimonoŋ qaa ii ijoroto, Jiisasnoŋ kokaen meleeno, “Mono keega mende moba. Gii kokawaa gematanoŋ ejemba ii sora kaan horon oŋona giwo toroqegi laligowuya.”

¹¹ Kaen ijoro wanŋogia horon kouma sakasinoŋ ama ilawoilagia kuuya mesaon Jiisaswaa gematanoŋ otaan kenŋi. Kian.

*Jiisasnoŋ eja manimbayawo moŋ meŋ solananiro.**Mat 8.1-4; Maak 1.40-45*

¹² Jiisasnoŋ taon moŋnoŋ laligoro kanon eja moŋ selia manimbanon meŋ bolid-abororo raro. Rama Jiisas iima kosianoŋ simin kuma kemen kokaen qama koolin muro, “Oo Poŋ, giinoŋ siŋganon meŋ qeanŋon nomambaajon mojan eeŋ, mono nii saanon meŋ solananiŋ nomba.”

¹³ Kaen jero boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinoŋ ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen jero manimbaya ii iikanondeen solananiro. ¹⁴ *Solananiro kokaen jeŋ koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii moŋ mende jena mobu.

* 5:1: Mat 13.1-2; Maak 3.9-10; 4.1 * 5:5: Jon 21.3 * 5:6: Jon 21.6 * 5:14: Lew 14.1-32

Qaagoto, gii mono jigo gawon galemgaanon kema selega qendeema mun Moos-
eswaanon jenkootoya otaan solanjanjaniwaa dangisen nanduna ama siimolon oowa.
Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.”

¹⁵ Kaen ijoroto, ii kilen Jiisaswaa qabunaya jen seiroman so asarin keno.
Kenotiwaa so ejemba tuuna tuuna yononon qaaya mobombaajon ano jigia men
qangowaatiwaaajon iwaanon kan ajoroogi. ¹⁶ Kagito, Jiisasnon onomesaon balon
qararanon-konjanon kema laligon qama kooliro. Kian.

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Maak 2.1-12

¹⁷ Jiisasnon ween monon Buja qaa kuma onono Farisii (Kana qaawaa ka-
paranjonkon) ano Kana qaawaa boi tosanon Galili ano Judia prowinswaa goman
goman ano Jerusalemga kan ejemba tuunleembe batugianon rahi. Pombaa ku-
usunanon Jiisas nemun koma muro ejemba jigia mero qangogi.

¹⁸ Kamban kanon eja tosanon alagia sele batuya koomuya ii demberunon ama
anjon kahi. Kan koton Jiisaswaa kosianon miri uutanon uma ambombaajon batogogi.
¹⁹ Batogogito, ejemba tuunleembenon ologon nangitiwaaajon kuun papanon miri
uutanon ubombaa kana mon mende mokolon men miri qaganon ugi. Uma waaren
jamonon memeta ii oson luluungi oota kolooro ji eja demberuyawo kasanon somonon
iikanon anji ejemba batugianon Jiisaswaa batanon kemero. ²⁰ Kaan kemero Anutu
moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja kokaen ijoro, “Alana,
niinon singisonogoga mesaojen.”

²¹ Kaen ijoro Kana qaawaa boi ano Farisii yononon ii moma kanain kokaen jen
romongogi, “Eja koi moroga? Iinon mono Anutu mepaegon mepaqepae anja. Anutu
motoononon singisononana mesaonkejato, eja monon ii qaago.”

²² Kaen romongogito, Jiisasnon uugia iima koton kokaen injoro, “Tosaan onjo
uugianon naambaajon qaa jejen, iikawaajon mamaga romongogu? Ii mende sokonja.
²³ ‘Niinon singisonogoga mesaojen,’ jejen, qaa iikanon mono afaanagadeen jejetaga.
Monon kaen jero tosanon qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaaajon ii qaa afaan
so. Niinon qaa mon kokaen jembaajon mojen, ‘Mono waama kema.’ Qaa ii mono
lombotawo jejetaga koloora. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, iikanon mono
asuganon asugiro iibu.

²⁴ Mobu, balonon singisonogo mesamesaowaa ku-usuna ii Siwe gomambaa Eja
honaanoni eji, onjo iikawaa kaniaajon tintuan laligowubo. Kawaaajon qaa lombotawo ii
eja koi ijowe hona iibu.” Kaen jen eja sele batuya koomuya ii ijoro, “Niinon gijojen: Gii
mono waama tambomaeeega men miriganon kema. Qaa binawo ii honawo koloowaati
een, qaa afaan ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?”

²⁵ Kaen ijoro iikanondeen jaagianon waama tambomaeeeya eroti, ii men Anutu
mepeseen mesaon mirianon keno. ²⁶ Kaen kolooro ejemba kuuyanon walingon
sombugia moma Anutu mepeseen jehi, “Yei! Kete iwoi awaa soroga iijon.” Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Maak 2.13-17

²⁷ Kawaa gematanon Jiisasnon Kaperneam mesaon kema takis ofis uugumambaajon
ano kanon takis meme eja qata Liwai raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon
kawa.” ²⁸ Kaen ijoro gawona kuuya mesaon waama Jiisaswaa gematanon keno.

²⁹ Kema Jiisas mirianon koma horon iwaajon jejelomban somata mozozongoro. Mo-
zozongon takis meme tiliqiligiawo ano alauruta tosaan horon onono tuun somatanon
yonowo rama nembanene negi. ³⁰ *Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon)
ano yononon boi yononon ii iima njindin-nunduru jen Jiisaswaa gowokouruta kokaen

* 5:30: Luuk 15.1-2

jen ononji, “Ae! Ono mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisonjo ejemba yonowo rama nene apu neju? Ii mende sokonja.”

³¹ Kaen jen ononji Jiisasnon kitia kokaen injoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawaanon kemakeju.

³² Niinon singisonjo ejemba uugia meleembuti onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solanja koloojuti, ii qaago.”

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Maak 2.18-22

³³ Ejemba tosanon Jiisaswaanon kan qisigi, “Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon kaban mamaga Anutuwaajon nene singi laligon qamakooli ajoajoro koriga amakejon. Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligojuto, geengaa gowokouruganon mono pondan nene apu nenkeju.”

³⁴ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon! Nono naa kabanon nene singi laligonkejon? Emba meme kabananon ejawaa gemakootanurutanon gereya anji embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunja koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe nene singi laligowombaajon jegi yononon ainjolon aisoon rama singi laligowombaajon amamaankeju. ³⁵ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kaban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

³⁶ “Ono laaligo walaga ano korisoro Bunja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Iikawaa sareqaa gemata mon ii kokaen injomanja: Moumou walaga jurano monon moumou gbilia moton opo jakanja kanon mende ama uumbinaankeja. Kan anagati een, opo jakanja gbilianon mono walagawo ororon mende koloon ii horon menjurano boliqoliwabo.

³⁷ “Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon kamaaro taruyanon kileqileewubo.

³⁸ “Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen monon apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowaboti-waajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Bunja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.)

³⁹ Monon wain apu walaga mepeseen nen laligonkeji, iinon wain apu gbilia nemambaajon siina mende moma mojotiitii amakeja.” Kian.

6

Jiisasnon Sabat kendombaa Ponja kolooja.

Mat 12.1-8; Maak 2.23-28

¹ *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisasnon wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokouru-tanon wosogia injiro wiit hona motomotoon borogianon kuma osasaan negi. ² Kaen negitiwaajon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosanon ii iima kokaen injogito, “Ono mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

³ *Kaen injogito, Jiisasnon kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjageqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi anjiti, ii weengogi me qaago? ⁴ *Iinon Anutuwaa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaa jaasewananon alatanon anji raro esunanon

* 6:1: Dut 23.25 * 6:3: 1 Sml 21.1-6 * 6:4: Lew 24.9

tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nen laligogi. Iinon ano iwaa kerasuru-urutanon ii newubotiwaajon songo eroto, ii kilen negi.”

⁵ Kaen jen kokaen injjoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponja kolooja.” Kian.

Jiisasnon eja boria soorongoya men qeangoro.

Mat 12.9-14; Maak 3.1-6

⁶ Jiisasnon Sabat kendon monon qamakooli mirinon uma Buja qaa kuma onono. Iikanon eja mon boria dindina sooliro raro. ⁷ Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) yononon Jiisas iima qaa jakeyanon ama mubombaa kania mongama “Eja ii Sabat kendonon meagowaa me qaago?” kaen jen jaa galen men ragi. ⁸ Ragito, Jiisasnon roromonogogia ii moma koton eja boria soosolia ii kokaen ijoro, “Mono waama jaanananon namba.” Kaen ijoro waama nano.

⁹ Nano Jiisasnon kaen jero, “Kana qaa otaan Sabat kendonon iwai awaa me bologa ambona? Saanon mombaa wana somon-gowona me mesaonin tiwilaawaa. Nomaen anin sokombaa? Ii qisin onombe jewu.” ¹⁰ Kaen jen eleqeleema korebore injidaboron eja ii ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro boria qetetereero mombo awaa kolooro.

¹¹ Awaa kolooroto, galen yononon iringia mamaga soono “Jiisas nomaen ama mubona?” jen iyangia amin mogi. Kian.

Gowokouruta 12 meweengon onono.

Mat 10.1-4; Maak 3.13-19

¹² Kamban kanon Jiisasnon baananon qama koolimambaaajon uma gomantiina koriga ii Anutu qama koolin mun laligoro goman ano. ¹³ Goman ano gowokouruta onooma yonoononga 12 meweengon onoma wasiwasi eja aposol qa ii onono.

¹⁴ Qagia ii kokaen qaro: Saimon, Jiisasnon qata Piito muro, iwaa koga Andruu ano Jeims, Jon, Filip, Bartolomyuu, ¹⁵ Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria ano Saimon qata mon Tompe eja qagi.* ¹⁶ Juudas Jeimswaa meria ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen memelolo ejaga kolooro.

Jiisasnon ji ejemba men qeangon onono.

Mat 4.23-25

¹⁷ Jiisasnon aposoluruta yonowo baananonga kamaan balon korianon kema nangi. Nangi gowoko tuun somata ano ejemba tuunleembe yononon iwaajon ajoroon mam-bongi. Yononon “Buja jero monin jinana men qeangowaa,” jen iikawaajon Judia prowins kuuya, Jerusalem siti ano kowe goraayanonga Taia ano Saidon taon iikanona kan ajoroogi. ¹⁸ Omejiilanon kokojinjin men ononoti, iyononon kaanagadeen kan qeangogi. ¹⁹ Ku-usunanon iwaanonga koton yonoonon uro kuuya men qeangon onono. Kawaajon ejemba kuuyanon Jiisas oosiriwombaaajon janjarin riigi. Kian.

Simbawonawo ano gejajuju aambaa qaaya

Mat 5.1-12

²⁰ Jiisasnon gowokouruta otaama injiima kokaen injjoro,

“Anutu waa bentoton ii wanaya onoo bujaga. Kawaajon wanaya onono mono simbawonawo kolooju.

²¹ Kamban kokaamba nenewaa kaana komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajon onono mono simbawonawo kolooju. Kamban kokaamba saajuti, ononon mono korisoro ama jomo jomowu. Kawaajon wosobiri laligojuti, onono mono simbawonawo kolooju.

* **6:15:** Nesenel paati zelot yononon Room gawman tuarenjen ama iyangiaa nanan mewombaaajon tompe men laligogi.

- 22 * “Ejembanon onjo Siwe gomambaa Eja honaajon ama kazi ama yakarin selianon kuun uugeqe qaa tokoronkota jen onoma kasu seibolo kaana qagia koton kondeembuti, onjo mono simbawonawo kolooju.
- 23 * Ambosakonurugianon iikawaa so gejatootoo ejemba yonoojon ama onoma laligogi. Mobu! Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon anota eja. Kawaajon kaen ama onongi kambaan iikanon mono aisoon otokorian maabu.
- 24 Onjo simbawonawo laligojuto, qabuña esuhinagiawo onjo laaligo siiseweweya qaa laligojuti, ii mono tegowaa. Kawaajon niinon onoojon qama wanjinjingon ‘Oo yei!’ jejen.
- 25 Kambaan kokaamba nen timbirin ama laligojuti, onjo mono wosogia injiro bodi laligowuya. Kawaajon niinon onoojon qama wanjinjingon ‘Oo yei!’ jejen. Kambaan kokaamba korisoro ama jomo jomojuti, onjo mono amburereñ men saabuya. Kawaajon niinon onoojon qama wanjinjingon ‘Oo yei!’ jejen.
- 26 “Ambosakonurugianon gejatootoo ejemba takapolakaya jen mepeseen onoma laligogi. Ejemba kuuya iikawaa so ama onongi niinon onoojon qama wanjinjingon ‘Oo yei!’ jejen.” Kian.

Kereuruga mono jopagon onomba.

Mat 5.38-48; 7.12a

27 “Bologa ama onombuyato, onjo qaana moma laligojuti, niinon onoojon kokaen injiowe mobu: Mono kereurugia uugianon jopagon onoma laligowu. Daen yononon kazi ama ononjuti, ii mono awaagadeen ama onoma laligowu.

28 “Daen yononon qasuaan jiringon ononjuti, ii mono kobibiin kotuegon onombu. Horon ureen ama ononjuti, iyonoojon mono Anutuwaan qama kooliwu.

29 “Mononon urunga lee qetaaliro leegen kaanagadeen meleema muba. Mononon malekuga qaga guama opoga duta kaanagadeen memambaajon moro giinon mono ii mende angon komba.

30 “Iwoiwaa welema gonji ii mono kuuya onomba. Mononon goo hina iwoiga mero ii mono meleema gombaatiwaaajon mende kaparan koma qisiwa. 31 *Ejembanon onjo iwoi ama onombutiwaa momakejuti, iikawaa so mono yonoojon kaanagadeen ama onomakebu.

32 “Namowaa singisonjo ejembanon alaurugianon jopagon onongi kitia meleema jopagon onoma mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro mono nomaen onjo mepeseen ononaga? Alaurugia ano kereurugia ii mono motoon jopagon onongi tawa onono oyanboyon koloowuya.

33 “Namowaa singisonjo ejembanon alaurugianon iwoi awaa ama onongi kitia meleema onoma ala men aon mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so ama balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro onjo mende mepeseen onombaa.

34 “Namowaa singisonjo ejembanon monen iwoi ii singisonjo ejemba tosaan yonoojon onoma kitia iikayadeen meleema onombutiwaaajon kaparan komakeju. Ii balombaa nanamemenja. Onjo tosanon tosgia meleema onombutiwaa mambongi Anutunon mono nomaen mepeseen ononaga? Tosianon tosgia mende meleema onongi Anutunon mono kitia ii meleema tawa onombaa.

35 “Onjo mono Siwe Toyaa nanamemenja ama men laligowu. Balon ejembanon bologa ama dangisen mende jenkejuto, Anutunon kilen ii awaa ama onomakeja. Kawaajon onjo mono kereurugia uugianon jopagon awaagadeen ama onoma monen iwoi onoma iikawaa kitia mon meleema onombutiwaaajon mende moma mambombu. Kaen ama laligogi tawagianon sein uuta kolooro Anutu uuta meraboraana koloon laligowuya.

* 6:22: 1 Piito 4.14 * 6:23: 2 Hist 36.16; Apo 7.52 * 6:31: Mat 7.12

³⁶ “Siwe Mangianon korebore kiankomun onomambaajon moji, ono mono iikawaa so ejemba kuuya kiankomun onoma laligowu.” Kian.

Jenteego toya kaanja mende koloowu.

Mat 7.1-5

³⁷ “Ejemba tosia yonoo qaagia ii mende gosin jen tegowu. Ii mende jen tegon ononji Anutunon mono onoangia kaanagadeen mende jen tegon onombaa. Ono tosia yonoo singisonogogiaa irona ii mende meleema onombu. Ii mende meleema ononji Anutunon mono onoangiaa singisonogogiaa irona ii kaanagadeen mende meleema onombaa. Ono mono tosia yonoo singisonogogia mesaowu. Ii mesaogi Anutunon onoangiaa singisonogogia kaanagadeen songbama mesaowaa.

³⁸ “Ono ejemba tosia yonoo iwoi ama ononji Anutunon mono iikawaa so gosin iwoi ii meleema ono kaanjadeen ama onombaa. Kawaajon ono mono iwoi kalen onomakebu. Kaen ononji Anutunon mono kaanjadeen kalen onomakebaa. Onanon, Anutunon ii kalembone mende moma ilaan onomakebaa. Anutunon gosin ono iwoi onongiti, iikawaa soya kuuya men gambinon maaro qaa ootanon kouro utugoro ororon kolooro mendungoro kemero toroqen qaganon maaro soya uugun qeqelalan kamaaro ii mono gesogianon mouma onombaa.” Anutuwaa kania ii kaanja.

Ejembanon angiaa kanagia iima mobu.

³⁹ *Jiisanon sareqaa mon kokaen injoro, “Jaago ejemba monon jaago alia mon saanon borianon men wambaa me qaago? Kaen kembraaga mono motoon ronon kemen urunaga. ⁴⁰ *Gowokonon boiya mende uuguja. Boigianon momo kuuya tororo kuma onono moma komuwuti, kuuya iyononon mono boigia kaanja koloowuya.

⁴¹ “Gii naambaajon alagaa jaayanon godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii nomaen mende iima kotojan? ⁴² Geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii mende iima koton nomaembaajon alagaajon kokaen jenaga, ‘Alana moba! Jaaganon eugen godomaruru kemen raji, ii saanon itagowe kamaawaa.’ Oo uumeleembaa selesele eja, gii mono wala geengaa jaaganonga gere tapia somata ii men giliwa. Ii men gilingo tororo iima koton alagaa jaayanon godomaruru kemen raji, ii saanon itagona kamaawaa.” Kian.

Gerewaa kania ii hona iima gosin moma kotowu.

Mat 7.16-20; 12.33-35

⁴³ “Gere awaa monon hona bologa mende kuunkeja. Kaanjadeen gere bologa monon hona awaa mende kuunkeja. ⁴⁴ *Jao kota ii kasuneselanon kolooro mewombaajon amamaankejon ano muli hona ii kowororonon kolooro qetegowombaajon amamaankejon. Iikawaa so gerewaa hona iima gosin mono kania moma kotowu.

⁴⁵ * “Eja uutanon iwoi saa qero eji, ii mono buutanon asuganon jenkeja. Kawaajon eja awaawaa uu kowianon iwoi awaawaa moriana eji, iinon mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianon iwoi bologa eji, iinon mono bologa ii asuganon jenkeja.” Kian.

Miri tando kotakota ano looloria

Mat 7.24-27

⁴⁶ “Ono noojon ‘Pon Pon!’ qa ii mono naambaajon qamakejuto, niinon iwoi mewutiwaajon jenkejen, ii mende ten koma menkeju.

⁴⁷ “Daen yononon noonon kan qaana moma ten koma mejuti, niinon iyonoo kaniagia gendeema sareqaanon jema. ⁴⁸ Iinon motonqeqe eja kokawaa so koloaja: Eja iikanon miri memanjen ron koriga oson kemen tandoya jamo kowonjin (simen) qaganon kuun men kotiuro nano. Kaen nano konjuru kambanon apu gboulu somata qen

* 6:39: Mat 15.14 * 6:40: Mat 10.24-25; Jon 13.16; 15.20 * 6:44: Mat 12.33 * 6:45: Mat 12.34

miri batuyanon kuuroto, awaagadeen men mejugoro nanotiwaajon kumambaajon qen bimbimgoro kotiin nano. ⁴⁹ Qen bimbimgoroto, monon qaana moma mende ten koma meji, iinon mono motonqeqe eja kokawaa so kolooja: Iinon miri memanjen tandoya mende oson komoma namo qaganon teku manjagadeen ama mero. Mero nano konjuru kambanon apu gboulu somata qen miri batuyanon kuuro miri ii iikanondeen kuno ororonjon kamaaro.” Kian.

7

Jiisasnon kawali galeŋ mombaa gawon ejia men qeangoro.

Mat 8.5-13

¹ Jiisasnon ejemba tuunlelemba batugianon laligon Buŋa qaaya kuuya ii injon onomesaon Kaperneam taonon kouro. ² Iikanon Room kawali galeŋ mombaa gawon ejianon ji kiro komumambaa ano. Galeŋanon iwaajon moro uuta kolooro.

³ Kawaajon Jiisaswaa bujuya moma Juuda yonoo jotamemeya tosaŋa wasin onono Jiisaswaanon kema kokaen qisigi, “Mono kan welen ejia men qeangowa.” ⁴ Kema Jiisaswaanon keuma kaparaŋ koma qama koolin jegi, “Somatanana, kawali galeŋ iikanon mono ilaŋ mubaatiwaa so awaa soro kolooja. Kawaajon mono kawa.” ⁵ Moba, iinon Juuda ejemba tuun somata nonoojon siin ano ‘Qamakooli mirinana mewonŋa,’ jenin waba iinon monen ano megii.”

⁶ Kaen jegi moma yonowo keno. Kenoto, kawali galembaa miria dodowiro iinon alauruta wasin onoma Jiisaswaaajon qaa kokaen ano, “Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanon gualeembaatiwaaajon gamuna mojen. Kawaajon mono mende aon komun kawa. ⁷ Nii neenaa mobe kamaanqeqeta koloojiwaaajon goonon kamambaa so mende mojento, qaa jegagadeen jena welen ejananon qeangowaa. ⁸ Ii kokaembaajon: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanon ama nongi laligojen. Noo baananon manjaqeqe eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononŋa mombaaajon ‘Kemba!’ jen kotowe iinon kembaa. Mombaaajon ‘Kawa!’ jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaaajon ‘Gawon koi mewa!’ jewe iinon ii mewaa.”

⁹ Jiisasnon qaa ii moma kawali galembaaajon waliŋon ejemba tuun otaan kagiti, iyonoonon eleema kokaen jero, “Niinon kokaen injjowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaanŋa ii mombaa utanon mende mokoloowe.”

¹⁰ Kaen jero kawali galembaa qele ejaurutanon eleema mirinon keuma welen eja mokolon iigi qeangon raro. Kian.

Jiisasnon malo mombaa meria men gbiliro.

¹¹ Kawaa gematanon Jiisasnon taon qata Nain kanon keno gowokouruta ano ejemba tuunlelembenon otaan kenŋi. ¹² Iikanon taon kiropo naguya dodowiro qamo mon anjon kagi. Malo mombaa meriaga motoonjonon komuro taombaa ejemba tuun somatanon ajoronon roŋ kombombaaajon kagi.

¹³ Ponon malo ii iima wosoya moma ijoro, “Mende saaba.” ¹⁴ Kaen jen kema bokis anjon kagiti, ii jero doron anŋi bokis oosirin kokaen jero, “Eja gbaworo, mono waaba. Niinon gii kaen gijojen.” ¹⁵ Kaen jero qamo kanon gbilin waama kanin qaa jero. Qaa jero Jiisasnon ii nemuŋa mun kembatiwaaajon jero.

¹⁶ Ejemba kuuya yononon ii iima qarasombugia moma Anutu mepeseen jegi, “Gejatootoo eja somata monon mono batunananon asugin laligoja.” Tosianon jegi, “Anutunon kanagesoya ba koma nonono laligojon.”

¹⁷ Iwaa buju qaa ii sein Judia prowins kuuya so koma gomaŋa gomaŋa leelee kanon kema tegoro. Kian.

Jombaa gowokowoita Jiisaswaanon kari.

Mat 11.2-19

¹⁸ Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon raro gowokourutanon iwoi kuuya ii kolooroti, iikawaa sunduya ijogi. ¹⁹ Ijogi moma gowokowoita woi orono kari Pombaanon kema kokaen qisin mubaotiwaajon wasin orono, “Menqeeango eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombona.”

²⁰ Wasin orono Jiisaswaanon keuma ijori, “Jon Oomulu ejanon kokaen qisin gombonon wasin norono kajo, ‘Menqeeango eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombona.’ ”

²¹ Jiisasnon kamban iikanondeen ejemba mamaga ji wiji lokon ano omejiilangiawo (isinabisina) ii men qeangon onono ano ejemba jaagia googa mamaga jaagia metooro uun iigi. ²² *Jombaa gowokowoitanon keuma qisin muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijowao: Jaagia googa yononon uun iiju. Meendangoya yononon kana kema kaju. Manimbagiawo yononon solananiju. Gejadu yononon qaa moju. Koomuya yononon gbilin waaju. Kamaanqeqeta yonoojon Oligaa Buna jen asariwe momakeju. ²³ Kaen kolooro iigi mombaa uutanon mende boliro gema mende nuwaati, iinon mono simbawonawo kolooja.”

²⁴ Kaen meleeno Jombaa gowoko yoronon keni Jiisasnon kanain Jombaa kania ejemba tuunleembe yonoojon kokaen jen asariro, “Ono balon qararankonkononon kanon naa iwoiga iibombaajon kenji? Haamonon bowo utitiin metano kema kankeji, onjo eja iikaanja iibombaajon kenji me?”

²⁵ “Me naa iwoiga iibombaajon kenji? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaajon me? Mobu, ejemba malekugia tereya iimasiinjiinawo mouma kema kan siiseweweya qaa laligojuti, iyononon mono kin yonoo jinjaron mirigianon laligoju. Ii balon qararankonkononon qaago.”

²⁶ “Me naa iwoiga iibombaajon kenji? Gejatootoo eja mon iibombaajon me? Onanon, niinon kokaen injowe mobu: Eja iigiti, iinon mono gejatootoo ejemba tosaanja unuugun qaita mon kolooja. ²⁷ *Iwaa kania ii waladeen kokaen oogita eja, ‘Moba, niinon qelena gajoba mon wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingon goo kana meleuro giinon mono iwaa gematanon namonon emu kemeba.’ ²⁸ Qaa kaen ejato, niinon kokaen injowe mobu: Embanonga meraurugia kuuya megiti, iyonoo batugianon Jonon mono kuuya unuugun qabunayawo nanja. Nanjato, Anutuwaa bentoton uutanon keuma Anutuwaa qabunaya mokolonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uuguja.”

²⁹ *“Ejemba kanageso kuuya ano yonoo batugianon takis meme yononon kaangadeen Jombaa Buna qaaya mogi oomulu men ononotiwaajon Jiisaswaa Buna qaaya moma jen qeleema jegi, “Ahaa! Anutuwaa kana dindina jen asarija.” Kaen jen uugia meleengi. ³⁰ Kaen meleengito, Jonon Farisii ano Kana qaawaa boi oomulu mende men ononotiwaajon yononon Anutuwaa arena mende ten koma Bunaya gema qen silemale anji.”

³¹ “Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naamombo so ama onombenaga? Yonoo siligia ii nomaen? ³² Yononon naamade kaanja kolooju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo men tondu qama kokaen jenkeju, ‘Nono awelo uunin onjo rii gbawe mende orogi. Nono jinjen qanin onjo mende toroqen saagi.’ ³³ Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene singin laligon wain apu mende nero onjo iwaajon jenkeju, ‘Ome mononon uutanon kemerota laligoja.’”

* 7:22: Ais 35.5-6; 61.1 * 7:27: Mal 3.1 * 7:29: Mat 21.32; Luuk 3.12

³⁴ “Siwe gomambaa Eja honanon kan nene nen korisoro анги ononon jenkeju, ‘Mobu, inon baonon newageen nene qozozongon nen wain apu mamaga nen takis eja tiliqiligiawo ano kileña meme yonoo alagiaga laligoja.’ ³⁵ Korebore Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemengiaa honanon mono momakooto-gianon sokonji, ii qendeemakeja.” Kian.

Singisongo embanon Jiisaswaa kania kele moriro.

³⁶ Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) eja yonoononga monon Jiisas ii iyanaa mirianon kan nene newaatiwaa koma hororo. Koma hororo kema mirianon uma nene dunon raro. ³⁷ *Taon kanon singisongo emba mon laligoro. Inon Jiisas Farisii ejawaa mirinon uma rama nene neroti, iikawaa bujuya moma kele unkoowayawo maaro jamo kaaro mon saa qeroti, ii men uma karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memetaga.

³⁸ Uma kan Jiisaswaa kanianon kemen rama kanain saaro jaunanon riima kemen kanianon moriro. Moriro wan juyanon keren, selemooto men koto toboriro kania buutanon kiton nen kele unkoowayawonon moriro. ³⁹ Moriroto, Farisii ejanon Jiisas koma hororoti, inon ii iima uutanon kokaen romongoro, “Emba koi singisongoyawoga. Eja koi kanon gejatootoo ejaga laligonagati een, inon mono emba kanianon oosiriji-waa kania moma kotonaga.”

⁴⁰ Jiisasnon ii moma koton kokaen meleema jero, “Saimon, niinon qaa mon jemambaajon mojen.” Jero ijoro, “Boi, saanon jena moma.”

⁴¹ Ijoro Jiisasnon kokaen ijoro, “Ejemba woinon benkon kema kiti ambowaa monej galenaa qisiri. Monon ween 500:waa tawaya (Kina 5,000), monon ween 50:waa tawaya (Kina 500) kawaa so kiti ambotiwaa qisiri. Qisiri iikawaa so orono. ⁴² Oroma kanagen kitigara kumbao jero monengara qaono amamaari. Amamaari benk galenanon kitigara qetegon koton mesaon orono. Mesaon orono iyoroononga moronon ii uutanon mamaga jopagon munkeja?”

⁴³ Kaen qisiro Saimonon kokaen meleeno, “Noo momonon kiti somata koton mesaon muroti, inon.” Kaen meleeno jero, “Gii qaa tororo gosin jejan.”

⁴⁴ Kaen jen embawaanon eleema kokaen ijoro, “Emba koi iiba. Niinon miriganon koube giinon kanana songbamambaajon apu mon mende nonjanto, emba koi kanon mono kanana jaunanon morin wan juyanon selemooto men koto toborija. ⁴⁵ Giinon buuna mende kiton nejanto, emba koi kanon mono mirinon koube iikanondeen kaparan koma kanana kiton nen laligoja. ⁴⁶ Giinon wan na kele mende morijanto, emba koi kanon mono kele unkoowayawonon kanananon nomorija. ⁴⁷ Kawaaajon niinon kokaen jewe moba: Anutunon emba kokawaa singisongoya mamaga ii mesaon songbano kawaaajon uutanon nii mamaga jopagon nonja. Monon singisongo melaada mon ano Anutunon singisongoya melaada mesaoro inon uutanon borona mon iigadeen jopagon nomakeja.”

⁴⁸ Kaen jen emba ii kokaen ijoro, “Niinon goo singisongoga songbama mesaohen.”

⁴⁹ Kaen jero eja motoon nene nen ragiti, iyononon kanain iyangiodeen kokaen jegi, “Singisongo songbama mesoaji, inon mono moro ejaga koloomambaa moja?”

⁵⁰ Kaen jegito, Jiisasnon embawaajon jero, “Momalaariganon mono hamo qen gonja. Saanon luaenon kema.” Kian.

8

Emba tosianon Jiisas nanjon kenji.

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon liligon taona taona ano gomaña gomaña kanon kema Anutuwaa bentotombaa kania jen asarin Oligaa Buña qaanon ejemba uugia kuun

* **7:37:** Mat 26.7; Maak 14.3; Jon 12.3

laligoro. Gowokouruta 12 yononon iwo motoon kenji. ²*Kaanagadeen emba tosonian iwo kenji. Emba ii wala ji injiro omenon kokojinjin men onono laligogi Jiisasnon men qeangon onono. Emba ii kokaen: Magdalaga emba mon qata Maria qagi. Jiisasnon iwaa uutanonga ome 7 onotaaro kouma kenji. ³ Emba mon qata Joana. Iwaa loya qata Kuza iinon kin Herodwaa jinkaron miri kanon gawmambaa monen galenaga laligoro. Emba mon qata Susana. Yononon ano emba tosaana mamaga yononon iyangiaa monen esuhinagianon Jiisas ano gowokouruta kananon galen koma nanjon ononji. Kian.

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Maak 4.1-9

⁴ Ejembanon taon so kanona horon Jiisaswaanon kan tuunlembenon ajoroogi Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero:

⁵ “Eja monon nene kota qosoma kororoomambaaon keno. Kema qosono kota tosonian kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi ejembanon riin rikotaagi kanakeewanaa (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁶ Kota tosonian jamo kowonjinon kemen kongi. Kemen koma kanon namo apuyawo mende mokolon kuragagia kouma soolin gororongogi.

⁷ “Kota tosonian komuntiri waayawonon kemen kongi. Kemen kongi iikanon ororon kouma unuugun qen turun bibiloko men ononji. ⁸ Kota tosonian namo awaanon kemen kongi. Kemen koma juma waama hongia awaa kolon handewaa so kolon seigi.”

Qaa ii jedaboron qa somata kokaen qaro, “Monon ugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon nomaembaajon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.10-17; Maak 4.10-12

⁹ Kaen jero gowokourutanon sareqaa kokawaa kaniaajon Jiisas qisin mug. ¹⁰*Qisin mug jero, “Anutuwaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii on asuganon injowe moma kotojuto, tosaana yonoonon ii sareqaanon jewe momakeju. Kaen moma iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Maak 4.13-20

¹¹ “Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Kota qosoma kororoogi, ii Anutuwaanon Buna qaa. ¹² Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Ejemba tosonian Buna qaa mojuto, ii mogi Kilenaa Toyanon kan uugia meleema Siwewaa buna koloowubotiwaajon qaa kota ii uugianonga qetegon unuamakeja. ¹³ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen kongiti, ii ejemba sareya mon. Yononon Buna qaa moma ii uuqeeango qaganon moma anjon komakejuto, uugianon kemen tiigia mende megitiwaajon kamban torodaamo-ndeen moma laarin laligogi angobatowaa kambananon mono tama unuwa.

¹⁴ “Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Buna qaa mogi uugianon kemenkejato, balonon laaligowaa majakakaya ano monen hina memewaa ugereya kolon bimon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaaon koposongogi siin kombomana bologa tosonian kaanagadeen uugianon dunjon Buna qaa bibiloko men munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya. ¹⁵ Kaento, nene kota namo awaanon kemen kongiti, ii ejemba koi kaana: Yononon Buna qaa geja ama mogi uugia awaa gbingbaona qaa iikanon kemero soowabotiwaajon mokosinjon kaparan koma galen kongi hongia awaa awaa mokolonkeju.” Kian.

* **8:2:** Mat 27.55-56; Maak 15.40-41; Luuk 23.49 * **8:10:** Ais 6.9-10

Iwoi aasangoya kuuya ii asuganonj koloowaa.

Maak 4.21-25

¹⁶ **“Monjonj lambe me kiwa ootirinj monjononj mende koma turuwaa me dun baatanonj mende ambaa. Ii qaagoto, ii iikawaa dunj qaganonj ano rabaa. Rama asariro tosonianj miri uutanonj ubombaajonj mojuti, yonononj iikawaa asasaga iima saanonj ubuya.*

¹⁷ **“Kaanjadeen uunananonj iwoi monj mesanjonin aasangoyanonj eji, ii mono asuganonj koloowaa. Iwoi monj koma turunin eji, ii mono luluunji asuganonj ewaa.*

¹⁸ **“Kawaajonj Anutuwaa qaa mojuti, ii mono uu wombogianonj ama romonjon koma gbilin laligowu. Monjonj momakootoyawo laligoji, Anutunonj mono ii toroqen muro somariwaato, monjonj momakootoya qaa laligojato, ‘Kawo laligojen,’ jeji, Anutunonj mono momoya melaa ii kaanjadeen qetegonj wambaa.” Kianj.*

Jiisaswaa nemunjouruta.

Mat 12.46-50; Maak 3.31-35

¹⁹ Jiisasnonj kaen jen laligoro nemunjourutanonj ii iibombaajonj kagito, ejemba tuun somatanonj ologonj eligogitiwaaajonj kosianonj kembombaajonj amamaagi. ²⁰ Amamaanj nanji monjonj kokaen ijoro, “Goo nemunjoannga mono seleenjen nama gii giibombaajonj moju.”

²¹ Ijoroto, Jiisasnonj kokaen meleema injoro, “Ejemba koi Anutuwaa Buja qaa moma tenj koma koma gbilinkejuti, iyonononj mono noo nemuna ano kouruna kolooju.” Kianj.

Jiisasnonj jero raidimbonj goronj qero.

Mat 8.23-27; Maak 4.35-41

²² Ween monjonj Jiisasnonj gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaonj apu anjonj kotonj leegen keubonja.” Kaen jero wanjononj motoonj uma apu anjonj qaganonj kenji. ²³ Kema opo sel mororonjgogi haamononj nanjoro kenji Jiisasnonj gaonj ero. Ero haamo raidimbonj apu anjononj gilin siri qindiuro wanjo uutanonj kemero. Kemenj saa gemambaajonj ano tiwilaawombaajonj anji.

²⁴ Tiwilaawombaajonj ama gowokourutanonj kema mindiin ijogi, “Ponj Somatanana, mono nono anjononj tiwilaawombaajonj anjonj.” Kaen ijogi uuta tooro musu ano apu angombaa siria kokaen jen kotonj orono esunjaranonj kamaaro goronj qen ero.

²⁵ Kaen kolooro injoro, “Onoo momalaarigia ii dakanonj?” Kaen injoroto, yonononj awawalinj qarasombugia moma jegi, “Yei! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinonj musu ano kowe siri jen kotonj orono jeta tenj konjao.” Kianj.

Omenonj bao uugianonj kemegi ejanonj qeangoro.

Mat 8.28-34; Maak 5.1-20

²⁶ Jiisasnonj gowokouruta yonowo toroqen opo sel mororonjgogi haamononj nanjoro kema apu anjonj kotonj Galili prowins leegen Gerasa gomanonj keugi. ²⁷ Iikanonj keuma sakasinonj uro eja omeyawo monj taononnga kanj Jiisas mokolooro. Eja ii qasirinonj laligonj qamowaa jamo kobaa osonj uroroogi egiti, iikanonj enj laligoro. Kambanj koriga opo maleku mende mouma miri mombaa uutanonj mende enj laligoro.

²⁸⁻²⁹ Omenonj kambanj koriga horonj ureenj muro eja mamaganonj boria bota qen kania gbadononj (tapenonj) somonjonj galenj koma laligogito, tapeya ii hororo riiqiuro omenonj kuuro balonj qararanjonkonjononj kema lanj laligoro. Kawaajonj Jiisasnonj omeya ii kokaen jen kotonj mumambaajonj ano, “Ome bologa, gii mono kouma eja koi mesaonj kema.” Kaen jemambaajonj ano Jiisas iima silama namononj kosianonj kemenj qa gigilaan kokaen qaro, “Ae Jiisas, gii Anutu uutaa meria koloojanj. Gii mono nomaen

* **8:16:** Mat 5.15; Luuk 11.33 * **8:17:** Mat 10.26; Luuk 12.2 * **8:18:** Mat 25.29; Luuk 19.26

ama nomambaajon koi kajan? Niinon welema gonjen: Gii siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

³⁰ Kaen qaro kokaen qisiro, “Gii qaga moro?” Omejiilan mamaga uutanon kemen laligogitiwaajon “Qanana Liijon jejon,” jegi. Ii ananaa qanon Kere tuun somata.

³¹ Kaen jen Jiisas kokaen welema mugi, “Gii nonotaan ome ron dusiita qaa iikanon kemebombaajon mende jen koton nonomba.”

³² Kosogianon marona kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi. Kawaajon ome yononon kokaen jen welema mugi, “Gii saanon jena nono bao yonoo uugianon kemebona.” Welema mugi “Mono kema kemebu,” jen koton onono.

³³ Jen koton onono eja uutanonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun yononon lugun newonewonon kema jororongon apu angonon kemen nemoton komugi.

³⁴ Iikaen kolooro bao galen yononon ii iima taon ano goman boleboole kanon kok koma unjurama kema buju qaa ii jegi. ³⁵ Jegi moma ejemba jaasonggo yononon iwoi kolooroti, ii iibombaajon kagi. Kan Jiisaswaanon kouma eja uutanonga omenon kougiti, iinon Jiisaswaa kanianon raro mokoloogi. Opo selekopaaya tororo somongon uuta tooro roromongoya kuuya asugiro iima awawaligi. ³⁶ Eja omeyawo iinon nomaen qeangoroti, ii iigitinon injjogi.

³⁷ Injjogi moma mamaganon awawalin qarasonbugia mogi. Kawaajon Gerasa gomambaa ejemba tuun kuuya yononon Jiisasnon onomesaowaatiwaajon welema mugi. Welema mugi eleema kemambaajon wanjonon umambaa ano. ³⁸ Umambaa ano eja uutanonga ome kougiti, iinon kan Jiisaswo motoon kema laligomambaajon qisiro. Kaen qisiroto, Jiisasnon qotogon wasin mun kokaen ijoro,

³⁹ “Gii mono eleema miriganon kema Anutunon angoletto somasomata men gonoti, iikawaa sunduya jena mobu.” Kaen ijoro kema Jiisasnon angoletto somasomata men muroti, iikawaa qaaya ii taon uutanon liligon goman so jen seiro. Kian.

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Maak 5.21-43

⁴⁰ Ejemba kuuya Jiisaswaaajon mambongi eleema karo tuuna tuuna koma aisoon horon mugi. ⁴¹ Qamakooli miriwaa qaa galen mon qata Jairus iinon kan Jiisaswaa batanon kemen simin kuma mirianon kawaatiwaajon qama koolin muro. ⁴² Merauruta qaato, borata guan motoonggo gbania 12:waa so laligon komumambaajon ano. Jiisas koma horon mugi keno ejembanon leelee ologon utama mugi. Kian.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

⁴³ Utama mun kenji kanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinsa gbani 12 kawaa so iima ji kiro laligoro. Iinon selegalen yonoo tawagia monen hinaya kuuya gilin laligoro selegalen kuuyanon men qeangowombaajon amamaagi. ⁴⁴ Emba kanon Jiisaswaa gematanon kema malekuyaa kiti susuya oosiro iikanondeen saya juguro.

⁴⁵ Jiisasnon qisin jero, “Moronon noosirija?” Kaen jeroto, ejemba kuuyanon ii qakoongi Piitonon ijoro, “Somatana, ejemba tuunon ologon utama aon kan goosiriju.”

⁴⁶ Ijoro Jiisasnon jero, “Qaago, monon noosiro esuna mon keno mojen.” ⁴⁷ Kaen jero embanon “Kiania mokooloja,” jen jenen ororo kan Jiisaswaa batanon simin kuma jiaa kania ano oosirin iikanondeen qeangoroti, iikawaa kania asuganon jero ejemba tuun kuuyanon mogi. ⁴⁸ Mogi Jiisasnon kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Saanon uubonjonon kema.” Kian.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

⁴⁹ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinonga monon welen kan Jairus ijoro, “Boraganon komuja! Kawaajon mono boiwaa qaganon lombo toroqen mende amba.”

⁵⁰ Ijoroto, Jiisasnoŋ qaa ii moma qamakooli miriwaa qaa galenŋ kokaenŋ ijoro, “Toroko mende moba. Mono uumotoonŋ ama nii moma laarinŋ nona boraganonŋ qeaŋgowaa.”

⁵¹ Kaenŋ ijonŋ iwaa mirinonŋ kema ejemba tosaana onomesaonŋ Piito, Jon, Jeims ano borawaa nemunmaŋa iigadeenŋ unuano iyaŋgiodeenŋ miri uutanonŋ ugi. ⁵² Ugi ejemba kuuyanonŋ jinŋenŋ qama saama amburereŋ megito, Jiisasnoŋ jero, “Iinonŋ mende komujato, gaonŋga eja. Kawaajonŋ mono saa mesaowu.”

⁵³ Kaenŋ jero jononŋsisi kaana kolooro “Mono komuja!” qaa ii moma jomoma mugi. ⁵⁴ Jomoma mugito, bora ii borianonŋ meŋ qama ijoro, “Borana, mono waaba.”

⁵⁵ Kaenŋ ijoro kokoosuyanonŋ eleeno iikanondeenŋ waama nano. Nano nene mugi newaatiwaaajonŋ jero. ⁵⁶ Nemunmaŋanonŋ ii iima waliŋgorito, Jiisasnoŋ iwoi kolooroti, iikawaa bujuya monŋ jegi mobubotiwaajonŋ sonŋgo ama onono. Kianŋ.

9

Jiisasnoŋ gowokouruta 12 wasinŋ onono.

Mat 10.5-15; Maak 6.7-13

¹ Jiisasnoŋ gowokouruta 12 ii onono ajoroogi omejiilanŋ kuuya konjoma onombutiwaajonŋ ama ji wiji meŋ qeaŋgowutiwaajonŋ ku-usuŋa esunŋmumuyawo onono.

² Ku-usuŋ onoma kokaenŋ jenŋ wasinŋ onono, “Ono mono kema Anutuwwa bentotombaa kania ejemba jenŋ asarinŋ onoma ji ejemba meŋ qeaŋgonŋ onoma laligowu.” ³ *Wasinŋ onoma injoro, “Ono kana kembutiwaajonŋ iwoi monŋ mende meŋ kembu, taa gbaru mende, geso mende, kana samonŋ mende ano soojaakota mende. Maleku samona mendeto, motoonŋgo mewu.

⁴ “Kema mirinonŋ daenŋ daenŋ keubuti, mono iikanondeenŋ laligonŋ gawonŋ meŋ taonŋ ii mesaonŋ kana kembu. ⁵ Kema laligonŋ miri monŋonŋ keugi mende koma horonŋ onoma qaagia mende mogi telambelaŋgia mono kokaenŋ jenŋ qendeema onombu, ‘Nono onoo balononŋ kaninŋ sububunŋ kana tambonananonŋ mokotaaji, ii mono qesaaninŋ ononŋgiaanonŋ eleema kemebaa.’ Kaenŋ jegi kaniagia solana moma kotogi saanonŋ taonŋ ii mesaonŋ toroqenŋ kembu.”

⁶ Kaenŋ injoro mesaonŋ kema gomaŋa gomaŋa liligonŋ miri so Oligaa Buŋa jenŋ asarinŋ ji ejemba meŋ qeaŋgonŋ onoma laligogi. Kianŋ.

Herodnonŋ Jiisaswaaajonŋ sisau ano.

Mat 14.1-12; Maak 6.14-29

⁷ *Iwoi kuuya kolooroti, iikawaa qabunayanonŋ seinŋ balonŋ bakayaa (Galili prowinswaa) kinŋ Herodwaa gejianonŋ kemero moro. Ejemba tosianonŋ kokaenŋ jegi, “Jon Oomulu ejanonŋ mono koomunonŋga waama laligoja.” Kawaajonŋ kinŋonŋ qaawaa monŋgama sisau ano. ⁸ Anoto, tosianonŋ jegi, “Elaijanonŋ mombo asuginŋ laligoja.” Tosianonŋ toroqenŋ jegi, “Gejatootoo eja walaga yonoononŋga monŋonŋ mono gbilinŋ waama laligoja.” ⁹ Kaenŋ jegito, kinŋ Herodnonŋ kokaenŋ jero, “Jon Oomulu eja ii niinonŋ jewe aroya kotogito, mombaa qaaya kaenŋ jegi mojenji, ii mono morononŋ?” Kaenŋ jenŋ Jiisas iimambaajonŋ kaparanŋ koma jejeromonŋromonŋ ano. Kianŋ.

Jiisasnoŋ eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Jon 6.1-14

¹⁰ Wasiwasi eja aposol yonononŋ Jiisaswaanonŋ eleema iwoi ama megiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. Ijogi unuama ejemba qenjaaro sombenŋgia mesaonŋ taonŋ qata Betsaida kawaa kosianonŋ iyaŋgia siri gbamejanonŋ laligowombaajonŋ kenŋgi. ¹¹ Kenŋgito, ejemba tuunŋ yonononŋ ii moma Jiisas gematanonŋ otaanŋ kenŋgi. Kema Jiisas-waanonŋ

* 9:3: Luuk 10.4-11; Apo 13.51 * 9:7: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19

kagi koma horon onoma Anutu bentotombaa kania jen asarin ji ejemba men qeangon onono.

¹² Kaen ama laligoro ween jaaya tegon kememambaajon ano. Kaen kolooro gowoko 12 yononon kan Jiisas kokaen ijogi, “Nono balon gbameña koi kanon laligojonjwaajon gii saanon ejemba tuun koi wasin onona goman miri kosere kosere rama kenjuti, iikanon kema eemiri ano nembanene mokoloowu.”

¹³ Kaen ijogito, kokaen injoro, “Ononon mono onoangio ii nene unuagiwu.” Kaen injoro meleengi, “Nono bered 5 ano sora woi iikayadeen men laligojon. Kawaajon nomaen ambonaga? Nono saanon kema ejemba tuun koi kuuya yonoojon nene sewana mewonaga me? ¹⁴ (Yononon eja 5,000:baa so laligoju.)” Kaen meleengi gowokouruta kokaen injoro, “Ononon mono ejemba injon mendeema onongi tuun so 50:waa so nene newombaaajon ajoroon kamaan rabu.”

¹⁵ Injoro iikaen ama mendeema onongi ejemba kuuyanon kamaan tuuna tuuna rama kenji. ¹⁶ Rama kenji bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegoro. Kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema batugianon anji. ¹⁷ Batugianon anji korebore nen nen timbiringogi. Nene kitia reemonja mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero. Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Maak 8.27-30

¹⁸ Kamban monon Jiisasnon iyanodeen goman mongen qama kooliro gowokourutanon iwo laligogi qisin onoma kokaen injoro, “Ejembanon noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?”

¹⁹ *Injoro meleema kokaen jegi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosanon ‘Gii Elaija koloojan,’ jenkeju ano tosanon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonoononga monon koomunonga waama laligojan.’”

²⁰ *Kaen jegi kokaen qisin onono, “Ano onoangio noojon nomaen jeju? Nii moroga koloojen?” Qisin onono Piitonon meleema ijoro, “Gii Anutuwaanon Hamoqeqe Toya Kraist koloojan.” Kian.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.20-28; Maak 8.30-9.1

²¹ Kaen qisin onono kania asuganon jegi monon mobutiwaajon songo kotakota ama onono. ²² Jiisasnon jero, “Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kanriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komun ween karon kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Kraist otaawombaa sewana.

²³ *Jiisasnon ejemba kuuya ii qaa kokaen injoro, “Monon noo gemananon notaan kamambaajon moji, iinon mono iyanaa uuselaa siin kombombana bologa gema qero ‘Buna gbilia men kaja,’ jen sisia megi siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa.

²⁴ *“(Monon laaligoya iyanajon angon koma iyanaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaa, iinon mono laaligo honaa kania mokolon kotiin laligowaa.

²⁵ “Monon balona balona iyonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uutaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro gere sianon kemen unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Eshinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago toton!

* **9:19:** Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * **9:20:** Jon 6.68-69 * **9:23:** Mat 10.38; Luuk 14.27 * **9:24:** Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

²⁶ “Moŋnoŋ noo qana ano Buŋa qaana meŋ kamaan anji, ii Siwe gomambaa Eja honanŋ kaŋagadeen iima tiwaa. Iinoŋ kanagen Siwe gajoba toroya yoŋowo koi kamaagi iyoŋoonŋ, aŋaa ano Maŋaa asamararaŋgia iima aaruwuya. Kambaŋ iikanŋ eja me emba kaŋa mono iima tiŋ mubaa. ²⁷ Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injjowe mobu: Koi nanjuti, oŋoo batugianŋga toŋianŋ Anutuwaa bentotoŋaa honanŋ koloowaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligoŋ koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kian.

Jiisaswaa selianŋ letono.

Mat 17.1-8; Maak 9.2-13

²⁸ *Qaa ii injjoro ween 8:waa so tegoro Jiisasnoŋ Piito, Jon ano Jeims unjuama baananŋ uma Anutu qama kooliro. ²⁹ Qama kooliro iikanŋ jaasewaŋaa kaitanianŋ letoma qaita moŋ kolooro. Malekuyanŋ tualalakota kolooŋ kokobilibiliawo asariro. ³⁰ Iikanondeen iigi eja woinŋ asugiŋ Jiisaswo qaa qaa amigi. Ii Mooses ano Elaija. ³¹ Asamararaŋ uutanŋ asugiŋ Jiisaswo qaa kokaen amiŋ mogi, “Anutunŋ Jiisas siimbobolo moma komuwaati-waajoŋ wasiro kamaan uulaŋawo Jerusalem sitinoŋ keno areŋ iikanŋ hoŋawo koloodaborowaa.”

³² Kaen amiŋ mogito, Piitonŋ alawoita yorowo jaagianŋ bimooro gaŋ egi. Egito, gaonŋga uugia tooro jaagia unŋ Jiisaswaa asamararaŋa ano eja woi iwo naniti, ii injiigi. ³³ Injiigi nama Jiisas mesaowotiwaajoŋ ani Piitonŋ Jiisas ijoro, “Somatanana, nononŋ koi kanŋ keraqeeanŋgo moŋ. Kawaajoŋ nononŋ saanŋ kuŋ karooŋ mewonŋ: Goojoŋ moŋ, Mooseswaajoŋ moŋ ano Elaijawaajoŋ moŋ.” Piitonŋ kaen ijoroto, iyaŋaa qaayaa kania ii mende moma kotooro.

³⁴ Kaen jeŋ nano kokolo moŋnoŋ kamaan aonŋanŋ esuunŋ oŋono koosu uutanŋ laligoŋ awawaliŋ jenengia ororo. ³⁵ *Jenengia ororo nanŋgi koosu uutanŋga qa aro moŋ kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa meranaga. Ii ejemba hamo qeŋ oŋomambaajoŋ meweŋgoŋ mube. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

³⁶ Qa aro iikanŋ kamaaro moma gowoko yoŋonoŋ iikanondeen unŋ Jiisasnondeen nano iigi. Baananŋ iwoi iigiti, iikawaa bujuya ii kambaŋ iikanŋ mende jeŋ qaagia bogoro laligogi moŋnoŋ moŋ mende moro. Kian.

Jiisasnoŋ ome otaaro meranŋ qeaŋgoro.

Mat 17.14-21; Maak 9.14-29

³⁷ Eŋ waagi Jiisasnoŋ gowokouruta karooŋ yoŋowo baananŋga kamaan roganŋ ejemba tuunlelemba injiigi. ³⁸ Injiigi ejemba tuunŋonŋga eja moŋnoŋ qama kokaen ijoro, “Boi, noo merana guaŋga koloojiwaajoŋ mono kaŋ ii iiba. Kawaajoŋ qama kooliŋ gonjeŋ. ³⁹ Moba, ome moŋnoŋ ii menduŋgoro iikanondeen qa gigilaaro utugoŋ muro wolaza hororo buutanŋga kokopa kamaankeja. Ome iikanŋ horoŋ ureeŋ muŋ kambaŋ mamaga mende mesaŋkeja. ⁴⁰ Kaen kolooro goo gowokouruga ome ii otaawutiwaajoŋ welema oŋonjento, yoŋonoŋ ii amamaaju.”

⁴¹ Kaen ijoro Jiisasnoŋ meleema muŋ jero, “Yei, balombaa ejemba yaŋgisen ano iriŋqiriŋgiawo, niinoŋ mono kambaŋ dawo oŋowo laligoŋ qatoŋ unjuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaŋa? Meraga mono wama koi kawao.”

⁴² Mera ii wama karo kambaŋ iikanŋ kaŋagadeen omenoŋ mera utugoŋ orogoŋ muro wolaza hororo. Kaen kolooro, Jiisasnoŋ ome ii jeŋ muro mesaoro mera meŋ qeaŋgoŋ maŋa muro. ⁴³ Anutuwaa ku-usuŋa somatanŋ kaen asugiro kuuyanŋ ii iima newogia tegoro waliŋgogi. Kian.

Jiisasnoŋ koomuyaa Buŋa jero indinŋ woi kolooro.

Mat 17.22-23; Maak 9.30-32

* 9:28: 2 Piito 1.17-18 * 9:35: Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

Jiisasnoŋ iwoi kuuya ii meroti, iikawaajonŋ ejemba kuuyanonŋ walingogi Jiisasnoŋ kambaŋ iikanonŋ gowokouruta qaa kota kokaenŋ injoro, ⁴⁴ “Qaa koi mono geja ama mobu: Anutunonŋ Siwe gomambaa Eja hona ii balonŋ ejemba sisiwerowerogiawo yonoo borogianonŋ ama muro kemebaa.” ⁴⁵ Qaa kota ii injoroto, ii mende moma kotogi. Anutunonŋ ii koma tururo aasangoyanonŋ ero ii mende moma asarigi ano kania nomaenŋ, ii qisiwombaajonŋ kokodundunŋ anŋi. Kianŋ.

Gowoko batugianonŋ morononŋ uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Maak 9.33-37

⁴⁶ *Gowoko nonoononŋa ‘Morononŋ uuta kolooja?’ jenŋ qaa ii romonŋgogi. ⁴⁷ Ii romonŋgogito, Jiisasnoŋ uuroromonŋgogia moma kotonŋ naamade melaa monŋ menŋ kooronjanonŋ ano nano. ⁴⁸ *Nano kokaenŋ injoro, “Kuuya onŋoononŋa monŋnonŋ kamaanŋqeqeta konoga kolooji, iinonŋ mono uuta kolooja. Kawaajonŋ monŋnonŋ naamade koi noo qananonŋ mirianonŋ koma horonŋ kalaŋ kombaati, iinonŋ mono nii koma horonŋ nombaa. Monŋnonŋ nii koma horonŋ nombaa, iinonŋ wasinŋ nonoti, mono ii kaanŋagadeenŋ koma horonŋ mubaa.” Kianŋ.

Monŋnonŋ kerega qaago, iinonŋ mono alaga kolooja.

Maak 9.38-40

⁴⁹ Kambaŋ kanonŋ Jononŋ kanainŋ qaa kokaenŋ ijoro, “Somatana, eja monŋnonŋ goo qanonŋ omejiilanŋ konjoma onono iininŋ. Iinonŋ nonowo mende liligonŋ laligojiwaajonŋ nono ii qotogonŋ muninŋ.”

⁵⁰ Kaenŋ ijoroto, Jiisasnoŋ kokaenŋ ijoro, “Ii mende qotogonŋ mubu. Monŋnonŋ mende qotogonŋ onomakeji, iinonŋ mono onŋoanŋgiaa areŋnonŋ laligoja. (Kawaajonŋ onŋo mono noo alauruna tosaanŋa ii anŋosisiri menŋ onŋombubo.)” Kianŋ.

Samaria gomanŋ monŋyononŋ Jiisas gema qegi.

⁵¹ Jiisasnoŋ Siwenonŋ umambaajonŋ ano. Kawaa kambaŋa torijiwaajonŋ Jiisasnoŋ nama “Jerusalem sitinonŋ kemaŋa,” jenŋ jenŋ kotiinŋ kanainŋ kananonŋ keno. ⁵² Kema qele waladeenŋ ano wala kenŋi. Kananonŋ kema laligonŋ Samaria prowinswaa gomanŋ monŋnonŋ keuma “Jiisas kawaatiwaajonŋ mozoqozojonŋ ambonatiwaajonŋ kajonŋ,” jegi. ⁵³ Jegito, Samaria yonononŋ Juuda ano Jerusalem jejewili ama onomakegitiwaajonŋ Jiisasnoŋ “Nii Judia prowinsnoŋ Jerusalem jigo waagenŋ kemaŋa,” jerotiwaajonŋ miri anŋonŋ koma yeizozogia mende injogogi. ⁵⁴ *Kaenŋ anŋi gowokowoita Jeims ano Jon yorononŋ ii iima jeri, “Oo Ponŋ, sombinonŋa gere kamaanŋ onŋoro qaombuyaga, kaenŋ qama kooliwombaajonŋ mojanŋ me qaago?”

⁵⁵ Kaenŋ jerito, Jiisasnoŋ eleema temboma jenŋ orono. ⁵⁶ Kanonŋa toroqenŋ gomanŋ monŋnonŋ kenŋi. Kianŋ.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya.

Mat 8.18-22

⁵⁷ Kananonŋ kenŋi eja monŋnonŋ kanŋ Jiisas ijoro, “Gii daenŋ daenŋ kombaati, niinonŋ mono iikanonŋ gii gotaanŋ kamaŋa.”

⁵⁸ Ii moma Jiisasnoŋ kokaenŋ ijoro, “Duuyaa kasu yonononŋ jamo diinŋgianonŋ egi kanakeewanŋ koonŋ yonononŋ haigia menŋ laligonŋkejuto, Siwe gomambaa Eja honanonŋ mono daenŋenŋ kema wanŋa naa qembononŋ laarinŋ haamo menaga?”

⁵⁹ Jiisasnoŋ eja mombaajonŋ ijoro, “Gii mono kanŋ nii notaawa.” Ijoroto, kokaenŋ meleeno, “Ponŋ, ii saanonto, manŋnanonŋ komumambaajonŋ anja. Kawaajonŋ mono wala jena kema galenŋ kombe komuro ronŋ kombego.”

* 9:46: Luuk 22.24 * 9:48: Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20 * 9:54: 2 Kinj 1.9-16

⁶⁰ Kaen meleenoto, Jiisasnoŋ qaaya meleema ijoro, “Mesaowa! Koomuya yoŋonoŋ qamogia koomuya ii saanoŋ roŋ kombuto, giinoŋ mono kema Anutu bentotombaa kania jeŋ asariŋ oŋoma laligowa.”

⁶¹ *Mombo eja moŋnoŋ kouma ijoro, “Poŋ, niinoŋ gii gotaamambaa siŋa moŋento, moba, gii saanoŋ jena wala mirinoŋ kema tinitosauruna yeizozogia jewego.”

⁶² Ijoroto, Jiisasnoŋ meleenoto, “Moŋnoŋ baloŋ meenjaŋgowaa kionoŋ ii hoos gematanoŋ somoŋgoŋ borianoŋ kionoŋ maayanon meŋ nano keno mombo eleema gematanoŋ uuŋi, iinoŋ mono Anutuwaaw bentotonon keuma gawoŋa mewaatiwaaw so mende kolooja.” Kianŋ.

10

Jiisasnoŋ gowoko 72 wasiŋ oŋono kenŋi.

Mat 9.37-38; 10.7-16

¹ Kawaa gematanoŋ Poŋnoŋ gowoko tosaŋa 72* ii meweengoŋ oŋono. Aŋo “Taonŋ taonŋ gomaŋa gomaŋa kemaŋa,” jeŋ kanoŋ woi woi metogoŋ wala wasiŋ oŋono. ² * “Wasiŋ oŋomaŋa,” jeŋ kokaen injoro mogi, “Anutuwaaw gawonoŋ nene hoŋa mamaga momogoŋ ejato, ii meŋ kululuuwombaaŋoŋ gawoŋ meme ejemba anana afaaŋanoŋ laligoŋoŋ. Kawaaŋoŋ mono nene hoŋa masuqeqetaa Poŋa qama kooliŋ mugi gawoŋ meme ejemba wasiŋ oŋono hoŋa meŋ kululuuwu.

³ * “Oŋo mono kembu. Mobu, lama yoŋonoŋ duuyaa kasu kawalia yoŋoo batugianoŋ kemegi luguŋ injiwuboti, niinoŋ oŋo iikawaa tani kaŋa wasiŋ oŋombe kembu. ⁴ * Oŋo moneŋ irimuŋ kasa me geso moŋ me kana esu ii mende meŋ kembu. Kema kanoŋoŋ ejemba injiima jeŋkelekele ama yeizozogia mende jewu.

⁵ “Kema miri moŋnoŋ uma wala kokaen injowu, ‘Anutunoŋ mono miri koi kanoŋ luae qero bonjoŋ laligowu.’ ⁶ Kaen jegi moŋnoŋ luae aŋgoŋ komambaa so kolooŋi een, luaegianoŋ mono iwaa qaganon ubaato, moŋnoŋ ii mende aŋgoŋ kombaati een, luaegianoŋ mono eleema oŋoŋgiaa qagianon ubaa. ⁷ * Miri ubuti, mono iikanondeen laligoŋ gawoŋ mewu. Ejembanon gawoŋ meme ejemba laaligogia naŋgowutiwaaw so kolooju. Kawaaŋoŋ yoŋonoŋ nene ano apu oŋombuti, ii mono newu. Miri tosianoŋ lansaŋ mende ewu. Miri sueŋ mende kema kawu.

⁸ “Taonŋ iikanonŋ me iikanonŋ keugi koma horonŋ nene oŋombuti, ii mono newu. ⁹ Neŋ tosianoŋ kanoŋ ji injiro ewuti, ii mono meŋ qeaŋgoŋ oŋombu. Kaen ama kokaen jegi mobu, ‘Anutuwaaw bentotononŋ mono kosere karo iikawaa uutanonŋ keubu.’ ¹⁰ * Kaen ambuto, taonŋ moŋnoŋ keugi gema unuwuti, iikanonŋ mono maaketnoŋ me sombenon kema kokaen jegi mobu,

¹¹ ‘Nono oŋoo taononŋ kaniŋ sububuŋ iwoi kana tambonananonŋ mokotaaji, ii mono riinŋ konjoratininŋ oŋoŋgiaanonŋ eleema kemebaa. Kemebaato, qaa koi mono moma yagowu: Anutuwaaw bentotononŋ mono kosogianoŋ asugija.’ ¹² * Niinoŋ kokaen injowu mobu: Anutunoŋ kambaŋ somatanoŋ qemasologeŋgiaa ironŋa meleenoto taonŋ iikawaa qaganon ubaati, so iikanonŋ mono Sodom yoŋonoŋ bologa kanjaŋawo meŋ laligoŋ uugia mende toroqen oŋombaa.”†

Jiisasnoŋ taonŋ 3 yoŋooŋoŋ ‘Yei wosobiri!’ jero.

Mat 11.20-24

* **9:61:** 1 Kin 19.20 * **10:1:** Tosianoŋ weengoŋ 70 jeju. Tosianoŋ 72 jeju. * **10:2:** Mat 9.37-38 * **10:3:** Mat 10.16 * **10:4:** Mat 10.7-14; Maak 6.8-11; Luuk 9.3-5 * **10:7:** 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * **10:10:** Apo 13.51 * **10:12:** Jen 19.24-28; Mat 10.15; 11.24 † **10:12:** Sodom yoŋonoŋ bologa kanjaŋawo meŋ laligoŋ uugia mende meleengoŋ Anutunoŋ gerenoŋ kondeema oŋono.

13 **“Oo Korazin toya, niinon onoonon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, onoonon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yonoonon kembe qaana jewe sostono angoletona ku-usunawo asugiroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleta ii waba balonon Taia ano Saidon sitinon asuginagati een, iyononon mono kaban koriga uugia meleembombajaan kaisareya qendeema resanon lumu aon too arin saabuyaga.*

14 *“Saabuyagato, Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kaban somata iikanon ii mono Taia ano Saidon yonoo siimbobolo soya uugun mobuya. 15 *Ano Kaperneam toya, Anutunon on saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago totoon! Ono mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya.*

16 **“Monon qaagia mobaati, iinon mono noo qaana mobaa. Monon gema unuwaati, iinon mono nii gema nuwaato, monon nii gema nuwaati, iinon wasin nonoti, mono ii gema qewaa.” Kian.*

Gowoko 72 yononon eleema aisoogi.

17 *Gowoko 72[†] yononon laligon eleema kan aison kokaen jegi, “Pon, nono goo qaganon omejiilan jen koton ononin yononon kaanagadeen qaanana baatanon kema togon kengi.”*

18 *Kaen jegi Jiisanon meleeno, “Niinon Satan aagogi Siwenonga lugun oobili kaan hagon kemero iibe. 19 *Mobu, niinon ku-usun onombe on saanon mokolen, soromaan, kuan kuan ano kerenanaa esunmumuya jetawo kuuya riigi kamaaro haamo ambuya. Kawajaan iwoi monon unun mizimizi mende mewaa.*

20 *“Kawajaan omejiilan yononon qaagia baatanon kenjuto, kilen onoonon korisoro wana ii iikawajaan mende aisoowu. Onoo qagia Siwe gomanon oogi Anutuwaabuknon eji, iikawajaan mono honombononga qaa aisoowu.” Kian.*

Jiisanon aison Anutu mepeseero.

Mat 11.25-27; 13.16-17

21 *Kaban kanon Un Toroyanon Jiisan inaan muro aison qaa kokaen jero, “Oo Amana, giinon Bun qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyonoonon mesan gonato, ejemba merabora kaan iyangiaajon mogi poumapou kolooji, ii mono ii inisaana moma asariju. Kawajaan niinon Siwe gomambaa Pon gii mepeseen gonjen. Oo Amana, gii geengo kaen koloowaatiwajaan mona sokono awaa kolooro.*

22 **“Amananon mono iwoi kuuya jen kotooro noo bunaga kolooro. Amananon meriaa kania anodeen moma yagoro monon ii mende moja. Kaanagadeen monon Amayaa kania mende moma yagoro Merianondeen ii moja ano ejemba meweengon onoma yonoonon ii inisaambaati, iyononon mono Ama moma mubuya.”*

23 *Jiisanon kaen jen gowokouruta yonoonon eleema iyangiodeen olon kokaen injoro, “Daen yononon on iwoi iijuti, ii iima mono jaagiaajon ama simbawonawo kolooju. 24 Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa kokaen injowe mobu, Gejatootoo ejemba ano kin eja pon mamaganon on iwoi koi iijuti, ii iibombajaan awelegon laligogito, ii mende iigi. Ono qaa koi mojuti, iyononon ii mobombajaan awelegon laligogito, ii mende mogi.” Kian.*

Jojoban qaa wana woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Maak 12.28-31

25 **Kana qaawaa boi monon waama Jiisan timbi ama kokaen qisin mun ijoro, “Boi, niinon mono nomaen ama laaligo kombomban tetegoya qaa bun qen aowenaga?”*

* **10:13:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * **10:15:** Ais 14.13-15 * **10:16:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; Jon 13.20 † **10:17:** Tosianon weengon 70 jeju. Tosianon 72 jeju. * **10:19:** Ond 91.13 * **10:22:** Jon 3.35; 10.15 * **10:25:** Mat 22.35-40; Maak 12.28-34

²⁶ Ijoro Jiisasnoŋ kokaen meleema qisiro, “Mooseswaa Kana qaanon qaa nomaen oogita eja? Iikawaa kania ii nomaen?” ²⁷ *Qisiro meleema jero, “ ‘Gii uugabaga, unaga, ku-usunga ano roromongoga jumuna iikanon mono Pon Anutuga jopagon laligowa,’ ano ‘Geenga jopagon aonkejani, iikaaniadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.’”

²⁸ *Jero Jiisasnoŋ meleenon, “Dindiŋa meleenjan. Ii ten koma laaligo kombombanaga buŋa koloowaga.” ²⁹ Kaen meleenoto, Kana qaawaa boinon ‘Ii ten koma solana koloojen,’ kaen romongon kaniaya qendeemambaajon moma Jiisas ijoro, “Ejemba batugianon laligon koubeti, iyonoononja mono morowaajon jejan? Nii mono moroga mende jopagon mubenaga?”

Samaria ejanon gbilibuurun eja kiankomun muro.

³⁰ Kaen jero Jiisasnoŋ meleema jero, “Eja monon Jerusalem siti mesaon Jeriko gomanon kemen kananon kikekakililin yonoo borogianon kemero megii. Men hina iwoiya wama opoya qetegon gbilibuurun qen gilin kenji komumambaajon ama ero. ³¹ En mambono jigo gawon galen monon kana iikayadeen kema iima iima sisiriin kana leengga kema uugun keno. ³² Keno mambono jigo gawon eja (Liwait) monon iikanon kouma iima kaaniadeen iima sisiriin uugun keno. ³³ *Kenoto, Samaria prowinswaa eja§ monon kana iikayadeen kema eroti, iikanon keuma iima wosoya moma iima kobooro.

³⁴ “Iima koboŋ kosianon kemen wijia kele ano wain apuyanon morin esuuro. Wijia esun men kobibiin dongiya qaganon ama wama qenjaaro ee mirinon kema ama kalan koma muro. ³⁵ Kalan koma mun en waama umugawodeen ween woiwaa tawaya (Kina 20) unjuma qenjaaro miriwaa toya mun ijoro, ‘Eja koi mono kalan koma mun laligona monen gonjenji, ii mende sokoma uuguwaati een, ii mono eleema kan kanon toroqen gomaŋa.’ ³⁶ Eja karon kaniagia kaen qendeengi. Eja kikekakililin yonoo borogianon kemeroti, iwaa alia moronon kolooro? Yonoononga morowaajon mona, ii uukalen muro?”

³⁷ Qisin muro meleenon, “Kiankomun muroti, iinon.” Kian meleenon Jiisasnoŋ ijoro moro, “Gii mono kema kaaniadeen ama laligowa.” Kian.

Jiisasnoŋ Marta Maria yorowo kusu raro.

³⁸ *Jiisasnoŋ gowokouruta yonowo kananon kenji Ponjianon goman monon keuro. Keuro emba mon qata Marta iinon koma horon muro mirianon uro. ³⁹ Martawaa koga qata Maria laligoro. Iinon Pon iima kosianon kamaan rama Buŋa qaa jeroti, ii geja ama awutambaŋa koma moro. ⁴⁰ Moroto, Martanon lomban gawonon hororo kema kan amaqamamaa ama Jiisaswaaajon ijoro, “Pon, konanon nomesaoro neenodeen welen gawon mewe mona sokonja me qaago? Kawaaajon mono Maria jena kan ilaan nomba.” ⁴¹ Ijoro Ponon meleema ijoro, “Marta Marta, gii iwoi kania kania kawaaajon majakaka ano motoqoto moma koroboro laligon geriawo ama nanjan. ⁴² Kaen nanjanto, majakaka motoongo mon men men kotiinon sokombaa. Nono iwoi seiseiya kawaaajon mende amamaajon. Marianon gosin uuwaa teeya meagon aomambaajon meweengon simbawonawo kolooja. Laaligowaa bakaya awaa ii monon mon mende wambaa.” Kian.

11

*Jiisasnoŋ qamakooliwaa kania kuma onono.
Mat 6.9-13; 7.7-11*

* **10:27:** Lew 19.18; Dut 6.5 * **10:28:** Lew 18.5 * **10:33:** 2 Hist 28.15 § **10:33:** Juuda yononon Samaria ejemba jejewili ama onoma laligogi. * **10:38:** Jon 11.1

¹ Jiisasnoŋ gomaŋ moŋnoŋ qama kooliŋ laligoro tegoro gowokouruta yoŋoonoŋga moŋnoŋ kokaen ijoro, “Poŋ, Jon Oomulu ejanonŋ gowokouruta qamakooliwaa kania kuma oŋonoti, gii mono kaanŋadeenŋ nono kuma nonomba.”

² Ijoro Jiisasnoŋ kokaen injoro, “Oŋo mono qama kooliwonjenŋ kokaen jewu:

Ama, geengaa qaganonŋ mono toroya ewa. Mono galenŋ koma nonona bentotongaa hoŋa koloowa. (Goo uusiŋga Siwenonŋ tenŋ komakejuti, ii mono namononŋ kaanŋagadeenŋ koloowa.)

³ Gii mono weenŋ so nembanene sonananonŋ nonomba.

⁴ Tosianonŋ ŋiŋgisonŋgo ama nononŋgiti, nono kuuya iyonŋoo ŋiŋgisonŋgogia ii mesaoŋonŋi eenŋ, gii mono iikawaa so nonoononŋ ŋiŋgisonŋgo ŋonŋbama nonomba.

Anŋobatononŋ kamaanŋ nunuwabotiwaajonŋ mono anŋonŋ koma nonoma Kilenŋaa Toyaa borianonŋga metogonŋ nonomba.”*

⁵ Jiisasnoŋ toroŋenŋ kokaen injoro, “Oŋoonoŋga moŋnoŋ gomantiŋŋaa ruuŋanonŋ aliaa mirinonŋ kema mindiŋ kokaen ijowaa, ‘Alana, bered karoŋonŋ nona kitia era meleema gomaŋa. ⁶ Alana moŋnoŋ kananonŋ laliŋonŋ noononŋ kouro nenena qaagotiwaajonŋ wagimambaajonŋ moŋganjenŋ.’ ⁷ Kaenŋ ijoro alianonŋ miri uutanonŋga kokaen meleema ijowaa, ‘Gii gaonŋ gbiliŋ qenŋ nononjanŋ. Nii nagu koma qaqaŋ ŋuluwe meraboraaurunanonŋ niwo tambomaeenana tamboma gaonŋ ejonŋ. Kawaajonŋ waama ii gomambaajonŋ amamaajenŋ.’ ⁸ Kaenŋ jewaato, niinonŋ injiŋowe mobu: Miri toyanonŋ alia koloojiwaajonŋ ama mende waama mubaato, ii kilenŋ kaparanŋ koma jenŋ nanjiwaajonŋ ii saanonŋ waama qisijiwaa so kuuya mubaa.

⁹ “Niinonŋ iikawaa bakaya ii kokaen injiŋowe mobu: Mono Anutu qama kooliwu. Qama kooligi iwoi oŋombaa. Anutuwaanonŋ mono iwoiwaa borojanŋ menŋ moŋgambu. Ii moŋganŋi qendeeno mokoloowuya. Nama nagunonŋ qewu. Qegi nagu tama oŋombaa.

¹⁰ Moŋnoŋ Anutu qama kooliŋkeji, iinonŋ mono iikawaa kitia buŋa qenŋ aowaa. Iwoiwaa moŋgamakeji, iinonŋ mono iwoi mokoloowaa. Nagunonŋ qenŋkejiwaajonŋ mono nagu horonŋ mubaa.

¹¹ “Maŋuruna oŋoonoŋga morononŋ kokaen kolooja: Merianonŋ sorawaajonŋ qisiro kitianonŋ qato mubaa ¹² me kuru kotaajonŋ qisiro kuanŋkuanŋ mubaa? ¹³ Kawaajonŋ oŋo ejemba bologa kolooju ano kilenŋ kalenŋ awaa awaa ii meraboraaurugia oŋombombaajonŋ moŋjuti eenŋ, Siwe Maŋnananonŋ mono kalenŋa nomaenŋ anŋonŋ konaga? Iwaa uuta nanamemeŋa ii nunuugunŋ qaita moŋ kolooja. Kawaajonŋ Uŋa Toroyaajonŋ qama kooliŋ qisiŋ mubuti eenŋ, iinonŋ mono siŋanonŋ Uŋa ii wasiro uugianonŋ kemebaa.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ ome yoŋoo esunŋia uugunŋ qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Maak 3.20-27

¹⁴ Omenonŋ eja moŋ qaamuunŋ menŋ muro moto laligoro Jiisasnoŋ omeya ii otaaro kouma keno neselanŋ lolooro mombo qaa jero. Qaa jero ejemba tuunŋ yoŋononŋ ii iima waliŋgogi. ¹⁵ *Waliŋgogito, yoŋoonoŋga toŋianonŋ kokaen jegi, “Iinonŋ mono omejiilanŋ yoŋoo poŋgia Iimolanŋ iwaa ku-usunonŋ ome oŋotaanŋkeja.”

¹⁶ *Kaenŋ jegi toŋianonŋ Jiisas qaawaa timbinonŋ horowombaajonŋ iijonŋonŋ kokaen qisigi, “Gii mono jenŋ kotona sombinonŋga anŋoletoto moŋ asugiro iibonŋa.” ¹⁷ Qisigito, iinonŋ uu roromonŋgogia modaboronŋ kokaen injoro, “Kantri daenŋ yoŋoo galenŋurugianonŋ batugianonŋ anŋowowo ama jumbuti, iyonŋononŋ mono tiwilaanŋ aogi kantrigianonŋ bolinŋ saoyagadeenŋ ewaa. Kaanŋagadeenŋ miri mombaa kanageso yoŋononŋ jumbuti, mirigianonŋ mono qeqelalanŋ ewaa.

¹⁸ “Mobu! Satambaa kanageso yoŋononŋ kaanŋagadeenŋ batugianonŋ anŋowowo ama jumbuyagati eenŋ, iyonŋononŋ mono galenŋkonŋkonŋ gawonŋgia mewombaajonŋ amamaagi

* **11:4:** Tosianonŋ qaa ii kokaen meleema jenŋkeju: kilenŋanonŋga metogonŋ nonomba. * **11:15:** Mat 9.34; 10.25

* **11:16:** Mat 12.38; 16.1; Maak 8.11

ometotonḡianon mono nomaen nanaga? Ono noojon kokaen jeju: Iinon Iimolambaa esunon omejiilan onotaankeja. ¹⁹ Kaen jejuto, mobu, niinon Iimolambaa esunon omejiilan konjoma onombenagati een, onoo alaurugianon mono morowaa esunon ii konjoma onombuyaga? Kawaajon yononon mono qaagia hona me qaago, ii gosin jen tegowu.† ²⁰ Ii jen tegowuto, Anutuwaa ku-usunonon noo boro susuna sololoo ome onotaankejeni een, Anutuwaa bentotononon mono onoonon kan kuuja.

²¹ “Eja kotiga Iimolan iinon‡ tiwo wasayawo goman miria agokayan kono esuhinayanon mono saanon ewaa. ²² Kaen ewaato, eja kotakota toton Uḡa Toroya iinon lugun kan qen haamo ama mun tiwo wasaya qirinaaroti, ii kuuya tagon esuhinaya qengama men kema alauruta mendeema onombaa.

²³ * “Mononon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Mononon ejemba noo qananon ajoroowutiwaajon mende horon onomakeji, iinon mono mendeema onomakeja.” Kian.

Omejiilanon eja uutanon eleembombaaajon kaparan konju.

Mat 12.43-45

²⁴ “Omenon eja uutanonga kouma balon qararanonkononon kema lan liligon laligon haamo memambaaajon miri monḡama mon mende mokoloon mojoya tiiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kajeji, iikanon mono mombo eleemaḡa.’ ²⁵ Kaen jen eleema miria usuma menjerenḡoro eroti, ii kaanjadeen ero mokoloowaa. ²⁶ Kaen mokoloon kema omejiilan tosaḡa 7 unuambaa. Omejiilan 7 ii iyaḡa uugun bologa toton kolooju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen koloo eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooroto, kanagen bolidaborowaa.” Kian.

Daen yononon simbawonawo kolooju?

²⁷ Jiisanon qaa kaen jen laligoro ejemba tuun batugianonga emba mononon qama Jiisas kokaen ijoro moro, “Kokona, embanon koro ama men goma aju guagiroti, niinon iwaa mobe simbawonawo kolooja.” ²⁸ Kaen ijoroto, Jiisanon kokaen meleeno, “Ii jejanto, niinon kokaen jemaḡa: Ejemba Anutuwaa qaawaajon geja ama moma ten koma koma gbilinkejuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kian.

Boi tosanon angoletowaajon kaparan koma welengi.

Maak 8.11-12; Mat 12.38-42

²⁹ * Ejemba tuunonon ajoroogi somariiro Jiisanon toroqen qaa kokaen jero, “Ejemba kete namonon laligojuti, ii kanageso tuun bologa. Yononon Anutuwaa aiweseyaaajon kaparan komakejuto, aiwese mon gejatootoo eja Joonawaanon koloodabororo. Anutunon aiwese morota mon mende ama onombaa. ³⁰ * Qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon wala eenanon Jona wasiro Niiniwe yonoo batugianon kema Anutuwaa aiweseya ano. Iikawaa so Siwe gomambaa Eja honanon kaḡagadeen ejemba tuun kokawaa batugianon asugin uugia meleembutiwaajon kuun onoma aiwesegiaga kolooowaa.

³¹ * “Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon wala eenanon momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagenga kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaaajon siḡa moro. Siḡa moma namo goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro. Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon asugin nama Anutuwaanon momakooto uuta

† **11:19:** Iyangiaa sele galenurugianon Anutuwaa qata qama kilen ome ii Iimolambaa ku-usunon konjoma ononḡi niinon ii Anutuwaa ku-usunon konjoma onomakejen. Ororon mende nanjonwaajon moronon hona ano moronon qaa qolonmolongoya otaankeji, ii ejembanon gosin jen tegowu. ‡ **11:21:** Eja kotiga ii Satan. * **11:23:** Maak 9.40 * **11:29:** Mat 16.4; Maak 8.12 * **11:30:** Jona 3.4 * **11:31:** 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

menj kajeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilenj telambelan ama noma tompin nanji mende sokonja.

“Kawaajonj Anutunonj kanagenj ejemba korebore horonj onono qaagia jenj tegowaati-waajonj jaayanonj keubuti, kambanj iikanonj Saut kantriwaa kwiin emba iikanonj mono kaanagadeenj keubaa. Iinonj ejemba tuunj somata koi nanjuti, onowo ororonj koomunonjga waama onoo kooronjgianonj motoonj nambaa. Motoonj nama qaa kokaenj onoo selegianonj kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelanj ama mugi Anutunonj ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinonj kaenj injijoro silia gosinj onjoanjiiaajonj gamugia mobuya.

³² * “Joonanonj Niiniwe ejemba batugianonj kema Anutuwaa qaanonj uugia kuuro moma iikanondeenj uugia meleengito, mobu, niinonj batugianonj asuginj nama Joonawaa nanamemenja uugunj amakejenj. Kaenj amakejento, onjo kilenj telambelanj ama nomakeju.

Kawaajonj Niiniwe ejembanonj jenteegowaa kambanj somatanonj ejemba tuunj somata koi nanjuti, onowo ororonj koomunonjga waama onoo kooronjgianonj motoonj nambu. Motoonj nama Niiniwe yonononj qaa kokaenj onoo selegianonj kuuwu, ‘Onjo Siwe gomambaa Eja honja telambelanj ama mugi Anutunonj ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yonononj kaenj jegi nanamemenj-gianonj onjoanjiiaa kaniagia injisaanji gamugia mobuya.” Kianj.

Kiwa ii asasaga nonombaatiwaajonj eja.

Mat 5.15; 6.22-23; Maak 4.21-23

³³ * “Monjonj lambe me kiwa ootirinj kowi wanjonanonj me monjononj mende ambaato, ii mono kawaa dunj raranonj ambaa. Kaenj ano tosianonj miri uutanonj ubombaajonj mojuti, yonononj iikawaa asasaga iima saanonj ubu. ³⁴ Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajonj ji monjonj jaaga mende menj boliji eenj, iikanonj mono toonj asaridabororo Anutuwaa asasaganonj saanonj uuganonj menj asariro laaligoga kuuya asasaganonj laligowaa. Asasaganonj laligowaato, siinj kombombanja bologanonj me iwoi monjonj jaaga menj bolinj asasaga kojanjgiji eenj, iikanonj selewaa laaligoga kaanagadeen menj tiiro pangamanj uutanonj tintuanj laligowaa.

³⁵ “Kaenj kolooro moba, pangamanonj uugaa asasaga kojanjiro tiwabotiwaajonj mono tooga moma galenj menj aowa. ³⁶ Kaenj ana Anutuwaa asasaganonj uuga kuuya sokono wanjonja monj mende tiiji eenj, goo seleganonj mono kaanagadeenj asombilibiliawo koloonj jaasewanjononj asarija. Kiwa somatanonj seleganonj kuunj kokobilibiliawo menj asarinj gonji, laaligoga mono iikawaa so Anutuwaa asasaganonj andaboronj laligowaa.” Kianj.

Uumeleembaa selesele taniwaajonj ‘Yei!’ jero indinj 6 kolooro.

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 20.45-47

³⁷ Jiisasnonj qaa ii jedabororo Farisii (Kana qaawaa kaparanj-konjonj) eja monjonj kokaenj jenj koma horonj muro, “Gii saanonj noo mirinonj uma rama nene newonja.” Kaenj jero kema uma nene nemambaajonj raro. ³⁸ Wala boria mende songbama kamaanj raroto, Farisii ejanonj sili ii iima walingoro. ³⁹ Walingoro Ponjonj kokaenj ijoro, “Oo Farisii onjo mono onjononj hamo qenj aowombaajonj qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onjoanjiiaa uugianonj mono tilooja. Ii mono dogo, otoko ano nepaqepalo iikanonj saa qero laligoju.

⁴⁰ “Oo onjo, uugia qaa. Monjonj selia kuuya mokoloroti, iinonj mono uuta kaanagadeenj mokoloro me qaago? Onjo mono naambaajonj uugiaa gawombaajonj ataqatanj anju? Ii mende sokonja. ⁴¹ Kawaajonj iwoi qambi, amanenenonj raji, ii mono

* 11:32: Joonaa 3.5 * 11:33: Mat 5.15; Maak 4.21; Luuk 8.16

kalenjia ejemba wanaya onjombu. Kaen anji Anutunonj hamo qen onono onoononj iwoi kuuya mono soraaya ewaa.” Kianj.

⁴² * “Oo Farisii ejemba, lombo qagianonj ubaatiwaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejenj. Ono nembanene kuuya mendeema bakaya 10:nonga motoonggo Anutuwaa bunj qenjeju. Dane, supe ano logoya kania kania ii kaanagadeenj mendeema tenonga motoonggo ii Anutuwaa bunj qenjeju. Nandunj ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wanj koi mono ugunj mesaonjeju: Gii Anutu uu kononganonj jopagonj munkeba ano ejemba batugianonj nanamemenj dindinj otaanj laligowa. Qaa wanj ii mono kaparanj koma otaanj laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeenj mende ugunj mesaowu.

⁴³ “Oo Farisii, lombo qagianonj ubaatiwaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejenj. Ono qamakooli mirinonj dunj rara mutuyanonj jegenjegenj rabombaa siinj momakeju. Maaketnonj me kananonj ejemba iniigi jolongia jewutiwaajonj momakeju. ⁴⁴ Oo onj, lombo qagianonj ubaatiwaajonj qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejenj. Ono qasiri qagia qaa iikawaa so kolooju. Ejembanonj qamo moronjowo dakanonj eji, ii mende moma qagianonj lansanj riinj iwoi donqizizinjawo oosirinj tiloonjeju.” Kianj.

⁴⁵ Jiisasnonj qaa kaen jero Kana qaawaa boi yonoononga mononj moma meleema kokaen ijoro, “Boi, gii qaa kaen jenj nono kaanagadeenj gamu qen nononjanj.”

⁴⁶ Kaen jeroto, Jiisasnonj qaa kokaen jero, “Oo Kanaqaawaa boi, onoo qagianonj kaanagadeenj lombo ubaatiwaajonj qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejenj. Ono qaawaa qaa jenj kotonj iikawaa qaqanj lombotawo ii ejemba qagianonj amago ama anji ii angowombaajonj bimoonj onono aonjoronjkejuto, onjanganj ii boro susugianonj boronj monj ilaanj onjombombaajonj wosomomogia monj mende enjeja.

⁴⁷ “Oo onj, lombo qagianonj ubaatiwaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejenj. Ono gejatootoo ejemba yonoo qasirinonj simenj kuunj menj menjerenjgonjkejuto, onjanganjiaa ambosakonjuru-gianonj mono ii unjugi komugi. ⁴⁸ Onjanganjiaa ambosakonjurugianonj gejatootoo ejemba unjugi komugi onononj iyonoo qasirigianonj kuunj menj simenj menjeju. Kaen menj iikanonj ambosakonjurugia yonoo nanamemembaajonj wambelaanj qaagia nanjonj jenj dangunu kaanja nanju.

⁴⁹ “Kawaajonj Anutu, momakooto Toya iinonj kokaen jeja, ‘Niinonj gejatootoo ejemba ano aposol wasinj onombe onoononj kawuya. Kagi iyonoononga tosaanj ii unjugi komuwuya ano tosaanj sisiwerowero ama onjombuya.’

⁵⁰ “Anutunonj Siwe namo mokolonj oronoti, kambanj iikanonjadeenj kanainj gejatootoo ejemba unjugi sagia molaagi kamaaroti, iikawaa sa ironj kuuya ii ejemba kete laligojuti, mono onoo qagianonj uro siimbobolo mobuya. ⁵¹ * Aabelwaa sayanonj kamaaro iikanonjadeenj kanainj unjunj kouma laligonj Zekaraia siimolonj alata ano jiwowonj jigo kowoga yoroo batugaranonj qegi saya kamaaro iikanonj tegoro. Niinonj qaa kokaen injijowe mobu: Sagiaa ironjanonj mono ejemba kete laligojuti, onoo qagianonj uro siimbobolo mobuya.

⁵² “Oo Kana qaawaa boi onj, lombo qagianonj ubaatiwaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejenj. Ono Anutuwaa momo mewombaa nagu kii meria ii ejemba unjuama anjonj koma onjmakeju. Onjanganj iikawaa uutanonj mende keugi ano tosanonj iikawaa uutanonj keubombaajonj anjuti, onononj ii somonjonj anjonj koma onjoma laligogi.”

⁵³ Jiisasnonj qaa kaen jenj mesaonj keno Kana qaawaa boi ano Farisii yonononj kanainj qaa geriawo jenj munj qaa kania kania jewaatiwaajonj mamaga qisinj mugi. ⁵⁴ Qisinj mugi buutanonga qaa monj qiwitigoro iikanonj kokosiiro qaawaa timbinonj horowombaajonj embonjgi. Kianj.

* 11:42: Lew 27.30 * 11:51: Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21

12

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa

Mat 10.26-27

¹* Jiisanonj qaaya jero kambanj biiwianonj kanonj ejemba tausenja tausenja iwaanonj ajoroonj oloqologonj utaqutama aonj nangi. Kaenj ama nangi kanainj gowokouruta kokaenj injjoro, “Iwoi jegenja koi: Onjo mono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonjo uumeleembaa selesele nanamemengiaajonj galengia mewu. Ii wosokondunj kaanja kolooja. Ii mende mesaowuti eenj, iikanonj mono yiist kaanja somariinj menj bolinj onjombaa.

²* “Ejembanonj iwoi ununj megij eji, ii kuuya mono kotunji asuganonj koloowaa. Kaanjiadeenj qaa mesanngogi eji, ii kuuya mono inisaanji moma kotowuya. ³ Kawaajonj onjo mono qaagiaajonj galenj menj aonj laligowu. Onjo qaa pangamanonj olonj jewuti, ii mono asasaganonj jegi mobu. Onjo miri uutanonj wanngonja monngonj sanenonj gejagianonj jewuti, ii mono sombenonj asuganonj jenj asariwu.” Kianj.

Morowaajonj toroko monij sokombaa.

Mat 10.28-31

⁴ “Alauruna niinonj onjo kokaenj injjowe mobu: Tosianonj selegia qenj komunj iikawaa gematanonj iwoi monj toroqenj ambombaajonj amamaawuti, iyonjoonj mono toroko mende moma laligowu. ⁵ Ii qaagoto, morowaajonj toroko mogi sokombaati, niinonj ii qendeema onjomaña. Monj morononj ku-usunj menj unjuro komugi riitama onjono gere sianonj kemebuti, iwaajonj mono toroko moma laligowu. Onjoonj qaa ii mombo jejenj: Iwaajonj mono toroko moma laligowu.

⁶ “Tosianonj (arionj, wilisi) ⁵ ii toiya woinonj sewanja mewutiwaajonj amakejuto, Anutunonj iyonjoononga motoonngowaajonj mende duduuro. ⁷ Anutunonj kalanj koma onjoma wanj jugia kuuya kaanagadeenj weengodaboronj janngogia moja. Ejemba onjo sewanja ii wilisi mamaga unjuugunj uuta kolooja. Kawaajonj toroko mono mende moma laligowu.” Kianj.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Mat 10.32-33; 12.32; 10.19-20

⁸ “Niinonj qaa monj injjowe mobu: Monjonj nii ejemba jaagianonj jokolonj nombaati, Siwe gomambaa Eja honjanonj mono kaanjiadeenj ii Anutuwaawaa gajobauruta yonjo jaagianonj jokoloowaa. ⁹ Kaento, monjonj nii ejemba jaagianonj qakooma nombaati, niinonj mono kaanjiadeenj ii Anutuwaawaa gajobauruta yonjo jaagianonj qakoomanja.

¹⁰* “Monjonj Siwe gomambaa Eja honja qetama qaa jewaati, Anutunonj singisonggoya ii saanonj mesaowaato, monjonj Unja Toroya mepaegowaati, iwaa singisonggoya ii Anutunonj mende mesaowaa.

¹¹* “Ejembanonj onjo horonj qaa jakegianonj onjoonji qamakooli mirigianonj me kiap gawana ano kantria kantria yonjo eja ponj yonjo jaanonj nambutu, kambanj iikanonj qaagiaa kitia naa qaaga nomaenj meleema jewonjati, iikawaa majakakaya mono mende mobu. ¹² Ii kokaembaajonj: Onjo qaa jewuti, ii Unja Toroyanonj aua iikanondeenj kuma onjono jewuya.” Kianj.

Eja otokoyaa sareqaa

¹³ Ejemba tuunj batugianonga eja monjonj Jiisaswaa jero, “Boi, manjaranonj komuro gii mono danaa jena manjaraanonj borosamoya mendeema nomba.”

¹⁴ Kaenj jeroto, Jiisanonj kokaenj meleema muro, “Oo eja, morononj oroo jentego togara koloomambaajonj kuunj nonota balongara mendeembenaga?” ¹⁵ Kaenj jenj qaa

* **12:1:** Mat 16.6; Maak 8.15 * **12:2:** Maak 4.22; Luuk 8.17 * **12:10:** Mat 12.32; Maak 3.29 * **12:11:** Mat 10.19-20; Maak 13.11; Luuk 21.14-15

kokaen toroqero, “Eshina tiwomalekugianon afaanagadeen me kelemalelen enagati een, kilen laaligogiaa kania ii iikanon mende eja. Laaligogia mende gosin monen esuhinanon mondowuti een, mono tiwilaawu. Kawaajon menjo mewombaa otoko (greed) kuuyawaajon mono galengia men laligowu.”

¹⁶ Kaen jen sareqaa mon kokaen injoro, “Eja qaqabunayawo mon laligoro. Iinon balonon nene gawon mero toomorian somata kolooro. ¹⁷ Ii kolooro uutanon kokaen romongon jero, ‘Noo kowi mirina ii melaada. Kawaajon dumun gesoya gesoya, amu tuun tuun, yagon boran boran ii mono dakanon men kululuuwenaga? Mono nomaen amanamaen?’ ¹⁸ Kaen jen jero, ‘Mono kokaen amana: Nii kowi mirina kondeema kitianon kowi miri somasomata memana. Ii men nene toomorian ano esuhinana kuuya mono iikanon men kululuuwe rabaa. ¹⁹ Kanon raro neenaajon kokaen jema: Oo gii simbawonawo! Toomorianga mono afaan qaa en gonja. Kawaajon mono nene nen aison gbania gbania siiseweweya qaa haamo men oson laligowa.’ ²⁰ Kaen jeroto, Anutunon kokaen ijoro moro, ‘Oo gii, uuga qaa! Niinon kambanga ama jen tegon un kokoosoga gomantiin kokanon guambe komuwaga. Komuna ilawoila kuuya bun qen aon laligonati, ii mono morowaa bunaya koloowaamaen?’

²¹ “Monon iyanajon tiwomaleku maa suan iwoi men kululuunkejato, Anutuwa kooronon uwaa toomorian mende en muji, iwaajon mono lombo somata kaen koloowaa.” Kian.

Anutu moma laarin majakaka mende mobu.

Mat 6.25-34

²² Jiisanon gowokouruta kokaen injoro, “Kaen koloowaato, niinon on kokaen injowe mobu: On balonon laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jen mende mobu: Nono mono naa iwoiga men newonaga ano naa iwoinon selenana esuuwonaga? ²³ Selegiawo laligojuti, iikanon iwoi hona kolooro opo selekopaanon mono iikawaa qerewen koloaja. Jaagiawo laligojuti, iikanon iwoi hona kolooro nenenon mono iikawaa qerewen koloaja.

²⁴ “Mono aoao koon injibu: Yononon nene kota mende qosoma kororonkeju. Dumun hona mende koton kowi mirigianon mende men kululuunkeju. Sii solongia ii qetegon (stua) nene mirinon mende amakeju ano Anutunon ii kilen unuaginkeja. Ejemba onjoo sewangia ii koon sewangia unuugun uma eja. Mono ii romongogi kamba.

²⁵ “Onoononga monon majakaka moma iikaan kanon namonon laligowaatiwaa kamban ii ween motoongowaa so men torogewaa me qaago? Ii qaago totoon!”*

²⁶ “Iwoi melaada kaan ambombaajon amamaawuti een, iwoi tosaan kuuyaajon mono nomaembaajon majakaka mobuyaga? ²⁷ *Ono mono japu jarin juraya akadami-giawo ii injibu: Yononon opo surugiaajon beweso mende longbamakeju. Gawon iwoi tosaan mende menkeju ano ii kilen kokaen injowe mobu: Kin Solomonon goul silwaya qeragon malekuya asombilibiliawo mouma laligoro, iwaa malekuya ii taalimba lein firinduawaa so iimasiinjinawo mende kolooro.

²⁸ “Japu jarin juraya toon ii kete namonon kotonananon raro woran kongi kamaaro gilin men kululuun kuugi jewaa. Ii kilen Anutunon juraya kaan mon ii kaanideen awagadeen menjerenonkeja. Kawaajon iinon mono on kaanagadeen saanon esun onombaa. Ono japu jarin jurayaa so mende koloaju. Anutunon kalan koma onomambaajon moji, siin iikanon mono iwoi kuuya unuugun uja. Oo ejemba, momalaarigianon mono naambaajon melaada koloaja?

²⁹ “Kaen kolooro on kaanagadeen laaligogiaajon majakaka mende mobu. Ii moma bimoon kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ Kaen jen

* **12:25:** Tosianon kokaen meleema jeju: Onoononga monon majakaka moma iikaan kanon selia wan fiitwaa so toroqen men korimambaajon amamaawaa. * **12:27:** 1 Kin 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

uugia iikanon mende ama uukamakamaa koloon uugere mokoloowubo. ³⁰ Kantri so uumeleembaa gadokopa yononon iwoi kaanja kuuya buja qen aowombaajon kaparan koma uugere amakeju. Ii amakejuto, onjo nene opo iwoiwaajon memeqemean men amamaajuti, Mangianon mono ii modaboroja. ³¹ Iikawaa uugereya mende ambuto, mono Anutuwaa bentotonon keubombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon anji ero iinon mono galen koma onoma iwoi kaanja ii kaanjaadeen toroqen onombaa.” Kianj.

Bujanana Siwenon me namonon men kululuunin sokonja?

Mat 6.19-21

³² “Oo noonon tuun melaada, Mangianon bentoton onomambaajon mojiwaajon mono toroko mende moma laligowu. ³³ Balombaa monej hinaya ii kaparan koma qeragowubo. Kawaajon iwoi en ononji, ii mono sewanjaajon ama monej horon bakaya ejemba wanaya kalengiaajon onombu. Kaen anji qabunagia maa suan kaanja ii Siwe gomanon en sein mende qaombaa. Monej gesogia qaita mon ii Siwe gomanon mende boliwu. Guren dumunjan ano yongoro meme yononon mono eu uma iwoi men boliwombaajon amamaawuya.

³⁴ “Iwoiwaajon akadamuya men mona uji, iikanon miri mongen ero giinon mono uuga kaanagadeen iikanon qokotaan laligowaga.” Kianj.

Uugbili laligon gawon megii sokombaa.

³⁵ * “Onjo mono Anutuwaa gawon mewombaajon jojorin opo surugia somonon yagon akadamugiawo nama uugiaa kiwayanon ootirigi jero laligowu. ³⁶ *Ii kokawaa so: Miri toya mon ii ejemba maran (agomin aoao) lombanon kan aisoowombaajon horon mugii keno. Kanon keno meraurutanon mirinon rama eleembaatiwaajon jaagianon seleenjen uun kisi-kasu jen kaparan koma mambonju. Mamboma laligogi iinon kamban kanon me kanon kouma nagunon qenaga, yononon mono iikanondeen nagu horogi koubaa. Onjo mono mera iyonoo so koloon jojorin laligowu.

³⁷ “Ponon eleema karo gawon memeuruta tosianon uugbili laligogi kaen mokolon onombaati, iyononon mono simbawonawo kolooju. Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: iinon kouma ajoroon onoma nene dunon ano ragi nene unuagi mambaajon jojoron aon welen qen onombaa. ³⁸ Iinon ruunanon me goman aworogoro kanon eleeno tosianon uugbili laligogi mokolon onombaati, iyononon mono simbawonawo kolooju.

³⁹ * “Gbili laligowombaajon qaa koi mono saanon romongowu: gomantiina ano kikekakasililin ejanon naa kambanon me auanon kawaati, miri toyanon ii monagati een, iinon mono gbili laligon miria saanon galen mero qosoma umambaajon amamaawaa. ⁴⁰ Onjo ‘Siwe gomambaa Eja honanon kamban kokaamba mende koubaa,’ jen romongowuti, iinon mono kamban iikanondeen koubaa. Kawaajon onjo kaanagadeen jojorin laligowu.” Kianj.

Gawon ejanon silemale laligon tiwilaaro.

Mat 24.45-51

⁴¹ Jiisanon qaa kaen jero Piitonon qisiro, “Pon, gii sareqaa koi ii nonoojon me ejemba tosaan kuuya yonoojon kaanagadeen jejan?”

⁴² Kaen qisiro Ponon jero, “Gawon meme ejemba batugianon moronon tirin koton tosaan unuuguja? Tosianon zololonon gawon mesaogi monon momakooto awaawaa qaganon kaparan koma pondan menkeji, iinon mono simbawonawo kolooja. Miri toyanon nanamemen gosiin iima mongen kema miriaa ilawoilaya ii iwaa borianon ano galen koloojaa. Galen koloon welenqeuruta ijorotiwaa so kalan

* 12:35: Mat 25.1-13 * 12:36: Maak 13.34-36 * 12:39: Mat 24.43-44

koma kambaŋ dindiŋanon unuaginkebaa. ⁴³ Kaen kalaŋ koma onoma laligoro toyanon eleema kaŋ kaan iima ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jewaa.

⁴⁴ “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Toyanon simbawonawo ijon esuhinaya kuuyaa galaŋa kuun mubaa. ⁴⁵ Kuun mubaato, gawon meme bibilokoya iinon uutanon romonon kokaen jewaati een, ‘Ponaa kaka kambaŋanon koriga eja.’ Kaen jeŋ kanain gawon meme ejembauruta unun ureen jejelombaŋ ama aison apu kotiga neŋ uuta sooro enkalolon silemale ama laligowaa. ⁴⁶ Kaen laligon kambaŋ monon Ponaa koubaatiwaajon mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambaŋaajon imowamo ulumbulun laligoro mono aua iikanondeen kouma geŋ japalelen meŋ muŋ jeŋ kotooro qaaqootogo ejemba kaan gere sianon kemeŋ siimbobolo mobaa.

⁴⁷ “Gawon meme monon Ponaa uusiŋa moma yagoroto, qaa areŋa ijorotiwaa so joronqoron mende meŋ aon gawona meŋ laligoroti, Ponanon iikawaa irona jero somonon oolinon indin mamaga qeyayagon qewuya. ⁴⁸ Kaen qewuyato, gawon meme eja monon Ponaa uusiŋa mende moma yagon iwoi ama mero irona saanon jegi oolinon qewutiwaa so kolooji, Ponon iikawaa irona jero afaan qewuya. Anutunon mombaajon iwoi mamaga muroti, iinon mono ii meŋ seiro hona mamaga koloowaatiwaajon mambombaa. Anutunon mombaajon iwoiwaa waroga seiseiya muroti, iinon mono ii meŋ seiro hona seiseiya kolooro meleema mubaatiwaajon qisiwaa.” Kian.

Jiisasnon gere bolan meŋ kamaaro deeno.

Mat 10.34-36

⁴⁹ “Niinon namonon gere ama uulangowe jeŋ kema kawaatiwaajon kamaawe uusiŋna mono iikawaa bolananon jedaborowaatiwaajon eja. ⁵⁰ *Ejato, ii ‘Gere ama uulangomana,’ jewe siimbobolo mamaga jon kowororo kaan ii noo qananon uma turun nomambaajon ambaa. Anutunon iikaan kanon mulu qaita mon meŋ nombaa. Oo nii konjilin somata moma laligowe mulu meŋ nono iikanon tegowaa. ⁵¹ Kokaen romonowubo: Jiisasnon luae qemambaajon ama namonon kamaaro. Niinon kokaen injjowe mobu: Niinon luae qemambaajon qaagoto, nojon ama juma deengi bon jawo koloowaa.

⁵² “Ii kokaembaajon jeŋeŋ: Noo Buŋa qananon ejemba uugia kuuro meleengitiwaajon kambaŋ kokaamba kanain kokaen koloowaa: Miri mombaa uutanon ejemba 5 yononon batugianon angowowo ama jumbuya. Leegen karoon yononon woi yorowo angowowo angi leegen woi yoronon karoon yonowo deendeen ama laligowuya. ⁵³ *Manmera yoronon juma kerekere ani nemumbora yoronon riitama aori enaroyanon enaroya qetama aon deembaota.” Kian.

Kambaŋ laligojoni, ii moma gosiwu.

Mat 16.2-3

⁵⁴ Jiisasnon toroqen ejemba tuun ii kokaen injjoro, “Ween kemekemetanon goman bulugon koosu umun kono onjo ii iima iikanondeen ‘Kon kawaa,’ jeŋkeju. Kaen jegi kon kawaa. ⁵⁵ Saut waagenqa haamo giliro iima moma kokaen jeŋkeju, ‘Goman geriawo koloowaa.’ Kaen jegi iikawaa so koloowaa. ⁵⁶ Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, onjo sombin namowaa tanigara iima kon weembaa kanagara saanon gosinkejuto, kambaŋ koi laligojoni, iikawaa kania mende gosin moma kotogi mende sokonja.” Kian.

Angowowogia mindingogi solananiwaa.

Mat 5.25-26

⁵⁷ “Onjo ‘Iwoi dindiŋa ii nomaen ambona,’ jeŋ kawaa kania ii nomaembaajon ama ononon mende gosin jeŋ tegonkeju? Ii mende sokonja. ⁵⁸ Kereganon seleganon qaa ama qaa jakeyanon horon gomambaajon ano jentego galembaanon kema kana

* 12:50: Maak 10.38 * 12:53: Mai 7.6

nemunanon iikanon mono kaparan koma uumotoonngo ama qaagara jen solananiwao. Kaen mende ambaoti een, kereganon saanon ororaan gono (jas, majistreit) jenteego toyaa jaanon keuna moma jero opotorowaa borianon kemena kapuare mirinon goombabo. ⁵⁹ Niinon kokaen jewe moba, Gii kanon tawaga kuuya ambaatiwaa so osin rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andaboronngo mono wantaaga men kamaawaga.” Kian.

13

Uugia meleembu me komun tiwilaawu.

¹ Kamban iikanondeen tosianon kouma Jiisas sundu kokaen ijogi moro, “Galili ejemba tosianon Jerusalem jigonon siimolon oogi gawana Pailotnon jero kawali galenurutanon kanon uma unun komugi sagia kamaan lama bulmakao sagiawo melokanjin ero.”

² Kaen jegi meleema kokaen injjoro, “Ono iikawaajon kokaen romongowubo: Galili ejemba yononon Galili ejemba tosaana kuuya unuugun singisonngo ama laligogiti-waajon siimbobolo ii mogi. ³ Kaen qaagoto, niinon kokaen injjowe mobu: Ono uugia mende meleembuti een, ono kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowu. ⁴ Me goman qata Siloam kanon miri koriga monnon kamaan koma ejemba 18 turun onono komugiti, ono iyonoojon kokaen romongowubo: Yononon Jerusalem kanageso tosaana kuuya unuugun singisonngo ama qaagiawo laligogi. ⁵ Qaagoto, niinon kokaen injjowe mobu: Ono uugia mende meleembuti een, ono kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowuya.” Kian.

Muli gere gorosonaa sareqaa

⁶ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Eja monnon muli gere komoro gawonanon kouma nano kawaa hona mongamambaajon kenoto, mon mende mokolooro. ⁷ Mende mokolon gawon galenaaajon jero, ‘Moba, niinon muli gere kokawaa hona gbani karoombaa so kan mongambeto, mon mende mokoloowe. Kawaaajon ii mono naambaajon toroqen namowaa kelega een horowabo. Kawaaajon ii mono koma gilina kema.’ ⁸ Toyanon kaen jeroto, galenon meleema ijoro moro, ‘Oo eja ponna, ii saanon mesaona gbani koi mombo namba. Niinon kamban biiwianon kokaamba kanon kinonon namo oson qidigon isombason ama liligowe kelegawo koloowaa. ⁹ Niinon kaen ambe gbani gematanon iikawaa hona saanon koloonaga. Ii mende koloowaati een, ii saanon komba.’” Kian.

Jiisasnon Sabat kendonon emba mon men qeangoro.

¹⁰ Jiisasnon Sabat kendonon qamakooli miri monnon uma Buja qaa kuma onono. ¹¹ Kanon emba mon raro. Omenon gbani 18 kawaa so men loorin muro gemata miligoro qeteteremambaajon amamaan rama laligoro. ¹² Jiisasnon emba ii iima oono karo kokaen ijoro, “Emba, isinabisina jiganon mono gomesaoro awaa koloojan.” ¹³ Kaen jen boria wananon ano iikanondeen qeteteren Anutu mepeseen muro.

¹⁴ *Mepeseen muroto, Jiisasnon Sabat kendonon emba ii men qeangoroti, qamakooli miriwaa galenanon ii iima kawaaajon moro boliro qaa kanain ejemba tuun yonoojon jero, “Gawon memewaa kamban 6 eji, iikanon mono kan men qeangon onombaatiwaajon jewu. Ii Sabat kendonon qaago.”

¹⁵ Kaen jeroto, Ponnon meleema kokaen jero, “Oo uumeleembaa selesele ejemba, ono kuuya bulmakao ejiaga me donggiaga ii Sabat kendonon mirinonga isama unuangi apunon kema nenkeju me qaago? Onoononga monnon ii mende angon koma onomakeja. ¹⁶ Mobu! Emba koi kanon Aabrahambaa gbiliga kolooro Satanon

* **13:14:** Eks 20.9-10; Dut 5.13-14

somonjon muro gbani 18:baa so laligoro niinon kasia ii Sabat kendonon isambe sokoma ononja me qaago?" ¹⁷ Kaen jero tuarenjenjuruta kuuya yononon gamugia mogi ano ejemba tuun kuuya yononon angoletto damuyawo meroti, ii kuuya iima moma aisoogi. Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Maak 4.30-32

¹⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, "Anutuwaa bentotonaa kania ii nomaen? Ii naamombo so ambenaga? ¹⁹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Eja monjon ii men gawononon kema komoro waama somariin gere kolooro. Gere kolooro kanakeewan koon koon yononon haigia gere iikawaa borianon angi." Kian.

Yiistwaa sareqaa

Mat 13.33

²⁰ Jiisasnon mombo sareqaa mon kokaen jero, "Anutuwaa bentotonaa ii naa iwoiwo so ambenaga? ²¹ Ii yiist me flaua men somasomariiwaa so kokaen kolooja: Emba monjon 'Bered oomaña,' jen yiist men flaua konde karoon kanon mindirin melenqeleen ama ano rama korebore somariiro." Kian.

Mono nagu gonjonon janjarin riin keubu.

Mat 7.13-14, 21-23

²² Jiisasnon kema taon taon ano gomaña gomaña kanon Buña qaa kuma onoma kema laligon Jerusalem sitinon baagen keno. ²³ Keno monjon kokaen qisin muro, "Pon, uugia meleengi Anutunon hamo qen onono letombuti, ii ejemba afaangoya me nomaen?" Qisin muro kokaen injoro,

²⁴ "Ono mono nagu gonjonon keubombajaan janjarin riin aonorowu. Niinon kokaen injowe mobu: Ejemba mamaganon Anutuwaa bentoton uutanon keubombajaan batogowuto, ii amamaawuya. ²⁵ Kanagen miri toyanon waama nagu konogo on kambañ iikanon kanain seleengen nama nagunon qen kokaen jewuya, 'Pon, mono nagu horon nonomba.' Kaen jegi meleema kokaen injowaa, 'Nii mende moma ononjen. Ono daankaya, ii mende mojen.' ²⁶ Kaen injoro ono iikanondeen kanain kokaen jewuya, 'Nononon mono giwo ainjolon rama nene nenin. Giinon mono liligon nonoo sombenon Buña kuma nonona.' ²⁷ *Kaen jewuyato, iinon qaa kokaen injowaa, 'Ono mono dakaya, nii mende moma ononjen. Kawajaan kokaen injowe mobu: Bologna meme kuuya, ono mono nomesaon togowu.'

²⁸ **"Togogi iikanon Abraham, Aisak, Jeikob ano gejatootoo ejemba kuuya yononon Anutuwaa bentoton uutanon nanji injibuto, onongan hagon onongi seleengen nambuya. Kaniagia kaen mokolon saama gigilañ gobugia kigi qaro laligowuya. ²⁹ Ejembaya ejembaya ii ween koukoutanonga ano kemekemetanonga ano leelee Noot Saut iikanon kan Anutuwaa bentoton keuma dun raragia men nembanene nen korisoro ama laligowuya. ³⁰ *Kaen laligowuto, mobu! Konoga yonononga tosanon mutuya koloowuya ano mutuya yonononga tosanon konoga koloowuya." Kian.

Kin Herodnon kasu soona kawaa so kolooja.

Mat 23.37-39

³¹ Kambañ iikanondeen Farisii (Kana qaawaa kaparañkonon) tosanon Jiisawaanon kan kokaen jegi, "Kin Herodnon guro komuwaatiwajaan moja. Kawajaan mono gomañ koi mesaon kema."

³² Jegi kokaen meleema onono, "Ono mono duuyaa kasu soona ii kokaen jegi moba, 'Moba! Niinon kete ano woran ome onotaamaña ano ji ejemba men qeangon onoma laligomaña. Kemañati, indigen mono iikanon keuma gawona metogomaña.'

* 13:27: Ond 6.8 * 13:28: Mat 22.13; 25.30 * 13:28: Mat 8.11-12 * 13:30: Mat 19.30; 20.16; Maak 10.31

³³ “Gejatootoo ejemba seiseiya ii Jerusalem sitinon unugi komugi. Goman tosonian mende toroqen unugi komunkeju, iikawaa tanitani eja iijen. Kawaajon niinon kete ano woran indigen kana kema laligomaña. Jerusalem keube nugi komumanjati een, mono iyonoonon kaiyakagiaga ii toroqen ambu.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

Mat 23.37-39

³⁴ Jiisasnon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, onjo gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon merauruta engana baatanon ama kojojon onomakeji, niinon iikawaa so kambaña kambaña goo kanagesouruga suunjon kololon onomambaajon moma laligoweto, onjo ii togon laligon kougi. ³⁵ *Mobu! ‘Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.’ Kaen ewaato, niinon kokaen injjowe mobu, Onjo nii mombo mende niibuyato, kanagen kaman mon kan kuuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.’ Kian.”

14

Jiisasnon ji eja mon men qeangoro.

¹ Jiisasnon Sabat kendon monjon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoo jotamemeya mombaa mirianon uma nene nero. Nen raro tosonian galen men itiigi.

² Iikanon iwaa jaasewanonon ji eja mon kana boria apunon ologon somariiro raro.

³ Jiisasnon ii iima kanain Kana qaawaa boi ano Farisii ii qisin onoma kokaen jero, “Sabat kendonon eja men qeangon mun iikaanja kanon Kana qaa uuguwonja me qaago?”

⁴ Kaen jeroto, yononon goron qen ragi. Ragi borianon eja ii oosirin men qeangon wasiro keno. ⁵ *Keno kokaen injjoro, “Onoononga mombaanon mera me bulmakao ejia ii Sabat kendonon apu ronon kemebaati een, ii mono uulanawo horogi koubaa. Moronon ii mende hororo kounaga?” ⁶ Kaen qisin onono kawaa kitia meleembombaa bimoon qaagia bogoro ragi. Kian.

Jiisasnon sele men-uu ii qetano.

⁷ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ejanon ejemba nenewaajon koma horon ononoti, iyononon dun jaayanon eu metogon ragiti, Jiisasnon ii iima kawaajon sareqaa mon kokaen injjoro, ⁸ * “Monjon gii maran (agomin aoao) lombambaanon koma horon gono iikanon kema dun jegenja mende men raba. Kaen ambagati een, tosaanja koma horon ononoti, iyonoononga monjon gii guugun qabunayawo koloowabo.

⁹ “Iinon kouro lomban toyanon goonon kan kokaen jenaga, ‘Gii dun koi mesaona uuta iinon raba.’ Kaen jewaati een, gii mono waama baatanon emu kamaan dun men rama gamuga senjombo mobabo. ¹⁰ Kaen qaagoto, monjon koma horon gombaati, gii saanon dun siminanon emu kema raba. Kaen rana lomban toyanon kouma giima jewaa, ‘Alana, gii saanon kan dun jegenjanon eu kema raba’. Kaen jero giinon ejemba giwo rama nene nejuti, mono kuuya iyonoo jaagianon qabunagawo koloowaa. ¹¹ *Ii kokaembaajonja: Iyanjiaa uugia men ubuti, Anutunon ii kuuya men kamaan onombaa. Monjon iyanja uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.”

¹² Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ejanon ejemba koma horon onono lombanon ragi Jiisasnon lomban toya eleema iima kokaen ijoro, “Gii weembaa me gomantiinjaa lomban mon onon iikanon geengaa alauruga me daremunuruga ii mende koma horon onomba. Tinitosauruga me miri ejemba qabunagiawo ii mende koma horon onomba. Kaanja lombambaajon koma horon ononoti, ii kaanjiadeen koma horon

* 13:35: Ond 118.26; Jer 22.5 * 14:5: Mat 12.11 * 14:8: Gba 25.6-7 * 14:11: Mat 23.12; Luuk 18.14

goma tosaga ii metogon gonji tegowaa. Kaen ambaati een, Anutunonj mono iikawaa tawaya mende gombaa.

¹³ “Kaen qaagoto, lomban mozozongonj oowagati, gii mono ejemba kamaanqeqeta ii koma horonj onomba. Ejemba wanaya, lokonj ano jaagoo koloojuti, mono ii onona sokombaa. ¹⁴ Ii koma horonj onona yonononj tosa metogonj gombombaaajonj amamaagi gii iikawaaajonj simbawonjowo koloonj laligowaa. Tosagia ii eenj ero laligona solanja yonononj koomunonga waagi kamban iikanonj Anutunonj anj ii goojonj metogonj gombaa.” Kianj.

Lomban ano mondomondo qaa jenj togogi.

Mat 22.1-10

¹⁵ Jiisasnonj kaen jero nene nenj raji yonoononga mononj ii moma kokaen ijoro, “Mononj Anutuwaaw bentotonj uutanonj keuma nene nenj rabaati, niinonj iwaajonj simbawonjowo jejenj.”

¹⁶ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Eja mononj gomantiinjaa lomban somata mozozongonj oonj ejemba mamaga horonj ononj kawutiwaajonj jero. ¹⁷ Lomban kambanja kanj kuuro welenqeqeya monj wasiro koma horonj onomambaaajonj ijoroti, iinonj yonoononj kema jero mogi, ‘Iwoi kuuya mozozongodaboroninj eja. Kawaajonj mono saanonj kawu.’ ¹⁸ Kaen injoroto, ii moma yonononj korebore kanainj iwoi tosanonj mondonj togogi. Eja mutuyanonj jero, ‘Nii molalenj monj sewanja mewetiwaajonj iikanonj kema iimambaaajonj mojenj. Iikanonj somonjonj nonja. Kawaajonj saanonj kema ijona mende moma bolinj nomba.’ ¹⁹ Eja mononj jero, ‘Nii bulmakao ejia 10 sewanjia meweti, ii qaqanonj somonjowe kinonj horogi kema gawonj batogonj menjangomanja. Iikanonj somonjonj nonjiwaajonj saanonj ijona mende moma bolinj nomba.’ ²⁰ Mononj toroqenj kokaen jero, ‘Nii emba woranda koi sewanja mewetiwaajonj kamambaaajonj amamaajenj.’

²¹ “Kaen jegi welenqeqenonj eleema eja ponja buju ii ijoro. Ijoro moma uuta gere jero welenqeqeya kokaen jenj kotonj muro, ‘Gii mono alanzanj qenjaaro sombenonj ano kananonj kema ejemba kamaanqeqeta, wanaya, kana borogia riiriita, jaagoo ano lokonj ejemba ii mono unuana lomban miri uutanonj koi kawu.’ ²² Jenj kotonj murotiwaa so andaboronj kanj kokaen ijoro, ‘Ponja, jenj kotonj nonjanjia so anjento, dunj tintinja mombo kaanjadeen raja.’

²³ “Kaen ijoro eja ponjonj jero, ‘Gii mono roonqeqe ano kuungianonj kema ejemba rama kenjuti, ii kaparanj koma kuunj onona lomban miri uutanonj kouma saa qewu. ²⁴ Niinonj kokaen injjowe mobu: Ejemba wala koma horonj onomambaaajonj jeweti, iyonoononga mononj noo lombanonj mende kouma nembanene nenj naanja mobaa.’ ” Kianj.

Jiisaswaa gowoko laaligowaa kania

Mat 10.37-38

²⁵ Jiisasnonj keno ejemba tuunjeleembe yonononj otaanj kenji eleema kokaen injjoro, ²⁶ * “Mononj niwo kanj laligomanjenj nii gogoraagenj ama noma nemunmanja, embame-ria, daremunja, naambeeta ano iyanjaa laaligoya kaanagadeen jegenj ama jopagonkeji, iinonj mono noo gowokona koloomambaaajonj amamaawaa. ²⁷ * Sisigia megij mononj nii notaanj siimbobolo moma maripoononj komumambaaajonj mende jojoriwaati, iinonj mono noo gowokona koloomambaaajonj amamaawaa.

²⁸ “Onoononga mononj miri koriga memambaaajonj moji eenj, iinonj mono wala kamaanj rama monenja miri medaborowaatiwaa so kolooja me qaagoti, iikawaa kania gosinj iima kotowaa. ²⁹ Kaen mende ama miri tandoya komoma medaboromambaaajonj kotikotiia mende enj muro mesaoro eenj nano ejemba kuuya ii iima kanainj jenj

* **14:26:** Mat 10.37 * **14:27:** Mat 10.38; 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23

mepaqepae ama mububo. ³⁰ Kaen ama mun kokaen jewubo, ‘Eja ii kanain miria meroto, ii medaboromambaaon mende kotiuro.’ Iikawaa so gii Jiisas otaawaa me qaagoti, ii tororo gosin moma kotowa.” Kian.

³¹ Jiisasnon qaa ii toroqen kokaen jero, “Kaanagadeen kin eja pon monnon kin mombo aron qen ‘Manja qewona,’ jen nomaen ambaa? Iinon uulanawogadeen kere mende ama mubaato, wala jawinuruta horon onono ajoroon rama qambanmaban qaa kokaen amin mobuya, ‘Ananaan ejaurunana 10,000 laligojon ano leegen kereurunana ii 20,000 laligoju. Eja pongianon ii unuama kagi injiima saanon kotiin unuwona me qaago?’ ³² ‘Mende kotiiwona,’ jewuti een, iinon kere kinon koriganon karo iikanondeen jotamemeuruta wasin onono iwaanon kema luae qewombaajon gejanono amin mobuya. ³³ Kaanagadeen onoononga monnon iwoi kuuya en muji, ii jegen aambaati, iinon mono noo gowokona koloomambaaon amamaawaa. Kawaajon mono niiga jegen nonon sokombaa.” Kian.

Sii naana qaa ii iwoi omaya totoon.

Mat 5.13; Maak 9.50

³⁴ “Sii ii awaa koloojato, siina mesaowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo siinawo koloonaga? ³⁵ Kikisi omaya ii balon kelegawo kolooawaatiwaaon men kululuun isombason amakejonto, sii naana qaa ii iwoi mombaajon mende sokombaa. Qaago! Ii mono een namonon gilinin kemen een toontoon ewaa. (Gii kaanideen noo gowokona koloon batuyanon koton nomesaowagati een, mono iwoi omaya koloowaga.) Monnon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa ii moma kotowa.” Kian.

15

Lamanon soorotiwaa sareqaa

Mat 18.12-14

¹ *Takis tiliqili ama megiti ano singisono ejemba tosaana ii jaasongoyanon Jiisawaa Buqa qaaya mobombaajon kagi. ² Kaen kagito, Farisii ano Kana qaawaa boi yononon Jiisawaaon uugia boliro njindin-nundur qaa kokaen jegi, “Eja kanon singisono ejemba unuama yonowo rama nene neja.” ³ Kaen jegitiwaaon Jiisasnon sareqaa mon kokaen injoro,

⁴ “Onoononga mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga monnon soon jinjaun keno toyanon nomaen ambaa? Iinon mono 99 ii balon qararankonkonon onomesaon kema motoonngo jinjaun kenoti, iikawaajon mongama kema laligon mokoloo tegowaa. ⁵ Mokolon uukoisoro ama sawinanon ama bosima kawaa. ⁶ Mirinon kan alauruta ano tosaana kosere laligojuti, ii onono ajoroogi kokaen injowaa, ‘Lamana sooroti, ii mokoloojenatiwaaon mono kagi niwo korisoro ambona’ ⁷ Niinon kokaen injowe mobu: Iikawaa so singisono eja motoongonon uuta meleembaati, iwaajon Siwe gomanon korisoro somata kolooawaa. Ejemba 99 iyanjaa jaagianon solana dindin koloon uugia meleembombaajon mende moma laligojuti, iyonoojon korisoro kaana mende kolooawaa.” Kian.

Monej kota soorotiwaa sareqaa

⁸ “Kaanagadeen emba monnon silwa monej kota 10 men laligoro yonoononga motoongonon kemen sooro nomaen ambaa? Iinon mono kiwa ootirin kaparan koma miri usuma mongambaa. Mongama laligon mokoloo tegowaa. ⁹ Ii mokolon emba alauruta ano emba tosaana kosere laligojuti, ii onono ajoroogi kokaen injowaa, ‘Noonon silwa monej kota motoongonon sooroti, ii mokoloojenatiwaaon mono kagi niwo korisoro ambona.’ ¹⁰ Iikawaa so niinon kokaen injowe mobu: Singisono

* **15:1:** Luuk 5.29-30

ejemba monjon uuta meleeno Anutuwaa gajobauruta yonjon iwaaajon korisoro uuta ambuya.” Kian.

Qewolon ejanon uunjonjan ama uuta meleeno.

¹¹ Jiisasnon toroqen kokaen jero, “Eja mombaa merawoita woi laligori. ¹² Koganon manaaajon kokaen ijoro, ‘Amana, gii mono monen esuhinaga mendeema bakaya nomba.’ Kaen ijoro mangaranon ilawoilaya kuuya sogaranon mendeema orono. ¹³ Ii orono meria melaanon goman boria woi karon laligon hina iwoiya kuuya ii kololon men kantri mongen keno. Iikanon kema iyanaa jaajaa kana somata emba yonowo bao kasu kaana pangaman laaligo laligon monen hinaya gilidabororo.

¹⁴ “Iwoi kuuya gilidabororo bodi somata kolon balon kuuya ii sokono. Iinon kaman kanon kanain tapekokoro kolon memeqemean ama amamaaro. ¹⁵ Amamaan kantri iikawaa toya mombaanon kema gawombaajon qisin muro wasiro iwaa bao sopanon kemen bao galengiaga laligoro. ¹⁶ Iikanon laligoro bao yonjon sako kota negi iima ‘Saanon ii newe tomena sokonaga,’ jeroto, ii kaanagadeen monjon mende muro.

¹⁷ “Kaen laligon uuta tooro kokaen jero, ‘Manaa gawon ejemba naa afaana yonjon gawon megisewana onono nene nen timbirigon laligojuto, niinon kokanon konkorara bodi laligon komumambaajon anjen. ¹⁸ Nii mono waama mannaanon eleema kema kokaen ijomana, ‘Ama, nii singisongo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara men boliwe. ¹⁹ Kawaajon giinon mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojen. Gii saanon jena welenqeqega mon koloomana.’

²⁰ “Kaen jen waama mannaanon keno. Kema miri dodowiro mananon korikori endu nama iiro karo bata pororogoro iima koboon esunagadeen qiqigon kema kema aroyanon giliro kemero buuta kiton nen ‘Merana, oowe oowe!’ jero. ²¹ Kaen anoto, merianon ijoro, ‘Manaa, nii singisongo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara men boliwe. Kawaajon giinon mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojen.’

²² “Kaen ijoro mananon iikanondeen welenqeqeuruta kokaen injoro, ‘Ono mono uulanawo maleku akadamuyawo mon men kan mouma mubu. Ilawage aroyanon koma menjerenon mun kana esu kanaanon mouma mubu. ²³ Kaanagadeen sopanon kema bulmakao donaa kelegawo mon men kan qen oogi nen korisoro ambona. ²⁴ Merana koi komun tagoroti, iinon mono mombo gbilin kaja. Iinon mono soorogo Anutunon mombo mokoloooro asugija.’ Kaen injoro kanain korisoro angi.

²⁵ “Korisoro anqito, datanon gawonon laligon eleema miri dodowin kanon rii gbawe gama oron aisooqiti, iikawaa otona moro. ²⁶ Ii moma welen mera mon qaro karo ‘Ii nomaembaajon anju?’ jen qisin muro. ²⁷ Qisin muro kokaen ijoro, ‘Koganon luluunkota eleema karo mananon ii mombo analin ba koma mun iikawaajon injoro bulmakao donaa kelegawo qen oon aisooju.’

²⁸ “Kaen ijoro irina soono mirinon umambaajon togoro. Togoroto, mananon ii moma seelenjen kamaan uuluae qaa bonjonanon jen men loorin muro. ²⁹ Men loorin muroto, iinon meleema kokaen ijoro, ‘Manaa, niinon gbani mamaga welenqa qen laligon jenkootoga kaman monjon mende uugun laligoweto, kilen giinon kaman monjon meme (nonin) melaa mon alauruna yonowo korisoro ambombaajon mende nona. ³⁰ Mende nonato, meraga koi kanon kana somata emba yonowo laligon monen hinaga tiwilaan kouro giinon mono iwaaajon ama injona bulmakao donaa kelegawo qen ooju.’

³¹ “Ijoro mananon kokaen meleema jero, ‘Merana, gii kaman so neenawo laligonkejan. Kawaajon neenaa bunana kuuya ii mono goo bunaga kaanagadeen kolooja. ³² Kaanagadeen koloojato, koga koi kanon komun tagoroto, mombo gbilin

eleema kaja. Iinon soodabororoto, Anutunon ii mombo mokolooja. Kawaajon keteda koi nene korisoro anin sokonja.’ ” Kian.

16

Esuhina galeŋ tiliqiliawowaa sareqaa

¹ Jiisasnon gowokouruta qaa mon kokaen injoro mogi, “Eja qabuŋayawo mombaa esuhina galeŋa mon laligoro. Tosianon kaŋ eja qabuŋayawo ii qaa kiisan ijogi, ‘Iinon goonon moneŋ hinaga kondeema tondu gilin laligoja.’ ² Ii moma galeŋ ii jero karo jen muro, ‘Nii goojon buŋa bologa jegi mojen. Gii noo miri ano esuhinana mombo galeŋ kombagatiwaa so mende koloojan. Kawaajon ii nomaen galeŋ koma laligona, iikawaa lopoya jen asariŋ nomba.’ ³ Kaen jero uutanon kokaen romongoro, ‘Miri toyanon galeŋkonon gawona nuano nomaen amanamaen? Esuŋna mende sokonjiwaaajon balon osomambaajon amamaajen ano jejewelenwelen eja laligomambaajon gamuna mojen. ⁴ Iinon galeŋkonon gawona nuambaati, niinon kamban iikanon nomaen ambe tosianon mirigianon koma horon kalan koma nombuyaga? Ahaa! Kana mon romongojen.’

⁵ “Kaen jen ejemba toyanon tosa ama ononoti, ii kuuya aŋa aŋa horon onono kagi. Mutuyanon karo ii kokaen ijoro, ‘Tonaanon tosa goonon dawi eja?’ ⁶ Kaen qisiro jero, ‘Oil dram 100 mewe.’ Kaen jero kokaen meleeno, ‘Gii tosa papiaga men koi rama uulaŋawo utegon 50 oona ewa.’ ⁷ Kaen jen eja mon qisin muro, ‘Ano gii? Goonon tosa dawi eja?’ Qisiro kokaen jero, ‘Wiit flaua ii 21,000 kilogram mewe.’ Kaen jero ijoro, ‘Gii tosa papiaga men iikanon 16,800 kilogram kaen oona ewa.’

⁸ “Kaen kolooro miri toyanon moma jenqeeanŋo qaa kokaen jero, ‘Galenanon tiliqili qaganon iwoi anoti, ii momakooto awaa qendeenja.’ ” Pon Jiisasnon sundu kaen jen toroqen jero, “Paŋgamambaa nanamemen otaankejuti, iyonoo momakootogia ii ejemba tosaŋa kete laligojuti, ii tiliqili ama onombutiwaa so ejato, Anutuwaasaganon laligojuti, yonoo momakootogia ii iikawaa baatanon kolooja.

⁹ “Kawaajon kokaen jewe mogi: Tosianon balombaa moneŋ hinanon ejemba tiligon onomakejuto, ononon mono iikanon men alaurugia mokolon onombu. Ii mokolon ononŋi balombaa iwoinon qaombaati, Anutunon mono kamban iikanon koma horon onono laaligo kombombanŋaa gomanon keuma tetegoya qaa laligowu.

¹⁰ “Mononon iwoi melaada men kaparan koma tororo galeŋ konji, iinon mono iwoi somata kaanagadeen tororo galeŋ kombaa. Mononon iwoi melaada galeŋ koma gijigaju anji, iinon mono iwoi somata ii kaanagadeen galeŋ kombatiwaaajon jeniŋ gijigaju ambaa. ¹¹ Balombaa moneŋ hinaya borogianon anŋi ii pondan mende galeŋ konŋi hona mende kolooroti een, mononon mono iwoi bunaya uuta hona ii borogianon mende ambaa. ¹² Ono tosaŋa yonononon iwoi ii pondan mende galeŋ konŋi hona mende kolooroti een, ononŋiaa uugiaa buŋa hona ii moronon mon ononaga?

¹³ * “Welenqeŋe mononon pon woi welen qen oromambaajon amamaankeja. Mononon kaen amambaajon moji, iinon mono mon kazi ama mun mon uutanon jopagowaa. Mombaanon qokotaan mon jejewili ama mubaa. Kawaajon ononon Anutu ano moneŋ hina ii mindiriŋ welen qen orombombaajon amamaawu.” Kian.

Monembaa uugere ambubutiwaa qambanmamban qaa

Mat 11.12-13; 5.31-32; Maak 10.11-12

¹⁴ Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) yononon monembaa naan mamaga en onono laligogitiwaaajon Jiisasnon qaa kuuya ii jeroti, ii moma jaa kuma mepaegon mugi. ¹⁵ Mepaegon mugi kokaen injoro, “Farisii ononon mono ejemba jaagianon solanŋa kaanŋa qendeeŋa onombombaajon geriawo amakejuto, Anutunon uugiaa kania

* **16:13:** Mat 6.24

moma kotodaboroja. Ejemba jaagianon iwoi mombaajon mogi uuta kolooji, ii Anutunon iiro arokuukuuyawo koloonkeja.

16 **“Bentotombaa kania ii Mooseswaanon Kana qaanon ano gejatootoo ejemba yonoo Buju Terenon oogi weenon laligon waanin Jonon asugin hona asuganon inisaano. Kamban iikanon kanain qaa ii jen sein Anutuwaa bentotonon keubutiwaajon ejemba uugia kuunkejon. Ejemba kuuyanon mono janjarin riin kaparan koma bentoton iikawaa uutanon keubombaajon amakeju. 17 *Siwe balonon goron gewaotiwaa so anjaoto, Kana qaawaa tere jimbolan motoonngo ii kamban mongen mende toton aliwaa. Kian.*

18 **“Eja monon embia mesaon emba mon mewaati, iinon mono olonkalu ambaa. Eja monon emba loyanon mesaroti, ii mewaati, iinon mono kaanagadeen olonkalu ambaa.” Kian.*

Eja qaqabunayawo ano Lazarus

19 *“Eja qabunayawo mon laligoro. Iinon opo maleku nezongbala osoga akadamuyawo mouma laligon kamban so nenkorisoro ama siiseweweya qaa laligoro. 20 Kaen laligoroto, iwaa miri naguya kosianon eja wanaya mon qata Lazarus en laligoro. Wiji nombonon selia so koma raro. 21 Wosoya ano gbadonon en eja pon qerewenaa nene dunonnga nene kera reemon kamaaro ii nemambaajon moro. Moma ero kasu yononon kouma wiji nombon bojon laligogi.*

22 *“Kaen laligon wanaya iinon komuro. Komuro Siwe gajoba yononon wama uma oyanboyan gomanon angi Aabrahambaa koorononon raro. Eja qabunayawo iinon kaanjadeen komuro ron kongi. 23 Ron kongi koomuwaa senjon gomanon kemero jen sorogoro siimbobolo somata moma uuro uro Lazarus Aabrahambaa koorononon koriganon endu raro iriuro. 24 Iriima silama qama jero, ‘Oo amana Abraham, mono wosoga moma nomba. Nii gere bolanon nooro kokanon konajilin uuta moma nanjen. Kawaajon mono Lazarus wasina kema koso susuyanon apunon qeesaan kan neselananon moriro olomoowa.’*

25 *“Kaen jeroto, Abrahamnon meleeno, ‘Merana, mono koi romongona keno. Giinon namonon laaligo korisoroyawo mono laligona tegoroto, Lazarusnon namonon laaligoya qenjenmanjen ama laligoro. Kaen laligoroto, kamban kokaamba ulunkolen ama munin rajato, giinon siimbobolo moma konajilin qaganon nanjan. 26 Kaen laligojon ano toroqen kokaen jejen: Anutunon nono ano onjo batunananon mendeema jawo ama kotiuro eja. Kawaajon tosianon jawo qisigon nonoononga onoonon koubombaajon mobuyaga, ii mono amamaawuya. Kaanagadeen leegen endu laligojuti, ononon kaanagadeen nonoonon koubombaajon osiwuya.’ 27 Kaen jero kokaen ijoro, ‘Amana, kaen kolooro kokaen welema gonjen: Giinon mono Lazarus wasina mannaa mirinon kema. 28 Miri iikanon daremunuruna 5 laligojuti, iyononon kaanjadeen senjon goman koi kanon kamaan siimbobolo somata mobubo. Kawaajon mono jena kema gejatootoo qaa inijoro mobu.’*

29 *“Kaen welenoto, Abrahamnon jero, ‘Qaago! Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere ii yonoo bunaga eja. Qaa ii mono geja ama mobu!’ 30 Kaen jero kokaen jero, ‘Oo ama Abraham, kaen qaagoto, koomuya nonoononga monon yonoonon kenagati een, yononon mono uugia meleembuyaga.’ 31 Jero Abrahamnon kokaen ijoro, ‘Yononon Mooses ano gejatootoo ejemba yonoo qaawaajon geja mende anjuti een, kaanjadeen koomuya nonoononga monon waama qaa jenagati een, iyononon mono kilen Anutu mende moma laarin mubuyaga.’” Kian.*

* 16:16: Mat 11.12-13 * 16:17: Mat 5.18 * 16:18: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

17

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Mat 18.6-7, 21-22; Maak 9.42

¹ Jiisasnoŋ gowokouruta qaa kokaen injoro, “Bologaa siipatitianonŋ mono afaanŋkota koloonkeja. Moŋnoŋ siipatiti anŋonŋ komambaajonŋ amamaankejato, moŋ morononŋ tosaanja kongoro ama onŋono singisonŋgo ambuti, iwaajonŋ mono terenŋonŋ ‘Yei!’ qama wanjinjingojenŋ. Siimbobolo uutanonŋ mono iwaa qaganonŋ ubaa. ² Iinonŋ ejemba melaa iyonŋoononŋga moŋ kongoro ama muro singisonŋgo ambaati, eja iikanonŋ mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunonŋ lombo iikawaa ironŋa nomaenŋ muro soyanonŋ koloonaga? Kemunŋ kowonjinŋ aroyanonŋ somonŋonŋ kowe biiwianonŋ giligi kemenagati, iikanonŋ mono afaanŋkota koloonaga.

³ * “Kawaajonŋ mono onŋoanŋgia galenŋgia menŋ aonŋ laligowu. Alaga moŋnoŋ singisonŋgo anji, ii mono jenŋ mindinŋonŋ muba. Jenŋ mindinŋonŋ muna moma bolinŋ aonŋ wosoya mobaati eenŋ, gii mono singisonŋgoya mesaonŋ muba. ⁴ Weenŋ mombaa uutanonŋ singisonŋgo 7 ama bolinŋ goma ambenŋa 7 goononŋ eleema kokaenŋ jewaa, ‘Alana, nii singisonŋgo anjenŋiwaajonŋ moma bolinŋ aojenŋ.’ Kaenŋ jewaati eenŋ, gii mono singisonŋgoya ii mesaonŋ muba.” Kaenŋ.

Momalaariwaa honŋa ii ku-usunŋawo.

Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

⁵ Aposol yonŋononŋ Pombaajonŋ jegi, “Momalaarinana mono toroŋenŋ menŋ kotiiwa.” ⁶ Kaenŋ jegi Ponŋonŋ meleeno, “Momalaarigaa honŋa ii nejonŋ kotaa so enagati eenŋ, onŋononŋ saanonŋ numuzu gere* koi kawaajonŋ kokaenŋ jenŋ kotowuyaga, ‘Gii mono tiigawo joloma waama lugunŋ kowenonŋ kemenŋ geenŋga komoma aonŋ namba.’ Kaenŋ jenŋ moma laarigi gere iikanonŋ mono qaagia tenŋ kombaa.” Kianŋ.

Welenŋqeŋe awaa ii nomaenŋ?

⁷ “Onŋoononŋga mombaa gawonŋ ejanonŋ bulmakao menŋ gawononŋ kema kinonŋ hororo balonŋ mosombaa me lama galenŋgiaga laligowaa. Laligonŋ mirinonŋ kouro iikanonŋ toyanonŋ kokaenŋ jero mobaa me qaago, ‘Gii mono mirinonŋ kouma rama nenega newa.’ ⁸ Kaenŋ qaago! Iinonŋ mono kokaenŋ jewaa: ‘Gii mono apu ariŋ meagonŋ aonŋ gomantiinŋaa nenena oonŋ ama nona nemaŋa. Kawaa gematanonŋ geenŋgaa nenega oonŋ newa.’ ⁹ Kaenŋ jenŋ kotonŋ muro gawonŋ ejianonŋ jerotiwaa so gawonŋa medabororo sokono galenŋjanonŋ kawaajonŋ mepeseenŋ mubaa me qaago? Qaago! ¹⁰ Onŋoo kanagia ii kaanŋjadeenŋ eja. Galenŋgianonŋ iwoi kuuya jenŋ kotonŋ onŋonoti, onŋo ii andaboronŋ kanonŋ mono kokaenŋ jewu, ‘Nono gawonŋ ejemba toonŋa laligojonŋ. Galenananonŋ iwoiwaajonŋ jeroti, mono iigadeenŋ menŋ kajonŋiwaajonŋ mepemepesee monŋgambombaajonŋ amamaajonŋ.’ ” Kianŋ.

Jiisasnoŋ eja 10 selegia menŋ solanŋaniro.

¹¹ Jiisasnoŋ Jerusalem sitinonŋ kemambaajonŋ Galili ano Samaria prowins woi yoroobatugaranonŋ kana eroti, iikanonŋ keno. ¹² Kananonŋ kema gomanŋ moŋnoŋ keuro eja 10 selegia manimbayawo yonŋononŋ mokolonŋ iima korikori endu nanŋgi. ¹³ Nama kotakota qama silama jegi, “Somatanana Jiisas, mono kianŋkomunŋ nonomba!”

¹⁴ * Qama jegi injiima kokaenŋ injoro mogi, “Onŋo mono jigo gawonŋ galenŋ yonŋoononŋ kema selegia qendeema onŋombu.” Kaenŋ injoro tenŋ koma kananonŋ kenŋgi selegianonŋ iikanonŋ solanŋaniŋ awaa kolooro. ¹⁵ Awaa kolooroto, 10 yonŋoononŋga moŋnoŋ selia solanŋaniro iima eleema kanŋ Anutu kotakotagadeenŋ qama mepeseero. ¹⁶ Mepeseenŋ Jiisaswaa kanianonŋ kemenŋ usugonŋ siminŋ kuma ‘Dangisenŋ!’ jero. Eja ii Samaria ejaga.

* **17:3:** Mat 18.15 * **17:6:** Jiisasnoŋ mulberi gere moŋ qendeeno. Gere ii numuzu kaanŋaga, kota kowororo kota kaanŋa neneyaga. * **17:14:** Lew 14.1-32

Juuda yononon Samaria prowinswaa ejemba yonoojon mogi kamaanqeqeta kolooro laligogi.

¹⁷ Dangisen jero Jiisasnon meleema ijoro, “Ii saanon anjanto, eja kuuya 10 onoo selegianon mono solanidabororo me? Eja 9 yononon mono daen laligoju? ¹⁸ Eja wabaya giinon geengodeen eleema kan Anutu mepeseejanto, eja 9 yononon mono kema lolomonin kenju.” ¹⁹ Kaen jen kokaen ijoro moro, “Momalaariganon mono men qeangon gonja. Kawaajon saanon waama kemba.” Kian.

Anutuwaa bentotoŋa ii nomaen koloowaa?

Mat 24.23-28, 37-41

²⁰ Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon Jiisas kokaen qisin mun jegi, “Anutuwaa bentoton ii mono naa kambanon asugiwaa?” Jegi moma meleema kokaen jero, “Anutuwaa bentotononon mono jaanananon iibombaa so mende asugiwaa. ²¹ Mobu! Anutuwaa bentotoŋa ii batugianon uugianon asugin eja. Kawaajon ii kokanon me endukanon eji, kaen jewombaajon amamaankejon.”

²² Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro mogi, “Kanagen kamban mon kan kuwaati, iikanon Siwe gomambaa Eja honaa gawon meme ween yonoononga mon iibombaa siina mobuto, ii mombo iibombaajon amamaawuya. ²³ Kamban iikanon kokaen jegi mobu, ‘Mobu! Hamoqeqe Toyanon mono endu laligoja. Mobu! Mono koi asugija.’ Kaan kaan jegi ii iibombaajon iikanon uulanawo mende lugun kembu. ²⁴ Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban ii oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii siwe leengga uulanawo bilisik ama asarin leegen sokoma kenji, iinon mono iikawaa so asugiwaa. ²⁵ Kanagen kaen koloowaato, wala ejemba kamban kokaamba namonon laligojuti, iyononon eja ii yakarin gema qen mugi siimbobolo somata mobaa.

²⁶ * “Wala eenanon Nooawaa kambanonon ejembanon laaligogia qemasolgen qaganon laligon tiwilaagiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaatiwaa kambanonon kaanagadeen asugiwaa. ²⁷ *Nooawaa kambanonon nene lomban ama apu kotiga nen embaqemba sewanaa angi kema karo agimin aogi. Nanamemen kaen ama men qemasolgen laligogi Nooanon wanjo uutanon uroti, ween iikanon tegoro. Tegoro apu gboulu somatanon kan ejemba qaa ron koma onono apu nemoton komugi.

²⁸ * “Lootwaa kambanonon kaanagadeen qemasolgen laligogi kaanjadeen kolooro. Ejembanon nene lomban ama apu gisi nen gawon koma komoma jigo mirigia men qetegon nene sii miri ama iwoi sewana mewutiwaajon angi iwoi tosia sewana men laligonkegi. ²⁹ Kaen ama men laligogito, Lootnon Sodom goman mesaon keno ween iikanondeen gere ano jamo qara geriawo ii mono kon kaan sombinonga kamaan ejemba jinona qaa onoro komugi. ³⁰ Kanagen Siwe gomambaa Eja honanon mombo asugiwaati, kamban iikanon ejembanon kaanjadeen qemasolgen ama laligon tiwilaawuya.

³¹ “Ween iikanon sombenon laligowaati, iinon mono hina iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba me gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanjadeen mirianon mende eleema kawa. ³² Loot embianon meleema gematanon uun komun jamo karanan koloorti, mono ii romongowu. ³³ *Mononon laaligoya siiseweweya qaa iyanajon angon koma iyanaa jaajaa laligomambaajon moji, iwaa laaligoyanon mono soowaato, mononon laaligoya noojon ama qeleema mesaowaati, iinon mono laaligo honaa kania mokolon oyanboyan laligowaa.

* **17:26:** Jen 6.5-8 * **17:27:** Jen 7.6-24 * **17:28:** Jen 18.20–19.25 * **17:33:** Mat 10.39; 16.25; Maak 8.25; Luuk 9.24; Jon 12.25

³⁴ “Niinon kokaen injiowe mobu: gomantiina iikanon eja woi dujonon motoon ewaoti, iyeroononga mon wama mon mesaowuya. ³⁵ Kaanagadeen emba woi ii motoon tawen orasin rabaoti, iyeroononga mon wama mon mesaowuya.” ³⁶ (Eja woi nene gawonon laligowaoti, iyeroononga mon wama mon mesaowuya.)

³⁷ Jiisasnon kaen jero gowokourutanon meleema ijogi, “Oo Pon, ii dakanon koloowaa?” Kaen ijogi kokaen injiowo mogi, “Oro gisaganon mongen baagen ero mambonkararanon mono iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kian.

18

Malonon kaparan koma weleno eja somatanon ilaaro.

¹ “Ono mono kamban so Anutu qama koolin qelokoli mende ama laligowu.” Jiisasnon kaen jen iikawaa sareqaaya kokaen injiowo mogi, ² “Tanon monnon qaa jenteego eja mon laligoro. Iinon ejemba yononon qaa jen mubutiwaajon gamuya mende moma iyanaa jaajaa laligon Anutuwa jeta uugumambotiwaajon toroko mende moro. ³ Tanon kanon malo emba mon laligoro. Iinon suulan qaa jenteego eja iikanon kema kokaen jen laligoro, ‘Monnon niwo angowowo anjiwaajon giinon mono ilaan nonaga.’

⁴ “Kaen jero kamban koriga ii moma gema qen laligoroto, kanagen uutanon kokaen jero, ‘Niinon ejemba yonoo qaagiaajon gamuna mende moma neenaa jaajaa laligon Anutuwa jeta uugumambotiwaajon toroko mende momakejen. ⁵ Kaen laligojento, malo koi kanon mono qaasoso pondan jen noma kankejiwaajon mojona tiiro saanon ilaan mube qaaya tegowaa. Mende ilaan mubenagati een, iinon mono kanasoso karo mojtitiia momambo.’ ”

⁶ Ponon sundu ii medaboron jero, “Jenteego eja doogyanon qaa jeroti, mono iikawaaajon geja ama kania romongowu. ⁷ Anutunon ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyononon gomantiina اساسا ilaan onombaatiwaajon qama kooligi Anutunon mono yonoo qaagia gosin jen tegoro awaa koloowu. Ilaan onomambaaajon jen silemale mende ama kamban mende konjoratiro ubaa. Ii qaago toton! ⁸ Niinon kokaen injiowe mogi: Anutunon mono kamban mende koriro qaagia gosin jen tegoro awaa koloowuya. Mono alanzan ilaan onomakejato, ii kilen Siwe gomambaa Eja honanon eleema kan ejemba gosin onombaati, kamban iikanon momalaari hona mokoloowaa me qaago?” Kian.

Farisii ano takis meme yoroo qamakooligara

⁹ Ejemba tosanon iyanjiaajon mogi uro solana dindina kolojon jen tosaana mogi kamaanqeqeta kolooro. Jiisasnon ii injiima sareqaa mon kokaen injiowo mogi, ¹⁰ “Eja woiyanon jiwowon jigonon uma qama kooliri. Monnon Farisii ano monnon takis meme ejaga.

¹¹ “Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) iinon nama anodeen kokaen qama kooliro, ‘Oo Anutu, ejemba tosanon uugia dogoro kalugon serowilin amakejuti, nii ii kaana mende laligojen me takis meme endu nanji, nii iwaa so kaanagadeen mende laligojen. Kawaajon dangisen jen gonjen. ¹² Niinon sonda so somana woi nenewaa singi laligonkejen. Niinon monen hinana kuuya mendeema 10:nonga motoongon Anutuwa bunaya qenkejen.’

¹³ “Kaen qama kooliroto, takis meme iinon wanona monnon nama Siwenon eu uumambaaajon gamuya moma borianon jaaya esuun kokaen qama kooliro, ‘Oo Anutu, singisongo eja nii mono kiankomun nomba.’ ¹⁴ *Niinon kokaen injiowe mobu: Iinon mono Anutuwa jaanon solananin mirianon eleenoto, Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) iinon kaen qaago. Daen yononon iyanjiaa uugia men

* 18:14: Mat 23.12; Luuk 14.11

ubuti, Anutunonj mono ii kuuya menj kamaanj onombaato, monjonj iyanjaa uuta menj kamaawaati, Anutunonj mono ii menj uma mubaa.” Kianj.

Jiisasnoj merabora kotuegonj onono.

Mat 19.13-15; Maak 10.13-16

¹⁵ Ejemba tosonianj merabora busubuusu kaanagadeenj unuama Jiisasnoj borianonj oosirinj onombaatiwaajonj iwaanonj kagi. Kagito, gowoko yonjononj ii iima jenj qotogonj ononji. ¹⁶ Kaenj angito, Jiisasnoj merabora ii koma horonj onono kagi kokaenj jero, “Merabora melaa ii saanonj onomesaogi noononj kawu. Anutunonj ejemba kaanja ii bentotonja bunja qenj onombaa. Kawaaajonj ii mende somongonj onombu. ¹⁷ Niinonj qaa honja monj kokaenj injjowe mobu: Monjonj Anutuwaaw bentotonja ii merabora kaanja bunja mende qenj aowaati, iinonj mono iikawaa uutanonj keumambaaajonj amamaawaa.” Kianj.

Jiisasnoj eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Mat 19.16-30; Maak 10.17-31

¹⁸ Galenkonkonj eja monjonj Jiisaswaanonj kanj kokaenj qisinj muro, “Boi awaa, niinonj mono nomaenj ama laaligo kombombanja bunja qenj aowenaga?”

¹⁹ Qisinj muro kokaenj ijoro, “Gii noojonj ‘Boi awaa’, ii naambaajonj jejanj? Anutu motoonjononj awaa kolooja. Eja monjonj ii kaanja awaa mende kolooja. ²⁰ *Gii jojopanj qaa koi modaborojanj: ‘Serowilinj mono mende amba. Monj mono mende qena komuwa. Iwoi mono yongoro mende mewa. Monj jenonkuukuu mono mende ama muba. Nemunmanja mono goda qenj oromakeba.’”

²¹ Kaenj jeroto, galenkonkonj ejanonj kokaenj ijoro, “Ii kuuya mono gbaworonanongja tenj koma laligonj waabe.” ²² Ijoro Jiisasnoj moma kokaenj ijoro, “Gii tani motoonjononj amamaajanj: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanja mewutiwaajonj ana monej karo mendeema ejemba wanaya onomba. Kaenj ana esuhinaga somata (maa suanj, milyon kina kaanja) ii Siwe gomanonj enj gombaa. Kaenj ama nii notaanj kawa.” ²³ Kaenj ijoroto, eja iikanonj kindimbiri laligorotiwaajonj ama qaa ii moma wosobiri mokoloonj jaaya bosoleero eenj mesaonj keno.

²⁴ Wosobiri mokolooro Jiisasnoj ii iima kokaenj jero, “Yei! Ejemba monej hinagiawo yonjononj Anutuwaaw bentotononj keubombaaajonj bimoonj kupukapa ambuya. ²⁵ Ii kokaenj jenj asarimana: Oro somata kamel ii sosoro ootanonj saanonj mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yonjononj Anutuwaaw bentotonj uutanonj keubombaaajonj bimoonj osiwuya.”

²⁶ Qaa ii jeroti, iyonjononj kokaenj jegi, “Oopopoonj! Ejemba morononj mono Siwewaa bunja koloonaga?” ²⁷ Kaenj jegi kokaenj meleeno, “Ejembanonj ii angobato menj amamaanj osinkejuto, Anutunonj mono iwoi kuuya saanonj amakeja. Iinonj iwoi monj ama memambaaajonj mende amamaanj osinkeja.”

Jiisaswaa gawonj memewaa tawaya

²⁸ Piitononj qaa ii moma meleema kokaenj jero, “Moba, nonononj mono miri balonana mesaonj gii gotaanj kanij.” ²⁹ Kaenj jero Jiisasnoj kokaenj injjoro, “Niinonj qaa honja monj kokaenj injjowe mobu: Monjonj Anutuwaaw bentotonjaajonj ama iwoi monj mesaoroti, — ii miri balonja, embameria, daremunja me nemunmanja —ii onomesaoro ³⁰ Anutunonj mono kitia toroqenj uugunj tawaya meleema muro ii namowaa laaligononj mewaa ano laaligo kanagenjanonj laaligo kombombanja tetegoya qaa bunja qenj aonj laligowaa.”

Jiisasnoj komuwaatiwaa qaaya jero karoonj kolooro.

Mat 20.17-19; Maak 10.32-34

* 18:20: Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

³¹ Jiisasnoŋ gowokouruta 12 ii horoŋ oŋono kagi kokaen injoro, “Mobu, nono Jerusalem uboŋa. Gejatootoo ejembaŋoŋ Siwe gomambaa Eja hoŋaajoŋ qaa kuuya oogiti, ii mono hoŋawo koloodaborowaa. ³² Moŋnoŋ ii memelolo meŋ muro waba gawman yoŋoo borogianoŋ kemebaa. Yoŋonoŋ jejewili ama mepaegoŋ qaa tokoroŋkota jeŋ muŋ sulaapan qewuya. ³³ Sulaapan qeŋ ooli waayawonoŋ ootiŋ taluŋgoŋ qegi komuwaa. Komuŋ weeŋ karoŋ kolooro koomuŋoŋga waabaa.”

³⁴ Kaen injoroto, gowoko yoŋonoŋ qaa ii mende totoŋ moma asarigi. Qaa injoroti, ii aasaŋgoŋoŋ ero ii mende moma kotogi. Kiaŋ.

Jiisasnoŋ eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

Mat 20.29-34; Maak 10.46-52

³⁵ Jiisasnoŋ kema Jeriko gomaŋ dodowiro eja jaagoo moŋnoŋ nene moneŋ mubutiwaajoŋ welema kana goraayoŋoŋ raro. ³⁶ Raro ejemba tuuŋleembe kanoŋoŋ uuguŋ keŋgi otongoŋa moma “Naa iwoi kolooja?” jeŋ qisiŋ oŋono.

³⁷ Qisiŋ oŋono kokaen jeŋgi, “Jiisas, Nazaret ejaŋoŋ mono kanoŋoŋ kaŋ guugumambaajoŋ anja.”

³⁸ Jeŋgi kokaen qaro, “Jiisas, Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomuŋ nomba!”

³⁹ Kaen qaro ejemba wala keŋgiti, iyoŋonoŋ bo rabaatiwaajoŋ qotogoŋ mugito, iinoŋ kaparaŋ koma qa gigilaaro, “Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomuŋ nomba!”

⁴⁰ Qa gigilaaro Jiisasnoŋ doron ama kokaen jeŋ kotoŋo, “Ii mono borianoŋ meŋ noonon kawu.” Jeŋ kotoŋo meŋ kosere kougi kokaen qisiŋ muro,

⁴¹ “Alana, gii mono naa iwoi gomaŋatiwaajoŋ mojaŋ?” Qisiŋ muro ijoro, “Poŋ! Nii jaana mombo uumambaajoŋ mojeŋ.”

⁴² Ijoro Jiisasnoŋ moma kokaen ijoro, “Mono jaaga uuwa. Momalaarigoŋoŋ mono meŋ qeaŋgoŋ gonja.”

⁴³ Kaen ijoro iikanondeeŋ jaaya tooro tororo uuŋ Anutu mepeseeŋ Jiisas otaŋ gematanoŋ keno. Ejemba kuuya yoŋonoŋ iwoi ii iima Anutu mepeseegi. Kiaŋ.

19

Zakiusnoŋ uuta meleeno.

¹ Jiisas Jeriko taonoŋ kouma kotoŋ kemambaajoŋ ano. ² Iikanoŋ eja moŋ qata Zakius laligoro. Iinoŋ eja qabuŋayawo kolooŋ takis meme yoŋoo jotamemegiaga laligoro. ³ Iinoŋ Jiisaswaa kaitania iimambaa siŋga moroto, eja torodaamambaajoŋ ejemba tuuŋ batugianoŋ nama akakarinoŋ amamaaro. ⁴ “Jiisasnoŋ koi kaŋ nunuuguwaa,” jeŋgi moma iimambaajoŋ bobogariŋ kema ejemba unuuguŋ Sikamore gere* qaganon uma raro. ⁵ Raro Jiisasnoŋ kanoŋ keuma jaayoŋoŋ uuro uro iima kokaen ijoro, “Zakius, gii mono uulaŋawo kamaawa. Nii kete goo mirinoŋ kawo motoŋoŋ rabota.”

⁶ Kaen jero uulaŋawo kamaaŋ aisoŋoŋ koma horoŋ muro mirianoŋ keni. ⁷ Keni ejemba kuuyoŋoŋ ii iima ŋindiŋ-ŋunduru ama kokaen jeŋgi, “Mono naambaajoŋ siŋgisoŋgo eja kaŋga mirinoŋ uma raja?”

⁸ Kaen jeŋgito, Zakiusnoŋ ejemba batugianoŋ asugaŋoŋ waama nama Poŋ kokaen ijoro, “Poŋ moba, niinoŋ tiwomalekuna biiwianoŋ mendeema leeya ejemba wanaya yoŋooŋoŋ oŋomaŋa ano daeŋ yoŋooŋoŋ ilawoila moŋ so uuguŋ tiliqili ama wambeti, ii mono ambeŋa 4:waa so toroŋeŋ meleema oŋomaŋa.”

⁹ Kaen ijoro Jiisasnoŋ iwaa kaniaajoŋ kokaen jero, “Anutunoŋ kete miri kokawaa toya hamo qeŋ muro letonja. Iinoŋ kaŋagadeeŋ Aabrahambaa gbiliuruta yoŋoo batugianoŋ laligoja. ¹⁰ *Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ mono ejemba soogiti, ii moŋgama hamo qeŋ oŋomambaajoŋ ama kamaaro.” Kiaŋ.

* **19:4:** Sikamore ii kowa kaŋaya, kota neneyaga. * **19:10:** Mat 18.11

Monej esu 10 mendeema ononotiwaa sareqaa.

Mat 25.14-30

¹¹ *Jiisasnoj kan Jerusalem siti dodowin qaaya jero ejemba ii mogiti, iyononon kokaen romongogi, “Anutuwaa bentotonaa honanon mono uulanawo asugiwaa.” Kaen romongogitiwaajon Jiisasnoj sareqaa mon kokaen jero, ¹² “Eja qabunayawo monon kokaen jero, ‘Nii mirina mesaon kantri monon koriganon kembe iikanon nii eja pon kuun nongi laligon eleema kamaña.’ ¹³ Kaen goman koriganon kemambaajon jen gawon ejauruta 10 onono kagi monej esu 10 mendeema onoma kokaen injoro, ‘Niinon kema laligon kanagen eleema kamaña. Ononon kaban biiwianon monej kokanon konkororo gawon men ii men seiwu.’ ¹⁴ Kaen jen kenoto, kanagesourutanon kazi ama mun kokaen jegi, ‘Nono eja koi kanon ananaanon eja pon koloon galen koma nonombaatiwaajon togojon.’ Kaen jen welen eja tosaana wasin onongi gematanon kema buju ii ijogi.

¹⁵ “Kaen ijogito, kilen kantri kenoti, iyononon ii eja pon kuun mugi iyanaa prowinsnoj mombo eleema karo. Kan gawon ejauruta monej esu ononoti, ii jero iwaa jaanon kougi. Motomotoon yononon konkororo gawon men monej men seigi dawi kolooroti, ii qendeengi iimambaajon qisin onono. ¹⁶ Gawon eja mutuyanon jaanon kouma jero, ‘Pon, niinon monej esuga men seiwe toroqen mombo esu 10 mokoloowe.’

¹⁷ “Kaen jero kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga. Gii iwoi melaada men ii kaparan koma galen koma laligona seiwo. Kawaaajon niinon taon goman 10 mindirin goo borongan ambe iyonoo galengiaga laligowa.’ ¹⁸ Kaen ijoro gawon eja alianon jaayanon kouma kokaen ijoro, ‘Pon, niinon goonon monej esuga men seiwe toroqen mombo esu 5 mokoloowe.’ ¹⁹ Kaen ijoro ii kaanagadeen kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Niinon taon goman 5 mindirin goo borongan ambe iyonoo galengiaga laligowa.’

²⁰ “Mombo monon kouma ijoro, ‘Pon iiba. Goo monej esuga koi. Ii oponon esun lolongowe ero. ²¹ Giinon eja geriawo koloojanwaajon ama goojon keena moma laligowe. Gii geengo hina iwoi kowinon mende anati, ii kilen memambaajon momakejan. Gii geengo nene kota mende komona kolooroti, iikawaa hona ii kilen koton memambaajon momakejan.’

²² “Kaen ijoro meleema kokaen jen muro, ‘Gii gawon eja bologa. Geengo qaa jejani, niinon iikawaa so gosin goma irona meleema gomaña. Nii eja geriawo koloojen. Neeno iwoi kowinon mende ama ii memambaajon momakejen. Neeno nene kota mende komoma iikawaa hona ii kilen koton memambaajon momakejen. Ii saanon moma laligona. ²³ Gii kania kaen momago mono naambaajon monej esuna ii benkon mende ana somariiro. Ii konkororo gawonon anagati een, iikanon mono seiwo niinon kan susuyawo mewenaga.’

²⁴ “Kaen jen mun eja kosianon nangiti, ii kokaen injoro, ‘Ono mono iwaa borionga monej esuya ii wama esu 10 mokolooroti, ii mubu.’ ²⁵ Inijoro moma kokaen ijogi, ‘Pon, iwaanon monej esu 10 ii edaboroja.’ ²⁶ *Kaen ijogi meleema jero, ‘Niinon kokaen injowe mobu: Ejemba iwoi en onono gawon menkejuti, kuuya iyonoojon Anutunon ii toroqen onono seiwaato, mombaanon iwoi melaada mon ero gawon mende menkeji, Anutunon mono ii kaanagadeen wano een toontoon laligowaa.’ ²⁷ Kaen jejento, kereurunanon niinon eja pon koloon galen koma onomanatiwaajon togogiti, ii mono unuama kagi injiima jen kotowe unugi komuwuya.’ ” Kian.

Jiisawaajon mare kongi Jerusalem uro.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Jon 12.12-19

²⁸ Jiisasnoj qaa ii jedaboron mesaon Jerusalem sitinon umambaajon wala keno. ²⁹ Kema Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan baana qata Oil gere baana

* **19:11:** Mat 25.14-30 * **19:26:** Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18

gamakejuti, iikanonj uma gowokowoita woi wasinj orono. Wasinj oromambaajonj ama ³⁰kokaenj irijoro, “Gomanj jaasewangaranonj raji, mono iikanonj kembao. Kema iikanonj keuma dongi melaa kasanonj somongogi nanji, ii mokoloowao. Dongi ii dologaga, eja monjonj qaganonj mende rarayaga. Ii mono isama menj koi kawao. ³¹Aisni monjonj ‘Ii naambaajonj isanjao?’ jenj qisinj orono kokaenj ijowao, ‘Ponjnaranonj iikawaajonj amamaaja.’”

³² Kaenj wasinj orono kema ijorotiwaa so mokolori. ³³ Mokoloronj dongi melaa isambowaajonj ani toya yonononj irijogi, “Hei! Dongi melaa ii naambaajonj isanjao?”

³⁴ Irijogi kokaenj meleeni, “Ponjnaranonj iikawaajonj amamaaja.” ³⁵ Kaenj meleema menj Jiisaswaanonj kanj malekugia qetegonj dongi qaganonj tamboma jegi Jiisasnonj uma raro. ³⁶ Kaenj rama keno ejemba tuunjeleme yonononj goda qenj opo malekugia qetegonj kana somatanonj tambonji.

³⁷ Tambonji kema Jerusalem dodowinj Oil gere baanjaa roganonj kemero gowoko tuun kuuyanonj kanainj aisoonj angoletu kuuya ku-usunj qaganonj mero iigiti, iikawaajonja qa somata qama Anutu mepeseenj munj ³⁸ *kokaenj jenj qagi, “Anutu mepeseenj. Kinj Pombaa qatanonj kawaati, Anutunonj mono ii kotuegowa. Luaega ano qabunaga mepeseeninj Siwe eukanonj uja. Oowe oowe!”

³⁹ Kaenj qagi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) tosianonj ejemba tuunj batugianonj nama kokaenj jenj mugj, “Boi, mono gowokouruga jenj onomba.” ⁴⁰ Kaenj jenj mugj kokaenj meleeno, “Niinonj kokaenj injjowe mobu: Yonononj goronj nambuyagati eenj, jamo yonononj mono silama qabuyaga.” Kianj.

Jiisasnonj Jerusalem sitiwaajonj saaro.

⁴¹ Jiisasnonj Jerusalem dodowinj siti ii iima saaro. ⁴² Saama kokaenj jero, “Onoononj luae mono nomaenj koloonaga! Onjo iikawaa kania weenj kokanonj moma kotogi sokonagato, kambanj kokaamba ii jaagia mende toojiwaajonj ama aasangoyanonj eja. ⁴³ Iikawaa kania ii kokaenj: Kambanj monj kanj kuuwaati, iikanonj kere yonononj kouma kiropo kotakotanonj siti koi kuunj liligonj leelee eu emu gbanj ama emboma kakasililinj ama onombuya. ⁴⁴ Anutunonj wambusoonj koma onoono onjo kambanj wana ii mende moma kotonj telambelanj ama Anutu gema qenj tondu laligonj koujuti, iikawaajonj kere yonononj kondemondreenj onongj miriwaa jamo monj ii jamo mombaa qaganonj mende nambaato, siti koi kanonj mono qeqelalanj ewaa. Yonononj jigo mirigia kondeema meraboraurugia siti uutanonj laligojuti, ii ununj ureewuya.” Kianj.

Jiisasnonj jiwowonj jigo jenj kobooro.

Mat 21.12-17; Maak 11.15-19; Jon 2.13-22

⁴⁵ Jiisasnonj qaa ii jedaboronj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj kema hina sewanja mewutiwaajonj angiti, ii kanainj konjoma onono kamaagi. ⁴⁶ *Konjoma onoma kokaenj injjoro, “Aisaianonj qaa monj kokaenj oorota eja, ‘Noo jigonanonj mono qamakooli mirigiaga kolooa.’ Qaa ii ejato, onjo ii utegogi kikekakasililinj yonoo kobaa kaanja kolooja.”

⁴⁷ *Jiisasnonj kambanj so jiwowonj jigononj uma Bunja qaa kuma onoma laligoro. Kaenj laligoro, jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonononj ajoroonj kantri jigo kaunsol yonowo aminj moma kokaenj jegi, “Ii mono nomaenj jeninj qegi komunaga?” ⁴⁸ Kaenj jegito, ejemba tuunj somata kuuya yonononj iwo qokotaanj Bunjaya geja ama momakegi. Kawaaajonj “Mono nomaenj ambonjato?” jenj kana monj mende mokoloogi. Kianj.

* 19:38: Ond 118.26 * 19:46: Ais 56.7; Jer 7.11 * 19:47: Luuk 21.37

20

Jotamemeya yoŋonoŋ Jiisaswaa ku-usuŋaajoŋ qisigi.

Mat 21.23-27; Maak 11.27-33

¹ Jiisasnoŋ jiwowoŋ jigonoŋ uma ejemba tuuŋ kuma oŋoma Oligaa Buŋa jeŋ asariŋ oŋoma laligoro. Kambaŋ moŋnoŋ kaen ano jigo gawoŋ galen ano Kana qaawaa boi yoŋonoŋ kantriwaa jotamemeya tosaŋa yoŋowo Jiisaswaa jaanoŋ kougi. ² Kouma kokaen qisiŋ mugi, “Gii koi kanon iwoi anjaŋi, ii mono moronoŋ jeŋ koton gono amakejaŋ? Iikawaa ku-usuŋa ii mono moronoŋ gono? Ii mono jena mobon.”

³ Qisiŋ mugi kokaen meleema oŋono, “Niinoŋ kaanagadeen qisiŋ oŋombe ii meleema nijowu. ⁴ Jonon ejemba oomulu meŋ oŋoma laligoroti, iinoŋ iikawaa ku-usuŋa ii daenkaya mero? Siwe Toyanoŋ muro me balon toyanoŋ mugi?”

⁵ Kaen meleema oŋono batugianoŋ amiŋ moma kokaen jegi, “‘Ku-usuŋanoŋ Siwenonŋa asugiro,’ kaen jewoŋati een, iinoŋ mono kokaen jewaa, ‘Kaen kolooro oŋonoŋ ii mono naambaajoŋ mende moma laariŋ mugi? Ii mende sokonja.’ ⁶ Kanageso kuuya yoŋonoŋ Jombaajoŋ ‘Gejatootoo ejaga kolooja,’ jeŋ ii kotakota moma laariŋ laligoju. Kawaajoŋ ‘Balon ejembanonŋa asugiro,’ jewoŋati een, yoŋonoŋ mono iriŋgia soono jamonoŋ nunuwuya.” ⁷ Qaa kaen gosin kokaen meleengi, “Ku-usuŋanoŋ daenkaya asugiroti, nono ii mende mojon.”

⁸ Kaen meleengi Jiisasnoŋ kokaen injoro, “Kaen kolooro niinoŋ kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usuŋa moronoŋ nonoti, ii mende injomaŋa.” Kian.

Wain kasa gawoŋ galen bologa, yoŋoo sareqaa

Mat 21.33-46; Maak 12.1-12

⁹ *Jiisasnoŋ kanaiŋ ejemba sareqaanoŋ kokaen injoro, “Eja moŋnoŋ wain kasa gawoŋ koma komoro. Koma komoma gawoŋ galen tosaŋa mokoloon oŋoma jero gawoŋa meŋ hoŋaa bakaya iyanŋia meŋ bakaya toya mubutiwaaajoŋ borogianoŋ ano. Borogianoŋ ama oŋomesaon kantri moŋnoŋ kema kambaŋ koriga laligoro.

¹⁰ “Laligon laligoro hoŋa momogorotiwaa kambaŋa (gbani 5) toriro kanon welenqeqeya moŋ wasin muro galen yoŋonoŋ kema wain gawoŋ hoŋaa bakaya mubutiwaaajoŋ jero. Jeroto, gawoŋ galen yoŋonoŋ ii koobinoŋ qeŋ otaagi boria bobora eleeno. ¹¹ Kawaa gematanoŋ welen eja moŋ wasin muro kenoto, ii kaanagadeen koobinoŋ qeŋ gamu qeŋ muŋ otaagi boria bobora eleeno. ¹² Eleeno gawoŋ toyanoŋ welen eja moŋ mombo wasiro keno amben karoŋ kolooroto, ii kaanagadeen sagorogoro qeŋ gawoŋ sopa seleenŋen hagogi kemero.

¹³ “Kaen anŋi wain gawoŋ toyanoŋ qaa moŋgama jero, ‘Mono nomaen amaŋato? Neenaa komunjua merana mono wasiwe keno ii iima goda qewuya me nomaen?’

¹⁴ Kaen jeŋ meria wasiro kenoto, wain gawoŋ galen yoŋonoŋ ii iima batugianoŋ kokaen amiŋ moma jegi, ‘Iinoŋ mono borosamoyaa toya koloowaa. Ayo, ii mono qeniŋ komuro wain kasa gawoŋ koi kanon mono ananaa buŋaga koloowaa.’ ¹⁵ Kaen jeŋ hagogi gawoŋ seleenŋen kemero qegi komuro. Wain gawoŋ toyanoŋ ii moma mono nomaen ama oŋombaa?

¹⁶ Iinoŋ mono anjo kan gawoŋ galen ii kondeema oŋombaa ano gawoŋ galen dologa mokoloon oŋoma wain kasa gawoŋa yoŋoo borogianoŋ ambaa.” Jiisasnoŋ sareqaa kaen injoro moma jegi, “Ii mende sokonja. Yamagen (kozigen)!” ¹⁷ *Jegito, Jiisasnoŋ ii tororo injiima koton kokaen jero, “Buŋa Terenoŋ qaa moŋ ii kokaen eja,

‘Miri meme yoŋonoŋ jamo tando moŋ gema qeŋ een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombaŋa kolooro mokoloogi.

Iikanon riiro mirinoŋ mono gororoŋon kamaan kombaa.’ Qaa iikawaa kania ii nomaen?

* 20:9: Ais 5.1 * 20:17: Ond 118.22

¹⁸ Kawaajon kokaen jemaña: Monjon tando waña iikanon ritatanjon kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaati, ii mono kuuya qenjanmenjangowaa.”

¹⁹ Jiisasnon kaen jero Kana qaawaa boi ano jigo gawon galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, “Sareqaa ii mono ananaojon jeja.” Kawaajon ii kamban iikanondeen men somongowombaajon mogito, ejemba tuunlelemba yonoojon toroko moma amamaagi. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mug.

Mat 22.15-22; Maak 12.13-17

²⁰ Juuda jotamemeya yononon Jiisaswaa jaagalen meg. Kaen men qaaya mon qiwitigoro qaawaa timbinon hororo gbadoon mubutiwaajon ama eja tosaana wasin onongi iwaanon kagi. Oporoto ano gawana yonoo borogianon ama mubombaajon moma Buña qaa awaa jeje taniñaan ama qisin qaayaajon geja angi.

²¹ Aren kaen ama qisin mun kokaen jegi, “Boi, nono goo kanaga mojon. Giinon qaa dindina jen kuma nonomakejan. Giinon ejemba tosaana mende inisosoron tosaana mende sureen onomakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kaen ama Anutuwaanon kana ii qaa hona otaan kuma nonomakejan. ²² Kawaajon nono Siisa-kimbaajon takis ama kaen Mooseswaa Kana qaa songiwona me qaago?”

²³ Kaen jegito, Jiisasnon angomokolon arenjia moma koton kokaen injoro, ²⁴ “Saanon silwa monej mon qendeema nongi iimaña. Morowaa unayaga ano qataga ii kanon oogita eja?” “Oo, ii Siisa-kimbaanon,” kaen meleema jegi.

²⁵ Jegi kokaen injoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa buña munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo ii mono Anutuwaa buña qewu.” ²⁶ Jiisasnon kaen jerotiwaaajon ejemba tuun somata yonoo jaagianon qaawaa timbinon ama mubombaajon amamaan qaayaajon walingon qaagia bogoro nanji. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato men mug.

Mat 22.23-33; Maak 12.18-27

²⁷ *Sadusii boi paati yononon “Komugiti, iyononon mende waabuya,” jen laligogi. Yonoononga tosianon Jiisaswaa jaanon kouma kokaen qisin mun ²⁸ *jegi, “Boi, Moosesnon kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya men laligon gbili mekoloon muro dataa qa men laligowa.’”

²⁹ “Moba! Kamban monjon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro. ³⁰ Komuro koganon maloya ii mero. ³¹ Kawaa gematanon koga monjon emba iikayadeen mero. Kaandeen kaan daremun 7 kuuya yononon emba motoongo iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi. ³² Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro. ³³ Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoondeen ii embagiaga meg laligorotiwaaajon ama mono morowaa embiaga koloona?”

³⁴ Kaen jegi Jiisasnon kokaen meleeno, “Kamban kokaamba namo koi kanon ejemba loemba koloon laligonkeju. ³⁵ Laligonkejuto, ejemba uugia meleengi Anutunon iima moro sokono koomunonga waama goman balon qaita mon eukanon keuma laligowuti, iyononon iikanon mende agimin aowuya.

³⁶ “Kawaa kania ii kokaen: Umeleen ejemba gbilin koomunonga waabuti, iyononon Anutuwaa meraboraana kolooju. Yononon Siwe gajoba kaana koloon mombo mende komuwuto, tetegoya qaa laligon ubuya. ³⁷ *Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya ii Moosesnon kaanagadeen nanjon jero. Soman bambanon gere

* 20:27: Apo 23.8 * 20:28: Dut 25.5 * 20:37: Eks 3.6

bolan koloon mende jen kotoroti, iinon ii iima sunduya ooro iikanon qaa kokaen eja, ‘Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Pon ga laligon kouma laligojen.’ ³⁸ Isi wanjale karon yononon Anutuwo laligon kotiin ubuya. Kuuya kotiin laligojuti, iyononon mono laaligogia Anutuwaajon laligoju. Kawaajon Anutunon koomuya yonoo Pon ga qaagoto, laaligo kombomana laligojuti, mono iyonoo Pon giaga koloaja.”

³⁹ Jiisasnon kaen meleeno Kana qaawaa boi tosanon meleema kokaen ijogi, “Boi, ii qaa dindina jejan.” ⁴⁰ Kaen jen qaa mon mombo qisin mubomaaajon kokobimbin ama mesaogi. Kian.

Kraist ii kin Deiwidwaa Pon ga ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Maak 12.35-37

⁴¹ Jiisasnon qaa mon kokaen injoro, “Kraistnon Kin Deiwidwaa gbilia kolooji, tosanon qaa ii nomaembaajon jenkeju? ⁴² *Deiwidnon ano qaa kokaen jero Ondino Terenon (Buk song, Psalm) eja,

‘Anutunon nama noo Pon na kokaen ijoro, Giinon mono kan noo boro dindinanon rana

⁴³ niinon kaman biiwianon kereuruga riin riitama haamo ama onoma goo kana baaganon ama onoman.

Kaman ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi raba.’

⁴⁴ Deiwidnon kaen jen qata ‘Noo Pon na’ jeja. ‘Pon na’ jen mono nomaen ama iwaa gbiliga kaangadeen koloonaga?” Kian.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galen meme qaa

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 11.43

⁴⁵ Jiisasnon gowokouruta ii qaa kokaen injoro ejemba tuun somata kuuya ii mogi, ⁴⁶ “Kana qaawaa boi yonoojon mono galengia men aon laligowu. Yononon maleku koriga mouma kema kan qendeema onombomaaajon momakeju. Maaketnon me kananon ejemba injigi jolongia jewutiwaajon momakeju. Kaangadeen qamakooli mirinon jaaqeqeyanon eu rabomaaajon siina momakeju ano jejelombanon dun rara mutuyanon jegenjegen rabomaaajon momakeju. ⁴⁷ Yononon malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon analin onomakeju ano qabunagia koloowaatiwaajon qamakooli koriga qama koolin totogianon qenkeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen tegon irona uuta meleeno qagianon ubaa.” Kian.

21

Emba malo monon nandun hona ano.

Maak 12.41-44

¹ Jiisasnon nama uuro keno ejemba qabunagiawo yononon nandungia ii nandun katapanon angi kemero. ² Angi kemero emba malo wanaya monon kan soojaakota osoga woi ano kemeroti, ii kaangadeen iiro. ³ Ii iima kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Malo wanaya koi kanon nandun anji, ii mono tosaana kuuya unuugun anja. ⁴ Kawaa kania ii kokaen: Kuuya yononon monen somata en onono kitiagadeen anjuto, emba koi kanon en laligojiwaa so iwoiya kuuya andaboron een toontoon laligowaa.” Kian.

Jiwowon jigonon kondemondeng koloowaa.

Mat 24.1-2; Maak 13.1-2

⁵ Jerusalem jiwowon jigo ii jamo iimasiijsiinjawo ano kalena kalena Anutuwaajon angiti, iikanon menjerenjogi akadamuyawo eroti, gowoko tosanon ii iima amin mogi

* 20:42: Ond 110.1

Jiisasnoŋ qaa kokaen injoro, ⁶ “Miri koi iijuti, ii mono kondeenŋi miriwaa jamo moŋ ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelalan saoyagadeen ewaa.”

Kakasililiŋ ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Maak 13.3-13

⁷ Kaen injoro qisin mugi, “Boi, qaa jejaŋi, iikawaa hona mono naa kambanon koloowaa ano koloomambaajon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugi-waa?”

⁸ Qisin mugi kokaen injoro, “Moŋnoŋ angomokolon ano jinjaun qen kembutiwaajon mono galengia men aon laligowu. Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen injowuya, ‘Niinon Kraist koloojen,’ ano, ‘Kamban mono torija.’ Kaen injowuyato, ononon mono iyonoo gemagianon mende kembu. ⁹ Manja karenja karenja koloon kema karo otona mobuyato, jenengia mono mende orowa. Iwoi ii waladeen koloowaatiwaa jejeta. Ii koloowaato, namowaa kambananon mono iikanondeen uulanawo mende tegowaa.”

¹⁰ Kaen injon toroqen kokaen jero mogi, “Kantri moŋnoŋ kantri moŋ unuwombaajon waabuya. Ejemba tuun moŋnoŋ tuun moŋ yonowo aron qen aowombaajon waabuya. ¹¹ Balona balona kanon nan somasomata qonjoma men namo meleeno kemenkebaa. Kaanagadeen bodia bodia koloon uma ewaa. Ji kotiga kotiga ii koloogi jaasoŋgo komunkebu. Sombinon aiwese somata jaamorota morota injiima aarun toroko mo-makebua.” Kian.

Oligaa Bunawaajon kere koloowaa.

Mat 24.9-14; Maak 13.9-13

¹² “Iwoi kuuya ii koloowaato, wala kozigen tosianon ono uugia meleengitiwaajon ama unuama somonon sisiwerowero ama onombu. Tosianon horon onoma qamakooli mirigianon qaa gawongia men jen tegogi kapuare miria miria kanon onoombuya. Tosianon noo qanaajon ama unuangi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. ¹³ Kaen nama noo kaniaa saanon nanon injowu. ¹⁴ *Qaa jakeyanon onoonŋi nambutu, kamban iikanon qaa nomaen jewonaga, iikawaa majakakaya waladeen mende mobu. Qaa ii mono uu wombogianon anŋi ewa.

¹⁵ “Ii kokaembaajon: Niinon onowo nama momakooto onoma buugia men afaangomana. Uuafaangadeen laligogi tuarenjenurugia yonoononga moŋnoŋ momakooto ii qotogon qaagia qewagon men kamaan onombombaajon amamaawaa. ¹⁶ Onoangiaa nemunman, daremun, tinitosa ano alaurugia yononon kaanagadeen angonan men ononŋi onoononga tosaana unugi komuwuya. ¹⁷ Kantri kuuya yononon noo qanaajon ama kazi ama ononŋi laligowuya.

¹⁸ “Kaen laligowuyato, niinon kalan koma onombe wangiaa juya moŋnoŋ mende soowaa. ¹⁹ Ono kaparan koma kotiŋ boŋ qen nama iikanon mono haamo ama oyanboyan laaligo bunq qen aowuya.” Kian.

Jerusalem sitiwaa kondemondéen uuduuduuyawo

Mat 24.15-21; Maak 13.14-19

²⁰ “Kanagen manjageqe tuun yononon kouma Jerusalem siti liligon gbanambutu, ono ii iima kamban iikanon mono kokaen romongowu, ‘Siti wana kondemondembutiwaa kambananon mono kan kuuja.’ ²¹ Kamban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misinon horon baananon kembu. Sitinon laligowuti, ononon mono siti mesaowu. Siti seleenŋenanon laligowuti, ononon mono sitinon mende kembuya.

²² * “Ii kokaembaajon: Bunq Terenon gejatootoo qaa oogita eji, ii kuuya mono honawo koloowaa. Qaa iikawaa so Anutunon kamban iikanon singisonngogiaa irona meleema qagianon ano ubaa. ²³ Anutunon Israel kanageso singisonngogiaajon irina soono kazia

* **21:14:** Luuk 12.11-12 * **21:22:** Hoos 9.7

gendeema onono namonon kakasililin jekania boorongoya asugiwaa. Emba korowo ano merabora ajunon yononon mono kamban iikanon nomaen uulanawo kembuyaga? Kawaajon 'Yei!' qama wanjinjingojen.

²⁴ “Kondenmondeen iikanon ejemba tosaana ii manjawaa soo somatanon unugi komuwuya. Tosaana kasa gbadoon onoma unuangi kantri kuuya yonoo batugianon keubuya. Keugi waba kantri yononon kouma Jerusalem riimemeaan laligowuya. Kaen laligogi Anutunon kambangia toon qero raji, iikanon kan kuuro mesaowuya.” Kian.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Mat 24.29-31; Maak 13.24-27

²⁵ * “Ween ano koin jaagaranon ano sengelao iikanon aiwese morota morota asugiwaa. Kowenon siri qegi oton somata koloonkejiwaaajon namowaa kantri kuuya yononon doomorongia keno konajilin moma laligowuya. ²⁶ Kaen laligogi sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa. Kawaajon gomaņa gomaņa kanon lombo bologa toton koloowaatiwaaajon laligon toroko moma uugia duuro jaagiili ambuya.

²⁷ * “Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja hona iinon koosu qaganon karo iibuya. Kusuna somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamararanga iibuya. ²⁸ Kaen kawaato, iwoi ii kanain koloowaati, ononon mono kamban iikanon Siwenon ubombaa kambangianon toriwaatiwaaajon mono wangia men waama uugia men kululuun awasankaka nambu.” Kian.

Taon gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Maak 13.28-31

²⁹ Jiisasnon sareqaa mon kokaen injoro, “Ono mono taon ano gere tosaana ii injiima tanigia mobu. ³⁰ Gere ii sengia longogi ii iima iikawaa kania onoangio moma asarin kokaen jenkeju, ‘Ween kambaņa mono dodowija.’ ³¹ Ononon kaanideen qaa jejeni, iikawaa honanon kolooro iima moma asarin mono kania kokaen jewu, ‘Anutuwaa bentotonaa Eja honanon mono uulanawo dodowin kawaa.’

³² “Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Ejemba kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejeni, ii mono iyonoo laaligo kambangianon asugiwaa. ³³ Siwe namonon goron qewaoto, noo Bunja qaananon mono mende aliwaa.” Kian.

Uugbili mesaon koomuya laligowombo.

Mat 24.42-44; Maak 13.33-37

³⁴⁻³⁵ “Kamban somata iikawaa lombotanon ejemba kuuya namonon laligowuti, iyonoo qagianon kaen koloon ubaa. Kawaajon iikanon pilitik kan siwa kaana qeragon onombabo. Kawaajon namonon laaligowaa majakakayanon qagianon uro jejelomban ama apu kotiga nen enkalolon ama uugia bimoowabotiwaajon mono galengia men aon laligowu.

³⁶ “Kawaajon mono kamban so uugbili laligon qama koolin laligowu. Kaen laligogi esun onono iwoi kuuya ii koloowaati, iikawaa uutanonga kok koma mono Siwe gomambaa Eja honaa jaasewananon awasankaka nambuya.” Kian.

³⁷ * “Kamban iikanon Jiisasnon ween so jiwowon jigonon nama Bunja qaa kuma onono goman mare kolooro mesaon baana qata Oil gere baana qamakejoni, iikanon uma en laligoro. ³⁸ Kaen laligoro ejemba tuun kuuya yononon ween so umugawodeen jiwowon jigonon uma Bunyaya jero mobombaaajon iwaanon kan laligogi. Kian.

* **21:25:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.31; Ais 6.12-13 * **21:27:** Dan 7.13; Ais 1.7 * **21:37:** Luuk 19.47

22

Jiisas qenin komuwaa jen angonan анги.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Jon 11.45-53

¹ *Kaen laligogito, bered yiistya qaa iikawaa korisoroya, qata Pasowa kendon jenkejoni, ii toriro.* ² Toriro iikanon jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ejemba tuun yonoojon toroko mogitiwaajon ama iyangiodeen ajoroon “Nomaen anin qegi komunaga?” jen kana mongama amigi.

Juudasnon Jiisas memelolo men mumambaaajon uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Maak 14.10-11

³ Kamban kanon Satanon Juudaswaa uutanon kemero. Juudas ii Jiisaswaa gowokouruta 12 yonoononga mon. Kariot gomanonga karotiwaaajon qata mon Iskariot qagi. ⁴ Iinon jigo gawon galen ano jigowaa kiropo galen wana yonoonon kema Jiisas memelolo men borogianon amambaa qaaya injoro. ⁵ Yononon ii moma “Ayo!” jen uugianon qeangoro sewana monej mubombaaajon qaa somongogi. ⁶ Qaa somongogi Juudasnon Jiisas oloj memelolo men borogianon amambaa kana mongama kokobimbin koma laligoro. Kian.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Maak 14.12-21; Jon 13.21-30

⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween monon Pasowa lama qen onkegiti, kamban iikanon kan kuuro. ⁸ Jiisasnon Piito ano Jon kokaen irijon wasin orono, “Oro mono kema Pasowa lama mozozongori newona.”

⁹ Kaen irijon wasin orono qisin muri, “Ii dakanon kema mozozongowota?”

¹⁰ Qisin muri kokaen meleeno, “Mobao, oro sitinon keuri eja mon apu monjon qindiima karo mokoloowaota. Mokolon ii otaan kema miri ubaati, mono iikanon ubao. ¹¹ Uma miri toya kokaen ijowao, ‘Boinon goojon jeja: Ala miriga daen? Nononon saanon iikawaa uutanon kan gowokouruna yonowo Pasowa lama newona?’ ¹² Kaen ijori moma miri qaganon eu uma uuta somata mon qendeema orombaa. Iikanon dun rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanon mono lama qen oowao.”

¹³ Kaen jen wasin orono kema Jiisasnon qaa jeroti, iikawaa so mokolon nama lama qen on mozozongori. Kian.

Pombo samon konoga negi.

Mat 26.26-30; Maak 14.22-26; Jon 13.21-30; 1 Kor 11.23-25

¹⁴ Nene kambananon karo Jiisasnon aposoluruta yonowo nene newombaaajon kamaan ragi. ¹⁵ Ragi kokaen injoro, “Niinon Pasowa lama koi onowo newombaaajon siin mamaga moma laligowe. Nene koi nenjo mono siimbobolo momana. Iikawaa kambananon torija. ¹⁶ Ii torijiwaaajon kokaen injowe mobu: Niinon Pasowa lama namonon koi kanon toroqen mende nemanan. Kanagen nene samon kokawaa hona qaita mon asugiwaati, ii Anutuwaanon bentoton uutanon eukanon nemanan.”

¹⁷ Kaen injon wain qambi men kotuegon kokaen jero, “Mono koi men onoangio angun aon newu. ¹⁸ Niinon kokaen injowe mobu: Nii wain kasawaa hona koi kanon mombo toroqen mende nemanan. Mombo nemanati, ii Anutuwaanon bentoton asugidabororo iikanon nemanan.”

¹⁹ Kaen jen bered men kotuegon moton onoma kokaen jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onoojon ama togon ononjen. Ii nen mono nii romongon nomakebu.” ²⁰ *Ii onono negi wain qambi kaanideen men kokaen jero, “Qambi koi ii somongo aren donogogaa

* 22:1: Eks 12.1-27 * 22:1: Pasowa ii ananaa qaanon niniima kobojon nunuuguro. Eksodus 12.15 * 22:20: Jer 31.31-34

gambiaga kolooja. Niinonj hamo qenj onjomambaajonj ama sana molaama komumanja. Sa iikanonj mono Anutuwaanonj soomonjgo arenja ii menj kotiiwaa.

²¹ **“Kaenj koloojato, mobu, memelolo menj nombaati, iinonj mono motoonj koi nene nenj rajonj. ²² Onanonj, Anutunonj jenj kotorotiwaa so Siwe gomambaa Eja honanonj mono namo mesaonj kembaa. Kembaato, memelolo menj mubaati, iwaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejenj. Anutunonj mono ironja uutaga meleema mubaa.”*

²³ Kaenj jero gowokourutanonj kanainj batugianonj aminj qisinj aonj jegi, “Nonoononjga mono morononj memelolo menj munaga?” Kianj.

*Gowoko yonjononj batugianonj niinonjiinonj angi.
Mat 20.25-27; Maak 10.42-44*

²⁴ **“Gowoko nonoononjga morononj jotamemeya wana kolooja?” kaenj jegi kawaajonj kaanagadeenj batugianonj jenonkooli angi. ²⁵ *Iikaenj angi Jiisasnonj kokaenj injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo kingianonj mono eja ponj kaanja koloonj galenj koma onjomakeju. Yonoo ponj qerewenja jawingianonj mono qaa jenj kotonj kanagesogia mindingonj ononji welenj qenj onoma ‘Eja awaa!’ jenj mepeseenj onjomakeju. ²⁶ *Kaenj amakejuto, onjononj mono iikawaa so mende ambu. Onoo batugianonj monjononj somatagia kolooji, iinonj mono kamaanqeqeta kaanja koloonj laligowa. Jotamemeya wanjononj mono welenqeqe kaanja koloonj laligowa.*

²⁷ **“Monjononj rama nene nero monjononj nene koma munj kema kankeji, iyoroononjga uuta ii morononj? Onanonj, ‘Rama nene neji, iinonj mono uuta kolooja.’ Kaenj injijonkejuto, niinonj onoo batugianonj welenqeqe kaanja koloonj laligojenj.*

²⁸ *“Kaenj laligowe angobato menj nonji konjilinj qarasombuyawowaa uutanonj keube onj kilenj kaparanj koma niwo qokotaanj laligonj kouju. ²⁹ Manjanonj jenj kotonj nono niinonj iwaa bentotonja ku-usunj qaganonj galenj komakejenj. Kawaajonj niinonj toroqenj jenj kotonj onjombe onj kaanagadeenj ku-usunj qaganonj ejemba kinj kaanja galenj koma onjomakebuya. ³⁰ *Kawaajonj onj saanonj noo bentotonanonj keuma nene dunja liligonj rama apu ano nene nenj laligowuya ano eja ponj raranonj rama Israel kanageso tuunj 12 yonoo qaagia gosinj jenj tegonj onjombuya.” Kianj.*

*Piitononj Jiisas qakoombaatiwaaajonj ijoro.
Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Jon 13.36-38*

³¹ Jiisasnonj jero, “Oo Saimon Saimon, moba! Komakoomo ejanonj wiit dumunj kota juunonj ama utugoro kaawoya deema kamaankeji, Satanonj mono iikawaa so onjononj loorinj iwaa borianonj kemebutiwaaajonj utugonj angobato menj onjomambaajonj kaparanj koma jojorija. ³² Jojorijato, goo momalaariganonj zololongonj janjonj qaombabotiwaaajonj niinonj goojonj qama koolinj laligowe. Kawaajonj kambanj monjenj uuga mombo meleema noononj kawagati, iikanonj mono uumeleenj alauruga nanjonj menj kotiinj onjomba.”

³³ Kaenj jero Saimononj meleenonj, “Ponj, niinonj mono giwo kapuare mirinonj kembotiwaaajonj ano motoonj komuwotiwaaajonj jojorinj laligojenj.”

³⁴ Kaenj meleenoto, Jiisasnonj ijoro, “Piito, niinonj kokaenj gijowe moba: Kurunonj kete mende qaro giinonj waladeenj “Ii mende moma mujenj,” jenj nii qakooma nona indinj karoonj koloowaa.

Geso ano manjawaa soo somata iikayadeenj menj kembu.

³⁵ **Jiisasnonj gowokouruta kokaenj qisinj onono, “Niinonj onj wala gesogia qaa, monenj gesogia qaa, kana esugia qaa kaenj wasinj onjombe kenjgiti, kambanj iikanonj*

* **22:21:** Ond 41.9 * **22:24:** Mat 18.1; Maak 9.34; Luuk 9.46 * **22:25:** Mat 20.25-27; Maak 10.42-44 * **22:26:** Mat 23.11; Maak 9.35 * **22:27:** Jon 13.12-15 * **22:30:** Mat 19.28 * **22:35:** Mat 10.9-10; Maak 6.8-9; Luuk 9.3; 10.4

iwoi mombaajon amamaagi me qaago?” Qisij onono “Iwoi mombaajon mende amamaanij,” ijogi.

³⁶ Ijogi kokaen toroqen injjoro, “Wala kaen angito, kambañ kokaamba mombaanon geso ano monen geso qaja eji, ii mono men besaan laligowa. Manjawaa soo somata ii mombaanon mende eji, iinon mono malekuya sewana mewutiwaajon ama monen mokolon soo ii sewana mewa. ³⁷ *Niinon kawaajon kokaen injjowe mobu: Anutuwaa qanon noojon jegita eji, qaa kuuya ii mono honawo koloodaborowaa. Iikawaa kambananon mono kan kuumambaajon anja. Buna qaa mon ii kokaen oogita eja, ‘Iinon bologa meme yonoo tuunon ewaa, jegi.’ Kawaajon jejen: Qaa iikawaa hona ii noonon koloodaborowaa.”

³⁸ Kaen injjoro gowokourutanon ijogi, “Pon iiba, manjawaa soo somata woi koi rajao.” Kaen ijogi “Ii sokonja,” jen meleema onono. Kian.

Jiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.

Mat 26.36-46; Maak 14.32-42

³⁹ Jiisasnon miri mesaon silia otaan Oil gere baananon uro gowokourutanon gematanon kenji. ⁴⁰ Uma iikanon keuma kokaen injjoro, “Angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qamakooli gawon mewu.”

⁴¹ Kaen injjon onomesaon jamo giliniñ kemakeji, iikawaa so kema simin kuma qama kooliro ⁴² Qama koolin kokaen jero, “Amana, giinon uusiinga mojan eeñ, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geenгаа uusiinga so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago.” ⁴³ Kaen qama kooliro gajoba monon Siwenonga asugin men kotiin muro. ⁴⁴ Men kotiin muro konjilin uuta moma mono kaparan koma uuta men kululuun qama kooliro. Qama kooliro nogoya ii sa lalan kaan riin namonon kamaaro.

⁴⁵ Qama koolidaboron waama gowokouruta yonoonon keno. Kema mokolon injiuro wosobirinon men kamaan onono gaon egi. ⁴⁶ Egi injjoro, “Mono naambaajon gaongadeen eju? Mono waama angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama kooligi.” Kian.

Jiisas qelanjin men somongogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Jon 18.3-11

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanondeen eja tuun kougi. Gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon jeta men onoma Jiisaswaanon kouma buuta kiton nero. ⁴⁸ Kiton neroto, Jiisasnon kokaen ijoro, “Juudas, gii buuna kiton nen iikaan kanon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men mujan me?”

⁴⁹ Kaen kolooro tosanon Jiisas liligon mun nangiti, iyononon iwoi koloomambaajon ano ii iima jegi, “Pon, nono manjawaa soo somatanon unuwona me?” ⁵⁰ Kaen jen yonoononga monon jigo gawon galen wanaa welenqeqeya qen geja dindina kotogoro kamaaro.

⁵¹ Kamaaroto, Jiisasnon meleema “Mono mesaowu!” jen welenqeqewaa geja kotoroti, ii oosiro qangoro.

⁵² Qangoro nama jigo gawon galenurugia, jigowaa kiropo galen (sikiriti) wana ano kantriwaa jotamemeya yononon Jiisas mewombaajon kougiti, ii kokaen injjoro, “Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men kouju. ⁵³ *Niinon ween so jiwowon jigonon onowo laligowe ononon borogia boraama nii mende nonji. Ii qaagoto, keteda koi pangamambaa ku-usunanon haamo ama asuganon kolooro onoo kambanganon kan kuuja.” Kian.

* 22:37: Ais 53.12 * 22:53: Luuk 19.47; 21.37

*Piitonon Jisas qakoono.**Mat 26.57-58, 69-75; Maak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27*

⁵⁴ Kaen kolooro manjaqeqe eja yononon Jisas men somonon wama jigo gawon galen wanaa mirinon kengi. Kengi Piitonon gemagianon sigensigen onotaan keno. ⁵⁵ Iikanon kema jinaron miriwaa kiropo uutanon kemen somben biiwianon gere oon motoon ragi. Piitonon kaanjadeen yonoo batugianon raro. ⁵⁶ Raro welenqeqe emba monon Piitonon gere kosianon raro iigigiin kokaen jero, “Eja koi kanon mono kaanagadeen iwo laligoro.”

⁵⁷ Kaen jeroto, Piitonon qakooma kokaen ijoro, “Embada, niinon ii mende moma mujen.”

⁵⁸ Kaen ijon raro mende koriro eja monon ii iima ijoro, “Gii kaanagadeen iyonoononga mon koloojan.” Kaen ijoroto, Piitonon meleeno, “Alana, nii qaago.”

⁵⁹ Aua motoongowaa so tegoro monon qaa ii mombo kaparan koma jero, “Eja koi kanon kaanagadeen onanon iwo laligoro. Iinon mono Galili ejaga kolooja.”

⁶⁰ Kaen jeroto, Piitonon meleeno, “Ejada, qaa jejani, niinon ii kondanjen.” Kaen meleema jen nano iikanondeen kurunon qaro.

⁶¹ Qaro Ponon eleema Piito uun iiro iikanondeen qaaya kokaen jeroti, ii romonoro, ‘Gii kete indin karoon qakooma nona kurunon qabaa.’ ⁶² Qaa ii romonon wosoya jumambaajon ano seleenjen kemen meduqedu men saaro. Kian.

*Jisas jen jononsisi ama mugi.**Mat 26.67-68; Maak 14.63-65*

⁶³ Manjaqeqe eja Jisas men somonogiti, iyononon mepaqepae ama mun nama qew-agogi. ⁶⁴ Qewagon jaasewana esuun qisin ijogi, “Gii gejatootoo ejaga koloojanjiaajon moronon guji, mono iwaa qata qaba!” ⁶⁵ Kaen jen mamaga terenon mepaegon jen qetama mugi. Kian.

*Jigowaa jotamemeya yononon Jisaswaa qaa gawon meg.**Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Jon 18.19-24*

⁶⁶ Jen qetama mun laligogi goman ano kantriwaa jotamemeya ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroon Jisas wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon angi.

⁶⁷ Iikanon angi ijogi, “Giinon Hamoqeqe Toya Kraist koloojani een, ii mono asuganon pan jena mobona.” Kaen ijogi meleeno, “Ii injowenagato, ii mono mende moma laariwuya. ⁶⁸ Me qisin onombenagato, ii mono mende meleema nombuya. ⁶⁹ Kaen mojento, kaman kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja hona iinon mono Anutu, ku-usun Toyaa boro dindinanon rama laligowaa.”

⁷⁰ Kaen meleeno iikanondeen korebore yononon kokaen jen qisigi, “Onanon, gii Anutuwaa meriaga koloojan me qaago?” Kaen qisigi kokaen meleema onono, “Ii koloojeniwaa qaaya mono onoangio jeju.” ⁷¹ Meleema onono jegi, “Ano kuakua qen komuwaatiwaa nanjonango qaaya mono iyanaa jetanon jero modaborojon. Kawaaajon tosonian qaaya nanjowutiwaajon mono naambaajon mombo qisin onombonaga?” Kian.

23*Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.**Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Jon 18.28-38*

¹ Kaen jen tuun kuuya yononon waama Jisas wama kema gawana Pailotwaanon kengi. ² Iwaanon kema kanain selianon qaa kuun kokaen jegi, “Eja kokawaa kania ii kokaen iima monin: Iinon ejemba kuun onono enkalolon kolooro karen aonkeju. Nono

Siisa-kimbaa takis mende ambonatiwaajon songo amakeja. Iyanjaajon ‘Nii Hamoqeqe Toya Kraist ano kin koloojen,’ kaen jenkeja.”

³ Kaen jegi Pailotnon kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kin pongiaga koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema jero, “Mono geengo jejanj, kian.”

⁴ Pailotnon jigo gawon galen ano ejemba tuun ii kokaen injjoro, “Niinon eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojen.”

⁵ Kaen injjoro mombo kaparan koma kuun jegi, “Inon mono ejemba tuun kuun onoma Buna qaaya Galili prowinsnon kanain kuma onoma balon sokoma kan Judia prowins kokanon kaanagadeen ii jen seinkeja.”

⁶ Kaen jegi moma qisin onoma jero, “Ii Galili ejaga kolooja me qaago?” ⁷ Kaen jero “Mono ii!” jegi moma Herodnon Galili ano prowins tosaan mindirin galen koma onoma kaban iikanondeen Jerusalem sitinon kan laligoroti, iikawaajon Pailotnon jero Jiisas Herodwaanon wama kenji. Kian.

Jiisasnon kin Herodwaa jaanon nano.

⁸ Herodnon Jiisaswaa sunduya moma mono kaban koriga iimambaajon siin moma laligorotiwaajon ii iima uutanon mamaga qeangoro. Jiisasnon angoleton mon mero iimambaajon ama mamboma laligoro. ⁹ Kawaajon qiqisi mamaga Jiisas qisin muro. Ii qisin muroto, Jiisasnon kitia mon mende meleenon.

¹⁰ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon nama selenon kuukuu qaa geriawo jen mug. ¹¹ Herodnon manjaqeqe ejauruta yonowo Jiisas men kamaan ama jejewili ama mepaqepae men mug. Kaen ama maleku akadamuyawo mon mouma mug nano wasiro mombo gawana Pailotwaa jaanon keno. ¹² Wala Pailot ano Herod yoronon kerekere ama aon laligorita kaban iikanon ala-ala koloori. Kaen.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaajon jen tegoro.

Mat 27.15-26; Maak 15.6-15; Jon 18.39-19.16

¹³ Jiisasnon karo gawana Pailotnon jigo gawon galen ano galenkonkon ejauruta ano ejemba tuun horon onono ajoroogi. ¹⁴ Ajoroogi kokaen injjoro, “Ono eja koi kokaen jen noonon wama kaju, ‘Inon ejemba tuun tuun kuun onono enkalolon amakeju.’ Mobu! Ono qaa selianon kuujuti, niinon iikawaa kania onoo jaagianon gosin kokaen mokoloojen: Ono eja kokawaa selianon qaa kuuya kuujuti, ii niinon koposoya mon mende mokoloojen. ¹⁵ Herodnon qaa kaanjadeen jen wasiro mombo nonoonon kaja. Mobu, iinon iwoi qinjitaawo mon mende ano. Kawaajon koomuwaa buna koloowaatiwaajon amamaaya koloowaa. ¹⁶ Kawaajon niinon jewe manjaqeqe eja yononon oolinondeen qegi isambe kamaawaa.” ¹⁷ (Pailotnon gbani so Pasowa korisoro kabananon kapuare mirinonga eja motoongo isama onomakero.)

¹⁸ Kaen injjoro koreboreyanon silama qama jegi, “Iiga mono yamagen (kozigen)! Barabas mono isama nonomba!” ¹⁹ Barabasnon sitinon karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komuroti, iikawaajon kapuare mirinon oongi raro.

²⁰ Pailotnon Jiisas isamambaajon moma qaa mombo jero. ²¹ Jeroto, yononon qetama qaa siita kuma qa gigilaagi, “Maripoonon qewu! Mono maripoonon qewu!”

²² Qa gigilaagi iinon qaa indin karon kokaen injjoro, “Inon mono naa bologaga ano? Niinon iwaanon koposo mon mende mokoloowe koomuwaa buna koloowaatiwaa so mende kolooja. Kaen kolooro niinon jewe manjaqeqe eja yononon oolinondeen qegi isama mube kamaawaa.”

²³ Kaen injjoroto, yononon jaba ama kaparan koma toroqen qa gigilaan qagi, ‘Jiisas mono maripoonon qegi komuwa.’ Kaen qama Pailotwaanon qaa ii qewagogi.

²⁴ Qewagogi Pailotnon qaagiaa baatanon kema qaa kaparan koma jegiti, iikawaa hona koloowaatiwaajon jen tegoro. ²⁵ Jen tegon “Barabas kamaawa!” jen kaparan kongitiwaajon ii isama muro kamaaro. Ii karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga

koloon eja mon qero komurotiwaajon kasa mirinon oonji raro. Ii isano kamaaroto, Jiisas siingia otaan ama mubutiwaajon borogianon ano. Kian.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Jon 19.17-27

²⁶ Pailotnon Jiisas borogianon ano wama kana somatanon kema Afrika siti qata Sairini iikawaa eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon gawononga kouro jen koton mun Jiisaswaa maripoonon men iwaa sawinanon angi angon otaan keno.

²⁷ Kaen keno ejemba tuun somata yononon luluuma gematanon otaan kenji. Yonoo batugianon emba tosianon kaanagadeen jingen qama saama kenji.

²⁸ Saama kenji Jiisasnon eleema injiima kokaen injoro, “Oo Jerusalem emba, on mono noojon mende saabu. Noojon qaagoto, onongia ano meraboraurugia yonoojon mono saabu. ²⁹ Mobu! Kanagen kaman mon karo iikanon kokaen jewuya, ‘Emba aruna ii simbawonawo. Koro mende ama merabora mende megiti, ii simbawonawo koloju. Merabora aju onoma mende doongogiti, ii simbawonawo.’ ³⁰ *Kaman iikanon ejembanon kanain baana Toya ii kokaen welema onombuya, ‘Ono mono baana ii jegi bagon qanananon ubu.’ Ano sen sia Toya ii kokaen welema onombuya, ‘Ono mono kobaagianon mesanjon nonombu.’

³¹ “Niinon Anutuwaanon gere gbiligbili kolojen ano noojon kilen kokaen ama nonju. Ono gere koomuya singisonogoiawo eja sii qen nanju. Kawaajon Anutunon irona meleema onono gerenon onoro siimbobolo uuta mobuya.”

³² Bologa meme woi ii kaanagadeen Jiisaswo motoon uruwombaajon uruama kenji.

³³ Kema goman qata Wansii qajuti, iikanon keuma Jiisas maripoonon qegi. Qen bologa meme woi ii motoon mon dindinanon mon qanianon leele kaen urugi. ³⁴ *Kaen angito, Jiisasnon jero, “Amana, yononon iwoi anjuti, iikawaa kania mende moma kotojutiwaajon mono singisonogia mesaon onomba.”

Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaajon kiawen megii jangoya kolooro iikawaa so ii mendeema megii.

³⁵ *Kaen angi ejemba tuun yononon nama ii uun iigi. Iigito, Juuda jotamemeya yononon kaanagadeen mepaqepae men mun kokaen jegi, “Anutunon meweengon muro Hamoqeqe Toya Kraist kolooji een, tosaana ilaan onoma laligoroti, iinon mono iyaana ilaan aowa.”

³⁶ *Manjaqeqe eja yononon kaanagadeen qaa gonjegee jen mepaegon kosianon kema wain apu aasonawo qeesaan men uma mun ³⁷ kokaen ijogi, “Gii Juuda yononon kin ponga koloojani een, mono saanon geenga ilaan aowa.”

³⁸ Wananon eu tere mon kokaen on qegi nano, “Juuda yonoo kin pongiaga koi.”

³⁹ Kikekakasililin eja woi motoon mondon oroni naniti, iyoroonga monnon uqege qaa tokoronkota Jiisas jen mun kokaen ijoro, “Gii Hamoqeqe Toya Kraist koloojani een, mono geenga ilaan aon noro kaanagadeen ilaan noromba.”

⁴⁰ Kaen ijoroto, alianon jen mun kokaen ijoro, “Gii godaqeqega qaa. Gii Anutuwaajon kaanagadeen keega mende mojan me? Yononon jen tegon siimbobolo ororon nononji bosinon. ⁴¹ Anara onanon koposo anitiwaajon irona soyanon meleema ama noronji siimbobolo mojo. Ii mojoto, eja koi kanon bologa mon mende ano ii kilen tiwilaaju.”

⁴² Kaen jen ijoro, “Jiisas, gii bentotonjaa uutanon keubagati, iikanon mono nii romonjon nomba.”

⁴³ Ijoro ii kokaen ijoro, “Niinon qaa hona gijowe moba: Giinon mono kete niwo oyanboyan gomanon uma laligowa.” Kian.

* **23:30:** Hoos 10.8; Isa 6.16 * **23:34:** Ond 22.18 * **23:35:** Ond 22.7 * **23:36:** Ond 69.21

*Jiisasnoŋ komuro.**Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Jon 19.28-30*

⁴⁴ Weeŋ biiwia 12 kilok kolooro weeŋ jaaya bulugoro pangamanonŋ kamaanŋ gomanŋ kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁵ *Kambanŋ iikanonŋ jiwowonŋ jigo uutanonŋ opo nanoti, iikanonŋ mono eukaya biiwianonŋ jurama kamaanŋ woi kolooro.

⁴⁶ *Jiisasnoŋ kambanŋ iikanonŋ kotakota qama kokaenŋ jero, “Amana, nii kokoosuna goo boronganonŋ anjenŋ.” Kaenŋ jenŋ sewanŋ aasonŋ konoga horonŋ komuro.

⁴⁷ Komuro iwoi kolooroti, kawali galenonŋ ii iima Anutu mepeseenŋ kokaenŋ jero, “Inonŋ mono onanonŋ eja solanaga kolooja.”

⁴⁸ Ejemba tuunŋ kuuya ii iibombaajonŋ kanŋ ajoroogiti, iyonononŋ iwoi ii kolooro iima wosogia juno wanŋ gilinŋ motomotoonŋ mirigianonŋ kenŋgi. ⁴⁹ *Kenŋgito, ejemba kuuya Jiisas moma mugiti, iyonononŋ sigenŋsigenŋ nama ii uunŋ iigi. Emba tosanonŋ Jiisas otaanŋ Galiliga kagiti, iyonononŋ kaanagadeenŋ nama ii iigi. Kianŋ.

*Jiisaswaa qamoya ronŋ konŋgi.**Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Jon 19.38-42*

⁵⁰⁻⁵¹ Juuda yonononŋ taonŋ qata Arimatia iikanonŋa eja awaa qabunayawo qata Joosef iinonŋ kaanagadeenŋ karo. Iinonŋ Anutu bentotombaa honŋa koloowaatiwaajonŋ mamboma laligoro. Iinonŋ Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya laligonŋ Jiisaswaa qaa jenŋ somonŋonŋ anŋgiti, iikawaa uumotoonŋ mende ano.

⁵² Iinonŋ Pailotwaanonŋ kema Jiisaswaa qamoya memambaajonŋ qisiro. ⁵³ Qisinŋ uma qamoya maripoononŋga metegonŋ menŋ kamaanŋ opo taanŋanonŋ esuuro. Esuunŋ menŋ qasirinonŋ kema jamo kobaa monŋ uroronŋ qamo monŋ kanonŋ mende anŋgiti, iikanonŋ Jiisaswaa qamoya ii ano. ⁵⁴ Sabat kendonŋ rarawaa iwoiya mozozonŋgogiti, (nemungawonŋ) iikawaa weenŋa jaayanonŋ kememambaa ano.

⁵⁵ Kememambaajonŋ ano emba Jiisaswo Galiliga kagiti, iyonononŋ Joosefwaa kanianonŋ qasirinonŋ kema iinonŋ Jiisaswaa qamoya menŋ jamo kobaanonŋ anoti, ii iigi. ⁵⁶ *Iikanonŋa eleema mirinonŋ kema jininŋ sambori unkoowagawo ano kele gawasuyawo Jiisaswaa qamoyanonŋ moriwombaajonŋ mozozonŋgogi. Mozozonŋgogito, Moosesnoŋ Kana qaanonŋ Sabat kendonŋbaajonŋ jenŋ kotoro eroti, ii otaanŋ haamo menŋ eenŋ ragi. Kianŋ.

24*Jiisasnoŋ koomunonŋga waaro.**Mat 28.1-10; Maak 16.1-8; Jon 20.1-10*

¹ Sabat kendonŋ ragi tegoro Sonda umugawodeenŋ gomanŋ ano emba yonononŋ waama jininŋ marae unkoowagawo mozozonŋgogiti, ii menŋ qasirinonŋ kenŋgi. ² Kema mononŋ qasiriwaa qaa ootanonŋ jamo somata qetano kenoti, ii iigi. ³ Ii iima jamo kobaawaa uutanonŋ ugito, Ponŋ Jiisaswaa qamoya mende mokoloogi. ⁴ Kawaaajonŋ uugia uma kamaaro moma nanŋgi eja woi malekugara taanŋa kokobilibiliawo yorononŋ bagianonŋ nani iriigi.

⁵ Ii iriima awawalinŋ balononŋ kemenŋ adaragogi kokaenŋ injiori, “Jaawo kotiinŋ laligoji, ii mono nomaembaajonŋ koomuya yonoo batugianonŋ monŋganju? ⁶ *Iinonŋ koi mende ejato, mono gbilinŋ waaja. Galili prowinsnoŋ laligonŋ qaa injioroti, ii mono romonŋowu: ⁷ Iinonŋ kokaenŋ jero, ‘Mononŋ Siwe gomambaa Eja honŋa memelolo menŋ muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borononŋ keno maripoononŋ qegi komunŋ weenŋ karoonŋ kolooro gbilinŋ waabaa.’ ”

* 23:45: Eks 26.31-33 * 23:46: Ond 31.5 * 23:49: Luuk 8.2-3 * 23:56: Eks 20.10; Dut 5.14 * 24:6: Mat 16.21; 17.22-23; 20.18-19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

⁸ Kaen jeri qaaya ii momogianon keuro romongogi. ⁹ Kaen romongon qasirionga eleema kan iwoi kuuya kolooroti, iikawaa buju qaaya ii gowoko ¹¹ ano tosaan kuuya ii injijogi. ¹⁰ Qaa ii injijogiti, ii Maria Magdalaga, Joana ano Maria Jeimswaa nemuna ano emba tosaan yonowo laligogiti, iyononon ii kan aposol ii injijogi.

¹¹ Buju qaa ii injijogito, ii mogi qaa omayaan kolooro ii mende moma laarigi. ¹² Mende moma laarigito, Piitonon waama bobogarin qasirion kema jamo kobaawaa uutanon uuro keno opo taan esuugiti, iikayadeen raro iiro. Ii iima iwoi kolooroti, ii anodeen romongon waliyonon mirinon eleeno. Kian.

Gowoko woianon Emeus kananon keni.

Maak 16.12-13

¹³ Ween iikanondeen Jiisaswaa gowokouruta yonoononga woianon Jerusalem siti mesaon goman qata Emeus sewen mail kanon kembojon keni. ¹⁴ Kananon kema iwoi kolooroti, ii kuuya iyanarodeen amin mori. ¹⁵ Ii amin moma kania jen bimoon keni Jiisasnon an kosogaranon keuro motoon kenji. ¹⁶ Kenjito, jaagara kojangiro ii mende iima kotori. ¹⁷ Mende iima kotori kokaen irijoro, “Oro anarodeen naa qaaga kananon amin moma kajao?” Kaen irijoro doron ama wosobiri jaajaa uun iima nani.

¹⁸ Iima nama yoroononga mon qata Kliopas iinon kokaen qisin muro, “Pasowa kendonon iwoi kolooroti, ii Jerusalem ejemba kuuyanon moju. Gii motoongonon wabaga koloon ii mende mojan me?”

¹⁹ Qisin muro “Ii naama?” jero moma kokaen ijori, “Nazaret eja Jiisaswaanon iwoi kolooroti, mono ii. Iinon gejatootoo ejaga laligon Anutu ano ejemba kuuya yonoo jaagianon nanamemen ku-usunawo ama qaa kotakota jen laligoro. ²⁰ Kaen laligoro ananaa jigo gawon galenana ano galenkonkon ejaurunananon ii wama gawanawaa boronon anji komuwaatiwaajon jen tegoro maripoonon qegi komuro. ²¹ Iinon Israel kanagesonana kasanonga isama downana mewaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligoninto, ‘Yei!’ Ii mono qegi komujaa. Iwoi ii kolooro laligon kounin kete soman karoon koloodaboroja.

²² “Ii mende sokono kete nonoononga emba tosianon qaanon kuun waliyonon nonongi laligojon. Yononon gomaamba amandiinon qasirion kema ²³ qamoya mende mokolon eleema kokaen jejuya, ‘Nono Siwe gajoba woiwaa jaameleen unan iinin yoronon ‘Jiisasnon gbilin laligoja,’ jeri mojon. ²⁴ Qaa ii moma eja nonowo laligojuti, iyonoononga tosianon qasirion kema emba yononon qaa jejuyati, iikawaa so ero iijuya. Ron gbamenan iijuyato, iyanan mende iijuya.”

²⁵ Qaa ii moma kokaen irijoro, “Yei! Ono gejatootoo yononon qaa jegiti, ii kuuya mono naambaajon ataqatan ama ajojon gaonjaajaa laligon mende moma laariju?

²⁶ Hamoqeqe Toya Kraistnon siimbobolo kaan momago iyanan asamararan uutanon ubaa. Iikawaa so oogita eja me qaago?” ²⁷ Kaen irijon Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya yononon qaa jegiti, iikanon kanain iyanan qaa kuuya oogita eji, iikawaa kania jen asarin orono.

²⁸ Jen asarin oroma kema goman kembojon jen keniti, ii dodowin kanon toroqen kemambaajon moro. ²⁹ Kaen moroto, yoronon kaparan koma kokaen ijori, “Goman mare kolooro ween jaayanon kememambaajon anja. Kawaajon saanon norowo rama ewa.” Kian ijori yorowo mirinon uma ragi. ³⁰ Rama yorowo nene newombaajon ama bered men kotuegon moton oromambaajon ano iwoi kokaen kolooro:

³¹ Iikanondeen jaagaranon tooro iima kotori ayayooga kono mombo mende iiri. ³² Kaen kolooro anarodeen kokaen amin mori, “Kana somatanon Bunan Terewaa qaa jen kania jen asarin noronji, kaban iikanondeen mono uunaranon gere jejiwaa so moju.”

Jon Oligaa Buŋa Jonon Ooro. Jen-asa-asari

Jonon iyanŋaa qata Oligaa Buŋa kokanon asuganon mende ooroto, iyanŋaajon kokaen jeja, “Gowoko Jiisasnon uutanon jopagon muroti.” (19.26) Jonon uujopa uukalembaa qaaya ii kaparan koma jenkeja. Jonon Oligaa Buŋa koi ii ejembanon qaa kokaen moma kotowutiwaajon (20.31) ooro, “Jiisas Kraist ii balon ejagadeen mende laligoroto, onanon Anutuwa Meria ano Hamoqeŋe Toya kolooja. Ono mono ii moma laarin iikanon laaligo kombomban mokoloowu.” Jiisasnon wala Maŋaa kosianon laligon qaa jetaga laligoro. (1.1) Kaen laligon namo ejaga koloon esunmumuya ano momoya ii aiwese angoletto men iikanon qendeen. Ii qendema bentotombaa kania jen asariro tosonian uugia meleengi tosonian kilen yangisen anŋi.

Jiisasnon kokaen kolooja, jero: Hamoqeŋe Toya (4.26), laaligowaa nene wota (6.35), Siwe goman eukawaa buŋaga (8.23), bensakon tetegoya qaa (8.58), namowaa asasaga (9.5), nagu (10.7), lama galen awaa (10.11), Anutuwa Meria (10.36), Pon ano Boi (13.13), koomunonŋa waawaataa Toya ano laaligo kombomban Toya (11.25), kana hona, qaa hona ano laaligo kombomban (14.6), wain gere hona (15.1), tere wana mutuya ano tetegoya A ano Z (Ais 1.8), Mutuya ano Konoga (Ais 1.17) ano kaen kaŋa.

Jiisasnon gowokouruta onanon jopagon onoma laligoroti, gejanono qaa konoganon (Bon 13-17) ii tororo qendeenja. Qaa ii naanawo. Koomunonŋa waamago Piito men kotiiwaatiwaajon kokaen qisiro: “Nii jopagon nonjan me qaago? Kaen koloojani, kian mono alauruna kalan koma onomba.”

Buk kokawaa bakaya wana 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-18

Jon Oomulu eja ano gowokouruta mutuya 1.19-51

Jiisasnon qenjaaro gawon mero 2.1–12.50

Tetegoyanon Jerusalem kan laligon komuro 13.1–19.42

Gbilin waama alauruta koloon onono 20.1-31

Galili kan gowokouruta koloon onono 21.1-25

Anutuwa qaa jeta laaligoyawo.

¹ Kanakanaiyanon monowaa monoyanonŋa qaa je laligoro. Iinon laaligowaa kania nanŋon jen waama laligoro. Qaa je iinon Anutuwa kooronanon laligon waaro ano ano bensakon Anutugadeen kolooja. ² Qaa je iinon kanakanaiyanon Anutuwa kooronanon laligoro. ³ Iwaa kooronanon laligon ilaan muro iwoi kuuya kolooro. Iwoi mon mende ilaan munaga, ii mende koloonaga. ⁴ Qaa je iinon laaligowaa bemunjaleya kolooja. Iwaanon laaligo kombomban iikanon ejemba men asarin onono iima laligon waagi. ⁵ Asasagayanon pangaman uutanon asarinkejato, pangamanon laligogiti, iyononon asasagaa kania ii mende moma asarin laligon kougi. Kian.

⁶⁻⁷ * Anutunon ejemba kuuya asasagaya moma laariwutiwaajon moma qele eja qata Jon wasiro asugiro. Asugin kan asasagaa kania inisaama nanŋon jen laligoro. ⁸ Jon ano asasaga ii mende koloon laligoroto, iinon asasagaa kania ii nanŋon jen laligoro. ⁹ Asasaga onabon iinon ejemba goman so men asarin nonomakeji, iinon namonon asugimambaajon ano.

¹⁰ Iinon kanakanaiyanon goman goman iikawaa ilawoilaya kuuya ii nemun koma onono kolooji. Kolooji ano batugianon laligon kouroto, balon ejembanon kilen ii

* 1:6-7: Mat 3.1; Maak 1.4; Luuk 3.1-2

mende moma koton mun tompin laligogi. ¹¹ Kaen tompiririn laligogi iyanaa goman mirianon karo kanagesourutanon zizi togon telambelan ama gema qen mugi. ¹² Kaen angito, daen yononon koma horon mun qabunaya moma moma laarigiti, iinon mono kuuya iyonoojon kana meleuro kokaen kolooro: Anjo nemun koma ku-usun onono kolokoloo dongoga koloon Anutuwaa meraboraana koloogi. ¹³ Anutuwaa uusiinanon nemun koma onono koloogi. Namo ejanon siina otaan embiawo qaa somongoro koro ama mera mero kolooji, iyononon kana kaana iikanon Anutuwaa meraboraana mende koloogi. Kian.

¹⁴ Qaa je iinon eja sele busuwo koloon batunananon kema kan laligoro. Kaen laligoro akadamuya unun iima laligonin. Mananon Meria motoongowaajon akadamuya kuuya ama aon koma muro qaita mon laligoji, iinon mono iikawaa so kalenmoriananon uuta saa qero akadamuyawo koloon kaman so qaa hon toontoona jen laligoro.

¹⁵ Jonon eja iikawaa kania nanjon kokaen qama jen laligoro, “Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon wala laligoro. Kawaajon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja.” Jon Oomulu ejanon kaen jen laligoro.

¹⁶ Kalenmoriananon eja iikawaa uuta saa qero akadamuyawo laligoroti, iinon mono iikawaa so kotuegon nonoma laligoro. Kotumotueya ii kaman kaman maaro kuuya nonoo qanananon uro laligonin. ¹⁷ Mooseson Kana qaana nemun kono kolooroto, Jiisas Kraistnon qaa hona ninisaama Anutuwaa kalenmorianan nemun kono asuganon kolooro. ¹⁸ Namo eja monon Anutu kaman monon mende iiro. Meria motoongonon Manaa wosoyanon laligon kouma laligoroti, iinon mono namonon kamaan kania ninisaano monin. Kian.

Jon Oomulu ejanon iyanaa kania jen asariro.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18

¹⁹ Juuda jotamemeya yononon jigo gawon galen ano jiwowon jigowaa welenqeqe tosaana Jerusalem sitinonga wasin onongi Jombaanon kagi. Kan qisin mun jegi, “Gii naa ejaga koloojan? Kaniaga nomaen?” Kaen jegi kaniaya inisaama injoro.

²⁰ Kaniaya mende qakoonoto, asuganon kokaen jokolooro, “Niinon Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojen.”

²¹ *Kaen jokolooro kaparan koma qisin mugi, “Gii mono eja moroga koloojan? Gii Elaija koloojan me qaago?” Qisin mugi “Qaago!” jero. “Gii gejatootoo eja mon koloojan me qaago?” Kaen qisigi “Kaan qaago!” meleeno.

²² Meleeno qisigi, “Gii moroga koloojan? Wasin nonongi kajoni, iyonoojon mono nomaen meleema injowonaga? Gii geenqaa kaniaga nomaen jen asariwaga?”

²³ *Qisigi kokaen injoro,

“Gejatootoo eja Aisaianon qaa mon kokaen jerota eja, ‘Nii gajoba koloon balon qararankonkonon laligon kokaen qamakejen: Ponon kawa-oo!

Kawaajon onono uugia mindingon kania meleun meagowu.’ Nii kawaa qele gajobaya koloojen.”

²⁴ Eja wasin onongi Jombaanon kagiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonkonon) ejaga koloogi. ²⁵ Yononon mombo kokaen jen qisin mugi, “Gii Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojan ano Elaija me gejatootoo eja yonononga mon mende koloojan, iikawaajon mono naambaajon ejemba oomulu men onomakejan?”

²⁶ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon apu toonon onomorinkejento, eja mon onono mende moma kotojuti, iinon koi batugianon nanja. ²⁷ Eja mon noo gemananon kawaatiwaaajon jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Iinon kan nii nuugun somatana koloon laligowaatiwaaajon niinon iwaa kosianon kema wayan gesoya besaan

* 1:21: Dut 18.15, 18; Mal 4.5 * 1:23: Ais 40.3

kana esuyaa kasia isamambaa amaqamamaa amanja.”²⁸ Jonon Jordan apu leegenanon goman qata Betani iikanon laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. Iwoi ii iikanon kolooro. Kian.

Jonon Jiisaswaajon “Anutuwaanon lama meriaga,” jero.

²⁹ Ii kolooro goman ano Jonon Jiisas sigensigen karo iima jero, “Igi, eja ii Anutuwaanon lama meriaga. Iinon mono balonja balonja ananaa singisongonana koma konjoratiro solananiwonja. ³⁰ Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii koloaja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon walagadeen laligon waaro. Kawaajon iwaa qabunyanon mono nii nuugun uuta koloaja. ³¹ Niinon ii wala mende moma kotoweto, Anutunon kaniaya Israel ejemba nono ninisaano mobonatiwaajon moja. Ii moma nii wasin nono kan oomulu men onomakejen.”

³² Jonon kaen jen dangunu kaanja nama nanjon kokaen injoro, “Unja Toroyanon mono Siwenonga kamaan kewo koon kaanja iwaa wanjon kamaan koma raro iibe. ³³ Niinon ii wala mende moma koton laligoweto, monjon ejemba oomulu men onomanatiwaajon wasin nonoti, iinon kokaen nijoro, ‘Unja Toroyanon mombaa wanjon kamaan koma raro iibagati, iinon mono Unja Toroya ejemba uugianon ama iikanon mulu men onombaa.’ ³⁴ Niinon ii iibetiwaajon ama kaniaya kokaen nanjon jejen, ‘Iinon Anutuwa Meria koloaja.’ ” Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onoono.

³⁵ Kaen injoro goman ano Jonon mombo apu goraayanon iikanondeen keno gowokouruta yonoononga woinon iwo motoon nanji. ³⁶ Nanji Jiisasnon iikanon unuugun kenoti, ii tororo unun iigigiin jero, “Eja ii mono iibao. Iinon Anutuwaanon lama meriaga koloaja.”

³⁷ Kaen jero gowoko woi yoronon qaa ii moma Jiisaswaa gematanon keni. ³⁸ Keni Jiisasnon eleema gematanon kariti, ii iriima kokaen qisin orono, “Oro moroga mongama kajao?” Iikaen moma meleema ijori, “Somatanara, gii miri dakanon en laligojan?” (Juuda yononon ‘Somatanana’ qaa ii boiwaajon jenkegi.)

³⁹ Kaen ijori meleeno, “Mono kan iibao!” Kaen meleeno ween jaaya eleeno 4 kilok kawaa so kolooro. Ween jaaya meleeno iikanon motoon kema miri dakanon en laligoroti, ii iigi. Ii iima kanon iwo laligori goman sinsingon tiro mesaon kari.

⁴⁰ Jonon qaa jero gowoko woita moma Jiisaswaa gematanon keniti, iyeroononga mombaa qata Andruu, dataa qata Saimon Piito. ⁴¹ Andruu iinon wala data Saimon mokolon kokaen ijoro moro, “Noro mono Hamoqeqe Toya mokoloojota.” Hamoqeqe Toya ii Griik qaanon Kraist. ⁴² Kaen jen data wama Jiisaswaanon keni. Keni Jiisasnon Saimon tororo unun iigigiin jero, “Gii Saimon, Jombaa meria koloojanto, niinon qaga Siifas qabe ewaa.”* Kian.

Jiisasnon Filip ano Natanael oroono.

⁴³ Goman ano Jiisasnon Galili prowinsnon kemambaajon kema kananon eja qata Filip mokolon kokaen ijoro, “Gii mono nii notaan kawa!” ⁴⁴ Filipnon Andruu ano Piito yorowo gomangia motoonja. Taongia qata Betsaida.

⁴⁵ Filipnon eja qata Natanael mokolon kokaen ijoro, “Moosesnon eja mombaajon Kana qaanon oorota gejatootoo yononon toroqen oogita eji, nono mono eja ii mokoloojonja. Eja ii qata Jiisas, manaa qata Joosof, gomanja qata Nazaret.”

⁴⁶ Natanaelnon ii moma waliqon jero, “Oo Nazaret! Ii goman qandayaga. Iikanonja iwoi awaa mon koloowaatiwaa so qaago.” Kaen jero Filipnon ijoro, “Mono kan geengo iima kotowa!”

* **1:42:** Siifas ii Griik qaanon Piito, ananaa qaanon jamo karanjan.

⁴⁷ Kaen ijoro moma Jiisaswaanon kan kouro iima iwaajon qaa kokaen jero, “Iibu! Eja koi kanon mono Israel eja hona kolooja. Uutanon gbingbaon qolomolongoya qaa.”

⁴⁸ Kaen jero Natanaelnon qisin mun jero, “Gii mono nomaenanon nii moma koton nonjan?” Kaen jero Jiisasnon meleema ijoro, “Gii fig gere† umuganon rana giima kotowe. Wala giima kotowego Filipnon kawaa gematanon giima goono.”

⁴⁹ Kaen ijoro Natanaelnon meleema ijoro, “Oo Somatana, gii mono onanon Anutuwa Meria koloojan. Gii Israel nonoonon eja Ponga laligojan.”

⁵⁰ Kaen jero moma Jiisasnon meleema ijoro, “Nii wala kokaen jejen, ‘Gii fig umuganon rana giibe.’ Kaen jen asugijenwaajon moma laarin nonjan. Anutuwaanon ku-usun koi iima mojan, ii mono iwoi melaada kolooja. Hon somata ii mono kanagen iima moma laligowaga.”

⁵¹ *Kaen ijon toroqen ijoro, “Niinon qaa hon toona mon kokaen jewe moba: Kanagen noo gowokouruna koloogi koton kondoon onombe jaameleen un somata kokaen iibuya: Siwe nagunon tano Anutuwa gajobaurutanon asugin Siwe gomambaa Eja Honanon uma kamaan angi inibuya.” Kian.

2

Jiisasnon apu men letono wain kolooro.

¹ Jiisasnon Filip ano Natanael oroon ween karon tegoro laligogi monon agomin aowaa maran lomban ano ajoroogi. Ii Galili prowinswaa goman qata Kaana iikanon angi. Jiisaswaa nemunanon kanon motoon kema ragi. ² Jiisas ano iwaa gowokouruta ii kaanagadeen horon onongi lombanon motoon ragi. ³ Iikanon ragi wain apunon qaono Jiisaswaa nemunanon meria ijoro, “Yonoonon wain apu qaonja.”

⁴ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Nemuna, ii nomaen amanatiwaajon jejan? Jen koton nonjan me? Noo angoletto meme kambananon mende kan kuuro laligojen.”

⁵ Kaen jero moma welenqeuruta kokaen injoro, “Iinon iwoi mombaajon jen koton onombaati, ii mono otaan ambu.”

⁶ Juuda yononon hamo qen aowombaajon Kana qaagia otaan borogia songbama laligonkegi. Iikawaa so miri iikanon koworanen somata 6 raro. Koworanen motoonon ii apu konon 8 me 12 iikanon kemen saa qenagiwaa saga ragi.

⁷ Jiisasnon ii iima kokaen injoro, “Ono mono apu koson kan maagi koworanen koi saa qewa.” Kaen jero moma jerotiwaa so angi. ⁸ Koworanen ii saa qegi kokaen jen koton onono, “Mono apu qaga koson men kema lomban galen mubu.” Jen koton onono men kengi.

⁹ Koson kengito, galenon apu letoma wain kolooroti, ii nen naana moma daenkaya men kagiti, ii mende moma asarin aaruro. Aaruroto, welenqeqe apu kosogiti, iyononon ii moma jegi galenon maran lomban toya oono karo. ¹⁰ Karo kokaen ijoro, “Maran kambananon kuuya yononon wain apu awaa ii wala men kan onomakeju ano ii nen enkalolon men aogigo wain apu naana qaa ii kanagen onomakeju. Giinon wain apu awaa ii wala angon koma mende onoma ketego koi kamban ugun men kajan. Ii sili morota mon anjan.”

¹¹ Jiisasnon angoletto mutuya koi ii Galili prowinswaa goman qata Kaana iikanon mero. Ii men iikanon ku-usun asuganon inisaano. Kaen inisaano gowokourutanon moma laarin mug.

¹² *Jejelombanon laligogi tegoro Jiisaswaa nemunkoana ano gowokouruta yononon gomanganon Kaperneam kengi. Iikanon kema somana tosia toroqen laligogi. Kian.

† **1:48:** Fig ii sambu kaanaya. Ii gawonjianon komogi kota naanawo kolooro kamban mamaga nen laligoju.

* **1:51:** Jen 28.12 * **2:12:** Mat 4.13

*Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.**Mat 21.12-13; Maak 11.15-17; Luuk 19.45-46*

¹³ *Kamban kanon Juuda nonoonon kiankomu kendon kambana dodowiro. Anutunon wala eenanon niniima koboon nunuuguroti,* iikawaajon aisoowombaajon angi Jiisasnon kaanagadeen gomaña mesaon Jerusalem sitinon uro. ¹⁴ Sitinon uma jiwowon jigowaa toton uutanon keuma iwoi kokaen mokoloo: Ejemba bulmakao ejia, lama ano kewo koon ii sewanja mewutiwaajon angi ano tosanon monen utekute ambombaajon ragiti, ii injiuro.

¹⁵ Ii injiima kasanon tape (qoilomu) miziziin iikanon onootin unuro. Unun ejemba ii kuuya konjoma onoma lama bulmakaogiawo jiwowon jigononga onotaaro. Utekute ejemba yonoonon soojaakota qewagoro kamaaro peragia metama maaro keno. ¹⁶ Kewo sewangia mewutiwaajon angiti, ejemba ii kokaen jen onono, “Iwoi ii mono men togon seleenjen kumbu. Ono noo Manaa jiwowon jigo koi mono naambaajon utegogi konkororo miri kaña kolooja?”

¹⁷ *Kaen jen onono Buna qaa mon gowoko yonoo momogianon kouro romongogi. Qaa ii kokaen oogita eja, “Noo uunanon goonon jigo ii kowoga ewaatiwaajon kaparan kombe iikanon uunanon neqan gere kaña jero majakaka iikanon ji mokolonkejen.”

¹⁸ Ii konjoma onono Juuda jotamemeya yononon temboma waama Jiisaswaanon kouma kokaen qisin mugi, “Gii mono naa angoletu mon ana ku-usunga iinin sokoma nononogo tere kaña anaga?”

¹⁹ *Kaen qisin mugi kokaen meleema onono, “Ononon jiwowon jigo koi kondeengi namonon kamaaro niinon ii ween karoombaa uutanon metaama kuumaña.”

²⁰ Meleema onono kokaen ijogi, “Gbani 46:waa uutanon jiwowon jigo koi men laligon medaborogita nanja ano giinon ii ween karoombaa uutanon mono nomaen ama metaama kuunaga?”

²¹ Kaen ijogito, Jiisasnon jigowaa qaa ii iyanaa seliaa sareaga jero. ²² Jiisasnon kanagen koomunonga waaro sareqaa jeroti, ii kamban iikanon gowokouruta yonoo roromongogianon kan kono moma asarigi. Ii romongon Jiisasnon qaa jeroti, ii ano Buna qaa oogiti, ii kuuya moma laarigi. Kian.

Jiisasnon ejemba kanaanana modaboroja.

²³ Jiisasnon Jerusalem sitinon kiankomu kendombaa kambananon laligon angoletu ku-usunawo meroti, ii ejemba mamaganon iima qata moma laarin iwaanon rapingogi.

²⁴ Rapingogito, Jiisasnon ejemba kuuya yonoo kanagia moma kotodabororo. Kawaajon ejemba kuuya mende moma laaridaboron onoma qaagiaa baatanon mende kema laligoro. ²⁵ Ejemba uugianon qaa iwoi eroti, Jiisas mononon ejemba uugiaa kania ii isaama qendeema mubaatiwaa so mende koloo. Mono anjo ii moma kotoro. Kian.

3*Jiisasnon Nikodeemus uumeleembaa kania kuma muro.*

¹ Juuda kanagesowaa jigo kaunsol batugianon jotamemeya eja mon qata Nikodeemus laligoro. Iinon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tuunon nano. ² Iinon gomantiina mononon Jiisaswaanon kouma kokaen ijoro, “Somatana, gii angoletu menkejanj, ii eja mononon Anutu iwo mende nano anodeen memambaa amamaankeja. Kawaajon gii Anutunon nemun koma gono boi koloojan, iikaen mojon.”

* **2:13:** Eks 12.1-27 * **2:13:** Anutunon Iijipt kanon Israel ejemba niniima koboon nunuuguroti, iikawaa korisoroya ii Koon qaanon Pasowa. Eksodus, Mootogo 12.15 * **2:17:** Ond 69.9 * **2:19:** Mat 26.61; 27.40; Maak 14.58; 15.29

³ Kaen jero kokaen jen meleema muro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Monnon Anutuwaanonga kolokoloo donggoga mende koloowaati een, iinon mono Anutuwaa bentotonon keuma iimambaa amamaawaa.”

⁴ Meleema muro kokaen ijoro, “Monnon ejemba wana koloon laligon go kolokoloo donggoga ii mono nomaen koloonaga? Iinon mono nemun goron uutanon keuro mombo koro ama memambaa amamaawaa.”

⁵ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Monnon oomulu menj mugi Unja Toroyanon uutanon kemero iikanon kolokoloo donggoga mende kolooji een, iikaanonon mono Anutuwaa bentoton uutanon keumambaa amamaawaa. ⁶ Balombaa nemunman onoononga merabora koloojuti, ii balombaa meraboraanaga. Unja Toroyanon inaan nemun kono merabora koloonkejuti, ii mono Siwewaa meraboraanaga.

⁷ “Kawaajon onjo kolokoloo donggoga Anutuwaanonga mende koloowuyati, ii mono mende sokonja. Qaa ii jewe iikawaajon mono mende aaruwa. ⁸ Haamonon anaa jaajaa lan giliro otona momakejanto, ii dakaya qen kankeji ano dakaan baagen qen kemakeji, giinon iikawaa kania mende moma asarijan. Unja Toroyanon ejemba nemun koma onono kolokoloo donggoga koloogiti, kuuya iyonoo kaniagia mono haamo kawaa so kolooja.”

⁹ Kaen meleeno Nikodeemusnon kiko qen kokaen jero, “Ii mono nomaen koloonaga?”

¹⁰ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii Israel kanageso kuma nonomakejan ano kilen qaa iikawaa kania mende moma asarijan. Ii mende sokonja. ¹¹ Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Nononon naama moma kotojoni, ii jen injisaamakejon ano naama jaanananon iima mojoni, ii nanjon jenkejon. Kaen amakejonto, ononon kilen Buja qaanana ii mende moma anjon komakeju.

¹² “Balombaa iwoiya jaanon ii-iita kawaa qaaya jewe moma mende moma laarin nonjuti een, niinon Siwewaa iwoiya mende ii-iita kawaa kania injiowe ii mono nomaen moma laariwuya? ¹³ Balombaa eja monnon Siwenon mende uroto, Siwe gomambaa Eja honanon Siwe gomanon laligon kamaan koloon asugiroti, iinon mono eleema Siwenon ubaa.

¹⁴ *“Anutunon Mooses balon qararanjonkonanon jen koto kopa aenon mokolen unaya menj toonon kosigoro nanoti, iikawaa so Siwe gomambaa Eja Hona ii kosigogi uma nambaa. ¹⁵ Ejemba ii moma laarin mujuti, iyononon kuuya laaligo kombombanja mokoloon laligowutiwaajon ama eu ubaa.

¹⁶ “Iikawaa kania ii kokaen: Ejemba ii moma laarin munkejuti, iyonoononga monnon tiwilaawaabotiwaajon Anutunon balon so jinona qaa jopagon nonono. Anana kuuya letoma laaligo kotigaa buja koloowonatiwaajon ama Meria motoonggo soro ii nonono. ¹⁷ Ejemba goman so laligon kenjoni, Anutunon Meria anana qaanana jen tegowaatiwaajona qaagoto, Merianon hamo nunuro kantri so letoma oyanboyan koloowonatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro.

¹⁸ “Ejemba monnon Meria moma laariji, Anutunon iwaa qaa jen tegoro mende tiwilaawaato, monnon Jiisas mende moma laarin muji, Anutunon iwaa qaa jen tegoro laligoja. Anutuwa Meria motoongowaa qata mende moma laarijiwaajon ama gere siawaa buja koloowaa. ¹⁹ Anutunon balon ejemba qaanana jen tegonkeji, iikawaa kania ii kokaen: Asasaganon namonon kamaan kolooro, ejembanon nanamemen bologa bologa ama menj laligogi. Kaen laligon Anutuwa asasaga togon uugia pangamambaa nanamemenon lan somonjon laligon kougi.

²⁰ “Kuuya nanamemen bologa amakejuti, iyononon Anutuwa asasaga togon gema qenkeju. Anutunon nanamemen bologa bologa ii injisaama jen onono gamugia

* **3:14:** Jan 21.9

mobubotiwaajon toroko momakeju. Ii moma asasagaa uutanon mende keumakeju. ²¹ Mende keumakejuto, monon qaa hona otaan laligoji, iinon saanon asasagayaa uutanon keubaa. Anutunon sololoon muro nanamemenja ama men laligoroti, iikawaajon nanamemenja iikanon asuganon koloowaatiwaajon moja.” Kian.

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kania jokolooro.

²² Jiisasnon kaen jedaboron nama gowokouruta unuama Jerusalem siti mesaon Judia prowinswaa goman gematanon kenji. Iikanon kema gowokouruta yonowo sonda tosia toroqen laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. ²³ Jiisasnon kaen laligoroto, Jonon kaanagadeen goman qata Salim kawaa kosianon laligoro. Goman qata Ainon kanon apu mamaga ero ano ejembanon Jombaanon kouma oomulu men onombatiwaajon qisigi afaangon men onoma laligoro. ²⁴ *Kamban iikanon Jon ii kapuare mirinon mende oonji raro.

²⁵ Juuda yononon hamo qen aowombaajon borogia songbama laligonkegi. Kawaajon Jombaa gowokouruta yononon Juuda eja mombo qaa iikawaa niinongiinon jen kanain jenonkooli anji. ²⁶ Kaen anji bimooro Jombaanon kan kokaen ijogi, “Somatanana moba, eja Jordan apu leegenanon giwo laligoro geenjo kaniaya nangon jenati, iinon ejemba oomulu men onono tuun somasomatanon mono iwaanon kemakeju.”

²⁷ Jonon ii moma kokaen meleeno, “Anutunon eja mombaajon iwoi mon Siwenonga mende ama munagati een, iinon mono ii bunja qen aomambaa amamaawaa. ²⁸ *Iwo laligon kokaen jewe, ‘Nii Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojento, Anutunon wasin nono wala kajeja iinon gemananon kawaa.’ Niinon qaa ii jeweti, onjo ii saanon onoangio nangon jen laligowuyatiwaa so kolooju. ²⁹ Iikawaa sareya ama kokaen jema: Eja monon emba bunyawo koloon emba memambaajon korisoro qaa jen sein laligoja. Kaen laligoro eja alianon kosianon nama korisoro qaayaa aroya moma iwaajon jinon qaa aisoonkeja. Kawaa so niinon Jiisaswaa alia koloon iwaajon aisoowe korisoro iikanon keteda koi uuna saa qero laligojen. ³⁰ Jiisaswaa qabunyanon somariin seiro Jon noonon waziuro sokombaa.” Kian.

Jiisasnon Siwenonga kamaarotiwaa kania jero.

³¹ “Moronon eukanon kamaaroti, iinon ejemba kuuya unuugun uuta kolooja. Monon namonon asugin namowaa bunja kolooja ano namonon laaligowaa qaaya jenkeja. Siwenonga kamaan karoti, iinon mono kuuya unuugun uuta kolooja. ³² Iinon iwoi iima moma koton laligoroti, iikawaa kania jen nangon dangunu kaan nanja. Kaen nanjato, nangonango qaaya ii ejemba monon mon mende moma angon konja.

³³ “Ejemba monon nangonango qaaya moma angon konji, iinon Anutu onabon koloojiwaa qaaya men kotiuro powowon koloojaa. ³⁴ Anutunon qele ejia wasin Unaya Toroya dogo qaganon qaagoto, kelemalelen munkeja. Kawaajon qele ejianon mono Anutuwaanon qaa hona ii inisaama jenkeja. ³⁵ *Mananon Meria uunon jopagon munkejiwaajon ama iwoi kuuya bunja qen mun borianon ano eja.

³⁶ “Ejemba monon Meria moma laarin uuta meleenji, iinon mono mombo letoma laaligo kotigaa bunja kolooja. Monon Meriaa qaaya mende ten komakeji, Anutuwaanon irinonsoonanon mono iwaa qaganon uma pondan nano laaligo kotigaa kania mende iima koton een lan laligoja.” Kian

4

Jiisasnon Samaria emba mombo qaa amiri.

¹ Jiisasnon ejemba kaen kuma onono gowokouruta koloogi oomulu men onoma iikanon Jon Oomulu eja uugun haamo ama laligoroti, qaa ii Farisii (Kana qaawaa

* **3:24:** Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20 * **3:35:** Mat 11.27; Luuk 10.22

kaparanƙonƙon) yonoo gejagianon kemero mogi. Yononon ii mogiti, buju ii jegi sein Pombaa gejianon kemero moro. ² Jiisasnon onjo ejemba mende oomulu men ononoto, iinon jero gowokourutanon ii angɪ. ³ Ii moma Judia prowins mesaon eleema mombo Galili prowins waagen kenɟi. ⁴ Kana kaen kema Samaria prowinsnon keuma uugun kenɟi.

⁵ *Uugun kema Samaria prowinswaa taon mon qata Sikar iikanon keuro. Sikar taon ii Jeikobnon balon bakaya mon meria Joosef muroti, iikawaa kosianon eja. ⁶ Jeikobwaanon apu ron koriga ii Sikar taonon nanja. Jiisasnon kana karotiwaajon ama selia bimooro ween jiji kolooro apu ron iikanon keuma kosianon kamaan raro.

⁷ Apu ron kosianon raro Samaria emba monnon apu kosomambaajon karo. Karo Jiisasnon iima kokaen ijoro, “Gii saanon apu nona newenaga.” ⁸ Kamban kanon gowokourutanon nene sewanɟa mewombaajon ii mesaon taonon kenɟi iyanɟarodeen nani.

⁹ *Juuda ejembanon Samaria prowins sureen onoma yonowo ainjolon mende laligonkegi ano pake motoonɟonon apu mende koson laligonkegi. Kawaaajon iyanɟarodeen nani kanon emba iinon kokaen ijoro, “Gii Juuda ejaga ano nii Samaria embagato, nomaembaajon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin nonjan?”

¹⁰ Jiisasnon qiqisi ii moma kokaen meleema muro, “Gii Anutu kalenɟaa kania moma kotona sokonaga. Moronon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin gonɟi, iwaa kania moma asarinagati een, ii mono qisina laaligowaa apuya gonaga.”

¹¹ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Oo somatana, apu kosomanɟatiwaa pakeya mon mende raja ano apu ron koi kanon mono koriga kolooja. Kawaaajon laaligowaa apuwaajon jejanɟi, ii mono daanƙaya mokolonaga? ¹² Ben isinana Jeikobnon apu ronɟa koi nonono. Iinon wala onjo ano iwaa gematanon meraurutanon koi kan apu koson nen laligonkegi ano bulmakao tuunɟa tuunɟa apu ononɟi nen laligonkegi. Gii Jeikob uugun uuta koloon ejemba apu men sein onomambaajon jejan me?”

¹³ Kaen jero moma Jiisasnon kokaen meleeno, “Ejemba kuuyanon apu koi nenɟo mombo apuwaa newombaajon momakebuya. ¹⁴ Kaen laligowuto, niinon mombaajon apu mumanɟati, iinon ii nenɟo kamban monnon apuwaa mombo mende mobaa. Kaen qaagoto, apu mumanɟati, ii mono iwaa uutanon letoma laaligowaa apu jaaya jujuguya qaa kolooro laligowaa. Ujunɟon kouma laaligo kombombanɟa tetegoya qaa ii munkebaa.”

¹⁵ Kaen meleeno embanon jero, “Oo somatana, gii mono apu ii nona nemanɟ. Ii nenɟo kambanɟa kambanɟa mombo apuwaa moma apu kosomambaajon koi kanasoso mende riiwenaga.”

¹⁶ Kaen jero kokaen jen koton muro, “Gii mono kema loga wama koi kawao.”

¹⁷ Kaen jen koton muro “Nii lona qaa,” jen meleeno. Meleeno kokaen ijoro, “Gii ‘Lona qaa,’ qaa ii onanon jejan. ¹⁸ Gii wala eja 5 onoma laligona ano kete mon mena rajaoti, iinon goo loga mende kolooja. Qaa jejanɟi, ii hon toonaga.”

¹⁹ Embanon ii moma kokaen ijoro, “Somatana, gii mono gejatootoo eja qaita mon koloojan. Niinon taniga kaen giima kotojen. ²⁰ Nonoo ambosakonurunananon baanɟa qendeema kokanon uma simin kuma qama koolin laligogito, Juuda ononon kokaen jenkeju, ‘Samaria onjo mono Jerusalem sitinon uma jiwowon jigonon usugon qama kooligi sokombaa.’

²¹ Ii moma Jiisasnon kokaen jen kotooro, “Oo emba, kamban mon kan kuuwaati, onjo kamban iikanon Ama waeya men mepesee-wombaajon baanɟa kokanon me Jerusalem kanon mende uma laligowuya. Gii qaa ii moma laarina sokombaa.

²² Samaria onjo Anutuwaawaa kania tororo mende moma koton kilen iwaa waeya tondu

* 4:5: Jen 33.19; Joos 24.32 * 4:9: Esr 4.1-5; Neh 4.1-2

menj mepeseenjeju. Hamoqeqewaa kania ii Juuda nonoo batunananonj asuganonj koloonj eja. Kawaajonj Juuda nonononj Anutunanaa kania moma kotonj waeya menj mepeseeninj sokonja.

²³ “Kilenj kambanj monj kokaenj koloowaa: Kambanj iikanonj Unja Toroyanonj ejemba sololoonj inaanj onono qaa honja otaanj Ama waeya menj onanonj mepeseenj laligowu. Manjananonj ejemba kaanja mongama onoma asugiwutiwaajonj siinja moma laligoja. Kambanj morota iikanonj mono kanj kuunj kete koi eja. ²⁴ Anutunonj Unjaga kolooja. Kawaajonj Unja iikawaa waeya menj mepeseenjejuti, iyonononj mono Unja Toroyanonj sololoonj inaanj onono qaa honja otaanj mepeseenj laligowu.”

²⁵ Jiisasnonj kaenj jenj kotoro embanonj ijoro, “Hamoqeqe Toya qata Kraist qajuti, iinonj asugimambaajonj anja, ii mojenj. Iinonj kawaati, kambanj iikanonj mono qaa kuuya ninisaano iima mobonja.”

²⁶ Jiisasnonj qaa ii moma kania kokaenj isaano, “Giwo koi nama qaa aminj mojoti, niinonj mono iikaya koloojenj.” Kianj.

Gowoko yonononj kanj yorowo toroqegi.

²⁷ Kaniaya isaano gowoko yonononj iikanondeenj eleema kagi. Kanj embawo qaa aminj mori, ii iima walingogito, mononj kokaenj mende qisiro, “Gii nomaembaajonj iwo qaa qaa anjao?” me “Gii naama gombaatiwaajonj mojanj?” Kaenj qisiwombaajonj mogito, kuuyanonj kokodundunj koma ragi.

²⁸ Kaanj ragi embanonj apu pakeya mesaonj eleema taononj kema ejemba kokaenj injijoro mogi, ²⁹ “Mobu! Niinonj eja monj mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iikawaa kania nisaama jero mojenj. Kawaajonj iinonj Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo. Mono onjoangio kanj eja ii iibu.” ³⁰ Qaa ii moma taonj mesaonj luluuma horonj Jiisaswaanonj kenji.

³¹ Gowoko yonononj kambanj biiwianonj kanonj Jiisas kuunj munj kokaenj ijogi, “Somatanana, nene newa.”

³² Kaenj ijogito, kokaenj injijoro, “Niinonj nenena qaita monj menj laligojenj, onononj iikawaa kania mende moma kotoju. Qaago.”

³³ Kaenj injijoro iyangia qisinj aonj kokaenj jegi, “Mononj nene monj menj kanj mujaa me nomaenj?”

³⁴ Kaenj jegi kokaenj injijoro, “Wasiñ nono kaweti, niinonj iwaa jeta tenj koma gawonja menj sororogonkejenj, iinonj noo neneana kolooja. ³⁵ Onononj qaa kokaenj jewubo, ‘Koinj 4 tegoro olinj-izizii kambanjanonj toriwaa.’ Mobu, niinonj iikawaajonj kokaenj jejenj, moma geja ambu: Gawonj bonja bonja yonoo hongianonj mumugodabororo qenmemetaa kambanjanonj mono kanj kuuja. Ono mono uugiaa jaayanonj meleeno uugi keno ii iima kotowu. ³⁶ Tosianonj wala qaa kota qosoma kororoonj laligogi honjanonj kambanj kokaamba asugiro tosanonj ii menj kululuunj tawagia megij ejembaya ejembaya laaligo kotigaa bunja koloonjeju. Kaenj kolooro honja qenmeme yonononj qosomakororo ejemba yonowo ajoroonj motoonj jejelombanj ama aisoonj oyanboyawo mobuya.

³⁷ ‘Mononj kota qosoma kororooro mononj honja qenj meji,’ qaa kaenj jenkejuti, ii qaa honjaga. Ii Anutuwaawaa gawonj memewaa kania injisaanja. ³⁸ Niinonj onjo wasin onjombe gawonj qaita mononj onjoangio iwoi kota mende komogiti, mono gawonj iikanonj kema honja qenj mewu. Tosianonj wala selegia qenj gawonj menj laligogi onononj yonoo gemagianonj kema gawonj megitiwaa honja mokoloonj qenj menjkebu. Niinonj kaenj wasin onjonjenj.” Kianj

Samaria ejemba mamaganonj uugia meleenji.

³⁹ Samaria embanonj qaa kokaenj nanjonj jero, “Niinonj eja monj mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iinonj iikawaa kania nisaama jero mojenj.” Kaenj jerotiwaaajonj ama Samaria ejemba mamaganonj Sikar taonj kanonj uugia meleema Jiisas moma laarinj

mugi. ⁴⁰ Moma laarin muḡ iwaanon kan yonowo toroqen laligowaatiwaajon kaparan koma qisigi ween woiwaa so toroqen kanon laligoro.

⁴¹ Kaen laligon qaa jen laligorotiwaajon ama mamaganon Jiisas moma laarin toroqegi tuungia somariiro. ⁴² Toroqen emba ii kokaen ijogi, “Eja koi kanon onanon gomaḡa gomaḡa ananaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja. Nononon ii goo qaawaajonadeen mende toroqen moma laarijonto, ii nononano geja ama moma moma kotojon.” Kian.

Jiisasnon kawali galen mombaa meria men qeangoro.

⁴³ Jiisasnon Samaria laligoro ween woi tegoro onomesaon Galili prowinsnon keno.

⁴⁴ *Jiisas ano kambaḡ mononon qaa mon kokaen nanjon jero, “Gejatootoo ejemba mononon iyanḡaa gomaḡ balonon laligoro iwaajon mende mogi uro goda mende qen munkeju.”

⁴⁵ *Kaen jeroto, kilen kambaḡ kanon aḡaa prowinsnon Galili kouro iikanon kaanagadeen tosianon jolonḡa jegi. Yononon kiankomu kendombaajon Jerusalem sitinon uma Jiisasnon kendon kambaḡanon angoletto meroti, ii kuuya iima mogi. Kawaajon kambaḡ iikanon saanonḡa koma horon mugi.

⁴⁶ *Galili prowins yononon koma horon mugi gomaḡ qata Kaana wala kanon apu men letono wain kolooroti, iikanon mombo karo. Taon qata Kaperneam kanon kimbaa kawali galen mon laligoro. Iwaa merianon ji kiro ero.

⁴⁷ En komumambaajon ano. Kawaajon Jiisasnon Judia prowins mesaon Galili uutanon karoti, iinon iikawaa bujuya moma Jiisaswaanon kema kokaen qisin muro, “Gii saanon kan merana men qeangon mubaga.” ⁴⁸ Qisin muro kokaen ijoro, “Ono nii een mende moma laarin nombutiwaa so koloojuti, ii mende sokonja. Niinon angoletto aiwese mewe iimago mono afaangon nii moma laarin noma uugia meleembuyaga.”

⁴⁹ Kaen ijoroto, kawali galenon kokaen ijoro, “Somatana, merananon komuwabotiwaajon mono uulanḡawo kawa.”

⁵⁰ Kaen ijoro meleema muro, “Meraganon mono qeangon laligowaa. Kawaajon mono saanon eleema kema.” Kaen meleema muro iinon ii moma laarin eleema keno.

⁵¹ Kananon keno welenqeQurutanon kan mokolon kokaen ijogi, “Meraganon mono qeangojaa.”

⁵² Kaen ijogi qisin onoma jero, “Naa kambaḡon kanain qeangojaa?” Kaen jero ijogi, “Woraḡ mare wan kilok kanon sele gereya mesaojaa.” ⁵³ Ijogi momoya kokaen koloon asariro: Ahaa! Jiisasnon “Meraganon mono qeangon laligowaa,” jeroti, mono aua iikanondeen qeangojaa. Qaa ii moma asarin ii ano sumanuruta kuuya yononon uugia meleema Jiisas moma laarin mugi.

⁵⁴ Jiisasnon Judia mesaon Galili prowins uutanon kan angoletto mon koi mero indina woi kolooro. Kian.

5

Jiisasnon Betesda anjon teru goraayanon eja mon men qeangoro.

¹ Kanagen kambaḡ mononon Juuda yonoo kendon somata mon toriro Jiisasnon Jerusalem sitinon uro. ² Jerusalem sitiwaa kiriponon nagu mon ii lama onoojon ero. Kawaa kosianon anjon teru mon qata Hibruu qaanon Betesda qagiti, ii ero. Iikawaa goraayanon haamo miri koriga somata 5 nanji. ³ Haamo miri 5 iikawaa uutanon ji ejemba tuun somata enkegi. Tosianon jaagia gooro ragi. Tosianon kanaborogia meendanḡoyaga egi. Tosianon bakagia koomuyaga egi.*

* **4:44:** Mat 13.57; Maak 6.4; Luuk 4.24 * **4:45:** Jon 2.23 * **4:46:** Jon 2.1-11 * **5:3:** Yononon apu anjonon eligon orowaajon mamboma ramakegi. Tosianon qaa ii jawo 3:waa tetegoyanon ama ooju.

⁴ Kamban tosaanon Pombaon gajoba monon kamaan angon terunon rinjanjgoro oronkero. Apunon ororo kamban iikanondeen monon wala angon terunon kemenkero jia ii me ii iikanon mono qeangonkero. Kawaajon mamboma ragi. ⁵ Iikanon eja mon gbani 38:waa so ji kiro enkero. ⁶ Iikanon ero Jiisasnon kouma iima kamban koriga toton ji kiro en laligoroti, ii moma kokaen qisin muro, “Gii qeangomambaajon mojan me qaago?”

⁷ Qisin muro kokaen meleeno, “Oo Pon, apunon oron oton aoro alana moronon mono angon terunon noma noonaga? Alana kaana mon mende laligoja. Neeno kemambaajon moma batogon laligoweti, kamban iikanondeen tosaana yonoononga monon nii nuugun kemenkeju.”

⁸ Meleema muro Jiisasnon ijoro, “Gii mono waama tambomaeega men kema.” ⁹ Kaen ijoro moma iikanondeen qeangon tambomaeeya men keno. Kenoto, iwoi ii Sabat kendonon kolooro. ¹⁰ *Iikawaajon Juuda yononon eja qeangoroti, ii kokaen ijogi, “Kete Sabat kendon koloaja. Kawaajon tambomaeega men angon kana mende sokonja.”

¹¹ Ijogi kokaen meleeno mogi, “Meagon nonji, iinon kokaen jen tegon nonja, ‘Gii mono waama tambomaeega men kema’.”

¹² Ii moma kokaen qisin mugi, “Eja moronon goojon ‘Tambomaeega men kema,’ jejaa?”

¹³ Qisin mugito, Jiisasnon men qeangoro ejemba tuun somatanon ologogi yonoo batugianonga ilinolon koma keno. Kawaajon moronon ii ama muroti, ii mende moma tompiririn qen nano.

¹⁴ Iikawaa gematanon jiwowon jigo toton uutanon uro Jiisasnon iikanon mokolon mun qambanmamban qaa kokaen ijoro, “Moba, gii qeangojana. Kawaajon tiwitiwilaa seiyawo bologa mon kolon gombabotiwaaajon mono singisongo mombo mende toroqen ama laligowa.”

¹⁵ Eja qeangoroti, iinon Jiisas iima koton kema Juuda jotamemeya ii kokaen injoro, “Eja men qeangon nonoti, iwaa qata Jiisas.” ¹⁶ Ii moma Jiisasnon Sabat kendonon gawon kaana meroti, Juuda jotamemeya yononon iikawaajon ama sisiwerowero ama mun laligogi. ¹⁷ Kaen laligogito, Jiisasnon kokaen meleema onono, “Noo Amananon suulan gawon menkeja ano niinon kaaniadeen ii menkejen.”

¹⁸ Kaen meleema onoma ejemba Sabat kendorombaa qaa tosaana toroqen anji Jiisasnon ii nanamemenanon qewagon yonoo jaagianon singisongo ano. Singisongo ii toroqen Anutuwaajon ‘Amana!’ jen Anutu tani kaana laligojiwaa so kolon iyan men uma aoro. Juuda ejemba yononon iwoi woi iikawaajon ama moma koboon kaparan koma Jiisas qewombaajon jen kotiigi. Kian.

Laaligo gbiliwaatiwaa ku-usuna ii Jiisaswaanon eja.

¹⁹ Kaen angito, Jiisasnon qaa kokaen injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Meranon iyanaa uutaajon iwoi mon mende menkejato, Mananon iwoi menkeji, Merianon mono ii kaaniadeen menkeja. Kawaajon Mananon iwoi mero iimakeji, iinon mono iikayadeen menkeja. ²⁰ Mananon Meria uunon jopagon mun laligon ano gawon menkeji, ii kuuya qendeema munkeja. Kawaajon angoletto iima laligojuti, ii iwoi kamaanqeqeta. Iikawaa hona ii kanagen qendeema onono iima newogia tegoro walingon laligowuya.

²¹ “Mon kokaembaajon walingowu: Amanon ejemba koomuya onomindiiro gbilinkeju. Merianon mono iikawaa so kaaniadeen ejemba koomuya moroga gbiliwutiwaa moji, ii mono onomindiiro gbilinkeju. ²² Kaaniadeen Amanon mombaa qaaya

* 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

mende jen tegonkejato, jenteego gawombaa ku-usuna kuuya ii kokaembaajon Meriaa borianon aota eja:

²³ “Ejemba Ama goda qen munkejuti, iikawaa so kuuyanon Meria goda qen mubutiwaajon moja. Amanon Meria wasin muro. Kawaajon monon Meria mende goda qen muji, iinon mono Ama kaanagadeen goda mende qen muja. ²⁴ Kawaajon niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Monon noo Buna qaana moma nii wasin nonoti, ii moma laarin muji een, iinon mono laaligo kotigaa buna kolooja. Niinon qaaya jen tegowe gere siawaa buna mende koloowaa. Koomu kotigaa leeya mesaon jawo waleema laaligo kotigaa leegen keuma laligon ubaa.

²⁵ “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Kamban qaita mon kawaati, ii mono noojon ama kan kuudaboroja. Kamban iikanon singisongo ama uunon koomuya koloojuti, iyononon Anutuwa Merianon qaro qaa aroya mobu. Ii moma ten kombuyati, iyononon mono gbilin kotiin laligowu. ²⁶ Ii kokaembaajon: Ama aho laaligo kombomba kondoonkeji, iikawaa so laaligo gbilin kotiiwaatiwaa ku-usuna ii Meria muro iinon kaanagadeen ejemba men gbilin onomakeja. ²⁷ Iinon Siwe gomambaa Eja Hona laligojiwaajon ama Amanon ejemba qaagia jen tegowaatiwaa ku-usuna kaanagadeen iwaa boronon ano iwaa buna kolooro.

²⁸ “Niinon qaa kota jejeni, iikawaajon mono mende aaruwu. Kamban mon kan kuuwaati, iikanon kuuya qasirinon ejuti, yononon kaanagadeen qa qabaati, ii mobuya. ²⁹ *Qata ii moma waama asuganon asugigi nanamemen awaa ama laligogiti, iyononon laaligo kotiganon keubuto, nanamemen bologa ama laligogiti, niinon iyonoo qaagia jen tegowe koomu kotigaa buna koloowuya. ³⁰ Niinon neenaa uunaajon iwoi mon neeno ama memambaajon amamaankejen. Nii Amawaa jetanonga qaa momakejen, mono iikawaa so ejemba qaagia jen tegon onomakejen. Neenaa uunaajon tondu mende menkejento, wasin nonoti, mono iwaa qaaya otaankejen. Kawaajon jenteego qaana jenkejen, ii mono soyanongadeen koloonkeja.” Kian.

Tosianon Jiisaswaa kaniaya nanjon jegi.

³¹ “Niinon neenaa kaniana nanjon jewenagati een, qaana iikanon saanon mende kotiinaga. ³² Alana monon noo kaniana nanjon jenkeja. Iinon noojon qaa jenkeji, iikanon mono kotiin honawo kolooja, ii mojen. ³³ *Ono jotamemeya wasin onongi Jombaanon kagi qaa honaa so noo kaniana inisaama jen nangoro.

³⁴ “Jen nangoro, niinon namo ejawaa nanonganoo qaaya ii moma mende mobe uja. Mende ujato, Jombaa nanonganoo qaawaajon jenkejen, ii mono ono kamban kokaamba letongi Anutunon wangia somongowaatiwaajon ama jenkejen. ³⁵ Jonon kiwa somata koloon awagadeen jen asariroto, ono kamban koriga qaagoto, kamban torodaamon iwaa asasaganon tondu aisoowombaajon siina mogi.

³⁶ “Jonon noo kaniana torodaamon injoro mogito, monon ii nanjon jenkeji, iwaa qaayanon mono Jombaanon nanonganoo qaa uuguja. Neenaa Amananon gawona nono mewe hona koloonkeja. Hona iikanon mono kaniana kokaen nanjon inisaamakeja: Amanon wasin nono iwaa jeta memeya koloojen. ³⁷ *Amanon wasin nono kamaaweti, iinon kaniana nanjon jen laligoro. Ono kamban monon iwaa qaa aroya mende mogi ano kaitania mende iigi. ³⁸ Iinon moroga wasiro kamaaroti, ono ii mende moma laarin muju. Kawaajon iwaa qaayanon mono onoo uugianon mende eja.

³⁹ “Ono laaligo kotigaa kania ii Buna Terenon en ononja, iikaen romonon ii weenon uu kononganon ama Siwewaa buna koloowombaajon moju. Kaen mojuto, tereya tereya kuuya yononon mono noo kaniana nanjon inisaamakeju. Ii moma yagoju

* 5:29: Dan 12.2 * 5:33: Jon 1.19-27; 3.27-30 * 5:37: Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22

me qaago? ⁴⁰ Nanjonango qaa mamaga ejato, onjo laaligo kombombanja buña qen aowombaajon noonon kawombaajon togonkeju.

⁴¹ Balonon ejemba yononon qabuña nongi somariwaatiwaajon mende mambonjen. Ii nongi mobe mende uro laligojen. ⁴² Kaen laligojento, onoo kaniagia ii kokaen eji, ii mojen: Onjo uugia Anutuwaanon qaago totonon somonjon uujopa mende ama mun laligoju. ⁴³ Niinon Amanaa qata qama kawewe onjo gema nunkejuto, monjon iyanjaa qata qama kawaati, onjo mono ii saanon moma anjon koma horon mubu.

⁴⁴ “Oo onjo onjanga mepeseen aon qabuñagia somariwaatiwaa mogi umakeja. Umakejato, ben motoonjonon Anutu hona kolooji, iinon qabuña onombaatiwaajon kaparan mende komakeju. Kaen ama akadumugiawo koloowutiwaajon mende janjarin riin nanju. Kawaajon nomaen nii moma laarin nombuyaga? Ii mono amamaawuyaga.

⁴⁵ “Niinon onjo ‘Amawaa jaasewananon qaa jakeyanon ama onjomaña,’ kaen mobubo. Onjo Mooseswaa qaawaa jejeromonromon ama Siwe gomanon ubombaajon mamboma laligojuto, Anutuwaa jaanon keugi Mooses anjo Anutuwaa qaa jakeyanon onjooma qaa selegianon kuun onono gamugia mobuya.

⁴⁶ “Ii kokaembaajon: Mooseson noo kaniana jen asarin Buña Terenon oorota eja. Kawaajon Mooses moma laarin mubuyagati een, mono nii moma laarin nombuyaga. ⁴⁷ Kaanto, Mooseswaanon tere ii mende moma laarin ten konjutiwaajon mono noonon qaa ii nomaen moma laariwuyaga? Ii kupukapayawo koloowabo.” Kian.

6

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon Galili apu anjon, qata mon Taiberias apu anjon ii koton leegen keuro. ² Ji ejemba men qeangon onono angoletto kolooro iigitiwaajon ama ejemba tuunleembe jaasongoyanon Jiisaswaa gematanon otaan kagi. ³ Jiisasnon gowokouruta unuama baananon uma ragi.

⁴ Kamban kanon Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro.* ⁵ Jiisasnon jaa uuro keno ejemba tuunleembe jaasongoyanon iwaanon kougiti, ii injiima Filipwaajon jero, “Nono nembanene daenkaya sewanja menin tuun somata kaanja nen timbiringgogi sokonaga?” ⁶ Iwoi amambaa anoti, ii anjo moroto, qaa ii Filip angotete ama mun ijoro.

⁷ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Nene bered ween 200:waa tawaya (Kina 4,000) iikanon sewanja men mendeenin kuuya yononon kitiagadeen negi kilen mende sokoma ononaga.”

⁸ Kaen meleeno gowokouruta yonoononga mon qata Andruu, Saimon Piitowaa koganon kokaen ijoro, ⁹ “Mera melaa mon koi kanon raja. Iwaanon baali† bered 5 ano sora woi rajato, ejemba ambembo kokaanja ii mende sokombuya.”

¹⁰ Kaen ijoro Jiisasnon injoro, “Onjo mono ejemba tuun koi jen mendeema ononon nene newombaajon kamaan rabu.” Balon kanon kegban lolo mamaga ero. Kawaajon eja jangogia 5,000:waa so yononon namonon kamaan ragi.

¹¹ Kamaan ragi Jiisasnon bered ii men dangisen jen qama koolin ejemba ragiti, ii mendeema onono ano sora ii kaanagadeen mendeema siingianon jegitiwaa so onono. ¹² Mendeema onono nen timbiringgogi Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Nene kitia tiwilaawabotiwaajon ii mono men kululuuwu.” ¹³ Kaen injoro baali bered 5 iikanon nen kitia reronon mesaogi raroti, ii men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero.

* **6:4:** Anutonon wala eenanon injiima koboon unuuguroti, Juuda yononon kawaajon gbani so kamban ama aisonkeju. Koon qaanon qata Pasowa jeju. Eksodus 12.15 † **6:9:** Baali ii dumun, wiit, out ano yagon yonoo alagia mon.

¹⁴ Jiisasnon angoleto kaen mero ejembanon iima walingon jegi, “Gejatootoo eja namonon asugiwaatiwaajon jegiti, iinon mono onanon ii kolooja.” ¹⁵ Kaen jen Jiisaswaajon otokorian maama kin pongia koloowaatiwaajon romongogi. Romongon kan liligon mun walingon kin kuun mubombaaajon angi. Kaen angi moma koton injiima togon onomesaon mombo baananon uma anodeen laligoro. Kian.

Jiisasnon apu angon qaganon riin riin keno.

Mat 14.22-33; Maak 6.45-52

¹⁶ Negi tegoro mare kolooro Jiisaswaa gowokouruta yononon apu angon goraayanon kemegi. ¹⁷ Kemen wanjonon uma goman ii mesaon apu angon koton leegen Kaperneam goman baagen kenji. Kenji goman tiiro Jiisasnon kilen yonoonon mende asugiro. ¹⁸ Kenji haamo kotakota qero apu angonon geriawo qindiima uma kamaaro.

¹⁹ Uma kamaaro loqanon qen nanon 5 me 6 kilomiita kawaa so kenji Jiisasnon apu angon qaganon riin riin wanjo kosianon karo iima aarun toroko mogi. ²⁰ Kaen mogi kokaen injoro, “Neeno kajej. Toroko mende mobu.” ²¹ Kaen injoro Jiisasnon wanjonon ubaatiwaajon ijogi uro. Uro wangogianon iikanondeen uulanawo unuama balon goraayanon kembombaa angiti, iikanon keugi. Kian.

Ejemba yononon Jiisaswaajon uun mongama bimbimgogi.

²² Iikanon keugi goman ano ejemba tuun somata yononon apu angon leegen toroqen laligon kokaen romongogi, “Woran wanjo motoongonon raro iinin Jiisasnon gowokouruta yonowo wanjo iikanon mende uma kenjaa. Jiisas ooma angiodeen kenji. Wanjo morota mon mende iinin. Kawaaajon Jiisasnon mombo koi laligoja.”

²³ Kaen romongon tosianon kokaen jegi, “Wanjo motoongonon kenjito, onanon, Taiberias taonona wanjo tosaana kagi. Wanjo ii Ponon beredwaajon dangisen jen qama kooliro ney raniji, mono goman iikawaa kosianon kagita Jiisasnon wanjo iyonoononga monon uma keno me nomaen?” ²⁴ Ejemba tuun yononon kaen jen Jiisas ano gowokouruta kanon mende mokolon onongi. Kaen iima moma kaanjadeen wanjonon uma Kaperneam taonon kema Jiisas mongangi. Kian.

Jiisasnon laaligo kotigaa neneya kolooja.

²⁵ Ejembanon Jiisas mongama apu angon leegen luangen baagen mokolon iima kokaen ijogi moro, “Oo Somatanana, gii mono naa kabanon koi kaja?”

²⁶ Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Ono angoleto mewe iigitiwaajon ama nii mende mongama nonjuto, nene bered kotuegowe ney timbiringogiti, mono iikawaaajon nii notaan koi kaju. ²⁷ Nene aliwaati, ii mokoloowombaaajon janjarin mende riin laligowuto, uuwaa neneya laaligo kombombana onomakeji, mono ii bunja qen aowombaaajon kaparan koma laligowu. Ama Anutunon mungen silimbanja Siwe gomambaa Eja Honja muro ku-usunanon tururo uuwaa nene onono oyanboyan mokoloowu. Kaen ama laligon kotiin komun toroqen tetegoya qaa laligowu.”

²⁸ Kaen meleema onono kokaen qisin mugi, “Anutuwa uusiina otaan nanamemen tania mono nomaen anin sokonaga?”

²⁹ Qisin mugi kokaen meleeno, “Anutunon eja wasin muroti, ono ii moma laarin mun laligowu. Nanamemen iikanon mono Anutuwa uusiina otaan kolooja.”

³⁰ Kaen meleeno kokaen qisin mugi, “Kaen kolooro gii mombo naa angoletoga esunawo mon mena iima moma laarin gombonaga? Gii mono naa iwoi mon Moosesnon ano, iikawaa so ama mewaga? ³¹ *Bunja Tere mon kokaen oogita eja, ‘Iinon Siwenonga nene bered onono negi.’ Qaa iikawaa so ananaa ambosakon yononon balon

* 6:31: Eks 16.4, 15; Ond 78.24

qararanjonkonjonon kema laligon nene qata “mana” nen laligogi ano gii mono kaniaga Mooses uugun nomaen qendeenaga?†

³² Qisin mugi Jiisasnon kokaen injoro, “Ono iikawaa kania saanon mende moma kotoju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Moosesnon angoleta Toya mende kolooro. Iinon nene bered ii Siwenonga mende onono negito, neenaa Amananon mono Siwenonga bered onabona ii onomakeja. ³³ Anutuwaanon nene bered ii Siwenonga kamaan asugin goman so ejemba laaligo kombombona onomakeja.”

³⁴ Kaen injoro kokaen jegi moro, “Oo Pon, gii kamban so nene bered ii nonona nen laligowona.”

³⁵ Jiisasnon ii moma kokaen injoro, “Niinon laaligo kombom-banana neneya koloojen. Monon noonon kaji, iinon nen timbirigon wosoya kamban monon mende kiwaa. Monon nii moma laarin nomakeji, iinon apuwaajon mende mobaa. ³⁶ Kaen anogo ono nii niima kotojuto, kilen mende moma laarin nonju. Ii jewe moju. ³⁷ Ano kilen Amanon ejemba tosaana nomakeji, iyononon kuuya noonon kawu. Monon noonon kawaati, niinon mono ii mende yakarimana.

³⁸ “Niinon Siwenonga kamaan neenaa siinanon iwoi lan ama men laligomambaajon mende asugiwe. Kaen qaago. Wasin nonoti, mono iwaa usiina otaan gawon men laligomambaajon kamaawe.

³⁹ “Wasin nonoti, iwaa usiina ii kokaen eja: Iinon ejemba noo boronanon ama onono laligojuti, niinon ii kuuya kalan koma onoma laligowe iyonononga monon mon mende soon tiwilaawaa. Mende tiwilaagi niinon ii kamban somatanon onomindiin men gbilin onomana.

⁴⁰ “Amanaa usiinanon kokaen eja: Tosianon Meria iima moma laarin mujuti, iyononon kuuya kamban kokaamba letoma laaligo kombombona bunq qen aon laligowuya. Kaen laligon komugi niinon ii kamban somatanon onomindiin men gbilin onomana.”

⁴¹ Jiisasnon kaen injon qaa kota mon kokaen jero, “Niinon laaligowaa nene hona koloon Siwenona kamaan asugiwe.” Kaen jerotiwaajon ama Juuda jotamemeya yononon moma bolin uugianon njindin-nundurujen jen mugi. ⁴² Jen mun jegi, “Eja koi Jiisas, Joosefwaa meriaga. Iwaa nemunmana ii saanon moma oronjonto, mono nomaembaajon ‘Siwenona kamaan asugiwe,’ jeja?”

⁴³ Kaen jegi moma kokaen meleeno, “Uugianon mono mende njindin-nundurujen jen nombu. ⁴⁴ Ama nii wasin nonoti, iinon ejemba mende horon ononji een, onononga monon noonon kamambaajon amamaawaa. Hororo kanagi een, niinon ii mono kamban somatanon onomindiin men gbilin mumanana.

⁴⁵ * “Gejatootoo yonoo Buju Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutunon ii kuuya kuma onono mobu.’ Amanon ejemba kuma onono qaa moma uu kononganon ama laligojuti, iyononon mono korebore noonon kawuya. ⁴⁶ Ejemba monon Ama mende iima laligoja. Amawaanon kamaaroti, ii motoongonon mono ii iima laligoja. ⁴⁷ Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Monon nii moma laarin nonji, iinon mono laaligo kombombona bunq qen aon laligon ubaa.

⁴⁸ “Niinon laaligo kombombonana nene hona koloojen. ⁴⁹ Mobu! Onoo ambosakonurugianon balon qararanjonkonjonon kema laligon nene qata mana nen laligogito, kilen komun gisaagi. ⁵⁰ Yononon komugito, nene bered kamban kokaamba Siwenona kamaan laligoji, monon ii nen laligon koomu kombombona mende komuwaa.

† **6:31:** Balon qararanjonkonjonon Anutunon gomaamba so gomaambawaa iwoi jokana taana ano afaanaaju paora kaana ano namonon ero iima seleengen sombenon kema men kululuun kuunganon kan bered looloria men nenkegi. Eks 16.13-36 * **6:45:** Ais 54.13

⁵¹ “Nene bered laaligoyawo Siwenonja kamaaroti, ii niinonj koloojen. Monjon nene ii nej laligowaati, iinonj mono tetegoya qaa kotiinj laligowaa. Nene munj laligomanjati, ii noo busuna. Gomanja gomanja yonononj kotiinj laligowutiwaajonj ii ama onomanja.”

⁵² Jiisasnonj kaenj meleeno Juuda jotamemeya yonononj batugianonj ugerenonj jenj qisinj aonj jegi, “Yei! Eja koi kanonj mono nomaenj ama busuya nonono newonaga?”

⁵³ Ii moma jegi kokaenj injjoro, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injjowe mobu: Onjo Siwe gomambaa Eja Honjaa saya ano busuya mende newuyati eenj, laaligo kombombanja iikanonj mono onoo uugianonj mende ewaa. ⁵⁴⁻⁵⁵ Noo sananonj apu honja kolooja ano noo busunanonj nene honja kolooja. Kawaajonj monjonj noo sa busuna nenkeji, iinonj mono letoma laaligo kombombanja buja kolooj laligonj ubaa. Kaenj laligonj komuro niinonj ii kambanj somatanonj mindiinj menj gbilinj mumanja.

⁵⁶ “Monjonj noo sa busuna nenkeji, iinonj mono niwo qokotaanj namakeja ano niinonj iwo namakejenj. ⁵⁷ Amanonj Laaligo Toya kolooj wasinj noma wona kolooj nemunj koma nono kotiinj laligojenj. Kaanjadeen monjonj nii nej nomakeji, niinonj mono kaanjadeen iwaa wota kolooj nemunj koma mube saanonj kotiinj laligowaa. ⁵⁸ Nene honja Siwenonja kamaaroti, ii niinonj koloojenj. Onoo ambosakonjurugianonj Anutuwaanonj nene nej laligonj komugito, kambanj kokaamba onoononga monjonj bered koi nej laligowaati, iinonj mono tetegoya qaa kotiinj laligowaa.”

⁵⁹ Jiisasnonj Kaperneam taombaa qamakooli mirianonj nama qaa ii jenj kuma onono. Kianj.

Gowoko mamaganonj uugia boliro Jiisas mesaogi.

⁶⁰ Jiisaswaa gowokouruta yonoononga mamaganonj qaa ii moma jegi, “Qaa je jeji, iikanonj mono qaa kota lombotawo kolooja. Ii moninj uunananonj bimoonj bolidaboroja. Kawaajonj ii mombo mobombaajonj mojonana tiijiwaajonj ii mono mesaowonja.”

⁶¹ Gowoko yonononj Jiisaswaa qaawaajonj moma bolinj uugianonj njindinj-njunduru jenj jenj mugj Jiisasnonj ii uutanonj moma kokaenj jero mogi, “Qaa jejenj, ii moma boliju me qaago? ⁶² Qaa iikawaajonj moma bolijuti eenj, kanagenj mono nomaenj koloonaga? Siwe gomambaa Eja honjanonj wala gomanj laligonj kouroti, eukanonj mombo eleema uro iibuti eenj, kambanj iikanonj mono nomaenj mobuya?”

⁶³ “Unja Toroya iinonj ejemba menj gbilinj onjmakeja. Onjo namo embawaanonja kolooj busugyawo koloojuto, kolokoloo donjgonganonj mende kolooj onjonganja esungianonj eenj letoma Siwewaa buja mende kolooju. Ii qaago totonj. Unja Toroyanonj laaligo kombombanja ononji, niinonj qaa kota ii jenj asariwe moma laligogi. ⁶⁴ Kaenj moma laligogito, onoononga tosanonj kilenj nii mende moma laarinj noma laligoju.” Daenj yonononj mende moma laarinj mugiti ano morononj kanagenj memelolo menj mubaati, Jiisasnonj ii kanakanaiyanonja moma kouro. Iikawaajonj qaa kaenj jero.

⁶⁵ Kaenj jenj toroqenj jero, “Kawaajonj niinonj kokaenj injjowe mobu: Noo Amananonj ejemba monj mende inaanj muji eenj, iinonj mono noononj kamambaajonj amamaawaa.”

⁶⁶ Qaa iikawaajonj ama gowoko iyonoononga mamaganonj piriri ama zirinjirinj kolooj mesaonj iwo mende toroqenj kema kagi. ⁶⁷ Kawaajonj Jiisasnonj gowoko 12 ii kokaenj injjoro, “Onononj mono kaanjadeenj nomesaonj kembombaajonj moju me qaago?”

⁶⁸ *Kaenj jero Saimon Piitononj meleeno, “Oo Ponj, nonononj mono morowaanonj kembonaga? Laaligo kombombanja Buja qaaya ii mono goononj eja. ⁶⁹ Giinonj Anutuwaanonj eja soraaya koloojanj, nonononj ii moma laarinj moma asarinj laligojonj.”

⁷⁰ Kaenj meleeno Jiisasnonj moma injjoro, “Niinonj eja 12 onjo meweengonj onombe ano onoononga monjonj bologaa wanja kolooja.” ⁷¹ Juudas Saimon Iskariotwaa meria

* **6:68:** Mat 16.16; Maak 8.29; Luuk 9.20

iinon gowoko 12 yonoo batugianon laligon kanagen memelolo men muro. Jiisasnon qaa ii iwaajon moma injoro. Kian.

7

Jiisasnon kouruta yonowo qaa amin mogi.

¹ Juuda jotamemeya yononon Jiisas qewombaajon kaparan kongitiwaajon Judia prowins uutanon kema kamambaajon togoro. Kawaajon Judia mesaon Galili prowins uutanon kema liligon laligoro koin tosaana tegoro. ² *Ii tegoro Juuda yonoonon kendon mon qata teuteuhalihali kawaa kambananon toriro.*

³ Kawaajon Jiisaswaa kourutanon kokaen ijogi, “Gii kokanon laligon angoletu menkejan, ii gowokouruganon kaanagadeen iima kotowutiwaajon gii mono goman koi mesaon Judia kena sokombaa. ⁴ Monnon ano asuganon asugimambaajon mo-makeji, iinon iwoi mon aasangoyanon mende menkeja. Angoletu kaana menkejan- waajon mono ejemba tuuna tuuna yonoo jaagianon kema asugin kaniaga inisaamba.” ⁵ Kourutanon mende moma laarin mun tompin laligogitiwaajon ama kaen lan ijogi.

⁶ Kaen ijogi kokaen injoro, “Niinon uuwaa gawon asuganon memanjatiwaa kambananon mende kan kuuro laligojento, onoo kambanganon mono suulan kembutiwaa so eja. ⁷ Balon ejembanon kazi ama onombombaajon amamaankejuto, niinon iyonoo nana-memengia bologa inisaama nanon jewe mojutawaajon mono nii kazi ama nomakeju. ⁸ Kemanjatiwaa kambananon mende kan kuuja. Kawaajon niinon korisoro kendon kokanon mende umaana. Niinon mirinon rabe ononon saanon kema uma aisowu.” ⁹ Qaa kaen injon Galili prowins uutanon toroqen laligoro. Kian.

Jiisasnon teuteuhalihali korisoronon laligoro.

¹⁰ Jiisaswaa kourutanon teuteuhalihali kendorbaajon kengito, ano mirinon rama kanagen asuganon qaagoto, asanon kema Jerusalem uro. ¹¹ Juuda yonoo jotamemearugianon korisoro kambananon Jiisaswaa jaaya mongama qisiqisi ama kokaen jegi, “Eja ii dakanon raja?”

¹² Ejemba tuun yononon batugianon Jiisaswaaajon sane qaa mamaga jegi. Tosianon “Eja ii awaa soro,” jegito, tosiannon kokaen jegi, “Qaago! Iinon mono ejemba tuunleembe enkalolon ama men onono kaamaa koloonkeju.” ¹³ Kaan kaan lan jegito, Juuda jotamemeya yonoonon toroko moma laligogitiwaajon monnon iwaa qaaya asuganon mende jero. Kian.

Jiisasnon anaa kania ejemba kuma onono.

¹⁴ Kendon korisoro biwianon laligogi Jiisasnon jiwowon jigo toton uutanon uma kanain ejemba kuma onono. ¹⁵ Kuma onono Juuda yononon walingon kokaen jegi, “Eja koi momo jake uutanon mende uma kilen Buna Terewaa kania nomaen moma sororogaja?” Kaen jen walingogi.

¹⁶ Walingogi kokaen injoro mogi, “Momo Buna jenkejen, niinon iikawaa Toya mende koloojen. Neeno qaagoto, wasin nonoti, niinon mono iwaa momoya men kan jenkejen. ¹⁷ Ejemba monnon Anutuwa uusiina otaan ama memambaajon moji, iinon momo qaa jewe iikawaa Toya moronon kolooji, ii moma kotowaa. Anutunon Bunaya noo uunanon ano asugija me neenaa uunaajon qaa lan jenkejen?”

¹⁸ “Monnon iyanaa uutaanon romonon qaa jenkeji, iinon ano qabunayawo koloomambaajon moja. Kaen mojato, wasiwasi eja mon toyanon qabunayawo kolooatiwaajon kaparan konji, iinon mono jotamemeya honabona gbingbana qaa

* **7:2:** Lew 23.34; Dut 16.13 * **7:2:** Teuteuhalihali ii kokaen: Wain gawongianon kema gere sena men kuun gen iikanon en ween 8 aisoon kendon rama laligogi. Ween konoganon korisoro uuta angi. Wala eenanon balon garanonkonjanon gbani 40 kawaa so opo kuungianon en kan laligogiti, ii romonon aisooi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

kolooja. ¹⁹ Moosesnoŋ Kana qaa ama oŋonota ii eja me qaago? Ii ejato, oŋoononga moŋnoŋ ii mende teŋ koma otaanŋeja. Oŋo mono naambaajon kaparan koma nii nuwombaajon romoŋgoju?”

²⁰ Kaen injoro moma ejemba tuuŋ yoŋonoŋ kokaen meleengi, “Omejiilanon mono uuganon kemen nanja. Moronoŋ kaparan koma gii gumambaajon romoŋgoja?”

²¹ Kaen meleengi injoro mogi, “Niinon angoletoto motooŋgo mewe oŋo korebore aarun kiko qeju. ²² *Moosesnoŋ selegianon Anutuwaa aiwese kotowombaajon jeŋ koton oŋonoti, oo Moosesnoŋ ii wala mende jeŋ kotoroto, ambosakonurrunana yoŋonoŋ ii kanain meŋ laligogi sili ii nonoonon karo Sabat kendonon kaanagadeen eja selegia kotonŋeju.

²³ * “Anana Mooseswaa Kana qaa waleeniŋ singisoŋgo koloowa-botiwaajon kotakota mojon. Ii mojonto, qaa ii qetama Sabat kendonon kaanagadeen eja selegia koton kilen oŋoanŋia mende jeŋ aon silemale laligoju. Kaen laligojuto, niinon eja jumuna Sabat kendonon meŋ qeangon mubeti, iikawaajon mono naambaajon nii yoŋ jeŋ nonju? ²⁴ Oŋo ejemba selegia iikayadeen iima iikaanŋa kanon bakasanaŋ gosin qaa lan jeŋ teŋoŋkejuti, ii mono mesaowu. Ii mesaon uugia tororo moma gosin qaa honagadeen jeŋ tegowu.” Kian.

Jiisasnoŋ Hamoqeŋe Toya kolooja me qaago?

²⁵ Jerusalem toya yoŋoononga tosianon kokaen jegi, “Eja kaparan koma qewombaa-jon romoŋgojuti, iinon mono ii me? ²⁶ Iibu, iinon ejemba jaagianon asuganon qaa jero mende jeŋ muju. Kawaajon eja koi kanon Hamoqeŋe Toya Kraist kolooji, qaa ii honŋa galenkonkon eja yoŋoo geagianon kemero moju me qaago? ²⁷ Hamoqeŋe Toya Kraistnoŋ kawaatiwaajon jeŋ kouma laligogiti, iinon ‘Daenkaya koloowaati, ii moŋnoŋ moŋ mende mobaa,’ jeŋjuto, eja koi kanon daenkaya kolooroti, ii saanon mojon.”

²⁸ Kaen amin mogi Jiisasnoŋ jiwowon jigowaa toton uutanon nama aroya meŋ metaama kuma oŋoma qaa kokaen jero, “Oŋo noojon kokaen jeju, ‘Eja ii moma muŋ gomaŋa dakanonga ii saanon mojon.’ Neenaa ku-usuŋ qaganon mende koloon nanjen. Wasin nonoti, iinon wasiwasi Toya honŋa kolooro ii mende moma koton muŋ laligoju.

²⁹ Iinon wasin nono iwaanonga kamaawetiwaajon ii saanon moma mujen.”

³⁰ Kaen jero ii meŋ somoŋgowombaajon mogito, kambaŋanon mende kan kuuroti-waajon ama moŋnoŋ selianon mende mero. ³¹ Kaen mogito, ejemba tuuŋ somata yoŋoononga mamaganon moma laarin muŋ kokaen jegi, “Kraistnoŋ kawaati, iinon mono eja koi uugun angoletoto meŋ laligowaa me nomaen? Kaen taniŋaan kolooja.” Kian.

Jiisas meŋ somoŋgowutiwaajon nagu galen wasin oŋonŋi kagi.

³² Ejemba tuuŋ yoŋonoŋ Jiisaswaaajon kaen niinonŋiinon jeŋ jenonkooli anŋiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yoŋonoŋ mogi. Ii moma jigo gawon galen yoŋowo nama kiropo galen (sikiriti) tosaanŋa wasin oŋonŋi meŋ somoŋgowombaa kagi.

³³ Kagi Jiisasnoŋ kokaen jero, “Niinon oŋowo kambaŋ torodaamon toroqen laligomaŋa. Ii laligoŋgo oŋomesaon wasin nono kamaawetiwaanon eleema umaŋa. ³⁴ Ube iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombuya. Niinon gomaŋ laligomaŋati, oŋo iikanon kawombaajon amamaawuya.”

³⁵ Kaen jero Juuda jotamemeya yoŋonoŋ batugianon kokaen amigi, “Nono mokoloon mubombaajon amamaawona,’ jeja. Iikawaajon mono dakanon umambaa-jon jeja? Juuda ejemba tosianon deema kantri tosianon kema Griik yoŋoo batugianon laligojuti, mono iyoŋoonon kema Griik ejemba kuma oŋomambaajon moma jeja me?

³⁶ Qaa kokaen jeja, ‘Iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombu,’ ano qaa moŋ

* 7:22: Jen 17.10; Lew 12.3 * 7:23: Jon 5.9

kokaen jeja, ‘Niinon goman laligomanjati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.’ Qaa woi yoroo kanagara nomaen?”

Laaligo kotigaa apuyanon mono jaaya toon koubaa.

³⁷ *Kaen amigito, kendon aisoogiti, iikawaa ween konoga somata kanon kan kuuro Jiisasnon nama kotakotagadeen qama kokaen jero, “Monnon apuwaajon moji, iinon mono noonon kan newa. ³⁸ *Buja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Monnon nii moma laarin nonji, iwaa uutanonga laaligo kotigaa apuyanon mono toon sasagon koumakebaa.’” ³⁹ Kaen jeroto, qaa ii Unja Toroyaajon sare ama kokaen jero, “Daen ononon nii moma laarin nonjuti, ononon mono Unja Toroya buja qen aon laligowuya.” Anutunon Jiisas namonon laligoroti waa so Siwewaa asamararaja mende muro laligoro. Iikawaajon Unja Toroya mende wasiro kamaan uugianon kemero een laligogi. Kian.

Ejemba batugianon deendeen kolooro laligogi.

⁴⁰ Jiisasnon kaen jero ejemba tuun somata yonoononga tosonianon qaa ii moma kokaen jegi, “Eja koi kanon mono onaga gejatootoo eja asugiwaatiwaajon jegiti, mono ii kolooja.”

⁴¹ Tosianon jegi, “Iinon Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.” Kaen jegito, tosonianon gewagon jegi, “Kraistnon mono nomaen Galili prowinsnonga kanaga? Ii mende sokonja. ⁴² *Buja Terenon kokaen jeja, ‘Kin Deiwidnon Judia prowinswaa taon melaa Betlehem kanon laligoroti, Kraistnon iikanon koloon Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga mon koloowaa.’” ⁴³ Kaan kaan lan jegi ejemba tuun yononon Jiisaswaajon ama juma deengi. ⁴⁴ Yonoononga tosonianon men somongowombaajon mogito, monnon selianon mende mero. Kian.

Juuda galen yononon Jiisas mende moma laarin mugi.

⁴⁵ Jiwowon jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon eleema jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon kagi kokaen jen onongi, “Onjo naam-baajon ii mende men kaju?”

⁴⁶ Jen onongi kokaen meleengi, “Eja iikanon qaa jenkeji, monnon kamban monnon qaa tania kaana mende jero.”

⁴⁷ Kaen meleengi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon qisin jen onongi, “Onjo kaanjadeen enkalolon men onono laligoju me? ⁴⁸ Galenjonkon eja nonoononga monnon mono ii mende moma laarin muro. Ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) nonoononga monnon mon uuta iwaanon baagen meleeno me qaago? ⁴⁹ Kaen qaago totoonto, ejemba tuunleembe Mooseswaa Kana qaa mende moma koton Jiisaswaa qaa moma gadokopa qaa lan jenkejuti, iyononon qaa sena ii mesaowona! Anutunon mono ii qasuaan onono tiwilaawuya.”

⁵⁰ *Kaen jen onongi eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon karo qambanmaban qaa muroti, iinon kaanagadeen iyonoononga mon koloon batugianon rama kokaen injjoro, ⁵¹ “Eja monnon singisongo anoti, ii mende qisinin jero momago kilen gosinin sokonja me qaago? Mende gosin qaaya een lan jen tegowonati een, mono anono Kana qaanana qewona me? Ii mende sokombaa.”

⁵² Kaen jero moma kokaen meleema mugi, “Gii kaanagadeen Jiisas kaana meleema Galili qanda ejaga kolojan me? Galili prowinsnonga gejatootoo eja mon mende koloowaati, ii mojon. Kaya ii geengo Buja Tere weengon kania mongama moma kotowa.” ⁵³ Kaen jenonkooli ama juma deema mirigianon kengi. Kian.

* 7:37: Lew 23.36 * 7:38: Eze 47.1; Zek 14.8 * 7:42: 2 Sml 7.12; Mai 5.2 * 7:50: Jon 3.1-2

8

Emba moŋnoŋ serowiliŋ ano mokoloogi.

¹ Mirigianonŋ kenŋgito, Jiisasnoŋ kema Oil gere baananonŋ uro. ² Uma enŋ gomanŋ ano umugawodeenŋ mombo eleema jiwowonŋ jigononŋ uro ejemba tuunŋ kuuya kanŋ liligonŋ mugi kamaanŋ rama kuma onono.

³ Kuma onono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋkonŋ) yonononŋ emba moŋ wama iwaanonŋ kagi. Emba iinonŋ serowiliŋ mero iikawaaŋonŋ meŋ somonŋgogiti, ii wama tuunŋ jaagianonŋ anŋi. ⁴ Jaagianonŋ ama Jiisaswaaŋonŋ jegi, “Boi, emba koi kanonŋ olonŋkalu ama mero mono iikanondeenŋ mokolonŋ meŋ kajonŋ. ⁵ *Mooseswaa Kana qaanonŋ emba kaanŋa ii jamononŋ giliŋ qeniŋ komuwaatiwaaŋonŋ jeŋ kotonŋ nononota eja. Kaenŋ ejato, giinonŋ iwaaŋonŋ nomaenŋ jewaga?”

⁶ Kaenŋ jeŋ iikanonŋ mondonŋ Jiisas qaawaa timbinonŋ horoniŋ amamaaro kania mokolonŋ qaa jakeyanonŋ ama qewombaajonŋ jegi. Kaenŋ jegi usugonŋ kamaanŋ borianonŋ tere moŋ namononŋ ooro.

⁷ Ooroto, toroqenŋ kaparanŋ koma qisiŋ mugi hak otaama waama dindiŋa nama kokaenŋ injjoro mogi, “Onoononŋga moŋnoŋ siŋgiŋsonŋgo moŋ mende ama laligoji, iinonŋ mono saanonŋ jamo mutuya meŋ giliŋ qewaa.” ⁸ Kaenŋ injjoro mogi mombo usugonŋ kamaanŋ tere mombo namononŋ ooro.

⁹ Jiisasnoŋ qaa jeroti, iikanonŋ onoma somonŋgoro iyanŋia siŋgiŋsonŋgogia gamuyawo anŋgiti, ii Anutunonŋ qendeema iyanŋiaa uugianonŋ nanŋonŋ jero isiŋosonŋgia qaono. Iikanonŋ qaono qaa bok nanŋi wanŋianonŋ wala onomesaonŋ keno iwaa qerewenŋanonŋ gematanonŋ keno tosaanŋa motomotoonŋ yonononŋ kokomomola meŋ kuuya kendaborogi. Konoganonŋ keno Jiisasnoŋ penjonŋ kuunŋ raro embanonŋ yanodeenŋ iwo nano. ¹⁰ Jiisasnoŋ otaama waama dindiŋa nama emba ii iima kokaenŋ ijoro, “Emba, gii qaa jakeyanonŋ ama gombombaajonŋ jejuti, iyonononŋ mono daenŋenŋ gii geenŋa nii neena kenju? Yonoononŋga moŋnoŋ nama gii komuwagatiwaa qaaya mende jeŋ tegoja me?”

¹¹ Ijoro moma meleeno, “Oo Ponŋ, moŋnoŋ mende jeŋ tegonŋ nonja.” Kaenŋ meleeno ijoro, “Niinonŋ kaanŋagadeenŋ gii mende jeŋ tegonŋ gonjenŋ. Gii mono keteda koi kanainŋ siŋgiŋsonŋgo mombo mende ama laligowa.” Kianŋ.

Gomanŋ so ananaa asasaganana ii Jiisas.

¹² *Jiisasnoŋ qaa mombo toroqenŋ kokaenŋ injjoro mogi, “Niinonŋ ejemba gomanŋa rama kenjuti, onoo asasagagia koloojenŋ. Moŋnoŋ nii notaanŋ kawaati, iinonŋ mono panŋgamanonŋ umbuqumbulanŋ mende kuunŋ laligowaato, laaligo kotigaa asasaga iikawaa uutanonŋ laligowaa.”

¹³ *Kaenŋ injjoro Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋkonŋ) yonononŋ kokaenŋ ijogi, “Geenŋgodeenŋ kaniaga nanŋonŋ jeŋ asariŋkejanŋi, iikaanŋa ii mende sokonja. Qaago.”

¹⁴ Kaenŋ ijogi kokaenŋ injjoro, “Niinonŋ daakaya kamaanŋ kaweti ano dakanonŋ kema umanŋati, ii modaborojenŋ. Kawaaŋonŋ neeno kaniaana nanŋonŋ jeŋ asariŋkejenŋi, qaa ii mono saanonŋ sokonja. Ii sokonjato, onŋo noo kaniaana ii onŋanonŋ mende moma kotoju. ¹⁵ Onononŋ ejemba selegia iikayadeenŋ iima iikaanŋa kanonŋ bakasasanŋ gosinŋ onoma qaagia tondu jeŋ tegonŋkejuto, niinonŋ ejemba mombaa qaaya mende jeŋ tegonŋkejenŋ.

¹⁶ “Nii neenodeenŋ mende laligojento, Ama wasinŋ nono kaweti, iinonŋ mono niwo nano laligojo. Iikawaaŋonŋ mombaa qaaya jeŋ tegowenagati eenŋ, ii mono dindiŋagadeenŋ gosinŋ soyanonŋ jeŋ tegowenaga. ¹⁷ *Woinonŋ qaa moŋ uumotoonŋ ama nanŋonŋ jeri kotiŋkeja. Qaa ii onoo Kana qaanonŋ kaanŋagadeenŋ oogita eja.

* 8:5: Lew 20.10; Dut 22.22-24 * 8:12: Mat 5.14; Jon 9.5 * 8:13: Jon 5.31 * 8:17: Dut 19.15

18 “Niinon neenaa kaniaana nanjon jenkejen ano Ama wasin nonoti, iinon kaanagadeen noo kaniaana nanjon jenkeja. Kawajaan woi koloojo iikanon saanon kotiin sokondaboroja.”

19 Jiisasnon kaen jero moma kokaen qisin mugi, “Goo Manga ii dakanon laligoja?” Qisin mugi meleenon, “Ono nii ano Manga noroo kaniaanara mende moma laligoju. Ono noo kaniaana moma kotowuyagati een, mono noo Manga kaanagadeen moma mubuyaga.”

20 Jiisasnon jiwowon jigowaa nandun dun kosianon nama ejemba kuma onoma qaa ii jero. Ii jeroto, kambananon mende kan kuurotiwajaan ama monjon ii mende men somonoro. Kian.

“Dakanon umajati, onon iikanon ubombajaan amamaawuya.”

21 Jiisasnon qaa mon kokaen toroqen injoro, “Niinon onomesaon kema laligowe onon nii monqama noma laligowuya ano singisonqo angiti, iikanon qokotaan nama koomu kombombanja komuwu. Iikawajaan dakanon umajati, onon iikanon ubombajaan amamaawuya.”

22 Juuda jotamemeya yononon ii moma jegi, “Kokaen jeja, ‘Dakanon umajati, onon iikanon ubombajaan amamaawuya.’ Qaa ii nomaen? Aro aomambajaan jeja me?”

23 Kaen jegi injoro, “Onon namo kokawaa toya koloon laligojuto, niinon goman balon eukawaa bunaga koloojen. Ononon balonon koloon namo kokawaa bunaga koloon laligojuto, niinon waladeen namo koi kanon mende kolooje. 24 Mende koloon laaligowaa kania kamban so laligon koubeti, niinon mono ii koloojen. Noojon kaen mende moma laarijuti een, mono singisonqo angiti, ii mende mesaon iikanon qokotaan nama koomu kombombanja komuwuya. Kania iikawajaan ama kokaen injowe moju, ‘Onon singisonqo angiti, mono iikanon qokotaan nama koomu kombombanja komuwuya’. Qaa ii ononon.”

25 Qaa ii moma kokaen qisin mugi, “Gii mono moroga koloojan?” Qisin mugi meleenon, “Kaniaana inisaambe modaborojuti, niinon mono ii koloojen. 26 Niinon ononon qaa mamaga saanon toroqen jebenaga ano singisonqo mamaga angiti, iikawaa qaaya saanon jen tegowenagato, wasin nonoti, iinon mono noo wasiwasi Tona hona kolooja. Iinon qaa jero iwaanonga moma kouma laligojeni, niinon mono qaa ii asuganon jewe gomanja gomanja yononon momakebuya.”

27 Kaen meleenoto, Amawajaan qaa toroqen jeroti, iyononon ii mende moma asarigi.

28 Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Niinon laaligowaa kania kamban so laligon koubeti, mono ii koloojen. Iikawaa kania ii kanagen saanon moma asariwuya. Niinon iwoi mon neenaa esunanon me neenaa unajaan mende amakejento, Amananon qaa kuma noma laligoroti, mono iikawaa so qaa jena koi jenkejen. Qaa kota woi iikawaa kania ii kanagen moma asariwuya. Onon Siwe gomambaa Eja Hona kosigogi eu uma komuwaati, kamban iikanon ii saanon moma asariwuya.

29 Wasin nonoti, iinon mono niwo nano laligojo. Nanamemen moro sokoma munkeji, niinon mono suulan ii amakejen. Kawajaan iinon mende nomesaoro neenodeen mende laligojen.”

30 Qaa kaen jerotiwajaan ama ejemba mamaganon uugia meleema Jiisas moma laarin mugi. Kian.

Aabrahambaa gbiliuruta qolonmolongoya ano Jiisas.

31 Jiisasnon Juuda ejemba tosianon moma laarin mugiti, iyononon qaa kokaen injoro, “Noo Bunaga qaananon uugianon kemero kanon qokotaan silia qen nanjuti een, mono ononon noo gowokouruna kolooju. 32 Kaen laligon qaa honaa kania moma kotogi Bunaga qaa honanon onon bologagiaa kasanonga isama onono solanja (frie) koloon laligowuya.”

³³ *Kaen jero moma meleema kokaen jegi, “Nono Aabrahambaa gbiliuruta laligon kanageso walaga koloojon. Kawaajonja eja monjon kasa gbado men nonono laligojonjiwaaajon jejanj, ii qaago. Nono mono kambañ monjon kamaanqegeta kaanja mende koloon laligonij. Ano gii nomaembaajon ama kokaen jejan, ‘Kasanonga isama onono solanja koloon laligowuya’? Qaa ii mende sokonja.”

³⁴ Kaen jegi kokaen meleema onono, “Niinon qaa honja toon mon kokaen injjowe mobu: Singisongo anjuti, kuuya iyononon singisongowaa welenqege omaya tawagia qaa laligogi iikawaa kasanon kokosiin onomakeja. ³⁵ Kokosiin onomakejato, welenqeqenon toyaa miri uutanon kambañ so mende laligon ubaa. Iyanjaa Merianon saanon mirianon kambañ tetegoya qaa laligowaa.

³⁶ “Merianon bologaa kasanonga isama onono solananiwuti een, ononon mono onanon kasa gbadoya qaa solanja (frii) koloon laligowuya. ³⁷ Ono Aabrahambaa gbiliuruta laligojuti, mojento, bologanon uugia gojonjiwaaajon noo Buña qaananon qososoniñ onoma kondondongon kamaankeja. Kania kawaaajon mono kaparañ koma nii nuwombaaajon moju. ³⁸ Niinon Amanaa kooronanon laligon iwoi iima laligon koubeti, iikawaa qaayaga jenkejen. Ononon kaanagadeen manjianon qaa injjoroti, iikawaa so amakeju.”

³⁹ Jiisasnon kaen meleema onono kokaen jegi moro, “Aabrahamnon mono ananaa asa-ambonana kolooja.” Kaen jegi moma jero, “Ono Aabrahambaa gbiliuruta koloowuyagati een, mono iwaanon nanamemen otaagi sokonaga. ⁴⁰ Iikawaa tania kokaen kolooja: Niinon Anutuwaa jetanonga qaa moma iikawaa so qaa onabonja ii jewe momakeju. Kambañ kokaamba onjo kaparañ koma eja nii nuwombaaajon mojuto, Aabrahamnon kaanja mende ano. ⁴¹ Onoangiaa manjurugiaa nanamemengia iikayadeen otaan laligoju.” Kaen jero ijogi, “Serowilin kananon koloon manjana qaa (gua mera) mende koloojonto, Manjanawo laligojon. Anutu iyanja motoongonon mono man koma nononja.” Kian.

“Ono Kilenjaa Toyaa buña kolooju,” jero.

⁴² Jiisasnon kokaen injjoro, “Anutunon ano man koma ononagati een, niinon iwaanonga kamaan koloowetiwaaajon mono saanon nii uu jopagon nombuyaga. Neenaa esunon nemun kono mende kolooweto, Anutunon wasin nono kamaan laligojen. ⁴³ Qaa jenkejeni, ii naambaajon moma asariwombaaajon bimoonkeju? Noo qaananon uugia undeenjiwaaajon ii moma kotowombaaajon mojogia tiiro zizi togonkeju. Kawaaajonja ii moma asariwombaaajon amamaankeju?

⁴⁴ “Mono mangia Bologa Toyaa buña kolooju. Siingia kombombananon mono mangiaa siina bologa otaawutiwaaajon eja. Iinon kakanaiyanonga ejemba unugi koomu ejaga koloon kouma laligoja. Qaa honanon uutanon mende nanjiwaaajon ama qaa honja uugun siliqalu nanja. Qolomolon jeje ejaga koloon qolomolon jejewaa wan koloojiwaaajon qolomolon jenkeji, ii mono anjaa uutaajon jenkeja.

⁴⁵ “Iinon qolomolon jenkejato, niinon qaa honja jenkejeni, onjo iikawaaajon nii mende moma laarin nomakeju. ⁴⁶ Ono kuuyanon noo kania kokaen qendeembombaa amamaankeju: Iinon singisongo ano qaayawo laligoja. Kania iikaya monganjuto, niinon qaa honja jenkejeni, ii mono naambaajon mende moma laarin nonju?

⁴⁷ “Monjon Anutuwaa buña kolooji, iinon mono Anutuwaanon qaa geja ama momakeja. Ono Anutuwaa buña mende koloojutiwaaajon ama qaa ii mende moma asarinkeju.” Kian.

Jiisasnon iyanjaajon nomaen jokolooro?

* **8:33:** Mat 3.9; Luuk 3.8

⁴⁸ Jiisasnon Juuda ejemba yonoo kanagia injisaano kitia meleema kokaen ijogi, “Gii Samaria prowinswaa siliqalu ejaga koloona omenon uuganon kemero laligojan. Kaen jenin sokonja me qolongojon, ii saanon geengo jena mobon.”

⁴⁹ Kaen ijogi kokaen meleeno, “Omenon uunanon mende kemero laligojen. Nii Amanagadeen goda qen mun laligowe ononon kilen nii gamu qen nomakeju. ⁵⁰ Kaen amakejuto, neeno qabunanawo koloombaaajon janjarin mende riinkejen. Motoononon kaan koloombaaajon manjaya qen laligoja. Eja iinon motoongo gosin noma ‘sokonjan,’ jen jen tegon nomakeja. ⁵¹ Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu: Monon noo Buna qaana ten koma otaankeji, iinon mono kamban monon koomu kotigaa buna mende koloowaa.”

⁵² Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon Jiisas kokaen jegi moro, “Aabraham ano gejatootoo ejemba yononon komugi ano giinon kilen kokaen jena sisau koloaja, ‘Monon noo Buna qaana ten koma otaankeji, iinon kamban monon koomu kotigaa buna mende koloowaa.’ Kaen jejaniwaajon gii ome monon uuganon kemero laligojan. Ii keteda koi saanon moma asarijon. ⁵³ Nonoo bejnana Aabraham komuroti, giinon mono ii uugun iwaa somataya koloajan me? Gejatootoo yononon kaanagadeen komugi. Gii geengajon mona uro ‘Somata moroga koloojen?’ jen mojan?”

⁵⁴ Kaen jegi moma kokaen meleeno, “Neenaajon mobe uro Anutuwaa akadamuya ii neeno buna qen aowenagati een, qabunana ii mono kikisi kaana koloonaga. Amananon iyanaa akadamuya nonotiwaajon ama qabunanawo koloon laligojen. Ononon iwaajon ‘Nonoo bejnana Anutu koloaja,’ jeju. ⁵⁵ Ononon kania ii saanon mende moma kotonkejuto, niinon ii saanon moma mujen. ‘Ii mende moma mujen,’ jebenagati een, mono onjo kaana tiliqili eja koloowenaga. Nii eja kaana mende koloojento, ii saanon moma mujen ano iwaa qaaya ten komakejen. ⁵⁶ Onoo bengia Aabrahamnon nii namonon kamaan laligomanatiwaajon mamboma kamban ii iimambaaajon uu kisoro moma laligoro. Kamban kokaamba Siwenon laligon kotiuro niinon asugiwe noo kambana ii iima kawaajon aisooro.”

⁵⁷ Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon kokaen jegi moro, “Gbaniga 50 mende uugun iikawaa baatanon laligojan ano ‘Aabraham iibe,’ jena mende sokonja.”

⁵⁸ Ii moma injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu: Aabrahamnon mende kolooro niinon mono kamban kanon laligowe.”

⁵⁹ Kaen jero moma jamonon gilin qewombaaajon jamo amboranjon megito, Jiisasnon asanjon jiwowon jigowaa toonja mesaon olon koma keno. Kian.

9

Jiisasnon eja jaagoo mon men qeangoro.

¹ Jiisasnon toroqen kana kema eja mon nemunaa goron uutanonga jaagoo kolooroti, ii iiro. ² Ii iiro gowokourutanon qisin mun jegi, “Somatanana, iinon mono morowaa singisonjo-waajon ama jaagoo kaana kolooro? Iyanaa singisonjowaajonja me nemunmanja yoroo singisonjowaajonja?”

³ Jegi kokaen meleeno, “Ano singisonjo mon mende ano nemunmanjon singisonjo mende anito, Anutuwaa ku-usunanon iwaa laaligoyanon asuganon asugiwaatiwaajon kaana kolooro. ⁴ Ween asarin ejiwaa so mono wasin nonoti, iwaanon gawon pondan men laligowonja. Goman tiiwaati, iikanon kuuya gawon mewombaaajon amamaawonja. ⁵ *Niinon namonon laligomanatiwaa so gomanja gomanja onoo asasagagia koloon asarin laligomanja.”

⁶ Kaen jen balonon sulaaro kemero gbakon meleema eja jaagoowaa jaayanon timimearo. ⁷ Timimean kokaen jen kotoro, “Gii mono Siloam apu anjonon kema jaaga

* 9:5: Mat 5.14; Jon 8.12

songbambaa.” (Siloam qa ii ananaa qaanonj Wasiwasi eja.) Kaen jen kotoro kema jaaya songbano tooro uuro asariro eleema mirianonj karo.

⁸ Kaen karo alauruta kosianonj laligogiti ano tosianonj wala nene iwoiwaajonj welema onjoma laligoro iigiti, iyonononj ii iima jegi, “Jaagoo eja nenewaa welema rama laligoroti, eja iinonj me?”

⁹ Tosianonj jegi, “Eja inaa ii.” Tosianonj jegi, “Qaago, kaitania ii kaanja koloojato, iinonj qaago.” Kaandeenj kaanj jegi anj jero, “Niinonj mono iiga koloojenj.”

¹⁰ Kaen jero kokaenj qisigi, “Jaaga mono nomaen ana tooja?”

¹¹ Qisigi kokaenj meleema injoro, “Eja qata Jiisas qamakejuti, iinonj sulaaro balonj gurujuyanonj kemero meleema jaananonj timimeanj jen kotonj kokaenj jero, ‘Gii mono Siloam apu anjononj kema jaaga songbambaa.’ Kaen jero apu iikanonj kema jaana songbambe tooro uuwe asariro.”

¹² Kaen meleema onjono kokaenj qisigi, “Eja ii dakanonj laligoja?” Qisinj mugij “Mende mojenj,” jero. Kianj.

Farisii yonjononj jaaya toorotiwaajonj qiqisi anji.

¹³ Eja jaagoo laligoroti, iinonj “Mende mojenj,” jero ejembanonj ii wama Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonjononj kenji. ¹⁴ Jiisasnonj sulaayanonj balonj gurujuyawononj meleema jaayanonj timimeanj metooroti, ii mono Sabat kendonj kambananonj mero. ¹⁵ Kawaajonj Farisii yonjononj kaanjagadeenj kokaenj qisinj mugij, “Jaaga mono nomaen ana tooja?” Qisinj mugij kokaenj meleema onjono, “Eja iikanonj mono sulaayanonj balonj gurujuyawononj meleema jaananonj timimearo kema jaasewana songbama jaana uuwe asarija.”

¹⁶ Kaen meleema onjono Farisii yonjononjga tosianonj jegij, “Eja iikanonj Sabat kendonj kotogojij, iikawaajonj mono Anutuwaanonj ejaga mende kolooja.” Tosianonj jegij, “Kaanj qaago! Eja doogoya monjonj mono nomaen ama angoletoj kaanja memambaajonj kotiinagaj?” Kaanj kaanj jen iyanjia juma deenjij.

¹⁷ Kaen deema eja jaagoo iikawanonj mombo eleema kanj jegij, “Jaaga metooroti, iwaajonj mono nomaen jewagaj?” Kaen jegij “Gejatootoo ejaga kolooja,” jero.

¹⁸ Kaen jero jaaya honjaga goorota tooro uuroti, Juuda jotamemeyaj yonjononj ii mende moma laarigij. Mende moma laarinj uuwoi nama nemunmanj horonj oronjij kari. ¹⁹ Kari kokaenj qisinj oronjij, “Eja koi oroo meragaragaj me qaago? ‘Jaagoo kolooj,’ jejaoto, nomaen ama ketedaj koi jaaya uunj iijaj?”

²⁰ Qisinj oronjij kokaenj meleeni, “Eja koi noroo meranaragaj kolooja ano jaagoo kolooroti, ii saanonj mojoj.” ²¹ Ii mojoto, nomaen ama ketedaj koi jaaya tooro uunj iijij, ii mende mojoj. Morononj jaaya metooro uunj, noro kaanjagadeenj mende mojoj. Kokogaj qaago, mono somariinj gowia jorak-aanjagaj ano momakootoyawo kolooja. Kawaajonj mono iyanjajonj qisigij kaniyaj saanonj jewaaj.”

²² Juuda jotamemeyaj yonjononj torokoj momaj kaen injijorij. Yonjononj batugianonj qaa kokaenj somonjonj uumotoonjgaj ama nanjij, “Monjonj ‘Jiisas Hamoqeqej Toya Kraist koloojij,’ kaen jenj asugiwaatij eenj, ii mono qamakoolij mirij tuunj somatanonjgaj konjomaj mubonjaj.” ²³ Qaa kawaajonj ama kokaenj injijorij, “Kokogaj qaago, ii uugejiawoj. Kawaajonj mono iyanjaj qisinj mubuj.”

²⁴ Kawaajonj eja jaagoo laligoroti, ii mombo horogij karo kokaenj jegij moroj, “Eja ii singisonjgaj ejagaj kolooja, ii mojonj. Iikawaajonj mono Anutuwaaj qabunajaj mepeseenaj akademuyawoj kolooj sokombaa.”

²⁵ Ii momaj kokaenj meleeno, “Singisonjgaj ejagaj kolooja me qaago, niinonj ii mende mojenj. Motoonjgaj kokaenaj kayaj mojenj: Niinonj jaagoo laligoweto, ketedaj koi kanonj saanonj uunj iijenj.”

²⁶ Kaen meleeno kokaen qisij mugi, “Naa iwoiga ama gonja? Jaaga mono nomaen metooja?”

²⁷ Qisij mugi kokaen meleema onono, “Niinon mono meleema ononjento, ononon qaa jejenati, ii mende mojuya. Naambaajon ii onja kosiga mombo jewe mobombaajon kaparan konju? Ononon mono kaanagadeen iwaa gowokouruta koloowombaajon moju me qaago?”

²⁸ Kaen meleema onono mepaqepae ama uuqege qaa tokoronkota kokaen jen mugi, “Gii mono iwaa gowokoyaga koloojanto, nononon Mooseswaa gowokourutaga laligojon. ²⁹ Anutunon Mooses Buja qaa muroti mojonto, eja iikanon mono iikanonja me kanonja kolooroti, ii mende mojon.”

³⁰ Kaen jegi qaa kokaen injoro, “Iinon dakaya kolooroti, onjo iikawaajon kaanjadeen tompiririn ama kiko qejutiwaajon moma walingojen. Onanon walingojento, kilen noo jaana metooro saanon uun iijen. ³¹ Ejemba doogoya yononon Anutu qama kooligi mende moma onomakeja, ii mojon. Ii mojonto, monjon Anutu goda qen mun uusiina otaankeji, iwaanon qamakooli mono geja ama momakeja. ³² Mon jaagoo kolooro monjon kan jaaya metooroti, sundu kaanja ii walagadeen mende moma laligonin. Siwe balonon koloori, kaban iikanonja kanain kouma kete laligojon, iikanon sundu kaanja mon mende monin. ³³ Anutuwaanonga mende kanagati een, iinon mono iwoi kaanja memambaajon amamaanaga.”

³⁴ Kaen jero moma kokaen jen mugi, “Nemunmanganon singisongowo laligori gii singisongo kuuya kawo koloon somariina ano giinon kete nono kuma nonomambaajon mojan. Ii mende sokonja.” Kaen jen mun konjongi seleenjen kamaaro. Kian.

Uuwaa jaanon gooro kematou-kantou ama laaligo.

³⁵ Konjongi seleenjen kamaaroti, qaa iikanon Jiisaswaa gejianon kemero moma eja ii mokolon kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria moma laarin mujan me qaago?”

³⁶ Kaen ijoro kokaen meleema qisiro, “Oo Somatana, eja ii moronon? Ii jena momago ii saanon moma laarin mumaña.”

³⁷ Meleeno kokaen jen koton muro, “Gii kokaen uun niiba. Giwo qaa jejen, eja ii mono niinon koloojen.”

³⁸ Ii moma jero, “Oo Pon, nii moma laarin gonjen.” Kaen jen usugon qama koolin muro.

³⁹ Jiisasnon jero, “Niinon ejemba gosin qaagia jen tegomambaajon ama kamaan namonon koloowe. Noojon ama tosianon jaagoo koloojuti, yonoo jaagia tooro saanon uun iima kotowuya. Tosaanja jaagia awaa laligojuti, yononon noojon ama bao jaagoo koloon laligowuya.”

⁴⁰ Kaen jero Farisii tosianon kosianon iikanon nama qaa ii moma kokaen qisigi, “Wae! Nono kaanjadeen jaagoo ejaga koloojon me? Nonoojonja jejan me?”

⁴¹ Kaen qisigi kokaen injoro, “Onjo ‘Jaagoo koloojon,’ jewuyagati een, mono singisongo mende en ononagato, kaban kokaamba ‘Saanon iima kotojon,’ kaen jenkejutiwaajon ama singisongogianon mono en alin en onombaa.” Kian.

10

Lama ano galengia awaa.

¹ Jiisasnon galen meme qaa kokaen jero, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Tosianon lama toton uutanon keubombaajon nagunon qaagoto, sopa waleema kemejuti, yononon mono kikekasililin ano yongoro meme ejemba kolooju. ² Monjon nagunon keuji, iinon lama yonoo galengia kolooja. ³ Iinon kouro nagu galenanon ii iima nagu horon muro kamaan qaro lama yononon qaa aroya saanon moma kotonkeju.

Galenjianon anaa lamauruta onooma qagia qama unuano totongia mesaon saanon seleenjen kemakeju.

⁴ “Aanaanon lamauruta kuuya unuano totongia mesaon seleenjen kengi iinon jotamemegia koloon wala keno qaa aroya moma kotojutiwaajon gematanon otaan kemakeju. ⁵ Iyangiaa galengia saanon otaankejuto, waba mononon kan qaro ii mende toton otaawuya. Waba yonoo qaa arogia mende moma kotojutiwaajon mono jirinjin ama iwaajon keeta togon deembuya.”

⁶ Jiisasnon qaa aasangoya ii injoroto, qaa iikawaa kania mende moma asarin kiko qegi. Kianj.

Jiisasnon lama galen awaa kolooja.

⁷ Kiko qegi toroqen yonoojon kokaen jero, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Niinon lama totombaa naguya koloojen. ⁸ Noo gemananon tuun galen kuuya wala kagiti, iyononon kike ano yongoro meme ejembaga koloogi. Kaen koloogitiwaajon lama yononon ii mende moma koton onoma laligogi.

⁹ “Niinon motoonggo lama totombaa naguya koloojen. Daen ononon Anutuwo kotiin laligowombaaajon jen niwo qokotaan laligojuti, niinon mono hamo qen onombe letombuya. Kaen koloon lama toton utanon uma kamaan seleenjen kema nene gomanja morianawo mokoloonkebuya. ¹⁰ Yongoro meme yononon naambaajon kankeju? Yononon yongoro menj nunun tiwilaan nonombombaaajon kankeju. Iwoi morota ambombaaajon qaago. Niinon iikaanja mende koloojen. Niinon onjo laaligo kombombanja mokoloon oyanboyan laligowutiwaajon kan laligojen.

¹¹ Niinon lama galen awaa koloojen. Lama galen awaanon mono lamauruta yonoojon ama laaligoya qeleema onombaa. ¹² Mononon lama toya mende koloon tawaya mewutiwaajongadeen kan tondu galen koma onomakeji, ii kokaen: Kasu kawalianon karo iima lama onomesaon unjurama keno kasu kawalianon lama kisiyaen menj injin unun mendeema onombaa. ¹³ Iinon seleenjenga kan sewan memewaajongadeen ‘Lama galen koma onomanja,’ ii jetanon jen lama onoojon majakaka mende moma telambelan qaganon tondu laligon unjurama kembang.

¹⁴⁻¹⁵ * “Niinon lama galen awaa koloojen. Amananon nii moma nono niinon Amana moma mun laligojen. Iikawaa so niinon neenaa lamauruna moma onombe yononon nii moma nomakeju. Niinon laaligona lamauruna onoojon ama qeleema mesaomanja. ¹⁶ Noonon lama tuun tosia ii kaanagadeen koloon laligowuya. Yononon lama toton kokawaa toya mende laligojuto, kilen noo qaa arona momakebuya. Niinon ii kaanagadeen unuambe kawaa so kema kankebuya. Kanagen tuun tuun yononon kululuun tuun somata motoonggo koloogi galen motoongonon galen koma onono laligowuya.

¹⁷ Amanon kokaembaajon ama nii utanon jopagon nomakeja: Niinon laaligona mesaon mombo gbilin laligon umanja. Ii Amawaa jaanon sokonja. ¹⁸ Laaligona mononon mende nuambaato, ii neeno qeleema mesaomanja. Amananon jen koton nono neeno laaligona qeleema mesaomanja ano iikawaa gematanon mombo gbilin laligon umanja. Ku-usun kaanja ii noonon eja.”

¹⁹ Jiisasnon qaa ii jerotiwaajon ama Juuda jotamemeya yonoo batugianon ninonjinon mombo kolooro. ²⁰ Yonoononga mamaganon kokaen jegi, “Omenon utanon kemerota laligon kaama anja. Mono naambaajon qaaya mobonaga? Mono mesaowonja.”

²¹ Tosianon jegi, “Qaa kaanja ii kokojinjin ejawaa qaa kaanja qaago. Omenon mono jaagoo ejemba yonoo jaagia nomaen metoonaga?” Kaen amigi.

Juuda jotamemeya yononon Jiisas gema qegi.

* **10:14-15:** Mat 11.27; Luuk 10.22

²² Wala eenanōn jiwowōn jigo koma konjoratin naguya horogi. Ii gbani so romonōn kendombaa aisoowombaaōn* Jerusalem ajoroogi. Kamban iikanōn kan kuuro konjuru kamban sanōnāa uutanōn laligogi.

²³ Jiisasnōn jiwowōn jigowaa toton uutanōn kin Solomombaa somben saraŋawo qagiti, kanōn kema liligoro. ²⁴ Kema liligoro Juuda jotamemeya yoŋonōn kan liligon muŋ kokaen qisin mugi, “Kaniaga kolatina mono kamban dawi toroqen mambombombaaōn mojan? Gii Hamoqeqe Toya koloojan me qaago, ii mono asuganōn jena mobon.”

²⁵ Kaen jen qisin mugi Jiisasnōn kokaen meleema oŋono, “Nii jewe mogito, oŋo noo qaana ii mende moma laariju. Niinōn Amanaa qatanōn angoletō amakejeni, iikanōn mono kania inisaama nanōn qendeema oŋomakeja. ²⁶ Ii nanōn qendeema oŋomakejato, oŋo noo lama tuun uutanōn mende laligojutiwaajōn ama qaana mende moma laarinkeju.

²⁷ “Niinōn lamauruna moma oŋombe yoŋonōn kaanagadeen noo qaa arona moma nii notaankeju. ²⁸ Niinōn laligo kombombanja oŋombe letoma kamban moŋonōn mende toton tiwilaawuya. Moŋonōn moŋo ii noo boronanōn mende horon kondeema oŋombaa. ²⁹ Noo Amananōn ii noo boronanōn oŋoonoti, iinōn kuuya unuugun uuta kolooja. Kawaajōn kuuyanōn ii noo Amanaa borianōn horon kondeema oŋombombaaōn amamaawuya. ³⁰ Nii ano Ama noronōn mono motoŋgo koloon laligojo.”

³¹ Jiisasnōn kaen jero Juuda jotamemeya yoŋonōn mombo namonōn jamo amboranōn iikanōn gilin qewombaaōn angi. ³² Kaen angito, kokaen jen oŋono, “Amanōn nemun koma nono angoletō somata mamaga ama mewe iigiti, iyoŋoonōn mono naa mombaaōn romonōn nii jamonōn gilin nuwombaaōn moju?”

³³ *Jen oŋono Juuda yoŋonōn meleema jegi, “Nononōn angoletō somata anatiwaajōn ama mende jamonōn gilin guwombaaōn anjonto, Anutu mepaqepae ama mujaniwaa irona ama gombona. Gii balon ejaga ano selega een men uma Anutu kaana koloombaajōn jejan.”

³⁴ *Kaen jegi Jiisasnōn meleema oŋono, “Buŋa Terenōn Kana qaa moŋ kokaen oogita eja, ‘Anutu niinōn jewe: Oŋo mono noo bensakonuruna kolooju.’ ³⁵ Buŋa Terewaa qaa ii mono mende janōn qaombaato, powowōn ewaa. Kawaajōn Anutunōn qaaya ano kan ejemba buŋagiaga kolooroti, Anutunōn yoŋoo qagia ‘bensakonuruna’ kaen qama oŋono. ³⁶ Ejemba omaya kaen qama oŋonoto, Amanōn eja men sorain wasiro namonōn kamaaroti, oŋonōn mono nomaen ama iwaajōn kokaen jeju, ‘Gii Anutu mepaqepae ama muŋ laligojan.’ Niinōn ‘Anutuwa meria koloojen,’ qaa kaen jewe oŋonōn mono naambaajōn ii mogi mende sokonja? Oŋo Anutuwaanōn Buŋa qaa ii qeju me?

³⁷ “Gawōn menkejeni, ii iigi Amanaa nanamemembaa so mende amakeji een, mono mende moma laarin nombu. ³⁸ Amanaa nanamemembaa so ama men laligojeni een, kania kaan iima mono moma laarin nombu. Ii qaanaajōn ama mende moma laariwuyagati een, mono angoletonaajōn ama kilen moma laarin nombuya. Amanōn niwo qokotaan nanja ano niinōn Amawo qokotaan nanjeni, oŋo iikawaa kania moma sorogōn asariwuti-waajōn koi jejen.”

³⁹ Jiisasnōn kaen jero mombo men somonowombaaōn mogito, boro baagianōn qosoma kamaan keno.

⁴⁰ *Oŋomesaōn Jordan apu gowoya koton mombo leegen kema Jonōn wala oomulu men oŋoma laligoroti, kanōn keuma kamban tosaan toroqen iikanōn laligoro.

* **10:22:** Kendon qata Hanuka ii Disemba 25 kanain ween 8 kawaa so rama aisoogi. Miri kuuyanōn kiwa ootirigi asariro gere seja kululuun rii qama korisoro angi. * **10:33:** Lew 24.16 * **10:34:** Ond 82.6 * **10:40:** Jon 1.28

⁴¹ Iikanonj laligoro ejemba mamaganonj iwaanonj kouma iima kokaenj jegi, “Jononj angoletoto motoonggo monj mende meroto, qaa kuuya eja koi kawaajonj jeroti, ii mono qaa hona jenj laligoro.” ⁴² Kougiti, iyonoononjga mamaganonj uugia meleema moma laarinj mugii. Kianj.

11

Jiisaswaa alia Lazarusnonj komuro.

¹ *Betani taononja eja monj qata Lazarus iikanonj ji kiro ero. Maria ano Marta daremunj yorononj Betani taonj iikanonj laligori. ² *Maria iikanonj Ponj apu koowaya-wononj morinj wajj juyanonj kania kerenj mero. Lazarus ji kiro eroti, ii iwaa naanaga. ³ Lazarusnonj ji kiro ero naanwoitanonj buju qaa kokaenj ani Jiisaswaanonj keno, “Ponj moba, wombo alaganonj mono ji kiro eja.”

⁴ Buju ii kenoto, Jiisasnonj ii moma kokaenj jero, “Ji iikanonj eja alana komuwaati-waajonj ama mende koloonj muro eja. Iikawaajonj qaagoto, Anutuwaa Merianonj ii menj qeangoro ejembanonj kania ii iima kotonj Anutu mepeseegi qabunayanonj asarinj seiroti Siwewaa akadamuyawo kolooowa. Ji ii iikawaajonj ama koloonj muro.”

⁵ Jiisasnonj Marta, iwaa koga ano naanagara Lazarus yonoojonj uuta ero laligoro. ⁶ Kaenj laligoroto, kilenj jiaa bujuya moma gomanj laligoroti, iikanondeenj weenj woi toroqenj laligoro. ⁷ Ii laligoro kambaenj ii tegoro gowokouruta yonoojonj kokaenj injjoro, “Anana mono Judia prowinsnonj eleema kembonja.”

⁸ Kaenj jero meleenji, “Somatanana, Juuda yonononj indigenj kaparanj koma jamononj gilinj guwombaajonj angii. Kawaajonj mombo Judia eleema kemambaajonj jejanj, ii mende sokonja.”

⁹ Kaenj meleenji Jiisasnonj qaa kokaenj jero, “Weembaa auaya 12 ejuti, mononj kawaa asasaganonj kana kembati, ii mono iwoi mononj qenj mizimizi mende menj mubaa. Balombaa asasaganonj asarinj muro saanonj iima kembaa. ¹⁰ Saanonj kembato, mononj kiwaya mende enj muro gomantiinjanonj kematou-kantou kembati, iinonj mono kema qenj mizimizi mewaa.” ¹¹ Qaa ii jengo kokaenj injjoro, “Alanana Lazarusnonj gaonj ejato, niinonj kema gaononjga mindiiwe waabaa.”

¹² Qaa ii moma kokaenj jegi moro, “Ponj, onjanonj gaonj eji eenj, mono saanonj enj qeangowaa.”

¹³ Jiisasnonj Lazarus komurotiwaa qaa saanja jeroto, gowoko yonononj ‘Gaonga eja,’ jeroti, iikawaa moma bimbimgonj qaa kania mende moma kotogi. ¹⁴ Mende moma kotogitiwaajonj Jiisasnonj asuganonj jokoloonj jero, “Lazarusnonj komurota eja. ¹⁵ Niinonj iwo mende laligowe komurotiwaajonj niinonj kema menj gbiliwe waaro iigi momalaaringianonj kotiiwaa. Kaenj kolooro onoojonj aisoonj oyanboyanawo moma jejenj. Mono waagi iwaanonj kembonja.”

¹⁶ Kaenj jokolooro Tomas qata monj Sunesune qagiti, iinonj gowoko alauruta yonoojonj kokaenj injjoro, “Anana saanonj motoonj iikanonj kembonja. Kemago iwo komuwonja.” Kianj.

Laaligo Toyanonj naanwoita uugara menj saoliro.

¹⁷ Lazarusnonj komunj weenj 4 mono qasirinonj ero tegoro Jiisasnonj kouro bujuya kaenj jegi moro. ¹⁸ Betani taonj ii Jerusalem siti mesaonj 3 kilomiita kekenjaa so kosere ero. ¹⁹ Kawaajonj Juuda ejemba mamaganonj Marta Maria naanagara komurotiwaajonj ‘Songonj iriibonja,’ jenj kanj ragii.

²⁰ Ragi Martanonj “Jiisas kaja,” jegi moma miri mesaonj kananonj kema mokoloroto, Marianonj mirinonj raro. ²¹ Kananonj mokoloonj kokaenj ijoro, “Ponj, giinonj kokaenj laligonagati eenj, naanjanonj mono mende komunaga. ²² Mende komunagato, giinonj

* 11:1: Luuk 10.38-39 * 11:2: Jon 12.3

kamban kokaamba kaanjadeen Anutuwaajon iwoi mombaajon qama kooliwaati een, ii kuuya saanon moma gono mokoloowaga, iikaan mojen.”

²³ Qaa ii moma Jiisasnon ijoro, “Goo naanganon mono gbilin waabaa.”

²⁴ Ii moma Martanon jero, “Balombaa kamban tetegoyanon koomuya yononon waabuti, iinon mono kamban somata iikanon gbilin waabaati, ii moma yagojen.”

²⁵ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Koomunonga waawaataa Toya ii niinon koloojen. Neeno Laaligo kotigaa Toya koloojen. Iikawaajon monnon nii moma laarin nonji, iinon komuwaato, kilen toroqen laligon kotiin laligowaa. ²⁶ Monnon mon namonon laligon moma laarin nombaati een, iinon mono kamban monnon koomu kom-bombanja mende komuwaa. Qaago. Qaa ii moma laarijan me qaago?”

²⁷ Martanon qaa ii moma jero, “Oo Pon, ii moma laarijen. Giinon Anutuwaa Meria koloojan. Hamoqeqe Toya Kraist namonon asugiwaatiwaa jegiti, giinon mono ii koloojan. Kaen moma laarijen.” Kian.

Jiisasnon saaro jaunanon kamaaro.

²⁸ Martanon qaa kaen jen mirianon eleema kema koga Mariawaajon olon jero goraayanon karo ijoro, “Boinon kan kananon nama goojon endu kema iibagiwaajon jeja.”

²⁹ Kaen jero Marianon qaa ii moma iikanondeen ii mesaon Jiisaswaanon keno. ³⁰ Kenoto, Jiisasnon miri sombenon mende kouro endu Martanon kana somatanon mokoloon iiroti, iikanondeen nano. ³¹ Juuda ejemba yononon Mariawo miri uutanon uuta men saoliwombaajon ragi Marianon uulanawo waama seleenjen kamaan keno iima kokaen romonjon jegi, “Iinon mono qasirionon kema saabaa.” Kaen jen iwaa gematanon otaan kenji.

³² Marianon kema Jiisas nanotinon keuma iima kanianon usugon kamaan kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon koi laligonagati een, naanjanon mono mende komunaga.”

³³ Kaen jen silama qama saaro Juuda ejemba iwo kan nanjon motoon saagiti, Jiisasnon ii iima basusuya kolaano jaaya kalilingoro kana boria jenenawo ororo. ³⁴ Jenenawo ororo qisin onono, “Ii dakanon angi eja?” Qisin onono jegi moro, “Pon, kokaen kan iiba!”

³⁵ Kaen jegi Jiisasnon saaro. ³⁶ Saaro Juuda ejemba yononon iima jegi, “Yei! Mono aliaajon siin mamaga en muro laligonkeja”

³⁷ Kaen jegito, tosiannon qaa ii qen kokaen jegi, “Jaago ejemba jaagia metoon laligoroti een, mono saanon Lazarus jero mende komunaga me?” Kian.

Jiisasnon Lazarus men gbiliro koomunonga waaro.

³⁸ Kaen tondu jegi Jiisaswaa wosoya mombo popoliiro jaaya kalilingoro qasirionon keno. Qasirionon kema iwoi kokaen iiro: Jamo oota uroroon qamoya iikawaa uutanon ama naguya jamo somatanon koma kojangigi raro. ³⁹ Ii iima kokaen jero, “Mono jamo qizizingogi kema.” Kaen jero eja komurotiwaa naan Marta iinon kokaen ijoro, “Oo Ponna, ween 4 ejiwaajon mono moronawo kolooja.”

⁴⁰ Jiisasnon ii moma Martawaajon kokaen jero, “Gii moma laarin nonagati een, Anutuwaa ku-usunanon akadamyawo asugiro inaga. Wala qaa kaen gijowe me qaago?”

⁴¹ Kaen jero jamo qizizingogi keno Jiisasnon eu uuro uro kokaen jero, “Ama, gii qamakoolina mojanjawaajon ama ‘Keraqeeango awaa!’ jen gonjen. ⁴² Gii kamban so qamakoolina momakejani, mojento, giinon wasin nona namonon kamaaweti, ejemba tuun somata liligon noma koi nanjuti, iyononon ii moma moma laariwutiwaajon ama qaa koi jejen.”

⁴³ Kaen jen aroya men waama kotakota qama kokaen jero, “Lazarus, gii mono waama kawa!” ⁴⁴ Kaen qaro eja koomuya iinon gbilin waama kaaro. Kana boria opo

jakaŋa taanŋanŋ esuun jaasewaŋa sibenŋ pipiin somŋŋogi ero. Erola waama opo dundunawo karo. Kaen karo Jiisasnŋ jero, “Mono dundunŋ isanŋi saanŋ kamba.” Kian.

Juuda galen yononŋ Jiisas komuwaatiwaa anŋonanŋ anŋi.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2

⁴⁵ Juuda ejemba Mariawaanon koma Jiisasnŋ iwoi ano iigiti, iyonoonŋga mamaganŋ uugia meleema Jiisas moma laarin mugi. ⁴⁶ Moma laarin mugito, tosanŋ Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) yonoonŋ kema Jiisasnŋ iwoi anoti, iikawaa sunduya injogi.

⁴⁷ Ii injogi jigo gawŋ galen ano Farisii yononŋ jigo kaunsol jotamemeya horŋ onŋŋi ajoroogi kokaen jegi, “Eja iikanŋ anŋoleto ku-usunawo ambembo menkejiwaajŋ ii mono nomaen ama munin sokonaga? ⁴⁸ Kondianŋŋŋ iwoi mon mende ama munin toroŋ kaen ama laligowaati een, mono ejemba korebore ii moma laarin mubuyaga. Kaen anŋi Rom gawman yonŋo irinŋia soono kan nononana jiwowŋ jigonana ano ejemba tuun somata koi nunuanŋi een toton laligowombo.”

⁴⁹ Kaen jen ragi yonoonŋga mon qata Kaiapas iinŋ gbanii iikanŋ jigo gawŋ galen waŋa koloon gawŋ ii men laligoro. Iinŋ waama gejatotoo qaa kokaen injoro, “Onŋ uu momogiaa oota kaanideen mende tooja. ⁵⁰ Onŋ qaa koi saanŋ mende gosiju: Nono ejemba tuun somata korebore tiwilaanin lombo somata qatawo koloowabo. Kawaajŋ eja motoonŋonŋ Juuda tuun somata nonoo aisenana men downana komuro sokombaa.”

⁵¹ Iinŋ qaa ii iyanŋa aroyanŋ mende kolooro jeroto, gbanii iikanŋ jigo gawŋ galen waŋa laligorotiwaajŋ ama anŋ qaayaa kania mende moma gejatotoo qaa jero, “Jiisasnŋ ejemba tuun somata nonoonŋ ama komuro sokombaa.” Qaa ii honŋa jero. ⁵² Juuda ejemba tuun somata nonoonŋadeen mende komuroto, Anutuwaanŋ uumeleen kanageso balŋ so deenqeema laligojŋi, anana kaanagadeen mindirin nonono uumeleen tuun motoonŋo koloon laligowombaaajŋ komuro. Komuwaatiwaa qaaya ii waladeen jero.

⁵³ Ween iikanondeen kanain jotamemeya yononŋ ajoroŋ kaen amin moma Jiisas komuwaatiwaa qaaya jen kotiin arenŋ anŋi. ⁵⁴ Kawaajŋ Jiisasnŋ toroŋ Juuda yonŋo batugianŋ asuganŋ mende kema kan laligoro. Kaen qaagoto, onmesaŋ balŋ qararanŋkonŋaa goraayanŋ keno. Iikanŋ kema taŋ qata Efraim kanŋ keuma gowokouruta yonŋowo iyanŋiodeen laligogi.

⁵⁵ Juuda nonoonŋ kiankomu kendonŋ toriro.* Kawaajŋ Juuda ejemba mamaganŋ goman so mirigia mesaŋ koma konjoratin aowombaaajŋ moma Jerusalem sitinŋ ugi. ⁵⁶ Jiisas monŋama laligon jiwowŋ jigowaa toton uutanŋ nama amin moma kokaen qisin aogi, “Jiisasnŋ korisoro kendombaaajŋ koi kanaga me qaago? Nomaen moju?”

⁵⁷ Kaen qisin aogito, jigo gawŋ galen ano Farisii yononŋ jenkotoo qaa kokaen anŋi seiŋ, “Monŋŋ Jiisaswaa en raraya iima mobaati, iinŋ mono nonoonŋ kan bujuya jero moma kema men somŋŋowŋa.” Kian.

12

Marianŋ Jiisas kowu unkoowayawonŋ moriro.

Mat 26.6-13; Maak 14.3-9

¹ Anutunŋ wala eenanŋ niniima koboon nunuuguroti, iikawaa kiankomu kendonŋanŋ torin ween 6 tegoro kanŋ kan kuumambaaajŋ ano. Jiisasnŋ kamban

* **11:55:** Kendon qata Koon qaanon Pasowa jeju. Anutunŋ wala eenanŋ Israel ejemba niniima koboon nunuuguroti, iikawaajŋ gbanii so kamban ama aisoŋkegi. Eksodus 12.15

kanon goman qata Betani kanon keno. Wala eja qata Lazarus men gbiliro koomunonga waama laligoroti, mono iwaa mirinon keuro. ² Iikanon keuro Jiisas goda qen mubombaajon miri monon nene onj mozozongogi. Martanon onj rindeema koma ononoto, eja Jiisaswo motoon rama nene negiti, Lazarusnon iyonoo batugianon raro.

³ *Kaen ragi Marianon kele kaaro mon binj 500 gram ii men Jiisaswaanon karo. Kaaro ii apu unkoowagawo honj qata naad sewanj uuta somataga iikanon saa qegetaga. Iinon ii men kan simin kuma Jiisas kanianon qibibirin morin wan juyanon motoro toboriro. Kaen kolooro miri uutanon ragiti, ii apuwaa moronanon pumpungon sokoma ero mogi.

⁴ Kaen kolooro Jiisaswaa gowokouruta yonoononga mon qata Juudas Iskariot, kanagen Jiisas memelolo meroti, eja iikanon qotogon mun kokaen jero, ⁵ “Apu unkoowagawo ii mono naambaajon sewanj mewutiwaajon mende anja? Yei, mangaa siita! Ii anagati een, mono ween 300:waa tawaya (Kina 6,000) kawaa so kitonaga. Ii ejemba wanaya ononin sokonaga.” ⁶ Kaen jeroto, qaa ii ejemba wanaya yonoojon majakaka morotiwaajon ama mende jero. Yonoojon ama qaagoto, yongoro meme ejaga laligon kulukululuu monen gesogia galen kono monen anji kemero iikanon kitia iyanajon men laligoro. Mono kawaaajon ama ii jero.

⁷ Kaen jero Jiisasnon injoro, “Ono emba koi mono mende jen mubu. Niinon komuwe ron koma nombutiwaa kambanj torijiwaajon saanon selen apu unkoowayawonon nomorija. ⁸ Ejemba wanaya ii mono kambanj so batugianon laligonkejuto, niinon onowo kambanj kambanj mende laligomanj.” Kianj.

Lazarus qewombaa qaa somonjon anjon anji.

⁹ Jiisasnon Betani gomanon laligoroti, ii Juuda ejemba tuun mamaganon moma kanon kagi. Jiisaswaaajongadeen mende kagito, Lazarus koomunonga men gbiliro waaroti, ii motoon iibombaajon leele mujon horon kougi. ¹⁰ Kaen kougito, jigo gawon galen yononon “Lazarus kaanagadeen qenin komuwa,” jen qaa somongogi. ¹¹ Juuda ejemba mamaganon Lazaruswaaajon ama Betani kema uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kawaaajon qaa kaen somongogi. Kianj.

Jiisas Jerusalem uro mare kongi.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40

¹² Kaen anji en waama iikanon ejemba tuunlelembenon kiankomu kendombaajon Jerusalem sitinon kouma laligogiti, iyononon buju qaa kokaen mogi, “Jiisasnon Jerusalem kamambaajon kananon kaja.” ¹³ *Qaa kaen moma tombi boria senawo men kananon mokolon iibombaajon kema kokaen jen qagi,

“Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepeseejon. Pombaa qanon kaji, Anutunon mono ii kotuegowa! Israel nonoo Kin Ponjana oowe oowe!”

¹⁴ Jiisasnon dongi melaa mon mokolon kawaa qaganon uma raro. Ii gejatootoo qaa mon kokaen oogita ejiwaa so kolooro,

¹⁵ “Oo Jerusalem ejemba Zaion baanj laligon rajuti, onj mono mobu, onoo Kin Ponjianon mono kawaa.

Dongi melaawaa qaganon rama kawaa. Kawaaajon keegia mono mende mobu.”

¹⁶ Jiisaswaa gowokourutanon iwoi kolooroti, iikawaa kania wala mende moma kotogito, kanagen saanon moma asarigi. Jiisasnon Siwenon uma asamararanawo laligoroti, qaa ii kambanj iikanon romonjon kokaen jegi, “Ahaa! Qaa ii mono Jiisaswaaajon oogita eja ano ejembanon qaa iikawaa so ama mugi honawo kolooro.”

¹⁷ Ejemba Jiisaswo Betani laligogiti, iyononon dangunu kaanj nama bujuya jen seigi. Jiisasnon Lazarus qaro koomunonga gbilin waama qasiriwaa jamo kobaa mesaon kouro ejemba tuunon iigiti, iyononon Jiisaswaa kania nanjon jen jen asarigi.

* **12:3:** Luuk 7.37-38; Dut 15.11 * **12:13:** Ond 118.25, 26; Zek 9.9

¹⁸ Jiisasnon angoletu ii meroti, qaa ii mogitiwaajon ama ejemba tuun somatanon luluuma koma horon mubombaaajon kenji.

¹⁹ Kaen kenji Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) yononon iyangiodeen amin moma kokaen jegi, “Mobu. Balonɔ balonɔ ejemba yononon mono luluuma horon iwaa gematanon kemakeju ano nono qaa gawon iikayadeen men bimbimgonin hona mon mende kolooja.” Kian.

Griik ejemba tosonianon Jiisas monganji.

²⁰ Juuda ejemba kiankomu kendombaaajon Jerusalem sitinon uma Anutu waeya men mepeseegiti, iyonoo batugianon Griik ejemba tosaana motoon laligogi. ²¹ Yononon gowoko qata Filip iwaanon kagi. Filipnon Galili prowinswaa taon qata Betsaida kawaa ejaga laligoro. Griik yononon iwaanon kan qisin kokaen ijogi moro, “Somatanana, nono ainananon Jiisas iibombaaajon mojon.”

²² Kaen ijogi moma Andruuwaanon kema qaa ii ijoro. Jero moma motoon kema Jiisas jeri moro. ²³ Qaa ii moma meleema kokaen jero, “Siwewaa asamararanon Siwe gomambaa Eja Honɔ iwaanon mombo asugin kotooro asariwaati, iikawaa kambanjon mono torija. ²⁴ Niinon koomunaa sare qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Yagon kota namonon mende kemen jumbaati een, mono een iikayadeen ewaa. Kaen een ewaato, kemen jumbaati een, kuragayanon mono juma ondonbondon waaro hona mamaga sogowaa.

²⁵ *²⁵ “Kawaa so daen yononon laaligogia iyangiaajon anjon koma iyangiaa jaajaa si- iseweweya qaa laligowombaaajon siina momakeji, iyonoo laaligogianon mono soowaa. Kaen soowaato, monjon mon iyanɔa laaligoya goragora ama nijegenɔ ama nombati, iinon mono laaligo hona ondonbondonawo mokolon tetegoya qaa kotiin laligon ubaa. ²⁶ Monjon nii welen qen nomambaaajon jeji, iinon mono nii notaan laligoro sokombaa. Welena qenkeji, mono nii kema kan laligomanati, iikanon kaanagadeen niwo laligowaa. Monjon niwo laligon welena qen nomakeji, Amanon mono ii goda qen muro laligowaa.” Kian.

Jiisasnon komun gbiliwaatiwaa qaa saana jero.

²⁷ Jiisasnon jero, “Wosona keteda koi kouma gojono bana kuuro laligojen. Mono nomaen jewanaga? Qaa monganjen. Oo Ama, gii saanon konjilin aua kamban kokanona metogon nomba. Kilen kokaembaajon kaen mende qama koolimana: Aua koi kawaa siimboboloya ii mokosinjon bosimanjwaajon ama geenjo qananon anjan. ²⁸ Oo Ama, gii mono geenɔa akadamuga ama noma qabunaga men somariwa.” Kaen qama kooliro Siwenonɔa qaa kokaen kolooro, “Niinon akadamuna ama goma kanon qabunana men somariwe ano toroqen men somariwe sein kembaa.”

²⁹ Qaa ii kolooro ejemba tuun nanji yononon ii moma jegi, “Pilisik qendan qaja.” Tosianon jegi, “Siwe gajoba monjon iwaajon qaa ijoro otona mojon.”

³⁰ Kaen kaen jegi kokaen injjoro, “Oton ii noojon ama mende koloojato, ii onoojon ama kolooja. ³¹ Kamban kokaamba gomanɔ gomanɔ ejemba nanamemen bologa otaankejuti, iyonoo gosigosi kambanjonon mono ba koma ononja. Anutunon yonoo qaagia jen tegon irona meleema onono qagianon ubaatiwaajon anja. Kamban kokaamba Anutunon Kilenɔa Ponɔ goman so galen koma onomakeji, mono ii konjono seleenjen kamaawaatiwaajon anja. ³² Iinon kamaawaato, noojona kokaen koloowaa: Ejembanon balononɔa noma kanakeewan kosigogi uma nambe kana kolooro ejemba goman so horon onombe luluuma noonon kan tuun men nambuya.” ³³ Ii koomu nomaana komuwaati, iikawaa qaa saana kaen injjoro mogi.

* **12:25:** Mat 10.39; 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33

³⁴ *Ejemba tuun yononon ii moma kokaen ijogi, “Nono Kana qaa weenjon kokaen mojon, ‘Kraistnon mende komun tetegoya qaa laligon uma laligowaa.’ Giinon naambaajona kokaen ninijojan, ‘Siwe gomambaa Eja Honja namononga men kosigogi kanakeewan uma nambaa.’ Siwe gomambaa Eja Honja ii moronon?”

³⁵ Ii moma meleema onono, “Asasaganon kamban torodaamon mombo batugianon asarin laligowaa. Pangamanon qagianon uma turun onono kawaa bunja koloowubotiwaaajon mono asasaganon kema kan laligowu. Asasaganon en onombaatiwaa so mono asasaganon laligowuya. Moronon pangamanon jibujabu kema kankeji, mono dakanon keubaati, ii mende moja. ³⁶ Kawaaajon asasaganon kamban dawo onowo laligowaati, kamban iikanon ii mono uutanon moma anjon koma laligowu. Asasagaa kanageso koloon laligowutiwaaajon mono asasaga ii moma laarin laligowu.” Jiisasnon qaa kaen jen onomesaon asanjon keno. Kian.

Juuda somata yonoo uukotiigianon mende looriro.

³⁷ Jiisasnon angoletto mamaga men laligoro Juuda galen yononon ii jaagianon iigito, kilen ii mende moma laarin mun silemale laligogi. ³⁸ *Kaen laligogi gejatootoo eja Aisaiawaanon qaa mon ii honawo kolooro. Iinon qaa ii kokaen oorota eja,

“Oo Pon, nononon Bunja qaa jen asarin uugia kuun onomakejonto, moronon ii moma laarinaga?

Ponon ku-usunja ii mono morowaajona isaano moma asariwaa?”

³⁹ Hamoqeqe Toya moma laarin mubombaajon bimonon amamaagiti, Aisaianon iikawaa kania moma qaa mon waladeen kokaen jen oorota eja,

⁴⁰ “Iyangiaa jaagianon iwoi iima kania iima kotowubo me uugianon qaa kania moma asariwubo. Ii moma asarin uugia meleembubo.

Uugia meleengi men qeangon onomambo. Iinon kaen koloowabotiwaaajon ejemba jaagia men goon uugia gojono laligoju.”

⁴¹ Jiisasnon Siwewaa asamararanon asarin laligoro Aisaianon kaen iima kania jen asarin qaa ii jero.

⁴² Jotamemeya ano galenkonkon eja yonoononga mamaganon kaanagadeen Jiisas moma laarigito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon qamakooli miri tuunonnga konjoma onombubotiwaaajon ii asuganon mende jokoloogi. ⁴³ Ejembanon mepeseen onombutiwaaajon kaparan kongito, Anutunon mepeseen onombaatiwaaajon ii gemasologen angi. Kian.

Jiisaswaa qaayanon ejemba gosin qaanana jen tegowaa.

⁴⁴ Tosianon kaen angito, Jiisasnon qama kokaen jero, “Mononon moma laarin nonji, iinon niigadeen mende moma laarin nonjato, moronon wasin nonoti, ii kaanagadeen moma laarin muja. ⁴⁵ Mononon nii niima mono wasin nonoti, ii kaanagadeen iimakeja.

⁴⁶ Ejemba mon nii moma laarin nonji, iinon mono pangamanon qokotaan laligowabo. Kawaaajon niinon kamaan asugin gomaņa gomaņa onoo asasagagiaga kolooweta laligojen.

⁴⁷ “Niinon kamaan asugin gomaņa gomaņa onoo qaagia jen tegomambaajon ama mende kaweto, ejemba balon so hamo qen onombe kamban kokaamba letoma Siwewaa bunja koloowuti-waaajon ama kaweta laligojen. Kawaaajon ejemba noo Bunja qaana moma mende ten koma otaankejuti een, niinon iyonoo qaagia mende jen tegomaņa. ⁴⁸ Daen yononon jejewili ama noma Bunja qaana mende moma anjon konjuti, iyonoo jen teegogianon mono kokaen koloowaa: Niinon Bunja qaa jewe mogiti, qaa iikanon mono kamban somatanon qaagia jen tegoro siimbobolo iikawaa so mobuya.

* **12:34:** Ond 110.4; Ais 9.7; Eze 37.25; Dan 7.14 * **12:38:** Ais 53.1; 6.10

⁴⁹ “Kania kokaembaajon kaen koloowaa: Niinon Buṛa qaa jen laligoweti, ii qaa omaya qaagoto, ii neenaa ainanonga mende kolooro jen laligon koube. Kaen qaagoto, Ama wasin nonoti, ii anjo qaa je nomaen jemaṛati, iikawaa jen koton nono jen laligon koujen. ⁵⁰ Amawaanon jenkotoo iikanon mono onjo laaligo kotakotanon ama onjomakeja, ii mojen. Kawaajon Amananon ii jemaṛatiwaaajon jen koton nonoti, mono iikawaa so Buṛa qaa jenkejen.” Kianj.

13

Jiisasnon gowoko yoṇoo kanagia songbano.

¹ Kianjkomu kendonon* toriro Jiisasnon kania kokaen moma yagoro, ‘Namo mesaon Amananon umambaa kambaanon mono torija.’ Kaen moma yagon iyanṛaa alauruta namonon laligogiti, ii uutanon jopagon onjoma laligon tetegyanon iikanon kaanagadeen uujopaya ii qendeema onono.

² Komuwaatiwaa kambaanon kan kuumambaajon ano kambaṛ monon goman-tiinṛaa nene newombaaajon ajoroon motoon raji iwoi kokaen kolooro: Saimon Iskariot-waa meria qata Juudas ii Satanon sololoodabororo. Jiisas memelolo men mubaatiwaa qaaya ii saje anota uutanon kemero moma raro. ³ Jiisasnon iyanṛaa kania ii kokaen moma kotoro, ‘Amanon iwoi kuuyaa ku-usuṛa ii noo boronanon ano Anutuwaanonga kamaan laligon mombo iwaanon umambaajon anjen.’

⁴ Kania kaen moma koton nene neṛ ragitinonga waama malekuya kotogon gawom-baa opo jokaṇa mon men batuyanon kokosiin somongoro. ⁵ Ii somongon apu juunon molaaro kemero kanain gowokouruta yoṇoo kanagia songbano. Songbandaboron keren jokaṇa (selemotoo) batuyanon kokosiin somongoroti, iikanon kanagia motoro. ⁶ Songbama kema Saimon Piitowaa kanianon kouro kokaen ijoro, “Oo Pon gii welenqeṛ kamaanqeṛeta qaago. Giinon noo kanana songbana mende sokombaa.”

⁷ Kaen jero moma kokaen meleeno, “Iwoi keteda koi anjeni, giinon iikawaa kania kambaṛ kokaamba mende moma kotojanto, kanagenon ii saanon moma asarin laligowaga.”

⁸ Meleeno kokaen kaparan koma jero, “Gii mono noo kanana kambaṛ monon qaago totoon songbambaga.” Kaen jero kokaen ijoro, “Niinon gii mende songbama gomaṇati een, gii mono noo gowokona toroṇen laligomambaajon amamaawaga.”

⁹ Kaen ijoro Saimon Piitonon birindin aarun meleeno, “Pon, kawaajon gii kanana-gadeen qaagoto, borona ano waṇna ii motoon songbamba.”

¹⁰ Kaen meleeno kokaen ijoro, “Monon apu arin karo kania kaanjadeen songbanin jewonṛ qaa tataanṛkota koloowaa. Onjo kuuya soraaya koloodaborojuto, mo-tonṛgoyanon soraaya mende kolooja.” ¹¹ Moronon memelolo men mumambaajon anoti, Jiisasnon ii moma kawaajon kokaen jero, “Onjo kuuya soraaya mende kolooju.”

¹² *Kanagia songbandaboron malekuya mombo mouma kamaan raro nene negi kokaen qisin onjoma jero, “Niinon iwoi ama ononjeni, onjo iikawaa kania moma asariju me qaago? ¹³ Onjo noojon ‘Boi!’ ano ‘Pon!’ kaen noomakeju ano niinon ii honṛ koloojen. Kawaajon ii soyanon jenkeju. ¹⁴ Niinon onjo Pon Boigia koloon welenqeṛ kamaanqeṛeta sili men kanagia songbanjeni een, ononon mono kaanjadeen men kamaan aon welenqeṛ koloon kanagia songbama aon laligogi sokombaa. Ii mono gawonṛgiaga.

¹⁵ “Niinon ama qendeema ononjeni, onjo mono iikawaa so nanṛgon welen qen aon laligowu. Kaen laligowutiwaaajon iikawaa silia niinon kete qendeema onombe iiju. Ii romongon iikawaa tania otaagi sokombaa. ¹⁶ *Niinon qaa honṛa toon mon

* **13:1:** Anutunon wala eenanon Israel ejemba niniima koboon nunuuguroti, kendon iikawaa qata Koon qaanon Pasowa jeju. Eksodus 12.15 * **13:12:** Luuk 22.27 * **13:16:** Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 15.20

kokaen injiowe mobu: Welenqeqenon kamaanqeqeta kolooro toyanon uuta koloaja. Gowokonon boiya ugun uuta koloomambaajon amamaawaa. Kaanagadeen eja pon monon gajobaya wasiro qele kema gawon menkeji, iinon mono ponaa baatanon laligonkeja. ¹⁷ Ono qaa kota ii kete moma kotoju. Kawaajon selememe mesaon alaurugia yonoo newo baagianon kema laligowuti een, niinon mono onoojon 'Ia simbawonawo!' jemaŋa." Kian.

Monon memelolo men mubaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.20-25; Maak 14.17-21; Luuk 22.21-23

¹⁸ *"Qaa jejen, ii mono ono kuuya mende unuanja. Niinon moroga meweengon unuambeti, yonoo kaniagia ii saanon moma kotojen. Kaen laligojento, Buŋa Tere mon iikanon honawo kolooro sokombaa. Qaa ii kokaen, 'Monon niwo nene motoon nejoti, iinon mono kebelele ama gbakoyanon riitama noma numambaajon jojorija.'†

¹⁹ "Nii hona kanagen koloowaatiwaa qaayaga wala jejen. Kawaajon hona koloowaati, ono kambaŋ iikanon noo kanana moma asarin kokaen jewuya, 'Ahaa! Laaligowaa kania kambaŋ so laligon kouma laligoroti, iinon mono ii koloaja.' Kaen jen moma laarin nombutiwaajon niinon qaa ii waladeen asuganon jewe moju.

²⁰ *"Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Niinon ejemba mon wasiwe gawon memambaajon karo monon ii koma horoji, iinon mono nii kaaniadeen koma horon nombaa. Kaaniadeen nii koma horon nonji, iinon moronon wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa."

²¹ Jiisasnon qaa kaen jen wosia kouma gojoma jumambaajon ano qaa inisaama kokaen injoro, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Onoononga monon nii memelolo men nombaa."

²² Kaen injoro gowokourutanon iyangia kunkalilin uun aigigiin ana ana kokaen romongogi, 'Mono morowaajona jeja?' Kaen romongon uuwoi tompiririn ragi.

²³ Tompiririn rama nene negi Jiisaswaa wombo gowokoyanon iwaa koorononon raro.

²⁴ Iinon raro Saimon Piitonon wanondeen gowoko ii sare ama mun kokaen ijoro moro, "Qaa ii morowaajon jeji, ii qisin mun jena moman."

²⁵ Kaen ijoro moma rapingon Jiisaswaa totyanon nangon kokaen qisiro, "Pon, eja ii moronon?"

²⁶ Kaen qisiro meleema muro, "Bered kitia qaanon qendungan mon mumanati, iinon mono ii." Meleema mun bered kitia men qaanon qendungan Juudas muro. Juudaswaa manq qata Saimon Iskariot. ²⁷ Bered kitia ii muro Satanon iikanondeen Juudaswaa utanon kemero. Kawaajon Jiisasnon ii jen koton mun kokaen ijoro, "Iwoi ambagati, ii mono uulanawo amba." ²⁸ Qaa kaen ijoroto, ii naambaajon ijoroti, ii gowoko tosanon motoon rama nene negiti, iyonoononga monon mon mende moma asariro. ²⁹ Gowoko tosanon iikawaajon kokaen romongogi, "Juudasnon monej gesowaa galenaga laligoroti, iikawaajon kendon kambaŋanon iwoi amamaawonati, ii sewana mewaatiwaajon wasija me ejemba wanaya monej iwoi mon men onombaatiwaajon jeja."

³⁰ Juudasnon qaa ii saanon moma asarin bered kitia ii men iikanondeen mesaon seleenjen keno goman tiiro. Kian.

Jiisasnon jojopan qaa dongoga jen kotooro.

³¹ Juudasnon mesaon seleenjen keno Jiisasnon kokaen injoro, "Keteda koi Anutunon akadamuya Siwe gomambaa Eja Hona ama tegon muro iinon Anutuwa qabunaya men somariiro asugija. ³² Iinon Anutuwa qabunaya men somariin Anutuwo

* **13:18:** Ond 41.9 † **13:18:** Gbakoyanon riitama noma numambaajon jojorija, qaa ii Israel yonoonon sareqaa mon. Kania kokaen: Iinon uutanon qetama nonja. * **13:20:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16

qokotaaji-waajon Anutunon mono kaanjadeen iwaa qabunaya men somariiwaa. Ii kambañ mende koriro men somariiro asamararanon asugiro laligon ubaa.

³³ **“Oo kokouruna, niinon kambañ torodaamon mombo onowo laligomanja. Ii laligon onomesaowe kanagen mongama noma laligowuya. Juuda yonoojon kokaen injiowe mobu, ‘Nii goman kemañati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.’ Qaa iikayadeen keteda koi onoojon kaanagadeen jejen.*

³⁴ **“Niinon jojopañ qaa gbilia jen koton ononjen: Onjo mono uugianon jopagon aon laligowu. Niinon jopagon onoma laligoweti, onjo mono iikawaa so jopagon aon laligowu. ³⁵ Batugianon uugianon jopagon aon laligowuti een, ejemba kuuya yononon injiima kaniagia moma koton kokaen jen laligowuya, ‘Ahaa! Mono Jiisaswaa gowokouruta kolooju.’”* Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34

³⁶ Saimon Piitonon Jiisas kokaen qisin muro, “Pon, gii daen kembaga?” Qisin muro meleeno, “Nii dakanon kemañati, gii iikanon notaan kamambaajon amamaawaga. Kambañ kokaamba amamaawagato, kanagen ii saanon notaan kawaga.”

³⁷ Meleeno kokaen qisiro, “Pon, nii mono naambaajon kambañ kokaamba gii gotaan kamambaajon amamaamanja? Niinon mono laaligona goojon ama qeleema mesaomanja.”

³⁸ Qisiro kokaen meleeno, “Gii honaga laaligoga noojon ama qeleema mesaomambaajon jejan me? Qaa ii jeganondeen jejan. Niinon qaa hona toon mon kokaen gijowe moba: Kete kurunon qamambaajon dodowiro giinon kambañ iikanon qakooma nona indin karoon koloojaa.” Kian.

14

Jiisasnon gowokouruta ulunkolon men onono.

¹ “Uugianon mono majakaka qaganon wosobiri mende moma laligowu. Mono Anutu moma laariwu ano nii kaanagadeen moma laarin noma laligowu. ² Noo Amanaa goman wananon miri uuta seiseiya raja. Ii mende ranagati een, mono onoojon qaa kokaen jewenaga: Niinon mono iikanon uma onoo duñ miri men meagomanja.

³ “Niinon wala kema uma onoo duñ mirigia men meagomanato, niinon goman laligomanati, ononon kaanagadeen niwo iikanon motoon laligowombaa siin mojen. Kawaajon niinon mono mombo eleema kan unuambe eukanon ubuya. ⁴ Niinon goman daengen kemañati, ononon iikawaa kania moma kotodaboroju.” Kian.

Amawaanon kekenaa kana ii Jiisas.

⁵ Jiisasnon kaen injiuro gowoko qata Tomas iinon kokaen jero, “Oo Pon, gii goman dakanon kemañati, nononon ii mende mojon. Kawaajon iikawaa kania ii mono nomaen moma kotowonaga?”

⁶ Ii moma kokaen ijoro, “Niinon Kana koloojen. Niinon Qaa hona ano Laaligo kotakota koloojen. Monon Amawaanon keumambaajon moma noonon kawaati een, iinon mono kana mokoloowaa. Kana morota mon mende raja. ⁷ Ononon nii ononon moma koton nombuyagati een, mono neenaa Amana kaanjadeen moma koton mubuyaga. Ononon kambañ kokaamba kanain noo Amana iima modaboroju.”

⁸ Kaen jero Filipnon kokaen ijoro moro, “Oo Pon, gii Ama qendeema nonona nononon ii uun iinin sokoma nonombaa.”

⁹ Ii moma Jiisasnon ijoro moro, “Oo Filip, nii kambañ koriga totoon onowo pondan laligowego niima kilen kanana mende moma kotojan me? Mononon nii niima

* 13:33: Jon 7.34 * 13:34: Jon 15.12, 17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

kotoroti, iinon mono Amana kaanagadeen iima koton laligoja. Kawaajon gii mono nomaembaajon Ama qendeema nonona iibombaaajon jejan?

¹⁰ “Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanji, ii moma laarijan me qaago? Qaa Buja jewe momakejuti, niinon qaa ii neenaa uunanonga mende menjenkejen. Qaago! Gawon menkejeni, ii kaanagadeen Amananon niwo qokotaan nanji, iinon nemun koma nono hona kolonkeja. Kawaajon gawon menkejeni, ii mono iwaa gawonga menkejen.

¹¹ “Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanja. Ononon mono kaen moma laarin nombu. Qaa ii jenanon jewe moma mende moma laarin nombuyagati een, ii mono angoletona ijutiwaajon ama moma laarin nombuya. ¹² Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Daen yononon nii moma laarin nonjuti, yononon kaanagadeen nii angoletu men laligoweti, iikayadeen menkebuya. Iikaanadeen menkebuya ano kaban tosaanonon niinon meweti, iikawaa soya uugun ii menkebuya. Niinon Amawaanon uma laligomanatiwaajon ama angoletu uuta somata megii asugiwuya.

¹³ “Amananon nojon ama qabunyawo koloowaatiwaajon mojen. Kawaajon ama ononon noo qananon naa iwoiwaajon qama kooliwuyati, niinon mono ii amana. Kaen ambego iikanon Amanaa qabunaya jegi somariinkebaa. ¹⁴ Ononon iwoi mombaaajon noo qananon qama koolin qisin nombuyati een, niinon mono ii amana. ¹⁵ Ononon nii uugianon jopagon nomakejuti een, mono noo jopon qaana ten koma otaan laligowu.” Kian.

Jiisasnon Uja Toroya wasimmbaaajon jen somongoro.

¹⁶ “Niinon Ama qama koolin mube iinon nemun koipu Toya mon onono kamaan noo kitina tetegoya qaa onowo laligon ubaa. ¹⁷ Nemun koipu Toya ii Uja Toroya. Iinon qaa honaa Toya kolooja. Uugia mende melengiti, iyononon ii mende iima koton mende moma muju. Kawaajon yononon ii koma horon mun angon kombombaaajon amamaankejuto, Uja iinon mono onowo laligoja ano kanagen uugianon kemen onowo nambaa. Kawaajon ii wabaga qaagoto, ii saanon moma koton muju.

¹⁸ “Niinon onomesaowe guan mera kaan mende kolon laligowu. Nii mono ononon eleema kama. ¹⁹ Kaban torodaamon tegorogo balon ejemba omaya yononon nii mombo mende niima laligowuya. Yononon qaagoto, uugia melengiti, ononon nii saanon niimakebuya. Niinon kotiin laligojenjwaajon ononon kaanadeen gbilin kotiin laligowuya. ²⁰ Ama, nii ano ono, anono motoonggo kolon laligojon. Niinon Amanawo qokotaan nambe ononon niwo qokotaan nanji niinon onowo qokotaan nanjen. Iikawaa kania ii Uja Toroyanon uugianon kemebaatiwaa kaban kanon saanon moma asariwuya.

²¹ “Monon noonon jopon qaana kuuya moma angon koma ten komakeji, iinon mono uutanon nii jopagon nomakeja. Monon nii jopagon nono noo Amananon mono ii jopagon munkeja ano niinon ii jopagon munkejen. Niinon ii jopagon kania isaambe moma kotowaa.”

²² Jiisasnon kaen jero Juudas Iskariotwaa wakan Juudas iinon kokaen ijoro, “Pon, gii nomaembaajon kaniaga nonogadeen ninisaambaga ano ejemba uugia mende melengiti, yononon ii kolatin onommbaaajon jejan?”

²³ Kaen ijoro kokaen meleema muro, “Monon uutanon jopagon nomakeji een, iinon mono noo Buja qaana ten koma otaan laligowaa. Kaen laligoro Amananon ii jopagon muro Amawo noronon mono iwaa uutanon kemen pondan iwo motoon laligowon. ²⁴ Monon nii uutanon mende jopagon nomakeji een, ii mono noo Buja qaana mende ten koma otaan laligowaa. Qaa jewe momakejuti, ii neenaa Bunaga qaagoto, Ama wasin nonoti, iinon ii nono menjenkejen.

²⁵ “Niinon qaa kuuya ii onowo pondan laligoweti, kaman iikanon kuma onoma laligowe. ²⁶ Kaen laligoweto, Amanon Un̄a Toroya noo qananon wasiro kamaan nemun koipu Togia koloon rijojoon onomakebaa. Iinon qaa kuuya kuma onoma niinon qambanmamban qaa kuuya onombeti, ii duduwubotiwaaajon koma gbilin onomakebaa.

²⁷ “Niinon luae ononjen. Neenaa luae soro qaita mon ii ambe uugianon ewaa. Balonon ejemba yononon luae qen aonkejuti, niinon iikawaa tani kaan̄a mende qen onomakejento, ii uugun luae qaita mon onomakemaṅa. Kawaajon uugianon mono wosobiri qaganon keegia mende moma laligowu.

²⁸ “Niinon qaa kokaen injowe mobu, ‘Niinon onomesaon uma laligon mombo onoonon eleema kamaṅa.’ Ononon uugianon nii hon̄aga jopagon nombuyagati een, qaa jejeni, iikawaajon saanon aisoowuyaga. Amanon noo somatana kolooja. Kawaajon nii ‘Amananon umaṅa,’ jejeni, ononon ii moma saanon uukoisoro mokoloogi sokonaga. ²⁹ Qaa keteda koi jewe mojuti, iikawaa hon̄a era koloowaa. Hon̄a koloowaati, ononon kaman iikanon ii saanon romon̄gon moma laariwuya. Kawaajon ii waladeen injowe moju.

³⁰ “Kambana torijiwaaajon onowo qaa mamaga mombo jemambaajon mende mojen. Kilen̄aa Pon̄anon goman so galen koma onomakeji, iinon mono kamambaajon jojorija. Iwaa esunanon mono haamo mende ama noma kondondongowaa. Noonon kana ii iinon jen kotowaatiwaa so mende eja. ³¹ Mende ejato, niinon Ama jopagon munkejeniwaaajon iwoi kuuya qaa jen koton nomakejiwaa so amakejen. Balon ejembanon noo kaniana kaya jen kuma onon̄gi moma asariwutiwaaajon mojen. Kawaajon mono mesaon waama kagi kembon̄a.” Kian̄.

15

Jiisasnon wain gere wanjaleya, anono boria koloojon.

¹ Jiisasnon gowokouruta ii kokaen injoro, “Niinon wain gere hon̄a koloowe noo Man̄nanon wain gawombaa toya kolooja. ² Niinon gere kaan̄a qa boronawo koloojen. Gere boria kuuya hon̄gia mende mokoloon goroson̄a koloojuti, Amananon ii koton gilin onombaa. Gere boria kuuya noonon ragi hon̄gia koloon elaankejuti, Amananon ii mono koma konjoratin onombaa. Nanamemembaa hon̄a somariin qebulugon seiseiyawo koloowuti-waaajon mono men solan̄anin onombaa.

³ “On̄o Bun̄a qaa injowe iikanon mono men solan̄anin koma konjoratin onono soraaya koloon laligoju. ⁴ Kawaajon ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nan̄gi niinon onowo namaṅa. Wain boria mon̄non gere batuyanon mende rama tama kamaaji een, ii mono iyan̄a nemun koma aon hon̄a koloombambaajon amamaawaa. Iikawaa so ononon kaan̄iadeen niwo mende qokotaan nanjuti een, mono onon̄giodeen nanamemembaa hon̄a een mokoloowom-baajon amamaawuya.

⁵ “Nii wain gere koloowe ononon iikawaa boria kolooju. Ononon nomesaon onon̄giodeen nama iwoi mon ambombaajon amamaa-wuya. Kawaajon mon̄non niwo qokotaan nano niinon iwo qokotaan nambe iinon mono nanamemembaa hon̄a honombon̄ga mende mokoloon laligowaa. ⁶ Daen yononon niwo mende qokotaan nanjuti een, wain gere toyanon mono ii gere boria kaan̄a koton onoma giliro seleengen kembuya. Kema sooligi men kululuun gerenon giliro kemen jewuya.

⁷ “Yononon jewuto, leegen ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nan̄gi noo Bun̄a qananon onoo uugianon qokotaan nanji een, ononon ii me woi bun̄a qen aowombaajon mojuti, ii mono Ama qama koolin mugi onombaa. ⁸ Ononon noo gowokouruna koloon nan̄gi nanamemengiaa hon̄a honombon̄ga qaa koloon kamaan ragi laligowuya. Kaen men laligowuyatiwaaajon Amanaa qatanon mono akadamuyawo koloon ewaa. ⁹ Amananon nii jopagon noma laligoroti, niinon mono

iikawaa so kaan̄gadeen̄ jopagon̄ on̄oma laligowe. On̄o mono noo uujopa uutanon̄ nambu. ¹⁰ Niinon̄ Amanaanon̄ jojopan̄ qaa ten̄ koma laligon̄ kouma iwaa uujopa uutanon̄ nan̄jen̄. Kawaa so on̄o noonon̄ jojopan̄ qaana men̄ ten̄ koma laligowuti een̄, mono saanon̄ noo uujopa uutanon̄ nan̄gi jopagon̄ on̄oma laligomaña.

¹¹ “Niinon̄ uu korisoro on̄oonon̄ ambe koton̄ uugia saa qen̄ ero honombonon̄a qaa aisoon̄ laligowutiwaajon̄ qaa ii injowe moju. ¹² *Noonon̄ Kana qaa ii kokaen̄: Niinon̄ uunanon̄ jopagon̄ on̄oma laligoweti, on̄o mono iikawaa so on̄oan̄gia jopagon̄ aon̄ laligowu. ¹³ Mon̄non̄ alauruta yon̄oojon̄ ama an̄aa laaligoya togon̄ mesaowaati, iikanon̄ mono uujopa uuta somata kolooja. Mon̄non̄ ii uugun̄ jopagon̄ on̄omambaajon̄ amamaawaa. Uujopa tosaan̄a ii iikawaa kamakamaaya.

¹⁴ “Niinon̄ iwoi ambutiwaajon̄ jen̄ koton̄ on̄omakejen̄i, on̄onon̄ iikawaa so amakejuti een̄, mono noo alauruna kolooju. ¹⁵ Welen̄qeqewaa kania kokaen̄: Galen̄an̄on̄ gawon̄a nomaen̄ ama men̄keji, ii welen̄qeqeyanon̄ mende momakeja. Kawaaajon̄ on̄oo qagia ‘Welen̄qeqeuruna,’ kaen̄ mende toroqen̄ jen̄ on̄ooman̄ato, Amanaanon̄ga Bun̄a qaa mobeti, ii kuuya mono on̄oojon̄ in̄isaambe moju. Kawaaajon̄ qagia ‘Alauruna,’ kaen̄ on̄oombe sokon̄ja.

¹⁶ “Oo alauruna, on̄onon̄ nii mende meweengon̄ nongito, niinon̄ on̄o meweengon̄ kuun̄ on̄ombe nan̄ju. Kawaaajon̄ on̄onon̄ liligon̄ kema hon̄a kokaen̄ mokoloon̄ pondan̄ elaagi en̄ uro sokombaa: Noo qana qama iwoi ii me ii kawaaajon̄ Ama qama kooliwuti, ii mono on̄ono bun̄agia koloojaa. ¹⁷ On̄o mono batugianon̄ jopagon̄ aon̄ laligowu. Niinon̄ jojopan̄ qaana kaen̄ jen̄ koton̄ on̄on̄jen̄.” Kian̄.

Uumeleembaa gadokopaya yon̄onon̄ on̄o kazi ama on̄ombu.

¹⁸ “Balon̄on̄ uugia mende meleen̄gi yon̄onon̄ kazi ama on̄ombuti een̄, mono qaa kokaen̄ moma kotowu: Yon̄onon̄ wala nii kaan̄jadeen̄ kazi ama noma laligogi. ¹⁹ On̄o uumeleembaa gadokopa tuun̄non̄ laligowuyagati een̄, tuun̄urugia yon̄onon̄ mono iyan̄giaa alaurugia uukalen̄ ama on̄ombuyaga. Ii ama on̄ombuyagato, niinon̄ on̄o meweengon̄ yon̄oo aren̄non̄ga un̄uambe morota koloon̄ laligoju. Yon̄oonon̄ nan̄amemen̄ bologa ii gema qen̄ laligojutiwaajon̄ ama kazi ama on̄omakeju.

²⁰ *“Niinon̄ qaa mon̄ kokaen̄ injowe mogiti, ii mono uu wombogianon̄ ama romon̄gowu, ‘Welen̄qeqenon̄ kamaan̄qeqeta koloooro toyanon̄ somataya kolooja. Gowokonon̄ boiya uugun̄ uuta koloomambaajon̄ amamaawaa.’ Kawaa so tosianon̄ nii sisiwerowero ama noma laligon̄ kougiti een̄, tosaan̄a yon̄onon̄ mono noo mundun̄uruna on̄o kaan̄jadeen̄ sisiwerowero ama on̄oma laligowuya. Yon̄onon̄ noonon̄ Bun̄a qaa moma an̄gon̄ koma laligogiti een̄, on̄onon̄ noo qaana jen̄ sein̄ laligogi mono kaan̄jadeen̄ saanon̄ moma an̄gon̄ koma laligowuya. ²¹ Kaen̄ laligowuyato, nii wasin̄ nonoti, iyon̄onon̄ ii mende moma muju. Kawaaajon̄ silemale qaganon̄ iwoi kania kania tondu ama on̄ombuti, ii mono noo qabuñanaajon̄ ama koloon̄ on̄ombaa.

²² “Niinon̄ yon̄oonon̄ mende kamaan̄ Bun̄a qaa injowe mobuyagati een̄, iyon̄onon̄ mono singison̄gogiaa gamuya mende moma laligowuyaga. Kaen̄ een̄ laligowuyagato, kaman̄ kokaamba singison̄gogia modaboron̄ koma turuwombaajon̄ amamaawuya. Mondomondo qaagia mono nomaen̄ mokoloowuyaga? ²³ Mon̄non̄ nii kazi ama non̄ji, iinon̄ mono Amana kaan̄jadeen̄ kazi ama muja. ²⁴ An̄goletu uuta somata meweti, ii mon̄non̄ mon̄ on̄oo batugianon̄ mende men̄ laligoro. Niinon̄ ii mende mewenagati een̄, iyon̄onon̄ mono singison̄gogiaa gamuya ii mende moma laligowuyaga. Tompiririn̄ qen̄ laligowuyagato, kaman̄ kokaamba niinon̄ ii mewe iidaboron̄go kilen̄ nii ano Amana kaan̄jadeen̄ een̄ totoon̄ kazi ama noroma laligoju.

* **15:12:** Jon 13.34; 15.17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5 * **15:20:** Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 13.16

²⁵*“Kaen ama noroma laligogi Buṅa qaa moṅṅon hoṅawo kolooro. Mooseson kana qaa oṅonoti, iikanon qaa ii kokaen oogita eja, ‘Yoṅonon een toontoon kazi ama noma laligogi.’ Qaa iikanon mono hoṅawo kolooro.

²⁶ Niinon Amawaanon uma koipu Toya wasiwe oṅoonon kan uugianon kemen nanṅon oṅombaa. Uṅa Toroya iinon qaa hoṅaa Toya kolooja. Iinon Amawaanonṅa kamaan noo kania naṅṅon jeṅ asarin oṅoma laligowaa. ²⁷ Iinon kaen laligowaa ano oṅonon kaanjadeen noo kania naṅṅon jeṅ asarin laligowuya. Niinon kanain uuwaa qenjaaro gawon meṅ laligoweti, oṅonon mono kanakanaiyanonṅa niwo laligon waagi. Kawaajon oṅo mono ii saanon jeṅ asarin laligowu. Kian.

16

Jiisaswaa gowokouruta manja kigi utama oṅombu.

¹ Jiisason toroqen kokaen jero, “Oṅo kamaan unuro jinṅaun qewubo. Kawaajon niinon qaa ii waladeen jewe moju. ² Uugia mende meleengi iyoṅonon mono qamakooli miri tuungianonṅa utama oṅonṅi seleenṅen kamaan laligowuya. Kanagen kambaṅ moṅ kan kuuwaati, iikanon oṅo nooṅṅa ama unugi komuwuya. Kaen unun kokaen jewuya, ‘Tikaanṅa kanon Anutuwa welenṅa qenin Anutuwa uutanon qeangojṅa.’ Kuuyanon kaen moma soon jewuya. ³ Yoṅonon Ama ano nii noroo kania nara mende moma asarinkejutiwaajon ama iikaan ama oṅoma laligowuya.

⁴ “Kaen tompiririn qen laligowuyato, niinon qaa ii waladeen injowe moju. Kawaajon kambaṅ ii kan kuuro qaa iikawaa honṅa koloowaati, oṅo kambaṅ iikanon saanon kokaen jewuya, ‘Kraistnon kokawaa buju qaaya mono waladeen ninijoro monin.’ Neeno oṅowo laligowetiwaajon ama qaa ii kambaṅ koriga ero wala mende jewe moma kougṅi.” Kian.

Uṅa Toroyanon gawonṅa kokaen menkeja:

⁵ “Niinon kambaṅ kokaamba wasin nono kamaaweti, mono iwaanon umambaajon ambe oṅoononṅa moṅṅon moṅ kokaen mende qisin nonṅa, ‘Gii daen kembaga?’ ⁶ Qaa kaen jejenṅi, oṅonon ii moma kawaajon wosobirinon uugia saa qero laligoju.

⁷ “Kaen laligojuto, kilen niinon iikawaa kitia qaa honṅa moṅ kokaen injowe mobu: Niinon oṅomesaon eleema umanṅati, iikawaa honṅon koloon mono kokaen meṅ qeangon oṅombaa: Niinon uma koipu Toya wasiwe oṅoonon kamaan uugianon kemebaa. Niinon mende oṅomesaon ubenagati een, Toya iinon mono oṅoonon kamaamambaajon amamaanaga.

⁸ “Koipu Toya iinon kamaan laaligowaa kania kokaen qendeema oṅoma laligowaa: Goman so singisonṅogia inisaano Anutunon qaagia jeṅ tegoro solananiwu me uugia mende meleengi qaagia jeṅ tegon ironṅa meleema oṅombaa. Ejembanon kaniagia kaen iima moma kotowuya. ⁹ Nii mende moma laarin nonjutiwaajon singisonṅowaa kania inisaano moma kotowuya.

¹⁰ “Anutuwaanon kana solanṅa ii moma soon nooṅṅa qaa lan jeṅkeju. Kawaajon iinon noo kania inisaama qendeema oṅono kokaen moma koton nombuya: Niinon solanṅa laligon Amanaanon eleema ube nii mombo mende niima laligowuya. ¹¹ Kilegaa Ponṅa goman so galen koma oṅomakejato, Anutunon iwaa qaaya mono jeṅ tegorota gere siawaa Toya koloojaa. Kawaa so kuuya ananaa qaanana kaanagadeen jeṅ tegowaa.

¹² “Niinon saanon qaa mamaga toroqen jewenagato, ii kambaṅ kokaamba jewe otoṅomboran ama koma gbiliwombaajon amamaawubo. ¹³ Ii amamaawuboto, qaa hoṅaa Toya, Uṅa Toroya iinon kamaan uugianon kemen qaa saṅe qero mobuya. Ii iyanṅa uutaajon tondu mende jeṅ laligowaato, Anutuwaanon qaa geja ama moji, iinon mono iikayadeen jeṅkebaa ano kanagen iwoi koloowaati, ii waladeen inisaama jewaa.

* 15:25: Ond 35.19; 69.4

Iikawaajon iinon onoma qaa hona kuuya iikawaa apu angonanon mendungon onono qaa honaa kaniagadeen riin kumbu.

¹⁴ “Iinon mono neenaa kowinonja qaa men jen asarin uu kuun onoma laligowaa. Kawaajon mono noo kanana injisaano niinon qabunanawo koloonkemaŋa. ¹⁵ Amanaanon iwoi kuuya eji, ii mono noo boronanon anota eja. Iikawaajon jejen, ‘Iinon mono neenaa kowinonja qaa men jen asarin uugia kuun onoma laligowaa.’ Qaa ii kian.”

Wosobiri laligogi meleeno uukoisoro mobuya.

¹⁶ “Kamban torodaamon tegoro onjo nii mombo mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibu.”

¹⁷ Kaen jero gowokouruta yonoononja tosianon iyanjiodeen kokaen amin mogi, “Qaa kokaen jeja, ‘Kamban torodaamon tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibuya,’ ano qaa mon kokaen jeja, ‘Nii Amanaanon umaŋa.’ Kaen jero mojonji, qaa woi iikawaa kania ii nomaen?” ¹⁸ Kaen amin moma qejejaan jegi, “Iinon ‘Kamban toroga tegorogo,’ jejato, qaa iikawaa kania nomaen? Ii naambaajonja jeji, ii mende moma asarijon.”

¹⁹ Kaen jen qisin mubombaajon mogi Jiisasnon injiima koton kokaen injjoro, “Qaa kokaen jejen, ‘Kamban torodaamon tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibuya,’ Onjo mono qaa iikawaa kaniaga mongama amin moju me?”

²⁰ “Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Niinon kembe onjo jingen gama saabuyato, uugia mende meleengiti, yononon tondu borun men korisoro ama laligowuya. Onjo wosobiri ama laligowuyato, wosobirigia iikanon mono noojon ama meleema korisoro ama laligowuya. ²¹ Embanon merabora memambaa kamban kan kuuro masu qero qenjen qaganon merabora mejato, merabora dongoga men nama ii iima korisoroyaaajon mono siimboboloya ii duduunkeja. ²² Iikawaa so onjo kaanagadeen kamban kokaamba wosobiriwo laligojuto, niinon kanagen mombo koloon injibe onjo saanon uukoisorowo laligowuya. Uukoisorogia ii mononon mon mende unjambaa.

²³ “Kamban iikanon iwoi mombaajon nii mende qisin nombuto, qamakooligia Amawaanon anji dindinagadeen keno afaangoro laligowuya. Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Onjo noo qanon iwoi mombaajon Ama gama koolin mubuti een, iinon ii mono togon onombaa. ²⁴ Niwo laligon kagiti, onjo kamban iikanon iwoi mombaajon noo qananon mende gama koolin laligogi. Mono Ama gama koolin laligowu. Gama kooligi saanon meleema onombaa. Ii onono korisorogianon koloon sein uugia saa qero laligowuya.” Kian.

Jiisasnon balombaa nanamemen bologa ii haamo amakeja.

²⁵ “Qaa injjowe moma kankejuti, ii qaa seiyawo jewe moma laligogi. Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon qaa saanja ii mombo mende qen injjowe mobuya. Qaagoto, Amanaa kania ii asuganon jen asarin laligomaŋa. ²⁶ Kamban kanon onjo noo qana gama Ama gama koolin laligowu. Kawaa kania ii kokaen: Onjo qamakooligia Amawaanon ambombaajon noonon mombo mende kankebuto, onjoangio Amawaanon dindin qama koolin laligowu. Niinon onjo je men Amawaa mende gama koolimaŋa.

²⁷ “Amanon anjo uutanon jopagon onoma qamakooligia kokaembaajonja moma laligowaa: Niinon Anutuwaanonja kamaaweti, onjo noo kanana kaen moma laarin pondan uugianon jopagon noma laligon kougi kana kaen kolooro qamakooligia moma laligowaa. ²⁸ Niinon Ama mesaon namonon kamaan laligon namo mesaon mombo eleema Amanaanon umaŋa.”

²⁹ Kaen jero gowokourutanon jegi, “Moba, qaa kete koi jejanj, ii saanja mende qen jejan. Ii mono asuganongadeen jena saanon moma asarijon. ³⁰ Nono kete kaniaga kokaen moma yagojon: Giinon mono geenodeen iwoi kuuya moma tegona monon mon qisin kuma gombaatiwaajon mende amamaajan. Kawaajon gii Anutuwaanonga kamaanati, nono ii moma laarijon.”

³¹ Kaen jegi Jiisasnon meleema jero, “Kete saanon moma laarin nonjuto, ³² mobu, kamban tania mon kawaa ano iikanon mono jaasewan qen nagunon nanja. Kamban iikanon kan kuuro ononon toroko moma nomesaon deenqeenji neenodeen laligomanja. Kilen neenodeen totomin mende laligomanato, Amananon niwo laligowaa. Amanon niwo laligowaatiwaajon ama neenodeen totoonkota mende laligomanja. ³³ Ononon toroqen balonon laligon kakasililin qaganon laligowuyato, niwo qokotaan luaenon laligowutiwaajon moma qaa konoga koi jewe moju. Qaagadeen mende jejento, niinon balombaa nanamemen bologa ii mono haamo ama waajambarana kundaborowe kamaaro. Iikawaajon mono qaqabunabunagiawo satiin laligowu.” Kianj.

17

Jiisasnon iyanjaajon Ama qama kooliro.

¹⁻² Jiisasnon qaa kaen jen tegon Siwenon baagen uuro uro kokaen qama kooliro, “Amana, giinon goman so ejemba kuuya Meraga noo baananon ama onona ku-usun qaganon Pon koma ononjen. Ejembanon Meraga noo qaana saanon mende gema qen uugun laligowuya. Giinon ejemba batugianonga tosaanja metogon noo boronanon onooma kokaen jen koton nona, ‘Gii mono ii kuuya kuma onona laaligo kombombana mokolon laligowu.’ Gawon ii medaborowe Meraganon qabunaga men somariwaatiwaajon mono akadamuga nomba. Noo kambana ii keteda koi kan kuuro nama kaen qama koolijen.

³ “Laaligo kotigaa kania ii kokaen: Giinon motoonngo Anutu hona koloojan ano eja Jiisas Kraist nii wasin nona kamaaweti, ejembanon anaraa kanihana kaen moma kotowuya. Laaligo kombombana kaen mokoloowuya. ⁴ Gawon noma ‘Mewa,’ jen jen koton nonati, niinon ii ten koma men laligon metogojen. Akadamugawo laligon qabunaga namonon inisaama jen seiwe akadamuyawo kolooro.

⁵ “Oo Ama, niinon balon mende kolooro Siwe gomanon kanon goo koorononon asamararambo asarin laligowe. Asamararan iikayadeen mono kete koi mombo ama nona asugin koton nono mombo goo koorononon asamararambo asarin laligomanj.” Kianj.

Jiisasnon gowokouruta yonoojon ama qama kooliro.

⁶ “Oo Amana, giinon balon ejemba tosaanja gosin noo boronanon ama ononati, niinon goo qabunaga ii yonoojon inisaama qendeema laligowe. Yononon goo bunaga kolooji giinon ii noo boronanon ama onona yononon goo Buja qaaga ii moma anjon koma laligoju. ⁷ Giinon iwoi nonagi, ii kuuya goononga kankeji, iyononon ii kamban kokaamba mono moma kotoju. ⁸ Giinon qaa Buja nonati, niinon ii gowokouruna kuma onombe moma anjon koma laligoju. Nii gomesaon namonon kamaaweti, iyononon ii onanon moma yagoju. Giinon wasin nona asugiweti, iyononon ii kaanagadeen moma laariju.

⁹ “Nii yonoojon ama qama koolin gonjen. Uumeleembaa ejemba motoya yonoojon mende qama koolijento, kanageso noo boronanon ama onona uugia meleema goo buja koloojuti, mono iyonoojon ama qama koolin gonjen. ¹⁰ Ejemba kuuya noo buja koloojuti, iyononon mono goo buja kolooju ano ejemba goo buja koloojuti, iyononon mono noo buja kaanagadeen kolooju. Neenaa akadamuna ama onombe iikawaa qaganon nama nanamemengia anji noo qabunananon somariin seinkebaa.

11 Nii namonon laaligona tegoro goonon koumambaajon anjento, iyononon toroqen namonon laligowuya. Oo Ama Toroya, giinon qaga nona iikawaa esujanon mono sopa somonjon onona mende jumbu. Anoro motoonngo koloon laligojoti, iyononon iikawaa so motoonngo koloon laligowu-tiwaajon qama koolijen.

12 **“Niinon yonowo namonon laligon koubeti, kamban iikanon qabunaga nona iikanon sopa somonjon onoma laligowe. Buᅇa Terewaa qaa monjon honawo koloowaatiwaajon eja motoonjonon soon gere siawaa buᅇa koloon siimbobolo moma laligowaa. Niinon galen koma onombetiwaajon yonoononga tosianon mende jinjaun ama soogi. 13 Tosianon mende soogito, niinon keteda koi namonon laligon goonon kamambaajon kan qaa koi jejen: Noo ukori-soronanon mono yonoonon kotoro megi uugia saa qero aison laligowuya. Kaen koloowaatiwaajon qama koolijen. 14 Niinon goo Buᅇa qaa kuma onombe moma laligoju. Niinon balombaa nanamemen bologa ii mende otaankejeni, iyononon mono kaanagadeen ii mende otaan gema qenkeju. Iikawaajon namonon uugia mende meleenᅇiti, yononon kazi ama onomakeju.*

15 *“Niinon namononga unuamambaajon mende qisin gonjento, Kilenaa Toyaanonga anjon koma sopa somonjon onoma laligo-wagatiwaajon qama koolijen. 16 Niinon balombaa nanamemen bologa gema qen ii mende otaawe yononon kaanagadeen ii gema qen mende otaankeju. 17 Qaa hona iikanon mono men sorain onono laligowu. Goo Buᅇa qaaganon mono qaa hona toontoon kolooja. 18 Giinon wasin nona balon ejemba batugianon kamaan gawon men laligoweti, niinon kaanjadeen ii wasin onombe balon ejemba yonoo batugianon deema kembuya. 19 Oo Amana, iyononon qaa honaa so laaligogia kuuya togon gombutiwaajon ama ilaan onoma neenaa laaligona kuuya togon gonjen.”* Kian.

Jiisasnon uumeleen ejemba kuuya ananaajon qama kooliro.

20 *“Oo Amana, niinon gowokouruna yonoojonadeen ama mende qama koolijento, Buᅇa qaa jen seigi ejemba moma laarin nombuti, iyonoojon ama kaanagadeen qama koolijen. 21 Ama giinon niwo qokotaan nana niinon kaanagadeen giwo qokotaan nanjen. Iikawaa so yononon kaanagadeen anarawo qokotaan nambutiwaajon mojen. Geenᅇo wasin nona kamaaweti, namo ejembanon ii moma laariwutiwaajon ama yononon korebore motoonngo koloon laligowutiwaajon qama koolijen. 22 Anara motoonngo koloon laligojoti, iyononon kaanjadeen motoonngo koloon laligowutiwaajon ama akadamuga ama nonati, niinon ii iyonoojon ama onondaborowe.*

23 *“Niinon iyonowo qokotaan nambe giinon niwo qokotaan nanjan. Iikawaa so yononon qaagia jen somonjon aon motoonngo koloon laligowutiwaajon qama koolijen. Motoonngo koloon nanᅇi balon ejembanon kaniaa kokaen moma asariwuya: Giinon jopagon noma laligonati, iikawaa so ii kaanagadeen jopagon onoma laligon nii wasin nona kamaawe.*

24 *“Oo Amana, giinon namo mende mokolonati, waladeen kamban iikanon uuganon jopagon noma asamararan ama nona laligon koubeti. Kanagen alauruna nonati, niinon iyononon kaanagadeen asamararan ii iibutiwaajon mojen. Kawaajon niinon goman laligo-manati, yononon kanon niwo motoon laligowutiwaajon siina mojen.*

25 *“Oo Ama solana, balon ejemba uugia mende meleenᅇiti, yononon gii mende moma koton goma laligon kougito, niinon gii saanongadeen moma koton gonjen. Geenᅇo wasin nonati, noo uumeleen alaurunanon ii modaboroju. 26 Niinon goo qaga ii jen asarin onombe moma laligogi. Giinon uuganon jopagon noma laligonati, uujopa iikanon uugianon ero mogi niinon yonowo qokotaan nambe laligowutiwaajon mono toroqen qaga jen asarin onoma laligomanja.”* Kian.

* 17:12: Ond 41.9; Jon 13.18

18

Jiisas menj somonngogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53

¹ Jiisasnon qaa ii jedaboronj gowokouruta unjano siti mesaonj kemenj apu qata Kidron kotonj leegenj keuma urukisi monj eroti, iikanonj kenngi. ² Jiisas ano iwaa gowokouruta yonononj suulanj iikanonj ajoroonj laligonjkegi. Kawaajonj Juudas memelolo menj mumambaajonj anoti, iinonj kaanagadeen urukisi ii saanonj moro.

³ Jigo gawonj galenj ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj jiwowonj jigowaa kiropo galenj (sikiriti) tosaanj wasinj ononngi Juudasnonj ii ano gawmambaa manjaqeqe eja tuunj monj unjano motoonj kagi. Yonononj kiwa lambe ano tiwo wasagia menj kanj urukisinonj kougi. ⁴ Kougi Jiisasnonj iwoi kuuya kaenj koloonj mubaati, ii saanonj morotiwaajonj ama waama asuganonj kanj kokaenj qisinj onono, “Ono morowaajonja monganju?”

⁵ Qisinj onono kokaenj meleengji, “Nono Jiisas Nazaret toya ii monganjonj.” Meleengji kokaenj injjoro, “Nii kianj koi.” Juudas memelolo meme eja iinonj kaanagadeen yonowonano.

⁶ “Nii kianj koi.” Jiisasnonj qaa kaenj injjoro gemagama kema namononj tama kamaan unjuro. ⁷ Kaenj angi mombo qisinj onono, “Ono mono morowaajonj monganju?” Qisinj onono jegi, “Nono Jiisas Nazaret toya iiga monganjonj.”

⁸ Kaenj jegi meleenon, “Nii kianj koi, injjowe mojuya. Ono niiga mongama nonjuti eenj, mono eja koi saanonj onjomesaogi kembu.” ⁹ Wala qama koolinj gowokouruta yonoojonj qaa monj kokaenj injjoro, “Ejemba noo boronanonj ama onona laligojuti, niinonj ii kalanj koma onoma laligowe yonoononnga monjonj monj mende soonj aliro.” Qaa iikanonj honjowo koloowaatiwaajonj Jiisasnonj jotamemeya yonoojonj qaa kaenj jero.

¹⁰ Kaenj jero Saimon Piitononj manjawaa soo somata menj laligoroti, iinonj ii kopinjonnga horonj jigo gawonj galenj wanjaa welenj ejia qenj gejia dindinjaagenj kotogoro kamaaro. Welenj qeqe eja ii qata Malkus. ¹¹ *Kaanj ano Jiisasnonj Piito kokaenj jenj kotonj muro, “Gii manjawaa soo somata ii mono mombo ana kopinjononj kemeba. Amananonj siimbobolowaa qambi apu kokonjowo noo bunja qeroti, ii saanonj moma mokosinjonj wambusoonj qemaaja.” Kianj.

Jiisas kuugi Anaswaa jaanonj nano.

¹² Kawali galenjianonj jero manjaqeqe eja tuunj ano Juuda yonoo nagu galenj (sikiriti) yonononj Jiisas menj somonngogi. ¹³ Somonjonj wama wala jigo gawonj galenj qata Anas iwaa mirinonj kenngi. Anaswaa qegaya qata Kaiafas iinonj jigo gawonj galenj wanja koloonj gbani iikanonj gawonj ii menj laligoro. ¹⁴ *Kaiafasnonj wala Juuda ejemba yonoojonj qambanmamban qaa kokaenj jero, “Ejemba tuunj kuuya alidaborowombotiwaajonj eja motoonjononj nonoojonj ama komuro sokombaa.” Kianj.

Piitononj Jiisas kanainj qakoono.

Mat 26.69-70; Maak 14.66-68; Luuk 22.55-57

¹⁵ Jiisas menj kenngi Saimon Piito ano gowoko alia monj yorononj gemagianonj keni. Kema alia iikanonj jigo gawonj galenj wanja moma murotiwaajonj ama saanonj afaanjkota Jiisas otaanj jinkaronj miri sopa uutanonj kemero.

¹⁶ Iinonj kemeroto, Piitononj sopa seleengenj nagunonj nano. Kaenj nano gowoko alianonj jigo gawonj galenj wanja moma muroti, iinonj seleengenj kemenj nagu galenj emba iwo qaa ijoro nagu hororo Piito wama sopa uutanonj kemeri. ¹⁷ Kemebotiwaajonj ani iikanonj welenj qeqe emba sopa naguya galenj konoti, iinonj Piito iima kokaenj qisinj muro,

* **18:11:** Mat 26.39; Maak 14.36; Luuk 22.42 * **18:14:** Jon 11.49-50

“Gii onanon kaanagadeen eja iikawaa gowoko yonoononga mon koloojan me?” Kaen qisin muro moma “Nii qaago!” jero.

¹⁸ Welen eja ano nagu galen (sikiriti) yononon sangonajon ama gere anji jen urorogon ero konama nanji. Kaen nanji Piitonon kaanagadeen yonoo batugianon kema gere konama nano. Kian.

Jigo gawon galen wananon Jiisas qisin muro.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Luuk 22.66-71

¹⁹ Jigo gawon galen wanon Anas iinon Jiisas qisin mun kokaen jero, “Gii ejemba nomaen kuma onoma gowokouruga moro moro unuama laligonkejan?”

²⁰ Kaen jero kokaen meleema muro, “Nii kaban so asuganon ejembaya ejembaya kuma onoma laligowe. Juuda kanageso kuuya nononon jiwowon jigonon uma qamakooli mirinana so ajoroonkejon, nii mono iikanon nama kuma onoma laligowe. Bunon qaa aasangoya mon mende jewe. ²¹ Niinon qaa nomaen ejemba kuma onoma laligoweti, naambaajon nii iikaen qisin nonjan? Niinon qaa jewe ejemba moma laligogiti, iyononon mono qaanaa kota modaboroju. Kawaajon ii qisin onona sokombaa.”

²² Kaen meleema muroto, jigowaa kiropo galen (sikiriti) monon kosianon nama Jiisas urunanon qetaalin jero, “Jigo gawon galen wananon qisin gono gii qaa silia kaana mono naambaajon meleema mujan? Godaqeqega qaa.”

²³ Kaen jero kokaen meleema muro, “Qaa bologaga jewenagati, ii nisaana sokombaato, qaa honon jejenj eej, mono naambaajon nii eej nujan?”

²⁴ Kaen meleema muro Anason Jiisas wasin jero gbadoya kaanideen borianon raro wama jigo gawon galen wanon Kaiafas iwaanon kenji. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono indin woi karoon kolooro.

Mat 26.71-75; Maak 14.69-72; Luuk 22.58-62

²⁵ Saimon Piitonon gere konama nano tosanon qisin kokaen ijogi, “Gii onanon kaanagadeen iwaa gowokouruta yonoononga mon koloojan me qaago?” Kaen ijogi qakooma “Nii qaago!” jero.

²⁶ Piitonon jigo gawon galen wanon welen ejia qen geja kotegoro kamaaroti, iwaa tinitosaya welenqeqe alia monon ii moma qisin ijoro, “Oo gii mono urukisinon iwo motoon laligori giijenon me nomaen?”

²⁷ Kaen ijoro Piitonon mombo qakoono kaban iikanondeen kurunon kanain qaro moro. Kian.

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Luuk 23.1-5

²⁸ Goman ano umugawodeen Jiisas Kaiafaswaa mirinon wama kamaan Room gawanawaa jinjon mirinon kenji. Juuda yononon uugia tilon kokojinjin koloowombotiwaajon majakaka moma kokaen jegi,* “Kiankomu kendombaa lama newombaaajon amamaa-wombo.” Kaen jen moma bimonon gawanawaa jinjon miri uutanon mende ugi. ²⁹ Kawaajon gawana Pailotnon selegen kamaan injiima kokaen qisin onono, “Eja koi kanon mono naa qinjitaga ano qaa jen mun wama kaju?”

³⁰ Qisin onono melegen, “Eja iikanon kikekakasililin me bologa meme eja mon mende koloanagati eej, nononon mono eej tonton ii wama goonon mende kawonaga.”

³¹ Kaen melegen Pailotnon injoro, “Ono mono ononon qaa jakeyanon ama mun Kana qaagiaa so gosin qaaya jen tegowu.” Kaen injoro moma ijogi, “Nononon eja mon

* **18:28:** Room gawman yonoonon Juuda yononon kokaen moma laarigi: Nono Room yonoo jinjon mirinon unin uunana tiloro esunana kamaaro kokojinjinanawo kolon kiankomu kendombaa lama toroya newombaaajon amamaawonon. Kawaajon sombenon selegen laligogi.

komuwaatiwaa qaaya jen tegowombaajon songo ero amamaajon.” ³²*Juuda yononon kaen ijogi Jiisas anjo koomu nomaana komuwaatiwaa qaaya ii injisaama jeroti, iikaana kanon honawo kolooro.

³³ Pailotnon Juuda yonoo qaagia moma mombo jinakaran miri uutanon uma Jiisas oono karo kokaen qisin muro, “Gii Juuda yonoonon kin pongiaga koloojan me qaago?”

³⁴ Kaen qisin muro meleema kokaen qisiro, “Qaa ii mono geenгаа uuganonga jejan me tosanon noojona qaa kaen jen jeganon angi jejan?”

³⁵ Kaen qisiro Pailotnon meleeno, “Yei! Nii Juuda ejaga koloon Juuda onoo qaagia nanjonkejen me? Qaago toton! Nii Room gawana laligowe geenгаа ejembauruga ano jigo gawon galen yononon mono guama kan noo boronon ama gonju. Giinon mono naa iwoiga ana?”

³⁶ Kaen meleeno jero, “Noo bentotona kania ii balon kokoinon mende eja. Niinon balombaa kin-toton mombaa kin ponja koloowenagati een, noo kerasuru-urunanon mono saanon waama noojon ama manja qewuyaga. Manja qen niinon Juuda jotamemeya yonoo borogianon kememambotiwaajon kaparan koma manja qegi nombombaaajon amamaawuyaga. Ii amamaawuyagato, noo kin-totona kania ii goman mongen eja. Nii balon eja pon mende koloojen.”

³⁷ Qaa ii jero Jiisas kokaen qisin muro, “Gii kilen eja pon qaita mon koloojan, ii onanon me qaago?” Kaen qisin muro meleeno, “Nii eja pon qaita mon koloojen, ii geenго jejan. Niinon qaa hona nanjon jen asarimambaajon ama namonon kamaan asugiwe. Kuuya yononon qaa honaa leegenja laligojuti, iyononon mono noo qaana geja ama momakeju.”

Jiisas komuwaatiwaaajon jen tegogi.

Mat 27.15-31; Maak 15.6-20; Luuk 23.13-25

³⁸ Kaen meleeno Pailotnon mepaqepae ama qisiro, “Qaa hona ii mono naama?” Kaen qisin mombo Juuda yonoonon kemen atapanon nama kokaen injoro, “Niinon eja iikawaa qinjita mongama mon mende mokoloojen. ³⁹ “Mon mende mokoloojento, noo nanamemena mon kokaen ero moju: Gbani so kiankomu kendon kambananon kapuare mirinonga eja motoongo onoojon isambe kamaankeji, ii moju. Kawaajon Juuda onoo kin pongia saanon onoojon isambe kamaanaga me qaago? Kawaajon onoo siingianon nomaen moju?”

⁴⁰ Kaen injoro meleema kokaen qagi, “Qaago, ii qaagoto, Barabas isana nonoonon kamaawa!” Kaen qagito, Barabas iinon kikekakasililin ejaga koloon manja karen mon qegiti, iikawaa wan kolooro. Kian.

19

Pailotnon Jiisas maripoonon komuwaa jen jen tegoro.

¹ Silama qagi Pailotnon Jiisas wama kema jero manjaqeqe eja yononon ooli waaya-wonon molaankota ootigi. ² Manjaqeqe eja yononon talunjon mepaqepae kokaen ama mugi: yononon Jiisas qen kasa waayawo men pipiin ila meagon wananon kongi kemero maleku osoga nezongbalawo ii koma mugi kemero. ³ Kaen ama kosia-non arengon nama jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo Kin Pongia, oowe!” Kaen jen urunanon mamaga qetaaligi.

⁴ Kaen mepaqepae ama mugi Pailotnon mombo seleengen kemen kokaen injoro, “Mobu! Niinon eja ii gosin qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon ii mombo wama onoo jaagianon kamaawe kania kaen moma koton iibuya.” ⁵ Kaen injoro Jiisasnon kamaan atapananon nano kokaen iigi: Tosianon kasa waawonon ila pipiin

* 18:32: Jon 3.14; 12.32

wañanon koma maleku osoga nezongbalayawo koma mugi nano Pailotnon kokaen injoro, “Mono eja honja koi iibu!”

⁶ Kaen injoro jigo gawon galen ano nagu galen (sikiriti) yononon ii iima qaa wowombo qama jegi, “Maripoonon qegi komuwa. Maripoonon qegi komuwa.” Kaen jegi Pailotnon jegianon men kokaen injoro, “Niinon qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon onjo mono onjoangiodeen ii men maripoonon qegi komunaga.”

⁷ Juuda jotamemeya yononon qaa ii moma kaparan koma kokaen jegi, “Nonoonon Kana qaa eja. Qaa iikawaa so gosini komuwaatiwaa so kolooja. Iyana men uma ‘Anutuwaa meria koloojen,’ jenkeja. Kawaajon mono koomuwaa buña kolooro sokombaa.”

⁸ Kaen kaparan koma jegi Pailotnon moma bombongaoya waaro jenenja ororo toroko moro. ⁹ Kaen moma Jiisas wama mombo jinkaron miri uutanon uma kokaen qisin muro, “Gii daakaya?” Qisin muroto, iinon kitia mon mende meleema qaaya bogoro nano. ¹⁰ Qaaya bogoro nano kokaen ijoro, “Gii noonon qaa kitia mon meleembaga me qaago? Niinon jen tegowe isama gombuya me maripoonon gugi komuwaga. Iikawaa ku-usuna ii noonon eja. Kawaa kania mojan me qaago?”

¹¹ Kaen jero moma kokaen meleema muro, “Mononon eukanonja ku-usun mende ama gonoti een, gii mono eja omaya laligon iwoi ama nomambaajon amamaanaga. Kawaajon eja mon moronon nii goo boronon noonji, iwaa singisonogoyanon mono goonon qinji uugun somata kolooja.”

¹² Kaen meleema murotiwaaajon ama Pailotnon Jiisas isano kamaawaatiwaa kaparan kono. Kaen kaparan konoto, Juuda yononon qa gigilaan kokaen jegi, “Aisna kamaawaati een, mono Siisa-kimbaa alia mende toroqen koloon laligowa. Mononon neenaajon moro uro ‘Kin pon koloojen’ jeji, iinon mono Siisa-kin tuarenjen ama muja.”

¹³ Kaen jegi qaa ii moma jen koto Jiisas wama seleenjen kamaagi. Kamaagi gawana Pailotnon jake mon jamonon ama tambongi eroti, iikanon uma qaa jentee-gowaa dun rarayanon kamaan raro. Jake kawaa qata Hibruu qanon Gabata jen laligogi. Ii ananaa qanon Jake Jamonon men taambonja. ¹⁴ Kamaan raroti, Juuda ejembanon ween iikanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi. Ween ii kolooro ween biiwia dodowiro Pailotnon dun rarayanon rama Juuda yonoojon kokaen injoro, “Igi, onoo kin pongia koi!”

¹⁵ Kaen jero moma qa gigilaagi, “Qaomba! Qaomba! Maripoonon qegi komuwa!” Qa gigilaagi kokaen jero, “Onoo kin pongiaa qaa jen tegowe maripoonon ubaatiwaaajon jeju me?” Kaen jero jigo gawon galen yononon meleema jegi, “Siisa-kinonon motoonggo kin ponjana kolooja. Nonoonon eja pon morota mon mende raja.”

¹⁶ Kaen meleema jegi Pailotnon Jiisaswaa qaa jen tegon maripoonon qegi komuwaatiwaaajon borogianon ano. Borogianon ano manjaqeqe eja yononon Jiisas men galen kongi.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43

¹⁷ Galen kongi iyanjaa maripoonon ano anjon siti koton seleenjen kemen goman mon qata Wansii qamakejuti, kanon kengi. Wansii qa ii Hibruu qanon Golgota qamakeju. ¹⁸ Iikanon kema maripoonon qegi ano iwo eja woi teete motoon urun Jiisas batugaranon anji nanji.

¹⁹ Kaen qegi Pailotnon tere onon jero maripoonon Jiisaswaa wañanon eu ama qegi. Tere ii kokaen ooro nano, “Jiisas Nazaret toya, Juuda yonoo kin pongiaga koi.” ²⁰ Jiisas maripoonon qegiti, goman ii siti kosianon ero ano tere ii qaa karoon, Hibruu, Latin ano Griik qanon oogi nano. Kawaajon Juuda ejemba mamaganon uugun kema kan eu uun tere ii weengogi. ²¹ Kaen ooro Juuda yonoo jigo gawon galen yononon Pailot kokaen ijogi, “‘Juuda yonoo kin pongiaga koi,’ kaen mende oowato, kokaen oowa, ‘Iyanaajonja

Juuda kin Ponjiaga kolooren, jero.’ ” ²² Ii moma Pailotnon qaa kokaen meleeno, “Qaa oodaborojejiwaajon ii mono kaen ewaa.”

²³ Manjaqege eja yononon Jiisas maripoonon qengo opo selekopaa ilawoilaya men eja 4 batugianon mendeema 4 kolooro totogianon megii. Kaen megii malekuya ero megito, ii kokaembaajon saanon mende mendeengi: Ii kuuyagadeen opo jakaŋa motoononon memetaga. Opo kitia kitia mende mindirin eukaya lililili uun megii emu kemekemeta ero. Kawaajon ii boliwabotiwaajon mendeembombaaajon amamaagi.

²⁴ *Amamaan amin moma kokaen jegii, “Ii motonin mende sokombaa. Kawaajon saanon iikawaa unju qenin toya koloowaa.” Kaen jen unju qegii Buŋa qaa mon honawo kolooro. Qaa ii kokaen oogita eja,

“Yononon opo selekopaana men batugianon mendeema totogianon men malekuna unju aangole anŋi monon haamo ambaa.”

Manjaqege eja yononon qaa iikawaa so anŋi.

²⁵ Jiisas maripoonon qegii nano emba kokaananon kanianon nanŋi: Jiisaswaa nemun naseya ano Kloopaswaa embia qata Maria ano Maria Magdalaga. ²⁶ Jiisasnon nemun ano wombo gowokoya kosianon nani iriima nemunaaajon kokaen jero, “Nemuna, mono meraga koi iima kalan koma rijojoon laligowa.”

²⁷ Kaen jen gowoko ii kokaen ijoro, “Mono nemunŋa koi iima kalan koma rijojoon laligowa.” Kaen jero moma Jiisaswaa nemun kaban iikanondeen wano mirianon kema motoon laligori. Kian.

Jiisasnon maripoonon nama komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49

²⁸ *Jiisasnon gawon kuuya medabororoti, ii moma iikanon Buŋa Terewaa qaaya monon honawo koloowaatiwaajon kokaen jero, “Nii apuwaajon mojen.”

²⁹ Kanon jua mon wain apu aasonawo iikanon saa qen raro. Ii raro kowe momondo mon suun taniŋaen ii men wain apunon qendunon sepeere susuyanon qesanon megii uro buutanon anŋi. ³⁰ Anŋi wain apu aasonawo ii nen jero, “Mono tegoja.” Kaen jen laaligoya mesao-mambaajon aroya sigon kamaaro kokoosuya kouro non qero. Kian.

Jiisaswaa maron wasanon utoogi.

³¹ Jiisasnon non qero Juuda ejembanon ween iikanon kiankomu kendon rabombaa-jon jojorigi. Kiankomu Sabat kendon ii kendon kaban somata kolooro. Kawaajon Juuda jotamemeya yononon majakaka moma kokaen jegii, “Qamo yononon Sabat kendon kabananon maripoonon nanŋi mende sokonja.” Kaen jen gawana Pailot-waanon kema kokaen qisin mugii, “Gii saanon jen tegona kema maripoonon unjuyati, iyonoo tawo siigia kunŋi qamogia metogonin kamaawuya?” ³² Qisin mugii jen tegoro manjaqege ejanon kougi. Kouma Jiisaswo maripoonon urugiti, ii uulanawo komuwaotiwaajon wala yoroononŋa mombaa tawo siita kuma leegen kema mombaanon kaanjadeen anŋi.

³³ Kaen anŋito, Jiisaswaanon kouma iigi mono komuro. Kaen iima siita mende kunŋi. ³⁴ Mende kunŋito, manjaqege eja yonononŋa monon wasa men maron utooro iikanondeen sa ano apu kamaaro.

³⁵ Kaen anŋi monon iwoi ii jaayanon iiroti, iinon ii nanon jen koi oorota ero keteda koi weenŋoju. Qaa nanon jen oorota eji, ii mono qaa hona kolooja. Ono kaanagadeen ii moma laariwuti-waajon moma qaa hona mojiwaa so jeja. ³⁶ *Iwoi ii kolooroti, ii Buŋa Terewaa qaa monon honawo koloowaatiwaajon kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iwaa siita mono mende kumbu.”

³⁷ *Ano Buŋa Terewaa qaa mon kokaen eja,

* 19:24: Ond 22.18 * 19:28: Ond 69.21; 22.15 * 19:36: Eks 12.46; Jan 9.12; Ond 34.20 * 19:37: Zek 12.10; Ais 1.7

“Eja utoogiti, iyononon mono iwaagen jaagia uun iibu.”
Ono qaa woi iikawaajon ama ii moma laariwu. Kian.

Jiisaswaa qamoya jamo kobaanon roj kongi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56

³⁸ Kawaa gematanon Arimatia taon toya qata Joosef karo. Iinon Jiisaswaa gowokoya koloon laligoroto, Juuda jotamemeya yonoojon ama toroko moma momalaaria kolatin laligoro. Iinon kan gawana Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya metogomambaajon qisin muro. Qisin muro moma jen tegoro kan metogoro.

³⁹ *Eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon gomantiinanon karoti, iinon kaanagadeen karo. Kan qamo morimambaajon kele koowagawo qata mor ii repa apuyawo meleengetti, ii esu mon binja 30 kilowaa so sewanja men kan Joosef ilaan muro. ⁴⁰ Ilaan mun motoon Jiisaswaa qamoya metogori. Metogon jinin moronja awaa men qamo selianon ama opo taanja iikanon momosiiri. Juuda ejemba nononon qamonana kaan ama mozozongon roj koma onomakejon.

⁴¹ Jiisas maripoonon qegiti, goman iikawaa leegenanon urukisi mon ero. Urukisi iikanon qasiriwaa jamo kobaa dologa mon uroroogi nano. Iikanon qamo mon mende anji gbameja ero. ⁴² Gbameja koloon kosianon ero Juuda ejembanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi kambanja toriro. Kawaaajon Jiisaswaa qamoya men iikanon ama roj koni. Kian.

20

Jiisaswaa kobaa qasirianon gbameja ero.

Mat 28.1-8; Maak 16.1-8; Luuk 24.1-12

¹ Sabat kendon ragi tegoro Maria Magdala emba iinon Sonda umugawodeen wengeran suluro qasirinon keno. Kema jaaya uuro keno jamo somata iiro iikanon mono kobaa urorooya iikawaa qaa ootanonga qetangi kan ero. ² Kaen iima iikanondeen mesaon uulanawo kema Saimon Piito ano Jiisaswaa wombo gowokoya yoroonon kan kokaen irijoro, “Mono Pombaa qamoya qasirinonga men kema dakanon anji eji, ii mende mojon.”

³ Kaen irijoro mesaon qasirinon keni. ⁴ Motoon bobogarin kenito, gowoko alianon bobogarin kema Piito uugun wala qasirinon keuro. ⁵ Keuma jamo kobaa urorooya iikawaa uutanon mende uma qaa ootanon een akakarini uuro keno opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro. ⁶ Ii iiro Saimon Piitonon kaanagadeen gematanon kouma jamo kobaa uutanon uma opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro. ⁷ Ii iiro ano waja opo jakaņa monon momosiin esuugiti, ii tosanon kuma selewaa opoya kawo mende mindirin anaso anji raro iiro.

⁸ Kaen iiro gowoko alianon wala qasirinon kouroti, iinon kaanagadeen jamo kobaa uutanon uma iwoi ii iima moma laariro. ⁹ Jiisas gbilin koomunonga waabaati, iyoronon Buna Terewaa qaa kaanja ii waladeen mende moma asarin tompiririn laligon kouri. Kian.

Jiisasnon Magdala emba Mariawaanon asugiro.

Mat 28.9-10; Maak 16.9-11

¹⁰ Rama kouma iikanondeen moma laarin eleema mirigaranon keni. ¹¹ Yoronon kenito, Marianon anodeen qasiriwaa jamo kobaa qaa ootanon nama saaro. Kaen saama kobaa urorooya iikawaa uutanon akakarini uuro keno. ¹² Uuro keno Siwe gajoba woi malekugara tualalakota iriuro. Yoronon Jiisaswaa qamoya eroti, iikanon rari. Monon waja eroti, iikanon raro monon kanianon raro.

* 19:39: Jon 3.1-2

¹³ Kaen rama kokaen ijori, “Emba, gii naambaajona saajan?” Ijori moma jero, “Ponaa qamoya men kema dakanon анги eji, ii mende mojen.”

¹⁴ Kaen jen eleema Jiisasnon kosianon nano iiroto, kaitania ii mende iima koton hanqan qen nano. ¹⁵ Hanqan qen nano Jiisasnon kokaen qisin muro, “Emba, gii naambaajona saajan? Morowaajona monganjan?” Kaen qisin muro urukisi galenanon nanja me nomaen, iikaen romonjon kokaen ijoro, “Oo somatana, gii qamoya men angon mongen kema anjanati een, mono nijona kema memana.”

¹⁶ Kaen ijoro Jiisasnon qata qama “Maria!” jero. Ii qama jero iwaanon eleema Hibruu qaanon qama “Raboni!” jero. Ii ananaa qaanon “Boina!”

¹⁷ Kaen jero kokaen ijoro, “Nii Amananon mende uma koi nanjen. Kawaajon nii mende noosiriwato, noo kouruna yonoonon kema buju kokaen injowa: Niinon mono Manja Anutu ano onoo Manja Anutuwaanon eleema uma.”

¹⁸ Kaen ijoro Magdalaga emba Maria iinon eleema kema gowo-kouruta kokaen injoro, “Niinon Pon iibe qaa kaan kaan nijojaa.” Kian.

Jiisasnon gowokouruta asugin onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49

¹⁹ Sonda iikanondeen goman tiiro gowoko yononon ruunanon ajoroon Juuda yonoonon toroko moma miri naguya koma kii men ragi. Kaen ragi Jiisasnon asugin batugianon nama kokaen injoro, “Alauruna, luae mono onowo raba!” ²⁰ Kaen jen borowoita ano marona qendeema onono iima korisoronon uugia saa qero. ²¹ Saa qero mombo kokaen injoro, “Alauruna, luae mono onowo raba! Amanon nii wasin nono kaanideen niinon ono wasin ononjen.”

²² Kaen jen buu aasona uulangon jero, “Mono Unja Toroya mewu. ²³ *Ono ejemba singisonogogia mesaowuyati een, ii mono Anutuwa jaanon solanidaborowaa. Ejemba singisonogogia mende mesaowuti een, ii mono Anutuwa jaanon mende solanuwuya.” Kian.

Jiisasnon Tomas asugin muro.

²⁴ Jiisasnon gowokouruta kaen asugin ononoto, gowoko 12 yonoononga mon qata Tomas, qata mon Didimus qagiti, iinon kaban kanon batugianon mende laligoro.

²⁵ Tomasnon karo gowoko tosonian “Nono Pon iijona,” jegi moma kokaen jero, “Jaananon birin lopoya borianon iima boro susunanon maronanon oosirimanati een, ii saanon moma laarimana. Nii neeno ii mende oosirimanati een, mono qaagadeen nijogi ii mende moma laarimana.”

²⁶ Kaen jero sonda motoonngo tegoro gowoko yononon Sonda iikanon mombo mirinon kululuun nagu koma kii men Tomaswo motoon ragi. Motoon ragi Jiisasnon mombo asugin batugianon nama kokaen jero, “Alauruna, luae mono onowo raba!”

²⁷ Kaen jen Tomas ijoro, “Gii mono boroga boraama borowoina men iima boro susuganon maronanon oosiriwa. Kaen ama yangisen mesaon uuwoiga yakarin nii moma laarin nomba.”

²⁸ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo, gii noo Pon Anutunaga!”

²⁹ Kaen meleeno kokaen ijoro, “Gii niijanwajaan nii saanon moma laarin nonjanto, ejemba mende niima kilen nii moma laarin nomakejuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kian.

Jonon Oligaa Bunja koi kokaembaajona ooro:

³⁰ Jiisasnon gawon esunmumuyawo men laligoro angoletto seiseiya tosaana ii gowoko yonoo jaagia qaganon asugiroto, ii buk koi kanon mende oowe. ³¹ Qaa tosaana ooweti, ii kokaembaajona oowe: Jiisasnon Anutuwa Meria koloon Hamoqege Toya Kraist kolooji, ono qaa ii moma laarin iikaana kanon Jiisaswaa qabunayaan ama laaligo

* 20:23: Mat 16.19; 18.18

kombombarja bunja qeñ aowuya. Kaen ama laligowutiwaajon niinon Oligaa Bunja tere koi oowe onoonon kaja. Kian.

21

Jiisasnon gowoko 7 yonoonon asugiro sora ambembo horogi.

¹ Kanagen Jiisasnon mombo gowoko tosaanja yonoonon asugiro. Taiberias apu angon goraayanon kanon kokaen asugin onono: ² Gowoko eja kokaanjon motoon laligogi: Saimon Piito, Tomas qata mon Sunesune (Didimus) qagiti, Natanael eja ii Galili prowinswaa taonja Kaanaga ano Zebediwaa merawoita woi ano gowoko tosaanja yonoononga woi.

³ *Motoon laligogi Saimon Piitonon injoro, “Nii mono sora horomambaajon kemaña.” Kaen jero tosanon jegi, “Nono saanon giwo motoon kemonja.” Kaen jen mesaon wanjonon uma kema gomantiinja iikanon sora mon mende horogi. ⁴ Sora mende horon een laligogi goman ano Jiisasnon sakasinon nano. Nanoto, iwaa kaitania ii mende iima kotogi. ⁵ Jiisasnon nama onooma qaro, “Alauruna, sora mon horoju me qaago?” Jero meleema “Qaago!” jegi.

⁶ *“Qaago!” jegi kokaen jen koton onono, “Ono mono misagia wanjo dindiñaagen giligi kemero saanon sora mokoloowuya.” Ii moma misagia giligi sora seiseiya kemen ologogitiwaajon horonin koubajen amamaan horon susugogi.

⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa wombo gowokoya iikanon Saimon Piito kokaen ijoro, “Ii mono Ponja!” Kaen jero Pombaa qata moma opoqiisiagadeen somonjon laligorotivaajon selekopaaya kokosiin iikanondeen apu angonon lugun kemero. ⁸ Yononon sakasin koorononon 100 miita kawaa so kosianon kema laligogi. Kawaaajon Piitonon kemen keno gowoko tosaanja yononon wanjo loqanon qeñ nanjon kema misa sorayawo horogi wanjo gematanon karo.

⁹ Kaen kan sakasinon riin iikanon iwoi kokaen iigi: Gere jero lokotanon sora jejeta ano bered raro. ¹⁰ Ii iigi Jiisasnon kokaen injoro, “Ono keteda koi sora horojuti, mono iikanonja tosaanja men koi kawu.”

¹¹ Ii jero Saimon Piitonon moma wanjonon uma misa hororo sakasinon uro. Uro honja 153 iigi. Misa ii sora somata seiseiya yononon saa qegito, misanon kilen mende riiro. ¹² Honja ii iigi Jiisasnon kokaen injoro, “Mono kan gomaambawaa neneya newu.” Kaen jero moma kan “Ii Ponnanaga,” kaen moma kotogito, gowoko yonoononga monon “Gii moronon?” kaen qisimambaajon uulombo moma mende qisiro. ¹³ Mende qisiroto, Jiisasnon kema bered men onoma sora kaanagadeen mendeema onono.

¹⁴ Jiisasnon koomunonga waama gowokouruta asugin onono indin karon kolooro. Kian.

Jiisasnon Piito mombo kuñ men kotiuro.

¹⁵ Gomaambawaa neneya negi tegoro Jiisasnon Saimon Piito-waaajon kokaen ijoro, “Saimon Jombaa meria, alauruga koi yononon nii ugianon jopagon nomakejuti, giinon ii unuugun mamaga jopagon nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Pon, nii uunanon jopagon gomakejen. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geengo saanon mojan.” Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna melaa unuagin laligowa.”

¹⁶ Kaen ijoro indin woi qisin muro, “Saimon Jombaa meria, gii onanon jopagon nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Pon, nii goojon ama nomakeja. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geengo saanon mojan.” Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna galen koma onoma laligowa.”

* 21:3: Luuk 5.5 * 21:6: Luuk 5.6

¹⁷ Kaen ijoro indina karoon qisin muro, “Saimon Jombaa meria, gii mono onanon womboganon noojon ama gomakeja me qaago?” Kaen qisin muro uujopawaa qiqisia motoonngo iikayadeen qisiro indina karoon koloorotiwaajon Piitonon wosobiri moma meleema kokaen jero, “Oo Pon, gii iwoi kuuya saanon modaborojan. Gii wombo alana koloojan. Giinon mono geengo ii awaagadeen mojan.” Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna unuagin laligowa.

¹⁸ “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Gii sagbili laligon geengo selekopaaga somonjon kana kanon me kanon kemanjen siin mobagatiwaa so saanon kema kan laligona. Kaen laligon waanato, eja wana koloowagati, kaman iikanon boroga boraana monjon kan opo selekopaaga somonjon goma kana monjen mende kembaaajon mobagati, mono iikanon guama kembaa.”

¹⁹ Jiisasnon gejatootoo qaa kaen jen Piito komuwaatiwaa qaa saana injisaano. Iinon koomu tania mon komuro Anutuwa qabunaya somariwaatiwaajon romonjon ii jero. Qaa ii jen iwaajon ijoro, “Gii mono kan nii notaan laligowa!” Kian.

Jiisasnon Piitowo gowoko mombaa qaaya aminj mori.

²⁰ Piitonon Jiisaswo kema eleema Jiisaswaa wombo gowokoyanon gemagaranon karo iiro. Gowoko iikanon kiankomu lama negiti, iikanon wananon Jiisaswaa totoyano laarin jero, ‘Pon, goonon memelolo eja ii moronon?’ ²¹ Gowoko iikanon kanagaranon karo Piitonon ii iima Jiisas kokaen qisin muro, “Pon, gowoko koi kawaanon mono nomaen koloowaa?”

²² Qisin muro kokaen ijoro, “Niinon iwaa laaligo arena kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jebenaga, ‘Iinon mende koomu laligon uro niinon namonon mombo kamanatiwaa kamananon toroqen jaawo laligon unaga,’ qaa ii iwaa qaaga koloona. Gii mono iwaa qaa mesaon geengaa laaligoga meagon galen koma aon noo gemananon kan nii notaan laligowa.”

²³ Qaa kaen jero tosanon tondu moma jen seigi uumeleen alaurunana yonoo batugianon qaa ii kokaen jen soogi, “Gowoko iikanon mende komuwaa.” Kaen jen soogito, Jiisasnon jaawo tetegoya qaa laligon ubaatiwaajon mende jeroto, qaa kokaen jero, “Niinon iwaa laaligo arena kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jebenaga, ‘Iinon mende koomu laligoro niinon namonon mombo kamanatiwaa kamba-nanon toroqen jaawo laligon unaga,’ qaa ii iwaa qaaga koloona. Gii mono iwaa qaaya mesaon geengaa laaligoga meagon galen koma aon laligowa.” Kian.

Neeno ii kuuya jaananon iima nanjon oon ononjen.

²⁴ Gowoko iikanon iwoi ii jaayanon iima laligon iikawaa so ii nanjon jen asarin Oligaa Buna koi ooro. Korebore ononon gowoko iikawaa kania mojutwaajon ama saanon nanjon kokaen jen laligowu, “Iinon qaa nanjon jeroti, iikanon mono qaa hona toon kolooja.”

²⁵ Jiisasnon gawon men angoletotoosaana seiseiya ii kaana-gadeen ama men laligoro. Iikawaa sundugia motomotoon ii kuuya tororo oowonagati een, mono buk papia borana borana seiseiya koloogi kantri so papia kowi miri (laibreri) kuuya kanon anin saa qen ologoro tintina mon mende sokonaga. Kaen romonjon.

Aposol Gawonj Meme Unja Toroyanonj aposol inaanj onono gawonj megi. Jen-asa-asari

Dokta Luuknonj buk qata “Kraistwaa Oligaa Bunja” oonj sunduya toroqen buk qata “Aposol gawonj meme” ooro. Jiisasnonj gowokouruta mutuya kuma onono Unja Toroyanonj sololoonj onono Kraistwaa buju qaa jen seigiti, Luuknonj iikawaa sunduya asuganonj amambaajonj moma kokaenj (1.8) ooro, ‘Yonononj ii Jerusalem sitinonj kanainj Judia prowins sokoma Samaria prowinsnonj kema toroqen balonj goraayanonj eu emu leelee kenji sokondaboronj keno.’ Wala Juuda kanageso uutanonj gawonj megi uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburunj kanainj qen seinj kema kema kantria kantria sokono uumeleenj kanageso yonoo wangiaga kolooro. Sunduya weengojuti, Luuknonj iyonoo uugia menj kamaamambaajonj kaparanj koma qaa kota woi kokaenj oonj asariro,

1) ‘Kraistwaa alaurutanonj Room mindimindiri gawman ii tuarenjenj mende ama onoma laligoju. Yonononj ii menj kamaanj ambutiwaajonj toropere mende anju. Tosianonj kaenj mobuyagati, ii bombongaooya eenj waababo.’

2) ‘Juuda yonononj jigo gawonj megi qerewenja kolooro honja asugiwaatiwaajonj mamboma laligogiti, Jiisasnonj mono honja ii menj kanj onono.’ Qaa kota ii.

Jiisaswaa Bunja qaaya kuunj jen seinj zioz kanainj menj kotiigi toroqen keno uumeleenj yonoo tuungianonj somariiro. Iikawaa so “Aposol gawonj meme,” sundu ii juno qaa bakaya wanja karoonj kokaenj kolooju: 1) Jiisasnonj Siwe gomanonj uro gowoko yonononj Jerusalem laligogi Kraistwaa Bunja qaayanonj kanainj qemburunj qero. 2) Enj somariinj Palestain balombaa prowins tosanonj keno. 3) Mombo somariinj kantria kantria Batugaranonj Kowe liligonj rama kenjuti, ii sokoma tetegoyanonj siti wanja Room kanonj keno.

“Aposol gawonj meme” iikawaa qaa wanja ii Unja Toroyaa kania ano gawonj meme. Aposol ano momalaari ejemba yonononj Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambananonj Jerusalem qama kooligi Unja Toroyanonj ku-usunjawo uugianonj kemero. Uugianonj kemenj sololoonj menj kotiinj onono deema kantri liligonj gawonj megi honja kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yonoo jotamemeya yonononj Kraistwaa Bunja qaa ii kakanaiyanonj nomaenj jen laligogiti, Luuknonj iikawaa qaaya ooro ii saanonj buk kokanonj weengonj mobonja. Ejemba uugia meleema mindirinj nanjonj aonj laligogiti, iyonononj Bunja qaawaa ku-usunja moma kotogi gomanj so asugiro. Nomaenj asugiroti, Luuknonj iikawaa sunduya oonj Unja Toroyaa ku-usunja qendeema nononja.

Buk kokawaa bakaya wanja 4 ii kokaenj:

1. Bunja qaa nanjonj jewombaajonj jojorigi 1.1-26
 - a) Jiisasnonj jenkooto ama Unja onomambaajonj jero 1.1-14
 - b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi 1.15-26
2. Jerusalem sitinonj Bunja qaa nanjonj jegi 2.1–8.3
3. Judia ano Samaria Bunja qaa nanjonj jegi 8.4–12.25
4. Poolnonj misin gawonj menj laligoro 13.1–28.31
 - a) Misin gawonj liligonj megi indinj 1 kolooro 13.1–14.28
 - b) Jerusalem ajoajoroo ama qaa somongogi 15.1-35
 - c) Misin gawonj liligonj megi indinj 2 kolooro 15.36–18.22
 - d) Misin gawonj liligonj megi indinj 3 kolooro 18.23–21.16
 - e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare mirinonj raro 21.17–28.31

Jiisasnonj zioz kanairo.

¹*Oo Tiofilus, Luuk niinonj sunduna mutuya ooweti, iikanonj Jiisasnonj gawonj kanainj menj liligonj ejemba kuma onjoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya arenjonj ambe iina.

²Jiisasnonj gawonj menj wasiwasi eja aposoluruta meweenjonj kuma onjoma laligonj Unj Toroyaa ku-usunj qaganonj gawonj mewutiwaajonj jenj kotonj onjono. Ii onjono Anutunonj wano Siwenonj uro. Niinonj sunduna ooweti, ii iikanonj oodaborowe. Kete iikanonja sundu ii toroqenj oomaña.

³Jiisasnonj siimbobolo moma komunj koomunonja waama weenj 40 namononj toroqenj laligoro. Laligonj kambanj iikanonj aposoluruta indinã mamaga asuginj onjoma Anutu bentotonãã kania toroqenj jenj asarinj onjoma laligoro. Kaenj laligonj aiwese tani kania kania menj qendeema onjono. Yonjononj ii iima Jiisasnonj gbilinj laligoji, ii saanonj moma yagogi. Aiwese iigiti, iyonjononj ii nanjonj jenj dangunu kaanja nanju ano monjonj ii qewagomambaajonj amamaawaa.

⁴*Kambanj monjonj yonjowo motoonj laligonj kokaenj jenj kotonj onjoma injjoro, “Onj Jerusalem siti koi uulanãwo mende mesaowu. Manjanonj ‘Kalenj uugianonj ama onjomaña,’ jenj qaaya somonjoro injjoweti, ii mono honãwo koloowaa. Onjononj mono iikawaajonj mamboma laligowu. ⁵*Wala Jononj ejemba oo toonjonj mulu menj onjoma laligoroto, Anutunonj kambanj mende koriro Unj Toroya uugianonj ama iikanonj mulu menj onjombaa.” Kianj.

Jiisasnonj Siwenonj uro.

⁶Aposol yonjononj kambanj monjonj ajoroogi Jiisasnonj batugianonj asugiro kokaenj qisinj mugi, “Ponj, giinonj kambanj kokaamba me naa kambanonj Israel kantriwaa totonj ii mombo kuunj menj kotiiwaga?”

⁷Qisinj mugi kokaenj injjoro, “Amanonj iyanãã ku-usunj qaganonj gbani ano aua kambanj arenjonj anota eji, ii onjononj mobutiwaa so qaago. ⁸*Ii qaagoto, Unj Toroyanonj kamaanj uugianonj kemebaati, iinonj mono ku-usunj onjono letoma noo kania naanjonj jenj laligowu. Ii Jerusalem sitinonj kanainj Judia prowins sokoma Samaria prowinsnonj kema liligonj toroqenj balonj goraayanonj eu emu leelee kenji sokondaboronj kema.”

⁹*Jiisasnonj qaa ii injjondabororo Anutunonj jaagia qaganonj menj waaro koosunonj kamaanj esuuro eukanonj uro iibombaajonj uugi uro ayayoogagadeenj kono monjgama nanji.

¹⁰Kaenj uro sombinonj eu iigigiin nanji iikanondeenj eja woi malekugara tualalakota yorononj kosogianonj asuginj nani. ¹¹Nama kokaenj injjori, “Galili eja onjono naambaajonj sombinonj eu uungadeenj nanju? Anutunonj Jiisas koi onjono batugianonja wama Siwe gomanonj eu uro iijuti, iinonj mono tani kaanãadeenj mombo eleema kamaawaa.” Kianj.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweenjgogi.

¹²Kaenj injjori aposol yonjononj Jerusalem siti kosianonj baanja qata Oil gere baanja kanonja eleema kamaanj 1 kilomiitawaa so kanj sitinonj kougi* ¹³*Jerusalem kouma miri uuta monj qaganonj kanonj rama laligogiti, iikanonj kema ugi. Ugiti, iyonjoo qagia ii kokaenj: Piito, Jon, Jeims ano Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfiuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria† ¹⁴Eja kuuya yonjononj uumotoonj ama emba yonjowo kaparanj koma qama koolinj laligogi. Yonjoo batugianonj Jiisas kouruta ano nemunã Maria yonjononj kaanãagadeenj laligogi.

* **1:1:** Luuk 1.14 * **1:4:** Luuk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33 * **1:8:** Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48 * **1:9:** Maak 16.19; Luuk 24.50-51 * **1:12:** Juuda yonjononj 1,100 miita ii Sabat kendononj mende uugunj kemakegi. Kawaajonj Kana qaa mende uugunj kagi. * **1:13:** Mat 10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16

† **1:13:** Zelot paati yonjononj anjiaã nanã mewombaajonj Room mindimindiri gawmambo toropere ano uugere ama laligogi.

¹⁵ Qama koolinj laligon ween monjon momalaari ejemba jangogia 120 kawaa so ajoroogi Piitonon batugianon waama qaa kokaen jero, ¹⁶ “Eja alauruna, Jiisas men somongogiti, Juudasnon iyonoojon kana qendeen. Un̄a Toroyanon Juudaswaa qaa ii waladeen kin Deiwidwaa uutanon sane ano jetanon jero Ondino buk (Buk Song) kanon oogita eji, iikanon mono honawo kolooro. ¹⁷ Jiisasnon Juudas meweengoro ananaa tuunon mon laligoro gawon̄a mewaatiwaajon kuuro wasiwasi eja wan̄a aposol kolooro.

¹⁸ * “Juudasnon nanamemen bologa ano sewan̄a mugi men iikanon balon koria mon sewan̄a mero. Ii men iikanon aro aon wan̄anon meleema balonon kuuro tomen̄a juno kera korojon̄a data koga ii kuuya ujunjon kouma kamaaro. ¹⁹ Kaen kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboron balon iikawaa qata iyanggiaa qaanon Akeldama qagi. Ii ananaa qaanon Sa Balon koria.”

²⁰ * Piitonon toroqen kokaen injoro, “Ondino (Buk Song) kanon qaa mon kokaen oogita eja,

‘Miria mono bember̄a koloon gbamen̄a namba. Ii monjon toya mende koloon laligoro mirigadeen namba,’

ano qaa mon kokaen eja,

‘Monjon saanon iwaa dundunanon galen gawon men namba.’

²¹⁻²² * “Kawaajon ama nono eja mon meweengon kuunin nonowo jotamemeya koloon dangunu kaan̄a nama Jiisasnon koomunonga waaroti, iikawaa Bun̄aya nanjon jen laligoro sokombaa. Jonon Jiisas oomulu men muro Ponjon kaban̄an iikanondeen qenjaaronon kema gawon̄a kanain men nonoo balonon liligon kema kan laligoro Anutunon batunananondeen wama uro. Eja kaban̄an kuuya iikanon tuunananon motoon laligon kounin̄i, mono iyonoononga mon meweengonin sokombaa.”

²³ Piitonon kaen injoro ejawaa mongama eja woi qagara qagi. Mon qata Joosef, qata mon Barsabas ano qata mon Jastus. Eja mombaa qata Matias. ²⁴ Qagara qama kokaen qama koolinj jegi, “Oo Pon, gii ejemba uunana korebore moma kotojan. Kawaajon gii eja koi yoroononga moroga meweengojan̄i, ii mono qendeeema nonomba. ²⁵ Juudasnon gbingbaon ama dogon kamaan aposol gawon mesaon kilen̄aa so tiwilaan kemeroti, iwaa dundunanon eja monjon mono aposol koloon nama wasiwasi ejawaa gawon men laligowaa. Qaa ii onanon.”

²⁶ Kaen jen yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro aposol 11 yonoo batugianon dun mon mugi tuunganon toroqero. Kian̄.

2

Un̄a Toroyanon kamaan̄ gowoko uugianon kemero.

¹ * Jiisasnon komuroti, kaban̄an iikanon̄a sonda 7 tegoro ween 50* iikanon yambuyambu kaban̄an kan kuuro uumeleen ejemba kuuya yononon ajoron̄on kendon̄on ragi. ² Ragi Sombinonga iwoi mon obaban̄ bilisik kaan̄a kamaaro oton somata asugiro mogi. Raidimbonon qenkeji, mono iikawaa tani kaan̄a asugin kamaan̄ miri ragiti, ii kuuya saa qero. ³ Miri saa qen iwoi iikanon̄ deenqeema sein gere bolan̄ kaan̄a wan̄gia qaganon̄ uro iigi.

⁴ Kaen asugiro Un̄a Toroyanon kuuya yonoo uugia saa qero kantri tosia yonoonon qaa kanain jegi. Un̄a Toroyanon sololoon qaa sane anotiwaaw so asuganon jegi.

⁵ Juuda ejemba tosanon Anutu goda qen kantri kania kania sombin̄ baatanon rama kenjuti, iikanon̄ deema kema laligon Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaan̄a ii sitinon laligogi. ⁶ Kaen laligon oton somata ii moma ejemba tuun mamaganon kouma ajoroogi.

* **1:18:** Mat 27.3-8 * **1:20:** Ond 69.25; 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19; Luuk 3.21; 24.51 * **2:1:** Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 * **2:1:** 50 ii Griik qaanon Pentekost.

Ajoroon nanji momalaari ejembanon qaa morota morota jegiti, ii kuuya moma anjo anjo moma asarin iikawaajon aarun kiko angi.

⁷ Kiko ama walingon kokaen jegi, “Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyononon mono kuuya Galili ejembaga kolooju me? ⁸ Nono kantri morota morota kanon koloon kouma laligonin yononon mono nomaen ama laligon somariin kantrinanaa so qaanana anja anja jegi mojon? ⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjon. Nono tosonian Mesopotemia laligonin. Tosianon Judia laligoju ano tosonian Kapadosia gomanon laligogi. Ejemba tosonian Pontuswaajon, tosonian Eisia prowinswaajon koloojon ano yononon ananaa qaanon qaa jegi mojon.

¹⁰ “Tosianon Frigia goman mesaon koi kan laligoju. Tosianon Pamfilia taon mesaogi. Tosianon Iijipt kantrion laligogi. Tosianon Sairini goman leegen Libia kantrion laligogi. Tosaana nono Room sitiga tawatawaga koi kan laligojon. ¹¹ Nono tosonian Juuda ejemba koloon laligojon ano tosonian kantri tosonian koloon kanagen Juuda ejemba koloonin. Kaana nanjon ano yononon qaa jegi nono qaanana motomotoon ii saanon moma kotojon. Nonoononga tosonian wato qata Kriit mesaon kowe koton kagi. Tosianon Arebia qaa jenkeju. Nono kaananon laligojonto, yononon aisoon Anutunon angoletu uuta anoti, iikawaa kania ii ananaa qaanon anja anja jegi mojon.” ¹² Kaen jen kuuya yononon aarun mogi sooboo kono iyanjia kokaen jen qisin aogi, “Koi kawaa kania mono nomaen?” Kaen qisin aon qaa mongama tompin nanji.

¹³ Tompin nangito, tosonian mepaqepae ama kokaen jegi, “Yononon wain apu naanawo mamaga nen enkalolon kolooju.” Kaen.

Piitonon Unja Toroyaa kania jen asariro.

¹⁴ Kaen jegi Piitonon aposol 11 yonowo motoon waama nama kotakota qama ejemba tuun ii kokaen injoro, “Alauruna, Juuda ejemba ano ejemba kuuya Jerusalem laligojuti, niinon iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu. ¹⁵ Ono tosonian nonoojon kokaen jeju, ‘Yononon apu kotiga negi uugianon enkalolon kolooja.’ Kaen romongojuto, nononon iikaana mende koloojon. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kambaqa qaago. ¹⁶ Qaagoto, gejatootoo eja Joelnon Buna qaa kokaen jeroti, iikanon mono honawo kolooja,

¹⁷ *‘Anutunon jeja: Pombaa kaka kambananon toriwaati, niinon kamban iikanon Unjana Toroya maabe ejemba kuuya yonoo qagianon ubaa. Uma sololoon koton kondoon onono kokaen koloowaa:

Onoo meraboraurugianon gejatootoo qaaya qaaya jenkebuya.

Onoo gbaworo saranurugianon jaagia meleeno unjaya unjaya iimakebuya.

Onoo ejemba wana yononon gaon kuukuu iimakebuya.

¹⁸ Unjana Toroya maamanati, ii eja ano emba noo welen qen laligowuti, iyonoo qagianon kaanagadeen uro gejatootoo qaa jenkebuya.

¹⁹ Niinon angoletu sombinon ambe uugi eu uro iibuya ano namonon aiwese ii kokaen iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolan uuta ano kaaso kondunawo ii asugiwuya.

²⁰ Ween jaayanon pangaman mero koinon ososaan sa kaana koloowaa.

Kaen kolooro iikawaa gematanon Pombaa kamban somatanon mono kan kuuwaa. Ween ii akadamu ano qabunayawo.

²¹ Daen yonoononga monon Pombaa qata qama kooliwaati, Anutunon mono ii hamo qen muro letombaa.’ Joelnon kaen oorota eja.

²² “Oo Israel ejemba, ono mono geja ama qaa koi mobu: Anutunon Jiisaswaa laaligo kambananon sololoon muro laligoro angoletu, aiwese ano kaiyaka esunmumuyawo ii onoo batugianon balonon asuganon asugiro. Ono ii saanon moju. Anutunon iwoi ii

* 2:17: Joel 2.28-32

koloon mun iikaanja kanon Nazaret eja iikawaa kania nanjon jen qendeema onjoma laligoro.

²³*“Anutunon wala eenanon Jiisaswaa qaa waladeen somonjon moma koton kokaen jerota eja, ‘Hamoqeqe Toyanon mono eja jotamemeya onoo borogianon kamaawaa.’

Qaa iikawaa so Anutunon Jiisas mende anjon kono onoo borogianon kamaaro. Kaen kamaaro onjo komuwaatiwaajon qagi waba kantri gawman yonjonon Mooseswaanon Kana qaa mende moma kilen jen kotogi borogianon Jiisas qelanjin men maripoonon qegi komuro. Komuroto, sayanon mono onoo qagianon urota eja. ²⁴*Jiisasnon komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanon kamaaro koomu Toyanon ii somonjon kamban koriga galen koma mumambaajon amamaaro. Ii Anutuwaanon mende sokono. Kawaajon iinon ii men gbilin koomuwaa siimboboloyanonga metogoro waaro. ²⁵*Kin Deiwidnon Jiisaswaaajon kokaen jerota eja,

‘Niinon taraturu ama tama nuwabotiwaajon Ponjon boro dindinanon laligoja. Iinon kamban so kooronanon nano unanja kaanja iima laligojen.

²⁶⁻²⁷ Kaen laligon komumanato, koomuwaa gomanon kemebe gema mende nuwaa.

Giinon geengaa wombo eja soraaya tak-kootoya nii mono metogon nona qasirinon en mende gisaamaña.

Kawaajon uunanon korisoro moma buunanon rendun rii gama laligojen.

Selenanon kaanagadeen gbilin waabaatiwaajon ama mamboma jejeromonromon ama haamo men ewaa.

²⁸ Giinon laaligo kotigaa kania qendeema nona moma kotomaña.

Niinon goo jaasewanganon pondan laligowe giinon uuna korisoronon men saa gewaa.’ Deiwidnon Jiisaswaaajon kaen jerota eja.

²⁹ “Oo alauruna, Piito niinon ben ambonana kin Deiwidwaa kania ii awasankaka qaganon asuganon kokaen jen asarimaña: Deiwidnon komuro ron kongi qasirianon kete batunananon koi eja. ³⁰*Deiwidnon gejatootoo ejaga koloon laligoroti, iinon kokaen moro: Anutunon gbiliuruta yonoononga mon meweengon kuuro iyanja kaanja eja pombaa dun rarayanon raba. Anutunon qaa ii somonjon jojopon qaanon jen kotiin laligoro. ³¹ Monjon rabaati, ii waladeen iima moro. Hamoqeqe Toya Kraist iinon koomunonga waabaati, Deiwidnon ii moma kokaen jero,

‘Kraistnon laligon komuwaato, koomuwaa gomanon kemero Anutunon ii gema mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaoro qamoyanon qasirinon mende gisaawaa.’

³² Anutunon Jiisas men gbiliro waaro iikaanja kanon qaa ii honawo kolooro. Nono kuuya ii jaa konananon iima nanjon jen dangunu kaanja nanjon. ³³ Jiisasnon waama laligon Anutunon wano uma boro dindinanon raja. Iikanon rama Mananon Unja Toroya wasiwaatiwaajon jen somonjoroti, iinon (promis) ii moma ii maaro kamaaro honja kete koi asugiro iima moju. ³⁴*Deiwidnon Siwenon mende uro. Iinon anjo qaa kokaen jerota eja,

‘Anutunon Siwe goman uutanon neenaa Ponnaajon kokaen jen kotooro moro:

Giinon mono kan boro dindinanon asamararan koi kanon kamaan rama laligowa.

³⁵ Kaen rama laligona niinon kamban biiwianon koi kanon tuarenjenjuruga riin riitama haamo ama onomaña.

Haamo ama onombe yonjonon tama kemen siimbobolo moma saama kana dogaa kaanja koloowuya.

Kaanja koloogi giinon saanon waama yonoo qagianon riin aisoon laligowa.’

* **2:23:** Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18 * **2:24:** Mat 28.5-6; Maak 16.6; Luuk 24.5 * **2:25:** Ond 16.8-11 * **2:30:** Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13 * **2:34:** Ond 110.1

³⁶ “Oo Israel ejemba, oŋo Jiisas maripoonoŋ qegi komuroto, Anutunonŋ Jiisas ii kuuro Ponŋ ano Hamoqeŋe Toya Kraist koloonŋ nonoma laligoja. Israel tuuŋ kuuya oŋo mono iikawaa kania moma yagowu.”

³⁷ Piitononŋ kaenŋ jero ejemba tuuŋnonŋ moma uugia qosono Piito ano aposol tosaana ii kokaenŋ injjogi, “Eja alaurunana, nono mono nomanomaenŋ aninŋ sokombaa?”

³⁸ Injjogi Piitononŋ kokaenŋ injjoro mogi, “Oŋo mono uugia meleembu. Motomotoon uugia meleengitiwaa so nonononŋ mono Jiisas Kraistwaa qatanonŋ oo mulu menŋ oŋombona. Ii oŋoninŋ Anutunonŋ singisonŋgogia songbama mesaonŋ Unŋa Toroyaa kalena ii buŋa qenŋ oŋombaa. ³⁹ Anutunonŋ Unŋa ii oŋomambaajonŋ jenŋ somonŋgoroti, qaa ii mono oŋoanŋia ano oŋoo gbiliurugia oŋoojonŋ ama jero. Oŋoojonŋ ama tosaana koriganonŋ kema laligogi Anutu Ponŋnananonŋ oŋoombaati, iinonŋ soomonŋgo qaa (promis) ii mono kuuya oŋoojonŋ ama kaanŋagadeenŋ jenŋ somonŋgorota eja.”

⁴⁰ Piitononŋ kaenŋ injjonŋ toroqenŋ qambanŋmambanŋ qaa tosaana mamaga iikanonŋ uugia kuunŋ kokaenŋ jero, “Ejemba irinŋqirinŋa koi namononŋ laligojuti, Anutunonŋ ii hamo qenŋ oŋono letombutiwaajonŋ moja. Yoŋowo siimbobolo mokoloowubotiwaajonŋ mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama oŋomesaowu.” ⁴¹ Piitononŋ kaenŋ jero ejemba jaasoonŋgoyanonŋ qaaya moma anŋonŋ konŋgi oomulu menŋ oŋonŋgi. Ii menŋ oŋonŋgi kanagesogianonŋ toroqegi janŋgogianonŋ weenŋ iikanonŋadeenŋ 3,000 kawaa so somariiro. Kianŋ.

Momalaari yoŋononŋ uugia somonŋgonŋ aonŋ laligogi.

⁴² Uugia meleengiti, iyoŋononŋ uumotoonŋ ama uugia somonŋgonŋ aonŋ kambanŋ so aima ajoroogi aposol yoŋononŋ Buŋa qaa kuma oŋonŋgi samonŋ kowoga ano nembanene motonŋ nenŋ qamakooli gawonŋ menŋ laligogi. Pondanŋ laaligo kaana laligogi.

⁴³ Kaenŋ nama Anutuwaawaa qatanonŋ boliwabotiwaajonŋ jenenŋooro ama laligogi. Kaana laligogi Anutunonŋ sololoonŋ oŋono aposol yoŋononŋ jetamemegia koloonŋ gawonŋ megi anŋgoletto aiwese morota morota asugiro. ⁴⁴ *Anutu moma laarigiti, iyoŋononŋ kuuya laaligogia motoonŋ laligonŋ esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindirinŋ motoonŋ menŋ laligogi.

⁴⁵ Kaenŋ menŋ laligonŋ balonŋ esuhina iwoigia sewana mewutiwaajonŋ anŋgi sewana oŋonŋgi karoti, ii batugianonŋ mojoqojoronŋ ama amamaagitiwaa so mendeema anŋunŋ laligogi. ⁴⁶ Kaenŋ mindirinŋ laligonŋ suulanŋ uumotoonŋ ama kambanŋ so jiwowonŋ jigononŋ ajoronŋ laligogi. Bered ii miri so motonŋ nenŋ laligogi ano nembanenegia ii gbingbaonŋgia qaa korisoro qaganonŋ rama nenŋ laligogi. ⁴⁷ Kaiyakagia kaenŋ ama Anutu mepeseenŋ laligogi ejemba kuuya yoŋononŋ ii injisosoronŋ laligogi. Injisosoronŋ laligogi tuunŋgianonŋ somariiro Ponŋnonŋ kambanŋ so ejemba tosaana menŋ letoma oŋono uugia meleema mindimindiri arenŋgianonŋ toroqegi. Kianŋ.

3

Piitononŋ eja meendanŋgoya monŋ menŋ qeanŋgoro.

¹ Juuda yoŋononŋ mare so 3 kilok qama koolinŋkegi. Mare monŋnonŋ Piito Jon yorononŋ qamakooli kambanŋ iikanonŋ jiwowonŋ jigononŋ uri. ² Uri iikanonŋ eja monŋ nemunŋ goronŋ uutanonŋga meendanŋgoya koloonŋ rama laligoroti, ii anŋonŋ kanŋ jiwowonŋ jigowaa kiropo naguyanonŋ anŋgi. Alaurutanonŋ weenŋ so kanŋ demberunonŋ anŋonŋ kiropo nagu qata Nagu Iimasiinŋsiinŋawo qagiti, iikanonŋ anŋgi raro. Rama ejemba jigo goranonŋ ugiti, iyoŋononŋ monenŋ kalenŋ mubutiwaajonŋ welema oŋoma laligoro.

³ Kaenŋ anŋgi raro Piito ano Jon yorononŋ jiwowonŋ jigononŋ ubo jeri dodobobo iriima ii kaanŋadeenŋ kalembaajonŋ welema orono. ⁴ Welema orono jaasewananonŋ uunŋ iima Piitononŋ kokaenŋ ijoro, “Mono noro niriiba.”

* **2:44:** Apo 4.32-35

⁵ Kaen ijoro jaa suaŋa irigigiin iwoi mon borogaranonŋa nombaotiwaajon mam-bono. ⁶ Irigigiiro Piitonon kokaen ijoro, “Noonon silwa me goul moneŋ mende ejato, noonon iwoi mon eji, ii saanon gomaŋa: Gii mono Nazaret eja Jiisas, Hamoqeŋe Toya Kraistwaa qatanon waama kamba!”

⁷ Kaen ijon boria dindiŋanon men kobibiuro waaro. Waaro kania ano gbako siita mono iikanondeen kotiuro. ⁸ Kotiuro waama lugun yorowo jiwowon jigonon uma iikanon kema kan torin qen oron Anutu mepeseero. ⁹ Kaen kema kan Anutu mepeseen muro ejemba tuun kuuya yononon ii iigi. ¹⁰ Ii iima kokaen jegi, “Eja koi kalen mubonjiwaajon jigowaa kiropo Nagu Iimasiinŋa-wowaa kosianon rama welema laligoroti, mono ii.” Kaen jen moma mun “Selianon naa iwoiga kolooja?” jen aarun newogia tegoro waliŋgogi. Kian.

Piitonon jiwowon jigonon Buŋa qaa jero mogi.

¹¹ Waliŋgogi jejewelenwelen eja iikanon suulan Piito Jon yorowo motoon kema karo ejemba tuun korebore yononon uulanawo kosogianon kan jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben saraŋawonon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaen iigigiigi Piitonon injiima kanain kokaen injoro, “Oo Israel alauruna, onon mono naambaajon iwoi koi iima aaruju? Naambaajon noro uun nirigigiiju? Eja koi kanon qeangon kana kema kaji, ii noroo esunon me Anutuwaa Buŋa qaa tororo moma otaŋkejotiwaajon ama qaago. Kaen mende romonŋowu. ¹³ *Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo ben Anutunon mono Meria Jiisas asamararan muro jotamemeya uuta kolooro hona asugiro iiju. Onon Jiisas ii men balon galen yonoo borogianon anŋi gawana Pailotnon isamambaa qaaya somonon jeroto, ononon Jiisas ii iwaa jaanon qakooma gema qen mugi.

¹⁴ *“Onon eja dindiŋa ano soraaya ii gema qen mun borosa meme eja mon isambaatiwaajon kaparan koma qama silama qisigi. ¹⁵ Kaen qama qisin iikaŋa kanon laaligowaa Toyanon komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunon ii men gbiluro koomunonŋa waaro. Noronon ii jaanaranon iima nanon jen iwaa dangunu kaŋa nanjo. ¹⁶ Kaen nama Jiisaswaa qata moma laarin mun laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usunon men kotiuro nanja. Jiisasnon sololon norono momalaarinaranon kolooro iikawaa qaganon nama jen kotori kana gbakoyanon qeangoro onon kuuya ii iiju.

¹⁷ “Oo alauruna, Jiisas komumambaaajon kaparan kongiti, ononon ii mono poumapou qaganon anŋi, ii mojen. Ononŋa ano galenurugianon kaŋagadeen iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma koton lan anŋi. ¹⁸ Kaen anŋito, iikawaa kitia Anutunon kokaen ano: Anutunon qaaya wala eenanon gejatootoo ejembauruta kuuya sololon onono waladeen kokaen jen oogi, ‘Anutuwa Hamoqeŋe Toya Kraistnon mono siimbobolo mobaa.’ Kawaajon onon kaen anŋi Anutuwaanon qaa iikanon mono honawo kolooro. ¹⁹ Kawaajon mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kagi singisonŋogia koton songbambaa.

²⁰ “Anutunon oyanboyan Toya kolooja. Onon een lan laligowubotiwaajon Anutunon Jiisas waladeen meweŋgoro. Kawaajon onon mono uugia meleenŋi Hamoqeŋe Toya Kraist wasiro onoonon karo iwo qokotaagi laaligogianon gbiluro oyanboyan kambanŋa kan kuuwaa. ²¹ Anutunon monowaa monoyanon kanain qaaya gejatootoo ejembauruta tak-kootoya kuuya ii sololon onono waladeen kokaen jen laligogi,

‘Anutunon Hamoqeŋe Toya anon koma muro Siwe gomanon rama laligoro iwoi kuuya mombo arenon kolonaniwaati, mono kamban iikanonadeen wasiro Siwe mesaon kamaawaa.’

Jiisasnon qaa iikawaa so kamaan nonoonon karo.

* **3:13:** Eks 3.15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

22 *Moosesnoj kokaen injjoro,
 ‘Pon Anutunon Juuda tuun onoo batugianonga gejatootoo eja mon men gbiliro waama Mooses nii kaan koloowaa.
 Inon geregiaga nama qaa injjowaati, mono ii kuuya geja ama moma ten koma laligowu.
 23 *Mononon gejatootoo eja iikawaa qaaya mende ten kombaati,
 Anutuwaanon kanageso ononon mono iwaa qaaya jen tegon tiwilaan mubu.’
 24 Gejatootoo ejemba Samuelwaanon kanain kouma qaa jegiti, iyononon mono korebore kaanagadeen gejatootoo qaa kaman kokaamba honawo kolooji, ii waladeen jen laligogi. 25 *Anutunon ambosakonurunana yonowo soomonon arena ama Aabraham kokaen ijoro,
 ‘Goo gbiliuruga yonoononga monon koloon waabaati, Anutu niinon mono iwaajon ama namowaa ejemba tuuna tuuna kuuya kotuegon onombe oyanboyan koloowuya.’
 Anutunon soomonon qaaya ninisaano gejatootoo ejembanon ii toroqen jen kotiin laligogiti, ii mono onoonon ama anota eja. 26 Anutunon Meria men gbiliro waaro kotuegon onombaatiwaajon wasiro wala onoonon kamaaro. Kawaajon mono keteda koi uugia meleema ana ana laaligogiaa kana bologa gema qewu. Kaen ama oyanboyan koloowuya.” Kaen jero.

4

Piito Jon yoronon jigo kaunsol tuunon nani.

1 Piito ano Jon yoronon ejemba tuun ii qaa kaen injjori jigo gawon galen yononon, jigowaa kiropo galen wana ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanonkon) yononon waama jaaganon kougi. 2 Gowokowoiyanon ejemba tuun kuma onoma kokaen jeri, “Jiisanon koomunonga waaro. Kawaa so komugiti, iyononon kaanagadeen gbilin waabuya.” Kaen jeri uugia boliro yoronon kougi. 3 Kouma uruama goman tirotiwaanon ama kapuare mirinon orooma jegi, “Goman anogo qaa jakeyanon orombona.”

4 Kaen jegito, Buna qaagara mogiti, iyonoononga kelemalelanon uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigiti, iyonoo jangogianon somariiro 5,000:baa so koloon laligogi.

5 Goman ano galenkonon ejaurugia, Juuda yonoo jetamemeurugia ano Kana qaawaa boi yononon Jerusalem ajoroogi. 6 Ajoroon jigo gawon galen wana qata Anas iinon batugianon raro. Kaanagadeen Kaiafas, Jon, Aleksander ano jigo gawon galen wanaa sumanuruta tosaana kuuya ii motoon ragi. 7 Ragi Piito Jon uruama jaagianon oroonon nani kokaen qisin orongi, “Oronon mono nomaen anjaota? Morowaa qataga qari esunanon turun muro letonjaa?”

8 Qisin orongi Unu Toroyanon Piitowaa uuta saa qero nama kokaen injjoro, “Kantriwaa galenkonon eja ano jotamemeurunana, mobu. 9 Noro eja meendangoya nomaen ala ilailaa ama muri kania gbilin qeangoro, kete kaen qisin noronju. 10 Kawaajon iikawaa kitia ii saanon jewe onoo ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. Ononon Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqe Tonana maripoonon qegito, Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro. Jiisaswaa qataa ku-usunanon mono eja koi meagoro onoo jaagianon qeangon nanja. 11 *Qaa mon ii kokaen,

‘Miri meme eja yononon kowonjin tando mon gema qen mesaogito,
 Anutunon ii komoro aen tando kombombana wana kolooja.’

Aen tando wana ii Jiisas. 12 “Jiisas motoononon mono hamo qen nononja. Qa mon qama koolinin ii amamaawuto, Jiisaswaa qatanon mono sokonja. Anutunon qa mon

* 3:22: Dut 18.15, 18 * 3:23: Dut 18.19 * 3:25: Jen 22.18 * 4:11: Ond 118.22

Sombimbaa baatanonj mende nononota eja. Qaago! Qa motoonjo ii qama letoma Siwewaa buna koloowonja.”

¹³ Kaenj jendabororo kaitanigara iima kokaenj jegi, “Eja woi koi yorononj momo mirinonj mende uma kilenj qaa kotiga kotiga jen awasanjaka nama kawali kaanja koloojao.” Kaenj jen kiko ama walinjonj kaniagara moma kotonj jegi, “Onjanonj! Eja woi yorononj mono Jiisaswo laligonj letoni.” ¹⁴ Kanagara moma kotonj eja meendanjononj qeangonj yorowo nanoti, ii iima qaagara qewagowombaajonj amamaagi. ¹⁵ Ii amamaanj jigo kaunsol tuunj onjomesaonj seleenjenj kemebaotiwaajonj jen kotogi kemeri anjiodeen qaa monjgama gejanonogia amigi.

¹⁶ Gejanonogia amigi, “Nono eja woi koi mono nomaenj ama orombonaga? Yorononj jen kotori anjoletoto qaita monj asugiroti, ii Jerusalem korebore yonononj modaboroju ano nono ii kaanagadeen qakooombombaajonj amamaajonj. ¹⁷ Ii amamaajonto, iikawaa qaaya ejemba batugianonj mombo seinj kembabotiwaajonj mono saanonj kokaenj jen kotonj oroninj sokombaa, ‘Oro mono Jiisaswaa qatanonj qaa mombo mende jewao.’ Kaenj jen kotakota jen qetegonj oroninj sologori monjonj monj ii mende mobaa.”

¹⁸ Kaenj jen somonjonj oronjgi uri kokaenj jen kotonj oronjgi, “Oro mono Jiisaswaa qatanonj qaa monj mende toroqenjenj ejemba kuma onjombao.” Kaenj jen songo kotakota ama oronjgi. ¹⁹ Kaenj jen kotonj oronjgito, Piito Jon yorononj meleema kokaenj injjori, “Norononj onjoo jenjkootogia tenj kombojonj Anutuwaanonj qaa menj kamaanj ani omaya koloowabo. Ii Anutuwaa jaasewanjonj sokonja me qaagoti, ii mono onjooangio gosinj jen somonjgowu. ²⁰ Kaenj me kaenj jen somonjgowuyagato, norononj iwoi iima moriti, ii kolatinj qaa bogoro laligowotiwaa so qaago.”

²¹ Kaenj injjori mogi ejemba kuuyanonj anjoletoto asugiroti, iikawaajonj Anutu mepeseegi. Kaenj mepeseegitiwaajonj ama “Kitia nomaenj ama orombonaga?” jen kana monj mende mokoloogi. Mende mokolonj galenj meme qaa kotiinjenj oroma oromesaogi kamaari. ²² Anjoletoto asugiro eja meendanjonj qeangoroti, ii gbania 40 uugunj laligoro. Kawaajonj mono Anutu mamaga mepeseenj laligogi. Kianj.

Uumeleenj yonononj qama koolinj nama kotiigi.

²³ Jigo gawonj galenj wana ano jotamemeya yonononj Piito ano Jon galenj meme qaa jen oroma oromesaogi iyanjgaraa alaurugara yonononj eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii injjori mogi. ²⁴ *Ii injjori moma uumotoonj ama uugia menj kululuunj arogia menj waama Anutu kokaenj qama koolinj mugi, “Oo Ponj uuta somata, giinonj Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanonj eji, ii mokolonj onjoma Togia koloojanj. ²⁵ *Giinonj eenjonj geenjgaa Unja Toroya wasina kamaanj gawonj ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanonj qaaga ana goo jega menj kokaenj jero,

‘Uumeleembaa gadokopa yonononj mono naambaajonj guju mamaga menjkeju?

Kantria kantria yonononj mono nomaembaajonj ama momo omaya omaya romonjonjkeju?

²⁶ Namowaa kinj ponj ponj yonononj balonjgiaa so waamakeju.

Ponj jawinja jawinja yonononj mindirin ajoroonjkeju. Kaenj qemburunj ero Ponj ano iwaa Hamoqeqe Toya qetama oromakeju.’

²⁷ *Onjanonj, qaa iikawaa so siti kokanonj kolooro. Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqeqe Tonana kolooja. Iinonj asugiro eja ponj woi Herod ano Pontius Pailot yorononj Room gawman galenj koloonj ananaa Israel isiurunana yonowow mindirin ajoajoroo ama tuarenjenj ama mugi. ²⁸ Gii geenjgo ku-usunja ano jegaa so iwaajonj iwoi koloowaatiwaa qaaya jen waladeenj somonjonj arenjgona. Yonononj iwoi ii ama mugi qaa arenj kuuya ii kaenj honjowo kolooro.

* **4:24:** Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6 * **4:25:** Ond 2.1-2 * **4:27:** Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29

²⁹ “Oo Pon, nono gii welen qen gonin kete galen meme qaa nononjuti, gii mono ii iima nanjon nonona saanon goo Buja qaaga kawali kaana awasankaka nama jen laligowona. ³⁰ Giinon mono boroga suluna ji ejemba ii Meraga Toroya Jiisaswaa qa ku-usunanon qeangowu ano angoletu aiwese morota morota asuginkebu. Qaa ii onanon.”

³¹ Kaen qama kooligi miri ajoroon ragiti, balon ii memenjalij utugoro Un Toroyanon korebore uugia saa qero kema kawali kaana awasankaka nama Anutuwaa Buja qaa jen laligogi. Kian.

Uumeleen ejembanon uugia somonjon aogi.

³² *Uumeleen tuun somata yononon uuroromongo motoongo ama laligogi. Iwoi kuuya en ononoti, ii goononga me noononga, iikaen mende jegito, iwoigia kuuya ii metulangogi motoongia kolooro laligogi. ³³ Kaen laligogi Anutuwaa ku-usunanon turun onono kotiigi aposol yononon jeta men dangunu kaana nama Pon Jiisanon koomunonga gbilin waaroti, qaa ii nanjon jen laligogi. Kaen laligogi Anutunon kalenmoriaja somata maama onono ejembanon goda qen onongi.

³⁴ Kaana laligogi iikawaa so batugianon monjon iwoi mombaajon mende memeqemean men amamaan laligoro. Korebore nene gawona gawona ano miria miria yonoo toya koloogiti, iyononon ii sewana mewutiwaajon angi. Kaen angi sewana megii monej karo ii men kagi. ³⁵ Men kan aposol yonoo borogianon angi korebore memeqemean men amamaagitiwaa so ii batugianon mendeema onoma laligogi.

³⁶ Eja mon qata Joosof, aposol yononon qata Barnabas qagiti, ii ananaa qaanon: Uunanjonngo eja, iinon wato qata Saiprus kanon koloon somariin jigo gawon ejaga (Liwait) laligoro. ³⁷ Iinon kaanagadeen nene gawon balona sewana mewutiwaajon ano monej karo sewana ii men aposol yonoonon kan borogianon ano. Kian.

5

Ananias Safaira yoroonon tiliqili

¹ Kaen ama laligogito, eja mon qata Ananias embia qata Safaira yoronon gawon balongaraa bakaya sewana mewutiwaajon ani. ² Ani sewana karo ejanon monej bakaya iyanajon anjon koma mesangoro embianon ii modabororo bakaya mon men kan aposol yonoo borogianon ano.

³ Borogianon anoto, Piitonon kokaen ijoro, “Oo Ananias, gii mono naambaajon Satan mende qetana uuga saa qeja? Iinon uuga saa qero giinon batogon Un Toroya angomokolon ama mun geengaa balombaa monej bakaya anjon koma mesangojan?”

⁴ Gii iikawaa toya koloonati, kaman iikanon ii geengaa bunaga kolooro me? Geengaa balonga sewana megii sewana karoti, monej ii mono goo bunaga kolooro me qaago? Gii mono naambaajon uuganon qaa somonjon iwoi koi anjan? Gii qaa qolonmolongoya jen iikaana kanon ejemba mende tiligon nononjanto, Anutu iyanon mono tiligon mujan!”

⁵ Kaen ijoro qaa ii moma tama kamaan namonon kemen komuro. Kaen komuro ejemba kuuya iikawaa bujuya moma sombugia mamaga mogi. ⁶ Komuro eja gbaworo yononon kouma qamoya men esuun anjon kema ron konji.

⁷ Aua karon tegoro embianon iwoi kolooroti, ii mende moma karo. ⁸ Karo Piitonon embia Safaira kokaen qisin muro, “Oro gawon meme balongara bakaya sewana mewutiwaajon ani monej karoti, ii iikawaa so me qaago? Ii mono nijona moman!”

Qisin muro kokaen meleeno, “Monej ii onanon iikawaa so karo.”

⁹ Kaen meleeno jen muro, “Oro mono naambaajon uumotoon ama Pombaa Un Toroya tiligon mujaota? Moba, loganon komuro ejanon men kema ron konjuti, iyononon mono nagu koi dodowigi otona mojan. Yononon gii kaanagadeen esuun

* 4:32: Apo 2.44-45

anjon goma kembuya.”¹⁰ Kaen jen muro iikanondeen tama Piitowaa batanon kemen komuro. Komuro eja gbaworo yononon kouma qamoya mokolon men anjon kema loyaa koorononon ron konji. ¹¹ Ron konji uumeleen tuun kuuya yononon moma awawaligi bujuya seiro korebore moma sombugia mamaga mogi. Kian.

Aposol yononon ejemba mamaga men qeangon onongi.

¹² Kaen anji Anutuwa ku-usunanon aposol inaan onono gawon men borogia ejemba qagianon anji Anutunon aiwese angoletu kania kania mero batugianon mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigiti, kuuya iyononon jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben saraawonon ajoroon tuun motoongo koloon laligogi.

¹³ Kaen ajoroon laligogi ejemba tosanon keegia moma jirinjin ama mononon iyononon mende toroqero. Kaen qaagoto, ejemba tuun yononon goda mamaga qen onoma laligogi. ¹⁴ Kaen ajoroon laligogito, kilen ejemba seiseiya yononon tuungia toroqen onoma laligogi. Eja ano emba tuun tuun yononon Jiisas moma laarin uugia meleenji tuungianon somariin seiro. ¹⁵ Aposol yononon gawon kaen megii ejemba seiseyanon qeangogi. Kaen qeangogitiwaajon ama tosanon ji ejemba unuama demberu koma anjon kana goraayanon kaanagadeen dun meagon maki tamboma kanon onoma kokaen jegi, “Piitonon kan nunuuguwaati, unauyanon mono kambaan iikanon yonononga mombaa qaganon uro qeangonaga.”

¹⁶ Kaanagadeen taon ano goman Jerusalem siti liligon rama kenjuti, iyonononga ejemba tuun mamaganon horon kagi. Kaen kan ejemba ji injiroti ano omenon qaamuun men* kokojinjin ama onongiti, ii unuama kan kougi. Kougi kuuya yononon qeangogi. Kian.

Gajobanon aposol kapuare mirinonja unuano kamaagi.

¹⁷ Kaen ama laligogi jigo gawon galen wanon ano iwaa alauruta Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonon) paati nanjon mugiti, kuuya iyononon iringia soono uduudu anji. ¹⁸ Uduudu ama aposol onoma somonon gawmambaa kapuare mirinon onongiti. ¹⁹ Onongito, gomantiina kanon egi Pombaanon gajoba monon kapuare miri naguya naguya horon unuama seleenjen kamaan kokaen injoro, ²⁰ “Mobu, onono kema jiwowon jigonon uma ejemba jaagianon nama laaligo gbiliaa kania kuuya asuganon injowu.”

²¹ Kaen injoro goman ano jiwowon jigonon uma nama Bunja qaa kuma onongi. Kaen nama kuma onongi jigo gawon galen wanon ano alauruta nanjon mugiti, iyononon keuma jigo kaunsol tuun ano Israel jotamemeurugia koma horon onongi motoon ajorogi. Ajoroon nama opotoro tosaana aposol unuambombajon wasin onongi kapuare mirinon kenji. ²² Kenjito, ii iikanon mende mokolon onoma een eleema sundugia kokaen anji, ²³ “Nono ononon kapuare mirinon keuma nagu kotakota konji nangi eja waagiawo yononon nagu so nanji injijon. Ii injijonto, naguya horon uma kanon eja mon mende mokolonon.”

²⁴ Kaen sundugia anji jigowaa kiropo galen wanon ano jigo gawon galen wanon yononon qaa ii moma uugia sooboo kono jegi, “Oopoon! Kete kaen koloon kanagen mombo sipasipa kono mono nomaen koloowabo?” ²⁵ Kaen jegi mononon kouma kokaen injoro, “Mobu, eja kapuare mirinon onongiti, iyononon mono jiwowon jigonon nama ejemba Bunja qaa kuma ononju!” ²⁶ Kaen injoro jigowaa kiropo galen wanon opotoro unuano kenji. Kema “Ejembanon jamo gilin nunuwubo,” jen toroko moma loloonkotagadeen jiwowon jigonon uma aposol unuama kagi.

* **5:16:** Qaamuun ii kokaen: Omenon buuta muungoro qaa bogoro laligoja.

²⁷ Kaen unuama kan jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon onoongi nanngi jigo gawon galen wananon kokaen qisin onono, ²⁸ **“Ono Jiisaswaa qatanon qaa mon mende kuma onombu. Nononon kaen jen songo kotakota ama ononinto, qaa iikawaa onanon mono nomaen kolooro? Ononon mono kilen toroqen Jiisaswaa sundu kuma onongi Jerusalem siti kuuya sokoma wangia men saa qero laligojon. Ano eja iikanon komun saya maaro ononon kokaen ninijonkeju, ‘Iwaa qaayanon mono Juuda nonoo qanananon urota eja.’”*

²⁹ Kaen qisin ononoto, Piito ano aposol tosonian kokaen meleengi, “Nononon ejemba onoo jenkootogia ten kombombaajon ama Anutuwaanon qaa ugunin mende sokombaa. Qaago! ³⁰ Anutunon ananaa ambosakonurunanaa bengiaga kolooja. Ono Jiisas gere batuyanon mondon qegi komuroto, Anutunon ii men gbiliro waaro. ³¹ Anutunon ii men gbilin wama uma iyanaa boro dindinanon anota raja. Eukanon raro Anutunon singisongonana mesaon nonomambaajon kuuro Ponana ano Hamoqeqe Tonana kolooja. Iikaana koloon Israel kanageso men letoma nonono uunana meleembombaajon moja. ³² Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii nanjon jen dangunuya koloon nanjon. Uja Toroyanon kaanagadeen qaa ii nanjon jenkeja. Anutunon Uja Toroya ejemba jeta ten koma munkejuti, mono iyonoo uugianon ama buna qen ononja.”

³³ Piitonon qaa kaen meleeno jigo kaunsol tuun yononon mogi uugia soonon kotowageen kaana kotooro. Kotooro uugia gere jero aposol unugi komuwutiwaajon mogi. Kian.

Gamalielnon alauruta jen men loorin onono.

³⁴ Kaen mogito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) eja mon qata Gamaliel iinon jigo kaunsol tuun yonoo batugianon raro. Iinon Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qen mugi jotamemegiaga kolooro. Kaen koloon waama aposol unuanngi seleengen kemen borona mon mambombutiwaajon jen kotooro.

³⁵ Kaen jen kotooro kemegi jotameme alauruta kokaen injoro, “Israel ejauruna, onon eja koi nomaen ama onombuyaga, iikawaajon mono awaagadeen toogia moma galen men aowu. ³⁶ Wala emukanon eja mon qata Teudas iinon waama ‘Niinon somatagiaga koloojen,’ jero kete gbani tosaana tegoro laligojon. Teudasnon kaen jero eja 400:waa so iwo toroqen somonjon aon laligogito, mononon ii qero komuro tosonian ejauruta wambelaan mugiti, ii kuun onongi boratigi qemburunganon jangon qaondabororo.

³⁷ “Iwaa gematanon Galili eja mon qata Juudas asugiro. Iinon takis mewutiwaajon ejemba qagia onon arengogiti, (sensus) kaman iikanon asugiro. Asugin ejemba tutugon men loorin onono karen ambutiwaajon ala ilailauruta kolooji. Kaen kolooji, ii kaanagadeen qegi komuro ano alauruta wambelaan mugiti, tosonian ii kuugi toroko moma boratigi. ³⁸ Kaen kolooro niinon kokaen injowe mobu: Ono mono eja koi yonoo selegianon iwoi lan mende ambu. Yononon gawon koi megi qemburun kolooji, ii balon ejemba yonoo momo arengianondeen kolooji een, ii mono soon jangon qaombaa. Kawaajon ii mono onomesaogi kamaawu. ³⁹ Ii qaombaato, Anutuwaawaa momo arenonnga koloonagati een, ononon mono qemburun ii somongowombaajon amamaawuya. Ono Anutu iyan qetama tuarenjen ama mun laligowubo. Ononangiaa kaniagia kaana mokoloowubutiwaajon mono toogia moma galengia men aowu.”

⁴⁰ Gamalielnon kaen injoro gejanono qaaya analin anjon koma otaagi. Ii otaan aposol onoonngi kougi opotorowaajon jegi raunakapan men ononngi. Raunakapan men ononngi jigo kaunsol tuun yononon aposol ii Jiisaswaa qatanon qaa mon toroqen jewubutiwaa songo kotakota ama onoma “Kamaan kembu,” jegi.

* 5:28: Mat 27.25

⁴¹ Kaen jegi jigo kaunsol tuun mesaon kenji. Kananon kema kokaen jegi, “Jiisaswaa qataajon ama qabunanana kaen men soojuti, ii Anutunon moja. Iinon nono siimbobolo iikaana mobombaa so moma niniro saanon sokonja.” Kaen jen uugianon kawaajon qeangoro aisoogi. ⁴² Aisoon gawon toroqen men ween so jiwowon jigonon ugi ano miria miria kanon kema Buja qaa kuma onoma laligogi. Jiisasnon Hamoqege Toya Kraist kolooji, yononon iikawaa Oligaa Bunaya jen iikanon ejemba uugia kuun laligogi. Kian.

6

Gawon ilailaa eja (diikon) 7 metogon onongi.

¹ Gowoko jangogianon somariin uro Juuda ejemba tuun woi koloon laligogi. Tosianon kantri tosonianga kan Griik qaa jegi ano tosonian iyangiaa balongianon laligon kouma Arameik ano Hibruu qaa jenkegi. Kaen laligogi kambaan iikanon niinongiinon kolooro. Griik qaa jegiti, iyononon kokaen jegi boliro, “Aposol yononon kambaan so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasan nonomakeju. Ororon mende mendeengi mende sokonja.”

² Kaen jegitiwaaajon ama aposol 12 yononon gowoko tuun ii koma horon onongi ajoroogi kokaen injjogi, “Nononon selewaa gawon men nembanene mendeema onoma Anutuwaa Buja gawombaajon kambanana saanon mende sokono uuwaa gawonananon kamaawabo. Ii mende sokonja. ³ Kawaajon alaurunana, mobu! Ononon mono onoangiaa batugianonga gawon ilailaa mokoloon onombu. Unu Toroyanon eja uugia saa qero Anutunon momakootoya qaita mon onono qabuna awaa men nanjuti, mono eja iikaana 7 meweengon onombu. Ii meweengon onongi gawon ii ononin ii galen koma men laligowuya. ⁴ Yononon kaen laligowuyato, nononano kambaan so pondan qama koolin Anutuwaanon Buja qaa jegenana nama jen sein laligowonana. Gawon iikanon mono pondan nambona.”

⁵ Kaen injjogi tuun kuuya yononon “Saanon sokonja,” jegi. Kaen jen eja qata Stiiwen meweengogi. Stiiwen ii Anutu kotakota moma laarin muro Unu Toroyanon uuta saa qero laligoro. Toroqen eja kokaan meweengon onongi: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanon koloon kanagen Juuda ejaga koloon uuta Kraistwaanon meleeno. ⁶ Ii meweengon onongi aposol yonoo jaasewangianon uma kenji borogia wangianon ama qama koolin kotuegon onongi.

⁷ Anutuwaanon qaa jen seigi toomorianawo kolooro gowoko yonoo jangogianon Jerusalem sitinon somariin seiro. Jigo gawon galen yonoo tuunonga seiseiya yononon kaanagadeen uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kian.

Stiiwen qelanjin men somongogi.

⁸ Anutuwaa kalenmorianana ano ku-usuna kanon gawon ilailaa eja Stiiwembaa uuta saa qero nama aiwese angoletto somasomata ii ejemba batugianon mero asugiro. ⁹ Ii asugiroto, Juuda tosonian waama Stiiwen tuarenjen ama mugi. “Loloon kagiti, iyonoo qamakooli miri tuun”* yonoo batugianon Juuda tosonian Sairini ano Aleksandria Iijipt siti woi kanona eleema kan nanji. Eja kaanjanon mindirin waama Silisia ano Eisia prowinsnonga kagiti, iyonoo tuunonga Juuda eja tosaana unuama motoon Stiiwembo monon niinongiinon ama jenonkooli amigi.

¹⁰ Kaen amigito, Unu Toroyanon Stiiwen sololoooro momakooto somataa qaganon qaaya meleema injjoroti, ii Juuda yononon qewagowombaajon amamaan kamaagi.

* **6:9:** Qamakooli miri tuun mombaa qata ii kokaen kolooro qagi: Ejemba qabunagiawo yononon tosaana sewangia megii bunagia koloon togiaa welen een qen laligon (sleiw) borogianonga loloon kagiti, iyononon iyangiaa qamakooli miri tuungia ama qagia kaen qagi.

¹¹ Amamaan kamaan kokomomola menj kema eja tosaanj mokolooj kuuj onjoma kan kokaen jegi, “Iinonj mepaqepae qaa jenj iikanonj Mooses ano Anutu qetama orono moninj.”

¹² Kaen jenj kema ejemba tuunj, iyonoo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yonoo uunonjkeeme qaa jegi uugia gere jero. Gere jero tililuaan kanj Stiiwen horonj qelanjinj menj jigo kaunsol tuunj yonoo jaagianonj kenji. ¹³ Kema eja tosaanj unuanji kouma Stiiwembaa selianonj qaa qolonjmolongoya kuuj kokaen nanjonj jegi, “Eja koi kanonj mono jiwowonj jigonana ano Mooseswaanonj Kana qaa tuarenjenj ama mende mesaonjkejato, ii toroqen jenkeja. ¹⁴ Tuarenjenj ama kokaen jero moninj, ‘Jiisas, Nazaret ejanonj mono jiwowonj jigo koi kondeeno qeqelalanj ewaa ano Moosesnonj Kana qaa nononota eji, ii utegowaa.’”

¹⁵ Kaen jegi jigo kaunsol tuumbaa ajoajoroononj ragiti, ii kuuyanonj Stiiwen tororo uugi kaitanianonj Siwe gajoba tani kaanja kolooro iima mogi. Kianj.

7

Stiiwenonj qaa kitia meleema jero mogi.

¹ Stiiwen qaa jakeyanonj oonji nano jigo galenj wanjononj kokaen qisinj muro, “Qaa ii honja me qolonjmolongoyaga?”

Stiiwenonj Aabrahambaa sunduya jero.

² *Qisinj muro kitia kokaen meleeno, “Ejauruna, manj daremuna, niinonj kokaen injijowe mobu: Ananaa ambonana Aabrahamnonj Mesopotemia balononj laligoro asamararanj Toya Anutu iinonj asuginj muro Mesopotemia mesaonj Haran gomanonj kema laligoro. ³ Anutunonj kokaen ijoro,

‘Gii geengaa gomanj balongja ano tinitosauruga onjomesaonj balonj monj qendeema gomanjati, mono iikanonj kema laligowa.’

⁴ *Kaen ijoro moma Kaldia gomanj mesaonj Haran gomanonj kema laligoro. Iikanonj laligoro manjononj komuro Anutunonj wasinj murota onj kamba kokaamba koi laligojuti, mono balonj kokanonj kanj kanainj rama laligoro. ⁵ *Balonj kokanonj rama laligoro Anutunonj balonj kitia boronja monj kana tamboyaa so ii mende bunja qenj muro. Balonj koi kawaa toya mende totoonj kolooroto, Aabrahambaa gbilia mende kolooro Anutunonj kamba iikanondeen iwaa qaa waladeen kokaen jenj somonjgoro,

‘Niinonj gomanj koi ii gii ano goo gemaganonj gbiliuruga koloowuti, mono iyonoojonj onjombe iikawaa toya koloowuya.’

⁶ *Kaen jenj toroqen qaa kokaen jero,

‘Goo gbiliuruganonj gomanj monjenj kema wabaya koloonj laligowuya. Wabaya koloonj laligogi gomanj iikawaa toya yonjononj somonjonj ononji togiaa welenj eenj qenj laligowuya. Kaen laligogi ama riinj ononji gawonj binawo binawo eenj megij sewanja mende ononji gbani 400:waa so konajilinj qaganonj laligowuya.

⁷ Kaen laligowuyato, niinonj kanagenj balonj ejemba welengja qenj laligowuyati, ii qaanonj ama jenj tegonj onomanja.’

Anutunonj toroqen kokaen jero,

‘Kaen kolooro gbiliuruganonj gomanj ii mesaonj gomanj kokanonj eleema kanj waena menj mepeseen noma laligowuya.’ Kianj.

Aisak, Jeikob ano Joosef yonoo sundugia jero.

⁸ *“Anutunonj Aabraham kaen ijonj aiwese kokaen ambutiwaajonj jero moro, ‘Onj niwo soomonjgo ambutiwaajonj mono noo aiwese asa koma eja selegia kotonj laligowu.’

* **7:2:** Jen 12.1 * **7:4:** Jen 11.31; 12.4 * **7:5:** Jen 12.7; 13.15; 15.18; 17.8 * **7:6:** Jen 15.13-14; Eks 3.12

* **7:8:** Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-35.18

Iikawaa so Aabrahamnon meria Aisak kolooro ween 8 tegoro kanon Anutuwaa aiweseya menj selia kotoro. Aisaknon meria Jeikob mekoloon aiwese ii kotoro ano Jeikobnon merauruta mekoloon onoma iikawaa so koton onono. Jeikobwaa merauruta 12 yononon Israel nonoo ambosakonurunanaga koloogi.

⁹ **“Ambosakonurunananon kogia Joosef ii gema qen mun sewanja mewutiwaajon anji tosonian sewanja menj wama Iijipt kantrinoj kema oonji laligoro. Iikanon laligoro, Anutunon iwo laligoro. ¹⁰ *Iwo laligoro konajilin kania kania qaganon uro moroti, kuuya iikanonga mono metogon muro. Metogon mun kalenmoriaja muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantriwaa faarao kin iwaa jaanon keuro iiro sokono eja pon kuun muro Iijipt kantri ano faarao kimbaa jinjaron miri iwoiya galen koma onoma laligoro. ¹¹ *Galen koma onono bodi kambanja kan kuuro Iijipt kuuya ano Keinan goman ii sokono. Kawaajon ejemba yononon majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaen laligon ananaa ambourunananon nembanene mokoloowombaajon memeanngogi.*

¹² **“Kaen memeanngogi ‘Iijipt gomanon dumun kota eja,’ kaen jegi Jeikobnon moro. Kaen moma merauruta, ananaa ambourunana ii indin mutuya wasin onono kanon kenji. ¹³ *Kaen kema laligon eleema mangiaanon kagi. Kanagen indina mon mombo kenji Joosefnon kaniaya inisaano mogi. Mogi faarao kinjon kaanjadeen tinitosaya injiima kaniagia moma kotoro. ¹⁴ *Moma kotoro Joosefnon qaa ama manja Jeikob ano tinitosauruta kuuya ii koma horon onono iwaanon kenji. Ejemba kenjiti, iyonoo jangogia ii 75 kolooro.*

¹⁵ **“Jeikob kaen wangi Iijipt gomanon keno. Kema laligon iikanon komuro. Ambourunananon kaanagadeen komudaborogi. ¹⁶ *Komudaborogi qamogia menj anjon Keinan gomanon eleema Sekem gomanon kan ron koma ononji. Wala eenanon Aabrahamnon Sekem (Sikem) laligon balon mon eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yonoononga monejnon sewanja meroti, mono iikawaa qasirianon jamo kobaa uroroon kanon ama ononji.”* Kianj.

Moosesnon Iijipt kantrinoj koloon laligon kouro.

¹⁷ **Stiiwenon toroqen kokaen jero, “Anutunon wala eenanon soomonjo qaa Aabraham muroti, ii honjowo koloowaatiwaa kambanja torin dodowiro. Dodowiroti, iikawaa so Israel yononon Iijipt gomanon koloon sein laligogi tuungianon somariin uro. ¹⁸ Somariin uro faarao kin monjon waama kanain Iijipt galen koma onono. Faarao kin gbilia iinon Joosefwaa kania mende moma laligoro. ¹⁹ *Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii anjomokolon qaganon tiligon ambourunana ama riin onono laligogi. Kaen laligogi kinjon Israel yonoo jenkooto kotakota kokaen ano, ‘Ono mono meraurugia bubuga ii onoma yamagen kema apunon giligi kemen komuwu.’*

²⁰ **“Jenkooto kaen ano kamban iikanonadeen mera mon qata Mooses kolooro. Anutunon ii iima moro sokono. Mooses kolooro nemunmananon ii koin karoombaa so mirigaranon galen koma laligori. ²¹ *Koin karoon ii tegoro nemunanon menj yamagen kema kondenon apu qaganon ama mesangoro. Mesangon keno faarao kimbaa boratanon mekoloon mero meria kolooro galen koma muro laligoro. ²² Kaen laligoro Iijipt yonoonon momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yonoonon momakooto eja somata kolooro. Iinon qaaya ano nanamemenja ii esunmumu qaganon jen ama laligoro.*

* **7:9:** Jen 37.11, 28; 39.2, 21 * **7:10:** Jen 41.39-41 * **7:11:** Jen 42.1-2 * **7:13:** Jen 45.1, 16 * **7:14:** Jen 45.9-10, 17-18; 46.27 * **7:15:** Jen 46.1-7; 49.33 * **7:16:** Jen 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Joos 24.32 * **7:17:** Eks 1.7-8 * **7:19:** Eks 1.10-11, 22 * **7:20:** Eks 2.2 * **7:21:** Eks 2.3-10

²³ *Mooses gbania 40 tegoro kanon Israel daremunuruta yonoo prowinsnon kema injiimambaajon romonjon qaaya somonjon keno. ²⁴ Kema Iijipt ejanon Israel eja mon iwo een toontoon angowowo ama horon ureen ama mun qero iiro. Ima kema Israel eja ii ilaan mun gematanon kema irona meleema Iijipt eja ii qen qero komuro. ²⁵ Qero komuro Anutunon Mooseswaanon laarin Israel ejemba faarao kimbaa borononga metogon onjomambaajon ku-usun muro karo. Yononon Mooses iima kaniaya iikaen saanon moma asariju, iikaen romongoroto, yononon ii mende moma asarin een tompin laligogi.

²⁶ “Goman ano mombo yonoonon keno Israel eja woiyanon aori iriuro. Iriima batogon batugaranon luae koloowaatiwaajon moma kokaen irijoro, ‘Eja woi, oro daremunga. Oroangara motoonon mono naambaajon kaen tiwilaan aojao?’ ²⁷ Kaen irijoroto, ejanon alia men bolin muroti, inon mono Mooses geriawo utama mun kokaen jen muro, ‘Gii nonoonon galenkonkon ano jenteego ejaga koloojan me? Moronon kuun gonota nanjan?’ ²⁸ Gii woran Iijipt eja qena komuroti, mono kaanadeen nii numambaajon jejan me?’

²⁹ *Kaen qisin muro qaa kawaajon ama Iijipt kantri mesaon olojon koma Midian gomanon kema wabaga laligoro. Iikanon laligon emba men merawoita woi mekoloon orono laligogi.” Kian.

Moosesnon balon qararankonkonan gbania 40 laligoro.

³⁰ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Kaan laligogi gbania 40 tegoro kanon Moosesnon balon qararankonkonan laligon baana qata Sainai iikawaa kaniyanon laligoro Siwe gajoba monjon asugiro. Ii gere jerenden batuyanon gere bolan koloon mende jen kotoroti, iikanon asugin muro. ³¹ Kaen asugin muro tani iikawaajon walijon kania iima moma kotomambaajon kosianon keno Anutuwaanona qaa mon kokaen kolooro moro, ³² ‘Niinon goo ambosakonuruga yonoo Anutugiaga koloojen. Niinon Abraham, Aisak, Jeikob yonoo Ponggiaga laligon kouma laligojen.’ Qaa kaen kolooro moma jeneja kanain ororo iikaan baagen unun iimambaajon toroko moro.

³³ “Toroko moroto, Ponon kokaen ijoro, ‘Balon riin nanjani, ii balon kowogaga. Kawaajon gii mono kana esuga qetegowa. ³⁴ Noo ejemba tuunuruna Iijipt laligojuti, ii ama riin ononji siisiiwaewae qaganon aon oron laligoju. Niinon ii iima koton laligojen. Yononon osongon unuro saama welenjuti, niinon ii modaborojen. Niinon yonoo borogianonga metogon onjomambaajon kamaajen. Kawaajon gii mono keteda koi waama kana wasin gombe Iijipt kema!’ Kaen ijoro.”

Moosesnon Israel unuano gbania 40 kananon laligogi.

³⁵ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Yononon Mooses qakooma kondama mun kokaen ijogi, ‘Gii galenkonkon ano jenteego ejaga koloojan me? Moronon kuun gonota kaya nanjan?’ Kaen qakooma ijogito, Anutunon Mooses ii wasin muro yonoo eja pongia kolooro. Siwe gajobanon gere jerendenon bolan jero kanon asugin muroti, inon mono Anutuwaanon buju qaa ii men kan uuta kuuro mootogo ejagiaga kolooro. ³⁶ *Israel mootogo ejagia koloon ejembauruta ii aiwese angoletokania kania men Iijipt kantrinonga metogon unuano mesaon Kowe Osoga iikanon kagi. Emu kagi kanon ano balon qararankonkonan kaanadeen toroqen aiwese angoletokanota morota morota ii gbania 40:waa uutanon men qendeeno iima laligogi. ³⁷ *Moosesnon eja pongia laligon Israel kanageso ii kokaen injoro, ‘Anutunon Juuda tuun onoo batugianonga gejatootoo eja mon meweengon kuuro nii kaana koloowaa.’

* 7:23: Eks 2.11-15 * 7:29: Eks 18.3-4 * 7:30: Eks 3.1-10 * 7:35: Eks 2.14 * 7:36: Eks 7.5; 14.21; Jan 14.33 * 7:37: Dut 18.15, 18

38 **“Israel yononon balon qararanƙonƙononon kan laligogi eja ponƙia koloon ananaa ambosakonurunana yonowo laligon kanagesogia galen koma onono. Galen koma onoma baƙa qata Sainai iikanon uro Siwe gajoba monon qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaen laligon Anutunon laaligo kotigaa qaaya suulan ijoro moma laligoroti, iinon qaa ii iikawaa so jero nonoo Buƙa kolooro.*

39 *“Iinon eja ponƙia laligoroto, ananaa ambosakonurunana yononon qaaya ten koma mubombaaƙon moƙogia tiiro gema qegi. Gema qen utama mun uugia meleeno Iijipt kantriton mombo eleembombaa siina mogi. 40 *Kaen moma Mooseswaa data Aaron ii kokaen ijogi, ‘Moosesnon eja Ponƙana koloon Iijipt kantrionga metogon nunuano kanini, iinon baƙanon uma tani nomaen kolooji, nono ii mende mojon. Ii mende mojonwaƙon giinon saanon tando lopion mena iikanon jotamemenana koloogi kanagianon toroqen kembona.’*

41 **“Kaen ijon iikanondeen goul men kanon lopion mon bulmakao meriaa tani megii. Ii men siimolon men kan ama mun lomban onon iwoi borogianon megiti, iikawaa korisoro ama mepeseegi. 42 *Kaen anƙito, Anutunon ii iima moƙoya tiiro gema unuro Sombimbaa senƙelao Toya waegia men mepeseen onombutiwaƙon onomesaoro. Gejatootoo eja Aamosnon qaa mon ooro Buju Terenon eji, mono iikawaa so kokaen anƙi,*

‘Oo Israel ejemba, onon balon qararanƙonƙononon kan gbani 40:waa so laligon kamban iikanon oro siimolon onon nandun tosaana men kan noma laligogi me qaago?’

43 *Ii qaagoto, ononon mono ben qata Moolek iwaa opo sel kuuna ii anƙogi ano ben qata Refan iwaa senƙelao unaya ii anƙon kan laligogi.*

Ononon unƙa lopion ii waegara men mepeseen orombombaaƙon megii bunagia kolooro.

Kawaƙon ama niinon mono konjoma onombe kereurugianon kan unuƙangi kema laligon koriganon Babilon kantriwaa gematanon uma laligowu.’ ” Kian.

Stiiwenon opo sel jigowaa qaaya jero.

44 **“Ambosakonurunana yononon balon qararanƙonƙononon kan laligon Anutuwaa dangunu kuun opo sel jigo men anƙon laligogi. Ii men anƙon Anutunon jigoya mewutiwaƙon Mooses jen koton mun unƙa sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so megii nano. 45 *Moosesnon ambosakonurunana galen koma onono yononon opo sel jigo ii anƙon laligogi. Kanagen Joosuanon waama galen koma onono gbiliurugianon jigo ii bunƙa qen anƙon toroqen kan laligon kantri kokanon kougi. Kantri kokanon kougi Anutunon balon toya tuuna tuuna onotaaro kenƙi gomangia anƙon koma megii. Men rama laligogi kin Deiwid kolooro.*

46 **“Iinon koloon Anutu jaasewananon kalenmorianƙa mokolon kokaen qisin muro, ‘Anutu Jeikobwaa bena, giinon saanon jena niinon jen kotowe nono gojon jiwowon jigo wana mewona.’ 47 *Kaen qisin muroto, Solomonon jen kotooro Anutuwaƙon jiwowon jigo megii. 48 Ii megito, Uuta Somata iinon ejanon miri borogianon megiti, iikanon mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja monon kokaen oorota eja,*

49 **‘Pononon jeja: Noonon jinƙaron dun rarana ii Siwenon ero namo ii kananaa doya kolooro iikanon riin rajen.*

Onon mono nojon miri tania nomaen megii sokonaga?

Me miri dakanon mokolon nonƙi iikanon uma haamo men laligowenaga?

* 7:38: Eks 19.1–20.17; Dut 5.1-33 * 7:40: Eks 32.1 * 7:41: Eks 32.2-6 * 7:42: Aam 5.25-27 * 7:44: Eks 25.9, 40 * 7:45: Joos 3.14-17 * 7:46: 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14 * 7:47: 1 Kin 6.1-38; 2 Hist 3.1-17 * 7:49: Ais 66.1-2

⁵⁰ Iwoi kuuya ii mono neeno neenaa boronanonj mokoloonj onjombeti, ii moju.’ ”
Kianj.

Stiiwenonj kaunsol yonoo uugia kuuro.

⁵¹ * “Oo qaaqeeqe ejemba, onoo uugianonj mono duuro gadokopa kolooju. Gejagianonj hongonj mende totoonj tooja! Ii duujiwaajonj Anutuwaanonj qaa qotogonj gejajojomban amakeju. Ambosakonjurugianonj Unja Toroya tuarenjenj ama munj laligogi onjononj mono yonoo so toroqenj kaanjiadeenj Unja Toroya suulanj gema qenkeju! ⁵² Onoo ambosakonjurugianonj gejatootoo ejemba afaanja qaago sisiwerowero ama onoma laligogi. Yonoononjga morononj kakasililinj mende mokoloo? Yonononj Eja Solanjanonj asugiwaatiwaa gejatootoo qaaya jegi ii unugi komugi. Yonononj komugi Eja Solanjanonj anjo asugiro onjononj ii memelolo menj munj qegi komuro. ⁵³ Anutunonj gajobauruta wasinj onono Siwenonjga kamaanj Kana qaa ononjgi Bunjagia kolooroto, onjononj ii mende tenj koma otaanj laligogi.” Kianj.

Stiiwen jamononj qegi komuro.

⁵⁴ Stiiwenonj qaa kaen jero jigo kaunsol yonononj mogiti, ii uugia soononj kootoya kaanja kotoro. Kotoro uugia gere jero ambari kinj waama nanji. ⁵⁵ Kaenj anjito, Unja Toroyanonj Stiiwembaa uuta saa qero jaaya Siwenonj uuro uro Jiisas Anutuwaasamararanj uutanonj eukanonj Anutuwaasaboro dindinanonj nano iiro. ⁵⁶ Jiisas iima jero, “Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Eja honjanonj mono Anutuwaasaboro dindinanonj nano iijenj.”

⁵⁷ Kaen jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianonj gojoma kuuyanonj lugunj kema qelanjinj megij. ⁵⁸ Kaen menj taonj goraayanonj ororaanj kema seleengenj ama jamononj kanainj gilinj qegi. Kaen qegi tosanonj ii iima nama malekugia qetegonj meloloonj eja gbaworo Soolwaa kosianonj anjgi. ⁵⁹ Kaen ama jamononj gilinj qengadeenj nanji Stiiwenonj Anutuwaasaboro qama koolinj kokaen jero, “Oo Ponj Jiisas, gii mono kokoosona menj anjonj kombal!” ⁶⁰ Kaen menj kemenj siminj kuma qa gigilaanj jero, “Ponj, singisonjgo koi anjuti, iikawaa lombota mono yonoo qagianonj mende amba!” Kaen menj goronj qenj komuro. Kianj.

8

Soolnonj uumeleenj tuun sisiwerowero ama onono deenji.

¹ Stiiwen qegi komuroti, ii Soolnonj kaanagadeenj moro sokono. Kambanj iikanonjadeenj sisiwerowero somata koloooro Jerusalem sitiwaa uumeleenj tuun kazi ama ononjgi. Kawaaajonj yonononj korebore siti mesaonj deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kenjgi aposol yononondeenj kaparanj koma sitinonj laligogi. ² Ejemba Anutu goda qenj waeya menj laligogiti, iyonoononjga tosanonj Stiiwen komurotiwaajonj jinjenj qama mamaga saama qamoya menj kema ronj konjgi.

³ *Ronj konjgito, Soolnonj uumeleenj kanageso jaabamagege menj onoma miria miria liligonj uma uumeleenj eja ano emba ororaanj unjuama gilinj onono kamaagi jero kapuare mirinonj onjonjgi. Kianj.

Filipnonj Samaria sitinonj Bunja gawonj mero.

⁴ Uumeleenj ejembanonj deema gomanj so kema kanj liligonj laligogiti, iyonononj Oligaa Bunja menj iikanonj ejemba uugia kuunj laligogi. ⁵ Filipnonj Samaria prowinswaa siti monjonj kemenj Hamoqeeqe Toya Kraistwaa kania menj asarinj onono mogi. ⁶ Ii menj asarinj onoma angoletoto mero letono ejemba tuun yonononj ii iima qaa jeroti, ii uumotoonj ama geja ama moma anjonj konjgi.

* **7:51:** Ais 63.10 * **8:3:** Apo 22.4-5; 26.9-11

⁷ Filipnon gawon mero Anutuwaa ku-usunanon omejiilan mamaga ii ejemba uugianonga onotaaro. Onotaaro qa bobolo qama kouma kenji. Gawon mero ejemba seiseiya bakagia koomuya koloon meendanogoya laligogiti, ii qeangogi. ⁸ Kaen kolooro Samaria sitinon korisoro uuta koloon ero. Kian.

Sele galej eja Saimonon umbuqumbulin ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanon owen jenaj eja mon qata Saimon laligoro. Iinon gbani tosaanu suuqangoron hamoqege gawon men Samaria ejemba walingon onono laligogi. Kaen laligogi “Eja uuta koloojen,” jen iyanajon moro uro. ¹⁰ Ejemba uuta ano kamaanqeqeta yononon korebore Saimombaa qaawaajon geja ama moma kokaen jen laligogi, “Anutuwaa esuna qata ‘Ku-usun somata,’ qajuti, iikanon mono eja kawaa uutanon kemerota eja.” ¹¹ Saimonon suuqangoron hamoqege gawon ii kamban koriga mero ejembanon walingon laligogi. Kaen ano walingon laligotiwaajon ama iwaanon qokotaan laligogi.

¹² Kaen laligogito, Filipnon kan Anutuwaa bentotonon keubombaa Oligaa Buna ano Jiisas Kraist qataa kania ii jen asarin onono. Ii jen asarin onono ejemba mamaganon Buna qaa moma laarin uugia meleengi oomulu men onono. ¹³ Kaen anji Saimonon kaanagadeen qaa ii moma laariro oomulu men mugi Filipwaa kosianon kan laligon otaaro. Kaen kolooro Filipnon angoletto aiwese somasomata mero asugiro ii iima walingon laligoro. Kian.

Unja Toroyanon Samaria yonoo uugianon kemero.

¹⁴ Samaria ejembanon Anutuwaanon Buna qaa kaen moma analin angon kongiti, iikawaa bujuyanon sein Jerusalem sitinon keno aposol yononon mogi. Yononon ii moma Piito ano Jon meweengon wasin orongi yononon keni. ¹⁵ Kema keuma yonoojon ama qama koolin Unja Toroyanon uugianon kemebaatiwaajon Pon qisiri. ¹⁶ Kania kokaembaajon qisin qama kooliri: Yononon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onongito, Unja Toroyanon yonononga mombaa uutanon mende kemero een laligogi. ¹⁷ Kawaaajon qama koolin borogara wangianon ani Unja Toroyanon uugianon kemero megii. Kian.

Saimonon Unja Toroya sewana memambaaajon jero.

¹⁸ Aposol yoronon borogara ejemba wangianon ani Anutunon iikawaa so Unja Toroya yonoo uugianon ano Saimonon ii iima monen men kan kokaen irijoro, ¹⁹ “Oro mono ku-usun kaanja ii nii mon noni men borona daen yonoo wangianon amanati, Unja Toroyanon mono iyonoo uugianon kemebaa.”

²⁰ Kaen irijoroto, Piitonon kokaen jen muro, “Ae! Yamagen! Giinon Anutuwaa kalena ii monenon sewana memambaaajon jejan. Kawaaajon gii mono monengawo gere sianon kemeba. ²¹ Goo uuganon Anutuwaa jaanon mende dinggoja. Kawaaajon gii Buna qaa kokawaa hona mon mende toton mewaga. ²² Kilenaganonga mono uuga meleema Pon qama koolina iinon uumomogaa singisongoya ii mesaonaga. ²³ Goo uuganon kobooro tomembombombon kaanja juma saa qen gonja. Singisongoganon mono kasa kaanja kokosiin gono osijan.”

²⁴ Piitonon kaen jen muro owen jenaj eja Saimonon kokaen meleema orono, “Oro mono noojon ama Pombaaajon qama kooliri qaa jejaoti, iikawaa hona mon mende koloon nonaga.”

²⁵ Aposol yoronon Pombaa Buna qaa ii siti iikanon nanjon jen jen asarin onomesaon keni. Kananon kema Samaria prowinswaa gomanja gomanja liligon ejemba uugia Oligaa Buna qaanon kuun onoma laligon Jerusalem sitinon eleema keni. Kian.

Filipnon Afrika eja mon ii Buna qaa ijoro.

²⁶ Pombaanon gajoba moŋnon Filip qaa kokaen ijoro, “Gii mono Jerusalem siti mesaon Saut waagen kamba. Balon qararanŋonŋonon kana isia (walaga) Gaza taonon kemenkejuti, mono iikanon kamba.” ²⁷ Kaen ijoro Filipnon afaanŋon mesaon keno. Kema Afrika eja moŋnon gomanon eleema keno kananon mokoloro. Inon Etiopia kantriwaa kandasi kwiimbaa jawiŋa uuta koloon emba pombaa jinŋaron miri-anon monen ano esuhina iwoiya galen koma laligoro. Seliaa iwoiwaajon ama Juuda eja koloomambaajon amamaaroto, kilen Anutuwaa waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon karo.

²⁸ Kan gomanon eleemambaajon hoos karenon uro hoosnon horogi kananon keno. Iikanon kema gejatootoo eja Aisaiawaa buk kotuma weenŋon raro. ²⁹ Kaen kolooro Uŋa Toroyanon Filip saŋe qeŋ muŋ qaa kokaen ijoro, “Gii mono hoos kare iikawaa kooronon kema metetereen kamba.” ³⁰ Uŋa Toroyanon kaen ijoro iikanondeen bobogariŋ kosianon keno. Kema ejanon gejatootoo eja Aisaiawaa buk iikanon Buŋa qaaya weenŋoro moro. Moma kokaen qisiŋ muro, “Qaa weenŋoŋaŋi, ii saanon moma asarijan me qaago?”

³¹ Qisiŋ muro ijoro, “Moŋnon mende jeŋ asariro neeno ii nomaen moma asariwenaga?” Kaen ijoro hoos karenon uro motoon rari. ³² *Buŋa Tere weenŋoroti, ii kokaen, “Ejanon lama qeŋ kotowombaajon men wanjuti, ii mono iikawaa so oson soronŋon ero.

Galenon lama meriaa juya bianŋatinon motoro kooronon goron qeŋ otona qaa nanji, iwaa so mono mende qama waunŋoro.

³³ Men kamaan mugi moŋnon qaa jakeyanon qaayaa kitia mende nanŋon jero een lan jeŋ tegogi. Namonon laaligoya kaen wanŋi komuro.

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaajon moŋnon qa arenŋa kanagen mende weenŋon jewaa.”

³⁴ Jawinon ii weenŋon Filip kokaen qisiŋ muro, “Gejatootoo ejanon qaa ii morowaa-jon jeja? Ii iyanŋaajon me eja mombaajon jeja? Gii saanon iikawaa kania nijowa.”

³⁵ Kaen qisiŋ muro gejatootoo yonŋoonon Buju Terenŋa kanain Jiisaswaa Oligaa Buŋa ii kaniawo jeŋ asariro moro. ³⁶ Kaen amin moma kananon kema apu kosianon keuri kwiin jawinanon ijoro, “Iiba, apu berenŋa koi eja. Kawaajon gii saanon oomulu men nomba. Qaa moŋnon anŋon koma gonja me qaago?” ³⁷ (Kaen ijoro Filipnon jero, “Gii qaa gijoŋeŋi, ii uuga kuuya Anutuwaanon ama moma laarijan eeŋ, ii saanon amanŋa.” Jero qaa kokaen meleeno, “Jiisas Kraistnon Anutuwaa Meria kolooja, niinon ii moma laarijen.”

³⁸ Kaen meleema jeŋ kotoro hoos kare somonŋogi anŋarakun apunon kemen Filipnon oomulu men muro. ³⁹ Ii men muro apunŋa kouri Pombaa Uŋa Toroyanon Filip wano uma aliro kwiin jawinanon ii mombo mende iiro. Mende iiroto, toroŋen korisoro qaganon goman balonon Etiopia keno. ⁴⁰ Filipnon alin kema taon qata Asdod kanon asugiro mokoloogi. Iikanonadeen toroŋen taonŋa taonŋa liligon kanon Oligaa Buŋa qaanon ejemba uugia kuun kema laligon Sisaria taonon kouro. Kian.

9

Ponŋon Sool asugiŋ muro uuta meleeno.

Apo 22.6-16; 26.12-18

¹ Kamban biiwia kanon Soolnon uugere qaganon nama uu selia bolan qetano Pombaa gowokouruta unun ureen onoma laligoro. Kaen laligon jigo gawon galen wanŋa iwaanon keno. ² Iwaanon kema kokaen kuun qisiro, “Kana gbilaa otaan laligojuti, iyonŋoonŋa tosianon koriganon Damaskas sitinon laligoju. Kawaajon niinon saanon endu kema monŋama onoma mon mokoloomanŋati, ii mono somonŋon

* **8:32:** Ais 53.7-8

wama Jerusalem sitinon kamaña. Damaskas sitinon Juuda nonoo qamakooli miri galen komakejuti, iyononon ii angon koma onombubotiwaajon mono jenteege tere on nona menj kema qendeema onomaña.” Kaen jero ooro menj keno.

³ Kananon kema kema Damaskas siti dodowimambaajon ano iwoi mon uulanawo kokaen kolooro: Asamararan mon Siwenonga oobili kaana asugin kamaan liligon muro. ⁴ Liligon muro tama namonon kemen en oton mon moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nonjan?”

⁵ Kaen ijoro Soolnon qisin jero, “Pon, gii moronon?” Kaen jero meleeno, “Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, nii mono ii. ⁶ Ii kolojento, saanon waama sitinon kema. Iikanon kema naa iwoiga ambagati, mononon iikawaa bujuya gijowaa.”

⁷ Eja iwo kenngiti, iyononon qaagia bogoro totomin nanngi. Yononon qaa oton onanon mogito, eja mon mende iigi. ⁸ Qaa meleeno Soolnon namononga waaroto, jaaya unun iwoi mon mende iima titou kuun nano. Kaen nano borianon menj Damaskas sitinon wama kenngi. ⁹ Kenngi ween karoon kawaa so titou rama apu me nene mon mende nen een raro. Kian.

Ananiasnon Sool oomulu menj muro.

¹⁰ Damaskas sitinon Jiisaswaa gowoko mon qata Ananias laligoro. Ponon koton kondooro jaameleen unun iiro “Ananias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Pon, nii koi rajen.”

¹¹ Kaen jero Ponon kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindina jenkejuti, iikanon kema. Iikanon kema Juudaswaa mirinon uma Tarsus eja qata Soolwaajon qisiwa. Moba, iinon nii qama koolin noma raja. ¹² Qama koolin rama uutanon jaameleen unun mon kokaen iiro: Eja qata Ananiasnon miria uutanon kouma jaaya mombo toowaatiwaajon boria wananon ambaa.”

¹³ Ponon qaa kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo Pon, ejemba mamaganon eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Iinon Jerusalem sitinon goonon kanagesouruga soraaya ii mamaga unun ureen onoma laligoro. ¹⁴ Jigo gawon galen wana yononon nemun koma ku-usun mugi Damaskas siti kokanon kaanagadeen gawon iikayadeen memambaajon karo. Ejemba goo qaga qama koolinkejoni, iinon mono nono korebore nonoma somononon nonomambaajon moja.”

¹⁵ Kaen meleenoto, Ponon kokaen ijoro, “Niinon eja ii meweengon mube qana bosima noo manja qen laligowaa. Kaen laligon gomaña gomaña liligon noo Bunana jen seiro Israel ano waba kantri ejembanon momakebuya. Qaa jakeya jakeya kanon horogi eja pon mamaga yonoo jaagianon keuma noo Bunana injoro mobuya. Kawaaajon mono kilen kema. ¹⁶ Iinon qana bosima kawaaajon siimbobolo mamaga mobaa. Niinon iikawaa arena qendeema mumambaajon mojen.”

¹⁷ Kaen ijoro Ananiasnon kema miri iikawaa uutanon uma borowoita Soolwaa wananon ama ijoro, “Sool alana, kana somatanon kana Jiisasnon asugin gonoti, Pon iikanon mono wasin nono kajeñ. Goo jaaganon mombo tooro Unun Toroyanon uuga saa qewaatiwaajon nijoro kajeñ.” ¹⁸ Kaen ijoro iikanondeen iwoi sunuyawo tani kanon jaayanonga tama kamaadabororo jaaya tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu menj muro. ¹⁹ Oomulu menj muro nene nen kotiiro. Soolnon kotiin gowoko yonoo batugianon Damaskas sitinon ween tosaana laligoro. Kian.

Soolnon Damaskas sitinon Bunan gawon mero.

²⁰ Laligon iikanon waama Juuda yonoo qamakooli miria miria kanon uma Jiisaswaa kania jen asarin ejemba uugia kuun kokaen injoro, “Jiisasnon Anutuwa meria kolooja.”

²¹ Kaen injoro moma kuuya yononon aarun waliingon jegi, “Jerusalem sitinon qa ii qama kooligiti, eja koi kanon ii unun ureen onoma laligoro me qaago? Kaanideen koi kanon karoti, ii mono nono somononon nunuama jigo gawon galen wana yonoo

borogianon nonoomambaajon karo. Kawaajon mono nomaen letoma anjo Anutuwaa qaa iikayadeen nanjon jenkeja?”

²² Kaen jegito, Anutunon Sool esunmumu muro mombo kotiin laligoro. Kotiin laligon Juuda ejemba Damaskas sitinon laligogiti, iyonoo uugia kuun kokaen jen laligoro, “Jiisanon onanon Anutuwaanon Hamoqege Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jen kotiin kania qendeema laligoro yononon kiko qen qaa ii qewagowombaajon amamaan laligogi.

²³ *Ween mamaga tegoro Juuda yononon ajoroon qaa gawon men Sool qegi komuwaatiwaaajon angonan anji. ²⁴ Angonan anjito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejianon kemero moro. Soolnon Damaskas siti mesaomambaajon ano iikanon qegi komuwaatiwaaajon siti kiropo naguyanon iwaajon asaga gomantiina jaa galen men laligogi. ²⁵ Kaen men laligogito, gowokourutanon gomantiina monon konde (misa) somata men kasanon somonjon Sool kondenon ama siti sopawaa ootanonga anji kemen keno. Kian.

Soolnon Jerusalem tatawaga kema laligoro.

²⁶ Soolnon kema Jerusalem sitinon keuma Jiisaswaa gowokouruta yonowo batogon toroqeroto, kuuya yononon Sool gowoko koloon laligoroti, ii mende moma laarigiti-waaajon ama iwaajon toroko mogi. ²⁷ Toroko mogito, eja qata Barnabas iinon ala men mun kalan koma wama aposol yonoonon kema qendeema sunduya kokaen jen asarin onono, “Sool eja koi kanon kananon karo Ponon asugin muro iiro qaaya ijoro ano kanagen Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinon jen asarin uugia kotakota kuun laligoro.”

²⁸ Sunduya kaen jen asarin onono yonowo toroqen Jerusalem siti uutanon liligon awasankaka nama Pombaa qata asuganon qama ejemba uukuuku kotakota ama onoma laligoro. ²⁹ Ii ama onoma laligon Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyonowo amin moma mondongosi qaa melenqeelen anoto, yononon Sool kaparan koma qegi komuwaatiwaaajon mogi. ³⁰ Ii batogi alaurutanon Sool mokoloon wama Sisaria taonon kema nama wasigi yanodeen toroqen kolokoloo taona qata Tarsus kanon keno. Kian.

Uumeleen tuun yononon luaenon laligogi.

³¹ Soolnon uuta meleeno iikawaa gematanon uumeleen kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyononon luae mokoloogi Unja Toroyanon ii men kotiin nanjon onono laligogi. Kaen metulanjon Pombaa qaaya uuguwombotiwaa keegia moma gawon megii uumeleen kanagesogianon somariin seirolaligogi. Kian.

Piitonon Lida eja mon men qeangoro.

³² Piitonon goman goman liligon Jiisaswaanon kanageso soraaya injiima kema laligon kamban monon taon qata Lida kanon keuro. ³³ Keuma kanon eja mon qata Ainas mokoloo. Bakaya koomuya koloo dunondeen en laligoro gbani 8 tegoro. ³⁴ Piitonon ii mokoloon kokaen ijoro, “Ainas, Jiisas Kraistnon gii men qeangon gonja. Kawaajon mono waama tambomaega men kululuuwa.” Kaen ijoro iikanondeen waaro. ³⁵ Kaen koloo Lida ano Saaron ejemba kuuya yononon ii iima uugia meleema Pombaanon qokotaagi. Kian.

Piitonon Jopa kema Tabita men gbiliro.

³⁶ Jopa taonon gowoko emba mon qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik qaanon Dorkas, ananaa qaanon nembaro, Inglis qaanon deer.) Inon kamban so gawon awaa awaa men kalen seiseiya mendeema ejemba kamaanqeqeta ilaan onoma laligoro. ³⁷ Piitonon goman kanon laligoro Tabitanon kamban iikanon ji koloon muro komuro. Komuro qamoya songbama men miri uuta monon uma anji.

* 9:23: 2 Kor 11.32-33

³⁸ Lida ii Jopa taon kosianon raro. Kawaajon Piitonon Lida laligoroti, gowoko yononon ii moma eja woi wasin orongi kema Piito kokaen qisin muri, “Gii mono uulanawo kana norowo Jopa taonon kembona.” ³⁹ Qisin muri iikanondeen afaangon yorowo kenji. Kema keugi qamo miri uutanon erotiwaanon wama ugi. Ugi emba malo kuuya Piito liligon saama Dorkasnon yonowo laligon opo maleku uun menj ononoti, ii qendeema mugi. ⁴⁰ Qendeema mugito, Piitonon jero kuuya yononon kemedaborogi simin kuma qama kooliro. Qama koolindaboron qamo jaasewan qen kokaen ijoro, “Tabita, mono waaba.” Kaen ijoro jaaya uun Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitonon borianon menj kobibiuro waama nano. Nano uumeleen alauruta ano emba malo onoono ugi. Ugi koomunonga gbilin waaroti, emba ii jaasewangianon ano iigi. ⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanon miri so keno moma ejemba mamaganon kanain Ponj moma laarin mugi. ⁴³ Piitonon Jopa kanon somanja tosaanja toroqen laligon Saimombaa mirinon rama ero. Eja ii kana esu mewutiwaajon bulmakao selia orasin songbama meagon laligoro. Kian.

10

Korniliusnon Piito qaro karo uuta meleeno.

¹ Taon qata Sisaria kanon kawali galen wabaya mon qata Kornilius laligoro. Iinon manjaqeqe tuun bakaya mon qata “Italiwaa manjaqeqe tuun” qagiti, iikanon manjaqeqe eja 100 yonoo galengia laligoro. ² Iinon sumanjuruta kuuya yonowo Anutu goda qen waeya menj mepeseen laligogi. Kaen laligogi Juuda ejemba wanaya yonoojon kalen seiseiya onoma Anutu pororo qama koolin laligoro. ³ Mare monjon 3 kilok kawaa so kolooro Ponjon Kornilius koton kondooro jaameleen unja mon iiro. Unja ii tororo iima iikanon Anutuwaanon gajoba monjon mirianon uro iiro. Gajoba kanon uma “Kornilius!” jen qata qaro.

⁴ Kaen qaro gajoba iigigiin sombuya moma ijoro, “Somatana, naambaajon koi kajan?” Kaen ijoro meleeno, “Gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii ejemba wanaya kalenja kalenja mendeema onomakejani, ii Anutunon moma anjon koma goojon romonjon wasin nono kajej. ⁵ Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu. ⁶ Iinon oro selianon gawon meme eja qata Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.”

⁷ Siwe gajobanon Kornilius qaa kaen ijon mesaon keno. Mesaon keno welenqeqeya woi orono kari. Kari koipuya manjaqeqe eja mon kosianon kaparan koma Anutu motoongara goda qen laligoriti, ii kaanagadeen oono karo. ⁸ Kagi gajobawaanon qaa ii kuuya injoro wasin onono Jopa taonon kenji. Kian.

Ponjon Piito koton kondooro jaameleen unja iiro.

⁹ Eja yononon kananon kenji goman ano taon dodowigi ween biiwia kanon Piitonon miri uuta mon eu kanon uma nama qama kooliro. ¹⁰ Nama qama koolin nenewaa komun iwoi nemambaajon moma jero oogi. Oogi kaman kanon Pombaa umbeumbenanon qero rama jaameleen unja mon kokaen iiro: ¹¹ Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wangonja 4 iikanon menj nangowuyaga, iikawaa tani kaanja balonon kamaaro. ¹² Iwoi iikawaa uutanon oro kania kania ragi. Oro tosanon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaanagadeen koonja koonja kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi kaanja kaanja ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi. ¹³ Kamaagi iikanon qa mon koloon qaa kokaen ijoro, “Piito, gii mono waama iwoi koi qen onj newa.”

¹⁴ Kaen ijoroto, Piitonon jero, “Oo Pon, kaen qaago totoon! Ii qizimizinawo. Nii kambañ moñonon iwoi angonjorayawo ii mende newe. Nii iikawaajon arokuukuu mojen.”

¹⁵ Kaen ijoro qa iikanon mombo koloon iwaajon jero, “Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata angonjorayawo kaen mende qaba.” ¹⁶ Iwoi kaña ii mombo asugiro indina karoon kolooro. Indina karoon kolooro iikanondeen opo ii mombo horogi Siwenon uro.

¹⁷ Piitonon jaameleen unja ii iima iikawaa kaniaajon kiko qen momambaajon moma bimbimgon raro. Kaen raro kambañ iikanondeen Korniliusnon eja wasin onono kan Saimombaa miri mongama kawaajon qiqisi ama mokoloon kouma miri naguyanon nanji. ¹⁸ Miri naguyanon nama kokaen qama qisigi, “Saimon qata mon Piito qajuti, iinon miri koi kanon laligoja me qaago?”

¹⁹ Piitonon toroqen jaameleen unja iikawaa kaniaajon moma bimbimgon raro Unja Toroyanon kokaen ijoro, “Moba, eja karoonon kan gii mongama gonju. ²⁰ Niinon eja ii wasin onombe koi kaju. Kawaajon mono keteda koi waama kemen uuwoi ezelobezelo mesaon yonowo kamba.” ²¹ Kaen ijoro Piitonon eja iyononon kemen injoro, “Mobu, onjo eja monganjuti, niinon ii koloojen. Mono naambaajon kaju?”

²² Injoro meleengi, “Kawali galen Kornilius ii eja dindina kolooja. Iinon Anutu waeya men mepeseen laligoro Juuda ejemba tuun kuuya yononon goda uuta qen munkeju. Anutuwa gajoba toroya moñonon asugin mun kokaen jen kotoro moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma horon muna miriganon uma qaa uutanonga jewaati, ii geja ama moba.’ ” ²³ Kaen meleengi horon onono miri uutanon ugi kalan koma onono ainjolon rama egi. Egi goman ano Piitonon waama yonowo keno. Jopa taon kanon ala tosaan unjuano iwo motoon kengi. Kian.

Piitonon waba ejemba yonowo ajoroogi.

²⁴ Motoon kema somanja motoongo en kema laligon Sisaria taonon keugi. Keugi Korniliusnon yonoonon mamboma laligoro. Kaen laligon tinitosa ano alauruta awaa ii koma horon onono mirianon ajoronon raji. ²⁵ Keuma Piitonon mirinon umambaajon ano Korniliusnon waama kamaan jolonon jen kaniaanon kemen usugon muro. ²⁶ Usugon muroto, Piitonon borianon men kobibiuro waaro kokaen ijoro, “Mono waaba, nii kaanjadeen balon ejaga koloojen.”

²⁷ Kaen ijoro iwo amin moma miri uutanon uri ejemba mamaganon ajoronon ragiti, ii injiuro. ²⁸ Injiima kokaen injoro mogi, “Onjo Juuda ejemba nonoo kaniaanana moju. Juuda nono ejemba wabaya onoo mirinon uma onowo ainjolon rarawaa songo ero amamaankejon. Ii amamaankejonto, Anutunon qaaya mon qendeema noma kokaen nijoro, ‘Giinon ejemba ii me woi yonoo qagia ii angonjora arokuukuuyawo kaen mende qaba.’ ” ²⁹ Kawaajon onjo qele ama koma horon nonji niinon mende qotogon kan koujen. Kouma kokaen qisijen: Onjo mono naambaajon qele ama koma horon nonji? Ii saanon jegi moman.

³⁰ Kaen injoro moma Korniliusnon meleeno, “Nii mare moñonon kambañ kokaamba 3 kilok kanon mirinanon rama qamakooli gawon men laligon koube kete somanja 4 kolooja. Qamakooli gawon men laligowe iikanonadeen eja mon selekopaaya asamararanawo kanon asugin bananon nano. ³¹ “Bananon nama kokaen nijoro, ‘Kornilius, gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii kalenja kalenja ejemba wanaya mendeema onomakejani, ii Anutunon moma angon koma gojon romonon wasin nono kajeñ. ³² Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinon oro selianon gawon meme eja Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.’

³³ “Kaen nijorotiwaajon ama niinon iikanondeen qele ambe goonon kagi. Giinon qaana moma kajanwaajon uuna qeangoja. Ponon qaa kuuya jewagiwaajon jen koton gonoti, giinon ii saanon jena mobona. Nono kuuya keteda koi iikawaajon ajoroon Anutuwa jaasewananon koi rajon.” Kian.

Piitonon Korniliuswaa mirinon Buja qaa jero.

³⁴ *Korniliusnon kaen jero Piitonon kanain kokaen jero, “Ahaa! Anutunon ejemba tosaana mende injisosoroon tosaana mende sureen onomakejato, so motoongonon gosin nonomakeja. Iwaa jaanon monon angonjorayawo mende kolooja. Niinon ii keteda koi onanon moma kotojen.

³⁵ “Kaen qaagoto, ejemba tuuna tuuna kuuya nonoo batunananon daen yonoononga monon Anutu waeya men mepeseen kaiyakayanon kana dindina otaaji, iinon mono Anutuwa jaanon sokonja. ³⁶ Jiisas Kraistnon ejemba kuuya ananaa Ponana koloon luae qen nonomakeji, Anutunon Buja qaaya ii Israel kanageso nonoonon ano karo. Buja iikanon karo nono iikawaa Oligaa Bunaya jen asarin laligojon. ³⁷ Jonon ejemba uugia kuun kokaen jero, ‘Ono mono uugia meleengi niinon oomulu men onomana.’ Kaen jero kawaa gematanon qaa ii Galili prowinsnon kanain jegi sein kema Judia prowinsnon keuma kuuya sokono. Ono ii modaboroju.

³⁸ “Anutunon Un Toroya Nazaret eja Jiisaswaa utanon maaro ku-usun buja qen aon goman so liligon laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomun onono. Kilenaa Toyanon ejemba esunanon somonon horon onono kemegiti, iinon ii kuuya men qeangon onondabororo. ³⁹ Iwoi ii Juuda nonoo gomanon ano Jerusalem sitinon ama men laligoro gere batuyanon monon qegi komuro. Nono ii kuuya iima nanon jen dangunuya koloon nanon. ⁴⁰ Komun ero somaana karoon kolooro Anutunon men gbiliro waaro. Waama indina mamaga ejemba asugin onono.

⁴¹ “Inon ejemba tuun kuuya yonoojon mende asugiroto, Anutunon waladeen nono meweengon nonono Jiisasnon koomu-nonga waama laligoroti, kambaan iikanon iwo qaa amin moma nembanene angon nen laligonin, mono nonoojon asugiro nono iikawaa qaaya nanon jen namakejon. ⁴² Kaen nanin Jiisasnon kokaen jen koton nonono, ‘Anutunon kuun nono niinon ejemba laligojuti ano komugiti, iyonoo jenteego Togiaga koloojen. Kawaaon ononon mono noo kaniaan ii ejemba tuun so yonoonon nanon jen asarin laligowu.’ ⁴³ Ejemba daen yononon Jiisas moma laarin mun qata qamakejuti, Anutunon mono qa ii moma yonoo singisonggia mesaon songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii gejatootoo ejemba kuuya yononon nanon jen asarin oogita eja.” Kian

Un Toroyanon waba ejemba yonoonon kamaaro.

⁴⁴ Piitonon qaa kaen jengadeen nano Un Toroyanon ejemba geja ama mogiti, iyonoo uugianon kemero. ⁴⁵ Anutunon Un Toroya kalena ii waba ejemba yonoo uugianon kaanagadeen maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanon iima aarugi. Juuda ejemba selegianon Anutuwa aiwese men kotogi uugia meleema Jiisas moma laarin Piito otaan kan ragiti, iyononon mono aarun kokaembaajon walingogi: ⁴⁶ Yononon kantri tosaana yonoo qaagia morota morota kanain jen Anutu mepeseegi. Kawaaon walingogi Piitonon kokaen qisin onoma jero, ⁴⁷ “Yononon Un Toroya ii nononon anin kaana angon koma buja qen aojuti, ii mojon. Kawaaon ii saanon oomulu men ononin sokombaa. Ii anin moronon qotogon nononaga?”

⁴⁸ Kaen jen jen koton onono Piitowaa alaurutanon nama Jiisas Kraistwaa qatanon Kornilius sumanjuruta oomulu men onongi. Oomulu men onongi Piito angon koma mugi toroqen ween tosaana yonowo laligoro. Kian.

* 10:34: Dut 10.17

11

Piitonon Jerusalem kema gawonaa sunduya jero.

¹ Waba kantri yononon kaanagadeen Anutuwaanon qaa men angon kongiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleen alaurugia Judia prowins sokoma laligon mogi.

² Kawaajon Piitonon Jerusalem sitinon eleema uro Juuda selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meleen giti, iyononon jejewili (jaaliki) ama jen mug. ³ Jen mun kokaen ijogi, “Waba kantri eja Anutuwaa aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaajon kema yonowo ainjolon rama nembanene nena? Ii mende sokonja.” ⁴ Kaen ijogi kakananai-yanonga kanain iwoi kolooroti, ii korebore arenawo jen asarin onoma kokaen injoro,

⁵ “Niinon Jopa sitinon laligon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon nuro rama jaameleen unj mon kokaen iibe: Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wanonga 4 iikanon men nangowuyaga, iikawaa tani kaanja noo kosonanondeen kamaan ero.

⁶ Kamaan ero iwoi iikawaa uutanon tororo iibe oro kania kanianon ragi. Oro tosaanja ii namonon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosaanja kawalia geregiawo kolooju. Tosianon wosogianon kondondonon kemakeju. Kaanagadeen koon kania kania kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi iikaanja ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi injiibe.

⁷ Injiibe qa mon kaanagadeen koloon kokaen nijoro mobe, ‘Piito, mono waama iwoi koi qen oon newa.’

⁸ “Kaen mobeto, niinon kokaen jewe, ‘Oo Pon, nii iikawaajon arokuukuu mojen. Iwoi qizimizin angonjorayawo kaanja ii kamban mongen noo buunanon mende oosiro. Kawaajon ii mono mende totoon nemaanja.’ ⁹ Kaen jewe qa iikanon mombo Siwenonga koloon kokaen nijoro, ‘Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata angonjorayawo kaen mende qaba.’ ¹⁰ Iwoi kaanja ii indina karoon kolooro. Kaen kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenon eleema uro. ¹¹ Uma ayayooga kono kamban iikanonadeen Korniliusnon Sisaria taononga eja karoon wasin onono noonon kagiti, iyononon miri rani, iikawaa naguyanon nangi.

¹² “Naguyanon nangi Unj Toroyanon kokaen jen koton nono mobe, ‘Gii mono uuwoi ezelobezelo yakarin yonowo kema.’ Qaa ii mobe uumeleen alauruna 6 yononon kaanagadeen Jopa mesaon niwo Sisaria taonon kenin. Sisaria keuma kawali galen iikawaa mirinon unin. ¹³ Unin qaa sundu kokaen men nonono, ‘Gajoba monon noo mirinon asugiro iibe nama kokaen nijoro: Gii mono Jopa gomanon qele ama eja qata Saimon, qata mon Piito ii wama kawu. ¹⁴ Iinon kan Bunj qaa jero gii ano sumanjuruganon ii moma laarin uugia meleen gi kuuya hamo qen onono letombu.’

¹⁵ “Sundu ii men nonono niinon kanain Bunj qaa jewe. Ii jewe mogi Unj Toroyanon kakananaiyanon nonoo uunananon kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi iyonoo uugianon kaanagadeen kemero. ¹⁶ *Iinon kemero iibe iikanondeen Pombaa qaa mon noo momonon kouro romongowe. Qaa ii kokaen, ‘Jonon oo toonon mulu men ononoto, niinon Unj Toroya uugianon ama iikanon mulu men onomaanja.’ ¹⁷ Nononon Pon Jiisas Kraist moma laarin munin Anutunon kalen nononoti, ano yononon moma laarigi Anutunon kalen iigadeen yonoo uugianon kaanagadeen ano. Kawaajon ama nii kaananon mono nomaen Anutu ku-usun Toya batogon qetama mubenaga? Iinon kaen ama ononota niinon angon koma mumambaajon amamaawe.”

¹⁸ Piitonon sunduya kaen jero moma uugia olomooro bonjon kolooro Anutu mepeen kokaen jegi, “Onanon, nono uunana meleema laaligo kotigaa bunjaya koloojon mojonto, Anutunon kana motoonggo ii waba kantri ejemba yonoojon kaanagadeen ama ononota eja. Ii mono keteda koi asarin moma kotojon.” Kian.

* 11:16: Apo 1.5

Waba kantrinoḡ uumeleen tuuḡ mutuya kolooro.

¹⁹ *Stiiwen qegi komurotiwaajon ama kakasililin kolooro uumeleen ejembanon deema liligon kema kagi. Kema kagi tosiannon kowe goraayanon Fonisia gomanon kenḡi. Tosianon kowe koton wato qata Saiprus kanon kenḡi. Tosianon Siria prowinswaa sitia qata Antiokia kenḡi. Kaen deema kenḡito, ejemba batugianon Jiisaswaa Buḡa qaa ii Juuda ejembagadeen injijogi mogi. Waba kantri ii mende injijogi.

²⁰ Mende injijogito, Saiprus ano Sairini eja tosiannon yonoo batugianon laligogi. Yononon waba balonon somariin Antiokia sitinon kouma balon toya yonowo Griik qaanon amin moma Pon Jiisaswaa Oligaa Buḡa ii kaen Juuda qaago yonoojon kaanagadeen jen asarin ononḡi. ²¹ Ii jen asarin ononḡi Pononon yonowo laligoro ku-usunanon ejemba uugia kuun onono mamaga yononon Pon Jiisas moma laarin uugia meleema iwaanon qokotaagi tuungia somariin somata kolooro.

²² Kaen kolooro iikawaa bujuyanon kema Jerusalem kanageso yonoo gejagianon kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiokia sitinon keno. ²³ Kema keuma Anutunon kalenmorianḡ ejemba onono qeangogiti, ii jaayanon iima moro uro aisoon qambanmabanḡ kokaen jero, “Ono mono korebore uugia men kululuun kotiin Pombo qokotaan nambu.” ²⁴ Barnabasnon eja awaa kolooro Unḡ Toroyanon uuta saa qero uuwoi yakarin gema qen uuta kuuya kanon Jiisas moma laarin mun laligoro. Kawaajon ejemba mamaganon uugia meleema Pombaa tuunon toroqegi somariiro.

²⁵ Barnabasnon Antiokia mesaon Sool monḡamambaajon Tarsus taanon keno. ²⁶ Kema mokolon wano Antiokia sitinon kari. Kan iikanon motoonḡara gbani motoonḡo kuuya laligon zioz gawon men uugia meleengiti, ii tuunḡa tuunḡa kuma ononi ejemba mamaganon momo men uu wombogianon anḡi. Antiokia ejembanon mutuya kanain gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa buḡa) qama laligogi. Kianḡ.

Waba kantriwaa uumeleen yononon Juuda nanḡon ononḡi.

²⁷ Kamban kanon gejatootoo ejemba tosiannon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon kamaan kougi. ²⁸ *Yonoononḡa mon qata Agabus ii waama Unḡ Toroyanon sololoo buju qaa kokaen injijoro, “Bodi somatanon koloon gomanḡa gomanḡa sokoma ewaa.” Kaen jero iikawaa so Siisakin qata Kloodius iwaa galenkonkon kambananon kolooro. ²⁹ Ii kolooro gowoko yononon mindirin uumeleen alaurugia Judia prowinsnon laligogiti, ii nanḡon onoma kulukululuun nandun somata anḡi kemaatiwaa qaa somonḡogi. ³⁰ Qaa ii somonḡogi ano iikawaa so onanon anḡi. Yononon moneḡ ano iwoi men kululuun Barnabas Sool yoro borogaranon ama wasin oronḡi Jerusalem kema uumeleen kanageso yonoo jotamemeurugia iniima ononi. Kianḡ.

12

Herodnon Jeims qen Piito kapuare mirinon ano.

¹ Kamban iikanon kin Herodnon* uumeleen kanageso sisiwerowero men onomambaajon moma jero uumeleen ejemba tosaanḡ onoma somonḡon ononḡi.

² Kinon jen kotooro Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanon kianḡi.

³ Kaen jen kotooro qegi komuro Juuda ejemba tosiannon ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajon toroqen jero Piito kaanagadeen men somonḡogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendon kambananon jero kolooro. ⁴ *Kawaajon kinon kokaen jero, “Niinon kiankomu kendon† tegoro Juuda yonoo qaa jakeyanon oomanḡa.” Kaen jen jen

* **11:19:** Apo 8.14 * **11:28:** Apo 21.10 * **12:1:** Kin Herod Agripa I (mutuya) iion gbani 37-44 kanon Palestain kuuya galen koma onoma laligoro. * **12:4:** Eks 12.1-27 † **12:4:** Kiankomu kendon ii Inḡlis qaanon Passover. Ananaa qaanon qata mon ii goukonkon kendon. Israel ejemba yononon Iijipt laligon nagugia sanon morigi Anutuwa gajobanon iniima koboon unuugun mutu meragia mende unuro komugi.

kotono kapuare mirinon oonji. Oonji manjaqeqe eja 16 yononon batugianon tuun 4 koma kamban utekute anjita eja 4:yanon asaga gomantiina suulan nama galen menj mun laligogi. ⁵ Piito kaen galen menj mun laligogi kapuare mirinon eroto, uumeleen kanageso yononon suulan iwaajon ama Anutu kaparan koma qama koolin laligogi. Kian.

Siwe gajobanon Piito isama wama kamaaro.

⁶ Qama koolin laligogi kiankomu (Passover) kendon tegoro gomantiina kanon manjaqeqe eja woiyanon Piito gbado (tape) woinon kotakota somongori batugaranon gaon ero ano eja waagiawo tosanon nagu gematanon nama kapuare miri galen meg. Kin Herodnon goman ano Piito wama qaa jakeyanon oomambaajon romongon aren ano gaon egi. ⁷ Gaon egito, Pombaa gajoba monon uulanawo asugin Piitowaa kooronon nano kasa miriwaa uuta asaridabororo Piitowaa maronon qen ijoro, “Mono uulanawo waaba.” Kaen ijoro gbado (tape) woiyanon iikanondeen Piitowaa borianonga een suni. ⁸ Suni gajobanon ijoro, “Mono opoga somongon kana esuga mouba.” Ijoro moma iikaen ano. Ii ano toroqen ijoro moro, “Mono malekuga mouma nii notaan kawa.”

⁹ Kaen ijoro moma miri uuta mesaon otaaro. Ii otaan kenoto, gajobanon iwoi anoti, ii ononon kolooro me qaagoti, Piitonon iikawaajon moro sisau kolooro. Iinon gaon en gaon iiroti, iikawaa tanitani moro kolooro. ¹⁰ Miri uuta mesaon nagu mutuyanon galen menj naniti, ii uruugun nagu monon keuma uruugun koton kema kapuare miri seliaa aen kiropoyanon keuri. Keuri nagu somata kotakota iikanon mono anodeen een tano seleengen siti kana qaa ootanon kemeri. Kemen kana somata striit mon toroqen keni gajobanon uulanawo Piito mesaon ali.

¹¹ Aliro Piitowaa uuta tooro kokaen jero, “Oo Ponon mono gajobaya wasiro kan Herodwaa borononga metogon nonja, ii mojen. Juuda ejembanon noo selenanon iwoi koloowaatiwaajon mambonjuti, iinon mono iwoi kuuya iikanon noo wanja somongaja. Niinon keteda koi ii ononon moma kotojen.”

¹² Kaen moma kotooro asariro Jombaa nemunja Mariawaa mirinon baagen keno. Jon iikawaa qata mon Maak qagi. Miri iikanon ejemba mamaganon ajoron Anutu qama koolin laligogi. ¹³ Kaen laligogi Piitonon kan toomaanon nama nagunon qero. Nagunon qero welenqeqe emba qata Roda iinon kan “Gii moronon?” jen qisiro. ¹⁴ Qisin nama Piitowaa aroya moma koton “Ii-ia kajan!” jen aison lugun nagu mende horon uulanawo miri uutanon uma injoro, “Piitonon kan nagunon nanja.” ¹⁵ Inijoro moma iwaajon “Uuga sooro jejan,” jegi. Jegito, iinon wan qen “Qaa onja jejen!” injoro. Kaen injoro jegi, “Ii mono Piitowaa gajobayanon nanja.”

¹⁶ Kaen amin mogito, Piitonon nagu qengadeen nano horon iima aarugi. ¹⁷ Aarugi borianon sare ama olon ambutiwaajon jero. Jen Ponon kapuare mirinonga wama seleengen kamaaroti, sundu ii injoro, “Ono buju koi mono bisop Jeims ano uumeleen alaurunana tosaan ii injogi mobu.” Kaen injon onomesaon goman mongen keno. Kian.

Piitonon kapuare miri mesaoro kin Herodwaa irinon soono.

¹⁸ Goman ano manjaqeqe eja yononon Piito mongama “Daen ilinolon koma alin kenja?” jen kawaajon konjilin ano majakaka somata mogi.† ¹⁹ Herodnon kaanagadeen Piito mokoloowutiwaajon jero mongama bimbimon mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galen megiti, ii qaa jakeyanon onooma mamaga qisin onoma jen tegon unuama unugi komuwutiwaajon jen koton onono. Kawaa gematanon Judia prowins mesaon Sisaria taanon kemen kanon laligoro. Kian.

† **12:18:** Room gawman gawombaa arenja kokaen: Kapuare ejanon olon konagati een, eja waagiawo ii mono unugi komunkegi. Kawaajon konjilin ama majakaka somata mogi.

Anutunonj kinj Herod ironja muro komuro.

²⁰ Fonisia prowinswaa taonj qagara Taia ano Saidon yonononj nene gawonjgia mewombaajonj amamaanj kinj Herodwaa kantri yonoononjga nene iwoigia sewanja menj laligogi. Kaanja laligogi Herodwaa irinja soono Taia Saidon kere ama onjoma nembanene onjombutiwaa songo ano. Kawaajonj yonononj kululuunj jotamemeurugia wasinj ononjgi tuunj menj kinj Herod iibombaajonj kenji. Kenji jawinja qata Blastus jinjkaronj miriaa galejanonj ii wala injiuro. Injiuro ijogi, “Nono qaa jenj solanjaninj luae koloowaatiwaa qisiwombaajonj kajonj.” Kaenj ijonj jenj menj loorinj mugij injjoro, “Saanonj qaagia kotinjgonj gemagianonj namaña.”

²¹ Kaenj injjoro kinjonj qaa meleema onjomambaajonj kambañ menj onono kanonj ajoroogi iyanjaa selia menjerenjonj kinj eja ponj malekuya mouma jinjkaronj dunj rarayanonj rama korisoro qaa injjoro. ²² Injoro ejemba tuunj yonononj moma kokaenjenj qagi, “Qaa ii Anutuwaanonj qaaga. Ii balonj ejawaa qaaya qaago.” ²³ Kaenj qagito, kinjonj kaenj ama Anutuwaa qabunjaya qakooma mende mepeseenj iyanjaajonj moro uro. Kawaajonj Pombaanonj Siwe gajoba monjonj iikanondeenj qero doononj kinj kinj kema kiro komuro. ²⁴ Kaenj kolooroto, Anutuwaanonj Bunja qaa ii jenj laligogi toomorianawo koloonj seiro.

²⁵ Antiokia siti yonononj Barnabas ano Sool nanjonanngo misin gawonj monj§ oronjgiti, iyorononj ii Jerusalem laligonj metogori. Ii metegonj Jon qata monj Maak qagiti, ii wama motoonj Jerusalem mesaonj Antiokia sitinonj eleema kagi. Kianj.

13

Barnabas Sool yorononj misin gawonj kanainj menj keni.

¹ Antiokia sitinonj tosonianonj uugia meleema uumeleenj kanageso koloogi jotamemegia kokaananonj gejatootoo qaa jenj kuma onjoma laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon qata monj Injana (Griik qaanonj Naija) ano Lusius (Sairini gomambaajonj), Manainj (ii ponj gawana Herod* iwo motoonj laligonj somariiri) ano Sool. ² Uumeleenj kanageso yonononj Pombaa waeya menj mepeseenj nene sinjgi laligogi iikanonj Unja Toroyanonj kokaenjenj injjoro, “Niinonj Barnabas ano Sool gawonj qaita monj mewaotiwaajonj meweengonj oroombe. Kawaajonj onononj mono ii jenj tegonj wasinj oronjgi kembao.”

³ Kaenj injjoro qama kooliwombaajonj nene sinjgi laligonj borogia wangaranonj anjgi Pombaa ku-usunanonj turunj orono wasinj oronjgi keni. Kianj.

Saiprus watononj kema gawonj megij.

⁴ Unja Toroyanonj kaenj wasinj orono gomanj qata Selusia kanonj kemeri. Kanonj kemenj wangononj uri opo sel horonj mororongogi haamononj nanjgoro kema wato Saiprus kawaa weenj koukoutanonj keugi. ⁵ Keugi siti qata Salamis kanonj kema Juuda ejemba yonjoo qamakooli miria miria kanonj uma Anutuwaa Bunja qaa jenj uu kuunj onjoni. Eja qata Jon ii kaanagadeenj wani yorowo kema kanj ala ilailaagaraga laligoro. ⁶ Kaenj laligonj wato kuuya liligonj kotonj leegenj weenj kemekemetanonj Pafos sitinonj keugi. Kanonj keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinonj owenj jenanj ejaga koloonj gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

⁷ Owenj eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinonj rama laligoro. Kiap iikanonj momakooto ejaga laligoro. Kaanja laligonj Anutuwaanonj Bunja qaa momambaa siinja enj muro Barnabas Sool koma horonj orono iwaanonj kari. ⁸ Karito, Elimas, (owenj memewaajonj qata Griik qaanonj kaenjenjkegiti,) iinonj kiapnonj Anutu moma laarinj mubabotiwaajonj tuarenjenj ama oroma kiap uuta qaanonj enjkalolonj memambaajonj

§ 12:25: Antiokia yonoononj nanjonanngo monenj ii menj kema Jerusalem uumeleenj kanagesowaa jotamemeurugia yonjoo borogianonj ani. Kawaajonj qata nanjonanngo misin gawonj monj jejonj. Apo 11.30 * 13:1: Herod Antipas iinonj gbani 4 B. C. – 39 A. D. kanonj Galili ano Perea prowins woi ii galenj koma onjoma laligoro.

angobato mero. ⁹ Angobato mero Sool, qata mon Pool qagiti, Unja Toroyanon iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima kotooro.

¹⁰ Iima kotonj kokaen jej muro, “Yei! Umbuqumbulinj eja, gii mono Kilenaa Toyaa mera koloojanj. Satanonj uuga osonkakale ambembo menj gono selenonj kuukuu kania kania ama laligonkejanj. Qaa dindinja kuuyaa kereya koloonj Pombaanonj kana dindinja meeranjon dogonkeji, ii mono mesaowaga me? ¹¹ Kawaajonj moba! Pononj mono boria qaganonj ano esunanonj turunj gono jaaga gooro weenj asasaga iimambaajonj amamaawaga. Iinonj kambanj merotiwaa so mono jinjanj qen laligowa.” Jej muro iikanondeen pangamanonj qaganonj kamaanj tururo umunj koma titou kuunj ilinwalinj qen kema kanj borianonj mewutiwaajonj qisinj borianonj koromojoronj ano. ¹² Iwoi ii kolooro kiapnonj ii iima Pombaa Bunja qaa momoyaaajonj waliingonj moma laarinj muro. Kianj.

Pisidiawaa Antiokia taononj misin gawonj megi.

¹³ Poolnonj nejanuruta yonjowo Pafos gomanj mesaonj wanjononj ugi opo sel horonj mororongogi haamononj nanjoro kema laligonj Pamfilia prowinswaa siti qata Perga kanonj keugi. Kanonj keuma nama Jononj oromesaonj eleema Jerusalem sitinonj karo. ¹⁴ Eleema karoto, yorononj Perga siti mesaonj toroqenj kema Pisidia prowinswaa taonj qata Antiokia kanonj keuri. Kanonj keuma Sabat kendononj qamakooli mirigianonj uma rari. ¹⁵ Rari qamakooli miriwaa galenj yonjononj Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yonjononj Buju Tere weenjonj welenj angi kamaanj kokaenj qisinj oronjgi, “Alawoinana, oroononj qaa monj kanageso uunana kuuwaotiwaajonj eji eenj, ii mono saanonj jeri mobonja.”

¹⁶ Kaenj qisinj oronjgi Poolnonj waama boro kuma kokaenj jero, “Israel wabaurunana ano balonj toya nonowo Anutu waeya menj mepeseenkejuti, onj mono geja ama mobu. ¹⁷ *Israel ejemba tuunj ananaa bejnana ii Anutu. Iinonj bemunjaleurunana meweengonj onjono ambosakonjurunananonj Iijipt gomanonj kema waba koloonj laligogi. Anutunonj kambanj kanonj Israel ejemba tuunj ii toomorianj onjono seinj qabunagiawo koloogi. Kaenj koloogi Anutunonj angoletu menj ku-usunja qendeema iikanonj unjano Iijipt kantri mesaonj seleenjenj kagi.

¹⁸ * “Kanj laligonj balonj qararanjonkonjanonj kotonj kanj nanamemenj bologa ama menj laligogi Anutuwaa irinja soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro. ¹⁹ *Moma laligoroto, kilenj kanj laligonj Keinan gomanonj kougi. Kougi iikanonj kanageso tuunj 7 konjoma kondeema onjoma balonjgia menj mendeema isiurunana toya toya koloowutiwaajonj bunja qen onjono. ²⁰ * “Kaenj kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanonj Anutunonj jenteegowaa eja ponja ponja (Judge) kuunj onjono. Ii kuunj onjono laligonj kougi Samuelnonj kolooro. Iinonj jenteegowaa eja ponj konoga koloonj gejatootoo ejaga laligoro.

²¹ * “Samuelnonj koloonj laligoro kambanj iikanonj kinj pombaajonj Anutu welema mugij eja qata Sool onjono. Sool iinonj Benjamin isi yonjononjga eja qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kinj ponjgia laligoro. ²² * Ii laligoroto, Anutunonj Sool utegonj kitianonj eja qata Deiwid kinj eja ponjgia koloowaatiwaajonj meweengonj kuuro. Kuunj kania jej asarinj kokaenj jero, ‘Niinonj Jesiwaa meria Deiwid mokoolojenj. Iwaa uuta gosinj mobe saanonj sokoma nonja. Iinonj nanamemenja kuuya kanonj noo jena tenj koma laligowaa.’ ²³ Anutunonj wala eenjanonj Hamoqeqe Toya wasinj nonombaatiwaajonj jeroti, soomonjgo qaa iikawaa onjanonj mono kokaenj kolooro:

* **13:17:** Eks 1.7; 12.51 * **13:18:** Janj 14.34; Dut 1.31 * **13:19:** Dut 7.1; Joos 14.1 * **13:20:** Ponj 2.16; 1 Sml 3.20 * **13:21:** 1 Sml 8.5; 10.21 * **13:22:** 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20

Deiuidwaa gbiliuruta yonoononga eja qata Jiisas kolooro Anutunonj ii Israel tuun nonoo Hamoqeqe Tonana koloonj laligowaatiwaaajon kuuro.

²⁴ *²⁴“Jiisasnonj mende asugiro waladeenj iikanonj Jononj kanj kokaenj jenj laligoro, ‘Ono mono uugia meleembu. Uugia meleenji niinonj oomulu menj onomaŋa.’ Kaenj jenj Israel ejemba tuun kuuya uu kuun onoma laligoro. ²⁵ *²⁵“Kaenj laligoroto, iinonj gomanlili gawonja mendaboromambaajonj ama iikanonj kokaenj injjoro, ‘Ono noojonj nomaenj romonjoju? Iwoi romonjojuti, niinonj ii qaagoto, mobu, noo gemananonj eja monj kawaa. Iinonj karo niinonj iwaa koorononj kamaanqeeta laligojenjwaaajonj wayanjesoya besaan kana esu kasia isamambaajonj moma bimbingomaŋa.’

²⁶ *²⁶“Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balonj toya onononj nonowo Anutu waeya menj mepeseenjejuti, Anutunonj hamo qenj nonombaatiwaa Bunaya ii ano nonoononj kaja. ²⁷ Iikawaa kania ii kokaenj: Jerusalem toya ano galenjurunana yonononj Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yonoononj Buju Tere Sabat kendonj so weenjonkejuto, iikawaa kania ii mende moma asarinkeju. Kaanja tompinj laligojuto, kilenj galenkonkonj ejaurunananonj Jiisas komuwaatiwaa qaaya jenj tegogi gejatootoo ejemba yonoononj qaa ii iikaanja kanonj honawo kolooro. ²⁸ *²⁸“Yonononj Jiisas koomuwaa bunja koloowaatiwaa so qaa kania monjgama monj mende mokoloonj kilenj “Kozigenj!” qagi. Qama Pailotnonj jenj tegoro komuwaatiwaaajonj qama welengi.

²⁹ *²⁹“Iwaaajonj qaa kuuya oogita eji, yonononj mono iikawaa so anji honja kolood-abororo Jiisas gerenonga metogonj kamaanj qasirinonj kema jamo kobaa uutanonj anji. ³⁰ Angito, Anutunonj ii koomu-nonga menj gbiliro waaro. ³¹ *³¹“Waaro iwo Galili prowinsnonjga Jerusalem sitinonj kagiti, ii mono weenj boria mamaga asuginj onono. Alauruta asuginj ononoti, iyonononj kambanj kokaamba ejemba batugianonj dangunu kaanja nama kania nanjonj jenj asarinj laligoju. ³² Anutunonj Juuda ambosakonjurunana yonowo iwoi amambaa qaa jenj somonjgorota nono iyonoo gbiliurugia kolooninj qaa walaga iikawaa onononj mono kambanj kokaamba nonoojonj kokaenj kolooro: Iinonj Jiisas menj gbiliro waama laligoja. Kawaaajonj nonononj iikawaa Oligaa Bunja ii jenj asarinj ononjonj.

³³ *³³“Anutunonj Jiisaswaaajonj qaa jero Deiuidnonj moro Ondino (Buk song) jango woi kanonj kokaenj oorota eja,

‘Giinonj neenaa meranaga koloojanj, ii kete ejemba qendeema onombe iima kotoju.’

Iinonj qaa iikawaa so Jiisas menj gbiliro waaro. ³⁴ *³⁴“Jiisas menj gbiliro koomunonjga waama kotiinj laligonj kanagenj mombo mende komuwaa. Iikawaa qaaya Anutunonj kokaenj jerota eja,

‘Nii kalenjmoriana kinj Deiuid munj laligowe soraaya koloonj powowonj kotiinj nanoti, iikawaa so ii mono onoojonj togonj onomaŋa.’

³⁵ *³⁵“Deiuidnonj iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) monjonj kaanagadeenj kokaenj anota eja,

‘Geenjaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa ronjonj mende gisaawaa.’

³⁶ Nono kinj Deiuidwaa kania mojonj: Iinonj laaligoya laligonj Anutuwaawaa jeta otaanj gawonj muroti, ii medaboronj goronj qenj komuro. Komuro ambosakonjurutu yonoo kosogianonj ronj konjgi qamoyanonj enj gisaan qaono. ³⁷ Deiuidnonj gisaan qaonoto, Anutunonj eja menj gbiliro waaroti, iinonj mende gisaaro.

* **13:24:** Maak 1.4; Luuk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Maak 1.7; Luuk 3.16; Jon 1.20, 27 * **13:28:** Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:** Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Apo 1.3 * **13:33:** Ond 2.7 * **13:34:** Ais 55.3 * **13:35:** Ond 16.10

³⁸ “Eja alauruna, kawaajon qaa koi mono mobu: Anutunon Jisaswaaajon ama singisonogogia mesaon songbambaa. Nononon iikawaa Bunaya jen asarin onjonon. ³⁹ Wala ‘Mooseswaanon Kana qaa otaan iikaana kanon solana koloowona,’ jeninto, iikanon iinon woinon osin amamaan laligonin. Kaen laligoninto, kaban kokaamba daen yononon Jisas moma laarin iwo qokotaawuti, Anutunon mono kuuya yonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ⁴⁰ Gejatootoo ejembanon qaa jen oogita eji, Anutunon iikawaa so irona meleeno qagianon ubabotiwaajon mono toogia moma galengia men aowu. Qaa kaana mon ii kokaen,

⁴¹ *‘Niinon onoo laaligo kambananon angoletto qaita mon memana.

Mononon iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii qaa hona koloowaatiwaajon mende moma laariwuyaga.

Kawaajon qaa ii men kamaan ama jejewili amakejuti, onoo mono een uun iima walingon tiwilaawu.’ ”

⁴² Poolnon kaen jero Barnabaswo qamakooli miri mesaon kamaari tosanon kokaen qisin orongi, “Nono qaa koi mombo mobombaajon mojon. Kawaajon ii Sabat kendon mon eukanon saanon toroqen jeri mobonaga.” ⁴³ Qamakooli mirinonga kamaan deengi ejemba mamaganon Pool ano Barnabas kanaganon orotaagi. Tosianon Juudaga koloogi ano tosanon waba kantrinona koloogito, Juuda yonowo toroqen laligogi. Yononon orotaagi amin moma qambanmaban qaa kokaen ononi, “Anutunon kalenmorian ononoti, iikanon mono bon qen nambu.”

⁴⁴ Sabat kendon mon kan kuuroti, iikanon taon balon iikawaa ejembaya ii kololon “Anutuwa Bun qaa mobona,” jen kouma ajoroogi. ⁴⁵ Kouma ajoroogi Juuda yononon ejemba tuuna tuuna injiima iringia soondabororo. Soondabororo Poolwaanon qaa qewombaajon jenonkooli ama niinongiinon jen mepaqepae ama orongi. ⁴⁶ Kaen ama orongi Pool Barnabas yononon awasankaka kotiin nama qaa kokaen jeri, “Anutunon gawon noronotiwaa so Bunaya wala Juuda ejemba injionin sokonagato, onoo ii gema qen lan kokaen jeju, ‘Nono laaligo kotiga uutanon keubonatiwaa so qaago.’ Kawaajon mobu, noronon mono onomesaon waba kantria kantria yonoonon eleema kembota.

⁴⁷ *Pononon iikawaa qaaya kokaen jen koton nonono,

‘Niinon kuun gombe waba kantri yonoo asasagiaga kolon hamoqeqewaa kania jen asarin laligona balon goraaya kuuya sokondabororo leele eu emu yononon letoma Siwewaa bun koloowuya.’ ”

⁴⁸ Kaen jeri balon toya Juuda mende laligogiti, iyononon moma uugia qeangoro Pom-baa Bunaya mepeseegi. Mepeseen laaligo kotigaa bun koloowutiwaajon Anutunon moma gosin ononoti, iyononon iikawaa so uugia meleema Jisaswaa Bunaya moma laarigi.

⁴⁹ Moma laarigi Pombaa Bun qaa jen seigi prowins kuuya sokoma keno. ⁵⁰ Saanon kenoto, Juuda yononon taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qen laligogiti, iyonoo uugia qaanon osin kuun Pool Barnabas motoon sisiwerowero ama oroma goman mirigianonga orotaagi. ⁵¹ *Kembaotiwaajon ama telambelanga qendeema kokaen injiori, “Noro onoo balonon kari sububun kana tambananon mokotaaji, ii mono qesaari ononangiaagen eleema kemebaa.” Kaen injiori kaniagara solana moma kotogi kema Galesia prowins uutanon siti qata Aikoniam kanon keuri. ⁵² Keurito, gowokourunana Antiokia taonon laligogiti, Un Toroyanon iyonoo uugia saa qero honona mende aisonon laligogi. Kian.

14

Aikoniam sitinon uugia kuuri.

* **13:41:** Hab 1.5 * **13:47:** Ais 42.6; 49.6 * **13:51:** Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk 9.5; 10.11

¹ Pool Barnabas yoronon Aikoniam sitinon keuma kaanjadeen Juuda yonoo qamakooli mirinon uma Buṅa qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yonoononga tuun seiseiya yononon uugia meleema Jiisas moma laarigi. ² Moma laarigito, Juuda ejemba mende moma laarigiti, iyononon balon toya Juuda mende laligogiti, iyonoo uugia oson aposol uunonkeeme ama orombutiwaajon uugia kuugi. ³ Kuugi kilen kamban koriga kanon laligon Pon moma laarin awasanḱaka nama Buṅaya jen laligori. Pon kalenmorianḱaa qaaya jen asariri qaagara nanḱon ku-usuṅa borogaranon ano aiwese anḱoleto meri asugiro. ⁴ Kaen asugiro taombaa kanagesoyanon juma deenḱi. Tosianon Juuda jotamemeya yonowo motoon somonḱogi tosianon aposol yorowo toroḱen nanḱi.

⁵ Kaen aroḱ qen nanḱi balon toya ano Juuda ejemba wabaya yononon waama jotamemeurugia yonowo uumotoon ama wasiwasi eja aposol ii “Jamonoḱ gilin uruwoḱa!” jen romonḱogi. ⁶ Kaen romonḱogi moma oloḱ koma toḱon Likaonia prowinsnon keni. Kanon kema taon qagara Listra ano Derbe ano gomaḱ liligon oroma rama kenḱiti, iikanon keuri. ⁷ Kanon keuma Oligaa Buṅa jen asarin uukuukuu men onoma laligori. Kianḱ.

Listra taonon Pool Barnabaswaajon ben qagi.

⁸ Listra taonon eja moḱ kanawoita koomuya laligoro. Ii nemun goron uutanonga meendanḱoya koloon kamban monḱen kana mende riin een ramakero. ⁹ Poolnon Buṅa qaa jero moma raro uun kania kokaen iima romonḱoro, “Iwaa uutanon momalaaria en murotiwaajon ama saanon qeangowaa,” kaen jero. ¹⁰ Kaen romonḱon qa somata qama ijoro, “Mono waama namba.” Kaen ijoro porazak waama kema kan nano.

¹¹ Poolnon kaen ano ejemba tuun yononon ii iima Likaonia qaagianon kokaen silama qagi, “Ben yoronon letoma eja selewo koloon batunananon asugin nonoonon kamaan laligojao.” ¹² Kaen jen Barnabas qata ben wanḱia qata Zuus qagi ano Poolnon jetanon men qaa jerotiwaajon ama ben qata Hermes qagi. ¹³ Kaen qagi ben Zuus iwaa jiwowon jigoya taon batanon eroti, iikawaa jigo gawon galenanon bulmakao ejia unuama karo. Kaen kan ila kasaron men kan taon kiropo naguyanon nama ejemba tuun yonowo jakenon ama siimolon on orombombaaajon anḱi.

¹⁴ Kaen anḱi aposolwoi yoronon ii moma “Mende sokonja,” jen qotogon selekopaa-gara menjurama uulanḱawo ejemba tuun uutanon kema qari. ¹⁵ *Qama kokaen jeri, “Ejaurunara, onḱo mono nomaembaajon ama iwai kaanḱa anju? Noro kaanḱadeen onḱo kaanḱa balon eja toonḱa koloojo. Noro Anutuwaaw Oligaa Buṅa jen asarin ononjo. Kawaaajon onḱo mono ben omaya gema unuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanon qokotaawu. Anutu laaligo Toyanon Siwe, namo, kowe ano iwai kuuya iikawaa uutanon eji, ii mokoloon ononota laligoju. ¹⁶ Gomaḱa gomaḱa kuuya yononon wala eenanon laligon kougiti, Anutunon ii mende anḱon koma onono iyanḱiaa jaajaa ilinwalin laligogi.

¹⁷ “Mende anḱon koma ononoto, kilen tompin mende laligogi. Qaagoto, Anutunon iwai awaa awaa ama onoma laligoro. Iinon jero koḱ kiro ween qero toomoriananon kamban kamban koloo ro nenḱorisoro ama iikaanḱa kanon uugia kuun onono laligogi. Kaen laligogi anḱaa kania mobutiwaajon kalenḱa ii qendeema onoma iikaanḱa kanon danḱunuya ano laligogi.” ¹⁸ Yoronon kaen jen ejemba tuun siimolon on orombutiwaajon jarambaran riin jen susugon ononi loorin mesaogi. Kianḱ.

¹⁹ Listra yononon Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosianon Antiokia taon ano Aikoniam siti woi iikanonḱa kouma ejemba tuun uunonkeeme ama ononḱi. Ama onoma yonowo ororon lugun Pool jamonoḱ qen “Mono komuja!” jegi. Kaen jen ororaan

* 14:15: Eks 20.11; Ond 146.6

taon gematanon kamaan mesaogi ero. ²⁰ Eroto, gowoko yononon kouma liligon mugi waama kema taonon uro. Kanon uro eri goman ano Barnabaswo Derbe sitinon keni.

Siriawaa Antiokia sitinon eleema kari.

²¹ Derbe sitinon Oligaa Buna jen asarin uugia kuun ononi mamaganon uugia meleema Jiisaswaa gowokouruta koloogi. Kaen koloogi Derbe taon mesaon Listra, Aikoniam ano Antiokia taon iikanon eleema kema injiri. ²² Injiima rama goman so liligon Jiisaswaa gowokouruta yonoo uugia nanjon men kotiiri. Pon moma laarigiti, iwo qokotaan nambutiwaa qambanmamban qaaya onoma kokaen injjori, “Nono mono konajilin qaganon (lombo kania kania mokoloon) laligon papanjon Anutuwaabentotonon eu keubona.” ²³ Uumeleen kanageso so jotamemeurugia meweengon galen laligowutiwaa kania kuma onoma kuun ononi. Kuun onoma Anutuwaajon nene singi laligon gowoko tuun yonoojon qama koolin Pon moma laarigiti, iwaa boronon onooni.

²⁴ Onooma onomesaon Pisidia prowins koton kema Pamfilia prowinsnon keuri. ²⁵ Kanon keuma Perga sitinon rama Buna qaa jen uugia kuun onoma Atalia taonon kemeri. ²⁶ Kanon kemen wangonon uri opo sel horon mororonggogi haamonon nangoro kema laligon Antiokia sitinon keuri. Antiokia uumeleen kanageso yononon ii Anutuwaakalenmorian utanon misin gawon mewaotiwaaajon wala Anutuwaaboronon ama orongi onomesaon keni. Kema liligon gawongara ii medaboron mombo iyangaraa sitinon eleema kari.

²⁷ Kanon kan uumeleen kanageso koma horon ononi. Koma horon ononi ajoroogi qaa sundugara kokaen injjori, “Anutunon norowo laligon angoletosomasomata ama men laligoro. Iinon nemun koma norono gawon meri waba kantria kantria yononon Jiisas moma laariwutiwaa nagu horon onono uugia meleengi.” ²⁸ Sundugara kaen injjon gowoko tuun yonowo kaban koriga qen korin rama laligori. Kian.

15

Waba kantri yonoojon ama zioznon deemambaaajon ano.

¹ *Antiokia laligorito, Judia prowinsnonga ejemba tosanon kamaan kan kanain uumeleen ejemba kokaen kuma onongi, “Ono Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaaiwese men selegia mende kotowuti een, iikaana mono Siwewaa buna koloowombaaajon amamaawuya.” ² Kaen kuma onongitiwaaajon ama angowowokoloro Pool Barnabas yoronon tuarenjen ama onoma geriawo jen ononi. Jen ononi uumotoon mende ama qaa kokaen somonjon jegi, “Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaana wasin ononin Jerusalem sitinon uma qaa ii men aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yonoonon kema injjowu.”

³ Qaa kaen somonjon jegi uumeleen kanageso yononon ii wasin onongi kananon kengi. Kema laligon Fonisia ano Samaria prowins woi ii koton kananon kanagesoya kanagesoya injigi. Injiima waba kantri tosaana yononon uugia meleengitiwaa bujuya jen uumeleen tuun yonoojon korisoro somata ama onongi. ⁴ Ama onoma kema kema Jerusalem sitinon keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yononon uumeleen kanageso yonowo koma horon onongi. Koma horon onongi sundugia kokaen jegi, “Anutunon nemun koma nonono misin gawon menin nonowo laligon angoletosomasomata ama men laligoro.” ⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tuunonga uumeleen eja tosanon waama kokaen jegi, “Waba kantri yononon uugia meleengiti, iyonoojon mono kokaen jen kotowona: Yononon mono Anutuwaaiwese men selegia koton Mooseswaanon Kana qaa kuuya otaan laligowu.” Kian.

Jerusalem ajoajoroo ama angowowo qaa mindingogi.

* 15:1: Lew 12.3

⁶ Kaen jegi aposol ano jotamemeya yononon qaa ii jen gosiwombaaon ajoroogi.
⁷ *Ajoroon niinonngiinon qaa mamaga jen jenonkooli angi. Ii angi Piitonon waama kokaen injoro, “Alauruna, Anutunon wala batunananon gawon mendeema me-weengon noma noojon kokaen jero, ‘Gii mono waba kantrion kema Oligaa Buja qaa jen asarin onona yononon uugia meleema Pon moma laariwu.’ Ono qaa ii moju.
⁸ *Anutunon ejemba kuuya uunana moma kotoji, iinon kania qendeema Unu Toroya Juuda ejemba nonoojon wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yonoojon kaanadeen ii wasiro uugianon kemero.

⁹ “Wasiro kemero iikaana kanon Juuda ejemba mende injisosoroon kantri tosia mende sureen onono. Qaagoto, yononon Anutu moma laarigi singisongogia mesaon uugia songbano soraaya koloogi. ¹⁰ Kawaajon ono mono naambaajon Anutu angobato men mubuyaga? Naambaajon gowoko gbilia yonoo arogianon qaqan toroqen anin angowuyaga? Qaqan kaana ii ananaa ambosakonananon me nononano kaanagadeen angowombaa so mende koloon laligonin. ¹¹ Kaen qaagoto, kokaen moma laarion: Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono Anutu nemun koma muro hamo qen nonono Siwewaa buja koloowona. Waba kantri yononon kaanagadeen kana motoonngo iikayadeen otaan letoma Siwewaa buja koloowombaaon moma laarinkeju.”

¹² Kaen injoro tuun yononon kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yoronon qaa sundugara kokaen jeri, “Anutunon nemun koma norono waba kantrion kema batugianon misin gawon meri aiwese angoletto somasomata asugiro.” Kaen jeri geja ama mogi. Kian. *

Bisop Jeimsnon qaa injoro.

¹³ Pool Barnabas yoronon sundugara jedaborori mogi Jeimsnon qaa kokaen jero, “Alauruna, niinon qaa jewe mono geja ama mobu. ¹⁴ Anutunon kamba mutuya waba kantri ejemba jaasewan qen onoma batugianonga ejemba iyanajon meweengon onono qata bosima kanagesoya toroqegi. Anutunon kaen ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitonon iikawaa qaaya ninijoro. ¹⁵ Qaa kaana ii gejatootoo ejemba yononon kaanagadeen nanjon jenkeju. Yononon qaa mon kokaen oogita eja,

¹⁶ *‘Kawaa gematanon niinon eleema kan kin Deiwidwaa kantri totona mombo men waamana.

Iinon wala jinkaron kuuna qen ambosakonana galen koma onono kuunanon boratin riin kamaaroto, niinon ii mombo meagon kuuwe kantrion qeangon nambaa.

¹⁷ Ii kokaen koloowaatiwaajon amana: Ejemba tuun tosaana kuuya yononon Pon mongambuya.

Waba kantri kuuya neenaa bujana koloowutiwaajon onoombeti, iyononon Pon nii mongama nombuya.

Pon niinon kaen jejen ano iikawaa so kantrigia men qeangomana.

¹⁸ Kaen amakejenji, ii mono monowaa monoyanonga moma kouma laligoju.’

¹⁹ “Kawaajon Jeims niinon qaa ii gosin momonanon kokaen romongon jejen: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanon meleenjuti, nononon mono lombo qaqan somata iyonoo qagianon anin mende sokombaa. ²⁰ *Kaen qaagoto, iyonoojon tere kokaen oonin sokombaa: Yononon oro busuya ben lopiombaa nandun buja qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mende newu. Serowilin mende ambu. Oro aroya qoosona busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaajon jen kotiiwonaga. ²¹ Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanonga goman so jen asarin

* **15:7:** Apo 10.1-43 * **15:8:** Apo 2.4; 10.44 * **15:12:** Bisop, Griik qaanon episkopos, ananaa qaanon jaagalen me inspekta. Iinon zioz gawon kuuyaa mindimindiri galenja kolooja. Jeims koi kanon Jiisaswaa gowokoya qaagoto, Jiisaswaa koga. * **15:16:** Aam 9.11-12 * **15:20:** Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

kouma laligojon. Ii Sabat kendon so qamakooli mirinananon weenjon momakejon. Kawaajon qaa 4 ii saanon mende mesaowona.” Kian.

Jerusalem ajoajoroonon waba kantri yonjojon tere oogi.

²² Jeimsnon kaen jero aposol ano jotameme yonjonon kanageso kuuya yonowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianonga eja tosaana meweengon onoma Pool Barnabas yorowo motoon Antiokia sitinon wasin onombombajon jegi. Kaen jen eja qata Juudas qata mon Barsabas ano Sailas meweengon orongi. Eja woi ii uumeleen tuumbaa jotameme ejaga koloori. ²³ “Eja ii wasin oromboja,” jen tere mon kokaen oon borogaranon angi,

“Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balonon laligojuti, nononon onoo jolongia jejon. Aposol nononon momalaari kanagesowaa jotamemeya yonowo onoo uumeleen alaurugiaga kolojon. Kaen onowo qaa amin mobombajon tere ama ononjon.

²⁴ Ananaa ejemba tosaana mende jen koton ononin angio nonomesaon onoonon kan uugia kuun qaa morotanon lolowawa men onongi uu momogia sisau kolooro monin.

²⁵ Kawaajon nono korebore ajoajoro ama uumotoon anin sokono. Sokono eja woi meweengon wasin oronin wombo alawoinana Barnabas Pool yorowo onoonon kawuya.

²⁶ Barnabas Pool yoronon ananaa Pon Jiisas Kraistwaa qataajon ama laaligogara qeleeni tosianon urugi komuwowaajon ani.

²⁷ Nono Juudas Sailas wasin oronin kan qaa iikayadeen toroqen jегaranon jeri mobuya.

²⁸ Un Toroya ano nononon qaa kokaembajon uumotoon anin sokonja: Onoo qagianon lombo qagan mende toroqen ambona. Qaa wana 4 iikayadeen mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.

²⁹ Qaa 4 ii kokaen: Oro busuya ben lopiombaa nandun bun qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro aroya qoosona busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaon gema qegi uumotoon anin Anutunon kotuegon onono qeangon laligowu. Mono uu bonjon laligowu.” Kian.

Qaa men kengi Antiokia siti yonjonon aisoogi.

³⁰ Tere kaen oon wasin onongi kengi. Kana kema kemen Antiokia sitinon keugi. Keuma uumeleen kanageso koma horon onongi ajoroogi. Ajoroogi tere ii onongi weengogi. ³¹ Ii weengogi iikawaajon afaangon ulunkolen qaganon moma aisoogi.

³² Juudas Sailas yoronon iyangoro gejatootoo ejaga laligon qambanmaban qaa mamaga onoma uuwaa nanjonango qaa jen men kotiin ononi. ³³ Men kotiin onoma kaban tosaana kanon toroqen laligori. Laligori tegoro uumeleen alaurugara yonjonon “Luaewo kembao,” jen wasin orongi. Jerusalem laligori wasin orongiti, Juudasnon yonoonon eeleno.† ³⁴ (-)

³⁵ Pool ano Barnabas yoronon toroqen Antiokia sitinon laligon ejemba tosaana mamaga yonowo Pombaanon Buna qaa kuma onoma uugia kuun onoma laligogi. Kian.

Pool ano Barnabas yoronon deeni.

³⁶ Kaen laligogito, kaban tosaana tegoro Poolnon Barnabas kokaen ijoro, “Anara taon ano goman kuuya liligon Pombaanon Buna qaa jen asarin laligoriti, mono iikanon eleema uumeleen alaurunaranon nomaen laligojuti, ii saanon kema iniima mobota.”

† 15:33: Tosianon toroqen jawo 34 kokaen anju: Eleenoto, Sailasnon qaaya somongon toroqen kanon laligoro.

³⁷ Kaen ijoro Barnabasnoŋ Jon qata moŋ Maak qagiti, ii kaanagadeen wama motoon kembombaaŋoŋ moro.

³⁸ *Kaen moroto, Jononŋ wala Pamfilia taononŋ loorinŋ oromesaonŋ yorowo toroqenŋ gawonŋ mende mero. Kawaajonŋ Poolnonŋ ii wama kembombaaŋoŋ moro mende sokono.

³⁹ Mende sokono anŋowowo ama uugara gere jero deeni. Deema Barnabasnoŋ Maak wama kemenŋ wanŋononŋ uri opo sel horonŋ mororonŋgogi haamononŋ nanŋoro Saiprus watononŋ keni. ⁴⁰ Kenito, Poolnonŋ eja qata Sailas meweengoro uumeleenŋ alaurugara yoŋononŋ Pombaa borononŋ ama oroma kalenŋmoriananonŋ sopa somonŋonŋ orombaatiwaaŋonŋ jegi mesaonŋ keni. ⁴¹ Kema laligonŋ Siria ano Silisia prowins woi ii kotonŋ liligori. Liligonŋ Poolnonŋ uumeleenŋ kanagesoya kanagesoya injiima menŋ kotiinŋ onŋoma laligoro. Kianŋ.

16

Timotinonŋ Pool ano Sailas yorowo toroqero.

¹ Poolnonŋ liligonŋ kema laligonŋ taonŋ qagara Derbe ano Listra kanonŋ keuro. Listra keuma kanonŋ gowoko moŋ qata Timoti mokoloro. Nemunanonŋ Juuda uumeleenŋ embaga kolooroto, mananonŋ Griik ejaga. ² Poolwaa eja alaurutanonŋ Listra ano Aikoniam laligogiti, iyonŋononŋ Timotiwaa kania jenŋ qeangogi moro. ³ Kaenŋ jegi moma wama motoonŋ kemambaaŋonŋ moro. Ii moroto, Timotiwaa mananonŋ Griik ejaga laligoroti, ii kuuyanonŋ modaborogi ano miri gomanŋ kanonŋ Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaajonŋ yoŋononŋ Pool jenŋ mububotiwaajonŋ Timoti wama Anutuwaawaa aiwese menŋ selia kotoro. ⁴ Kotoro kema taonŋ ano gomanŋ so keugiti, iikanonŋ Jerusalem mindimindiri ajoajoroowaa qaaya jegi. Aposol ano Jerusalem uumeleenŋ kanagesowaa jotamemeya yoŋononŋ qaa somonŋonŋ kotiigiti, ii otaawutiwaajonŋ jenŋ kotonŋ onŋonŋi. ⁵ Kaenŋ liligogi Jiisaswaanonŋ kanagesoya kanagesoya gomanŋ so laligogiti, iyonŋoo momalaarigianonŋ kotiירו. Kaenŋ kotiinŋ Buŋa qaa jegi toŋianonŋ uugia meleema weenŋ so kanŋ toroqegi tuunŋgiaa janŋoyanonŋ somariinŋ uro. Kianŋ.

Anutunonŋ Pool gaononŋ kotonŋ kondooro Yurop kenŋgi.

⁶ Liligonŋ laligonŋ “Eisia prowinsnoŋ kema Buŋa qaa jenŋ asariwonŋa,” jegito, Unŋa Toroyanonŋ soŋgo ama anŋonŋ koma onŋono. Kawaajonŋ yoŋononŋ toroqenŋ kema Frigia ano Galesia prowins woi ii eenŋ kotonŋ uruugunŋ kenŋgi. ⁷ Kema laligonŋ Misia gomanŋ goraayanonŋ keuma Bitinia prowinsnoŋ keubombaaŋonŋ mogito, Jiisaswaa Unŋa Toroyanonŋ iikanonŋ kembutiwaajonŋ uumotoonŋ mende ano. ⁸ Uumotoonŋ mende ano mesaonŋ kema Misia gomanŋ eenŋ kotonŋ kowe goraayanonŋ kemenŋ Troas taononŋ keugi. ⁹ Troas keuma gomantiinanonŋ gaonŋ egi Anutunonŋ Pool kotonŋ kondooro jaameleenŋ unŋa moŋ kokaenŋ iiro: Yurop eja moŋnonŋ Masedonia leegenŋ nama ooma kokaenŋ jenŋ qama koolinŋ muro, “Gii mono kowe kotonŋ Masedonia gomanonŋ kanŋ ilaanŋ nonomba.”

¹⁰ Poolnonŋ jaameleenŋ unŋa ii iiro nono iikawaa kania kokaenŋ moma kotonŋ jeninŋ, “Anutunonŋ mono nonooma kowe kotonŋ Yurop uutanonŋ kema Oligaa Buŋa Masedonia prowinsnoŋ jenŋ asarinŋ onŋombombaaŋonŋ jeja.” Kaenŋ jenŋ iikanondeenŋ mesaonŋ kembombaaŋonŋ romonŋonŋ afaanŋoninŋ. Kianŋ.

Filipai emba Lidianonŋ uuta meleeno.

¹¹ Nonononŋ afaanŋonŋ kemenŋ wanŋononŋ uninŋ opo sel horonŋ mororonŋgogi haamononŋ nanŋoro Troas siti mesaonŋ kema dindinŋagadeenŋ Samotres watononŋ keuninŋ. Keuma enŋ gomanŋ ano toroqenŋ kema Neapolis sitinonŋ keuninŋ. ¹² Kanonŋ keuma wanŋononŋga kamaanŋ kana kema Filipai sitinonŋ keuninŋ. Room ejemba yoŋononŋ eenanonŋ kanŋ Filipai

* 15:38: Apo 13.13

siti ii menj kanonj laaligo raragia anji Masedonia prowinswaa siti somata kolooro.* Nono Filipai keuma weenj tosaanja kanonj laligonij.

¹³ Kanonj laligonj Sabat kendononj siti kiropo seleengenj keninj. Kanonj kema 'Juuda yonononj apu sakasinanonj ajoroonj Anutu qama koolinjkejuti,' kaenj romonjonj kemenj roonjeqe monjonj keninj. Kema emba ajoroonj ragiti, ii injiima rama aminj moma Anutuwaanonj Bunja qaa ii jeninj mogi. ¹⁴ Mogiti, iyonjoo batugianonj emba monj qata Lidia raro. Iinonj Taiataira sitinonga Filipai kanj opo osoga nezongbala akadamuyawo menj kululuunj sewanja mewutiwaajonj ama laligoro ano Anutu waeya menj mepeseenj laligoro. Ponjonj uuta menj afaangoro Poolnonj qaa jeroti, iikawaajonj siinja kolooro geja ama moma anjonj kono. ¹⁵ Anjonj kono iyanja ano sumanjuruta oomulu menj onjonj qisinj nonoma kokaenj ninijoro, "Ono noojonj 'Ponj moma laarija,' jejuti eenj, mono saanonj kanj noo mirinonj uma rama nene nenj ewu." Kaenj jenj kaparanj koma qisinj nonono. Kianj.

Pool Sailas yorononj kapuare mirinonj rari.

¹⁶ Nono kambanj monjonj qamakooli roonjeqeyanonj kemebombaajonj kana somatanonj keninj welenjeqe emba monjonj mokoloonj nonono. Emba ii andoleinjawo laligonj ejemba kaniagia asuganonj jenj mokoloomambaajonj moro. Ii moma gejatootoo qaa aasangoya jenj koloonj iikaanja kanonj monej iwoi ii mamaga horonj laligoro touruta yonjoo borogianonj kemero. ¹⁷ Iinonj Pool ano nono niniima nonoo gemanananonj kanj kokaenj jenj qarot, "Eja koi yonononj Anutu uuta somataa welenja qenj Siwewaa bunjaya koloowombaa kania jenj asarinj onjmakeju." ¹⁸ Kaenj jenj somanja mamaga qama laligoro. Ii laligoroto, Poolnonj togonj iikawaajonj siimbobolo moro. Ii moma kambanj monjonj eleema omeya kokaenj jenj kotonj muro, "Nii Jiisas Kraistwaa qatanonj gijojen: Gii mono emba kokawaa uutanonga kouma kemba!" Kaenj jenj kotonj muro iikanondeenj kouma mesaonj keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanonj ii moma monej iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokoloonj iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somonjonj maaket sombenanonj horonj oronji galenj eja yonjoo jaagianonj kenji. ²⁰ Kema qaa jake galenj yonjoo jaagianonj orooma selegaranonj qaa kokaenj kuunj jegi, "Nono siti koi kanonj luaenonj laligojonto, eja woi koi yorononj kanj enkalolonj ama nonomakejao. Yorononj Juuda ejaga koloojao ²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kantriwaa totonj toya koloojonj. Kawaajonj nono siligia ii saanonj mende moma anjonj kombonja. Ii menj otaawombaa songo ero amamaajonj."

²² Selegaranonj qaa kaenj kuunj jenj oronji ejemba tuunj yonononj kaanagadeenj waama mindirinj kotiinj qotogonj oronji. Qotogonj oronji galenj yonononj kuunj onjonji selekopaagara horonj menjuden-juranji ano jenj kotonj onjonji arawambunonj urugi. ²³ Mamaga urugi tegoro kapuare mirinonj orombombaajonj uruama eja waayawononj awaagadeenj galenj menj orombaatiwaajonj jenj kotonj mugij. ²⁴ Kaenj jenj kotonj mugij moma uruama kapuare miri biiwianonj miri uuta monjonj kema kanawoigara gere ozozopan† batugaranonj ama kasanonj somonjonj miri uuta iikawaa naguya woi ii kii kunjgi kiro rari. Kianj.

Kapuare miri galenjanonj uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yorononj kaenj rari. Rama gomanj ruunjanonj kolooro kanonj Anutu qama koolinj rii qama mepeseenj rari kasa eja kuuyanonj geja ama mogi.

* **16:12:** Masedonia prowinswaa siti wanja ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti wanja ii Amfipolis ano siti somata qatawo monj Filipai. Room yonononj Filipai ii Itali kaanja galenj koma onjonji. Griik gomanj toya yonononj iyanjiaa balononj waba kaanja koloonj laligogi. † **16:24:** Gere ozozopanonj kanagara melanjiro amamaanj rari. Unjaya iiba.

²⁶ Kaen anggi iikanondeen uulanawo nan somata men giliro kapuare miriwaa tandoya kuuya wansanwansan qegi. Kaen qegi iikanondeen nagu kuuya tanggi kasa eja kuuya yonoo aen gbadogianon (tape) loloon kamaaro. ²⁷ Kaen kolooro kapuare miri galen iinon gaon uutanonga waaro. Waama kapuare miriwaa naguya kuuya tandaborogiti, ii iima jero, “Yei! Kasa ejanon togon kendaboroju me nomaen?” Kaen jen romongon jeneña ororo manjawaa soo somata ii kopinongan horon iyanã aomambaajon ano.† ²⁸ Ana aomambaajon anoto, Poolnon gbangban terenon kokaen jero, “Nono korebore koi rajon. Mono geengaa selega een mende tiwilaawa.”

²⁹ Kaen jero moma kiwa mubutiwaajon qisiro mugu uulanawo kapuare miri uutanon kema jeneña ororo Pool Sailas yoroo kosoga-ranon kema simin kuma orono. ³⁰ Simin kuma oroma kapuare mirinonga uruama kamaan kokaen qisin orono, “Eja somata woi, nii mono nomaen ambe Anutunon hamo qen nono letombenaga?”

³¹ Qisin orono ijori, “Mono uuga meleema Pon Jiisas moma laarin muna gii ano sumanjuruganon kaanagadeen letoma Siwewaa bunã koloowu.” ³² Kaen ijori mirianon kenngi kanagesouruta kuuya yonowo ajoroogi Anutuwaanon Bunã qaa jeri mogi. ³³ Jeri moma gomantiinã aua iikanondeen uruama kema wijigara songbano. Songbano iikanondeen ii ano sumanjuruta kuuya ii oomulu men ononi. ³⁴ Oomulu men ononi uruano nene mirinon uma nene onã ama orono. Oroma iyanã ano sumanjuruta yononon kuuya Anutu moma laarigitiwaajon korisoro anggi. Kian.

Kapuare mirinonga konjoma orongi kamaari.

³⁵ Goman ano qaa jake galen (majistreit) yononon opotoro wasin onongi kapuare mirinon kan kokaen jegi, “Eja woi ii mono isama orona kamaawao.”

³⁶ Kaen jegi eja waayawonon kan buju ii Pool kokaen ijoro, “Majistreit galen yononon qaa kokaen angita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaajon oronon mono keteda koi mesaon kamaan luaenon kembao.”

³⁷ Kaen ijoroto, Poolnon opotoro ii kokaen injoro, “Room mindimindiri gawmanon sopa somongon noroma kawaa (jenkooto) paaspoot norongi laligojo. Kawaajon yononon qaanara mende gosin jen tegon kilen asuganon ejemba jaagianon een lan arawambu koobinon nurun kapuare mirinon norongi. Ii gamuyawo. Kaen norongi rari keteda koi nomaembaajon wasin norongi een olon kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago toton kamaawoto, yononon mono anggi kan nuruangi kamaaworaga.”

³⁸ Poolnon opotoro ii kaen injoro qaa ii men majistreit galen yononon kema injogi. Ii moma Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoriti, ii moma aarun sombugia mogi. ³⁹ Sombugia moma kapuare mirinon kan bonjon susugon kele ama kuun onongi kemeri. Kemeri Filipai siti mesaowaotiwaajon welema onongi. ⁴⁰ Welema onongi Pool Sailas yoronon kapuare miri mesaon Lidiawaa mirinon keni. Kanon kema uumeleen alaurugara injiima uuwaa nanngonã qaa jen onomesaon keni. Kian.

17

Tesalonaika gawon meggi sisiwerowero anggi.

¹ Kema laligon Amfipolis ano Apolonia siti woi ii koton Tesalonaika sitinon keugi. Siti wana iikanon Juuda yononon qamakooli mirigia meggi nano. ² Poolnon nanamemenã ama laligoroti, iikawaa so qamakooli mirigianon uma Sabat kendon karoon kanon yonowo Uumeleembaa Bunã Tere weenon kania amin moma laligogi. ³ Kaen laligon Bunã Terewaa kania jen asarin kokaen jero, “Anutunon arenã ama Hamoqege Toyanon siimbobolo moma komunonã waabaatiwaajon jero.” Kaen jen iikawaa kania

† **16:27:** Kasa ejanon olon kono galenã ii qaa jakeyanon ama qegi ironã siimbobolo moma komunkegi. Iyanã gamuya moma aonaga, kaen afaanjon komunaga.

Buna Terenonga qendeema uugia kuun kokaen injjoro, “Eja Jiisas jen asarin ononjenj, iinon mono Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.”

⁴ Kaen injjoro Juuda kanageso yonoononga tosonian moma laarin uugia meleema Pool Sailas yorowo toroqen nanji. Griik ejemba tosonian Anutu waeya menj mepe-seegiti, iyonoononga kaanagadeen tuun somatanon yonowo toroqegi ano emba uuta qabunagiawo yonoononga mamaganon uugia meleengi.

⁵ Uugia meleengito, Juuda eja geria yononon uugia soono uunon motoqoto moma gemaqeqe qaa jegi. Kaen jegi injarere ejemba roonqeqenon lanj laligogiti, iyononon kema eja doogoya tosaan ononji. Ii onoma mindirin ejemba tuun uugia kuun horon ononji ajorooji. Ajoroon lanj qagi qemburun gujubaju kolooro siti sokonda-bororo. Lanj qama lugun eja qata Jeison iwaa miri rijugon Pool Sailas ejemba tuun jaagianon ama orombombaaon mongama oronji. ⁶ Mongama orongito, mende mokoloon oroma Jeison ano uumeleen alauruta tosaan somonon horon onoma sitiwaa galenkonon eja yonoo jaagianon keuma kokaen qagi, “Yei! Eja balon balon liligon goman so uu kuun ononji kaamaa qen soonkejuti, iyononon mono koi kanon kaanagadeen kari.

⁷ Koi kanon kari Jeisonon ii oroma anon koma orono. Ejemba kaan kuuya yononon kokaen jenkeju, ‘Eja mon qata Jiisas iinon kin Ponana kolooja.’ Kaen jen Room Siisa-kimbaa jenkootoya qotogon menj kamaan amakeju.”

⁸ Kaen qagi ejemba tuun ano galenkonon eja yononon mogi uugianon kamaan raidimbon kaan sisau kolooro. ⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleen alauruta tosaan kuun qisin ononji monen ama wan taraagara megik kamaan kenji. Kianj.

Berea kenji Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaan kenjito, uumeleen alaurugara yononon Pool ano Sailas iikanondeen wasin oronji mesaon gomantiina kana goman qata Berea kanon keni. Kema keuma Juuda yonoo qamakooli mirigianon uri. ¹¹ Qamakooli mirigianon uma Buna qaa jeriti, ii siina somata moma analin anon konji. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyononon Tesalonaika kanageso unuugun awaa soro koloogi. Qaa tororo jeri me qaago, ii ween so Buna Terewaa qaanon gosin weenon amin moma laligogi.* Sili awaa kaanja otaan Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama ononji. ¹² Buna qaa jeri Juuda yonoononga kelemalelanon moma laarin uugia meleengi. Griik ejemba yonoononga kaanagadeen mamaganon Jiisas moma laarigi batugianon emba uuta qabunagiawo ii mamaga laligogi.

¹³ Jiisas moma laarigito, Poolnon Berea kanon kaanagadeen Anutuwaanon Buna qaa jen asarin laligoroti, iikawaa bujuyanon sein Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yonoo gejagianon kemero. Gejagianon kemero moma waama Berea kan kaanjadeen ejemba uugia oson kuugi. ¹⁴ Kuugi uumeleen alaurugara yononon ii moma iikanondeen Pool wasigi kowe goraayanon kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yoronon toroqen Berea laligori. ¹⁵ Eja Pool onogiti, iyononon toroqen wama kema Atens sitinon keugi. Keugi kokaen jen koton onono mogi, “Ono mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanawo noonon kawao.” Qaa ii moma mesaon kenji. Kianj.

Poolnon Atens sitinon gawon mero.

¹⁶ Poolnon Atens sitinon rama Sailas Timoti yoroojon mamboma liligon liligoro. Liligon siti ii tando lopiona lopiona kanon saa qegi kana goraaya goraaya nanji injiima awawalin temboma uuta gere jero. ¹⁷ Poolnon Juuda yonoo qamakooli mirigianon uma Juuda waba ejemba ano balon toya Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonowo nama amin mogi. Poolnon ween so roonqeqe sombenjia so kema ejemba mokoloon onoma yonowo aitongon amin mogi.

* **17:11:** Berea yononon Baibel stadi awaa anji.

18 Aminj mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanoŋa boi toŋianonj kanj Poolwo qaa silia siliaa jenj niinonjgiinonj ama jenonjkooli amigi.† Tosianonj toroqenj Poolwaa qaaya moma kokaenj jegi, “Momo kitia kitia zezengo kaanŋa usuma uunj monŋama lanj menj kululuunj motoonŋo woi mokoloonj bimbimŋonj menj kaja. Ii menj kanj sosonjae kaanŋa lanj jejato, qaayaa honŋa naama jemambaajonj moji, ii mende mojonj.”

Poolnonj Jiisaswaa Bunaya jenj asarinj uugia kuunj koomunonŋa waaro‡ jero. Kawaa-jonj toŋianonj toroqenj kokaenj jegi, “Benj wabaya menj kanj yoroo kanagara jenj asarija, iikawaa tania kaanŋa kolooro iijonj.”

19 Kaenj lansanj jegi Pool wama maaket sombenj somata qata Areopagus§ iikanonj uma kaunsol yonŋoo jaagianonj anŋi nano kokaenj jegi, “Gii momo arenj gbilia asuganonj kuma nonomakejanj, iikawaa kania ii nomaenj? Ii saanonj jena mobonŋa. 20 Giinonj waba kantri yonŋoononj qaa morota menj kanj jena gejanananonj kemero mojonj. Kawaajonj goo qaa arenŋaa kania ii tororo mobombaaajonj mojonj.” 21 Atens toya ano waba iikanonj laligogiti, iyonŋononj kuuya eenj lansanj laligonj momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jenj moma uugia iikanonj ama kambanŋia tiwilaanj laligogi. Kianj.

Poolnonj Areopagus sombenonj nama qaa jero.

22 Poolnonj waama Areopagus sombenj biiwianonj kema kaunsol yonŋoo jaagianonj nama kokaenj jero, “Atens ejauruna, niinonj koi kanj iwoi kuuya iima kaniagia kokaenj ero mojenj: Onŋo benjuria goda awaa qenj mepeseenj onjoma laligoju. 23 Niinonj liligonj onjoononj miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanonj alata tereyawo monj mokoloowe. Iikanonj kokaenj oogita ero iibe, ‘Benj kania mende mojonj, iwaajonj koi meninj.’ Kawaajonj onŋo benj monj kania mende moma kilenj waeya menj mepeseenjkejuti, niinonj mono iwaa kania inisaama jewe mobu.

24 * “Benj Anutunonj Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranonj eji, ii mokoloonj onono. Iinonj Siwe namowaa Ponaga kolooja. Iinonj jiwowonj jigo borononj memeta kanonj mende rama laligoja. 25 Iyanŋo laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balononj laligowonŋatiwaajonj sele, kokooso ano iwoi tosaanŋa kuuya nonono sewanŋ aasonj horonjkejonj. Kaenj nonomakejiwaajonj ama anŋo nembanene me iwoi mombaajonj mende amamaanjkeja. Kawaajonj ejemba anana ii wagiwombaajonj amamaajonj. Anana boronananonj iwoi mende menj nandunj ama muninj eeŋ, iinonj mende komuwaa. Iinonj balonj eja kaanŋa mende laligoja. Qaago.

26 “Iinonj wala eja motoonŋo mokolooro iwaanonŋa seinj deema gbala injanŋa ano sele tosaanŋa koloonj balonŋa balonŋa kuuya sokoma laligojonj. Iinonj kambanana kuuya tororo arenŋonj nonono iikawaa so laligojonj ano miri gomanj daenŋenj daenŋenj enj rama laligojonj, iikawaa goraaya ano aasoya ama jenj kotooro iikawaa so laligojonj. 27 Anana mono Anutu iyanŋa moma monŋama mubombaajonj iwoi kuuya ii arenŋonj nonono. Iinonj korebore kosonananondeenj laligojato, kilenj koromojononj ama Anutu monŋama laligonj mokoloowonaga me qaago? 28 Onjonganŋia Griik momo ejembanonj qaa kota arenŋonj oogiti, iyonŋoononŋa woiyanonj kaanŋagadeenj qaa kota monj kokaenj jeri,

‘Nono kaanŋagadeenj iwaa gbiliuruta koloonj laligojonj.’

Eja kaanŋa monjonj qaa kota monj kokaenj ooro,

‘Iinonj mono menj letoma nonono iwaa aonŋanonj laaligonana laligonjkejonj, kananana kema kanjkejonj ano enj waawaanana amakejonj.’**

† 17:18: Momakooto boi qata Epikuros iinonj keraqeeanŋo mobombaa kania kuma onono. Stoik momo jake (akademi) kawaa boiya qata Zeno iinonj siinj awaa ano bologa qowogonj bonj qenj kotiinj nambombaa kania kuma onono. ‡ 17:18: Jiisas ano Koomunonŋa waawaataa qaa woi ii mende moma asarinj tompinj nama kokaenj jegi, ‘Iinonj mono benj eja ano emba yoroo qagara kaenj qaja.’ § 17:19: Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqeqewaa benja qata Ares iwaa baanŋa. * 17:24: 1 Kinj 8.27; Ais 42.5; Apo 7.48 ** 17:28: Momo eja somata Pool iinonj momo jakeya jakeya uma Griik yonŋoononj buk morota morota weenŋonj moma kotonj iikanondeenj qaa kota kota afaanŋonj menj asuganonj jero.

²⁹ Qaa iikawaa so anana Anutuwaa gbiliuruta koloon laligon kosianon nanjon. Kosianon nanjonto, kilen iwaa kania moma soon jinjaun qewombo. Unja meme eja (artist) yononon momo qaganon nama ben mombaa tania romonjon goul, silwa me jamo kowonjin menj uroron tando lopionja sogon menjerenjon menkejuti, iinon mono iikawaa tani mende kolooja. ³⁰ Ejembanon poumapou ama jibijabu laligon kougi Anutunon kaman kanon nanamemengiaajon moma bolin ironja mende meleema laligoroto, kaman kokaamba qaaya inisaama kokaen injoja, ‘Ejemba korebore gomanja so rama kenjuti, onjo mono uugia meleema noonon kawu.’

³¹ “Anutunon kaman somata ano kan kuuwaa. Iinon kaman iikanon ejemba gomanja gomanja kuuya laligon kenjuti, ii menj kululuun nonoma qaanana gosin tororo jen tegowaa. Iinon eja mon qaanana jen tegowaatiwaajon meweengon jenteegowaa ku-usunja borianon ano. Iinon eja ii menj gbiliro koomunonga waaro iikaanja kanon ku-usunja somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojon. Eja koomunonga waaroti, iinon mono jenteego Tonanaga kolooja.”

³² ‘Anutunon eja mon koomunonga menj gbiliro waaroti,’ tosanon qaa ii moma mepaqepae angi. Kaen angito, tosanon kokaen jegi, “Qaa jejanj, nono ii mombo mobombaajon mojon. Kawaajon gii saanon kaman monjon qaa ii toroqen jen asariwa.” ³³ Kaen angi Poolnon yonoo batugianonga waama onjomesaon keno. ³⁴ Kenoto, tosanon kan Jiisas moma laarin iwo toroqegi. Moma laarigiti, iyonoo batugianon Areopagus kaunsol tuun yonoo jotamemeya eja mon qata Dionisius laligoro. Kaanagadeen emba somata mon qata Damaris ano tosanon yorowo toroqen moma laarin uugia meleengi. Kian.

18

Poolnon Korint sitinon keno uugia meleengi.

¹ Iwoi ii kolooro Poolnon Athens siti mesaon Griik siti mon qata Korint kanon keno. ² Korint kema Juuda eja mon qaya Akwila mokolooro. Akwila iinon Eisiawaa prowinsya qata Pontus kanon koloon kanagen mindimindi siti Room kema laligoro. Kanon laligoro Siisakin qata Kloodius iinon jenkootoya kokaen ano, “Juuda ejemba onjo mono korebore Room siti mesaon deembu.” Kaen jenkooto anotiwaajon ama Itali kantri mesaon Griik kemen kaman kanon Korint kouro. Kouro Poolnon mokoloon ii ano embia qata Prisila yoroonon keno. ³ Laaligogara nangowaotiwaajon opo kuunja kuunja meri. Poolnon kaanagadeen opo sel kuun meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawongia ororon ero yorowo laligon en opo sel kuun gawon motoon meg. ⁴ Menj laligogi Sabat kendon so qamakooli mirinon uma Juuda ano Griik ejemba yonowo Jiisaswaa kania amin mosoma uugia meleembutiwaajon kuun onoma laligoro.

⁵ Kuun laligoro alawoita Sailas Timoti yoroonon Masedonia prowinsnonga kouri Jiisaswaa Bunaya kaman so jen asarin laligoro. Kaen laligon Jiisasnon Hamoqeqa Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganon qendeema qaa iikanon Juuda ejemba uugia kuuro. ⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjen ama uqeqa qaa tokoronkota jen mug borianon jaagianon kuun sububun qesaaro kamaaro kokaen injoro, “Niinon koposo mende ambe onjo tiwilaan iikawaa ironja ii mono noo qananon ambombaajon ama maawuya. Ii onjangan bosimbu. Onjo Bunja qaa qotogogi niinon saanon onjomesaon kete nama ubaati, iikanon waba kantri ejemba yonoonon eleema kema.”

⁷ Kaen injon onjomesaon qamakooli miri goraayanon eja mon qata Titius Jastus iwaa mirinon uma laligoro. Iinon Juuda ejaga qaagoto, kilen Anutuwaa waeya menj mepeseen laligoro. ⁸ Goraayanon kenoto, qamakooli miriwaa galen qata Krispus ano iwaa embameria yononon kuuya uugia meleema Pon moma laarigi. Kaanjadeen Korint ejemba tosaan Poolwaanon qaa mogiti, iyonoononga mamaganon Jiisas moma laarin uugia meleengi oomulu menj onjngi.

⁹ Poolnon gomantiina monnon gaon ero Ponnon koton kondooro jaameleen unj iiro kokaen ijoro, “Gii toroko mende mobato, Buna qaa mono kotiin jen laligowa. ¹⁰ Siti kokanon ejemba tuun mamaga yononon noo buna kolooju. Kawaajon niinon giwo laligowe monnon iwoi mon mende kanain men bolin gombaa.” ¹¹ Kawaajon Poolnon kambanja men korin yonoo batugianon gbani motoongo ano koin 6 kawa so laligon Anutuwaanon Buna qaa kuma onoma laligoro.

¹² Kuma onoma laligoroto, Room yononon eja Galio kuugi Akaia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kambanj iikanon Juuda jotamemeya yononon mindirin Pool tuarenjen ama mun horon qaa jakeyanon oongi. ¹³ Qaa kokaembaajon oongi, “Eja koi kanon ejemba enkalolon men onomakeja. Room yononon jenkootogia anji eji, iinon ejemba kana ii uugun Anutuwaa waeya men mepeseewutiwaajon uukuuku men nonomakeja.”

¹⁴ Qaa kaen selianon kuun jegi Poolnon qaa kitia jemambaajon ano kiap gawana Galio iinon Juuda ejemba ii kokaen injoro, “Juuda ejemba onoo batugianon monnon eja qero komunaga me qinji bologa totoon mon anagati een, iikawaajon niinon saanon qaagia geja ama mobenaga. ¹⁵ Kaanto, onoo batugianon momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota qama angowowo ama jenkootogia nomaen ambuti, ii mono onoangiaa lombogiaga. Niinon iwoi kaanja ii gosin jen tegomanjatiwaa so qaago.” ¹⁶ Kaen injon qaa jakeyanonga onotaaro kamaagi. ¹⁷ Kamaan iyangiodeen mindirin motoon lugun gamakooli miriwaa galej qata Soostenes ii qelanjin men kan qaa jakeyaa kana qaa ootanon ama qegi. Qegi kiap gawana Galionon ii iima kawaajon jaaya soongoro honj mon mende kolooro. Kianj.

Poolnon anja gomanon Antiokia sitinon eleeno.

¹⁸ *Poolnon kilej toroqen Korint sitinon ween mamaga laligoro. Laligodaboron uumeleen alauruta yeizozogia jen onomesaon Prisila ano Akwila uruama kowenon kemej wangowaajon mamboma ragi. Wala Anutuwaa jaanon kokaen jero, “Niinon Anutuwaa gawonj pondanj kaparanj koma memanja.” Qaa kaen jen ii jojopanj qaanon somonjon laligoro. Kambanj ii tegoro kowenon gomanj qata Senkria kanon kemej jojopanj qaayaajon jero wan juya motogi. Wango mon Siria prowinsnon kemambaajon anoti, ii mokolon iikanon uma opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kenji.

¹⁹ Kema Efesus taonon keuma Poolnon Prisila ano Akwila oromesaoroto, anj gamakooli mirinon uma Juuda yonowo Jiisaswaa kania aminj mogi. ²⁰ Aminj moma kokaen qisin mug, “Gii saanon kambanj koriga nonowo laligowa.” Kaen qisin mugito, Poolnon iikawaa uumotoon mende ano. ²¹ Kawaajon yeizozo kokaen injoro, “Anutunon iikawaajon ‘Oonj,’ jewaati een, mono saanon eleema onoonon kamanja.” Kaen injon wango monnon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Efesus mesaon kenji.

²² Kema taon mon qata Sisaria kanon keuma wango mesaon balon kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleen kanageso jolongia injoro. Ii injon rama waama kemej Antiokia sitinon keno. ²³ Antiokia sitinon kema laligoro sonda tosaanj tegoro onomesaon kanaanon keno. Kanaanon kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uugun gomanj so liligon gowoko kuuya injiima koma gbilin onono kotiigi. Kianj.

Apolosnon Efesus ano Korint gawonj mero.

²⁴ Kambanj kanon Juuda eja mon qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinon Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon koloon laligon momo mirinon uro tegoro Buna Tere Walagaa qaaya awaagadeen moma kotooro. Ii moma koton kania jero qaayaa tania kawaajon ejemba gomanj so ainja mamaga moma aisoogi. ²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mug Anutuwaanon gere bolananon uutanon jero. Jiisaswaa

* 18:18: Jan 6.18

kania tororo dindiņa kuma oņoma Jononj oomulu meņ oņonoti, iikawaa kania saanon moma sorogonj jero. Ii jeroto, iikawaa batuya meņ mesaoro. Uņa Toroyanonj mulu meņ nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinonj kaņ qamakooli miri uutanonj kanainj qaa esunmumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yorononj qaaya moma nama wani yoro mirinonj kenji. Kema Anutuwaawaa kania awaagadeenj toroqen jenj asarinj ijori moro. ²⁷ Apolosnonj Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanonj kemambaajonj moro Efesus uumeleenj ala yoņononj kotinjonj mugi. Kotinjonj munj Akaia gowokourugia yoņoojonj tere kokaenj oogi, “Eja koi mono koma horonj mubu.” Apolosnonj tere ii meņ Akaia prowinsnonj kema ejemba Anutuwaawaa kalenmoriaņa moma asarinj uugia meleengiti, ii mamaga ilaanj oņono. ²⁸ Ilaanj oņoma “Jiisasnonj Hamoqeqe Toya kolooja,” jenj iikawaa kania ii Buņa Terewaa qaaya qaaya weenjonj kanonj qendeema oņono mogi. Juuda yoņononj qaa ii moma jenonjkooli anji niinonjiinonj kolooroto, Apolosnonj Anutuwaawaa ku-usunj qaganonj nama qaagia asuganonj qewagoro kamaagi. Kianj.

19

Poolnonj Efesus laligonj gawonj mero.

¹ Apolosnonj Korint sitinonj laligoro Poolnonj Antiokia siti mesaonj prowins tosaanja* uugunj kema kema kowe goraayanonj Efesus sitinonj keuro. Keuma kanonj gowoko tosaanja mokolonj injiuro. ² Injiima kokaenj qisinj oņono, “Oņo moma laarinj uugia meleengiti, Uņa Toroyanonj mono kambanj iikanonj uugianonj kemero me qaago?” Kaenj qisinj oņono kokaenj meleema jegi, “Uņa Toroyanonj laligoji, nono iikawaa qaaya ii mende totoonj moninj.”

³ Meleema jegi kokaenj injjoro, “Oņo mono naa oomuluga meņ oņongita laligoju?” Kaenj injjoro meleengi, “Nono Jononj oomuluwaaajonj jenj laligoroti, mono iikaya meņ nononji meniņ.”

⁴ Kaenj meleengi Poolnonj jero, “Jononj Jiisaswaaajonj qaa jenj ejemba tuunj uugia kuuro kokaenj mogi, ‘Noo gemananonj eja meņ kawaati, oņo mono ii moma laarinj uugia meleembu.’ Kaenj jero moma uugia meleengiti, Jononj ii oomulu meņ oņoma laligoro.”

⁵ Kaenj jero mogi Poolnonj Ponj Jiisaswaa qatanonj oomulu meņ oņono. ⁶ Meņ oņoma boria wangianonj ano Uņa Toroyanonj uugianonj kemero kantri tosiaa qaa morota morota kanainj jenj gejatootoo qaa jegi. ⁷ Eja ii mindirinj 12 kawaa so laligogi.

⁸ Poolnonj qamakooli mirinonj uma nama Anutuwaawaa bentotombaa kania aminj moma awasankaka nama kawali kaanja uugia kuuro qaaya qewagowombaaajonj amamaanj laligogi. Kaenj laligogi koinj karoonj tegoro. ⁹ Qewagowombaaajonj amamaagito, tosanonj yangisenj ama mende moma laarinj Pombaanonj kania asuganonj jenj bolinj ejemba jaagianonj qaa kisama jenj nanji. Kaenj jenj nanji Poolnonj gosinj mendeema oņoma oņomesaonj gowokouruta unjuano korikori kenji. Korikori kema eja qata Tiranus iwaa qenjaaro momo jakenonj weenj so (aua 5 ajoroonj) kuma oņono aminj momo ama laligogi. ¹⁰ Kaenj ama laligogi Pombaa Buņa qaayanonj seiro gbani woi tegoro. Ii tegoro Buņa qaa ii Eisia prowins uutanonj gomanj toya ano Juuda ejemba kuuya yoņoo gejagianonj kemero modaborogi. Kianj.

Sewa meraurutanonj omejiilanj konjombombaaajonj amamaagi.

¹¹ Anutuwaawaa ku-usunjanonj Poolwaanonj keuro gawonj meņ boria ejemba wangianonj ano Anutunonj angoletto morota morota mero asugiro. ¹² Kaenj laligoro ejemba ji injiuro laligogiti, tosanonj Poolwaa selianonja nogo motomoto ano opo jokanja tosaanja kaanagadeenj meņ kema kaņ qagianonj anji jigia oņomesaoro omejiilanjurugia kouma

* **19:1:** Balonj ii kambanj kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanonj eja. * **19:4:** Mat 3.11; Maak 1.4, 7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

kenji qeangogi. ¹³ Juuda sele galen tosianon lilion omejiilan onotaan kema kan laligogiti, iyononon kaanjadeen kanain omenon kokojinjin men onongiti, iyonoo qagianon Pon Jiisaswaa qata qama esuna koma horowombaajon angobato meg. Angobato men kokaen jegi, “Poolnon Jiisaswaa qata qama uukuuku men nonomakeji, niinon mono Pon iikawaa qatanon omejiilan kouma togowutiwaajon jen koton ononjen.” ¹⁴ Jiisaswaa qata kaen qagiti, iyonoo batugianon Juuda jigo gawon galen wana qata Sewa iwaa merauruta 7 yononon kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Yononon ome mon kaen jen koton mugito, iinon meleema kokaen jen onono, “Nii Jiisas moma mujen ano Pool moma mujento, on mono moroga?”

¹⁶ Kaen jen onoma eja uutanon nanoti, iinon mono lugun qagianon uma qelanjin onono. Kaen korebore haamo ama japalelen men onoma selegia motoqoton opo malekugia menjuqenjuranon. Menjuqenjuranon ana ana selegianon sagorogoro kamaan nano togon kesagia men miri uuta ii mesaon selegia tomana kamaan kemaligi. ¹⁷ Kaen kolooro Juuda waba ano balon toya Efesus laligogiti, kuuya yononon iikawaa bujuya moma mamaga aarun awawaligi. Awawaligi tosianon Pon Jiisaswaa qata kaparan koma mepeseegi akadamuyawo kolooro. ¹⁸ Moma laarin uugia meleengiti, iyonoononga mamaganon kema singisonogogia inisaama jen koloogi. ¹⁹ Tosianon suuqanoron hamoqege men laligogiti, iyonoononga mamaganon buk papiagia men kan men kululuun ejemba kuuya yonoo jaagianon nama asuganon gerenon giligi jero. Buk papia iikawaa sewangia weenon kululuugi mindimindiri jangogia ii silwa monen (Kina) 50,000 kawaa so kolooro. ²⁰ Tani kaen angi Pombaa Buna qaaya ii esunmumuyawo sein kotiin keno. Kian.

Poolnon gawonaa arenja ano.

²¹ Iwoi kuuya ii kolodabororo Unja Toroyanon Pool sololon muro qaaya somonon kokaen jero, “Nii kowe koton Griik kantriwaa leegen woi Masedonia ano Akaia kanon liligowe tegoro mesaon Jerusalem sitinon kema.” Kaen jen toroqero, “Kanon kema rama Jerusalem mesaon Room siti kaanjadeen kema iimana.” ²² Kaen jen nenawoita Timoti ano Erastus wasin orono Masedonia keni ana toroqen kaban tosaana Eisia prowins uutanon laligoro. Kian.

Efesus yononon manja karen aogi.

²³ Efesus sitinon Pombanon kana otaagitiwaajon kaban kanon enkalolon gujubaju somata qatawo kolooro. ²⁴ Silwa gawon meme eja mon qata Demetrius iinon silwa ooro bolbolgoro qokotaan ben emba qata Artemis iwaa jiwowon jigowaa so unja busubuusu men laligoro. Ii mero sewana men laligogi monen uuta hororo konkororo alaurutanon mendeema meg. ²⁵ Meg Demetrius ano tuun tosianon gawon kaana men laligogiti, ii motoon onono kan ajoroogi kokaen injoro, “Alauruna, nono gawon koi menin sewana awaa koloon kankeji, ii mojon. ²⁶ Ii mojonto, Pool eja iikanon Efesus koi kanon kouma ejemba uugia oson ii ano Eisia prowins kuuya sokoma ejemba tuuna tuuna kuun onono jinjan koloojuti, ii kaban kokaamba saanon iima kotoju. Iinon kokaen jenkeja, ‘Ben boronon memeta ii ben honja qaago.’

²⁷ “Kaen jen laligoro nono komahoro gawonana menkejon, iikawaa qata men boliro jejewili ambubotiwaa uulombo kolooja. Ano iikayadeen qaagoto, uulombo mon kokaen eja: Ejemba kuuya Eisia prowins uutanon ano balona balona kuuya kanon ben emba uuta Artemis waeya men mepeseenkejuti, iwaa ben qabunaya somatanon tiwilaan esunanon kamaawabo ano jiwowon jigoyaa qatanon bolin ejemba jaagianon kamaan omaya koloowabo. Uulombo kaen eja. Kawaaajon majakaka moma qaa koi jejen.”

²⁸ Demetriusnon kaen jero gawon alaurutanon ii moma iringia soono kokaen jen qa gigilaagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” ²⁹ Qa gigilaagi enkalolon gujubaju

kanon sein kema siti kuuya sokono. Kaen kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa nenawoita ii qelanjin uruama ororaan oroma kulukululuu mirinon kema ajoajoroo megii. ³⁰ Ajoajoroo megii Poolnon kaanagadeen ejemba tuunleembe yonoo batugianon kemambaajon moroto, uumeleen ejembanon ii angon koma mugii.

³¹ Eisia prowinswaa galenkonkon eja tosianon Poolwaa alauruta koloogiti, iyononon kaanagadeen qele ama kokaen welema mugii, “Kulukululuu mirinon ajoajoroo mejuti, gii mono geennga iikanon mende asugina giibu.” ³² Ajoajoroo megiti, iikanon ejemba mamaganon nama ajoroogitiwaa kania mon mende mogitiwaaajon ana ana lansan qa gigilaan sisau enkalolon somata megii sein keno. ³³ Kaen keno Juuda yononon eja qata Aleksander kuun nangogi tuun yononon horon kana megii qaitanon eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewangianon qaa kitia metogon jemambaajon moma boro aran kuma aiwese men onono.

³⁴ Aiwese men ononoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma koton iikanondeen buugia mindirin kuuyanon kanain qaa kokaen qagi, “Efesus nononon Artemis ii uuta!” Kaen qama silama nanngi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama nanngi siti (klaak) pon qerewenanon ejemba tuun uugia men kamaaro goron qegi nama kokaen injoro, “Efesus ejemba, nono ananaa siti kokanon Artemis uuta ii mepeseen laligojon. Nono iwaanon jiwowon jigo ano jamo unaya kowoga Siwenonga kamaaroti, ii galen koma laligojon. Qaa ii onjo kuuya saanon moju. ³⁶ Ii monon qakoombaatiwaa so qaago. Kawaaajon onjo mono uugia oson men kamaan ama bonjon laligowu. Gejajojomban iwoi mon mende ambu. ³⁷ Eja woi koi jiwowon jigonon uma iwoi mon mende luluuma qen men boliri. Ben embanana mende mepaegon muri. Onjo kilen ii uruanngi koi nanjao.

³⁸ “Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanon tosia yonowo angowowo ama qaa jen aowuyagati een, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindingowombaajon amakeju. Kawaaajon mono saanon iikanon kema qaa jakeyanon ama aon aron qen nanngi sokombaa. ³⁹ Onjo iwoi mon toroqen jewombaajon mobuyagati een, siti kokawaa toya tosianon saanon kanageso horon ononngi qenjaaro sombenon ajoron qaa gosin jen tegowona. ⁴⁰ Kete enkalolon gujubaju somata koi kania qaato, kilen tondu kolooji, ii Room gawman yononon moma kokaen jewubo, ‘Efesus yononon Room mindimindiri gawman qetama manja karen anju.’ Kaen jen qaa jakeyanon nonoombubo. Kawaa uulombota kolooji, ii mojen. Qaa jakeyanon nonooma karen koi kawaa kaniaajon qisin nonombuyagati een, nono mono kitia meleema angon koma jewombaa so mende mojon.” ⁴¹ Efesus siti pon qerewenanon qaa kaen jen ejemba tuun kondeema onono zololongon deema kengi. Kian.

20

Poolnon Masedonia ano Griik kema gawon mero.

¹ Efesus kanon gujubaju kanon zololongodabororo Poolnon gowokouruta ononoo kagi uuwaa nanngonngo qaa qambanmaban onoma yeizozo jen onomesaon Masedonia prowinsnon keno. ² Masedonia kema gomaņa gomaņa koton liligon kanon qambanmaban qaa mamaga jen laligon Griik kantrinon karo. ³ Griik kan koin karoon laligoro. Ii laligoro tegoro wanngi men kowe koton Siria kemambaajon moro. Kaan moroto, Juuda jotamemeya yononon kananon qewombaa angonan anngi gejianon kemero moro. Ii moma kawaaajon Masedonia prowins koton balon kana gomanonon eleemambaa qaaya uutanon somongoro.

⁴ Qaaya somongoro nenauruta kokaananon iwo kengi: Berea eja qata Soopater Piruswaa meria, Tesalonaika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimius. ⁵ Yononon

waladeen Troas kema kanon nonoojon mamboma laligogi. ⁶ Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaana nononon bered yiistya qaawaa kendon ii Filipai sitinon rani. Ii rani tegoro wangonon unij opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema ween 5 kolooro Troas yonoonon keunij. Troas keuma kanon ween 7 toroqen laligonij. Kian.

Poolnon kaban konoga Troas laligoro.

⁷ Ween 7 laligonij tegoro Poolnon ween 8 kanon onomesaon kemambaajon moro. Ii moma gomantiina konoga Sondameraanon ajoroon Jiisas romongon samon kowoga motowombaajon rani. Kaen rani Poolnon yonowo amin moma qaaya jen raro raro goman ruunanon keno. ⁸ Nono miri uuta mombaa qaganon eu uma ajoroon rani lambe mamaganon jen asarigi. ⁹ Ajoroon rani eja gbaworo mon qata Yutikus iinon jengenanon raro. Raro Poolnon qaa jen raro moro kaban koriro gaonaaon moma en gbororo moton kanakeewanonga tama uuta mende moma miri uuta karoon uugun balonon kemej qero. Kemej qero lugun kemej men waanij komuroti, iinij.

¹⁰ Kaen iininto, Poolnon kemej kepelaan mun jero, “Mombo sewan aason ama gbilija. Kawaaon mende awawaliwu.” ¹¹ Kaen jen mombo eleema miri uutanon eu uma samon kowoga moton nero. Nen yonowo kaban koriga qaa jen raro goman anogo onomesaon kananon keno. ¹² Keno eja gbaworo ii wangi gbilin laligoroti, ii iima ulunkolen somata moma kenji. Kian.

Poolnon Troas mesaon Miletus keno.

¹³ Yononon kenjito, Poolnon ana balon kana kemambaajon moma kokaen Luuk nii ano tosia jen koton nonono, “Ono mono waladeen kowe kana goman qata Asos kanon kenji aitonon nuangi wangonon ubona.” Kawaaon nononon mesaon wangonon unij opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema Asos kanon keunij. ¹⁴ Asos keuma nonowo aitonon Pool wani wangonon uma goman qata Mitilini kanon kenij. ¹⁵ Mitilini kema kanon opo sel mombo horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon en waama wato qata Kios kawaa kosianon keunij. Keuma toroqen koton kema en waamago goman qata Samos kanon kemej mombo kema en waama goman qata Miletus kanon kokaembaajon keunij: ¹⁶ Poolnon “Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogon kema Jerusalem sitinon ramaa,” jen kaban tiwilaawombotiwaajon uulanawo kembombaajon moro. Kawaaon Eisia prowinsnon kaban koriga tiwilaawombotiwaajon moma wangonon uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somongoro laligonij. Kian.

Poolnon Efesus yonoojon qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keunij Poolnon Efesus yonoojon qele ama uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yononon kamaan kawutiwaajon koma horon onono. ¹⁸ Koma horon onono goman qata Miletus kanon kougi injiima kokaen injoro, “Niinon kaban nutuya Eisia prowinsnon kaweti, iikanonadeen kanain kaban kuuya onowo laligon kouma gawon meweti, ono iikawaa tania saanon moma yagoju. ¹⁹ Niinon Pombaa jaanon uuna men kamaan aodaboron gawona nomaen men kouma laligoweti, ono ii saanon moju. Gawona men ejemba onoojon saama jaunna kamaaro laligowe. Juuda yononon uugia mende meleengiti, iyononon kaban tosaana kanon selenon kuukuu ama nuwombaajon angonan ama laligogi. Kaen ama laligogitiwaajon ama anjobato morota morota mokolon siimbobolo moma laligowe.

²⁰ “Niinon Buna qaa men qeangon onomakeji, ii jen asarin onoma laligowe. Ii genjaaronon ajoroon ano miria miria kanon uma kuma onoma laligowe. Niinon kawaaon kokodundun koma gawon mende mesaowe. ²¹ Gawon mende mesaoweto, Juuda waba ano balon toya onoojon kaanagadeen qaa kota kokaen nangon jen

liligowe, ‘Ono mono uugia meleema Anutuwaanon qokotaan Ponana Jiisas Kraist moma laarin mubu.’ Ono ii kuuya saanon modaboroju.

²² “Mobu, kete Un Toroyanon nii Jerusalem sitonon kemambaajon kuun nonja. Kanon kembe naa iwoiga koloon nombaati, ii mende mojen. ²³ Mon kokaen mojen: Niinon taon daen daen kema laligoweti, Un Toroyanon iikanon sane nun kokaen nanon nijoro moma laligowe, ‘Gii kakasililin moma laligona kapuare mirinon goongi rabaga.’ ²⁴ *Kaen nijoro moma laligoweto, ii kilen. Niinon toroqen laligowenaga me komuwenaga, ii qaa mon mende koloon nonja. Ii qaago totoonto, Pon Jiisasnon gawon nonoti, niinon mono ii men yagomambaajon moma kotiijen. Iinon kokaen nijoro, ‘Anutunon kalenmoriaa ejemba onomambaajon moji, gii mono iikawaa Oligaa Bunaya jen asarin laligowa.’ Kawaajon balonon laligomanati me komumanati, ii iwoi omaya totoon koloon nonja. Ejemba anqolenon kuuwaajon kenjuti, monon iikanon batuyanon koton haamo mende ambaa. Niinon mono iikawaa so gawona men batuyanon koton mesaomambotiwaajon esuna kuuyanon kaparan koma kema laligomana.

²⁵ “Kaen laligomanato, mobu, niinon onoo batugianon kema kan Anutu bentotonaa kania jen asariwe mogiti, ono noo jaasewana ii mombo mende iibuya. Onoononga monon mon mende niibaati, kete kaen mojen. ²⁶⁻²⁷ Kawaajon niinon ono Anutuwa jeta kuuya otaawutiwaajon jen uukuuku men onoma laligowe. Ii mende kokodundun koma mesaowe. Kawaajon onoononga monon mon singisonogoyaajon ama soon komun gere sianon kemebaati een, ono nii jen nombombaajon amamaawuya. Niinon ii kete onoojon asuganon nanon jen kotiijen.

²⁸ “Ponon iyanaa saya maama iikanon kanagesouruta sewangia mero bunaya kolodaboroju, ono mono ii lama kaana galen koma kalan koma onoma laligowu. Un Toroya ano gawon ii onono. Kawaajon ono mono onongia ano Pombaanon lama tuun yonoojon galengia men aon laligowu. ²⁹ Niinon kembe iikawaa gematanon ejemba kanjanjiawo ii kasu kawalia kaana onoo batugianon asugiwuya. Yononon asugin lama tuun onoojon mende moma titiikota koloon lan kan injiwuyati, ii mojen. ³⁰ Onongiaa batugianonga eja tosianon waama nama Jiisas gowokourutanon goraayanon kembutiwaajon horon onoma qaa qolonmolongoya jen laligowuya. ³¹ Kawaajon ono mono uugbiligibili laligon qaa koi uu kononganon ama romongowu: Niinon gbani karoombaa so asaga gomantiina qambanmaban qaaya qaaya ii ono motomotoon pororo koma onoma laligowe jaunna kamaanjero.

³² “Niinon kete ono Anutuwa boronon onooma kokaen injiojen: Iwaa Buna qaayanon mono kalenmoriaa inisaama kalan koma onomakeba. Anutunon kotiin uugia nanon meagoro saanon kotikotii mokoloon metulanonkebu. Ono Anutuwo rapingogi alauruta kuuya tak koton onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyan koloon laligowu. ³³ Nii onoononga mombaa maa suan me monej opo ii mende buna qen aomambaajon moma laligowe. ³⁴ Nii ano nejauruna iwoiwaajon amamaan laligoniji, ii neenaa borona koi kanon gawon men mokoloon laligowe.

³⁵ “Ii kuuya ama men sili awaa qendeema onoma laligowe. Ono mono kaanideen gawon men laligowu. Kaen laligon ejemba loorin gawon mewombaajon amamaawuti, ii saanon kalan koma onoma laligowu. Gawon megii hona kolooro Pon Jiisaswaanon qaa koi mono romongowu: Iinon ano qaa mon kokaen jero, ‘Hina iwoi buna qen aogi janon qaono een laligowuyato, tosaana yonoojon iwoi kalengiaga onongi Anutunon kitia meleeno oyanboyan mokoloowuya.’ Kian.”

³⁶ Poolnon qaa kaen jen kamaan simin kuma kuuya yonowo Anutu qama kooliro. ³⁷ Qama kooliro kuuya yononon amburerej men urusaan qen angon mun buuta koton

* **20:24:** 2 Tim 4.7

negi. ³⁸ Poolnonj wala qaa monj kokaen injjoro, “Onjo noo jaasewana mombo mende iibuya.” Qaa kaenj moma kawaajonj wosobiri uuta moma nama wama wanjononj uma yeizozo jenj oonji. Kianj.

21

Poolnonj Jerusalem keno.

¹ Yeizozo jenj nonomesaogi opo sel horonj mororonjgogi haamononj nanjgoro kema wato qata Koos iikaan baagenj dindinagadeen kema keuninj. Keuma enj waama toroqen wato qata Rodos kanonj keninj. Iikanonja toroqenj Lisia prowinswaa gomanja monj qata Patara kanonj keuninj. ² Keuma nama wanjo monj Fonisia gomanonj kemambaajonj anoti, ii mokolonj kanonj uninj opo sel horonj mororonjgogi haamononj nanjgoro keninj.

³ Kema laligonj wato monj qata Saiprus iikawaa kosianonj kanj iima misinjonj Saut waagenja uugunj toroqenj haamononj nanjgoro Siria prowins waagenj keninj. Kema “Wangowaa hinaya ii Taia taononj kema wanjononja menj ambonja,” jegitiwaaajonj iikanonj keninj. Iikanonj kema wanjo mesaonj kemeninj. ⁴ Kemenj gowoko tosia mokolonj onoma yonowo toroqenj weenj 7 laligoninj. Kanonj laligoninj Unja Toroyanonj sololonj onono Pool Jerusalem sitinonj kembabotiwaajonj galenj meme qaa jegi. ⁵ Ii jegito, nono weenj 7 ii yonowo laligoninj tegoro onomesaonj kana keninj. Kana kembonja jeninj yonononj korebore embameraurugiawo nonoombonjenj taonj mesaonj seleenjenj kagi. Taonj seleenjenj kanj kowe sakasinononj kamaanj siminj kuma Anutu qama koolininj. ⁶ Qama koolinj yeizozonana jenj aoninj Jerusalem kembombaajonj wanjononj uninj yonononj mirigianonj eleenji.

⁷ Pool ano nenauruta nono kaenj Taia mesaonj toroqenj kema gomanj qata Tolemes kanonj keuma wanjo mesaoninj. Wanjo mesaonj uumeleenj alaurunana jolongia jeninj ano yonowo weenj motoonjgo laligoninj. ⁸ *Laligonj enj waama onomesaonj balonj kana kema Sisaria taononj kouninj. Jerusalem uumeleenj tuunj uutanonj uukuukuu eja (ewanjelis) sewen metogonj ononjgiti,* yonoononja monj qata Filip iinonj Sisaria laligoro. Nonononj Sisaria kouma iwaa mirinonj kema rama eninj. ⁹ Filipwaa borauruta 4 laligogi. Anutunonj emba saranj yonoo uugianonj gejatootoo qaa jejewaa momo kalenj ano laligogi.

¹⁰ *Nonononj Sisaria taonj kanonj weenj mamaga toroqenj laligoninj. Kanonj laligoninj Juuda prowinsnongga gejatootoo eja monj qata Agabus kamaaro. ¹¹ Nonoononj kamaanj Poolwaanonj iinkasa menj kanonj anja kana boria somonjonj kokaen jero, “Unja Toroyanonj kokaen jeja, ‘Juuda jotamemeya yonononj iinkasa kokawaa toya ii Jerusalem sitinonj kokaenj somonjonj waba kantriwaa galenj† yonoo borogianonj ambuya.’” ¹² Kaenj jero moma nono ano uumeleenj alaurunana kanonj laligogiti, iyonononj kaangadeen Poolnonj Jerusalem kembabotiwaajonj welema qotogonj muninj. ¹³ Qotogonj muninj kokaenj meleema jero, “Onjo mono nomaenj anju? Saama qaa jenj iikaanja kanonj noo uuna menjuranju. Niinonj Jerusalem kembe gbadoonj nombutiwaajonj jojorijenj ano iikayadeen qaagoto, Ponj Jiisas qataajonj ama nugi komuwenagati, niinonj mono iikawaajonj kaangadeen jojorinj nanjenj.”

¹⁴ Kaenj jero menj loorinj mubombaajonj amamaanj uunana bonjonj kono kokaen jeninj, “Ii mono Pombaa uusijnjaa so koloowa.”

¹⁵ Sisaria taononj laligoninj kambanj ii tegoro afaanjonj mozozonjonj onomesaonj kema Jerusalem sitinonj uninj. ¹⁶ Sisaria iikanonja gowoko tosianonj kaangadeen nonoo koipunana kagi. Kagiti, yonononj kokaen jegi, “Onjo Saiprus eja qata Naason iwaa

* **21:8:** Apo 6.5; 8.5 * **21:8:** Aposol gawonj meme bonj 6 kanonj eja 7 ii meweenjonj ononjgiti nanjonanjo gawonj ano ewanjelis gawonj ii mindirinj megij. * **21:10:** Apo 11.28 † **21:11:** Waba kantri yonoo borogianonj ambuya, ii Room gawman yonoojonj jeja.

mirinonj enj laligowu.” Kaenj jen nunuangi iwaa mirinonj keninj. Naasononj waladeen uuta meleema Jiisaswaa gowokoya koloonj laligonj kouro. Kianj.

Poolnonj Jerusalem sitinonj kouro.

¹⁷ Nonononj Jerusalem keuninj uumeleenj alaurunana yonononj nunuama aisoonj jolonana jegi. ¹⁸ Jolonana jegi enj waama Poolnonj nonowo bisop Jeims iibombaajonj moma keninj. Keninj uumeleenj kanagesowaa jotamemeya yonononj korebore iikanonj kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnonj jolongia jen sunduya ano. Anutunonj koipu koloonj nemunj koma nonono waba kantri yonoo batugianonj kema liligonj misin gawonj meninj honj kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogonj motomotoonj ii korebore injjoro. ²⁰ Ii injjoro moma Anutu mepeseegi eja geria mononj kokaenj jero, “Pool alanana, Juuda ejemba tausenja tausenja yonononj Jiisas moma laarinj uugia meleema kilenj korebore toroqen Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaajonj kaparanj komakeju. ²¹ Kaenj kaparanj komakejuto, goo bujuga ii kokaenj lanj jegi mogi, ‘Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianonj kema laligojuti, giinonj liligonj ii kokaenj kuma onjoma laligojanj, jenkeju, “Onjo mono Mooseswaa kana qaa gema qen Anutuwaanonj aiwese ii mende menj merasisi selegia mende kotowu ano Juuda nanamemenj tosaanja ii mende otaawu.” ’

²² “Kaenj jenkejutiwaajonj ama giinonj kajani, iyonononj ii moma iikanondeen horonj tuunj somata menj ajoroowuyaga. Kawaajonj nono majakaka moma mono nomaenj aninj sokonaga? ²³ *Kawaajonj nonononj keteda koi qaa goojonj jewonjati, giinonj mono iikawaa so amba. Eja 4:yanonj iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanonj jen jojopanq qaanonj somonjgogi. ²⁴ Ii qaanonj somonjgogito, monembaajonj amamaanj mamboma batunananonj koi laligoju. Kawaajonj giinonj mono ii unjuama yonowo koma konjoratinj aonj yonoojonj ama nandunj ana sokono saanonj wanj jugia motogi qaagia kotiiwaa. Giinonj kaenj ama Mooseswaa Kana qaa tenj koma otaanj laligojanj, koreboreyanonj goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asarinj goojonj qaa jegi mogiti, ii honj monj mende mokoloogi omaya kolooro komuwaa. ²⁵ *Goononj qaa komuwaato, waba kantri yonononj Jiisas moma laarinj uugia meleenjgiti, nonononj iyonoojonj qaa kokaenj somonjonj tere oonj aninj keno, ‘Oro busuya benj lopionj yonoo nandunj bunj qen kanagianonj anjgi esungianonj tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeenj sa me oro arogia qoosonja iikawaa busuya ii mende newu. Serowilinj mono mende ambu. Iwoi kanjanjowo 4 ii mono mesaonj gema qegi sokombaa.’ ”

²⁶ Jotamemeya yonononj kaenj jegi Poolnonj eja 4 ii unjuama enj waama yonowo koma konjoratinj aogi. Aogi jiwowonj jigononj uma eja motomotoonj yonoojonj nandunj ama siimolonj oogi koma konjoratinj kambangia tegowaati, iikawaa kambanj bujuya injjoro. Kianj.

Jiwowonj jigowaa totonj uutanonj Pool menj somonjgogi.

²⁷ Poolnonj ii injjoroto, weenj 7 ii tegomambaajonj ano Juuda tosaanja Eisia prowinsongga kagiti, iyonononj Pool jiwowonj jigononj uro iigi. Iima ejemba tuunj kuuya uugia kuunj ononjgi waaro Pool qelanjinj megij. ²⁸ Qelanjinj menj kokaenj qagi, “Israel ejemba, mono ilaanj nonombu! Eja koi kanonj balonja balonja liligonj gomanj so kuma onjoma uugia kokaenj kuunj onjmakeja: Onjo kuuya mono Israel ejemba tuunj qotogonj menj bolinj nonombu. Ananaanonj Kana qaa mesaonj jiwowonj jigonananonj lanj uma jeulalanj ama laligowu. Kaenj kuma onjoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaa aiweseya qaa ii kaanjadeenj wama jiwowonj jigononj uro miri kowoga koi kanonj mono totowinj kokojinjjanjowo koloowabo.” ²⁹ *Ii kokaembaajonj qagi: Efesus eja Trofimus iinonj wala

* 21:23: Janj 6.13-21 * 21:25: Apo 15.29 * 21:29: Apo 20.4

siti kananon Poolwo keno iriima kokaen romongogi: Poolnon ii wano motoon jiwowon jigonon ubaobo.

³⁰ Kaen qagi ejembanon enkalolon ama esunggiagadeen luluuma kan ajoroon qemburun somata men guju megiti siti kuuya sokono. Kaen kolooro Pool qelanjin somongon jiwowon jigononga horon seleengen kamaan iikanondeen jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanawo koma somongogi. ³¹ Pool somongon qewombaaon kaparan kongi bujuya sein Room manjaqeqe tuumbaa kawali galen wana iwaa gejianon qaa kokaen kemero moro, “Jerusalem kuuya yononon karen ama manja qeju.” ³² Kaen moma iikanondeen manjaqeqe eja tuun tosia kawali galengiawo unuama lugun yonoonon kemegi. Kemegi ii injiima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galen wananon batugianon kema jen kotooro Pool men gbado (tape) woinon somongogi. Somongogi kokaen jen qisin onono, “Eja koi moroga?” ano “Nomaen ano qeju?” ³⁴ Qisin ononoto, ejemba tuunonga qaa morota morota meleema lansan qagi. Kaen lansan qama guju megitiwaajon ama kania tororo momambaaon amamaaro. Ii amamaan kawaajon jen kotooro Pool wama manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kengi. ³⁵⁻³⁶ Wama kengi ejemba tuun somata yononon kanagianon onotaan kan kokaen qagi, “Mono qegi komuwa. Yamagen!” Kaen qagi manjaqeqe eja yonoo aen kiropo naguyanon keuro uulanawo kema kan gujubaju somata megitiwaajon bimooro. Kawaajon manjaqeqe eja yononon Pool men angon kengi. Kian.

Poolnon qaayaa kitia kanain meleema jero.

³⁷ Angon kan manjaqeqe eja yonoo kiripo uutanon ubombaaon anggi Poolnon kawali galen wana kokaen qisin muro, “Nii qaa mon saanon gijomana me qaago?” Qisin muro moma kiko ama ijoro, “Oo, gii Griik qaa mojan me?” ³⁸ Kawaajon gii Iijipt ejaga koloojan me qaago? Iijipt eja monon indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii enkalolon men onoma Room gawman tuarenjen ama manja karen kanain unun unuama balon qararankonkonon kengi. Gii galen eja ii koloojan me qaago?”

³⁹ Kaen ijoro Poolnon jero, “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus mojan, mono iikanon koloon laligon koube. Kawaajon qisin goman: Gii saanon jena niinon ejemba tuun koi yonoojon qaa jewe mobu.”

⁴⁰ Kaen jero “Saanon jewa,” ijoro Poolnon donon nama ejemba onoojon boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro nanngi Hibruu qaanon qaa kokaen jero,

22

¹ Poolnon nama kokaen jero, “Eja alauruna, niinon qaa kitia jemanati, ii mono geja ama mobu.” ² Hibruu qaanon qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo nanngi toroqen jero,

³ *³ “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus kanon koloowe Jerusalem siti kokanon galen koma nonggi laligon somariwe. Laligon somariin kouma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanon rabe iinon Juuda ambosakonjurunana yonoonon Kana qaa ano nanamemen ii tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete ononon korebore Anutuwaaw qaa baatanon keuma kaparan koma iwaajon manja qen laligojuti, niinon mono iikawaa so koloon laligowe. ⁴ *⁴ Kaen laligon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, ii unun kondeema sisiwerowero ama onombe siimbobolo moma tosiannon komugi. Niinon ejembaya ejembaya unuama gbadonon (tape) somongon kapuare mirinon onoombe. ⁵ Jigo gawon galen wana ano jotamemeya kuuya yononon ii saanon moju ano yonoonon kema qisin ononon ii saanon nanngon jewuyaga. Yononon Juuda eja geria Damaskas sitinon laligojuti, iyonoojon

* 22:3: Apo 5.34-39 * 22:4: Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

tere oon nongi menj laligowe. Iikanonj ejemba Pombaa kania otaanj laligogiti, niinonj ii kaanjiadeen 'Ironja meleema onjombutiwaajonj gbadoonj onjoma Jerusalem koi unjuama kamaña,' jenj kanaanonj kembe."

Poolnonj anjaa uumeleenjaa kania jero.

⁶ "Kanaanonj kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanonj iwoi monj kokaenj kolooro: Weenj biiwia kanonj asamararanj somata monj Siwenonjga oobili kaanja asuginj uulanjawo kamaanj turunj nono. ⁷ Turunj nono tama balononj kamaanj ewe Siwenonjga qaa monj kokaenj kolooro mobe, 'Sool Sool, gii mono naambaajonj sisiwerowero qaganonj ama nomakejanj?' ⁸ Ii moma meleembe, 'Ponj, gii morononj?' Kaenj meleembe nijoro, 'Nii Nazaret eja Jiisas, sisiwerowero menj nomakejanj, nii mono ii.' ⁹ Eja niwo kanj nanjgiti, iyonononj asamararanj ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya monj mende mogi. ¹⁰ Kaenj nijoro niinonj qisinj jewe, 'Ponj, nii mono nomaenj amanja?' Jewe nijoro, 'Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinonj kena Anutunonj naa iwoiga ambaagiwaajonj jewaati, ii monjonj gijowaa.' ¹¹ Asamararanj iikanonj jaana kuuro titou kuunj nambe eja niwo kagiti, iyonononj boronanonj menj nuangi Damaskas sitinonj keninj.

¹² "Iikanonj eja monj qata Ananaias laligoro. Iinonj Anutu goda qenj Mooseswaanonj Kana qaa tororo otaanj laligoro. Kawaajonj Juuda ejemba Damaskas laligogiti, iyonononj kuuya godaya awaa qenj munj laligogi. ¹³ Iinonj noononj kanj kosonanonj nama kokaenj nijoro, 'Sool alana, jaaga mono mombo toowa.' Kaenj nijoro aua kambanj iikanondeen jaana tooro uunj iibe. ¹⁴ Iibe Ananaiasnonj nijoro, 'Giinonj nanamemenj dindinja solanja Toyaga iina qaa jetanonj gijoro aro kononja mona. Ananaa ambosakonana yonoononj Anutu iinonj gii meweengonj gono iwaa uusiinja moma kotowa. ¹⁵ Gii naa iwoi iima mojanj, mono ii nanjonj jenj iwaa jotamemeya koloonj balonja balonja ejemba jaagianonj dangunu kaanja nama laligowa. ¹⁶ Kawaajonj gii naambaajonj ezelobezelo ama mambonjanj? Mono waama iwaa qata qama qama koolinj jena oomulu menj goninj singisonjgoga songbano solanja niwa.' Ananaiasnonj kaenj nijoro."

Misin gawonj waba kantri yonowo memambaajonj noono.

¹⁷ "Damaskas siti mesaonj Jerusalem sitinonj eleema jiwowonj jigononj qama kooliwe Pombaa umbeumbenjonj turunj nono nama jaameleenj unja monj iibe. ¹⁸ Unja iikanonj Jiisas iibe noononj kanj kokaenj nijoro, 'Gii kantri kokanonj noo kania ano Buña qaana ii pondanj mende jenj laligowa. Ii nanjonj jena telambelanj ama gema qewuya. Kawaajonj Jerusalem siti koi mono uulanjawo mesaonj kemba.'

¹⁹ "Kaenj nijoro jewe, 'Ponj, yonononj noo kanana moju. Niinonj wala liligonj ejemba gii moma laarinj gonjgiti, ii qamakooli miria miria kanonj uma mokoloonj onjoma somonjonj ooli waayawononj onjootinj tosaanja kapuare mirinonj onjooma laligowe. ²⁰ *Goononj gawonj ilailaa eja Stiwenonj kaniaga nanjonj jero qegi saya kamaaro niinonj kambanj kanonj kaanagadeen kosogianonj nama wambelaanj malekugia galenj koma nambe qegi komuro.' ²¹ Kaenj jewe Ponjonj nijoro, 'Niinonj wasinj gonjenja gii mono koriganonj waba kantri ejemba yonoononj kemba.' Kianj."

Room gawmambaa manjaqeqe eja yonononj Pool galenj konji.

²² Poolnonj qaa kitia jeroti, ii ejemba tuunj yonononj geja ama mogito, (Ponjonj waba kantri ejemba yonoononj kemambaajonj jeroti,) qaa ii moma iikanondeen kotigagadeen silama qagi, "Yamagenj! Eja kaanja ii mono qegi komuwa. Ii balononj nonowo laligowaatiwaa so qaago." ²³ Kaenj silama qama opo kerenj qetegonj gilinj (kanagianonj rimbombonjonj riinj) sonjonj orasinj kanakeewanj lansanj giligi. ²⁴ Kaenj anj Room yonoo kawali galenj wajanonj jenj kotoro manjaqeqe eja yonononj Pool wama kema manjaqeqe eja yonoo aenj kiropo uutanonj anji. Kiropo uutanonj anji

* 22:20: Apo 7.58

Juuda yononon ii naambaajon ama guju men qajuti, iikawaa kania momambaajon kokaen jen kotoro, “Ono mono Pool men ooli waayawonon qen qisin mugi kania asuganon jero mobona.” ²⁵ Kaen jen kotoroto, Pool men somongon ooli waayawonon qewombaajon anggi Room kawali galen monon kosianon nano Poolnon kokaen ijoro, “Room mindimindiri gawman yononon sopa somongon nongi borogianon laligojen. Niinon iikawaa (jenkoto) paaspoot men laligojen. Kawaaajon ono noo qaana mende moma gosin lan jen tegon een ooli waayawonon nuwuti, ii mono Room jenkoto toya yonoo jaagianon sokombaa me qaago?”

²⁶ Poolnon kaen ijoro kawali galenon moma iikanondeen kawali galen wana iwaanon kema buju qaa kokaen ijoro, “Eja iikanon Room gawmambaa (jenkoto) paaspoot men laligoja. Kawaaajon gii mono nomaen ambaga?”

²⁷ Kaen ijoro kawali galen wananon Poolwaanon kema qisin muro, “Gii onanon Room gawmambaa (jenkoto) paaspoot men laligojan me qaago? Ii jena moman.” Qisin muro Poolnon meleeno, “Onanon, niinon ii men laligojen.”

²⁸ Kaen meleeno ijoro, “Nii monej somata gilin Room mindimindiri gawmambaa (jenkoto) paaspoot sewana mewe nongi laligojen.” Ijoro Poolnon jero, “Ii awaato, noo mannanon Room gawmambaanon paaspoot men laligoro niinon iwaa meria koloon iikanona qa ii men laligojen.”

²⁹ Kaen jero eja qisin mubombaajon angiti, iyononon iikanondeen mesaon eleema kengi. Poolnon “Nii Room gawmambaa paaspoot men laligojen,” jero kawali galen wananon ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaaajon ama awawalin sombuya moro.* Kian.

Poolnon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nano.

³⁰ Goman ano kawali galen wananon waama Juuda yononon naambaajon Pool qaanon ama muj jegiti, iikawaa kania tororo momambaajon moma jigo gawon galen wana ano jigo kaunsol tuun kuuya yononon ajoroowutiwaaajon jen koton onono. Kaen ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isangi wama kamaan yonoo jaasewangianon ano nano. Kian.

23

¹ Poolnon nama jigo kaunsol tuun ii uun injiima kokaen jero, “Alauruna, niinon nanamemena kuuya ii Anutuwa jaasewanon ama men laligowe iinon iima ‘Sokonja,’ jero uunaa gejananon moma qeangon kouma laligon kete koi nanjen.”

² Poolnon kaen jeroto, jigo gawon galen wana qata Ananias iinon kosianon nangiti, ii jen koton onono uruna qetaaligi. ³ *Qetaaligi Poolnon ijoro, “Anutunon mono gii qetaalin gomba. Giinon miri sopa taana kaana koloojan. Selia mundanon oogi taana koloojato, uuta jewon men injana kolooja. Giinon Mooseswaa Kana qaa men kanon gosin noma qaana jen tegomambaajon rajanto, kilen geengo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qen jen koton onona nuju. Ii mende sokonja.”

⁴ Poolnon kaen ijoro kosianon nangiti, iyononon ijogi, “Gii Anutuwaanon jigo gawon galen wana mepaqepae men gamu qen mujan me?”

⁵ *Kaen ijogi jero, “Oo alauruna, iinon jigo gawon galen wana kolooji, ii mende moma jejen. Buna Terewaa qaa mon kokaen eja, ‘Gii mono kanageso tuungaa eja ponja mende qasuaawa.’”

⁶ *Kaen jeroto, jigo kaunsol tuun yonoononga tosianon Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) paati qokotaagi tosianon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) paati

* **22:29:** Mon Room gawmambaa paaspoot men laligoroti, ii kasanon gbadoon mububotiwaajon songo ero. Monon songo ii waleenoti een, ii mono qaa jakeyanon oomakegi. Kawaaajon sombuya moro. * **23:3:** Mat 23.27-28 * **23:5:** Eks 22.28 * **23:6:** Apo 26.5; Fil 3.5

ejaga laligogi. Poolnon ii moma kawaajon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon qaa kokaen qama jero, “Alauruna, niinon Farisii ejaga koloijen. Mannanon kaanagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaen koloowaati-waajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kaen laligojenywaajon ama qaa Jakeyanon noongi gosin noma jeju.”

⁷ Kaen jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yonoo batugianon angowowo kolooro jigo kaunsol tuun yononon juma tuun woi koloogi. ⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon kokaen jenkegi, “Ejemba koomuya yononon mende gbilin waabuya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejiilan ano unja ii mende laligoju.” Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) paati yononon qaa karonon iikanon qokotaan iikawaa so moma laarin namakegi. ⁹ Tuun woi kaen koloon qagi guju somata kolooro Kana qaawaa boi tosanon Farisii tuun yonoo batugianonga waama geriawo terenon kokaen jegi, “Nono eja kokawaa qinjita mon mende mokolojon. Siwe gajoba me unja mononon qaa koton kondoon iwaa uutanon ano jenaga, ii mono nomaen sokoma ononaga?”

¹⁰ Kaen jegi angowowo iikanon mombo gere toon somariiro. Somariiro aworanon Pool leelee horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaen kolooro. Kaen kolooro kawali galen wananon iikawaa toroko moma manjaqeqe tuun mon jen koton onono kemen Pool batugianonga horon wama manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon angi.

¹¹ Angito, gomantiina kanon gaon ero Ponon Poolwaa koorononon nama kokaen ijoro, “Mono qaqabunabunagawo koloon satiin laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanon nanon jen laligonati, iikawaa so mono Room sitinon kaanagadeen kema ii nanon jen asarin laligowa.” Kian.

Pool qewombaajon angonan megii.

¹² Ponon kaen ijoroto, goman ano kanon Juuda eja tosanon olon ajoron Pool komuwaatiwaa angonan megii. Yononon aren ii angi ano ii jojopan qanon somonon kotiin kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia kokanon nene singi laligowona. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newona.” ¹³ Eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin jojopan qaa ii somonon kotiin jegi.

¹⁴ Ii jengo jotamemeya ano jigo gawon galen yononon kema kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowona. Poolnon mende komuwaati een, ejembanon mono ononon qasuaan nonongi sokombaa. Kawaajon nono mono ajoron jojopan qaa kokaen somonon kotiin laligojon: Pool qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo nen laligowona. ¹⁵ Kawaajon ama onjo mono keteda koi jigo kaunsol tuun yonowo motoon mindirin kawali galen wananon kema qaa kokaen jen qisiwu, ‘Nono Poolwaanon qaa kania mombo qisiniin jero hona mobombaajon mojon.’ Tani kaen kolooro qisigi saanon Pool wama ononon kamaawaa. Kamaanagato, kananon kan ononon koumambaajon ambaati, iikanon mono ii qenin komuwaatiwaaajon jojorin laligowona.”

¹⁶ Kaen jegito, qenin komuwaatiwaa angonan angitiwaa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianon kemero moro. Ii moma manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kema Pool raroti, iikanon uma ijoro. ¹⁷ Jero moma kawali galen mon qaro karo kokaen ijoro, “Eja gbaworo koi kanon qaa mon men kajiwaajon giinon ii saanon wama kawali galen wananon kena qaa ii ijowaa.” ¹⁸ Kaen ijoro ii wama kawali galen wananon keni jero, “Kasa eja Poolnon noonon iwaanon kembe eja gbaworo koi wama goonon kawaatiwaaajon qisin nonja. Iinon gojon qaa mon men kaja.”

* 23:8: Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

¹⁹ Kaen jen keno galen wananon borianon men wama goraayanon kema qisin muro, “Gii naa qaaga men kajan?”

²⁰ Qisin muro ijoro, “Juuda jotamemeya yononon qaa mon qisin gombombaajon somonjon goonon kan kokaen jewuya: Nono Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujon. Kawaajon gii saanon Pool woran wana jigo kaunsol tuun yonoonon kamaaro mombo qisin muna jero kaniyaa hona mobona. Yononon kaen koloowaatiwaaajon moju. ²¹ Kaen kan jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa. Juuda kanageso yonoo batugianonga eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin Poolwaaajon kokaen jen ii jojopan qaanon somonjon kotiigi, ‘Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowona. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newona.’ Kaen jen giinon wambelaawagatiwaaajon mamboma jojin embonju.”

²² Kaen jero eja gbaworo ii wasin kokaen ijoro, “Buju koi jena mojeni, ii mono mon mende jena moba.” Kian.

Pool wangi Sisaria taonon keno.

²³ Kawali galen wananon ii moma kawali galenwoita oroono kari kokaen irijoro mori, “Oro mono tiwo eja 200, hoos manjaqeqe eja 70 ano wasa manjaqeqe eja 200 ii jen koton ononi kete gomantiinga 9 kilok kanon Sisaria kembutiwaaajon jojoriwu. ²⁴ Kaanagadeen hoos tosaana mweenjon meagon onoma Pool mombaa qaganon ama kalan kongi gomantiinga kokanon gawana Fiilikswaanon kamba.” ²⁵ Kaen irijoro mori gawanawaajon tere mon kokaen ooro,

²⁶ “Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Klodius Lisias, niinon jolonga jejen.

²⁷ “Juuda yononon eja koi men somonjon qegi komuwaatiwaaajon анги. Kaen angito, Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoji, niinon ii moma iikanondeen manjaqeqe tuun yonowo kouma sopa somonjon mun metogon wana somongowe.

²⁸ Naa qaawaajon qaa jakeyanon anjuti, niinon iikawaa kania momambaajon moma wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon oombe.

²⁹ Oombe qaa jakeyanon uma iyangiaa Kana qaawaa kesaawaran qaaya qaaya kawaajon angowowo ano tuarenjen ama jen mugi mokoloowe. Iikaan mokolooweto, iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare mirinon anin rabaatiwaa so ii mende kolooro. Yononon qaa kaanaga mon mende jegi mobe.

³⁰ Ii mende mobeto, monon iwaa buju qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianon ‘Eja ii qenin komuwaa,’ jen angonan angita eja. Buju qaa ii moma keteda koi kanonga wasiwe goonon kaja. Qaa jakeyanon ama mubombaajon mojuti, niinon ii kaanagadeen jen koton onombe goo jaasewanjon kouma qaagia kuuya asuganon jen mokoloogi moba.”

³¹ Tere kaen ooro manjaqeqe eja jen koton onongiti, iyononon qaa ii otaan Pool men wama pangamanon goman qata Antipatris kanon kenji. ³² Kema goman ano manjaqeqe eja hoosgiawo yononon Pool wama kana torogon kengito, tiwo eja yononon iyangio eleema manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kagi. ³³ Manjaqeqe eja hoosgiawo yononon Sisaria taonon keuma tere ii gawana mun Pool kaanagadeen iwaa jaanon oongi. ³⁴ Oongi tere weenjon “Pool ii naa prowinswaaajon?” jen qisin onono. Qisin onono “Silisia prowins ejaga,” kaen ijogi. ³⁵ Kaen jegi moma ijoro, “Qaa jakeyanon ama gombombaajon mojuti, iyononon kaanagadeen kougi iikanon saanon qisin goman.” Kaen ijon jen kotoro Pool wama kin Herodwaa jinjaron miriwwa kiropo uutanon ama jaagalen men mugi. Kian.

24

Pool qaanon anggi gawana Fiilikswaa jaanon nano.

¹ Gawon memeya 5 tegoro jigo gawon galen wanja qata Ananaias iinon jotamemeya tosaanja ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yonowo aitongon Sisaria taonon kemej gawana Fiilikswaa jaanon uma Pool qaa jakeyanon ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusnon kanain Poolwaa selianon qaa kuun gawanawaa jaasewanonon qaa kokaen jero, “Oo Fiiliks, giinon galen koma nonoma laligonati, nono kamban iikanon luae somata moma gumbonjonon laligonin. Giinon awaagadeen kalan koma jen koton nonona laaligo raranana leele meagogi kantri koi kanon utegon waaro qeangojon. ³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii goman so awaagadeen moma koton goojon aisoon kilikaluya mon mende moma dangisen jen gonjon. ⁴ Dangisen jen gonjonto, niinon qaa koriga jewe mojoga tiwabotiwaajon kokaen qisin gonjen: Nono qaa men kanin toroga jemanati, ii mono awutamban koma nonoma geja ama moba.

⁵ “Nono eja kokawaa kania ii kokaen iima mokoloonin: Iinon kikekakililin eja torokoyawo kolooja. Iinon balonja balonja liligon Juuda ejemba uugia onon kuun onono kareja kareja goman so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianon toropere men Nazaret eja mombaa qatanon paati anjuti, iinon mono iyonoo somatagia kolooja. ⁶ Iinon jiwowon jigo ii kaanagadeen kaparan koma men totowin men kamaan amambaajon ano. Kawaajon nono ii men somongonin. Nono qaaya gosin ananaanon Kana qaa otaan jen tegowombaajon monin. ⁷ (Ii moninto, kawali galen wanja Lisias iinon manjageqe eja yonowo kan ku-usun somata kanon geriawo boronananonga metogon wangi. ⁸ Wama qaa selianon kuun jen mujuti, ii goo jaasewanonon koubutiwaajon jen koton nonono.) Gii geenjo qisin muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa men kajonji, iikawaa honja kuuya saanon asugiro moba.” ⁹ Kaen jero Juuda ejemba yononon kaanagadeen “Qaa kuuya ii onanon,” jen wambelaan ii nanjon toroqen selianon kuun jen mug. Kian.

Poolnon qaa kitia meleeno Fiiliksnon moro.

¹⁰ Pool jen mug gawananon qaa jewaatiwaajon borokuulan kuuro kokaen meleema jero, “Giinon gbani mamaga ejemba tuun koi kawaa jenteego toya koloon laligona mojen. Kawaajon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasankaka jemanja. ¹¹ Niinon indigen Anutu waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeen tegoro kete koi nanjen. Geenjo qisin ononagati een, ii saanon nanjon jewuya. ¹² Niinon jiwowon jigonon me qamakooli miri mongen uma eja me emba mombo niinongiinon qaa jen jenonkooli ambe iikaanja mende mokoloon nongi. Siti uutanon kana me somben mononon ejemba uugia kuuwe orogon liligon nongiti, iikaanja mende niigi.

¹³ “Kaen mende niima keteda koi qaa selenanon kuun jen nonjuti, yononon iikawaa honja qendeema gombambaajon amamaaju. Qaa omaya jeju. ¹⁴ Ii amamaajuto, qaa mon ii onanon jokoloon gomanja: Yononon Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaan laligon ananaa ambosakonurunana yonoonon ben Anutu ii waeya men mepeseenkejen ano Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo yonoonon Buju Tere iikanon qaa oogita eji, ii kuuya moma laarin kotiijen. ¹⁵ Anutunon ejemba dindina ano doogoya ii korebore men gbilin onono koomunonga waabuti, Juuda eja koi yononon iikawaajon mambonju. Niinon yonowo toroqen ororon nama kaen kolowaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma laligojen. ¹⁶ Kaen laligon Anutu ano ejemba jaagianon dindina nambe Anutunon qaana nanjon jero uunaa gejianon

momakejen. Jeneɲna mende oroja. Mono soraaya kolooɲ laligomambaajon kambaɲ so kaparanj koma kotiiɲ laligonkejen.

¹⁷ *Niinonj mongenj laligowe gbani tosaana tegoro eleema gomanj tosaana yonoononga kalenj menj indigenj kawe. Kaenj kaɲ ‘Ii neenaa kanagesourunana wanaya yonoojon mendeema onomaɲa,’ jen Anutuwaa siimolonj oonj nandunj ama mumambaajon Jerusalem ube. ¹⁸ Kanonj uma koma konjoratiɲ aonj solana laligonj jiwowonj jigononj ube. Iwoi ii oonj Anutu mube mokolooɲ nonji. Mokolooɲ nonjiti, iikanonj ejemba tosiannonj mende kaɲ liligonj orogonj noma guju megj. ¹⁹ Juuda ejemba tosiannonj Eisia prowinsnonga kaɲ jigononj uma niigiti, iyonononj mono keteda koi goo jaaganonj koi kanonj kouma nama qaa monj enj ononagati, ii asuganonj selenanonj kuunjenj nonji sokonaga.

²⁰ “Me jigo kaunsol tuunj yonoo jaagianonj nama qaa jeweti, kambaɲ iikanonj naa Kana qaaga uugunj qinji ambeta qaa jakeyanonj noombombaa qaaya mokoloogi? Eja koi rajuti, iyonononj mono ii jegi sokombaa. ²¹ *Niinonj yonoo batugianonj nama qaa motoonjo jen qaa tokoronkota qabe bimooro. Koposo monj kaenj ambe me qaago? Ii nomaenj gosigita eja? Qaa kokaenj qama jewe, ‘Koomuya yonononj gbilinj waabuyati, niinonj iikaya moma laarijenjwaajonj ama qaa jakeyanonj noonji kete qaana gosinj jen tegonj nombombaaajonj anju.’” Kianj.

Poolwaa qaaya mende jenj tegonj kapuare mirinonj oonji.

²² Poolnonj kaenj jero gawana Fiiliksnonj Jiisaswaa kania otaanj laligojuti, iikawaa kania saanonj moma sororogonj Poolwaa qaaya batuyanonj kotonj kokaenj jero, “Kawali galenj wana Lisiasnonj kouro kambaɲ iikanonj Poolwaa qaa ii jenj tegomaɲa.” ²³ Kaenj jenj kawali galenj jenj kotoro Pool mende somonjonj eenj jaagalenj mero kasa mirinonj raro. Tinitosaurutanonj Pool kalanj koma iwoi amamaaroti, ii menj mubutiwaajonj mende qotogonj onono.

Poolnonj qaaya jero Fiiliks ano Drusila mori.

²⁴ Weenj tosaana tegoro Fiiliksnonj embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Poolwaajonj qaa ano karo qaayaajonj geja ano Kraist Jiisas moma laarinj mubombaa kania jenj asariro moro. ²⁵ Ii moroto, Anutuwaa qaa tosia toroqen aminj mogi bimooro. Poolnonj Anutuwaa jaanonj solananiwombaa kania jenj asarinj ananaa nanamemenana galenj koma aowombaaajonj jero ano Anutunonj kambaɲ monj ano iikanonj gosinj nonoma qaanana jenj tegowaati, qaa karoonj iikanonj uuta kuuro. Poolnonj qaa iikaanj jero aarunj lalananiɲ bo qosoma jero, “Yamagenj! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanonj mesaonj kena kambaɲ monj mobe sokombaati, iikanonj saanonj mombo koma horonj gombe kawa.” ²⁶ Kaenj jenj kilenj toroqen Poolnonj ana wantaaya monej mubaatiwaa romonjgoro. Kaenj mamboma jejeromonjromonj ama indinj mamaga koma horonj muro karo qaa qaa jenj rari.

²⁷ Poolnonj kapuare mirinonj raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porsius Festus iinonj Fiilikswaa mundanaga gawana koloomambaajonj ano. Kaenj ano Fiiliksnonj Juuda ejembanonj nisosoroowutiwaajonj moma Pool mende isano kapuare mirinonj toroqen raro. Kianj.

25

Poolnonj gawana Festuswaa jaanonj qaa kitia jero.

¹ Festusnonj gawana kolooɲ prowins uutanonj keuma raro weenj karoonj tegoro Sisaria taonj mesaonj Jerusalem sitinonj uro. ² Uro jigo gawonj galenj wana ano Juuda jotamemeya yonononj jaasewanonj kouma Pool qaa jakeyanonj ambombaaajonj jen

* 24:17: Apo 21.17-28 * 24:21: Apo 23.6

aron qen nanji. ³ Aroñ qen nama kokaen jen welengi, “Oo gawana, giinon saanon nononon monin sokombaatiwaajon jen tegona qaa анги Pool wama Jerusalem sitinon koi kawu.” Yoñonon wala qaa kokaen somonjon jegi, “Poolnon kananon karo iikanon mono qenin komuwaa.” Kaen jen jojorin embongitiwaajon ama kan kaen welengi. ⁴ Kaen welengito, Festusnon kokaen meleema onono, “Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinon raro galen komakeju. Nii neeno kamban mende koriro iikanon eleema kemambaajon mojen.” ⁵ Kaen jen toroqero, “Kawaajon eja iikanon qinjita mon anagati een, saanon onoo jotamemeurugia tosonian niwo Sisaria kemeñ kanon qaa selianon kuñ jen mugì momañ.”

⁶ Kaen jen ween 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinon yoñowo laligoro tegoro eleema Sisaria taanon kemero. Kemeñ en waama iikanondeen qaa jenteegowaa duñ rarayanon rama jen kotoro Pool wama kagi jaayanon kouma nano. ⁷ Poolnon kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem sitinonga kagiti, iyoñonon liligon muñ nama kazi qaganon qaa bologa mamaga selianon kuñ jegi. Ii jegito, qaagiaa hona ii qendeembombaajon amamaagi. ⁸ Kazi qaa een jen nangito, Poolnon ii qewagon kokaen jero, “Niinon iwoi bologa mon mende ambe. Juuda nonoonon Kana qaa mende qotogowe. Jiwowon jigo mende meñ totowiwe ano Room Siisakimbaanon qaawaajon tuarenjen mende ambe.”

⁹ Kaen jero Festusnon Juuda yoñonon iyañajon mogi ubaatiwaajon moma Pool kokaen qisin muro, “Selenon kuukuu qaa koi jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon noo jaasewananon nama jewaga me qaago?”

¹⁰ Qisin muroto, Poolnon jero, “Room Siisakinon jen kotoro qaa jake koi kuugita koi nambe gosin noma qaana jen tegona sokombaa. Nii Juuda ejemba bologa mon mende ama onombe. Ii geenjo saanon moma yagojan. Mono naambaajon mombo yoñoonon kembenaga? ¹¹ Bologa mon mende ambeto, Kana qaa mon uugun iwoi mon ama bolin kawaajon koomuwaa bunja koloowenagati een, ‘Niinon komumambo,’ jen mende olun koma kemañ. Ii qaagoto, yoñonon kazi qaa een toontoon jen qaagiaa kania qendeembombaajon amamaajuti een, qaa omayaajon ama monnon nuama yoñoo boronon amambaajon amamaawaa. Room Siisakinon mono qaana mindinjon jen tegoro dingowaa. Kawaajon niinon mono iwaa jaanon kemambaajon kotiin qisijen.”

¹² Kaen jero Festusnon jawinuruta yoñowo qambanmaban qaa mongama gosin kokaen meleema muro, “Gii Siisakimbaanon kemambaajon moma qisijani, iikawaajon mono saanon Room kema iwaa jaanon namba.” Kian.

Poolnon kin Agripawaa jaanon nano.

¹³ Ween tosañja tegoro kin Agripa ano nañja Bernaisi yoronon Festus iima godagara qendeembaotiwaajon Sisaria taanon kari. ¹⁴ Kan kanon ween mamaga laligori Festusnon Poolwaanon qaa ii kin pombo amin moma kokaen jero, “Fiiliksnon eja mon mende isano kapuare mirinon kokanon rama laligoja. ¹⁵ Niinon Jerusalem kembe Juuda yoñoo jigo gawon galengia wañ ano jotamemeurugianon noonon kouma kokaen qisin nongi, ‘Nono eja iikawaa qaa meñ kanin giinon mono saanon iwaa kania gosin qaaya jen tegowa.’

¹⁶ “Kaen qisin nongito, niinon kokaen injiowe mogi, ‘Room gawman nonoonon kana ii kokaen: Mombaa selianon qaa bologa kuñ jejuti, nono ejemba mombaa qaa ii lan mende jen tegonkejon. Wala horon qaa jakeyanon anin kaziurutanon kagi leele ororon aron qen nanji qaa selianon kuñ jen mugì kitia saanon jewaa. Qaa kitia jero ii gosin hona kolooro iikawaa so saanon qaaya jen tegonkejon.’ ¹⁷ Yoñonon koi kan ajoroogi niinon kamban mende koriro en waama iikanondeen jenteegowaa duñ rarayanon rama jen kotowe eja ii wama kagi noo jaananon kouro.

¹⁸ “Kouroto, qaa meñ kagiti, iyoñonon liligon muñ aron qen nama qaa selianon kuñ jen mugì. Kaen анги iwoi bologa totoon mon anagati, kaen jewuyatiwaajon

mambombeto, qaa iikaanja monj mende jegi mobe. ¹⁹ Ii mende jegi mobeto, kitianonj eja ii qetama iyangiaa momalaarigiaa qaa batuya tosaanja ano eja monj qata Jiisas iwaajonj angowowo megii. ‘Jiiasonj komuro,’ jegito, Poolnonj ‘Gbilin laligoja,’ jen kaparanj koma kotiuro. ²⁰ Kaenj jen kazi anji niinonj ‘Qaa kaanja ii nomaenj gosiwenaga?’ jen kana monjgama uuwoi mobe. Ii moma nama kokaenj qisinj mube, ‘Selenonj kuukuu qaa jejuti, gii saanonj iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanonj jenaga me qaago?’ ²¹ Qisinj mubeto, Poolnonj Uutananaa jaanonj kemambaajonj kaparanj koma kokaenj qisiro, ‘Mono jena galenj koma nonji Siisakimbaanonj kembe qaana mindingoro dingowaa.’ Kaenj qisiro eja waagiawo jen kotonj onombe galenj konji raja. Era wasinj mube Siisa-kimbaa jaasewanjonj kembaa.”

²² Festusnonj kaenj jero Agripanonj ijoro, “Niida monj eja iikanonj qaaya jero momamba siiija mojenj.” Ijoro kokaenj meleeno, “Woraango saanonj qaaya mobaga.”

²³ Kaenj meleeno enj waagi kantriwaa jawinj, kawali galenj somata ano jotamemeya uuta yonjononj kanj Agripa ano Bernaisi yoroojonj jura soronj arogaranonj mouma korisoro rii qama koma horonj orongi qaawaa jake miri uuta iikawaa uutanonj keugi. Festusnonj jen kotooro Pool wanjii iikanonj kouro. ²⁴ Poolnonj kouro Festusnonj waama nama kokaenj jero, “Kinj Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, onjo mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuunj kuuya yonjononj iwaajonj ama noo uuna kuugi. Sisaria taonj kokanonj ano Jerusalem sitinonj onjononj qaanonj kuunj noma qa gigilaanj kokaenj jen laligogi, ‘Eja koi kanonj mono balononj laligowaatiwaa so qaago. Mono yamagenj!’

²⁵ “Kaenj qama laligogito, niinonj gosiwe iwai monj koomuwaa buja koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinonj kania kaenj mokolonj iibeto, anjo Room Uutananaa jaanonj keno qaaya mindingoro dingowaatiwaaonj kaparanj koma qisiro. Kawaaajonj qaa somonjonj wasiwe Room kembaa. ²⁶ Room sitinonj kembaa, iwaanonj qaa ii nomaenj onj Room eja Ponjaajonj ambe kenaga? Iwaajonj qaa lanj jejuto, qaa kaniawo monj ii tororo mende moma asarijenj. Kawaaajonj jewe wama kanj kinj Agripa goo jaaganonj ano onjo tosaanja kinj pombaa gematanonj koi rajuti, onjo jaasewanjonj anji nanja. Onjo saanonj boronj menj qaaya gosigi honja kolooro mono ii moma saanonj terenonj oowenaga. ²⁷ Eja monj kasanonj somonjonj qaa jakeyanonj oombombaa qaaya nomaenj jejuti, ii asuganonj jewombaajonj amamaanj kilenj eenj wasiwombo. Sili ii noo momononj gejajojombanj tani kaanja kolooja.” Kianj.

26

Poolnonj qaayaa kitia kinj Agripawaa jaanonj jero.

¹ Kaenj raji kinj Agripanonj Pool ijoro, “Gii saanonj geenjaa qaa kitia jena momanj.” Kaenj ijoro Poolnonj nama boro kotonj munj iyanjaa qaaya nanjonj kokaenj kanainj jero,

² “Oo kinj Agripa, Juuda jotamemeya yonjononj qaa selenanonj kuunj jen nonjuti, niinonj qaa kuuya iikawaa kitia ii kete saanonj goo jaaganonj asuganonj jemambaajonj simbawonjawo mojenj. ³ Giinonj Juuda nonoononj nanamemenj ano angowowo qaanana kuuya ii tororo moma yagojanj. Kawaaajonj niinonj onjononj simbawonjawo mojenj. Kaenj kolooro qisinj gonjenj: Qaa jemanati, ii saanonj moma mokosinjonj geja amba.

⁴ “Niinonj Juuda ejemba tuunj uutanonj koloonj kanakanaiyanonga kanainj neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanonj laligonj koube. Kawaaajonj Juuda ejemba kuuya yonjononj laaligona gbaworonanonga nomaenj kouma laligoweti, ii saanonj moma kotoju. ⁵ *Yonjononj kania kambaanj koriga moma kotoju. Siingia ero ii saanonj kokaenj nanjonj jewuyaga: Ananaa jigo gawonj uutanonj Farisii paati nonononj asa yonjononj jigo momo ii tororo tontononj otaanj laligonjkejonj. Niinonj wala yonjo tuunj paatinonj keuma Kana qaa kaparanj koma otaanj laligowe. ⁶ Anutunonj ambosakonjurunana

* 26:5: Apo 23.6; Fil 3.5

yoŋoojon soomongo qaa anoti, niinon iikawaa hona koloowaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon ama kete qaa jakeyanon noonji nanjen.

⁷ “Ananaa Israel ejemba tuun 12 nononon korebore soomongo qaa iikawaa hona koloowaatiwaajon mambomakejon. Ii mamboma jejeromonromon ama asaga goman-tiina pororo Anutu waeya men mepeseenjejon. Oo Uutana, niinon jejeromonromon kaan amakejenywaajon Juuda jotamemeya yoŋonon qaa bologa bologa selenanon kuun jen nomakeju. ⁸ Anutunon ejemba koomuya men gbilin onono waabuyati, onjo ii mono nomaembaajon ama mende moma laariju?

⁹ *⁹ “Neeno kaanagadeen kokaen romonjon laligowe, ‘Nii Jiisas Nazaret ejawaa qabunaya songbambe qaombaatiwaajon manja mamaga qemanatiwaa so koloojen’ Kaen romonjon kazi ama laligowe. ¹⁰ Kazi ama Jerusalem kanon onanon manja qen laligowe. Jigo gawon galen wana yoŋonon nemun koma nonji jen kotowe Anutuwaaw ejemba soraaya ii mamaga unuama kapuare mirinon onoomakegi ano tosaana komuwutiwaa qaa jegi niinon kaanagadeen qaa ii kotinjon wambelaan (wout ama) laligonkebe. ¹¹ Kambana kambana liligon qamakooli miri so borojan men onombe uugia meleengiti, iyononon asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegon mubutiwaajon kuun qaa tokoronkota jen horon ureen onombe. Kaen ama onombe oolinon geriawo talunjon unugi siimbobolo moma laligogi. Uunanon gere jen sorogoro sisiwerowero ama onomambaajon koriganon waba kantriwaa sitia sitia kanon kema laligowe.” Kian.

Poolnon uuta meleenotiwaa sunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

¹² “Kaiyaka kaen ama laligowe kamban monjon jigo gawon galen wana yoŋonon niwo uumotoon ama nemun koma nonji Damaskas sitinon kemambaajon kananon kembe. ¹³ Oo Uutana, niinon kananon kembe ween biiwia kanon Siwenonga asamararan mon uulanawo kamaaro. Kamaan oobili kaana asugin ween jaaya uugun asariro iibe. Asasaga iikanon mono nii ano eja niwo keninji, nono turun nonono. ¹⁴ Turun nonono kuuya tama namonon kamaan konin. Kamaan koma enin noojon qaa mon kolooro Hibruu qaanon kokaen nijoro mobe, ‘Sool, Sool, gii naambaajon sisiwerowero ama nomakejan? Gii mono bulmakao ejia kaana koloowabo. Toyanon balon mozozongowaatiwaajon bulmakao ejia kinonon somonoro sosooda hororo sokonjato, lan horon geriawo yakarin horon ureero oolinon qero siimbobolo mo-makeja. Gii mono iikawaa so lan lugun geengaa gemaga een toontoon kotowabo.’

¹⁵ “Ii moma qisiwe, ‘Oo Pon, gii moronon?’ Qisiwe nijoro, ‘Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, mono ii koloojen. ¹⁶ Ii koloojento, gii saanon waama namba. Nii ano iwoi iijani ano kanagen toroqen asugin goma qendeemanati, ii mono nanjon jen dangunu kaana nama noo jotamemena koloon wena qen laligowa. Gii gawon ii men laligowa. Niinon kawaajon ama asugin gonjen. ¹⁷ Niinon mono geengaa Israel kanageso tuun yoŋoo borogianonga metogon gomaano waba kantri ejemba yoŋonon wasin gombe kembagati, iyononon guwubotiwaajon kaanagadeen reenreen koma gomaano. ¹⁸ Niinon wasin gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema pangamanonga asasaganon koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunonga loloon Anutuwaawo sopa utanon kawuya. Kaen kan moma laarin nonji singisongogia songbama mesaomana. Mesaowe Anutunon alauruta tak koton onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyan koloon laligowuya.’ Jiisasnon kaen koton kondoon noma nijoro.”

Poolnon uuwaa gawonaa sunduya jero.

* 26:9: Apo 8.3; 22.4-5

¹⁹ “Oo kin Agripa, Jiisasnon kaen nijoro niinon Siwenonga jaameleen unj iima kania moma ii kolatinj laligomambaajon moma osiwe. Kawaajon niinon jaameleen unj iikawaa qaaya ii tenj koma gawon menj laligowe. ²⁰ *Ii tenj koma liligon Buja qaa kokaen jen seinj laligowe: Ono mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kanj uumeleenjitiwaa honj ii nanamemenjianon qendeema laligowu. Buja qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanonj laligojuti, iyonoojon jen asarinj laligowe. Iikawaa gematanon Juuda kantri kuuya yonoojon jewe ano waba kantri yonoojon jen uugia kuuj laligowe. ²¹ Kania kawaajon ama Juuda ejemba tosianonj jiwowonj jigononj uma iikanonj qelanjinj noma kaparanj koma koomuya nuwombaajon anji.

²² “Kaen anjito, uuna meleembeti, iikanonja laligon kouben Anutunonj ilaanj noma laligoro kambanj kokaamba toroqen saanonj laligojen. Ilailaan kawaajon ano koi nama uuta ano kamaanqegeta onoo jaanonj nama qaana koi jejen. Mooses ano gejatootoo ejemba yonononj iwoi koloowaatiwaaajon jegiti, niinonj mono yonoononj qaa iikayadeen tororo otaanj qaa kokaen nanjon jejen: ²³ *Anutunonj arenj ano Hamoqege Toya Kraist iinonj siimbobolo moma komunj eja mutuya koomunonga waabaa. Waama Anutu asasagaa kania ii Juuda tuunj ano waba kantri ii injisaama jen asarinj onoma laligomambaajon nijoro.”

²⁴ Poolnonj qaayaa kitia kaen jero gawana Festusnonj terenjonj qaa batuyanonj kotonj jero, “Pool, gii kaamaa anjanj. Papia miria miria kanonj una momoganonj seinj wanja menj soorota laligojanj.”

²⁵ Kaen jeroto, Poolnonj meleeno, “Oo ponj sorona Festus, niinonj wanja soosooya mende koloojen. Qaa jejenj, ii momakooto qaa honjaga kolooja. ²⁶ Kinj Agripanonj qaa kokawaa kania moma yagoja, kaen mojen. Iwoi kuuya ii aasangoyanonj wanjon monjonj mende kolooro. Kawaajon buju qaa kuuya ii mono kinj pombaa gejianonj kemero modaboroji, iikaen moma kotiijen. Kawaajon niinonj qaana koi saanonj awasanjaka qaganonj nama jewe mojanj. ²⁷ Oo kinj Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonoononj Buju Terewaa qaaya moma laarijanj me qaago? Ii moma laarijanj, iikaen mojen.”

²⁸ Poolnonj kaen jero Agripanonj meleema jero, “Oo Pool, giinonj kambanj torodaamonj kokaamba uuna kuuna niinonj uuna meleema Kraistwaa alia koloowenagatiwaaajon mojanj me? Kaen romonjojanj me?”

²⁹ Kaen jero Poolnonj meleeno, “Oo kinj, qaa koriga me toroga jewenagati, ii kilen. Giinondeen qaagoto, keteda koi qaana geja ama mojuti, kuuya onononj kaanagadeen Kraistwaa alauruta koloowutiwaaajon uusiinjanonj moma kokaen qama koolijen: Oo Anutu, uugia meleema onona niinonj koi laligojenj, mono iikawaa so koloowu. Gbado (tape) iikayadeen onoo borogianonj ubaatiwaaajonj mende mojenj.”

³⁰ Kaen meleeno kinjonj waaro gawana ano Bernaisi yorononj kaanagadeenj waari ano yonowo ragiti, iyonononj kuuya waagi. ³¹ Waama mesaonj kenji eja geria yonononj iyangiodeen aminj moma kokaen jegi, “Eja koi kanonj bologa monj mende ano naambaajonj eenj toonj gbadoonj mugij? Iinonj koomuwaa buja koloowaatiwaa so mende kolooja, kaen mojonj.” ³² Kaen jen aminj moma Agripanonj Festus ijoro, “Siisakimbaanonj kembe qaana mindingoro dingowaatiwaaajonj mende kaparanj koma qisij jenagati eenj, mono saanonj isaninj kemenaga.” Kianj.

27

Pool wanjononj oonji kanainj Room keno.

¹ Eja geria yonononj nonoojonj qaa kokaenj somongogi: “Nono wanjononj uninj haamononj nanjoro Itali kantrinonj kembonja.” Qaa kaenj somongogi Pool ano kapuare

* 26:20: Apo 9.20, 28-29 * 26:23: Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

eja tosaanja ii kawali galen mon qata Julius iwaa boronon nonoongi. Julius iinon manjageqe tuun bakaya mon qata “Room Siisakimbaa manjageqe tuun” qagiti, iikanon manjageqe eja 100 yonoo galengiaga laligoro. ² Goman mon qata Adramitium iikanon wango mon kan Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereen wango doya motomotoon kanon kambaatiwaajon ama jojoriroti, iikanon unin. Unin opo sel horon mororonogogi haamonon nangoro kowenon kenin. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanon eja mon qata Aristarkus iinon koipunana kolooro motoon kenin.

³ Kema en waama kanon Saidon gomanon keunin. Keunin Juliusnon Pool ala men mun jen tegoro wango mesaon alauruta yonoonon kema injiuro naa iwoiwaajon amamaaroti, ii ilaan mugi. ⁴ Iikanon mombo kowenon kenin haamonon kana kembon jenini, iikaan baagenqa qen gilirotiwaajon bimooro toroqen wato qata Saiprus kawaa aasangoyanon kemen kooronon metetereen kenin. ⁵ Kenin haamonon nangoro kowe koton Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruugun Lisia prowinswaa siti qata Maira kanon keunin. ⁶ Keuma kanon kawali galenananon wango mon mokolooro. Wango iikanon Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon kan Itali kantrinon kemambaajon ama jojoriro. Ii mokolon jen koton nonono iikanon unin.

⁷ Uma kowenon kenin haamonon saanon mende nangoro ween mamaga ii osonon kenin. Kaen kenin tegoro kanon kupukapa koma kowe kanon Nidas taon kosianon keunin. Kosianon keunin haamo kotakota qen kaan baagen toroqen kembombaa kania somonoro. Somonoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uugun kema wato gematanon kemen kooronon metetereen kenin. ⁸ Kowe goraaya kosere metetereen osiqosiwo kema laligon Lasea taon kosianon goman qata “Wango suuluya iimasiinsiinawo, Fair Hafens” qamakejuti, iikanon keunin.

⁹ Iikanon keuma kamban koriga mesoqesoon laligonin. Kaen laligonin singisono soongbambaa kendon qata Yom Kippur* iikawaa kambananon tegoro haamoqeqe kambananon mono kan kuuro keunin. Haamoqeqe kambananon ejemba kowenon kema “Tiwilaawombo,” jen wangogia somonon laligonkegi. Kawaaajon Poolnon galen meme qaa mon kokaen injoro, ¹⁰ “Ejauruna, anana kowe qaganon toroqen kembombo. Kupukapa qaganon kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbonon qero wangonana jangoro esuhinaya sooro nononano kaanagadeen komuwombo. Goman tanaanon kaen kolooro iijen.”

¹¹ Galen meme qaa kaen jeroto, kawali galenananon Poolwaanon qaa ii qotogon wango toya ano melenqeleen loqa (steer) galen yoronon “Saanon kembona,” jeriti, kawali galenananon qaagara ii moma laariro. ¹² Goman qata “Wango suuluya iimasiinsiinawo” iikawaa wango doya ii haamoqeqe kamban rarawaa so mende kolooro. Kawaaajon ama eja mamaganon kembombaa qaa kotingon kokaen jegi, “Koi rabombaaajon mojonana tiija. Saanon opo sel horon mororonogogi kowenon kembona. Kema kaparan koma laligon kana kolooro Fiiniks wango donon keubonaga. Iikanon keuma haamoqeqe kamban koi saanon rama laligonin tegowaa.” Wango do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanon ween kemekemetaagen eja. Kian.

Raidimbonon kowe mero boliro.

¹³ Kembombaa qaa kaen jegi haamonon osonon kanain Saut waagenqa qero. Qero “Saanon kema arenana otaan Fiiniks iibonqa,” jen romonon nama wangowaa kasa mindanqa mesunji kouro. Kouro wangonon lolooro haamonon nangoro sosooda nunuano Kriit watowaa goraaya metetereen kosere kenin. ¹⁴ Kaen keninto, kamban mende koriro haamo esunqa kotakota qata yoware, Noot Iistwaa raidimbon (momosia) kanon mono wato iikawaa qaganonqa qen gilin nunun karo.

* 27:9: Yom Kippur korisoro kendon ii Septembe tetegoyanon me Oktobe kanakanaiyanon amakeju.

¹⁵ Nunun karo wanjonana galen kombombajaan men bimbimgogi haamo qen karotiwaagen kemambajaan amamaaro. Amamaaro mesaogi haamonondeen wanjo kuun men wano ano een keno utugon nonono lan kenin. ¹⁶ Utugon nonono laligon wato melaa mon qata Kauda kawaa gematanon Saut waagen kenin. Iikanon kema gomba kasanon somongogi wanjo gematanon apu koton karoti, ii aon oron kowenonga horonin mamaga bimooro kilen kaparan koma horonin kouro.

¹⁷ Gomba ii horonin kouro wanjo somatanon anin. Wanjonon utugon jangowabotiwaajon monin kasa men wanjo kokosiin somongon kotiigi. Kaen kema kema sakasin bambaana qata Sirtis† iikanon kowe koria koriga mende eja. Nono iikanon kuun osiwombotiwaajon toroko monin. Kaen moninwaajon ama wangowaa opo sel iwoiya ii metogon kamaan ama wanjo galenkonkon mesaogi. Ii mesaogi haamonon wanjo kuun nangoro een lan kenin. ¹⁸ Een lan keninto, raidimbon iikanon mono geriawo torogon qen utugon nonono. Kaen utugon nonono goman ano iikanon kanain wangowaa esuhina tosaana men kowenon giligi kemero. ¹⁹ Ween karoon kolooro kanon wangowaa ilawoila akadamyawo ii angio men giligi kowenon kemero. ²⁰ Kaen memenjalin kema kema gomantiina ween mamaga iikanon ween me senjelao mon mende iinin. Raidimbon kanon kaanagadeen kotakota torogon qen ero. Qengadeen ero bimooro “Mono qaombona!” jen laaligo somongowajaan moma uunananon kamaaro titiboronana tegoro ranin.

²¹ Raidimbon uutanon kaman koriga kan laligon nemanene mon mende nenin. Kawajaan ama Poolon batugianon waama nama kokaen injoro, “Ejauruna, niinon Kriit wato mende mesaowombaa gejanono injoweti, ono noonon qaa ii otaagi sokonaga. Kaen anin tiwitiwilaa koi kanon mono qanananon mende unaga. ²² Gejanonona mesaogito, keteda koi qambanmamban qaa kokaen ononjen: Onoononga monon laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, wangogadeen tiwilaawaa. Kawajaan on mono qaqabunabunagia moma rabu.

²³ “Niinon ben qata Anutu iwaa buna koloon welen qen laligojen. Gomantiina gaon ewe iinon Siwe gajobaya mon wasiro noo kosonanon kan nanja. ²⁴ Nama kokaen nijoja, ‘Pool, gii toroko mende moba! Gii saanon Room Siisakimbaa jaasewanon kena gosin gombaa. Moba! Anutunon keraqeeangoya qendeema goma ejemba kuuya giwo wanjonon motoon laligojuti, iyonoo laaligogia mono goo boronganono ano giwo nama monon mende komuwaa.’ ²⁵ Siwe gajobanon qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinon Anutu kaen moma laarin mujen. Kawajaan ejauruna, ono mono qaqabunabunagia moma rabu. ²⁶ Kaen koloowaato, haamonon qen utitiin nonono wato mombaa goraayanon keubonatiwaa so kolooja.” Kian.

Gomantiina 14 kolooro balon dodowigi.

²⁷ Wanjonanon Kowe Balon Batugaranon (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanon een lan keno gomantiina 14 kolooro. Ii kolooro gomantiina biiwia kanon wanjo gawon meme eja yononon “Mono balon mon dodowijon,” jen uugianon kaen mogi. ²⁸ Kaen moma nama keda kasa mon aen kitiawo somongon giligi kemen kowe dusiita oosiro. Oosiro kowe koriaa jangoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Borona mon torogon kema tani motoon ii kaanjadeen анги jangoya iikanon 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi. ²⁹ Ii mokolon wanjonanon jamo toron batuyanon kuuwabotiwaajon toroko mogi. Kaen moma wangowaa kasa mindana 4 ii wanjo gematanonga isama oson men kamaan анги ano goman asariwaa-tiwaajon mamboma qama koolin ragi.

³⁰ Kaen ragito, wangowaa gawon meme eja yononon mondomondo qaa kokaen jegi, “Nono wanjo wanjaagen wangowaa kasa mindana tosaana gilinin kemebaa.”

† 27:17: Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaan baagen eja. Sirtis kanon kowe dutanon sakasin bambaana bambaana eja.

Kaen mondon jen wanjo melaa, gomba mon wanjononga metogon men kamaan angi kowenon kamaaro wanjo mesaon angobato men aasangoyanon oloj koma kembombaajon angi. ³¹ Kaen angito, Poolnon kawali galen ano manjaqege eja ii kokaen irijoro, “Yononon wanjonon mende meselatin nambuti een, onoo laaligo soomongowaa kania mon mende koloowaa.” ³² Kaen irijoro manjaqege eja yononon kema gombaa kasia kotogi anodeen keno gawon meme eja yononon oloj koma kembombaajon amamaagi.

³³ Wengeran suluro kanon Poolnon korebore nene newutiwaa qambanmamban qaa jen koton onoma kokaen jero, “Ono mono kaban koriga uuwoi mamboma nembanene mon mende kisiriin laligogi kete ween 14:na koloaja. ³⁴ Kawaajon nii kokaen jen koton ononjen: Anana laaligonana somongowombaajon aon orowonati, iikanon esunana kamaawabotiwaaajon mono kotiin nama qeangonin sokombaa. Kawaajon onoo mono nembanene newu. Onoononga monnon mon selia mende tiwilaawaa. Wan jugia melaa mon ii mende totoon soowaa.” ³⁵ Kaen jen Poolnon bered men korebore yonoo jaasewangianon Anutuwaa dangisen jen moton kanain nero. ³⁶ Kaen nero iima kuuya yononon awasangia kamaaro kaanagadeen nene men negi. ³⁷ Nono wanjo uutanon mindirin jango 276 kawaa so laligonin. ³⁸ Yononon korebore nene nen nen timbiringogi. Kaen ama wanjonon afaangowaatiwaaajon wiit dumun kota taruyawo men giligi kowenon kemero. Kian.

Wanjonon kowe toronon kuun osin jangoro.

³⁹ Goman ano balon iima ii mende moma kotogito, kowe wanjona (bay) sakasinawo mon mokolon iigi. Ii iima “Mono wanjo meleema batogon iikanon keubonaga,” jen qaa somongogi. ⁴⁰ Qaa kaen somongon nama wangowaa kasa mindanqa kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanon ero. Ii koton iikanondeen leele melenqeleen (steer) loqa woi eroti, iyoro kasagara isangi lolooro. Ii isama wanjo bataa opo selya horon mororongogi haamonon nangoro wanjo meleengi sakasinon baagen kenin. ⁴¹ Kaen keninto, wanjonon kowe toronon kembabotiwaaajon somongowombaajon amamaan mesaon giligi kema kuuro. Iikanon kuun wanjo wanjonon toronon qen osin kema kamambaajon amamaan raro. Kaen raro kowe sirinon wanjo goononon kotakota gilin qen qosomosono.

⁴² Kaen kolooro jegi, “Kapuare eja yonoononga monnon apu qen koton oloj koma kembabo.” Kaen jegi manjaqege eja yononon kapuare eja nono kuuya nunuwombaajon mogi. ⁴³ Kaen mogito, kawali galenananon Poolwaa laaligoya somongomambaajon moma manjaqege ejaurutanon kaen ambubotiwaaajon angon koma onono. Angon koma onoma kokaen jen koton nonono, “Daen ononon kowe aotin kekembaa kania mojuti, onoo mono wala lugun kemen kowe aotin kema goraayanon ubu. ⁴⁴ Yononon wala kenji tosanon gemagianon palan tapia qelanjin mewu me wangowaa kitia kania kania mokolon iikawaa qaganon en kowe aotin kumbu.” Kaen jen koton nonono tani kaen ama kuuyanon laaligonana somongon kowe goraayanon keudaboronin. Kian.

28

Malta watonon mamboma laligonin.

¹ Laaligonana somongon kowe goraayanon kouma kanon wato qata Malta qagi monin. ² Kounin konon kanain kamaaro goman olomooroto, Malta ejemba yononon ala awaa toontoon kolon nonoma gere angi jero nunuangi korebore gere kosianon kema konama ranin. ³ Poolnon gere akado men kululuun boranjon gerenon ano. Ii ano jero qato monnon gere kukanon kosuro kouma borianon somongon kiro. ⁴ Mokolenon kaen somongon borianon mondon kamaan nano watowaa toya yononon iima iyangideen amin moma kokaen jegi, “Eja koi kowenonga laaligoya somongon

kouroto, Songorinon kilen irona meleema laaligoya koton muro komuwaa. Kawaajon mono unuro koomu ejaga koloaja. Kaen moma kotiijon.”

⁵ Kaen jegito, Poolnon soromaan utugon nama giliro gere uutanon kemero Poolwaa selianon tiwitiwilaa mon mende kolooro. ⁶ Kaen jen iigigiin “Selia somariin osaawaa me uulanawo komun balonon tama kamaan kombaa,” kaen jen akakarini iima mamboma nanji. Kamban koriga mamboma nanjito, Poolwaa selianon iwoi bologa mon mende kolooro. Kaen kolooro roromongia meleeno jegi, “Oo, eja koi mono ben ejaga koloaja.”

⁷ Malta sakasinon kouma lan un kosianon nene gawon balon koria koria ano bao bulmakao tuuna tuuna egi iini. Ii watowaa eja pongia qata Publius iwaanona ero. Balon toya iikanon koma horon nonono mirianon unij uukalen qaganon kalan koma nonono iwo ainjolon raniin ween karoombaa so keno. ⁸ Raniin Publiuswaa mananon selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanon kiro dunnondeen ero. Ero Poolnon iwaanon kema qama koolin boria wananon ama men qeangoro. ⁹ Kaen kolooro iikanondeen ji ejemba tosaana kuuya wato iikanon egiti, iyononon kaanagadeen kougi Poolnon Anutu qama kooliro qeangogi. ¹⁰ Yononon kalen kania kania mamaga nonoma iikaana kanon goda qen nonoma laligogi. Kanagen wangonon ubombaajon anini, kamban iikanon kowe qaganon kana laaligowaa iwoiyaaajon amamaanini, ii men nonoojon wangonon ang. Kian.

Malta mesaon kema Room sitinon keunin.

¹¹ Koin karoon tegoro wango mon qata “Ben Sunesune” mokoloogi. Wango iikawaa wananon sunesune benwoi qagara Kastor ano Poluks yoroo unagara menjerengon ang nani. Wango kanon Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanona karo wato kanon somongon haamoqeqe kambana ii ragi. Ii ragi tegoro unij opo sel horon mororongogi haamonon nanjoro mesaon kenin. ¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanon keuma balonon kamaan ween karoon raniin. ¹³ Rama wangonon unij opo sel horon mororongogi kema Regium sitinon keunin. Keuma en waama haamo Saut waagenga kanain qero. Qero kema ween boria woi kolooro kanon Room leegen Puteoli taombaa wango donon keunin.

¹⁴ Keuma kanon uumeleen alaurunana tosaana mokolon injiini. Injiini kokaen qisin nonongi, “Ono saanon nonowo sonda motoonggo laligowuyaga me qaago?” Qisin nonongi “Saanon,” jen yonowo laligonin. Laligonin tegoro onomesaon Room sitinon unij. ¹⁵ Uumeleen alaurunananon Room siti laligogiti, iyononon kanijiwaa buju qaa mogi. Ii moma mokolon nonombombaajon tosiannon waama (kana 43 mail kan) goman qata Apus Forum maaket iikanon kagi. Tosianon (33 mail kan) goman qata Ala miri karoon, iikanon kan mokolon nonongi aitononin. Aitonon Poolnon “Anutu dangisen!” jen mepeseen uuta qeangoro. Kian.

Poolnon Room rama Juuda ejemba uugia kuuro.

¹⁶ Room sitinon kouma kanon Poolnon miri mononon anodeen rabaatiwaaajon jen tegon mug manjaqeqe eja mononon galen men mun laligoro.

¹⁷ Kaen jen tegon mug miri iikanon raro ween karoon tegoro Juuda ejemba geria koma horon onono kan ajoroogi. Ajoroogi Poolnon kokaen injoro, “Alauruna, niinon ananaa Juuda ejemba tuunana mende qetama kazi ama onombe me ambosakonurunana yonoononga nanamemen moma laligojoni, ii mende men boliwe. Kaen qaagoto, kilen Jerusalem sitinon qelanjin noma somongon noma kapuare mirinon noongi rabe Room gawman yonoo borogianon noongi. ¹⁸ Noongi borojan men kianaana qisin gosigi qeangoro. Niinon iwoi bologa mon mende ama koomuwaa buja koloowenagatiwaa so mende kolooro. Yononon kaen iima koton isama nombombaajon mogi.

¹⁹*“Kaen mogito, Juuda jotamemeya yoŋonoŋ Judia kanon qaa ii qewagon tuarenjen anŋi. Kaen anŋi sisau koloon bimooro niinon kana monŋama mon mende mokoloon kokaen kaparan koma qisiwe, ‘Niinon saanon Room sitinon kembe Siisakinon qaana mindiŋgoro diŋgowaa.’ Kaen qisiwe wasin nongki koi kawe. Neenaa Juuda tuun yoŋonoŋ kazi ama nongito, kilen yoŋoo selegianon qaa bologa mon kuun jen onjomambaajon mende mojen. Kaen qaago. ²⁰ Anutunon eja mon koloowaatiwaa soomonŋo qaa nonono Israel nononon qaa iikawaa hona koloowaatiwaaŋon mam-boma jejeromonromon amakejon, niinon mono eja soro iwaajon ama gbadoon nongki gbado (tape) koi bosinjen. Kania kaen. Kawaajon ama kete injiima qaa qaa ama amin mobombaajon koma horon onombe koi kagi ajorojon.”

²¹ Kaen injoro moma jegi, “Judia balonon gojon qaa jen laligogito, nonoonon tere mon mende anŋi karo iinin. Kaenagadeen alaurunananon iikanon koi kagiti, iyonoononŋa mononon goo qaa buju me sundu bologa mon mende jegi monin. ²² Ii mon mende jegi moninto, uganon qaa eji, nono ii saanon mobombaajon mojon. Goonon Nazaret paati tuun iikawaa qaaya ii balon so jegi ejembanon qotogogi leele iikanon niinonŋiinon qaa mamaga jen kazi amakeju. Paati tuun iikawaa bujuya ii gejanananon kaen kemero mojon.”

²³ Kaen jen Poolnon qaa mombo jewaatiwaa kamban mon arenngogi. Ii arenngogi Juuda ejemba jaasoononon kamban iikanon kan Pool miri raroti, iikanon ajoroogi. Ajoroogi umugawodeen kanain Anutu bentotonaa kania jen asarin laligoro goman tiro. Jiisaswaa kania moma yagon moma laarin uuwoi mesaowutiwaaŋon kaparan koma uukuuku men onoma laligoro. Wala Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yoŋoonon Buju Tere weenon qaa iikanonadeen kanain Jiisaswaa kania inisaama iikanon qendeema nanon jen laligoro. ²⁴ Buŋa qaa kaen jen laligoro tosanon uuwoi mesaon moma laarigito, tosanon ii mende moma laarin tompin laligogi. ²⁵ Anŋia uumotoon mende ama aon batugianon roromonŋo tuun woi koloon deembombaajon anŋi. Deembombaajon anŋi Poolnon qaa kokaenagadeen injoro, “Unŋa Toroyanon qaa mon gejatootoo eja Aisaiwaa uutanon sanŋe qero ambosakonurugia injoroti, ii mono onoo saregiaga tororo jero. ²⁶ *Aisaianon qaa ii kokaen jerota eja,

‘Gii mono ejemba tuun koi yoŋoonon kema kokaen injona mobu:

Ono gejagia ama qaa onanon momago kania moma bimbimon kilen mende moma asariwuya.

Jaagianon uun iwoi onanon iimago kania iima bimbimon kilen mende iima kotowuya.

²⁷ Ejemba tuun koi yoŋoo uugianon mono kotiin gojoma eja.

Geagianon qaa moma bimbimon jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende koloowuyagati een, mono jaagianon iwoi saanon iima koton geagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleenŋi niinon ii saanon men qeangon onombenaga.’ ”

²⁸ Poolnon qaa ii jendaboron kokaen injoro, “Kawaajon ono mono qaa kota koi saanon moma yagowu: Anutunon hamoqeqewaa Buŋa qaaya ii mono waba kantri yoŋoonon ano kembaa. Yoŋoonon keno yoŋonoŋ ii saanon geja ama mobuya.”

²⁹ (Poolnon kaen jendabororo Juuda yoŋonoŋ anŋiodeen geriawo jenonkooli ama niinonŋiinon amigi uma kamaan ano mesaon kenŋi.)

³⁰ Poolnon iyanjaajon miri mon tatawaga sewana men iikawaa uutanon gbani woi kuuyagadeen en laligoro. Iikanon laligon ejemba daen yoŋonoŋ iibombaajon kagiti, iinon ii kuuya saanon koma horon onoma laligoro. ³¹ Awasankaka qaganon nama Anutu bentotonaa kania jen asarin uukuuku men onoma laligoro. Pon Jiisas Kraist

* 28:19: Apo 25.11 * 28:26: Ais 6.9-10

moma mubutiwaajon Anutu hamoqeqewaa kania kuma onoma laligoro. Kaen laligoro mononon mende qotogon muro laligon kouma laligoro. Kian.

Room Tere Poolnoŋ Room yoŋoo Tere ano. Jen-asa-asari

Room sitinoŋ gadokopa laligogi uumeleen tuuŋa tuuŋa yoŋonoŋ batugianoŋ siinŋserereŋ qeŋ deema laligogi. Juuda toŋianoŋ uugia meleema Juuda nanamemenonŋ ano Kana qaanonŋ qokotaanŋ Anutuwaŋa aiweseya selegianoŋ kotoŋ oro mende neŋ laligogi. Waba kantriwaŋa uumeleen tuuŋ yoŋonoŋ Anutuwaŋa kalenŋmoriaŋanoŋ qokotaanŋ Anutuwaŋa Kana qaa baatanonŋ mende kema sewanŋqaari qaganonŋ ŋiŋgiŋgo afaanŋonŋ ambombaajonŋ mogi. (6.15) Anutunonŋ Juuda kanageso honŋa gema unuŋ kitigianoŋ waba ejemba onŋono buŋaya koloogiti, iikawaajonŋ jomoma mepaegonŋ onŋonŋi. (11.18-20) Kaenŋ ama Juuda uumeleen yoŋonoŋ ŋiligia walaga kaanŋagadeenŋ otaagitiwaajonŋ ama jejewili ama onŋoma laligogi. Juuda tuuŋ yoŋonoŋ waba kantriwaŋa uumeleen alaurugia sureenŋ onŋoma Juuda ŋiligia mende otaagitiwaajonŋ ama qaagia totoronŋkota jenŋ teŋonŋ sewanŋqaari laligogi. (2.17-20; 14.3)

Mindirinŋ onŋomambaajonŋ Poolnoŋ tuuŋ woi yoŋoojonŋ gejanono qaa aŋa aŋa onŋ onŋomakeja. Juuda yoŋoo kanagia inŋisaano (2.21-27) waba kantri yoŋonoŋ aiŋsoogi. Qaa waŋa kokaenŋ inŋijoro, “Jiisŋas moma laarininŋ Anutunonŋ momalaarinana iima qaanana jenŋ tegoro solanŋaniwona. Kana morota monŋ mende eja.” (1.17) Waba kantri ejemba sewanŋpirinŋgia qetegowaatiwaajonŋ kanagia inŋisaama kokaenŋ inŋijoro: “Anutunonŋ onŋoanŋiaŋa awaagiaajonŋ ama qaagoto, iyanŋaa kianŋkomuyaajonŋ ama onŋo meweenŋonŋ onŋono. (11.30-32) Kawaajonŋ mono kaparanŋ koma Kana qaa teŋ koma laligowu. (7.12-24) Korebore ŋiŋgiŋgoŋgowaŋa kasa gbadononŋ laligonŋ tiwilaawombaajonŋ anŋonto, (3.23; 5.12) Anutunonŋ iyanŋaa irinŋonŋsoonŋanoŋ kamaawaatiwaajonŋ ama Kraist wasiro. (5.8-9) Unŋa Toroyanoŋ metogonŋ ŋiŋgiŋgoŋgowaŋa kuanŋkoomuwaŋa ku-usunonŋga isama nonombaa. Kawaajonŋ ŋiŋgiŋgoŋgowaŋa nanamemenŋ mesaonŋ (6.11-14) mindirinŋ jopagonŋ aonŋ gadokopa yoŋoo batugianoŋ gadokopa kaanŋa mende laligowu.” Gejanono kaanŋa onŋono onŋonŋ onŋonŋ teŋ koma mindirinŋ laligogi. Poolnoŋ kambaŋ mutuya Room keno nanŋonŋ mugŋi toroqenŋ Spein kantrinonŋ kemambaajonŋ moma kaenŋ ooro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 7 ii kokaenŋ:

Jen-asa-asari qaa ano qaa waŋa 1.1-17

Kuuyanonŋ ŋiŋgiŋgoŋgowaŋa hamoqeqewaajonŋ amamaajonŋ 1.18-3.20

Anutunonŋ hamo qeŋ nonomakejiwaŋa kania 3.21-4.25

Kraistwo laaligo dologaa kania 5.1-8.39

Israel yoŋonoŋ Anutuwaŋa roromonŋgo areŋnonŋ laligoju 9.1-11.36

Uumeleenŋ nonoo ŋili nanamemembaa qaa 12.1-15.13

Qaa tetegoya ano aŋaa yeizozo qaaya 15.14-16.27

¹ Pool nii Jiisŋas Kraistwaŋa gawonŋ meme ejaŋa ano Room uumeleen ejemba onŋowo qaa aminŋ mobombaajonŋ kanŋ tere koi oojenŋ. Anutunonŋ noono wasiwasi eja aposol koloojenŋ. Anutunonŋ Oligaa Buŋaya jenŋ seimambaajonŋ meweenŋonŋ nonota laligojenŋ.

² Anutunonŋ oyamboyanŋ laligowombaa Oligaa Buŋaya ninisaambaatiwaŋa qaaya ii waladeenŋ somonŋonŋ jero gejatootoo ejembanonŋ moma Buŋa Tere toroya iikanonŋ oogita eja. ³ Oligaa Buŋawaa kania ii iyanŋaa meria Jiisŋas Kraist. Iinonŋ balonŋ eja kaanŋa kinŋ Deiwidwaŋa gbiliuruta yoŋoononŋga kolooro.

⁴ Siwe eja kaanŋa Unŋayanoŋ solanŋa toroya kolooro. Anutunonŋ ii menŋ gbiliro koomunonŋga waaro ku-usunonŋonŋ asuganonŋ asugiro. Anutunonŋ iikaanŋa kanonŋ iyanŋaa Meria koloojiwaŋa qaaya ii jenŋ kotiinŋ kuunŋ muro. Poŋnanana kania kianŋ. ⁵ Kraistnonŋ gawombaa honŋa kokaenŋ koloowaatiwaajonŋ moro: Nonononŋ waba kantria kantria

liligon Jiisaswaa qata batugianon jen seinin moma uugia meleema moma laarin mun qaaya ten koma laligowu. Kawaajon aposol gawona ano kalenmoriaña ii nonono men laligojon. ⁶ Anutunon ejemba Jiisas Kraistwaa buna koloon laligowutiwaajon onoonoti, Room onjo kaanagadeen iyonoo batugianon laligoju.

⁷ Uugia meleema Room sitinon laligojuti, niinon kuuya onoojon tere koi oojen. Anutunon onjo iyanaa ejemba soraaya laligowutiwaajon onooma jopagon onomakeja. Anutu Manjana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmoriañ ononi luaenon laligowu. Kaen gama koolinkejen.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen gama kooliro:

⁸ Gomaña gomaña kuuya yononon Room onoo momalaarigaa sunduya jegi momakejen. Kawaajon qaana kanain Jiisas Kraistnon nemun koma nono kuuya onoojon ama Anutuna dangisen jenkejen. ⁹ Niinon uusiihna kuuya Anutuwaa gawonon ama welen qen Meriaa Oligaa Buna jen asarinkejen. Iikanon suulan onjo romonjon onomakejeni, ii Anutunon nanjon jenkeja.

¹⁰ Kamban so kokaen jen gama koolinkejen, “Oo Anutu, niinon Room yonoonon kemambaaajon moma kamban koriga mambonjen. Kawaajon mono siingaa so jena kana kolooro kamban kokaamba saanon kemaña.” ¹¹ Injiima momalaarigianon kotii-waatiwaajon moma saanon gawon memewaa momo kalen mon onomaña. Kawaajon kamban mutuya onoonon kan injimambaaajon awelegon laligojen. ¹² Kokaen ambombaaajon awelegonkejen: Niinon injibe metulangon nii ano onjo nomaen moma laarinkejon, ii amin moma uunon nanjon keraqeeango qen aowona.

¹³ *Oo uumeleen alauruna, onjo mono kokaen romonjon laligowu: Niinon waba kantri tosia yonoo batugianon liligon uugia kuun onombe meleengiti, iikawaa so onoo batugianon kaanagadeen hona kolooro iimambaaajon mojen. Kawaajon kamban mamaga onoonon kusu kamambaaajon aren ama laligoweto, iwoi tosanon mono kambaña kambaña somonjon nono amamaawe. ¹⁴ Anutuwaa jaanon tosa kokaen en nonja: Ejemba tuun kania kania ilaan onomambaa qaayanon mono noo qananon eja. Ejemba momogiawo ano lalabubuya yonoo welenqeqegia mujon koloojen. Mindimindiri qaa Griik mojuti ano qanda* laligon iyangiaa qaagianon irikawaraka jenkejuti, ii kuuya ilaan onomambaaajon mojen. ¹⁵ Kaen moma Oligaa Buna ii Room siti onoojon kaanagadeen jen asarimambaaajon afaangon gegerere amakejen. Kian.

Oligaa Bunawaa ku-usunja kokaen:

¹⁶ *Anutuwaa ku-usunanon anana kuuya men letoma nonono kamban kokaamba Siwewaa buna koloojon. Juuda nononon wala uunana meleema ii moma laarinin ano nonoo gemanananon kantri tosaña yononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengi. Kawaajon Anutunon ku-usunja Oligaa Bunanon ano ejiwaajon ii gamugamu mende amakejen. ¹⁷ *Oligaa Bunanon mono solanja koloowombaa kania ninisaamakeja. Buna qaa mon kokaen oogita eja, “Solanja kolooji, iinon mono momalaarinanon nemun kono kotiin laligon ubaa. Qaa iikawaa kania ii kokaen: Nono Anutu kanain moma laarinin momalaarinana iima qaanana jen tegoro solananinin ano namonon laligowonatiwaa so toroqen moma laarin mun jaayanon solananinkebona.” Kian.

Ananaa singisongonanaajon Anutuwaa irinja soomakeja.

¹⁸ Saanon solananiwonagato, ejemba qaa hona nanamemengianon kojangin sisau menkejuti, Anutunon ii Siwenon eukanona uun iiro mende sokono irinja soomakeja. Ejemba iikaana kuuya injiima anjonjoragia qetama siligia bologaaajon ama kazia

* **1:13:** Apo 19.21 * **1:14:** Qanda, Koon qaanon bus kanaka, ejemba duuyanon iyangiodeen tompin laligon momo mirigia qaa lalabubu laligogi. * **1:16:** Maak 8.38 * **1:17:** Hab 2.4

injisaamakeja. ¹⁹ Ii kokaembaajon: Anutuwaa kania moma kotowombaa so kolooji, ii mono anjo injisaama onono batunananon asuganondeen erota momakeju.

²⁰ Anutuwaa laaligoya mende iimakejonto, ku-usuna ii Siwe namo mokoloon oroma iikanona kanain qendeema laligon kouro kamban tetegoya qaa asugin enkeja. Kawaajon Anutuwaa borotereya tororo iinin ben akadamyawo koloojiwaa kanianon mono saanon moma kotowonatiwaa so kolooja. Kawaajon ejembanon iwoi mononon mondon iyangiaa qaagiaa kitia nangon jewombaaajon amamaankeju. ²¹ *Anutuwaa kania moma koton laligogito, kilen "Iinon bennanaga," kaen mende jen ii mende mepeseegi qabunaya batugianon mende kolooro. Kaen mende kolooroto, qaa omaya lansan romongogi momogianon looriro moto koloogi. Uu momakootogia qaa iikanon mono umun koma pangaman mero tintuan laligoju. Kawaajon "Anutuwaa kania mende mojon," jen mondomondo lan анги mende sokonja.

²² "Momakooto ejemba laligojon," jen selegia menj uma laligogito, iikaana kanon ejemba uugia qaa kolooju. ²³ *Anutu qabunaya asamararanawo kamban tetegoya qaa laligon ubaati, ii mende mepeseen waeya mende menj laligogito, ii mesaon tando lopion ano borosowo una tosaana kuugi. Tando lopion sogogi kaitanigianon eja koomuyaa so kolooju. Una tosaana megii koon, oro ano namonon bagianon koma kondondongonkejuti, iyonoo so kolooju. Yononon ii usugon ben kaana mepeseen onoma laligogi.

²⁴ Kaen ama laligogitiwaaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa uugiaa siinj kombompana tondu otaan serowilin ama iyangiaa selegia gamu qen menj kamaan aon laligoju. ²⁵ Anutuwaa qaa hona mesaon kitianon qaa qolonmolongoyanon qokotaagi. Mokomokoloo Toya onanon mende goda qen welenja mende qen laligogito, iwoi mokoloroti me iyangiaa borogianon megiti, iikawaa siina kolooro moma borotere yonoo waegia menj mepeseen onoma laligogi. Iikaana laligogito, nononon mokomokoloo Tonana ii kamban tetegoya qaa mepeseenkebona. Qaa ii onanon.

²⁶ Kaen ama laligogitiwaaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa siingia kombompana gamuyawo ii tondu otaan kokaen анги: Yonoo embaurugianon loemba kana dindina mesaon iyangiodeen meleema agimin aon laligogi. ²⁷ Eja yononon kaanagadeen embawo agimin aon laaligo mesaon dogogi. Serowilin ambutiwaa siingia kombompana ii eja batugianon horon aon mogi geriawo kolooro angiodeen meleema agimin aon angonjoragiawo koloon laligogi. Dogon jeubaba laligogitiwaa irona ii Anutunon sogianon meleema onono qagianon uro boligi.

²⁸ Anutuwaa kania moma kotowombaaajon mogi kamaanqeqeta kolooro mesaogi Anutunon mono kaaniadeen ii gema unuro iyangiaa roromongogia doogoyanon galen koma onono nanamemen gamuyawo ama menj laligogi. ²⁹ Nanamemen doogoya ano sili bologa kania kania iikanon uugia saa qero kokaen amakeju: Iwoi otoko ama nen mewombaaajon koposongon angomokolon amakeju. Tosaana yonoonon iwoiwaajon goronkiki amakeju. Ejemba unugi komunkeju. Angowowo ama tosaana tiligon onomakeju. Ejemba tosaana konjilin qaganon bologa ama onombomaaajon momakeju. Ejemba gejagianon qaa sane анги kemero dimbonawo juma kemakeja.

³⁰ Gemageqe qaa jenkeju. Anutuwaa yon jenkeju. Sili bologa geriawo tenj koma otaankeju. Jaba-arambaran ama selegia menj umakeju. Selenon kuukuu ano sili bologa morota morota mokoloonkeju. Nemunman qaagia mende tenj komakeju.

³¹ Momogia mende tooro uugia qaa laligon qaa lan somongon mende otaankeju. Ala-ala mende ama tosaana yonoojon wosomomo mende moma kere menj onomakeju.

³² Anutunon kana dindina kokaen jenj kotorota eja: Ejemba bologa kaana amakejuti, iyononon mono koomu kotakotaa bunja koloowutiwaa so kolooju. Yononon jenjkotoo

* **1:21:** Ef 4.17-18 * **1:23:** Dut 4.16-18

ii moma asarijuto, kilen iyangio bologa ii amakeju ano iikayadeen qaagoto, tosonian kaanja anji ii “Saanon!” jen wambelaan nanjon onjmakeju. Kian.

2

Anutunon qaanana gosin dindinagadeen jen tegonkeja.

¹ *Oo alana, gii tosia yonoo qaagia jen tegonkejan me qaago? Gii tosaan yonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen iikayadeen amakejan. Kawaajon alagaa qaaya mon jen tegojani een, mono geengaa qaa kaanagadeen jen tegona iikawaa ironjon mono geengaa qaganon ubaa. Kawaajon uuta me kamaanqeqeta koloojani, ii kilen mono iwoi monjon monjon geengaa qaawaa kitia nanjon jemambaajon amamaankejan. ² Ejemba nanamemen bologa kaanja amakejuti, Anutunon iyonoo qaagia qaa honaa so gosin jen tegonkeja, ii mojon.

³ Kawaajon nomaen romonjon? Gii namo ejaga ano kilen iwoi kaanja amakejuti, iyonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen iikayadeen ana sokonja me qaago? Anutunon qaaga gosin jen tegon irona meleema gono hona goo qaganon ubaa. Anutuwa jaanon mende kokomomola men asanowaga.

⁴ Anutunon njala men nonoma kilenananaa irona ulanawo mende meleembaato, mamboma moma mokosinjonkeji, qaa iikawaajon jejewili anjan me? Anutunon uuawagaya qendeema uuga meleembagatiwaajon horon gomakeji, iikawaajon tompin laligowabo. ⁵ Gii gejaju ama uuga mende meleembagati een, iikaanja kanon Anutuwa jaanon kokomomola mende mewagato, irinjonsoonjon mono goo qaganon sein ubaa. Kazi kambanjon kan kuuro qaanana dindinagadeen jen tegowaa. Irona meleema nonombaati, kamban iikanon irinjonsoonja mono asuganon ninisaano iima mbonja.

⁶ *Anutunon mono “Nanamemenanaa so motomotoon ananaajon kitia meleema nonombaati,” ii kokaen: ⁷ Anutunon qabunaya nonombaatiwaajon mamboma akadamunanawo koloowombaaajon kaparan koma pondan nama gawon awaa awaa men laligojoni, ananaajon laaligo kombombanja nonombaa. Ii nonono kamban tetegoya qaa oyanboyon laligon ubonja. ⁸ Iikaanja laligon ubonato, ejemba iyangiaajonadeen romonjon kirinjaba men Bunja qaa hona gema qen qaa bologa otaankejuti, Anutuwa irinjon mono iikawaajon soono uugereya ano qagianon ubaa. ⁹ Uugereya ii wala Juuda nonoo qanananon uro nonoo gemanananon kantri tosaan kaiyaka bologa amakejuti, kuuya iyonoo qagianon kaanagadeen uro siimbobolo kakasililin moma laligowuya.

¹⁰ Kaen laligowuyato, Juuda ano nonoo gemanananon kantri tosonian kaanagadeen uugia meleema kaiyaka awaa amakejuti, Anutuwa akadamuyanon mono kuuya ananaa qanananon uro qabunja nonono luaenon laligowonja. ¹¹ *Anutunon ejemba tosaan mende ninisoron tosaan mende sureen onjmakejato, so motoonjonon gosin nonomakeja.

¹² Iikawaa kania ii kokaen: Kantri tosaan yononon Anutuwaanon Kana qaa mende weenjon moma singisonjo lan amakejuti, iyononon mono korebore tompin laligon tiwilaawuya. Juuda nononon Anutuwaanon Kana qaa weenjon moma kilen singisonjo amakejoni, Anutunon mono qaa iikawaa so kuuya gosin nonoma qaanana jen tegowaa. ¹³ Ejemba Anutuwaanon Kana qaa een momakejuti, iyononon Anutuwa jaanon solanja mende kolooju. Qaagoto, Kana qaa ten koma otaankejuti, Anutunon mono iyonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ¹⁴ Kantri tosonian Anutuwaanon Kana qaa mende men laligojuto, tosonian kilen tondu iyangiaa aingiaa so romonjon

* 2:1: Mat 7.1; Luuk 6.37 * 2:6: Ond 62.12; Gba 24.12 * 2:11: Dut 10.17

amakeju. Anutuwaa kana qaaya mende mojuto, kilenj momogianonj jen kotonj onono Anutuwaa kana qaawaa so ama iikawaa baatanonj laligoju.

¹⁵ Kaanja laligojutiwaa kania ii asuganonj asuginj kokaenj eja: Anutunonj ejemba mokoloonj nonoma iikanonj Kana qaayaa jenjkootoya ii kuuya ananaa uunananonj anota eja. Kawaajonj Anutunonj qaaya jen sane amakeji, ii waba kantri yonononj kaanagadeenj momakeju. Ii uugiaa gejianonj mogi qaagia injijoro Anutuwo ororonj momakeju. Anutunonj uumomo ononoti, iikanonj kambanj tosaanonj qaa jakeyanonj ama kuunj onono moma bolinkeju ano kambanj tosaanonj qaagia nanjonj jero moma qeangonkeju. ¹⁶ Oligaa Buja jen asarinkejenj, iikawaa so kambanj somatanonj kokaenj kolowaa: Kraist Jiisanonj Anutu ilaanj muro ejemba ananaanonj qaa aasangoya aasangoya gosinj jen tegonj nonombaa. Kianj.

Kana qaa iikanonj kaniaanana nomaenj ninisaanja?

¹⁷ Gii geengaa qaga Juuda ejaga qama Kana qaanonj hamo qen gombaatiwaaajonj moma laarinj “Anutuwaa buja koloojen,” jen selega mepeseena sokonja me qaago?

¹⁸ Gii Anutuwaa jetaa so laaligowaa qaaya moma sorogonj laligojanj. Anutuwaa Kana qaa kuma gongitiwaaajonj ama kana awaa soro otaamambaajonj jen qaa kuuya gosinj honja ano qolonjmolongoya mendeemakejanj. ¹⁹ Gii “Saanonj jaagoo ejemba ala ilailaagia koloonj unuamaña,” jen awelegonj aonkejanj. Pangamanonj laligojuti, ii menj asarinj onjombagatiwaa so awasankaka koloojanj.

²⁰ Kaenj koloonj kokaenj jenkejanj, “Kana qaa kuma nongita momakooto mokoloonj qaa honjaa kania modaborojenj.” Kaenj jen afaangonj kokaenj jenkejanj, “Nii saanonj ejemba momogia qaa yonoo boigia koloomaña. Saanonj naambora yonoo qaqazugia koloonj kuma onjomakemaña.” ²¹ Kaenj jen tosaanja kuma onjoma naambaajonj geengaa mende kuma aonkejanj? “Yongoro mende mewa,” jen ejemba uugia kuunj onjmakejanto, geengoo yongoro meme koloonj mende sokonja.

²² “Serowilinj mende amba,” kaenj injijona mogito, geengoo serowilinj anjanj me qaago? Tando lopionj sisi menj onjmakejanto, kilenj geengoo jiwowonj jigononj uma iwoi anjonj koma leinj qen menkejanj. Ii mende sokonja.

²³ Anutuwaanonj Kana qaawo laligojaniwaaajonj selega tondu menj umakejanto, geengoo ii waleema iikaanja kanonj Anutuwaa qabunaya menj kamaanj ama laligona gamuyawo koloonkeja. ²⁴ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja, “Onoo siligiaajonj ama waba kantri kanageso yonononj Anutuwaa qata mepaegonj batugianonj mepaqepae amakeju.”

²⁵ Anutuwaanonj Kana qaa otaanj laligojani eenj, Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogiti, iikanonj mono ilaanj gono sokonja. Ii sokonjato, kana qaa waleema singisonjgo amakejani eenj, mono aiweseya mende memetaa taniñaenj koloonj eenj tondu laligojanj. ²⁶ Tosianonj Anutuwaa aiweseya selegianonj mende kotogi kilenj kana qaawaa jenjkootoya otaanjkejuti eenj, Anutunonj aiwese ii selegianonj ejiwaa so kaanja injiuro sokonja.

²⁷ Iikaanja injiuro yonoononga monjonj saanonj Kana qaawaa so goo qaaga toonj gosinj jen tegoro kamaawaa. Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogi Kana qaawaa waja motomotoonj moma anjonj koma laligojanto, ii waleema singisonjgo amakejaniwaaajonj ama kamaawaa. ²⁸ Eja monjonj selenondeenj Juuda ejaga kolooji eenj, iinonj mono Juuda eja honja mende kolooja. Kaanagadeenj Anutuwaa aiweseya selianondeenj kotogi yangisenj amakejuti eenj, ii mono aiwese omayaa, honja qaa.

²⁹ *Honja qaagoto, eja monj uutanonj Juuda ejaga kolooji, iinonj mono Juuda eja honja kolooja. Kaanjadeenj Anutunonj uunana qosoma Unaya Toroya iikanonj ano laligoji, iikanonj mono aiwese honja kolooja. Kana qaawaa waja otaanj eja selia kotogi balonj

* 2:24: Ais 52.5 * 2:29: Dut 30.6

ejembanonj mogi umakejato, Anutunonj aiweseya uunananonj nanjiwaajonj moro uro mepeseen nonomakeja. Kianj.

3

Anutunonj qaaya pondan otaankeja.

¹ Kaen ero Juuda ejemba laligojonj, iikanonj mono nomaen ilaan nononaga? Anutuwaai aiweseya selenananonj kotogiti, iikawaa honanonj mono nomaen koloon nononja? ² Honanonj mono laaligo kuuya kanonj mamaga koloon onanonj ilaan nonomakeja. Iikawaa qaaya mutuya ii kokaen: Anutunonj Buja qaaya nonono ananaa buja kolooro laligojonj.

³ Kaen laligojonto, ananaanonga tosonianonj Anutu mende moma laarinj munj laligogi nomaen ama onombaa? Yangisenj laligogitiwaa ironja meleema mono nomaen ama nonombaa? Uujopaya somonjonj anjonj kono omaya koloowaa me nomaen? ⁴ *Ii qaago totoon! Anana koreboreyanonj ejemba qolonngoya koloojonto, Anutunonj honja toontoonja kolooja. Anutuwaai kania ii Buja Terenonj kokaen oogita eja,

“Qaa Jakeyanonj ama qisinj gongji qaagaa kitia jenj asarinj iikanonj dindina koloon haamo ama onoma namba. Goo kaniaga kaanja mokoloon nanjonj jewuya.”

⁵ Anana nanamemenj doogoya otaaninj Anutunonj qindingonj nonono iikanonj nanamemenja dindinanonj asuganonj asugiji eenj, anana qaa iikawaajonj mono nomaen jewonaga? Nii qaa ii namo ejemba momonanaa so kokaen jejen: Anutunonj ironja meleeno irinjonsoonjonj qanananonj uji, iwaa momoyanonj kaen dogoja me qaago?

⁶ Qaago, ii mono kozigenj! Anutunonj doogoya koloonagati eenj, iinonj gomanja gomanja ananaa qaanana mono nomaen gosinj tororo jenj tegonaga?

⁷ Niinonj eja qolonmolongoya koloowe Anutunonj qaaya honja iikanonj mindinonj nono iwaa qabunayanonj iikaen asuganonj kolooja. Kaen kolooro niinonj singisonjo am-beti, Anutunonj iikawaa qaaya mono nomaembaajonj jenj tegoja? Nomesaoro neenaa jaajaa laligowe sokonaga me qaago? Qaayanonj mono mende loorinj kamaawaa.

⁸ Mono kokaen jeninj sokonaga, “Nono saanonj bologa toroqenjinj Anutunonj ii mindinoro sili awagaa honanonj asugiro qaayanonj qabunayawo koloowaa.” Tosianonj nonoojonj qaa sologenj kaen jenj toroqenj kokaen jenjkeju, “Poolnonj qaa kaen jenj iikawaa so lanj amakeja.” Kaen ama jegitiwaa qaaya ii Anutunonj gosinj sogianonj jenj tegon onombaa, ii mojenj. Kianj.

Ejemba monjonj solanja mende kolooja.

⁹ Qaa kaen aminj moma ii nomaen jenj tegowonaga? Juuda nonononj kantri tosaanja unjuugun Anutuwaai jaanonj dindina koloojonj me qaago? Qaago totoon! Iikawaa qaaya mono waladeen kokaen jenj kotiininj: Juuda me kantri tosaanja koloowonagati, anana korebore singisonjo aninj kokosiinj nonono laligojonj. Kawaajonj selenana menj ubombaajonj amamaankejonj. ¹⁰ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenonj kokaen oogita eja,

“Monjonj monj solanja dindina mende totoon kolooja.

¹¹ Mombaa utanonj momo mende koloon asariro tondu laligoju. Monjonj monj Anutu mokoloomambaajonj mende kaparanj komakeja.

¹² Qaagoto, kuuyanonj mono kana uugunj sisau laligoju.

Koreborenonj mono bolinj Anutuwaai jaanonj anjonjoragiawo kolooja. Awaa koloonkeji, motoondago monj ii mende totoon mokoloojenj.

¹³ *Neselangianonj anjomokolonj amakeju.

* **3:4:** Ond 51.4 * **3:10:** Ond 14.1-3; 53.1-3 * **3:13:** Ond 5.9; 140.3

Nengbaogbaogianon qasiriwaa ron kaanja aantama nano koomuwaa kanjaruga kaanja iikanon ejemba lan tiwilaan onjmakeju. Qaa bologa ii qatowaa jeta nomben warabe kaanja buugianon saa qen ero jegianon ejemba tondu injinkeju.

14 *Qaa kowoga seiyawonon mono buugia saa qero ejemba tondu qasuaan onjmakeju.

15 *Ejemba tondu unun sagia molaawutiwaajon kanagianon kike uulanawo kema kankeju.

16 Nanamemengiaa kania dogoro laligojutiwaa aiwesegia kokaen kolooja: Daen daen liligonkejuti, iikanon mono kondemondoen angi ejemba uugianon bolin koboankeja.

17 Luaenon laaligowaa kania ii mende moma koton yagoju.

18 *Anutu goda qewombaa qaaya ii uugianon mende eja. Jeta uuguwubotiwaajon keegia mende moma een lan laligoju.”

Anutuwaanon qaa kaen eja.

19 Anutunon Kana qaa kokaembaajon nonono, ii mojon: Kana qaa kuuya kanon goman so somonjon nonomakeja. Anana qaa kawaa baatanon kema ten koma laligonin sokombaa. Mende ten kombonati een, Anutunon mono irona meleema nonono tiwilaawona. Kawaajon sombunana moma mondomondonana mesaon qaanana bogoro laligon ten koma munin sokombaa. Anutunon ejemba kananana kaen ninisaanota eja.

20 *Kana qaanon somonjon nonomakejato, nono kuuya ii otaa-wombaaajon amamaankejon. Anutuwaanon Kana qaanon singisongo-nana men asugiro iima saanon moma kotowonato, kana iikanon Anutuwa jaanon solanja koloowombaaajon amamaawona. Kian.

Solanja koloowonatiwaa kania ii momalaari.

21 Nononano amamaankejonto, Anutunon Kana qaa otaan solanja koloowonatiwaajon ii mende jeroto, kana morota kokaen arengon jerota eja: Anutunon anjo qaanana jen tegoro iwaa jaanon solananiwona. Anutunon qaa ii Mooses ano gejatootoo ejemba yonoojon injisaano nangon jen Buja Terenon oogita kamban kokaamba asuganon asugiro mojon.

22 *Kawaajon kanona me kanona anana Jiisas Kraist moma laarijoni, Anutunon mono kuuya anana qaanana jen tegoro solananiwona. Ejemba tuun morota morota anana Anutuwa jaanon ororon koloojon. 23 Ejemba kuuya anana singisongo ama Anutuwa asamararajaajon amamaajon.

24 Ii amamaajonto, Anutuwa kalenmoriananon kolooro Kraist Jiisasnon downana mero. Anutunon kalen iikawaajon ama qaanana jen tegoro solananiwona. 25 Wala singisongo ama laligogiti, Anutunon ii moma mokosingon irona uulanawo mende meleema onono. Ii mende meleema onoma iyanaa nanamemen solananon asuganon asugiwaatiwaajon moma Kraist Jiisas siimolon oro kaanja kolooro qegi komuro Anutuwa jaanon koma konjoratin nonombaatiwaa kania kolooro. Saya molaaroti, ii moma laarinin iikaanja kanon singisongonana songbama mesaoro solananiwona.

26 Kania ii kamban kokaamba asuganon asugiwaatiwaajon moma Jiisas kaen ama muro. Anutuwa nanamemen solanja ii kokaen: Anjo solanja kolooja ano monjon Jiisas moma laariji, mono iwaa qaaya jen tegoro solananiinkeja.

27 Kaen kolooro mono naambaajona selenana men ubonaga? Iwoi mombaajona ama qaago toton. Kana qaa otaan solanja koloowombaaajon ii amamaajon. Kaanja kanon solanja mende koloowonato, Jiisas moma laarinin Anutunon niniima qaanana

jen tegoro solananiŋkebona. ²⁸ Qaa koi jen tegon kota kokaen jen kotiijon: Kana qaa otaankejonjwaajon qaagoto, Jiisas moma laarin mujonjwaajon ama Anutunon qaanana jen tegoro solananiŋkebona. ²⁹ Anutunon Juuda nonoo Anutunanagadeen mende kolooja. Mono kantri tosaana yonoo Anutugia kaanagadeen kolooja me qaago? Mono yonoo Anutugia kaanagadeen kolooja.

³⁰ *Anutunon motoonngo kolooja. Kawaajon selenana kotogi laligojoni, nononon moma laarin munin men solananiŋ nonomakeja ano selegia mende kotogi laligojuti, ii kaanagadeen moma laarin mugitiwaajon ama men solananiŋ onomakeja. ³¹ Moma laariwutiwaa qaa jen kanon kuun onoma iikaana kanon Kana qaa men kamaan anin omaya koloowaa me qaago? Ii kozigen qaagoto, Anutuwaanon Kana qaa ii mende gewagonkejonto, ii men kotiinkejon. Kian.

4

Aabrahamnon Anutu moma laarin solana kolooro.

¹ Nono bemunjalenana Aabrahambaa kaniaajon nomaen jewona? Iinon Anutuwaa kania nomaen mokolon iwaa jaanon solana kolooro? ² Onanon, Anutunon iwaa qaaya ii nanamemenawa awagaajon ama jen tegoro solananiŋaga een, iinon iikawaajon saanon selia men unagato, ii Anutuwaa jaanon qaago. ³ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja, “Aabrahamnon Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.” Qaa kaen eja.

⁴ Qaaya ii mono kalenga jen tegoro solananiroto, mononon gawon mero galenanon tawaya kalenga qaagoto, gawon menkejiwaa so iima gosin tawaya munkeja. ⁵ Balon galenon kaen munkejato, Anutunon angonjora ejemba ananaa qaanana jen tegoro solananiŋkebona. Kawaajon mononon oyanboyon koloomambaajon gawon mende men Anutu een moma laarin muji, Anutunon mono momalaaria ii iiro sokono qaaya jen tegoro solananiwaa.

⁶ Deiwidnon kaanagadeen qaa kawaa kania nanon qaa kokaen ninisaama jero, “mononon oyanboyon koloomambaajon gawon mende mero Anutunon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro, iinon mono simbawonawo kolooja.” ⁷ *Kaen jero qaaya ii kokaen oogita eja,

“Ejemba Kana qaa waleengi Anutunon singisonngogia mesaon koma konjoratiro laligojuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁸ Pononon mombaa singisonngoya songbama iiro sokono irona qaganon mende ano ubaati, iinon mono oyanboyonawo kolooja.”

Qaa kaen eja.

⁹ Anutunon oyanboyon koloowombaa kania kaen ninisaama Anutuwaa aiwese-nanawo nonoojonadeen jerota eja me qaago? Kian qaago. Ii mono kantri tosaana aiwesehia qaa yonoojon kaanagadeen eja. Nononon kokaen jen oodaborojon, “Aabrahamnon Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.”

¹⁰ Mono naa kambanon iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro? Anutuwaa aiwesehia selianon kotogi laligoroti, kamban iikanon qaagoto, wala een laligoroti, Anutunon mono kamban iikanon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

¹¹ *Wala een laligon Anutu moma laariro qaaya jen tegoro solananiro. Kawaa gematanon sokonotiwaa aiwesehia ii selianon kotowutiwaajon jero mungen aasoya kaana kolooro. Kaen kolooro iwaa gematanon Anutuwaa aiwesehanawo mende laligon moma laarin munin momalaarinana iiro sokono qaanana jen tegoro solananiwonati, Aabrahamnon kuuya ananaa wanjalenanaga kolooro. ¹² Wanjalenanana iinon een laligon kamban iikanon uuta meleema Anutu moma laarin laligoroti,

* **3:30:** Dut 6.4; Gal 3.20 * **4:3:** Jen 15.6; Gal 3.6 * **4:7:** Ond 32.1-2 * **4:11:** Jen 17.10

nono aiweseenanawo iwaa so ama laligojon. Anutuwaa aiweseenanawo laligon uu-nana meleema laligojoni, mono nonoo wanjalenana kaanagadeen kolooro. Aiwese koton nonongi een lan mende laligojonto, Aabrahambaa kana lasuya otaan moma laarinkejon. Kian.

Anutuwaanon soomongo qaa moma laarinin honawo koloowaa.

¹³ *Anutunon Aabraham balon buna qen muro toya kolooro gbiliurutanon iwaa gematanon iikaan laligon ubutiwaa qaaya jen somongoro. Qaa ii Kana qaa otaaroti-waajon ama mende ijoroto, Anutunon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solan koloorotiwaajon qaa ii ijoro.

¹⁴ *Tosianon oyanboyan koloowombaajon Kana qaanon qokotaan iikaana kanon Anutuwaanon iwoi ii buna qen aowuyagati een, iyononon mono momalaariwaa qaaya qewagogi omaya koloona. Kaen Anutuwaanon soomongo qaawaajon mende ama-maanin qaa iikanon mono omaya koloowabo. ¹⁵ Anutuwaanon Kana qaa waleenin irina soono kazianon qanananon umakejato, Kana qaa mende enaga, ii singisongowaa qaaya mende jewonaga.

¹⁶ *Aabrahamnon kaen mindirin nonoma kuuya ananaa wanjalenana kolooja. Kawaajon soomongo qaaya nononoti, ii Kana qaanon qokotaankejuti, iyonoojonadeen qaagoto, Aabrahamnon moma laariroti, iikaana moma laarinin ananaanon kaanagadeen honawo koloowaatiwaajon moro. Kawaajon Anutunon soomongo qaaya ii kokaen arengon ano: Ii moma laarinin hona kuuya ananaajon kalenga nonono kalenmoriananon asuganon asuginkeja.

¹⁷ *Aabrahambaa qaa mon ii Buna Terenon kokaen oogita eja, “Niinon gii kuun gombe ejemba kanageso mamaga yonoo mangiaga koloowaga.” Qaa kawaa so Aabrahamnon Anutuwa jaanon man koma nonomakeja. Anutunon koomuya men gbilin onomakeja. Kanageso laaligogia qaa, ii jaawo laligojutiwaa tani kaana onoono asuginkeju. Aabrahamnon mono Anutu kaana moma laarin muro.

¹⁸ *Anutunon wala Aabrahambaaajon kokaen ijoro, “Goo gbiliuruganon koloon seigi jangogia sengelao kaana kolooro laligowuya.” Soomongo qaa ii moma nomaen honawo koloona, ii mende moroto, ii kilen jejeromonromon ama ejemba kanageso mamaga yonoo mangia koloombaaajon mamboma laligoro. Soomongo qaa mutuyaa so koloowaatiwaajon mono Anutu moma laarin mun laligoro. ¹⁹ *Saarawaa goronon merabora memewaa so mende kolooro anjo gbania 100:waa so laligon waaro. Kawaajon iyan romongoro mono eja wana selia waziin soosolia kolooroto, kilen Anutuwa qaanon honawo koloowaatiwaajon moma laarin mun laligoro Aabrahambaa moma-laarianon mende sologon looriro.

²⁰ Mende looriroto, qaayanon honawo koloowaatiwaajon moma laarin iikanon kotiin nano. Anutuwa soomongo qaawaajon uutanon kema qen kan qen mende anoto, momalaarianon kotiiro Anutu mepeseen laligoro Anutuwa qabunayanon sei-ro. ²¹ Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaaya jen somongon ii andaboromambaajon kotiinkeji, ii moma kotiidaboron uuwoi mon mende ama laligoro. ²² Kaen ama laligorotiwaajon Anutunon Aabrahambaa momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro. ²³ Momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiroti, qaa ii Aabrahambaaajonadeen mende oogita eja.

²⁴ Aabrahambaaajonadeen qaagoto, ananaajon ama kaanagadeen ii oogita eja. Anana Ponana Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, Anutu iikaan moma laarin mun momalaarinana iiro sokono jen tegon nonono solananiwona. ²⁵ *Anutunon ananaa

* **4:13:** Jen 17.4-6; 22.17-18; Gal 3.29 * **4:14:** Gal 3.18 * **4:16:** Gal 3.7 * **4:17:** Jen 17.5 * **4:18:** Jen 15.5
* **4:19:** Jen 17.17 * **4:25:** Ais 53.4-5

singisongonanaajon ama Jiisas mende anjon kono komuro ano solanja koloowombaa-
jon ama menj gbiliro koomunonga waama laligoja. Kian.

5

Anutuwaa jaanon solananin aisoon luaenon laligojon.

¹ Anana Anutu moma laarinin qaanana jen tegoro solananijon. Kawaajon Ponana Jiisas Kraistnon mono nemun koma nonono Anutuwo luae mokolon laligojon.

² Kaanagadeen Jiisas Kraist moma laarinin nemun koma nonono kalenmorian buna gen aowombaa kania mokolon kamban kokaamba kalenmorian uutanon laligojon. Anutuwaa asamararan uutanon keubombaaajon jejeromonromon ama aisoonkejon.

³ Kawaajonadeen mende aisoonkejonto, konajilin moma kawaajon kaanagadeen aisoonkejon. Konajilin moma mokosinjon iikaanja kanon kaparankonon mokoloowona. Ii moma iikawaajon aisoonkejon. ⁴ Kaparan koma angobatonon kotiin nambona. Angobatonon kotiin nanin jejeromonromonananon kotiinkebaa. ⁵ Anutunon Un Toroya ama nonono kana kolooro uujopaa molaaro uunananon kemero laligojon. Kawaajon jejeromonromon ama oyanboyan koloowombaaajon ama mamboma gamugamu mende mokoloowona.

⁶ Iikawaa kania ii kokaen: Anana wala looloria esunana qaa laligonini, Kraistnon mono kamban dindina iikanondeen komun ejemba anjonjoranawo ananaa downana mero. ⁷ Monjon Kana qaa tororo otaan dindina kolooji, alia iikaanjaajon monjon saanon mende komunaga? Ii moro amamaaya koloonagato, monjon uujopa mamaga ejemba ama onomakeji, alia monjon iwaajon ama saanon selia qeleema komumambaaajon monaga.

⁸ Ejembanon iikaanja amakejonto, Anutunon uutanon jopagon nonomakeji, iinon ii kokaen qendee: Iinon Kraist wasiro kamaan wala anjonjora ejemba laligonini, kamban iikanondeen mono ananaajon ama komuro. ⁹ Komuro kamban kokaamba sayanon songbama jen tegon nonono solananin laligojon. Kilen ii qerewena kaanja kolooro honanon mono kanagen kokaen koloowaa: Anutunon singisongowaa uugereya asuganon qendee iwoi kanjanawo namonon asugiwaa. Ii asugiro Anutuwaa jaanon solanja koloojonjwaajon Jiisasnon mono irinjonsoon iikananja metogon nonono oyanboyan mokoloowona.

¹⁰ Anana wala Anutuwaa kereuruta laligonini, kamban iikanon iyanaa Meria wasiro komun iinon tawanana kolooro Anutuwo ala-ala koloonin. Koloonini, iikanon qerewena koloojato, honanon kanagen kokaen asugiwaa: Tawanana ano Anutuwaa alauruta laligonin Jiisasnon kotiin laligojiwaaajon mono afaanon metogon nonono oyanboyan mokoloowona. ¹¹ Ponana Jiisasnon Anutuwaa hamoqeqe gawona mero Anutunon tawanana ano iwo ala-ala koloonini, iikayadeen qaagoto, onanon Anutuwo jopagon aon nama otokorian maama aisoonkejon. Kian.

Aadambaaajon ama komuninto, Kraistwaaajon ama gbiliwona.

¹² *Eja motoongonon singisongo namonon kondoro kolooro. Anutunon singisongowaa irona ano koomu asugiro. Iikawaa so ejemba kuuyanon singisongo ama laligonin koomunon iikawaajon ejemba korebore sokoma nonono laligojon.

¹³ Wala Kana qaa mende kolooro kamban iikanon kaanagadeen singisongo asuganon asugin edaboroto, Kana qaa mende ero singisongowaa qaaya ii mende jen gosin lan laligogi.

¹⁴ Aadambaa kambananonga kanain lan laligon kougii Mooseswaa kambananon Kana qaa asugiro. Ejemba kamban biiwianon iikanon singisongo anjito, Adamnon

* 5:12: Jen 3.6

kana waleenoti, iikawaa sogadeen mende waleema laligogito, koomunon kilen ii kaanagadeen galen koma onono laligogi.

Adam, eja mutuya iinon mono eja mon kawaatiwaa sareyaga kolooro.

¹⁵ Sareyaga kolooroto, kanagara ii ororon mende koloojao. Aadamnon Kana qaa waleema kamaaro singisongo asugin sein ejemba mamaga sokoma onono komun laligogi. Ii koomuwaa kania koloojato, oyanboyan koloowombaa kania ii mon. Ii kokaen: Eja motoonngo Jiisas Kraist iinon nemun koma nonoma kalenmoriaña ninisaano Anutuwa kalenan asugan asugin ejemba mamaga sokoma qepalugon nonono. ¹⁶ Toroqen kokaen jemaña: Kana woi ii ororon mende koloojao. Eja motoongonon singisongo ano Anutunon qaaya jen tegoro singisongo ejemba kuuya anana gere siawaa bunja koloonin. Ii balon ejawaa kania koloojato, Siwe ejawaa kania ii mon. Ii kokaen: Kamban mamaga Anutuwa Kana qaa waleenin kalen qendeema jen tegon nonono solaninkejon.

¹⁷ Ii mombo jemaña: Eja motoongonon Kana qaa waleema koomu kondoro ejemba korebore komun laligojon. Aadambaa singisongowaajon ama koomunon kuuya sokoma galen koma nonono tondu laligonin. Ii kana kamaanqeqeta koloojato, Anutu esunmumuyaa kania ii kokaen: Ejemba anana solan koloowombaa kalen ii kelemalelen bunja qen aon kalenmoriaña uutanon laligojoni, anana mono oyanboyan mokoloowon. Eja motoonngo Jiisas Kraist iinon nanjon inaan nonono kawali kaña kotiin laligon ubon.

¹⁸ Mombo toroqen jemaña: Eja motoongonon Anutuwa Kana qaa waleema kamaaro Anutunon qaaya jen tegoro ejemba kuuya anana gere siawaa bunja koloonin. Kaanideen eja monon solan koloowombaajon kondoro uunana meleenin Anutunon saanon ejemba kuuya anana qaanana jen tegoro solanin kotiin laligon ubon. ¹⁹ Iikayadeen mombo jemaña: Eja motoongonon qootogo ama singisongo wan kono seiro ejemba seiseiya anana meleema singisongo ejemba koloonin. Kaanideen eja monon Anutuwa jeta ten koma singisongonana tawaya mero kana kolooro Anutunon ejemba seiseiya anana qaanana jen tegoro solaninwon.

²⁰ Wala een lan laligon kougito, Mooseswaa kambanon Anutunon Kana qaa ejemba singisongogia moma kotowutiwaajon toroqen onono. Ii toroqen onoto, ii mogi singisongogianon sein asugan asugiro. Iikaen kolooro Anutunon mono kalenmoriaña kaanagadeen men seiro singisongo ugun asugiro. ²¹ Singisongowaa kusunja ii somata. Kawaajon singisongo anin iikanon galen koma nonono koomuya kolon laligon kounin. Anutuwa kalenmoriaña iikanon mono kaanideen kusunawo koloja. Jiisas Kraist Ponnanan solaninwombaajon kondoro Anutunon qaanana jen tegoro dingon laaligo kombombaña mokolon kamban tetegoya qaa laligon ubon. Kian.

6

Singisongo gema qen Kraistwo gbilin laligowu.

¹ Anutunon kalenmoriaña nonono seiwaatiwaajon singisongo toroqen ama laligowon me qaago? Kawaajon mono nomaen jenin sokombaa? ² Singisongo mono kozigen! Nono singisongowaa kasanonga lolon uunana walaganon qamo kaña kolooro singisongo ambombaajon togon laligojoni een, mono nomaembaajon singisongonon toroqen galen koma nonono laligowonaga?

³ Qaa koi moju me qaago: Anana kuuya Kraistwaanon qokotaawonatiwaajon ama oomulu men nononji. Iikanon uunana walaganon mono Jiisas qegi komurotiwaa tani komuro laligowombaajon oomulu ii men nononji.

⁴ * Amanonj asamararaja qendeema Kraist menj gbiliro koomunonga waaroti, ananaa uunananonj kaanagadeenj gbiliro dologa koloonj laligoninj sokombaa. Manananonj anana Kraistwaa tani kaanja gbilinj waama nanamemenj dologa ama menj laligowonatiwaajonj moja. Kawaajonj oomulu ii kokaembaajonj menj nononji: Uunana walaganonj Jiisaswo motoonj komunj ewaatiwaajonj uunana walaga ii kaanja ronj konji.

⁵ Uunana walaganonj Kraistwo ororonj komuro iikanonj iwo qokotaanj laligojonj eenj, Manananonj anana kaanagadeenj Kraistwo nambonatiwaajonj moja. Kraistnonj koomunonga waaroti, mono iwaa tani ororonj gbilinj laligoninj sokombaa. ⁶ Uuselewaa siijnana kombombanja bologanonj singisonngo ambonatiwaajonj koposongonkeji, Anutunonj siinj ii kondeeno kemebaatiwaajonj momakeja. Anutunonj singisongononj toroqen galenj koma nonono welenja qen laligowonatiwaajonj mende moja. Kawaajonj uunana walaga ii Kraistwo maripoononj qero komuro. Iikawaa so laligojonj, ii mojonj.

⁷ Mombaa uuta walaganonj komuro iinonj mono singisonngowaa kasanonga loloonj laligoja. ⁸ Uunana walaganonj Kraistwo komuroti eenj, kaanjadeenj iwo gbilinj laligonj kotiiwombaaajonj moma laarijonj.

⁹ Kaenj moma laarinj Kraistwaa kania kokaenj ero moma yagojonj: Anutunonj ii menj gbiliro koomunonga waama laligonj kotiinj mombo mende komuwaa. Koomunonj ii mende toroqen galenj kono laligonj ubaa. ¹⁰ Koomu komuroti, iikaanja kanonj mono kambanj motoonngo iikanonj singisonngowaa ku-usunja kondeeno kambanj tetegoya qaa looloria enj ubaa. Laaligo kombombanja laligoji, ii mono Anutuwaajonj laligonj ubaa. ¹¹ Qamo yonononj singisonngo ambombaaajonj amamaawuya. Onjo mono kaanjadeenj onjoangiaajonj mogi qamo kaanja kolooro Kraist Jiisaswo qokotaanj nama Anutuwaajonj kotiinj laligowu.

¹² Selegia komuwaati, iikawaa siinj kombombanja bologanonj galenj koma onono ii tenj koma munj singisonngo ambubotiwaajonj ii mono somongonj laligowu. ¹³ Kawaajonj sele kitigia kuuya ii mono singisonngo Toyaa borononj mende ambu. Kema kaenj anji bunjaya kolooro wanj kono anjonjora koloowabo. Iikaanja qaagoto, koomuyanonga gbilingo mono onjoangia Anutuwaaw borononj ama aowu. Sele kitigia kuuya ii Anutuwaaw borianonj anji bunjaya kolooro nemunj kono nanamemenj solanja koloonkebaa. ¹⁴ Onjo Kana qaa baatanonj qaagoto, kalenmorianj uutanonj laligoju. Kawaajonj singisongononj mono eenj somongonj galenj koma onono laligowubo. Kianj.

Solana laaligowaa Toyaa mono welenj qen laligowu.

¹⁵ Kawaajonj nomaenj jewonaga? Anana Kana qaa baatanonj qaagoto, kalenmorianj uutanonj laligonj singisonngo aninj sokonja me qaago? Ii kozigenj! ¹⁶ To woi koloojao. Onjoangia yoroononga mombaa borononj ama aonj jeta tenj koma welenja qenkejuti, iikawaajonj mono qaa koi moma yagowu: Onjo monj jeta tenj komakejuti, mono iwaa welenjqeuruta kolooju. Singisonngo Toyaa welenjqeuruta koloojuti eenj, iinonj mono unuano koomu kotiga komuwuya. Anutuwaaw jeta tenj koma welenja qenkejuti eenj, iinonj mono qaagia jenj tegoro solanja koloonj laligonj ubuya.

¹⁷ Onjo wala singisonngo Toyaa welenjqeuruta koloonj laligogi. Kaanja laligogi Bunja qaanonj mindingonj onjmakebaatiwaajonj kuma ononji mogi. Ii moma iikawaa so uugia meleema kambanj kokaamba Bunja qaa tororo tenj koma Anutuwaaw kania otaankeju. Kaenj moma onjoonj “Anutu dangisen!” jenj laligojonj. ¹⁸ Ii otaanj singisonngowaa kasanonga loloonj Anutuwaaw welenj qen nanamemenj solanja ama menj laligoju.

¹⁹ Uuselegianonj looloria koloojiwaajonj ama qaa iikawaa kania ii mono balonj ejemba ananaa qaa jejewaa so niinonj kokaenj jemaaja: Onjo wala sele kitigia kuuya togonj jeulalanj Toyaa (Satambaa) borononj ama welenj qen laligogi. Kaanja laligogi nanamemenj anjonjorayawo asuginj uugia menj tilooro laligogi. Kaanja laligogito,

* 6:4: Kol 2.12

kamban kokaamba sele busu kitigia kuuya ii mono togon Anutuwaa boronon ambu. Kaen ama welen qegi nanamemen solanja asugiro soraaya koloonkebu.

²⁰ Ono singisongo Toyaa welenqeuruta laligogiti, kamban iikanon nanamemen solanja ii mende otaagito, onoangiaa jaajaa tondu laligogi. ²¹ Kamban kokaamba nanamemen iikawaajon gamugia mojuto, kamban iikanon iikaen ama laligon hona mono nomaen mokoloogi? Nanamemen gamuyawo kawaa hona ii koomu kotiga.

²² Kamban kokaamba Anutunon singisongowaa kasanonga isama onono loloon Anutuwaa welenqeuruta koloogi hona asugiro soraaya koloonkeju. Kaen ama laaligo kombomba laligon tetegoyanon oyanboyan mokoloon laligon ubuya. ²³ Singisongo anin Toyanon tawa nonono koomu kotiga mokoloowonato, Anutuwaa kalena ii oyanboyan laaligo. Kraist Jiisas Ponnanawo qokotaan nambonati een, mono kotiin tetegoya qaa laligon ubonja. Kian.

7

Loemba laaligowaa sareqaaya

¹ Oo uumeleen alauruna, ono Kana qaa mojutiwaa so onoojon kokaen jema: Kana qaanon ejemba somonjon nononja. Namonon laligon ubonatiwaa so mono kawaa baatanon laligowonja, ono ii moju me qaago? ² Kawaa sareya mon ii kokaen: Kana qaanon emba loyawo somongoro ejanon laligowaatiwaa so loemba laligowaoto, loyanon komuwaati een, embianon mono loemba laaligowaa Kana qaanonga loloowaa.

³ Kawaaajon loyanon jaawo laligoro eja mombaajon On jero mewaati een, iwaa qata mono olonkalu embaga jenkejon. Kaen jenkejonto, loyanon komuwaati een, Kana qaa iikanon mende toroqen somongoro laligowaa. Kaanja laligon eja mon mewaati, iinon mono olonkalu embaga mende koloowaa.

⁴ Kawaaajon uumeleen alauruna, onoo kanagianon mono kaanjadeen eja. Ono kaanagadeen eja mombaa bunja koloowutiwaajon Kraistwo qokotaagi. Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro laaligonananon hona Anutuwaajon mokolooro asugiwaatiwaajon momakeja. Kraistnon komuro uugia walaganon iwo komuro qamo kaanja koloon Kana qaawaa bunja mende laligoju. ⁵ Wala uuselewaa siin kombomba bologanon galen koma nonono tondu laligonin. Kamban kanon Kana qaanon sololoon kuun nonono singisongo ambombaa siinnana kombomba bologanon koloon galen koma nonongi. Kawaaajon uuselenananon waaro laaligonananon koomu kotigaa hona mokoloon tondu laligonin.

⁶ Kanja laligoninto, wala qaa iikanon somonjon nonono gbadoyanon laligon kana qaawaa waja motomotoon otaawombaajon kaparan koma gawonja men laligonin. Kraistwo qokotaan nanin uunana walaganon iwo komuro kamban kokaamba kana qaawaa bunja kolooninonja loloon mombo welenja mende qenkejon. Kamban kokaamba kananananon gbiliro Unja Toroyanon inaan nonono afaanjon Anutuwaa gawonja menkejon. Kian.

Singisongo ambobotiwaajon kaparan koma aonoronkejon.

⁷ *Kawaaajon nomaen jewonaga? Kana qaa ano singisongoyawo kolooja me qaago? Ii kozigen! Kana qaanon mono singisongowaa kania qendeema nono mobe. Kana qaa mon kokaen eja, “Mombaanon iwoiwaajon mende koposongowa.” Kaen mende jenagati een, niinon iwoiwa koposongonkejen, iikawaa kania mende moma kotowenaga. Kawaaajon Kana qaa mende moma kotowenaga, iikian singisongo mende moma yagowenaga.

⁸ Kana qaa mende enaga, singisongonon mono qaa omaya ano koomuya koloonaga. Kanja koloonagato, jenkooto qaa mobe sopa somonjon nono ii waleemambaa

* 7:7: Eks 20.17; Dut 5.21

kania kolooro singisonḡo ambe asugiro. Jenkooto qaanon mono kuun nono uuna waaro siinḡa kombombanḡa bologa kania kania ii tororo asugigi bologaaḡon tondu koposonḡonkejen. ⁹ Wala Kana qaa mende moma tompin laligoweto, jenkooto qaa mobe iikanon anḡon koma nonotiwaḡon singisonḡowaa siinḡanon ḡbiliro uuna waaro ii ambe. Singisonḡo ambe meḡ komun nono koomuya koloowe.

¹⁰ Anutunon jenkooto qaa ii otaan laligon kotiimambaḡon moma nonoto, qaa ii otaamambaḡon batogowe meḡ komun nono koomuya koloowe. Koomuya kolooweti, iikanon mono asuganon asugiro mokoloowe. ¹¹ *Jenkooto qaa moma kotowe sopa somonḡon nono ii waleemambaa kania kolooro jenkooto qaanon kuun nono singisonḡonon tiligon nono ii ambe. Singisonḡo ama qaanaḡo koloowe. Iikaanḡa kanon Anutuḡaa jenkooto qaa iikanon singisonḡo nemun kono ambe meḡ komun nono koomuya koloowe.

¹² Kaanḡa kolooweto, kilenḡ Kana qaa iikanon mono kowoga ano soraaya koloḡja. Iikawaa jenkooto qaayanon mono dindinḡa ano awaa koloḡja. ¹³ Kaanḡa kolooro jenkooto qaa awaa iikanon meḡ komun nono koomuya koloowe me qaago? Ii kozigen! Qaa awaanon qaagoto, Kana qaanon mono neenaa singisonḡonaa kania nisaano moma kotowe. Singisonḡowaa gamuya asuganon asugiro kanjanḡawo momambaḡon ama jenkooto qaa iikanon singisonḡowaa sopaya somonḡoro uunanon waaro waleema singisonḡo ambe. Neenaa singisonḡona iikanon mono meḡ komun nono koomuya koloowe. Kianḡ.

Uunanon singisonḡowaa manjaqeqe ero laligojen.

¹⁴ Unḡa Toroyanon Kana qaa nonono dindinḡa koloḡji, ii mojonto, niinon singisonḡo ejaga koloḡn siinḡa kombombanḡa bologawo koloḡjen. Kamaanḡ kombe singisonḡonon galenḡ koma nono tenḡ koma welenḡa qenḡ singisonḡo amakejen.

¹⁵ *Kawaḡon iwoi awaa amambaḡon momakejenḡ, ii mende amakejenḡ. Iito, iwoi bologa amambaḡon toḡon sisia meḡkejenḡ, mono ii amakejenḡ. Kawaḡon iwoi amakejenḡ, niinon kawaa kania saanon mende moma kotonkejenḡ. ¹⁶ Kawaḡon iwoi bologa amambaḡon mojotiiti ama ii amakejenḡ eenḡ, Kana qaanon mono kilenḡ awaa koloḡja. Kana qaawaḡon mono uumotoḡn anjenḡ.

¹⁷ Kaenḡ kolooro niinon neeno ii mende toroqenḡ amakejento, singisonḡo uunanon eji, iinon mono kuun nono ii amakejenḡ. ¹⁸ Nanamemenḡ awaa amambaa siinḡa onḡanon momakejento, ii amambaa esunanon mende koloḡn nomakeja. Kawaḡon noo uunanon iwoi awaa monḡ mende ejato, uuselenanon mono singisonḡo amambaḡon kuun nomakeja, iikaya mojenḡ. ¹⁹ Kawaḡon iwoi awaa amambaa siinḡa momakejenḡ, ii mende amakejento, iwoi bologa mende amambaḡon momakejenḡ, mono ii amakejenḡ. ²⁰ Kaenḡ kolooro iwoi amambaḡon toḡonkejenḡ, ii kilenḡ amakejenḡ eenḡ, ii neeno mende toroqenḡ amakejento, singisonḡo uunanon eji, iikanon mono kuun nono ii amakejenḡ.

²¹ Kawaḡon neenaa kanana kokaenḡ ero mokoloḡnkejenḡ: Iwoi awaa amambaa siinḡa mobe bologaa siinḡanon mono uuna somonḡoro osinḡkejenḡ. ²² Kawaa kania ii kokaenḡ: Uunanon Anutuḡaanon Kana qaawaḡon uumotoḡn ama tenḡ komambaḡon momakejenḡ.

²³ Kaenḡ momakejento, sele busunanon neenaa kaniana kokaenḡ ero mokoloḡnkejenḡ: sele busunaa kitia yononon singisonḡowaa waḡa koloḡgi amambaḡon momakejenḡ. Singisonḡo amambaa siinḡanon mono uusiinḡa awaa ii meḡ kamaanḡ amambaḡon moro aonḡ oronkejaḡo. Singisonḡo amambaa siinḡa kombombananon mono sele busunaa kitia kitia sololoḡn onḡoma somonḡon nono kasa ḡbadonon laligojenḡ. ²⁴ Oo niinon bolinḡ teḡon anḡonjoranawo koloḡjenḡ. Uuselenaa siinḡa bologanon nuano koomu kotiga komumambotiwaḡon mono moronon dowena meḡ hamo qenḡ nonaga?

* 7:11: Jen 3.13 * 7:15: Gal 5.17

²⁵ Oo Jiisas Kraist Poŋna, iinon nemuŋ koma nono “Anutu dangisen!” jejen. Kaniananon kaanŋa kolooro neeno uunanondeen Anutuwaanon Kana qaawaa baatanon kema welenŋa qenkejento, sele busuna singisonŋoyawo iikaanŋanon singisonŋo amambaa siinŋa kombombanŋon somonŋon nono iikawaa kasa gbadonŋon laligojen. Kianŋ.

8

Uŋa Toroyanon riindanŋonana kolooro kotiin laligojen.

¹ Kawaajon ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nanjonŋi, Anutunon mono ananaa qaanaa jen tegoro kamban kokaamba gere siawaa buŋa mende koloon laligojen.

² Kawaa kania kokaenŋ: Gii singisonŋowaa siinŋa ten koma laligonatiwaaajon ama koomu kotigaa buŋa koloon laligona. Kaanŋa laligonato, Kraist Jiisaswo qokotaan nana laaligo kotigaa Uŋayanon mono koomu kotigaa kasanŋa isama gono laligojen.

³ Ejemba uuselenananon siinŋana kombombanŋa bologa ii eja. Ii otaanin Kana qaawaa esunanon loorin laaligo kombombanŋa nonombaatiwaaajon amamaaro osin qagonin. Qagonin uuselenananon singisonŋo ama laligoninŋi, Anutunon singisonŋo iikawaa qaaya jen tegon kitia kokaenŋ meleeno: Iinon iyanŋaa Meria wasiro namonon kamaanŋ singisonŋo ejawaa sele kaanŋa kolooro. Toronŋ singisonŋowaa siimolonŋ tani kaanŋa kolooro oogi komuro. Anutunon laaligo kotigaa kania kaenŋ meleuro.

⁴ Anutunon kania ii kokaembaajon meleuro: Kana qaanon anana solanŋa ano dindinŋa laligowombaaajon jen koton nonomakeji, Anutunon qaa iikawaa honŋanon ananaanon kolodaborowaatiwaaajon moro. Kawaajon uuselenanaa siinŋa kombombanŋa bologanon mende galenŋ koma nonombiwaajon togon Uŋa Toroyaa uusiinŋa ten kombombaaajon namakejon. ⁵ Ejemba uuselegiaa siinŋ kombombanŋa bologa otaanŋkejuti, iyonŋoo uugianon mono singisonŋo ambombaaajon eja. Ejemba Uŋa Toroyaanon siinŋ otaanŋ amakejonŋi, ananaa uunananon mono Uŋa Toroyaanon nanamemenŋ ambonjiwaaajon eja. ⁶ Uuselenanaa siinŋ kombombanŋa bologanon mono horonŋ nonono koomu kotigaagenŋ kembombaaajon ejato, Uŋa Toroyanon uunananon luae qero kotiin laligowombaa siinŋa momakeja.

⁷ Anutunon Kana qaa nonono singisonŋo ambombaa siinŋ kombombanŋanon mono qaa iikawaa baatanon mende kemakeja. Ii kemambaaajon amamaaja. Ii amamaaro tondu laligon uunananon Anutu qetama kere ama munŋkejon. ⁸ Ejemba uuselewaa siinŋia kombombanŋanon galenŋ koma onŋonŋi tondu laligojuti, iyonŋonon mono Anutuwaawaa jaanon sokombombaaajon osiwuya.

⁹ Yonŋonon osiwuyato, Anutuwaawaa Uŋa Toroyanon onŋoo uugianon laligoji eenŋ, iinon mono galenŋ koma onŋono laligoju. Uuselewaa siinŋia kombombanŋa bologa yonŋonon mono onŋo mende galenŋ koma onŋomakeju. Kraistwaa Uŋa Toroyanon mombaa uutanon mende kemero eenŋ laligoji, iinon Kraistwaa buŋa mende koloaja. ¹⁰ Mende koloajato, Kraistnon onŋoo uugianon laligoji eenŋ, sele busugianon singisonŋowaajon ama komuwuyato, unŋagianon solanŋa koloojutiwaaajon ama kotiin laligon ubuya.

¹¹* Anutunon Kraist Jiisas menŋ gbiliro koomunonŋa waaroti, iwaa Uŋayanon uugianon laligoji eenŋ, iyoronon onŋo Anutuwo qokotaan nanŋi selegia koomuya ii kaanŋagadeen menŋ gbiliwaota.

¹² Oo uumeleenŋ alauruna, gbilinŋ laligojoniwaaajon nononon mono Anutuwaanon tosawo laligojen. Uuselewaa siinŋana kombombanŋa bologa otaawombaa tosaga qaagoto, Uŋa Toroyaa jeta ten koma laligowombaa tosayanon mono enŋ nononja. Kawaajon ananaa ainŋananon lanŋ laligowombo. ¹³ Uuselewaa siinŋia kombombanŋa bologa otaanŋ laligojuti eenŋ, onŋo mono koomu kotigaa buŋa koloowuya. Kaanŋa koloowuyato, Anutu qama kooligi Uŋa Toroyanon uuselegiaa nanamemenŋ bologa menŋ komunŋkebaati eenŋ, iikaanŋa kanon mono gbilinŋ kotiin laligon ubuya. ¹⁴ Anutuwaawaa

* **8:11:** 1 Kor 3.16

Uḡayanonḡ ejemba qindingonḡ unuano laligojuti, iyonononḡ kuuya Anutuwaa meraboraanaḡ kolooju.

¹⁵ ******Omejiilanḡ yonononḡ ejemba sololoonḡ ononḡi jenengia ororo welenqeḡe omaya koloonḡ laligojuto, onḡ ome kaanaḡ ii monḡ qaagoto, Uḡa Toroya ii buḡa qeḡ aonḡ laligoju. Kawaajonḡ onḡ mono mombo toroqenḡ toroko qaganonḡ laligowubo. Uḡa Toroya iinonḡ mono menḡ letoma onḡono Anutuwaa meraboraanaḡ kolooju. Uḡa iikanonḡ sololoonḡ nonono Anutuwaajonḡ “Aba* Ama!” qamakejonḡ. ¹⁶ Anutuwaa meraboraanaḡ koloojonḡi, qaa ii Uḡa Toroyanonḡ anḡ ananaa uḡananawo wambelaanḡ motoonḡ nanḡonḡ jenkejaḡ.

¹⁷ Anutuwaa meraboraanaḡ koloojonḡi eenḡ, iinonḡ iyanḡaa ejembauruta ananaajonḡ oyanḡboyanḡ mozozonḡgoro eji, ii kaanḡagadeenḡ buḡa qeḡ aowonḡa. Anutunonḡ Kraistwaajonḡ iwoi mozozonḡgoro eji, ii mono kaanḡagadeenḡ Kraistwaa kooronḡanonḡ nama buḡa qeḡ aowonḡa. Kraistwo motoonḡ siimbobolo momakejonḡi eenḡ, mono kaanḡagadeenḡ Kraistwaa asamararanḡanonḡ uma iwo motoonḡ asarinḡ laligowonḡa. Kianḡ.

Laaligo asamararanḡawononḡ uma laligowonḡa.

¹⁸ Kambanḡ kokaamba siimbobolo moma laligojonḡi, iikanonḡ laaligo kamaanḡqeḡeta kolooja. Kanagenḡ Kraistwaa asamararanḡanonḡ uma asarinḡ oyanḡboyanḡ laligowonḡati, iikanonḡ mono laaligo uuta akadamyawo koloowaa. Laaligo woi ii leele ama gosiwonḡatiwaa so qaago. Kaanḡ romonḡgojenḡ. ¹⁹ Anutunonḡ oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononḡ mono mamboma Kraistnonḡ kanḡ Anutuwaa meraboraanaḡ metogonḡ qendeema onḡono asamararanḡ asuginḡ onḡombaatiwaajonḡ awelegonḡkeju.

²⁰ *Anutunonḡ oro ano iwoi kuuya mokoloroto, yonononḡ laligonḡ komunḡ qaombuyaa. Iyanḡiaa siinḡiaa so qaagoto, Anutunonḡ mono iyanḡaa siinḡaa so kaenḡ arenḡgoro. Iwoi kuuya qaombuyato, kilenḡ jejeromonḡromonḡ onḡono oyanḡboyanḡ kokaenḡ asugiwaatiwaajonḡ mambomakeju: ²¹ Anutunonḡ oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononḡ mono kaanḡagadeenḡ kokaembaajonḡ mambomakeju: Anutunonḡ ii kaanḡagadeenḡ anḡonḡjora laaligowaa kasayanonḡa isama onḡono mende komunḡ gisaanḡ qaombuyato, Anutuwaa merabora kaanaḡ loloonḡ asamararanḡiawo asarinḡ enḡ ubuya.

²² Kawaa kania ii kokaenḡ: Anutunonḡ oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononḡ korebore mono motoonḡ osonḡonḡ horonḡ merabora memewaa masu unḡunḡkeji, iikaanaḡ moma enḡ kouma kambanḡ kokaamba kaanḡagadeenḡ amakeju, ii mojonḡ. ²³ *Anutunonḡ oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononḡa qaagoto, Anutuwaa yambuyambu kolooninḡ Uḡaya Toroya kalenḡa nonono laligojonḡi, anana mono kaanḡagadeenḡ uunananonḡ osonḡonḡ horonḡ laligonḡkejonḡ. Anutunonḡ nunuano meraboraanaḡ qaita monḡ koloowombaaajonḡ mamboma laligonḡ osonḡonḡ amakejonḡ. Nunuama downana mero selenana qaita monḡ buḡa qeḡ aonḡ Siwenonḡ uma qeangowaatiwaajonḡ awelegonḡ laligojonḡ.

²⁴ Kaanaḡ letombombaajonḡ jejeromonḡromonḡ ama uunana meleema Siwewaa buḡa koloowonḡa. Iwoiwaajonḡ jejeromonḡromonḡ amakejonḡi, iikawaa honḡa kolooro iininḡ jejeromonḡromonana iikaanaḡ kanonḡ tegowaa. Monḡnonḡ iwoiwaa honḡa kolooro iima iikawaa jejeromonḡromonḡa ii mende toroqenḡ ama mambomakeja. Ii qaago. ²⁵ Iwoiwaa honḡanonḡ mende kolooro iimakejonḡi, iikawaajonḡ jejeromonḡromonḡ anḡjonḡi eenḡ, ii mono kaparanḡ koma koloowaatiwaajonḡ mamboninḡ uunana mende kamaanḡkeja.

²⁶ Kaanḡideenḡ loorininḡ Uḡa Toroyanonḡ ilaanḡ nonomakeja. Nomaenḡ qama koolininḡ sokonaga, ii mende mojonḡto, Uḡa Toroyanonḡ mono anḡo qamakooli gawonananonḡ ilaanḡ nonoma ananaajonḡ ama qama koolinḡ qaa jeta asuganonḡ jejewaa so qaagoto, osonḡonḡbooro qaganonḡ sanḡenonḡ jenkeja. ²⁷ Sanḡenonḡ jenḡ Anutuwaa siinḡaa so ejemba

* **8:15:** Maak 14.36; Gal 4.6 * **8:15:** Gal 4.5-7 * **8:15:** Aba ii Arameik qaanonḡ ama. * **8:20:** Jen 3.17-19

* **8:23:** 2 Kor 5.2-4

soraaya ananaajon ama qama koolinkeja. Anutunon ejemba uunana iima gosinkeji, iinon mono afaangon Unja Toroyaa uumomoya momakeja.

²⁸ Anutunon qamakoolia moma ilawoila kuuya galen kono kawaa mindimindiri honanon mono iyanaa alaurutanon qeangowutiwaajon koloonkeja. Ii mojon. Honja iikanon ejemba hamoqege arenaa so onoono jopagon munkejuti, mono ii kaen me kaen ilaan onomakeja. ²⁹ Anutuwaawaa arenaa kania ii kokaen: Iyanaa Merianon uumeleen ala seiseiya ananaa batunananon jeta men nonombaatiwaajon momakeja. Kawaaajon waladeen aren ama nonono taninananon Meriaa so koloowombaajon moro. Iikawaaajon ejemba waladeen moma nononoti, nono kaanagadeen koloowombaajon jen meweengon nonono. ³⁰ Waladeen jen meweengon nononoti, anana kaanagadeen nonoono. Nonoonoti, ananaa qaanana kaanagadeen jen tegoro solanininij. Solanininiji, ananaajon kaanagadeen kana qendeeno iyanaa asamararananon uma oyanboyan laligowonja. Kian.

Anutuwaawaa uujopayaa mepemepesee rii.

³¹ Qaa ii moma kawaaajon nomaen jewonaga? Anutunon sopa somonjon nonoma leegenananon laligoji een, moronon mono qotogon nononaga? ³² Anutunon iyanaa Meria kaanideen mende angon konoto, ii jen tegoro laaligoya kuuya ananaajon ama qeleeno. Ii qeleeno Anutunon iwo kalen qerewenja tosaanja kuuya ii kaanagadeen afaangon nonombaa.

³³ Anutunon ejemba iyanaaajon meweengon nonoma qaanana jen tegoro solaninikejoni, iikawaaajon moronon mono qaa jakeyanon ama nononaga? ³⁴ Kraist Jiisasnon komuro Anutunon mombo men gbiliro Siwenon uma Anutuwaawaa boro dindinanon rama toroqen ananaajon ama qama koolinkeja. Kawaaajon monjon mon qaanana gosin gere sianon kemebombaajon jen tegon nonomambaajon amamaawaa.

³⁵ Kraistwaa uujopa uutanon laligonin moronon mono iikanonja mendeema nonono kamaawonaga? Kakasililin ama nonongi konajilin mobonagato, Kraistwaa uujopayanonga saanon mende kamaawonja. Sisiwerowero ama nonombuyagato, iikanonja saanon mende kamaawonja. Bodi mokoloowonaga me opo surunananon qaono laligowonaga, mono saanon mende kamaawonja. Komuwombotiwaa toroko qaganon laligowonaga me manja qegi kazi koloonagato, mono saanon mende kamaawonja. ³⁶ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja,

“Goo qagaajon ama umugawodeen kanain nunugi komuwonatiwaajon mogi kema goman tiinkeja. Lama unun nenkejuti, iikaanideen nonoojon romonjonkeju.”

³⁷ Qaa iikawaa so ama nonombuyagato, Kraistnon uujopaya ninisaano monini, iinon nanjon nonono lombo kuuya iikanon mono haamo ama otokorian maama laligowonja.

³⁸ Iwoi monjon mono Kraistwaa uujopayanonga mendeema nonomambaajon amamaawaa. Ii honja toonaga moma yagojen. Koomunon me laaligowaa iwoiya monjon mono mendeema nonomambaajon amamaawaa. Siwe gajoba me omejiilan yononon mono kamban kokaamba me kanagen nono mendeema nonombombaajon amamaawuya. Bensakon kawali ku-usungiawo yononon ii amamaawuya.

³⁹ Euwaa euyanon me emuwaa emuyanon laligojuti, iyononon mono mendeema nonombombaajon amamaawuya. Anutunon ilawoila tosaanja mon mokolorota ejuti, iyononon mono kaanagadeen Anutuwaawaa uujopaya iikanonja mendeema nonombombaajon amamaawuya. Anutuwaawaa uujopaya iikanon mono Kraist Jiisas Ponana iwaanon asugiro ninisaano ii mojon. Kian.

9

Anutunon siinaga so Israel meweengon onono.

* 8:36: Ond 44.22

¹ Niinon Kraistwo qokotaan nama qaa qolonmolongoya qaagoto, qaa hona toon mon jemaña. Unja Toroyaa qaawaajon geja ambe qaana nanjon jen kotiin uunanon sane nuro kokaen moma jejen: ² Niinon Juuda ejemba tosaña yonoo wosobirinon nuro uunanon siimbobolo somata tetegoya qaa kokaembaajon momakejen:

³ Yononon niwo balon selenon Israel kanagesoga motoongo koloojonto, uugianon Kraistwo mende qokotaan lan laligoju. Niinon Israel njalaurunanon uugia meleembutiwaajon aonronkejen. Anutunon yonoo qaagia gosiro neeno yonoo kitigia koloowe irona meleema noo qananon kokaen ubaatiwaajon mojen: Iinon nii Kraistwaanonga mendeema nono gere siawaa bunja koloomambaajon mojen.

⁴ *Yononon Israel tuun uutanon laligogi Anutunon unuano bunaya kolooju. Anutuwa qabunaya bosima akadamugiawo kolooju. Anutunon yonowo oyanboyan koloowutiwaa soomongo walaga ano gbilia ama Kana qaa onono. Kawaajon jiwowon jigonon uma Anutuwa waeya men mepeseenjeju. Anutunon kotumotueya seiwaatiwaa qaa somongoroti, iikawaa honanon koloowaatiwaajon mambomakeju. ⁵ Yononon wanjalenana Aabrahambaa gbiliuruta yonoo esa meraurugiaga laligoju. Kraistnon yonoononga balon sele busu men eja kolooro. Kraistnon Anutunana koloon iwoi kuuya galen kono qata kamban tetegoya qaa mepeseenjebona. Qaa ii onanon.

⁶ Iikaña laligojuto, Israel kanagesononga koloon sein laligojoni, anana kuuya mono kilen Israel ejemba hona mende koloojon. Kawaajon Anutuwa qaayanon songiro esunanon kamakamaata koloonkeja me? Kaen jewonaga, ii qaa hona qaago.

⁷ *Aabrahambaa gbiliuruta yonoononga koloojoniwaajon ama kuuya anana mono Anutuwa meraboraana mende koloojon. Kaen qaagoto, Anutunon Aabrahambaajon kokaen ijoro, “Aisakwaa esameraurutanon mono goonon toroqen qaga bosima laligon ubuya.”

⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Aabrahambaa gbiliuruta balon ejemba silinon merabora koloonkejoni, kuuya anono mono Anutuwa meraboraana mende koloojon. Kaen qaagoto, Anutunon qaa somongoro ejiwaa so kolooni, Anutunon mono nonoga moma nonono Aabrahambaa gbiliuruta hona koloojon. ⁹ *Soomongo qaa iikanon Aabrahambaanon kokaen karo moro, “Gbani motoongo tegoro kanon mombo kan giibe Saaranon mono meriawo koloowaa.”

¹⁰ Qaa kaen moro iwaanon iikaya kolooroto, iikanon mende tegoro. Iwaa gematanon Rebekawaanon kaanideen Anutuwa qaayaa so kolooro. Benana Aisak iinon embia ii koro muro merawoigara sunesune koloori. ¹¹ Sunesune yoronon goron uutanon rama mende koloon iwoi awaa me bologa mon mende aniti, Anutunon mono kamban iikanon mera iyorononga mon iyanajon meweengoro. Iyanaa momo arenanon kotiin honawo koloon tegowaatiwaajon ama koga meweengoro.

¹² *Iyanaa uusiinanon honawo koloowaatiwaajon Rebeka kokaen ijoro, “Datanon mono kogaa welenqe qe koloon newo baatanon laligowaa.” Anutunon kaen ijon nanamemengara ambaoraga iikawaa soyanon ii mende gosin oronoto, iyanaa siinagadeen otaan koga oono dataa somataya kolooro. ¹³ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Jeikob uunanon jopagon laligoweto, Iisoo (Esau) ii togon kazi ama mun laligowe.”

¹⁴ Qaa kawaajon mono nomaen jewonaga? Anutunon dindina mende kolooja me? Iikaña qaago toton! ¹⁵ *Anutunon Mooseswaajon qaa kokaen ijorota eja, “Niinon mono neenaa siinana otaan mon moroga iima koboon kiankomumambaajon mojeni, iiga mono kiankomun munkejen. Mon morowaajon wosomomo ama mumambaajon jejeni, iwaajon mono wosona momakejen.” ¹⁶ Qaa kawaajon ama namo ejanon Anutu mende

* **9:4:** Eks 9.4 * **9:7:** Jen 21.12 * **9:9:** Jen 18.10 * **9:12:** Jen 25.23 * **9:13:** Mal 1.2-3 * **9:15:** Eks 33.19

galen komakejato, iwoiwaa siija moma amambaajon batogon bimbimgonagato, ii kilen Anutu mende uuguwaa. Anutu anjo kalenmorianaa so iwoi kuuya galen kono iwaa borianon eja.

¹⁷ *Anutunon faarao kimbaajon qaa ijoro Buja Terenon kokaen eja, “Neenaa qabunana jen seigi goman korebore sokombaatiwaajon mojen. Kaen moma ku-usuna qendeembe asuganon asugiwaatiwaajon kuun gombe giinon asugina. Asugin laligon tuarenjen ama noma laligona mono haamo ama gombe.” ¹⁸ Qaa iikawaa so Anutunon iyanaa siija otaan mon iima koboos kiankomumambaajon moji, ii mono kiankomun munkebaa ano mombaa uuta men gojomambaajon moji, ii mono men gojono yangisen koloonkebaa. Kian.

Anutuwaanon irinsoonon ano kiankomu

¹⁹ Onoononga monon noojona kokaen jenaga, “Kaen kolooro kuuya anana mono Anutu waa uusiina tuarenjen ama mubombaajon amamaankejon. Kaen koloorogo Anutunon mono naambaajon toroqen jen nonomakeja?” ²⁰ *Monon kaen jenagato, balon eja gii mono moroga koloon Anutu tuarenjen ano angowowo ama munaga? Boroterenon mono iyanaa mokomokoloo Toya kokaen saanon mende jen mubaa, “Gii mono naambaajona tani koi kaana mokoloon nona?” ²¹ Monon meme ejanon mono iyanaa ku-usun qaganon siijaa so gbakon meleema meweengon gbakon motoongon kanona koworanen morota morota menkeja. Tosia kamba so men gawon munkejon ano tosia akadamiugawo ii mono korisoro kambananonadeen gawon munkejon.

²² Anutu mokomokoloo Tonananon mono kaaniadeen ama nonomakeja. Iinon irinsoonona ejemba qendeema nonono ku-usuna iima mobombaajon momakeja. Kaen moma irina soono kazianon ejemba tosaana yonoo qagianon uro joririn kondeema onomambaajon ama laligoro. Ii kilen irona uulanawodeen mende meleema ononoto, yonoojon ama siimbobolo mamaga moma mokosingon uugia meleembutiwaajon mamboma laligoro.

²³ Kaaniadeen kalenmorianan inisaano kelemalelen koloowaatiwaajon momakeja. Kaen moma ejemba akadamiya buja qen aowombaajon meweengon nononoti, anana mono niniima kobooro akadamiyawo asarinkejon. ²⁴ Anana kaanagadeen kaana koloowombaajon nonono. Juuda ejembagadeen qaagoto, waba kantria kantria ii kaanagadeen kaana koloowutiwaajon onono. ²⁵ *Anutunon iikawaa qaaya jerota gejatootoo eja Hooseawaa terenon kokaen eja,

“Ejemba neenaa kanagesouruna mende koloon laligogiti, niinon mono ii onoombe neenaa kanagesona koloowuya. Tosianon neenaa wombo alana mende laligogiti, iyonoojon mono ‘Neenaa wombo alauruna,’ kaen jen laligomana.

²⁶ *Niinon goman mombaa ejembaya yonoojon kokaen jen laligowe, ‘Ono neenaa kanagesouruna mende laligoju.’ Kaen jen laligoweto, ii mono balongianon iikanona onooma qagia kokaen qamana: Ono mono Anutu laaligo Toyaa meraboraana kolooju. Utequte kaana koloowaa.”

²⁷ *Aisaianon kaanagadeen Israel kanageso nonoojon ama kokaen saama jero, “Israel ejemba janonana kowe sakasin kaana koloonagati een, ii kilen nonoononga afaananon mono uunana meleenin hamo qen nonombaa. ²⁸ Ponon goman goman kuuya ananaa qaanana ilin alan gosin jen tegon kitia kuuya meleema nonondaborowaa.”

²⁹ *Aisaianon kaen jen waladeen qaa mon jeroti, iikawaa onanon mono nonoonon kokaen kolooja, “Pon ku-usun kuuyaa Tonananon gbiliurunana tosaana mende injiima kobooro uugia meleembuyagati een, balonananon mono Sodom kaana meleenon

* 9:17: Eks 9.16 * 9:20: Ais 29.16; 45.9 * 9:25: Hoos 2.23 * 9:26: Hoos 1.10 * 9:27: Ais 10.22-23

* 9:29: Ais 1.9

kemero gere jenaga. Nononon mono Gomora ejemba kaanja tiwilaawonaga. Anutunon mono kaanja ama nononaga.” Kaen jero.

Israel kelemalelejanon Anutu yangisen ama munkeju.

³⁰ Kawaajon mono nomaen jewonaga? Kantri tosianon Anutuwaa jaanon solanja koloowombaa gawonja mende kaparan koma megiti, iyononon Anutuwaa jaanon solananigi. Uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaajon qaagia jen tegoro solananin laligoju. ³¹ Kaen laligojuto, Israel nononon solanja koloowombaa Kana qaa otaawombaaajon kaparan koma laligon kouma ii kilen Anutuwaa jaanon mende solananinin.

³² Iikawaa kania ii kokaen: Iyangiodeen batogon nanamemen dindina ama iikaanja kanon solanja koloowombaaajon kaparan koma Jiisas mende moma laarin mug. Iionon jamo powowon kaanja kolooji, mono iwaanon ritatagon unjuro osin gema qegi. Iikawaajon solanja mende kolooji. ³³ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja,

“Iibu, Anutu niinon mono aen jamo mon Zaion baananon Israel tuun uugianon komowe yononon iikanon ritatagon kamaan unjuro gema qenkebu. Mononon eja gereya powowon kotakota ii moma laarin mubaati, iionon mono kaban mononon iwaajon nama gamu mende mokoloowaa.” Kian.

10

¹ Oo uumeleen alauruna, niinon neenaa Juuda kanagesouruna uugia meleembuti-waajon awelegonkejen. Anutunon hamo qen onombaatiwaajon uuna men kululuun yonoojon ama Anutu qama koolin munkejen. ² Yonoo kanagianon kokaen eja: Yononon Anutuwaajon uugere amakejuto, ii poumapou qaganon amakeju. Yonoo qaagia kaen nanjon jejen.

³ Anutunon qaanana jen tegoro solananijoni, iikawaa kania mende moma yagon iyangiodeen batogon solanja koloowombaaajon kaparan komakeju. Kaen ama Anutunon qaanana jen tegoro solananiwombaaajon jenkeji, qaa iikawaa baatanon mende kema osin een tondu laligoju. ⁴ Kraistnon anodeen Kana qaa otaadabororo. Nono tosianon ii amamaan Kraist moma laarin uunana meleenjoni, iikaya mono Kraistwaa-jon ama Anutuwaa jaanon solananijon. Kian.

Anutunon anana kuuya hamo qen nonomambaajon moja.

⁵ *Mooseson Kana qaa otaan iikaanja kanon solanja koloowombaa qaaya ii kokaen oorota eja, “Kana qaa otaadaborowaati, iionon mono kawaajon ama laaligo kotiga mokoloowaa.” ⁶ *Qaa kaen ejato, uunana meleema moma laarin Anutunon qaanana jen tegoro solananinkejoni, Mooseson kawaajon qaa kokaen jerota eja, “Uuganon kokaen romonon jewabo: Eja moronon mono Siwe gomanon unaga?” Ejembanon ii Kraist wama kamaawaatiwaajon lan jegi. ⁷ Me “Eja moronon koomu gomambaa dutanon kemenaga?” Ejembanon ii Kraist wama koomunonga waabaatiwaajon lan jegi.

⁸ Kaen jen toroqen kokaen jero, “Bunja qaa ii koriganon qaagoto, mono goo buuganon ano uuganon eja.” Bunja qaa ii moma laariwombaaajon eja. Nononon qaa iikanon ejemba uukuuku men onoma kokaen jen asarin onomakejon: ⁹ Anutunon Jiisas men gbiliro koomunonga waaro. Giinon qaa ii uuwomboganon moma laarin je buu susuganon “Jiisasnon Ponja kolooja,” kaen jen asugijani een, mono hamo qen gono letomba.

¹⁰ Gii uuwomboganon Bunja qaa moma laarina Anutunon qaaga jen tegoro solananiwa ano je buu susuganon Jiisas jen asugina hamo qen gono letomba.

* **9:33:** Ais 28.16 * **10:5:** Lew 18.5 * **10:6:** Dut 30.12-14

11 *Bunja Terewaa qaa monj kokaen jegita eja, “Morononj ii moma laarinj mubaati, iinonj mono gamuya mende mobaa.” 12 Anutunonj Juuda ejemba mende ninisoroon kantri tosaanja mende sureen onomakeja. Ponj motoongonj iinonj mono kuuya ananaa Ponjana koloonj so motoongononj gosinj nonomakeja. Ejemba ii qama koolinkejonj, anana kuuya mono kotumotueya kelemalelen nonomakeja.

13 *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaen eja, “Ejemba dakaya yonononj Pombaa qata qama kooliwuyati, iinonj mono ii kuuya hamo qen onono letombuya.”

14 Ejembanonj Ponj mende moma laarinj munj iwaa qata mono nomaen qama kooliwuyaga? Iwaa kania mende jegi mogiti, ii mono nomaen moma laarinj mubuyaga? Monononj Bunja qaa mende jenj asariwaati eenj, yonononj ii mono nomaen mobuyaga?

15 *Ejemba monj Bunja qaawaajonj mende wasiwonjati eenj, iinonj mono nomaen kema ii jenj asarinaga? Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaen oogita eja, “Ejemba Bunja qaa awaa menj kankejuti, iyonoo kana otongia moninj awaa soro kolooja.”

16 *Kaenj oogita ejato, noo Israel kanageso honja yonononj Oligaa Bunja mende tenj koma laligoju. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianonj kokaen ninijorota eja, “Oo Ponj, nono Bunja qaa jenj seininj morononj mono uuta meleema ii moma laarinagato?” 17 Qaa iikawaa so Kraistwaa qaaya jenj seininj gejagianonj kemero mogi momalaariganonj mono iikaan koloojaa.

18 *Momalaari kaan kolooaato, kokaen qisinj ononjen: Bunja qaa iikanonj mono Juuda yonoo gejagianonj mende kemero mogi me? Qaago, ii mono mogi. Kawaa qaaya ii kokaen jegita Bunja Terenonj eja,

“Qaa jegi qaagianonj mono kema kanj gomanj kuuya sokono. Ii gomanja gomanja eu emu leelee iikanonj mogi.”

19 *Qaa iikawaa so Bunja qaa mono mogito, mombo toroqen kokaen qisinj ononjen: Israel ejembanonj ii moma asarigi me qaago? Moosesonj wala qaa kokaen jero,

“Ejemba kanageso uumeleengiaa honja qaa niinonj ii hamo qen onombe onoo uugianonj mono iikawaajonj ama motogoto koloojaa. Waba tuunj poumapou laligojuti, iyonononj onjo unjuugugi sili iikanonj mono Juuda onoo uugia kuuwe iringia soono uugianonj waabaa.”

20 *Aisaianonj mono kotiin nama kokaen jerota eja,

“Ejemba nii mende mongama noma lanj laligogiti, iyonononj mono nii mokolon nonji.

Ejemba noo kananaajonj mende qisinj laligogiti, niinonj kania mono yonoojonj injisaambe iima mogi.”

21 *Yonoojonj kaen jeroto, Israel nonoojonj qaa kokaen ninijorota eja, “Weenj so umugawodeen kanainj qootogo kanageso gejajuju koloonkejuti, onjo noononj kawutiwaajonj onooma boro kaka koma laligowe gomanj tiinkeja.” Kianj.

11

Israel uutanonj uumeleenj tuunj melaa eja.

1 *Kawaajonj kokaen qisijen: Anutunonj iyanjaa kanagesoya gema qen nonono me qaago? Ii qaago totoon! Niinonj kaanagadeen Aabrahambaa gbilia monj koloojen. Neeno Israel kanagesowaa tuunj qata Benjamin iwaa uutanonj laligojen. 2 Anutunonj waladeen iyanjaa kanagesoya meweengonj nononoti, nono mono mende gema qen nonono laligojonj. Gejatootoo eja Elaijawaa (Eliawaa) sunduya ii Bunja Terenonj oogita eja. Iinonj Anutuwwa jaanonj Israel ejemba jenj onoma qama kooliroti, onjo qaa batuya

* 10:11: Ais 28.16 * 10:13: Joel 2.32 * 10:15: Ais 52.7 * 10:16: Ais 53.1 * 10:18: Ond 19.4 * 10:19: Dut 32.21 * 10:20: Ais 65.1 * 10:21: Ais 65.2 * 11:1: Fil 3.5

ii moju me qaago? Qaa ii kokaen, ³ **“Oo Pon, yoŋonon mono goo gejatootoo ejembauruga unugi komugi goonon siimolon oonoon alataya alataya kondemondenggi. Nii motoonngo nomesaogi laligowe kokomomola meŋ emboma nuwombaajon jojoriju.”*

⁴ **Kaen jeroto, Anutunon ii moma mono kokaen meleema mun ijoro, “Gii geenkodeen mende laligojanto, niinon eja 7,000 kaanjadeen sopa somonon onombe neenaa bunana koloon beŋ qolonmolongoya Baal ii mende simin kuma mun giwo toroqen laligoju.”* ⁵ *Qaa iikawaa so kambaŋ kokaamba kaanjadeen Anutuwaa tuun melaa eja. Anutunon kalenmorianaa so ejemba afaan meweengon nonono laligojon.*

⁶ *Kalenmoriananon mono nemun koma muro meweengon nonono. Nononanamemen awaa ama meŋ laligowonagati, iikawaajon ama mende meweengon nonono. Balon ejemba nanamemenananon nemun koma muro meweengon nononagati een, iwaa kalenmoriananon mono iwoi omayaa koloonaga.*

⁷ *Kawaajon mono nomaen jewonaga? Israel kanagesonon solana koloowombaajon kaparan koma laligogito, solananiwombaa kania ii mende mokoloogi. Yoŋonon qaagoto, Anutunon tuun melaa meweengon nononoti, nononon kalena ii mokoloon solana koloonin. Tosianon momo bologanon uugia gojono een tondu laligoju.*

⁸ **Iikawaa qaaya ii Buŋa Terenon kokaen oogita eja, “Gaonjaajaa laligogi Anutunon ome mende somonoro uugianon kemero koomuya kolooogi. Iwoi iima kania iima kotowubotiwaajon jaagia meŋ gooro umun kono. Qaa gejagianon moma moma asariwubotiwaajon ii meŋ gojono. Kaen tompin laligon kouma kambaŋ kokaamba kaanagadeen een tondu laligoju.”* ⁹ **Kin Deiwidnon iikawaa qaaya kokaen jerota eja, “Oo Anutu, yoŋonon jejelomban on ama neŋ lan aisoonkeju. Iikanon mono mokoloon iniima singisongogiaajon moto ama onomba.*

Mono iyanjaa dungianon ritatangon kamaan unuro irona meleema onona siim-bobolo mobu.

¹⁰ *Oo Anutu, gii mono jaagia meŋ goona uun iibombaajon amamaawu.*

Mono irona meleema onona qagianon uma bimooro suulan uunon laligowuya.” Deiwidnon kaen qama kooliro.

Waba kantri yoŋonon Anutuwaa geria hona kolooogi.

¹¹ *Toroqen kokaen qisijen: Juuda kanageso hona yoŋonon ritatangon kamaan unuro uugianon gojono awaa koloowombaajon amamaawuya me qaago? Ii mende amamaawuya! Kamaan unuroti, iikanon mono Anutu moma kotowombaajon awelegowutiwaajon kolooro. Juuda kanageso hona yoŋonon kana uugun kamaan unuro waba kantri yoŋonon kitigia koloon uugia meleema Anutuwaa bunaya kolooogi. Kaen kolooogi, iikanon uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembutiwaa siinanon koloowaatiwaajon ama kaen kolooro.*

¹² *Juuda kanageso hona yoŋonon kana songin kamaan unuro kawaajon waba goman goman yoŋonon oyanboyan koloowombaa kania mokoloogi. Ii mokoloon uugia meleema kotumotue uutanon laligojuto, Juuda kanageso hona yoŋonon tompin laligon Anutuwaa jaanon mende sokonju. Kanagen Juuda yoŋonon kaanagadeen kuuya uugia meleembuya. Kaen kolooro Anutuwaa kotumotueyanon sein kelemalelen asuganon asugiwaa.*

¹³ *Niinon qaana koi Juuda onoonon qaagoto, waba kantri kanageso onoonon jejen. Niinon waba kantri onoonon wasiwasi eja aposol koloojenywaajon “Gawona qabunayawo kolooja,” jen kaen romonjojen. ¹⁴ *Gawona ii mewe hona kolooro uugia meleemakejuti, neenaa Israel kanagesourunanon iikawaa bujuya mobutiwaajon kaparan koma awelegonkejen. Buju qaa iikanon motomotoon yoŋoo uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembombaa siinanon kolooro meleengi Anutunon**

* **11:3:** 1 Kin 19.10, 14 * **11:4:** 1 Kin 19.18 * **11:8:** Dut 29.4; Ais 29.10 * **11:9:** Ond 69.22-23

hamo qeŋ oŋombaa. Gawona qabuŋayawo ii mono kawaajon ama waba kantri oŋoo batugianon meŋkejen.

¹⁵ Anutunon Juuda tuuŋ gema nunuro iikawaa hoŋanon mono kokaen kolooro: Waba kantria kantria oŋonon kitigianon koloogi Anutunon tawagia meŋ unuano alauruta koloogi. Juuda kanageso hoŋa yoŋonon uugia meleenŋi Anutunon hamo qeŋ oŋoma moma aŋgon koma aŋalin oŋombaati, iikawaa hoŋanon mono koomunonŋa gbilin laligon kotiiwutiwaa so koloowaa.

¹⁶ Gbani jaayaqeqe gbilianon nene Anutuwaajon gosin ama korisoro anin soraaya kolooji een, gawombaa nembaneneya kuuya mono kaanagadeen soraaya kolooja. Gere tiitanon toroya kolooji een, borianon mono kaanagadeen toroya kolooju. ¹⁷ Juuda tuuŋ ii Anutu iyaŋanon oil gerega kolooja. Anutunon iyaŋanon oil gere ii hoŋabon meŋ boria tosaŋa motoro kamaagi ano duuyaa oil gere boria meŋ kan batugianon ano toroqen somariinkeju. Kantri tosaŋa oŋo duuyaa oil gere kawaa so koloojuto, Anutunon kilen unuano kambaŋ kokaamba gere boria qaita moŋ yoŋoo batugianon laligon kotiinkeju. Oŋo mono Juuda tuumbaa oil gere tiitanonŋa nene apuya horon neŋ somariinkeju.

¹⁸ Oŋo Juuda nonowo nanjuto, kilen Juuda nunuugun selegia meŋ ububo. Selegia meŋ ubuyagati een, mono qaa koi mobu: Kantri tosaŋa oŋo gere boriagadeen kaŋa kolooju. Oŋo tiinana mende bosimakejuto, nonoonon gere tiitanon mono oŋombosino nanju.

¹⁹ Qaa kokaen jewuyaga, “Anutunon anana iyaŋaa gere batuyanon ama nonombaatiwaajon ama gere boria ii kotooro kamaaro tintiŋa kolooro.” ²⁰ Qaa ii hoŋaga. Anutunon Juuda ejemba uugia mende meleema moma laarigitiwaajon ama koton oŋono kamaagito, oŋo mono momalaarigianon rindanon oŋono zen nanju. Kaen nama jaba-arambaran mende meŋ awelegon laligowuto, mono kokaen kamaan unuwabotiwaajon sombugia moma laligowu: ²¹ Anutunon aŋaa geriaa boria hoŋa mende injiima koboŋ Juuda kanageso koton oŋonoti een, oŋo mono “Saanon niniima koboowaa,” kaen jewubo. Een kaŋa romonon tondu laligowubo. ²² Kawaajon waba kantri oŋo Anutuwa kania romonon kokaen jewuya, “Juuda ejemba kana songin kamaan unuroti, Anutunon iikawaa irona meleema mono oŋanon geriawo ama oŋomakejato, anana qeeanŋo Toyawo qokotaan nanin meŋ qeangon nonomakeja. Iwo mende toroqen nambonati een, mono kantri tosaŋa nono kaanagadeen koton nonono kamaawonŋa.”

²³ Kaen saanon jewuyato, Anutunon ejemba kana songigiti, ii kaanagadeen saanon kotiin gere batuyanon mombo toroqen oŋombaa. Kawaajon Juuda kanageso yoŋonon yanŋisenŋia mesaon uugia meleembuti een, ii mono saanon Jiisaswo toroqen oŋombaa. ²⁴ Anutunon oŋo duuyaa oil gere kanon koton oŋoma komakoomowaa kania uugun oil gere qaita mombaa batuyanon ama toroqen oŋono. Kantri tosaŋa oŋo kaŋa ama oŋonoti een, iikawaajon iyaŋaa gere boria hoŋa Juuda kanageso hoŋa ii mono afaanŋon unuama siinanon iyaŋaa oil geriaa batuyanon ama oŋono mombo toroqewuya. Kian.

Anutunon Israel kuuya kiankomun nonomambaajon moja.

²⁵ Oo uumeleen alauruna, oŋoanŋiaa momakooto qaganon lan laligowubotiwaajon mono qaa aasaŋgoya moŋ injisaambe moma asariwutiwaajon mojen. Qaa ii kokaen: Momo bologanon Israel kanagesowaa bakaya moŋ yoŋoo uugia gojono laligojuto, kambaŋ tetegoya qaa yanŋisen mende toroqen laligowuya. Qaagoto, wala waba kantri yoŋoononŋa kelemalelen yoŋonon uugia meleema Anutuwa bentoton uutanon koubuya. Kaen anŋi Anutunon janŋogia iiro sokombaati, kambaŋ iikanon Juuda

kanageso nonoo yangisen kambanananon tegoro kuuya uugia meleembuya. ²⁶*Uugia meleengi Anutunon Israel kanageso kuuya hamo qen onono letombuya. Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Hamoqege Toyanon mono Zaion baananonga asugin Jeikob tuun nonoo nanamemenana anjonjayawo ii koma konjoratiwaa.

²⁷*Anutu niinon singisonogogia koma konjoratin oyanboyan mokoloowutiwaajon soomonjo arena ii yonowo ambe motoon laligowona.”

Qaa kaen eja.

²⁸Juuda kanageso hona yononon Oligaa Buja gema qen Anutuwa kereuruta koloogitiwaajon kantri tosaan ononon kitigianon Anutuwa alauruta kolooju. Kaen koloojuto, Anutunon Israel wanjaleurunana meweengon ononotiwaajon Juuda nononon mono toroqen wombo alauruta honabona koloojon. ²⁹Anutunon ejemba moroga meweengon onooma kalen onomakeji, qaa ii mono mombo uuta meleeno utegowaatiwaa so qaago. ³⁰Waba kantri onjo kaanagadeen wala Anutuwa jeta mende ten koma tondu laligogito, Juuda kanageso hona yononon yangisen koloogitiwaajon ama Anutunon onjo kiankomun onono letongi.

³¹Juuda kanageso hona yononon kamban kokaamba Anutuwa jeta qotogon tondu laligon koujuto, ononon letongitiwaajon ama Anutunon Juuda kanageso nono kaanjadeen kamban kokaamba kiankomun nonomambaajon moja. Waba kantri ononon uugia meleema letongi kawaa silianon uugia kuunkeji, iikawaajon yononon mono kaanjadeen afaangon uugia meleema kiankomuya buja qen aowuya.

³²Ejemba kuuya anana Anutu qotogon lan laligonin qaa qotogonana mokolon gbadoon nonono. Korebore kiankomun nonombaatiwaajon ama kasanon gbadoon nonono. Kian.

Anutu mepeseen onjsaa rii kokaen qamakejon:

³³*Anutu kalenmorianaa kowianon mono somata qatawo kolooja. Mangaa siita, momoya mono kemekemeta tetegoya qaa. Momakootoyanon nunuugun uuta somata kolooja. Iinon qaanana gosin jen tegonkeji, nononon ii kuuya jen asarin tegowombaaajon amamaawona. Laaligonanaa kana arengonkeji, iikawaa kania mono moma gosin mokolon tegowonatiwaa so qaago.

³⁴*“Pombaa uu kononaa arena ii ejemba kuuyanon moma yagowombaaajon amamaan laligon kounin. Monjon gejanono qaa mubaatiwaa so qaago.”

³⁵*“Balon ejemba kalen angunkejonto, iwo kaen ambombaaajon amamaan laligon kounin.

Iwoi munin kitia mende meleema nonono saanon sokoma muja. Iwoi mon era nonombaatiwaa kiti mubombaaajon amamaankejon.”

³⁶*Ii kokaembaajon amamaankejon: Iinon iwoi kuuyaa Toya koloon wanjaleya kolooja. Iinon iwoi kuuya nemun kono kolooro. Ii iyanaa akadamyua mokolon mubaatiwaajon ama kolooro. Kawaajon anana qabunaya mepeseenin tetegoya qaa akadamyawo en uma ewaa. Qaa ii onanon.

12

Laaligonana nomaen laligonin Anutuwaanon sokombaa?

¹Oo uumeleen alauruna, Anutunon kaen kiankomun nononotiwaajon niinon mono uugia kokaen kuun ononjen: Ono mono kiankomuya ii uu kononganon romonjon kawaa so kitia meleema mun waeya men mepeseen laligowu. Kaanagadeen onoangiaa

* 11:26: Ais 59.20 * 11:27: Jer 31.33-34 * 11:33: Ais 55.8 * 11:34: Ais 40.13 * 11:35: Job 41.11

* 11:36: 1 Kor 8.6

sele busugia ii Anutuwaa kotinj nandungga ambu. Kaen ambuti een, onjo mono gbilin soraaya koloogi Anutunonj nandungga ii iiro sokono siija momakebaa.

² Wala namowaa nanamemenj bologaa arenja otaanj laligogito, kambanj kokaamba iikaanja mono mende toroqenj amakebu. Kaen qaagoto, mono uumomogianonj gbiliro letoma laligowu. Kaen laligonj Anutunonj onjoonj siinj nomaenj moji, ii mongama saanonj kotiinj gosinj mokoloowuya. Ii mokoloonj iikawaa so amakebuti een, mono kana awaa otaagi sokoma muro akadamugiawo koloonjkebuya.

³ Sisau tondu laligowubotiwaajonj qaa monj jemaņa. Anutunonj kalenjmorianj nono iikawaa qaganonj nama kuuya onjoonj kokaenj injojen: Onjo mono onjoangiaajonj mogi uuta mende koloowato, motomotoonj onjo mono tororo moma kotonj aonj laligowu. Anutunonj momalaari nonono iikawaa honja koloonjkejiwaa so mono onjoangia gosinj aonj iikawaa so qaa jenj laligowu.

⁴ *Iikawaa kania ii kokaenj: Sele busunananonj motoonjo koloojato, sele busu kitinana ii mamaga. Kitia kuuya yonononj gawonj motoonjo iikayadeenj mende menkeju. ⁵ Iikawaa so uumeleenj ejemba anana kaanagadeenj mamaga laligojonto, kilenj Kraistwo qokotaanj nama sele busu kaanja honja motoonjo koloonj. Motoonjo koloojonto, anja anja nonononj mono toroqenj aonj motoonj gawonj meninj sokono nanjonj.

⁶ *Anutunonj kalenjmorianaņa nononotiwaa so gawonj memewaa momo kalenj morota morota bunja qenj aonj laligojonj. Monjonj gejatootoo gawombaa momo kalenja bunja qenj aoji een, iinonj ii mono gawononj amakeba. Momalaarianonj rindanonj munkejiwaa so gawononj ama Anutuwaa qaaya jenj laligowa. ⁷ Mombaajonj welenqege gawombaa momo kalenja muroti een, iikawaa so mono tosaanja pondanj ilaanj onjoma laligowa. Mombaajonj boi qaqazu gawonj mewaatiwaa momo kalenja muroti een, iinonj mono membiriqembiria qaa pondanj tosaanja kuma onjoma laligowa.

⁸ Mombaajonj uu nanjonango gawombaa momo kalenja muroti een, iinonj mono pondanj kaparanj koma ejemba uugia kuunj nanjonj onjoma laligowa. Tosianonj iwoiwaajonj memeqemeanj menj amamaagi mombaajonj ii nanjonj onjombaatiwaa momo kalenja muroti een, iinonj mono kongbaraya qaa pondanj nanjonj ilaanj onjoma laligowa. Mombaajonj galenkonjonj gawombaa momo kalenja muroti een, iinonj mono zenj nama tosaanja galenj koma onjoma laligowa. Mombaajonj uujopa gawombaa momo kalenja muroti, iinonj gawonj ii mono korisoro qaganonj menj laligowa. Kianj.

Uujopawaa kania ii tororo otaawu.

⁹ Mono gbinqbaonj mesaonj tororo uujopa ama aonj laligowu. Bologna sisia menj gema qenj laligowu. Awaawaajonj ama onjono iikanonj mono qokotaanj laligowu. ¹⁰ Uumeleenj alaurugia ii mono gumbonjonjonj qaganonj ama onjoma tororo jopagonj aonj laligowu. Goda qenj aowombaajonj kaparanj komakejuti, iikanonj mono awelegonj mepeseenj aonj laligowu.

¹¹ Uugianonj mono mende sologonj looriwato, qama kooligi Unja Toroyanonj inaanj onjono geregerenonj nama Pombaa gawonj menj laligowu. ¹² Mono oyanboyonj mokoloowonjatiwaajonj mamboma jejeromonjromonj ama korisoro qaganonj laligowu. Kakasililinj moma mono mokosinjgonj laligowu. Mono pondanj nama Anutu qama koolinj laligowu. ¹³ Anutuwaa ejemba soraayanonj iwoiwaajonj amamaajuti, ii mono ilaanj onjoma laligowu. Mono ejemba koma horonj onjoma motoonj rama nembanene nenj korisoro amakebu.

¹⁴ *Sisiwerowero ama onjomaakejuti, ejemba ii mono mende qasuaanj onjombuto, mono Anutu qama kooligi kotuegonj onjomaakeba. ¹⁵ Aisoojuti, iyonjowo mono ilaanj onjoma aisoowu. Saajuti, iyonjowo mono ilaanj onjoma saabu. ¹⁶ *Mono uumotoonj ama

* **12:4:** 1 Kor 12.12 * **12:6:** 1 Kor 12.4-11 * **12:14:** Mat 5.44; Luuk 6.28 * **12:16:** Gba 3.7

aonj luaenonj laligowu. Onjoangiaajonj mono mende mogi uba. Jaba-arambaranj mende ambuto, ejemba kamaanqegeta mono ala menj onjoma laligowu. Onjoangiaajonj mogi momakooto ejembaga laligojutiwaa so mende koloowa.

¹⁷ Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii mono mombaajonj mende ambu. Ejemba kuuyanonj sili tosaanja yonoojonja mogi nanamemenj awaa koloojuti, ii mono kaparanj koma menj laligowu. ¹⁸ Iwoi mombaajonj osiqosi mende anjuti, mono kotikotii en onjonjiwaa so kaparanj koma ejemba kuuya yonowo luaenonj laligowu.

¹⁹ *Qaa monj ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja, “Niinonj mono bologaa kitia meleembe qagianonj ubaa. Ii noo gawongga. Ponj niinonj kaenj jejenj.” Kawaajonj wombo alauruna, onjoangio mono bologaa ironja mende meleembuto, ii Anutuwaajonj mesaogi irinja soono iwaa kitia meleema metogonj onjombaa.

²⁰ *Kawaajonj ii onjoangio mende meleembuto, Buja qaa koi mono otaanj laligowu, “Kereganonj nenewaa komuji eenj, ii mono nene wagiwa. Goo kereganonj apuwaajonj moji eenj, ii mono apu muna newa. Kaenj ama goononj sili awaa iikanonj mono uu kuunj muna gamuya moma mesaonaga.” Qaa ii mono otaanj laligowu. ²¹ Monjonj sili bologa iikanonj haamo ama gombaboto, geenjo mono sili awaa ama iikanonj haamo ama munj silia bologa ii kolonaniwaga. Kianj.

13

Gawman yonoo qaa baagianonj kema tenj koma laligowu.

¹ Gawman monj ii anodeenj mende kolooroto, Anutu, ku-usunj Toya iinonj mono gawman kuuro iikawaa so Somatananaa ku-usunj qaganonj nama galenj koma nonomakeju. Jenkooto gawombaa kondomondooya ii Anutu. Kawaajonj onj kuuya mono onjoangiaa gawman yonoo qaa baatanonj kema laligowu. ² Kania kaenj mojutiiwaajonj ama monjonj jenkooto galenj yonoo ku-usungia qetanji, iinonj Anutunonj laaligowaa arenja anoti, mono ii qetanja. Jenkooto Toya qetanjuti, Anutunonj iyonoo qaagia jenj tegonj ironja meleema onono lombo mokoloowuya.

³ Galenkonkonj yonononj ejemba nanamemenj bologa amakejuti, ii kee momo ama onjomakejuto, awaa amakejuti, ii iikaanja mende ama onjomakeju. Kawaajonj galenj ku-usungiwawo yonoo keega momambaajonj mojanj me qaago? Ii mende momambaajonj mojanj eenj, mono nanamemenj awaa ama menj laligona mepeseenj gomakebuya.

⁴ Gawman yonononj mono Anutu welenja qenj munj menj qeangonj gombombaaajonj moju. Kaenj mojutiiwaajonj ejemba bologa koloojuti, mono iikawaa ironja meleengi qagianonj uro lombo mobutiwaajonj nanju. Anutuwaawo welenqequeuruta koloogi goondombaa soo somata ononoti, ii eenj totoonj mende menj laligoju. Kawaajonj iwoi bologa anjanj eenj, mono toroko moma laligowa. ⁵ Lombo qagianonj ubabotiiwaajonj mono gawman jegia tenj koma laligowu. Kawaajonjadeenj qaagoto, Anutuwaawo jaanonj kaangadeenj sokombaatiwaajonj mono kaenj amakebu. Mende tenj kongi Anutuwaawo irinja soono jero uu konongianonj kaenj mogi uugianonj boliwabotiiwaajonj mono kaangadeenj gawman yonoo qaa baatanonj kema laligowu.

⁶ *Gawman yonononj mono Anutuwaawo gawonj bakaya monj menj iikanonj zenj nama galenj koma onjomakeju. Gawonggia ii mewutiwaajonj onononj mono ilaanj onjoma takis kaangadeenj amakeju. ⁷ Gawmambaa takis ama kotinj kania kania dawij onjombutiwaajonj jenkejuti, ii mono kuuya iikawaa so onjomakebu. Gawmambaa takis kania kania kuuya onjoma komuniti gawonj ii mono tororo menjkebu. Gawmambaa gawonj meme ejemba yonoojonj mono qaqabunabunja ama goda qenj onjomakebu. Kianj.

Kambanj somatanonj dodowiro mono jopagonj aonj laligowu.

* 12:19: Dut 32.35 * 12:20: Gba 25.21-22 * 13:6: Mat 22.21; Maak 12.17; Luuk 20.25

⁸ Kaen ama mombaanon tosa mon onowo mende ero laligowu. Kilen onoo tosagia motoonngo ii kambañ so kokaen eja: Ono mono uunon jopagon aon laligowu. Monon tosaña jopagon uukalen ama onomakeji, iinon mono Kana qaa otaadaboronkeja.

⁹ *Jenkooto qaa waña ii kokaen, “Geenga jopagon aonkejanj, iikawaa so mono tosaña kuuya jopagon onomakeba.” Qaa kawaa uutanon jenkooto qaa koi kaña eju, “Serowilin mende amba,” “Ejemba mon mende qena komuwa,” “Yongoro mende mewa,” “Iwoiwaajon mono mende koposongowa.” Ii ano jenkooto qaa tosia kuuya ii mono qaa waña iikawaa newoyanon kolooju.

¹⁰ Ejemba mon jopagon mujanji een, iwaajon mono iwoi bologa mon mende ama muba. Kawaaajon ujopa ama iikaña kanon mono jenkooto qaa korebore ten koma otaankejan.

¹¹ Kambañ kokawaa kania moma kotojutiwaajon mono nanamemen kaña ama men laligowu. Wala Kraist moma laarin uunana meleeninj, kambañ iikanondeen kanain laligon kouninj Ponon metogon nonono Siwenon ubonati, iikawaa kambañanon mono kosere kadaboroja. Kawaaajon on gaon ejuti, iikanonja uugia tooro waabutiwaa kambaña mono kaja. ¹² Gomantiinja koriga laligonin ween jaaya jililingon kouro asarimambaajon anja. Kawaaajon pangamambaa nanamemen ii mono koma konjorati kamaaro asasagaa manja qewonjwaa akadamuya ii mono men konji kemero nambonja.

¹³ Asasagaa uutanon laligojonjwaa so mono nanamemen soraaya ama men laligowonja. Tosianon jejelomban paati ama baonon nenkejuti, iikaña nen apu kotiga nen elonkalon amakeju. Sero nambonambon ama lan emba yongoro horonkeju. Juma deema angowowo ama kisooma aon uunon junjun moma gema qen aonkeju. Nanamemen kaña ii mende sokonja. ¹⁴ Uuselewaa siingara kombombaña bologanon gbilin waagi yoroo siingara ten koma onombubotiwaajon ii mono geja mende ama romonjon onomakebu. Kaen qaagoto, Pon Jiisas Kraistwaa nanamemenanon mono tiwo sumangia kolooro ii maleku kaña mouma aon laligowu. Kian.

14

Ala looloria ii mende jen onoma laligowu.

¹ *Mombaa momalaarianon looloria kolooro ii mono kalan koma koma horon mun laligowu. Iwo amin moma jenonkooli qaa kolooro kawaaajon kesa-awaran mende amakebu. ² Tosianon momalaarigiaa so nembanene kuuya saanon nenkejuto, tosaña yonoo momalaarigianon looloria kolooro nene piapiyagadeen nenkeju. Uugianon tilowabotiwaajon uuwoi ama oro tando lopiombaa nandun aña ii sisia men logoyagadeen iyan on nenkeju. ³ Nembanene kuuya nenkejuti, iinon mono alaurugia logoyagadeen nenkejuti, ii jejewili mende ama onomakebu. Anutunon alaurugia nembanene kuuya nenkejuti, ii kaanagadeen “Sokonju,” jen kalan koma onomakeja. Kawaaajon logoyagadeen nenkejuti, ononon mono alaurugia yonoo qaagia mende jen tegowu.

⁴ Giinon mono moroga koloon mombaa welenqeqeya jen tegon munaga? Iinon mono aña toyaa jaanon qaayaa kitia jero gosin jen tegoro sokono nambaa me lombo qaganon uro kamaawaa. Ponon mono kotiin bon qen nambaatiwaajon nanjon munkebaa. Kawaaajon mono saanon bon qen nambaa.

⁵ Tosianon ween kuuyaajon romongogi tanigia ororon ejuto, tosanon ween ween gosin ween mombaajon mogi uro qaita mon kolooro ween tosanon iikawaa newoyanon kolooju. Ono motomotoon mono ononangiaa momogianon qokotaan iikanon uuwoi kuuya yakarin awasanjaka nama laligowu. ⁶ Tosianon ween ween

* **13:9:** Eks 20.13-15, 17; Dut 5.17-19, 21; Lew 19.18 * **14:1:** Kol 2.16

gosin uma kamaan amakejuti, iyononon ii mono Pon qabuŋa mubaatiwaajon moma amakeju. Tosianon oro kuuya nenkejuti, iyononon mono Anutu mepeseen Ponon kaen qabuŋayawo koloowaatiwaajon nenkeju. Tosianon oro tosiaa singi laligonkejuti, iyononon mono Ponon qabuŋayawo koloowaatiwaajon moma ii amakeju ano kaen laligon Anutu mepeseenkeju. ⁷ Ananaanonga mononon mono iyanjaajonadeen mende laligoja ano iyanjaajonadeen mende komuwaa.

⁸ Kawaa kania ii kokaen: Jaawo laligowonati een, mono laaligonana Pombaajon qeleema laligowon. Komuwonati een, mono Pombaajon komuwon. Kawaaajon laligowon me komuwonati een, mono Pombaa buŋa koloojon. ⁹ Kraistnonon mono komugiti ano jaawo laligojon, kuuya ananaa Ponana koloon laligowaatiwaajon komun gbiliro. ¹⁰ *Anutunonon mono kuuya nunuama anaa qaa jakeyanon nonoono nambona. Kawaaajon tosaana ononon mono moroga koloon uumeleen alaurugia jen tegon onomakeju? Kaanagadeen alauruna tosaana ononon mono naambaajon uumeleen alaurugia tosaana ii jejewili ama onomakeju? Juma deendeen angi siligia iikanonon mono mende sokonja. ¹¹ *Kawaa qaaya ii Buŋa Terenon kokaen oogita eja,

“Pon niinon laligon kotiijen, iikawaa so qaa hona toontoona kokaen injojen: Ejemba korebore ononon noo jaasewananon simin kuma jegianon Anutu nii mepeseen nombu.”

¹² Qaa kawaa so anana kuuyanon mono iyanja iyanja nanamemenanaa sundunana ii Anutu ijon jen asarinin gosin nonombaa. Kian.

Mononon ritatangoŋ kamaan qewaatiwaajon romongowu.

¹³ Kawaaajon mono mende toroqen jen bolin aon qaagia mende jen tegowu. Uumeleen alaurugia yonoo kananon ritatangoŋ kamaan unuwabotiwaajon iwoi mononon mono mende amakebu. Kawaa qaaya mono kaparan koma jen somongowu.

¹⁴ Nembanene iwoi mononon anja siri anjonjayawo mende koloojato, ejembanon iwoiwaajon mogi anjonjayawo kolooji, iyonoojonadeen ii anjonjayawo kolooja. Niinon Pon Jiisaswo nama qaa ii moma kawaaajon uuwoi mononon mende mojen.

¹⁵ Anutunonon nembanene kuuya hamo qen tegoro soraaya koloojuto, kilen alaurunana tosianon qizimizingia ama oro tosia mende nenkeju. Kraistnonon yonoojon ama komuroto, tosaana ononon mono naambaajon oro nen iikaana kanon yonoo uugia men bolinkeju? Iikaananon onongiaa aingia otaagi uumeleen alaurugianon kawaaajon wosobiri mokolonkejuti, iikaananon uujopawaa kana ii mende toroqen otaankeju.

¹⁶ Momo awaa en ononjato, iikawaa qaganon nanamemengianon tondu angi tosianon kawaaajon qaa sologen jen jen onomakeju. Kaen ambubotiwaajon mono galen men aon laligowu. ¹⁷ Naa nenega newonati ano naa apuga newonati, iikanon Anutuwaabentotonaa aiweseya mende kolooja. Iwoi iikanonon mono kamaanqeqeta kolooja. Iwaa bentoton uutanon laaligowaa hona ii kokaen: Unja Toroyanon inaan nonono nanamemen dindina otaanin luae qen nonono aisoon laligojon. Iikanonon mono mungeŋa kolooja. ¹⁸ Daen yononon kaen ama Kraistwaa welen qenkejuti, iyonononon mono Anutuwaabentoton sokongi ejembanon qaagia mogi sokoma onomakeja.

¹⁹ Kawaaajon mono luae qen aonin uumotoononon seiwaatiwaajon kaparan kombona. Iikaana kanonon mono uunana meagon men kotiin aowon. ²⁰ Anutunonon nembanene kuuya hamo qen tegoro soraaya kolooju, ii mojonon, mononon oro me nene mononon nero aliaa uutanon kawaaajon boliro uugereya asugiro singisongowo kolooji, iikanononon mono mende sokonja. Monononon tosaana yonoojon mende romongon iyanjaajonadeen moma tondu neji, iinononon mono kaanagadeen singisongowo koloowaa. Kawaaajon Anutunonon yonoo uugianon gawon meroti, tosaana onononon mono gawon awaa ii nenewaajon ama mende men boliwu.

* **14:10:** 2 Kor 5.10 * **14:11:** Ais 45.23

²¹ Kawaajon uumeleen alaurugia yonoojon ama orowaa singi laligon wain apu ii mende neŋ laligowu. Iikaanja kanon mono motoon meŋ qeaŋgon aowuya. Kaanagadeen uugianon iwoiwaajon boliro singisongowo koloon loorinaga, ononon ii mende ambu. Kaen mono motoon meŋ qeaŋgon aowu. ²² Kesa-awaran qaawaa momalaaria kaen me kaen eŋ gonji, ii mono Anutuwaa jaasewananon angon koma laligowa. Monon qaa mombaajon “sokonja,” jeŋ iikanon qokotaan moma kotiin kawaajon iyanja mende jeŋ tegon aoji, iinon mono simbawonawo kolooja.

²³ Ii me woi momalaari qaganon mende nama amakejon, ii kuuya mono singisongo kolooja. Kawaajon monon nene mombaajon uuwoi ama kileŋ ii neji, iinon mono singisongo ambaa. Momalaari qaganon mende nama nejiwaaajon Anutunon mono iwaa qaaya jeŋ tegoro osiŋ lombo mokoloowaa. Kian.

15

Mono Kraistwaa roromonogoya otaan laligowu.

¹ Momalaarinananon kotakota kolooji, anono mono ananaajonadeen lan aisoon ananaa ainananon laligowombo. Tosaanja yonoo momalaarigianon looloria koloo kokobimbinon kana ugun tororo mende otaankejuti, anana ii uujopa ama onoma lombogia bosimbutiwaajon ilaan onombona. ² Anana motomotoon mono alaurunananon qeaŋgowutiwaa so romonon ilaan onomakebona. Kaen ama onoma uugia meagogi kotikotii mokoloowuya. ³ *Kraistnon kaanagadeen iyanjaajonadeen iyanjaa aiŋnon mende aisooroto, Buŋa qaa kokawaa so ama mugi laligoro, “Ejemba qaa tokoronkota jeŋ gii jeŋ gomakejuti, iyonoo qaagianon mono nuro siimboboloya momakejeŋ.” Qaa kaen eja.

⁴ Anutunon ananaajon siinja kokaen momakeja: Anana kaparan koma kotiin nama Buŋa Tere weenonin uunana nanoro iikaanja kanon oyanboyan koloowombaajon mamboma jejeromonromon ama laligowon. Kawaajon Buŋa qaa kuuya eenanon oogiti, Anutunon mono iikawaa so kuma nonomambaajon moja. Iikawaajon ii oogita eja. ⁵ Anutunon mono iyanu uugia nanoro saanon kaparan koma kotiin nambu. Iinon mono Unaya onono inaan onono batugianon uunon somonon aon Kraist Jiisaswaa roromonogoya otaan laligowu.

⁶ Kaen laligon saanon uumotoon qaganon buugia mindirin Anutu, Ponana Jiisas Kraistwaa Maŋa ii mepeseen laligowu. Anutunon ononon kaen ama laligowutiwaajon momakeja. Kian.

Oligaa Buŋanon kantri tosanon kema karo.

⁷ Kraistnon ono moma angon koma kalan koma onomakeji, iikawaa so ono mono kaanagadeen kalan koma aon laligowu. Anutuwaa qabuŋayanon seiwaatiwaajon mono kaen ama laligowu. ⁸ Niinon qaa hona koi jemaŋa: Anutunon qaaya qaaya Juuda kanageso nonoo wanjaleurunana yonoojon jeŋ somongoroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon moro. Kawaajon Kraist wasiro Anutuwaa Buŋa qaa onanon kotiiwaatiwaajon ama Juuda nonoo batunananon kamaan welen qeŋ nonoma laligoro. ⁹ *Juuda nono welen qeŋ nonoma laligoroto, kantri tosaanja yononon kaanagadeen iwaa kiankomuya moma kawaajon Anutu mepeseen laligoju. Kawaa qaaya ii Buŋa Terenon kokaen oogita eja,

“Kawaajon niinon kantri tosaanja yonoo batugianon laligon mepeseen goma qabuŋaganon seiwaatiwaa rii qamakemaŋa.”

¹⁰ *Kawaa qaaya mon ii kokaen jeŋ oogita eja,

“Anutunon Juuda nono meweengon nonono kanagesoya koloon aisoonkejon. Kantri tosaana onjo mono nonowo toroqen aisoon otokorian maama laligowu.”

11 *Kawaa qaaya mon ii kokaen,

“Waba kantriwaa tuun kuuya onjo mono Pon mepeseen laligowu. Goman so laligojuti, onjo mono kuuya ‘Anutu dangisen!’ jen rii qama laligowu.”

12 *Gejatootoo eja Aisaia iinon kaanagadeen kawaa qaaya kokaen jerota eja,

“Gere tiitanona unjuta juma waaji, iikaana eja qata Jesi iwaa gbilinona mon koloon ejemba goman so galen koma onombaa.

Kaen ama onono namowaa kanageso kuuya yononon ilaan onombaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligowuya.”

Qaa walaga kanon mono kaban kokaamba honawo koloonkeja.

13 Unja Toroyaa esunanon mono nanjon onono jejeromonromonjianon kotiin powowon koloowaatiwaajon mojen. Kawaaajon jejeromonromon Toya Anutu iinon mono luae qen onoma korisoro kuuya kanon uugia men saa qewaa. Kaen qama kooliwe saanon Anutu moma laarin mun oyanboyan mokoloowombaajon mamboma jejeromonromon ama laligowuya. Kian.

Qaa kotakota ii nomaembaajon oojen?

14 Oo uumeleen alauruna, neeno onoojon kokaen moma kotijen: Onjo mono tompin mende laligojuto, Anutunon iwoi kuuya awaa ii uugianon ano saa qero momo kania kania mokolon iikanon saanon qambanmaban qaa kuma aowonatiwaa so koloju.

15 Kaen koloojuto, kilen qaa ii duduuwubotiwaajon moma yonoo kanagia ii mombo koma gbin ononjen. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nanjenjiwaajon mono awasankaka qaganon qaa kotakota tosaana on ononjen.

16 Kawaa kania kokaen: Anutunon waba kantri ononon uugia meleengi Unja Toroyanon men sorain onono soraaya koloowutiwaajon momakeja. Wala siimolon oogi kaasoyanon uro Anutunon aisoonkero, iikawaa so kaban kokaamba Anutunon ejemba goman so bunaya koloogi injiima aisoomambaajon awelegonkeja. Kawaaajon Oligaa Bunaya kantri tosaana yonoo batugianon jen seimambaajon jen gawon qananon ano iikawaa so uuwaa gawon galen koloon Kraist Jiisaswaa welen qenkejen.

17 Kawaaajon Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaanon gawon mewe qabuna nono selen men uma awasankaka nanjen. 18 Kraistnon kantri tosaana yononon Anutuwa jeta ten kombutiwaajon moma sololon kuu nomakeji, iikanon mono nemun koma nono qaana jen nanamemena amakejen. Qaa tosia lan jen seiseiwaa awasankakaya ii mende en nonja.

19 Unja Toroyaa ku-usunanon mono nemun koma nono angoletto aiwese ku-usungiwawo asugigi. Niinon Jerusalem siti mesaon kantria kantria liligon kema kema Yuropwaa sitia mon qata Ilirikum kanon keube. Kaen balon so liligon Kraistwaa Oligaa Bunja ii jen asarin onondaborowe. 20 Monjon tando komoro monjon kan anaa miria iikawaa qaganon men mono qaayawo koloowaa. Iikawaa so monjon Kraistwaa qaayanon momalaariwaa tando komodabororo nanoti, niinon mono kan iwaa tando qaganon rindanon nama uugia toroqen meagon men kotiin onomambaajon togon laligowe. Uuwaa gawon mutuya men kanon akadama mokoloomambaajon kaparan koma laligowe. Kawaaajon ejemba daen yononon Kraistwaa qata mende moma tompin laligogiti, niinon Oligaa Bunja iyonoojon jen asarimambaajon awelegon laligowe. 21 *Kawaa qaaya Bunja Terenon kokaen oogita eja,

“Daen yononon qaaya mende injijogi mogiti, iyononon mono laligon ii iibuya. Daen yononon kania wala mende moma tompin laligogiti, iyononon mono laligon ii moma asariwuya.”

* 15:11: Ond 117.1 * 15:12: Ais 11.10 * 15:21: Ais 52.15

²² *Gawonj kaanjonj somonjonj nonotiwaajonj mono kambanj so onjononj kamambaajonj amamaanj laligowe. Kianj.

Poolnoj Room kemambaa arena ano.

²³ Kaanj laligoweto, liligonj uukuukuu gawonj mutuya menj gomanj kuuya moma onjonjoni, iikanonj ii medaboronj laligowe. Uuwaa gawonj mutuya memanjatiwaa gomanja ii kambanj kokaamba mombo mende eja. Kaanjagadeenj onjo injiimambaa siija moma laligowe gbani mamaga tegoro. ²⁴ Kawaajonj kantri qata Spein kemañati, iikawaa gematanonj mono onjononj kamambaa arena ama injiimambaaonj jejeromonromonj ama kokaenj mojenj: Injiima onjowo korisoro ama boronja monj ainjolonj rabe ilaanj nonjgi saanonj kana toroqenj Spein kemañaj.

²⁵ *Kaenj mojentonj, kambanj kokaamba Jerusalem sitiwaa kanageso soraaya nanjonj onjombonjatiwaaonj iikanonj kemañaj. Iikanonj kemago onjononj kemañaj. ²⁶ Masedonia ano Akaia prowins woi yoroo uumeleenj kanageso tuunja tuunja yonjononj mono Jerusalem sitiwaa ejemba soraaya ilaanj onjombombaa qaa somonjgogi. Anutuwaaw ejemba soraaya wanaya laligojuti, mono iyonjoojonj qaa somonjonj nandunj mamaga somata ama mindirigi ii menjgo kema onjomanja.

²⁷ *Kaenj ambombaa uukorisoroaya moma qaa somonjonj kulukulululuu nandunj somata ii anjgi. Kaenj ambutiwaa tosa enj onjono anjgi saanonj sokonja. Anutunonj Juuda kanageso kotuegonj nonomambaa qaaya jero ero kotumotue iikanonj waba kantria kantria sokoma qagianonj uro laligoju. Kawaajonj waba kantri onjononj tosa ero kitia meleema kalengianonj Juuda kanagesowaa wanaya ilaanj onjngi sokonja. ²⁸ Niinonj kalenj ii menj kema borogianonj ambe gawona iikanonj tegoro iikawaa gematanonj ii onjomesaonj kusudeenj onjononj kanj injiimago toroqenj Spein kantrinonj kemañaj. ²⁹ Onjononj kemañati, kambanj iikanonj mono Kraistwaanonj kotumotue ii kuuya menj kanj onjomanja. Kianj moma yagojenj.

³⁰ Oo uumeleenj alauruna, niinonj Ponj Jiisas Kraistwo qokotaanj nama kokaenj uu kuunj onjonjenj: Unja Toroyanonj jopagonj nanjonj onjmakejiwaa so mono noojonj Anutu qama koolinj laligowu. Aonjoronkejenj, iikanonj mono uujopagianonj ilaanj noma laligowu.

³¹ Judia prowinsnonj kema ejemba Kraistwaaonj yangisenj amakejuti, iyonjoo borogianonj umambotiwaajonj mono Anutuwaaw qama kooligi sopa somonjonj nonaga. Kaanjagadeenj nandunj kalenj somata menj Jerusalem kema ejemba soraaya yonjoo borogianonj ambe sokono siija mobutiwaajonj mono qama koolinj laligowu. ³² Kaenj qama kooligi Anutunonj siinj kaenj moji eenj, niinonj mono korisoro qaganonj onjononj kanj onjowo ainjolonj rama keraqeeanggo qenj nonjgi laligomanja. ³³ Luae Toya Anutu iinonj mono kuuya onjowo namba. Qaa ii onjanonj.

16

Yeizozo qaa tetegoya

¹ Alanana Fiibi (Foibe) iinonj Senkria uumeleenj kanagesowaa gawonj meme embaga koolooja. Iinonj Room onjononj kawaati, ii kalanj kombutiwaajonj mono qisinj onjoma borogianonj anjenj. ² Iinonj ejemba mamaga ano nii kaanjagadeenj ilaanj nonoma laligoro. Kawaajonj Anutuwaaw ejemba soraayanonj alaurunana koma horonj onjmakejonj, iikawaa so Fiibinonj karo ii mono Pombaa qatanonj qama koolinj koma horonj mubu. Onjononj kanj iwoi mombaajonj amamaaro iikawaa so mono ilaanj mubu.

³ *Loembawoi Prisila ano Akwila Kraist Jiisaswo nanjaoti, nenawoina ii mono noononj yeizozona jegi mobao. ⁴ Yorononj mono noojonj ama laaligogara qeleema

komuwaotiwaajon koloori. Niinonadeen mende mepeseen oronjento, kantri tosonian uumeleen kanageso tuuna tuuna yononon mono kaanagadeen yoroojon dangisen jenkeju.

⁵ Uumeleen kanageso mirigaranon ajoroonkejuti, ii mono kaanagadeen noonon yeizozona jegi mobu. Eisia prowinsnon gawon mewe hona mutuyanon kolooro Epainetus iinon uuta meleema Kraistwaa buna kolooroti, wombo alana ii mono noonon yeizozona jegi moba. ⁶ Marianon onoonon ama gawon somata men laligoroti, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. ⁷ Andronikus ano Junias tinitosawoina yoronon wala Kraistwaanon qokotaari niinon yoro gemagaranon uuna meleembe iikawaa gematanon niwo kapuare mirinon laligonin. Aposol yononon oroojon mogi batugianon uuta koloojao. Ii mono noonon yeizozona jegi mobao.

⁸ Wombo alana Ampliatus Pombo nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. ⁹ Nenana Urbanus Kraistwo nanji ano wombo alana Stakis yoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao. ¹⁰ Apeles Anutunon angobato muro sokono Kraistwo qokotaan nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Aristobuluswo miri motoon laligojuti, iyonoonon mono noonon yeizozona jegi mobu. ¹¹ Tinitosana Herodion iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Narsisuswo Pombo qokotaan miri motoon laligojuti, iyonoonon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹² Trifina ano Trifosa emba woi yoronon gawon somata men Pombo nanjaoti, iyorojon mono noonon yeizozona jegi mobao. Wombo emba alana Persis iinon Pombaajon gawon somata qatawo men laligoji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. ¹³ *Rufus iinon Pombaa gawon awaa totoon menkeji ano iwaa nemuna kaban so nii kaanadeen meria kaana kala koma noma laligoroti, iyorojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

¹⁴ Asinikritus, Flegon, Hermes, Patrobas, Hermas ano uumeleen ala tosaana yonowo nama laligojuti, iyonoonon mono noonon yeizozona jegi mobu. ¹⁵ Filologus, Julia, Nereus naanawo ano Olimp as ano ejemba soraaya tosaana kuuya yonowo laligojuti, iyonoonon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹⁶ Uumeleen alaurunana yonoo batugianon mono angon aon newogia kososoon jolongia jen laligowu. Kraistwaa uumeleen kana-geso kuuya yononon mono yeizozonia angi onoonon kaja. Kian.

Qambanmaban qaa tetegoya

¹⁷ Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun injojen: Ejemba tosonian uu mendemendeen koloowaatiwaajon wan qenkejuti, iyonoonon mono galen men aon laligowu. Uumotoongowaa silia awaa kuma onongi mojuto, qaa ii qotogon kesa-awaran qaa tosaana kanon uugia kuugi boliro osin kamaankeju. Ejemba kaana ii mono onomesaon korikori laligowu. ¹⁸ Ejemba kaananon mono ananaa Ponana Kraistwaanon gawon mende menkejuto, iyangiaa siingiaa so koloowaatiwaajon tompe jen iyangia welen qen aonkeju. Kele qaa awaa awaa aianawo jen ejemba gbingbaongia qaa yonoo uugia kuun tiligon onomakeju.

¹⁹ Ono Oligaa Buna ten koma otaankejuti, qaa ii kuuya nonoo gejanananon kemero mojon. Kawaajon niinon onoonon ama honombonona qaa aisoonkejen. Kaen anjento, onon kokaen ama laligowutiwaajon mojen: Mono bologa ambombaajon momakootogia mesaogi kamaawaa. Awaa ambombaajon momakootogia ii mono pondan koma gbilin men somariiwu. ²⁰ Luae Toya Anutu iinon mono Satan uulanawo rinjangoro onoo baagianon kamaaro otokorian maama aisoon laligowu.

Ponana Jiisaswaa kalenmorianon mono onowo ewa.

* 16:13: Maak 15.21

²¹ *Noo nenjana Timoti iinonj mono yeizozoya ano onoononj kaja. Noo tinitosauruna Lusius, Jeison ano Soosipater yonononj kaanagadeen yeizozogia anji onoononj kaja.

²² Tertius niinonj Poolwaa qaaya moma tere koi oojeni, niinonj kaanagadeen Pombo nama yeizozona ambe onoononj kaja.

²³ *Gaiusnonj miria jen tegoro laligowe uumeleenj kanageso kuuya yonononj kaanagadeen koi kanj ajoroogi nene ainjolonj ama nonomakeji, iinonj mono yeizozoya ano onoononj kaja. Erastus iinonj siti ponj qerewenaa ofis uutanonj takis monenj galen komakeji ano uumeleenj alanana Kwartus yorononj mono yeizozogara ani onoononj kaja. ²⁴ Ponjana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananonj mono onowo ewa. Qaa ii onanonj.

Ponj mepeseenj kokaenj qama koolinjejenj:

²⁵ Oligaa Buja qaa hona ii monowaa monoyanonja laligonj kougiti, iikanonj aasangoyanonj ero. Kaenj ero Jiisasnonj kamaanj ninisaama jenj asariro moma jenj seinjejenj. Buja qaa kawaa so Anutunonj mono kotiinj momalaarigia menj kotiiro saanonj zenj nama kotiiwu. Kawaaajonj anana mono Anutuwwa qabunaya mepeseeninj seinkebaa.

²⁶ Wala Buja qaa onanonj aasangoyanonj enj kouroto, kambanj kokaamba gejatootoo ejemba tere oogita ejiwaa so mono asuganonj asugiro. Anutunonj kambanj so laligonj kouma tetegoya qaa laligonj ubaati, iinonj ejemba tuunja tuunja anana uunana meleema Buja qaa moma laarinj tenj koma laligowombaaajonj moja. Kawaaajonj gawonj kokaenj mewombaaajonj jenj kotonj nonono, “Ono mono kema gomanj so liligonj Buja qaa jenj asarinj laligowu.” Qaa iikawaa so nonononj Buja qaa ii ejemba tuunj kuuya mobutiwaaajonj jenj asarinj laligoninj.

²⁷ Anutu iyanodeenj momakooto Toya kolooji, anana mono Jiisas Kraistwaa qatanonj iwaa qabunaya mepeseeninj kambanj tetegoya qaa akadamuyawo enj uma ewaa. Qaa ii onanonj.

* 16:21: Apo 16.1 * 16:23: Apo 19.29; 1 Kor 1.14; 2 Tim 4.20

Korint Tere 1 Poolnoŋ Korint yoŋoo Tere mutuya ano. Jeŋ-asa-asari

Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indina woi kolooro Griik siti Korint kanon keno. Korint ii Akaia prowinswaa siti wana. Kawaa sunduya ii (Apo 18.1-6) iima weengowu. Kambaŋ kanon Korint ii siti somata qatawo. Bisnisgia kania kania mamaga ama meŋkegi. Korint yoŋonoŋ tando lopion ano beŋ kania kania waegia meŋ mepeseen laligogi. Aangolegia kania kania ama aisoŋkegi. Mamaganon serowilin ama laligogi.

Tere koi kokaembaajon ooro: Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indina karoon kolooro Efesus sitinon laligoro tosanon Korintnonga kaŋ batugianon lombo kolooroti, iikawaa bujuya ijogi moro. Lombo tosaana kokaen: Uumeleen tuuŋ yoŋonoŋ deema siŋsereren qeŋ laligogi (1.10–4.21), serowilin laŋ amakegi (5.1-13), loemba laaligowaa kanianon sooro (Boŋ 7), tando lopiombaa bao newombaa niinonŋiinon amakegi (Boŋ 8), samon toroya newombaa enkalolon amakegi (11.17-34), zioz laaligowaa areŋ mende otaan ilinon kooson laligogi, kantri tosiaa qaaya qaaya jena jewe ama jeŋkegi (12–14). Tosianon qaa kokaen jeŋkegi: “Komugiti, iyoŋonoŋ mombo mende waabuya.” (15.12-33) Korint yoŋonoŋ tere mon kaŋagadeen oogi Poolwaanon karoti, iikanon qiqisi tosaana ama mugi, (ii 7.1, 8.1, 12.1, 16.1 iikanon weengowa).

Poolnoŋ qiqisigia ii meleema lombogiaa qambaŋmambaŋ qaa onoma tere koi ooro. Uujopawaa qaa (Boŋ 13 ii awaa soro. Kanagen ano Korint kema injimmbaa qaaya jeŋ ooro (16.5-7).

Buk kokawaa bakaya wana 8 ii kokaen:

Jeŋ-asa-asari qaa 1.19

Deema tuuna tuuna laligogi 1.10–4.21

Serowilin ano loemba laaligo 5.1–7.40

Uumeleembaa ano uumeleembaa gadokopa laaligo 8.1–11.1

Uumeleen laaligo ano mepemepese areŋ 11.2–14.40

Kraist ano kuuya anana koomunonga waabona 15.1-58

Judia uumeleen tuuŋ yoŋoojon nanduŋ anŋi 16.1-4

Poolwaa arena ano yeizozo qaaya tetegoya 16.5-24

¹ Kraist Jiisasnon Pool nii noono Anutuwa jetaa so wasiwasi eja aposol koloojen. Niinon uumeleen alana Soostenes iwo rajo.

² *Anutuwaanon kanageso Korint sitinon laligojuti, niinon onowo Buŋa qaa amin mobombaajon kajeŋ. Kraist Jiisasnon onjo onoono iwo qokotaagi tak koton onono soraaya kolooju. Kaŋagadeen ejemba daen yoŋonoŋ balon so Ponana Jiisas Kraistwaa qata qama qama kooligi ii ano nono kaŋagadeen pon koma nonomakeji, mono kuuya onoojon Buŋa Tere koi oojo.

³ Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kian.

Poolnoŋ Korint yoŋoojon Anutu kokaen mepeseja:

⁴ Ono Kraist Jiisaswo qokotaan nanŋi Anutunon kalenmorian ononoti, iikawaajon mono kambaŋ so onoojon Anutuna dangisen jeŋ mepeseenkejen. ⁵ Ono Kraistwo qokotaan nanŋi gawon memewaa momo kalena kelemalelen onono momo kania kania buŋa qeŋ aon saanon Buŋa qaawaa kania kuuya jeŋkeju.

* **1:2:** Apo 18.1

⁶ Nono Kraistwaa kania nanḡon jenin qaa iikawaa honḡanon koloon kotiiro nanjutiwaa so momo kalen kuuya ii onono. Kawaajon Anutu mepeseenkejen. ⁷ Kawaajon gawon memewaa momo kalen mombaajon mende amamaan nama Poḡnana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaaajon mambomakeju.

⁸ Poḡnana Jiisas Kraistnon men kotiin onoma kamban tetegoyanon asuganon asugiwaati, kamban iikanon onḡ solanḡ koloon qaagia qaa nama ii iibuya. ⁹ Anutunon qaaya tororo otaan ilaan onḡmakebaa. Iinon onḡ iyanḡaa Meria Jiisas Kraist Poḡnanawo toroḡen laligowutiwaaajon onḡono. Kianḡ.

Korint kanagesonon deema tuunḡa tuunḡa nanju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Poḡnana Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen uukuuku men onḡonjen: Onḡ mono korebore uumo-toonḡo ama batugianon deenden mende ama laligowuto, uugia kululuugi motoonḡo kolooro momo motoonḡo otaan laligowu. ¹¹ Oo uumeleen alauruna, onḡ batugianon anḡowowo mamaga ama laligojuti, iikawaa buju qaaya ii emba Kloewaa sumanḡuruta tosianon nijogi.

¹² *Kokaembaajonḡa ii jejen: Onḡoonḡa tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Poolwaanon qaa otaankejon.” Tosianon “Nononon Apoloswaanon qaa otaankejon,” jenkeju. Toroḡen tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Piitowaanon qaa otaankejon.” Duḡanon mombo tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Kraistwaanon qaa otaankejon.”

¹³ Kraistnon juma mamaga kolooro me? Pool niinon mono onḡoojon ama maripoonon komuwe me? Pool noo qananon oomulu men onḡonḡi me? Kaen moma soowubo?

¹⁴ *Niinon onḡoonḡa Gaius ano Krispus oomulu men orombeto, tosaanḡa ii mende men onḡombetiwaaajon “Anutu dangisen!” jejen. ¹⁵ Kawaajon “Poolwaa qatanon oomulu men nononḡi,” monḡon qaa omaya kaen jewabo.

¹⁶ *Oo onḡanon, Stefanas ano iwaa sumanḡuruta ii kaanḡagadeen oomulu men onḡombeto, iyonḡoo gemagianon monḡ oomulu men mube me qaago, ii tororo mende mojen. ¹⁷ Kraistnon nii ejemba oomulu men onḡomambaajon ama mende wasin nonoto, Oligaa Buḡa jen seimambaajon nijoro kema kankejen. Kraistnon ananaajon ama maripoonon komuroti, gawon iikawaa esuḡanon kamaan omaya koloowabo. Kawaajon Buḡa qaa ii balon ejawaa momakooto qaganon lan mende jenkejen. Kianḡ.

Kraistnon Anutuwaa ku-usuḡa ano momo areḡa ninisaano.

¹⁸ Ejemba gere siawaa buḡa koloowuti, iyonḡonon maripoonḡa Buḡa qaaya moma iikawaajon mogi uugia qaa yonḡoo qaa taniḡaan kolooja. Kaen koloojato, Siwewaa buḡa koloojonḡi, nonoojon qaa iikanon mono Anutuwaa ku-usuḡa ninisaano momakejon.

¹⁹ *Iikawaa qaaya Buḡa Terenon kokaen oogita eja,

“Niinon momo ejemba yonḡoo momakootogia kondeembe soowaa.

‘Moma asarinḡ yagonkejon,’ jenkejuti, iyonḡoo momogia mono men soowe zololonḡon omaya koloowaa.”

²⁰ *Momakooto ejemba honḡa ii dakanon laligoju? Buk weenḡon momowaa kania mokoloogiti, ii dakanon? Balonon jenonḡkooliwaa boi koloon qaa melenḡeema jenkejuti, ii mono onḡanon qagiawo kolooju me? Balonon momakooto somata eji, Anutunon mono iyonḡoo momogia men mokokowiro uugia qaa taniaan kolooja. Qaa ii onḡa.

²¹ Anutunon iyanḡaa momakootoyaa so namonon laaligowaa areḡa anoto, ejembanon iyanḡaa momakootogia nanḡon iikaanḡa kanon Anutuwaa kania moma kotowombaajon amamaan tompin laligogi. Amamaan laligon Kraistnon maripoonon komuroti, iikawaajon “Uugia qaa yonḡoo qaaga!” jegito, Anutunon Buḡa qaa ii nononon

* 1:12: Apo 18.24 * 1:14: Apo 18.8; 19.29; Room 16.23 * 1:16: 1 Kor 16.15 * 1:19: Ais 29.14 * 1:20: Job 12.17; Ais 19.12; 33.18; 44.25

jen seiwonjiwaajon ninijoro. Ii jen asarinin daen yononon uugia meleema moma laariwuti, ii donhamo qen onomambaajon moro sokono. ²² Juuda yononon aiwese angoletto asugiwutiwaajon kaparan komakejuto, Griik kantri yononon momakootogianon somariwaatiwaajon moma janjarin riinkeju.

²³ Ii janjarin riinkejuto, nononon Kraist maripoonon qegi komurotiwaa Buna qaaya jen seinkejon. Juuda yononon qaa ii mogi uugia boliro iikanon osin uugia mende meleemakeju. Waba kantri yononon iikawaajon mogi qaa motoya kolooja.

²⁴ Mamaganon kaen romongojuto, Anutunon nonono uunana meleenini, Kraistnon mono nonoojon Anutuwa momakootoya ninisaama iyanjo Anutuwa ku-usunja koloon nonoma nanja. Juuda me kantri tosaanja koloojon, ii kilen Kraistwo qokotaan nama motoonggo koloojon.

²⁵ Ejemba ananaa momakootonana ano esunana ii kamaanqeqeta. Anutunon uuta qaa koloonagati een, iikanon mono kilen ejemba momakootonana uugun uuta somata koloonaga. Anutunon looloria koloonagati een, iikanon mono kilen ejemba esunana uugun kotakota totoon koloonaga.

²⁶ Uumeleen alauruna, onjoangiaa kanagia nomaen ero Anutunon onoonoti, mono ii romongowu? Onjo mamaganon balombaa momakooto somata mende men laligogi. Mamaganon ku-usun qaganon esuhinagiawo mende laligogi. Manjurugia mamaganon qabunagiawo mende laligogi. ²⁷ Kaen qaagoto, balon ejembanon onoojon mogi uugia qaa ejemba omaya koloojuti, Anutunon mono onjo iikaanja meweenjon onono. Balombaa momo ejemba geria ii gamu qen onono. Balon ejembanon onoojon mogi looloria koloojuti, Anutunon mono onjo iikaanja meweenjon onono. Balombaa ku-usun ejemba geria ii gamu qen onono.

²⁸ Balon ejembanon jejewili ama onjoma kanagiaajon mogi kamaanqeqeta koloojuti, Anutunon mono onjo iikaanja meweenjon onono. Balon ejemba yonoo jaagianon somata koloojuti, iyonoo qabunagia men kamaan ano qaombaatiwaajon kamakamaata koloojuti, mono ii meweenjon onono.

²⁹ Monjon Anutuwa jaasewanjon selia men ubabotiwaajon mono kaen meweenjon onono. ³⁰ Anutunon nemun koma onjoma unuano Kraist Jiisaswo qokotaan laligon kotiinkeju. Iinon Anutuwa momakootoya qaita mon ninisaano momakejon. Kraistnon downana men qaanana jen tegoro solanjanin laligojon ano tak koton nonono soraaya koloojon. ³¹* Buna Terenon qaa mon kokaen oogita eja, "Monjon selia men ubaati, iinon mono Pon moma mujiwaajon ama selia men uba." Qaa iikawaa so anin sokombaa. Kian.

2

Kraist maripoonon komurotiwaa qaaya jewe.

¹ Uumeleen alauruna, niinon onoonon kan Anutuwa kania nanjon jen asarin onombeti, ii qaana naan siinsinawo koloowaatiwaajon mende jen laligowe me balombaa momakooto uuta qendeema iikanon selena mende men uma laligowe. ² Niinon onoo batugianon momo morota kuuya goraayanon ama Jiisas Kraistwaa qaaya ano maripoonon komurotiwaa kania iikayadeen moma koton ii jen seimambaajon qaa somongowe.

³* Qaa kaen somongon onoonon kaweti, kaman iikanon eja looloria koloon jenena mamaga ororo keena moma laligowe. ⁴ Niinon Buna qaa jen asarin onombeti, ii momakooto somataa kele qaa kanon mende injion laligowe. Ii qaagoto, Unja Toroyanon sololon onono esunmumuyanon uugianon inaawaatiwaajon kaparan koma qaa injion laligowe. ⁵ Balon ejembawaa momakootogianon qaagoto, Anutuwa ku-usunanon nemun koma onono moma laariwutiwaajon kaparan koma laligowe. Kian.

* 1:31: Jer 9.24 * 2:3: Apo 18.9

Uña Toroyaanon momakooto ii qaita monj.

⁶ Niinon kilen uumeleen alauruna akadamiugyawo laligojuti, iyonoo batugianon rabe Anutuwaa momakootoya keemeya ii saanon amin momakejon. Balombaa momakootoyaga mende amin momakejon. Balonja balonja galen koma onoma laligogi ku-usungianon qaombaati, iyonoo momakootogia ii kaanagadeen mende amin momakejon.

⁷ Ii qaagoto, Anutuwaa momakooto aasangoya mono ii amin momakejon. Anutunon Siwe namo mende mokolon orono iikanon waladeen arenja kokaen ama somongoro, “Ejembanon kanagen kolon akadami mokoloowutiwaajon mono momakootona qaita monj ii inisaamanja.” Kaen jen ii aasangoyanon ano ero. ⁸ Balombaa eja ponja ponja laligon kougiti, iyonoononga monjon momakooto ii mende moma kotoro. Ii moma kotowuyagati een, Ponjana asamararanawo ii maripoonon mende qegi komunaga.

⁹ *Momakooto qaita monj kawaajon qaa kokaen oogita eja,

“Monjon iwoi ii jaa gejianon mende iima moro. Iikawaa momoyanon mombaa uutanon mende kolooro moroto, ejemba Anutu uugianon jopagon munkejuti, iyonoojon ii mono mozozongon anota eja.”

¹⁰ Balon ejemba iwoi ii mende moma titou laligogito, Anutunon ii mono Uñaya wasiro nonoojon ninisaano monin. Iinon qaa kuuyaa kania mongama mokolonkeja. Anutuwaa momo keemeya kaanagadeen modaboroji, iinon mono ii sololon nonono monin.

¹¹ Mombaa uuta monjon mende moja. Uutaa uñaya iinondeen mono ii moma yagoja. Kaanjadeen Anutuwaa uuta ii monjon mende mojato, Anutu iyanjaa Uña Toroya iinondeen ii moma yagoja. ¹² Nononon balombaa nanamemen bologaa omeya monj mende buña qen aoninto, Anutunon iwoi kalen nononoti, iikawaa kania mobombaajon mono iyanjaa Uñaya wasiro uunananon kemerota laligojon.

¹³ Iikawaa kania keemeya ii ajoroon amin momakejon. Balon ejembanon momakootogiaa qaganon qaa kuma nononji iikawaa so ii mende amin momakejon. Kaen qaagoto, Uña Toroyanon qaa kuma nononoti, iikawaa so mono uuwaa qaa honja gosinin sololon nonono jen asarinkejon. ¹⁴ Uña Toroyanon sololon nonono qaa ii kaen gosijonj een, kania mono mokolon moma asariwonatiwaa so kolooja. Kawaajon Uña Toroyanon daen yonoo uugianon mende laligoro een lan laligojuti, iyononon Anutu Uñayaa buña ii moma anjon kombombaajon amamaankeju. Yononon Buña iikawaajon mogi qaa motoya kaanja kolooro kania moma asariwombaajon amamaaju.

¹⁵ Yononon amamaajuto, Uña Toroyanon sololon nononji een, mono qaa kuuyaa kania gosin jen tegowonatiwaa so koloojon. Kaen koloojonto, uumeleen ejemba mombaa kania ii balon ejemba kuuyanon tororo jen tegowombaajon amamaankeju.

¹⁶ *Iikawaa kania ii Buña Terenon kokaen oogita eja,

“Pombaa uumomoya ii eja monjon monj mende moro.

Kawaajon monjon ii qambanmamban mubaatiwaa so qaago.”

Monjon ii mende moroto, nononon Kraistwaa uumomoya menj laligojon. Kian.

3

Anutuwaa gawonj meme ejemba

¹ Oo uumeleen alauruna, onjo naamade kaanja Kraistwo qokotaan nanji. Kawaajon niinon onjo balombaa nanamemen metetereenkejutiwaa tani Buña qaa jen asarin onoma batugianon laligowe. Uña Toroyanon sololon onono laligojutiwaa tani kaanja inijomambaajon amamaan laligowe. ² *Niinon qaa moma asariwutiwaa so aju apuya kaanja unuagin laligowe. Nene honja nenetaa so mende koloojitiwaajon qaakeemeyaii

* 2:9: Ais 64.4 * 2:16: Ais 40.13 * 3:2: Hib 5.12-13

mende onombe. Kamban iikanon nene hona newombaa amamaagi ano kamban kokaamba kaanagadeen ii saanon mende nenkeju.

³ Ono toroqen balombaa nanamemen bologa metetereen laligoju. Ono uugianon uunon junjun moma angowowo ama qaa jejegianon nuuguna guuguwe amakeju. Kaen angi uu selewaa siingia kombombanja bologanon galen koma onono uumeleembaa gadokopa ejemba omaya yonoo tanigiaen koloonkeju. ⁴ *Tosaana ononon kokaen jenkeju, “Nono Poolwaanon qaa otaankejon.” Tosianon kokaen jenkeju, “Nono Apoloswaanon qaa otaankejon.” Kaen kaen jen mono balon ejemba omaya koloonkejutiwaa tani kaana laligoju.

⁵ Apolosnon moroga kolooja ano Pool niinon moroga koloojen? Noronon mono Anutuwaaw gawonga men laligojo. Ponon noroojon gawon ana ana noronoti, iikawaa so ilaan ononi uugia meleema Pon moma laarin laligoju.

⁶ *Niinon kota komowe Apolosnon apu men kan iikanon maaroto, Anutunon mono kondoro toomorian kolooro. ⁷ Kawaajon komoroti, iinon qatawo mende kolooja. Apu maaroti, iinon kaanagadeen qatawo mende koloojato, Anutunon kotuegoro toomorian kouma somariinkejuti, iinondeen mono qabunayawo kolooja. ⁸ Kaen koloojato, komomakejen ano apu maamakeji, noronon mono so motoonggo koloojo. Motoonggo koloojoto, ii kilen tawanara ii mono gawonara menkejotiwaaw so ana ana mewota.

⁹ Noronon Anutuwaaw gawombaa nenawoita koloon iwo gawon menkejo. Onoo uugia ii Anutuwaanon molalen kaana kolooro komakoomo gawona kanon menkeja. Anutunon miri kaana uugia inaan mindirin onono kotiin waamakeju. ¹⁰ Anutunon kalenmorian nonoti, niinon iikawaa so miri memewaa momo eja kaana koloon Anutuwaaw tando kombombanja uugianon kuun komowe mononon iikawaa qaganon miri menkeja. Saanon menkejato, motomotoon nononon miriwaaw gawona awaagadeen mewonatiwaaw so koloojon. Iima koton mewonatiwaajon mono jaa galen men aowona. ¹¹ Uuwaaw tandoya ii Jiisas Kraist. Niinon ii mono uugianon komowe mononon momalaariwaaw tando mon mokoloomambaaajon amamaawaa.

¹² Tando motoonggo koloojato, iikawaa qaganon tosianon mirigia goul silwanon me jamo hongyawo tosaana kanon menkeju. Tosianon mirigia gere kasanon, towo boon senanon me ganon menkeju. Silinana kaen me kaen nama menkejon ee, ¹³ uuwaaw gawonanaa honanon mono iyan a yan asuganon asugiwaaw. Ponon kambananon kan kuuro iikanon mono miri merotiwaaw esuya luluumbaa. Miri esunananon mono Anutuwaaw gere bolananon asugiro jen kamaaro honanon asuganon iibombaa so koloowaa. Gere iikanon mono motomotoon nonoo mirinanaa tania hona ii angotetenon ama gosiwaaw.

¹⁴ Gerenon jen miri kuuya gosin onono megii hongianon kotiin nambuyati ee, iyononon mono gawongiaaw tawaya bun a qen aowuya. ¹⁵ Tosianon mirigia megii hongianon jen kamaawuti ee, iyononon mono tawa qaagoto, tiwitiwilaa mokoloowuya. Ii mokoloowuyato, iyangio kilen Siwewaa bunaya laligowuya. Gere bolanon jen onoro iikawaa tani uuguwombaaajon janjarin riin kok kongi Anutunon metogon onono Siwenon ubuya.

¹⁶ *Onoangio Anutuwaaw Bun a jigo (tempel) koloogi Anutuwaaw Unyanon uugianon laligoji, ii moju me qaago? ¹⁷ Anutuwaaw Bun a jigoya ii kowoga kolooji, iikawaa so ononon soraaya kolooju. Kawaajon mononon Anutuwaaw jigo men boliji ee, Anutunon mono iyan a men bolin mubaa.

* **3:4:** 1 Kor 1.12 * **3:6:** Apo 18.4-11, 24-28 * **3:16:** 1 Kor 6.19; 2 Kor 6.16

18 Monjon anaa balon momoya otaan tiligon aowabo. Onoo batugianon monjon iyanajaan moro “Balombaa momakooto uuta men laligojen,” jeji een, iinon mono wala uuta qaa koloon iikaana kanon momakooto hona mokoloonaga.

19 *Anutunon balombaa momakooto uuta iikawaajon moro uugia qaa yonoo qaaga kolooja. Iikawaa qaaya Buṅa Terenon kokaen oogita eja, “Anutunon momakooto uuta men laligojuti, ii gbadoon onono iyangiaa momo aingianon sipasipa koma osiwuya.”

20 *Kawaa qaaya mon ii kokaen eja, “Ponjon momakooto ejemba yonoo momo arengiaajon moro omayaa kolooja.” 21 Kawaaajon onoononga monjon mono ejemba nonoojon ama selia men ubabo. Kuuya nononon mono onoo buṅaga koloojon.

22 Pool, Apolos, Piito* nononon mono onoo buṅaga koloojon. Ejemba balon so laligojoni, nononon mono kuuya onoo buṅa koloojon. Kawaaajon saanon qaa ii me ii gosin men iikaana kanon laaligogia laligowuya ano koomugia komuwuya. Kamban kokaamba laligojoni, kuuya nononon mono onoo buṅa koloojon ano kanagen gawon meme ejemba laligowuyati, iyononon mono kaanagadeen onoo buṅa koloowuya. 23 Kaen koloon ononjonto, ononon Kraistwaa buṅa kolooji Kraistnon Anutuwaa buṅa kolooja. Kian.

4

Nono Kraistwaa aposoluruta koloojon.

1 Kawaaajon ejemba kuuyanon mono nonoojon kokaen mogi sokombaa: Kraistnon jen koton onono gawonja menkeju. Anutunon qaaya aasangoya nonono buṅanana kolooro galen komakejon. Nononon miri galenaa tani kaana koloojon. 2 Galen yonoo togianon miri iwoiya galen kombutiwaajon borogianon anji, iinon mono qaa wana kokaen kaparan koma jen koton onomakeja, “Gawongia mono metegetetana qaa nama pondan men laligowu. Membiriqembiri mende ambu. Kaen mokoloon onombe sokombaa.” 3 Korint ononon me balombaa qaa jake mombaa galenanon nii gosin jen tegon nombuyagati een, niinon mono qaa iikawaajon mobe kamaanqeqeta toton kolooja. Neeno kaanagadeen neenaa qaana mende jen tegojen. 4 Una gosin qaa mon mende mobe men bimonon nonjato, iikawaajon kilen solana mende koloojen. Ejembanon qaagoto, Ponjon mono noo qaana gosin jen tegon nomakeja.

5 Kawaaajon onoo mono kamban kokaamba mombaa qaaya mon ii mende jen tegowu. Ponjon kambana ano kan kuuwaatiwaajon mono mambombu. Mamboma laligogi iikanon kan qaa iwoi mesangogita eji, ii mono asasaganon isaano asuganon asugiwaa. Iinon kan ejemba uunana men asariro nanamemenanaa kanianon asuganon asugiro iibaa. Nanamemenanaa kania iima motomotoon gosin nonono Anutunon mono iikawaa so kamban iikanon mepeseen nononaga.

6 Oo uumeleen alauruna, onoo juma jaba-arambaran ama lan leelee aron qen nama utama onkeju. Kaen laligowubotiwaajon mono Apoloswo noro romonjon noroma onongiaa aingia mesaon qaa kokawaa kania moma kotowu, “Buṅa qaa oogita eji, ii mono mende uuguwu.” Qaa ii moma kotogi uugianon ero ten koma qeangowutiwaajon sundunara kaen oojen. Ii neena ano Apolos noroo kananara gosin romonjon moma asariwutiwaajon oojen. Deendeengianon kaen tegowaa.

7 Balombaa iwoi monjon mono mende men letoma gono tosaana unuugun qaita mon koloonaga me qaago? Ii qaago. Iwoi kuuya en gonji, ii mono Anutunon kalen gono buṅa qen aona me qaago? Ii kalenga buṅa qen aonati een, mono naambaajon kalen ii qakooma selega een men umakejan? Ii mende sokonja.

8 Iwoi kuuya men laligowombaa siina mojuti, ii en onondaboroja. Anutunon Siwe kowianonga kalena kalena maama onono simbawonawo kolooju. Nononon mende

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Ond 94.11 * 3:22: Piito qata mon Siifas

ilaan onjonin onjoangio kilen momalaariwaa kin pon kaanja kolooju. Onjoangiaajon kaen romongon aaju. Oo onanon onjo kin kolooji sokonaga. Kaen kolooji nononon mono kaanagadeen eja ponjurugia koloon onjo koorongianon saanon motoon selenana men uma awelegon aowonaga. Niinon kaen ambombaa siija mojen.

⁹ Niinon kaen mojento, ananaa kanaanana iibe tani kokaen kolooja: Anutunon aposol nono kuun nonono ejemba jaagianon kamaanqeqeta toon koloon laligojon. Ejemba unugi komuwutiwaajon jen tegogitiwaa tania asuganon kema kanin lan qama gamu qen nonomakeju. Iwoi ii-iita qaita mon koloonin balon so yonoo toya ano Siwe jakeya jakeya yonoo pon qerewenja gajoba yononon mono jaagianon niniima koton niniigigiinjeju.

¹⁰ “Kraistwaajon nama uuta sooro laligoji,” noojon kaen jenkejuto, ononon Kraistwo nama momo ejemba akadamugiawo koloojutiwaa tani kolooju. Niinon looloria koloojento, ononon “Ejemba kotiga koloojon,” jenkeju. Ejembanon onjo goda qen onjomakejuto, noojon mogi kamaaro jejewili ama nomakeju. ¹¹ Kamban koi kaananon kaanagadeen nembanewaa komun apuwaajon moma opo walaga junjuranja mouma laligonin manjanon lan nunugi dun mirinana qaa laligon toroqen kema kankejon.

¹²* Ananaa boronananon seleqege gawon menkejon. Ejembanon lan qasuaan nonomakejuto, nononon mono kotuegon onoma yonoojon qama koolinkejon. Sisiwerowero ama nonomakejuto, nononon mono ii moma mokosingon kaparan koma laligojon. ¹³ Uuqege qaa tokoronkota jen nonomakejuto, nononon mono gumbonjonjon qaganon sosooda meleemakejon. Nononon balombaa gojeyera ronaa kaanja koloonin balon balon yononon sisinana men gema nununkeju. Kaanja laligon kouma kamban koi kaananon kaen toroqen laligojon.

¹⁴ Gamu qen onjomambaajon qaa koi mende oojento, wombo meraborauruna kaanja mono qambanmambangia onjomambaajon mojen. ¹⁵ Momalaariwaa boi 10,000 yononon Kraistwo qokotaan kalan koma kuma onjombuyagati een, ii kilen niinon mono Kraist Jiisaswo qokotaan Oligaa Bunja jen asarin mangia koloowe uugia meleenji. Kawaajon manjurugia mamaga mende laligoju.

¹⁶* Kawaajon uugia kokaen kuun onjonjen: Niinon sili amakejenji, iikawaa so ononon mono noo silina ii otaan laligowu. ¹⁷ Niinon silina Kraist Jiisaswo qokotaan ama men balon balon liligon uumeleen kanageso so kuma onjomakejenji, iikawaajon mono duduuwubo. Niinon kawaajon ama wombo merana Timoti wasiwe onoonon kawaa. Iinon niwo pondan laligon Pombo qokotaan nama kan kanana jen koma gbilin onombaa.

¹⁸ Onoononga tosia yononon niinon onoonon mende kawenaga, kaanja moma selegia mepeseen jaba-arambaran ama lan laligoju. ¹⁹ Kaen laligojuto, Pombaa siijanon noojon “Kemba!” jewaati een, mono uulanawo onoonon kamanja. Kamanati, kamban iikanon jaba-arambaran ejemba yonoo ku-usungiaajon qisin onombe jokoloogi momanja. Selegia men uma qaa somasomata lan jenkejuti, ii niinon mobe kamaanqeqeta koloonkeja. ²⁰ Anutuwaaw bentoton ii qaagadeen jejetaa iwoiga qaagoto, honja ii Anutuwaaw ku-usunja. Iikanon mono nemun koma nononja.

²¹ Kawaajon uugia mende meleema lan laligowuyati een, niinon mono koobin men kan qaanon onootimanja. Uugia meleembuti een, mono uubonjon qaganon uujopa ama onjomambaajon kamanja? Qaa woi ii gosin noojon siingia nomaen mojuti, ii mono moma gosin nijowu. Kian.

5

Monjon serowilin anoti, ii mono batugianonga konjombu.

* 4:12: Apo 18.3 * 4:16: 1 Kor 11.1; Fil 3.17

¹ *Qaa monj kokaen jegi noo gejananonj kemero: Tosianonj uumeleenj kanageso batugianonj serowilinj amakeju. Monjonj manaa embia menj laligoja. Serowilinj kaanja ii uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo batugianonj kaanagadeen monj mende eja. ² Monjonj kaen ano onjo kilenj selegia menj uma lanj jaba-arambaranj amakeju. Ii mende sokonjato, siliaa wosobirinonj mono menj komunj onono sokonaga. Kaenj ama saanonj eja singisonjo kaanja anoti, ii mono batugianonja konjonji seleengenj kamaabaa. Ii nomaenj ama mende otaaju?

³ Niinonj onjonj onoononja koriganonj laligowe selena mende iimakejuto, kilenj unananonj mono onowo laligoja. Monjonj nanamemenj jekania boorongoya anoti, niinonj mono iwaa qaaya gosinj batugianonj laligojeniwaa tani moma jenj tegonj kokaen jejelij: ⁴ Onjo mono Ponjana Jiisaswaa qatanonj ajoajoroo anji noo unananonj onowo toroqero Ponjana Jiisaswaa ku-usujanonj nemunj koma onono ororonj nama qaaya jenj mono kokaenj somongowu: ⁵ Satanonj seliaa siinj kombombanja bologa qero kamaawaatiwaajonj mono gema qenj munj iwaa borianonj anji mindingonj mubaa. Mindingonj muro loorinj uuta meleeno Anutunonj hamo qenj munj Pombaa kambananonj unjaya metogoro Siwewaa bunja koloona.

⁶ *Selegia menj umakejuti, ii awaa qaago. Onjo qaa woi koi moma yagowu, “Yiist kitia melaa apuwo mindirinj flauanonj aninj menj somariiro dis saa qenjeja. Kaanagadeenj bao woosoya kaambogawo kanonj jumakeji, iikanonj mono busia kuuya menj bolinkeja.”

⁷ *Qaa iikawaa so onjo flaua dis soraaya kaanja kologito, singisonjowaa yiistya monj ii qaronj kaanja batugianonj kouma injinkeja. Kuuya boliwubotiwaajonj mono yiistgia walaga ii gosinj utegowu. Eja ii wooso kaambogawo kaanja otaanj mono dunjonj mombo yambu gbiliaa flaua dis soraaya kaanja koloonj laligowu. Kiankomu kendonj kambananonj lama siimolonj onj bered yiistya qaa nenkejuti, iikawaa so Kraistnonj ananaa kiankomu lamanana kolooro qegi komuro. Kawaaajonj onjo saanonj flaua dis soraaya yiistya qaa kaanja koloowu ano mombo oyanboyanj uutanonj kouma laligowu.

⁸ *Kraist komurotiwaajonj mono korisoro kendonj ama laligowonja. Yiist me wooso kaambogawo ii nanamemenj bologa umaqenkamaanjqenjawo. Iikawaa qaganonj mono korisoro kendonj mende ambonja. Kawaaajonj mono gbingbaonj mesaonj qaa honja otaanj bered yiistya qaa kaanja koloonj iikawaa qaganonj korisoro kendonj ama laligowonja.

⁹ Niinonj Bunja Tere onj onoma kokaen injijowe: Onjo serowilinj amakejuti, iyonowu mono ainjolonj mende rama aminj mobu. ¹⁰ Balononj uugia mende meleema nanamemenj bologa amakejuti, iyonoojonj qaa ii mende oowe. Yonjononj serowilinj ama iwoiwaa dogo koloonj menjo mewombaajonj koposongonkeju. Iwoi kalugonj yongoro menkeju ano tando lopionj waegia menj mepeseen onjmakeju. Yonoojonj ama kaen onj onjombenagati eenj, onjo mono balononj laligowombaajonj amamaawuyaga.

¹¹ Yonoojonja qaagoto, kania kokaembaajonj qaa ii onj onombe: Monjonj anaa qata uumeleenj ala jenj kilenj serowilinj anja me iwoiwaa dogo koloonj menjo memambaajonj koposongonkeja me tando lopionj waeya menj mepeseenjeji, iwoi mono ainjolonj mende rama aminj mobu. Momalaari tuun onoo batugianonj monjonj mepaqepae amakeja me apu kotiga nenj enkalolonj amakeja me iwoi kalugonj yongoro menkeji eenj, iwoi rama nembanene monj mende newu.

¹² Seleengenj laligojuti, niinonj iyonoo qaagia mende jenj tegonkejenj. Ii noo gawonja qaago. Onjo kaanagadeenj kanageso kuuya yonoo qaagia qaagoto, uugia meleema sopa uutanonj laligojuti, mono iyonoo qaagia iikayadeenj gosinj jenj tegonkeju. ¹³ *Seleengenj lanj laligojuti, Anutunonj mono iyonoo qaagia gosinj jenj tegowaa. Kawaaajonj mono Bunja qaa kokawaa so ambu, “Eja bologa ii mono batugianonja konjombu.” Kianj.

* 5:1: Dut 22.30 * 5:6: Gal 5.9 * 5:7: Eks 12.5 * 5:8: Eks 13.7; Dut 16.3 * 5:13: Dut 13.5; 17.7

6

Uumeleen alagia ii seleenjen yonoo qaa jakeyanon mende ambu.

¹ Uumeleen ejemba batugianon monon alia qaa jakeyanon amambaajon moji een, iinon Anutuwaa ejemba soraaya unuugun ejemba doogoya yonoo jaagianon keno mende sokonja. Qaago! Uumeleembaa gadokopa ejemba ilaan mubutiwaajon qisin onono gamuyawo koloaja. ² Anutuwaa ejemba soraaya nononon kantria kantria yonoo qaagia gosin jen tegowonati, ii modaboroju. Ono balon kuuya yonoo qaagia jen tegowombaa so koloojuti een, mono nomaen ama qaa melamelaa gosin jen tegowutiwaa so mende koloowuyaga? Ono mono onanon iikawaa so koloaju. ³ Uumeleen ejemba nononon Siwe gajobaurunana yonoo qaagia gosin jen tegowonati, ii modaboroju. Iikawaa so koloojonji een, balonon laaligowaa qaaya ii mono afaangon gosin saanon jen tegonkebona.

⁴ Kawaajon balonon laaligowaa qaaya batugianon koloonkeji, qaagia ii mono naambaajon seleenjen yonoo qaa jakeyanon uma jen tegowutiwaajon qisin onomakeju? Uumeleembaa gadokopa ejemba batugianon jejewili ama onomakejuti, iyonoojon kilen qaa kambaanon mogi umakeja. Ii mende sokonja.

⁵ Qaa ii gamu qen onomambaajon jejen. Momalaari ejemba onoo batugianon qaa eji, onoononga mombaa momakootoya sokono qaa ii saanon jen tegowaatiwaa so koloaja me qaago? Mono saanon batugianonga eja kaanja mokoloowu. ⁶ Qaago tani kolooro uumeleen ala monon alia seleenjen yonoo qaa jakeyanon amakeja. Kaen ama ejemba Anutu mende moma laarijuti, mono iyonoo jaagianon kema qaa gawombaaajon qisin onomakeja. Ii mende sokonja.

⁷ Batugianon qaa jakeyanon ama aonkejuti, iikaanja kanon mono onoangia kamaan unuro Kraistwaa qabunayanon mono kamaanqeqeta kolooro laligoju. Ejembanon men bolin onongi uugia kawaajon waaro qaanon ama onongi Anutuwaa jaanon mende sokonja. Tiliqili ama iwoigia horon megii ono kitia mende meleema onongi iikaanja kanon Kraistwaa kanaanon mono akadamuyawo koloowaa.

⁸ Ono Kraistwaa qata kokaen men bolinkeju: Mono onoangio tiliqili ama ejemba men bolin onoma iwoigia horon menkeju. Uumeleen alaurugia yonoojon kaanagadeen ama onomakeju.

⁹ Ejemba irinqirina yononon mono Anutu bentotonaa uutanon uma dun mende mewuyati, ii moju. Nanamemengianon mono tiligon aon jinjaun ambubo. Tosianon serowilin ama tando lopion waegia men mepeseenkeju. Tosianon loemba laaligo uugun olonkalu amakeju. Tosianon monembaajon lan agimin aon laligoju ano eja iyangarodeen emba iyangarodeen agimin aon laligoju. Kaanja yononon mono Anutuwaa bentotonaa bunja mende koloaju.

¹⁰ Tosianon yongoro men iwoiwaa dogo koloon menngo mewombaaajon kopoosongonkeju. Tosianon apu kotiga nen enkalolon ama lan mepaqepae amakeju. Tosianon iwoi kalugon yongoro menkeju. Ejemba kaananon mono Anutuwaa bentotonaa bunja mende qen aowuya. ¹¹ Onoononga tosianon wala iikaanja laligogito, kanagen Ponjana Jiisas Kraist bunja qen aogi sayanon songbama tak koton onoma iwaa qatanon soraaya koloogi. Men solananin onono Anutunanaa Unyanon mono inaan onono dingon laligoju. Kian.

Sele busugianon Anutuwaa jigo kowoga koloaja.

¹² *Niinon iwoi kuuya saanon memanatiwaa so koloojento, iwoi kuuyanon mono mende men qeangon nombaa. Iwoi kuuya saanon memanatiwaa so koloojento, iwoi monon ponna koloon nombabotiwaajon galen men aonkejen. ¹³ “Nene ii nenegadeen. Ii korojonanaajon raja. Korojonana ii nembanene nenin kemebaatiwaajon raja.”

* 6:12: 1 Kor 10.23

Mononon kaen jenagato, Anutunon mono nene ano korojon ii motoon jen tegoro qaambaota. Sele busunana ii serowilin ambombaajon qaagoto, Pombaa gawonja mewombaajon ama raja. Kaen raro anjo sele busunana qeangowaatiwaajon nene iwoi nonomakeja. ¹⁴ Anutu iyanjaa ku-usunanon Ponj menj gbiliro koomunonga waaroti, iinonj mono nono kaanagadeen menj gbilin nonono waabonja.

¹⁵ Onoo sele busugianon Kraistwo toroqen iwaa sele kitia koloojuti, ii moju me qaago? Kawaajon niinon Kraistwaa sele busu kitia monj menj kana somata embawo qokotaamaña me qaago? Ii qaago totoonj! Mono yamagenj! ¹⁶*Anutunon qaaya kokaenjerota eja, “Yorononj mono sele busu motoonggo koloowao.” Kawaajon monononj kana somata embawo qokotaaji, iinonj mono iwo sele busu motoonggo koloowaota. Ii moju me qaago? ¹⁷ Motoonggo koloowaoto, monononj Pombo qokotaaji, iwaa unayanonj mono Pombaa Unayawo mindiro motoonggo koloonj laligowaota.

¹⁸ Serowilin ii mono misingonj mesaowu. Singisongo tosaana ii me ii amakejoni, ii kuuya mono selenanaa seleengenanonj koloonjkeja. Monononj serowilin amakeji, iinonj mono iyanjaa selia menj bolinj singisongo amakeja. ¹⁹*Sele busugianonj mono Unja Toroyaa Bunja jigoya (tempel) kolooja. Anutunonj Unjaya onono bunja qen aogi uugianonj laligoja. Kawaajon onoangjaa bunja mende koloojuti, ii moju me qaago?

²⁰ Onoangjaa bunjaga qaagoto, Kraistnonj iwoi somatanonj sewangja mero iwaa bunja koloogi. Kawaajon selegianonj mono nanamemenj soraaya anji Anutuwaaw qabunyanonj seinj kembaa. Kianj.

7

Loemba ano gbaworo sarañ laaligo rara

¹ Ono qaa tosaana oonj qisigiti, ii jen asarimana. Ejanonj emba mende menj gbaworoga laligoji, ii saanonj. ² Ii awaa koloojato, sele busuwaa siinanonj serowilin ambubotiwaajon onjo motomotoonj mono anja anja loemba agiminj aonj laligowu. ³ Ejanonj mono embiaa siinjaa so loemba laaligowaa areña otaawa. Embianonj kaanagadeen mono loyaa siinja otaanj laligowa.

⁴ Embiaa selianonj mono anjaa bunjaga mende kolooro anja ii mende galenj komakejato, loyanonj ii galenj komakeja. Loyaa selianonj kaanagadeen anjaa bunjaga mende kolooro anjasiri mende galenj komakejato, embianonj ii galenj komakeja. ⁵ Kawaajon oroangara mono mende angonj koma aonj laligowao. Yangrodeenj uumotoonj ama pondanqamakooli gawonj mewojonj saanonj anja anja laligowaoto, kambanj tosaana kaen laligonj mono mombo mindirinj motoonj laligowao. Uugara saanonj mende galenj koni Satanonj angobato menj orono singisongononj kamaanj uruwabotiwaajonj mono iikaen ama laligowao.

⁶ Kaen ambaotiwaajonj saanonj jejento, jojopanqaa kaanja ii mende ama ononjenj. ⁷ Niinonj ejemba korebore nii kaanja masaranga laligowutiwaajonj mojento, onjo tosaana Anutuwaaw gawonj memewaa momo kalenj kaanja ii mende menj laligoju. Anutunonj momo kalenja mendeeno motomotoonj nonononj ii me ii anja anja bunja qen aonj laligojonj.

⁸ Loemba mende koloonj malo laligojuti, onoojonj kokaen jejent: Onononj nii kaanja toroqen loemba mende koloonj solanja laligowuti, ii mono awaa kolooja. ⁹ Awaa koloojato, loemba koloowombaa uugia gere jero laligowubotiwaajonj mono saanonj loemba koloogi afaangowaa. Kawaajonj yonononj uugia galenj kombombaajonj amamaajuti eenj, mono saanonj loemba koloowu.

¹⁰*Loemba laligojuti, onoojonj kokaen jen kotojenj, niinondeen qaagoto, Ponononj anjo mono qaa koi jeja: Embianonj loya mende mesaowa. ¹¹ Kaen jejato, kilenj loya

* **6:16:** Jen 2.24 * **6:19:** 1 Kor 3.16; 2 Kor 6.16 * **7:10:** Mat 5.32; 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18

mesaowaati een, mono eja monj mende menj een laligowa me loyawo mombo amin moma somonjonj aonj laligowao. Kaanagadeenj loyanonj embia mende mesaowa.

¹² Ii Pombaa qaagato, loemba tosaanja onjo gejanonogia ii Ponjonj mende jejato, neeno ii kokaenj jejenj: Uumeleenj eja mombaa embianonj uuta mende meleema kilenj iwo laligomambaajonj moji, iinonj mono embia ii mende mesaowa. ¹³ Kaanjadeenj uumeleenj emba mombaa loyanonj uuta mende meleema kilenj iwo laligomambaajonj moji, iinonj mono loya ii mende mesaowa. ¹⁴ Iikawaa kania ii kokaenj: Mombaa loyanonj uumeleembaa gadokopa ejaga kolooro Anutunonj ii kilenj uumeleenj embiawo qokotaajiwaajonj ama tak kotonj muro soraaya kolooja. Kaanjadeenj mombaa embianonj momalaaria qaagato, uumeleenj loyawo qokotaajiwaajonj ama Anutunonj ii tak kotonj muro soraaya kolooja. Monjonj soraaya mende koloonagati eenj, meraboraganonj mono Anutuwaawo sopa seleenjenj laligowuyaga. Kaenj laligowuyagato, Anutunonj motoonj tak kotonj onjotiwaaajonj mono soraaya kolooju.

¹⁵ Soraaya koloojuto, monjonj mende moma laarinj loya me embia mesaomambaajonj mojatai eenj, mono saanonj mesaowa. Kaenj kolooro noo qaananonj uumeleenj alanana ii mende somonjowaa. Anutunonj onjo luaenonj laligowutiwaajonj onjoono. ¹⁶ Emba, gii loga uu kuuj muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaenj monaga? Me eja, gii embaga uu kuuj muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaenj monaga? Kawaaajonj mono luaenonj laligowu. Kianj.

Anutunonj onjotiwaa so mono toroqen laligowu.

¹⁷ Ponjonj motomotoonj onjo laaligogiaa arenj ano loemba me masaraja laligogi Anutunonj onjototi, iikawaa so mono toroqen laligonj laaligogiaa kania mende utegowu. Uumeleenj kanagesoya kanagesoya liligonj gomanj so kaenj jenj kotonj onjomakejenj.

¹⁸ Anutuwaawo aiweseya eja mombaa selianonj kotogi laligoro kaanja oonoti eenj, ii mono kotomambaajonj mende kaparanj komba. Anutuwaawo aiweseya mombaa selianonj mende kotogi laligoro kaanja oonoti eenj, mono ii kotowutiwaajonj mende kaparanj komba. ¹⁹ Anutuwaawo aiweseya selenananonj kotogita eja me mende eji, iikanonj Anutuwaawo jaanonj iwoi omaya koloojato, jojopanj qaaya tenj koma otaaninj iikanonj mono honjawo kolooja.

²⁰ Anutunonj onjoono kambanj iikanonj loemba me masaraja laligogiti, onjo motomotoonj mono iikawaa so toroqen laligowu. ²¹ Mombaa welenqege omaya koloona Anutunonj goonoti eenj, iikawaajonj mono majakaka mende ama laligowa. Uuga meleema saanonj solanja koloonj gawonj monj mokoloonagati eenj, ii mono saanonj mokoloowa me uuga afaangoro saanonj toroqen welenqege omaya laligowa.*

²² Ii kokaembaajonj: Monjonj welenqege omaya kolooro Ponjonj kaenj oono uuta meleeno singisonjogoyaa kasia isano solanja koloonj laligoja. Kaanjadeenj monjonj solanja kolooro Ponjonj kaanja oono uuta meleeno iyanjaa ainja qaagato, Kraistwaa jeta tenj kombatiwaa kasanonj nama welenja qenj laligoja. ²³ Kraistnonj tawa somatanonj sewangia mero laligojutiwaajonj mono balonj ejemba yonjo qaa baatanonj kema keegia moma welenqegegia omaya koloonj laligowubo. ²⁴ Kawaaajonj uumeleenj alauruna, Anutunonj onjoono kambanj iikanonj solanja kasagia qaa me welenqege togiaa kasa gbadononj laligogiti, onjo motomotoonj mono iikawaa so Anutuwaawo jaanonj toroqen laligowu. Kianj.

Gbaworo saranj ano malo yonjo gejanono qaagia

* **7:21:** Qaa kawaa kania monj ii kokaenj: Uuga meleema saanonj solanja koloonj gawonj monj mokoloonjani eenj, gii saanonj toroqen welenqege omaya laligowa.

²⁵ Emba saran jumuna† onoo gejanonogia ii Ponnon mende jen koto ro mojen. Kawaajon Ponnon kiankomun nono qaana lan qaagoto, moma laarin nongi sokonjiwaa so jenkejeni, mono iikawaa so gosin neenaa momonanon kokaen jemaŋa:

²⁶ Kakasililin kambaŋa dodowijiwaajon eja gbaworo emba saran laligojuti, kuuya ononon mono iikawaa so toroqen laligogi awaa koloowaa. Kaen romongojen. ²⁷ Emba men laligojani een, embaga mesaomambaajon mende janjarin riwa. Embaga qaa masaraŋa laligojani een, mono embawaajon mende mongamba. ²⁸ Kilen emba mewaati, iikanon mono singisonogoyawo mende koloowaa. Kaaniadeen emba saraon eja mewaati, iinon singisonogo mende ambaa. Singisonogo qaagoto, iikaan ambuti, iyononon mono selegianon kakasililin mamaga mokoloowuya. Ononon ii mokoloowubotiwaajon mono anjon koma onomambaajon mojen.

²⁹ Kaen moma gejanonogia jejento, kilen qaa mon kokaen injomaŋa: Uumeleen alauruna, Pon kawaatiwaa kambaŋanon torijiwaajon ama emba men laligojuti, ononon mono kaanagadeen kambaŋ kokainoga kanain embagia qaa tani kaan koloon laligowu. ³⁰ Wosobiri moma saajuti, ononon mono mende saabutiwaa tani kaan koloon laligowu. Uugia qeangoro aisojuti, ononon mono mende aisoowutiwaa tani kaan koloon laligowu. Iwoi sewan mejuti, ononon mono ii mende bun qen aowutiwaa tani kaan koloon laligowu.

³¹ Namonon kambaŋ kokaamba aren otaan laligonkejuti, iikanon mono aliwaatiwaa so kolooja. Kawaajon balombaa ilawoilaya konkororo ama gawombaajon amakejuti, ononon mono iikanon uugia somongonkejiwaa tani kaan mende koloon laligowu.

³² Ono balombaa lombotaajon majakakagia qaa laligowutiwaajon mojen. Ejemba masaraŋa laligoji, iinon mono Pombaa ilawoilawaajon majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe Pombaa utanon qeangoro sokonaga,” anjaajon kaen jenkeja. ³³ Kaen jenkejato, emba men laligoji, iinon mono balombaa ilawoilawaajon majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe embanaa utanon qeangoro sokonaga,” anjaajon kaen jenkeja.

³⁴ Ponnon leegen embianon leegen awarangon momoya horori utanon deeno laligoja. Kaaniadeen emba loya qaa ano emba saran masaraŋa laligojaoti, iyoronon mono Pombaa ilawoilawaajon majakaka momakejao. Ii moma “Nomaen ambe unana ano sele busuna soraaya kolooro Pombaajon sokonaga,” iyangaraajon kaen jenkejao. Kaen jenkejaoto, eja men laligoji, iinon mono balombaa ilawoilawaajon majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe lonaa utanon qeangoro sokonaga,” anjaajon kaen jenkeja.

³⁵ Onoangia ilaan onomambaajon moma gejanono qaa ii ononjen. Ii tosaan kasa kaan somongon onombe lombo mokoloowutiwaajon qaagoto, kania kokaembaajon ii ononjen: Niinon ono nanamemen dindina otaan uudendeen qaagoto, pondan Pombo qokotaan nama kotiiwutiwaajon mojen. Kawaajon gejanono qaagia ii injojen. Kian.

³⁶ Eja monnon emba sarambo bun qen aon laligonogo mesaomambaajon romongoji, iwaa goro qaa ii kokaen jemaŋa: Eja iikanon kokaen romongon jeja, “Emba ii men sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero emba mewaatiwaa siina moma kotiiro embawaa gbania eja memewaa so kolooji een, iinon mono saanon siina otaan agimin aori sokombaa. Iikaan kanon singisonogoyawo mende koloowaa. ³⁷ Mende koloowaato, ejanon emba ii mende mewaatiwaa qaaya anaa utanon somongon moma kotiji, iikawaajon kokaen jemaŋa: Monnon eja ii qaanon mende kuuro osijato, saanon anaa siina otaaro qaa monnon mende somongoji, een, iinon mono saanon anaa siina otaan emba ii mende mewa.

† 7:25: Oloŋkalu mende qeqeta

³⁸ Kaen kolooro emba saran mewaati, iwaa silianon mono dindiņa koloowaato, ii mende mewaati, iinon mono kana awaa soro otaawaa. Kian.‡

³⁹ Embanon loyanon jaawo laligowaatiwaa so menj aowaa qaayanon somonoro laligojato, loyanon komuwaati een, qaa iikanon kaanideen komuro saanon eja siinon jewaatiwaa so mewaa. Uumeleembaa gadokopa ejaga qaagoto, eja Pombo qokotaaji, iigadeen mewaa. ⁴⁰ Saanon eja menj korisoro qerewenja mokoloowaato, toroqen masaraja laligowaati een, mono uukoisoro honja mokolon aisoonkebaa. Niinon qaa ii gosin kaen jejen. Anutuwaa Unyanon noo uunanon kaanagadeen laligoji, iikawaajon mono kaen romonjon jejen. Kian.

8

Nene tando lopiombaa nandun aanja ii newonja me qaago?

¹ Ono nene tando lopiombaa nandun aanja kawaa tere oogi gejanono kokaen jemaņa: Uujopanon mono ilaan onombaa. Niinon iinon jegi tosianon kokaen jenkeju, “Kuuya nononon tando lopiombaa kanagia moma yagonin omaya kolooja.” Qaa ii honabonaga kolooji, ii mojon. Ono momo kaanja jen laligogi uugianon waaro konain kaanja terereen awelegonkeju. Kaen ama deema sisau laligoju. Kana qaa waja ii uujopa. Kana iikaanja kanon mono ananaa uunana meagon menj kotiin aowonja. ² Monjon “Qaa mombaa kania moma yagojen,” ii jetanon jeji, iwaa momakootoya honanon mono mende kolooro toroqen tompin laligoja. ³ Ii qaanondeen jejato, monjon Anutu uutanon jopagonkeji, Anutunon mono iwaajon moro honja kolooja.

⁴ Nene tando lopion yonoojon nandun angiti, ii newonja me qaago? Qaa kokaen jenkeju, “Tando lopion ii ben honja mende laligojutiwaa kaisaregia kolooju,” ano qaa mon ii kokaen, “Anutu motoonjon laligoja. Alia mon qaago.” Qaa woi ii onjaga koloojaoti, ii mojon. ⁵ Qaa iikawaa kania ii kokaen, “Ome benja benja,” qagia kaen qamakejuti, ii mamaga laligoju. Sombinon me balonon laligojuti, ii saanon mende mojon. Onanon omejulan, ben ano eja pon ii mamaga laligoju.

⁶ Ii laligojuto, ii kilen Anutu motoonjon iinondeen ananaa benana ano Manana kolooja. Iinon iwoi kuuya mokolooro asugiro. Laaligonana iwaajon laligowombaaajon ama nonono laligojon. Kaanagadeen Pon motoonjon Jiisas Kraist laligoja. Iinon Anutu ilaaro iwoi kuuya mokoloori. Nono kaanagadeen ilaan nonono laligon kotiinkejon.

⁷ Kaen moma laarijonto, ejemba kuuyanon momakooto kaanja ii mende men laligoju. Ii qaagoto, tosianon wala tando lopion waegia menj moma kotiigitiwaaajon ama koi kaananon kaanagadeen toroqen nene tando lopiombaa nandun aanja ii nen iikaanja kanon afaanjon benjurugia ii romonjon laligoju. Uugianon looloria kolooro uuwoi ama negi uugia iikanon menjerenjonkeja. ⁸ Menjerenjonkejato, nenenon nunuama Anutuwaa kosianon mende nonoomakeja. Nene singi laligowonati, iikanon tiwitiwilaa mende mokoloowonja. Nene nen laligowonati, qabunanananon iikanon mende somariiwaa.

⁹ Ii kilen nene kuuya newombaaajon afaanjon, ononon mono jeubaba lan laligowubotiwaajon galen menj aon laligowu. Jeubaba kaen laligogi tosianon injiima

‡ **7:38:** 36b Eja monjon borata eja mumambaajon uuwoi moji, niinon iwaa gejanono qaa kokaen jemaņa: Mananon kokaen romonjon jeja, “Borana mun sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero borataa gbania eja memewaa so kolooro eja mumambaa siinja moma kotiji een, iinon mono saanon siinja otaan eja muro mero sokombaa. Mananon iikaanja kanon singisonjon mende ambaa. 37b Mende ambaato, mananon borata eja mende mubaatiwaa qaaya anaa uutanon somonjon moma kotiji, iikawaajon kokaen jemaņa: Monjon manja ii mende kuuro osijato, saanon anaa siinja otaaro qaa monjon mende somonjon een, iinon mono saanon siinja otaan borata anjon komba. 38b Kaen kolooro bora saranja eja mubaati, iwaa silianon mono dindiņa koloowaato, ii mende mubaati, iinon mono kana awaa soro otaawaa. Kian.

uugia looloria kanon boliro kamaan unuwabo. ¹⁰ Kawaa kania ii kokaen: Giinon mo-makooto hona men laligon afaangon tando lopion jigoyanon kema rama nembanene nena alaga monon giiro kokaen bimoowaa: Uutanon looloria kolooro uuwoi anji, iinon kaen giima utanon waaro afaangon nene tando lopiombaa nandun aanja ii nen kamaan qenaga.

¹¹ Goo momakootoga hona kanon mono geengaa uumeleen alaga kuuro uuwoi qaganon looloria koloojiwaajon mono afaangon nen kamaan qenaga. Kraistnon iwaajon ama komuroto, nene ii nen kaen kamaan qen tiwilaaro mende sokombaa.

¹² Tiwilaawaato, uumeleen alaurugia kaen men bolin onoma uugia looloria ii qen kondeema singisongo amakejuti, iikaanja kanon mono Kraist iyanja qotogon singisongo amakeju. ¹³ Kawaaajon niinon nene mon newe iikanon uumeleen alana kongoro muro kamaan qen singisongo anji een, niinon mono kamban monon nene ii mende toroqen nemanja. Niinon alana jolonqon kongoro mumambotiwaajon kaparan koma nanjen. Kian.

9

Aposol nomaen koloowe sokonaga?

¹ Naa kasanon somonqon nono solanja mende koloowenaga? Ononon gosin nongi aposol koloojen me qaago? Ponjana Jiisanon asugin nono iibe me qaago? Niinon Pombaanon nanqon gawon mewe onjo mono gawon iikawaa hona kolooju. ² Ponqon anjo aposol gawon nono iwo nama mewe onjo uugia meleema noo munqen aasona kolooju. Kawaaajon tosanon gosin nongi aposol mende koloowenagati een, ononon mono kanana iikaanja moma yagoju. Ii mono afaangon nanqon jegi sokombaa.

³ Ejemba tosanon noojon "Aposol mende kolooja," jen ajoroon gemanon qeqe ama nomakejuto, niinon mono onoonon sundu jen iikanon neenaa kanana nanqon jenkejen. ⁴ Kawaaajon gere ano nembanene nonongi nenauruna yonowo men nen laligowonaga, iikanon mono soyanon koloonaga. ⁵ Piito, aposol tosaanja ano Pon Jiisawaa kouruta yononon embaurugia momalaarigiawo unuama motoon kema kankeju. Niinon kaanagadeen iikawaa so ambenagati een, sili iikanon mono kana waleema qetetanqowenaga me qaago? Ii qaago totoon.

⁶ Selewaa laaligoyanon onjo ejemba geria nanqon onomakejuto, nii ano Barnabas qaago. Noro gawombaa tawaya mende norongi een laligonkejo. Ii mogi sokonja me qaago? Tosianon uuwaa gawon megii tawa onongi selegiaa gawon mende menkejuto, noroojonqadeen mono nanqonnanqonara noronaro mokoloowotiwaajon jeju me? ⁷ Gawmambaa manjaqeqe gawon menkejuti, yonoononga monon anaa laaligoya nanqon aon menkeja me qaago? Wain gawon komomakejuti, yononon kuuya iikawaa hona men nenkeju me qaago? Kaanjadeen bulmakao galen komakejuti, yononon kuuya iikawaa aju apuya nenkeju me qaago?

⁸ Qaa ii balon ejemba ananaa momonana iikayadeen mondama otaan mende jejento, Anutunon kaanagadeen qaa iikayadeen Mooseswaa Kana qaanon jeja. ⁹ *Mooseswaa Kana qaanon Juuda nonoo gawon meme silinana ii jen asarin kokaen oogita eja, "Wiit dumun kota ano kaawoya gosiwombaaajon bulmakao eja wama kan ongi dumun tuun qaganon riin rijijaankeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa." Kawaa so kasunon tiwojun men oro metogoro qen nene kitia mugii nero sokombaa. Anutunon kasu bulmakao yonoojonja majakaka mende moma kaen jeja. Ii qaago.

¹⁰ Orowaaajon qaagoto, qaa ii mono nonoojon jero eja. Qaa ii nononon kokaen ambombaaajon ama oogita eja: Kinonqon gawon tetebaro meji, iinon mono hona

* 9:9: Dut 25.4; 1 Tim 5.18

koloowaatiwaajon jejeromonromon qaganon gawonja menkeba. Kaanagadeen dumun ton-tonon qen honja ano kaawoya gosiji, iinon mono bakaya men newaatiwaa mamboma gawonja menkeba. ¹¹ *Nononon uuwaa qaa kota batugianon qosoma kororoon laligonin ononon laaaligowaa nanjonango iwoi mende nonongi gamuyawo koloonkeja. Niinon men qeangon onombe ononon iikawaa kitia meleema nongi soyanon koloowaa.

¹² Tosianon batugianon uuwaa gawon megii nanjon onongi soyanon kolooji een, nii mono so ii uugun nanjon nongi sokombaa. Kitia ononin iikawaa kitia nonongi so konagato, niinon iikaan ambutiwaajon mende qisin onombe. Kraistwaa Oligaa Buja qaa seiwaatiwaa kania somonogowombotiwaajon mono iwoi nonombutiwaajon mende qisin ononin. Qaagoto, nononodeen mono kaparan koma kotiin lombo kuuya bosima laligonin.

¹³ *Qaa koi mono romongowu: Jiwowon jigonon gawon menkejuti, iyononon mono jigo iikanonja nembanenegia men nenkeju. Siimolon on alatawaa gere bolanja galen kombutiwaajon kuun onongi nanjuti, iyononon ejemba nene nandungia alatanon anji nene iikawaa kitia tosia ii iikanonja buja qen aonkeju. ¹⁴ *Qaa iikawaa so Pononon kaanagadeen jen koton qaa kokaen jero, “Oligaa Buja jen seigi ejembanon mobuti, iyononon mono Oligaa Bujawaa kitia kotin nandun anji laaligogiaa nanjonangogia mokolon laligowu.”

¹⁵ Niinon saanon qaa iikawaa so romongon uuwaa gawon men tawa nombutiwaajon qisin onombenagato, kotin nandun ambutiwaa qaa kuuya ii mesaowe. Monen ambutiwaa qaa oojeni, ii ononon kaen ama nombutiwaajon mende oojen. Tawa memambaajon romongowe bimooro koomuwaajon mobe afaangoja. Neenaajon ii qaa omaya qaagoto, tawa mende nombutiwaa qaaya ii mono selen mepeseen jejen. Noonon qaa ii mononon me mononon qewagomambaajon amamaaro laligomanja.

¹⁶ Oligaa Buja jen seinkejen, iikawaajon selen mepeseemambaa so mende koloojen. Niinon Anutuwaajon jen kooto baatanon laligon ii jen seimambaa so koloojen. Gawon ii mono mesaomambaajon amamaajen. Oligaa Buja mende jen seiwenagati een, iikawaajon lombonon qananon uro niima ilipizi jewutiwaa so koloowenaga.

¹⁷ Neenaa siinnaajon gawon ii meweengon mewenagati een, mono saanon tawa nombutiwaajon mambombenaga. Kaento, Anutunon kuun nono neenaa ainja mende otaan Bunaya galen komakejen een, ii mono Anutunon moma laarin noma gawonja nono laligojeniwaa so menkejen. ¹⁸ Kaen kolooro naa iwainon mono tawana koloonkeja? Oligaa Buja jen sein ii sewanja qaa amakejen, iikanon mono noo tawana koloonkeja. Anutunon gawonaa kitia nombutiwaajon jen kotooro Buja Terenon eji, qaa iikawaa so tawawaajon mende kaparan komakejen.

¹⁹ Ejemba mononon me mononon mende somongon nono saanon neenaa ainon laligowenagato, ii kilen neena men kamaan aon laligojen. Ejemba kuuyanon uugia meleembutiwaajon kaparan komakejen. Kaen ambutiwaajon ejemba kuuya wengia qen laligojento, seiseiya yononon kilen Kraistwaa bunaya mende koloowutiwaa so kolooju. ²⁰ Juuda yononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Juuda tani koloon laligowe. Mooseswaa Kana qaa baatanon laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma neeno Kana qaa kawaa baatanon mende laligon kilen qaa iikawaa gbadonon somongon nonjiwaa tani koloon batugianon laligowe.

²¹ Mooseswaa Kana qaa mende moma laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Kana qaa mende moma laligojeniwaa tani koloon laligowe. Neeno Anutuwaajon Kana qaawaajon tompin mende laligojento, Kraistwaa Kana qaa baatanon kema ii ten komakejen. Ii kilen yonoo batugianon Anutuwaajon Kana qaa

* 9:11: Room 15.27 * 9:13: Dut 18.1 * 9:14: Mat 10.10; Luuk 10.7

mende mojen tani koloon laligowe. Ejemba seiseiyanon uugia melembutiwaajon kaen ama laligowe.

²² Momalaariganon looloria laligojuti, iyononon uugia meleema kotiiwutiwaajon ilaan onoma batugianon looloria tani koloon laligowe. Ejemba tosaan naa afaanaga kana iinon me iinon uugia melembutiwaajon ilaan onoma ejemba kania kania yonoo batugianon tani kania kania ama laligowe.

²³ Tani kuuya ii Oligaa Bunanon seiwaatiwaajon amakejen. Seiro kotumotueyanon neenaa qananon uro neeno kaanagadeen oyanboyan koloomambaajon ama kaen amakejen. ²⁴ Qaa koi mono romongowu: Kuu aambaa kambananon kuuya yononon haamo ambutiwaajon esungia men kululuun kemakejuto, motoonngo mononon mono haamo ama tawa mewaa. Ono mono motoonngo iikawaa so bobogarin kema tawa mewombaajon kaparan koma laligowu. Mono iikawaa so momalaari koma gbilin laligowu.

²⁵ Ejemba aangolenon haamo ambombaajon kemakejuti, iyononon mono kuuyanon iyangia tororo galen koma aowombaajon koma gbilinkeju. Yononon kasaronon juquma gororongowaati, iikayadeen mewombaajon kaparan komakejuto, nononon ila wage mende aliwaati, mono tawa ii mewombaajon kaparan komakejon. ²⁶ Kawaajon niinon lansan kema koma kan koma mende bobogarin kemakejen. Borona kuma manja lansan mende qenkejento, kuu aan alauruna haamo ama onomambaajon mono dindinagadeen tororo qenkejen.

²⁷ Niinon ejemba tosaan Buna qaanon uugia kuun laligowe tegoro Anutunon mono gema nuro neeno ilawage mende memambo. Kawaajon mono neenaa sele busuna mindinonon tororo koma gbilin galen komakejen. Kian.

10

Israel wala laligogiti, iyonoonon galen meme qaa

¹ *Oo uumeleen alauruna, Israel nonoo ambosakonananon Mooseswaa gematanon otaan kagi iwoi kolooroti, iika-waajon poumapou laligowubo. Kawaajon Israel nonoo kananana kokaen toroqen ooman: Yononon kuuya koosu baatanon kan laligon Kowe Osoga kotogi yonoononga mononon mon mende tiwilaaro. ² Anutunon oomuluya koosunon ano kowenon ano ii koton kan kuuyanon uugia meleema Mooseswaanon kanageso koloogi. ³ *Kaen koloon kuuya yononon uuwaa nene iikayadeen mokoloon nen laligogi.

⁴ *Kaanagadeen kuuya yononon uuwaa apuya iikayadeen mokoloon nen laligogi. Uuwaa apuya ii jamo somata mononon onotaan kanagianon karoti, mono iikanon mokoloogi. Jamo somata ii Kraistwaa sareya. ⁵ *Kaen laligogito, ii kilen Anutunon kanageso hona yonoonon ukorisoro mende moma laligoro balon qararanonkononon tiwilaagi qamogianon qeqelalan en gisaagi.

⁶ *Kaen kolooroti, ii ananaa gejatoonianaga kolooja. Anutunon mono sare ii nonoonon ama ano galen meme qaananaga kokaen kolooja: Yononon uugia mende galen koma bologa mewombaajon koposongogiti, nononon mono iikawaa so ama tiwilaawombo. ⁷ *Kaanagadeen Israel yonoononga tosanon tando lopion waegia men mepeseen laligogiti, ononon mono iikawaa so ama laligowubo. Yonoonon Buna Terenon qaa kokaen oogita eja, “Kanageso yononon nen korisoro ama ajoroon ragi uugianon waaro iikanon meleema gejajojomban kokaen kolooro: Yononon rii gbawe oron apu kotiga nen serowilin lan anji.” Qaa kaen eja.

* **10:1:** Eks 13.21-22; 14.22-29 * **10:3:** Eks 16.35 * **10:4:** Eks 17.6; Jan 20.11 * **10:5:** Jan 14.29-30 * **10:6:** Jan 11.4 * **10:7:** Eks 32.6

8 *Yonoononga tosonian serowilin анги Anutuwaa irinsoonsoonaaajon ama ejemba 23,000 kawaa so ween motoongowaa uutanon komun kamaagi. Nononon mono tosaan yonoo so serowilin ambombo. 9 *Kaanagadeen Israel yonoononga tosonian Pon iijongogi mokolen yononon injigi komugi. Nononon mono tosaan yonoo so Pon iijongo wombo. 10 *Yonoononga tosonian galenurugia njindin-njunduru jenmeesan ama gema unun laligogi men tiwitiwilaa gajobanon mono unuro komugi. Nononon mono tosaan yonoo so njindin-njunduru jenmeesan lan ama laligowombo.

11 Kaen koloon ononoti, sareqaa ii mono ananaa gejatootoonanaga kolooja. Namonon laaligowaa kamban tetegoyanon kan kuun nonono laligojoni, sundu ii mono nonoojon ama oogi galen meme qaanana kolooja. 12 Kawaajon nama kotiimambaa-jon jejanj, gii mono kamaan guwabotiwaajon ama galen men aon laligowa.

13 Angobato qagianon umakejuti, iikayadeen mono balon ejemba kuuya nonoo qanananon umakeju. Angobato tania mon mokoloowuyaga, iikanon esungianon mende sokombaatiwaajon kamaawuyagato, Anutunon qaaya somongrotiwaa so ii pondan otaan amakeja. Iinon angobato Toya angon kono angobato esungia mende sokombaatiwaa so ii ama onomambaaajon amamaankeja. Kawaajon angobato mogi Anutunon esuna onoma iikaana kanon olon kombombaa kana kaanagadeen meleun onono koloonkeja. Kawaajon ononon balombaa angobatoya iikanon saanon kotiinj haamoambutiwaa so kolooju. Kianj.

Tando lopiombaa lomban ano Pombaa samon kowoga

14 Kawaajon wombo alauruna, tosonian tando lopion waegia men mepeseen onomakejuto, ononon ii kok koma mesaowu. 15 Niinon momo ejemba akadamiagiawo koloojutiwaa so qaa jemanjati, ii mono onoangio gosin iikawaa hona mokoloowu.

16 *“Pombaanon samon newonja,” kaen jen kotumotuwaa qambiwaajon Anutu dangisen jen qama koolin qambi iikanonja nenkejoni, iikanon mono Kraistwaanon toroqen saya nenkejon. Bered moton iikanonja nenkejoni, iikanon mono Kraistwaanon toroqen busuya nenkejon. Iikawaajon mono duduuwubo. 17 Kuuya nononon bered motoongo iikanonja nenkejon. Bered ii motoongo koloojiwaajon ama mamaga nononon Kraistwaa hona motoongo koloojon.

18 *Ono mono Israel kanagesowaa laaligoya romongowu. Ejemba siimolon oowutiwaajon nene angi tosonian iikawaa kitia nenkejuti, iyononon alatanon toroqen gawonja Anutuwaajon menkeju. 19 Qaa iikawaa kania hona ii mono nomaen jenenaga? Tando lopion onoojon bao qegi saya kamaaro siimolon onkejuti, iikanon honawo koloojiwaajon jeja me qaago? Tando lopion ii hona koloojutiwaajon jeja me qaago? Qaa kawaa kania ii nomaen?

20 *Tando lopion ii hona qaagoto, uumeleembaa gadokopa yononon kilen siimolongia omejiilan yonoojon onkeju. Ii Anutuwaajon qaago. Niinon on ome yonowo toroqen laligowubotiwaajon majakaka mojen. 21 Ono Pombaa qambinonga ano omejiilan yonoo qambinonga ororon newombaaajon amamaawuya. Kaanagadeen Pombaa nene dun ano omejiilan yonoonon nene dun ii ororon toroqewombaaajon amamaawuya. 22 *Nanamemen kaananon mono Pombaa uuta mero boliro irinja soombaatiwaajon mojon me? Ku-usunananon mono Pon uugun uma laligojon me?

Nononana ainana mesaon Pon mepeseewonja.

23 *Tosianon kokaen jenkeju, “Nono saanon nononana jaajaa ainana otaan iwoi kuuya amakebonja.” Qaa ii honagato, nanamemen kuuya kanon mono mende ilaan nonomakebaa. “Nono saanon nononana jaajaa ainana otaan iwoi kuuya amakebonja,”

* 10:8: Jan 25.1-18 * 10:9: Jan 21.5-6 * 10:10: Jan 16.41-49 * 10:16: Mat 26.26-28; Maak 14.22-24; Luuk 22.19-20 * 10:18: Lew 7.6 * 10:20: Dut 32.17 * 10:22: Dut 32.21 * 10:23: 1 Kor 6.12

kaen jenkejuto, nanamemen kuuyanon mono uunana mende nanjon men kotiin nonomakebaa. ²⁴ Monjon mon iyanjaajonadeen romonjon qeangomambaajon kaparan kombaboto, alaurutanon qeangowutiwaajon kaparan kono sokombaa.

²⁵ Oro ii me ii maaketnon ama qetegon nene mirinon (sii mirinon) sewana mewutiwaajon amakejuti, ii mono uuwoi mesaon nenkebu. Orowaajon ama uugianon menjeregowabotiwaa qisiqisia mon mono mende ambu. Qaago! ²⁶ *Qaa iikawaa kania ii Buna Terenon kokaen oogita eja, “Balon ano iwoi kuuya kanon eji, ii Pombaa bunaga kolooja.”

²⁷ Mon Kraist mende moma laariji, iinon onono iwaanon kembombaajon moma kema ragi nembanene ii me ii jaagianon ama onombuti, ii mono uuwoi mesaon newu. Nenewaajon ama uugianon menjeregowabotiwaa qisiqisia ii mono mende ambu. Qaago! ²⁸ Onoangiaajon qaagoto, “Nene koi tando lopion yonoo nandun aana kolooja,” monjon kaen injijoroti een, ii injijoroti, iwaa uutanon boliwabotiwaaajon mono galen men aon mende newu.

²⁹ Geengaa uuganon menjeregowabotiwaaajon mende jejento, alagaa uutanon boliwabotiwaaajon ii jejen. Niinon neenaa aignon iwoi ambe alanaa uutanon boliro gosin noma Anutunon qaana jen tegon kitia meleema nombabo. Een kaen mendeema aonin jawo kolooro mende sokonja. ³⁰ Niinon ejemba yonowo toroqen rama nenegiaajon “Anutu dangisen!” jen oro nemanati, tosanon iikaan ambe niima iikawaajon gema nugi mende sokombaa. Orowaajon Anutu mepesejejen, iikawaajon mono qaa tokoronkota jen nongi mende sokonja.

³¹ Kawaajon nene apu newuti, ano ii me ii ambuti, ii kuuya mono Anutuwaan qabunayanon seiwaatiwaajon ama amakebu. ³² Iwoi mon mende angi mombaa uutanon iikawaajon boliro momalaarianon zololonjon kamaawabo. Juuda me kantri tosiaa ejemba me Anutuwaanon kanageso yonoo batugianon mombaa uutanon mono onoojon ama boliwabo. ³³ Niinon kaanagadeen iwoi kuuya amakejejen, iikanon mono ejemba korebore uugianon qeangowaatiwaajon kaparan koma laligojen. Neenodeen qeangomambaajon mende nanjento, ejemba seiseiyanon qeangowutiwaajon janjarin riwe mombo letoma Siwewaa buna koloowutiwaajon kaparan komakejen. Kian.

11

¹ *Niinon Kraistwaa sili kaana amakejejen, iikawaa so ononon mono noo silina otaan laligowu. Kian.

Emba ononon mono wangia esuun Pon mepeseewu.

² Niinon iwoi kuuya amakejejen, ononon iikanon romonjon nomakejutiwaajon dangisen jen ononjen. Ono kuma onombetiwaan so qaana ten koma otaankejuti, iikawaajon mono mepeseen ononjen. ³ Niinon onon qaa koi moma kotowutiwaajon mojen: Kraistnon eja kuuya nonoo wanana kolooja. Ejanon embawaa wana kolooja ano Anutunon Kraistwaa wana kolooja. ⁴ Kawaajon eja onon mono wanangkougia qetegon qama koolin Anutuwaan qaa jegi sokombaa. Eja kuuyanon wangia turun qama koolijuti, me Anutuwaan gejatootoo qaa jen asarijuti, Anutunon mono iyonoo momogiaajon moro gamuyawo kolooro iyanja men kamaan aonkeju.

⁵ Kaento, emba monjon wana mende esuun qenjaaro ajoajoroonon qama kooliji me Anutuwaan gejatootoo qaa jen asariji, iinon mono loya wan kolooji, ii gamu qen mun iyanja men kamaan aowaa. Kaen ama wan juya kuuya motogi asuganon een laligowaatiwaa so koloowaa. ⁶ Embanon wana mende esuui een, iinon mono wan juya kaanagadeen jero motogi sokombaa. Ii sokombaato, embanon wan juya jero motogi gamuyawo koloowabo. Kawaajon mono wana esuun laligoro sokombaa. ⁷ *Embanon

* 10:26: Ond 24.1 * 11:1: 1 Kor 4.16; Fil 3.17 * 11:7: Jen 1.26-27

loyaa akadamuya koloojato, ejanon Anutuwaa unauyaya ano akadamuya kolooja. Kawaajon ejanon mono wana mende esuuro sokombaa.

⁸ *Ii kokaembaajon: Waladeen ejanon embanonga mende kolooro, embanon ejawaanon kolooro. ⁹ Anutunon eja ii embawaajon qaagoto, emba ii ejawaajon mokoloo laligoju. ¹⁰ Kania kawaajon ama embanon mono ku-usun baatanon laaligowaa aiweseya ii wana esuun laligoro sokombaa. Kaen kolooro Siwe gajoba yononon godaqeqewaa sili awaa iimakebu.

¹¹ Kaen sokombaato, Pombo qokotaan laligonin embanon mono ejawaa qaaya mende ugun anaa ainanon lan mende laligowa. Ejanon kaanagadeen embawaa qaaya mende ugun anaa ainanon lan mende laligowa. ¹² Embanon ejawaa siitanonga kolooro kawaa so ejanon kaanagadeen embawaa goron uutanonga koloon laligojonto, ilawoila kuuyaa kondomondoo Toya ii Anutu.

¹³ Kawaajon embanon wana mende esuun Anutu qama kooliro sokombaa me qaago? Qaa ii mono onongio gosin somongowu. ¹⁴ Anutunon ejemba mokoloon nonoma balonon motoon laaligo arengoroti, aren ii iima gosin sili koi kaana mono moma asarion me qaago? Ejanon wan juya mende motoro koriji een, iikanon mono gamu gen aoja.

¹⁵ Anutunon embawaa wan juya koriga ii esuya koloowaatiwaaajon muro laligoja. Kawaajon embanon wan juya mende motoro koriji een, iikanon mono akadamuya koloon muja. ¹⁶ Monon qaa kawaajon niinongiinon amambaajon moji een, niinon iikawaajon qaa motoongo kokaen jema: Anutuwaanon kanagesoya kanagesoya Anutu mepeseewombaaajon ajoroonkejuti, iyononon mono nonowo uumotoongo ama sili iikayadeen otaan sili tosaana togonkeju. Kian.

Pombaa samon toroya newutiwaa silia

Mat 26.26-29; Maak 14.22-25; Luuk 22.14-20

¹⁷ Ono uumeleen ajoajoroonon ajoroon kanon mende qeangonkejuto, mono toroqen kileqileenkeju. Kawaajon niinon mende mepeseen ononjento, aren ama jen koton ononjen. ¹⁸ Qaa mutuya mon gejananon kemero kokaen mobe, "Ono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono batugianon angowowo amakeju." Qaa ii jegi moma bakayagadeen hona kolooji, iikaen moma laarijen.

¹⁹ Batugianon deema tuun busubuusu angi Anutunon inji daen ononon momalaariwaa angotetenon nama kotiiwu ano daen ononon mende sokombuti, qaa iikanon mono asuganon koloonkeja. Iikawaajon uuwoi mende mojen. ²⁰ Uumeleen ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono Pombaa samon kowoga newombaa silia mende otaankeju.

²¹ Ii kokaembaajon jejen: Samon kowoga nenkejuti, iikanon ororon qaagoto, ana ana nenegia men kanain lan negi tegoro tosanon toroqen wosogia inji tosanon apu kotiga mamaga nen enkalolon kolooju. ²² Ee mirigia en ononja me qaago? Iikanon saanon nene ano apu newu. Anutuwaa uumeleen kanageso jejewili ama onombombaaajon moju me ejemba wanaya nembanenegia qaa ii men kamaan onombombaaajon moju me? Kawaajon niinon ono mepeseen onomaniwaaajon moju me? Kaen qaago totoon. Mono nomaen jen onombe sokonaga?

²³ Ponon qaa nonoti, niinon ononon kaanagadeen ii mobutiwaaajon kokaen jema: Pon Jiisas memelolo men mugi gomantiina kanon bered mero. ²⁴ Ii men kotuegon dangisen jen moton kokaen jero, "Koi neenaa busunaga. Ii onoojon ama togon ononjen. Ii nen mono nii romongon noma laligowu." ²⁵ *Kaen jero negi tegoro kaaniadeen qambi men kokaen jero, "Qambi koi mono soomongo gbilial kolooja. Noo sana koi

* 11:8: Jen 2.18-23 * 11:25: Eks 24.6-8; Jer 31.31-34

kanonj mono Anutuwaa soomongoya menj kotiuro ewaa. Ii nenkebutiwaa so mono nii romongonj noma laligowu.”

²⁶ Bered ano qambi iikanonja nenkebuti, iikanonj mono kambañ so Pononj komuroti, iikawaa bunaya menj asariñ laligonj ugi eleema karo tegowaa. ²⁷ Kawaajonj mononj bered me Pombaa qambi iikanonja arambarañ qaganonj neji, iinonj mono Pombaa busuya ano saya menj kamaañ ama siñgisonjgoyawo kolooja. ²⁸ Kawaajonj ejemba nonononj ananaa uunanaa kania gosinjo mono bered ano qambi iikanonja nenin sokombaa.

²⁹ Mononj Pombaa busuya ano saya mende goda qeñ nembanene toonj kañja lañ neji, Pononj mono iwaa qaaya jenj tegoro lombo qaganonj ubaa. ³⁰ Lañ nenj laligogitiwaañ ama ejemba seiseyanonj batugianonj loorinji mokoloogi mamaganonj goronj qeñ komudaborogi.

³¹ Komudaborogito, ananaa uunana gosiwonagati eenj, Anutunonj qaana gosiñ jenj tegoro lombo mende mokoloowonja. ³² Ii mende mokoloowonjato, Pononj qaana gosiñ jenj tegonj kañj mono kambañ kokaamba mindinjonj nonomakeja. Kanagenj jenj tegonj nonono ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo ororonj gere sianonj kembombotiwaajonj mono mindinjonj nonomakeja.

³³ Kawaajonj uumeleenj alauruna, nene newombaajonj ajoroonjkebuti, iikanonj mono onjoañgiaajonj mamboma aonj ororonj nenkebu. ³⁴ Mononj wosoya kiji eenj, iinonj mono iyañaa mirinonj nembaneneya newa. Ajoroonj lañ negi Anutunonj injiima qaagia jenj tegoro lombo mokoloowubotiwaajonj ii jejenj. Qaa tosañja onjoononj kamañati, kambañ iikanonj jenj kotonj onomañja. Kianj.

12

Gawonj memewaa momo kalenja yonjo kanagia

¹ Oo uumeleenj alauruna, niinonj Unja Toroyaa momo kalenja kalenja iikawaa qaawaañonj poumapou laligowubotiwaajonj mojenj. ² Uumeleembaa gadokopa laligogiti, kambañ iikanonj iinonj me iinonj horonj onoma unuano tando lopionj omaya waegia menj mepeseenj laligogi. Kañj me kañj jenj jinjaunj kema lañ laligogiti, ii saanonj moju.

³ Kawaajonj onjo qaa koi mobutiwaajonj jejenj: Anutuwaa Unyanonj monj sololoooro “Jiisas qasuaajenj,” qaa ii jemambaajonj osiwaa. Kañagadeenj Unja Toroyanonj eja me emba monj mende sololoonj muji eenj, iinonj mono “Jiisasnonj Ponja koloonj nonja,” qaa ii jemambaajonj amamaawaa.

⁴ *Gawonj memewaa momo kalenja ii kania kania koloojuto, Unja Toroya iinonj mono motoonjo kolooja. ⁵ Uumeleenj kanageso welenj qeñ onjombombaañonj gawonj kania kania menkejonto, Pononj mono motoonjo kolooja. ⁶ Welenj qeñ onjombombaañonj Anutunonj ku-usunja kuuya nonooñonj mendeema nonono afaañgonj kotiinj gawonj menin honja kania kania koloonjeja. Honja kuuya ii Anutuwaanonja kankejato, Anutunonj mono motoonjo kolooja.

⁷ Unja Toroyanonj kanageso uunana nanjoro kotiiwombaajonj moma gawonj memewaa momo kalenja ninisaano honjanonj mono motomotoonj nonoononj kokaen me kokaen koloonjeja: ⁸ Unja Toroyanonj mombaa uutanonj kemenj Anutu nemunj koma munj momakooto qaa jejewaa kalenja muja. Unja motoonjo iikanondeenj mono monj sololoooro momo qaita monj moma yagojiwaa kalenja bunja qeñ aoja.

⁹ Mononj Unja motoonjo ii qokotaan momalaariwaa kalenja bunja qeñ aoja. Toroqen mononj Unja Toroya iikanondeenj qokotaan menj qeeañgowaa kalenja kalenja bunja qeñ aoja.

¹⁰ Mombaajonj angoletto memewaa esunja muja. Mombaajonj Anutuwaa gejatootoo qaa jejewaa kalenja muja. Mombaajonj unja ano ome mendeembombaa kalenja muro

* **12:4:** Room 12.6-8

uŋa awaanon me omejiilan monnon sololoo ro laligoji, ii saanon gosinkeja. Mombaajon qaaya qaaya qaita mon jejewaa kalenja muja. Toroqen monnon qaa qaita mon jero mombaajon ii meleembaatiwaa kalenja muja. ¹¹ Gawon memewaa momo kalen kuuya ii Uŋa Toroyamotoongo iikanondeen mono sololoon moro sokonjiwaa so mendeeno kuuya nononon anja anja bunja qen aon laligojon. Kian.

Kraistwaa selia motoongoto, kitiuruta mamaga.

¹² *Sele busunana motoongoto koloojato, kilen iikawaa uutanon sele kitiuruta ii mamaga kolooju. Kitia kuuya ii mamaga koloojato, kilen ii mindirin sele busu motoongoto kolooju. Kraistwaa selianon kaanagadeen mono iikawaa so kolooja. ¹³ Kawaa kania ii kokaen: Uŋa motoongonon mono kuuya nono sololoon koma konjoratin kanon mulu men nonono Kraistwaa sele busu motoongoto koloojon. Nono Juuda me kantri tosiaa toya laligojoni, ananaa gawonana menkejoni me tonana een welen qen onomakejoni, ii kilen kuuya nono mono Uŋa iikayadeen bunja qen aonin uunananon kemero moma mujon.

¹⁴ Sele busunananon mono sele kitia motoongowaa so mende koloojato, iikawaa uutanon kitiuruta mamaga kolooju. ¹⁵ Kananananon kokaen jenaga, “Nii boroga qaago. Kawaaajon sele busu mende toroqen laligojen.” Kaen jenagati een, iikawaaajon mono kilen sele busu mesaon anodeen mende laligonaga. ¹⁶ Gejanananon kokaen jenaga, “Nii jaaga qaago. Kawaaajon sele busu mende toroqen laligojen.” Kaen jenagati een, iikawaaajon mono kilen sele busu mesaon anodeen mende laligonaga.

¹⁷ Selenananon kuuya jaa koloonagati een, qaa momowaa gejanananon mono daen ranaga? Kaanagadeen jumunanon geja koloonaga, iikaya moron momowaa sewanananon mono daen ranaga?

¹⁸ Anja anja qaagoto, Anutunon sele busu kiti motomotoon ii arengon moro sokonjiwaa so mindirin onono sele busu motoongoto kolooju. ¹⁹ Sele kiti kuuya ii kiti motoongoto koloowuyagati een, mono nomaen sele busu motoongoto koloonaga? ²⁰ Kaen qaagoto, sele kitinana ii mamagato, sele busunon motoongoto kolooja.

²¹ Kawaaajon jaanon borowaaajon kokaen jemambaajon amamaaja, “Nii goojon mende amamaajen.” Kaanagadeen wajnon kanawaaajon “Nii goojon mende amamaajen,” kaen jemambaajon amamaaja. ²² Simbirinsambaran qaagoto, sele kitinana monin looloria koloojuti, iyononon qaongi jaawo laligowombaajon amamaawonja. ²³ Sele kitinana monin qabunagia kamakamaata koloojuti, ii mono esuunin qabunagiawo kolooju. Sele kitinana monin gamugiawo koloojuti, ii mono tororo esuunin ejemba jaagianon sokonja.

²⁴ Sele kitinana asuganon qendeembombaajon gamu mende mojon, ii mende esuunin sokonja. Kaen amakejonto, Anutunon sele kitia kitia mindirin somongon onoma kitia omaya ii qabuŋa somata muro ororon kolooju. ²⁵ Sele busu kiti yononon batugianon juma angowowo men aowuboto, tani motoongoto kalan koma aowutiwaaajon mono arengoro ororon kolooju. ²⁶ Sele busu kitia monnon siimbobolo moji, tosaanja kuuya mono iwo siimbobolo momakeju. Sele kitia monnon qabuŋa mokolooji, tosaanja kuuya mono iwo aisoonkeju.

²⁷ Ononon Kraistwaa sele busuya kolooju ano motomotoon ononon mono iwaa sele kitiuruta kolooju. ²⁸ *Kawaa so Anutunon ama onono uumeleen kanagesowaa gawon kokaen menkeju: Wala tosaanja kuun onono wasiwasi eja aposol kolooju. Kawaa gematanon tuun woiya kuun onono gejatootoo ejemba kolooju. Tuun karoona yononon boi qaqazu kolooju. Kawaa gematanon tosiannon angoletto meme ejemba kolooju. Tosaanja yonoojon momo kalen onono jia jia men qeangonkeju. Tosianon

* 12:12: Room 12.4-5 * 12:28: Ef 4.11

afaanjon kotiin tosaan̄a ala ilailaa ama onjomakeju. Tosaan̄a yonoojon kalen̄ onono galenkonkon gawon̄ menkeju. Tosianon̄ qaa qaita mon̄ jenkeju.

²⁹ Kuuya ononon̄ wasiwasi eja aposol mende kolooju. Awawi toton̄! Kuuya ononon̄ gejatootoo ejemba mende kolooju. Kuuya ononon̄ boi qaqazu kolooju me qaago? Kuuya ononon̄ angoletto meme ejemba kolooju me qaago?

³⁰ Ji men̄ qeangowombaa momo kalen̄a kalen̄a ii kuuya onoonon̄ eja me qaago? Kuuya ononon̄ qaa qaita mon̄ mende jenkeju. Qaago. Qaaya qaaya qaita mon̄ jegi on̄o kuuya ii meleembombaaon̄ afaan̄goju me qaago? ³¹ Ononon̄ mono gawon̄ memewaa momo kalen̄a kalen̄a awaa soro ii bun̄a qen̄ aowombaaon̄ awelegon̄kebu. Kaen̄ awelegogi niinon̄ kana awaa soro qendeema iikawaa momo kalen̄a ii kokaen̄ jen̄ asariman̄a:

13

Uunon̄ jopagon̄ aooowaa kalen̄a

¹ Niinon̄ ejemba ano Siwe gajoba yonoo qaaya qaaya qaita mon̄ kanon̄ qaa jen̄ laligowenagato, uujopananon̄ mende kolooji een̄, mono kilen̄ kokaen̄ koloowenaga: Gon̄ qegi gon̄gon̄ qaro angotoman̄a momakejon̄i me goubire utugogi kinqororon̄ qamakeji, mono iikawaa so koloowenaga.

² *Gejatootoo qaa jejewaa momo kalen̄a en̄ nono qaa aasangoya kuuya mobenaga ano qaa kuuyaa kania moma yagowenagati een̄, iikanon̄ mono soyanon̄ kolooja me qaago? Ii kilen̄ uujopanaa hon̄anon̄ mende asugiro iikaan̄a mono iwoi omayagadeen̄ koloon̄ een̄ toton̄ laligowenaga. Momalaari kotiga toton̄ mokoloon̄ kawaa qaganon̄ baan̄aa Toya jen̄ kotowe saanon̄ ten̄ koma baan̄a qetegon̄ mon̄gen̄ anagato, uujopana mende asugiji een̄, iikanon̄ kilen̄ mono iwoi omayagadeen̄ koloon̄ een̄ toton̄ laligowenaga.

³ Eshinana kuuya ejemba wanaya yonoojon̄ mendeema onombenaga ano sele busuna tosia yononon̄ oogi jewaatiwaajon̄ togon̄ onombenagato, uujopanaa hon̄anon̄ mende asugiji een̄, iikanon̄ mono mende toton̄ ilaan̄ nombaa.

⁴ Mon̄non̄ alia uutanon̄ jopagoji, iinon̄ mono uugereya qaa uubonjon̄ qaganon̄ ala ama mun̄keja. Goron̄kiki mende moma iwoiyaaon̄ mende koposon̄gon̄keja. Selia mende men̄ uma jaba-arambaran̄ mende laligoja. ⁵ Nanamemen̄anon̄ alia horon̄ ureen̄ mende ama uuta mende men̄ bolin̄keja. Iyan̄a qeangomambaajondeen̄ mende kaparan̄ komakeja. Uuqege ama mugi uu uugere uulan̄awo mende amakeja. Men̄ bolin̄ mugi siimbobolo moroti, ii mende romon̄gon̄ mesaon̄keja.

⁶ Tosianon̄ bologa anjuti, iikawaajon̄ mende aisoojato, qaa hon̄a otaan̄kejuti, mono iyon̄owo motoon̄ aisoon̄keja. ⁷ Kamban̄ so alia sopa somon̄gon̄ kooron̄anon̄ nama kotiin̄ moma laarin̄ mun̄keja. Kaen̄ me kaen̄ kolooro Anutuwaa jejeromon̄romon̄ ama mamboma awasan̄kaka nama siimbobolo kuuya moma mokosin̄gon̄keja.

⁸ Uujopa nanamemen̄ ii kamban̄ tetegoya qaa en̄ ubaa. Gejatootoo qaa jen̄ qaaya qaaya qaita mon̄ jen̄kejuti, iikanon̄ qaombaa ano momo qaita mon̄ iikanon̄ mono kaan̄agadeen̄ omaya koloon̄ tegowaa. ⁹ Momo qaita mon̄ ii bakasasan̄ moma yagon̄kejon̄ ano gejatootoo qaa ii bakasasan̄ jen̄kejon̄. ¹⁰ Bakasasan̄ amakejonto, Anutuwaa kalen̄a kalen̄a akadamugiawo koloowuti, kamban̄ iikanon̄ bakasasan̄ laaligonananon̄ mono qaono oyan̄boyan̄ siiseweweya qaa laligowon̄a.

¹¹ Niinon̄ naamade laligoweti, kamban̄ iikanon̄ naamade qaa jen̄ laligowe. Uumomonan̄on̄ naamade uu kolooro iikawaa so qaa gosin̄ romon̄gon̄ laligowe. Eja somata koloon̄ kanon̄ naamade nanamemen̄ ii mesaon̄ gema qewe. ¹² Kawaa so kamban̄

* 13:2: Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

kokaamba Anutuwaa akadamuya ii saanon mende iimakejon. Ii atatonon uuŋ ii-
iitaa tani iima bimbimjon tania tororo mende moma een romonjonkejon. Kaen
romonjonkejonto, kanagen Anutuwo jaasewan qeŋ aon iima sororogowonja. Kamban
kokaamba momo qaita mon ii bakasasan moma yagojento, kamban iikanon ii mono
kuuya moma yagodaboro manja. Anutunon nii moma komuŋ nonji, niinon iikawaa so
iwaa kania moma komudaboro manja.

¹³ Qaa koi jeŋ kotiijon: Kalen karoon momalaari, jejeromonromon ano uujopa ii
kotiin en ubuto, uujopa nanamemen iikanon mono batugianon uuta kolooja. Kian.

14

Gejatootoo qaa ano qaa qaita mon jejewaa kalenja

¹ Uujopawaa kania mono otaan laligowu ano gawon memewaa momo kalen kania
kania ii mono buŋa qeŋ aowombaajon kaparan koma laligowu. Iikanon awaato,
gejatootoo qaa jejewaa kalenja mewombaajon mono kotiin kaparan koma laligowu.

² Monjon qaa qaita mon jeji, iinon ejemba nonoojon qaagoto, mono Anutuwaa-
jonadeen ii jenkeja. Uŋa Toroyanon sololoo qaa aasangoya asugiro jenkejiwaajon
tosaanjan nononon qaa ii mende moma asarin munkejon. Mono iyanja siri ilaan aonkeja.

³ Tompiŋ laligojonto, gejatootoo qaa jenkeji, iinon mono ejemba uunana men kotiin
nanjon ulunkolon ama nonomambaajon ama qaa jenkeja. ⁴ Monjon qaa qaita mon jeŋ
iikanon iyanjaa uuta meagon kotikotii mokolonkejato, gejatootoo qaa jenkeji, iinon
mono uumeleen kanageso kuuya uunana meagon men kotiin nonomakeja.

⁵ Ono kuuyanon qaa qaita mon jewutiwaajon mojenton, gejatootoo qaa jewutiwaajon
mono kaparan koma mamaga mojen. Gejatootoo qaa jenkeji, iinon mono qaa qaita
mon jenkeji, ii uuguja. Qaa qaita mon jeŋ ii iikanondeen ananaa qaanon meleenji,
iikaanja mono ororon koloojao. Kaen kolooro qaayanon mono uumeleen kanageso
uunana meagon men kotiin nonono sokonja.

⁶ Oo uumeleen alauruna, niinon onoonon kan qaaya qaaya qaita mon jewenaga,
iikanon mono nomaen onon men qeangon onombenaga? Kaen qaagoto, Anutuwaanon
qaa inisaamanja me momo qaita mon onomanja me gejatootoo qaa jemanja me gejanono
qaa kuma onomanjati een, iikanon mono men qeangon onomanja.

⁷ Awelo me gita kulele me iwoi monjon riiwaa aroya mokolonkejoni, iyononon
mono laaligogia qaagoto, kanagia mono kaanjadeen kokaen eja: Monjon awelo lan
uuŋ me gita kulele lan qero iikanon qagia anja anja mende mokolonkeji een, riiwaa
aroya mono nomaen moma asariwonaga? ⁸ Kaanagadeen romon uuŋ boligi qata
tororo mende moma asarijon eeŋ, moronon mono manja qeqewaajon afaangon
jojorinaga?

⁹ Onoo kanagia ii kaanjadeen eja: Neselangianon ejemba mende moma asariwutiwaa
so qaa lan jejuti een, monjon qaa kaanja mono nomaen moma asarinaga? Qaa kaen
jejuti, iikanon mono een lan haamonon kemakeja. ¹⁰ Balonja balonja kanon qaa morota
morota dawi jenkejon, ii moronon monagato, kilen kuuya yononon mono qaawaa
kania moma asariwonjiwaajon eju.

¹¹ Kania kawaajon ama jenkejonto, monjon qaa jero qaayaa kania mende mojen
een, niinon iwaa qaayaa wabaya koloowe iinon kaanagadeen noo qaanaa wabana
kolooja. ¹² Onoo kanagia ii kaanjadeen eja: Ono gawon memewaa momo kalenja
kalenja buŋa qeŋ aowombaajon awelegogi sokonja. Iikanon mono kalen koi kaanja
mewombaajon kaparan koma laligowu: Momo kalen uumeleen kanageso uugia
meagon men kotiinkejuti, mono ii buŋa qeŋ aon gawonon anji awaa soro koloowaa.

¹³ Kawaajon qaa qaita mon jenkeji, iinon mono kokaen gama kooliro sokombaa, "Oo
Anutu, qaa jejenji, ii meleemanjiwaa momo kalenja mono nombaa." ¹⁴ Iikawaa kania ii

kokaen: Niinon qaa qaita mon jen qama koolijeni een, noo unananon qaagadeen jen qama koolinkejato, uumomonanon mono hona mon mende mokoolonkeja.

¹⁵ Kawaajon mono nomaen ambe sokombaa? Niinon mono unananondeen qaagoto, uumomona kaanagadeen iikanon ama qama koolinkemaŋa. Rii qama mepeseenjejeni, ii unananondeen qaagoto, uumomona mono kaanagadeen iikanon ama qamakemaŋa.

¹⁶ Gii Anutu unaganon mepeseen mujani een, ejemba omaya monon ajoajoroogianon kan rama mepeseenjiwaa kania mende moma kotowaati, iinon mono “Qaa ii onanon,” ii nomaen jenaga? Naama jejani, iinon ii mende moma asarin een tompin raja. ¹⁷ Gii saanon Anutu mepeseejanto, goo qaaganon tosaana yonoo uugia mende meagon men kotiin ononja.

¹⁸ Niinon kuuya on unuugun qaaya qaaya qaita mon ii mamaga jenkejeni, iikawaajon Anutu mepeseenjen. ¹⁹ Anutu mepeseejanto, uumeleen kanageso uutanon ejemba kuma onomambaaon kaparan koma moma asariwutiwaaon qaa jeta 5 jembaaon mobe hona kolooja. Qaaya qaaya qaita monon qaa jeta 10,000 neenaajonadeen jembaaon mobe kamakamaata kolooja.

²⁰ Uumeleen alauruna, on qaa gosin romonjonkejuti, iikanon mono naamade tani mesaon ejemba somata yonoo tani koloon romonjon laligowu. Bologa ambona jegi iikanon mono merasiisii kaan koloon amamaawuto, momakootogianon mono ejemba somata koloon laligowu. ²¹ *Mooseswaa Kana qaanon qaa mon kokaen oogita eja,

“Niinon waba ejemba kuun onombe kanageso koi yonoonon kan jegianon qaa tania mon jegi lan walijonkebuto, ii kilen noo qaana mende moma kotowu. Pon niinon kaen jejen.”

²² Qaa kawaa so qaa qaita mon jenin uugia mende meleengi yononon mogi Anutu waa aiweseya koloon ononjato, momalaari ejemba nonoonon iikanon mono aiweseya mon mende kolooja. Ii qaagoto, gejatootoo qaa jenin iikanon momalaari ejemba nonoonon Anutu waa aiweseya kolooja. Uumeleembaa gadokopa yononon ii mogi Anutu waa aiweseya mon mende koloon ononja.

²³ Uumeleen kanageso ononon ajoroon kuuya ononon qaaya qaaya qaita mon kanon jegi tosonian Buŋa qaa mende kuma onongi uugia mende meleema een kanon ubuti, iyononon mono aarun kokaen jewuyaga me qaago, “Wansooso mono koloon ononja.”

²⁴ Kaen jewuyagato, kuuya ononon gejatootoo qaaya qaaya jegi monon Buŋa qaa mende kuma mugi momalaaria qaa een ajoajoroogianon ubaati een, kuuya ononon mono singisonogoya isaama uuta mende meleenotiwaa qaaya jedaborogi kaniaya moma kotooro asuganon asugi waa. ²⁵ Uutaa qaa aasangoya aasangoya asuganon asugiro iinon mono dagon kamaan Anutu waeya men mepeseen kokaen jokoloon qabaa, “Anutu ii onanon onoo batugianon laligoja.” Kian.

Uumeleen ajoajoroowaa areŋa ii kokaen:

²⁶ Oo uumeleen alauruna, kawaajon nono mono nomaen jenin sokombaa? Ono Buŋa qaawaajon ajoroonkebuti, iikanon motomotoon on mono kuuya arengia mon me mon ii kokaen amakebu: Monon Buŋa onsaawaa areŋa ano monon Buŋa qaa kuma onono monon Anutu waa gejanono qaa donogoga injisaano monon qaa qaita mon injoro monon ii meleembaa. Areŋ kuuya ii mono uumeleen kanageso uunana kuun men kotiwombaaon ama amakebu.

²⁷ Tosianon qaa qaita mon jewuti een, ejemba 4 qaagoto, woi me karon yononongadeen mono ajoajorootoonogowaa uutanon kaen jewu. Yononongadeen mono arengiaa so awanoo jegi monon ii meleembaa. ²⁸ Monon qaa meleembaa so mende kolooji een, iyononon mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon qaagia

* 14:21: Ais 28.11-12

bogoro rama iyanġiaaġonġadeen qaagia qaita moġ jegi Anutunonġ mobaa. ²⁹ Gejatootoo ejemba yoġoonoġga woi me karoġ yoġnonondeen mono arenġ onġoġgi qaa injiġogi tošianonġ mono qaagia gošiwu.

³⁰ Kaen ambuto, moġnoġ ajoajoroonoġ raro Anutunonġ gejanono qaa uutanonġ isaano moġi eenġ, iinonġ mono ii injoro gejatootoo qaa wala jeġi, iinonġ qaaya mesaonġ qaa bo raba. ³¹ Ejemba kuuyanonġ Anutuwaanonġ gejanono qaa moġi uugia nanġoro qeaġgowutiwaajon onġ mono korebore saanonġ kambanġia meġ arenġiaa so gejatootoo qaa jewu. ³² Gejatootoo ejemba yoġnononġ mono saanonġ unġagia galeġ konġi unġagianonġ qaa baatanonġ kenġutiwaa so kolooġu.

³³ Anutunonġ ġiġġaju Toya qaagoto, luae Toyaga kolooġa. Kawaajonġ ajoajoroogia mono arenġanonġ otaanġ amakebu. Ejemba soraaya yoġoo batugianonġ kanageso so amakeġuti, onġ kaanġagadeen mono iikawaa so kokaenġ amakebu: ³⁴ Emba onġ mono uumeleenġ kanagesowaa ajoajoroogianonġ qaa bogoro rabu. Yoġnononġ qaa jewutiwaa so mende kolooġuto, Kana qaa eġiwaa so mono qaa baatanonġ kema laliġowu.

³⁵ Embanonġ uumeleenġ kanagesowaa qaa jeġ kotonġ kuma onġono mende sokonġa. Kawaajonġ qaa mombaa kania mobombaajonġ moġuti eenġ, iyonononġ mono mirigianonġ kema rama anġiaa lourugia qisiġ onġombu.

³⁶ Anutuwaanonġ Buġa qaa iikanonġ onġoo batugianonġga kolooro me qaago? Qaa iikanonġ koloonġ seiġ onġoononġ kanġ onġoo bunġagadeen kolooġa me qaago? ³⁷ Moġnoġ kokaenġ jenaga, “Niinonġ gejatootoo qaa jewe Unġa Toroyanonġ sololoonġ nono qaa iikawo uumotoonġo mende anġeġ.” Kaenġ jeġi, iinonġ mono qaa koi moma yagowa: Niinonġ embawaajonġ qaa oonġ onġonġeġi, iikanonġ mono Pombaa jeġkooto qaaga kolooġa. ³⁸ Moġnoġ qaa iikawaa geġa mende ama silemale laliġoġi eenġ, onġ mono eġa iwaa qaawaajonġ geġa mende ama laliġowu.

³⁹ Kawaajonġ uumeleenġ alauruna, onġ mono gejatootoo qaa jewombaajonġ aweleġonġ laliġowu ano qaa qaita moġ jewubotiwwa soġgoġa ii mende ambu. ⁴⁰ Ii mende ambuto, iwoi kuuya mono tororo arenġ ama otaanġ amakebu. Kianġ.

15

Kraistnonġ koomunonġga waaro.

¹ Oo uumeleenġ alauruna, niinonġ Oligaa Buġa jeġ asariġ onġombeti, ii duduwwubotiwwaajonġ mono meġ ġbiliġ onġomaġa. Onġ ii buġa qeġ aonġ momalaarigġa iikanonġ ama rindanġonġ nanġu. ² Niinonġ Oligaa Buġa jeġ asariġ onġombeti, onġ ii iikawaa so pondanġ meġ anġonġ kombuti eenġ, iikanonġ mono meġ letoma onġono Siwewaa buġa kolooġu. Kaenġ mende ambuti eenġ, uugia mono eenġ totoonġ meleema laliġoġu.

³ *Niinonġ qaa tosaanġa kuuya goraayanonġ ama neeno Buġa qaa moma anġonġ kombeti, ii mobe uro iikawaa qaa kota mobutiwwaajonġ ii kokaenġ onġombe: Kraistnonġ Buġa Tere eġiwaa so nonoo šiġišonġgonanaajonġ ama komuro. ⁴ *Komuro Buġa Tere eġiwaa so ronġ konġi somaġa karoġ kolooro koomunonġga waaro. ⁵ *Koomunonġga waama Piitowaanonġ asuġiro ano kawaa gematanonġ ġowokouruta 12 yoġoononġ asuġiro.

⁶ Kawaa gematanonġ kambanġ motoonġo iikanondeenġ uumeleenġ alaurunana janġogġia 500 uuguroti, mono iyonoononġ asuġiro. Yoġoononġga ejemba honġa yoġnononġ toroqeġ kambanġ kokaamba kaanġagadeenġ laliġoġuto, tošianonġ komudaboroġi. ⁷ Kawaa gematanonġ koga Jeimswaanonġ asuġiro ano kawaa gematanonġ aposol kuuya yoġoononġ asuġiro.

⁸ *Yoġoononġ kuuya asuġiġo konoga mono noononġ kaanġagadeenġ asuġiro. Niinonġ aposol kolokolooġyanonġ qaagoto, paluga kaanġa kolooġe. ⁹ *Kawaa kania ii kokaenġ:

* **15:3:** Ais 53.5-12 * **15:4:** Ond 16.8-10; Mat 12.40; Apo 2.24-32 * **15:5:** Mat 28.16-17; Maak 16.14; Luuk 24.34, 36; Jon 20.19 * **15:8:** Apo 9.3-6 * **15:9:** Apo 8.3

Niinon aposol yonoo batugianon mobe kamaaro daaburugiaga koloojen. Anutuwaa uumeleen kanageso sisiwerowero ama onoma laligoweti, iikawaajon noo qana aposol qagi mobe gamuyawo kolooja.

¹⁰ Gamuyawo koloojato, kambañ kokaamba iwoi anjeni, ii mono Anutuwaa kalenmoriananon menj letoma nemun koma nono laligojen. Iinon kalenmorianan nono lalabubu mende ambe kamaan qen omaya mende kolooroto, niinon mono aposol kuuya unuugun haamo ama onoma kotiin gawon menj laligowe. Ii neeno qaagoto, Anutuwaa kalenmoriananon mono inaan nono gawonaa hona kaen koloon seiro.

¹¹ Niinon meweti me yononon megj hona kolooroti, ii kilen. Nononon mono Oligaa Buña qaa kaen jen asarinkejon ano onjo iikawaa so uugia meleema Kraist moma laarin laligoju. Kian.

Anana koomunonga nomaen gbilin waabonja?

¹² Mobu! Kraistnon koomunonga gbilin waaroti, iwaa kania kaen jen asarinkejoni een, onononga tosanon mono nomaen ama kokaen jenkeju, “Koomuya yononon mende gbilin waabuya.” ¹³ Kaen jenkejuto, koomuya yononon mende gbilin waabuyagati een, Kraistnon mono kaanagadeen mende gbilin laligon kotiinaga. ¹⁴ Anutunon Kraist mende menj gbiliro koomunonga waanagati een, nono Buña qaaya ii jen asarinkejoni ii mono qaa omaya koloonaga. Ii moma laarigi momalaarigia iikanon mono kaanagadeen janjon qaoma omaya koloonaga.

¹⁵ Anutunon onanon koomuya mende menj gbilin onono waabuyagati een, Kraist kaanagadeen mende menj gbiliro waanaga. Nono ii kilen Anutuwaa kania kokaen nanjon jenkejon, “Anutunon mono Kraist menj gbiliro koomunonga waaro.” Qaa ii hona mende koloonaga, ejembanon mono kawaajon ama kanianana mokoloogi qoolongoya kolooro saanon nonoojon kokaen jewuyaga, “Anutuwaa kania mono nanjon jen soonkeju.” Qaa kanon mono gamuyawo koloonaga. ¹⁶ Anutunon koomuya mende menj gbilin onono waabuti een, Kraistnon kaanjadeen mende gbilin waanaga.

¹⁷ Anutunon Kraist mende menj gbiliro waanagati een, onjo mono een toontoon moma laarin mun toroqen singisongogiaa kasagbadonon laligowuyaga. ¹⁸ Kaen kolooro alaurunananon Kraistwo qokotaan komugiti, iyononon mono kaanagadeen soon gere siawaa buña koloowuyaga. ¹⁹ Anana Kraist jejeromonromon ama mun balonon laligowombaa so galen koma nonono kambañ iikanon tegowaatiwaajon mambonjoni een, nono mono ejemba tosaan kuuya unuugun baagianon kemen auta dawoyagadeen laligonin kuuyanon woso momo ama nonomakejutiwaa so koloowonaga.

²⁰ Kaanja koloowonagato, Kraistnon mono onanon gbilin koomuya yonoo jeta memegia koloon koomunonga waaro. ²¹ Kawaa kania ii kokaen: Eja mononon koomu kondoro asugiro kanain komun laligon kounin. Komun laligojoniwaajon ama eja mononon komun gbilin laaligo kombombanja kondoro asugiro. Kawaaajon anana kuuyanon mono kaanagadeen gbilin koomunonga waabonja. ²² Kuuya anono Adam kaanja koloon komuwonati, kaanjadeen Kraistwo qokotaajoni, Anutunon anana kuuya laligon kotiiwombaaajon menj gbilin nonombaa.

²³ Menj gbilin nonombaato, kuuya anono mono Anutunon kambañ anotiwaa so gbilin waabonja. Kraistnon jotamemenana koloon gbiliro iikawaa gematanon iwaa buña koloojoni, anono eleema karo kambañ iikanon gbilin waabonja. ²⁴ Kraistnon mono eleema kan omejiilan kuuya balon so esunmumu qaganon galen komakejuti, iyonoo usungia menj kamaan ama esungia kuuya kondeembaa. Ii kondeema bentotonja Anutu Mambaa borianon ano balonon laaligo kanon tegowaa.

²⁵ *Kraistnon galen koma laligon uro Anutunon Buña qaa ejiwaa so “mono kereuruta kuuya haamo ama iyanjaa kana baatanon ama onombaa.” Kraistwaa galenkonjon

* 15:25: Ond 110.1

gawononon mono iikanon tegowaa. ²⁶ Kereuruta haamo ama onono kanon koomu Toyanon mono konoga kolooro men kamaan mubaa.

²⁷ *Kawaa kania ii Buja Terenon kokaen eja, “Anutunon mono iwoi kuuya iwaa kana baatanon ano eja.” Qaa kaen ejato, “Iwoi kuuya ano eja,” qaa kaen jero kania mono asuganon kokaen eja: Anutunon iwoi kuuya Kraistwaa baatanon ano ero iyanon mono mende men kamaan Kraistwaa baatanon ama aoro. ²⁸ Kaen qaagoto, Anutunon iwoi kuuya Meriaa baatanon ano galen koma kereuruta kuuya iyanon ku-usunon baatanon ama onombaa. Ii tegoro kanon Anutunon mono Meria kaanagadeen iyanon ku-usunon baatanon ama galen koma mubaa. Kaen koloon Anutunon iwoi kuuyaa Ponon kolodaboron laligon ubaa.

²⁹ Qaa mon ii kokaen: Ejemba tosianon uugia mende meleema een komugitiwajaan tosianon koomuya ii ilaan onombutiwajaan jen kitigia koloogi dunanon mombo oomulu men onomakeju. Koomuya yononon mende gbilin waabuyagati een, iyonoo gawon honanon mono nomaen koloonaga? Anutunon komugiti, ii qaago totonon men gbilin onono waabuyagati een, ejemba kaan yononon mono nomaembaajon ama jegi yonoo kitigia koloogi oomulu men onomakeju? Gawongia ii mono een mewubo.

³⁰ Komun mende waabonagati een, nononon kaanagadeen mono uunana Anutu waa gawonon mende ama somongowonaga. Anutu waa gawombajaan ama komuwomboti waa lombo baatanon suulan mende kema laligowonaga. Qaago.

³¹ Koomunon mono kaman so gogon nomambaa so kolooja. Qaa ii onia. Oo uumeleen alauruna, niinon Kraist Jiisas Ponon iwo nama onoonon ama selena men umakejen, iikawaa sareqaa honon ii asuganon injowe mobutiwajaan mojen.

³² *Neenaa ain otaan gawon koi membaajon romongojuti een, iwoi koi kanon mono nomaen ilaan nombaa? Kaen qisin onombe ii mono romongon meleembu: Niinon Efesus siti kokanon ejemba jeranai kanjanawo kaan mokolon komumamboti wajaan yonowo aon laligowe. Mono doomorona keno moma aon laligowe. Komungo mende gbilin waabonati een, iikaan mono mende aon orowenaga. Mono Efesus uulanawo mesaowenaga. Kaen kolooro saanon tosaan yonowo kokaen jewenaga, “Woran komuwonatiwajaan mono saanon nenkorisoro ama apu kotiga nen laligowonon.”

³³ Jinjaun mende ambu. “Ejemba bologa yonowo ainjolon ragi nanamemengia awaa iikanon boliwaa.” Qaa mon kaen eja. ³⁴ Onoo batugianon ejemba tosianon Anutu mende moma mujuti, iikawaajon uumeleen ononon gamugia mobutiwajaan ama ii jejen. Kawajaan mono poumapougia mesaowu. Ugianon letono tororo moma singisongo mende toroqen amakebu. Kian.

Sele busunananon gbilin waama qaita mon koloowaa.

³⁵ Monon kokaen qisinaga, “Anutunon koomuya ii nomaen men gbilin onono waabuya? Sele busugianon letono mono tani nomaen koloowuyaga?” ³⁶ Kaen qisinaga, mono uuta qaawaa qaa jenaga. Ono yagon kota mende komuro komowuyati een, iikanon mono mende juma waabaa. ³⁷ Kotaa gowoya waabaati ii mende komojanto, kotagadeen komojan. Wiit me yagon kota me waroga tosaan komoma kororonkejan.

³⁸ Iikayadeen komoma kororonkejanto, Anutunon mono siina so gowoya mubaa. Kota tania anan ii iyanon gowogia anan onomakeja.

³⁹ Iwoi busugia ii tanigia motoonggo qaago. Ejemba busugia anan, oro busugia anan, koon busugia anan ano sora busugia ii anan.

⁴⁰ Iikawaa so Siwenon laaligowaa sele busu ii anan kolooja ano namonon laaligowaa sele busu ii anan kolooja. Anan koloojaoto, Siwe selewaa akadamuya ii namo selewaa

akadamuya uugun qaita mon kolooja. ⁴¹ Weembaa asamararanga ii anja, koimbaa asamararanga anja ano sengelao yonoo asamararanga ii anja. Sengelao asarigi tosaana yonoo asamararanga ii sengelao tosaana yonoo asamararanga ii uugunkeja.

⁴² Koomunonga gbilin waabonati, iikawaa kanaanon mono iikawaa so eja. Sele busu ron kombonati, iikanon gisaan qaombaato, Anutunon ii men gbiliro waabaati, iikanon mende komuwaa. ⁴³ Sele busu ron kombonati, iikanon looloria akadamuya qaa koloojato, Anutunon ii men gbiliro waama kanon mono kotiga koloon asamararango koloowaa.

⁴⁴ Sele busu ron kombonati, iikanon namonon laaligowaa selia koloojato, Anutunon ii men gbiliro waama iikanon mono unja gomanon laaligowaa sele busuga koloowaa. Namowaa sele busu eji een, iikawaa so unawaa selia ii kaanagadeen eja. ⁴⁵ *Kawaa qaaya ii Buna Terenon kaanagadeen kokaen oogita eja, “Eja mutuya Adam iinon letoma unaya mokolon sewan aason horon laaligoyawo kolooro.” Qaa ii monin bakaya kokaen kolooro: Adam mon kanagen asugin mono mengbiligbiliiwaa unaya kolooro. ⁴⁶ Unawaa iwoiya ii wala mende kolooro, namowaa iwoiya kanon mono mutuya kolooja. Unawaa iwoyanon mono iikawaa gematanon kolooro.

⁴⁷ Anutunon eja mutuya sububunonga mero balon eja kolooro. Adam kanagen iinon mono Siwenonga kamaan batunananon asugiro. ⁴⁸ Namo ejembanon eja balononga kolooro, mono iwaa so koloju. Siwewaa buna kolojon, nononon eja Siwenonga kamaan asugiro, mono iwaa tani kolojon. ⁴⁹ Anana namo eja mutuyaa kaitania men laligojon, iikawaa so Siwe ejawaa kaitania ii kaanagadeen men laligowona. Kian.

⁵⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon qaa kokaen injjowe mobu: Sa busunananon mono Anutuwa bentoton uutanon keuma dun mewutiwaa so qaago. Ii amamaawao. Sele busu koi kanon gisaan qaombaati, iikanon mono oyanboyon mende mokoloowaa. Siwewaa dun mende aliwaati, sele busu koi kanon mono ii memambaajon amamaawaa.

⁵¹ *Mobu! Niinon qaa aasangoya mon kokaen injisaama: Kuuya nononon mono mende goron qen komuwona. Qaagoto, koomuya yononon letongi tosaana nononon mono sele busunanawo letombona. ⁵² Anutunon koomuya men gbilin onono romon qaita mon konoganon qaro iikanon waagi anono bilisik ano uulanawodeen letombona. Wala komugiti, iyononon mono mombo mende komuwu.

⁵³ Sa busu koi gisaan qaombaati, iikanon mono letoma mende aliwaatiwaa so koloowaa. Sele busu koi komuwaati, Anutunon ii mono opo kaana qetegon kawaa kitianon sele busu mende komuwaati, ii nonono men maleku kaana moubona.

⁵⁴ *Kaen kolojato, letogetoma ii asugidabororo sele busunana qaita mon menin mende komun gisaawaati, kamban iikanon mono aisoowona. Buna Terenon qaa oogita eji, iikanon mono honawo kolooro iikawaa so kokaen jewu, “Iinon mono koomu Toya kondeema haamo ano otokorian maajon.”

⁵⁵ *Qaa iikawaa alia mon ii kokaen, “Oo koomu Toya, giinon mono haamo ambagatiwaa so qaago. Oo koomu Toya, goonon wasa jeta kanon mono ninimambaajon amamaawaa.”

⁵⁶ Qaa kaen ejato, koomuwaa wasa jeta ii singisongo nanamemen. Jojopan qaayanon mono singisongo ambombotiwaa songo ano kilen anin singisongonon esunawo koloonkeja. ⁵⁷ Esunawo koloonkejato, Ponana Jiisas Kraistonon mono Anutuwaanon nemun kono ala ilailaanana kolooro iwaajon ama koomu haamo ama uugun laligowona. Kawajon “Anutu dangisen!” jejen.

⁵⁸ Oo wombo alauruna, haamo ambonatiwajon ononon mono nama kotiin wansan-wansan mesaon uugia mende uma kamaan amakeba. Pombaanon qokotaan gawona

megi honanon mono kamaan omaya mende koloowaa. Ii moma yagon Pombaa gawona ii mono uugere* qaganon bon qen pondan menj laligowu. Kian.

16

Jerusalem ala ilailaa onombutiwaa jenjkootoya

¹*Judia kanageso soraaya yonoojon ala ilailaa monen menj kululuuwutiwaajon qisin nongiti, iikawaajon kokaen jen koton ononjen: Niinon Galesia prowinswaa uumeleen kanagesoya kanagesoya jen koton onombeti, ononon kaanjadeen mono iikawaa so kokaen amakebu:

² Sonda so ween mutuya kanon ono kuuya ana ana mono nandun amakebu. Toomorian menjkejutiwaa so monengia bakaya ii kowigiaa goraayanon ama galen koma laligowu. Kaen анги niinon kaban monon onoonon kawe kanon nandun sangabanga ambutiwaa so mende ambuto, ii saanon kowigianonga menj alatanon ambu.

³ Kaen анги onoonon kamanati, niinon kaban iikanon saanon jen-asa-asari tere on eja gawon kawaajon mogi sokonji, mono iyonoo borogianon ama wasin onombe kulukululuu kalengia ii menj Jerusalem kembu. ⁴ Niinon yonowo motoon kemambaaajon kamanati een, iyononon mono saanon niwo toroqen motoon kowe koton kembona. Kian.

Poolwaa gawonaa ano kana kekembaa arenja

⁵*Niinon Masedonia prowins uugun kemaña. Kawaajon Masedonia mesaongo mono onoonon kamambaaajon mojen. ⁶ Onoonon kan kaban tosaña onowo rabenaga me konuru kaban (winter) ii kaanagadeen onoo batugianon toroqen laligodaborowenaga. Kaen laligowe saanon ilaan nongi daen daen kembenaga, iikanon mono afaangon kana toroqen kemaña. ⁷ Kaban kokaamba onoonon kan tatawagadeen injiima unuugun kemambaaajon mende mojento, Ponon oo jewaati een, mono kaban tosaña onowo ramambaaajon jojorijen.

⁸**Kaen jojorijento, wala Efesus siti kokanon toroqen laligowe gbani jaayaqeqe dologa (pentekost) kanon kan kuuwaa. ⁹ Anutunon noojon gawombaa naguya somata hororo saanon gawon somata mewe hona koloon seinkejato, mamaganon tuarenjen ama nomakeju. Kawaajon kokanon toroqen laligomambaaajon mojen.

¹⁰*Timotinon nii kaña Pombaa eja geria koloon gawona menj laligoja. Kawaajon iinon onoonon kawaati een, ono mono kalan koma mugi kee momoya qaa onoo batugianon laligowaa. ¹¹ Monon mon mende iima sisiriin jejewili ambato, onowo laligoro tegoro noonon kamambaaajon jewaati, iikanon mono ilaan mugi luaenon onomesaon eleema kawa. Niinon uumeleen alauruna yonowo ii iibombaaajon mambonjon.

¹² Uumeleen alanana Apolos iwaa qaa ii kokaen jemaña: Iinon uumeleen alauruna yonowo onoonon kawaatiwaajon qaa kotakota ijon uu kuun mube. Kaen kuun mubeto, kaban kokaamba onoonon kamambaaajon uuta kotiuro togoja. Kanagen kaban saanon en mubaati, mono iikanon kawaa. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Ono mono uugbiligbili laligon momalaarigia menj gbilin kotiin laligowu. Eja kotigaa so mono uuwaa nanonganjo ejemba koloon Pombaa ku-usunawo nambu. ¹⁴ Iwoi kuuya ama mewuti, ii mono uujopanon анги koloowaa.

¹⁵*Stefanas iwaa mirinon laligojuti, ono ii moma ononju. Akaia prowinsnon gawon menin uugia meleengi gawonanaa hona mutuya kaen kolooroti, ii moju. Yononon

* **15:58:** Uugere ii Pombaanon awaawaajon jeja. Uugere bologa ii qaago. * **16:1:** Room 15.25-26 * **16:5:** Apo 19.21 * **16:8:** Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 * **16:8:** Apo 19.8-10 * **16:10:** 1 Kor 4.17 * **16:15:** 1 Kor 1.16

ejemba soraaya ii pondan welen qen onoma uugia iikanon somonon ama laligojuti, ii moju. Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun ononjen: ¹⁶ Ono kaanjadeen ejemba kaana ano yonowo toroqen gawon motoon men Anutuwaa welen qenkejuti, mono kuuya iyonoo qaa baatanon kema laligowu.

¹⁷ Niinon Stefanus Fortunatus ano Akaikus koi kagitiwaaon aisoonkejen. Ono niwo Efesus koi mende laligogi yononon mono onoo kitigia koloon ainjolon ama nongi sokonja. ¹⁸ Yononon onoo unagia keraqeeango qen laligojuti, iikawaa so mono noo unana kaanagadeen keraqeeango qen noma laligogi. Kawaajon ono mono eja kaana yonoojon mogi uro ii asuganongadeen jen qaagiaajon tororo geja ama laligowu.

¹⁹ *Uumeleen kanagesoya kanagesoya Eisia prowins kokanon laligojuti, iyononon mono yeizozogia angi onoonon kaja. Akwila Prisila ano uumeleen kanageso yoroo mirinon ajoroonkejuti, iyononon mono Pombaa qatanon yeizozogia mamaga angi onoonon kaja. ²⁰ Uumeleen alauruna kuuya Efesus koi laligojuti, iyononon mono yeizozogia angi onoonon kaja. Ono mono uumeleen alaurugia yonowo jolongia jen angon aon buugia kiton nen laligowu.

²¹ Neenaa yeizozona onoonon ama qana neenaa boronanon kokaen oojen: Pool.

²² Monon Pon mende jopagon uujopa mende ama laligoji een, Pononon mono qasuaana iwaa qaganon ano ubaa. Ponana, gii mono kawa!

²³ Pon Jiisaswaa kalenmoriajanon mono onowo ewa.

²⁴ Kraist Jiisaswo qokotaan nanjuti, noo uujopananon mono kuuya onowo en kotuegon onono laligowu. Qaa ii onanon. Kian.

* 16:19: Apo 18.2

Korint Tere 2

Poolnoŋ Korint yoŋoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Pool ano Korint uumeleen kanageso yoŋonoŋ uumotooŋ awaa mende anŋi kambaŋ iikanonŋ Poolnoŋ Masedonia laligoŋ tereya koi ooro. Tosianonŋ Pool tuarenjen kotiga ama mugito, Poolnoŋ kilen anŋowowo men kamaan ama yoŋowo uumotooŋ ambombaajon kaparan kono. Anŋowowogia tegowaatiwaa uukoisoroya qendeema onono.

Tere bakaya mutuya (Boŋ 1-7) iikanonŋ Poolnoŋ Korint uumeleen kanageso yoŋowo soomongo anotiwaa qaaya jeja. Kania naata uumeleen kanageso ii kotakotagadeen jen onono? Kaen ano uugia meleema uumotooŋgo anŋiti, iikawaa korisoroya qendeema jen asarija.

Tere bakaya 2 (Boŋ 8-9) iikanonŋ Judia uumeleen kanageso ilaan onoma nandun onombutiwaajon kuun ononja.

Tere bakaya 3 (Boŋ 10-13) iikawaa qaaya ii kokaen: Boi takapolakaya tosianonŋ iyangiaa qagia 'Aposol hona' jen Poolwaajon aposol qolon-molongoya jegi Poolnoŋ qaa iikawaa kitia meleema onono.

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.1-11

Pool ano Korint uumeleen kanageso 1.12–7.16

Judia uumeleen tuun yoŋoojon nandun ambu 8.1–9.15

Poolnoŋ aposol hona koloojiwaa ku-usuŋa 10.1–13.10

Qaa tetegoya 13.11-13

¹ *Anutunonŋ uusiŋaa so Pool nii kuun nono Kraist Jiisaswaa wasiwasi eja aposol koloojen. Niinonŋ uumeleen alanana Timotiwo rajo. Korint sitinonŋ Anutuwaa uumeleen kanageso laligojuti ano ejemba soraaya kuuya Akaia prowinsgia sokoma laligojuti, norononŋ onowo Buŋa qaa aminŋ mobombaajon kan tere koi oojo.

² Anutu Manŋana ano Ponŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono kalenmorianŋ ononi luaenonŋ laligowu.

Poolnoŋ Anutu ulunŋkolenjaajon mepesejeja.

³ Nono Ponŋana Jiisas Kraistwaa Manŋa Anutu mepeseenkejon. Iinonŋ kiankomu Toya ano ulunŋkolen kuuya nonomakejiwaa Anutuya kolooja.

⁴ Nono kakasililinŋ kania kania mokoloonkejonŋi, kambaŋ iikanonŋ Anutunonŋ uunana men saalinkeja. Uunana men saaliro moma iikawaa qaganonŋ naninŋ tosianonŋ kakasililinŋ kania kania mokoloonkejuti, ii saanonŋ afaanŋon men saalinŋ onomakebona.

⁵ Kawaa kania ii kokaen: Kraistwo qokotaaninŋ iwaa siimboboloyanonŋ qanananonŋ uro kelemalelenŋ momakejonto, iikawaa so uunana kaanjiadeen men saaliro Kraistwo qokotaaninŋ ulunŋkolenanonŋ uunananonŋ kemero kelemalelenŋ momakejon.

⁶ Nonononŋ konjilinŋ uutanonŋ laligojonŋi een, Anutunonŋ mono onoo uugia men saaliro uugia mombo meleema oyanboyonŋ koloowutiwaajon moja. Anutunonŋ uugia men saaliro onononŋ ii iima onoanŋio uugia men saalinŋ aonŋ laligowu. Men saalinŋ onomakejiwaa honanonŋ mono uugianonŋ kokaen kolooŋkeja: Nono siimbobolo moninŋ onononŋ kaanjiadeen siimbobolo iikayadeen mokoloowuti een, ii mono saanonŋ moma kokosinŋonŋ kotiinŋ laligowu. ⁷ Siimbobolononŋ qagianonŋ uro momakejuti, ulunŋkolenonŋ mono kaanjiadeen onoo qagianonŋ uro laligojuti, ii mojon. Ii moma kawaajon onononŋ nama kotiiwutiwaajon mamboma jejeromonromonŋ kotakota amakejon.

* 1:1: Apo 18.1

⁸* Oo uumeleen alauruna, nono Eisia prowins uutanon gawon menj laligon gawombaa siimbobolo moma kakasililin mokoloon moninj, onjo iikawaajon poumapou laligowubojen mojon. Gawombaa lombotanon esunana uugun uuta koloon mendunjon nonono nama kotiwombaajon amamaaninto, kilen kaparan koninj menj kamaan nonono laligoninj. Kaen kolooro toroqen jaananawo laligowonaga me qaago, iikawaajon kaanagadeen doomoronana keno laligoninj.

⁹ Kaen laligon uunananon kokaen romonjon: Monjon komuwonatiwaa qaaya jen tegoro qaa iikanon qananon uro tiwilaawonatiwaaajon mamboninj. Ananaa esunananon laarin laligowomboto, Anutuwa ku-usun qaganon laarin laligowombaaajon ama kaen kolooro. Anutunon koomuya menj gbilin onono waabuti, iinon mono afaanjon nono kaanagadeen ilaen nonomakebaa.

¹⁰ Komuwombotiwaa torokonana somata totoon moninto, Anutunon iikanonja metogon nonono. Metogon nonono ano toroqen metogon nonomakebaa. Nono jejeromonromonana Anutuwaanon ama kaen moma laarin mun nanjon. ¹¹ Onjo kaanagadeen ilaen nonoma nonoojon ama qama kooligi metogon nonomakebaa. Mamaganon nonoojon ama qama kooligi Anutunon moma iikawaa kitia meleeno kalenmoriajanon sokoma nonono niniima koboqkebaa. Kaen metogon nonono alauruna mamaganon ii moma nonoojon ama mindirin mepeseen mugi qamakooligianon otokorian kaan uma Anutuwa gejianon kemenkebaa. Kawaaajon mono toroqen noojon ama Anutu qama koolinkebu. Kaen qisijen.

Poolnon kana kekenaa arena utegoro.

¹² Tosaana ononon noo kaniaaajon uuwoi anjuti, iikawaajon qaa kokaen jema: Anutunon solana laligowombaaajon momakeji, nononon mono iikawaa so goma goma liligon kanon nanamemen soraaya ii pondan otaan laligoninj. Onoo batugianon ii mono kaparan koma tororo otaan laligoninj. Ii balon ejemba momakootonanaa so qaagoto, Anutuwa kalenmoriajanon inaan nononotiwaa so ii ama menj laligoninj. Anutunon nanamemena ii iima nanjon “Sokonja,” jero uugejananon qaa ii momakejen ano iikawaajon selenana menj umakejon.

¹³ Tere onkejenj, iikawaa qaaya kuuya mono saanon weenjon moma asariwutiwaa so kolooja. Qaana ii gbingbaonja qaa. Qaa kania aasangoya monj mende onkejenj. Ii asuganondeen aja. Kawaaajon noo kaniaa ii kuuya moma asaridaborowutiwaaajon moma jejeromonromon anjen. ¹⁴ Noo kaniaa ii bakasasan kokaen moma asariju: Ponana Jiisanon mombo asugiwaati, niinon mono kamban iikanon onoojon ama selenana menj uma. Kawaa so ononon kaanagadeen saanon noojon ama onongiaa selegia mepeseegi sokombaa. Onjo noo kaniaa kaen moma asaridaborowutiwaaajon mojenj.

¹⁵ Niinon qaa iikawaa qaganon awasankaka nambetiwaajon ama wala onoonon kan injimambaa arena ambe. Indina woi kan injibe kotumotue mewutiwaaajon ama kana kamambaa arena kokaen ambe ero: ¹⁶* Masedonia prowinsnon kemambaa kananon wala onjo injiima toroqen Masedonia kema eleema mombo onoonon kamambaaajon jewe. Kan laligowe iwoi tosia ilaen noma wasin nongi onomesaon Judia prowinsnon kemambaaajon mobe.

¹⁷ Arenna kaen ambe eroto, ii utegowe. Kaen ama kemakonkanjon qaganon mondon lanj mende ambe. Neena arena ii balon ejemba yonoo so neenaajon lanj romonjon mende ambe. Kaen mende romonjon. Qaa aason motoonjo iikanondeen “Oon, saanon kama,” ano “Mende kama,” qaa woi ii mindirin mende jewe. Mono nanamemen soraaya otaankejenj.

* **1:8:** 1 Kor 15.32 * **1:16:** Apo 19.21

¹⁸ Anutunon qaa jen iikawaa so pondan amakeji, nononon mono iwaa jaanon kokaen jen kotiijon: Nononon kamban monnon “Oon, ii saanon ambona,” jen somonjon iikawaa gematanon “Ti mende ambona,” potagororon kaen melenqeleen mende jen laligonin.

¹⁹ *Anutuwaa Meriaa kania ii kokaen: Nii, Sailas ano Timoti nononon onoo batugianon Kraist Jiisaswaa kania jen asarin laligonin, Kraist ii “Anutuwaa jeta ten komaŋa,” ano “Mende ten komaŋa,” qaa aro woiwiiwaa qaganon melenqeleen amambaajon mende asugin laligoroto, Anutunon qaa jen somongoroti, iikawaa so mono “Oon!” jen ama mero honawo kolooro.

²⁰ Anutunon soomonjo qaa (promis) seiseiya dawi nononoti, jangogia mende mo-jonto, Kraistnon qaa kuuya iikawaajon “Oon!” jen men kotiirota powowon eja. Kawaa-jon Kraistnon kaŋagadeen nemun koma nonono qaa iikawaa hongianon kolooro moma “Qaa ii onanon,” jewonŋa. Kaen anin Anutuwaa qabunayanon seinkebaa.

²¹ Anutu anjo mono nono ano onjo kaŋagadeen men kotiin nonono Kraistwo qokotaan nama kotiiwonŋa. Iinon mono Buŋa qaa jen seiwombaajon ama bedu men nonono laligojon. ²² Anutunon uunananon Unŋa Toroya mokotaaro iinon oyanboyon laligowombaa qaaya nanjon jen kotiinkeja. Anutunon kaen ama bunaya koloojonjiwaa munjen aasoya ii mokotaan nonono.

²³ Niinon temboma lombo onomambotiwaajon moma uulanawo Korint onoonon mende eleema kawe. Kaen jen Anutuwaa qata qabe saanon qaana ii nanjon jewaa.

²⁴ Sili nomaen ama Anutu moma laarinkejuti, iikanon ponjia koloowaatiwaajon mende mojen. Momalaarigianon rindanjon onono nama kotiinkeju. Kawaaajon korisoro qaganon laligowutiwaajon ilaan onomambaajon moma onowo motoon uuwaawon menkebona. Kian.

2

¹ Wala onoonon kan sisau anjitiwaajon jen onombe gamugia moma wosobiri anji. Kawaaajon ama onoonon kawe mombo iikaan ambubotiwaajon moma uunanon qaa somonjon kana kekenaa arena utegowe. ² Kawaa kania ii kokaen: Gamu qen onombe wosobiri ambuyagati een, moronon saanon uuna men saalin nono mombo korisoro mokoloowenaga? Jinjaungiaajon ama jen onombe wosobiri ambuyagati een, tosanon korisoro qen nombombaaajon amamaagi neeno kaŋagadeen wosobiri ama laligomambo. Kawaaajon uulanawo kan gamu qen onomambaajon togojen.

³ Tere kotakota ii kania kokaembaajon onon ambe: Niinon aisoowe kuuya ononon mono niwo aisoowu. Niinon onjo kuuya kaen uuwoiya qaa moma laarin ononjen. Niinon tosaanŋa onoojon korisoro mokoloomambaajon mojento, kawe kanagia sooro lan laligogi injiima wosobiri momambo. ⁴ Wosobiri ambutiwaajon tere ii mende ooweto, hononŋa qaa uu jopagon onomakejeni, onjo iikawaa kania moma yagowutiwaajon mono qaa kotakota ii terenon oowe. Uunanon onoojon ama majakaka somata moma konajilin qaganon rama jaunnanon kamaarota oowe. Kian.

Monnon kana uuguroti, iwaa singisonjgoya mono mesaowu.

⁵ Monnon singisonjo anota ononon gamugia mogi wosobiri asugiroti, iikanon mono noo qananondeen qaagoto, kuuya onoo qagianon kaŋagadeen uro. Qaa ii jen somariwe soowabotiwaajon mono kokaanadeen jemaŋa: Gamu iikanon mono kuuya sokoma onono iikawaajon mamaga me boronŋa mon wosobiri anji. ⁶ Kanageso honŋa ononon qaayaa kitia meleema mugiti, iikanon mono sokoma muro uuta mombo meleeno.

* 1:19: Apo 18.5

⁷ Kamban kokaamba gamu ano wosobiri somata qatawo moro iikanon jen kelelengowabotiwaaajon mono lombo mende toroqen mubu. Lombo qaagoto, mono kaparan koma singisongoya mesaon ulunkolen ama mubu. ⁸ Kawaajon kokaen uukuukuu men ononjen: Ono mono qaa somonjon uujopagia mombo toroqen kotiin qendeema mun laligowu. ⁹ Niinon terena ii kokaembaajon oowe: Ono noo qaana kuuya ten koma angobatonon nama kotiiwu me mende ten koma riporogon kamaawuti, iikawaa kania gosin momambaajon moma ii oowe.

¹⁰ Ono mombaa singisongoya mesaajuti een, niinon ii kaanagadeen mesaon mujen. Bologna ama nonoti, iikawaajon mende mobe ujato, ononon mombo qeangon mindirin aowutiwaaajon mojen. Kawaajon kilenaya ii Kraistwaa jaanon onanon mesaon mube tegoro. ¹¹ Satanon arena ama selenon kuukuu kania kania amakeji, iikawaajon tompin mende laligojen. Kawaajon Satanon haamo ama nonombaboti-waaajon ama eja iikawaa singisongoya mono mesaodaborowu. Kian.

Poolnon Troas laligon Taituswaaajon majakaka moro.

¹² *Niinon Kraistwaa Oligaa Bunaya jen seimambaajon ama Troas taanon kembe Pononon nagu horon nono gawona iikanon memambaajon afaangoro. ¹³ Kaen afaangoroto, uumeleen alana Taitus mende mokoloowe qaagia mende nijoro mobeti-waaajon ama majakaka moma luae uunanon mende ero. Kawaajon yeizozogia jen onomesaon Taitus mongamambaajon Masedonia prowinsnon kembe. Kian.

Kraistnon ku-usun nonono haamo amakejon.

¹⁴ Nononon Anutu kokaembaajon mepeseenkebona: Kraistwaa buna koloon welenan qenin Anutunon kamban so kawali galen kaana nunuano kema otokorian maamakejon. Haamonon japujarin jurayaa morona awaa men karo momakejoni, iikawaa so Anutunon nemun koma nonono goman daen daen liligon Kraistwaa kania jen asarinin asuganon koloon sein keno goman so momakeju. Kawaajon Anutu mepeseenkejon.

¹⁵ Iikawaa kania ii kokaen: Nononon ejemba Siwenon ubuti ano gere sianon kemebuti, iyonoo batugianon kema kaniin mozo moronana soraaya momakeju. Kraistwaa kania jen seinin Anutunon gawonanaa morona moro awaa koloonkeja.

¹⁶ Gere sianon kemebuti, iyononon Buna qaanana mogi iikanon qaagia jen tegoro komun kotiiwutiwaaajon mogi qamowaa mumu morona kaana koloonkeja. Siwenon ubuti, iyononon Buna qaanana mogi oyanboyon onombaatiwaaajon mogi laaligo kombombanaa morona unkoowayawo kaana koloonkeja. Moronon gawon kaana mewaatiwaa so kolooja? ¹⁷ Ejemba tosaana mamaganon nii kaana mende kolooju. Yononon laaligogia nangowombaajon moma Anutuwaanon qaa ii komahooro gawon kaana lan men ama jenkeju. Niinon iyonoo so mende koloon amakejento, Kraistwo qokotaan qalomalowen mesaon uuna soraaya kolooro nanjen. Anutunon wasin nonoti, ii moma iwaa jaasewananon nama Buna qaaya tororo jen seinkejen. Kian.

3

Soomonjo arej gbiliaa gawon meme ejemba koloojon.

¹ Neeno kania mombo kanain jen qeangomanatiwaaajon romonjoju me? Kaen qaago. Gawon meme ejemba tosanon Korint onon iyonoo kaniagia mobutiwaaajon moma jenqeeango tere oowombaajon kaparan komakeju. Tosianon Korint onon iyonoo kanagia nangon jenqeeango tere mamaga oowutiwaaajon onon kuun onomakeju. Niinon gawona dindinagadeen mewetiwaaajon jenqeeango tere kaanaajon mende amamaajen.

² Anutunon Korint onon noo boronanon onoono letoma noo wombo alauruna koloon ononangio neenaa jenqeeango terena kaana kolooju. Anutunon neenaa jenqeeango terena kaen oorota ejemba kuuyanon onon kaisiligia gbilia ii iima weenjonkeju.

* 2:12: Apo 20.1

³* Onjo Kraistwaa tere papia kaanja koloojuti, iikanonj asuganonj eja. Moosesonj Kana qaaya naninj apuya ink kanonj jamo tafenonj ooroti, onjo iikawaa so mende koloojuto, Kraistnonj tereya onjo uugiaa tafeyanonj kokaenj oorota nanju: Nonononj gawonj meninj honja kolooro Kraistnonj Anutu laaligo kombombanja Toyaa Unjaya uugianonj ano letonji. Ejembanonj gawonanaa honja ii iigi iikanonj ilaan onjono gawonanaa kania moma asarinjkeju.

⁴ Kraistwo qokotaaninj Anutunonj gawonanaa tania moja. Kawaajonj gawonj meninj onjo Kraistwaa bunjaya koloogiti, ii saanonj Anutuwaa jaanonj awasankaka nama jejonj. ⁵ Anana kotikotii qaganonj gawonj awaa koi Anutuwaa jaanonj mewonjatiwaa so koloojoni, iikaenj saanonj mende jewonja. Anana iwoi monjonj mende rapingonjkejonto, Anutunonj anodeen inaan nonoma momo nonono gawonj koi menjkejonj.

⁶* Anutunonj inaan nonoma momo nonono soomonjo arenj gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj. Mooseswaa Kana qaawaa tereya motomotoombaajonj uugere ambonagati eenj, qaa iikanonj mono qaanana jenj tegoro koomu kotigaa bunja koloojonj. Unja Toroyaa gawonj arenja jenj asarininj iinonj menj gbilinj nonono kotiinj laligojonj. Kawaajonj Kana qaawaa arenja iikayadeenj otaawutiwaaajonj mende kaparanj komakejonto, Unja Toroya moma anjonj kombutiwaaajonj uu kuunj onjmakejonj. Kianj.

Soomonjo arenj gbiliaa gawonja ii akadamuyawo.

⁷* Anutunonj Kana qaaya jenj tereya jamononj kondonjonj ooroto, ejembanonj ii mende tenj konji Anutunonj qaa iikawaa so gosinj ironja meleema onjono komunj koomuya laligonj kougi. Anutunonj wala Kana qaaya nonono kambanj iikanonj asamararanonj Mooseswaa jaasewanja qero asariro. Asamararanj iikanonj waziinj aliwaatiwaa so kolooroto, ii kilenj Israel ejemba yonjononj jaasewanja tororo uunj iibombaa so mende koloogi. Mamaga asarirotiwaaajonj ii amamaagi. Kana qaawaa Bunja arenj walaganonj iikaanja asamararanjowo asugiro.

⁸ Iikaanja asugiroto, Unja Toroyanonj Bunja arenj gbilia nonono iikawaa asamararanonj asugiwaati, iikanonj mono soomonjo arenj walagaa asamararanja uugunj hononja qaa asarinj jaanana gamugamuyawo qenjkebaa. ⁹ Wala Mooseswaa Kana qaa ii asuginj gosinj nonono iikawaa so gere siawaa bunja koloojonj. Bunja qaa ii akadamuyawo asugiro. Kawaajonj Anutunonj qaanana gosinj jenj tegoro solanjaniwonjati, Bunja qaa iikawaa akadamuyanonj mono uuta kolooja. Iikanonj soomonjo arenj walagaa akadamuya ii mamaga uugunj qaqabunjayawo kolooja.

¹⁰ Bunja gawonj walaganonj wala akadamuyawo kolooroto, ii Bunja gawonj arenj gbiliawo mindirinj gosininj walaga iikanonj mono qabunjaya qaa kolooja. Unja Toroyaa gawonj arenj iikawaa akadamuyanonj uuta koloojiwaaajonj gawonj arenj walaganonj mono iwoi omayaa kaanja kolooja.

¹¹ Anutu hamoqeqeyaa kana walaganonj aloweewaatiwaa so kolooro. Iikanonj asamararanjowo asugidabororo. Kawaajonj kana dologa tetegoya qaa enj ubaati, iikawaa asamararanonj mono kana mutuyaa asamararanja ii hononja qaa uugunj jaanana gamugamuyawo qenjkeja.

¹² Soomonjo gbilianonj tetegoya qaa ilaan nonono asamararanonj asugiwaati, iikaenj Anutu jejeromonromonj ama munjkejonj. Kawaajonj keenana qaago totoonj moma awasankaka nama qaa ii kuma onjmakejonj. ¹³* Moosesonj Israel ejemba asamararanj enj aloweeroti, ii iigigiwubotiwaaajonj majakaka moma jaasewanja opo jakanjonj esuuro. Nonononj iikawaa so mende amakejonto, Bunjanana qenjaarononj jenjkejonj.

¹⁴ Bunja walagaa asamararanja iigito, uugianonj kilenj gojono lanj laligonj kougi. Kambanj kokaamba kaanagadeenj iwoi monjonj mono opo jokanja iikawaa so Juuda ejemba mamaga yonjo uugia gojono laligoju. Kawaajonj Soomonjo Walagaa Bunja

* 3:3: Eks 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19; 36.26 * 3:6: Jer 31.31 * 3:7: Eks 34.29 * 3:13: Eks 34.33

qaaya qaaya weengojuti, iikawaa kanagia ii tororo mende moma asarinkeju. Uugia meleema Kraistwo toroqegi iikaanja kanonj mono opo jakaanja ii qetegoro moma asariwuya. ¹⁵ Kambanj kokaamba kaanagadeenj Mooseswaa Kana qaaya weengogi iwoi monononj mono opo jokaanja kaanja uugia gojono momogianonj bimooro laligoju.

¹⁶ *Kanja laligojuto, Buja Terewaa qaa monj kokaenj eja, “Moosesnonj ‘Pombo amin mobo,’ jenj opo jakaanja jaasewananonga qetegonkero.” Qaa kaenj ero yonoononga monononj uuta meleema Pombo toroqegi, kambanj iikanondeenj mono iwoi opo jakaanja so ii qetegoro Anutuwaawaa hamoqeqeyaa kania moma asariwaa. ¹⁷ “Pombaajonj” jeji, qaa ii Pombaa Unjayaajonj jeja. Pombaa Unj Toroyanonj daenj yonoo uugianonj laligoji, iinonj mono singisonjgogiaa kasia isano solanja (frii) laligoju. (Kanja laligonj solanja dindinja koloowombaaajonj Kana qaa otaawombaaajonj mende kaparanj komakeju.)

¹⁸ Kawaa so uunana meleeninj Pombaa asamararanonj kuuya ananaa jaa wambusoonananonj kuuro bilibili ano jaanana mende esuuninj ejembanonj niniima Anutuwaawaa akadamyua awaa soro ii atatononj uunj ii-iitaa tani iimakeju. Nono ii somariinj seinj iimakebutiwaa so letomakebonja. Kaenj letoma akadamyua awaa soro ii somariinj asarinj Pombaa tanitani koloonjkebonja. Pononj Unjaya kolooji, iwaa asamararanonj mono kaenj menj letoma nonomakeja. Kianj.

4

Nono koworanenj kaanja kolooninj Unj Toroyanonj honja kolooja.

¹ Anutunonj kiankomunj nononotiwaa so gawonj koi qanananonj ano menjkejonj, iikawaajonj mono bonj qenj naninj uunananonj mende kamaabaa. Qaago! ² Nonononj gawonj memewaa kana aasangoya gamugiawo ii kuuya gema qeninj. Tiliqili mende ama Anutuwaawaa qaaya mende meeranjonkejonto, qaa honja ii asuganondeenj jenj silia qenkejonj. Iikaanj aninj Anutuwaawaa jaasewananonj ejemba keraqeeanggo moma nonombutiwaajonj naninj jenj qeeanggo qaanananonj kolooro kuuyanonj qaa tororo jenj nonombombaaajonj amamaanjkeju.

³ Kaenj amakejonto, tosia onononj kokaenj jenjkeju, “Poolnonj Oligaa Bunjaya ii esuyawo jenjkeja.” Kaenj jewenagati eenj, esu iikanonj gere sianonj kemebuti, mono iyonoo uugianonj ejiwaajonj gojono osinjeju.

⁴ Kraistnonj Anutuwaawaa unjanjaya kolooja. Kraistwaa akadamyua ii anjaa Oligaa Bunjayanonj ninisaama asasaga kaanja asarinkejato, yonoo jaagianonj umunj kono tinjtuanj qenjkeju. Kambanj kokaamba bologaa Ponja gomanj so galenj koma onjmakeji, iinonj uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo unjagaa jaaya menj gooro lanj laligoju. Kawaaajonj Oligaa Bunjawaawaa asasaga iima asariwombaaajonj amamaanjkeju.

⁵ Neenaa qabunananonj somariywaatiwaajonj Buja qaa ii mende jenj asarinkejento, onononj Ponj Jiisas Kraistwaa kania moma jeta tenj kombutiwaajonj uu kuunj onjmakejenj. Nonononj Pombaa jeta otaanj onjo welenj qenj onjmakejonj. ⁶ *Kania kokaembaajonj welenj qenj onjmakejonj: Anutunonj kanakanaiyanonj kokaenj jenj kotoro, “Asaganonj mono pangamanj qero asariwa.” Kaenj jeroti, iinonj mono Bunjayaawaa asasaga ano uunana kuuro asariro. Kraistnonj nanamemenja ama mero Anutuwaawaa asamararanonj jaasewananonj asariro iigiti, Anutunonj nono iikawaa kania moma kotowombaaajonj kaparanj komakeja. Asasagaa kania jenj seiwombaaajonj ama asasaga ii nonono.

⁷ Asaganonj uunana kuuro asariniinj momakooto iikawaa sewanja ii milyon kina uugunj uuta koloojato, sele busunana ii koworanenj kaanja afaanjonj jumakeja. Anutuwaawaa asaganonj mono sele busu kaanjaawaa uutanonj eja. Ejembanonj iikawaa kania iibutiwaajonj Anutunonj arenja ama nonono. Sareqaa iikawaa kania ii kokaenj: ku-usunj

* 3:16: Eks 34.34 * 4:6: Jen 1.3

hononja qaa ama nonomakeji, ii nonoononga een koloonkejiwaa so qaagoto, Anutunon mono iikawaa Toya kolooja.

⁸ Eu emu lee lee iikanonja lombo kania kania qanananon uma qololombin nononji konajilin momakejon. Ii momakejonto, kilen iikanon mende qezejaan nononji kamaankejon. Kamban tosaanonon jun kaana wanjononon osin kana mende mokoloonkejonto, kilen titiboronana tegoro doomononana mende momakejon.

⁹ Ejembanon sisiwerowero ama nonomakejuto, Anutunon gema mende nununkeja. Ejembanon men kamaan ama riin nonomakejuto, kilen mende tiwilaankejon. ¹⁰ Jiisas qegi komuroti, iikawaa so nono kaanjadeen bunaya jen seinkejonjwaajon ama nunugi komuwombotiwaama moma kema kan laligojon. Jiisaswo kotiin laligonin inaan nonomakeji, ejembanon iikawaa kania moma kotowutiwaajon ama kaen laligowombaajon uumotoon anjon.

¹¹ Balonon jaawo laligon Jiisaswaa gawonja menkejonjwaajon ama kamban so komuwombaa so koloojon. Sele busunananon komuwaatiwaa so koloojato, Jiisasnon uunananon kotiin laligon sele busunana men gbilinkeji, ejembanon iikawaa honja iima asariwutiwaajon ama nanjon. ¹² Nono kamban so siimbobolo moma komuwombaa so koloonkejonto, niinon onoo batugianon gawon men laligoweti, ononon iikawaajon ama gbilin laaligo kotiganon keuma laligon ubuya.

¹³ *Ondino (Buk Song) mojonon qaa kokaen oogita eja, “Anutu moma laarin koomunonga metogon nombaatiwaa qama koolin laligowe.” Nononon qaa iikawaa so koomunonga metogon nonombaatiwaajon moma laarijon. Momalaariwaa Uja Toroya iikayadeen bunja qen aojonjwaajon nononon mono kaanagadeen qaanana jen qama koolinkejon. ¹⁴ Anutunon Pon Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbilin nonono waama Jiisaswo unin jaasewanonon ama nonono onowo motoon laligon ubonja. Ii mojonjwaajon ama qaanana jen qama koolinkejon.

¹⁵ Qaanana jen qama koolinin Anutuwaa kalenmorianonon torogon ejemba seiseiya sokoma onombaa. Kaen kolooro yononon afaanonon Anutu kelemalelen mepeseegi qaqabunyanonon sein en ubaa. Ononon kaanagadeen Anutu mepeseen seiwutiwaajon mojen. Kawaajon lombo kania kania bosima aon oron laligojon.

Momalaarinon laaligowaa tania ii kokaen:

¹⁶ Anana men gbilin nonombaatiwaajon moma mono bon qen nanin uunananon mende kamaawa. Onanon selenanaagen waziin soolinkejonto, ii kilen uunanaagen kamban so kolonanketon. ¹⁷ Ii kokaembaajon: Namonon kakasililin kamban torodaamon moma laligowonato, iikawaa gematanon asamararan hononja qaa mokoloon tetegoya qaa oyanboyan laligowonja. Asamararan ano kakasililin woi ii gosin oronin asamararan iikanon mono uuta kolooro namowaa kakasililin kania kania ii monin afaana ano kamaanqeqeta kolooja.

¹⁸ Ejemba ano ilawoila jaanon ii-iita ii kambangia tegoro aliwuto, Siwe gomambaa ilawoilaya kamban kokaamba mende iimakejon, iyononon mono kamban tetegoya qaa en ubu. Kawaajon nononon jaanananon ii-iita ii qaagoto, mende ii-iita mono iikaan baagen uun injiimakejon. Kian.

5

Poolnon Siwewaa oyanboyan kuunon kemambaajon moro.

¹ Nononon qaa koi mojon: Namo sele busuwaa opo sel kuunanon laligonin koomunon ii kondeeno kamaawaati, Anutunon kamban iikanon sele busuwaa miri

* 4:13: Ond 116.10

donogoga anjo mero Siwenonj ewaati, ii bunja qen nonono iikanonj laligowonja. Sele busuwaa miri qaita monj ii tetegoya qaa kotakota enj ubaa.

² Qaa ii moma kambanj biiwianonj kokanonj letombombaa ainja moma osongonj nunuro Siwe laaligo gomanananonj ubombaaonj awelegonjkejonj. ³ Siwenonj uninj sele busu qaita monj mouma nonono rabonjati, kambanj iikanonj monjonj bombolanj mende mokoloonj nonombaa.

⁴ Namo sele busu koi qetegowutiwaajonj mende mojonto, Siwe laaligo gomanananonj uma sele busunana donogoga mewombaaonj awelegonjkejonj. Sele busu koi komuwaati, ii laaligo kotiganonj gogoro qaono Anutunonj kitia oyanboyonj sele busuga nonombaatiwaajonj mojonj. Kawaajonj kambanj kokaamba sel kuunj kokawaa uutanonj laligonj uulombonana bosima letombombaa ainja moma osongonj nununkeja. ⁵ Anutu anjo Siwe sele busu mewombaaonj moma mokoloonj nonoma Unja Toroya uunananonj ano oyanboyonj koloowombaa dangunuya kolooja.

⁶ Kawaajonj nono mono kambanj so qaqabunjabunanawo satiij laligonj kokaen momakejonj: Sele busunanaa laaligo kuunjananonj koi laligowonjati, kambanj iikawaa so eu Siwe laaligo gomanananonj Ponj Jiisaswo mende laligowonja. ⁷ Kambanj kokaamba Siwe gomambaa ilawoilaya mende uunj injiimakejonto, kilenj ii moma laarinj iikawaa so ama menj laligoninj nemunj koma nonomakeju. ⁸ Kawaajonj qaqabunjabunanawo kotiinj sele busunanaa laaligo kuunja koi mesaowombaaonj kaparanj koma gomanana honjanonj eu uma Pombo laligowombaaonj mojonj.

⁹ Kawaajonj gomanananonj koi me eu laligowonjati, nonononj mono uunana Ponj Jiisas keraqeeango ama mubombaaonj somongonj iikawaajonj kotiinj kaparanj komakejonj.

¹⁰ *Iikawaa kania ii kokaenj: Kuuya anana mono Kraistwaa qaa jakeyanonj asugiwonja. Namononj sele busuwo laligonj Pombaa uusiinja soyanonj tenj koninji me qetemetetanjinj me eenj lanj laligoninji, anjo mono qaanana ii gosinj iikawaa so tawanana anja anja nonono bunja qen aowonja. Kianj.

Ejemba Anutuwo uumotoonj ambutiwaa gawonja menkejonj.

¹¹ Kraistwaa qaa jakeyanonj nambonjati, nonononj ii moma Pombaa momoya uuguwombotiwaajonj keenana momakejonj. Ii mojonjiwaajonj ejemba kanianana soraaya mobutiwaajonj kaparanj koma uu kuunj onjomakejonj. Kanianana ii Anutuwaa jaanonj asuganonj eja. Niinonj tiliqili ejaga qaago, onjononj kaanagadeenj ii uugianonj moma yagowutiwaajonj moma jejeromonjromonj amakejonj.

¹² Kaen jenj ananaa jenqeeango qaanana mobutiwaajonj mombo mende kaparanj komakejonto, kanianana iikayadeen jenj asarinj onjomambaaonj mojenj. Onjo ii moma saanonj nonoo selenana ii boi takapolakaya yonjoo jaagianonj mepeseegi sokombaa. Yonjononj iwoi onjoo uugianonj eji, iikawaajonj qaagoto, selegiaa iwoiya jaanonj iibombaa so kolooji, mono iikawaajonj awelegonj onjonganjaa selegia menj uma qaa lanj jenkeju. Kawaajonj qaana koi jejenj. Onjononj yonjoo qaagia auta (gorosonja) mojutivaajonj mono nonoo kanianana jenj asarinj tororo meleema onjombu.

¹³ Onjononj noojonj “Uusoo tani kaanja kolooja,” jegiti eenj, niinonj mono Anutuwaa gawombaaonj ama uugere moma laligowe. Tosianonj noojonj kokaen jeju, “Uugereya qaagoto, qaaya bonjonja-gadeen jenkeja.” Kaen jejuti eenj, ii mono onjo ilaan onjombombaaonj ama ambe. Mono ii duduuwubo.

¹⁴ Kawaa kania ii kokaenj: Kraistnonj jopagonj nonomakeji, iikanonj mono kondoon kuunj nonono gawonja menkejonj. Eja motoongononj kuuya ananaa kitinanaga dunjana menj komuro. Kawaajonj singisonjonanaa ironja mende meleema nononoto, kuuya ananaa singisonjonana mesaoro toroqenj koomuya mende koloojonj. Qaa ii moma

* 5:10: Room 14.10

asariņ moma yagojoni, Kraistwaa uujopayanonj mono kuuya anana jolonjonj gawonja mewombaajonj kuuj nonomakeja.

¹⁵ Iinonj mono kokaembaajonj kuuya ananaa duņnana meņ komuro: Namononj jaawo laligojoni, anana mono laaligonana toroqen ananaajonadeen laligowombo. Kaen qaagoto, moņ ananaajonj ama komuņ waaroti, laaligonana mono iwaajonj togoņ muņ laligowombaajonj komuro.

¹⁶ Kawaajonj uunana meleeninji, kambanj iikanonjadeen kanainj ejemba selesele mende gosinj onjonjonj. Ejemba moņ namononj siliaa so mende moma kotonj mujonj. Wala Kraist gosinj moninj balonj eja toonj kolooroto, kambanj kokaamba moma kotonj muņinij Siwewaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja. ¹⁷ Kawaajonj moņnoņ Kraistwo qokotaaji eenj, iinonj mono kolokoloo dologa kolooņ donja donjoga kolooja. Laaligo walaganonj alirowo laaligo gbilianonj mono duņanonj kolooņ asuginj muja.

¹⁸ Kaanja laligojato, iwoi kuuya iikawaa kondomondoo Toya ii Anutu. Iinonj Kraist wasirowo tawanana meņ aņalinj nonoma Anutu iyaņawo uumotoonjo ambonjiwaa kania mesasarirowo. Kana kaen asugiro Anutunonj gawonj nonono ejemba Anutuwwa alauruta koloowutiwaaajonj jolonjonj kuuj onomakejonj.

¹⁹ Anutuwo uumotoonjo ambonjiwaa kania ii kokaen: Kraistnoņ kamaanj gomaņa gomaņa ananaa tawanana mero sokono Anutunonj aņalinj nonono alauruta kolooninj. Kana uugunj laligonj kouninji, singisonjo iikawaa qaagia mende weenjonj romonjonj ironja mende meleema nonono. Anutuwwa alauruta kolooninj moma laarinj nonoma Kraistwaa tawawaajonj ama Anutuwo uumotoonjo ambombaa Buņa qaaya ii boronananonj ano.

²⁰ Ii ano Kraistwaa jotamemeuruta koloojonj. Anutunonj qaa saņe ama nonono iikawaa so ejemba uugia kuuj onomakejonj. Kraistwaa jeta meņ kaparanj koma kokaen qisinj onomakejonj: Mono Kraistwaa tawaya buņa qen aonj Anutuwwa alauruta koloowu. ²¹ Anutunonj kuuya ananaa singisonjonanaa qaaya jenj tegonj ironja meleema Kraist singisonjo moņ mende anotiwwa qaganonj ano uro duņnana meņ siimbobolo moro. Kraistwaa siimboboloyaaajonj ama iwaanonj qokotaaninj Anutunonj saanonj qaanana jenj tegoro solanjaniwonja. Kianj.

6

¹ Nono Anutu iyaņaa gawonj meme alauruta koloojonjiwaaajonj ama uugia kokaen kuujonj: Anutuwwa kalenmoriananonj omaya koloowabotiwwaaajonj ii mono buņa qen aowu. ² *Anutunonj qaa moņ kokaen jerota Buņa Terenonj eja,

“Giima koboomambaa kambananonj mono kanj kuuro niinonj qamakooliga mobe.

Hamoqeqe kambananonj kanj kuuro iikanonj ilaanj gombe.”

Qaa kaen eji, ii mobu! Kambanj keteda koi kanonj mono Anutuwwa hamoqeqe kambanja kolooja. Anutunonj injiima koboomambaajonj moro kambananonj kanj kuuro kiankomuya ii mono keteda koi buņa qen aowu. Kianj.

Poolnoņ kakasililinj kania kania mokolooro.

³ Moņ nonoojonj ama uuta boliro kamaawabotiwwaaajonj galenana meņ aonj laligonkejonj. Jenj nononji gawonananonj qaayawo kolooņ kamaawabotiwwaaajonj kaen amakejonj. ⁴ Anutuwwa gawonj meme ejemba awaa soro koloojonji, ii nanamemenana kuuyanonj qendeemakeja. Kakasililinj ama jaabamagege kania kania ama nononji konjilinj uutanonj laligojonto, iikanonj mono mokosinjonj kaparanj koma kotiinj namakejonj.

⁵ *Ooli waayawononj nununj kapuare miria miria kanonj nononji laligoninj. Kareņa kareņa asugigi kawaa uutanonj komuwombotiwwaaajonj doomoronana keno keenana

* 6:2: Ais 49.8 * 6:5: Apo 16.23

moma laligonin. Gaon gbili rama nenewaajon wosonana niniro laligoninto, kilen selenana qen gawon men laligonin.

⁶ Nanamemen soraaya otaan Anutuwaa uusiina moma asarin lombo angon mokosingon ejemba ala men onomakejon. Unja Toroyanon uunana saa qero batugianon gbingbaona qaa jopagon onoma laligojon. ⁷ Qaa honagadeen jenin Anutuwaa ku-usunanon nemun koma nonono nanamemen solanaa tiwo sumana menin boro dindinananon ano qaninananon men nanjon. Kaen nama leegen Buja qaa jen seinin, leegen qaa qolonmologoya selenananon angi iikawaa kitia jen mindingon laligonin.

⁸ Qabuja nonongi selenana mende mepeseenkejon. Yon jen gamu qen nonongi uunananon mende kamaankeja. Nonoojon sundu awaa ano bologa ii lan jenkeju. Ejemba qaa qolonmologoya jenkejuti, iikaana ama nonomakejuto, kilen qaa honagadeen kuuya jenkejon.

⁹ Ejembanon kanianana saanon moma kotonkejuto, kilen tosianon lolomonin telambelan ama nonomakeju. Kamban tosaanon komuwombaajon ama laligoninto, kilen toroqen jaawo laligojon. Kikekakasililin eja kaana nunun laligogito, kilen mende komunin. ¹⁰ Wosobirinon nunuro kilen kamban so aisoon laligojon. Wanaya laligon kilen ejemba mamaga ilaan ononin uugianon qaqabunagiawo koloonkeju. Namowaa esuhinanana qaagoto, kilen oyanboyan kuuya buja qen aon simbawonawo laligojon.

¹¹ Oo Korint ejemba, nononon uunanaa naguya onoojon horon qaa mon mende konin kemero kanianana asuganondeen injiowe moju. ¹² Ononon nonoo uumomonana mobobotiwaajon ii mende angon komakejonto, nononon onoo uugia mobombotiwaajon mono onoangiodeen angon koma aonkeju.

¹³ Niinon uumomona onombe ononon mono iikawaa kitia kaanagadeen tororo nombu. Niinon meraborauruna kaana tani qaa kokaen injon ojen: Ono kaanagadeen mono onoangiaa uugiaa naguya horon uujopagia ii mombo momboga qendeema nonombu. Kian.

Momalaarigia qaa yonowo mende qokotaawu.

¹⁴ Ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo mono uugia mende somongon* ororon mende laligowu. Laaligo solana ano laaligo doogoya ii ana ana koloojao. Ii mindirin orombombaajon amamaawona. Pangaman ano asasaga ii motoon mende koloojao. Qaago! ¹⁵ Kraist ano limolan (Satan) yoronon uumotoon ama motoon laligowowaajon amamaawaota. Kawaajon uumeleen ejemba monon nanamemenja uumeleembaa gadokopa ejemba mon iwo motoon mindirin ambowaajon amamaankebaota.

¹⁶* Anutu anjo qaaya mon kokaen jerota eja,

“Niinon kanagesouruna yonoo uugianon laligon batugianon kema kan Ponjia koloowe yononon nii welen qen mepeseen noma laligowuya.”

Qaa iikawaa so Anutuwaa Unyanon uugianon laligoro sele busunananon Anutu laaligo kombombaana Toyaa jigo kolooja. Anutunon iyanaa jiwowon jigoyanon tando lopion mepeseewombaa songo ano erota amamaankejon. Anutuwaanon jigo ano asa jigo ii ana ana. Iikawaa so nononon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo qokotaawombaa songo ano erota amamaankejon.

¹⁷* Kawaajon onjo mono Ponjon qaa kokaen jerotiwaa so otaan ambu,

“Ii mono onomesaon seleengen kan tuun iyanan mon laligowu.

Angonjoragiawo koloonkejuti, ii mono mende onjoosirigi niinon moma angon koma kalan koma onoma laligomanan.

¹⁸* Niinon Mangia koloowe onjo noo meraborauruna koloon laligowuya.

* **6:14:** Qaqan (yoke) ii hoos me bulmakao woi yoroo arogaranon angi kemero kare me kinon iwoi horonkejao. Kaen oroangaraa aingara ambotiwaajon amamaankejao. Kaen jinjaun kembabo. * **6:16:** Lew 26.12; Eze 37.27; 1 Kor 3.16; 6.19 * **6:17:** Ais 52.11 * **6:18:** 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13; Ais 43.6; Jer 31.9

Pon ku-usun kuuyaa Toyanon kaen jeja.” Kian.

7

¹ Oo wombo alauruna, Anutunon kalan koma nonomambaa qaaya kaen somongon nonono eja. Kawaajon iwoi sele unanana men tilooji, anana mono ii kuuya qetegowombaaajon Kraist qama koolinin hamo qen nonombaa. Anutuwa jeta uguwombotiwaajon mono keenana moma kaparan konin men solaninin nonono soraaya koloodaborowonja. Kian.

Ugia melengitiwaajon Poolnon keraqeeango moro.

² Nononon mon mende jen kondemonden ama munin tiwilaaro. Mombaanon iwoi mende qenjamenjanonin. Mon mende tiligon jaameesan ama munin. Kawaajon ononon mono uugiaa naguya horon nono uugianon somongon nonoma laligowu. ³ Tosianon batugianon gawon men selenon kuukuu qaa kaen jen jen nonongito, ninon qaa koi onoo qaagia jen tegon ironja meleema onomambaaajon ama mende jejen. Ninon qaa kokaen jewe modaborogi: Nononon uunanaa naguya horon onoo uunananon somongon onomakejon. Kaen ama saanon onowo ororon somongon komuwonja ano ororon kotiin laligowonja.

⁴ Uuwoiya qaa momalaarina somata onoonon ama laligojen. Onoo selegia mamaga mepeseenkejen. Onoojon ama ulunkolena somata mokoloojenjwaajon kakasililin kania kania moma iikanon kilen hononja qaa aisoojen.

Masedonia prowinsnon kema Taituswo aitongori.

⁵ *Taitus mongama laligowetiwaajon* jeweti, qaa ii toroqen jemaņa. Masedonia prowinsnon kouma kanon kaanagadeen uuluue mokoloomambaaajon amamaawe. Daen daen kembeti, iikanon konjilin kania kania mokoloowe. Anutuwa manja qen tosaanja yonowo angowowo ama onoojon majakaka moma laligowe. ⁶ Kaan laligoweto, Anutunon uukamakamaa ejemba nanjon nonomakeji, iinon Taitus karoti, iikanon ulunkolen ama nono.

⁷ Taitusnon karoti, iikanondeen qaagoto, Korint ononon ulunkolen ama mugi iinon nijoro Anutunon iikanon kaanagadeen ulunkolen ama nono. Onoo sundugia kokaen nijoro, “Ononon nii niibombaaajon koposongon laligoju. Wosogia onanon moma noma lombo nongitiwaa qaaya jen noo kitina nanjon jewombaaajon jojorinkeju.” Sundu ii nijoro moma uukoisoro somata qatawo mobe.

⁸ Ninon uugia Buna qaanon kuun tere ii oowe weengon onoangia moma bolin aogiti, iikawaajon mende moma bolin aojen. Wala moma bolin aoweti, ii kilen kaban kokaamba kokaembaajon mombo aisoojen: Tere qaananon uugia men boliro wosobiri angito, wosobiri iikanon mono meleema kaban torodaamonda en tegoro. Kaniagia kaen iibe.

⁹ Kaban kokaamba onoo moma bolin aogitiwaajon ama mende aisoojento, kokaembaajon aisoojen: Onoo nanamemengiaajon ama moma bolin aogi gamu wosobirigianon ilaan onono uugia mombo meleema dingogi. Ii Anutuwa jetaa so kolooro uugianon mono nonoojon ama mende boliroto, onanon ilaan onombe.

¹⁰ Singisongonanaajon ama moma bolin aonon ee, gamu wosobiri iikanon mono ilaan nonono uunana mombo meleema dingowonja. Dingowonjati, Anutunon mono nunuano Siwenon ubonja. Monjon uuta meleema iikawaajon mende moma bolin aowaa. Balon ejemba tosianon singisonngogiaa wosobiri momakejuto, Anutunon ii mesaowaatiwaajon mende qisiwuti ee, iinon mono ironja meleema onono koomu kotiga kumuwuya.

* 7:5: 2 Kor 2.13 * 7:5: 2 Kor 2.13 kanon Taituswaajon jero.

¹¹ Ononon Anutuwaa uusiinaa so wosobiri mokoloogi gamu iikawaa hona ii uugianon kolooro letongiti, ii gosin iima walingon kokaen jegi, “Anana gon-aangolenana mesaon uunana men kululuun uugere qaganon waama kaniaana soosooya gosin mindingonin. Ejemba singisongo angiti, iyonoojon uunana waaro sisigia men jen ononin. Anutuwaa jeta uuguwombotiwaajon aarun lalananiin keenana monin. Poolonon kan uunana meleeniniwaa hona iibaatiwaajon koposongon laligojon. Uunana nanamemen dindina ambombaajon anin ano mononon kana qiwitigoroti, ii mindingon mubombaajon jojorin laligonin.” Kaen jegi sokombaa. Kamban kokaamba kana dindina otaajuti, ii qendeema nongi iijen.

¹² Kawaajon mononon batugianon boliroti, iigadeen mindingon mubutiwaajon ama terena mende oowe me mon ii men bolin muroti, iigadeen ilaan onombutiwaajon tere ii mende oon ambe. Ii kokaambaajon oowe: Ono Anutuwaa jaasewananon niwo uumotoon ambombaajon kaparan komakejuti, sili iikanon asuganon asugiwaatiwaajon tere ii oowe.

¹³ Neenaa ulunkolena iikayadeen mende movento, Taituswaa uuta batugianon qeangoro iinin iikanon kaanagadeen uuna nangoro honona qaa aisoonkejen. Ononon korebore Taitus keraqeeango qen mugitiwaajon aisoonkeji, korisoro iikanon kaanagadeen nangon nono iikawaajon honona qaa aisoonjen. ¹⁴ Niinon onoo siligiaajon ama selegia Taituswaa jaanon mepeseen laligoweti, ononon iikawaa so angii niinon gamu mende mewe. Niinon onoo batugianon laligon qaa kuuya injoweti, ii honagadeen. Kawaa so onoo qaagia Taituswaa jaanon jen mepeseen laligoweti, qaa iikanon mono kaaniadeen kaniagia mindingogi hona kolooro.

¹⁵ Ono korebore noo qaana ten koma Taitusnon karo sombugiawo moma jenengia ororo koma horon mugii. Taitusnon siligia ii romongon qaa nijoro uuqeeangoyanon onoojon ama somariiro kotiin mepeseen onomakeja. ¹⁶ Niinon nanamemengia kuuya romongon iikanon saanon onoojon ama qaqabunabunanawo kaen moma kotiin satiin laligomanja. Kawaajon aisoonkejen. Kian.

8

Uumeleen alaurunana nangon onombombaa qaaya

¹ *Oo uumeleen alauruna, Anutunon kalenmoriaja uumeleen kanagesoya kanagesoya kanon nonono hona mono Masedonia prowins uutanon awaagadeen kolooro. Niinon onoo kawaajon poumapou laligowubotiwaajon moma sundugia kokaen jemanja: ² Yononon kakasililin kania kania mokoloogi angotete lombotawonon qagianon uro wanaya totoon laligojuto, ii kilen honona qaa aisoogitiwaajon ama uumeleen alaurunana nangon onombombaajon monen nandun somata qatawo angii.

³ Yonoo kaniagia kokaen nangon jemanja: Mononon mende kuun onono iyangiaa siingiaajon kilen afaangon esungiaa so nandungia angii ano ii kaaniadeen uugun onongi. ⁴ Yononon kaparan koma mamaga kuun nonoma kokaen welema ninijogi, “Nono kaaniadeen Judia prowinswaa ejemba soraaya ilaan onombombaajon mojon. Kawaajon Pool, gii saanon ‘Oon!’ jena mono simbawonawo moma gawon iikawaa bakaya afaangon mewonja.”

⁵ Kaen jegi jewe nandun ambutiwaajon mambombeti, iikawaa so iikayadeen qaagoto, ii uugun kokaen angii: Yononon wala nangonango Pombaa jaanon sokonji, ii ambombaajon uugia somongogi ano iikawaa gematanon Anutuwaa jeta ten kombombaajon moma iyangiaa laaligogia ii kaanagadeen nonoo boronananon angii. ⁶ Kawaajon Taitus kokaen jen koton mube, “Gii nangonango gawon ii kanain menati, iikawaajon ii mono toroqen Korint kanageso ilaan onona uukalengia qendeema monen nandun somata ii mombo toroqen angii batugianon tegowaa.”

* **8:1:** Room 15.26

⁷ Uuwaa iwoi kania kania ii kelemalelen buña qeñ aon kokaen ama laligoju: Awaa-gadeen Kraist moma laarin Buña qaa hona jen sororogon Anutuwaa uusiina moma koton tosaana nanjon onjombombajaan pondan koposongonkeju. Ononon tosaana unjuugun awaagadeen jopagon nonoma awaa soro koloju. Kawaa so nanjonango gawon koi kaanagadeen mono saanon men sororogon tosaana unjuugugi awaa soro koloowaa.

⁸ Kaen jen moneñ ambutiwaajon mende jen koton ononjen. Ii qaagoto, uukalengia gbinqbaonawo koloja me qaagoti, mono ii angotetenon ama kaniagia momambajaan mojen. Kanageso tosiannon gonjaangole mesaon nanjonango gawongia hona toonja men zen nanjuti, qaa ii jen iikanon onjo angotete ama ononjen.

⁹ Nandun dawi ambutiwaajon gosiwuti, iikanon mono Ponana Jiisas Kraistwaa kaniaa tania romongowu. Onjo iwaa kalenmoriaña somata ii kokaen moju: Iinon Siwewaa ilawoila kuuyaa Toya uuta kolooroto, kilen onjo oyanboyambaa qaqabunagiawo koloowutiwaajon ama namonon kamaan kamaanqeqeta koloon laaligoya togon qeleeno.

¹⁰ Moneñ ambutiwaajon mende jen koton ononjento, Jiisasnon sare anoti, iikawaa so qambanmambana iikayadeen ononjen. Ononon gbani emugenanon mutuya koloon nanjonango gawon kaparan koma megii ano ii toroqen mewombaa siin kotiga mogi.

¹¹ Kamban kokaamba gawongia ii mono medaborowu. Wala nanjonango gawon mewombajaan kaparan koma awelegogiti, iikawaa so ii mono toroqen medaborowu. Iwoi en ononjiwaa so mono nandungia mamaga ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaen: Nandun ambombaa siingianon koloon eji een, mono iwoi en ononjiwaa so anji Anutunon moma anjon kono sokombaa. Iwoi mende en ononjiwaa so mono mende gosin jen onomakeja.

¹³ Nandun somata anji alaurunana yonoo laaligogianon afaangoro onjoangiaa qagianon lombo ubaatiwaajon mende mojon, alaurunana amamaan memeqemean mejuti, iyonowo mendeema ororon laligowonatiwaajon mojon.

¹⁴ Kawaa onjo kamban kokaamba iwoi kelemalelen en onono tosiannon laaligogiaa iwoiwaajon amamaajuti, onjo mono ii ilaan onongi soyanon koloowaa. Kaen ama onjoangia kanagen iwoiwaajon amamaagi yonoo ilawoilagianon kelemalelen ewaati, kamban iikanon mono iidamon ilaan onjombuya. Kaen ama aogi ala ilailaa siligianon ororon koloowaa. ¹⁵ *Ii Buña qaa koi oogita ejiwaa so koloowaa, “Mamaga men kululuun laligoroti, iinon anaa so nero qaa suruya mende raro ano borombooron men kululuun laligoroti, iinon nene iwoiwaajon mende amamaaro.” Kian.

Neñauruna karoon wasin ononin kan ilaan onombu.

¹⁶ Anutunon Taituswaa uuta sololoo onjoon nii kaña majakaka moma ilaan onomambajaan kaparan koma laligoja. Kawaa onjo “Anutu dangisen!” jejen. ¹⁷ Niinon Taitus onoonon kawaatiwaajon qisin uuta kuuwe wana meleen. Iikayadeen qaagoto, anjo onjo ilaan onomambajaan moma koposongon iyanaa siina otaan nonomesaon Korint onoonon kamambajaan jero. ¹⁸ Nononon uumeleen alanana mon wasinin iwo kawaota. Kokanon Oligaa Buña jen seinkejiwaajon ii uumeleen kanageso so mepeseen munkeju.

¹⁹ Iwaa qaa toroqen kokaen jemaña: Masedonia uumeleen kanageso yononon ii mweengogi nanjonango nandun ii men nonowo motoon kana kemonja. Nononon Pon iyanaa qabunayanon seiwaatiwaajon moma nandun somata ii saanon galen koma Judia prowinsnon kema onjombonja. Ala ilailaa onjombombaa uukalenana kaen asuganon qendeema onjombonja.

²⁰ Kaen ama nanjonango nandun somata ii tiliqili anji soowabotiwaajon saanon galen koma sororogowonja. Monon silinana iikawaajon jen nonombabotiwaajon

* 8:15: Eks 16.18

moma kaparan koma nanjon. ²¹ *Qaa kawaa kania ii kokaen: Nononon sili Pombaa jaanon dindina kolooji, ii qetetanowombotiwaajon galen men aonkejon. Iikayadeen qaagoto, sili ejemba jaagianon sokonji, ii kaanagadeen ambombaajon moma kaparan komakejon.

²² Yorowo uumeleen alanana mon ii kaanagadeen wasinin kawaa. Ii kamba mamaga angotete men mun tania kokaen iinin: Iinon kamba kamba Pombaa gawon memambaajon geregere amakeja. Kamba kokaamba on tosaana ala ilailaa onombombaajon mojuti, iikaen moma laarin ononjiwaajon mono onoonon kan ilaan onomambaajon moma uuwaawaa somata momakeja.

²³ Niinon Taitus kokaembaajon meweengowe: Iinon noo ala ilailaana ano gawon meme nehana kolooja. Uumeleen kanagesoya kanagesoya yononon alawoinana woi ii meweengon orongi jotamemegia koloojao. Kraistwaa qabunayanon mono yoroojon ama somariinkeja. ²⁴ Kawaaajon eja karoon kawuti, ii mono uugianon jopagon onoma kaniagia kaen ii qendeengi iibuya. Kaen ambuti een, nononon siligiaajon selegia mepeseeni, qaa iikawaa honanon mono asuganon kolooro iigi uumeleen kanageso mamagayanon mobuya. Kian.

9

Mono uumeleen alaurugia ilaan onombu.

¹ Anutuwaaw ejemba soraaya ala ilailaa monen onombutiwaajon oomambaajon mo-jento, on qaa ii modaborojutiwaajon qaa mombo jemambaajon mende amamaajen.

² Ono ala ilailaa ambombaa uusiingia eja. Niinon ii moma iikawaajon onoo selegia men uma Masedonia uumeleen kanageso yonoo jaanon mepeseen onoma kokaen jewe, “Korint ano Akaia uumeleen alaurunana tosonianon mono gbani emugendeen kanain Judia ala ilailaa ama onombombaajon jojorin laligoju.” Kaen jewe onoo uugeregiaajon mogi qaa iikanon mono uugia kuuro. Kawaaajon kanageso hona yonoo uugia waaro ala ilailaa ambombaajon afaangogi.

³ Onoangiaa siin koloon onono mojuto, kilen nehanuruna karoon koi wasin ononjen. “Korint yononon monen men kululuuwombaajon jojorin laligoju,” kaen jen qaa iikawaajon onoo selegia mepeseewe. Qaa iikanon omaya kolooro mamaganon mobuboto, qaagia otaan monen onanon angi ozon esunon raro kuuyanon kan injiibutiwaajon mojen.

⁴ Qaa iikanon omaya kolooro monengianon mawosusunon mende raro een laligogi Masedonia nehanuruna tosonianon niwo kan kan mokolon onombuyagati een, niinon mono onoojon ama gamu mokoloomambo. Ten kombutiwaajon moma laarin onoma laligowe hona mende koloonagati een, on mono kaanjadeen qaagia omayaajon ama gamu mokoloowubo.

⁵ Kawaaajon uumeleen alaurunana karoon ii uu kuun onomambaajon mobe sokono kokaen injowe, “Ono mono waladeen Korint yonoonon kema nangonango nandun somata ambutiwaa qaa somongogiti, aren ii otaan andaborowutiwaajon mono uukuuku men onombu. Kaen angi ala ilailaa nandungia ii kikuyawo otoko qaganon qaagoto, mono loloogendeen afaangon mamaga ambu. Ii mindirigi ziozwaa ozon esunon raro kan saanon mewona.” Kaen jewe.

Kota afaangon mamaga qosoma kororoowu.

⁶ Qaa koi mono romonon laligowu: Nene kota afaanagadeen qosoma kororooji, iinon mono hona kaanagadeen afaanagadeen mewaa. Nene kota mamaga qosoma kororooji, iinon mono hona kaanagadeen mamaga mewaa. Kawaaajon mamaga angi Anutunon kitianon mamaga onombaa. ⁷ Ono ana ana nandungia mono uugianon

* 8:21: Gba 3.4

somonngogitiwaa so amakebu. Korisoronon afaangon mojoqojoron ejemba kalen ononjuti, Anutunon ii jopagon onomakeja. Kawaaon nandungia mononon kuun ononjiwaaon ama uuwoi qaganon mende ambu. Ii kikuwo mende ambu.

⁸ Uuafaan qaganon kotingia mamaga angi Anutunon mono kotiin kalenmoriaña kuuya men sein onomakebaa. Kaen onono laaligo kuuya kanon iwoiwaajon amamaawuti, ii kuuya mono kaman so bunja qen aogi sokoma onomakebaa. Kaen kolooro gawon awaa kania kania ii afaangon megii hona kelemalelen koloowaa. ⁹ *Otokoya qaa nandun somasomata amakejuti, ii Bunja Tere qaa koi oogita ejiwaa so koloou, “Iinon afaangon kalena kalena mendeema ejemba wanaya onomakeja.

Nanamemenja dindinja kikuya qaa kanon mono kaman tetegoya qaa Anutuwaajaanon en ubaa.”

¹⁰ *Anutunon qosomakororo ejawaajon nene kota muro nene kolooro nenkejoni, iinon mono nembanewaa mojoqojoron amakebuti, ii kaanagadeen onomakebaa. Ii onono uugianon lolooro saanon afaangon qaa kota qosoma kororon seigi nanamemen solanja hona kolooro Anutunon ii men somariiro seinkebaa. ¹¹ Kaen angi Anutunon mono laaligo kuuya kanon kotuegon men sein onono qeangonkebu. Kanon saanon afaangon ejemba kaman so gbingbaona qaa kalen mamaga onomakebu. Kaen angi ii men (Jerusalem kema) ononin ejemba mamaganon kotingiaajon ama Anutu mepeseegi hona onoonon koloonkebaa.

¹² Nanonganjo gawon koi menkebuti, iikanon mono Anutuwaaja ejemba soraaya yononon iwoiwaajon memeqemean angi ilaan onomakebaa. Iikayadeen qaagoto, iikawaajon “Anutu dangisen!” qaa ii mamaga jewutiwaajon ama hona onoonon koloonkebaa.

¹³ Kawaa kania ii kokaen: Nanonganjo gawon koi men iikaanja kanon momalaarigaa kania qendeenji ejemba mamaganon ii iima Anutu ten kombutiwaajon mepeseen mun kokaen jewuya, “Korint yononon Kraistwaa Oligaa Bunja ii qaanondeen mende jokolojuto, Poolwaanon qaa ii gbingbaona qaa ten koma afaangon loloogendeen nono ano tosaanja kuuya nonoojon kalen jaasoonjo nonomakeju.”

¹⁴ Kaen jen onoojon qamakooli gawon men iikanon waegia mamaga men onoma kokaen jewuya, “Tiya! Anutunon mono kalenmoriaña kelemalelen Korint onono uujopagaa hona mamaga nonongi.” Kaen jengi Anutuwaaja kalenanon asuganon koloowaa. ¹⁵ Oo anana Anutu kalenaaon ama mono mepeseenkebona. Iwaa kalena Jiisas Kraistnon mono awaa soro koloou. Nanonganjo ambutiwaa qaaya ii kaen kan tegoja.

10

Poolwaa gawombaaon qaa jengi kitia meleeno.

¹ Tosianon onoo batugianon noojon kokaen jenkeju: Jaasewan qen aon geregere mende amakejato, mongen kema kanon mono qaa kotakotagadeen jen nonomakeja. Kaen jenkejuto, Kraistnon kiankomun gumbonjonon nomakeji, niinon mono iikawaa qaganon neeno uugia kokaembaajon kuumaña:

² Tosaanja yononon nonoojon kokaen romonjon jenkeju, “Pool ano iwaa nenauruta yononon balombaa nanamemenja taniga otaan iyanjiaajon romonjon amakeju.” Niinon onoonon kan qaa kaen jenkejuti, ii mono temboma onoma awasankaka nama jen onomambaaon movento, kilen uugia kotakota totoon kuun jen onomambaaon togojen. Kawaaon onjo ejemba noojon qaa kaanja jenkejuti, ii mono uulanawo gema unuwu. Qaagia kaanja ii mindingogi iniibe uunanon mono luae qero batugianon kan bonjon laligomaña.

* 9:9: Ond 112.9 * 9:10: Ais 55.10

³ Onʻanon, nanamemena namonon amakejento, ii kilen neenaajon ama balombaa nanamemen bologa mende otaan manja mende qenkejen. Kaen qaagoto, Anutuwaa kawali galen koloon kereuruta kiropo kuun onoma kanon aren soraaya otaan manja qenkejen. ⁴ Balon ejemba yononon uugia walaga otaan manjawaa iwoiya kuuya iikawo manja qenkejuto, nononon kaen qaago. Manjaqege eja yononon jinkaron jake kiripoya kiripoya simen aenonon memeta ii idon kondeengi kamaankejuto, Anutunon tiwo suman qaita mon usunawo ii nonono inaan nonono iikanon mono kere yonoo qaa arengia powowon kotiga ii kuun qewagonin kamaankeju.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yononon Anutuwaa kania moma kotowubotiwaajon ama onʻongiaa selegia menj uma momogia dindina kojangiro lalabubu laligojuto, nononon iyonoo roromonʻgo arengia doogoya kiripoyawo ii kuuya qewagon kondeenin kamaankeju. Ejembanon qaa momogia bologa ii menagon somonʻgowutiwaajon kana qendeema ononin saanon qaagia kuuya Kraist tenj koma munkebonatiwaa so romonʻgonkebu.

⁶ Kaen romonʻgon Korint ononon wala Kraistwaa qaa kuuya tenj koma aposol gawona nangowutiwaajon mambonjon. Ononon uugia mombo kaen meleenjigo nononon mono qaa qootogo ejemba yonoo qaagia kuuya gosin jenj tegon irona meleema onombombaaajon jojorin laligojon. Kian.

⁷ Ono iwoi kuuya mono selewaajonadeen mende iima gosiwu. Batugianon nanamemen soonkeji, iikawaa kaniaa hona ii mono romonʻgowu. Tosianon batugianon nii menj kamaan nooma iyangio Kraistwaa jotamemeuruta koloojutiwaajon uuwoi mende ama moma kotijuti een, iyononon mono toroqen noojon kaanʻagadeen kokaen romonʻgowu: Yononon Kraistwaa bunja koloojuti, niinon mono kaanʻagadeen Kraistwaa bunja koloojen.

⁸ Pononon kokaembaajon ku-usun nono: Ono menj kamaan onʻoomambaaajon qaagoto, mono uugia meagowe kotiiwutiwaajon ama laligojen. Kawaaajon ku-usun iikawaajon awelegon konain kaana selen menj uma terereewenagati een, ii kilen mono gamu mon mende mokoloowenaga. ⁹ Tereya tereya onʻ ambe weenʻgon ku-usunaajon toogia mobubo. Iikawaa toroko mobutiwaajon mende mojen. Kawaaajon qaa ii kaman kokaamba mende toroqen jemaʻna. Kian.

¹⁰ Tosianon qaa kokaen jenkeju: Poolnon tereya kanon qaa lombotawo onʻ uunana onʻanon kuunkejato, batunananon nano iinin eja loota kolooja ano qaaya jero monin piapiaya kolooja. ¹¹ Niinon qaa iikawaa kitia kokaen jemaʻna: Qaagia omaya mono mesaowu. Noo kaniaanaajon mono kokaen romonʻgowu: Nii monʻgenj kema terenon qaana kotiga onʻkejenj, iikawaa so mono batugianon laligon kaanʻagadeen kotakota mindinʻgon onʻomaʻna.

¹² Umbuqumbulin yononon iyangia jenj qeangon aonkejuto, onʻanon nii nuugun aposol qabunʻagiawo koloowuyagati een, niinon mono gamuna mobenaga. Kaen kolooro neena ano yonoo nanamemenjia leele ama iima gosimambaaajon qetetanʻgon kokodundun ambenagato, yononon mono momogia toroga otaan iyangiaa aingiaa so uugia kedayama gosinkeju. Nanamemenjia kaen lanj gosin “Pool uugujon,” jenj uuqeeangomakeju. Qaa omaya kaen jenj uugia qaa kolooju. Anutuwaa kedanon gosin nongin saanon unuugun laligojen.

¹³ Anutunon gawon memewaa jawoya ama nonoti, ii mende uugun selenamamaga mepeseemambaaajon mende mojen. Anutunon gawon meme arenʻna amano nono menkejenj, iikawaa so mono onʻoo batugianon kaanʻagadeen gawon menkejenj ano iikawaa honaajonadeen selenamepeseenkejenj.

¹⁴ Tosianon qaa kokaen jenj soonkeju, “Poolnon Korint batugianon gawon merotiwaaajon selia mepeseero mende sokonja. Anutunon balon mosoma gawon mewaatiwaa jawo ama muroti, Poolnon ii uugun lansan waleemakeja.” Yononon waladeen gawon

onoo batugianon mende megito, kilen nii men kamaan nooma iyanjiaa selegia qaanondeen mepeseenjeju. Niinon Kraistwaa Oligaa Buna jen sein kema laligon wala Korint onoonon kan uuwaa gawon mewe. Wala mende kawenagati een, umbuqumbulin boi yononon noo qaana kaen jegi sokono niinon neenaa kania jeman jen jen soowenaga.

¹⁵ Anutunon balon mosoma gawon memewaa jawo ama ononoti, iyononon jawogia ii waleema onoo batugianon kan uuwaa gawon menkeju. Neeno jawona mende waleema tosaan yonoo batugianon gawon mewetiwaajon selena mepeseenjejen. Boi tosianon uuwaa gawon men laligogiti, iikawaajon selena mende mepeseenjejen. Onoo batugianon wala kanain gawon mewetiwaajon kaen ambe saanon sokonja. Anutuwaa arena otaan batugianon gawon men laligonin momalaarigianon toroqen somariiro nangon nonombutiwaajon mamboma jejeromonromon anjen.

¹⁶ Nangon nonongi saanon goman goman Korint leegenanon Noot waagen ejuti, mono endukanon kaanagadeen kema Oligaa Buna jen asariwonan. Gawonananon kaen somariiro gemagege qaagianon tegowaa. Anutunon tosaan yonoo gawon meme jawogia ama onono meg hona kolodabororoti, iikawaajon neenaa selena mepeseemambaajon mende mojen.

¹⁷ *Kaen qaagoto, Buna qaa koi otaan amambaajon mojen, “Monon selia mepeseemambaajon moji, iinon mono Pombaa gawombaa honaajon ama selia mepeseero sokombaa.” ¹⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Iyanjia jen qeangon aonkejuti, iyononon Anutuwaa jaanon mende sokonjuto, Ponon moroga jen qeangon mubaati, iinon mono angotetenon kotiin nambaa. Kian.

11

Aposol takapolakaya yononon tiligon onjombubo.

¹ Niinon uuna qaa tanijan qaa boron mon jen selena men ube iikawaajon mono mende moma bimoowu. Ii kilen nii gema mende nuwuyati, ii mojen. ² Niinon onjo eja motoonggo Kraist iwaa buna koloogi emba saran jumuna soraaya kaana onjombe iinondeen unuambaatiwaa qaaya jen somongowe. Kawaajon Anutunon onjoojon ama uutanon motoqoto moma uugereya waamakeji, niinon mono iikawaa so tosianon qaanon tutugon onoma kele qen horon onongi boliwubutiwaajon majakaka momakejen.

³ *Kokaembaajon majakaka momakejen: Mokolenon osonkakale ano Iiwnon (Eewanon) boliroti, iikawaa so umbuqumbulin yononon kaen me kaen jen tiligon onjoojon uugianon menjerejgoro jinjaun ambubo.

⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Tosianon kan Jiisas jen asarinini, ii qaagoto, Jiisas morota mombaa kania jen sein laligogi ononon yonoojon mende mogi bimoonkeja. Un Toroya buna qen aogiti, ii qaagoto, ome monon tosaan onoo uugianon kemero melokanjin laligon iikawaajon kilen konjilin mende moju. Oligaa Buna moma anjon kongiti, ii qaagoto, qaa tania ana so mon qatagadeen Oligaa Buna qama lan jegi tosianon ii afaanagadeen moma anjon komakeju. Kaen koloonkejiwaajon ononon kilen majakaka mon mende momakeju. Ii mende sokonja.

⁵ Kawaajon majakaka momakejento, nanamemena kaen me kaen gosigi niinon kamaanqeqeta mende koloojen. Tosianon aposol qa men umbuqumbulin lan amakejuti, niinon mono iyonoo newo baagianon qaago totoon laligojen. ⁶ Qaa nomakejutiwaa kitia ii kokaen jejen: Qaa awaga jejetaa tania ii saanon mende mojento, Buna qaawaa kania ii mono moma sororogojen. Ii kambaana kambaana pondan asuganon inisaambe moma yagoju.

* **10:17:** Jer 9.24 * **11:3:** Jen 3.1-5, 13

⁷ Onjo metaama onjomambaajon moma neena menj kamaan aonj laaligona nangomambaajon gawonj menj laligowe. Kawaajon Anutuwaanonj Oligaa Buna ii onjojon sewana qaa een jenj asarinj onjoma laligowe. Kaenj ama laligowetiwaajon tosianonj noojonj uuduuduu qaa kokaenj jenkeju, “Poolnonj kana uugunj singisonjo amakeja.” ⁸ Uumeleenj kanageso tosianonj gawonj mende mewe kilenj nandungia een nongji mewe nangonj nono onjo een welenj qenj onjoma laligowe. Tosianonj iikawaajon kokaenj jenkeju, “Poolnonj yongoro meme sili kaanja ama onjoma laligoja. Kawaajon iinonj aposol mende koloojato, anjaa gawonja menkeja.” Noojonj kaenj jenj soonkeju.

⁹ *Onjowo laligonj iwoiwaajon amamaanj memeqemearj menj iikanonj onjoononga monj mende kuunj menj bimoonj munj nene iwoiya mende menj laligowe. Kaenj qaagoto, uumeleenj alauruna Masedonia prowinsnonja kanj iwoiwaajon amamaaweti, ii iima asarinj monej nongji sokono. Nanamemena kuuya kanonj menj bimoonj onjomambotiwaajon moma galenj menj aonj laligoweta mombo toroqenj kaenj laligomanja.

¹⁰ Menj bimoonj onjomambotiwaajon qaana iikawaajonj mono neenaa selena menj uma laligojenj. Monjonj qaana ii Akaia prowinsgiaa gomanja gomanja kuuya kanonj qewagomambaajon amamaawaa. Kraistwaa qaa honjanonj mono nemunj koma nono qaa kaenj somonjonj jenj nanjenj. ¹¹ Ii naambaajonj? Ii onjo mende jopagonj onjombenaga, iikawaajonj me? Mono onjanonj jopagonj onjmakejenj, ii Anutunonj moja.

¹² Aposol sosonjae kaanja koloonkejuti, iyonononj nonowo “Ororonj koloowombaa gawonj tania iikayadeenj menkejonj,” kaenj jewombaaajonj moju. Kawaajonj kokaenj kuunj onjoma jenkeju, “Poolwaa tani kaanja gawonj menkejonj, iikawaajonj mono Pool kaanja nangonj nonombu.” Gawongiaajonj selegia mepeseewombaaajonj moma iikawaa kania monjamakejuto, ii saanonj mende mokoloowu. Niinonj ii kaanja mende koloojenj. Kawaajonj menj bimoonj onjomambotiwaajonj mono neena galenj menj aonj laligonjkejena mombo toroqenj iikaanja laligomanja.

¹³ Yonononj aposol honja qaagoto, aposol takapolakaya ano gawonj meme ejemba osonkakalegiawo kolooju. Kraistwaa aposol nonoo tanitani koloonj qendeema aonj gawonj lanj menkeju. ¹⁴ Satan anjo asasagaa gajoba tani kaanja qendeema aonj gawonj lanj menkeja. Kawaajonj umbuqumbulinj yonononj kaenj koloogitiwaajonj mende walingonjkebonja.

¹⁵ Kawaajonj Satambaa welenqeqe ejembauruta yonononj ejemba welenjgia qewombaa tanitani ama Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja koloowutiwaajonj jenj soonj qendeema aonjkeju. Gawonj kaanj lanj menkejutiwaajonj nono mende aarunj walingonjkejonj. Selememe kaenj amakejuto, kambanj tetegoyanonj Anutunonj tawagia nanamemengiaa so meleema onjombaa. Kianj.

Poolnonj aposol gawonj menj siimbobolo mamaga moro.

¹⁶ Qaana mombo kokaenj jemanja: Onjoononga tosianonj noojonj “Uuta qaaga laligoja,” kaenj jenj romongowuyaga. Kaenj romongowuyagati eenj, nii eja uuta qaa kaanja mono koma horonj nombu. Kaenj anji saanonj ii kaanja neenaa selena menj uma batugianonj laligomanja. ¹⁷ Awasanjkaka somata moma selena menj uma qaana jejenj, ii Pombaa momononj mende otaanj jejento, qaa ii eja uuta qaanonj jewageenj jejenj.

¹⁸ Ejemba mamaganonj batugianonj balombaa nanamemenj bologa otaanj selegia menj umakejuti, iikawaajonj niinonj kaanjadeenj ama qaana iikawaa so jejenj. ¹⁹ Onjoangio “Momo ejemba uuta koloojonj,” jejutiwaajonj onjononj ejemba uugia qaa yonjojonj mogi mende bimoonjkeja.

²⁰ Onjononj honja toontoonj kokaenj kolooju: Ejemba koi kaanja yonjojonj mogi uugianonj mende bimoonjkeja: Monjonj unjuama somonjgoro welenqeqeuruta kamaanqeqeta kolooju. Monjonj tutugonj onjoma nenegia nedaboronjkeja. Monjonj

* 11:9: Fil 4.15-18

jen kelekele ama onono iwaa bunja koloaju. Mononon iyanjaa selia menj uma qaa tokoronkota jen urungia qetaalinkeja.

²¹ Ii kaanja horonj ureenj ama onomambaajonj mono looloria koloonj laligowe. Bonjona ama onombetiwaajonj “Kee momo meraga koloaja,” jen noojonj kaenj romongoju me qaago? Qaa kaenj jen iikanonj saanonj gamu qenj nombutiwaa so koloaja me? Qaa jemanjati, ii eja uuta qaanonj jewageenj jemaņa. Umbuqumbulinj yonononj gawonj menkejutiwaajonj selegia menj uma gamugia mende mojuti eenj, niinonj mono kaanagadeenj gawonaajonj ama selena menj umambaajonj kotiinkejenj.

²² Yonononj qaa kokaenj jen selegia menj umakeju, “Nono Juuda ejemba koloonj Hibruu qaa jenkejonj.” Kaenj jenkejuto, niigago mono kaanjadeenj koloojenj. “Israel ejemba koloojonj,” jenkejuto, niigago mono kaanjadeenj koloojenj. “Aabrahambaa esa ambouruta koloojonj,” jenkejuto, niigago mono kaanjadeenj koloojenj.

²³ *Qaa monj ii eja uuta qaanonj jewageenj jemaņa, “Yonononj Kraistwaa gawonja menkejonj,” jenkejuto, niinonj ii mono ii haamo ama unjuugunj menkejenj. Niinonj mono ejemba ii unjuugunj gawonj kotiinj menj laligowe. Kraistwaa gawombaajonj ama kapuare mirinonj noonji kanonj ii unjuugunj kambanj mamaga rabe. Ooli waayawononj geriawo geriawo nunj laligogi. Kambanja kambanja lombo mokoloonj komumambaajonj ama laligowe.

²⁴ *Juuda jigo galej tosianonj jegi arawambu nonj nugi indenja 39 kolooro siim-boboloya moma laligowe. Kaenj ama nonji arenja 5 kolooro. ²⁵ *Room gawman yonononj jegi oporondaayanonj nugi indinja karoonj kolooro. Somaņa motoonjgo jamononj nugi komumambaajonj ambe. Wanjo somatanonj laligowe kowe toronjanonj kuunj qagonj janjgoro indinja karoonj kolooro. Kambanj monononj wanjo janjgoro kowenonj kemenj weenj motoonjgo ano gomantiinja monj kowe qaganonj lanj laligowe.

²⁶ *Kambanja kambanja kana kema kanj laligowe. Apu somasomata mamaga kotonj iikanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaajonj ama laligowe. Kikekasililinj ejemba yonoojonj ama koomuwaa toroko moma laligowe. Juuda kanagesouruna yonoojonj ama lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Waba kantri yonoojonj ama lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Taonja taonja kanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Duuyaa gomaņa gomaņa kanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Kowe kotonj kema kanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Alauruna takapolakagiawo yonononj nugi komumambotiwaajonj wosona (ba kukuuna) kouma gojono laligowe.

²⁷ Laaligona nanjomambaajonj gawonj kotiinj menj laligowe. Gaonj gbili mamaga laligowe. Gawonj mamaga mewetiwaajonj nenewaa kambana mende ero nene apuwaa komunj laligowe. Nene qaono kambanj mamaga bodi laligowe. Opo malekuwaajonj amamaanj totongja arinj laligowe. ²⁸ Iikayadeenj qaagoto, toroqenj kokaenj moma laligowe: Uumeleenj kanagesoya kanagesoya kuuya yonononj majakaka qaagia nijogi uunanonj mono kambanj so moma bimoonj laligowe.

²⁹ Momalaari alauruna daenj yonononj sologonj loorijuti eenj, niinonj mono kaanjadeenj ii mobe bimooro uuna loorinkeja. Monononj kongoro ano uumeleenj alananonj singisonjgo anji, singisonjgo iikawaa gerianonj mono noo uuna kaanagadeenj nooro tembomakejenj.

³⁰ Onononj sele menj-uu qaagadeenj mobombaa siinja momakeju. Kawaajonj niinonj selena menj ubenagatiwaa so koloowenagati eenj, nii selenaa iwoiwaajonj qaagoto, mono uunaa iwoiwaajonj kamaanqeeta koloowe esunja kamaankejiwaajonj ama selena menj ubenaga. ³¹ Anutu Ponj Jiisaswaa Maņa kambanj so mepeseeninj tetegoya

* 11:23: Apo 16.23 * 11:24: Dut 25.3 * 11:25: Apo 16.22; 14.19 * 11:26: Apo 9.23; 14.15

qaa akadamuyawo laligon ubaati, iinon mono noo kaniaa moro qaa qolonmolongoya qaagoto, qaa hona toon ii jejen.

³² *Damaskas sitinon laligowe kin Aretaswaa kiapyanon goondomonuruta noma somonon nombutiwaajon jen koton onono Damaskas ejemba yonoo siti sopa naguyanon emboma olon koma kemambotiwaajon galen men nanngi. ³³ Kaen nanngito, alauruna yononon noma konde uutanon nooma kasanon somonon siti kiropo jengenonnga sosoda angi namonon kamaan koma borianonnga olon koma kawe. Kian.

12

Poolnon jaameleen unj iima isaisaan qaa moro.

¹ Onoo selememe alaurugianon jaameleembaa qaaya qaaya jenkejuti, iikawaajon niinon kaanagadeen selena mepeseen jaameleembaa qaana jema. Qaa ii saanon mende ilaan onombaato, kilen qaa toroqen jaameleen unjaya unjaya ii Ponon qaagia nisaano mobeti, iikawaa sunduya jema. ² Eja mon moma mube Kraistwo qokotaan laligoja. Unj Toroyanon ii wano namowaa koosu haamo jawoya uugun uma sengelao jawoya uugun uma Anutu iyanaa Siwe goman uutanon eu uro. Kamban iikanonadeen gbani 14 tegoro laligojon. Seliawo me selia qaa unj kokoosoyagadeen uroti, ii mende mojen. Anutunon ii moja.

³⁻⁴ Unj Toroyanon eja ii wano Anutuwa oyanboyan gomanon uro qaa qaita mon jegi moro. Balon eja niinon qaa ii jemambaajon songo eja ano qaa ii balon ejemba ananaa qaanananon jewombaa so qaago. Seliawo me selia qaa uroti, ii Anutunon moja. Niinon ii mende mojento, iwaa sunduya mojen.

⁵ Niinon eja iwaanon iwoi kolooroti, iikawaajon selena men umanatiwaa so koloijen. Neenaajon ii kolooroto, kilen iikawaajon ama neena selena mende mepeseenkejen. Kawaajon qaagoto, esunkamakamaa koloijenwaajon kaen amakejen.

⁶ Neenaajon selena kaanagadeen men umambaajon mobenagati een, qaana mono qaa honaa so jewenaga. Kaen qaa omaya jeje ejaga mende koloowenagato, ii kokaembaajon kolatin aonkejen: Kuuya ononon jaameleen ii iibetiwaajon qaa dindina uugun noojon mogi uuta kooloomambo. Nanamemena ambe iigi qaa jewe mogiti, mono iikawaa sogadeen gosin nombutiwaajon mojen.

⁷ Nisanisaa qaa uuta mobe qaa tosaan uugunkeji, iikawaajon awelegon aomambotiwaajon Anutunon iwoi jetawo noo sele busunanon ano sosoro somambaa so nunkeja. Satambaa gajobanon siimbobolo ii nono momakejen. ⁸ Kawaajon Ponon ii sele busunanon itagowaatiwaajon qama kooliwe indina karon kolooro.

⁹ Kaen qama kooliweto, qaa kokaen nijoro, "Qaago. Esunkamakamaa koloona noo kusunanon mono afaanon uuga saa qero akadamugawo koloonkebaa. Kawaajon noo kalenmorianana mono bunj qen aona sokombaa." Qaa ii nijon Kraistwaa ku-usunanon qananon ubaatiwaajon momakejen. Kawaajon esunkamakamaa koloonkejenwaajon selena mepeseenkejen. Lombo ii qaombaatiwaajon mende toroqen qama koolinkejen.

¹⁰ Kraistnon nii esunkamakamaa koloonkejen, kamban iikanon esun nono kotiin namakejen. Kawaajon esunkamakamaa koloijenwaajon kilen mobe sokono kiku mende amakejen. Tosianon uuqeqe qaa tokoronkota jen nonngi mobe sokoma nonja. Kraistwaaajon ama kakasililin sisiwerowero ama nonngi konajilin moma kanon kilen uubonjon mokoloonkejen. Kian.

Poolnon Korint yonoojon majakaka moro?

¹¹ Selena men uma eja uuta qaa tanijaan koloijen. Dingowutiwaajon ama kana morota mon mende mokolon noojon mogi ubaatiwaajon ii jejen. Onanon, Anutunon mende ilaan nonagati een, neeno mono iwoi mon mende ambe gemaqeqe qaagianon

* 11:32: Apo 9.23-25

honja koloona. Honja koloonaagato, nanamemena kaen me kaen gosijenji, mono kamaanqeqeta mende koloojen. Tosianon aposol qabunqagiawowaa qa menj umbuqum-bulin lan laligojuti, niinon mono iyonoo newo baagianon mende totoon laligojen.

¹² Onoo batugianon gawon menj lombo mamaga moma mokosinon laligoweti, iikanon Anutuwa ku-usunanon sololon nono angoletto aiwese kania kania asugiro. Nanamemen iikanon aposol koloojeniwaa kania qendeema ononota iigi.

¹³ Ono ilaan onombe ano uumeleen kanageso tosaanja ii onowo ororon ama onombe. Tosaanja onombe waagita onono nomaen onomesaowe een laligowuyaga? Onanon, nanon nombutiwaa lombota ii onoo qagianon mende ambe. Aposol takapolakagiawo yononon lombo ii onoo qagianon amakejuto, niinon ii tosaanja yonoo qagianon ambe bosimakeju. Nanon nombutiwaajon mende kuun onoma iikanon koposo ama onombe me? Kawaajon “Poolnon koposo ejaga koloaja,” jewuyaga, mono qinjina ii mesaowutiwaajon qisin ononjen.

¹⁴ Mobu, kaman kokaamba mombo onoonon kamambaajon joriwe indina karoon koloowaa. Kan gawona nangowutiwaa lombota ii dunanon mombo onoo qagianon mende amana. Ii qaago. Onoangia esuhinagiaajon mende koposononkejento, onoangio noo siin mobutiwaajon mojen. Merabora yononon nemunmanjurugia nanon esuhina menj kululuun onombutiwaa so mende koloojuto, nemunman yononon ii meraboraurugia yonoonon menj kululuugi sokombaa. Iikawaa so uuwaa gawon baagen niinon manja koloojen. Kawaajon uunon baagen ilaan onomambaajon mojen.

¹⁵ Kawaajon ononon qeangowutiwaajon iwoina kuuya ii korisoro qaganon togon onombe onoo bunja koloowaatiwaajon mojen. Neena laaligona kaanideen qeangowutiwaajon qeemambaajon mojen Kaen hononja qaa jopagon onombe uu-japananon somariinkejato, onoo ukalengianon mono kilen naambaajon waziinkeja?

¹⁶ Onanon, nanon nombutiwaa lombota ii onoo qagianon mende ambe. Noo tuarenjenurunanon qaa iikawaajon uumotoonngo anjuto, tosanon kokaen jewuyaga, “Pool ii momo eja koloojiwaajon tiliqili ama uugia mejanjon kokosiin onoma monengia kaen me kaen horonkeja.” Qaa ii honja qaago! ¹⁷ Ii nomaembaajon jeju? Neauruna wasin onombe onoonon kagiti, iyonoononga monon Pool esuhina mubutiwaajon kuun onono me qaago? Qaago. ¹⁸ Taitus onoonon kawaatiwaajon kuun mun uumeleen ala mon iwo wasiwe kari. Taitusnon nii esuhina nombutiwaajon kuun onono me qaago? Qaago. Unja Toroya motoongonon mono sololon norono gawon nanonganowaa kana motoondeen kema kan laligori. Kian.

Poolnon Anutuwa ku-usun qaganon kawa.

¹⁹ Tere koi weenon iikanon noojon kokaen romonowubo, “Qaa jen muninji, mono iikawaa kitiaga kaparan koma jen kaen ooja.” Oo wombo alauruna, niinon iikawaajon kokaen jema: Niinon Kraistwo qokotaan qaana Anutuwa jaasewanon jen oowe. Gawonana kuuya ii ononon uugia meagon kotikotii mokoloowutiwaajon menkejen.

²⁰ Onoonon kan iibe nanamemengia togonkejenji, ii mombo otaan laligowubo. Kaen mokolon onomambotiwaajon majakaka mojen. Nanamemengia ironja meleema onombe qagianon ubaati, ononon tani amanati, ii togowuya, iikaen mojen. Batugianon nanamemen kokaen ambubotiwaajon toona mojen: Uunon motoqoto moma juma andoruru jewubo. Uuduudu ama yon jewubo. Selenon kuukuu ama aon deema onoangia tuumbaajonadeen romonon laligowubo. Gemaqeqe qaa tokoronkota jen iikanon menj bolin aowubo. Tosaanja yonoo qaagia aasangoyanon jegi dimbonawo kembabo. Jaba-arambaran ama arenja tororo mende otaan onoangia aingianon lan laligowubo.

²¹ Kaen ama laligowuti een, niinon kokaen koloowaatiwaajon majakaka moma kama: Ejemba mamaganon wala singisono ama laligogiti, niinon iyonoonon ukondun ama saambo. Nanamemen jewonawo lan otaan siingia kombomana

mokoloowutiwaajon serowilin ama gamugia moma mende moma bolin aogi. Batugianon kawe uugia mombo mende meleengi injibe Anutunon uuna kuuro mombo uukamakamaa amambo. Kian.

13

Galen meme qaa konoga

¹*Kamban kokaamba onoonon kawe indina karonon koloowaa. “Qaawaa jakeyanon aambaa qaaya kuuya ii ejemba woi me karononon nanjon jegi kotiinjeja.” ² Niinon Buna qaa iikawaa so anjen. Onoo batugianon laligowe indina woi kolooro kamban iikanon galen meme qaa onombe. Qaa ii kamban kokaamba mombo qen gbilin waladeen jejeni, iikanon tegoja. Kawaajon mombo kamanati, kamban iikanon ejemba singisongo wala angiti me anjuti, ii mende injiima koboomanja. Kilenagiawo onoo mono kuuya mindingon onomanja.

³ Kraistnon esunkamakamaa qaganon mende ama onomakejato, ku-usuna onoo batugianon qendeemakeja. Kraist iikanondeen mono sololon nono aposol koloon qaa jenkejeni, onoo iikawaa kaniaajon uuwoi ama kaparan koma qisin aonkeju. Kawaajon siligiaa so mono qaa jen onoma mindingon onomanja.

⁴ Kraist maripoonon qegi komuroti, kamban iikanon esunkamakamaa tani laligoroto, kilen Anutuwa ku-usunanon nemun koma muro kotiin laligoja. Niinon kaanjadeen iwo qokotaan neena esunkamakamaa koloon laligojento, Anutuwa ku-usunanon mono nemun koma nono Kraistwaa jeta ten koma mindingon onomambaajon kotiin laligojen.

Mono onoangia gosin aon uugia meleembu.

⁵ Mono onoangia tororo gosin aowu. Uugia meleema onanon Kraist moma laariju me qaago, iikawaajon mono angotetenon ama gosin aowu. Kraist Jiisaswaa Unayanon uugianon kotiin laligoji, ii moma kotoju me qaago? Uugianon mende laligoji een, onoo mono angotete iikanon kamaan unuro Kraistwaa buna mende kolooju. ⁶ Niinon onoonon aposol hona koloojen me qaago, onoo kaen gosin nongi angotete iikanon mende kamaan nuwaa, iikaen mojen. Onoo noo kaniaa kaen asuganon iima moma kotowutiwaajon jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon mindingon onombe onanon sokombaa.

⁷ Qaa kuuya onoo koujeni, ii angii soowabotiwaajon Anutu qama koolijon. Qaa mon jen soon laligogi kan mindingon onombe tuarenjenurunanon mono aposol ku-usuna onanon iima asariwuya. Kaen koloowaatiwaajon mende qama koolijen. Onoo mende mindingon onomanatiwaa so niibubotiwaajon mende qama koolijento, ononon uugia dindina meleembutiwaajon qama koolijen. Uugia onanon meleembuti een, niinon mende mindingon onombe tuarenjenurunanon noojon toroqen “Eja looloriaga!” jen mobuyagato, ii kilen.

⁸ Nono qaa hona qotogon mon utegowombaajon amamaawonjato, qaa honanon seiwaatiwaajon saanon nambona. ⁹ Niinon ku-usuna mende qendeema esunkamakamaa tani laligowe ononon kotiin nambuti, kamban iikaananon mono korisoro amakebona. Uumeleembaa akadamugia kuuya mokolon kotiin nambutiwaajon nononon Anutu qama koolin munkejon. ¹⁰ Pononon onoo men kamaan onomambaajon qaagoto, uugia meagowe kotiiwutiwaajon moma ku-usuna ii nono. Ku-usun iikawaa qaganon nama onoonon kamanati, kamban iikanon geriawo ama onomambotiwaajon mono qaa koi koriganon laligon onoojon tere koi oojen. Onoangio mindingon aowuti een, mono bonjona ama onomanja. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

* 13:1: Dut 17.6; 19.15

¹¹ Oo uumeleen alauruna, qaana jen tegon qambanmamban kokaen ononjen: Mono aisoon laligowu. Kaniagia sooroti, ii mono kuuya mindingodaborowu. Uukuukuu qaa ononjeni, ii mono bunja qen aon ten kombu. Qaa jeweti, iikanon mono uumotoon ama luaenon laligowu. Kaen анги Anutu jopagon aowutiwaajon inaan nonoma luae qen nonombaati, iinon mono onowo laligowa.

¹² Ono uumeleen alaurugia yonowo mono jolongia jen angon aon kana soraaya otaan buugia kiton nen aon laligowu. Anutuwaa ejemba soraaya kuuya koi laligojuti, iyononon yeizozogia анги onoonon kaja.

¹³ Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmoriana onono Anutuwaa uujopayanon nemun koma onono Unja Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu. Kian.

Galesia Tere Poolnoŋ Galesia yoŋoo Tere ano. Jeŋ-asa-asari

Poolnoŋ Buŋa Tere koi Galesia prowinswaa uumeleen kanageso yoŋooŋoŋ ooro. Galesia prowins ii Eisia Maino (Turkey) uutanonŋ Room yoŋononŋ jeŋ kotonŋ onŋonŋ baagianonŋ laligogi.

Aposol yoŋononŋ Anutuwaa Buŋa qaa jeŋ seigi wala Juuda tosaanŋ ano kanagen waba kantri tosonianŋ kaanagadeenŋ uugia meleenŋi. Kambanŋ iikanonŋ Juuda yoŋononŋ kaparanŋ koma qaa woi kokaenŋ jegi bimooro:

1) “Waba kantri yoŋononŋ Mooseswaanonŋ Kana qaawaa so Anutuwaa aiweseya selegianonŋ mende kotowuti eenŋ, iyoŋononŋ mono uumeleenŋ kanageso honŋa mende koloowuya.” Anutunonŋ ejemba iyaŋaŋonŋ meween-gonŋ onŋonoti, iyoŋoo aiweseya ii sele kooto. Jen 17.10–12. Poolnoŋ ii moma “Qaa ii honŋa qaago!” jeŋ kokaenŋ jeŋ kotonŋ onŋono, “Waba kantri yoŋononŋ Jiisas moma laarigi Anutunonŋ momalaarigia iikawaajonŋ ama qaagia jeŋ tegoro solananinŋ uumeleenŋ tuunŋ honŋa koloowuya.”

2) Boi takapolakaya yoŋononŋ Poolnoŋ Uŋa Toroyaa ku-usunŋonŋ gawonŋ meroti, ii menŋ kamaanŋ ama kokaenŋ jegi, “Pool ii aposol honŋa mende koloojiwaaŋonŋ ama qaaya mende mobu.” Kaenŋ jegito, Poolnoŋ kotiinŋ jero, “Niinonŋ Jiisaswaa Oligaa Buŋa jeje ejaga koloowe Anutunonŋ metogonŋ kuunŋ nono aposol honŋaga laligojenŋ.” Kaenŋ jeŋ Galesia yoŋoo uumeleenŋ tuunŋa tuunŋa nanamemembaa qambanŋmambanŋ qaa ooro. Unana meleembonŋati eenŋ, mono afaanŋonŋ Kraist jopagonŋ gawonŋa meninŋ honŋa koloowaa.

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-10

Pool nii aposol honŋa koloojenŋ 1.11–2.21

Anutu kalenŋmoriaŋaa Buŋa qaa 3.1–4.31

Nononanaa aiŋnanaa songoya 5.1–6.10

Terewaa qaa kota waŋa 6.11-18

¹ Pool niinonŋ qaa aminŋ mobombaajonŋ Galesia uumeleenŋ kanageso onŋooŋonŋ tere koi oojenŋ. Wasiwasi eja koloojeniwaa kania ii kokaenŋ: Ejembanonŋ aposol gawombaajonŋ mende kuunŋ nonŋi menŋ laligojenŋ. Balonŋ eja moŋonŋonŋ mende wasinŋ nonoto, Jiisas Kraist ano Manŋ Anutu ii koomunonŋga menŋ gbiliroti, iyorononŋ mono arenŋonŋ aposol gawonŋ noni menŋ nanjenŋ. ² Neŋauruna kuuya niwo nanjuti, iyoŋononŋ nii kotinŋonŋonŋ nonŋi tere koi ambe Galesia prowinsnonŋ uumeleenŋ kanageso tuunŋa tuunŋa onŋoononŋ kaja.

³ Anutu Manŋnana ano Ponŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono kalenŋmoriaŋ onŋoni luaenonŋ laligowu.

⁴ Jiisasnonŋ ananaa Anutu ano Manŋ iwaa je buuta otaanŋ ananaa singisonŋgonanaajonŋ ama laaligoya qeleeno qegi. Kambanŋ kokaamba namowaa kambanŋ bologanonŋ laligonŋkejonŋi, iinonŋ mono kokainonŋga hamo qenŋ metogonŋ nonombaatiwaaŋonŋ ama komuro. ⁵ Kawaajonŋ Anutu waa qabunŋaya kambanŋa kambanŋa mepeseeninŋ tetegoya qaa akadamuyawo enŋ enŋ ubaa. Qaa ii onŋanonŋ.

Oligaa Buŋa ii mende jeŋ soonŋ modoqodowagowu.

⁶ Niinonŋ onŋoo kanagiaaajonŋ ama aaruwe jaa kona luguja. Anutunonŋ Kraistwaa kalenŋmoriaŋa buŋa qenŋ aowutiwaaajonŋ onŋoono iwo laligogito, niinonŋ onŋomesaowe tosonianŋ kanŋ Oligaa Buŋa morota jegi kambanŋ mende koriro eleema qaa doogoya kanonŋ qokotaanŋ enkalolonŋ laligoju. Kawaajonŋ mono aarunŋ tililingojenŋ. ⁷ Qaagia ii Oligaa Buŋa honŋa mende totoonŋ koloojato, ejemba tosonianŋ Kraistwaa Oligaa Buŋa ii

enkalolon menj meegeeran angji dogoja. Kaen kolooro lan liligon ejemba kuun ononji uugia sisau kolooro laligoju.

⁸ Ejemba kaanja ii mono yamagen (kozigen)! Nononon Oligaa Bunja jen asarin onoma laligoniji, mononon ii qewagon bunja qaa morota jen asarinagati een, iinon mono Anutuwaa jaanon gere siawaa bunja koloaja. Ii nonoononga mononon me Siwewaa gajoba mononon kamaan jenaga, ii kilen qaa kaanja mono mende totoon ten kombu. Qaa doogoya ii kilen. ⁹ Qaa wala jen laligoniji, iikayadeen mono keteda koi mombo jejen: Ononon Oligaa Bunja anjalij moma angon kondaborogiti, mononon ii qewagon bunja qaa morota jen asarinagi een, Anutunon mono ii qasuaan muro gere sianon kemeba.

¹⁰ Qaa kaen jejenji, ii ejembanon nisosoroogi neeno yonoo jaanon sokomambajaan ama mende jejento, Anutunon niiro iwaa jaanon sokomambajaan ama ii jejen. Niinon balon ejemba uuqeeango moma nombutiwaajan mende totoon kaparan komakejen. Toroqen ejemba kele ama onoma usugowenagati een, niinon mono Kraistwaanon gawon memambajaan amamaawenaga. Kian.

Kraistnon menj letoma nono aposol koloowe.

¹¹ Oo alauruna, Oligaa Bunawaa kania ii kokaen moma yagowu: Bunja qaa jen asarinkejenji, ii balon eja mononon mende uunon junjun qaa jerota eja. ¹² Mononon mon ii mende kuma nono. Ii balon eja mombaanonga mende moma angon kombeto, Jiisas Kraistnon iyanon asugin noma Oligaa Bunaya nisaano moma asariwe noo bunaga kolooro.

¹³ *Ononon noo kania saanon moju. Juuda ejembanon Anutuwaa Kana qaawaajan uugere amakejuti, niinon waladeen iyonoo momogia otaan yonoo so koloon menj laligowe. Kanja laligon Anutuwaanon uumeleen kanageso ii unun ureen jaabamagege menj onoma laligowe. Geriawo sisiwerowero ama onoma menj tiwilaan onomambajaan angobato menj laligowe. ¹⁴ *Juuda ejemba gbaworo alauruna gbaninana motoonanon laligoniji, niinon iyonoononga seiseiya ii haamo ama onoma Kana qaawaajan uugere menj laligowe. Kaen laligon Juuda nanamemenanaa kania tororo otaan ambosakonanana jenkooto qaa kamaawabotiwaajan mono hononja qaa kaparan koma laligowe.

¹⁵ *Kaen ama laligoweto, Anutunon walagadeen nemun goron uutanonga niima iyanajaan meweengon nono ano kanagen kalenmoriaajaan ama noonon. Noonoti, iinon mono noojon aren kokaen moro sokono: ¹⁶ Iinon Meriaa kania nii nisaano momambajaan moma Jiisaswaa Oligaa Bunaya menj waba kantri tosonian kema yonoo batugianon jen asarin laligomambajaan nijoro. Iinon kaen nijorotiwaajan ama niinon waama kakanaiyanonga kanain balon ejemba yonoo gejanono qaagiaajan mende totoon mongama qisin onoma laligon koube.

¹⁷ Kaanjadeen Jerusalem sitinon mende uma wasiwasi eja aposol wala laligon kougiti, iyonoonon mende kema asugiwe. Kaen qaagoto, iikanondeen Arebia gomanon kema laligon mombo Damaskas sitinon eleembe. ¹⁸ *Damaskas eleembe gbani karoon tegoro “Piito iima moma kotomana,” jen Jerusalem sitinon uma iwo somanja 15 kawaa so laligowe. ¹⁹ Kanon laligoweto, wasiwasi eja aposol tosaanja ii mende injiibe. Pombaa koga Jeims iigadeen iibe.

²⁰ Kawaaajan mobu, qaa oon ononjenji, ii qaa honaga koloaja. Qolonmolongoya mon qaago. Qaa ii Anutuwaa jaasewananon jejen.

²¹ Jerusalem mesaon Siria ano Silisia balonon kema goman tosaanja liligon laligowe. ²² Kaen kema laligoweto, Judia prowinswaa uumeleen kanageso tuunja tuunja Kraistwo gokotaan nanjuti, iyononon mende niigitiwaajan kaman iikanon nii mende moma koton noma laligogi. ²³ Noonon buju qaa kokaenda ii yonoo gejagianon kemero

* **1:13:** Apo 8.3; 22.4-5; 26.9-11 * **1:14:** Apo 22.3 * **1:15:** Apo 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18 * **1:18:** Apo 9.26-30

mogi, “Wala sisiwerowero men nonoma laligoroti, iinon mono letoma laligoja. Momalaari qaa aliwaatiwaajon jaabamagege men nononoti, iinon mono kamban ketada kokaamba anjo qaa iikayadeen jen asarinkeja.” ²⁴ Kaen moma noojon ama Anutu mepeseen mun laligogi. Kian.

2

Aposol yononon Pool horogi batugianon karo.

¹ *Kawaa gematanon gbani 14 tegoro kanon “Barnabaswo Jerusalem sitinon mombo umaŋa,” jen Taitus kaanagadeen wambe motoon unin.

² Anutunon wala noonon asugin kemaŋatiwaa qaa nisaanotiwaajon ama yorowo kema Jerusalem keuma gawonaa kania jen asarin onombe. Gawon pondan men kouma laligojeni, iikanon aposol yononon mende sokono gawonaa honanon kamaan qero pogowabo. Kaen romonjon sunduna ejemba omaya yonoojon lan mende injoweto, jotamemeurunana goda qen onomakejoni, iigadeen horon onombe ajoroogi. Ajoroogi kanon Oligaa Buŋa waba kantri batugianon liligon jen seinkejeni, ii asuganon jen asariwe mogi. ³ Yononon ii moma “Saanon!” jegi. Kaen jen neŋana Taitus Griik eja iinon niwo laligoroto, kilen somataurunana yononon Anutuwaa aiweseya selianon kotowutiwaajon mende jen koton mugi. Juuda nonoonon Kana qaa ii mende men kotiin mugi.

⁴ Juuda somata yononon qaagoto, tosanon eja selia kotowombaajon moma batuyanon batuyanon kuun jegiti, boi takapolakaya iyonoo kanagia ii kokaen: Yononon “Uunana meleenjon,” jen kaen mondon nonoo kanianana iima kotowutiwaajon olon jan qen kan ala kaan batunananon kouma laligogi. Nono Kraist Jiisaswo qokotaanin laaligo walagaa kasanonga isama nonono solan laligojoni, iikawaa silia iima kotowutiwaajon nanji. Yononon nonoojon kokaen moma koposongogi: Saanon laligogi ononin ananaa sopa uutanon kougi Mooseswaa Kana qaa baatanon onoonin ananaa welenqequeurunana koloowuya. ⁵ Kaen koposonjon metama nonongito, nononon Oligaa Buŋawaa qaa honanon meequesoo koloowabotiwaajon nanjon. Ii onoo batugianon agokayan konin kotiin ewaatiwaajon nanjon. Kawaaajon kamban monjon mende loorin qaagiaa baatanon kembombaajon mende totoon wambelaanin.

⁶ *Ajojoroonon nii Buŋa qaana jen asariwe jotamemeya yononon “Saanon!” jen niinon Buŋa qaa mon toroqen jemaŋatiwaajon mende jegi. Eja ii geregiaga koloogi goda qen onomakeju. Qabuŋagia kaen me kaen kolooji, niinon iikawaajon mobe so motoonjo koloaja. Anutunon ejemba tosaan mende ninisosoroon tosaan mende sureen onomakeja. Keda motoonjonon gosin nonomakeja. ⁷ Buŋa qaana mende totoon utegogito, Anutuwaanon gawon areŋa iikawaajon mono “Ahaa!” jen kokaen iima asarigi: Anutunon moma laarin nonoma Oligaa Buŋa jen asariwombaa gawon ii kokaen mendeeno: Niinon ii waba kantri batugianon jen seiwe Piitonon Buŋa qaa iikayadeen Juuda kanageso yonoojon jen asarin uugia kuun onomakeja.

⁸ Gawon kaen mendeema aposol Piito inaan muro Juuda eja selegia kotogiti, iyonoo batugianon uukuuku gawon menkeja ano nii kaanideen inaan nono wasiwasi ejaga koloon waba kantri batugianon liligon gawon iikayadeen menkejen. ⁹ Kawaaajon Jeims, Piito ano Jon, eja geria qabuŋagiawo yononon Ponon kalenmorian kaan nono laligoweti, qaa ii moma kotogi uumotoonjo anin. Gawon kaen mendeema iikawaa kaisareyaga Barnabaswo noro boronara qegi kokaen jen kotiinin, “Noro waba kantri yononon kema gawon meri ononŋia Juuda kanageso yonoo batugianon toroqen gawon menkebu.” ¹⁰ Qaa motoonjo qisin noroma kokaen toroqen nirijogi, “Ejemba

* 2:1: Apo 11.30; 15.2 * 2:6: Dut 10.17

wanaya ilaan onombojon mono toroqen romonjon laligowao.” Kaen nirijogi niinon iikaanagadeen ama onomambaajon kaparan koma laligojen. Kian.

Poolnoj Piito jen qotogon muro.

¹¹ Kaen jen kotiininto, Piitonon Antiokia sitinon kan melenqeleen ano ejemba uugianon mamaga boliro. Kawaajon Piitonon karo iibeti, kambaan iikanon niinon jaayanon kuun kokaembaajon tuarenjen ama mube: ¹² Piitonon wala waba kantri yonowo laligon nene motoon nen laligogito, eja tosanon Jeims mesaon Jerusalemga kagi iikawaa gematanon ejemba ii injiima sisiriin sigensigen nano. Anutuwaa aiweseya selegianon kotogi yonoojon toroko moma zirinziirin ama Juuda tuun yonowo qokotaan laligoro.

¹³ Kaen waba kantri ejemba ii mojogia tiiro kongbara qegi Juuda uumeleen ejemba tosanon kaanagadeen Piitowo qokotaan uumeleembaa selesele qen nanji. Selesele qen nama Barnabas kaanagadeen horogi yonowo jibijabu qero. ¹⁴ Kaen ama nanamemengianon Buja qaa hona dindinagadeen mende otaagiti, niinon ii iima ejemba kuuya yonoo jaasewangianon nama kokaen ijowe, “Piito, gii Juuda ejagato, kilen waba kantri yonoonon nanamemengia otaan laligojan. Gii Juuda ananaanon nanamemen mende otaan kilen waba kantri ejemba ii otaan nambutiwaajon kuun onoma uugere amakejan? Ii mende sokonja.” Kian.

Juuda ano waba kantri anana Anutuwaa jaanon ororon koloojon.

¹⁵ Juuda koloon uunana meleeniji, nononon waba kantri ejemba singisonogoiawo kaanja mende koloon laligojon. ¹⁶ *Kanja laligojonto, hamoqeqewaa kania ii kokaen erota moma yagojon: Jiisas Kraist moma laarinin qaanana jen tegoro solananijon. Mononon Kana qaa otaan iikaanja kanon solanja mende koloowaa. Kawaajon nononon kaanjadeen solanja koloowombaajon moma Kraist Jiisas moma laarin munin qaanana jen tegoro solananinin. Ii Kana qaa ten kombonagatiwaajon ama qaago.

¹⁷ Kaen ama Kraistwo qokotaan Anutuwaa jaanon solananiwombaajon kaparan konin Anutunon kilen mokoloon nonono nononano kantri tosaanja yonoo tani kaanja singisongonanawo laligojoni een, Kraistnon singisongo ambombaajon nemun koma nononja me qaago? Qaago totoon! Qaa ii yamagen (kozigen)! ¹⁸ Kana qaa otaan solanja koloowombaa qaaya ii kondeema qewagowe. Qewagoweto, ii mombo angobato men jen kuuwenagati een, mono Kana qaa ikayadeen qotogon singisongo ejaga koloon kaniana mombo iikaen mokoloomambo. ¹⁹ Wala kaniana iikaen mokoloon Kana qaawaajon ama koomuya tani kaanja koloowe. Kaen koloowe Kana qaanon mende toroqen galen koma nono solanja laligojen. Niinon laaligona Anutuwaanon ambe Kraistwo maripoonon nugi kaanja komun nama iwo kotiin laligojen.

²⁰ Kawaajon neeno mende toroqen laligojento, Kraistwaa Unayanon mono noo uunanon kotiin laligoja. Kraistnon uu jopagon noma laaligoya noojon qeleema dowena mero. Kawaajon toroqen jaawo laaligo laligomanati, ii mono Anutuwaa Meria moma laarin mun laligomanja. ²¹ Kana qaa otaan iikaanja kanon solanja koloowonagati een, Kraistnon mono een toontoon komunaga. Komuroti, ii moma laarin Anutuwaa kalenmorianja kaen mende qewagonkejen. Iikanon mono nemun koma nonono solananinkejon. Kian.

3

Kana qaawaajondeen nambu me Jiisas moma laariwu?

¹ Oo Galesia kaamaa ejemba, uugia qaa! Niinon Jiisas Kraist maripoonon qegitiwaa kania ii jaagianon ama jen qendeema onombeto, mononon noo gemananon kan uusoosoo men onono jinjan qeju. Ii mende sokonja. ² Iwoi motoondago qisin onombe

* **2:16:** Ond 143.2; Room 3.20, 22

nijogi momambaajon mojen: Ononon Un̄a Toroya ii mono nomaen ama bun̄a qen aogi? Ii Kana qaa otaagitiwaajon ama qaagoto, Oligaa Bun̄a moma Jiisas moma laarigi Un̄a ii uugianon ano bun̄a qen aogi. Niinon qaa ii duduuwubotiwaajon nama uugia kuujen. ³ Ii duduugitiwaa tanitani meleema momogia mesaon uugia sooro kaamaa anju. Wala Un̄a Toroyanon uugianon kemen inaan onono kania kanain kengito, mombo Mooseswaa Kana qaawaa kanianon kemen kemakeju. Kamban̄ kokaamba onon̄giaa esun̄ qaganon solan̄a koloowombaaajon angobato men̄keju me? Esun̄gia iikanon mende sokonja.

⁴ Kraistwaajon ama siimbobolo mamaga ama onon̄gi qagianon uroti, ii mono een toontoon moma bosima laligogi me? Hon̄a mende kolooro ii mono ononon een toontoon bosin̄gi. Kawaajon on̄o mono ejemba uugia qaaga laligoju. ⁵ Kawaajon Anutunon Un̄a Toroya onoma batugianon angoleto kania kania esun̄mumuyawo men̄keji, ii ononon Bun̄a qaaya moma Jiisas moma laarin̄kejutiwaajon ama men̄keja. Kana qaa otaan̄kejutiwaajon ama ii mende men̄keja. Qaago. Qaa ii mono mende duduuwu. Kian̄.

Aabahambaa kana otaanin̄ sokombaa.

⁶ *Qaa iikawaa so Anutunon̄ Aabaham ama muro ii Bun̄a qaanon̄ kokaen̄ oogita eja, “Aabahamnon̄ Anutu moma laarin̄ muro iima qaaya jen̄ tegoro solan̄aniro.”

⁷ *Kawaajon̄ Aabahambaa kania romon̄gon̄ kokaen̄ mobu: Daen̄ yononon̄ Anutu moma laarin̄kejuti, iyononon̄ mono Aabahambaa mundañuruta koloon̄ laligoju.

⁸ *Anutunon̄ walawala aren̄a kokaen̄ ano, “Ejemba Juuda qaago yononon̄ nii moma laarin̄ non̄gi qaagia jen̄ tegowe solan̄aniwuya.” Aren̄a kaen̄ ama iikawaa so Aabahambaaajon̄ Oligaa Bun̄a qaa walawala kokaen̄ ijoro, “Goojon̄ ama noo kotuemotuenanon̄ mono namowaa ejemba tuun̄ kuuya yonoo qagianon̄ ubaa.” Tosianon̄ qaa ii waladeen̄ iima asarin̄ Bun̄a qaanon̄ oogiti. ⁹ Aabahamnon̄ Anutu moma laarin̄ muro kotuegon̄ muro momalaariwaa wan̄jaleya kolooro. Iikawaa so daen̄ yononon̄ Aabaham kaan̄a moma laarijuti, Anutunon̄ ii kaan̄agadeen̄ kotuegon̄ onono Aabahambaa mundañuruta koloowuya.

Jiisasnon̄ kitinana kolooro Anutuwaa qasumasuwaa bun̄a qen̄ aoro.

¹⁰ *Kaen̄ koloowuyato, kuuya yononon̄ Kana qaa otaan̄ kawaa qaganon̄ laarin̄ laligojuti, Anutunon̄ mono qasuaan̄ onono laligowuya. Qaa ii Bun̄a qaanon̄ kokaen̄ oogita eja, “Kana qaa Terenon̄ qaa kuuya oogita eji, mon̄non̄ mon̄ ii kuuya mende ten̄ koma otaan̄keji, Anutunon̄ mono ii qasuaan̄ murota laligowaa.” ¹¹ *Bun̄a qaa mon̄ kokaen̄ oogita eja, “Ejemba solan̄a mombaa momalaarianon̄ mono nemun̄ koma muro kotiin̄ laligowaa.” Kawaajon̄ mon̄non̄ Kana qaa otaan̄ iikanon̄ solan̄a koloombaaajon̄ moji, iinon̄ mono Anutuwaa jaanon̄ mende solan̄aniwaa. Qaago. Qaa ii asuganon̄ qendeema onombe tegoja. ¹² *Momalaarinon̄ Mooseswaa Kana qaa mende nemun̄ konja. Qaa iikanon̄ jojopan̄ qaa kuuya ten̄ kondaborowombaaajon̄ uunana kuun̄keja. Kana woi ii an̄a an̄a. Kana qaawaa kania ii kokaen̄ jero oogita eja, “Kana qaa kuuya ten̄ koma otaan̄keji, iinon̄ mono kotiin̄ laligowaa.”

¹³ *Kana qaa mende waleembonaga, kaen̄anon̄ laaligo kombomban̄a mokoloowonaga. Kaento, Anutunon̄ anana iyan̄aa Kana qaayaa so qasuaan̄ nonomambaajon̄ togon̄ Kraist wasiro ala ilailaanana koloon̄ downana mero. Bun̄a Terenon̄ qaa mon̄ kokaen̄ oogita eja, “Ejemba gere batuyanon̄ mondon̄ onon̄juti, Anutunon̄ ii kuuya qasuaan̄ onono laligoju.” Iikawaa so Kraist gerenon̄ mondon̄gi ananaa kitinana kolooro Anutunon̄ qasuaan̄ muro iikaan̄a kanon̄ downana mero. Qasumasuaa ananaa qanananon̄ uroti, ii qetegoro.

* **3:6:** Jen 15.6; Room 4.3 * **3:7:** Room 4.16 * **3:8:** Jen 12.3 * **3:10:** Dut 27.26 * **3:11:** Hab 2.4 * **3:12:** Lew 18.5 * **3:13:** Dut 21.23

¹⁴ Benjanaan Aabrahamnonj Anutu moma laariro kotuegonj muroti, iikawaa so kotumotue iikanonj waba kantri kuuya sokoma yonoo bunjagiaga koloowaatiwaajonj moro. Kaenj moma kuuya ananaa downenana mero. Downenana mero Kraist moma laarininj kana kokaenj koloowaa: Anutunonj Unjaya Toroya nonomambaa qaaya somonjgoroti, nono uunana meleema Unja ii saanonj bunja qenj aowonja. Kianj.

Kana qaa ano oyanjboyanj mokoloowonjatiwaa soomonggo qaa

¹⁵ Oo uumeleenj alauruna, niinonj balononj laaligowaa sareqaaya monj kokaenj jemaņa: Monjonj borosamoya tosia yonoo bunjaga koloowaatiwaa qaaya tuunjonj jero somonjgogita eji, ii monjonj monj qewagonj kanagenj qaa monj qaganonj toroqemambaa-jonj amamaawaa. ¹⁶ *Mobu, Anutunonj soomonggowaa qaaya ii Aabraham ano gbilia monj yoroojonj jenj somonjgorota eja. Bunja qaa iikanonj “gbiliuruga” mamaga ananaajonj tani kaanja mende jejato, eja motoongowaajonj kokaenj jeja, “Ii goo gbilinonja monj ii mumaņa.” Eja motoonggo ii Kraist.

¹⁷ *Qaa iikawaa kaniaajonj kokaenj jejenj: Soomonggowaa qaa iikawaa honja ii mono kamaawaatiwaajonj amamaawaa. Anutunonj ii walawala jenj somonjonj gbani 430 tegoro kanonj Kana qaaya mokolonj Mooses muro. Kana qaa iikanonj soomonggo qaaya wala jeroti, ii qewagomambaaajonj amamaawaa. ¹⁸ *Oyanjboyanj koloowombaa kotumotueya ii Kana qaa otaanj mokoloowonagati eenj, Anutu waa soomonggo qaawaajonj mende toroqenj amamaaninj eenj toontoonj ewabo. Bunja qaaya Aabraham muroti, ii eenj tootonj mende eroto, Anutunonj qaaya iikawaa so Aabraham kotuegonj muro oyanjboyanj mokolonj laligoro.

¹⁹ Aabraham eenj kotuegonj munj Kana qaa ii mono nomaembaajonj anota eja? Kawaa kania ii kokaenj: Ejembanonj kana uugunj jinjaunj qenj laligogitiwaajonj Anutunonj Kana qaa ii kanagenj toroqenj jenj asugiro. Jenj asugiro Siwe gajoba yonononj ii menj kamaanj ala ilailaa eja (namel man, mediator) Mooseswaajonj isaama borianonj anji Anutu waa je menj ejemba batunananonj nama jenj kotoro. Kana qaa iikanonj kambanj so enj uma galenj koma nonombaatiwaajonj ama qaagoto, kanagenj Kana qaawaa esujanonj kamaawaatiwaajonj ii nonono. Aabrahambaa gbili mombaa soomonggo qaaya nonono eja iikanonj asugiroti, kambanj iikanonj Kana qaawaa esujanonj mono kamaaro.

²⁰ Ala ilailaa eja iinonj Anutu ano ejemba batunananonj nama qaa gawonj menjkeja. Anutunonj soomonggo qaaya ii ala ilailaaya qaa, mono anjo Aabraham muro. Kawaaajonj oyanjboyanj koloowombaa soomonggo qaaya ii uuta ano Kana qaa iikanonj mono newo baatanonj raja. Kianj.

Kana qaawaa gawonj honja ii nomaenj?

²¹ Kaenj raro Kana qaa ano oyanjboyanj koloowombaa soomonggo qaa ii aojao me qaago? Awawi! Anutunonj kotiinj laligowombaa Kana qaaya nononagati eenj, mono onjonj Kana qaa otaanj Anutu waa jaanonj solanja koloowonaga. Kawaaajonj qaa woi ii mende aojao. ²² Qaagoto, qaa woi ii anja anja. Anutunonj soomonggo qaaya ii uumeleenj ejemba oyanjboyanj mokolonj nonomambaaajonj ama anota eja. Soomonggo qaa iikanonj Jiisas Kraist moma laarionji, mono ananaanonj honjowo koloowaatiwaajonj moma kokaenj arengonj jero, “Singisonjgo ejemba uugia mende meleembuti eenj, mono eenj toontoonj Anutu waa jaanonj mende solanjaniwuya.” Kawaa kania ii Bunja qaanonj kokaenj jerota eja, “Singisonjononj mono gomanj so ejemba kuuya gbadoonj nonono laligojonj.”

²³ Wala uunana mende meleeninj momalaarinananonj mende kolooro Kana qaanonj somonjonj galenj koma nonoma kapuare uutanonj nonono. Kanagenj Anutunonj momalaariwaa kania ninisaano kolooroti, kambanj iikanonj kasa gbadononj laaligonana ii tegoro.

²⁴ Kaen raniņ Kana qaa ii boinanaga kolooņ Kraistwaa kania mobombaajon kuma nonomakeja. Boi eja gbaworo kuma ononņiti, iikawaa so qaa iikanon nunuama solanā koloowombaajon mindiņon galen koma nonomakeja. Kaen ama Kraistwaa kania moma asariņ moma laariņ muniņ qaanana jeņ tegoro solananiwombaajon kuun nonomakeja. Uunana meleenin boiwaa gawonā ii mono kamban iikanon tegowaa. ²⁵ Uunana meleenin momalaarinananon kolooro Kana qaa baatanon mende laligonin iikanon boi kaanā mende toroqen galen koma nonomakeja. Kian.

Anutuwaa meraboraana kolooņ laligojon.

²⁶ Kuuya ononon Jiisas moma laariņ mugi kolokoloo dologa onono Anutuwaa meraboraana kolooņ Kraistwo qokotaan nanju. ²⁷ Kraistwo nambutiwaaajon oomulu meņ ononņiti, kuuya onō mono Kraist moma anņon koma iikanon maleku taanā kaanā esuun aon iwo qokotaan nanju. ²⁸ Onō korebore Kraist Jiisaswo qokotaan nanņi mindiriņ onono motoonņo kolooņ laligoju. Kawaaajon Juuda ano kantri tosaanā yononon Anutuwaa jaanon tuun woi ii mombo mende kolooju. Iyanņiaa gawonņia meņkejuti ano welenņeqe omaya koloojuti, Anutunon mono injiro tuun woi mende toroqen kolooju. Ejemba ononon Anutuwaa jaanon tuun woi mende toroqen kolooju.

²⁹* Onō Kraistwaa bunā koloojuti een, mono Aabrahambaa gbilia iwaanonņga kolooņ tinitosauruta laligoju. Kaen kolooņ soomonņo qaayaa honā oyanņboyan ii bunā qen aowutiwaa so kolooju. Kian.

4

Anana Kraistwaaajon ama Anutuwaa meraborata kolooniņ.

¹ Qaa ii toroqen kania kokaen jemaņa: Meranon maņaa borosamoya bunā qen aowaatiwaa so koloojato, mera gbaworo laligon kamban kanon welenņeqe omaya yonowo ororon kaanā kolooja. Maņaa borosamo iwoi kuuyaa toya koloowaato, kilen welenņeqe yonoo kooronņianon alagiaga kolooņ gawon tawaya qaa een meņkeja.

² Kaen mera laligon galenuruta yonoo newo baagianon nano yononon laaligoya kuuya arenņon galen koma jeņ koton munkeju. Maņanon kamban ama muro kan kuuwaati, iikanonadeen kanain anō borosamo toya kolooņ laligowaa. ³ Nononana kaanņadeen wala uuwaa leegenanon mera gbaworo kaanā laligonin. Kamban iikanon beņ ano kawali galen Siwe namo batugaranon iwoi kuuya galen koma onomakejuti, iyononon mono nono kaanāgadeen galen koma nononņi een yonoo welenņia qen newo baagianon laligonin.

⁴ Kaen laligoninto, Anutuwaa kambanon kan kuuro Meria wasiro embawaanonņga kolooro. Juuda ananaa Kana qaa baatanon laligomambaajon kolooro. ⁵* Kana qaa baatanonņga isama nonoma downana memambaajon asugiro. Kaananon Anutuwaa meraboraana kolooņ bunāya moma anālidaboron laligojon.

⁶ Kaen Anutuwaa meraboraana koloojutiwaaajon ama Anutunon Meriaa Unaya wasiro uunananon kemen kokaen qamakeja, “Oo Aba Amana!”* ⁷ Kaen qamakejiwaaajon ama mende toroqen welenņeqe omaya koloojanto, Anutuwaa meraboraana kolooņ laligojan. Kaen laligojanıwaaajon ama Anutunon oyanņboyan Bunaya gono bunā qen aon galen koma laligowaga. Kian.

Poolnon Galesia yonoojon majakaka moro.

⁸ Onō wala Anutu mende moma koton laligogi. Kamban iikanon tando lopion ano beņ kawali galen beņ honāa laaligoya mende meņ laligojuti, ii tawagia qaa een welen qen onoma kamaanņeqeta laligogi. ⁹ Kaen laligogito, uugia meleema kamban kokaanonon Anutuwaa kania moma koton laligogita Anutunon moma koton onono

* **3:29:** Room 4.13 * **4:5:** Room 8.15-17 * **4:6:** Aba ii Arameik qaanon Ama.

laligoju. Anutunon moma ononji, qaa iikanon wana koloon ononja. Kaen laligojuto, dunanon mombo naambaajona ben kawali galen iwoi kuuya galen komakejuti, mono iyonoonon meleema jaasewan qen onoma laligoju? Ben kawali galen ii esungia kamaanqeqeta koloojuto, ononon mono kilen ii welen qen onoma kamaanqeqeta koloowombaa siina moju. Ii mende sokonja.

¹⁰ Ii welen qen onoma kendon rara kamban kania kania iikawaajon mogi uro tororo otaankeju. Sabat kendon ramakeju. Koin gbiliala kouro bengia romonon koin so aisoonkeju. Yambuyambu korisoro ama kendon tosia ii gbani so tororo otaankeju.

¹¹ Niinon onoojon ama toroko kokaambaajon mojen: Niinon onoo batugianon gawon mewe hona mende kolooro een tontonon seleqe qe amambo.

Galesia yononon Pool gema qewombaaajon анги.

¹² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen kuun qisin ononjen: Niinon onoo kaanja koloon laligowetiwaajon ononon mono noo so koloowu. Iwoi bologa mon mende ama nonji. ¹³ Niinon wala onoonon kan ji niro selenalala kamaaro laligoweti, kania iikawaajon rama Oligaa Buna jen asariwe mogi. Ononon ii moma komuju. ¹⁴ Niinon selekamakamaa laligowe gema nuwombaa angobatoya mokoloogi, ii mojenton, kilen mende jejewili ama sureen nonji. Kaen qaagoto, nii niigi Anutuwaajon gajoba kaanja koloowe nonji. Oopopoo, noojon Kraist Jiisas iyanjaa tani romonon horon noma "Oowe oowe!" jegi.

¹⁵ "Oowe oowe!" jen selenanon gemananon poujou qen jaa korogia qonjoma nombombaaajon mogito, ii mende sokono mesaogi. Onoo kaniagia moma ii onanon kaen nanon jejen. Yei! Kamban iikanon qaakorisoro hononaa qaa angiti, ii mono nomaambaajon kamban kokaamba qaonota een laligoju? Ii mende sokonja. ¹⁶ Onoo Buna qaa hona jenkejenjiwaajon mono kere ama nonju me?

¹⁷ Ejemba tosaanja yononon onoojon ama uugere amakejuto, ii uugere awaaga qaago. Ii awaaga qaagoto, yononon onoo nonoononga unuama batunananon jawo ama togon nombutiwaajon moju. Kaen mendeema nononji uugere qaganon iyanjaa nanon onom-butiwaajon kaparan komakeju. ¹⁸ Onoo nanamemen awaa ambutiwaa uugereya amakejuti, ii awaa soro. Niinon onoo batugianon laligowe kamban iikanonadeen qaagoto, mono kamban so kaen angi sokombaa.

¹⁹ Oo kokouruna, nii kolokoloo dologa koloowutiwaajon masu kaanja nuro siimbobolo mobeti, iikaanagadeen mono dunanon mombo mojen. Kraistwaa nanamemenanon onoonon koloon kotowaatiwaajon siimbobolo ii moma laligojen.

²⁰ Noo uunanon mono onoojon ama sisau kolooja. Kawaajon niinon kamban kokaamba onoo batugianon laligomambaajon motoqoto mojen. Onowo laligon qaa arona men kamaan ama qaa bonjon jemambaajon mojen. Kian.

Haagar ano Saara yoroo sareqaa

²¹ Tosaanja ononon Juuda nonoo Kana qaa Tere otaawombaaajon mojuto, qaa iikawaa kania ii onanon moma kotoju me qaago? Kania ii moma asariwutiwaajon qisin kuun ononjen. ²² *Buna qaa mon kokaen oogita eja: Aabrahambaa merawoita woi koloori: Mon welenqe qe emba kamaanqeqetanon (sleiw) mero ano mon ii anaa suujarin embia (frie) solana laaligoya iinon mero. ²³ Welenqe qe embanon meria meroti, iikanon mera kolokoloo waa kananon kolooroto, mon emba (frie) solana laaligoyanon meroti, iinon Anutunon mera koloowaatiwaa qaa somongoroti, mono qaa iikawaa hona koloowaatiwaajon kolooro.

²⁴ Qaa iikawaa kania ii aasangoya. Emba woi ii Anutunon ejemba ananawo soomonon aren woi anoti, mono iyoroo saregaraga. Soomonon aren mon ii Sainai (Sinai) baananon anoti, iikawaa sareya ii emba qata Haagar. Ejemba soomonon

* 4:22: Jen 16.15; 21.2

aren̄ ii otaan̄kejuti, iyon̄onon̄ mono Kana qaawaa jen̄kooto baatan̄on̄ laligoju ano gbiliurugian̄on̄ qaa iikawaa welen̄a qen̄kebutiwaajon̄ koloon̄keju.

²⁵ Haagar ii Sainai baan̄a, Arebia balon̄on̄ nan̄jiwaa sareya kolooja. Sainai iikawaa alia ii Juuda gomambaa siti qata Jerusalem. Siti iikawaa kanagesoya somata melaa yon̄onon̄ kambañ kokaamba Kana qaa baatan̄on̄ laligogi somon̄gon̄ on̄ono solan̄a (frii) mende kolooju. Kawaajon̄ sogara motoon̄go koloojao. ²⁶ Solan̄a (frii) mende koloojuto, Jerusalem siti mon̄ eukan̄on̄ laligojuti, iyon̄onon̄ mono kasa gbadogia qaa solan̄a laligoju. Nonoo nemunana Saara iin̄on̄ siti iikawaa sareya kolooja. ²⁷ *Iikawaa gejatootoo qaaya ii kokaen̄ oogita eja,

“Emba ejan̄on̄ mojoya tiroti, iin̄on̄ mono merabora on̄ono seigi iikan̄on̄ emba loyawo ii uugun̄ haamo ambaa.

Kawaajon̄ emba arun̄a merabora mende menati, gii mono kilen̄ aisoon̄ laligowa. Masu mende guro laligonati, gii mono kilen̄ qa gigilaan̄ merabora koloowaatiwaa-jon̄ otokorian̄ maama laligowa.”

²⁸ Oo uumeleen̄ alauruna, on̄o Aisakwaa so Anutuwaa soomon̄go qaan̄on̄ nemun̄ koma on̄ono kolokoloo dologa koloon̄ laligoju. ²⁹ *Kambañ iikan̄on̄ merabora kolokoloojaa kanan̄on̄ kolooroti, iin̄on̄ koga Un̄a Toroyanon̄ nemun̄ koma muro kolooroti, ii sisiwerowero ama mun̄ laligoro. Kambañ kokaamba kaan̄jadeen̄ sisiwerowero kaan̄a ii eja.

³⁰ *Kaen̄ ejato, Bun̄a qaa mon̄ ii toroqen̄ kokaen̄ jegita eja, “Welen̄qeqe embawaa merian̄on̄ mono Man̄aa borosamoya mende mewaa. Emba solan̄a laaligoya iwaa meriawo ii motoon̄ mende mendeema an̄gon̄ kombao. Kawaajon̄ welen̄qeqe emba kamaan̄qeqeta ii mono kon̄jona meriawo kembao.” ³¹ Oo uumeleen̄ alauruna, sareqaa kaan̄aa so anana mono welen̄qeqe embawaa mundañuruta gbadonanawo mende koloojonto, emba solan̄a laaligoyaa mundañuruta koloojon̄. Kawaajon̄ meloqelokan̄jin̄ nanamemen̄ ii mono kon̄jombu. Kian̄.

5

Lolon̄gon̄ Kraistwo nanan̄ solan̄an̄on̄ nambu.

¹ Kraistnon̄ Kana qaa baatan̄on̄ga isama nonono solan̄a laligojon̄. Iikaan̄a laligon̄ tosian̄on̄ on̄o mombo horon̄ Kana qaawaa qaqañ iikan̄on̄* somon̄gon̄ on̄ombubotiwaajon̄ mono galen̄ men̄ aon̄ laligowu. Welen̄qeqe omaya kaan̄a koloowubotiwaajon̄ mono kotiin̄ bon̄ qen̄ nambu.

² Mobu! Pool niin̄on̄ kokaen̄ injowee mobu: Tosian̄on̄ Anutuwaa aiweseya selegian̄on̄ kotowutiwaajon̄ jegi wambelaawuti een̄, Kraistnon̄ mono ilaan̄ on̄omambaaajon̄ amamaawaa. ³ Qaa ii toroqen̄ kokaen̄ nan̄gon̄ jemañ: Eja kuuya on̄oo selegia koton̄ aiwese mewutiwaajon̄ mogi on̄onon̄ wambelaawuti, iyon̄onon̄ mono Kana qaa kuuya ten̄ koma otaawutiwaa so kolooju. Ii mende otaagi mende sokombaa. ⁴ On̄o Kana qaa ten̄ koma otaan̄ iikaan̄a kan̄on̄ solan̄a koloowombaaajon̄ mojutu, on̄onon̄ mono Kraistwaan̄on̄ sopa qisigon̄ iwo mende toroqen̄ nan̄ju. On̄o mono Anutuwaa kalen̄morian̄a mesaon̄ seleen̄gen̄ kamaan̄ lan̄ laligoju.

⁵ Lan̄ laligojuto, anana mono Anutuwaa jaanon̄ dindin̄a koloowombaaajon̄ jejero-mon̄romon̄a ama awelegon̄kejon̄. Kaen̄ anin̄ Un̄a Toroyanon̄ inaan̄ nonono Anutu moma laarin̄ munin̄ qaanana jen̄ tegoro solan̄aniwombaaajon̄ mambomakejon̄. ⁶ Kraist Jiisaswo nanin̄ uuwaa hon̄a momalaari ii motoon̄gonon̄ mono ilaan̄ nonomakeja.

* **4:27:** Ais 54.1 * **4:29:** Jen 21.9 * **4:30:** Jen 21.10 * **5:1:** Gere batuya (yoke) ii bulmakao woiwaa arogaran̄on̄ ama somon̄gogi mindirin̄ orono iikan̄on̄ motoon̄ kare me balon̄qeqewaa kinon̄ horon̄kejao. Kawaa so Kana qaa gbadon̄on̄ laligojan̄i een̄, gawon̄a mono pondan̄ mewa.

Anutu moma laarinij inaan nonono afaangon ujopa ama aonij sokonjato, momalaari hona qaa ii mende ilaan nonomakeja. Kaanagadeen Anutuwaaiweseya selenananon kotogita eja me qaago, ii so motoonggo kolooja. Selewaa mon me mon ii Anutuwaaijaanon mende ilaan nonombaa.

⁷ Wala uu melenmeleembaa kuu aanon angole kaana uulanawo kenji. Awaagadeen kenjito, boi takapolakaya monon kan sisau men onoma batuyan koto qaa hona mende toroqen ten komakeju. ⁸ Anutunon onoomakeji, iinon batuyan kotowutiwaajon mende tutugon kuun onomakeja. Ii qaago. ⁹ *Yiist melaada monjonon ama flauawo meleenij korebore mero somariij waamakeja. Iikawaa so sisau melaanon mono sokoma onono korebore jinjaun qewubo.

¹⁰ Boi takapolakaya iinon sisau men onono jinjaun amakejuti, Anutunon mono iwaa nanamemenjaa irona meleema muro siimbobolo moma laligowaa. Niinon Pombo nama moma laarin onoma onoojon kokaen moma awasankaka koloojen: Ono Kraistwaa Buna qaa tororo otaan momo morota kuuya yakariwombaajon moma kotiij laligowu.

¹¹ Oo uumeleen alauruna, ono kaen laligowuyato, niinon Kraist maripoonon komurotiwaa kania jen seiwe Juuda yonoo uugianon iikawaajon bolinkeja. Maripoombaa qaaya mesaowenagati een, mono sisiwerowero mende ama nombuyaga. Anutuwaaiweseya eja selegianon koma kotowutiwaa Buna qaaya toroqen jen uukuukuu men onombenagi een, mono kakasililij mende ama nombuyaga. ¹² Tosianon kuun onoma sisau menkejuti, iyononon mono koma kootowaa qaagia otaadaboron iyangiaa sele kitigia kuuya koton aogi mobe sokonaga.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutunon ono kana walagaa qaanonga loloon gbadogia qaa laligowutiwaajon onoonoto, kokaembaajon mono galen men aon laligowu, "Mono gbadononga loloon solana laligojon," kaen jen monon uugianon waaro selewaa siingia kombombana bologanon mono galen koma onombabo. Onoangiaa aingianon qaagoto, mono ujopa qaganon nama welen qen aon laligowu. ¹⁴ *Kana qaa wana motoonggo otaagi Anutuwaanon qaa kuuya mono kaanagadeen hongiwawo koloowuya. Qaa wana motoonggo ii kokaen, "Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono ejemba kuuya uuganon jopagon onomakeba." ¹⁵ Kaen jejato, bao kasu kaana aij aon memesoso men aonkejuti een, mono onoangia tiwilaan aowubotiwaajon toogia pondan moma laligowu. Kian.

Uña Toroyanon galen koma onono laligowu.

¹⁶ Niinon kokaen jemaña: Uña Toroyanon mono nanamemengia galen kono laligowu. Kaen laligogi iinon uu selewaa siingia kombombana bologa ii qero kamaaro mende ten koma otaankebu. ¹⁷ *Kawaa kania ii kokaen: Uu selewaa siin kombombana bologanon mono Uña Toroya qetama lan koposongoro Uña Toroyanon uu walagaa ku-usuna qemambaajon moro batugaranon deendeen ero aonkejao. Kaen aonkejaotiwaajon ononon iwoi awaa ama mewombaajon moma ii amamaankeju. ¹⁸ Ii amamaankejuto, Uña Toroyanon unuano kema laligojuti een, mono Kana qaa baatanon mende laligoju.

¹⁹ Uu selewaa nanamemen walagaa gawon hona ii asuganon ero mojon. Ii kokaen: Kaisero alia-alia lan angi uugianon menjerenoro serowilij amakeju. ²⁰ Tando lopion waegia men bengia mepeseen onongi uugia sololoon onono owen jenan amakeju. Kere kolooro angowowo ama aonkeju. Mombaanon iwoiwaajon uutanon motoqoto moma baagon yon jen uuduudu momakeju. Iyangiaajonadeen romongon iwoi horon kirinjaba menkeju. Juma mendeema aon tuuna tuuna men jejewili ama aonkeju.

* 5:9: 1 Kor 5.6 * 5:14: Lew 19.18 * 5:17: Room 7.15-23

²¹ Tosaanja yonoo iwoiwaajon iimasiin moma goronkiki ama jejelomban ama nene jabujabu nen apu kotiganon enkalolon amakeju. Ii ano sili tosaanja kaanja amakejuti, iyonoojon wala jewe ano iikawaa so galen meme qaa ii walawala jeweta dunanon mombo kokaen jejen: Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon mono Anutuwaabentoton uutanon mende ubuya.

²² Yononon qaagoto, Unja Toroyanon gawon menkejiwaa hona ii uujopa, korisoro, luae ano nanamemen awaa kokaen: Lombo kuuya moma mokosingon tosaanja ala men onoma nanamemen loloogen amakeju. Qaagia pondan otaankeju.

²³ Gumbonjonon qaganon tosaanja ama onoma iyanjia tororo galen koma aonkeju. Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon Kana qaa mende qotogonkeju. ²⁴ Ejemba Kraist Jiisaswaa bunja koloon laligojuti, iyononon uu selegiaa siingia kombombanja bologa ano bologaa uugeregia ii kuuya Jiisaswo maripoonon анги men komurota laligoju.

²⁵ Unja Toroyanon uunananon kemero laligojoni een, nanamemenana mono kaanagadeen Unja iikanon galen koma nonono ama men laligowona. ²⁶ Kaen laligon qabunja omaya nonombutiwaajon mende kaparan koma een toton mende awelegon aonkebu. Uubooli ama aowubotiwaajon mono uuwaawaa ano uuhoongo qaganon mende ama aonkebu. Kaanagadeen goronkiki mende amakebu. Kian.

6

Lombogia mono bosima ilaan aonkebu.

¹ Oo uumeleen alauruna, monon kana uugun singisono ano mokoolojuti een, uumeleen alauruna ononon mono ala kaanja ii migigiin mindingon mugi mombo kana mokoloowaa. Kaen ama geenja kaanagadeen angobatonon kamaan guwabotiwaajon mono galen men aon laligowa. ² Lombogia mono ilaan aon bosimakebu. Iikaanja kanon Kraistwaa Kana qaaya otaagi honawo koloonkebaa. ³ Monon kamaanqeqeta laligon kilen anajon moro uuta kolooji, iinon mono iyanja tiligon aonkeja.

⁴ Kaen mende ambuto, motomotoon ononon mono onoangiaa nanamemengia gosin angotete megii sokombaa. Kaen ama alagia uugun qabunagiawo koloojutiwaajon mende awelegowuto, mono onoangiaa kanagiaajondeen selegia mepeseegi sokombaa.

⁵ Anutunon lombonana morota morota mendeema nonono anja anja bosimakejon. Kawaajon anana tosaanja yonowo leelee ama gosin aowombaaajon amamaankejon.

⁶ Boi qaazunon mombaajon Bunja qaa kuma munkeji, iinon mono iikawaa tawaya meleema iwoiya awaa kuuya mendeema bakaya munkeba.

⁷ Onoangia mono mende tiligon aonkebu. Monon nene waroga komoro hona iikawaa so kolooro mokoloowaa. Qaa iikawaa so Anutunon kilenanana iima irona iikawaa so nonombaa. Kawaajon Anutu ii eja omaya kaanja mepaqepae men mubombaajon amamaankejon. ⁸ Uu selewaa siin kombombanja bologanon mon nemun koma muro iikawaa waroga lan komomakeji, iinon mono iikawaa kondemondena mokolon bolinkebaa. Iinon bolinkebaato, Unja Toroyanon mon sololon muro iikawaa waroga komomakeji, iinon mono hona iikawaa so mokolon laaligo kotigaa bunja koloon laligowaa.

⁹ Anana jegenja nama gawon awaa awaa men laligon iikanon mono loorin tanzololon mende ambona. Ataqtan ama gawon mende mesaowonati een, hona meme kambananon kan kuuro iikanon mono gawonanaa tawaya mokoloowona. ¹⁰ Kawaajon namonon laligowonatiwaa so anana mono ejemba awaa ama onombombaaajon jegenja nama laligowona. Uumeleen kanageso uutanon laligojuti, ii wala ala ilailaa ama onomakebona ano yonoo gemagianon ejemba tosaanja kuuya kana kolooro men qeangon onomakebona.

Galen meme ano yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Pool niinon kirifi men neenaa boronanon tere waŋa somata koi onoojon oojeni, ii iibu. ¹² Ejemba Anutuwaawaa aiweseya selegianon kotowutiwaajon kuun onomakejuti, iyononon kuuya sele megii balon ejembanon yonoojon mogi ubaatiwaajon kaparan komakeju. Kraistnon maripoonon komuroti, qaa iikawaajon sisiwerowero ama onombubotiwaajon mono kaen kuun onomakeju. Iikawaa kania morota mon qaago. ¹³ Anutuwaawaa aiwesegiawo yononon mono angio kaanagadeen Kana qaa mende otaadaboron laligoju. Kaen qaagoto, onoo selegia kotowutiwaajon mojuuti, iyononon mono onoo sele kitigiaajon ama iyanagiaa selegia men uma qabuŋagiawo koloowombaajon momakeju.

¹⁴ Kaen momakejuto, niinon Ponana Jiisas Kraist maripoonon komuroti, mono Buŋa iikawaajon ama selenaa mepeseenkejen. Qabuŋa morota mon mende mongamakejen. Ii yamagen (kozigen)! Kraistnon maripoonon komuro iwo torogewe momo arenananon utegoro sili bologaa sisia menkejen. Balon ejembanon selewaa nanamemen bologa mewombaajon romonon qaa jenkejuti, niinon mono iikaan baagen koomuya tani koloojen. Mepeseen nombuti me selenanon qaa ambuti, iikawaa kitia ii mende meleemaŋa. Namonon qaa gosin tosia mogi uro tosia mogi kamaanqeqeta kolooji, ii noo momo arenawo so motoonngo mende koloojao.

¹⁵ Selenananon aiwese kotogi me qaagoti, iikanon mono so motoonngo kolooja. Iikanon gorosona koloojato, kolokoloo dologaa donja koloojoni, iikanon mono honja toon kolooja. ¹⁶ Ejemba kolokoloo dologaa jenkooto qaa otaan laligojuti, Anutunon Juuda kuuya ii ano Anutuwaawaa uumeleen kanageso kuuya onjo mono kiankomun onono luaenon laligowu.

¹⁷ Qaa tetegoya ii kokaen jejen: Niinon Jiisas qegitiwaa lopoya ii neenaa selenanon ero bosimakejenjiwaajon mononon mono uulombo mende torogon nomba.

¹⁸ Oo uumeleen alauruna, Ponana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo en unagia kotuegonkeba. Qaa ii onanon.

Efesus Tere Poolnoŋ Efesus yoŋoo Tere ano. Jen-asa-asari qaa

Poolnoŋ Room sitiwaa kapuare mirinoŋ rama Efesus uumeleen tuuŋ yoŋoojoŋ Tere koi ooro. Efesus ii Eisia prowinswaa siti waŋa. Siti iikawaa uutanonŋ koŋkororo mamaga ama meŋ laligogi. Poolnoŋ misin gawonŋ meŋ liligoro indina karoonŋ kolooro Efesus kaŋ gbani karoonŋ kanonŋ Buŋa qaa jen laligoro. Efesus sitinoŋ Juuda ejemba tosaana gomaŋ toya yoŋoo batugianoŋ laligogitiwaaŋ Poolnoŋ tere koi oonŋ kokaenŋ kuma onono, “Kraistnoŋ tuuŋ woi mindiro uumeleen tuuŋ motoonŋo koloojao.” (2.15-16), (3.6) Anutunoŋ uusiina ano kalenmoriaŋa uumeleen tuuŋ ananaaŋonŋ nomaenŋ ano eji, ii mamaga jen asarija. (3.10) Iikawaa sare-qaaya karoonŋ ii kokaenŋ jero:

1. Uumeleen kanageso ononoŋ sele busu motoonŋo koloogi Kraist ano waŋgia kolooja. (1.23; 4.15-16)

2. Uumeleen kanageso ononoŋ miri motoonŋo kaana koloogi Kraistnoŋ onoo tandogia kombombaŋa kolooja. (2.21-22)

3. Uumeleen kanageso ononoŋ emba buŋa kaana koloogi Kraistnoŋ logia kolooja. (5.25-27) Kaanagadeen Kraistnoŋ Efesus onoo tuuŋ woi mindirinŋ orono iikawaajoŋ sele busu motoonŋo kolooju. Asasagaa ejemba koloogitiwaaŋonŋ laaligogiaa gejanono qaaya qaaya ooro. Kiaŋ.

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-2

Kraist ano uumeleen kanageso 1.3–3.21

Kraistwo laaligo gbilia 4.1–6.20

Terewaa qaa kota waŋa 6.21-24

¹ *Anutunoŋ Pool nii uusiina so wasinŋ nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojenŋ. Momalaari alauruna soraaya Kraist Jiisaswo qokotaanŋ Efesus sitinoŋ laligojuti, niinoŋ onowo qaa aminŋ mobombaajoŋ tere koi oojenŋ.

² Anutu Manana ano Ponŋ Jiisas Kraist yoronoŋ mono kalen-moriaŋ ononi luaenoŋ laligowu.

Kraistnoŋ Anutu waa kotumotueya nonomakeja.

³ Anana Ponana Jiisas Kraistwaa Manana Anutu mepeseenkebona. Iinoŋ anana Kraistwo qokotaaninŋ uunananoŋ qeangowaatiwaaŋonŋ Siwewaa kotumotueya ano kalena kania kania ii uunananoŋ anota laligonŋ koujonŋ. ⁴ Anutunoŋ anana wala monowaa monoyanoŋga kokaenŋ koloowombaajoŋ meweengonŋ nonono: Kraistnoŋ nemuŋ koma nonono anana iwaa buŋa soraaya koloonŋ Anutu waa jaase-waŋanoŋ koposowaa qaanana qaa nambona. Kaenŋ meweengonŋ nonoma iikawaa gematanoŋ Siwe namo mokolonŋ ama orono. Kambaŋ iikanonadeen kanainŋ ejemba jopagonŋ nonoma laligonŋ kouro.

⁵ Jopagonŋ nonoma uusiina so walawala qaa je arena ama qaanana kokaenŋ jen tegoro: Jiisas Kraistnoŋ nemuŋ koma nonono Anutunoŋ nonono iyanaa meraboraana koloowona. ⁶ Wombo Meria ii ananaaŋonŋ wasiro kamaanŋ Anutu waa kalenmoriaŋa ku-usuna buŋabuŋayawo qeleema sewana qaa eenŋ nonono. Anana mono kalenmoriaŋa iikawaajoŋ Anutu mepeseen muŋkebona. ⁷ *Anutu waa kalenmoriaŋa kowia ii somata qatawo. Kawaa so Jiisasnoŋ saya maama iikanonŋ

* **1:1:** Apo 18.19-21; 19.1 * **1:7:** Kol 1.14

dowenana mero. Ii merotiwaaajon Anutunon saanon singisongonana mesaon songbama nonomakeja.

⁸ Iinon kalenmoriaña ii kowianonga kelemalelen maaro qanananon uro. Moma makootoya uuta kuuya iikawaa so kokaen men asarin nonono: ⁹ Anutunon wala iyanгаа uutanon qaa aren somonjon moro awaa kolooro qaa arena ii aasangoyanon ero een laligon kougito, Kraistnon Anutuwa qaa jetaa so otaan kamaan anana ninisaano iima monin. ¹⁰ Anutunon waladeen kalenmorian arena kania ii kokaen romonoro, “Anutu niinon aren ii otaan laligon laligowe kambana tororo kan kuuro iikanon honawo kolooro kokaen asugi-waa: Kuuya Siwe gomambaa jakeya jakeya iikanon me namonon koloon laligojuti, niinon mono ii kuuya mindirin somonjon onomanano ano Kraist kuun mube kuuya yonoo wangia motoonjo koloon laligowaa.”

¹¹ Anutunon waladeen iyanгаа uuta so qaa somonjorota eji, mono aren iikawaa so kuuku qaaya jero iwoi kuuya koloonkeja. Iyanгаа arena iikawaa so walawala Juuda kanageso nono iyanгаа bunja koloon laligowombaaajon jen tegon nonono. Kawaa so tosia anana Kraistwo qokotaanin metogon nonono iwaanon oyanboyan akadamu ii borosamo kaana bunja qen aon laligojon. ¹² Juuda kanageso nononon Kraistnon galen koma nonombaatiwaaajon mamboma walawala jejeromonromon ama mun laligon kouninji, iinon anana Anutuwa ku-usuna bunabunayawo ii mepeseen laligowombaaajon ama meweengon nonono.

¹³ Waba kantri onoononga tosiannon kaanagadeen Kraistwo toroqen qokotaagi. Hamoqeqewaa Oligaa Bunaya jegi qaa hona ii moma uugia meleengi. Un Toroya iinon Anutu qaqabunayaa munjen aiweseya kolooja. Un ii wasiro kamaawaatiwaa qaa somonjoroti, iinon mono ii uugianon ano kemero. Kraist moma laarin mug Anutunon aiweseya kombombana ii mokotaan onono laligoju. ¹⁴ Anutunon kanagesouruta Siwewaa oyanboyan akadamu nonomambaa qaa somonjoroti, ii mewombaa aiweseya Un Toroya ii wala ama nonono. Un Toroya uunananon ano laligojiwaaajon mono kokaen moma kotijon: Anutunon downana men bunauruta koloonin era namononga nunuano Siwenon uma oyanboyan mokoloowona. Kawaajon mono Anutuwa ku-usuna bunabunayawo ii mepeseenkebona. Kian.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

¹⁵ Kanon oyanboyan mokoloowombaaajon ama niinon Efesus onoonon qama koolinkejen. Ononon Pon Jiisas pondan moma laarin ejemba soraaya kuuya uugianon jopagon onomakejuti, tosiannon iikawaa buju qaaya jegi mobe. ¹⁶ Kawaajon buju qaa ii mobeti, niinon kaanagadeen onoonon ama Anutu mepeseen laligoweti, ii mende mesaowe. Qaago. Niinon qama koolin kanon romonjon onomakejen.

¹⁷ Romonjon onoma Ponnana Jiisas Kraistwaa Anutuya ii kokaen qama koolin munkejen, “Oo Manana ku-usun Toya, gii mono Unaga Toroya ii Efesus alaurunana onomba. Un ii uugianon ana momakootogia qaita mon kolooro Anutuwa kania awagadeen inisaano moma yagowuya. ¹⁸ Anutu, gii mono uugiaa jaaya men asarina geenгаа Bunagaa kania moma yagowuya.” Anutunon iyanгаа ejemba soraaya nonoonon Siwe Bunja ku-usuna bunabunayawo ii nonomambaa qaa somonjoro onon iwoi ii mokoloowutiwaaajon mamboma jejeromonromon ambutiwaaajon onono. Jejeromonromon anji Jiisasnon mombo asugiro akadamiugyawo koloojuti, onon oyanboyan iikawaa kania moma sorogowutiwaaajon qama koolinkejen.

¹⁹ Moma laarin munin Anutuwa ku-usuna kotakotanon uunananon sein gawon menkeji, iikanon mono somata qatawo tetegoya qaa kolooja. Onon iikawaa kania moma kotowutiwaaajon qama koolinkejen. Esunmumuya damuyawo kanon selenana koton inaan nonomakeji, Anutunon iikawaa usuna ii kokaen qendeema nonono:

²⁰ *Anutunon ku-usunja gawonon ama Kraist men gbilin muro koomunonga waaro ano wano Siwe gomanon uma sopaya sopaya liligon jakeya jakeya unuugun uro Anutunon iyanaa boro dindinanon dun rara mutuyanon anota raja. ²¹ Ano jinakaran dunanon rama ilawoila kuuyaa wanjanaga nanja. Ben kawali galen ano yonoo newogianon jawin, pon qerewenja ano gawman kiap uuta ano kamakamaata ku-usungiwawo galen koma nonomakejuti, Kraistnon mono iyonoo wanjalegia koloon korebore galen koma onomakeja. Siwe gomanon, namonon ano yoroo batugaranon galen qa kuuya qama ononji bosinjuti, Kraistnon mono ii kuuya unuugun uja. Balombaa kamban kokaanondeen qaagoto, kanagen kamban qaita mon kolooro laligon ubonati, iikanon kaanagadeen ilawoila kuuya galen koma laligon ubaa.

²² **Anutunon unja, ome, ejemba ano ilawoila kuuya ii men kamaan Kraistwaa baatanon ama nonono laligonin Ponjana uuta kolooja. Anutunon Kraist ii uumeleen kanageso nonooma wanjana nambaatiwaajon kuun muro laligoja. ²³ Iinon kopagon nonoma zioz ananaa wanjana kolooro anana iwaa honaa kana boboria koloojon. Kraistnon wanjana koloon anodeen raro mende sokonagato, anana iwaa dondomonuruta koloon iwo toroqenin honanon asugiro sokonja. Kraistnon kaanjadeen ilawoila kuuyaa dondomonja mon koloon toroqero korebore anana mono Anutuwa akadamunanawo asuginin sokoma kemakeja. Kian.

Koomuyanonga gbilin Kraistwo kotiin laligojon.

2

¹ *Waladeen kana uugun singisongoya singisongoya angiti-waajon laaligo koomuya laligon kougi. ² Ono kamban iikanon balombaa nanamemen bologa otaagi. Omejiilan yonoo Ponjianon kamban kokaamba Siwe namo batugaranon laligon qootogo ejemba uugia sololoon galen koma onomakeji, mono iwaanon qokotaan ten koma mun laligogi.

³ Anana kuuya kaanjadeen wala yonoo batugianon silemale ama lan laligonin. Uu selewaa siijnana kombombanja bologa otaan ananaa jaajaa laligonin. Kaen lan laligonin Anutunon niniiro mende sokono irinjonsoonja qanananon ano laligonin. Qaa qootogo ejemba tosaanja yonoo so kaanja Anutuwa irinjonsoonjaa bunja koloon laligonin.

⁴ Kaan laligoninto, kamban kokaamba iikaan qaago. Anutunon kiankomuya tetegoya qaa kanon jopagon nonono. ⁵ Kana uugun Anutu qetama mun iikawaajon koomuya koloon laligoninto, Anutunon Kraist men gbiliroti, anana mono kaanjadeen men gbilin nonono kotiin laligojon. Iwaa kalen morianonon mono hamo qen onono mombo letonji.

⁶ Kraistnon waaroti, anana mono kaanjadeen nonomindiuro koomuyanona waanin. Anutunon Kraist Jiisas wano Siwe gomanon uroti, anana kaanjadeen Siwe laaligowaa jake ejuti, mono iikanon nonono iwo tosaanja galen koma onoma laligojon.

⁷ Anutunon kokaambaajon kaen nonono: Anutuwa kalen-morianaa kowia tetegoya qaa iikanon asuganon asugiro moma asariwombaajon moro. Moma asarin kanagen kambanja kambanja qaita mon asugiro tetegoya qaa laligon ubonati, kamban iikanon ii men somariin nonomambaajon moro. Anutunon Kraist Jiisas wasiro kan uujopaya kaen qendeema nonono. ⁸ Anutu moma laarin mugi kalenmoriananon mono hamo qen onono mombo letonji. Onoangio nemun koma aon iikaanja kanon mende letonjito, Anutunon kalenaaajon ama men letoma onono. ⁹ Angio iwoi mon ama men sororogogitiwaajon mende letonji. Monnon mon anaa selia men ubabotiwaajon mono kalenmorianaaajonadeen kaen ama onono.

* 1:20: Ond 110.1 * 1:22: Ond 8.6 * 1:22: Kol 1.18 * 2:1: Kol 2.13

¹⁰ Anana Anutuwaa borosowoga laligojon. Kraist Jiisaswo qokotaanij Anutunon uu dologa mokoloon nonono. Anutunon walawala gawon awaa awaa meweengon mozongoroti, anana ii menj laligowombaajon kaen mokoloon nononota laligojon. Kian.

Kraistwo qokotaan sele busu motoonggo koloojon.

¹¹ Kawaajon Efesus onjo wala Juuda ejemba mende koloon Anutuwaanon kanageso mende laligogiti, mono ii romonjon laligowu. Tosianon onjojon kokaen jen jen onoma laligogi, “Nono Anutuwaa aiweseanawo laligojonto, kantri tosaanja onjo ejemba omaya aiwesegia qaa!” Qa ii eja boronon aiwese selenananon kotonkejuti, mono ii romonjon jen laligogi. ¹² Onjo kamban iikanon uugia Kraistwo mende jopagon aon een yamagen laligogi. Waba kantri onjo Juuda kanageso nonoo too leeurunanaga laligogi. Anutunon ejemba iyanjaajon meweengon nonono laligojoni, onjo nonoo batunananon qagia qaa laligogi. Anutunon Bunaya alauruta onjomambaajon jen qaa somongoroti, onjo ii mende totoon moma koton tompin laligogi. Oyanboyan koloowombaa jejeromonromongia qaa. Anutugia qaa kaanja namonon een lan laligogi. Mono ii romonjon laligowu.

¹³ Onjo wala sigensigen laligogito, Kraist Jiisaswo qokotaagi sayanon songbama onono kamban kokaamba afaangon Anutuwaa kosianon kan laligoju. ¹⁴ Kraist anjo luae Tonana kolooja. Iinon Juuda kanageso ano waba kantri ejemba tuun woi anana mindirin nonono mutulanjonkejon. Batunananon kere en sopa renjen kotiga kuun mendeema nononoti, iinon mono songo ii riwagoro uumeleen kanageso motoonggo koloojon. ¹⁵ *Jiisasnon iyanjaa balon selianon komuro iikaanja kanon Juuda nonoonon Kana qaa ano iikawaa jojopan qaaya ano jenkooto tosia ii kondeeno. Tuun woi mindirin nonoma kanageso gbilia motoonggo koloowombaajon ii kondeeno. Kawaajon uu gbilia mokoloon nonono Kraistwo qokotaanij batunananon luaeya kolooro.

¹⁶ *Kraistnon komun kere nanamemenana maripoonon qero komun kamaaro. Sele busunon motoonggo komurotiwaa sayanon mono ejemba tuun woi nunuano saanon eleema Anutuwaa kosianon kawonja. Kaen mindirin nonono saanon boroqeje ambonja. Ii andaboron Kraistwo sele busu motoonggo koloon laligojon. ¹⁷ *Kraistnon kan luae koloowaatiwaa Bunaya ii waba kantri ejemba Anutuwaa geman qen sigensigen laligogiti, onjojon jen asarin onono ano Juuda ejemba Anutuwaa kosianon laligonini, mono nonoojon motoongadeen jen asarin nonoma laligoro. ¹⁸ Kraistnon Juuda ano waba kantri ejemba anana kuuya nemun koma nonono Unja Toroya motoongonon kana qendeema nonono saanon afaangon Manjanaa jaasewananon keubonja.

¹⁹ Kawaajon onjo Juuda ejemba qaagoto, kilen waba ejemba tawatawaya ii mende toroqen laligoju. Anutuwaa goman balon toya soraaya koloogi nonowo motoon Anutuwaa uumeleen kanageso koloojon.

²⁰ Gejatootoo ejemba yononon waladeen Anutuwaa qaanon tando oson kuugi Kraist Jiisas anjo kan tandonana kombombanja koloon aposol wasin nonoma wanjana nano Anutuwaa uumeleen jigo koloojon. Onjo kaanagadeen tando iikanon keuma nanjonango ama aon kotikotii mokoloonkeju. ²¹ Iinon miri ii muzugon mindirin somongoro namakeja. Anana Pombo qokotaan nama mutulanjonin momalaarinananon kotiin somariiro Anutuwaa uumeleen jigo kowoga koloojon. ²² Onjo kaanagadeen Pombaanon qokotaan uumeleen alaurunana tosaanja yonowo mutulanjon motoon nama uugia nanjon aon kotikotii mokoloonkeju. Kaen nama Anutuwaa uumeleen jigo koloogi Unja Toroya uugianon anota anjo jigoya iikawaa uutanon laligoja. Kian.

* 2:15: Kol 2.14 * 2:16: Kol 1.20 * 2:17: Ais 57.19

3

Poolnoŋ waba kantri yoŋoonoŋ kema Buŋa gawoŋ mero.

¹ Kania iikawaajoŋ ama Pool niinoŋ waba kantri ejemba oŋo ilaan oŋomambaajoŋ gawoŋ meŋ laligojeŋ. Kaen laligowe Kraist Jiisaswaa gawoŋ mewetiwaajoŋ kapuare mirinoŋ nooŋgi rama simiŋ kuma qama kooliŋkejeŋ. ² Anutunoŋ kalenmoriaŋa kantri tosaŋa oŋoojoŋ mendeema oŋono qeaŋgowutiwaa gawoŋ nonoti, oŋo ii oŋanoŋ modaboroju. ³ Anutunoŋ qaa areŋa aasaŋgoya nisaama jero moma yagojeŋi, qaa iikawaa kania torodaamonda oŋo oŋombe. ⁴ *Ooŋ oŋombeti, oŋo tere ii weeŋgoŋ saanoŋ noo kania kokaen moma asariwu: Niinoŋ Kraistwaa kania aasaŋgoya ii awaagadeeŋ moma kotojeŋ.

⁵ Monowaa monoyanoŋga ejembanonŋ kanaiŋ laligoŋ kouma laligogiti, iyoŋonoŋ kamban iikanonŋ Buŋa aasaŋgoya iikawaajoŋ tompiŋ laligogi. Kaŋa laligoŋ kougito, kamban kokaamba Uŋa Toroyanoŋ ii Anutuwaawaa aposol ano gejatootoo ejemba takkootoya nonoojoŋ jeŋ ninisaano mojoŋ. ⁶ Buŋa aasaŋgoya ii kokaen: Kraist Jiisasnoŋ oyaŋboyaŋ buŋa qeŋ nonombaatiwaajoŋ jeŋ qaa somoŋgoroti, oŋo ii Juuda nonowo ororoŋ aŋgoŋ koma meŋ laligoju. Oligaa Buŋanoŋ iikawaa kania ii waba kantri ejemba oŋoojoŋ kaŋagadeeŋ qeŋdeema oŋomakeja. Oŋo uugia meleema saanoŋ nonowo motooŋ kotumotueyaa Buŋaya so motoondeeŋ buŋa qeŋ aonŋ laligoju. Uugia Anutuwo somoŋgoŋ motooŋ Kraistwaa sele busuya kolooŋ nonowo tuuŋ motooŋgo nanjoŋ.

⁷ Iwaa ku-usuŋanoŋ mono noo uuna sololooŋ uuna meleembe Anutunoŋ kalenmoriaŋa sewaŋa qaa nono. Ii nono kana kolooŋ Oligaa Buŋawaa gawoŋ meme ejaga kolooŋ. ⁸ Niinoŋ Anutuwaanonŋ kanageso soraaya kuuya oŋoo newo baagianonŋ kamaŋqeŋeta totoŋ laligojeŋ. Kaen laligojento, Anutunoŋ kilenŋ kalenŋ uuta koi kaŋa nono: Niinoŋ Kraistwaa oyaŋboyaŋaa Buŋaya ii waba kantri ejemba oŋoojoŋ jeŋ asarimambaajoŋ simbawoŋawo mojeŋ. Oyaŋboyaŋ iikawaa kania ii kuuya oŋoŋ moma kotodaborowonatiwaa so qaago.

⁹ Anutunoŋ monowaa monoyanoŋ iwoi kuuya mokolooŋ Buŋaya aasaŋgoya koŋgiro ejembanonŋ laligoŋ kouma laligogiti, kamban iikanonŋ tompiŋ laligogi. Kawaaŋjoŋ niinoŋ Anutuwaawaa Buŋa areŋ aasaŋgoya ii galeŋ koma laligowe hoŋawo kolooŋkeja. Niinoŋ iikawaa kania asuganoŋ jewe ejemba kuuyanonŋ moma sorogowutiwaajoŋ simbawoŋawo mojeŋ.

¹⁰ Anutunoŋ momakootoya kania kania qaita moŋ ninisaano kamban kokaamba uumeleeŋ zioz tuuŋ batunananonŋ amiŋ moniŋ asuganoŋ kolooŋ seiŋkeja. Anutunoŋ uusiŋa kokaen momakeja: Beŋ kawali galeŋ ano poŋ qereweŋa gajoba uuta ano kamaŋqeŋeta Siwe namo batugaranoŋ ilawoila kuuya galeŋ komakejuti, iyoŋonoŋ kaŋagadeeŋ Anutuwaawaa momakootoya ii geja ama mobutiwaajoŋ momakeja. ¹¹ Yoŋonoŋ ii mobutiwaajoŋ Anutunoŋ Buŋa areŋa ii monowaa monoyanoŋga kambanŋ qaanonŋ uutanonŋ jeŋ kotiŋ ano ero. Iikawaa so Poŋnana Kraist Jiisas wasiro hoŋa mokolooŋ kanagesouruta kolooŋ mindiriŋ nanjoŋ.

¹² Kraistwo qokotaŋ nama moma laariŋ muniŋ Anutuwaawaa nagu-noŋ kaen tano saanoŋ iwaa jaasewaŋanoŋ keubombaajoŋ awasaŋkaka nanjoŋ. ¹³ Kawaaŋjoŋ kokaen welema oŋoŋjeŋ: “Niinoŋ kapuare mirinoŋ rama oŋo qeaŋgowutiwaajoŋ ama konjiliŋ moma laligoŋkejeŋi, iikawaajoŋ uugia mono mende kamaawa. Oŋo noo siimbobolona iikawaajoŋ ama saanoŋ akadamuŋgiawo koloowuya.” Kianŋ.

Poolnoŋ Efesus yoŋoojoŋ kokaen qama kooliro:

¹⁴ Kania iikawaajoŋ niinoŋ Maŋnana simiŋ kuma muŋ qama kooliŋkejeŋ. ¹⁵ Iinondeeŋ mono maŋnana mutuya kolooja. Iwaa so Siwe ano namowaa kanageso kuuya anana ama qa ii meŋ qamakejoŋ. ¹⁶ Kokaen qama kooliŋkejeŋ, “Anutu,

* 3:4: Kol 1.26-27

gii mono Unaga Toroya ama onona uugianon kotiinkebaa. Goo Bunaga ku-usunja bunabunayawo ii tetegoya qaa kowiganon eji, gii mono ku-usunja iikawaa so men kotiin onomakeba. ¹⁷ Men kotiin onona saanon Kraist moma laarin mugi uugianon dun men laligowaa. Kaen laligoro kosogia Kraistwaa uujopanon mondongon mendungogi kemero rindangon nambu.

¹⁸ Uujopayanon nemun koma onono kanageso soraaya kuuya yonowo saanon Kraistwaa uujopayaa kania moma kotowu. Jopagon nonomakeji, uujopa iikawaa soya ii kokaen: Goraaya leele tetegoya qaa kema bimbimgoja. Koriga enduwaa enduyanon kemalija. Koriga euwaa euyanon uja. Kaanagadeen dutanon emuwaa emuyanon kemen eja. ¹⁹ Kraistwaa uujopayanon mono balombaa momonanaa soya uuguja. Ii moma komuwutiwaajon kokaen qama koolinkejen: “Anutu, gii mono akadamuga kuuya kanon uumomogia saa qen musulungon onomba.”

²⁰ Anutu kaen qama koolin mun kokaembaajon mepeseenkejen: Anana momonana uugun iwoiwaajon qama koolin qisiwonaga me jaameleen unja iima romongwonagati een, iinon mono iwoi ii saanon men kotiin nonombaa. Anutu ku-usunjon uunananon gawon menkeji, iinon mono iikawaa so qamakooli ano momonanaa soya ii uugudaboron afaangon iwoi kuuya saanon nonomakebaa. Kawaaajon mepeseen munkebonja.

²¹ Uumeleen kanageso anana ajoroon Kraist Jiisaswaajon ama Anutuwaa qabunaja mepeseenin akadamuyawo koloon ewaa. Ii ben isiurunana yononon men kotiin tetegoya qaa en ubuti, kambaan iikanon mono kaanjadeen akadamuyawo koloon ewaa. Qaa ii onanon.

4

Kraistnon mindirin nonono sele busu motoonggo koloojon.

¹ Niinon Pombo qokotaan nama gawonja mewetiwaajon kapuare ejaga koloojen. Qaa ii jedaboron uugia qaa kokanon jen kuujen: Anutunon nanamemen akadamuyawo ama men laligowutiwaajon onoonoti, iikawaa so onjo mono laaligo qaita mon laligowu.

² *Mono uugia men kamaan ama qaa baatanon kema ejemba gumbonjonjon qaganon ama onoma laligowu. Lombo mokosingon laligowu. Mono lolongon bologaa kitia mende melembuto, qaqaangon jopagon aon laligowu. ³ Unja Toroyanon uugia men kululuun luaewaa kasanon somongon mindirin onomakeji, onjo mono uusoomonggo ii batugianon ewaatiwaajon kaparan koma nambu.

⁴ Anutunon onoonoti, iikanon mono ororon oyanboyan koloowombaajon jejero-monromongia motoonggo iikayadeen ama onono mamboma laligoju. Iikawaa so onjo kaanjadeen Kraistwaa honja sele busuya motoonggo koloogi mono Unja Toroya motoongonon inaan onono laligowu. ⁵ Ponjana motoongonon galejen koma onono ororon moma laarin mugi oomulu motoonggo iikayadeen men onongi motoon koloon laligoju. ⁶ Anutunana motoongonon kuuya man koma nonomakeja. Iinon iwoi kuuya kore nunuugun Ponjana uuta koloonkeja. Kaen koloon jeta ten kombombaajon kuuya kuun inaan nonoma uunana so laaligo ano rama momo nonomakeja.

⁷ Iikawaa so ororon Kraistwaa sele busu motoonggo laligojonto, Kraistnon kalenmorianja uusiinja so maama nonono. Gawon memewaa momo kalenja kania kania ii motomotoon sonananon mendeema nonono laligojon. ⁸ *Kawaa qaaya ii kokaen jegita Buna Terenon eja,

“Iinon eukanon uma nama kapuare ejemba mamaga onono bunauruta koloogi kalenja kalenja ii ejemba ananaajon nonono.”

⁹ “Eukanon uro,” Anutunon qaa ii mono nomaembaajon jero? Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnon wala Siwenonga kamaaro. Mono namo dutanon emukanon kemero.

* 4:2: Kol 3.12-13 * 4:8: Ond 68.18

¹⁰ Kamaaroti, iinon mono kaanagadeen eleema eu uro. Uma Siwe gomambaa jakeya kuuya unjuugon qaganon eukanon uma laligoja. Iikanon laligon Siwe ano namowaa ilawoilaya kuuya ii esunanon men saa qen kuuya sokondaboron laligoja. ¹¹ Kraistnon ejemba ananaajon momo kaleja kania kania kokaen mendeema nonono: Gawonja mendeema nonono tosanon wasiwasi ejemba waja (apostol) koloogi. Tosianon gejatootoo ejemba (profet) koloogi. Tosianon uukuukuu ejemba (ewanjelis) koloogi. Tosianon eja to pasto ano boi qaqazu koloogi.

¹² Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanagesouruta. Nononon yonoo uugia nanjonin kotikotii mokoloowutiwaajon gawonja kaen mendeema kuun nonono. Kanageso soraaya anana kuuyanon uuwaa gawon mewombaaajon jojoridaboron laligowombaaajon ama kaen inaan nonono. ¹³ Kaanon kaen gawon morota morota men laligon Anutu moma laarin kanagen Meria moma yagon iikanon men kululuun aon motoongon koloon nambonja. Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii koreyanon Kraistwaanon eja. Nononon Kraistwaa kowinonja momoya ano esunja horonin musulungon nonono somariin sein kotiin laligonin akadamyua maama nonono kuuya asugiro laligowonja.

¹⁴ Toroqen naamade kaanja laligowombotiwaajon Kraistnon uunana kuun iyanja kaanja akadamananawo koloowonatiwaajon inaan nonomakeja. Naambora kaanja laligonin qewolon ejembanon aren ii me ii ama mondon tutugon nonongi tama kamaan nunuroti, onjo mono iikawaa so koloon lan laligowubo. Haamonon momosiin ewaewan kono kowenon qindiuro sirinon godomaruru lan wama kemaqen-kanqen ama simbirinsambaran amakeja. Kawaa so balon ejembanon selenon kuukuu ama unju men momo tiliqiliawo mokoloon ejemba lan kuma onongi jinjaun amakeju.

¹⁵ Iikawaa so lan mende laligowuto, qaa honagadeen pondan jen jopagon aon laligowu. Kaanja laligon Kraistnon wanana kolooji, kosogia mono iwaanon mondongogi kemero rindangon iwoi kuuya kanon somariin kotiin akadamyugawo koloon laligowu. ¹⁶ *Kraistnon wanana koloon anaa sele busuya anana kuuya galen koma nonono tokotokoya kuuyanon sele busuya ano kana boria toroqen somongon metulangon nonongi motoon koloojon. Esun motomotoon en nononjiwaa so mono gawonana men kotingon jopagon aonin honja sele busuya iikanon kotiin somariinkeja. Kian.

Asasagaa nanamemen gbilia ama men laligowu.

¹⁷ Kaanja koloojonwaajon niinon Pombaa jeta men galen meme qaa kokaen jewe moma yagowu: Uumeleembaa gadokopa ejemba uumomogia sooro kikisi kaanja koloon een omaya lan laligonkejuti, onjo mono iyonoonon tani bologa ii mende toroqen ama men laligowu. ¹⁸ Uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo uumomogia-non tiuro Anutuwo laaligowaajon sisau ama soju. Momo bologanon uugia gojoma duurotiwaajon ama poumapou ama tompin laligoju. Kawaaajon Anutuwaanon laaligo kotiganon mende qokotaankejuto, iyanjiodeen lan toontoon laligoju. ¹⁹ Galengia mende men aogi uugia gojondabororo gamu sayawo unjuro laligoju. Uugia kaiseranon somongon men tiloon onono iwoi kaanjaajon lan aisoonkeju. Iwoi menngo mewombaaajon otoko ama koposononkeju.

²⁰ Yononon kaen amakejuto, onjo Kraistwo laaligowaa kania ii kaanja mende kuma onongi mogi. ²¹ Onjo qaa honaa Toya Jiisaswo qokotaagi iikawaa so kania kuma onongi honja kokaen moma yagogi: ²² *Wala nanamemengia walaga otaagi siingia kombombanja bologanon angomokolon ama onono tiwilaan aowombaaajon анги. Kana kuma onongi mogiti, iikawaa so mono uugia walaga motogon gilin gema qewu.

* 4:16: Kol 2.19 * 4:22: Kol 3.9

²³ Uumomogia menj gbiligi kolonaniŋ laligowutiwaajon kana kuma ononji.
²⁴ *Anutunon anana anaa kaitaniaa so soraaya kolon kotiin laligowombaajon mokolon nonono. Uu gbiliaa laaligo solana otaawombaajon mono nonono. Kawaa-
 jon uu gbiliaa iikayadeen mono bo konji kemero laligowu. Kana ii kaen kuma ononji
 moma yagogi.

²⁵ *Kana kaen ero anana Kraistwaa sele busuya motoonjo iikawaa uutanon dare-
 mun kaana toroqen ala-ala kolon laligojon. Kawaajon qaa qolonmolongoya ii mono
 motogon giligi kemero batugianon qaa honagadeen kuuya amin moma laligowu.

²⁶ *Temboma kukupirinon ambuti een, mono kilen singisonjo mende ambu. Iringia
 soombaati, qaagia ii mono uulanawo ween jaayanon mende tegon kemero jen tegogi
 solananiwa. ²⁷ Kaen Kilenaa Toyanon batugianon koubabotiwaajon qewagon kaban
 mon mende mun uulanawo yakariwu.

²⁸ Monjon yonoro meme laligoroti, iinon kaana mombo mende amba. Kaen
 qaagoto, mono iyanaa borianon gawon kaparan koma men laligowa. Gawon men anaa
 nene hinaya mokolon saanon afaanon ejemba wanaya nanjon onomakeba.

²⁹ Qaa saga mon jeganonja mende kamaawato, qaa ejemba uugia nanjon men
 kotiiwaati, mono iikayadeen jen laligowu. Ejemba qaagia moma uugia ejiwaa so
 qambanmambambaajon amamaajuti, mono iikawaa so gejanono qaagia ononji naana
 moma qeangowuyaga. ³⁰ Anutunon bunauruta downana mero Siwenon ubonati,
 kaban iikawaaajon aiweseya kombomana mokotaan onono uugianon kemen Anu-
 tuwaa munjena kolooja. Kawaajon Anutuwaawo munjena Un Toroya ii mono wosobiri
 mende qen mubu.

³¹ Ono mono uukaambo ano uuduudu kuuya ii qetegon giligi koriganon raba.
 Ugerenon mende juma onoro uugianon aon yon qama jen aowubo. Kaanagadeen
 gemaqeqe qaa tokoronkota ii mende jewu. Anonjora kania kanianon uugia men
 tilowabotiwaajon ii mono kuuya gema qegi korikori ewa. ³² *Korikori ewato, ala-
 ala men migigiin aon gumbonjonjon qaganon ama aon laligowu. Kraistwo qokotaagi
 Anutunon singisonjogia mesaon songbama ononoti, ono mono iikawaa so toroqen
 kopoulosia mesaon aon laligowu. Kian.

5

Anutuwaawo asasaganon laaligo ii kokaen:

¹ Anutuwaawo wombo meraboraana koloojutiwaajon siligia mono kaparan koma
 Anutunon amakejiwaa so ama otaan laligowu. ² *Kraistnon jopagon nonoma laaligoya
 nononon ama qeleema mesaoro. Siimolon oogi kaasoyanon umakeroti, Anutunon
 iikawaa so Kraist laaligoyaa kalena ii moma anjon kono morona unkoowayawo kaana
 kolon iwaa jaanon pumpunoro aisooro. Ono mono kaanagadeen uujopanon nama
 Kraistwaa so jopagon aon ama men laligowu.

³ Serowilin ano anonjora kania kania me otokowaa (greedy) silia ii Anutuwaawo
 jaanon mende sokonja. Kawaajon Anutuwaawo ejemba soraaya koloojutiwaa so iwoi
 kaana qaaya mon ii batugianon mende oosirin jeni mobu. Awawi!

⁴ Gon koma jononsisi ama qaa saga arokuukuuyawo ano qaa sena sena ii mende
 jewu. Iikanon uugia men tiloro mende sokonja. Kawaajon ii mono mesaodaboron
 mepemepese qaa jen sein laligowu.

⁵ Qaa kota koi mono moma komuwu: Monjon serowilin me anonjora me otoko
 kolon iwoiwaajon koposonjonkeji, iinon mono Anutuwaawo bentotona bun qen
 aomambaajon amamaawaa. Nanamemen iikanon ben qolonmolongoya me tando

* 4:24: Jen 1.26; Kol 3.10 * 4:25: Zek 8.16 * 4:26: Ond 4.4 * 4:32: Kol 3.13 * 5:2: Eks 29.18; Ond 40.6

lopion mepeseen onomakejutiwaa tania koloaja. Kaen anji, iionon mono Kraist ano Anutu yoroo bentoton uutanon keumambaajon amamaawaa.

⁶ Anutunon singisongo iikaanjaajon ama temboma irinjonsoonja qaa qootogo ejemba yonoo qagianon ano umakeja. Kawaajon monjon qaa omaya kaanja jen kele ama tutugon tiligon onombabo. ⁷ Kawaajon ejemba kaanja mono gema unun yonowo ainjolon mende laligowu. ⁸ Wala pangamanon laligogito, kamba kokaamba Pombo qokotaan nama iwaa asasagawo laligoju. Nanamemengia mono asasagaa bunaya koloajutiwaa so ama men laligowu. ⁹ Asasagaa buna koloajutiwaa toomorianja honja ii kokaen: Ono nanamemen awaa otaagi Anutunon qaagia jen tegoro solananiwu ano qaa honja toongadeen jen laligowu. ¹⁰ Naa iwoi Pombaa jaanon sokombaati, iikawaa kania mono monjama gosin moma asariwu.

¹¹ Pangamambaa nanamemen gorosona ama menkejuti, iyonowo mono ainjolon mende toroqen laligowu. Yonoo kilenagia ii mono inisaama asasaganon ama jen onombu. ¹² Tosianon singisongo aasangoyanon amakejuti, ii asuganon jenin gamuyawo koloowabo. ¹³ Anutuwaa asasaganon singisonggogia kuuya men asariro kaniagia honanon mono asuganon asugiwaa. ¹⁴ Asasagaa Toyanon mono aasangoyaa iwoiya kuuya inisaano asasaganon asugin ewaa. Kawaajon qaa mon kokaen jegita eja,

“Gaon ejanj, gii mono uga tooro moba.

Mono koomuyanonga gbilin waana Kraistnon men asarin gombaa.”

¹⁵ Qaa iikawaa so nanamemengia mono momakotoo qaganon ama men laligowu. Moto koloon tompin laligowubotiwaajon mono awaagadeen galen men aon laligowu.

¹⁶ *Kamba kokaamba bobooli kamba koloajiwaajon ama uuwaa gawon mewombaa kana mon koloowaati, kamba ii mono mende mesoqesoon tiwilaawuto, ejemba kooronganon kema oson qambanmamban koma onombu. ¹⁷ Kawaajon eja uugia qaa kaanja lan mende laligowuto, Pombaa uusiija ii awaagadeen moma asarin nambu.

¹⁸ Wain apu kotiga nen enkalolon ambubo. Angiaa jaajaa laligogi momogia bologanon asugiro pangaman laaligonon ritegon kemen tiwilaawubo. Kawaajon enkalolon ambuboto, Unja Toroyanon uugia saa qewaatiwaajon mono kaparan koma nambu. ¹⁹ *Mono Buna qaa amin moma ondino (Buk son), mepemepesee rii (oonjaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianon qama Pon mepeseenkebu. ²⁰ Kaen me kaen kolooro iikawaajon mono Ponana Jiisas Kraistwaa qata qama Manana Anutu suulan dangisen jen mun laligowu. Kian.

Loemba onoo qambanmamban qaa

²¹ Kraistwaa jeta uguwubotiwaajon mono keegia moma batugianon qaa baatanon kemen aon laligowu.

²²⁻²³ *Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanageso. Iionon iikawaa wana ano Hamoqeqe Toya koloaja. Iikawaa so ejanon kaanagadeen embiaa wana koloaja. Kawaajon emba onon mono Pombaa qaa baatanon kekembaa so onoangiaa lourugia goda qen onoma qaagia baatanon kema laligowu. ²⁴ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa qaa baatanon nanjonj, iikawaa so emba ononon kaanagadeen mono lourugia yonoo qaa kuuya otaan laligowu.

²⁵ *Kraistnon iyanjaa uumeleen kanagesoya jopagon nonoma ananaajon ama laaligoya togon qeleenoti, iikaanja eja ononon mono kaanagadeen embaurugia jopagon uukalen ama onoma laligowu. ²⁶ Kraistnon uumeleen kanagesoya Buna qaayanon tak koton emba bunaya soraaya koloowombaaajon apu kaanja kanon songbama men solanani nonono. ²⁷ Iionon anana bumbuna awaa soro koloowombaaajon moma uunanaa sunuya men solanani jewon gojejeraya qaa koloowombaaajon kaparan komakeja.

* 5:16: Kol 4.5 * 5:19: Kol 3.16-17 * 5:22-23: Kol 3.18; 1 Piito 3.1 * 5:25: Kol 3.19; 1 Piito 3.7

Kanageso soraaya koposowaa qaanana qaa koloowombaajon momakeja. Kraistnon kan nunuano asamararananon eu keunin jiilananon kuuro asarin emba bunaya kaanja iyanjaa jaasewananon nonoma nonoono akadamunanawo ano iimasiinsiinanawo nambona.

²⁸ Eja onjo kaanagadeen mono Kraistwaanon tani ii otaan embaurugia jopagon onjoma laligowu. Embia jopagonkeji, iinon mono iyanja kalan koma aonkeja. Kawaajon onjoangiaa sele busugia kalan koma aonkejuti, iikaanja mono embaurugia kalan koma onjongi sokombaa. ²⁹ Monjon mon anjaa sele busuya kamban monjon kazi mende ama muroto, kuuya anana sele busunana wagin kalan komakejon. Kraistnon kaanagadeen uumeleen kanagesouruta anana sele busuya kaanja qaayanon nunuagin kalan koma nonomakeja.

³⁰ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa sele busuya koloojon. Anana Kraist sele busuyaa dondomonuruta koloojon laligojon. Kawaajon nunuaginkeja. ³¹ *Bunja qaa mon kokaen eja, “Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiawo qokotaan woi yoronon selemotoonjo koloojon laligowao.” ³² Qaa ii sareqaa aasangoya. Ii Kraist ano uumeleen kanageso ananaa uu soomonjonanaajon jen oojen. Qaa aren iikawaa kania ii aasangoya ano dusiita keemeya. ³³ Kaen koloojato, onjojon qaa ii kokaen jejen: Onjo motomotoon mono kaanagadeen embaurugia onjoangia kalan koma aonkejutiwaa so jopagon onjoma laligowu. Emba onjonon mono kaanagadeen lourugia goda qen onjoma laligowu. Kianj.

6

Merabora ano nemunmanj onjoo uusoomonjo

¹ *Merabora onjoonon nanamemen dindinja ii kokaen: Onjo mono Pombo qokotaan nemunmanjwoigia yoroo jegara ten koma otaan laligowu. ² *Anutunon jojopan qaa 1-2-3 kawaa tetegoyanon tawaya nonomambaajon mende jero ejato, jojopan qaa jango 4 ii dondomonawo. Wala kokaen jeja, “Nemunmanjwoiga mono goda qen oroma laligowa.” Qaa ii ten konin Anutunon iwaa tawaya nonomambaa qaaya kokaen somongoro oogita eja, ³ “Goda qen orona Anutunon toomorian gono toroqen namonon kamban koriga laligowaa.”

⁴ *Meraboraurugianon uukanjangiawo koloowubotiwaajon man onjonon mono qaanon soya uugun mende horon kiton onjoma laligowu. Kaen qaagoto, Pombaa Kana qaa ten kombutiwaajon kuma onjoma iikawaa so mindinjon onjongi somariiwu. Kianj.

Welenqege ano galen onjoo qambanmamban qaa

⁵ *Welenqege onjo mono namonon galenurugia yonoo qaagia Kraistwaa qaa kaanja ten koma siijaago siimeme mende amakebu. Qaagia uuguwubotiwaajon sombugia moma jenenjiawo ororo laligowu. Uugianon gbingbaon mende ambuto, mono bon qen nama ama men laligowu. ⁶ Tourugianon kondokondoowaa wan angi ejembanon inisosoroowutiwaajon qaagoto, jaaqasue mesaon uugia gawonon ama menkebu. Kaen ama Anutuwwa uusiinja otaan Kraistwaa welenqege kaanja koloojkebu. ⁷ Balon ejembaga welen qen onjonjonjen Pon anja welen qen munkejon. Kaen moma gawongia mono Pombaa jaanon sokombaatiwaa so uuqeeangowo men laligowu.

⁸ Qaa koi mobu: Onjoo batugianon tosonian gawon toya laligoju ano tosonian tourugia ii tawagia qaa een welen qen onjoma kamaanqegeta laligoju. Ii kilen daen yonjonon gawon awaa ii me ii menkejuti, Anutunon mono iikawaa tawaya onjono bunja qen aowuya. Qaa ii mono romonjon laligowu.

⁹ *To ano welenqege onjoo Pongia motoonjo iinon Siwe gomanon laligoja. Iinon

* 5:31: Jen 2.24 * 6:1: Kol 3.20 * 6:2: Eks 20.12; Dut 5.16 * 6:4: Kol 3.21 * 6:5: Kol 3.22-25 * 6:9: Dut 10.17; Kol 3.25; 4.1

ejemba tosaana mende inisosoroon tosaana mende sureen onomakejato, so motoongonon gosin qaanana jen tegon nonombaa. Galen onjo ii moma kotojutiwaajon mono welenqege alaurugia yonowo wasombura maayanon aon so motoonggo ama onoma horon ureen memetorotoro mesaon laligowu. Kian.

Anutuwaa jurujamban kuuya men laligowu.

¹⁰ Terena oodaboromambaaon ama qaa kokaen oojen: Onjo Pombo qokotaan nanngi ku-usuna somatanon mono inaan nanngon onono kotinkebu.

¹¹ Kilenaa Toyanon selenon kuukuuwaa momo aren kania kania amakeji, onjo ii jaasewan qen kotakota nambutiwaaon mono Anutuwaa jurujamban kuuya men kongi kemero laligowu.

¹² Nononon balon ejemba sa busugiawo yonowo manja mende aonkejonto, ben kawali galen ano konhaamo bologa bologa tuarenjen ama onombombaaon nanjon. Ben kawali galen bologa namo sombin batugaranon jinkaron dungianon nama pon kaana galen komakejuti, ii mono qotogon qetama onomakejon. Kaanagadeen pon qerewena boi uuta ano kamaanqegeta batunananon pangamambaa ometotombaa eja geria laligon ilawoila kuuya galen komakejuti, nononon mono iyonowo manja qenkejon. ¹³ Kawaajon tuarenjen ama onombombaaon mono Anutuwaanon jurujamban kuuya men kongi kemero nambu. Kaen nanngi kereurugia kamban bologanon unuwombaaon alanza koumakebuti, kamban iikanon mono saanon afaanjon manja qen riitama onombu ano manja qegi tegoro saanon goman balonganon wakasiin nambu.

¹⁴ *Jurujambangia mono kokaana kaya mouma aowu: Qaa honagadeen jejeta iikanon mono irimungan kaana iinganon somonjon nambu. Nanamemen solana soro ii totogianon reen maleku kaana koma sopa somonjon aon nambu. ¹⁵ *Kana esu mouma saanon rindanon riin kemakejon. Kawaa so onjo mono luaewaa Buna jen seiwombaaon jorigi iikanon nemun koma onombaa. ¹⁶ Jurujamban iikawo toroqen suman wana qata momalaari ii mono buna qen aon suulan besaan namakebu. Kilenaa Toyanon ninidon siwisewe nonomambaaon moma tiwo wasaya motonkeji, iikawaa angobato geria kuuya mono reen iikanon qewagon anjon koma aonkebu.

¹⁷ *Anutuwaa Hamoqege Toya ii mono buna qen aowu. Buna qen aon mombo letombuti, donhamo ii mono wangianon aen wanhou kaana mougi turun anjon koma onomakebaa. Unja Toroyanon manjawaa soo somata nononji, ii Anutuwaanon Buna qaa. Ii kaanagadeen mono buna qen aon uu wombogianon ama manja iikanon qenkebu. ¹⁸ Jurujambangia kuuya ii mouma aon mono kamban so Anutu qama koolin qisin laligowu. Unja Toroyanon kondoon inaan onomakejiwaa so mono welema sama munkebu. Mono pondan ugbiligbili laligon suulan Anutuwaa ejemba soraaya kuuya yonoojon ama kaparan koma qama koolinkebu.

¹⁹ Noojon kaanagadeen kokaen qama koolinkebu, “Anutu, gii mono qaa kota dindina Pool muna goo Oligaa Bunaga aasangoya ii qaa jetanon jewaatiwaa so jen asarin awasankakagadeen nama uukuukuu men onomakeba.” ²⁰ Niinon Oligaa Buna iikawaaon ama Anutuwaa jotamemeya eja wana koloojento, gawona menkejeniwaaon ama kamban kokaamba kapuare mirinon rajen. Kawaajon Buna qaa ii Anutuwaa jaanon sokombaatiwaa so awasankakagadeen jen laligomambaaon mono qama koolin laligowu. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

²¹ Wombo alana Tikikus iinon noo sunduna ano mobuya. Iinon Pombo qokotaan gawona membiri-qembiria qaa menkeja. Kokanon nomaen ama men ramakejeni,

* 6:14: Ais 11.5; 59.17 * 6:15: Ais 52.7 * 6:17: Ais 59.17

ii kuuya injjoro oŋo kaanagadeen ii mobu. ²² Nononon nomaen rama laligojoni, oŋo sundu ii mobutiwaajon Tikikus wasin mube Efesus oŋoonon kawaa. Iinon kan ulunkolen men onono saanon bonjon laligowu.

²³ Manana Anutu ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono uumeleen alaurunana oŋo luae qen uunon jopagon onoma momalaarigia men kotiinkeba. ²⁴ Ejemba Ponana Jiisas Kraist kamban tetegoya qaa jopagon laligowuti, Anutuwaa kalenmoriaŋanon mono kuuya onowo en en ubaa. Kian.

Filipai Tere

Poolnoŋ Filipai yoŋoo Tere ano.

Jen-asa-asari

Poolnoŋ misin gawoŋ liligoŋ mero indina woi kolooro Eisia Maino (Turkey) mesaon Yurop balonoŋ keno. Kema Room prowins qata Masedonia kanoŋ uugia kuuro meleenŋi Kraistwaa kanageso mutuya ii Filipai sitinoŋ kolooro. Kanagenŋ aposol Pool ii Room sitiwaa kasa mirinoŋ anŋi siimbobolo qaganonŋ raro gawoŋ meme ejemba tosiانوŋ tuarenjenŋ ama mugi. Ii ama mugi tosiانوŋ Filipai uutanonŋ kaanŋadeenŋ qaa doogoya kuma onŋonŋitiwaaŋonŋ majakaka moro. Kambaŋ iikanonŋ Buŋa Tereya koi Filipai momalaari kanageso yoŋooŋonŋ ooro. Majakaka moroto, kilenŋ ulunŋkolenŋ qaa ano uunaŋgonanŋgo qaa koi korisoro qaganonŋ oonŋ ano.

Poolnoŋ kapuare mirinoŋ raro Filipai momalaari kanageso yoŋononŋ ilaanŋ mubom-baajonŋ kalenŋ anŋi karoti, iinoŋ iikawaa dangisenŋ jenŋ onŋomam-baajonŋ Tere koi ooro. Ii oonŋ toroŋenŋ uunaŋgonanŋgo qaaya mamaga motoonŋ ano. Anŋo koŋajilinŋ kania kania moro Filipai yoŋononŋ Poolwaa qaaya ii mogi kilenŋ kotiinŋ awasaŋkaka nambutiwaaŋonŋ uu naŋŋonŋ onŋono. Gejanono qaa tosaanŋa kokaenŋ: Onŋoanŋgiaa selegia meŋ uma awelegowubotiwaajonŋ mono galenŋ meŋ laligowu. Dogo mambaŋ koloonŋ toroŋenŋ neweqeweale ambuboto, Jiisas kaanŋa uugia meŋ kamaanŋ ama aonŋ laligowu. Qaa koi duduuwubo: Kraistwo qokotaanŋ nanjuti, ii Anutuwaa kalenŋga. Juuda yoŋononŋ Mooseswaanonŋ Kana qaa arenŋa tenŋ koma otaanŋ Anutuwaajonŋ sili iwoi amakejuto, uumeleenŋ alaurunana onŋononŋ kaenŋ qaago. Onŋononŋ mono Anutu moma laarinŋ mugi kalenŋmorianŋa sewanŋa qaa onŋono buŋa qenŋ aonŋ iikanonŋ laaligo donŋgoga mokoloonŋ laligoju. Daenŋ yoŋononŋ Kraistwo qokotaanŋ laligojuti, Anutunonŋ mono ii luae qenŋ onŋono aisoonŋ laligowu.

Kraist moma laarininŋ Anutunonŋ uukoisoro nonono saanonŋ awasaŋkaka qaganonŋ kotiinŋ laligowonŋa ano uumeleenŋ alaurunana yoŋowo motoonŋ kaparanŋ koma kotiinŋ nambonŋa. Poolnoŋ iikawaa qaaya ii mamaga ooro. Poolnoŋ Filipai kanageso yoŋoo waegia kotiga mewombaaŋonŋ moma laligoroti, iikawaa qaaya ii kaanŋagadeenŋ asuganonŋ ooro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 7 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-11

Poolnoŋ nomaenŋ ama laligoro 1.12-26

Kraistwo laaligowaa kania 1.27–2.18

Timoti Epafroditus yoroononŋ gawoŋ arenŋa 2.19-30

Tuarenjenŋ yoŋononŋ tiligoŋ onŋonŋi kamaawubo 3.1–4.9

Poolwaa alauruta Filipai laligogiti, iyoŋoo qaagia 4.10-20

Terewaa qaa kota waŋa 4.21-23

¹ *Pool Timoti norononŋ Kraist Jiisaswaa welenŋ qenŋ laligojo. Uumeleenŋ kanageso soraaya kuuya Kraist Jiisaswo qokotaanŋ nama Filipai sitinoŋ laligojuti, noro onŋowo ano onŋoo waŋgia (bisop, pasto) ano Buŋa gawoŋ meme ejemba tosaanŋa (diikon) onŋowo qaa aminŋ mobombaajonŋ moma tere koi oojenŋ.

² Anutu Manŋnana ano Ponŋ Jiisas Kraist yorononŋ kalenŋmorianŋ onŋoni luaenonŋ laligowu-tiwaajonŋ mojenŋ.

Poolnoŋ Anutu mepeseenŋ qama koolija.

* **1:1:** Apo 16.12

³ Niinon romonjon onomakejeniwaa so Anutu mepeseenjejen. ⁴ Kamban so korebore onoojon Anutu qama koolinkejen, ii mono korisoro qaganon qama koolinkejen. ⁵ Niinon Anutu kokaembaajon mepeseenjejen: Ono Oligaa Bunanon qokotaagiti, kamban mutuya iikanonadeen kanain niwo manja qen kotingon noma laligon kouma laligoju. ⁶ Anutunon uugianon gawon awaa kanain men laligoji, ii mono toroqen mero Kraist Jiisasnon mombo asugi-waatiwaa kambanjon tegowaa. Kaen moma laarin kotiin Anutu mepeseenjejen.

⁷ Oo jogia newe, wombo alauruna koloojutiwaajon kuuya onj kaen romonjon onombe awaagadeen sokonja. Anutunon gawon nonota kapuare mirinon ramakejen me aworo niinon Oligaa Bunawaajon manja qen enkalolon qaa qewagon qaa onanon tiita iriga men kotiiwaatiwaajon liligonkejen. Kaen me kaen amakejeni, kuuya ononon mono niwo nangi kalenmorian iikayadeenon sokoma onono gawona nangogi motoon simbawonawo koloojon. ⁸ Kraist Jiisasnon onj jopagon inaan onomakeji, niinon ii moma iikawaa qaganon nama kuuya onoojon siin moma injiimambaajon kaparan koma laligojen. Kaen jen qaa hona jejen, ii Anutu anj saanon nangon noma jewaa.

⁹ Niinon onoojon kokaen qama koolinkejen: Anutu, gii mono Filipai alauruna inaan onona toroqen kotiin jopagon aogi uujopagianon somariin seiwaa. Kaen kolooro saanon kana hona iima koton enkalolon qaa mesaon laligowu. ¹⁰ Kaen laligon saanon qaa gosin kana awaa soro meweengon soraaya koloon koposowaa qaagia qaa laligon ubu. Kraistnon eleema kawaati, kamban iikanon lombonananon tegowaa. ¹¹ Jiisas Kraistnon nanamemen solanja nemun kono iikawaa hona asuginkebaa. Hona kanon uugia saa qero ejembanon kaen injiima Anutu mepeseegi qabunayanon seiwaatiwaajon qama koolinkejen. Qaa ii onanon.

Pool kapuare mirinon anji Buna qaanon kotiiro.

¹² Oo uumeleen alauruna, ononon noo kanana moma kotowu-tiwaajon kokaen moma oojen: Iwoi bologa noonon kolooroti, iikawaa bujuyanon seiwo Oligaa Bunanananon ejemba sokoma onono gawona-nanon toomorianawo koloonkeja. ¹³ *Nii Kraistwaajon ama kasanon gbadoon nongi Room kokanon rajeni, qaa ii manjaqege eja kuuya Siisa-kimbaa galenkonkon miri galen menkejuti, iyononon moju ano kaanagadeen ejemba tosaana mamaga yonoo gejagianon kemero modaboroju.

¹⁴ Toroqen hona kokaen kolooro: Uumeleen alaurunananon kapuare mirinon rabe Ponon ilaan nomakejiwaa qaaya mogi. Ii moma seiseiyanon Pombo kotiin qokotaan nama kaparan koma awasanakaka kolooji. Kaen koloon Anutuwaanon qaa torokoya qaa jen seigi toroqen kemakeja.

¹⁵ Tosianon noojon mogi uro uusiin soraayanon nama Kraistwaa kania jen asarinkejuto, tosiannon noojon ama uugianon junjun moma gema nun angowowo ambombaajon moju. ¹⁶ Alauruna hona yononon noo kanana kokaen moju: Anutunon kuun nonota aworo niinon Oligaa Bunawaajon manja qen enkalolon qaa qewagonkejen. Kaen moma jopagon noma nangon nomakeju. ¹⁷ Gemagege ejemba yononon iyangiaajonadeen romonjon tawawaajon mondon uugianon menjerengoro Kraistwaa kania kaen jen asarinkeju. Kaen ama kapuare mirinon rajeni, kamban kokaamba angosisiri toroqen ama nombombaajon moju.

¹⁸ Kaen mojuto, ii kilen. Kraistwaa kania ii iwoiwaajon mondon silemale amakeju me Anutu tororo ten koma jen asarinkejuti, ii niinon mobe sokonja. Kaen me kaen amakejuti, uunanon mono iikawaajon qeangoro onanon aisoojena aisoonkema. ¹⁹ Aisoowe noojon qama kooligi Jiisas Kraistwaa Unj Toroyanon nangon nono saanon isama nongi kamaamambaa tani mojen. Kaen koloowaati-waajon moma iikawaajon kaanagadeen aisoonkejen. ²⁰ Iwoi mon ama gamu mokoloomambotiwaajon

* 1:13: Apo 28.30

mono jejeromonromon ama laligojen. Gamu qaagoto, kambaŋ so Kraist mepeseen laligoweti, iikawaa so kambaŋ kokaamba kaŋagadeen koloowaatiwaajon mojen. Sele busunanon komuwaa me laligowaati, ii kilen mono awasankaka qaganon Kraist mepeseewe qabunayanon somariiwaa.

²¹ Laligomanati een, laaligona mono Kraistwaa qabunayanon somariiwaaatiwaajon ama laligomanja. Nugi komuwenagati een, iikanon mono men qeangon nono oyanboyan koloomanja. ²² Kaen koloowenagato, balonon sele busuwo laligomanati een, mono uuwaa gawon mewe toroqen honawo koloonkebaa. Ii romonon neenaajon laaligo me koomuga meweengowenaga, ii saanon mende mojen. ²³ Laaligo ano koomu batugaranon papanon laligojen. Kraistwo eu laligowenaga, iikanon mono iwoi kuuya uugun morian somata mokolon nonaga. Kawaaon balon mesaomambaa siinja moma laligojen.

²⁴ Kaanja laligojento, sele busuwo qen korin laligomanati een, iikanon mono onon ilaan onombe hona onoonon koloowaa. Komu-wenaga, iikanon mono onon mende ilaan ononaga. ²⁵ Iikaanja moma laarin kotiin kawaaon niima koboogi toroqen laligon kuuya onon ilaan onoma laligomambaaon mojen. Ilaan onombe momalaarigiala ononon mono somariin kotiiro saanon hononja mende aisoon lali-gowu. ²⁶ Kaŋagadeen Kraistnon niima kobooro mombo onoonon kawo onon saanon noojon ama Kraist Jiisas hononja mende mepeseen mun laligowu. Kian.

Momalaarigianon kotiiwaatiwaajon manja qen laligowu.

²⁷ Nanamemengia ii mono Kraistwaa Oligaa Bunayanon akada-muyawo koloowaatiwaa so ama men laligowu. Kaen laligogi onononon kan injiimanati me mende kan sigenisigen laligon qaa bujugia mobe kanagianon kokaen ero sokombaa: Onon kulukulululu aren motoongowaa qaa somononon uumotoonon ama nambu. Kaen nama Oligaa Bunawaa qaa ononon sooliwabotiwaajon motoon somononon manja qen laligowu. ²⁸ Kaŋagadeen tosiannon tuarenjen ama onomakebuti, ononon mono qaa jegia kania kania kawaaon mende aarun lalanonigi uugia mende kamaawa. Kaniagia kaen mobe sokombaa. Anutunon ku-usun onono tuarenjen ejemba yononon kaniagia iima kokaen moma asariwu: Ononon kamaan unuro tiwilaagi Anutunon metogon nonono eu oyanboyan laligowonja.

²⁹ Anutunon arenja ama ononoti, ii kokaen: Onon Kraist moma laarin mun leegen aisoon leegen iwaajon ama siimbobolo moma laligowuya. ³⁰ *Niinon momalaariwaa manja wala onowo laligon qeweti, niigi ano kambaŋ kokaamba toroqen qenkejeniwaa buju qaa koi mojuti, onon mono manja iikayadeen niwo nanon qen laligoju, ii mojen. Kian.

2

Kraistwaa so onononon men kamaan ama aon laligowu.

¹ Onon Kraistwo qokotaan nanjutiwaajon mono uugia nanon aowombaaon qambanmaban mokoloowu. Uujopagia iikanon mono ulunkolen ama aonkebu. Unja Toroyawo ususugon nama waegia men kiankomun aonkebu. ² Kaen anjutiwaajon mono momo motoonon otaan ororon jopagon aon luaenon laligowu. Mono uusiingia ano momo arenngia motoonon ambombaaon somononon. Qaa kaen somononon uumotoonon angi hona kolooro moma niinon ononon hononja qaa aisoon laligomanja.

³ Ilawoila ononononadeen horowombaa siinanon mono mende nemun koma onomba. Onononon qabunagianon somariiwaaatiwaajon mono selegia mende men ubuto, uugia men kamaan ama tosaanja yononon mogi umakeba. ⁴ Onon motomotoonon mono onononon uugiagadeen qeangowaatiwaajon mende romononowuto, tosaanja

* 1:30: Apo 16.19-40

yoŋoo uugianon qeaŋgowaatiwaajon kaanagadeen kaparan koma romonjon yagowu.
⁵ Kraist Jiisasnon balonon laligoro aro momo en muroti, iikayadeen mono onoonon ero ii otaan laligowu.

⁶ Anutuwaa kaitani kaana en muro laligoroto, kilen Anutu kaana laligorotiwaajon mende mondon awelegon laligoro.

⁷ Kaen qaagoto, aŋo afaanjon Anutuwaa asamararanga mesaon kamaan meleema eja tani koloon welenqeqewaa kaitania men laligoro.
 Mono balon eja ananaa tani koloon laligoro.

⁸ Kaen laligon uuta men kamaan aon Manaa qaa jeta kaban so ten koma laligoro.
 Kaen laligoro gamu qen mun "Maripoonon qewona," jegito, kaban iikanon kaanagadeen ten kondabororo.

⁹ Kaen ten koma laligorotiwaajon ama Anutunon wano eukanon uma raro qabuŋa muroti, iikanon qa tosaana kuuya unuugun akadamyawo kolooja.

¹⁰ *Anutunon qabuŋa uuta ii kokaembaajon muro:
 Ejemba korebore anana mono qa iikawaajon ama kaban monjon simin kuma mepeseen mubona. Tosianon Siwe gomanon eukanon laligoju. Tosianon namonon koi laligojon. Tosianon komun koomu mirinon me senjon mirinon laligoju. Anana mono korebore kululuun usugon simin kuma mubona.

¹¹ Kuuya anana simin kuma mun je buu susugia so Man Anutu asuganon goda gewombaajon qata jokolon kokaen jewona,
 "Jiisas Kraistnon mono Ponana kolooja." Kian.

Jiisaswaa asasaga ii ejemba batugianon qendeema laligowu.

¹² Kawaajon wombo alauruna, ono mono Kraistwaa sareya otaan iikanon mende sologon kamaawu. Kaban so Anutuwaa qaa ten koma letoma laligogiti, iikawaa so siligianon uumeleen ejemba onoonon sokonji, ii mono kaparan koma otaan uuwaa gawon men laligowu. Niinon onowo laligoweti, kaban iikanon Buŋa qaa awaagadeen koma gbilin zen nama laligogi. Onomesaon sigensigen laligojeni, kaban kokanon mono kaaniadeen Anutuwaa jaanon sombugia moma jenengia ororo pondan gawon ii men sororogon laligowu.

¹³ Anutu aŋo mono ono suulan sololon nemun koma onoma iyanaa arenaa so uugia kuunkeja. Kaen kanon uusiingia Anutu sokoma mubaatiwaa so kolooro inaan onono gawona megii hona koloonkeba.

¹⁴ Galenurugia yoŋowo qaa menkamakamaa mende ama laligowu. Jenmeesan ano uunon njindin-njunduru lan mende amakebuto, arenana kuuya mono uuwoi jeaqea mesaon pondan men laligowu. ¹⁵ *Nanamemengianon mono koposowaa qaaya qaa soraaya koloon ama men laligowu. Ejemba doogoya irinqirina kete balonon laligojuti, ono mono iyonoo batugianon Anutuwaa merabora solana soro laligowu. Sengelao sombinon eu asarijuti, ono mono kaaniadeen balonon sili awaa ama iikanon ejemba asarin onoma laligowu.

¹⁶ Kaen laligon laaligo kotigaa Buŋa qaaya pondan men ejemba onombombaaajon jojorin laligowu. Kaen laligogi Kraistnon eleema kawaati, kaban iikanon noo kanananon kokaen asugiwaa, "Aanvole ejanon kuunon haamo amambaaajon esuna men kululuun kemakeji, niinon iikawaa so uuwaa gwombaajon sele qen men kotiin laligowe. Ii een tonton mende men laligoweto, hona kolooro." Kanana kaen kolooro saanon neena selen onoonon ama mepeseemaŋa.

¹⁷ Niinon laaligona qeleema togon onoma Anutuwaanon gawon ten koma men laligowe. Kaen laligowe ono uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaa hona asuginkeja. Kawaajon Room gawman yoŋonon qaana jen tegon oro kaana nun

* 2:10: Ais 45.23 * 2:15: Dut 32.5

siimolon onoon kaanja ama nombuyaga. Sele busunaa saya kaen maabenagati een, ii mono apu kaanja een totoon mende kemenaga. Onoo momalaari gawongiaa honjaajon ama ii mono akadamyawo koloowe sokonaga. Kawaajon nugi komuwenagato, uunanon mono kilen aisoonkejen ano kuuya onowo motoon aisoonkebona. ¹⁸ Kaanjadeen onjo mono aisoowu ano niwo otokorian maama aisoon laligowona. Kian.

Timoti wasiwe Filipai onoonon kawaa.

¹⁹ Pon Jiisasnon noojon moro sokombaati een, mono uulanawo Timoti wasimambaaajon moma jejeromonromon anjen. Onoonon kan nomaen laligojuti, ii moma eleema kan nijoro moma noo uunanon kaanagadeen qeangon sororogonaga. ²⁰ Momalaarigianon kotiiju me loorijuti, iinon yanodeen onoojon majakaka kaen moma noo kooronanon nanja. Tosianon koi laligojuti, iyononon mono “Iyangiaa majakakagiaga,” jen qaago totoon kotingon onombombaaajon momakeju. ²¹ Yononon kuuya iyangiaa iwoiwaajon moma ii koma horon men somariiwombaaajon janjarin riinkejuto, Kraist Jiisaswaa gawonanon honawo koloonkebaatiwaajon mende kaparan komakeju. Mono qemasologon lan laligoju.

²² Lan laligojuto, Timotinon kania awaa qendeenoti, ii onoangio moma yagoju. Meranon anaa manja welen qen munkeji, iinon mono iikawaa so nii Oligaa Buna gawombaa ilaan noma welen qen laligoro. ²³ Kawaajon Room gawman yononon noo qaa nomaen ama nombombaaajon somongowuti, ii momago mono saanon Timoti wasiwe uulanawo onoonon kawaatiwaa jejeromonromon anjen. ²⁴ Neeno kaanjadeen Pombo nama kaban mende koriro onoonon kamambaaajon awasanakaka kaen moma laarijen.

Epafroditus wasiwe Filipai onoonon kawaa.

²⁵ Niinon iwoi mongama amamaan laligowe ononon nenana Epafroditus wasigi kan nanjon ilaan nono. Iinon noo kooronanon gawon men manja qen laligoroto, toroqen somonjon mubenaga, iikanon mende sokonaga. Kaen romonjon uumeleen alana ii kaban kokaambaga wasiwe onoonon eleema kawaa. ²⁶ Iinon kuuya onjo injimambaaajon kaparan koma laligoja. Ji kiro eroti, onjo qaa ii mogi onoonon bimooro moma kawaajon uukamakamaa laligoja. ²⁷ Iinon onanon jinon en koomu borianon meroto, Anutunon kiankomun muro qeangoro. Anutunon Epafroditus iigadeen mende kiankomun muroto, nii kaanagadeen niima koboon men afaangon nono. Iinon komunagati een, neenaa wosobirinanon mono somariin sein qana qana uro laligowenaga.

²⁸ Onjo Epafroditus iima mombo aisooji noo wosobirinanon kaanagadeen afaangowaatiwaajon mojen. Kawaajon kaban kokaambadeen uulanawo wasiwe onoonon kawaa. ²⁹ Onjo Pombaa ejemba yonoojon honona mende aisoonkejuti, korisoro iikawaa qaganon mono iinon karo koma horon mubu ano gawon meme ejemba kaanja ii mono goda qen onoma laligowu. ³⁰ Iinon Kraistwaa gawombaaajon ama koomu borianona uma komun tagoro. Onjo nii nanjon ilaan nombombaaajon mogito, ii amamaagitiwaajon iinon onoo kitigianon kaen ama nomambaaajon kan laaligoya mesaoro tiwilaan tagoro. Kian.

3

Solana koloowombaa kana hona ii kokaen:

¹ Oo uumeleen alauruna, qaa kota kokaen toroqen jema: Mono Pombo qokotaan aisoon laligowu. Qaa ii dunanon mombo onon onomambaaajon mojona mende tiija. Ejemba tosiannon tiligon onombubotiwaajon ii onon onombe saanon sokonja. ² Zioz gawon meme ejemba bologa yonoojon mono galengia men laligowu. Yononon

uumeleembaa gadokopa ejemba batugianon liligon uugia kuun kokaen jenkeju, “Anutuwa buña koloowutiwaajon mono aiweseya men selegia kotowu.” Kaen kaparan koma qaagadeen jen kasu kaña hounhoun qama “Kanageso walaga koloojon,” jen een toton jenkeju.

³ Yononon Anutuwa jaanon mende dinggoju. Selegianon aiwese iikayadeen koton onongito, hona ii mono ananaanon kokaen kolooro: Anutuwa Buña qaayanon uunana mosonoti, anana mono iwaa uumeleen kanageso honabonja koloon laligojon. Anutuwa qatanon selenananon aiwese ama nonongiti, nononon iikawaa qaganon mende nama nanjon moma laarinkejonto, Kraist Jiisasnon hamo qen nononoti, iikawaajon mono selenana men umakejon. Anutuwa Unja Toroyanon inaan nonono afaangon Anutuwa waeya men mepeseenkejon.

⁴ Tosianon selegiaa iwoinon nanjon Anutuwa buña koloowombaaajon moma laarijuti, niinon mono ii unuugujen. Kawaajon awagadeen koroa kaña terereen engana men waama awelegowenaga. ⁵*Noo akadamura ii kokaen: Niinon Israel ejemba tuun uutanon jotamemeya mon koloojon. Ben isina qata Benjamin. Nemunmana Hibruu ejembaga. Niinon yoroononga koloon Hibruu eja hona koloojon. Koloon ewe ween 8 kolooro kanon selena kotogi. Farisii koloon laligowetiwaajon Mooseswaanon Kana qaa ii tororo otaamambaaajon kaparan koma laligowe. ⁶*Farisii laligon uunanon otorongon gere tooro uumeleen kanageso ii onanon sisiwerowero ama onoma laligowe. Mooseswaanon Kana qaa ten koma otaan dindina koloowonagati een, niinon mono iikawaa so koposowaa qaaya qaa solana laligowe.

⁷ Iwoi ii mobe uro iikanon nanjon moma laarin laligoweto, uuna meleema ii kuuya mesaon zen sureen mun jejen. Kamban kokaamba Kraistnon hamo qen nono letombeti, iikawaajon mono mobe umakeja. ⁸ Ponna Kraist Jiisas moma koton oyanboyan mokoloomanati, ii moma gosiwe sewana uuta kaña kolooja. Kawaajon laaligona walagaa akadama iwoina kuuya ii Kraist toroqen iikanon mesaon zen sureen mujen. Kraist mokolon noonon iwoi kuuya ii mobe kikisi kera toon kaña kolooro sureen gemagen giliwe.

⁹ Tosianon “Mooseswaanon Kana qaa ten kondaboron iikaana kanon nononano dindina koloowona,” jejuto, niinon so iikanon solana mombo mende laligojon. Kamban kokaamba Kraist moma laariwe Anutunon iikaana kanon qaana jen tegoro solananin laligojon. Momalaari qaganon laligowe Anutunon kiankomun noma jen kotooro singisongonaa qaayanon komuro laligojon. Kraistwo qokotaan nama laligowe Anutunon noo kanana kaen mokoloowaatiwaajon kaparan komakejon.

¹⁰ Niinon Kraist kokaen moma kotomambaaajon kaparan komakejen: Siimbobolo moroti, iikanon iwo toroqemambaaajon jojorijen. Siimbobolo moma komuroti, niinon tani iikayadeen komun iikaana kanon iwaa tani kaña koloomambaaajon jojorijen. Komun waaroti, iwaa ku-usuna iikanon mono inaan nono kotiimambaaajon mojen. ¹¹ Komuwe Anutunon men gbilin nono koomunonga waamambaaajon jejeromonromon anjen. Kian.

Mono Anutuwa kuunon kaparan koma toonanon kembu.

¹² Neenaajon kokaen mende jejen, “Anutunon toon anoti, iikanon mono koudaboron uumeleembaa akadamura kuuya mokolon laligojon.” Kaen mende koloon laligojento, Kraist Jiisasnon haamo ama nonotiwaajon mono oyanboyan buña qen aomambaaajon kaparan komakejen.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutuwa toon iikanon mende keudaborojeni, ii mojen. Motoongo kokaen moma amakejen: Iwoi kotogon gema qeweti, ii duduun Anutunon iwoi wambusoonanon ano eji, mono iikaan baagen uulanawo kemambaaajon

* 3:5: Apo 23.6; 26.5; Room 11.1 * 3:6: Apo 8.3; 22.4; 26.9-11

awelegonkejen. ¹⁴ Anutunon eukanon umanjatiwaajon nooma toon kaen qen nono. Kawaajon Kraist Jiisasnon hamo qen nonotiwaajon niinon angobatonon kotiin haamo ama Anutuwa toonon keube iinon ila wage wanjanon koma nombaa. Ii memambaajon awelegon toon iikaan baagen dindinagadeen ulanjin esuna men kululuun bobogarinkejen.

¹⁵ Kawaajon uuwaa akadamunanawo kolojoni, Anutunon anana kuuya momo motoongowaa qaganon Kraist moma koton laligowambaajon moja. Qaa mombaajon momo aro morota mon en ononagati een, Anutunon mono qaa iikawaajon nomaen mogi sokonji, ii kaanagadeen jen inisaama onombaa. ¹⁶ Onoonon majakaka waja ii kokaen kolooro sokombaa: Anana kaman koriga me toroga uunana meleema Anutuwa kananon laligon kouninji, mono nanamemebaa kana motoonggo iikayadeen toroqen kenin sokombaa.

¹⁷ *Oo uumeleen alauruna, niinon nanamemena amakejeni, onono mono nii niima noo silina ii otaan laligowu. Nononon sili awaa qendeema ononin tosanon iikawaa so riin horon onomakejuti, onono mono iyonoonon nanamemen ii uun injiima koton laligowu. ¹⁸ Ejemba kelemalelen yononon nanamemengianon Kraist kere ama mun iyanjiaa aingianon lan laligoju. Maripoonon komuroti, iikawaa kania riin kolonon laligoju. Qaa ii kaman mamaga jinjan koloowubotiwaajon injiowe mogito, kaman kokaamba ii saama janana kamaaro jejen.

¹⁹ Sele busugiaa siin kombomana bologanon bengia koloja. Iwoi gamuyawo amakejuti, iikawaajon mogi uro akadamugia kolooro sewanpirin laligoju. Uumomia balombaa iwoinon somongogi gbadoon onono lan laligon tetegyanon gere sianon kemebuya. ²⁰ Yononon emu kemebuto, tosaana nonoo kulukululuu totonana ii Siwenon eu eja. Balonon wabaya kolon tatawagadeen laligon Pon Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonananon mombo asugin nunuambaatiwaajon mambomakejon. ²¹ Iinon balon sele busunana kamaanqeqeta koi ii men letono iyanaa Siwe sele busu kaana asamararanawo koloowaa. Ku-usun kaana ii Kraist en muja. Iinon ku-usun kaana kanon ejemba ano namo Siwewaa ilawoila kuuya ii saanon kotiin men kamaan nonono iwaa newo baatanon kenin galen koma nonono laligowona. Kian.

4

Qamanmaman qaa tosia

¹ Oo wombo alauruna, kaen koloowaatiwaajon Pononon mono ilaan onono bon qen kotiin nambu. Niinon onoonon siin moma injimambaajon kaparan komakejen. Ono korisoro qen nongi. Batugianon gawon mewetiwa hana kolooro qendeengi Anutunon iikawaa tawa nonombaati, iikawaajon mono sewanpirin ama aisoonkejen.

² Jotamemeya emba woi Yuodia Sintike, oronon juma angowowo ama laligojao, kaen mobe. Kawaajon niinon uugara kokaen kuujen: Oro Pombo motoonggo nanjao, iikawaajon mono uumotoon ama laligowao. ³ Oo nejana hana, gawombaa motoon bosima laligoriti, gii kaanagadeen kokaen qisin gonjen: Emba woi yoronon uumotoon ambaatiwaajon mono ilaan oromba. Yoronon niwo Oligaa Buna kotiin seiwaatiwaajon manja qen laligori. Yoronon Kleemen ano nejanuruna tosaana yonoo kooronjianon motoon manja qen laligori. Tosaana yonoo qagia ii laaligo kotigaa buk papianon eu eja.

⁴ Kaman so mono Pombo nama aisoon laligowu. Aisoowu qaa ii dunanon mombo jejen.

⁵ Ono mono gumbonjonon qaganon ejemba ama onongi kuuyanon tanigia ii mobu. Pononon mono kamambaajon dodowija. ⁶ Iwoi mombaajon mono konajilin mende moma laligowuto, iwoi kuuya kawaajon qiqisigia mono Anutu ijogi mobaa.

* 3:17: 1 Kor 4.16; 11.1

Kaen me kaen koloowaati, mono Anutu qama koolinj welema dangisen jen laligowu. ⁷ Anutunonj uuluwe ononji, nono iikawaa kania moma kotowombaaajon amamaankejon. Ii momakootonana kuuya uugun qaita monj kolooja. Kraist Jiisaswo nangi Anutunonj mono uugia ano qaa momogia sopa somonjonj kokojiji menj onono laligowu.

⁸ Oo uumeleenj alauruna, qaana jen tegomambaaajon ama qambaamamban qaa kokaen jejen: Anjonjora qaa mende romonjowuto, iwoi kuuya goda qenin akadamyawo kolooji, uugia mono iikanonj somonjonj laligowu. Qaa honja, qaa dindina ano soraaya ii mono romonjonj laligowu. Qaa siinananonj momakejonj, iikanonj mono uugia saa qero nambu. Qaa qaqabunabunayawo mepemepese koloowaatiwaa so kolooji, uugia mono iikanonj qokotaan laligowu. ⁹ Noo nanamemena iima Buja qaana moma uu kononjianonj ama buja qen aogiti, onjo mono ii koma gbilin ama menj laligowu. Kaen laligogi luae Toya Anutu iinonj onjowo nambaa. Kianj.

Poolnonj Filipai yonoo kalengiaajon dangisen jeja.

¹⁰ Niinonj Pombo qokotaan nama onjoonj keraqeeango somata mojen. Onjo waladeenj nii kalanj koma monen nombombaa siinj moma laligogito, nomaen ambombaa kana monjgama amamaagi. Kamban koriga amamaan laligogi Ponjonj kamban kokaamba uugia menj gbiliro afaanjonj mombo ilaanj nonji. ¹¹ Sele busunaa lombononj rama amamaawenaga, iikawaajonj qaa koi mende jejen. Noononj iwoi eji, niinonj mono kawo uuluaenonj bonjonj laligomambaaajonj mojen. ¹² Nii janjarinj riinj luaenonj laligowe ano laaligo qaqabunayawo siiseweweya qaa laligonj luaenonj laligowe. Miri so kamban so uuna bonjonj kono laligomambaaajonj mojen. Nenj timbirinj ambenaga me bodi rabenaga, iikawaajonj mono uuna mende menj kamaanj aonkejen. Iwoina kelemalelenj me boronja enj nonaga, ii kilenda. Mono saanonj bonjonj laligomanja. ¹³ Ii me woi monj koloonaga, Kraistnonj menj kotiinj nono iwoi monjonj monj mono mende menj kamaanj nono saanonj laligomanja.

¹⁴ Kilenj konajilina iikawaa uutanonja ala ilailaa ama menj afaanjonj nonji sokono. ¹⁵ *Filipai onjo kaanagadeenj noo kanana moma komuju. Niinonj kanainj liligonj Oligaa Buja gawonj menj onjowo Masedonia prowinsnonj laligonj onjomesaweti, kamban iikanonja kanainj momalaari kanageso tosonianj nii selewaa iwoigianonj mende nanjonj nonji. Niinonj uuwaa Buja onombe buja qen aogito, selewaa leeya monj mende meleema nonji. Filipai uumeleenj kanageso onjo motoonjononj mono niwo soomonjgo ama laaligona nanjgogi nandunj monenana buja qen aonj laligowe.

¹⁶ *Niinonj iwoiwaajonj amamaanj laligoweti, onjo ii noojonj anji Tesalonaika sitinonj karo. Indinj motoonjgo qaagoto, indinj woi selenaa iwoiwaajonj amamaaweti, ii anji noononj karo. ¹⁷ Onjoo hina kalengiaajonj koposonjowenaga, iikawaajonj qaa koi mende oojen. Anutunonj onjoo ala ilailaagiaa kitia meleema onjmakebaati, niinonj mono honja ii onjooonj seiwaatiwaajonj mojen. ¹⁸ *Onjononj kamban kokaamba iwoi anjiti, ii buja qen aonj noononj iwoi kuuya kanonj mono sona uugun mamaga enj nonja. Epafroditus iinonj onjoo ala ilailaa kalengia menj kanj nonota morianawo koloonj laligojen. Onjo nandunj mamatewoogia anji iinonj menj karoti, Anutunonj iikawaa siinja moro saanonj sokonja. Anutunonj onjoo nandungia moma anjonj kono moronja awaa unkoowayawo koloonj iwaa jaanonj pumpungoro aisoonkeja.

¹⁹ Noo Anutunanonj toomorianj kuuyaa Toya kolooja. Iwaa kowianonj iwoi kuuya ii tetegoya qaa eja. Kawaajonj onjo Kraist Jiisaswo qokotaan nama iwoiwaajonj amamaajuti, ii kuuya mono enj mujiwaa so onjmakebaa. ²⁰ Kawaajonj Anutu Manjana mono kamban so mepeseenkebonja. Kaen aninj Anutu waa qabunayanonj kamban tetegoya qaa seinkebaa. Qaa ii onjanonj.

* 4:15: 2 Kor 11.9 * 4:16: Apo 17.1 * 4:18: Eks 29.18

Yeizozo tetegoya

²¹ Niinon yeizozona alaurunana soraaya Kraist Jiisaswo motoondeen nanjuti, kuuya onoonon ambe kaja. Nenauruna niwo koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onoonon kaja. ²² Anutuwaanon ejemba soraaya tosaan kuuya koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onoonon kaja. Yonoononga tosonian Siisakimbaa jinaron mirinon gawon menkejuti, iyononon mono kaen moma kaparan koma jeju.

²³ Pon Jiisas Kraistwaa kalenmorianonon mono onowo en uma unagia kotuegonkeba.

Kolosi Tere Poolnoŋ Kolosi yoŋoo Tere ano. Jeŋ-asa-asari

Kolosi ii Eisia prowinswaa taonŋa moŋ. Ii Efesus sitiwaa weeŋ koukoutanoŋ baagen eja. Poolnoŋ Kolosi kambaŋ moŋgeŋ mende kenoto, Eisiawaa siti somata Efesus kanonŋ gbani karoŋ Buŋa gawonŋ meŋ Kolosi yoŋoojonŋ kaanjiadeeŋ majakaka moma laligoro. Kanageŋ Kolosi tosiانوŋ uugia meleeŋgi (1.7; Apo 19.10). Poolnoŋ Room sitiwaa kapuare mirinoŋ raro neŋata Epafraŋs iinoŋ Kolosi uumeleeŋ tuumbaa buju qaaya meŋ iwaanonŋ karo. (1.7-8) Sundugia tosaŋa ii awaa koloogito, Kolosi kanonŋ boi takapolakaya kaanjiadeeŋ laligogi.

Boi yoŋononŋ ejemba kokaenŋ kuma soŋ onŋoma laligogi: “Uumeleeŋ kanageso onŋononŋ Anutu waeya mewombaa kana qaa kania kania ii saanonŋ otaawu. Onŋononŋ saanonŋ uugia meŋ kamaanŋ selegia qeŋ siimbobolo mobu.” (2.16, 20-21, 23) Toroqenŋ kokaenŋ jeŋ kotonŋ onŋonŋgi, “Momalaarigiawo onŋononŋ mono simiŋ kuma gajoba waegia meŋ laligowu.” (2.18) Jiisas kaanagadeeŋ meŋ kamaanŋ muŋ kokaenŋ jegi, “Ii Anutuwaa Meria qaagoto, gajoba waŋa moŋ.” Kaenŋ jeŋ kokaenŋ toroqegi, “Nonoo qaanana otaawuti, iyonononŋ mono momo aasangoŋya qaita moŋ mokoloowuya.”

Kawaajonŋ Poolnoŋ Tere koi onŋ Kolosi uumeleeŋ tuuŋ kokaenŋ kuma onŋono, “Iwoi kuuya mono Jiisaswaa baatanonŋ ero iinoŋ Anutu honŋa toonŋ koloonŋ (1.15-17) uumeleeŋ tuuŋ ananaa Waŋnanaga laligoja.” (1.18) Toroqenŋ qaa kokaenŋ qendeema onŋono, “Kraist Jiisas moma laarigi iinoŋ Anutuwaa momo ano momakooto aasangoŋya saanonŋ qendeema onŋombaa. Anutuwaa momoya ii momo tosia kuuya uuguŋ qaita moŋ kolooja.” (2.2-3, 9-10) Poolnoŋ kaanagadeeŋ uumeleeŋ ejemba laaligogiaa jeŋkooto qaa tosaŋa onŋ ano Kolosi keno. (3.1-4.1)

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-8

Kraistwaa laaligoya ano gawonŋa 1.9-2.19

Kraistwo laaligo gbilia 2.20-4.6

Terewaa qaa kota waŋa 4.7-18

¹ Anutunonŋ Pool nii wasiŋ nono jetaa so Kraist Jiisaswaa aposol koloojeŋ. Uumeleeŋ alanana Timoti iinoŋ niwo rajo.

² Oo uumeleeŋ alaurunana soraaya Kolosi taononŋ laligonŋ Kraistwo qokotaagi momalaarigianoŋ mende sologoro zeŋ nanjuti, niinoŋ onŋowo qaa amiŋ mobombaajonŋ tere koi oojeŋ. Anutu Maŋnananonŋ mono kalenŋmoriaŋ onŋono luaenonŋ laligowu.

Onŋoojonŋ Anutu mepeseenŋ qama kooliŋkejonŋ.

³⁻⁴ Onŋo Kraist Jiisas pondanŋ moma laariŋ ejemba soraaya kuuya uu wombogianoŋ jopagonŋ onŋomakejuti, iikawaa buju qaaya jegi moniŋ. Kawaajonŋ onŋoojonŋ qama kooliŋkejoni, iikanonŋ mono kambaŋ so Anutu, Poŋnana Jiisas Kraistwaa Maŋa mepeseenŋkejonŋ. ⁵ Oligaa Buŋawaa qaa onŋanonŋ wala onŋoononŋ karo jegi jejeromonŋromonanaa kania moma moma asaridaborogi. Moma asariŋ Anutunonŋ onŋoojonŋ iwoi ano Siwe gomanonŋ ozonŋ esuŋnonŋ eji, onŋo ii buŋa qeŋ aowombaajonŋ mamboma jejeromonŋromonŋ amakeju. Jejeromonŋromonŋ kanonŋ nemuŋ koma onŋono afaanŋonŋ Anutu moma laariŋ uugianoŋ jopagonŋ aonŋ laligojuti, mono iikawaajonŋ mepeseenŋ muŋkejonŋ.

⁶ Oligaa Buŋa qaa iikanonŋ seiŋ gomaŋa gomaŋa sokoma honŋawo koloonŋ so-mariŋkeja. Kawaa so onŋoononŋ karo onŋo Anutuwaa kalenŋmoriaŋaa kania honŋa ii moma moma asarigi. Ii waladeeŋ moma asarigiti, weeŋ iikanonŋadeeŋ kanaiŋ onŋoo

batugianon kaanjadeen honawo koloon kotuegon onomakeja. ⁷ *Wombo nerjanana Epafras iinon Kolosi onoojon Oligaa Buna ii kuma onono mogi. Epafras iinon nonoo kitinana nama Kraistwaa gawonja pondan kaparan koma menkeja. ⁸ Unja Toroyanon sololoon onono jopagon aonkejuti, Epafrasnon onoo kaniagia kaen iima ninijoro monin.

⁹ Kawaajon buju qaa ii moninji, nononon kaanagadeen kamban iikanonjadeen kanain onoojon Anutu gama koolin laligon koujon. Ononon Anutuwaa uusiina moma yagogi momo iikanon uugia saa gewaatiwaajon welema munkejon. Iikanon saa qen onono Unja Toroyanon mono sololoon momo onomakebaa. Iikaanja kanon mono saanon Anutuwaa siina kuuya dindinagadeen moma koton laligowuya.

¹⁰ Onoojon kokaen gama koolinkejon: Momakooto kanon nemun koma onono saanon laaligogia Pombaa jaanon sokombaatiwaa so laligowu. Uusiina ejiwaa so nanamemengia kuuya ama menj laligowu. Kaen saanon gawon awaa kania kania pondan megikawaa honja koloonkeba. Momakootogia kaen koma gbiligi saanon kotinkebu ano Anutuwaa kania toroqen moma sororogon laligowu.

¹¹ Anutuwaa ku-usunja ii akadamuyawo. Iikawaa so iyanjaa esunmumuya kuuya togon onono turun menj kotiin onomakebaatiwaajon gama koolinkejon. Anutunon kaen menj kotiin onono saanon kotiin kamban so kaparan koma uubonjonon nama lombo moma mokosinjon aisoon laligowu. ¹² Aisoon laligon Mangiaa dangisen jen laligowutiwaajon gama koolinkejen. Mannananon alauruta soraaya ananaajon iwoi oyamboyawo arengon ano asamararanjaa uutanon eja. Iinon onjo kaanagadeen menj letoma onono iwoi oyamboyawo ii buna qen aowutiwaa so kolooju.

¹³ Pangamanon galen koma nononoti, Mannananon iikanonja metogon nunuama kan wombo Meriaa bentoton uutanon nonoma nonono. ¹⁴ *Meria iinon downana menj singisongonana songbama mesaowaatiwaajon momakeja. Kawaajon dangisen jen munkejon. Qaa ii onanon.

Kraistnon iwoi kuuyaa kania ano wanja kolooja.

¹⁵ Kraistnon Anutu mende ii-iita iwaa unajunaya kolooja. Monowaa monoyanon laaligo kuuya mende kolooro Kraistnon mono waladeen Manawo eja wan koloon laligoro. Kaen laligon Manja Anutu ilaan muro ilawoila kuuya mokoloon ononi koloogi.

¹⁶ Merianon Anutu ilaan muro ilawoila kuuya mokoloon ononi. Iwoi tosaanja Siwe gomambaa jakeya jakeya kanon egi mende injimakejoni ano iwoi tosaanja namonon egi injimakejoni, ii Kraistnon jero letongi. Iwoi kuuya ii galen koma onombutiwaajon unja kawali (ome) galanja galanja mokoloon onono Siwe namo batugaranon jinkarongianon nama jenkootogia amakeju. Yonoo newogianon pon qerewenja jawingia uuta ano kamakamaata ii kuun onono jakegianon ku-usungiawo nama tosaanja pon kaanja galen koma onomakeju. Merianon iwoi kuuya koloowaatiwaa bemunjaleya kolooro Anutunon unja (ome) mokoloon ononoti, ii Kraist mepeseegi akadamuyawo koloonkebaatiwaajon kuun ononota rajua.

¹⁷ Kraistnon waladeen laligorogo ilawoila kuuya ii iwaa gematanon koloogi. Iinon mono iwoi kuuya mindirin nemun koma onono metulangon iwaanon riin rindangon nanju. ¹⁸ *Kraistnon bemunjalenana kolooja. Ilawoila kuuya anana horon nonoma wanana koloon laligowaatiwaajon koomunonga waaro. Komugiti, iyonoo batugianonga iinon wala jota menj gbilin waaro. Kaen jotamemenana mutuya kolooro anana kanageso walagaa zioz gbilia koloon nanjon. Kawaajon uuwaa, sele busuwaa, iwoi kuuyaa wanana kolooro uumeleen kanageso anana iwaa sele busuya kuuya koloojon.

* **1:7:** Kol 4.12; Flm 23 * **1:14:** Ef 1.7 * **1:18:** Ef 1.22-23

¹⁹ Anutunonj Meria anaa so korondonj kinenj laligowaatiwaajonj modabororo sokono. Kawaajonj iyanaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwo qokotaan nanjiwaajonj keraqeeango moma laligoja. ²⁰ *Ilawoila kuuya namononj ano sombinonj Anutuwo kazi amakejuti, ii Anutunonj kuuya tawagia menj unuano iyanawo qokotaan uumotoonggo ambutiwaajonj moma kokaen jen tegoro sokono, “Mono neenaa Meranaga wasiwe kemenj maripoononj komunj saya maama luae nemunj kono koloowaa.”

²¹ Ono kaanagadeen wala nanamemengia bologa erotiwaajonj ama uugianonj Anutuwo uumotoonggo mende ama kere moma munj sigenjsigenj laligogi. ²² Wala kaen laligogito, kambañ kokaamba Anutunonj anawo uumotoonggo ama nambutiwaajonj Meria wasiro balonj sele busuwo komunj koma konjoratinj onono. Kaen nanji qewomewolongia songbano laligogi unuama iyanaa jaanonj soraaya koposogiaa qaaya qaa onoono keubutiwaajonj mamboma jejeromonjromonj amakeju.

²³ Jejeromonjromonj amakejuto, laligonj wansanwansan qen kamaan unuwabotiwaajonj mono Kraist pondan moma laarinj nambu. Anutunonj Oligaa Bunaya iikanonj tando kuuroti, onj iikawaa qaaya mogi. Uugianonj iikanonj nanjonj rindangonj nama kotiinj laligowuti eenj, mono oyanboyanj koloowu. Nono Oligaa Bunaya ii jen seinkejonj. Anutunonj ejemba mokolonj onono Siwe baatanonj laligonj kenjuti, iyonoo batugianonj ii liligonj jen asarinj laligojonj. Pool niinonj kaanagadeen Oligaa Bunawaa gawonja ii menj laligojenj. Kianj.

Poolnonj zioz tuumbaa gawonj nomaen menj laligoro?

²⁴ Kraistwaa sele busuya kuuya ii uumeleen kanageso anono koloojonj. Kraistnonj ananaajonj ama konajilinj moro kitia enj uumeleen kanageso qanananonj umakeja. Niinonj Kraistwaa sele busuya ilaan onomambaajonj ama sele busunanonj konajilinj kitia ii menj moma laligonjkejenj. Kaen kolonj nono onoojonj ama siimbobolo moma laligoweti, iikawaajonj kambañ kokaamba aisoonkejenj.

²⁵ Anutunonj kuun nono uumeleen kanagesoya kanagesoya welen qen onoma gawonj menj laligojenj. Anutunonj kalenmorianja ejemba mendeema nonomambaa arenja anoti, iikawaa so Buja qaaya jen seidaboromanjatiwaajonj jero. Onononj qeangonj kotiiwutiwaa gawonj ii nono. ²⁶ Anutunonj Buja qaa ii monowaa monoyanonja mesangoro ejemba qen seinj ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligonj kouma tompinj laligogi. Kaen laligogi qaa ii kambaña kambaña aasangoyanonj eroto, kambañ kokaamba kanagesoya kanagesoya soraaya anana ninisaama jero mojonj.

²⁷ Anutunonj kalenmorianja arenja kokaen jen anota eja, “Niinonj qaana aasangoya ii neenaa kanagesouruna onj inisaama injjowe mobutiwaajonj mojenj. Yonononj ii moma yagonj kema jen seigi Bunana aasangoyaa akadamyanonj mono waba kantria kantria yonoo batugianonj somariinj qaqabunayawo koloowaa.” Qaa kota aasangoya ii kokaen: Kraistnonj onoo uugianonj laligoji eenj, mono asamararanonj keubombaa jejeromonjromonj ama onjmakebaa.

²⁸ Anana Anutuwaa arenj iikawaa so Kraistwaa kania ejemba kuuya onoojonj jen asarinj laligojonj. Yonononj kuuya Kraistwo qokotaan nama kotiinj akadamyugawo koloowutiwaajonj kuma onjmakejonj. Kaen unuaninj Anutuwaa jaasewanjonj keubutiwaajonj mojonj. Kawaajonj momakootonana kuuya menj kululuunj qambañmambañ qaaya qaaya onjmakejonj. ²⁹ Niinonj iikawaajonj aonj oronkejenj. Kraistnonj ku-usunaa gaganonj sololonj inaan nomakeji, niinonj mono iikawaa so manja qen laligonjkejenj. Kianj.

* 1:20: Ef 2.16

2

Poolnoŋ Kolosi yoŋooŋon majakaka moro.

¹ Niinon Kolosi onŋooŋon ama manja qeŋ laligojeŋ. Kaanagadeeŋ Laodisia sitinon laligojuti ano uumeleen alauruna toŋianon noo jaasewana mende iigiti, mono kuuya yoŋooŋon qama kooliŋ mamaga aon oronkejeŋ. Niinon onŋo iikawaa kania mobutiwaajon mojeŋ.

² Kokaen qama kooliŋkejeŋ: Anutu, gii mono uugia nanŋon onŋona ororon somonŋon jopagon aon motoon uuwaa akadamugia kuuya mokoloowu. Ii mokolon saanon kotiŋ iwoi kuuya moma kotodaborowuya. Kaen ama saanon Anutuwaa Buŋa aasangoya, Kraistwaa kania ii kuuya moma asaridaborowuya. ³ Anutunon momoya ano momakootoya ii kuuya Kraistwaanon ama mesanŋorota eja. Anutuwaanon momakootoyaa kowia ii maa suan kaanŋa kowi aasangoyanon ero Kraistnon iikawaa kiiya meria kolooja. Kraistwaa jeta teŋ koma iikaanŋanon saanon momakootoya ii mokoloowonŋa.

⁴ Monŋon mondokondoron ama qaa kele jeŋ uugia kuun tiligon onŋombabotiwaajon Kraistwaa qaa ii jejeŋ. ⁵ Selenon onŋowo motoon mende laligojento, unŋa kokoosonanon mono onŋowo nanja. Onŋo kotiŋ Kraist moma laariŋ qaaya teŋ koma batugianon arengiaa so bonŋon laligojuti, onŋooŋon kaen moma romonŋon aisoŋkejeŋ. Kiaŋ.

Balombaa momoyanon somonŋon onŋombabotiwaa galeŋ meme qaa

⁶ Kawaajon onŋo Kraist Jiisas meŋ analigi Pongia koloon nanji, mono iwo qokotaankejutiwaa so nanamemeŋgia ama meŋ laligowu. ⁷ Qaa kuma onŋonŋiti, iikawaa so mono kosogia Kraistwaanon mondonŋon iwo qokotaan nama uugia nanŋon aon momalaariwaa esunŋumuya toroqen mokolon laligowu. Danŋisengia mono apu sasagon kamaankejiwaa so jeŋ mepeseen laligowu.

⁸ Ambosakon yoŋonon balombaa momakooto kuma onŋonŋi kana walaga mokolon toŋianon ii otaankeju. Kaanagadeeŋ beŋ kawali galeŋ sombiŋ namo batugaranon laligon yoroo ilawoilagara kuuya galeŋ koma onŋomakejuti, toŋianon Kraist uugun iyonŋoonon qokotaan qaa kuma onŋomakeju. Kaen amakejuti, iyonŋoononŋa monŋon onŋoma tiliqili omaya kawaa kasianon somonŋon onŋono kamaan boi iyonŋoo buŋa koloowubo.

⁹ Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwaanon ero balon sele busu meŋ asugiro. Kawaajon boi takapolakaya kaanŋa yoŋooŋon mono galeŋ meŋ aon laligowu. ¹⁰ Kraistnon unŋa kawali galeŋ ano pon qerewenŋa ano jawiŋ kuuya yoŋoo wanŋia kolooja. Kraistwo qokotaagi iinon Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii saanon sogianon onŋono laligojuya.

¹¹ Kaen laligon Kraistwo qokotaagi iinon aiweseya honŋa ii onŋoonon kaanagadeeŋ koton onŋono laligoju. Aiwese ii boronon selenananon kotonkejutiwaa so qaagoto, Kraistnon sele kotokoto qaita mon ama onŋonoti, ii kokaen: Iinon selewaa nanamemeŋ wala-ganon galeŋ koma onŋombabotiwaajon mono siŋgia kombombanŋa bologa ii somonŋoro laligoju. ¹² *Kraistwaa qamoya ronŋon anŋiti, onŋoo uu walaganon mono iikaanŋa tanitani komun oomulu iikanon koomu ronŋon kemero. Kaen kemeroto, Anutunon Kraist meŋ gbiliro koomunonŋa waaroti, iwaa ku-usunŋanon mono onŋo kaanŋa-deeŋ inaan oomulu iikanon nemun koma onŋono gbiligi. Onŋo Anutuwaa ku-usunŋa ii meŋ analiŋ moma laariŋ mugitiwaajon ama Kraistwaa kooronŋanon gbiliŋ kotiŋ laligoju.

¹³ *Wala monŋon onŋoo siŋgia kombombanŋa bologa ii mende somonŋoro uugia walaganon galeŋ koma onŋono laligogi. Siŋgisonŋo anŋitiwaajon ama uu koomuya laligogito, Kraistwo qokotaagi Anutunon iwaa kooronŋanon meŋ gbiliŋ onŋono.

* 2:12: Room 6.4 * 2:13: Ef 2.1-5

Singisongonana mono kuuya songbandabororo kotiin laligojon. ¹⁴ *Kilenanana ano iikawaa ironaa jenkootoya ii Siwe gomanon lopo terenon oogita ero. Kraistnon loponana ii korebore koton qewagoro. Lopo iikanon Anutuwo nama gemanananon qen tuarenjen ama nonoma eroti, iinon ii kotogon maripoonon kosigoro tegoro.

¹⁵ Maripoonon komun ben kawali galen ano unu pon qerewena namo sombin batugaranon ilawoila kuuya galen komakejuti, Kraistnon iyonoo ku-usungia ii lua jangben jeta kaana qewagon riligon rijongdabororo. Kaen ama kaziuruta kasanon gbadoon onoma gamu qen onono. Kaen ama unuama otokorian maama rendun hororo genjaaroyanon kagi haamo ama ononotiwaa kania ii asuganon asugiro iigi.

¹⁶ *Kraistnon haamo ama ononoti, iikawaajon ono mono Kraistwo nama qaqabunabunagiawo satiin laligowu. Kaen laligogi onoo batugianon mononon naa nene apuga onon nenkejuti, iikawaa songoya een ama jen koton onombabo. Gbani so kendon kowoga mon ano koin so koin dologa koujiwaa korisoroya ii amakeju me qaago, iikawaajon een jen bolin onombubo. Sabat kendon ii Sondameraanon me ween mononon ramakejuti, iikawaajon een wambusoongianon qen jen onombubotiwaajon mono galengia men aon laligowu. ¹⁷ Songo kaana kawaajon mono geja mende ambu. Iwoi ii sareyagadeen kolooju. Eja onanon dodowiro unuunyanon wala kankeji, iikawaa so hona ii Kraist. Nene songo ano kendon rarawaa qaaya ii Kraistwaa sareya koloon kamaanqeqeta kolooja. Kraistnon mono asugiroto, ono kilen kema kana sareya walaganon een qokotaan laligowubo.

¹⁸ Tosia ononon siingianon kokaen amakeju: Onoangiaa uugia men kamaan ama Siwe gajoba waegia men ben kaana mepeseen onomakeju. Kaanagadeen jaagia meleeno unuunagia iima iikawaajon sewankiki amakeju. Kaen onoangiaa namowaa momoyanon kuun onono selegia een toton men uma selememe amakeju. Yonoononga mononon tiligon onoma Kraistwaanonga utun onombabo. Kaen ano ono momalaariwaa kuunon haamo mende ama tawagia mende mewubo. Kawaajon mono galengia men aon laligowu. ¹⁹ *Yononon Kraist wanana kolooji, iwo nanangia ii mesaon lan laligoju. Kraistnon wanana koloon iyanaa sele busuya kuuya anana galen koma nonono saanon qokotaan aon laligojon. Sii toroqeqeya ano tokotokoya iikanon mono sele busuyaa dondomonuruta mindirin somononon metulangon motoongon koloojon. Kaen koloon Anutunon nemun koma nonomakejiwaa so somariin kotiinkejon.

Kraistwo nanngi namowaa momoyanon galen koma onombabo.

²⁰ Ono Kraistwaanon qokotaagi uu walagagianon komuro ben kawali galen yonoo kasa gbadononga loloogi. Yononon namo sombin batugaranon laligon iwoigara kuuya galen koma onomakejuto, ono mende galen koma onomakeju. Kawaajon boi takapolakaya kaananon jenkooto lan ama onomakejuti, ii mono naambaajon een otaankeju? Siwewaa bunu koloojuto, kilen namowaa qaaya otaagi sisau koloonkeja.

²¹ Songogia kokaen amakeju, "Ii mende gajugon mewa. Mon ii mende kisiriwa. Iwoi ii mende oosiriwa." ²² Balon ejembanon iyanngiaa wangianon kaen jen koton tosaana koma onomakejuto, Anutunon kaana qaago. Anutunon iwoi kuuya ii ama mewonatiwaajon ama jero men nenin qaombutiwaajon ano eju. Ii balombaa iwoi tatawaga.

²³ Ii kilen tosanon ben kawali galen ano gajoba waegia men ben kaana mepeseen onombutiwaajon kaparan komakeju. Ii kaparan koma "Ananaa uunana men kamaan anjon," jen iikanon mononon selewaa siingia kombombana bologanon galen koma onombabotiwaajon songoya songoya ama selegia qen semben aon aonkeju. Kaen ama jenkootogia amakejuti, ii momakooto qaganon aambaa tani kolooro mamaganon siligia ii iima mogi umakeja. Umakejato, ii kilen kaen selewaa siingia kombombana

* 2:14: Ef 2.15 * 2:16: Room 14.1-6 * 2:19: Ef 4.16

bologa anjon kombombajaan amamaan ii lan otaankeju. Kawaajon jenkooto qaagia iikanon mono iwoi omaya totoon kolooja. Kian.

3

Kraistnon laaligo gbilianon laligowombaa esuja nonomakeja.

¹ *Kraistnon eukanon uma Anutuwaa boro dindinanon jinkaron jakeya men qaqabunayawo raja. Anutunon Kraist men gbilin muroti, iikawaa tani kaanagadeen onjo men gbilin onono koomuyanonga waama laligoju. Kawaajon onjo Siwe gomanon eu ilawoila eji, uugia mono iikanon somonjon laligowu.

² Balombaa ilawoila kanon qaagoto, eukanon ilawoila eji, uugia mono iikanon somonjon kotiin laligowu. ³ Onoo uugia walaganon komuro Anutuwaanon dunjon laligoju. Kaen Anutuwaa aonon kema laaligo kotigaa kania mokoloogi. Kraistnon Siwe laaligo aasangoyanon laligoji, onoo uulaaligogianon mono iikawaa so aasangoyanon eja. Kawaajon uugia mono Kraistwo somonjon laligowuya. ⁴ Kraist laaligo kotigaa Tonananon mombo karo asamararananon asugiwaati, kamban iikanon onjo mono kaanagadeen asugigi unuano iwo Anutuwaa asamararananon keubu.

Uu walaga ano uu gbilia ii aworanjon aojao.

⁵ Balombaa siingia kombombanja bologa kania kania ii uugianon en yayasesen men onomakejuti, iyonoo wangia mono kuuya rinjanodaborowu. Bao kasu kaanja serowilin ano qewolon anjonjayawo ii mono gema qewu. Uuselewaa siin kombombanja bologa ii mono mesaon uugere bologa qowogogi bogowa. Iwoi menjo mewombajaan mamban koloon koposonjonkejuti, iikanon tando lopion waegia men mepeseen onjonjutiwaa tania kolooja. ⁶ Ii anjitiwajaan ama Anutuwaa irinanon soono uukazia qagianon ano umakeja.

⁷ Siingia kombombanja bologa kaananon mono wala onoangiaa laaligogia kaanagadeen galen kono kana bologa ii riin otaan laligonkegi.

⁸ Kaen laligogito, kamban kokaamba onjo kaanagadeen iwoi iikaanja kuuya ii mono giligi kemba: Uuduudu moma uugeregianon juma onoro uugianon aon uubooli mojuto, ii unjuma giligi kemba. Kaanagadeen uuqeqe qaa tokoronkota ano qaa anjonjayawo jen uugia menjerenjoguti ii mono kuuya gema qen mesaowu. ⁹ *Onjo uu walaga ano iikawaa nanamemenja anjonjora-yawo ii yakarin qen komun laligojuti een, qaa qolonmolongoya mono mende amin mobu.

¹⁰ *Onjo uu walaga kotogon mombo letoma uu dologa mouma laligoju. Mokomokolo Tonananon iyanjaa kania moma asariwombaa sareya anoti iinon mono iikawaa so uu dologa ii letoma muro toroqen kolonanikeja. ¹¹ Kawaajon anana Juuda me kantri tosiaa ejemba laligojoni, ii mono so motoonjo koloojon. Anutuwaa aiweseya selenananon kotogi me qaago, ii kilen Anutuwaa jaanon so motoonjo koloojon. Taon ejemba momogiawo me qandaya (bus kanaka) laligon iyanjaa qaagianon irikawaraka jen poumapou laligojuti ii kilen Kraistnon uunananon nano motoonjo koloojon. Ananaa gawonana menkejoni me tourunana ii tawaya qaa een welen qen onomakejoni, iikanon iwoi qerewenja koloojato, honabonja ii Kraist. Iinon mutulanjon kuuya nunuugun uma Kin Ponjana uuta motoonjo kolooja.

¹² *Anutunon meweengon onono uu dologa otaan Anutuwaa wombo alauruta soraaya kolooju. Kawaajon onjo mono batugianon kiankomu ama ala men aon laligowu. Uugia men kamaan tosaanja gumbonjonjon qaganon ama onoma lombo moma mokosinjon laligowu. Sili iikanon mono malekugia kolooro konji kemero ii pondan men laligowu.

13 *Mono lolongon bologaa kitia mende meleembuto, mono qaqa-angon aon laligowu. Kalan koma aogi batugianon qaa koposo kolooro mononon alia jen mumbaajon moji, ii mono mesaon aowu. Pononon singisonogogia songbama mesaoroti, onon mono batugianon kaanjadeen ama aonkebu. 14 Kaen ama uujopawaa malekugia ii kongi kemero iikawaa qaganon mono ukalen ama jopagon aogi qabo koloowaa. Uujopa kanon akadamu kuuyaajon jejenj, ii qoongon mindirin wangiaga nanja.

15 Kraistnon onon luaenon sele busu motoongon koloon laligowutiwaajon onoono. Kawaajon iwaa luaenon mono uugianon en awaawaa qawa loqagia kolooro uubonjonon jen mepeqepesee ama laligowu.

16 *Kraistwaanon Buna qaa iikanon mono uugianon en batugianon mamaga asugin seiwaa. Mono momakooto qaa kuuya jen kuma aon qambanmaban qen aonkebu. Unja Toroyanon sololoon onomakejiwaa so mono Buna Rii Ondino (Buk Song), mepe-mepesee rii (oonsaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianon Anutu mepesee qamakebu. 17 Nanamemen ii me ii jenon me silinon ama mewuti ii kuuya mono Pon Jiisaswaa qanon amakebu. Kaen angi Kraistnon nemun koma onono Man Anutu oewae jen mun laligowu. Kian.

Loemba, nemunman ano welenqege onoo qambanmaban qaa

18 *Emba onon mono lourugia yonoo qaa baatanon kema laligowu. Pombaa buna koloojutiwaajon mono kaen angi sokombaa.

19 *Eja onon mono embaurugia ukalenon jopagon onoma goronoo so wosokondun qaganon mende ama onoma laligowu.

20 *Merabora onon Pombo qokotaan nama nemunmanwoigia yoroo jegara otaagi Pononon injiuro sokombaa. Kawaajon onon mono qaagia jewutiwaa so kuuya ten koma onoma laligowu.

21 *Manjurunana onoo meraboraurugianon awasankakagia mesaowubotiwaajon mono mende unun ureen horon kiton onoma laligowu.

22 *Welenqege onon mono namonon galenurugia yonoo qaagia kuuya ten komakebu. Kondokondoowaa wan angi ejembanon injisosoroowutiwaajon qaagoto, gbingbaon mesaon Pombaa jeta uuguwombotiwaajon sombugia moma uugia gawonon ama men laligowu. 23 Iwoi ama menkebuti uugia mono iikanon somongon kokaen romongowu: Balon ejembagadeen qaagoto, Pon iyanon mono welen qen mun laligoju.

24 Pon Kraist welen qen mun laligogi inon tawagia Siwe gomanon ano eji, ii onono bunagia koloowaa. Mono kaen romongon laligowu. 25 *Mononon gawonon men soowaati Anutunon kaanjadeen men soosooyaa irona meleema mubaa. Anutunon tosaan mende injisoroon tosaan mende sureen onomakejato, kuuya anana so motoongonon gosin nonoma qaanana jen tegowaa.

4

1 *Galenjurunana onoonon Pon somata ii Siwe gomanon laligoji, ii moma kotojutiwaajon mono welenqegeurugia yonowo wasombura maayanon aon so motoongon ama onoma laligowu. Kian.

Qambanmaban qaa tosia

2 Qamakooli gawon mono kaparan koma men laligowu. Iikanon mono uugbiligbili laligon jen mepeqepesee ama laligowu. 3 Mepeqepesee ambuti iikanon mono nonoonon kaanagadeen kokaen qama koolin laligowu, "Anutu, gii mono Pool nenauruta kana men onona saanon Kraistwaa Buna qaa aasangoya ii jen asarigi seiwaa." Niinon

* 3:13: Ef 4.32 * 3:16: Ef 5.19-20 * 3:18: Ef 5.22; 1 Piito 3.1 * 3:19: Ef 5.25; 1 Piito 3.7 * 3:20: Ef 6.1

* 3:21: Ef 6.4 * 3:22: Ef 6.5-8 * 3:25: Dut 10.17; Ef 6.9 * 4:1: Ef 6.9

Bunja gawon mewetiwaajon gbadoon nongi kapuare mirinon rajen. ⁴ Niinon Bunja qaa Anutuwaa siinaa so jewe asariwutiwaajon mono qamakooligianon nanjon noma laligowu.

⁵ *Ejemba uumeleen mende ama seleengen laligojuti ii mono momakooto qaganon ama onoma laligowu. Uuwaa gawon mewombaa kana mon kolooaati kamba ii mono mende mesoqesoon tiwilaawuto, ejemba kooronjianon kema bonjon qambanmamban koma onombu. ⁶ Qaa amin mobuti, ii mono kamba so siiyawo mindirin injijogi naanawo koloonkeba. Qaa injijogi ejemba motomotoon siingia kolooro kuuya yonoonon qaa nomaen meleema onombuti ii mono moma yagon iikawaa so jenkebu. Kian.

Poolnon Tikikus Onesimus wasin orono kawao.

⁷ **Wombo alana Tikikus iinon Pombo qokotaan nama niwo gawon tororo men nenana kolooja. Iinon onoonon kan nomaen ama laligonkejen, iikawaa sunduya kuuya injijoro mobu. ⁸ Nomaen ama men rama laligojoni, onjo sundu ii mobutiwaajon wasin mube onoonon kawaa. Iinon kan saanon ulunkolen ama onombaa. ⁹ *Kaanagadeen wombo alanana Onesimus Kolosi onoononga kan Pombaa qaaya pondan otaan men yagonkeji, niinon ii wasiwe eleema kawaa. Eja woi yoronon kan kokanon iwoi kuuya nomaen kolooro laligojoni, iikawaa sunduya saanon jedaborori mobuya. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁰ *Aristarkus niwo kapuare mirinon raji ano Barnabaswaa niwita Maak yoronon yeizozogara jen ani onoonon kaja. Maakwaajon qaana kokaen jen kotowe mogi: Onoonon kan koubaati een, ii mono saanon koma horon ala men mubu. ¹¹ Joosua qata mon Jastus qajuti iinon kaanagadeen yeizozoya jen ano onoonon kaja. Nenaurunanon niwo Anutuwaa bentotoona gawon men laligojuti iyonoo batugianon eja karoon yonononga Juuda ejaga laligoju. Yononon ulunkolen ama noma laligogi.

¹² *Angiaanona eja Epafra Kraist Jiisas welen qen munkeji, iinon yeizozoya jen ano onoonon kaja. Iinon kamba so onoonon ama qama koolinkeja. Qaa kuuya Anutuwaa jetaa so koloon eji, onjo iikanon rindanon nama kotiin akadumugiawo koloon laligowutiwaajon aon oronkeja. ¹³ Niinon iwaa kania moma kokaen nanjon jejen: Iinon onjo ilaan onomambaajon gawon mamaga menkeja. Kaanagadeen Laodisia ano Hierapolis taon woi kanon moma laarin laligojuti iyonoonon ama gawon naa afaanaga men aon oronkeja. ¹⁴ *Wombo doktanana Luuk ano Deemas yoronon kaanagadeen yeizozogia jen ani onoonon kaja.

¹⁵ Niinon yeizozogia jen oojeni, ii mono uumeleen alaurunana Laodisia taonon laligojuti, ii injijogi mobu. Kaanagadeen Nimfa ano iwaa mirinon kanageso ajoroonkejuti mono ii injijogi mobu. ¹⁶ Tere koi weenon onongi mogi tegoro iikawaa gematanon ii mono angi Laodisia uumeleen kanageso yonoonon keno weengowu. Laodisia yonoonon tere mon oowe kenoti ii angi onoonon karo onjo ii kaanagadeen weengowu. ¹⁷ *Arkipus eja ii mono kokaen ijogi moba, "Ponon Bunja gawon mewaatiwaajon jen koton goma koipuga raro laligojani, giinon mono gawon ii romonon kuuya medaborowa."

¹⁸ Pool niinon yeizozogia jen neenaa boronanon qana kokaen oojen: Pool. Onjo mono kasa gbadonawo nii romonon noma laligowu. Kalenmorianon mono onowo ewa. Kian.

* 4:5: Ef 5.16 * 4:7: Apo 20.4; 2 Tim 4.12 * 4:7: Ef 6.21-22 * 4:9: Flm 10-12 * 4:10: Apo 19.29; 27.2; Flm 2-4; Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 * 4:12: Kol 1.7; Flm 23 * 4:14: 2 Tim 4.10, 11; Flm 24 * 4:17: Flm 2

Tesalonaika Tere 1

Poolnoŋ Tesalonaika yoŋoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Room mindimindiri kantriwaa prowins qata Masedonia kawaa siti waŋa ii Tesalonaika. Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoŋ Filipai siti mesaŋ Tesalonaika kaŋ gawoŋ mero tosiaŋoŋ uugia meleengi kuma oŋono uumeleen tuuŋ kolooro. Ii kolooro, tuarenjen iikanondeen kolooro. Poolnoŋ Kraistwaa Buŋa qaa jen asariŋ uugia kuuro iikanŋ Griik ejemba Juuda yoŋowo toroqen laligogiti, iyoŋoonoŋga mamaganŋ uugia meleengi tuuŋ iikanŋ somariiro. Kawaaŋoŋ Juuda ejemba uugia mende meleema uugianŋ boliro Pool gema qen mugi. Gema qen mugitiwaaŋoŋ bimooro kana moŋgama oŋomesaŋ Berea taonoŋ keno. Kanagen Korint sitinoŋ laligoro nenjata Timotinoŋ ala ilailaaya kolooŋ Tesalonaika sitiga kaŋ nomaen moma laarigiti, iikawaa sunduya ijoro moro.

Poolnoŋ Tereya mutuya Tesalonaika anoti, ii Kraistwaa alauruta yoŋoo uugia nanŋoŋ momalaarigia meŋ kotiiwaatiwaaŋoŋ ooro. Poŋ moma laariŋ uunoŋ jopagoŋ aonkejuti, iikawaa bujuya momago yoŋooŋoŋ Anutu mepeseeja. Aŋo laaligo yoŋowo nomaen ama laligoroti, ii duduuwubotiwaajoŋ ii papianoŋ ooja. Tesalonaika uumeleen tuuŋ batugianoŋ qaa tosaŋa kolooro jegiti, Poolnoŋ ii meleema jen asariŋ ooja. Qaa tosia ii kokaen: Kraistnoŋ eleema karo Siwe laaligoŋoŋ keuboŋati, iikanŋ tosiaŋoŋ uugia meleema koomunoŋ ejuti, iyoŋooŋoŋ mono nomaen koloowaa? Kraistnoŋ naa kambanoŋ eleema kawaa? Qaa ii meleema kokaen jen kotoŋ oŋono, “Oŋo Kraist mombo kawaatiwaaŋoŋ jejeromonromon ama mamboma laligoŋ iikanŋ mono gawoŋ awaa awaa ii jegenŋa nama pondan meŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1

Dangisen jen aisoŋ mepeseeja 1.2–3.13

Nanamemen dindiŋa ambutiwaaŋoŋ kuunŋ oŋoŋa 4.1-12

Kraistnoŋ kawaatiwaa qaaya kuma oŋoŋa 4.13–5.11

Qambaŋmambaŋ qaa tetegoya tosaŋa 5.12-22

Terewaa qaa kota waŋa 5.22-28

¹*Pool, Sailas ano Timoti nononoŋ Tesalonaika uumeleen kanageso oŋowo qaa amin mobombaajoŋ tere koi ooŋoŋ.

Oŋo Maŋ Anutu ano Poŋ Jiisas Kraist yorowo qokotaan nanŋi mono kalenmorian oŋoni luaenoŋ laligowu.

Momalaari qen gbilijutiwaaŋoŋ aisooŋoŋ.

²Nononoŋ suulan romoŋoŋ oŋoma kuuya oŋooŋoŋ “Anutu keraqeeango dangisen!” jen mepeseŋkejoŋ ano qamakooli gawoŋ meŋ iikanŋ kamban so qagia qamakejoŋ.

³Oŋo Jiisas Kraist jopagoŋ moma laarigi uujopayanŋoŋ nemun koma oŋono gawoŋa kotiiŋ meŋkeju ano Poŋnananoŋ eleema kawaatiwaaŋoŋ jejeromonromon ama kaparan koma mambomakeju. Nononoŋ ii kuuya Anutu Maŋnanaa jaasewanoŋ saanoŋ romoŋoŋkejoŋ.

⁴Uumeleen alaurunana, Anutunoŋ jopagoŋ oŋoma oŋo iyaŋaajoŋ kokaen meweŋoŋoŋ oŋonoti, ii moŋoŋ. ⁵Nononoŋ Jiisaswaa Oligaa Buŋaya meŋ oŋoonoŋ kaŋ batugianoŋ nomaen ama laligonini, oŋo ii moju. Nononoŋ Buŋa ii qaa toongadeen mende jeniŋ mogito, Uŋa Toroyanoŋ sololooŋ nonono awasaŋkaka nama

* 1:1: Apo 17.1

esuñmumuyawo uugia kuun laligonin. ⁶*Kaen laligonin onjo konajilin somataa uutanon laligon Bunja qaa moma analin angon konji. Ii angon konji Unja Toroyanon korisoro onono Pon ano nonoo silinana otaan laligoju. Ii nomaen kolooroti, nononon ii saanon mojon. ⁷ Kaen gemanananon kan laligon Masedonia Akaia prowins woi kanon Jiisas moma laarijuti, korebore yonoojon sili awaa qendeema onomakeju.

⁸ Ii kokaen: Onjo Pombaanon qaa moma analin angon koma jen laligogi tosianon ii angotoman kaanja toroqen jen seigi keno. Kema laligon Masedonia ano Akaia prowins woi ii sokondabororo. Ii sokondabororoto, iikawadeen qaago. Onjo Anutu moma laarin gawonja megiti, iikawaa onanon mono goman so kema kan seiro mamaganon uugia meleengi. Ii kilikalu qaago. Kawaaon nono iikawaa qaa mon mende toroqen jewonja.

⁹ Nono onoonon kanin nomaen kolooroti, iikawaa sunduya ii goman tosaanja yononon jen seigi angotoman kaanja momakejon. Onjo tando lopion ano ben qolongoya ii gema unun Anutu honabonja ano laaligo Toyaanon eleema gawonja men laligoju. ¹⁰ Anutunon Meria men gbiliro koomunonga waaroti, onjo iinon Siwe gomanonga kamaan asugiwaatiwaajon mambomakeju. Anutuwaan irinjonsoonanon kanagen asuganon asugiro Jiisasnon mono kamaan jinjaun kanjanawo iikanonja metogon nonombaa. Kian.

2

Poolnon Tesalonaika sitinon gawon nomaen mero?

¹ Oo uumeleen alaurunana, nono onoonon kan gawon menin, iikanon mende janjon qaonoto, honja saanon kolooro. Onoangio ii kaanagadeen saanon moju.

²*Mende janjon qaonoto, wala Filipai sitinon gawon menin horon ureen ama nononji siimbobolo monin, ii moju. Siimbobolo ii momago onoonon kanin tosianon tuarenjen kotakota ama nononjito, ii kilen Anutunon awasankaka nonono nama iwaanon Oligaa Bunja ii jen asarin onoma laligonin.

³ Nonoo kanianana ii kokaen: Uukuukuu qaanana ii angomokolon qaganon mende jenkejon. Anano jinjaun anin uunananon menjerenonaga, ii kaanja mende jenkejon.

⁴ Kaanja qaagoto, Anutunon Oligaa Bunja jen seiwonatiwaajon niniima uunana gosiro sokono moma laarin nonoma Bunaya nononoti, iikawaa so mono qaaya men jen asarinkejon. Anutunon uunana angotete men gosinkeja. Kawaaon nononon iwoi kuuya ii Anutuwaan jaanon sokombonatiwaajon amakejon. Ii ejemba siingia otaawonatiwaajon qaago. ⁵ Nononon kamban mongen ejemba kelebele qaanon kele qen onombombaaon mende kema kanin, ii moju. Nono dogonana esuun monen iwoi nonombutiwaajon mondon qaa siliaa siliaa mende jenin. Anutunon kanianana ii saanon jen nangowaa. ⁶ Onjo me ejemba tosianon qabunja nonombutiwaajon mende kaparan koma laligonin.

⁷ Kraistwaa aposoluruta kolojonjwaajon saanon uugia kokaen kuuwonaga, “Onjo mono nanjon nononji batugianon uuwaa gawon mewonja.” Iikaen jenin sokonagato, nononon onoo batugianon migigin onoma laligonin. Merabora nemungianon aju onoma kalan koma onomakeji, iikawaa so mono nononana men kamaan aon bonjon ama onoma laligonin. ⁸ Nononon nemunman kaanja mokokolin onoma laligoninjwaajon ama Anutuwaan Oligaa Bunja ononin ano toroqen ananaa laaligonana kaanagadeen qeleema onombombaaon jojin laligonin. Ononon honaga komunja meraboraurunana koloogi.

⁹ Oo uumeleen alaurunana, nono onoojon ama gawon men selenana qen laligonin, mono ii romonowu. Nanjon nonombutiwaa lombotanon onoononga mombaa

* **1:6:** Apo 17.5-9 * **2:2:** Apo 16.19-24; 17.1-9

qaganon ubabotiwaajon gomantiina اساسا nononanaa boronananon gawon men Anutuwaanon Oligaa Buna jen asarin onoma laligonin. Ii mono duduuwubo.

¹⁰ Jiisas moma laarijuti, nononon onoo qaagia kuuya dindinagadeen gosin soraaya koposowaa qaanana qaa laligonin. Ono ii iima moma nanjon jen nangowutiwaa so kolooju. Anutunon kaanagadeen ii jen nanjon dangunu kaana nanja. ¹¹ Amanon iyanaa meraboraana bonjonbonjon ama onomakeji, iikawaa so nononon onoo mototoon ama onoma laligonin. Ii kaanideen saanon moju. ¹² Nononon uuwaa nanjonango qaa jen ulunkolen men onoma laligonin. Anutunon onoo iyanaa bentotonon keuma asamararanon asariwutiwaajon onoono. Kawaaajon nononon uugia kuun qaa kokaen jen asarin laligonin, “Nanamemengia mono Anutuwaa jaanon sokombaatiwaa so soraaya soro ama men laligowu.”

¹³ Kawaaajon nononon kaanagadeen suulan Anutu kokaembaajon mepeseenkejon: Anutuwaa Buna qaa ononin, ii balon ejemba ananaa qaa kaana mende buna qen aogito, onanon Anutuwaa qaa jeta kaana moma ii analin anjon konji. Ii moma laarigi iikanon mono men gbilin onono letomakeju. ¹⁴* Juuda ejemba Judia prowinsnon uugia meleengi Juuda tosiannon angosisiri ama ononji siimbobolo mogi. Yononon ii moma kilen Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaanon uumeleen kanageso koloogi. Uumeleen alaurunana, onoo batugianon mono kaanideen kolooro: Onoangiaa Griik ejembanon Juuda yonoo tani kaana ama ononji ononon siimbobolo ororon moma Anutuwaanon kanageso koloogi.

¹⁵* Juuda yononon gejatootoo ejemba unugi komugi Pon Jiisas kaanagadeen qegi komuro nono sisiwerowero ama nonoma laligogi. Yononon Anutuwaa jaanon mende sokoma ejemba kuuya kere ama nonomakeju. ¹⁶ Nono waba kantri ononon uugia meleema letombutiwaajon Buna qaa jewombotiwaajon ama anjon koma kojangin nonomakeju. Kaen singisongo suulan ama qeragogi qagianon umakeja. Singisongogia qeragogi soya Anutuwaa jaanon saa qero irinjonsoonja toroqen anjon komambaajon amamaan kamba kokaamba qendeeno qagianon udaboroja. Kian.

Poolnon Tesalonaika mombo kemambaajon moro.

¹⁷ Oo uumeleen alaurunana, anana kamba kokaamba kamba toroga deema laligojon. Selenananon deema laligojonto, uunananon somonjon motoon laligojon. Kawaaajon onoo jaasewangia iibombaaajon mono kaparan koma uuqeeango laligojon. ¹⁸ Kawaaajon onoonon kawombaaajon moma laligonin. Pool niinon indin motoonngo qaagoto, indina woi kamambaajon batogoweto, Satanon somonjon nonono amaanin. ¹⁹ Ono nononanaanon ila wage soronana kaana nanju. Ponana Jiisasnon eleema karo iwaa jaasewanon keuma nambonati, iikanon injiima “Uuwaa gawon eengereda mende men laligonin,” kaen jewombaaajon mojon. Nononon qaa ii onoo ano tosaana yonoonon ama afaanagadeen jewombaaajon jejeromonromon anjon. Kawaaajon onoonon ama honon qaa aison selenana men umakejon. ²⁰ Nononon onoonon ama qabuna mokolonin korisoro ama nonomakeju. Kian.

3

Timoti wasiri Tesalonaika keno.

¹* Onoo nomaen ama laligojuti, ii mobombaa motoqoto somata moma bimbimjon toroqen een laligowombaaajon amamaanin. Kawaaajon noronarodeen Atens sitinon laligowotiwa qaa somonjon ² alanara Timoti wasiri onoonon karo. Iinon Anutuwaa gawon men norowo Kraistwaa Oligaa Buna jen seinkeja. Iinon uu nanjonango qaa onoma momalaarigia men kotiiwaatiwaajon karo. ³ Anutunon arenana jen tegoro

* **2:14:** Apo 17.5 * **2:15:** Apo 9.23, 29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12 * **3:1:** Apo 17.15

tosianon qotogon onomakeju, ii onoangio saanon moju. Onoononga monnon konjilin uutanon kongbara ama looriwabotiwaajon jenin karo.

⁴ Nononon Tesalonaika onowo laligon kamban iikanon onoojon walawala qaa kokaen jenin, “Pombaa uusiina ten konin ejembanon sisiwerowero ama nonongi konjilin mokoloowona.” Kaen jenin iikawaa so onanon kolooroti, ii saanon moju.

⁵ Kaen kolooro angobato Toyanon injijngoro loorin kamaagi gawonanaa onanon kamaan jangon qaombabo. Kawaajon nomaen moma laarin laligojuti, ii mobombaa-jon motogoto somata anin bimooro mombo een laligomambaajon amamaan Timoti wasiwe qisin momambaajon karo. Kian.

Timotinon sundugia ano monin qeangoro.

⁶ *Motoqoto moma laligoninto, Timotinon kema onomesaon eleema kan bunagia awaa menj kan kokaen ninijoro: Ono Pon saanon moma laarin uujopagon aonkeju ano kamban so nonoojon romongogi awaa koloonkeja. Nononon injibombaa siin monin ononon kaanagadeen nono niniibombaajon kaparan komakeju.

⁷ Oo uumeleen alaurunana, nononon sisiwerowero konajilin kania kania monin kamban iikanon kan moma laarijutiwaa sunduya awaa ninijoro monin qaa iikanon mono onanon ulunkolen menj nonono. Kawaajon kamban kokaamba onoojon ama afaangon luaenon awaagadeen laligojon. ⁸ Ono Pombo qokotaan bon qen nambutiwaajon nononon mono onanon kotiin laligojon. ⁹ Onoojon ama Anutuwaajaasewananon honona qaa aisoonkejon, korisoro kuuya iikawaajon mono nomaen Anutu mepeseen dangisen jenin sokonaga?

¹⁰ Nononon asasaga gomantiina uunana menj kululuun kaparan koma kokaen qama koolinkejon, ‘Anutu, mono ilaan nonona Tesalonaika kema jaasewangia iima mondorin momalaarigiala iwoiwaajon amamaajuti, ii onombo. Qaa ii onanon.’

¹¹ Kaen qama koolinin Anutu Manana ana ano Ponana Jiisas yoronon mono kana meleun nononi saanon onoonon kawona. ¹² Toroqen kokaen qama koolinkejon, ‘Nono honombonona qaa uujopagon onomakejon, Pon giinon mono uujopaga toroqen onona batugianon seiroma angia qendeema aon ejemba kuuya kaanideen qendeema onomakebu. ¹³ Pon, giinon mono uugia menj kotiinkeba. Ponana Jiisas giinon kanagen kanagesoga soraaya kuuya yonowo mombo kawagati, kamban iikanon Tesalonaika yononon soraaya koposowaa qaagia qaa Manana Anutuwaajaanon nambu.’ Kaen qama koolinkejon.

4

Nanamemen solana uujopayawo ii sokombaa.

¹ Uumeleen alaurunana, qaa mon ii kokaen: Nanamemengia Anutuwaajaanon anggi sokombaatiwaa kania kuma ononin ii koma gbilin otaankejuto, ii toroqen mamaga amakebutiwaajon uugia kuujon. Nononon qambanmamban qaa iikaen Pon Jiisaswaa qatanon ononon. ² Nononon Pon Jiisaswaa ku-usun qaganon nama jojopan qaaya jen koton ononin, ononon qaa kota motomotoon ii modaboroju.

³ Anutunon onoojon uusiina kokaen moja: Ono mono serowilin gema qen soraaya tak-kootoya koloon laligowu. ⁴ Anutuwaanon kana dindina ii mono kokaen moma kotowu: Uu selegiala siingia kombomban galen koma soraaya (laligon onoangiala embagia ana ana menj) laligogi akadamuyawo koloowaa. ⁵ Uumelembaa gadokopa yononon Anutuwaaja kania mende moma koton uugianon gere jero emba lan menkeju. Iikawaa so mono mende ama laligowu.

⁶ Kaen qaagoto, emba loyanon mongen keno monnon olokan kan emba mende seigowa. Monnon bologa kaanona ano uugaranon koboowabo. Wala qambanmamban qaa ii jen

* 3:6: Apo 18.5

galen men ononini, iikawaa so monon emba men boliro Ponon singisongoya kuuyaa irona meleema mubaa. ⁷ Anutunon anana qewolon laligowombaaajon qaagoto, laaligo soraaya laligowombaaajon nonono. ⁸ Kawaajon monon jojopon qaa ii mesaowaati, iinon balon ejembaga qaagoto, mono Anutu gema qewaa. Anutu Unaya Toroya onomakeji, ii mono gema qewubo.

⁹ Batugianon jopagon aonkejuti, iikawaa kania Anutunon kuma onono onoangio modaboron laligoju. Kawaajon nononon uunon jopagon aowombaa qaaya mombo onon onombombaaajon mende amamaajon. ¹⁰ Oo uumeleen alaurunana, onon Masedonia prowins uutanon uumeleen alaurunana kuuya uunon jopagon onoma laligojuto, ii mono toroqen mamaga ama laligowutiwaajon uugia kuujon. ¹¹ Mono osonoson laligon onoangiaa laaligo nanngonangogia galen koma borogianon gawon men laligowu. Kaen ama akadumugiawo koloowombaaajon mono kaparan koma nambu. Wala kaen jen koton ononin iikawaa so mono ama men laligowu.

¹² Kaen anji uugia mende meleema seleengen nanjuti, iyononon nanamemengia solana iima yagon goda qen onoma laligowu. Injarere lan laligon nene iwoiwaa welema mombaa qanon mende laligowu. Kian.

Pombaa kaka kambananon kokaen koloowaa:

¹³ Oo uumeleen alaurunana! “Tosianon uugia meleema komugita ronon ejuti, iyonoonon nomaen koloona?” Onon qaa kaen jen iikawaajon poumapou laligowubo. Ejemba uugia mende meleema jejeromonromongia qaa laligojuti, iyononon koomuya yonoonon ama wosobiri laligojuto, ononon ii kaana wosobiri laligowubotiwaajon qaa kokaen jewona: ¹⁴ Jiisanon komun waaroti, nono qaa ii moma laarin kokaen jejon: Anutunon Jiisan men gbiliro. Kawaajon ejemba iwo komun goron qegiti, Anutunon mono ii kaanagadeen men gbilin onoma Jiisanwo motoon unuano asuganon asugin waabuya. Qaa leeya moma laarion ee, leeya mon ii kaanagadeen moma laarin sokombaa.

¹⁵ *Ponon qaa kuma nononoti, nononon iwaa jo men onon kokaen injojon: Tosia mende komun toroqen sele busuwo laligonin Ponon eleema kawaati, anana kamban iikanon wala mende ubona. Anana ejemba koomuya mende unuuguwona. Qaago. ¹⁶ Iikawaa arena ii kokaen: Anutunon romona qaita mon uuro otona kolooro Siwe gajoba wananon jenkooto qa qaro ejembanon otona mogi Pon anon Siwenonga kamaawaa. Kraistonon kamaaro ii moma laarin mun komun, iyononon mono wala koomunonga waabuya.

¹⁷ Yononon wala waagigo anana mende komun jaawo laligowonati, Anutunon mono nunuano kanakeewan ubona. Waabuyati, iyonowo ororon koosunon uma Pombo aitononon iwo Siwe gomanon kambana qaa laligowona. ¹⁸ Kawaajon qaa kaana jen iikanon mono uugia nanngon aon laligowu. Kian.

5

Ponon kawaatiwaajon mono jorin laligowu!

¹ Oo uumeleen alaurunana, Kraistonon eleema kawaato, naa gbaninon ano naa kambanon asugiwaati, nono iikawaa qaaya onon onombombaaajon mende amamaajon.

² *Onoangio mono qaa ii kokaen moma komuju: Yonoro memenon gomantiinanon onon koomakeji, Pombaa kaka kambananon mono iikawaa so alanza kan kuuwaa.

³ Ejembanon kokaen jewuya, “Kete kamban kokaamba luaenon siiseweweya qaa laligojon.” Kaen jegi iikanondeen kondemondeenon asugin qagianon ubaa. Embanon merabora memambaa masuya qero momakeji, mono iikawaa so kolooro misinonon kembombaaajon amamaawuya. ⁴ Yononon amamaawuyato, uumeleen alaurunana,

* **4:15:** 1 Kor 15.51-52 * **5:2:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 2 Piito 3.10

ononon pangaman uutanon kematoukantou mende laligojutiwaajon ama kamban iikanon mono utun saangon yongoro meme kaana onoo qagianon umambaajon amamaawaa. ⁵ Kuuya ononon mono asasagaa ejembaya kolooju ano iwoi kuuya asuganon ambombaa siina momakeju. Anana pangamambaa ejemba mende koloojon ano umunkonkonaa iwoiya togon sisia menkejon.

⁶ Kawaajon tosaana ii kaana uunananon mono gaon ewabo. Kaen qaagoto, mono anana galen koma aon uugbiligbili laligowona. ⁷ Gaon ejuti, iyononon gomantiinanon gaon enkeju. Ejemba apu kotiga negi enkalolon men onomakeji, iyononon mono pangaman uutanon kaen ama laligoju.

⁸ *Pangaman uutanon kaen amakejuto, asasagaa ejemba anana mono galen koma aonkebona. Waajambaranana mono opo maleku kaana kokaen mouma nambona: Anana momalaari ano uujopa koma gbilin iikaana kanon totonananon reen maleku koosin (reen* kaana besaan) sopa somongon aon nambona ano Siwe gomanon ubombaajon mamboma jejeromonromon ama iikaana kanon wanana aen wanjou kaana esuun turuwona.

⁹ Anutunon nono kamaan nunuro irinonsoon mobombaajon mende jen tegoroto, Ponana Jiisas Kraistnon men letoma nonono oyanboyan bunu qen aowombaajon jen tegoro laligojon. ¹⁰ Jiisasnon ananaajon ama komurotiwaajon laaligonana balonon laligowonati me komun goron qen ewonati, ii mono Jiisaswo kotiin laligowona. ¹¹ Kawaajon uu nanjonango men mindingon aon kotikotii mokolon mondorinkejuti, ii mono toroqen men laligowu. Kian.

Qambanmamban ano gejanono qaa konoga

¹² Uumeleen alaurunana, nononon kokaen jen koton ononon: Ejembanon togia Pombo qokotaan nama batugianon gawon men qambanmamban onomakejuti, ii mono goda qen onoma laligowu. ¹³ Goda qen onoma gawongia menkejutiwaajon mono yonoojon mogi uro pondan jopagon onoma waegia men laligowu. Kanageso batugianon mono luae qen aon laligowu.

¹⁴ Uumeleen alaurunana, nononon uukuukuu qaa tosaana kokaen ononon: Tosianon iyangiaa jaajaa injarere lan laligojuti, ii mono jen onoma galen meme qaa onombu. Ejemba zirinziina mono uu nanjonango qaa injjogi kotiin awasankaka koloowu. Ejemba uugia looriro laligojuti, ii mono kalan koma onombu. Ugere mende ambuto, ejemba kuuya mono uubonjon qaganon ama onombu. ¹⁵ Jena jewe, nuna guwe me ana ambe ii mononon mende amba. Songo ii waleembubotiwaajon mono galen men aon laligowu. Kamban so iwoi awaa awaa ii kaparan koma angia jopagon aon ejemba tosaana kuuya ii kaanjadeen jopagon onoma laligowu.

¹⁶ Mono kambana kambana korisoro ama laligowu! ¹⁷ Mono Anutu suulan qama koolin mun laligowu! ¹⁸ Kaan me kaan koloowaati, iikanon mono Anutu mepeseen laligowu! Kraist Jiisaswo qokotaan nanjuti, Anutunon onoojon uusiina iikaan momakeja.

¹⁹ Unu Toroyaa bolana mono mende qowogowu. ²⁰ Anutuwaanon gejatootoo qaa jenkejuti, iikawaa jejewilia mono mende ambu. ²¹ Qaa kuuya mono gosin batogowu. Batogon iigi qaa awaa koloowaati, ii mono analin angon koma laligowu. ²² Qaa ano nanamemen bologa kania kania ii mono gema qen laligowu.

²³ Niinon onoojon kokaen qama koolinkejen, 'Luaewaa ben Anutu, gii geenjo mono kuuya tak koton onona soraaya koloon laligowu. Giinon mono uugia, kokoosugia ano sele busugia ii kuuya sopa somongon onona koposowaa qaagia qaa koloon laligowu.

* **5:8:** Ais 59.17; Ef 6.13-17 * **5:8:** Omejiilan yononon sololon nonombutiwaajon iwoi bologa bologa ii wasa kisare kaana nonoojon moton gilinkejuto, iikawaa jeta ii saanon Jiisas moma laarin uukalen qendeema aon nama leeleen reen kaana kojanjin aon kokojinjin komakebona.

Kaen kambaŋ so laligogi Poŋnana Jiisas Kraistnoŋ eleema kaŋ iikaŋa mokoloon oŋombaa. Qaa ii oŋanoŋ.’²⁴ Oŋoonji, iinoŋ qaaya pondan otaŋkeja. Kawaajoŋ mono qamakooli iikawaa so ama oŋondaborowaa.

²⁵ Uumeleen alaurunana, oŋo mono nonoojoŋ ama Anutu qama kooliŋ laligowu.

²⁶ Uumeleen alaurunana kuuya batugianoŋ mono aŋgoŋ aon qaqatetegia men laligowu.

²⁷ Niinoŋ Pombaa qatanon jeŋ koton oŋoma jojopaŋ qaanon somoŋgoŋ kokaen oojen: Tere koi mono uumeleen alaurunana kuuya yoŋoojoŋ aŋgi keno weenjoŋ oŋoŋgi mobu.

²⁸ Poŋnana Jiisas Kraistwaa kalenmoriaŋanoŋ mono oŋowo ewa. Kiaŋ.

Tesalonaika Tere 2

Poolnoŋ Tesalonaika yoŋoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Tesalonaika uumeleen tuuŋ uutanonŋ Kraist kawaatiwaajonŋ mambonŋi tosanonŋ “Mono karo,” jegi tosanonŋ “Qaa ii qolonmolongoya,” kaenŋ lansanŋ jenŋ sisau ama laligogi. Tosianonŋ “Pombaa kaka kambanjonŋ mono kanŋ kuuro,” jenŋ moma laarigi. Kawaajonŋ “Poolnoŋ Tere Tesalonaika ano 2 kolooro,” buk ii oonŋ qaa ii jenŋ asariro. Poolnoŋ qaa qolonmolongoya ii mindinŋonŋ kania kokaenŋ injisaano: Kraistwaa kaka kambanjonŋ dodowiwaati, kambanŋ iikanonŋ ejemba nanamemengianonŋ dogonŋ boliwaa. Kaenŋ boliro eja tania monŋ qata Jeulalanŋ Toya iinonŋ asuginŋ wala aasangoyanonŋ laligonŋ kanagenŋ Kraist asuganonŋ tuarenjenŋ ama munŋ ejemba kantri so galenŋ koma onŋombaa.

Tosanonŋ Tesalonaika uumeleen tuuŋ kakasililinŋ menŋ onŋonŋi siimbobolo moma laligogi. Kawaajonŋ aposol Poolnoŋ qaa waŋa tosaanŋ kokaenŋ jenŋ asarinŋ onŋono, “Onŋo mono kaparanŋ koma kotiinŋ Pombo qokotaanŋ nama moma laarinŋ laligowu.” Qaa kota monŋ ii kokaenŋ jenŋ asariro, “Niinonŋ nenauruna yoŋowo laaligonana nanŋonŋ aowombaajonŋ gawonŋ menŋ laligoninŋi, onŋo mono iikawaa so injarere laaligo mesaonŋ onŋoanŋia nene apu mokolonŋ ii nenŋ laligowu ano gawonŋ awaa awaa kaparanŋ koma jegenŋa nama menŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-2

Keraqeeanŋo moma onŋoma aisoonŋ mepesejeja 1.3-12

Kraistnonŋ kawaatiwaa qaaya kuma onŋonŋa 2.1-17

Nanamemenŋ dindinŋa ambutiwaajonŋ kuunŋ onŋonŋa 3.1-15

Terewaa qaa kota waŋa 3.16-18

¹*Pool, Sailas ano Timoti nonononŋ Tesalonaika uumeleen kanageso onŋowo qaa amin mobombaajonŋ tere oojonŋ. Onŋononŋ Manŋnana Anutu ano Ponŋ Jiisas Kraist yorowo qokotaanŋ nanju.

²Manŋ Anutu ano Ponŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono kalenŋmorianŋ onŋoni luaenonŋ laligowu. Kianŋ.

Siimbobolo momago mono oyanboyonŋ mokolonŋ laligowonŋa.

³Uumeleen alaurunana, onŋoo momalaarigianonŋ mamaga kotiiro korebore uukalenŋ ama aonŋkejuti, sili iikanonŋ motomotoonŋ onŋoo uugianonŋ seinŋkeja. Kawaajonŋ nonononŋ onŋoojonŋ kambanŋ so “Anutu dangisen!” jenŋ mepeseenŋ munŋkejonŋi, ii awaagadeen sokonŋa. Buŋa qaa koma gbiligitiwaajonŋ dangisenŋ jenŋkejonŋi, ii mono gawonanaga.

⁴Sisiwerowero anŋosisiri kania kania ama onŋonŋi momakejuti, ii kuuya kaparanŋ koma mokosinŋonŋ bonŋ qenŋ nanŋi momalaarigianonŋ mende sologonŋ loorija. Nononana kaanagadeen iikawaa sunduya ii Anutuwaa kanagesoya kanagesoya yoŋoo jaagianonŋ jenŋ selenana onŋoojonŋ ama menŋ uma mepeseenŋkejonŋ.

⁵Anutunonŋ qaa dindinŋagadeen gosinŋ jenŋ tegonŋkeji, anŋosisiri momogianonŋ mono iikawaa aiweseya kolooja. Anutuwaa bentotonŋ uutanonŋ kouma laligojutiwaajonŋ siimbobolo mogi injiuro Siwe gomanonŋ ubutiwaa so soraaya soro koloowutiwaajonŋ kaparanŋ komakeja. Kawaajonŋ konŋajilinŋ mende anŋonŋ kono kambanŋ kokaamba qagianonŋ umakeja. ⁶Anutunonŋ dindinŋa koloojiwaajonŋ nama kakasililinŋ ama onŋomakejuti, ii mono kakasililinŋ iikayadeen meleeno iyanŋiaa qagianonŋ ubaa.

* 1:1: Apo 17.1

⁷ Qagianon ubaato, kakasililin moma laligojuti, ononon mono oyanboyan mokoloowuya. Pon Jiisasnon gajobauruta ku-usungiawo unuama yonowo Siwenonnga kamaan asugiwuti, kaman iikanon mono nonowo motoon haamo mewuya. ⁸ Jiisasnon gere bolan uutanon kamaawaa. Kaen kamaan ejemba Anutu mende moma mun Ponana Jiisaswaa Oligaa Bunaya mende ten komakejuti, ii mono irona meleema onono siimbobolo kokaen moma laligowuya: ⁹ *Pononon mono “Yamagen (kozigen)!” jen jaasewanonnga konjoma onono Anutuwaa ku-usunja asamararanawonon mende ubuyato, seleenjen laligon gere siawaa siimboboloya tetegoya qaa moma laligowu.

¹⁰ Pononon eleema kawaati, kaman iikanon tuunuruta soraaya anana mono iwaa asamararanja iima iikawaa so letoma “Oowe, Jiisas Ponana oowe!” jewonja. Moma laarin munini, kuuya anana kaen walingonin ejemba omanon niniima “Yei!” jen aarun nambuya. Nononon Jiisaswaa kania nanjon jenin ononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengitiwaajon mono letoma jiilalengiawo asarin nonowo motoon nambuya.

¹¹ Kaen koloowaatiwaajon nononon kaman so onoon kokaen qama koolinjejon, “Anutunana, geengo onooma iikawaa so mono nemun koma onona soraaya soro koloon laligowu. Mono ku-usunja ama inaan onona iwoi awaa kuuya ama mewombaa uusingia kuuya kolodaborowa. Kaen momalaariwaa gawonja megii hona kuuya koloowa.” ¹² Kaen qama koolinin Ponana Jiisas mepeseegi qatanon onoon ama batugianon akadamyawo koloowaa. Anana Anutunana ano Pon Jiisas Kraist yoronon kalenmorian ononi laligojutiwaa so mono ononon kaanagadeen akadamyawo koloowuya. Kian.

2

Pononon kamambaaajon ano Jeulalan Toyanon asugiwaa.

¹ *Umeleen alaurunana, Ponana Jiisas Kraistnon eleema kan nunuano iwaanon eu ajoroowonati, onon qaa ii mojuto, nononon kokaen qisin qambanmamban ononon:

² “Pombaa kaka kamanon kan kuuya,” haamo qaa kaen jegi doomorongianon mono iikanondeen keno onopopo qen rabubo. Qaa ii nomaen kolooro? Omejiilaan mononon eja mon qaganon uro umbeumbenanon tururo unanjan iima gejatootoo qaa jen songiro me mononon uugia kumanjen qaa ii jen songiro kolooro? Tosianon kokaen jewubo, “Pool alauruta yononon qaa ii terenon onon angii karo.” Qaa omaya iikawaajon mono een totoon aarun lalanin jenengia ororo laligowubo.

³ Mononon mon kaen me kaen tiligon onombabotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Ii kokaembaajon: Wala aiwese woi kokaen asugiri Pononon iikawaa gematanon kawaa: Ejemba kelemalelen yononon Pon jeulalan ama gema qewuya ano Jeulalan Toyanon ano kaanagadeen asugianon asugiwaa. Anutunon ii jen tegoro gere sianon kemebaa. Aiwese woi ii wala asugiri iikawaa gematanon kaman somata ii kawaa. ⁴ *Tuarenjen Toya iinon jaba-arambaran ama anan selia momboga men ubaa. Ejembanon iwoiwaa waeya men mepeseenkejuti me qata ben qajuti, iinon mono ii kuuya unuugun selia men uma laligowaa. Kaan laligon Anutuwaa jiwowon jigonon uma jinjonon dunja koma “Anutu koloonen,” jen kantri kuuya galen koma nonoma laligowaa.

⁵ Niinon Tesalonaika onowo laligoweti, kaman iikanon qaa ii jewe modaborogi. Ononon ii duduuwubo. ⁶ Jeulalan Toyanon alanzan asugiwaatiwaajon amamaawaa. Naa iwoinon kania anjon komakeji, ononon ii kaman kokaamba moju. Kaman tororo kan kuuwaati, iikanonadeen mono asugiwaa.

* 1:9: Ais 2.10 * 2:1: 1 Tes 4.15-17 * 2:4: Dan 11.36; Eze 28.2

⁷ Kamban kokaamba Jeulalan Toyaa ku-usunja aasangoya iikanonj mono koloon ejemba sololoonj onjmakeja. Asuganonj asugiwabotiwaa kania kojangiji, iinonj ii mesaoro kana koloowaatiwaajonj mamboma laligoja. ⁸⁻⁹ **Mambono kania kolooro iikanonjadeenj mono afaangonj asugiwaa. Satanonj Jeulalan Toya sololoonj nemunj koma muro angoletoto qolonjmolongoya ano aiwese tere kania kania mero iima laligowuya. Ii iima laligowuyato, Ponj Jiisasnonj asamararanjowo asuginj aonj ii buu aasonjanonj qen japalelenj menj mubaa.

¹⁰ Ejemba Anutunonj hamo qen onjombaatiwaajonj togonj qaa honja buja qen aowombaa siinja mende moma tondu laligonj gere sianonj kemebuti, iyonononj Jeulalan Toyaa angoletotoya ii iigi kaitere kania kania qendeema onono jinjaunj amakebuya. ¹¹ Kawaajonj Anutunonj momo arenj jinjaunja uupanjawo ii ano kolooro ejembanonj ii ku-usungiwawo jenj seigi kanageso honja yonononj sosogonj jo kelega gogonj qaaya qolonjmolongoya ii onjanonj jenj moma laariwuya. ¹² Kaniagianonj asuganonj asugiwaatiwaajonj Anutunonj momo arenj jinjaunja ii ano karo qagowuya. Ejemba qaa honja mende moma laarinj uusiingia nanamemenj doogoyanonj ama osigiti, Anutunonj mono kuuya iyonoo qaagia jenj tegoro gere sianonj kemebuya. Kianj.

Qaa honja tenj koma kaparanj koma kotiinj nambu.

¹³ Yonoononj kaenj koloowaato, Pombaa wombo alauruna, onjoojonj kamban so “Anutu dangisenj!” jenj mepeseeninj sokonja. Ii gawonanaga. Anutunonj onj kanakanaiyanonja Siwewaa buja koloonj letombutiwaajonj meweengonj onono. Iikawaa so qaa honja moma laarigi Unja Toroyanonj menj sorainj onono laligoju. ¹⁴ Kaanl laligowutiwaajonj ama Oligaa Buja ano nonoononj karo jenj asarininji, iikanonj onj onjono. Kaanl toroqenl laligonj Ponjnana Jiisas Kraistwaa asamararanonj uma akadamugiawo koloowuya.

¹⁵ Kawaajonj uumeleenj alaurunana, kongbara mono mende qenl laligowu. Nonononj qaa kuma onjoma jenananonj jeninj me terenonj ooninj iima mogiti, qaa kota ii mono qokotaanj otaanj laligowu. Kianj.

¹⁶ Ponjnana Jiisas Kraist anjo ano Anutu Manjnana yorononj jopagonj nonoma kalenjmorianj qaganonj oyanjboyanj koloowombaaajonj jejeromonjromonja nononi iikawaaajonj mamboma ulunjkolenj tetegoya qaa moma laligojonj. ¹⁷ Yorononj mono uugia nanjgori gawonj awaa kuuya menj qaa awaa kuuya jenl laligowuti, iikanonj mono menj kotiinj onjoni laligowu. Kianj.

3

Saanonj nonoojonj qama koolinj laligowu.

¹ Qaa tetegoya monj koi: Pombaa qaanonj seinj onjoo batugianonj akadamuyawo kolooroti, iikawaa so mono uulanjawo gomanj tosianonj kaanjadienj kema jenj seininj honjawo koloonj kembaa. Kawaajonj uumeleenj alaurunana, onjonoj mono nonoojonj ama Anutu qama koolinj laligowu. ² Ejemba kelemalelenjanonj Anutu mende moma laarinjkeju. Kawaajonj ejemba kaamaaya doogoya yonononj kakasililinj ama nonombubotiwaajonj mono Anutuwaa qama koolinj laligogi sopa somonjonj nonombaa.

³ Kelemalelenj yonononj bolijuto, Ponj qaaya pondanj otaanjkeji, iinonj mono menj kotiinj onjoma bologanonga sopa somonjonj onjombaa. ⁴ Qaa jenj kotonj onjoni, onjonoj ii kamban kokaamba ano kanagenj tenj koma laligowuti, ii moma uuwoi mende anjonj. Nonononj Pombo qokotaanj nama kaenj mojonj.

⁵ Ponjonj mono uugia meleema Anutuwo somonjgoro uujopaya moma yagonj Kraist kaanja kaparanj koma mokosinjonj laligowu. Kianj.

* 2:8-9: Ais 11.4 * 2:8-9: Mat 24.24

Injarere laligowombotiwaa galej meme qaa

⁶ Uumeleen alaurunana, nono onjoangiaa aingia otaan lansan laligowubotiwaaajon kuma onjonito, tosonian kilej qaa baatanon mende kema nepinepi tondu laligoju. Kawaajon nono Pon Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen jej koton onjonon: Ono mono uumeleen alaurunana kaanja kuuya ii onjomesaon misingon sigensigen laligowu. ⁷ Nononon onoo batugianon nononanaa aijnon lansan qaagoto, qaa baatanon laligonin. Kawaajon nonoo kana lasunana otaawutiwaa kania ii onjoangio saanon moju. ⁸ Nono injarere mende laligonin ano onjoononga mombaanon nene iwoi ii een mende nej laligonin. Qaago. Nanjon nonombutiwaa lombotanon onjoononga mombaa qaganon ubabotiwaaajon mono asaga gomantiina gawon suulan suulan menj selenana qen laligonin.

⁹ Anutunon gawon mewombaa ku-usuna nonono laligojoniwaaajon saanon nanjon nonombutiwaa qaanon uugia kuun onjombonagato, nonoo kana lasunana otaawutiwaa sili awaa qendeema onjombombaaajon mojon. ¹⁰ Onowo laligonini, kaban iikanon kokaen jej koton onjonon: Gawon memambaaajon togoji, iinon mono nene kaanagadeen mende newa.

¹¹ Onoo batugianon tosonian qaa baatanon mende kema iyanjiaa aingia otaan lansan laligoju. Yononon gawon hona mende menjekuto, gawon meme tanitani een lan ewaewan koma iinon wainon mondon tosia yononon iwoi menj soon qewolon qen silemale lan laligonkeju. Onoo buju qaa mon ii kaen karo monin. ¹² Nononon ejemba kaanja ii Pon Jiisas Kraistwaa qatanon jej koton uugia kokaen kuujon: Ono mono kemaqokotaanqokotaan mesaon zen laligon gawon megi hona kolooro onjoangiaa nene apugia nej laligowu.

¹³ Oo uumeleen alaurunana, onjonon gawon awaa awaa menj iikanon mono ataqatan mende ambu. ¹⁴ Nononon tere koi on jej koton onjonon, mononon ii mende ten kombaati een, ono mono uuta meleembaatiwaaajon gamu qen mun iima tiin iwo qaa qaa mende ama ainjolon mende rama laligowu. ¹⁵ Kaanja laligon kere qaagoto, ala kaanja menj mun qambanmamban koma mun laligowu. Kian.

Qamakooli ano yeizozo qaa tetegoya

¹⁶ Pon luae Toyanon anjo mono kaban so nanamemen kuuya kanon luae qen onono bonjon laligowu. Ponjonon mono kuuya onowo laligowa.

¹⁷ Pool neeno yeizozogia neenaa boronanon oojen. Tere kuuya onkejen, iikanon neenaa yeizozo qa tere koi neeno amakejen. Qana kokaen oojen: Pool*

¹⁸ Ponjana Jiisas Kraistwaa kalenmorianonon mono kuuya onowo ewa. Kian.

* **3:17:** Wala monjon tiligon Poolwaa qatanon tere mon ano sisau kolooro. Kawaajon iyanjaa borianon gata ooro.

Timotiwaa Tere 1

Poolnoŋ Timotiwaa Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Timoti sagbili eja iwaa nemuŋa ii Juuda embaga ano maŋa ii Griik ejaga. Iinon Eisia prowinsnoŋ laligon uuta meleema Kraistwaa alia koloon laligoro. Kaanŋa laligon Poolwaa neŋata koloon ilaan muro motoon liligon misin gawon men laligori. Poolnoŋ lombonoŋ Timoti men kamaan mubabotiwaaŋon majakaka qaa waŋa karoon romoŋon Buŋa Tere koi ooro.

Majakaka waŋa somata ii boi takapolakaya. Tosianoŋ zioz uutanon nama qaa doogoya kuma soon onoma laligogiti, Poolnoŋ iyonooŋon ama galen meme qaa kotakota ooro. Boi yononon Juuda yonoonon momo ano balombaa momo tosia mindinqindirigi kaniagia siliqalu kolooro kokaen moma laarin jen ejemba kuma onoma laligogi: “Namo ano iwoi kuuya iimakejoni, ii iwoi bologa. Kawaajon tosianoŋ Siwewaa buŋa koloowombaajon kaparan koma momo aasangoya qaita mon mende buŋa qen aon nembanewaa qizimizin ama songo tosaanŋa waleema loemba koloojuti een, Anutunon mono qaa iikanon osin hamo qen onomambaajon amamaawaa.”

Majakaka qaa waŋa mon ii: Nomaen uumeleen kanageso galen koma ononin tororo Anutuwaa waeya men mepeseewuyaga. Poolnoŋ iikawaa qambanmamban qaaya papianoŋ ooro. Kaanjadeen zioz galen, babafi ano gawon meme ejemba tosianoŋ nomaen ama laligogi sokonji, iikawaa qaa areŋa ii jen asarin ooro.

Tetegoyanon qaa waŋa karoona kanon Timotiwaa gejanono qaa tosaanŋa ooro. Mundanŋa iinon mono nomaen Jiisas Kraistwaa welenqeŋe awaa koloon momalaari ejemba tuunŋa tuunŋa onombosima ilaan onono sokombaati, iikawaa gejanonoya on muro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 3 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Ziozwaa gawon meme yonoo jenkooto 1.3–3.16

Timotinon gawonŋa mewaatiwaa jenkootoya 4.1–6.21

¹ Anutu, Hamoqeŋe Tonana ano Kraist Jiisasnoŋ galen koma nonombaatiwaaŋon jejeromonromon ama mamboma mujoni, iyoronon Pool nii jen koton noma kuun wasin noni aposol koloojen. Kraist Jiisaswaa jotamemeya kaanŋa koloon giwo qaa amin mobojon tere koi oojen.

² *Oo Timoti! Gii uuga meleema Jiisas moma laarin momalaariwaa mera sorona koloon laligojan. Man Anutu ano Ponana Kraist Jiisas, yoronon mono kiankomun kalenmorian goni luaenon laligowa.

Enkalolon kuma onombubotiwaa galen meme qaa

³ Masedonia prowinsnoŋ kemambaajon ambeti, kamban iikanon kokaen jen koton gombe, ‘Gii mono Efesus sitinon toroŋen laligon uumeleen tuun ilaan onomakeba. Tosianoŋ momalaariwaa qaa batuya tosaanŋa kuma soonkejuti, ii toroŋen ambubotiwaaŋon galen men aon laligowu.’ Kaen jen koton onoma laligowagatiwaaŋon jewe.

⁴ Tosianoŋ ben sosombanŋa sosombanŋa ano ambosakon yonoo qa areŋa areŋa ii tetegoya qaa amin mogi sipasipa kono angowowo ano qaa qiqisi omay kolooro romoŋonkeju. Yononon uugia iikanon ama soowubo. Qaa senŋa senŋa jeje kaanŋa ii mende totoon ilaan onombaato, Anutuwaa laaligo areŋa ii kokaen eja, ‘Monon Jiisas

* **1:2:** Apo 16.1

moma laarin uuta meleeno iinon mono ii hamo qen muro letombaa.' Kete kaen ama onombagatiwaajon mombo uuwaa-waataa qaaya jen gonjen.

⁵Jen koton gonjeni, iikawaa toona ii uujopa. Niinon uujopa koloowaatiwaajon manja qen kokaen jen asarin onoma laligowagatiwaajon kuun gonjen: Yononon uugianon soraaya ewaatiwaajon galen koma aogi momo bologanon ii mende gojombaa. Mende gojono Anutunon sane qenkeji, ii uugejagianon saanon moma laligowuya. Kaen laligon Kraist tororo moma laarigi Anutunon mono uujopaya uugianon ano saanon koloonkebaa. Uujopa iikanon batugianon asugiwaatiwaajon kaparan komakejen.

⁶Tosianon Anutuwaalaaligo arena ii songin jinjaun ama qaa julujulu omaya omaya tondu jenkeju. ⁷Yononon Anutuwaala Kana qaawaa boi koloowombaaajon mojuto, iyangio Buna qaawaa kania mende moma koton jaasewan qengadeen jenkeju. Een ejemba jaagianon awasankaka nama qaa kotiin lansan jen manja qenkeju.

⁸Anutuwaanon Kana qaa ii awaa soro. Ii kania ejiwaa so tororo kuma aon otaanin saanon meagon nonomakeja, ii mojon. ⁹Anutu Kana qaayaa kania mono kokaen moma yagowu: Ii ejemba solana dindina yonoojon ama qaagoto, Anutunon ii ejemba doogoya mindigon onombaatiwaajon ama anota eja. Tosianon dogon kokaen amakeju: Jeulalan jeubaba ama qaa qen yangisen qaganon aon jaasiisii amakeju. Angonjora ano singisonogoiawo laligon kilen Anutu telambelan ama mugu uugia menjerenon lolomonin laligoju. Nemun mangia ano tosaana unugi komunkeju.

¹⁰Serowilin amakeju. Sodom taanon angiti, iikawaa so kana uugun eja iyangarodeen ano emba iyangarodeen agimin aonkeju. Ejemba men bolin onombutiwaajon qelanjin somonon onomakeju. Qaa qolonmolononkeju. Qaa jen jopon qanon somonon kilen tiligonkeju. Anutunon nanamemen dindina ambombaaajon Oligaa Buna nononoti, ii ii me woi ama men iikanon qetamakeju. Anutuwaala Kana qaa iikanon ejemba momalaariwaa kana dindina songinkejuti, mono ii mindigon onombaatiwaajon ama eja. ¹¹Anutu, oyanboyan Toya iinon momalaariwaa kana dindina ii Buna qanon anota eja. Niinon Oligaa Bunaya akadamuyawo jen seimanatiwaajon moma laarin noma Buna qaaya ii nono. Kian.

Poolnon Pon kalenmoriajaajon mepeseja.

¹²Kraist Jiisanon uuna gosiro gawona pondan memanatiwaa so koloowe niiro sokono gawona nono menkejen. Gawon memambaa ku-usun noma laligon kouji, iikawaajon Ponana mepeseen laligojen. ¹³*Niinon wala Jiisaswaa alauruta mepaegon sisiwerowero molankota ama onoma laligowe. Kaana laligoweto, iwoi ii Jiisas mende moma laarin silemale tompin laligon tondu ama men laligowe. Singisongo kaen ama laligowetiwaajon mono kiankomun noma kolonani nono letombe.

¹⁴Ponnananon kalenmoriaja noma kelemalelen maaro noo qananon uro. Kaen uro momalaarinanon kolooro uujopawaa kondomondoo Toya Kraist Jiisas mokoloowe. Iwo qokotaan nama uujopaya buna qen aon ejemba uunanon jopagon onomakejen.

¹⁵Niinon ejemba tosaana kuuya unuugun singisongowaa ejemba yonoo batugianon somatagia koloon laligowe. Kaana laligoweto, Kraist Jiisanon singisongo ejemba hamo qen nonomambaaajon ama namonon kamaaro. Qaa kota ii noonon honawo kolooro. Kawaaajon qaa kota iikanon mono powowon kotiga koloaja. Ii ejemba korebore moma laarin men analin angon kombonatiwaa so koloaja.

¹⁶Singisongowaa ejemba yonoo somatagia koloon laligoweto, Kraist Jiisanon nii kokaembaajon kiankomun nono: Iinon niwo uuluae qaganon hamo qen noma Anutuwaala uu tania asuganon koloowaatiwaajon moma kotiuro. Noo gemananon ejemba tosianon Jiisas moma laariwuti, tania ii iyonoojon qendeema onomambaaajon moro. Ii qendeema onono saanon afaangon uugia meleema laaligo kotigaa buna koloowuya.

* 1:13: Apo 8.3; 9.4-5

¹⁷ Kiankomun nonotiwaajon ama Anutu mepeseenjejen. Iinon Kin Pon tetegoya qaa koloon laligowaa. Anutu motoongonon goron mende qero kaitania mende iimakejon. Niinon iwaa qabunaya kambañ so mepeseewe tetegoya qaa akadamyawo koloon en ubaa. Qaa ii onanon.

¹⁸ Oo momalaariwaa merana Timoti! Wala gejatootoo qaa tosaana goojon jegiti, qaa iikanon kotinjon gono saanon akadamyawo koloon laligowa. Qaa iikawaa so kokaen jen koton gonjen: Giinon mono laaligo soraaya laligowagatiwaajon manja kotakota qen laligowa.

¹⁹ Manja qen iikanon momalaariga zololonjon soowabotiwaajon mono koronson mewa. Uuga kalañ koma aona momo bologanon mende gojono Anutunon ugejanon sañe qenjeji, ii saanon moma laligowa. Ejemba tosanon uu kalañkonkongia mesaon lan laligogi momalaarigianon loorin koomuya koloon janjon qaono. Wanjonon kowe toronon kuun janjoji, mono iikawaa so unjanqunjanjon boligi. ²⁰ Momalaarigianon janjon qaonoti, iyonoo batugianon eja woi qagara Himeneus ano Aleksander laligojao. Neeno mindinjon oromambaajon amamaan uugara meleembaotiwaajon ii Satambaa borianon oroombe. Oroombe Satambaa ku-usuna nanamemengara iikawaa so moma uugara siimbobolowaajon looriro eleema mepaqepae mombo toroqen mende ambaoraga. Kian.

2

Buna gawombaa qamakooli aren

¹ Iwoi wana ii qamakooli gawon. Niinon iikawaa uuwaawaataa qaaya jen uugia kokaen kuujen: Ono mono ejemba korebore onoojon qama koolin kaparan koma welema Anutu qisin mun dangisen jen laligowu.

² Kin eja pon ano gawmambaa galen ejemba kania kania yonoojon ama qama koolin laligowu. Kaen kotinjon onongi dindinagadeen galen koma nonongi luae qaganon gumbonjonjon laligowona. Kaen laligon Anutuwa jeta otaan nanamemen dindina ama men laligonin akadamyawo koloonkebaa. ³ Qamakooli gawon kaana kanon awaa soro kolooja. Ii Anutu, Hamoqeqe Tonanaa jaasewanon saanon sokonja. ⁴ Iinon ejemba kuuyanon Buna qaa hona moma koton uugia meleengi hamo qen onono letombutiwaa uusiina momakeja.

⁵ Anutu motoongo raja ano ejemba Anutuwo mindirin nonombaatiwaajon eja motoongo kaanagadeen raja. Eja motoongo Jiisas Kraistnon mindirin nonomambaajon kotiuro tosanon ii amamaankeju. ⁶ Iinon singisono ejemba kuuya ananaa dowe-nana mewaatiwaajon laaligoya qeleema mesaoro. Buna qaa ii Anutunon kambañ ano tosanon kambañ dindina iikanon kanain nanjon jen asarigi ananaanon karo. ⁷ *Kawaajon ama Anutunon aposol koloomam-baajon kuun wasin nono qeleya qen kantri so liligonkejen. Ejemba Jiisas moma laariwutiwaa Buna qaa honabona kuma onomakejen. Kiana kaen jen qolomolon qaagoto, qaa honaga kaen jejen. Kian.

Eja ano emba onoo laaligo arengia

⁸ Kawaajon uusiinnanon kokaen jejen: Eja ononon mono pondan goman so ajoroon qamakooli gawon koronson men laligowu. Yon kazi ano angowowo mesaon uugia sorairo saanon borogianon men waama Anutu qama koolinkebu. ⁹ *Emba onoo qambanmambañ qaa ii kokaen jejen: Ononon mono kinisurugia mouma selegia tororo turun laligowu. Opo suru soro akadamyawo ii mesaowu. Wan jugia qen gawasu kania kania mende ama mizisiin honbon mewu. Kasaron me goul kanon mende menjerejon aowu ano moumou sewana somata kanon men aiweleqaiwele mende ambu.

* 2:7: 2 Tim 1.11 * 2:9: 1 Piito 3.3

¹⁰ Akadamugia hona ii nanamemen awaa. Emba Anutuwaa jeta uuguwombojen keegia moma qata asuganon jokoloonkejuti, iikawaa so ononon mono gawon awaa awaa jegenya nama menkebu. ¹¹ Ejanon kuma onongi emba ononon mono angia men kamaan aon Buna qaa osonoson moma neselan qaganon takaporaka ama jegianon kooga mende melembuto, ii uu wombogianon ama laligowu.

¹² Emba ononon eja galen koma kuma onombutiwaajon niinon 'Oon!' mende jejento, ajoroogi ono oson qaagia bogoro rabu. ¹³ *Anutunon wala Aadam mokoloon iwaa gematanon Iiw (Eewa) mokoloo. ¹⁴ *Mokolenon Aadam mende tiligoroto, emba ii tiligon muro qaa uugun singisongo ano. ¹⁵ Kilen emba yononon gawon arengia otaan merabora men Kraist moma laarin nanamemen soraaya otaan uumeleen alaurugia uunon jopagon onoma bonjon laligowuti een, Anutunon mono saanon hamo qen onono letoma Siwenon ubuya. Kian.

3

Ziozwaa gawon galen onoo qaa arej

¹ Monjon uumeleen kanagesowaa uu galen pasto koloomambaa ain moji, iinon mono gawon qabo akadamuyawo mokoloowaa. Qaa ii hon toonaga. ² *Kawaajon uumeleen kanagesowaa uu galen gawombaajon mono eja koi kaanja meweengon kuugi sokombaa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, emba motoongowaa loya, kepiriria qaa, nanamemen tororo galen koma aoro goda qen munkeju. Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onoma momo tororo kuma onomakeja.

³ Monjon apu kotiga nen manja lan qen angowowo ama monembaa otoko amakeji, ii qaagoto, monjon saanon ejemba mondorin migigiin onoma gumbonjonon ama onomakeji, mono eja iikaanja kuuwu. ⁴ Monjon iyanaa embameraanja saanon galen koma gejanonogia onono merabaraanon goda qen mun qaaya kuuya ten koma laligojuti, mono iiga kuugi nambaa. ⁵ Galen eja monjon anaa sumanjuruta galen koma onomambaaon qetetanjoji een, iinon Anutuwaa uumeleen kanagesouruta mono nomaen kalan koma ononaga? Ii mono amamaanaga.

⁶ Eja monjon kaman koriga uuta meleema zen nanji, iinon saanon mindimindiri gawon meme galengiaga koloon laligowaa. Monjon kaman toroga uuta meleema kemakon kanon ama tewomawoo ama totoyanon qen selia men ubabo. Kilenaa Toyanon gejaju ano Anutunon qaaya jen tegon hagon mun konjono kamaaro. Iikawaa so onoo galengianon selia men uro Anutunon ii Satan kaanja jen tegoro kamaawabo. ⁷ Galen monjon uumeleembaa gadokopa yonoo batugianon qabuna awaa mende bosinagati een, ejembanon ii lan jen boligi Kilenaa Toyanon moto siwaya ano iikanon ritogoro qero kamaawabo. Kian.

Ewanjelis ano Buna gawon ejemba yonoo qaa

⁸ Buna gawon ejemba* yononon kaanagadeen ejembanon goda qen onombutiwaa so tanhoragia qaa koloon laligowu. Tosianon qaa aro woiwoi jen wain apu mamaga nen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon kaparan komakejuti, ii mono mende kuun onongi nambu.

⁹ Ii qaagoto, ejemba momalaariwaa qaa hona aasangoya Anutunon injisaanoti, iinon men iikanon qokotaan uugia menjerenjo-wabotiwaajon galen men aon soraaya laligojuti, mono iiga kuun onombu. ¹⁰ Ii mono kaanagadeen wala gosin onongi qaa

* **2:13:** Jen 2.7, 21-22 * **2:14:** Jen 3.1-6 * **3:2:** Tai 1.6-9 * **3:8:** Diikon ii eja ano diikones ii emba, yononon pasto koorongianon ilaan gawon men uumeleen tuun kalan koma onoma Buna qaanon unuagin selewaa gawon tosaan men kanon nanjon onomakeju. Ewanjelis me uukuukuu ejemba yononon sopa seleengenanon nanjuti, iyononon uugia meleembutiwaa Buna qaa kuma kanon uugia kuun gejanono qaagia onomakeju.

jejeniwaa so kotiin nanji sokombaati een, mono saanon kuun ononji nama Buṅa gawombaa ejembagiaga koloon laligowu. ¹¹ Yoṅoo embaurugianon† kaanagadeen ejembanon goda qen onombutiwaa so tanhoragia qaa ano gemageqe qaa jenon kiisan mende ama laligowuto, kepiririgia qaa nama gawon kuuya membiriqembirigia qaa men laligowu.

¹² Buṅa gawon ejanon mono emba motoongowaa loya koloon iyanaa embameraana ano welenqeuruta ii saanon galen koma onomakeba. ¹³ Buṅa gawon ejemba gawongia awaagadeen menkejuti, ejembanon ii goda qen ononji qabuṅa awaa mokoloowuya. Ii mokoloon saanon awasanḵaka nama ejemba uugia kuun Jiisas Kraist moma laariwombaa qaa ii kotiin jenkebu. Kian.

Anutunon Buṅaya aasangoya ninisaano.

¹⁴ Oo Timoti, niinon uulanawo goonon kan giimambaaon jejeromonromon anjento, kilen tere koi goonon oojen. ¹⁵ Kambana qen korin kamambotiwaajon wala tere koi kokaembaajon on ambe kaja: Gii Anutuwaa uumeleen kanagesouruta nomaen galen koma onona nanamemengianon dingon awaa koloowaati, mono qambanmamban qaa ii weenon moba. Anutuwaa kanagesouruta anana Anutuwaa kulukululuun zioz sopaya koloon. Laaligo Toyaanon qokotaanin mindirin nonono goman so ajoroon qaa hona jen seinkejon. Qaa honanon bolin esuna kamaawabotiwaajon iikawaa wota ano tandoya koloon. ¹⁶ Anutunon hamoqeqewaa kania aasangoya ninisaanoti, nononon Buṅa qaa ii moma asarin kokaen jen mokoloonkejon:

Buṅa Toya iyanon namo ejaga koloon batunananon asugiro.

Asugiro qaa jakeyanon oombombaa qaaya tondu mongama bimbimgogi Unḵa Toroyanon kania solana asuganon qendeeno. Ii qendeema kuuro Pon koloon waama Siwe gajoba galen koma onono akadamyua uun iigi.

Ii iigi Anutunon wano Siwenon uma Anutuwo rama galen koma nonomakeja.

Galen koma nonono Buṅa qaaya ii kantria kantria liligon jen asarigi mamaga yononon moma laarin munkeju.

Kaen jokoloonin onanon akadamyawo kolooja. Kian.

4

Qaa qolonmolongoya kuma ononji enkalolon kolooja.

¹ Anutuwaa Unḵayanon qaa kokaen jen asariro tororo moma yagojon: Balombaa kambana tegomambaaon ambaati, kamban iikanon ejemba kelemalelen yononon momalaari mesaon Pon gema qen omejiilan yonoo borogianon kemebuya. Kaen kemegi omejiilanon sololoon kuma onomakejuti, mono iyononon momo aren otaan enkalolon laligowuya.

² Sisau ii kokaen koloowaa: Tosianon uumeleen selesele anji Satanon aaso aiwe-seya uugianon aen geriawonon qokotaan uugejagia gojono koomuya kolooro qaa qolonmolongoya lan jen soonkeju. ³ Yononon ejemba kokaen kuma soon onomakeju, 'Uumeleen ejemba ononon mono loemba kaana mende agimin aon laligowu ano nene tosia newubotiwaa qizimizin ama laligowu.' Kaen kuma soon onomakejuto, Anutunon nembanene kuuya ii newombaaon mokolooro. Ii ejemba Anutu moma laarin qaa hona moma yagojoni, iinon ii kotuegoro saanon dangisen jen newom-baaon ama nonono.

⁴ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii awaa kolooju. Ii gema qewombaa so qaagoto, iwoi ama nonombaati, ii saanon dangisen jen buṅa qen aowona. ⁵ Iwoi ejemba jaagianon qizimizinawo koloonagati een, ii mono saanon Anutuwaa qaa jen qama koolinin esunanon turun hamo qero saana koloowaa. Kian.

† 3:11: Buṅa gawon emba ano Buṅa gawon ejawaa embia yonoo jen kootogia jeja.

Kraist Jiisaswaa welenqege awaa ii kokaen:

⁶ Giinonj uumeleenj ejemba kaenj kuma onoma laligonj Kraist Jiisaswaanonj Buᅇa gawonj meme eja awaa koloonj laligowa. Giinonj Buᅇa qaa otaanj laligonj koujani, ii tosaanja kuma onoma geenjo kaanjadeen qaa awaa ii ano momalaariwaa qambanmamban qaa kuuya weenjonj romonjonj iikanonj uuga waginj aonj laligowa. ⁷ Balonj ejembanonj benj sosomban qaya julujulu jegi Anutuwaa Buᅇa qaanonj bibiloko amambaajonj anji, ii mono yakarinj gema qewa. Ii gema qenj Kraist kaanja koloonj laligowagatiwaaajonj uuwaa komagbiligbili ama laligowa.

⁸ Anutunonj laaligo kamban kokaamba namononj laligojonj, ii kotuegonj nonono kanagenj oyanboyanj laligowombaa soomonjo ano. Aanvole ii sele busu gbiligbiliwaaajonj melaada ilaanj nonoma kamaanqegeta koloojato, uuwaa komagbiligbilii ii tandonana kombonja kolooja. Kawaaajonj uuwaa nanamemenja ii pondanj koma gbilinj laligona iikanonj mono iwoi kuuya kanonj nemunj koma nanjonj gomakebaa. ⁹ Qaa jejenj, ii ejemba korebore menj analinj anjonj kombonatiwaa so powowonj kotakota kolooja. Qaa powowonj kotakota monj ii kokaen:

¹⁰ “Anutu laaligo Toya iinonj ejemba korebore hamo qenj nonomambaajonj moja. Uunana meleema moma laarinj munkebonjati eenj, mono onjononj hamo qenj nonomakebaa. Kaenj moma laarijonj. Tosia nonononj kaenj koloowaatiwaa jejeromonromonj iikaanja Anutu ama munj nama gawonja menj selenana qenj aonj oronkejonj.”

¹¹ Gii mono ejemba qaa iikawaa so otaanj ama mewutiwaaajonj jenj kotonj kuma onoma laligowa. ¹² Oo Timoti, sagbili laligojanjwaaajonj monjonj menj kamaanj gombabo. Kawaaajonj mono uumeleenj ejemba batugianonj sili awaa kokaen qendeema onoma laligowa: Qaa awagadeen jenj nanamemenj dindinja otaanj ejemba tororo jopagonj onoma laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondanj menj Anutuwaa gawonja menj sororogona iikawaaajonj moma laarinj goma laligowu. Kaanja soraayagadeen koloonj mena ejembanonj saanonj goda qenj gonji laligowa.

¹³ Mono pondanj Uumeleembaa Buᅇa Tere ii jegenja weenjonj kaparanj koma jenj asarinj kanageso uugia iikanonj kuunj kuma onoma laligowa. Kamban batuya kokanonj kaenj ama laligona niinonj kawe sokombaa. ¹⁴ Jotamemeya yonjononj borogia goo qaganonj ama qama kooligi Anutuwaa gejatootoo qaa goojonj kolooro Anutunonj gawonj memewaa momo kalenj gono uuganonj eji, ii mende kolatiwato, iikawaa qaganonj gawonj menj laligowa. ¹⁵ Mende kolatiwato, Buᅇa Tere weenjonj jenj asarinj kuma onoma laligowa. Iwoi karoonj ii mono kaparanj koma jegenja nama koma gbilinj laligowa. Ataqatanj mende ambagati eenj, uugaa toomorianjononj mono somariiro kotiinj awasanjkaka koloowaati, ii kuuyanonj iima kotowuya.

¹⁶ Oo Timoti, mono geenjaa uu selega galenj koma aonj uumeleenj gawonj tororo kuma onombagiwaaajonj galengja menj aonj laligowa. Kaenj ama laligowaati eenj, mono geenja oyanboyanj qenj aowaga ano qaaga momakejuti, ii kaanjadeen oyanboyanj qenj onona Siwenonj ubuya. Kianj.

5

Malo ano ejemba wana ii kokaen galenj koma onombu:

¹ Eja wana ii geriawo mende jenj mindinjonj onombato, manga kaanja arobonjonjononj qaa jena mobu. Eja sagbili ii daremunjuruga kaanja ama onoma laligowa. ² Emba wana ii nemunga kaanja arobonjonjononj qaa jena mobu. Emba saranj ii naanjuruga kaanja nanamemenj soraaya otaanj goda qenj onoma laligowa.

³ Malo tinitosagia qaa ii mono godaqeje qaganonj ama onoma laligowa. ⁴ Malo mombaa esamerauruta laligojuti eenj, iyonjononj mono mutuya koloonj wanj kuunj ii galenj koma mubu. Anutunonj jenj kotonj nononoti, iyonjononj mono iikawaa so iyangiaa sumanjurugia kalanj koma onombombaa kania moma kotowu. Nemunjanjurugia-nonj

wala kambaŋ koriga kalaŋ koma oŋoma laligogiti, oŋonoŋ iikawaa kitia meleema tosiagia metogon oŋoŋgi Anutuwaa jaanon sokombaa.

⁵ Malo emba hoŋa, tinitosaya qaa aŋodeeŋ laligoji, iinoŋ jejeromonromonŋa Anutu ama muŋ ii suulaŋ asaga gomantiinŋa qisiŋ qama kooliŋ munkeja. ⁶ Iinoŋ kaen laligojato, emba malo tosianon uugianon gere tooro siingia kombombaŋaa so iwoi lansambaajon borojan menkejuti, iyoŋonoŋ namonoŋ selewo laligojuto, kileŋ uunon koomuya kolooju. ⁷ Kawaajon malo yoŋoo selegianon koposowaa qaaya mende ero laligowutiwaaajon mono kaanagadeeŋ jeŋ asariŋ oŋoma laligowa.

⁸ Moŋnon aŋaa tinitosauruta mende kalaŋ koma oŋomesaoro guaŋ laligojuti, iwaa nanamemeŋanon mono bolidaboroja. Iinoŋ Poŋ moma laarijiwaa qaaya ii silianon qakooma uumeleembaa gadokopa tani uugun kileqileeŋ laligoja.

⁹ Uumeleeŋ kanageso oŋonoŋ malo tosaan kululuun kalaŋ koma oŋomakejuti, malo moŋnon iyoŋoo areŋnon koubaatiwaa (aplikesin) qiqisi ambaati eeŋ, emba ii mono gosiwu. Gosigi kokaen kolooro iigadeeŋ mono qa areŋ iikanon toroqen oon ambu: Moŋnon gbania 60 uugun eja motooŋgowaa embiaga laligoro. ¹⁰ Kaen laligoro tosianon kaniaajon kokaen nanŋon jeŋkeju: Iinoŋ gawon awaa awaa meŋ laligon merabora galen koma gejanono qaa oŋono somariigi. Ejemba wabaya mirianon koma horon kalaŋ koma oŋono Kraistwaa alauruta soraayanon kagi wijigia songbama esuun nene apu oon unuagin laligoro. Konjiliŋ uutanon laligogiti, ii meŋ qeangon oŋoma gawon awaa kuuya memambaajon uuta pondan somonŋon jegenŋa nama laligoro. Malo kaanŋa mono areŋ papianon oon kalaŋ koma laligowu.

¹¹ Malo emba waŋa mende koloojuti, iyoŋoo qagia mono qa areŋ papia iikanon mende amba. Ii anagati eeŋ, iyoŋoo siingia kombombaŋanon gere jero eja mombo mewombaajon uugia waaro Kraist silemale ama muŋ zioz gawon mesaowubo. ¹² Ii mesaon wala Kraist teŋ kombombaajon jojopan qaagia asuganon jeŋ somonŋogiti, ii qegi janŋon qaono Kraistnon qaagia jeŋ tegon gamu qeŋ oŋono eeŋ laŋ laligowubo.

¹³ Nepinepi laŋ laligon toroqen kokaen boliwubo: Miria miria laŋ liligon kambaŋ tiwilaawutiwaa kania meŋ aŋaliŋ aŋonon kombubo. Toroqen bolin qaa kisama laŋ jeŋ qaa baatanon mende kema iyanŋiaa aingia otaan gawon meme tanitani ewaewan kombubo. Iinoŋ woinon laŋ mondon gawon hoŋa mende meŋ tosaanŋa yoŋoonon iwoi meŋ soowubo. Qaa tosia yoŋoonon iwoiga qaagoto, kileŋ ii eeŋ laŋ jeŋ seiwubo.

¹⁴ Kaen ambubotiwaa siinŋa moma kokaen jejeŋ: Malo emba waŋa mende koloojuti, iyoŋonoŋ mono eja meŋ merabora meŋ gawon mirigia galen koma laligogi sokombaa. Kaen aŋgi tuarenjenananon jeŋ bolin nonomambaa kania monŋama ii mende mokoloowaa.

¹⁵ Malo tosianon galen mende meŋ aon Kraist gema qeŋ kamaan Satambaa kanaanon kemen otaan laligoju. ¹⁶ Uumeleeŋ kanageso anana emba malo toon, tinitosagia qaa laligojuti, ii mono kalaŋ koma oŋombombaajon amakejon. Kawaajon uumeleeŋ emba mombaa tinitosaurutanon malo koloojuti, iinoŋ mono ii kalaŋ koma oŋoma laligowa. Iikawaa lombotanon mono zioz tuun oŋoo qagianon mende uba. Kian.

Ziozwaa jotamemeŋa ii kokaen kalaŋ koma oŋomboŋa:

¹⁷ Jotamemeurunana uumeleeŋ kanageso saanon galen koma oŋomakejuti, oŋonoŋ mono iikawaa tawaya meleema godaqeŋe uuta qendeema oŋoma laligowu. Yoŋoononŋa tosianon Buŋa qaa jeŋ asariŋ kuma oŋomakejuti, iikawaajon mono kotingia toroqegi uro oŋoma laligowu. ¹⁸ *Buŋa Terewaa qaa moŋnon kawaa kania ii kokaen jeja,

* 5:18: Dut 25.4; Mat 10.10; Luuk 10.7

“Wiit dumumbaa kota ano kaawoya mendeembombaajon bulmakao ejia wanji dumun tuun qaganon riin rinjanjanjonkeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa.”

(Kawaa so kasunon tiwojun menj oro metogoro qen onj kitia mugi nero sokombaa.)
Qaa monj kokaen eja,

“Monjon gawon mero tosianon tawaya mugi sokombaa.”

¹⁹* Jotamemeya mombaa selianon qaa lanj ama jenj mugi woi me karononj ii mende nangowuyagati eenj, ii mono qaa Jakeyanon mende amba. ²⁰ Daen yonononj singisonjo amakejuti, giinonj mono ii asuganonj temboma jenj onona korebore qaaga ii moma singisonjo ambombotiwaa toroko moma galengia menj aonkebu.

²¹ Oo Timoti, qaa onj jenj kotonj gonjenj, ii mono tenj koma otaanj laligowa. Eja me emba monj mende isosoronj tosaanja mende sureenj onomba. Kawaajonj mombaa qaaya ii waladeen lanj mende somongowa. Ejemba korebore mono ororonj gosinj onomba. Kaen ambagatiwaa qaaya ii mono Anutu, Kraist Jiisas ano Siwe gajobaurugara soraaya yonoo jaasewangianon jenj ii jojopan qaanonj somongona mobe sokombaa.

²² Tosaanja yonoo singisonjogianonj goo qaganonj uro gamu mokoloowabo. Kawaajonj monjonj “Pombaa gawonj memanja,” me “Uumeleenj tuunj toroqemaanja,” jeji, iwaa kaniaya wala mende gosinj boroga ilinj alanj iwaa qaganonj mende ama kotuegonj muba. Geengo soraaya laligowagatiwaajonj mono galenj koma aonj laligowa.

²³ Oo Timoti, gii kambanj tosaanja ji koloonj gono “Yaenmaenj!” qama enkejanj. Kawaajonj mono apugadeen mende newato, wain apu tosia kaanagadeen nena koronjonga ilaaro afaangowaa.

²⁴ Qaa monj ii kokaen: Ejemba tosianonj singisonjo anji uulanawo asuganonj asugiro ejembanonj iima walawala jenj tegogi kambanj kokaamba gamugiawo nanju. Kaen nanjuto, tosianonj singisonjo ama mesanjonj aonj laligonj daandaan Anutuwaa jaanonj keugi asuganonj asugiro jenj tegonj onombaa. ²⁵ Ejemba gawonj awaa akadamuyawo menkejuti, gawonj iikanonj kaanagadeen kambanj kokaamba asuganondeen eja. Gawonj awaa tosaanja asuganonj mende ewuyagati eenj, ii mono kaanagadeen aasangoyanonj ewombaajonj amamaanj daandaan asugiro iibonja. Kianj.

6

Welenqege yonononj qambanjmambanj arenj

¹ Welenqegeurugia kuuya togiaa qaqaq bosima gawonj tawagia qaa menkejuti, onononj mono tourugia jeulalanj lanj mende ama onombuto, godaqege kuuya qendeema onombombaa so injiima laligowu. Onononj mono tosia yonononj Anutuwaa qata mepaegonj jewubotiwaajonj kaparanj koma nambu. Anutuwaa Bunja qaaya ejemba kuma ononinj ii onoo nanamemengiaajonj ama gema qegi boliwabo. ² Tourugia tosianonj uumeleenj alaurugia koloojuti, iikawaajonj mono godaqeqegiaajonj mogi kamaanqeqeta mende koloowa. Kaen qaagoto, tourugia welenj qen ononj gawonjia awaa koloonkeji, iyonononj Kraist moma laarigi wombo ala koloonj ononj iikawaajonj mono kaparanj koma tourugia qaa baatanonj kema uugia gawononj ama awaagadeen menj laligowu. Mono kaen jenj kotonj kuma onoma laligowa. Kianj.

Bunja qaa jenj soogi uugere koloowubo.

³ Ponjana Jiisas Kraistnonj uuwaa komagbiligbili ambombaajonj Bunja qaaya nononoti, nonononj mono iikawaa so ejemba qeangowutiwaajonj kuma onomakejonj. Monjonj Bunja qaa honja qiwitigonj qaa batuya morota ejemba kuma onomakeji, iinonj mono gadokopa kolooja.

* 5:19: Dut 17.6; 19.15

⁴ Iinon selia menj umakejato, qaawaa kania mende moma kotoja. Mende moma kotonj momalaariwaa qaa batuya batuya jenj melenjeleema jenonkooli ambombaa-jonj koposonjonkeja. Kaenj moma tosaanja yonowo mondonjosi anji honja kokaenj koloowaa: Leelee uunonj motoqoto angowowo ama aonj uuqege qaa tokoronkota jenj menj bolinj aowubotiwaa sombu momo amakeju. ⁵ Kaenj ama momogia sooro kaamaa ama laaligo honjaa kania sonjinj kokaenj romonjonkeju: ‘Uunonj komagbiligbili aninj iikanonj donana kolooro iikanonj riinj monenj hina mokoloowonja’ Kaenj romonjon ajoroonj suulanj jenonkooli aminkeju.

⁶ Kaenj amakejuto, anana Anutu Bunayaa komagbiligbili ama monenj hina enj nononji, iikanonj uu luae qenj aonkejonj. Unja Toroyanonj donana koloonj menj bonjonj ama nonomakejiwaajonj mono onanonj oyanboyanj somata mokoloonj simbawonjawnj laligojonj. ⁷ Kawaa kania ii kokaenj: Anana wala boronananonj iwoi monj mende menj eenj toontoonj namononj asugininj. Kanagenj kaanagadeenj komunj namo koi mesaonj bobora kembonja. ⁸ Kaenj kembonjato, kambanj kokaamba nene ano opo maleku enj nonono iikawo mono menj bonjonj ama luae qenj aonkebonja.

⁹ Kaenj ambonjato, ejemba monenj esuhina somata mokoloowombaaajonj momakejuti, iyonononj mono angobatononj siwa kaanja ritogogi kamaanj unjonkeja. Kamaanj unjuro siingia kombombanja bologa bologa ii mamaga asuginj uugia enkalolonj megij gejajuju amakebu. Siingia kombombanja doogoya iikanonj mono horonj somonjonj ononj ulunjonj kondemondoenj mokoloonj tiwilaawuya. ¹⁰ Monenj hinawaa siinj kombombanja kanonj mono iwoi bologa kuuyaa wanjaleya kolooja. Mamaga yonononj monenj hinawaa uusiingia moma ewaewanj koma jinjanj anji momalaarigianonj janjonj qaono lanj laligoju. Ugere somata mogi iikanonj mono gbagia qosono siimbobolo mamaga moma wosobiri laligoju. Kianj.

Poolnonj Timoti gawombaa jenjkooto ama muro.

¹¹ Mamaganonj kaanja laligojuto, Anutuwaanonj eja gii mono iwoi kaanja ii misinjonj gema qenj laaligo koi kaanja laligowagatiwaajonj kaparanj koma laligowa: Nanamemenj dindinja otaanj Anutuwaawaa laaligo kombombanja koma gbilinj laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondanj menj ejemba onanonj jopagonj onoma laligowa. Mono kaparanj koma kotiinj nama ejemba gumbonjonjonj qaganonj ama onoma laligowa.

¹² Aanjole ejanonj kuu anji iikanonj haamo ambaatiwaajonj esunja kuuya menj kululuunj kenji, gii mono iikawaa so momalaariga koma gbilinj Anutunonj kuu akadamyawo ano iikanonj kotiinj pondanj manja qenj laligowa. Anutunonj laaligo kotiganonj keubagatiwaajonj goonoti, gii mono laaligo ii korononj menj bunja qenj aonj laligowa. Laaligo kotigaa bunja koloojanj, giinonj qaa ii awaagadeenj jokoloona mamaganonj ii moma saanonj nanjonj jenkeju. ¹³ *Anutu iwoi kuuya menj gbilinjkeji, gii iwaa jaanonj kaniaga jokoloona ano Kraist Jiisaswaa jaanonj ii kaanagadeenj jokoloona moro. Jiisasnonj gawana Pontius Pailotwaa jaasewanjonj nama kaniaya jenj asarinj qaa awaa soro jokoloroti, mono Kraist iikawaa jaanonj kokaenj jenj kotonj gonjenj:

¹⁴ Gii mono Bunja qaa koma gbilinj pondanj tenj koma otaanj laligowa. Kaenj laligona monjonj “Gii kana sonjinj bolina,” qaa kaenj jenj gomambaaajonj amamaawaa. Ponjana Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa moti, kambanj batuya kokanonj mono uuwaa gawonj kaenj menj laligowa.

¹⁵ Anutunonj oyanboyanj Toya koloonj kambanja ano kanj kuuro iikanonj Jiisas Kraist wasiro asuganonj asugiro iibonja. Anutu yanjodeenj Uutanana kolooro kuuyanonj iwaa newo baatanonj nanjonj. Iinonj kinj ponj yonoo Pongia ano jawinj yonoo wangia kolooja.

¹⁶ Anutu, oyanboyanj Toya iinonj motoonjgo kambanj monjonj mende komuwaa. Iinonj asamararanj gomanonj eukanonj laligoro kuuya nono nononano iikanonj ubombaaajonj

* 6:13: Jon 18.37

qagojon. Namowaa ejemba monjon ii jaayanon mende uun iiro ano iimambaajon amamaawaa. Iwaa qaqabunaya mepeseenin ku-usun Toya akadamuyawo koloon kaman tetegoya qaa iwoi kuuya galen koma laligowaa. Qaa ii onjon.

¹⁷ Ejemba qaqabunagiawo kaman kokaamba namonon uuta laligojuti, ii giinon mono kokaen jen koton onoma laligowa: Monen esuhinanon kaman monjen qaondaborowaa. Kawaajon yononon mono uugia iikanon mende ama laligowu. Monen esuhina qaganon nama awelegon sewankiki koloojuti een, jejeromonromongianon mono janjon qaombaa. Uugia namowaa tiwomalekunon mende ambuto, Anutunon iwoi kuuya kanon kalan koma onombaatiwajon ama mambongi sokombaa. Anutuwo qokotaan nanji iinon saanon iwoi kania kania ii kelemalelen laaligonon aisoowoniwajon nonomakeja.

¹⁸ Kokaen jen koton onoma laligowa: Yononon mono gawon awaa awaa jegenan nama men iikaana kanon akadamugiawo koloowu. Anutuwaa jaanon akadamugiawo koloon afaanon jojorintosaana ilaan onoma kalen sein mendeema laligowu. ¹⁹ Kaen Anutuwaa jaanon qaqabunagiawo koloon laaligowaa maa suan hona mokolon men seinkebu. Maa suan kaana ii laaligowaa tando wota kotakota kolooja. Ii men sein galen koma saanon kanagen tando wota iikanon nanjon nama laaligo honabona buna qen aon laligowu.

²⁰ Oo Timoti, Anutunon moma laarin goma gawon memewaa momo kalen uuganon anoti, ii mono gawonon ama soowaboti-wajon galen men laligowa. Balombaa qaa julujulu omaya ano angowowo sipasipa koma jegi soonkeji, ii mono mesaon gema qen laligowa. Tosianon “Momakooto amin mobona,” jen qaa sena sena jen seigi kemakeja. Momakooto hona ii kaen jen soonkeju. ²¹ Tosianon momo soosooya buna qen aon jokolon tintuan angi momalaarigianon zololonjon loorin sooro.

Anutuwaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

Timotiwaa Tere 2

Poolnoŋ Timotiwaa Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Poolnoŋ mundaŋa ano gbaworo ala ilailaaya Timotiwaajon “Ando qambaŋmambaŋ qaana konoga mumaŋ,” jen Buŋa Tere koi ooro. Qaa areŋa waŋa ii awaawaa kaparaŋkoŋkoŋ. Poolnoŋ ii jen asariŋ uuta naŋgoŋ qambaŋmambaŋa kokaen muŋ ooro: Timoti giinoŋ mono pondan nama Jiisas Kraistwaa kania naŋgoŋ jen laligowa. Oligaa Buŋa ano Soomongo Areŋ Walaga mojaŋi, mono iikanon qokotaan iikawaa qaaya hoŋaboŋa ii ejemba kuma oŋoma uukuukuu gawon menkeba. Tuarenjen ama goŋgi siimbobolo kania kania mokoloon monagati een, mono kilen Anutunon gawon gonotiwaa so ii kaparaŋ koma menkeba.

Poolnoŋ galeŋ meme qaa kotiga Timoti kokaen muro: Tosianon “poumapou qaganon aŋgowowo omaya ama gejajojombaŋ amakejuti” giinoŋ mono iikawaa qaanon keuma kambaŋga mesoqesoon tiwilaawabo. Aŋgowowo qaa kaŋa kaŋon ejemba mende toton ilaan oŋomakejuto, ejemba geja ama momakejuti mono ii men bolin oŋono tiwilaawuya.

Poolnoŋ qambaŋmambaŋ qaaya kuuya naŋgomambaajon aŋaa laaligoyaa sunduya ooro. Naambaajon nomaen gawon areŋa ama manja qeŋ laligoroti Timotinon iikawaa qaaya duduuwabotiwaaajon ii kokaen jen asariro, “Niinoŋ Jiisas moma laariŋ lombo moma mokosiŋgoŋ uujopa ama laligowe. Sisiwerowero ama noŋgi siimbobolo moma kaparaŋ koma kotiin nambe.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutu mepeseen Timoti qambaŋmambaŋ muro 1.3–2.13

Gejanono ano galeŋ meme qaa tosaŋa 2.14–4.5

Pool horon ureen ama mugi laligoro 4.6-18

Terewaa qaa kota waŋa 4.19-22

¹ Anutu uusiŋanon jen koton Pool nii kuun nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojen. Kraist Jiisaswo qokotaan nanin laaligo kombombaŋa nonombaatiwaa qaaya somoŋgorotiwaa Buŋa qaaya jen asarimambaajon wasin nono laligojen.

² *Timoti giinoŋ momalaariwaa wombo merana koloojan. Niinoŋ giwo qaa amin mobojon tere koi oojen.

Maŋnana Anutu ano Poŋnana Kraist Jiisas, yoronon mono kiankomun kalenmorian goni luaenon laligowa.

Poolnoŋ Timoti uuta naŋgoŋ qaa jero.

³ Noo ambosakonurunanon Anutu welen qeŋ muŋ laligogi niinoŋ toroqen gawon mewe Anutunon “Giibe sokonja,” nijoro ugejananon kaen momakejen. Uuna soraaya kolooro Anutu mepeseenkejen. Mepeseen asaga gomantiina qama koolin gii suulan romoŋgoŋ gomakejen. ⁴ Gomesaowe saana jaunŋa kamaaroti, niinoŋ ii romoŋgoŋ giimambaajon awelegon kaparaŋ komakejen. Giima ainjolon rari korisoronon uuna saa qewaatiwaaajon mojen.

⁵ *Giinoŋ gbingbaonja qaa oŋanon Jiisas moma laariŋ laligojan, qaa ii uu wombonanon ero romoŋgoŋkejen. Wala auga Lois ano nemunŋa Yunis yoronon uugara meleen momalaariganon kolooro. Yoro gemagaranon giinoŋ kaŋagadeen ama laligojan, iikaya moma laariŋ kotiijen.

* 1:2: Apo 16.1 * 1:5: Apo 16.1

⁶ Kawaajon imowamo laligowabotiwaajon qaa kokaen qen gbilin gijojen: Niinon wala borona wanganon ama qama kooliwe Anutunon gawon memewaa momo kalen gonota uuganon eji, ii mono men gbilina gere bolan kaanja kotiin jen mende ilingowa.

⁷ Qaa koi mono romongowa: Anutunon Unja Toroya ii jirinjin ama qarasombunana mobonatiwaajon qaagoto, iyanaa ku-usumbaa Unjaya nonono saanon uunananon jopagon aon nanamemenana tororo galen koma aon nambona.

⁸ Kawaajon Ponjanaa qaaya nanjon jen seimambaajon ataqatan mende amba. Kaen qaagoto, mono nii kaanja koloon laligowa. Niinon Pombaa gawona men laligowe iikawaajon kapuare mirinon noonji rajento, kilen noojon ama kuukamakamaa mende moma laligowa. Mono kotiin nii kaanja awasankaka nama uuwaa gawon men laligowa. Oligaa Bunawaajon ama angosisiri ama gombuyagati een, mono iikawaa siimboboloya moma mokosinjon bosima laligowa. Anutunon ku-usun gomakejiwaa so ii saanon niwo motoon kaparan koma bosima laligowota.

⁹ Anutunon monowaa monoyanon Siwe namo mende mokoloon oroma kaban iikanon ananaajon romonjon arej kokaen ano: Anutunon Kraist Jiisaswaajon ama kalenmorian nonombaa. Arej ii ano ero laligon kouma laligogi anana koloonin. Koloonin Anutunon anana iwaa buna koloon soraaya laligowombaajon nonooma hamo qen nonono. Anano iwoi awaa aninwaajon ama mende meweengon nonoma nonoonoto, iyanaa arej walaga ii otaan nama iikanon nonono. ¹⁰ Arej walaga iikawaa hona ii kaban kokaamba asuganon kolooro. Hamoqeqe Tonananon asugin Anutuwa kalenmorian maama nonono. Kraist Jiisasnon asugin koomuwaa esunja qen melungoro kemero Oligaa Bunaya ninisaano asariro. Buna qaa ii moma laarin saanon laaligo kombomba mokoloon tetegoya qaa kotiin laligon kaban monjon mende koomu kombon mende komuwona.

¹¹ *Anutunon nii Oligaa Buna jen asarin ejemba kuma onomanatiwaajon kuun nono wasiwasi eja aposol koloojen. ¹² Aposol koloojenwaajon ama gawona kotiin mewe tosianon angosisiri nan nonji siimbobolo momakejen. Siwe Eja moma laarin munkejen, niinon iwaa kania awaagadeen moma yagojen. Kawaajon awasankaka nama kuukamakamaa mende momakejen. Qaago totoon! Anutunon moma laarin noma Buna gawona ama nonotiwaa so nii galen koma nomambaa kotiin laligoji, ii moma yagojen. Kaen moma yagowe gawonanon mende sooma kamaaro laligon uma kaban somatanon keubona. Kaen moma laarin iikawaajon uuwoiwoi mende anjen. ¹³ Momalaariwaa qaa ii uunana meagowaatiwaa soga kolooji, niinon qaa hona ii kuma goma sili awaa qendeema goma laligowe. Ii mono uu kononganon ama kaanideen otaan laligowa. Nono Kraist Jiisaswo qokotaan motoon nanin jopagon nonomakeji, giinon mono uujopa iikawaa uutanon laligowa.

¹⁴ Anutunon giima moma laarin goma iwoi awaa kuuya gono bunaga kolooji, iikanon mesoqesoowabotiwaajon mono ii galen men laligowa. Unja Toroyanon uunananon nama laligoji mono iwaa ku-usun qaganon iwoi hona ii agokayan kona ewaa.

¹⁵ Eisia prowinswaa nenauruna yononon kuuya nomesaon gema nugi, ii mojan. Eja qagara Figelus ano Hermogenes yoronon iyonoo batugianon laligojao. ¹⁶ Tosianon nomesaogito, Onesiforus iinon qaago. Kawaajon Pon, gii mono Onesiforuswaa sumanjuruta kiankomun onona laligowu. Eja kanon noo gbadonaajon (tape) gamu mende qen nomakejato, kaban mamaga kanon keraqeeango qen nono uuna bonjon kono. ¹⁷ Onesiforusnon Room sitinon koi kouma kaban iikanondeen noojon kaparan koma monjama laligon mokoloon nono. ¹⁸ Iinon wala Efesus sitinon nomaen ilailaa somasomata ama men afaangon noma laligoroti ii geenjo saanon moma komujan. Kawaajon kaban somatanon Pombaa kooronanon keunin Onesiforusnon kiankomuwaa tawaya mokoloowaatiwaajon qama koolijen. Kian.

* **1:11:** 1 Tim 2.7

2

Kraist Jiisaswaajon mono manja qen laligowa.

¹ Oo uumeleen merana Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo qokotaan kalenmorian uutanon bon qen kotiin namba. ² Niinon Buja qaa kuma gombe mamaganon niima nanjon jegi monati, ii ejemba moma laarin onjo-onombaa so koloojuti, mono iyonoo buja ewaatiwaajon onomba. Kaen ama onona ero saanon ejemba tosaan toroqen kuma onombutiwaa so koloowu.

³ Oo Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo nama iwaa manjaqeqe eja akadamugawo koloon kaparan koma kotiin manja qen laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinjon bosima laligowa. ⁴ Manjaqeqe ejawaa tania ii kokaen: Kawali galen wanjianon eja onono manjaqeqe tuumbaa arenjon keuma kema kan gawon pondan menj laligojuti, iyononon kuuya galenjianon jen kotonkejiwaa so ten koma ambombaajon jorin nanju. Kaen nama iyanjaa laaligowaa nanjonanowaajon iwoi mon mende menj laligoju. Uu deenden mende laligoju.

⁵ Kawaa sareqaaya mon ii kokaen: Aangole ejanon kuu aanon keuma jenkotoo galenanon qaa uugun lan bobogarin kenji iinon akadamuyawo mende koloowaa. Iwaa wanjon haamo aambaa ila mon mende kongi kemebaa. Kawajon gii mono dindinagadeen kema. ⁶ Kaanjadeen komakoomo ejanon gawon somata mero hona kolooro wala kema jaaya qen nero sokombaa. Tosianon loorigiti, iyononon iwaa gematanon kawuya. Gii mono iikawaa so kotiin gawon menj laligowa. ⁷ Qaa oojeni, ii weenjon moma bimoona Ponjon mono momakotoo gono ii kuuya saanon moma asariwa. Kawajon ii mono uu kononganon ama romonjon laligowa.

⁸ Mono Jiisas Kraist romonjon laligowa. Niinon Oligaa Buja jen asarinkejeni, Jiisasnon qaa iikawaa so kin Deiwidwaa gbiliga koloon Hamoqeqe Toya kolooro Anutunon menj gbiliro koomunonga waaro.

⁹ Niinon Oligaa Buja qaa ii kaparan koma jen asarin angosisiriwaa siimboboloya mobe kikekasililin eja kaan kasanon gbadoon nongita rajen. Kaen rajento, Anutuwaanon Buja qaa ii mende gbadoon somongogi. ¹⁰ Kania kawajon ama niinon siimbobolo kuuya moma mokosinjon kotiin nanjen. Anutunon ejemba iyanjaajon mweenjon ononoti, niinon mono iyonoojon ama kaparan koma manja qen laligojen. Kraist Jiisasnon hamo qen onono yononon kaanagadeen letoma oyanboyan koloowutiwaajon mojen. Uugia meleema laligowuti een, mono Siwewaa asamararanon uma tetegoya qaa kotiin laligon ubu. ¹¹ Qaa koi mono powowon kotakota koloaja:

“Anana uunana walaganon iwo motoon komuro laligojoni een, mono kaanjadeen iwo kotiin laligowonja.

¹² *Iwo motoon siimbobolo moma mokosinjon laligojoni een, mono kaanjadeen iwaa bentoton uutanon iwo galenkonkon gawon mewonja.

Anana ii qakoonjoni een, iinon mono kaanjadeen qakooma nonoma niniima tiwaa.

¹³ Anana gema qen munin irona meleema nonombaatiwaa qaa somongoro eji, iinon ii qewagomambaajon amamaawaa.

Mindinqindin ama iyanjaa kania utegomambaajon qetetanjonkeja.

Kawajon ezelobezelo ama qaanana pondan mende otaawonati een, iinon mono kilen (dindin nama) qaaya pondan otaan iikawaa so ama nonombaa.” Kian.

Anutuwa Buja gawombaa eja kokaen koloon laligowa:

¹⁴ Oo Timoti, qaa koi duduuwabotiwaajon ii mono jen gbin onoma Anutuwa jaasewananon kokaen jen koton onoma laligowa: Momalaariwaa qaa aro kania kania ii mono melenqeema mondon mende gosin nambu. Jenonkoolinon mono mende

* 2:12: Mat 10.33; Luuk 12.9

totoon ilaan nonomakejato, tosonianon niinonggiinon qaa kaanja moma elonkalon anji momalaarigianon sooro tiwilaawubo. ¹⁵ Giinon mono Buna gawombaa angotete kania kania ii haamo ana Anutunon giima “Sokonjan,” jewaatiwaajon kaparan koma namba. Gii Kraistwaa gawombaajon gamuga mende moma laligowato, Buna qaa hona mono tororo mendeema uugia kuun onoma laligowa.

¹⁶ Balombaa qaa julujulu omaya omaya ii mono yakarin gema qewa. Tosianon ii jen sein laligon iikaana kanon balombaa angonjorayanon qokotaan Anutu toroqen lolomonin kaamaa amakeju. ¹⁷ Wiji kotiga (qata kensa) kanon sele busugia siriawo qen kiro somariin kemakeji, yononon iikawaa so qaa omaya jen iikanon ejemba men bolin onomakeju. Yonoo tuunonnga eja woi qagara Himeneus ano Filetus laligojao. ¹⁸ Yoronon qaa honaa kania mesaon jinjan qen qaa sena kokaen jenkejao, “Uumeleen ejemba anono mono gbilin waama laligojon. Kawaajon kanagen koomunonnga mombo mende gbilin waabona.” Kaen jen tosaana enkalolon men ononi momalaarigianon bolinkeja.

¹⁹ *Kaen bolinkejato, Anutunon tando powowon kotakota kuuroti iikanon mono kilen mende joloma nanja. Iikawaa mungeja ii kokaen oogita eja, “Ponon anaa buna koloojuti ii moma koton ononja.” Mungeja mon ii kokaen, “Ejemba Pombaa qata men qamakejuti, kuuya iyononon mono nanamemen bologa qen yakarin laligowu.”

²⁰ Miri somata kanon juu, monjon, amanene, komanene, kosonene, uunene kania kania eja. Tosia gerenon ano gbakon namonon memeta, ii kamba so men gawonon amakejon. Tosia goul ano silwanon memetaga. Akadamugiawo kaanja ii korisoro kambananondeen gawonon amakejon. ²¹ Kawaa so monjon qaa omaya mesaon iyana koma konjoratin aoji, iinon mono monjon goulonon memeta kaanja koloowaa. Toyanon ii men gawon akadamuyawonon ano menkebaa. Ii mero toomorianawo kolooro Somatayanon iwaajon aisoonkebaa. Anutunon men sorain muro tirin koton nama gawon awaa kuuya memambaajon jojorin nambaa.

²² Sagbili laaligowaa siin kombombana bologanon galen koma gombabotiwaajon mono galen men aon laligowa. (Gawongaa honanon kamaawabotiwaajon ii jejen.) Angobatonon horon gomakejuti, ii mono misinon gema qen laaligo koi kaanja laligomambaajon kaparan koma laligowa: Ejemba uu soraayaa qaganon Pon ilaan onombaatiwaajon qamakejuti iyonowo mono nanamemen dindina otaan Anutu tororo moma laarin onanon jopagon aon luaenon laligowu.

²³ Tosianon gejajojomban qaa oyomakandowe jen niinonggiinon jenonkooli anji angowowo koloonkeji, ii onanon mojan. Kawaajon ii mono yakarin gema qen laligowa.

²⁴ Pombaa gawon meme eja kolooji, iinon mono angowowo ambaatiwaa so qaagoto, ejemba kuuya gumbonjonon qaganon ama onoma afaanon kuma onoma laligowa. Angosisiri ama mugi ii kotiin mokosinon laligowa. ²⁵ Tosianon tuarenjen ama mugi ii saanon uuluae qaganon metulanon mindinon onomakeba. Kaen ama onono Anutunon uugia men looriro saanon Buna qaa moma koton uugia meleembuyaga. ²⁶ Tuarenjen ejemba yononon Bologa Toyaa moto siwanon ritogogi onono jeta ten koma amakeju. Kaen ama uugia tooro uuroromongogia kolooro Bologa Toyaa kasa gbadononga loloon kamaawuyaga. Kian.

3

Kamba tetegoyanon laaligo bolin angonjorayawo koloowaa.

¹ Qaa kota koi mono moma koton laligowa: Jiisas kakataa kambananon toriro ejemba kaniagianon boliro tetegoyanon laaligo kanjanawo kokaen koloowaa: ² Ejembanon angiaajonadeen romonon monen iwoi buuju menngo mewombaajon otoko (greed)

* 2:19: Jan 16.5

amakebuya. Selegia mepeseen momoso kaanja engangia qerereen sewanjiki laligon uuqege qaa tokoronkota lan jenkebuya. Nemunmanjurugia yonoo jegia mende ten koma iwoi awaawaajon dangisen mende jen nesagesa (nehhololo) amakebuya. Anutuwaa telambelan ama lolomoninkebuya.

³ “Anjaa lomboga,” jen woso momo mende amakebuya. Tosaanja yonoo singisonogia mende mesaon iikawaa uboolia bosimakebuya. Gemaqege qaa kisma jen iyangia mende galen koma aon ejemba horon ureen ama onjmakebuya. Nanamemen awagaajon mojogia tiiro togonkebuya.

⁴ Memelolo ama iyangiaa aingia otaan jeubaba qenkebuya. Sewanjiki laligon jaba-arambaranon uugia utitiro uugere amakebuya. Sele busuwaa siin korisorogiaajon siin mamaga moma Anutuwaajon mogi kamaanqeqeta kolooro gogoraagen amakebuya. ⁵ Anutuwaa Buja gawon bakasasan bosima silemale ama Sonda aren lan otaan mondonkejuto, nanamemengianon Anutuwaa ku-usuna ii kondama qakoomakeju. Ejemba kaanja ii mono jawo ama misingon gema unun laligowa. ⁶ Yonoononga tosonian lan liligon ejemba mirigianon uma qaa kelenon uuqege men onoma gejagia qeduunkeju. Gejagia qeduugi emba tosonian loorin yonoonon qokotaankeju. Emba singisonogiaa gamuwaajon kamaan unuro siingia kombombanja kania kania iikanon yaiwisisi men onongi sisau anjuti, iyononon ii gbawiin fua manera men kokosiin onongi qaa motogianon kamaan ununkeja.

⁷ Emba kaanja yononon moma bimoon suulan qaa kuma onom-butiwaajon mondon momakejuto, Buja qaa honaa kania ii kaman so moma kotowombaajon amaamaankeju. ⁸ *Iijipt kantriwaa tiriqoonjon eja qagara Janes ano Jambres yoronon Mooses tuarenjen ama muri. Ejemba takapolakaya yononon iyoro so Buja qaa honaajon tuarenjen amakeju. Ejemba kaanja yonoo momogianon sooro kaamaa kolojuti, ii mono Anutunon momalaarigia angotete mero kamaan unuro Pombo nanangianon sologowaa.

⁹ Kaman toroga selegia men umakebuto, gawongiaa hona ii kaman mende koriro jangon qaombaa. Iijipt eja yoro kaniagara asuganon kolooroti, iyonoo kaamaagiaa kanianon mono iikawaa so asuganon kolooro ejemba kuuyanon ii iima asariwuya. Kian.

Poolwaanon jenkooto qaa tetegoya

¹⁰ Yonoonon kaen koloowaato, niinon laaligonaa toona morota kuun aren ambe. Ejemba Buja qaa kuma onoma nanamemena ama men laligoweti giinon ii iima modaboroan. Laaligonaa toona otaan momalaariwaa komagbiligbili pondan men siimbobolo mokosingon laligoweti iikawaa sunduya jen jegi moma sorogojan. Uumeleen alauruna uunanon jopagon onoma laligowe. Tuarenjen angosisiri ama nongi iikanon kaparan koma kotiin nama laligowe. ¹¹ *Sisiwerowero kakasililin kania kania ama noma laligogiti, ii mojan. Antiokia, Aikoniam ano Listra taon karoon kanon siimbobolo noo qananon uro konajilin mobeti, ii iwoi kanjanawo kolooro. Yei, mangaa siita! Angosisiri mokosingon bosima laligoweto, Pononon ii kuuya kanona metogon nono.

¹² Qaa koi mono moba: Ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nama laaligo kombombanja laligon iikawaa komagbiligbilialia ambombaajon momakejuti, ii kuuyanon sisiwerowero mokoloowuya. Nii angosisiri ama nongiti, een, tosaanja onjo kaanagadeen ama onombuya. ¹³ Tiriqoonjon ejemba bologa Buja gawon selesele men onompopo qenkejuti, iyononon toroqen kileqileenkebuya. Yononon ejemba tosaanja tiligon onoma iyangia kaanagadeen tiligon aon laligowuya.

¹⁴ Yononon kaen laligowuyato, Timoti gii Buja qaa hona moma uu kononganon ama uuwoiwoiya qaa moma laarijani, mono iikanon toroqen bon qen nama kotiin

* 3:8: Eks 7.11 * 3:11: Apo 13.14-52; 14.1-7, 8-20

liligowa. Daen yononon kuma gongiti, giinon iyonoo kaniagia moma kotojan. Ii moma laarin ononjanwaajon mono Buna qaa koronson men mende zololonon mesaowa. ¹⁵ Uumeleembaa Buna Tere Toroya ii meraaganonadeen moma sorogon laligon kouna. Giinon mono ii weengon romongona momakootoga asariro iikawaa qaganon nama Hamogege Toyaa kania moma asariwa. Ii moma asarin Kraist Jiisas moma laarin muna hamo qen gono toroqen letoma liligowa.

¹⁶ Anutunon Buna Terewaa qaaya kuuya ii ejemba tosaana sololonon onono oogita kokaen men qeangon nonombaatiwaajon eja: Ii weengonin Anutunon uunana sololonon kana hona kuma nonoma kilenananaajon temboma jen nonoma mindingon nonomakeja ano laaligo solana laligowombaajon gejanono nonoma koma gbilin nonomakeja. ¹⁷ Anutuwaaw ejemba anana ii weengon koma gbilin Anutu jetaa so kotiin akadamunanawo koloon gawon awaa kuuya mewombaajon jorin liligowona. Kian.

4

Poolnon gawona mundana Timotiwaaw qaganon ano.

¹ Kin Ponana Kraist Jiisason asugin jaawo liligowonati, me komun ewonati anana qaanana gosin jen tegon tosaana anana bentotonon ama galen koma nonombaa. Niinon Jiisas ii ano Anutu yoroo jaasewanganon nama gii uuwaaw gawon mewagatiwaajon jen koton gonjen. Ii otaamambaajon jen qaa ii jojopon qanon somongona mobe sokombaa.

² Kokaen jen koton gonjen: Giinon Buna qaa jen ejemba uugia kuun onoma liligowa. Mobutiwaaw kambaajon mogi sokonja me mende sokonji, mono kilen kaparan koma waama qaa jen asarin liligowa. Ejemba kilenagiaajon jen onoma mindinqindin ama galen meme qaa jen uuwaaw qaa onoma liligowa. Qaaga mobu me mende mobuti, ii kilen mono mokosingon nama kana hona kaban so kuma onoma liligowa.

³ Anana momalaariwaaw qaa kaban kokaamba ejemba qeangowutiwaajon kuma onomakejonto, kaban mon kan kuuro iikanon momalaariwaaw qaa batuya mon mobubotiwaajon togon gejagia gojombuya. Qaa morota morota mobombaajon gejagia koriro ejawaa eja kelemalelen horon onongi kan ejemba qaa ii me woi mobombaa siina mobuti, iikawaa so kuma onongi liligowu.

⁴ Kaen laligon Buna qaa hona mobubotiwaajon lolomonin ama gejagia gojoma ben sosomban lan jenkejuti, iyonooqen meleema geja ama moma liligowu. ⁵ Laaligo kaen me kaen utegon koloowaati, Timoti gii mono kilen bon qen zen nama nanamemenga tororo galen koma aon liligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosingon bosima liligowa. Uukuukuu (ewanjelis) ejawaa gawon arej ii sokoma kuuya medaborowa.

⁶ Kaban koriga ilaan gomambaajon amamaamanatiwaajon kaen jejen. Tando lopion mepeseewombaajon oro qen jakenon ama oogi kaasonon umakero. Iikawaa so niinon laaligona Anutuwaajon ama qeleema gawona men laligowetiwaajon gawman yononon qaana somongon nugi neenaa sana maamanatiwaajon dodowijen. Namoi koi mesaamanatiwaaw kabanonon mono kan kuumambaajon dodowin karo mojen.

⁷ Aangole ejanon kuu aan kabanonon haamo amambaajon esuna kuuya men kululuun bobogarin kenji, niinon iikawaa so momalaari koma gbilin kuu aan akadamuyawo andaborojen. Kraist moma laarin jeta ten komambaa qaa jen somongoweti ii mende kolatin qakoombeto, iikawaa manjaya mono pondan kotiin qen liligowe.

⁸ Ponon jenteege Toya dindina koloon laaligona gosin solana koloon laligoweti, iikawaa ila sorona ii jen tegon nonota noojon mamboma eja. Ponon eleema kawaati kaban iikanon ii noma aronanon kono kemero qabunanawo kolomanja.

Ii noojonadeen mende nombaato, ejemba jopagon muŋ mombo asugiwaatiwaajon mambomakejuti, ii iyonoo arogianon kaanagadeen kono kemen onombaa. Kian.

Neŋaurunanon nomesaon qeqlalan kenji.

⁹⁻¹⁰ *Kamban kokaamba balombaa nanamemen ama menkejuti, neŋana Deemas iinon uuta iikanon somonon nomesaon Tesalonaika sitinon keno. Neŋana Kresens iinon Galesia prowinsnon keno. Taitusnon Dalmesia balonon keno. Kawaajon gii mono uulanawo noonon kamambaajon kaparan komba. ¹¹ *Luuk iinon anodeen niwo laligojo. Maaknon welen qen nombaatiwaajon mamaga moma iwaajon amamaajen. Kawaajon Maak wama motoon kawao. ¹² *Neŋana Tikikus wasin mube Efesus sitinon keno. ¹³ *Troas taonon laligon malekuna eja qata Karpus iwaa mirinon mesaoweti, mono ii men kawa. Kaanagadeen tere lama selianon on lipingiti, noonon lama selia ii mono kaparan koma mewa ano kawaa gematanon buk tosaana ii mujon men kawa.

¹⁴ *Aleksander, silwa kopa on qokoqokotaa eja mojan, iinon bologa kania kania mamaga ama noma laligoro. Ponon nanamemen gosiin iikawaa so irona meleeno qaganon uro siimbobolo mobaati ii mojen. ¹⁵ Iinon qaananaajon mamaga tuarenjen ama nonoma laligoro. Kawaajon gii kaanagadeen mono iwaajon galen men on laligowa.

¹⁶ Indin mutuya mindimindiri qaa jake wananon ama nonji qaana kitia jewe monon mon mende kan nii nanon noma jeroto, alauruna kuuya yononon boratin nomesaogi. Anutunon singisonogogia iikawaa kitia qagianon ambabotiwaajon qama koolijen.

¹⁷ Yononon nomesaogito, Ponon ilaan nono. Niinon Buŋa qaa jen ejemba uu kuun onoma gawon ii kuuya medaboronatiwaajon ama men kotiin nono. Kantri kuuya yononon Buŋa ii mobutiwaajon moma ilaan noma laion kawalia yonoo qaa oogianon gilin nombubotiwaajon anon koma jegianonga metogon nono kamaawe.

¹⁸ Ponon bologa kania kania men nombubotiwaajon metogon nono saanon Siwe bentotonaa uutanon eu umaŋa. Pombaa qata mono suulan mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo koloon en ubaa. Qaa ii ononon.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁹ *Gii mono noo yeizozona Prisila ano loya Akwila yorojon ano Onesiforuswaa sumanuruta yononon jena mobu. ²⁰ *Neŋana Erastus mesaowe Korint sitinon laligoja. Trofimus ii Miletus sitinon mesaowe ji kiro eja. ²¹ Kawaajon konuru kamban mende karo mono baatanon kokanon noonon kamambaajon kaparan komba. Eja qagia Yubulus, Pudens, Linus, Klodia ano uumeleen alaurunana kuuya yononon yeizozogia jen anji goonon kaja.

²² Oo Timoti, Ponon unaga kotuegon giwo namba.

Anutuwa kalemoriananon mono onowo ewa. Kian.

* **4:9-10:** Kol 4.14; Flm 24; 2 Kor 8.23; Gal 2.3; Tai 1.4 * **4:11:** Kol 4.14; Flm 24; Apo 12.12, 25; Apo 13.13; 15.37-39; Kol 4.10 * **4:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8 * **4:13:** Apo 20.6 * **4:14:** 1 Tim 1.20; Ond 62.12; Room 2.6 * **4:19:** Apo 18.2; 2 Tim 1.16-17 * **4:20:** Apo 19.22; Room 16.23; Apo 20.4; 21.29

Taituswaa Tere Poolnoŋ Taituswaa Tere ano. Jeŋ-asa-asari

Eja gbaworo qata Taitus iinonŋ uuta meleema Poolwo ororonŋ somonŋonŋ ilaan misin gawonŋ meri. Meŋ kowe biiwianonŋ wato qata Kriit (Crete) kanonŋ laligori Poolnoŋ batuyanonŋ kotonŋ ala ilailaaya mesaoro zioz gawonŋ arenŋonŋ iima gosinŋ galenŋ kono. Poolnoŋ mesaonŋ kema iwaajonŋ qama koolinŋ laligonŋ Buŋa Tere koi ooro.

Kriit ii qaa Griik iikawo gajugowabo. Kriit ii kowe biiwianonŋ wato monŋ ano Griik (Greece) ii kantri monŋ.

Poolnoŋ Taituswaaonŋ majakaka karoonŋ moma qambaŋmambaŋ qaa kokaenŋ oon muro: Kriit yonŋoo kaniagia ii dogodabororo bao jaagoo koloonŋ laligogi. Tosianonŋ uugia meleengi laaligogianonŋ dingoroti, iyonŋononŋ mombo boliwubo. Kawaajonŋ yonŋoo jotamemegianonŋ sili awaa totoonŋ qendeema qamakooli ano Baibel stadi gawonŋ mende mesaonŋ tuunŋia mindinŋonŋ laligowutiwaaonŋ jeja. Uugia meleengiti, iyonŋoo batugianonŋ tuunŋ boloboolo ii nomaenŋ mindinŋonŋ kuma onŋoma laligowuyaga? Eja waŋa, emba waŋa, emba saraŋ, eja gbaworo ano welenqeŋe yonŋoo qambaŋmambaŋ qaagia ii aŋa aŋa kokaenŋ jeŋ asarija: “Uugia meleema Buŋa qaa otaanŋ luaenonŋ laligonŋ somata yonŋoo qaa baatanonŋ kema jegenŋa komuniti gawonŋ awaagadeenŋ meŋ nama jumbubotiwaajonŋ kazi aŋgowowo mesaonŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaenŋ:

Poolnoŋ aposol gawonŋaa kania jeja 1.1-4

Anutuwaa jotamemeya yonŋoo gejanono qaagia 1.5-16

Ejemba tuunŋ boloboolo yonŋoo gejanono qaagia 2.1-15

Uukuukuu ano galenŋ meme qaa 3.1-11

Yeizozo ano qaa tetegoya tosia 3.12-15

Poolnoŋ aposol gawonŋaa kania jeja.

¹ Anutunonŋ ejemba meweengonŋ onŋonoti, iyonŋoo momalaarigianonŋ koloonŋ somarii-waatiwaajonŋ ama Jiisas Kraistnoŋ Pool nii wasinŋ nono iwaa aposolya koloojenŋ.

Niinonŋ Anutu welenŋa qeŋ muŋ qaa honŋa kuma onŋomakejenŋ. Qaa honŋa ii moma kotonŋ koma gbiliwuti eenŋ, onŋoo laaligogianonŋ mono utegonŋ letomakebaa. Kawaajonŋ tere koi oojenŋ.

² Anutunonŋ qaa qolonŋmolonŋgoya jewaatiwaa so qaago, iinonŋ monowaa monoyanonŋ laaligo kombombaŋa nonomambaajonŋ jeŋ somonŋonŋ iikawaa gematanonŋ iwoi kuuya mokoloooro. Onŋononŋ qaa honŋa moma kotonŋ moma laarigi iikanonŋ mono nemunŋ koma onŋono laaligo kotiganonŋ keubombaajonŋ mamboma jejeromonŋromonŋ amakeju. ³ Anutu, Hamoqeŋe Tonananonŋ oyanŋboyanŋ laaligoyaa qaaya jeŋ somonŋonŋ iikawaa kambaŋa dindinŋa mero kanŋ kuuro iikanonŋ Buŋa qaaya ninisaama ii jeŋ seiwombaa jeŋkootoya ano. Iikawaa so ii jeŋ asarigi Anutunonŋ nii ii jeŋ seimaŋatiwaajonŋ moma laarinŋ noma kuunŋ nono.

⁴* Oo uumeleenŋ mera sorona Taitus! Niinonŋ ilaanŋ gombe uuga meleema ala ilailaana koloonŋ motoonŋ Ponŋ moma laarinŋ laligonŋkejo.

Maŋnana Anutu ano Hamoqeŋe Tonana Jiisas Kraist yorononŋ mono kalenŋmorianŋ goni luaenonŋ laligowa.

Galenŋ jotamemeya yonŋoo qaa arenŋ

* **1:4:** 2 Kor 8.23; Gal 2.3; 2 Tim 4.10

⁵ Kowe wato Kriit (Crete) kanonj motoonj misin gawonj menj batuyanonj gomesaomambaajonj ama kokaenj jenj kotonj gombe: “Umeleenj yonononj ilingosonj lanj laligojuti, ii mono arenjonj onjoma (eja to pasto ano) jetamemeurugia gomanj ano taonj so kuunj kuma onjona arenjiawo zioz gawonj menj laligowu.” Kaenj jenj deeni.

⁶ *Uugia meleenjgiti, iyonoo batugianonga eja koi kaanja meweenjgowa: Mombaa selianonj koposowaa qaaya qaa, embia motoonjgo menj laligoja. Meraboraananonj uugia meleema Anutu moma laarinj yangisenj gejajuju siligiaa qaa selegianonj mende kuunj jenj onjmakeju.

⁷ Umeleenj kanagesowaa somatagia pasto (bisop)* iinonj Anutuwaanonj kanageso galenj koma onjmakebaati, iikawaajonj mono eja koi kaanja kuuwa: Mombaa selianonj koposowaa qaaya qaa, jaba-arambaranj ano goronjkikia qaa. Apu kotiga mende nenj manja tondu mende qenj mondomondo qaganonj injarere laligonj monenj iwoiwaajonj mende kaparanj komakeja. ⁸ Iwaanonj kawuti, ii saanonj koma horonj kalanj koma onjoma qaa nanamemenj awaawaa siinja moma uuta iikanonj ama laligowaa. Kilikalu kepiriria qaa, qaa kuuya dindinagadeenj gosinj soraaya toroya qaita monj koloonj iyanjaa nanamemenja tororo galenj koma aonjkeja.

⁹ Buja qaa kuma nononji iikanonj tando ejia kaanja laaligo doonjonj nanjomambaajonj nanji, pastononj ii mono koronsonj menj iikanonj qokotaanj nambaa. Kaenj nama saanonj Buja Tere otaanj momalaariwaa qaa batuya batuya ejemba kuma onjoma iikanonj uugia kuunjkebaa ano tosonianj Buja qaa meeranjonj qetamakebuti, iyonoo qaagia doogoya ii saanonj qewagonj mindinjonjkebaa. Kianj.

Boi takapolakaya mono qotogonj onjombu.

¹⁰ Ejemba mamaganonj qaa qenj gejajuju ama sosonjae kaanja qaa senja senja jenj ejemba tiligonj onjmakeju. Anutuwaa aiweseya selegianonj kotogiti, iyonoo tuunjonnga ejemba jaasoonjononj iikaanja koloonjkeju.

¹¹ Ejemba iikaanja yonoo qaagia mono qowogowu. Yonononj Buja qaa kuma onjombombaaajonj mondonj monenj iwoi horowombaaajonj moma kesa-awaranj qaa lanj jegi gamuyawo koloonjkeja. Kaenj ama sumanj tosaanja mono korebore menj soonj onjonjgita enjkalolonj koloogi. ¹² Kriit iyangiaa gejatootoo eja monjonj kaiyakagiaajonj kokaenj jenj ooro, “Kriit ejembanonj mono kambanj so qaa qolonjmolonjonj injarere qezenj laligonj jeranjai kombo kaanja ewaewanj koma baanonj newageenj nepaqepalo nenjkeju.” ¹³ Yonoojonj qaa kaenj nanjonj jeroti, ii honjaga. Kawaajonj jigia iikanonj qaono momalaarigianonj asuginj honjowo koloowaatiwaaajonj ii mono kotakota jenj terenjonj onjmakeba.

¹⁴ Momalaarigianonj honjowo kolooro Juuda nonoo benj sosombanana ano ejemba qaa honja songinj jenjkooto amakejuti, qaa iikaanjaajonj geja mende ambu. ¹⁵ Uunana meleeninj Unja Toroyanonj konkonjora menj nonono soraaya koloojoni, ananaa nembanene mombaa songoya ii mende eja. Anana nembanene kuuya saanonj newonatiwaa so koloojato, qewolonj ejemba qaa honjaajonj yangisenj amakejuti, iyonononj ii me woi anji uugianonj kilenj tiloonjkeja. Uugianonj kokojinjinjowo kolooro uu gejagia duuro mono bao jaagoo tani kaanja laligoju.

¹⁶ Yonononj “Anutu moma yagojonj,” jegianonj kaenj jenj kaiyakagianonj ii qakooma qewagonjkeju. Kaanja koloonj Anutuwaanonj qaa qegi injiuro arokuukuugiawo kolooro gawonj awaa monj mewutiwaa so mende kolooju. Kianj.

* **1:6:** 1 Tim 3.2-7 * **1:7:** Ouwasia, zioz paris liida, bisop, gawonj meme waja iinonj qa somata eenj mende bosimbaato, paris tuunjuruta yonoojonj qama koolinj kuma onjoma uugia kuunj gawonjgiaa arenjia onjoma gejanono qambanjmambanj qaganonj galenj koma mindinjonj onjmakebaa.

2

Ejemba somata onoo qambanmamban qaa

¹ Giinon kaanja mende laligojanwaajon mono momalaariwaa qaa batuya batuya ii Buja Tere otaan kokaen kuma onomakeba: ² Eja wana ononon mono kilikalugia qaa laligogi goda qen onombonatiwaa so koloowu. Iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aogi momalaarigaa jianon qaono hona ukalen kolonkebaa. Hona kolooro ejemba tororo jopagon onoma laligowu ano kaparan koma bon qen nambu. Kaen laligowutiwaajon kuma onomakeba.

³ Emba wana ononon kaanagadeen Anutuwaanon emba soraaya yonoo so nanamemengia ama men laligowu. Gemaqeqe qaa mende kisama kema kankebu. Wain apu mamaga newutiwaa moto siwa-yanon mende kemen osiwu. Umeleen nanamemembaa silia awaa qendeema tosaan kuma onomakebu.

⁴ Kaen ama laligon emba newo baagianon laligojuti, iyonoojon saanon qambanmamban qaa injon laligogi yononon kaanagadeen lomeraanurugia uu wombo-gianon jopagon onoma laligowu. ⁵ Jopagon onoma iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aon soraaya koloowu. Kaen kolon miriwaa gawona men qelanjin nogo toro qaganon men lomeraanurugia kalan koma onoma lourugiaa qaa baatanon kema kotinon onomakebu. Kaiyaka soraaya kaen kuma onongi ama men laligogi tosanon Anutuwaa Buja qaa mepaego-wombaajon amamaawuya. Kian.

Eja gbaworo ano welenqeqe onoo qambanmamban qaa

⁶ Eja gbaworo yonoo uugia mono kaanagadeen kokaen kuun onomakeba: Yononon mono gawon awaa mewutiwaajon oyan-kasa laligon iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aonkebu. ⁷ Uugia kaen kuun onoma geengo nanamemen kuuya kanon sili awaa qendeema onoma laligowa. Mono gbingbaona qaa bon qen nama tanhoraya qaa kuma onomakeba. ⁸ Qaa momasiinawo jen laligona ejembanon mepaegon men kamaan gombombaajon amamaawuya. Kaen jen laligona tuarenjenjurananon qaa bologa jen nonombombaajon qaa mongama hona mende mokolon gamugia mobuya. Kaen kuma onomakeba.

⁹ Welenqeqeurunana ii kokaen kuma onomakeba: Yononon mono somataurugia yonoo qaagia kuuya ten koma qaa baatanon kema laligowu. Mono korisoro qen onombombaajon kaparan koma nambu. Qaa injowuti, ii mono neselan kiito qaganon mende meleema onomakebu. ¹⁰ Somatagiaa mirinonga iwoi woi motoon ii olon mende menkebuto, somatagianon injiima moma laarin onomakebaatiwaajon mono kaparan koma nambu. Gawongia kuuya mono gbingbaona qaa pondan men laligowu. Kaen laligon Anutu Hamoqeqe Tonana Buja qaa kuma onomakejuti, ii kotinon kopagogi hona kolooro iigi akadamyawo kolonkebaa. Kian.

Laaligo soraayaa nemuna ii kalenmorian.

¹¹ Laaligo soraayaa nemuna ii kokaen: Anutunon ejemba kuuya hamo qen nonom-baatiwaajon ama kalenmoriananinisaano goman so asugiro. ¹² Kalenmorian iikanon gadokopawaa laaligoya angonjayawo ii gema qewombaa kana qendeema balom-baa siin kombombana bologa qowogowonatiwaajon mindinon kuma nonomakeja. Nanamemenana tororo galen koma aon qaa kuuya dindinagadeen gosin laligowombaaajon koma gbilin nonomakeja. Iikaanja kanon Anutuwaa laaligo kombombana ii kamban kokaamba koma gbilin namonon laligowona.

¹³ Kanan laligonin Jiisas Kraistnon mombo kawaati, anana kamban iikanon Anutu gabunyawo ano Hamoqeqe Tonana yoroo asamararanga asugiro iibona. Anana oyanboyan kambana ii kan kuuwaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma laligonon.

¹⁴ *Jiisas Kraistnon ananaajon ama iyanaa laaligoya qeleema mesaoro. Anana nanamemen bologa kania kania iikanonja metogon nonoma downana memambaajon moma koma konjoratin nonoma iyanaa buna soraaya koloowombaajon ama laaligoya qeleema mesaoro. Ii mesaon qewolonana songbano anaa kanageso koloon mono gawon awaa awaa mewombaa uugeregere ama jojorin laligowonja.

¹⁵ Iikawaa qaaya mono kuma onoma ejemba uugia nanjon kana songiwuti, ii kuusun kuuyaa qaganon temboma jen onomakeba. Kaen ana monjon jejewili ama gombabotiwaajon mono galen menj aon laligowa. Kian.

3

Uumeleen onjo mono sili kokaen ama menj laligowu:

¹ Kuma onoma qaa koi mono koma gbilin onona saanon uu wombogianon ama romongowu: Uumeleen kanageso yonjonon mono kaunsol komiti ano gawmambaa somataurugia tosaanja yonoo qaa baagianon kema qaagia ten koma laligowu. Kulukululuu gawon awaa mewutiwaajon jegi ii kuuya mono jojorin menjkebu. ² Uugeqe qaa tokoronkota ii mombaajon mende jewu. Angowowo mende ambuto, ala menj aon uumotoon ama laligowu. Ejemba kuuya ii gumbonjonjon qaganon ama onoma uuluaenon metulanjon aon laligowu. Kian.

³ Anana kaanagadeen wala uunana mende tooro qaa qotogon jinjaun laligonin. Siinnana kombombanja bologa kania kania iikawaa moto siwayanon kemen osin qagonin galen koma nononji sele busuwaa siin korisoroya mongama lan laligonin. Goronkiki qaga-non kikekasililin ama iikanon laaligonana tiwilaan laligonin. Tosianon arokuukuu moma kazi ama nononji batunananon kere jaa aima aon laligonin.

⁴ Kaen laligoninto, Anutu Hamoqeqe Tonananon silia awaa qeleema ninisaano ukalenanon koloon asugiro kotama uutanon jopagon nonono. ⁵ Jopagon nonoma wanana somonjon hamo qen nonono. Nononano dindinja laligon gawon awaa awaa menj laligowonagati, iikawaajon ama mende niniima kobooro. Kawaajon qaagoto, iyanaa kiankomuyanon mono nemun koma muro singisongonana songbano kolokoloo dologa koloonin Unaya Toroya uunananon ano menj gbilin nonono. ⁶ Anutunon hamo qen nonoma Hamoqeqe Tonana Jiisas Kraist ijoro Unja Toroya wasin kelemalelen maaro uunananon kemero laligojon.

⁷ Anutuwaa kalenmoriananon nemun koma muro qaanaa jen tegoro solananiwombaajon ama Unja Toroyanon uunananon kemero gbilinin. Gbilin nama oyanboyan laaligo tetegoya qaa laligowombaajon jejeromonromon ama mambomakejoni, ii saanon buna qen aowonja. Kian.

⁸ Qaa oojeni, iikanon hon toonaga. Giinon mono qaa kokaen kaparan koma jen asarin onoma laligowa: Ejemba Anutu moma laarijuti, iyononon mono jegen qen nama uugia pondan gawon awaa awaa mewutiwaajon ama laligowu. Kaen ambuti, iikanon mono ejemba ilaan onono gawongiaa honja iima "Awa soro!" jen laligowuya. ⁹ Tosianon eja uugia qaanon jewageen jejuti ano ambosakon yonoonon qa arena arena amin mogi kesa-awaran ano angowowo koloonkeji, giinon mono ii yakarin gema qewa. Kaanagadeen Mooseson Kana qaa nononoti, tosanon qaa motomotoon iikawaajon mondongosi anji sipasipa koma soonkeja. Jenonkooli kaanja ii iwoi omayaa toon koloon mende totoon ilaan onomakeja. Kawaajon ii mono gema qen mesaowa.

¹⁰ Monjon qaa kaen jen horon iikanon undeunden ama onomakeji, ii mono galen meme qaa jen muna mende ten kono mombo jen muna indin woi kolooro kilen yangisen ambaati een, ii mono konjona uumeleen tuun mesaon seleenjen

* **2:14:** Ond 130.8; Eks 19.5; Dut 4.20; 7.6; 14.2; 1 Piito 2.9

liligowa. ¹¹ Iwaa kania kokaen ero moma yagojan: linon kana songin onjompopo qen meegeesoon singisonjo nanamemen amakeja. Singisonjo ya iikanon mono kania qendeeno soodabororo Anutunon qaaya jen tegoro gere siawaa bunja koloowaa. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹² *Nii konuru kaban koi siti qata Nikopolis Griik kanon rama laligomambaajon mojen. Kawaaon Artemas me Tikikus kitiga laligowaatiwaaon wasiwe goonon koubaati, kaban iikanon mono kaban mende qen koriwaato, uulanawo mesaon Nikopolis kan mokolon nomba. ¹³ *Kana qaawaa momo eja (lawyer) qata Zenas ano Apolos yoronon iwoi mombaajon amamaan memeqemean men Kriit kanon osin rabaobo. Kawaaon mono kaparan koma ilawoila tosianon sogaranon nanjon orona saanon toroqen kembao. ¹⁴ Alaurunananon mono gawon awaa awaa mewutiwaa kania moma sororogon pondan jegenja zen nama uugia iikanon ama laligowu. Kaen anji tosianon lombo somata qatawo sangabanga mokoloowuti, ii afaanon nanjon onomakebu. Momalaariwaa honja kaen kolooro laaligo gipeya (auta) nepinepi mende laligowu.

¹⁵ Niwo koi laligojuti, iyononon kuuya yeizozogia jegi goonon kaja. Giinon alaurunana Kriit kanon Pon moma laarin uugianon jopagon nonomakejuti, ii mono noo yeizozona injona mobu.

Kalenmorianon mono kuuya onowo ewa.

* **3:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8; 2 Tim 4.12 * **3:13:** Apo 18.24; 1 Kor 16.12

Filemombaa Tere Poolnoŋ Filemombaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja qabuŋayawo Filemon ii Kolosi sitinoŋ laligoŋ uuta meleema zioz gawoŋ meŋ welenqeqeya qata Onesimus galen kono kilen kok koma Room sitinoŋ keno. Kanon kema Poolwo metulaŋgoŋ qaaya moma uuta meleema Poolwo Buŋa gawoŋ meri kapuare mirinoŋ oroŋgi rari. Onesimuswaa kambana qaono Poolnoŋ Tere koi Filemombaaŋoon Onesimuswaa boronoŋ ama wasiro Kolosi eleeno. Tere kokanoŋ uuta meleenoti, iikawaa bujuya isaama Filemombaa uuta ii kokaen kuuro: “Gii mono welenqeqegaa qinjita mesaon iwo uumotoon ama koma horon muna uumeleen alaga kaana kooroŋanoŋ nano iwaajoŋ aisoŋ laligowa.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-3

Poolnoŋ Filemon mepeseja 4-7

Onesimuswajoŋ Filemombaa uuta kuuro 8-22

Terewaa qaa kota waŋa 23-25

¹ Oo wombo alana ano neŋana Filemon. Pool niinoŋ Jiisas Kraistwaa gawoŋa meŋkejenywaajoŋ ama gbadoon noŋgi kapuare mirinoŋ rajen. Uumeleen alana Timoti iinoŋ niwo raro niinoŋ giwo qaa amiŋ mobojoŋ tere koi oojen.

² *Kaanagadeen emba somata uumeleen naanana Apia ano Arkipus uumeleembaa manjaqeqe ejanana ano uumeleen kanageso goo mirinoŋ ajoroŋkejuti, niinoŋ oŋoojoŋ tere koi oojen.

³ Anutu Maŋnana ano Poŋ Jiisas Kraist yoronoŋ mono kalenmoriaŋ oŋoni luaenoŋ laligowu.

Filemombaa ukalenjaajoŋ Poŋ mepeseja.

⁴ Niinoŋ kamban so qama koolin gii romoŋgoŋ gomakejeniwaa so Anutuna dangisen kokaembaajoŋ jen muŋkejen: ⁵ Gii Poŋ Jiisas moma laarin jopagoŋ muŋ Anutuwaaw ejemba soraaya kuuya jopagoŋ ukalen oŋoma laligojan.

⁶ Dangisen jen kokaen qama koolinkejen: Momalaariganon mono kotiin powowon kolooro saanoŋ kooronanoŋ nama nonowo momalaariwaa qaaya jen sein laligowaga. Kaen Kraistwo qokotaan nanin kalen awaa awaa nonomakeji, gii mono iikawaa kania korebore moma sorogowaga. ⁷ Oo uumeleen alana, gii ejemba soraaya keraqeeŋgo qen oŋona afaaŋgoŋ laligoju. Niinoŋ uujopaga iikawaajoŋ ama mamaga aisoowe iikanon noo uuna nanŋoŋkeja.

Filemonon Onesimus koma horowaatiwajoŋ qisija.

⁸ Giinoŋ kaen laligoŋ Kraistwo qokotaari saanoŋ awasankaka koloon ku-usun qaganon nama iwoi ambaatiwajoŋ jen koton gombenaga. ⁹ Ii kilen Anutunon uutanon jopagoŋ noronjiwajoŋ ama saanoŋ jenkootona mesaon qisij welema gonjen. Gii Pool noo silina mojan. Niinoŋ eja waŋa koloojen ano Kraist Jiisaswaa gawombaaŋoon ama kamban kokaamba kapuare ejaga kaanagadeen koloojen.

¹⁰ *Nii kapuare miri kokanoŋ alaga qata Onesimus aitoŋgoŋ ilaan mube uuta meleema momalaariwaa merana kolooro. Kawajoŋ kete iwaa je meŋ iwaajoŋ ama qisij welema gonjen. ¹¹ Iinoŋ wala welen qen lan mondon injarere laligoŋ

* **1:2:** Kol 4.17 * **1:10:** Kol 4.9

gemasologen ama goma laligoroto, kamban kokaamba letoma gii ano nii awaagadeen ilaan norono gawonaa honanon asuginkebaatiwaa so kolooja.

¹² Iinon neenaa wombo merana kolooja ano neenaa wombona kaana wasin mube eleema goonon kaja. ¹³ Niinon Oligaa Bunawaajon ama kapuare mirinon rajen. Kawaajon Onesimus somongowe niwo laligon goo kitiga ilaan nombaatiwaajon mojen.

¹⁴ Kaen mojento, ilaan nombaatiwaajon mende kuun gonjen. Siinganon jero ilaan nona sokonagato, giinon welenqegega nombaga me angon kombagati, iikawaajon “Oon!” mende jena neenodeen somongon mumambaajon amamaajen.

¹⁵ Onesimusnon kokaembaajon ama gomesaoromaen? Iinon kamban torodaamon seleenjen laligon mombo eleema kan giwo kamban tetegoya qaa laligowaa. ¹⁶ Wala welenqege omaye koloon laligoroto, kamban kokaamba ii uugun eja qaita mon kolooja. Uuta meleema mono wombo alanaraga kolooja. Niinon iwaajon siin mamaga mobe giinon eja ii iina Pombaa bunu kolooja iwaajon nii nuugun siin honona qaa momakebaga.

¹⁷ Giinon niwo ala-ala ama laligojotiwaajon niinon kawe koma horon nonagati een, mono Onesimusnon karo iikaana koma horon muba. ¹⁸ Iwoi mon ama bolin gono me iwaanon tosa mon goonon eji een, ii mono noo tosaga jena ewa. ¹⁹ Nii Pool neenaa boronanon kokaen oojen, “Niinon ii metogomana.” Niinon ilaan gombe uuga meleena tosaga somata ii kumbaatiwaajon geenga kaanjadeen noo bunu jen tegon aona sokonaga. Kawaajon saanon kokaen jenenaga: Onesimuswaanon tosa ii mono jena geengaa tosaga ewa. ²⁰ Oo uumeleen alana, Pombaa Bunu gombeti, ii mono meleema ilaan nombagatiwaa siina mojen. Kraistwo qokotaajani, iikawaa so mono Onesimus koma horona noo uunanon afaangon qeangowaa.

²¹ Qaana ten kombagati, ii moma laarin qaana oon goo kaniaga kokaen ero mojen: Qaa jejen, ii mono uugun awaa soro ama sororogowaga. Kian. ²² Qaa mon koi: Ononon qama kooligi Pononon nii wasin meleema nono ononon kamambaajon mamboma jejeromonromon anjen. Kawaajon mono miri uuta mon noojon mojqojonjona raba.

Yeizozo ano kotumotue qaa tetegoya

²³ *Alana Epafraas iinon Jiisas Kraistwaa gawombaajon ama niwo kapuare mirinon rama yeizozoya ano goonon kaja. ²⁴ *Nenauruna gawon motoon menkejon Maak, Aristarkus, Deemas ano Luuk yononon kaanagadeen yeizozogia anji goonon kaja.

²⁵ Pon Jiisas Kraistwaa kalenmorianon mono unagia kotuegon onowo ewa. Kian.

* **1:23:** Kol 1.7; 4.12 * **1:24:** Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; 19.29; 27.2; Kol 4.10, 14; 2 Tim 4.10-11

Hibruu Tere Moŋnoŋ Hibruu yoŋoo Tere anŋi. Jeŋ-asa-asari

Jiisasnoŋ Siwenonŋ uro iikawaa gematanonŋ gbani 35 kawaa so tegoro eja monŋ qata mende moŋoŋi, iinonŋ Tere koi onŋ Juuda uumeleenŋ ejemba yoŋoononŋ ano. Juuda yoŋononŋ Hibruu (waba) qaa jegitiwaaŋonŋ qagia Hibruu qagi. Tosianonŋ Juuda uumeleenŋ ejemba ii sisiwerowero mamaga ama onŋonŋi Jiisaswaanonŋ kana dindina mesaowombaajonŋ romonŋonŋ Juuda yoŋoo kana walaganonŋ duŋanonŋ mombo keubombaajonŋ mogi. Kana walaga ii Kana qaawaa kaparanŋkonŋonŋ.

Tere kokawaa qaa kota 3 ii kokaenŋ:

1. Jiisas, Anutuwaa Meria iinonŋ siimbobolo somata moma iikaanŋa kanonŋ Maŋa tenŋ komambaa kania moro. Kawaaŋonŋ Siwe gajoba, Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya unuugunŋ uuta kolooja.

2. Anutunonŋ Jiisas kuuro kambanŋ tetegoya qaa jigo gawonŋ galenana waŋa koloonŋ laligowaa. Anŋa saya molaarotiwaajonŋ siimolonŋ onŋ-ononŋ tegoro jigo gawonŋ galenŋ tosaanŋa yoŋooŋonŋ mende amamaawonŋa.

3. Uumeleenŋ anono Jiisas moma laarininŋ singisonŋgonana mesaonŋ hamo qeŋ nonoma koomunonŋga metogonŋ nonono toroko mende moŋonŋ. Jigo gawonŋ walaga ii unŋanŋa kaanŋa kolooro megii Jiisasnoŋ hamoqeqewaa kania honŋa ninisaama anŋa siimolonŋ onŋonŋ kaanŋa ambutiwaajonŋ ama aoro.

Momalaari ejemba somata yoŋoo siligiaa sunduya ii tetegoyanonŋ (Bonŋ 11) onŋ momalaarigianonŋ zololonŋgowabotiwaajonŋ kokaenŋ kuunŋ onŋonŋa, “Sisiwerowero ama onŋonŋi kawaa siimboboloya ii mono kaparanŋ koma mokosinŋonŋ moma Jiisaswo haamo ambu.” Buk kokawaa qambanŋmambanŋa ano galenŋ meme qaaya ii ainawo.

Buk kokawaa bakaya waŋa 10 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya: Kraistnoŋ Anutuwaa kania ninisaandabororo 1.1-3

Kraistnoŋ gajoba kuuya unuuguja 1.4–2.18

Kraistnoŋ Mooses ano Joosua uruuguja 3.1–4.13

Kraistnoŋ jigo gawonŋ galenŋ kuuya unuuguja 4.14–7.28

Kraistwaa soomonŋo arenŋa ii soomonŋo arenŋ walaga uguja 8.1–9.28

Kraistwaa sa busuyanonŋ siimolonŋ kuuya unuuguja 10.1-39

Momalaari ii iwoi mutuya ano waŋa 11.1–12.29

Nanamemenananonŋ Anutu keraqeeanŋo menŋ mubu 13.1-19

Qamakooli tetegoya 13.20-21

Uuwaawaa qaa ano yeizozo qaa tetegoya 13.22-25

Anutunonŋ Meria wasiro qaaya ninisaano.

¹ Anutunonŋ monowaa monoyanŋga kanainŋ kana morota morota otaanŋ qaaya ninisaamambaajonŋ moro. Kaenŋ moma qaaya kambanŋ mamaga gejatootoo ejemba sololonŋ uugianonŋ ano asuganonŋ jegi ambosakonŋurunananonŋ moma laligonŋ kougii.

² Kaanŋ laligonŋ kougito, kambanŋ tetegoyanonŋ laligoninŋ kokaamba mono Meria wasiro qaaya ninisaama asuganonŋ jero moninŋ. Meria iinonŋ Maŋa ilaaro Siwe, namo ano iikawaa ilawoilagara kuuya mokoloori Merianonŋ kambanŋ tetegoyanonŋ iwoi kuuyaa Toya koloowaatiwaajonŋ jeŋ tegoro laligoja. ³ Anutuwaa kaitanianonŋ Meria enŋ muro kamaanŋ qendeeno. Anutuwaa asamararanŋanonŋ mono ii kuuro bilisik ano unŋanŋa kaanŋa iininŋ. Singisonŋgonana koma konjoratidaboronŋo mono Siwe gomanonŋ uma

dunja menj Uutananaa boro dindinanon raja. Iikanon rama Siwe namowaa ilawoila kuuya ii qaaya ku-usunawonon bosima galen koma laligoja.

Anutuwaa Merianon Siwe gajoba unjuuguja.

⁴ Anutunon Meria qa muro iikanon mono Siwe gajoba yonoo qagia uugun akadamyawo kolooji, iikawaa so Merianon Siwe gajoba unjuugun somatagia kolooro newo baatanon laligoju. ⁵* Anutunon kamban mononon Siwe gajobauruta yonoononga mombaajon qaa kokaen mende jero,

“Giinon noo Merana koloona niinon kete goo Manga koloojen.”

Kaanagadeen qaa mon kokaen jerota eja,

“Niinon iwaa Manja koloowe iinon noo Merana koloowaa.”

⁶* Qaa ii mombo toroqen mutu Meria jen tegoro namonon kamaamambaajon anoti, kamban iikanon waladeen kokaen jero,

“Oo Siwe gajobauruna, onjo mono korebore iwaa waeya menj mepeseen laligowu.”

⁷* Siwe gajoba ii qaa kokaen injorota eja,

“Anutunon gajobauruta menj letoma onono haamo kaanja koloon kema kawuya. Welenqeurutanon letoma gere bolan kaanja koloon kema kawuya.”

⁸* Ii kaen injoroto, Meria ii qaa mon kokaen iorota eja,

“Oo Pon, giinon mono jinakaran dun raraganon kamban tetegoya qaa rama uba. Taa gbaruga ku-usunawo iikanon qindingon nonona nanamemen dindinanon mono bentotonga mungeja koloon en ubaa.

⁹ Giinon nanamemen solanja siin en gono nanamemen doogoyaaajon iringa soono kazi ama laligon kouna.

Kawaajon goo benja Anutu iinon mono goo siin en muro gii korisoro kelenon alauruga unjuugun honombonona qaa gomoriro laligojan.”

¹⁰* Meriaa qaa mon ii kokaen,

“Oo Pon, giinon kanakanaiyanon namowaa tandoya kuuna Siwewaa jakeya jakeya iikanon mono goo boroterega kolooju.

¹¹ Siwe balon kuuya kanon opo maleku kaanja walaga koloon aliwuyato, giinon mono kotiin nama uba.

¹² Maki pipiinkejoni, giinon mono kawaa so siwe ii-iita ii opo suru somonjojon kaanja pipiin onona letombu.

Iwoi kuuya utegowaato, giinon mono tani motoonjo kayadeen koloon gbaniga tetegoya qaa laligon uba.”

¹³* Anutunon kamban mononon Siwe gajobauruta yonoononga mombaajon qaa kokaen mende jero,

“Giinon kan boro dindinanon rana niinon mono tuarenjenuruga kamban batuya kokanon riin riitama onombe kamaan unuro goo kanagaa doya koloogi otokorian maabona.”

¹⁴ Meriaajon qaaya qaaya kaen jeroto, Siwe gajoba ii moroga kolooju? Kuuya yononon Anutuwaa welenqeqe unauruta kolooju. Kaanja koloon ejemba oyanboyan bunja qen aowuti, ii ilaan onombutiwaajon wasin onono laligoju. Kianj.

2

Unana mende melembombotiwa galej meme qaa

¹ Kawaajon Bunja qaa monini, ii mono tororo moma asariwombaajon kaparan koma geja ambu. Namonon laaligowaa iwoiya mononon nunuano lan kema kan lalabubu laligowonati een, mono Jiisaswaa hamoqeqe gawona uugun een laligon

* **1:5:** Ond 2.7; 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13 * **1:6:** Dut 32.43 * **1:7:** Ond 104.4 * **1:8:** Ond 45.6-7 * **1:10:** Ond 102.25-27 * **1:13:** Ond 110.1

tiwilaawombo. ² Qaa ii kokaen jen asarimaŋa: Wala Siwe gajoba yoŋonoŋ Buŋa qaa jegi iikanonŋ ejemba somonŋon onono laligogi. Kaen laligonŋ daen yoŋonoŋ Kana qaa mende ten koma sonŋo waleenŋiti, Anutunonŋ mono kuuya iyonŋoo qaagia dindinagadeen jen tegonŋ ironŋa meleema onono lombo qagianonŋ uro laligonŋ kougi.

³ Yoŋonoŋ lombo mokoloogi nonononŋ kaenideen qaa qewonŋati een, iikawaa ironŋaajonŋ mono nomaenŋ olonŋ kombonaga? Hamoqeŋe gawonŋ somata ii telambelanŋ qaganonŋ lolomoninŋ ambonŋati een, mono iikawaa ironŋanonŋga olonŋ kombombaajonŋ amamaawonŋa. Ponŋonŋ kanainŋ hamoqeqewaa kania inŋisaano toŋianonŋ qaa ii jetanonŋga moma nanŋonŋ jen kotiigi seinŋ sokoma nonono. ⁴ Ii nanŋonŋ jen asarigi Anutunonŋ yoŋowo motoonŋ nama qaagia nanŋonŋ jero anŋoleto aiwese kania kania ii ku-usunŋawo asugiro Unŋa Toroya molaanŋ uusiinŋaa so mendeeno sokoma nonono. Kianŋ.

Jiisasnonŋ danana koloonŋ Siwenonŋ nunuamambaajonŋ moja.

⁵ Siwe namo gbilia koloowutiwaa qaaya jenkejonŋi, Anutunonŋ anana iikanonŋ Siwe gajoba newo baagianonŋ laligowombaa arenŋa mende jen kotoŋo. ⁶ *Kaen qaagoto, qaa ii monŋonŋ nanŋonŋ jerota Buŋa Terewaa batuya monŋonŋ kokaenŋ eja,

“Namo ejanonŋ mono moroga kolooro ii romonŋonŋ munkejanŋ? Siwe gomambaa Eja honŋanonŋ mono moroga kolooro ii kalanŋ komakejanŋ?”

⁷ Giinonŋ ii menŋ kamaanŋ muna kamanŋ toroga Siwe gajoba yoŋoo newo baagianonŋ kamaanŋ kamaanŋqeqeta koloonŋ laligoro. Laligoro wana asamararanŋanonŋ uro kasaronŋ ilawage muna akadamyawo koloonŋ qabuŋayawo laligoja. Kaanŋa laligonŋ ilawoila kuuya galenŋ koma laligoja.

⁸ Boroterega kuuya mono iwaa jenkootoyaa baatanonŋ laligowutiwaajonŋ menŋ kamaanŋ onona laligowu.”

Qaa iikawaa so iwoi kuuya ii iwaa ku-usunŋ baatanonŋ laligowutiwaajonŋ menŋ kamaanŋ onoma iikanonŋ iwoi monŋ mende mesaoro iwaa qaayaa baatanonŋ mende enaga. Arenŋ kaenŋ anoto, kamanŋ kokaamba borotereya kuuya ii iwaa ku-usunŋ baatanonŋ menŋ kamaanŋ onono qaaya tenŋ komakejutiwaa so mende inŋiimakejonŋ.

⁹ Kaanŋa mende inŋiimakejonto, Jiisasnonŋ mono kokaenŋ letoma laligoro iimakejonŋ: Koomuwaa siimboboloya morotiwaajonŋ Anutunonŋ wano asamararanŋanonŋ uro kasaronŋ ilawage muro iininŋ akadamyawo koloonŋ qabuŋayawo laligoja. Anutunonŋ kalenŋmorianŋa qendeema nonomambaajonŋ moma kuuya ananaajonŋ ama koomuwaa siimboboloya mobaatiwaajonŋ jen tegoro. Kawaajonŋ menŋ kamaanŋ muro kamanŋ toroga Siwe gajoba yoŋoo newo baagianonŋ kamaanŋ kamaanŋqeqeta koloonŋ laligoro. Kaanŋa laligoroto, kamanŋ kokaamba qabuŋa uuta menŋ laligoja. ¹⁰ Anutunonŋ ilawoila kuuyaa kania kolooja. Iinonŋ kuuya anana iyanŋa mepeseenŋ mubombaajonŋ ama mokoloonŋ nonono laligojonŋ. Iinonŋ ejemba seiseiya nunuano asamararanŋanonŋ ubombaajonŋ moja. Kaenŋ moma hamoqeqenanaa Toya ii mende anŋonŋ kono siimbobolo moma iikaanŋa kanonŋ gawonŋa ii medabororo asamararanŋa kuuya mokoloowaatiwaajonŋ moro sokono.

¹¹ Monŋonŋ menŋ sorainŋ nonomakeji ano ejemba soraaya koloonŋkejonŋi, kuuya ananaa kondomondoo Tonananonŋ mono motoonŋgo kolooja. Kawaajonŋ Jiisasnonŋ qanana “Alauruna,” kaenŋ qamambaajonŋ gamuya mende momakeja. ¹² *Kaniananaajonŋ Buŋa qaa monŋ kokaenŋ jerota eja,

“Niinonŋ goo qaga ii neenaa alauruna yoŋoojonŋ qama asarinŋ onoma uumeleen kanageso batugianonŋ nama mepeseenŋ gomakemaŋa.”

¹³ *Kaanagadeen iikawaa Buŋa qaaya monŋ kokaenŋ jerota eja, “Niinonŋ momalaarina Anutuwaanonŋ ama laligomaŋa.” Dunŋanonŋ mombo iikawaa Buŋa qaaya monŋ ii kokaenŋ jerota eja, “Moba, nii ano Anutunonŋ merabora nonoti, nonononŋ koi laligojonŋ.”

¹⁴ Moŋnon meŋ komuŋ nonomambaa ku-usuŋa meŋ laligoji, Jiisasnon mono ii melungoro kemebaatiwaajon ama komuŋ iikanon haamo ano. “Kilenaa Toya melungomana,” jeŋ ejemba sa busunanawo laligojoni, iikawaajon iinon kaanagadeen ananawo tani motoonŋo iikayadeen namo ejaga kolooro. ¹⁵ Ejemba laaligogia namonon laligojutiwaa so komuwombaa torokogianon somonŋon onono laligon kougiti, ii kuuya mono isama onono solananiwutiwaajon ama namo ejaga kolooro. ¹⁶ Siwe gajoba kalan koma onombaatiwaajon balon ejaga mende kolooroto, Aabrahambaa gbiliuruta anana moma anŋon koma ilaan nonomakebaatiwaajon mono iikaana kolooro.

¹⁷ Kania kawaajon ama iinon ilawoila kuuya kanon alauruta ananawo tani motoonŋo iikayadeen kolooro. Jigo gawon galenana wana koloon gawona non meŋ kiankomuŋ nonoma laligowaatiwaajon mono ananawo tani motoon kolooro. Tani motoonŋo koloonŋo mono saanon jotamemenana koloon jigo galen wana gawona menkeja. Ii memambaajon singisonŋonana tawaya ama Anutuwa jaanon ii koma konjoratiro. ¹⁸ Balon ejaga kolooro ijonŋon anŋobato meŋ mug iano siimbobolo moma laligoroti, iikawaajon ejemba anŋobato meŋ nonomakejuti, anana mono saanon ilaan nonomakebaa. Kian.

3

Jiisasnon Mooses uugun uuta kolooja.

¹ Kawaajon uumeleen alaurunana soraaya, Siwe Toyanon onono nonowo tuun somata motoonŋo laligojuti, ononon mono uurononŋogia pondan Jiisaswaanon ama laligowu. Anutunon ii wasiro aposol koloon jigo gawon galenana wana kolooji, iwaajon kaen jokolonkejon. ² *Moosesnon Anutuwaanon kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondan galen koma onoma laligoro. Iikawaa so Jiisasnon kaanagadeen moronon kuun muroti, iwaa qaaya misi metetana qaa tororo otaan membiriqembiria qaato, pondan meŋ laligoro. ³ Miri ano eja miri meroti, ii gosin oronin motonqee ejawaa qabunayanon mono miriwaa qabunaya mamaga uugun nanja. Iikawaa so Mooses ano Jiisas gosin oronin Jiisaswaa asamarana uutanon mono Mooses mamaga uuguja. Kania kaana iima mokolonkejon.

⁴ Miri kuuya ii mombaa borosowoya koloojuto, iwoi kuuya ii Anutuwa borosowoya kolooja. ⁵ Moosesnon Anutuwaanon kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondan welen qen onoma laligoro. Kaen laligon Anutunon kanagen eja qaita mombaajon jeroti, mono qaa iikawaa sareya ii waladeen isaama dangunuyaga nano. ⁶ Kaana nanoto, Kraistnon Anutuwa Meria koloon Manaa qaaya (misi metetana qaa) non meŋ kanagesoya pondan galen koma nonoma laligoja. Anutuwaanon kanageso ii anono koloojon. Oyanboyan mokoloowombaaajon jejeromonromon ama iikanon qokotaan selenana meŋ uma awasankaka nama kotiidaborowonati een, mono Anutuwa uumeleen kanageso koloon laligowona. Kian.

Yanŋisen ama laligowombotiwaa galen meme qaa

⁷ *Kawaajon ononon mono Un Toroyanon qaa kokaen jenkejiwaa so koloowu, “Keteda kokaamba Anutunon onooma qaaya sane ano mojuti een,

⁸ uugia mono roromonŋo bologanon mende gojombu. Onoo ambosakonurugianon balon qararankonkonon kan kamban moŋnon Anutu qetama anŋobato meŋ mun karen anŋiti, onono mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.

⁹ Yononon balon qararankonkonon kan Anutu nii anŋobato meŋ noma laligogi. Anŋoleto ama meŋ laligoweti, ononon ii gbani 40 kawaa so iima laligon ii kilen nii mende moma laarin nonŋi uunanon boliro laligowe.

* 3:2: Jan 12.7 * 3:7: Ond 95.7-11

¹⁰ Kawaajon ejemba tuun somata kamban iikanon namonon laligogiti, iyonoojon ama irinja soono kokaen jewe, ‘Yononon mono suulan uugianon kaamaa ama jinjaun kemakeju. Laaligowaa kana kuma onoma laligoweto, ii mende moma koton kougi. Qaago!’

¹¹ Kaen jen irinjonsoon qaganon qaana jen koton jojopan qaananon ii somonjon kokaen jewe,
‘Haamo men laligowutiwaa aren ama onombeto, yononon mono oyanboyan iikanon mende keubu.’”

¹² Oo uumeleen alauruna, ononon mono kokaembaajon galen men aon laligowu: Onoononga mombaa uutanon doogoro momalaarianon zololonjon kamaaro Anutu laaligo Toya gema qen laligowabo. ¹³ Kaen qaagoto, singisongowaa anjomokolonjon tiligon onono iikanon onoononga mombaa uuta gojombabotiwaaajon mono ween so batugianon uugia kuun aon laligowu. “Kete” qaa ii jenkejon, iikawaa so mono jolonjon aon laligowu. ¹⁴ Anana Kraist moma anjon koma iwo tuun somata motoonjo koloon laligojon. Wala uunana meleema uuwoi yakarin awasankaka mokolon laligonin, iikaan namonon laligowonatiwaa so kaparan koma kotiin nambonati een, mono oyanboyan koloowon.

¹⁵ *Buja qaa ii mombo jen kokaen oojen,
“Kete Anutunon onooma qaaya sane ano mojuti een, uugia mono mende gojombu. Onoo ambosakonurugianon Anutu qetama karen angiti, ononon mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.”

¹⁶ *Ejemba daen yononon Buja qaa moma Anutu qetama karen angiti? Mooseson kanageso unuano Iijipt mesaon kagiti, iyononon mono kuuya kaan angiti. ¹⁷ Ejemba daen yonoojon ama gbani 40 kawaa so irinja soono kazi ama onono laligogi? Ejemba singisongo angiti men komun onono sele busugianon balon qararanjonkonjon kamaan konjiti, iyonoonon mono kaen kolooro. ¹⁸ Luaenon haamo men laligowutiwaa aren ama iyangiaa balonjianon mende keubutiwaa qaaya jen koton jojopan qaayanon somonjoroti, qaa ii mono daen yonoojon jero? Ejemba qaaya qotogon yangisen laligogiti, ii mono iyonoojon ama jero. ¹⁹ Qaa iikawaa kania ii kokaen iima asarijon: Yononon Anutu mende moma laarin yangisen angitiwaaajon ama iyangiaa balonjianon keubombaaajon amamaagi. Kian.

4

Anutunon kanagesoya sonda kendon nonombaa.

¹ Anutuwaanon keuma luaenon haamo men laligowombaa qaa somonjoroti, qaa iikanon mono powowon kotakota en nononja. Kawaajon onoononga monjon loorin iyanaa Siwe kana kekenja ii batuyanon kotooro iikaan mokolon mubombo. Kawaajon mono batunananon galen men aowon. ² Balon qararanjonkonjon kagi Oligaa Buja jen asarin nonongi kaanja jegi mogito, qaa ii mono een selegianondeen mogi uugianon mende kemero. Kawaajon moma-laarigia mende mekolooro tompin een laligogi mende ilaan onoma janjon qaono. ³ *Uunana meleema moma laarin laligojon, anana mono Anutuwaanon keuma haamo men oyanboyan laligowon, ii mojon. Anutunon iikawaa Buja qaaya ii kokaen jerota eja,

“Kaen jen irinjonsoon qaganon qaana jen koton jojopan qaananon ii somonjon kokaen jewe, ‘Haamo men laligowutiwaa aren ama onombeto, yononon mono oyanboyan iikanon mende keubuya.’”

Anutunon Siwe namo mokolon orono kamban iikanon kanain oyanboyan go-manjonon mono medaborogita ejato, kilen qaa kaen jero. ⁴ *Anutunon ween 7:baa

* 3:15: Ond 95.7-8 * 3:16: Jan 14.1-35 * 4:3: Ond 95.11 * 4:4: Jen 2.2

qaaya jerota Buṇa Terewaa batuya moṇṇoṇ kokaen eja, “Somaṇa 7 kolooro Anutunon gawoṇa kuuya medabororotiwaa haamo meṇ kendon rama moro.” ⁵*Anutunon Buṇa qaa ii toroqen kokaen jerota eja, “Haamo meṇ laligowutiwaa aren ama oṇombeto, yoṇonon mono oyaṇboyaṇ iikanon mende keubuya.”

⁶ Ejemba tosiannon Anutuwaa oyaṇboyaṇ mokolon haamo meṇ laligowuti, qaa iikanon powowon kotakota en nononja. Oligaa Buṇa wala kanageso jeṇ asarin oṇonṇṇi, iyoṇonon qootogogiaajon ama oyaṇboyaṇon mende keuma haamo mende megi. ⁷*Haamo mende megitiwaaajon ama Anutunon mombo kambaṇ moṇ ama qata ‘Kambaṇ keteda koi,’ kaen qaro. Kambaṇ koriga tegoro kambaṇ iikawaa Buṇa qaaya keteda koi jeṇ oojeṇi, ii mono Deiwid isaano kokaen jero,

“Ketada koi kaanannon Anutunon oṇooma qaa saṇe ano mojuti een, uugia mono nanamemen bologanon mende gojombu.”

⁸ *Kaen jero Joosuanon unuano oyaṇboyaṇon keuma haamo mewuyagati een, Anutunon mono kambaṇ qaita mombaa qaaya ii kanagen mende jenaga. ⁹ Ii mende jenagato, Anutunon oṇanon kanagesoya haamo meme nonono oyaṇboyaṇ mokoloowonja. Qaa iikanon mono powowon kotakota en nononja. ¹⁰ *iikawaa kania ii kokaen: Anutunon aṇaa gawoṇa merotiwaa haamo meṇ kendon raroti, iikawaa so moṇṇon Anutuwaa oyaṇboyaṇon keuma haamo mewaati, iinon mono iyaṇaa gawoṇa merotiwaa haamoya ii kaanjadeen meṇ oyaṇboyaṇ laligowaa. ¹¹ Kawaajon anana mono Anutuwaa oyaṇboyaṇon keuma haamo memeta mokoloowombaaajon kaparan kombonja. Oṇoononṇa moṇṇon kamaan qen kanageso walaga yoṇoo qootogo tanigia iikayadeen otaawabotiwaaajon mono kaparan kombonja.

¹² Anutuwaa qaaya ii meṇgbiligibiliwaa kania ano ku-usuṇawo kolooja. Manjawaa soo somata ii leelee jetawo koloojato, Anutu qaayaa jetanon mono soo somata kuuya unuugun jebombon kolooro jeta leelee ii jetawo koloojao. Qaa iikanon mono uu kokoosonana koton omenon me Anutuwaa Uṇayanon inaan nonomakeji, ii undeema kuun nonomakeja. Sele busu kiti toroqeqenana ano siinṇanaa aladawoya ii kaanagadeen gosin (qaanana aasṇgoya mokolon) awaa ano bologa mendeema oromakeja. Uuwombonana ano momakooto arenṇana ii gosin qaanana jeṇ tegonkeja.

¹³ Anutunon iwoi kuuya mokolooro eji, iikanondeen iwoi moṇ ii aasṇgoyanon mende ero awaagadeen iimakeja. Iwoi moṇ esuunin Anutunon esunana ii saanon luluuma iiro iwaa jaasewanon asuganongadeen eja. Nanamemenanaa lopoya kuuya ii mono iwaanon jeṇ asariwombaa so koloojon. Kian.

Jiisasnon jigo gawon galenana uuta kolooja.

¹⁴ Jiisasnon jigo gawon galen wana uuta koloon nononjiwaaajon ama anana “Moma laarin mujon,” jeṇ jokolonkejon, iikanon mono kotiin nambonja. Jiisas Anutuwaa Merianon mono Siwe jakeya jakeya unuugun urota raja. ¹⁵ Uuroromonṇonana tosia looloria kolooro jigo gawon galen tosiannon kawaajon wosomomo mende ama nonomakejuto, ananaa jigo gawon galenananon mono qaita moṇ kokaen kolooja: Iinon anana kaanṇa nanamemen kuuya kanon ananawo tani motoonṇo ijonṇon anṇobato meṇ muṇ laligogito, ii kilen singisonṇo moṇ mende ano.

¹⁶ Jigo galenananon mono eu kalenmoriambaa duṇ rarayanon rama kiankomun nonomambaaajon momakeja. Kawaajon mono awasankaka qaganon nama iwaa kosianon kembonja. Iwaa kosianon kenin kalenmoriambaaajon amamaajon, iwaa kambaṇa dindinanon mono ilaan nonono ii saanon mokoloowonja. Kian.

* 4:5: Ond 95.11 * 4:7: Ond 95.7-8 * 4:8: Dut 31.7; Joos 22.4 * 4:10: Jen 2.2

5

Galen wajnana Jiisasnoŋ ilaaj nonomakeja.

¹ Namowaa jigo gawoŋ galen waŋa kuuya ii ejemba batugianonŋa meweenŋon oŋoma gawoŋ kokaen mewutiwaajon kuun oŋomakejon: Iinoŋ ejemba jotamememana koloon Anutuwo uumotoonŋo ama laligowombaa gawoŋa meŋ singisonŋo aninŋiwaaw oro kalenŋa kalenŋa ii Anutuwaajon ama iikanonŋ siimolonŋ oonkeja. ² Iyaŋaa uurononŋoya toŋianonŋ kaanŋagadeen looloria kolooja. Kawaajon ejemba lal-abubu qaganonŋ jinŋaun amakejuti, ii saanonŋ wosomomo qaganonŋ ama nonomakeja. ³ *Looloria koloojiwaajon mono iyaŋaa singisonŋoya ano kanagesouruta yonŋoo singisonŋogia kaanŋagadeen koma konjoratiwaatiwaajon orononŋ siimolonŋ oonkeja. ⁴ *Moŋnoŋ qabuŋa ii aŋaajon mende buŋa qeŋ aowaato, Anutunonŋ Aaron oonoti, iikawaa so mono ii kaanŋagadeen oonja.

⁵ *Iikawaa so Kraistnoŋ kaanŋagadeen aŋo jigo gawoŋ galen waŋa koloowaatiwaa qabuŋaya ii aŋaajon mende buŋa qeŋ aoroto, Anutunonŋ kokaen jeŋ kotonŋ muro,

“Giinoŋ noo Merana koloono niinoŋ kete goo Maŋga koloojen.”

Qaa iikawaa so jigo gawoŋ galen wajnana kolooro.

⁶ *Qaa iikayadeen jerota Buŋa Terewaa batuya moŋnoŋ kokaen eja,

“Giinoŋ Melkizedek kaanŋa jigo gawoŋ galen koloon kambaŋ tetegoya qaa laligon ubaga.”

⁷ *Jiisasnoŋ sele busuwo namononŋ laligon iikanonŋ kambaŋa kambaŋa qama koolinŋ kotakota qaro jaunŋanonŋ kamaaro Anutu koomunonŋa metogowaatiwaajon kotiiroto, ii qisiŋ muŋ laligoro. Qisiŋ muŋ laligon Anutu goda qeŋ qaayaa baatanonŋ ama aonŋ laligorotiwaajon Anutunonŋ qamakoolia moro. ⁸ Meria kolooroto, Anutunonŋ ii kilenŋ siimbobolo mende somonŋoro qaganonŋ uro moma kanonŋ tenkonŋkombaa kania mokolonŋ moma sororogoro. ⁹ Ii moma akadamyua kuuya mokolonŋo oyanŋboyanŋ tetegoya qaa laligowombaa kondomondoo Toya kolooro. Kawaajon ejemba iwaa jeta tenŋ koma laligojuti, ii kuuya mono saanonŋ kondoonŋ oŋono oyanŋboyanŋ koloowuya. ¹⁰ Toya ii kolooro Anutunonŋ ii Melkizedek kaanŋa jigo gawoŋ galen waŋa koloowaatiwaajon jeŋ teŋonŋ kuun muro. Kianŋ.

Momalaariwaa hoŋa soowabotiwaa galen meme qaa

¹¹ Qaa ii saanonŋ toroqenŋ mamaga jeŋ somariiwonagato, oŋononŋ qaa moma otaa-wombaaajon gaonjaajaa ama tanqanŋ anju. Kawaajon ii jeŋ asariŋ oŋombombaaajon osiqosi anjonŋ. ¹² *Oŋononŋ kambaŋ koriga kanageso walaga laligon saanonŋ kambaŋ kokaamba boi qaqazu koloowutiwaa so koloowuyagato, oŋoanŋio Anutuwaaw qaa kota mutuya ii moŋnoŋ duŋanonŋ mombo kuma oŋombaatiwaajon amamaankeju. Oŋononŋ mono osiŋ Buŋa qaa ii aju kaanŋa newombaaajon momakeju. Nene kotiga kaanŋa ii newombaaajon amamaankeju. ¹³ Moŋnoŋ ii aju kaanŋa neŋ laligoji, iinoŋ mono toroqenŋ merasisi kaanŋa kolooja. Anutuwaaw jaanonŋ solanŋa koloowombaa qaa kuma oŋoninto, iinoŋ iikawaa kania mende moma kotonŋ tompinŋ laligoja.

¹⁴ Merasisi kaanŋa laligojato, nene kotiga ii ejemba momogianonŋ somariiroto, iyonŋononŋ newutiwaajonŋ ama eja. Ejemba Buŋa qaa suulanŋ koma gbilinŋ laligogi uumomogianonŋ meleendabororo saanonŋ afaanŋonŋ sili kuuya gosinŋ awaa ano bologa mendeema oroma awaaya otaankeju. Nene kotiga ii iyonŋoojonŋ ama eja.

6

¹ Kawaajon Kraist kaniaa qaa kota mutuya modaboronŋ iikanonŋ mono mende osiwoŋa. Kaenŋ qaagoto, mono toroqenŋ somariinŋ akadamonunawo koloowombaaajonŋ

* 5:3: Lew 9.7 * 5:4: Eks 28.1 * 5:5: Ond 2.7 * 5:6: Ond 110.4 * 5:7: Mat 26.36-46; Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46 * 5:12: 1 Kor 3.2

kaparan koma laligowonja. Momalaariwaa tandoya kuudaboron ii mono dujanon mombo kanain kuuwombo. Tando ii uugianon kokaen kuunin: Nanamemenana koomuya mesaon uunana meleema Anutu moma laarin munin.

² Uunana meleenin momalaariwaa qaa batuya batuya kokaen kuma nonongi monin: Singisongonana koma konjoratiwutiwaa oomulu ano hamoqeqe kania kania iikawaa kania kuma nonongi. Borogia qanananon aambaa kania kuma nonongi. Gbilin koomunonga waabonatiwaa kania kuma nonongi. Anutunon qaanana jen tegoro kamban tetegoya qaa kotakota ewaatiwaa kania kuma nonongi. ³ Momalaariwaa tandoya iikaya kuungo mono toroqen ten koma qen gbiliwombaajon momakebona. Anutunon esunmumu nonomakejiwaa so mono akadamunana kuuya mokoloowombaajon kaparan koma nambona.

⁴ Kaen nambombaajon moma iikanon osin kamaawombotiwaajon ama nanbona. Ejemba koi kaanja ii uugia meleembutiwaajon onombombaajon amamaankejon: Tosianon uugia kamban monon asariro Anutunon Siwe kalena onono moma aisooi Unja Toroyanon susugon onono laligogi. ⁵ Anutu Buna qaayaa naanja mogi oyanboyan kamban kanagenaa ku-usunanon uugianon kemero mogi. ⁶ Ii kuuya momago momalaarigia mesaon Anutu gema qegi. Ejemba kaanja ii uugia mombo meleembutiwaa onombombaajon amamaankejon. Yononon Anutuwaa Meria mepaegon dujanon mombo maripoonon qeqe kaanja men kamaan ama asuganon gamu qen munkeju. Iikaanja kanon Kraist qenjaaronon jen gamu qen munkeju.

⁷ Ii sareqaa kokawaa so: Konon kamban mamaga kin namo qaganon kamaan uutanon kemen balon men kelekele mero gawon toyaa welenqequeuranon nene komogi Anutunon balon kotuegoro hona kolooro komakoomo toya yononon ii men kowigianon amakeju. ⁸ *Kaen amakejuto, kowororo ano oro waayawo kanon namonon asugin waamakeji, balon iikanon mono nesambureya kolooja. Toya yononon ii seigowombaajon momago kaparan koma mambongi hona mende kolooro iima tetegyanon mono kuugi jewaa.

⁹ Oo wombo alauruna, nononon sareqaa kaen jejonto, ii kilen onjo uugia meleema laligowutiwaajon uuwoi mende anjon. Onoo uugianon Buna qaawaa honanon asugin somariwaatiwaajon moma awasankaka nanjon. Anutunon hona ii iima metogon onono letoma Siwenon ubuya. ¹⁰ Anutunon kalembone qaganon doogoya mende kolooja. Ononon Anutuwaa ejemba soraaya ilaan onoma laligon kouma toroqen ilaan onoma gawon men laligonkeju. Kaen uujopagia Anutu qendeema mugi qabunayanon somariinkeji, iinon gawongia ano uujopagia kawaajon mende duduun tawaya meleema onombaa.

¹¹ Anana oyanboyan koloowombaajon jejeromonromon ama iikanon awasankaka uuwoi qaa nambutiwaa siinana moma kokaen awelegonkejon: Ononon anja anja Anutu waa uugere amakejuti, iikayadeen mono toroqen qendeema laligowu. Akadamugiawo koloowombaajon kaparan koma namonon laligodaborowutiwaa so iikanon mono mende looriwu. ¹² Qezen koloowubotiwaajon mono awelegonkejon. Anutunon oyanboyan iwoi nonomambaa qaa somongoroti, tosiannon Anutu moma laarin siimbobologia moma mokosinon iikaanja kanon ii buna qen aonkeju. Ononon iyonoo siligia otaawutiwaajon mojon. Kian.

Anutuwaa soomongo qaa ii uuwoiya qaa.

¹³ Anutunon Abraham soomongo qaa mun ii iyanaa qata qama jojopan qaayanon jen kotiuro. Monon Anutu uugun uuta laligonagati, saanon iwaa qata qanagato, iikaanja mon mende laligorotiwaajon mono iyanaa qata qama jojopan qaaya jero

* 6:8: Jen 3.17-18

kotiuro. ¹⁴ *Jojopaŋ qaaya ii Aabahambaaŋ kokaen jen ijoro, “Niinoŋ mono oŋanoŋ kotuegoŋ gomaŋa. Mono oŋanoŋ gbiliuruga gombe seiwuya.”

¹⁵ Kaen ijoro Aabaham iwoi mubaatiwaa qaa somoŋgoro eroti, iinoŋ ii hoŋawo koloowaatiwaaŋ kaparaŋ koma mamboma laligoŋ hoŋa buŋa qeŋ aoro.

¹⁶ Ejembaŋoŋ somatagiaa qata qama jojopaŋ qaa jegi momakeju. Jojopaŋ qaa-gianoŋ qaa jejuti, ii meŋ kotiuro qewagowombaŋoŋ amamaagi qaa jejegianoŋ tegoja.

¹⁷ Iikawaa so Anutunoŋ qaaya Aabahambaa gbiliuruta anana mobombaŋoŋ somoŋgoŋ jero. Qaa areŋa ii moŋnoŋ qewagoŋ utegomambaŋoŋ amamaaji, gbiliuruta anana soomoŋgo qaa iikawaa kania ii tororo moma yagowombaŋoŋ moro. Kawaajoŋ soomoŋgo qaaya ijoro mutuya kolooro qaa ii mombo jojopaŋ qaayanŋ jen kotiuro indin woi kolooro.

¹⁸ Anutunoŋ qaa ii jen iikawaa qolomoloŋa jemambaŋoŋ amamaaro. Iinoŋ qaa utekuteya qaa ii jengo jen kotiuroti, iikanoŋ mono uunana nanŋowaatiwaaŋoŋ moro. Kawaajoŋ ijongo ii mono jen kotiuro. Anana balombaa nanamemeŋ bologanoŋga oloŋ koma Anutuwaanŋoŋ keuma oyaŋboyaŋ nonombaatiwaaŋoŋ jejeromonoŋromoŋ nononoti, ii mono koron meŋ mamboma laligoŋoŋ. ¹⁹ *Oyaŋboyaŋ koloowombaŋoŋ ama mamboma iikawaa uuwoi moŋ mende amakejoŋ. Jejeromonoŋromonana iikanoŋ uunanaa kasa mindaŋa tani kaŋa kolooŋ nono Jiisaswo somoŋgoŋ nonomakeja. Jejeromonoŋromonanaa kasa mindaŋa koriga iikanoŋ mono nonoonoŋga kanain Siwe jigo gorawaa uutaŋoŋ uma jigo uuta leele batugaraŋoŋ opo sopa eji, ii kaŋagadeen kotoŋ toroqen Jiisas jinŋkaroŋ duŋ kowoganoŋ raji, iwaanŋoŋ kenja. ²⁰ *Jiisasnoŋ jotamemenana kolooŋ wala eukanoŋ uma jinŋkaroŋ duŋa meŋ kambaŋ tetegoya qaa rama ubaa. Kaen Melkizedek kaŋa jigo gawoŋ galenana waŋa kolooŋ laligoja. Kian.

7

Jigo gawoŋ galen Melkizedekwaa sundu

¹ *Melkizedek eja ii gomaŋ qata Saalem kawaa kin poŋa kolooŋ Anutu uuta jigo gawoŋ galenaga laligoro. Kaŋa laligoro Aabahamnoŋ kin poŋa poŋa manja qeŋ haamo ama oŋoma eleema gomaŋanoŋ karoti, kambaŋ iikanoŋ kaŋ Aabaham mokoloŋ kotuegoŋ muro.

² Kotuegoŋ muro esuhinaya kuuya mendeema tenoŋa motomotoŋ (1/10) meŋ nandunaga ama muro. Melkizedek qa iikawaa kania ii “Nanamemeŋ solanoŋa kin poŋa.” Qataa so wala “Nanamemeŋ solanoŋa kin poŋa” kolooro ano toroqen kaŋagadeen “Saalembaa kin poŋa” laligoro. Saalembaa kin poŋ qa iikawaa kania ii “Luwawaa kin poŋ.” ³ Melkizedeknoŋ nemuŋmaŋa qaa, sakitiuruta qaa, kolokoloo kambaŋa qaa ano koomuya qaa.* Kaen jigo gawoŋ galen waŋa kolooŋ kambaŋ tetegoya qaa laligoŋ ubaa. Iinoŋ Anutuwwa Meriaa tani kaŋa kolooja.

⁴ Wanjalenana Aabahambaa godageqe silianoŋ Melkizedekwaa kania qendeeno ii mono kokaen iima asariwu: Aabaham aŋo esuhina iwoi akadamuyawo kalugoŋ meŋ karoti, iyoŋoonoŋga boro woi (10) kuuya gosin bakaya motoŋgo meŋ Anutuwwa nanduŋ ano. Kawaajoŋ Melkizedeknoŋ oŋanoŋ uuta somata qaita moŋ kolooja.

⁵ *Anutunoŋ Kana qaanoŋ qaa kokaen jen kotoŋ nononota eja, “Liwaiwaa gbilinoŋa eja kuun oŋoŋgi jigo gawoŋ meme (Liwait) kolooŋi kanageso oŋonoŋ mono esuhinagia boro woi (10) kuuya gosin iikanoŋa bakaya motoŋgo meŋ Anutuwwa nanduŋ ama oŋomakebu.” Yoŋonoŋ oŋo kaŋa Aabahambaa gbiliuruta koloojuto, ii kilen iyaŋgiaa kanagesourugia oŋoo borogianoŋga nandunana ii buŋa qeŋ aŋkebu.

* **6:14:** Jen 22.16-17 * **6:19:** Lew 16.2 * **6:20:** Ond 110.4 * **7:1:** Jen 14.17-20 * **7:3:** Buŋa Qaanoŋ Melkizedekwaa nemuŋmaŋa ano sakitiuruta, kolokoloo ano koomu kambaŋa ii mende jen asarija. * **7:5:** Jan 18.21

⁶ Jenkooto qaa kaen ejato, Melkizedeknonj Liwaiwaa gbiliga monj mende koloaja. Ii kilenj Aabrahamnonj Anutuwaaw soomongo qaa moma angonj koma laligonj esuhinaya gosinj tenonga motoongo (1/10) menj Anutuwaaw nandunj anoti, ii bunja qenj aonj kotuegonj muro. ⁷ Somatananaa newo baagianonj laligojonj, iyonononj mono kotuegonj nononj laligojonj. Qaa ii qakoombombaaonj amamaankejonj.

⁸ Kanageso anana tenonga motoongo (1/10) menj Anutuwaaw nandunj amakejonj, ii balombaa jigo gawonj meme (Liwait) yonononj bunja qenj aonkeju. Yonononj namononj laligonj komunkejuto, Siwenonj eukanonj mombaaonj nangonj jegi kotiinj laligonj ubaati, iinonj mono ii bunja qenj aonkeja. ⁹ Aabrahamnonj esuhinaya gosinj boro woi kuuya iikanonja bakaya motoongo (1/10) menj Anutuwaaw nandunj anoti, iinonj ii gbilial Liwaiwaaonj kaanagadeen waladeen ano. Kaen jeninj saanonj sokonaga. Kambanj kokaamba tenonga motoongo (1/10) menj Anutuwaaw nandunj amakejonj, ii benjana Liwaiwaa gbiliurutanonj bunja qenj aonkeju. ¹⁰ Kaanagadeen mundunja Liwai koloowaatiwaa romongonj iwaa nandunj anoti, iikawaa kania ii kokaen: Liwainonj amboyaa sele busunonj raro Melkizedeknonj mono kambanj iikanonj kanj Aabrahambonj aitonjori. Kianj.

Melkizedek ii Jiisaswaa sareya koloaja.

¹¹ Anutunonj Kana qaanonj Israel kanageso jenj kotonj nonono iikawaa so Liwai tuunnonja eja kuun ononinj jigo gawonj galenana koloonkegi. Gawonj ii megij iikaanja kanonj akadamunana kuuya mokoloowonagati eenj, anana jigo gawonj galen qaita mombaaonj mende amamaawonaga. Gawonj iikawaa honanonj mende sokonotiwaajonj ama Jiisasnonj mono Melkizedek kaanja asugiro. Ejembanonj ii Aarombaa arenjaa so mende kuugi asugiro. ¹² Jigo gawonj galen gawonja kanaanonj utegoji, kambanj iikanonj Kana qaanonj mono kaanijadeen utegoja. ¹³ ‘Jigo gawonj galen qaita monj,’ qaa ii Ponnanajaonj jejonto, iinonj Liwai tuunnonja qaagoto, mono tuun monnonja kolooro. Tuun iikawaa eja monnonj jiwowonj jigowaa alatanonj nama gawonj mende menj laligoro. ¹⁴ Ponnananonj Juuda tuunnonja kolooroti, qaa ii asuganonj eja. Moosesnonj Juuda tuun yonononj jigo gawonj galen kombutiwaa qaa monj mende jero.

Jigo gawonj galen Melkizedek kaanja monj

¹⁵ Kawaaonj jigo gawonj galen monj Melkizedekwaa tani kaanja asugiji, iikanonj mono qaa jejonatiwaa honja ii asuganondeen qendeenon sokonja. ¹⁶ Iinonj namo ejembanonj Kana qaa otaanj tuunja so jenj kotogitiwaajonj ama jigo gawonj galen mende kolooroto, laaligo kombombanja mende aliwaati, iikawaa ku-usujanonj mono nemunj koma muro jigo gawonj galen kolooro. ¹⁷ *Monnonj iwaa kania nangonj jero Bunja Terenonj kokaen eja, “Giinonj Melkizedek kaanja jigo gawonj galen koloon kambanj tetegoya qaa laligonj uba.” ¹⁸ Anutunonj kaen jenj jenkooto mutuya ii qewagoro. Qaa mutuya iikawaa ku-usujanonj qaono ilaan nonombaatiwaajonj amamaankeji, iikawaajonj ii qewagoro. ¹⁹ Kana qaanonj ejemba akadamunana mokoloowombaaonj mende ilaan nonono. Qaago. Kawaaonj qaa arenj mutuya qetegonj kitianonj jejeromonromonj awaa soro nononja. Anana jejeromonromonj iikawaa qaganonj nama saanonj Anutuwaaw kosianonj kema gama koolinkebonja.

²⁰ Anutunonj jigo gawonj galen dongogaa qaaya jenj ii jojopanj qaayanonj jenj kotiitiro. Kaen anoto, jigo gawonj galen tosaanja yonoo qaagia ii jojopanj qaanonj mende jenj kotiigi kilenj kaen angij. ²¹ *Tosianonj jigo gawonj galen eenj koloogito, Anutunonj Jiisas kuun qaaya ii jojopanj qaayanonj jenj kotiinj kokaen ijoro,

“ ‘Giinonj mono jigo gawonj galen koloon kambanj tetegoya qaa laligonj uba.’ Ponnonj jojopanj qaa jenj kotiitiroti, qaa ii mombo mende utegowaa.”

²² Jojopan qaa iikawaajon ama Jiisasnon mono soomongo aren gbiliaa hona koloowaatiwaa galenja koloon nanja. Kaen Anutu ano ejemba batunananon gawon men laligoja. Soomongo aren iikanon walaga uugun awaa soro kolooja.

²³ Jigo gawon galen tosaanja ii wala eenanon mamaga laligogi. Komun gawongia toroqen mewombaajon amamaagiti, iikawaajon ii mamaga laligogi. ²⁴ Yononon mamaga laligogito, Jiisasnon kamban tetegoya qaa laligon ubaati, iikawaajon jigo gorawaa galen gawon ii tetegoya qaa men laligon ubaa. ²⁵ Gawon ii men laligojiwaajon ama Jiisasnon ejemba iwaanon kagi unuano Anutuwaa kosianon kemakejuti, ii saanon kotiin hamo qen onono qaagianon komunkeja. Kamban so yonoojon ama Anutu qama koolinkejiwaajon laligoji, iikawaajon mono saanon hamo qen nonondaboronkeja.

²⁶ Jigo gawon galen waja kaananon mono saanon sokoma nononja. Iinon toroya koposowaa qaaya qaa ano soraaya kolooja. Anutunon Jiisas singisongo ejemba ananaannga tirin koton wano Siwe jakeya kuuya koton euwaa euyanon uma qaita mon koloon laligoja. ²⁷ *Jigo gawon galen tosanon somanja somanja wala iyangiaa singisongogiaajon ama iikawaa gematanon kanageso yonoo singisongogiaajon ama oronon siimolon on laligonkegi. Jiisasnon anaa sele busuya qeleeno siimolon ononon kaanja ama mugi iikaanja kanon kanageso ananaa singisongonana ii indin motoongo iikanondeen koma konjoratiro sokondabororo. Kawaaajon Jiisasnon ii jigo gawon galen tosaanja kaanja kamban so amakebaatiwaajon mende amamaaja.

²⁸ Anutunon Kana qaaya Mooses muro kawaa so ejembanon eja ii kuun onongi jigo gawon galen waja koloonkeju. Balon eja yononon ku-usungia qaa laligojuto, Anutunon oyanboyan koloowombaa qaaya ii kanagen nonoma ii jojopan qaayanon jen kotiiroti, iikawaa so Meria kuuro wajnana kolooja. Wajnana iinon mono akadamuya korebore mokolon kamban tetegoya qaa kotiga laligon uma laligowaa. Kian.

8

Soomongo aren gbiliaa jigo gawon galen waja

¹ *Qaa jejon, iikawaa qaa kota waja ii kokaen: Anana jigo gawon galen wajnanawo koloojon. Wajnana iinon Siwe gomanon uma Uutanana iwaa jinkaron dun rara kooronon boro dindinanon raja. ² Opo sel jigo hona ii Siwenon eja. Ii namo ejanon memeta qaagoto, Pononon anjo ii mero. Jigo gawon galen wajnana iinon opo sel jigowaa uuta leegen qata kowoga totonon iikanon laligon Anutu welenja qemambaa gawon menkeja.

³ Balombaa jigo gawon galen waja kuuya ii nandun kalen Anutuwaajon ama oronon siimolon on laligowutiwaajon kuun onomakejon. Iikawaa so jigo gawon galen wajnana Jiisasnon kaanjadeen anja Anutuwaa nandun ama muro. ⁴ Mooseswaa Kana qaawaa so nandun kalen Anutuwaajon amakebonatiwaajon eja kuun onongi laligoju. Kawaaajon jigo gawon galen wajnana iikanon namonon laligonagati een, iinon mono balombaa jigo gawon galenja koloombaaajon amamaanaga.

⁵ *Balombaa jigo gawon galen yononon balombaa jiwowon jigonon Anutu welenja qewombaa gawon menkeju. Jigo iikanon Siwe jigo gorogaa sareya ano unaya kolooja. Moosesnon jigo opo selnon memambaaajon anoti, kamban iikanon Anutunon Siwe jigoyaa arenja ii isaano. Aisandaboron galen meme qaaya kokaen ijoro, "Moba, baananon laligona aren qendeema gombeti, iwoi kuuya mono iikawaa so tororo otaan mewa." Iikawaa so opo selnon jiwowon jigo gora mero iikanon Siwe jigowaa qerewenja kolooro. ⁶ Anutunon oyanboyan koloowombaa soomongo qaa gbilia nonono iikanon soomongo qaa walaga uugun awaa soro kolooja. Soomongo qaa iikanon aren gbiliaa tandoya kolooja. Soomongo aren gbilia iikanon mono aren walaga uugun qabunayawo

* 7:27: Lew 9.7 * 8:1: Ond 110.1 * 8:5: Eks 25.40

kolooja. Qabuŋa iikawaa so Jiisasnoŋ soomongo areŋ gbiliaa gawoŋa awaa soro ii buŋa qeŋ aon Anutu ano ejemba batunananon nama ilaan nonomakeja. Gawoŋa iikanon mono balombaa jigo gawoŋa meme ii mamaga uugun akadamyawo kolooja.

⁷ Soomongo areŋ mutuyanon koposowaa qaaya qaa koloon sokonagati een, soomongo areŋ kanagenanon koloowaatiwaajon mono een mende mambombonaga.

^{8*} Kaento, ejembanon kilen boligi Anutunon kanagia mokolon jeŋ onoma kokaen jero, “Poŋ niinon kokaen jeŋ kotojen: Mobu! Kamban moŋ kan kuuwaati, iikanon Israel tuun ano Juuda tuun onowo soomongo areŋ gbilia amana.

⁹ Niinon ambosakonurugia borogianon men Iijipt kantrinonga unuambe seleengen kagi yoŋowo soomongo areŋ ambeto, yoŋonon noo soomongo areŋ ii mende qokotaan ten konji. Kawaajon niinon kaanjadeen ii gema unuwe. Poŋ niinon kaen jeŋ kotojen. Soomongo areŋ gbilia amanati, ii Buŋa qaa walagaa so qaago.

¹⁰ Kaana qaagoto, kamban iikanon kan kuuro Poŋ niinon Israel kanageso yoŋowo soomongo areŋ gbilia kokaen ama jemaŋa: Niinon mono neenaa Kana qaana kuuya ii yoŋoo roromongogianon ama uugianon tere kaana oowe ewaa. Kaen ama yoŋoo Anutugia koloowe yoŋonon mono noo kanagesona koloon laligowuya.

¹¹ Kamban iikanon somata ano melaa ii korebore noo kanana moma yagon laligowuya. Kawaajon boi moŋnon Pombaa kania mobutiwaajon batugianon mende kuma onoma laligowaa. Datanon koga kokaen mende ijowaa, ‘Gii mono Poŋ moma yagowa.’

¹² Kokaembaajon nii moma yagon noma laligowuya: Niinon nanamemengia bologa ii songbama mesaamaŋa. Singisonogogia mono duduun ii mende toroqen romongomaŋa.”

¹³ Anutunon soomongo areŋa kanagenaaajon “Gbilia” jeŋ iikaana kanon soomongo areŋ mutuyaaajon “Mono walaga kolooro,” jero kania kaen kolooro. Qaa areŋ moŋnon kamban koriga en walaga kolooji, iikanon mono alimambaa anja. Kian.

9

Balombaa opo sel jigonoŋ Anutu kokaen mepeseegi:

¹ Anutunon soomongo areŋ mutuya ama iikanon kaanagadeen waeya men mepeseewombaa areŋa ii jeŋ kotooro otaagi. Ii otaan namonon opo sel jigo gora megii ero.

^{2*} Anutuwaawoo opo sel jigo gora ii kokaen megii: Jigo uuta mutuya kanon lambewaa duŋ rarata ano bered kowoga ii Anutuwaawoo jaasewananon nene duŋnon Anutuwaawoo buŋa anji raro. Jigo uuta iikawaa qata ii jigo uuta toroya ^{3*} Kawaa gematanon uuta moŋ qata jigo kowoga totoon ii ero. Jigo uuta woi yoroobatugaranon opo sopa nano.

^{4*} Jigo uuta kowoga totoon iikanon jiniŋ oonjombaa alata ano soomongo arembaa bokis ii eri. Alata ii goulonon memeta ano bokis selia ii kuuya goulonon tuuruya kolooro. Paora qata mana ii goul moŋnonon ama bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Kaanagadeen Aarombaanon taa gbaru sota junjuna ano Anutunon soomongo areŋa jamonon ooro ilana ii bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Bokis uutanon iwoi karoon ii kaen egi. ^{5*} Bokis qaganon borosowo gajoba woi goulonon memeta ii nani. Ii Anutunon kosere laligoro asamaranaŋa sareya ii kolooro. Borosowo woi ii engangara kotuma bokis ununa turun nani. Bokis ununa ii Anutuwaawoo koma konjoratiwaa duŋa kolooro. Qaa motomotoon ii kamban kokaamba ana ana tororo amin mobonatiwaa so qaago.

* **8:8:** Jer 31.31-34 * **9:2:** Eks 26.1-30; 25.23-40 * **9:3:** Eks 26.31-33 * **9:4:** Eks 30.1-6; 25.10-16; 16.33; Jan 17.8-10; Eks 25.16; Dut 10.3-5 * **9:5:** Eks 25.18-22

⁶ *Anutuwaa opo sel jigo gorawaa iwoi kuuya ii kaen arenngogi ero jigo gawon galen yononon kambañ so jigo uuta mutuya kanon uma Anutu welenq qen gawongia men laligogi. ⁷ *Kaana laligogito, jigo gawon galen wana iinondeen gbani so indina motoonggo kanon jigo uuta kowoga toton iikanon uma laligoro. Sa men iikanon uma anaaon ano kanageso yononon poumapou qaganon singisongo anjiti, mono iikawaajon ama siimolon oon sa maaro kamaaro.

⁸ Kaen arenngon anji Unq Toroyanon sare ii qendeema iikanon ejemba kokaen kuma nonoma laligoro: Jigo uuta mutuyanor toroqen nanji, kambañ iikanon Anutunon jigo uuta kowoga toton iikawaa kania ii asuganon mende inisaano laligogi. ⁹ Qaa ii kambañ kokaambaa sareya kolooja. Kania ii kokaen: Ejembanon kalena kalena nandun ama siimolon men kagi oonkejuto, uugianon kilen luae mokoloowombaaon amamaankeju. Uugianon singisongo anjitiwaaon ama tilooro siimolon men kan Anutuwaa jigo goranon uma qama koolinkejuto, iikanon mono singisonngogia koma konjoratiwombaaon amamaankeju.

¹⁰ Nene kalen ano apu kalen men kan kema koma kan koma anji oomulu kania kania men onomakejuto, kaen selewaa jenkootoya kayagadeen otaankeju. Iwoi ii wala sokono ama laligogito, Anutuwaa aren gbiliaa kambañanon kan kuuro iikanondeen kanain mende toroqen sokombaa. Kian.

Kraistwaa sayaa kania

¹¹ Kraistnon kan oyanboyon nonomakejiwaa jigo gawon galen wana kolooroti, iinon balombaa opo sel jigo ejanon memeta iikanon mende uro. Kaen qaagoto, Siwenon jigo gora raji, mono iikanon uro. Jigo gora iikanon uuta qaita mon kolooja. Asamararanon mono akadamuyawo. ¹² Iikanon uma jigo uuta mutuya koton meme ano bulmakao meria yonoo sagia mende men keno. Kaen qaagoto, iyanqaa saya maaro iikanon nemun koma muro Siwewaa jigo uuta kowoga toton iikanon uro. Iikanon kambañ motoongowaa so uro tegon sokonota eja. Downana kaen men oyanboyon koloowombaaon kondooro kambañ tetegoya qaa sokoma en ubaa.

¹³ *Wala namonon meme ano bulmakao ejia unun sagia men kan bulmakao embia kowina kanon siimolon oon iikawaa bugaaonqaa kaanagadeen men kan ejemba kokojinjigiawo iikanon qeesaan onomorigi sokoma onono. Kaen hamo qen ononji iikanon selegia songbama men sorain onono laligogi. ¹⁴ Kaen anjiti een, Kraistwaa sayanon mono kambañ kokaamba hamoqeqe tani ii mamaga uugun kokaen ama nonomakeja: Sayanon mono uunana tilooro songbama nanamemenana koomu kotigaa bunq koloowonatiwaa so ii koma konjoratinkeja. Kaen ama nonono laaligo Toya Anutu welenq qewombaa gawona ii mono afaanngon men laligowona. Unq Toroyanon laligon kouma tetegoya qaa laligon ubaati, iinon mono Kraist ilaan muro koposoya qaa laligoroto, ananaajon ama iyanq qeleema aon Anutuwaa siimolon lama kolooro.

¹⁵ Kania kokaembaajon Kraistnon soomonggo aren gbiliaa galen wana kolooja: Anutunon ejemba oyanboyon koloon kambañ tetegoya qaa kaana laligowombaa qaa somongon onoonoti, iyononon iwoi ii bunq qen aowutiwaaajon moja. Kawaajon ama Kraist kuuro Anutu ano ejemba batunananon uumotoon ambombaa gawona men laligoja. Soomonggo aren mutuyaa kambañanon ejembanon kana uugun singisongo anji iikanon somongon onono laligogiti, Kraistnon ii iikanonqaa isama onomambaaon ama komun dowegia mero.

¹⁶ Monnon ilawoilaya kuuya laaligoya tegowaati, kambañ iikanon aliaa bunqaya koloowaatiwaaajon jen kotorota qaa eji, alianon iwoi ii uulanawo mende mewaa. Uulanawo qaagoto, qaa toyanon komuro kanaanon asuganon asugiro iigigo kambañ iikanon ii saanon mewaa. ¹⁷ Jaawo laligoro kambañ iikanon qaaya iikanon honqawo

* 9:6: Jan 18.2-6 * 9:7: Lew 16.2-34 * 9:13: Lew 16.15-16; Jan 19.9, 17-19

mende koloowaato, qaa toyanon komurogo qaayanon mono esunawo koloowaa. ¹⁸ Qaa iikawaa so soomongo aren mutuya ii kaanagadeen oro saya mende maabuyagati een, mono honawo mende koloonaga.

¹⁹ *Aren mutuyaa hona ii kokaen kolooro: Mooseson Kana qaawaa jenkooto qaa kuuya ii kanageso kuuya yonoojon weengongo bulmakao meria ano meme unuro sagianon kamaaro. Kamaaro ii men apuwo mindirin lama juya osoga nezongbala men gumion susuyanon somongon sanon qendungon qeesaaro Kana qaa Tere lama selianon oon lipingiti, ii moriro. Ii moringo kanageso kuuya batugianon liligon sa apunon qendungon qeesaan giliro iikanon onomoriro. ²⁰ Kaen onomorin kokaen injoro, “Anutunon qaaya ten kombutiwaajon jen koton onoma onowo soomongo anji, mono iikawaa sayaga koi.”

²¹ *Kaen injon toroqen opo sel jigo gora ii kaaniadeen sa iikanon qendungon giliro moriro. Hamoqege gawon mewutiwaa akadamu ilawoila kuuya ii kaanagadeen qendungon giliro moriro. ²² *Anutuwaa Kana qaanon jen kotojiwaa so ii me woi kuuya ii mono sanon songbanin soraaya koloonkeja. Kawaajon monon sa mende maanagati een, Anutunon singisongonana mende mesaonaga. Kian.

Kraistwaa sayanon singisongonana koma konjoratinkeja.

²³ Namowaa jigo goraya ii Siwewaa jigo gorawaa sareya ano unajanya. Namonon jigo ano iwaa borotere ano borosowo ii siimolon onoon ama iikaana kanon hamo unugi soraaya koloogi sokonoto, Siwe jigo gorawaa ilawoilawaajon ii mende sokonja. Kawaajon Kraistnon siimolon onoon qaita mon anoti, iikanon mono Siwe jigonon uma iwaa ilawoilaya kuuya hamo unuro soraaya koloogi sokono. Siimolon onoon qaita mon iikanon mono namowaa siimolon onoonna ii uugun akadamyawo kolooro.

²⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnon jiwowon jigo uuta kowoga totoon ejanon memeta iikanon mende uro. Namowaa jigo goraya ii Anutuwaa jigo goraya honaa unajanya kolooro. Kraistnon mono Siwe goman hona iikanon uma kaban kokaamba ilaon nonomakebaatiwaajon jotamemenana koloon Anutuwaa jaasewanon asuginkeja.

²⁵ Namowaa jigo gawon galen wananon gbani so oro sagia men jiwowon jigo uuta kowoga totoon iikanon uma laligoro. Kraistnon iikawaa so mende amakeja. Iinon Siwe gomanon indin mamaga mende uro. Anutuwaa siimolon lama kolooro gbani so qenkebutiwaajon ama eu mende uro.

²⁶ Indin motoongonon mende sokonagati een, iinon mono Anutunon Siwe namo mokolon oronoti, kaban iikanona kanain siimboboloya kanjanawo moro indin seiseiya koloonaga. Kaen qaagoto, namowaa kabananon tegomambaajon ano kaban kokaamba indin motoongogadeen singisongo koma konjoratiwaatiwaajon ama asugiro. Asugin iyan siimolon onoon kaana ama mubutiwaajon ama aoro.

²⁷ Namo ejemba ananaa arenana ii kokaen eja: Anana kaban monon komuwona ano iikawaa gematanon Anutunon qaanana gosin jen tegon nonombaa.

²⁸ *Aren iikawaa so Kraistnon kaaniadeen ejemba seiseiya ananaa singisongonana koma konjoratiwaatiwaajon indin motoongowaa so kan iyan siimolon onoon kaana ama mubutiwaajon ama aoro. Iinon kaban monon eleema kawaa. Singisongowaaajon ama mombo mende kawaato, ejemba asugiwaatiwaajon mambo-makejoni, mono anana oyanboyan nonoma nunuambaatiwaajon ama asugiwaa. Kian.

10

Indin motoongo koomunon ama aoro sokondaborota eja.

* 9:19: Eks 24.6-8 * 9:21: Lew 8.15 * 9:22: Lew 17.11 * 9:28: Ais 53.12

¹ Kana qaa walaga iikanon oyanboyan koloowombaa kania hona ii mende kolooroto, oyanboyan asugiwaatiwaa unajaya iikaya ero. Anutuwaa Kana qaawaa kania kaen ejiwaajon ama ejemba Anutu mepeseewombaaajon jigo goranon kamba so umakejuti, iyononon mono letoma akadamugiawo koloowombaaajon amamaankeju. Yononon kamba tetegoya qaa nandun kalen men kan ama siimolon onoon iikayadeen gbani so toroqen ama laligogito, iikanon mende sokono. ² Iikanon sokonagati een, siimolon onoon ii saanon mesaowuyaga. Jigo goranon Anutu waeya men mepeseegiti, iyononon indin motoonggo hamo unugi soraaya koloodorowuyagati een, iikaen mono singisonogogiaa gamuya ii mende toroqen mobuyagato, ii toroqen mogi. Kawaajon oro kalen ii toroqen nandungiaga amakegi.

³ Gbani so siimolon on laligogiti, iikanon mono toroqen singisonogogiaa gamuya ii jen gbilin onono laligogi. ⁴ Bulmakao ejia ano meme yonoo sagianon mono singisonoggo koma konjoratiwaatiwaaajon amamaankeja. Ii batogogito, osin laligon kougi.

⁵ *Kawaajon Kraistnon namonon kamaan asugiroti, kamba iikanon kokaen jero, “Anutu, giinon nandun kalembaaajon ano siimolon oowutiwaaajon mende koposonon laligonato, namonon laligowaa selia ii mozozonon nona.

⁶ Siimolon on singisonogogiaajon ama nandun kalena kalena ama laligogiti, ii iima kawaajon mende aisoon laligona.

⁷ Kamba iikanon kokaen ijowe, ‘Anutu, moba, niinon koi kajej.

Noo kanana ii papia liipina iikanon oogita eja. Iikawaa so mono goo uusiingaa so ama men laligomana.’ ”

⁸ Wala kokaen jero, “Nandun kalen ama siimolon on singisonogogianon solananiwaatiwaaajon iwoi kania kania ama laligogiti, iikawaajon mono siinganon mende kolooro moma laligona. Ii iima kawaajon mende aisoon laligona.” Iwoi ii Kana qaa walagaa so toroqen amakejuto, ii kilen kaen jero. ⁹ Kawaa gematanon qaa kokaen jero, “Anutu moba, niinon mono koi kan goo uusiingaa so ama men laligomana.” Kaen jen Anutu waeya men mepeseewombaa kania mutuya ii qewagon kana gbilia kuuro.

¹⁰ Anutuwaa uusiinanon nemun koma muro selianon siimolon onoon kaana anji tegorotiwaajon mono tak koton nonono soraaya koloodoronin. Indin motoongowaa so selia qeleenoti, iikanon mono kamba so sokoma en ubaa.

¹¹ *Kambana kambana jigo gawon galen kuuya yononon nama jigo gawongia menkeju. Suulan siimolon iikayadeen ongo on amakejuto, iikanon singisonogogia koma konjoratiwombaaajon amamaankeju. ¹² *Iikanon amamaankejuto, Siwewaa jigo gawon galen wana Jiisanon mono indin motoongowaa so singisonogowaaajon ama selia qeleeno kamba tetegoya qaa sokoma en ubaa. Namonon siimolon onoon kaana nama mugi Siwe jigonon uma Anutuwaa boro dindinanon raja. ¹³ Iikanon rama kamba batuya kokanon Anutunon tuarenjenuruta riitano kamaan unuro Kraist kaniaa doya* koloogi otokorian maabombaaajon mamboma laligoja. ¹⁴ Indin motoongowaa so koomonon ama aoro siimolon onoon kaana ama mugi iikanon sokondabororo saanon ejemba tak koton nonono soraaya koloowombaa so koloonon. Kaen saanon men letoma nonono akadamunana kuuya mokolon kamba tetegoya qaa iikaana laligon ubona.

¹⁵ Un Toroyanon kaanagadeen qaa ii nanon jero mojon. Wala qaa kokaen jerota eja:

¹⁶ *“Pon niinon kokaen jejen: Kamba tosianon tegoro iikanon mono soomonggo aren gbilia yonowo amanati, ii kokaen: Niinon Kana qaana kuuya ii uu kononganon ama momogianon tere kaana oomana.”

* **10:5:** Ond 40.6-8 * **10:11:** Eks 29.38 * **10:12:** Ond 110.1 * **10:13:** Kereuruta men kamaan onoma haamo ama gamu qen onombombaaajon kanagianon riwagawon qagianon do kaana rilanjil laligogi. Juuda yonoo kanagia kian. * **10:16:** Jer 31.33

17 *Kaen jen kokaen toroqero, “Niinon yonoo singisonogogia ano nanamemengia jeulalana angiti, iikawaajon duduun ii mende toroqen romonjon laligomanja.” 18 Qaa iikawaa so honja kolooro Anutunon singisongonana mesaoro qaanananon tegorotiwaajon singisongonanaajon siimolon oowombaa so mende kolooja. Kian.

Anutuwo kaparanj koma laligowombaaajon nonoono.

19 Kawaajon uumeleen alaurunana, Jiisaswaa sayanon songbama nonono mono saanon Anutuwaa jigo uuta kowoga toton iikanon ubonja. Kaen moma laarinj kotiin uuwoi mende amakejon. 20 Jiisasnon kana kekenaa kana gbilia meleuro anjo laaligo kotigaa kania koloon nononja. Kana ii iyanjaa selia qeleema iikaanja kanon meleurota eja. Kana ii riinj Anutuwaa jigoyaa opo sopaya koton jigo uuta kowoga toton iikanon ubonja. Jiisaswaa selianon nemun koma nonono opo sopaya ii saanon kotowonja. 21 Jiisasnon jigo gawon galen uuta koloon nonomakeja. Iinon Anutuwaanon kanageso kuuya galen koma nonoma laligoja.

22 *Kaanja laligojiwaajon anana mono gbingbaon mesaon uuwoi kuuya yakarin pondangadeen momalaari qaganon nama Anutuwaa kosianon kema qama koolinj laligowonja. Sayanon qeesaaro nonomorinj uutilitilonana songbano soraaya koloon laligowonja. Uunananon mende toroqen jen nonono mono awasankaka laligowonja. Apu taanja arininj menj taalin nonono iikaanja mono Anutuwo qokotaanj laligowonja. 23 Anutunon oyanboyan koloowombaa qaa somonjon nononoti, iinon mono qaaya pondan otaan ananawo nanja. Kaen nanjiwaajon ama iikaanja koloowombaaajon mamboma jejeromonromon ama jokolonkebonja. Iikanon mono konjbara mesaon zen nama kotiin laligowonja. 24 Uujopa ano nanamemen awaa ambombaaajon mono uukuuku menj nanjon aon laligowonja. Kanja laligowombaaajon mono pondan galen menj aon laligowonja. 25 Tosianon iyanjaa uumeleen kanagesowaa ajoajoroogia mesaonkejuti, anana mono sili iikawaa so mende ama laligowonja. Kaen qaagoto, Pon kawaatiwaa aiweseya iima kambananon dodowiji iikaanj mojonj, iikawaa so mono kaparanj koma kotiin uukuuku menj aon laligowonja.

26 Buna qaa honja momago ananaa aijnon singisongo lan ambonati een, singisongonana iikawaajon mono nandun jiwowonjon ambombaaajon amamaawonja. Siimolon onjonjon menj ii mende ilaanj nonombaa. 27 *Ii mende ilaanj nonombaato, Anutunon qaanana ii jen tegon ironja meleeno qanananon ubaatiwaajon mamboma jenenana ororo keenana moma laligowonja. Anutunon tuarenjenuruta gere gagirinin onjoowaati, iikawaa usunja kayadeen koloowaatiwaajon mono mamboma laligowonja.

28 *Monjon Mooseswaa Kana qaa gema qeji, ii mono qaa jakeyanon ongi woi karoonon qaaya nanjon jegi qaayawo koloowaati een, ii mono mende kiankomun mugi koomuwaa buna koloowaa.

29 *Kaen koloowaato, ejemba monj kokaanja iwaa qaayaajon mono nomaen romonjoju? Monjon Anutuwaa Meriaa qaaya kanaanon rikotaanj gilinkeja. Soomongo aren gbiliaa sayanon tak koton muro soraaya kolooroto, sa ii iwoi omaya kaanja menj kamaan amakeja ano kalenmorian Toya Unja Toroya ii mepaegon munkeja. Monjon kaanja kolooro Anutunon qaaya gosinj ironja dawiwaa so muro sokonaga? Kana qaa qotogon koomuwaa buna koloowombaa so koloojonto, Anutunon ejemba kaanja ironja ii mono gere gagiriawo kuun muro qaganon uro siimbobolo honombononja mende moma laligowaa. Naa siimbobolonon sokoma munaga? Iwaa kaniaajon mono nomaen romonjoju?

30 *Qaa monj kokaen eja, “Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii noo gawonja. Niinon mono ejemba qaagiaa ironja meleemanja.” Toroqen qaa monj kokaen jerota eja,

* 10:17: Jer 31.34 * 10:22: Lew 8.30; Eze 36.25 * 10:27: Ais 26.11 * 10:28: Dut 17.6; 19.15 * 10:29: Eks 24.8 * 10:30: Dut 32.35, 36

“Poŋnoŋ kanagesouruta oŋoo qaagia gosin jeŋ tegowaa.” Moŋ moronoŋ kaen jeroti, nononoŋ ii moma mujon. ³¹ Anutu laaligo Toyaa jaanoŋ nama kamaan nunuro boria-noŋ nunuwaati, iikanon mono kanjanawo totoŋ koloowaa. Kian.

³² Looriwubotiwaajon kokaen jejen: Anutu waa asasaganon karo buŋa qeŋ aon asarigiti, mono kambaŋ mutuya ii romonŋon laligowu. Kambaŋ iikanon momalaari-waa manja qeŋ siimbobolo mamaga mokolon ii kileŋ aon oron nuuguna guuguwe ama nama kotiigi. Ii mende duduuwu. ³³ Kambaŋ tosaanon gamu qeŋ oŋonŋi koŋajilin mogi qenjaaronon injiigiiŋ laligogi. Kambaŋ tosaanon alaurugia tani kaanagadeen ama oŋonŋi yoŋoo kooronŋianon nanŋi. ³⁴ Tosaŋa kapuare mirinon oŋonŋi ragiti, mono ii injiima siimbobologia motoon moma laligogi. Esuhinagia kisiyaen qeŋ kopepereen megiti, ii mono korisoro qaganon moma anŋon koma laligogi. Siwewaa tiwomaleku qaita moŋ mende aliwaati, ii en oŋonjiwaajon moma iikawaajon ulunŋolen moma laligogi.

³⁵ Kawaajon awasankakagia mono kambaŋ kokaamba mende giliiŋ mesaowu. Ii mende mesaogi Anutunon mono iikawaa tawaya somata oŋombaa. ³⁶ Anutunon iwoi oŋombaatiwaa qaa somonŋorota eji, oŋonon ii buŋa qeŋ aowutiwaajon nanju. Kawaajon Anutu waa uusiŋa otaan lombo moma mokosinŋon kaparaŋ koma laligowuti een, Siwewaa buŋaya iikanon mono oŋoo buŋa koloowaa. ³⁷ *Kokaembaajon mono nama kotiŋ laligowu: Kambaŋ torodaamon iikayadeen mono toroqen mambonin

“Mombo kawaati, iinon mono kan kuuwaa. Kambaŋa mende qeŋ koriro ubaato, kambaŋa so tororo kawaa.

³⁸ Tororo kawaato, noo alananon nanamemen dindiŋa otaanŋeji, iwaa momalaarianon mono nemuŋ koma muro kotiŋ laligon ubaa. Mombo eleema momalaaria mesaowaati een, ii mende sokono uunanon iwaajon mende aisowaa.”

³⁹ Qaa kaen ejato, nononoŋ ejemba uugia mombo eleema momalaarigia mesaon gere siawaa buŋa koloowuti, iyoŋoo tuunŋianon mende nanjon. Kaen qaagoto, momalaarinana ii mono galeŋ koniŋ Anutunon hamo qeŋ nonono laligon Siwe gomanon ubonŋatiwaa so koloojon. Kian.

11

Ejemba momalaarigiaajon ama iwoi kokaen kolooro:

¹ Momalaariwaa kania ii kokaen: Iwoiwaajon jejeromonromon anjonŋi, ii koloowaati-waajon mono kotiŋ uuwoiya qaa moma laarijon. Iwoi mende ii-iita iikawaa so ama men hona iibombaajon mamboma awasankaka nanjon. ² Monowaa monoyanonga kanain ejemba momalaarigianon nemuŋ koma oŋono uugia meleenŋi Anutunon inji-ro sokono jeŋ qeangon oŋono laligogi. ³ *Momalaarinananon nemuŋ koma nonono iwoi kuuyaa kania ii kokaen moma asarinŋejon: Anutunon qaaya jeŋ koton iikanon Siwe namowaa ilawoilaya kuuya mokolooro. Kawaajon kambaŋ kokaamba iwoi iimakejonŋi, ii iwoi ii-iita iikanon mende letoma kolooro.

Aabel, Eenok, Nooa yoŋoo momalaarigia

⁴ *Kein (Kain) Aabel yoronon Anutuwaajon siimolon oori Aabelon uuta meleeno momalaarianon nemuŋ koma muro tororo teŋ kono kaasoyanon dindiŋa uro. Kaen uro Anutunon siimolon iiro sokono jeŋ qeangoro. Jeŋ qeangon Aabelon solana kolooroti, Anutunon qaaya ii nanŋon jero momalaarianon nemuŋ koma muro moro. Kaan moma laligon komuroto, ii kileŋ kambaŋ kokaamba nanamemen moniŋ qaa iikanon mono toroqen uunana kuun nanŋon nonomakeja.

* **10:37:** Hab 2.3-4 * **11:3:** Jen 1.1; Ond 33.6, 9; Jon 1.3 * **11:4:** Jen 4.3-10

⁵ *Eja qata Eenok iinonj wala eenanonj uuta meleeno Anutunonj qaaya nanjonj jen qeangoro moma iwaa jaayanonj sokoma laligoro. Kaenj laligonj kouro momalaarianonj Eenok nemunj koma muro Anutunonj jaawo wano Siwenonj uro. “Anutunonj wano eu uro toroqenj mokoloowombaajonj amamaagi.” Buja Tere iikawaa so Eenok momalaarianonj anjonj koma muro mende komuro. ⁶ Uuta Anutuwaanonj meleenji, iinonj qaa kokaenj moma laariwaa: Anutunonj laligoja ano Anutunonj ejemba iwaa jaayanonj sokombombaajonj monganjuti, ii tawa qenj onjombaa. Qaa woi ii moma laarinj saanonj Anutuwaawo kosianonj kawaato, mende moma laarinj munj eenj iwaa jaayanonj sokombombaajonj amamaawonja.

⁷ *Anutunonj Nooawaajonj iwoi koloowaatiwaa galenj meme qaaya isaano. Aisano Nooanonj moma asarinj sombuya qaita monj moma honja mende iiro momalaarianonj nemunj koma muro tenj koma wanjo mero. Anutunonj iyanja ano sumanjuruta anjonj koma onjom-baatiwaajonj moma wanjo ii mero. Nooa momalaarianonj nemunj koma muro wanjo meroti, nanamemenj iikanonj mono namo ejemba kanagia doogoya injisaano Anutunonj qaagia jen tegoro tiwilaagi. Uugia mende meleema tiwilaagito, Nooawaa momalaarianonj nemunj koma muro Anutuwaawo jaanonj solanja koloowombaa kalenja ii buja qenj aoro. Ejemba Anutu moma laarinj muninj qaanana jen tegoro solananinkejonj, Nooanonj mono iikawaa so solanja kolooro. Kianj.

Abrahim Saara yoro momalaarigara

⁸ *Anutunonj Abraham balonj monj iwaa buja koloowaatiwaajonj jen iikanonj kemaatiwaajonj oono. Oono momalaarianonj nemunj koma muro qaa ii tenj kono. Dakanonj kema keunaga ii mende moroto, ii kilenj iyanjaanonj balonj mesaonj keno.

⁹ *Kema kema Anutunonj balonj iwaa buja koloowaatiwaajonj jen somonjgoroti, mono iikanonj keuro. Keuma waba koloonj ejemba nanamemengia mende moroto, momalaarianonj nemunj koma murotiwaajonj mono kilenj opo kuunj menj maama kanonj enj laligogi. Esameria Aisak Jeikob yorononj kaanagadeen Anutunonj balonj onjombaaatiwaajonj soomonjo qaaya iikayadeen buja qenj aonj balonj iikanonj toroqenj opo kuungia menj maama enj laligogi. ¹⁰ Siwe siti tandoyanonj mende gisaawaati, Abrahamnonj ii iimambaajonj mamboma laligoro. Anutunonj siti iikawaa arenja ama unjaya menj miri tandogia osonj mero powowonj kotakota enj ubaati, mono iikanonj keumambaajonj ama mamboma opo kuunjonj laligoro.

¹¹ *Kaanja laligonj eja wanja kolooroto, momalaarianonj nemunj koma muro kotiinj manj kolooro. Aabrahambaa embia Saara iinonj kopinj laligoroto, ii kilenj koro ama mera mero. Anutunonj Aabrahambaa kanagesoya somata koloowaatiwaa qaa somonjonj muroti, iwaajonj ama qaayanonj honjowo koloowaatiwaajonj moma laarinj laligoro. Momalaaria iikanonj nemunj koma muro meria kolooro iiro. ¹² *Eja motoonjo iwaa momalaarianonj nemunj koma muro koomuwaa so kolooroto, ii kilenj iwaanongga kanageso somata qatawo koloogi. Sengelao sombinonj asarigi janjogia weengowombaajonj amamaajonj, me sakasinj kowe goraayanonj ejuti, gbiliurutanonj mono iikawaa so seinj koloogi.

Ejemba kokaamba Siwe gomambaajonj awelegonj laligogi:

¹³ *Ejemba sundugia ii jejonj, ii kuuya uugia meleema Anutu moma laarinj munj laligonj komugi. Anutunonj balonj onjombaaatiwaa qaa somonjonj onono laligogito, balonj iikanonj mende keugi. Kaenj qaagoto, balongia ii koriganonj nama uunj iima waeya menj aisoogi. Iima eenj aisoonj kokaenj jen asarinj jegi, “Namononj wabaga koloonj qanda laligojonj.” ¹⁴ Ejemba iyanjiaa miri gomanganonj keubombaajonj janjarinj

* **11:5:** Jen 5.21-24 * **11:7:** Jen 6.13-22 * **11:8:** Jen 12.1-5 * **11:9:** Jen 35.27 * **11:11:** Jen 18.11-14; 21.2
* **11:12:** Jen 15.5; 22.17; 32.12 * **11:13:** Jen 23.4; 1 Hist 29.15; Ond 39.12

riinkejuti, iyononon qaa kaen jenkeju. ¹⁵ Balon mesaogiti, iikawaajon romonjon qaaya jewuyagati een, yononon mono saanon eleema iikanon kenji uugianon tegonaga.

¹⁶ Mono saanon eleembuyagato, yononon iikawaajon mende romonjon laligogi. Iikawaajon qaagoto, kantri qaita mon Siwenon eji, mono iikanon keubombaajon awelegon laligogi. Anutunon yonoojon siti merotiwaajon Anutu qata “Ananaa Anutu!” jegi ii moma aisoon yonoojon ama gamu mon mende momakeja.

Aabraham, Aisak, Jeikob, Joosef yonoo momalaarigia

¹⁷ *Anutunon Abraham angotetenon ama muro momalaarianon nemun koma mun Aisak Anutu kalenga muro. Anutunon Aisakwaajon balon mumambaajon ijoro Abrahamnon soomongo qaa ii buja qen aoroto, kilen meria motoongo ii moma tegon iikanon siimolon oomambaajon ano. ¹⁸ *Anutunon Aabrahambaajon qaa kokaen ijoro, “Aisaknon mono gbiliuruga nemun koma onono koloon goo qaga bosima laligowuya.” Qaa ii moroto, kilen meria alatanon ano. ¹⁹ Ama kokaen gosin romongoro, “Komuwaato, Anutunon saanon kotiin menj gbiliro koomunonga waabaa.” Sareqaa kaen jeroti, iikawaa so merianon mombo toroqen koomunonga kaanja waaro wano.

²⁰ *Momalaarianon Aisak nemun koma muro merawoita Jeikob ano Iisoo (Eesau) ii kotuegon orono. Anutuwaan kotumotueya iikanon mono kamban kanagenanon kaanagadeen sokoma orono qagaranon umakebaatiwaajon qama kooliro.

²¹ *Jeikobnon komumambaajon anoti, kamban iikanon momalaarianon nemun koma muro meria Joosefwaa merawoita woi ii kotuegon oroma taa gbaruyaa kitianon laarin Anutu waeya menj mepeseero.

²² *Joosefwaa koomuyanon dodowiroti, kamban iikanon momalaarianon nemun koma muro Israel kanageso Iijipt mesaon kagiti, iikawaa sunduya ii jen gbilin injoro. Kaen injon kanagen qamoya dakanon ron kombutiwaa qaaya ii jen koton onono. Kian.

Mooseswaa momalaaria

²³ *Momalaariganon Mooseswaa nemunmanja nemun koma orono Moosesnon kolooroti, ii kamban iikanon kanain koin karoombaa so mesangori. Mera ii iimasiinsiinawo tania mon kolooroti, ii iima kin pombaa jenkootoya uguwobotiwaajon toroko mende moma meragara mesangon galen koni.

²⁴ *Moosesnon somariiro qata faarao kimbaa borataa meria qagi momalaarianon nemun koma muro qa ii bosimambaajon togon faarao kimbaa miria mesaon kemaliro. ²⁵ Saanon toroqen Iijipt yonowo singisongowaa korisoroya mokolon ii kamban toroga lan aisonagato, laaligoya kaanja ii gema qero. Ii gema qen Anutuwaan uumeleen kanageso yonowo toroqero kakasililin ama onongi ii motoon moma aon orowombaajon moro uuta kolooro. ²⁶ Anutunon tawa mubaatiwaagen uun nama kotiiro. Kawaajon Iijipt yononon maa suangiawo koloon siiseweweya qaa laligogiti, iikawaajon moro iwoi kamaanqeqeta kolooro. Iikanon iwoi kamaanqeqeta kolooro gema qen Hamoqeqe Toyawo toroqero iwaajon ama mepaqepae ama mun laligogito, ii moro kilen honawo ano uuta kolooro.

²⁷ Momalaarianon Mooses nemun koma muro Iijipt kin pongiaa irinjan soombabotiwaajon toroko mende moma kantria mesaon karo. Anutu ii-iita qaago ii ii-iitaa tani romonjon mun laligoroti, iikawaajon mono kaparan koma nama kotiiro.

²⁸ *Momalaarianon nemun koma muro kiankomu kendon* ama iikawaa arenja jen koton onono aisoon ragi. Koomuwaan gajobanon Iijipt uutanon mutu meraurugia unugi

* **11:17:** Jen 22.1-14 * **11:18:** Jen 21.12 * **11:20:** Jen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Jen 47.31-48.20

* **11:22:** Jen 50.24-25; Eks 13.19 * **11:23:** Eks 2.2; 1.22 * **11:24:** Eks 2.10-12 * **11:28:** Eks 12.21-30

* **11:28:** Anutuwaan gajobanon Israel ejemba injima koboon unjuuguroti, iikawaa kendonja ii ananaa qaanon kiankomu kendon jenin Koon qaanon Pasowa jeju.

Israel yonoo meraurugianon komuwubotiwaaajon mono jen koton onono nagugianon sa morigi.

²⁹ *Momalaarigianon Israel ejemba nemun koma onono Kowe Osoga ii balon kerasianon kekenaa so koton kagi. Iijipt manjaqeqe eja yononon ii kotowombaaajon batogogito, mono apunon nemoton tiwilaagi.

Reihab ano momalaariwaa ejemba geria tosia

³⁰ *Momalaarigianon Israel kanageso nemun koma onono Jeriko taonon kan kiropo sopaya ween 7:baa so liligon motoon kema kagi kiropo sopaya sopaya kotakota iikanon mono ororonon kamaagi. ³¹ *Momalaarianon kana somata emba Reihab nemun koma muro kokaen ano Anutunon iima kobooro: Israel jotamemeya yoronon balon iima mobowaaajon olon kari ala men koma horon orono. Anutunon ii iima kanagen yangisen ejemba unuro tiwilaagi Reihab iima kobooro yonowo motoon mende komuro. Kian.

³² *Naa qaaga mombo toroqen jebenaga? Deiwid, Samuel ano gejatootoo ejemba tosaana yonoo sundugia toroqen jebenagati een, noo kambananon mono mende sokonaga. ³³ *Momalaarigianon tosaana nemun koma onono galenkonkon totona totona melunon men ejemba mindinon onongi nanamemen dindina otaan laligogi. Anutunon iwoi nonombaatiwaa qaa somongorota eji, mamaganon qaa iikawaa so qama koolin moma laarigi hona kolooro meggi. Tosianon laion oro batugianon qama koolin moma laarigi Anutunon laion qaa oogia somongoro.

³⁴ *Tosianon gere bolan uutanon qama koolin moma laarigi Anutunon gere esuna qowogoro mende onoro. Tosaana manjawaa soo somatanon unuwombaaajon angi Anutunon yonoonon soo jeta men mooniro kok kongi. Mamaganon looloria koloon qama koolin moma laarigi Anutunon esun onono kotiigi. Tosianon manja qen qama koolin moma laarigi Anutunon esun onono kawali kotakota koloogi. Waba yonoo manjaqeqe tuunganon kagi tosaanon qama koolin moma laarin kanon mono onotaagi unjurma kenji.

³⁵ *Emba tosanon kitigianon komuro qama koolin moma laarigi Anutunon men gbilin muro koomunonga waaro mombo toroqen aitonogogi. Ejemba tosanon koomu gematanon oyanboyan uuta mokoloowombaaajon moma kaparan koma nanji. Kaana nanji qanjonon unun kakasililin kania kania ama onoma kokaen injjogi, “Anutu qakoona uulanawo isama gombona.” Kaen injjogito, yononon ii togogi toroqen jaabamagege men onoma laligogi. ³⁶ *Tosianon Anutu moma laarigi mepaqepae ama ooli waayawonon unugi siimbobolo kania kania mokoloon laligogi. Toroqen tosaana gbadoon kapuare miria miria kanon onongi laligogi.

³⁷ *Tosaana jamonon unugi komugi. Tosaana segenon moton onongi woi koloogi. Tosaana manjawaa soo somatanon unugi komugi. Tosianon lama selia ano meme selia kanon opo kaana mouma lan kema liligogi. Kaana wanaya toon koloogi sisiwerowero ano kakasililin tondu men onongi laligogi. ³⁸ Siwewaa akadamiawo koloon balombaa nanamemen bologaaajon mogi mende sokoma onono iikanon mende toroqegi. Mende toroqen lan liligon balon qararankonkonon kema kan baana baana uma kamaan kobaa me namo riiriitaa uutanon en laligogi. Kian.

³⁹ Ejemba sundugia jejeni, ii kuuya momalaarigianon nemun koma onono uugia meleengi Anutunon injiuro sokono jen qeangon onono laligogi. Kaana laligogito, ii kilen Anutunon oyanboyan qaita mon nonombaatiwaa qaa somongorota eji, iikanon

* **11:29:** Eks 14.21-31 * **11:30:** Joos 6.12-21 * **11:31:** Joos 2.1-21; 6.22-25 * **11:32:** Pon 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sml 16.1-1 Kin 2.11; 1 Sml 1.1-25.1 * **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1 Kin 17.17-24; 2 Kin 4.25-37 * **11:36:** 1 Kin 22.26-27; 2 Hist 18.25-26; Jer 20.2; 37.15; 38.6 * **11:37:** 2 Hist 24.21

kokaen koloowaa: Anutunon ejemba iikaana kanon men gbilin onomakeji, iyonoo nanamemengianon dingoro luae qen onono moma laligowuya. Kian.

Qambanmaban ano galen meme qaa tosia

¹² *Kawaajon “Sawingia tegoro borogia bimoon sororongon nanji, ii mono men waama mindingowu. Tawogia juma simingia sunji, ii mono men kotiiwu.” Buja qaa mon kaen eja. ¹³ *Korinkorinawonon ligisoon kamaan qero kanianon suma bolidaborowabo. Qaa iikawaa so alagia qotogon mende ama mubuto, mono qeangowaatiwaajon kaparan koma laligowu. Buja qaa mon kokaen eja,

“Kana riin kekenaa kanagia mono men qeleleegi dindina koloowu.”

Qaa iikawaa so mono uqeangon qen aon laligowu.

¹⁴ Ejemba kuuya yonowo luaenon uumotoon laligowutiwaajon mono kotiin kaparan koma laligowu. Monnon laaligo soraaya mende mokoloowaati, mono een Pon mende iibaa. Kawaajon Anutunon men sorain onombaatiwaajon mono kaparan koma nambu.

¹⁵ *Monnon Anutuwaan kalenmorianan uugun mende buja qen aowabotiwaajon mono galen men aon laligowu. Nene gawonon oro kaambogawo ii tiitawo qonjomakejon. Iikawaa so uukaambowaa kania kuuya ii mono qewagowu. Mende qewagogi iikanon somariin kouma enkalolon men onono mamaga onoo uugianon tilowabo.

¹⁶ *Kaanagadeen monnon serowilin ambabo me Iisoo (Eesau) kaana anjonjorayawo laligowabotiwaajon mono galen men aon laligowu. Iisoonon mutu mera koloorotiwaan borosamo toya kolooroto, qaa ii nene indin motoonngo newaatiwaajon ama qewagoro. Qewagoro koga Jeikobnon borosamowaa qaaya ii nene iikanon sewana men buja qen aoro. ¹⁷ *Kanagen soomongo qaagaraa so kolooro Manaa kotumotueyanon mono Jeikob qaganon uro, onon ii moju. Kaen uro Iisoonon kotumotue ii buja qen aomambaa-jon moma welema saaro jaunanon kamaaro. Kaen kaparan koma welenoto, kilen qaa kogawo somongoriti, ii utegomambaa kania mon mende mokolooro. Kawaajon mutu meriaa kotumotueya ii buja qen aomambaaajon moroto, iikanon osin amamaaro.

¹⁸ *Wala eenanon Israel kanageso yononon Sainai (Sinai) kosianon kan nanji baana iikanon gere bolanon jero. Jen kaaso kondundunon kamaan pangaman mero raidimbon qero Anutunon iikanon yonowo soomongo aren ano. Sainai (Sinai) baana iikanon boronon oosiriwonatiwaa so koloojato, ononon baana kaana iikawaa kosianon mende kan kouma laligoju. ¹⁹ Anutunon soomongo aren ii Sainai baananon kokaen ano: Gajobaurutanon romon qaita mon uugi angotomana ajoma karo qaa kotakota jerotiwaa otona mogi. Ii moma qaa kaana mombo mende jero mobutiwaajon welenji. Ononon baana kaana kawaa kosianon mende kan kouma laligoju. ²⁰ *Anutunon qaa kotiga jen kokaen jen koton onono, “Monnon ejemba me bao oro monnon baana ii oosiriwaati een, ii mono jamonon qegi komuwa.” Kaen jen koton onono qaa ii otaawombaajon moma bimoon amamaagi. Kawaajon qaa mombo mende jewaatiwaajon welenji. ²¹ *Iwoi kanjanawo totoon ii uun iigi Moosesnon kokaen jero, “Nii mono toroko moma jenena ororo nanjen.”

²² Ononon kaen qaagoto, mono uugia meleema Zaion baana dodowin kouma laligoju. Anutu laaligo Toyaa sitia qata Jerusalem Siwenon eji, iikanon gajobauruta ten tausenja ten tausenja yononon tuuna tuuna men rii oron korisoro amakejuti, ononon mono siti ii dodowin laligoju.

²³ Wala kolokoloo dongoga koloon uumeleen kanageso koloogi qagia Laaligowaa buknon oogita Siwenon eji, ononon mono iyonoo tuungia somata ii toroqen laligoju. Anutunon ejemba kuuya ananaa qaanana gosin jen tegonkeji, ononon mono bejnana

* **12:12:** Ais 35.3 * **12:13:** Gba 4.26 * **12:15:** Dut 29.18 * **12:16:** Jen 25.29-34 * **12:17:** Jen 27.30-40

* **12:18:** Eks 19.16-22; 20.18-21; Dut 4.11-12; 5.22-27 * **12:20:** Eks 19.12-13 * **12:21:** Dut 9.19

iwo toroqen laligoju. Anutunon ejemba men solanani onono letoma akadamugiawo koloon komugiti, ononon mono iyonoo kokoosogiawo toroqen laligoju. ²⁴ *Ononon soomongo aren gbiliaa galen Jisas iwaanon kan iwo qokotaan nanju. Iinon sayanon qeesaaro onomoringkeji, mono laaligo iikaananon kouma laligoju. Aabelnon saya maaroto, Jisaswaa sayanon Aabelwaa saya uugun qaa akadamuyawowaa mungen koloaja.

²⁵ *Wala eja monnon namonon laligon Anutuwaa uusiina ejemba inisaama onono mamaganon ii mobombaajon togogi Anutunon irona meleeno qagianon uro. Yononon iikanon kok kombombaajon amamaagiti een, anana mono nomaen kok kombonaga? Kamban kokaamba alanana monnon Anutuwaa uusiina Siwenonga ninisaama jenkeji, anana ii silemale ama mesajoni een, mono lombononga kok mende totoon kombonaga. Qootogonanaa irona mono onanon qanananon ubaatiwaajon mojon. Kawaajon monnon sane qero mojuti, ononon qaa ii moma ten kombombaajon gejajuju me mondomondo mende ambu. Gejajuju laligowubotiwaajon mono galen men aon laligowu.

²⁶ *Wala eenanon qaaya injoro namo utugon memenjaliroto, gejatootoo qaaya mon jen somongorota kamban kokaamba kokaen eja, “Kamban monnon namo mombo utugon memenjaliana. Namogadeen qaagoto, iwoi ambe sombinon kaanagadeen utugowaa.” ²⁷ Qaa kaen ejato, “Kamban monnon mombo” jeji, qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon ilawoila mokolorota eji, iikanongadeen mono utugon utegowaato, Siwewaa ilawoila mende utugowaati, iikanon mono nama kotiin en ubaa.

²⁸ Anana bentoton mende utugowaati, ii bun qen aon nanjon. Kawaajon mono “Anutu dangisen!” jen iikaana kanon waeya men mepeseen uuqeeanggo men munkebona. Ii jeta uuguwombotiwaa keenana moma goda qen laligowonaga.

²⁹ *Ananaa Anutunananon mono gere bolan kaana koloaja. Kawaajon gereyanon nonoro siimbobolo mobombotiwaaajon mono toroko qaganon goda qen munkebona. Kian.

13

Qambanmamban qaa tetegoya

¹ Uumeleen alaurunana onoangia mono jopagon aon laligowu. ² *Waba ejemba batugianon kawuti, ii mono kalan koma onongi ainjolon mokolonkebu. Kaen ambombaajon mono mende duduunkebu. Tosianon kaana angiti, iikanon Siwe gajoba tosaana mende moma asarin motoon koma horon onongi mirigianon laligogi. ³ Tosianon kapuare mirinon laligojuti, ii romongon onomakebu. Onoangio yonowo gbadoon onongi laligowuyagati, tani ii moma mono ii romongon onomakebu. Tosaana men bolin onongi iikawaa siimboboloya mojuti, ii mono onoangio kaen laligowuyagati, iikaana moma romongon onomakebu.

⁴ Ejemba olonkalu ano serowilin anjuti, Anutunon ii jen tegon onombaa. Kawaajon kuuya ononon mono loemba laaligo ii goda qegi soraaya kolooro loemba batugaranon kiiqetete qaa jewona mon mende ewa.

⁵ *Anutunon ano qaa mon kokaen jerota eja, “Niinon mono kamban monnon mende gomesaon gema gumaana.” Qaa kawaajon ama nanamemengianon menngo mewombaa-jon otoko mende koposongonkebuto, iwoi en ononji, iikawaajon mono mogi sokoma onono korisorowo laligowu. ⁶ *Kaen moma saanon qaqabunabunanawo satiin nama kokaen jen laligowonaga,

* **12:24:** Jen 4.10 * **12:25:** Eks 20.22 * **12:26:** Hag 2.6 * **12:29:** Dut 4.24 * **13:2:** Jen 18.1-8; 19.1-3
* **13:5:** Dut 31.6, 8; Joos 1.5 * **13:6:** Ond 118.6

“Ponjon ilailaana kolooro namo ejembanon tiwilaan nombutiwaa so mende kolooju. Kawaajon keena mon mende moma laligojen.”

⁷ Galenjurugianon Anutuwa qaa injigiti, ii mono romonjon onoma laligowu. Nanamengia nomaen ama megilaligogianon tegoroti, mono ii romonjon momalaarigiaa siligia otaan laligowu. ⁸ Jiisas Kraist utekuteya qaago. Wala laligoroti, iikayadeen kete laligoja ano kaban tetegoya qaa laligon ubaa. ⁹ Kalenmorian toroqen bunja qen aonin uunana men kotiiro qeangonkebaato, nene newombaa silia ii me iikanon mono uunana men kotiiwaatiwaajon amamaankeja. Tosianon nenewaa qizimizin kania kania otaagi nanamemen iikanon mono mende totoon ilaan onono porogoro. Kawaajon tosanon qizimizin morota morota ejemba kuma onomakejuti, ononon mono qaa ii mesaowu. (Siliwaa qaayanon mono jinjaun mende ama onomba.)

¹⁰ Siimolon ononon alata qaita mon ii ananaanon eja. Balonon opo sel jigo gorawaa gawon menkejuti, iyononon siimolon qaita mon iikawaa bakaya men newombaaajon amamaankeju. Anutunon iyononon qaa kaen mende jen tegorota eja. ¹¹ *Namonon jigo gawon galen wanjon nama ejemba singisonogia koma konjoratiwaatiwaajon ama oro qen saya men jigo gorawaa uuta kowoga totoon iikanon umakejato, oro hongia ii men goman tawatawa laligojuti, iikawaa kiropo seleengenanon kema iikanon oogi jen aloweenkeja. ¹² Iikawaa so Jiisas kaanagadeen kanagesouruta iyanaa sayanon men sorain onombaatiwaajon ama siti kiropowaa nagu seleengenanon qegi siimbobolo moma komuro.

¹³ Kawaajon goman tawatawa* laligojoni, anana mono iikawaa kiropo seleengenanon kema Jiisaswaanon torogewonja. Iwaajon ama mepaqepae ama nonomakejuti, mono ii bosima laligowonja. ¹⁴ Ii kokaembaajon: Siti tetegoya qaa en ubaati, ii namonon mende en nononjato, siti kanagen asugin nonombaati, ii iibombaajon mono janjarin riin laligojon. ¹⁵ Kawaajon mono suulan Jiisasnon nemun koma nonono Anutuwaajon mepemepesee nandun ama laligowonja. Jiisas qata mepeseenkejuti, iyonoo je buugiaa honanon mono Anutuwa nandun kolooja. ¹⁶ Iwoi en ononji, ii mendeema aon men qeangon aonkejuti, iikanon mono Anutuwa nandun mon kolooja. Anutunon nandun ii iiro uutanon qeangoro sokomakeja. Kawaajon kaen ambutiwaajon mono mende duduuwu.

¹⁷ Galenjurugia mono ten koma onoma ku-usungia baatanon kema laligowu. Gawon megitiwaa sundugia Anutuwa jaanon ambuti, iyononon mono iikaan injiima uugia galen komakeju. Yononon gawongia ii uulombo qaganon mewubo. Iikanon onon mende ilaan ononaga. Kawaajon mono qaagiaa baatanon kema laligogi korisoro qaganon gawongia megilaligowu.

¹⁸ Mono nononon ama Anutu qama koolinkebu. Iwoi kuuya kanon nanamemen qabunayawo ambombaa siin en nonono Anutunon niniima “Sokonja,” jero ugejanananon monin qeangonkeja. Qaa ii moma yagojon. ¹⁹ Noonon qama koolinkebutiwaajon mono kaparan koma kokaembaajon kuun ononjen: Onon qama kooligi Anutunon kaban mende men koriro qeangon saanon mombo ononon kamanja.

Kokaen qama koolinkejon:

²⁰ Jiisasnon komurotiwaajon ama lama galen qabunayawo koloon laligoja. Saya molaan iikawaa mungejanon Anutuwa soomonon arena qokotaan men kotiiro kaban tetegoya qaa en ubaa. Anutunon Ponnanan ii men gbiliro koomunonga waama kotiin laligoja.

²¹ Anutu luae Toyanon mono inaan onoma uusiin so ama men laligowutiwaa akademuya kuuya onomakebaa. Iikaan saanon kotiin gawon awaa kania kania

* **13:11:** Lew 16.27 * **13:13:** Balonon kusu laligojoni, iikawaa qata tawatawa.

menj laligowu. Iinonj meweengonj kuunj onono Jiisas Kraistwaanonj nanjonj laaligo Anutuwaanonj sokonji, mono iikaanja laligowu. Kraistwaa qabuŋaya mono kamban so mepeseeninj kamban tetegoya qaa akadamuyawo enj ubaa. Qaa ii onanonj.

Qaa tetegoya

²² Oo uumeleenj alauruna, niinonj kokaenj qisinj ononjenj: Buŋa Tere toroga koi oonj ononjenj. Kawaajonj qambanmamban qaana koi mono kaparanj koma buŋa qen aowu. ²³ Buju koi mono mobu: Uumeleenj alanana Timoti ii kapuare mirinonja isanji kamaaro. Uulanawo koi koubaati eenj, mono iwo kanj injibota.

²⁴ Yeizozo qaa ambe galenjurugia kuuya ano Anutuwaa ejemba soraaya kuuya ii injijowu. Itali alaurunananonj yeizozogia anji onoononj kaja.

²⁵ Anutuwaa kalenmoriananonj mono kuuya onowo enj uma ewa.

Jeimswaanonj Tere Jeimsnonj Tereya ano. Jen-asa-asari

Gomaņa gomaņa kanonj ejemba kania kania uugia meleema letoma-kejuti, iyonoo nanamemengianonj sisau siliqalu kolooro metetangonj kamaanj unuro Anutuwaa gabunayanonj kamaawabo. Kawaajonj Jerusalem bisop Jeims iinonj gejanono qaa morota morota menj kululuunj koi ooja. Gejanono qaaya tosia ii kokaenj: Momakooto honja ii nomaenj? Zioz gawonj honja ano qolonmolongoya. Angotete uutanonj laaligo. Tosia mende injiima sureewu. Je buu susugia mono galenj kombu. Selegia mepeseewu me uugia menj kamaanj aowu? Angowowo me ala ilailaa ambu? Kaparanj koma qamakooli gawonj mewu.

Majakakaya wanja ii kokaenj: Kraistwaa Buņa qaayanonj somariinj akadamuyawo koloowaatiwaa qata bosima qaaya koma gbilinj meninj honja koloowaa me qaago? Je buu susunananondeenj moma laarijonj jeninj mende sokonja. Zioz gawonj honja qaa, ii zioz koomuya.

Tere kokawaa bakaya wanja 10 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1

Momalaari ano momakooto 1.2-8

Ejemba wanaya ano gabunayawo 1.9-11

Angobato (manambato) ano angotete 1.12-18

Buņa gejanondeenj momo me tenkonjonj 1.19-27

Kamaanqegeta ii mende injiima sureewu 2.1-13

Momalaari gawonja qaa ii omayaa kolooja 2.14-26

Neselanananonj mono tiwilaanj nonombabo 3.1-18

Luaenonj laaligo me balombaa nanamemenj 4.1-5.6

Lombo bosima qama koolininj honja koloowaa 5.7-20

¹ *Jeims niinonj Anutu ano Ponj Jiisas Kraistwaanonj gawonj menj laligojenj.

Israel tuunj 12 ananaanonga tosaanja onjo Israel mesaonj gomaņa gomaņa deema kema laligojuti, niinonj onjowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oonj jolonjia jejenj.

Moma laariinj qama koolinj momo honja mokoloowonja.

² Oo uumeleenj alauruna, momalaariwaa angotete kania kania qagianonj umakeji, iikawaajonj uugianonj mono mende kamaaro simbawonawogadeenj moma aisoonj laligowu. ³ Angotetenonj qagia-nonj uro iikanonj momalaarigia kotiiro mono kaparanj koma moko-singonj nambu. Ii mojutywaajonj mono aisoonj laligowu. ⁴ Kaparanj koma nambuti eenj, iikanonj mono torogonj menj letoma onjono nanamemengiaa honja kuuya ii akadamuyawo koloonkebaa. Iikaenj kolooro Anutunonj oyanboyononj uugia menj saa qero uuwaa iwoi mombaajonj mende memengonj laligowuya.

⁵ Onjooononga moņnonj “Nomaenj ambenaga?” jenj momakootowaajonj amamaaji, iinonj mono Anutu qama kooliro ii mubaa. Anutunonj kalenja ii loloogenj kuuya nonoma sologenj mende jenj nonomambaajonj momakeja. Kawaajonj ii saanonj muro buņa qenj aowaa. ⁶ Qama kooliwaati, iikanonj nombaati, mono iikaenj moma laariinj uuwoi mende totonj amba. Moņnonj uuwoi anji, iinonj kowe siri kaanja uma kamaankeja. Haamononj kowe qindiiro lansanj kema kankeja. Iikawaa so koloowabotiwaajonj mono qamakooliaajonj uuwoi mende amba.

* **1:1:** Mat 13.55; Maak 6.3; Apo 15.13; Gal 1.19

⁷ Uuwoi ejemba kaanja Pononon iwoi mubaatiwaajon mono mende romongowa.
⁸ Iwaa uutanon mono juquno kaiyakaya kuuya kanon kinjololon ama kongbara qen qaa kemamen-kanmen jenkeja. Kian.

Wanaya ano qabuñawo laaligo

⁹ Uumeleen alauruna, onoo batugianon tosianon kamaanqeqeta laligogi Anutunon onoojon moro uuta koloaja. Kawaajon mono saanon onoangia mepeseen aonkebu. ¹⁰ *Tosianon uuta laligojuto, monen hinagiaajon mende mogi umakeji-waajon ama kamaanqeqeta tani laligon mono onoangia mepeseen aonkebu. Yonoo laaligogianon mono bura juraya kaanja koloon sooliwaa. Kamaanqeqeta ano uuta anana komuwonati, iikanon ororon kolowonja. ¹¹ Weenon kouma bura jen koto qararagon soolin jurayanon suma kamaankeja. Jurayanon kamaaro batuyaa kaitania iimasiinjawo kanon titiikota koloonkeja. Qabuñagiawo yononon esuhinagia men seiwombajaan ewaewan komakejuto, laligon bura kaanja gororongowuya. Kian.

Anjobato (manambato) ano angotete

¹² Anutunon qaaya kokaen somongrota eja, “Ejemba uugianon jopagon nomakejuti, niinon ii laaligo kombombanja onoma wangianon goul ila koma onomanja.” Qaa iikawaa so bologaa anjobatonon mombaa qaganon uro iikanon kaparan koma kotiuro tegoro mono laaligo kotigaa ila soron buja qen aon oyanboyan koloowaa. Iwaaon “Mono simbawonawo!” jejon. ¹³ Kilenaa Toyanon Anutu anjobato men mubaatiwaa so mende kolooro Anutunon mon singisongo ambaatiwaajon mende anjobato men muja. Kawaajon monon anjobato uutanon laligon kokaen mende jewa, “Anutunon anjobato men nono singisongo amambajaan anjen.”

¹⁴ Anutunon qaagoto, ananaa siinana kombombanja bologanon mono potin kaanja horon nonono motowaa bitinbitinanon osinin singisongowaa anjobatoya kaen motomotoon ananaanon koloonkeju. ¹⁵ Monon siin kombombanja bologa mende somongoji, ii singisongo kondooja. Kondooro siin kombombananon koro ama singisongo ii merabora kaanja mero koloonkeju. Singisongonon koloon somariid-abororo koomu kotiga koloon munkeja.

¹⁶ Oo wombo alauruna, siingia kombombanja bologanon mono mende tiligon onomba. ¹⁷ Kalen awaa akadamugiawo kuuya ii Anutunon ano Siwe eukanonja asuginkeja. Koin ano ween jaagara kouma koton kemeri unja-unaganon korin torin amakejato, asa-saga kuuyaa Toya ajo mende utegowaa. Aunja me unajun mon ii iwaanon mende eja. ¹⁸ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, nono iyonoo batugianon yambu dologa koloon laligowonatiwaajon moro. Kawaajon anja siin so qaa honja kota uunananon komoro iikanon kolokoloo dongoga nonono koloonin. Kian.

Buja qaa een mobonja me ten koma mewonja?

¹⁹ Oo wombo alauruna, mono qaa koi romongon mende duduuwu: Ono mono kuuya qaa mobombajaan geja uulanawo qewu. Qaa lan ii uulanawo mende jewu. Iriingianon mono uulanawo mende soomba. ²⁰ Anutunon nanamemen dindin ambombaa siin momakejato, irinsonsoonon ii mende kondoonkeja. Kawaajon mono irinsonsoon mesaon qaa bonjon jen laligowu. ²¹ Qewolon kania kania ano nanamemen jewonawonon qokotaajuti, ii mono mesaowu. Mono yangisenja mesaon Anutu waa qaa baatanon kema qaa kota uugianon komomakeji, ii mono moma angon koma laligowu. Kaen angi qaa iikanon saanon hamo qen onono letoma Siwenon ubuya.

²² Buja qaa ii een toon mogi honja mende koloowabo. Kaanja silemale ama tiligon aowuboto, qaa ii mono koma gbilin laligowu. ²³ Monon qaa een toon moma iikawaa so mende amakeji, iinon eja kokawaa so koloaja: Monon jaasewan atatonon (jainon)

* **1:10:** Ais 40.6-7

aimakeja. ²⁴ Aima mesaon monjen kema kaitania nomaena, ii uulanawo duduunkeja. ²⁵ Ii awaa qaagoto, monjon kana qaa akadamuyawowaajon geja ama iigigiin iikanon qokotaan singisongowaa kasanonga loloonkeji, iwaa nanamemenaaajon mono “Eeso simbawonawo!” jewona. Iinon qaa moma ii mende duduunkejato, ii onanon ten koma iikawaa so amakeja.

²⁶ Monjon uumeleembaa komagbiligbili amambaajon jen je buu susuya mende galen koma ana kaen tiligon aonkeji, iwaa uumeleembaa Buna gawonanon mono iwoi omaya, hona qaa koloonkeja. ²⁷ Anutu Mangaa jaasewananon uumeleembaa Buna gawon soraaya silemaleya qaa memambaajon jejan ee, mono kokaen amba: Guan mera ano malo konjilin qaganon laligojuti, mono ii kema injiima kalan koma onoma laligowa ano balombaa nanamemenaa qewolonanon uuga tiloowabotiwaaajon mono galen men aon laligowa. Kian.

2

Kamaanqeqeta ii mende sureen onombu.

¹ Oo uumeleen alauruna! Jiisas Kraist Ponana qaqabunayawo moma laariwombaajon jejuti ee, mono ejemba tosaana mende injisoroon tosaana mende sureen onombuto, keda motoongonon ama onoma laligowu.

² Iikawaa sareqaaya mon ii kokaen: Eja qabunayawo mon, boro susuya goul bininawo ano opo malekuya iimasiinsiinawo, iinon qaa mirigianon uro eja wanaya mon selekopaaya junjura jewonawo iinon kaanagadeen unaga. ³ Uri onjo eja geria iimasiinsiinawo ii koma horon mun kokaen jewuyaga, “Oo somatanana, gii saanon jaageqeyanon eu kema dun rara qembonawo iikanon raba.” Kaen jen eja kamaanqeqeta ii iima tiin mun jewu, “Gii saanon goraayanon kema namba me kana qembonon kamaan raba.” ⁴ Sili kaana kolooro onjo kanageso batugianon bon jawo ama mendeema aon qemasologon ama qaagiawo kolooju. Roromonogogia bologa otaan jenteego ejemba doogoya kolooju.

⁵ Oo wombo alauruna, mobu! Anutunon bentotonja ejemba jopagon munkejuti, iyonoo buna ewaatiwaa qaaya jen kotiin somongoro. Qaa iikawaa so tosonian balon ejemba yonoo jaagianon kamaanqeqeta koloojuto, Anutunon ii iyanjaajon meweengon onono momalaarigiaajon ama uuta kolooju. Yononon bentotonaa uutanon keugi galen koma onono esuhinagiawo koloowuya.

⁶ Honanon uuta koloojuto, onjo ejemba wanaya injiima tiin sisiriin onoma laligoju. Ejemba qabunagiawo yononon onjo moneh hinagia qaawaajon men kamaan onoma olonkalu ama onongi kamaanqeqeta koloonkeju. Yononon onjo horon onongi qaa jakeya jakeya kanon keumakeju. ⁷ Onjo Kraistwaa buna koloogi qa awaa soro ii onoma iikawaa so onoomakejuto, qabunagiawo yononon mono uumeleen (kristen) qa ii lan jen bolin kisama kema kan jenkeju? Namowaa uuta yononon ii kuuya amakeju.

⁸ *Kaen amakejuto, ononon Anutu bentotonaa kana qaa wana ten koma otaagi sokombaa. Anutuwaanon qaa ii Buna Terenon kokaen eja: “Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono ejemba tosaana kaaniadeen uuganon ukalen ama jopagon onomakeba.” ⁹ Iikanon sokombaato, onjo ejemba tosaana injisoroon tosaana sureen onoma keda motoongonon mende ama onomakejuti ee, mono singisongon amakeju. Anutuwaanon kana qaa waleengi iinon mono qaagia ii mokolon jen tegon onombaa. ¹⁰ Monjon kana qaa kuuya ten koma otaankejato, iikanonga jojopan motoongonon kamaan qeji, iinon mono kana qaa korebore waleema qaayawo kolooja.

¹¹ *Kawaa kania ii kokaen: Anutu “Serowilin mono mende amba,” jeroti, iinon kaaniadeen jojopan qaa kokaen jen kotoro, “Mon mono mende qena komuwa.” Gii

* 2:8: Lew 19.18 * 2:11: Eks 20.13, 14; Dut 5.17, 18

serowilin mende anjanto, kilen mon qena komuji, iikanonj mono kana qaa kuuya waleendaboronj laligojan. ¹² Anutuwaanonj kana qaa ii singisonjgowaa kasanonja loloonj laligowombaajonj eja. Anutunonj kana qaa iikanonj gosinj nonoma qaanana jen tegoro solananiwutiwaajonj romonjonj qaagia iikawaa so jenkebu ano nanamemengia uujopa qaganonj amakebu. ¹³ Monjonj ejemba uujopa qaganonj mende kiankomun onjoma laligowaati, Anutunonj mono iwaa qaa gosinj kiankomu qaganonj mende jen tegonj mubaa. Monjonj ejemba uujopa qendeema onjoma laligowaati, Anutunonj ii gosinj munj saanonj kiankomunj muro simbawonjowo koloonj selia menj ubaa. Kianj.

Momalaari honja qaa ii koomuya kolooja.

¹⁴ Oo uumeleenj alauruna, monjonj “Jiisas moma laarijen,” jen iikawaa gawonja mende mero momalaaria iikanonj mono nomaenj ilaanj munaga? Qaayanondeen moma laariro Anutunonj iima hamo qero letombaa me qaago? Ii qaago! ¹⁵ Iikawaa qaaya monj ii kokaenj: Uugia meleenjgiti, onjo batugianonj ejemba monjonj opo kerembaajonj amamaanj memeqemeenj menj weenj motoonjgowaa so nembaneneya qaa laligonaga. ¹⁶ Kaenj laligoro onjononja monjonj iwo aitonjonj selewaa nanjononjo mende munj kokaenj ijoro monaga, “Gii saanonj kema nembanene nenj gere konama bonjonj raba.” Qaa omaya ii moro iikanonj mono nomaenj ilaanj munaga? Ii qaago totoonj!

¹⁷ Kaanjadeenj momalaari omaya toonj ii koomuya kolooja. Momalaari gawonja honja mende mejiwaajonj momalaarianonj mono qamo kaanja kolooja.

¹⁸ Monjonj kokaenj jenaga, “Giinonj uuga meleena niinonj nanamemenj dindinja otaankejen.” Niinonj kawaajonj kokaenj gijojen, “Giinonj ‘Anutu moma laarijen,’ jen iikawaa gawonja mende menj eenj momalaarigaa honja mono nomaenj qendeema nonaga? Niinonj uumeleembaa gawonja mewe iina kanonj mono saanonj neenaa momalaarinaa honja qendeema gombaa.” ¹⁹ Gii “Anutu motoonjo raji, ii moma laarijen,” jejani, ii awaa! Omejiilanj yonjononj kaanagadeenj ii moma laariju. Ii moma laarijuto, iikanonj qindijn onjono Anutuwaajonj jenengia oronkeja.

²⁰ Oo eja uuga qaa, gii omejiilanj yonjo tani kaanja moma laarinkejanj me? Momalaariwaa gawonja mende mena honja mende kolooro qaa ii eenj omaya jena momalaarianonj mono iwoi omaya, honja qaa koloonkeja. Iikawaa kania ii sareqaana iikanonj qendeema gonja me qaago? ²¹ * “Qaago!” jewabotiwaajonj ama sareqaa monj jemaña. Momalaariwaa wanjalenana Aabraham iinonj dindinja nomaenj kolooro? Iinonj Anutuwaa jeta tenj koma meria Aisak wama kema alatanonj ama kanonj siimolonj oomambaajonj ano. Kaenj ama momalaari qaganonj gawonj mero Anutunonj ii iima qaaya jen tegoro solananiro. ²² Sareqaa iikawaa kania ii iima asarijanj me qaago? Aabrahamnonj moma laarinj qaagadeenj mende jeroto, momalaari qaganonj nama iikawaa silia kaanagadeenj qero nemunj kono sokono. Nanamemenj dindinja ama menj laligoro momalaarianonj iikaanj somariinj akadamyawo kolooro.

²³ *Buña Terenonj qaa monj ii kokaenj eja, “Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro qata Eja Dindinja jero.” Qaa ii eenjononj honjowo koloorotiwaa so ii oogita tosonianj Aabrahambaa qata “Anutuwaa aliaga,” kaenj qama jenj laligogi. ²⁴ Solanja koloowombaajonj momalaariwaa qaa ii jenananondeenj jeninj mende sokonja. Silinananonj momalaariwaa nanamemenj honja ambonjati eenj, Anutunonj mono qaanana jenj tegoro solananiwonja. Sundunanonj mono iikawaa kania qendeenja.

²⁵ *Sareqaa monj ii kaanagadeenj jewe uumeleenj gawombaa kania ii qendeema gombaa: Israel yonjononj gomanj iima kotowaotiwaajonj eja woi wasinj oronji keni kana somataa emba qata Reihab iinonj uruama kalanj koma oroma kana monjonj oromesaoro keni. Iinonj momalaariwaa nanamemenj kaenj ano Anutunonj ii iima qaaya jenj tegoro solananiro. Kianj.

* 2:21: Jen 22.1-14 * 2:23: Jen 15.6; 2 Hist 20.7; Ais 41.8 * 2:25: Joos 2.1-21

²⁶ Niinon qaana koi kokaen jen tegomaņa: Eja kokoosoya qaa ii qamoya. Iikawaa so momalaari gawonmemeya qaa ii mono koomuya kolooja. Kian.

3

Neselanananon mono tiwilaan nonombabo.

¹ Oo uumeleen alauruna, onoononga mamaganon uugia waaro “Tosaņa yonoonon koposo mindingowonņa,” jen boi qaqazu, eja to koloowombaajon uugia waambabo. Nono tosaņa kuma onoma ananaa roromononana mende mindingowonņati een, Anutunon ii iiro mende sokono qaanana gosin kotakota jen tegon iikawaa so ironņa uugun nonombaa. ² Ii kokaembaajon jejen: Anana kuuyanon kana qaa mamaga qiwitigonkejon. Monon neselanņa galen koma qaa mende qiwitigonkeji, iinon mono eja akadamyawo soro kolooja. Iinon saanon kotiin laaligoya kuuya kaanagadeen galen koma laligowaa.

³ Hoos ii siinana ten kombutiwaajon ama aen qawa qaa oogianon sulun somonon kasanon horon kanon saanon hongia somata kuuya ii mindinqindin ama ononin kemakeju. ⁴ Kaanagadeen wanņo somata iikawaa siligia romonņowu. Wanņo tosia ii somasomatato, kilen haamo kotiganon ii nanņon ononņi kowe koton kemakeju. Somata qatawo koloojuto, ii kilen kekenņa galen kapten iinon wanņo gilinanon rama siinņa otaan stia (steer) loqaya melaa iikayadeen melenqeleen ano wanņo somatanon kawaa so meleema kemakeja.

⁵ Neselambaa kania ii kaanņadeen. Ii sele busunanaa kitia melaadaga koloojato, kilen saanon qaa somata kania kania iikanon selenana men uma jenkejon. Mono koi romonņon laligowa:

Gere lokota melaadanon tereema kemen saanon jolonon monon duuya somata qatawo jedabororo kamaanaga.

⁶ Neselanananon kaanagadeen gere bolan kaanņa kolooja. Ii sele busunanaa kitia kitia iikawaa batugianon rama qewolombaa kondomondoo nemunņa kolooja. Kaen kolooro gere siawaa Toyanon jiilananon ootirin iikanon upihiro afaanagadeen ugerenon monon jero uuta kuuya kotomoton tiloro laaligoyanon nanamemenņa kuuya ii jewon kaanņa totowiwaa. ⁷ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii oro kania kania, koon me iwoi baagianon koma kondondonņonkejuti me kowenon laligojuti, ii ejembanon men loirin onombutiwaa so kolooju. Tosaņa ii koma tutugon men loirin ononņi miriwaa oroya kolooju.

⁸ Kaan koloojuto, neselanananon mono oro kawalia kaanņa kolooja. Ii nomben warabe kaananon saa qeqeta koloon onomumu kaanņa ononņon ninin men komun nonomambaajon jojorinkeja. Ejemba kuuyanon ii men loirin somonņon mubombaajon amamaankeju. ⁹*Neselanananon Pon Jisas ano Man Anutu mepeseen oromakejon ano leegen ejemba iyanņa kaitani kaanņa mokoloon ononoti, ii qaa seinon lan qasuaan onomakejon.

¹⁰ Neselan motoonņo iikanon Anutuwa qata mepeseenkejon ano qaa seinon tosaņa qasuaan onoma jenkejon. Oo uumeleen alauruna, kaniagianon kaanņa ero mende sokonņa. ¹¹ Apu saanņa ano kaambogawo ii apu jaaya motoonņonņa ujunņon koumakejao me qaago? Kaan qaago. ¹² Oo uumeleen alauruna, joganņonga pandigbamo (san) ii saanon koloonkeja me qaago? Kaanagadeen jao gerenonņa mandariina saanon koloonkeja me qaago? Iikawaa so apu saanņa ii kou kaambogawonņonga ujunņomambaajon amamaankeja. Mono ii.

Momakooto honņa ano qolonmolonņoya

* 3:9: Jen 1.26

¹³ Onoo batugianon moronon momakootowo koloon qaa mindingowaatiwaa so kolooja? Mononon “Kaana kolooja,” jewuti een, iinon mono uuta ii momakootoyaa so men kamaan silianon gumbonjonon nanamemenja qendeen asuganon asugiro iinin sokombaa. ¹⁴ Iikanon sokombaato, uugianon motoqoto koloon uunon junjun ero irinjonsoon kaambogawo moma gemaqeqe ama aonkejuti een, momakootogia iikawaajon mono selegia een toon mende men ubu. “Qaa hona otaajon,” jen mono iikawaa hona kolatiwubo. ¹⁵ Yonoo-non momakooto kaana ii balombaa momakootoyaga. Ii Siwenonga mende kamaankejato, omejiilan yononon ejemba sololoon ononji jegi Unja Toroyanon iikawaajon wosobiri momakeja.

¹⁶ Daen yonoo uugianon motoqoto koloon uunon junjun ero irinjonsoon moma gemaqeqe ama aonkejuti, iyonoo laligogianon sisau ilinwalin ero sili angonjorayawo kania kania otaankeju. ¹⁷ Ii otaankejuto, momakooto Siwenonga kamaankeji, iikawaa kania mutuya ii nanamemen soraaya. Momakooto soraayaa silia tosaana ii kokaen: Luaenon laligowombaa siina en onono gumbonjonon qaganon tosaana uujopa ama onoma qaa baatanon kenji Unja Toroyanon uugia saa qero tosaana kiankomun ama ononji uumomogiaa hona awaa awaa ii mamaga asuginkeja. Gbingbaon mesaon ejemba qaagia bakasasan mende gosin selenondeen ala-ala mende laligoju. ¹⁸ Luaeqeqe ejembanon luaenon laligowombaajon moma iikawaa kota komogi hona nanamemen dindina kolooro oyanboyan laligonkeju. Kian.

Balombaa momakooto mesaon Anutuwaa ala koloon laligowu.

4

¹ Naa iwoinon manja ano angowowo kondooro batugianon koloonkeja? Onoangiaa siingia kombombananon mono waama sele busugia sokono awaa ano bologa iikanon aworanori manja ano angowowo koloonkeja. ² Ono iwoi kania kania mewombaa siina kotakota bobo momakejuto, ii onoo bunja mende koloonkeja. Iwoiwaa iimasiin ama baagon uugianon gere jero ejemba unugi komunkejuto, kilen ii mende menkeju. Kawaajon yon jen ango-wowow ama manja qenkeju. Ono Anutuwaajon mende gama koolin onoangio een mewombaajon mojuti, iikawaajon ii mende bunja qen aonkeju.

³ Anutuwaajon gama koolinkejuto, kilen ii kokaembaajon mende menkeju: Uugianon mende dingoro iwoi onono ii mesoon onoangiaa siingia kombombana bologa metogon sele busugiaa korisoro ambombaajon moma welemakeju. Ii mende sokono Anutunon ii angon komakeja. ⁴ Oo ono olonkalu ejemba kaana kolooju. Loemba kana dindina mesaon serowilin amakejuti, ono mono iikawaa so Anutu mesaon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo ala-ala men monej hinanondeen uugia somongon laligoju. Tani kaan ama iikanon mono Anutuwo kerekere amakeju. Ii moma kotoju me qaago? Kawaajon mononon uuta balombaa siin kombombana bologa metogomambaajon amakeji, iinon mono Anutuwaa kereya kolooja.

⁵ Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen oogita eja, “Unaya Toroya uunananon ama nononota laligoji, Anutunon ii siina kombombana iikanon saa qero laligoja.”* Qaa ii omayaga kania qaa kaen romongowubo. ⁶ *Qaa ii omayaga qaagoto, ono iikawaa so siingia tororo Anutuwaanon ambuti een, iinon mono kalenmorian hononja qaa onomakebaa. Kawaajon Bunja Tere koi jen oogita eja:

“Anutunon sewankiki ejemba tuarenjen ama onomakejato, uugia men kamaankejuti, iiga mono kalenmorian onomakeja.”

⁷ Kawaa so ono mono uugia gosin Anutuwaa qaa baatanon kema laligowuto, Kilenaa Toya tuarenjen ama mugi onomesaon misingon kemaliwaa. ⁸ Mono Anutuwo

* **4:5:** Bunja Tere qaa iikawaa kania mon ii kokaen, “Unja Toroya uugianon anota laligoji, iinon jopagon nonomambaa siina kombombana moma ananaajon motoqoto momakeja.” * **4:6:** Gba 3.34

soomonjo ama kosianonj kagi iinonj onowo soomonjo ama kosogianonj nambaa. Singisonjo megi borogia-nonj totowiro Jiisaswaa sayanonj ii songbambaatiwaajonj qama kooliwu. Uugianonj junquno kemaqen-kanqen lanj angij uugianonj tilooro koma konjoratinj onono soraaya koloowutiwaajonj qama koolinkebu. ⁹ Mono tapekokorogia moma kotonj jingenj qama woso-biri moma silama saabu. Jomo ainjolongia mesaonj meleema amburerej ambu. Korisorogia mono mesaonj wosobiri moma aowu. ¹⁰ Mono Pombaa jaanonj menj kamaanj aogij iinonj metaama onombaa. Kianj.

Uumeleenj alaurugia yonoo qaagia mende jenj tegowu.

¹¹ Uumeleenj alauruna, gemaqeqe qaa mono mende jenj aonj laligowu. Monjonj qaa kaanja jenj kisma uumeleenj aliaa qaaya jenj tegoji, iinonj mono Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj menj kamaanj anja. Gii Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj gogoraagenj ama iikaanja kanonj ii mende tenj komakejanto, ii silemale ama umbuqumbulinj ejaga koloonj laligojanj. ¹² Anutunonj kana qaa jenj kotonj nonoma iikawaa so mono qaanana gosinj jenj tegoro tiwilaawonja me kianjkomunj nonono oyanjboyanj koloowonja. Iinondeenj jenteego Tonana koloojato, gii mono geengaaajonj “Moroga koloojen?” jenj alaga gosinj qaaya jenj tegonkejanj? Kianj.

Sele memewaa galenj meme qaa

¹³ *Mono geja ambu! Tosaanja onjo selegia menj uma kokaenj jenkeju, “Nono kete me woranj koi mesaonj taonj ii me ii kanonj kema konjkororo ama monej somata horonj gbani motoonjo laligoninj tegoro kanonja eleema kawonja.” Niinonj kawaajonj kokaenj injjowe mobu: ¹⁴ Laaligogia woranj nomaenj laligowuti, onjo ii mende moma kotoju. Onoo laaligogiaa kania ii nomaenj? Ii kaaso koosuwaa soga kambanj torodaamonj asuginj enj aliwaa. ¹⁵ Kawaajonj onjo mono kokaenj jegi sokombaa, “Pombaa uusijnanonj ananaajonj kaenj ero jaawo laligowonjati eenj, mono kaanj kaanj ama mewonja.” ¹⁶ Kaenj mende jenkejuto, eenj toonj jaba-arambaranj ama onjonganja selegia menj uma mepeseenjeju. Nanamemenj kuuya kaanja kanonj mono bologa kolooja.

¹⁷ Qaana jenj tegomambaajonj ama kokaenj jejenj: Monjonj sili awaa qenj mewaatiwaa kania moma kotonjo ii mende ama mewaati, iinonj mono singisonjo anja. Kianj.

5

Ejemba esuhinagiawo yonoo galenj meme qaa

¹ Oo ejemba esuhinagiawo, onjo mono geja ama qaana koi mobu: Kakasililinj siimbobolo qagianonj ubaati, iikawaajonj mono amburerej ama qama silama saabu. ² *Monej esuhinagianonj mono gisaadaboroja. Gejalolonj ano dumunjanj yonononj opo malekugia kitomitonj nenkeju.

³ Onjo kambanj tetegoya kokaamba miri, kare ano esuhina tosaanja goul, silwanonj memeta ii qanonj qanonj menj kululuugi eji, ii kasukerajujunonj turudabororo tonore-awo (rost) menj eja. Tonorea ano kasukerajuju iikanonj dangunu kaanja enj kaniagia kambanj tetegoya kokanonj kokaenj qendeembaa: Onjo laaligogia monej hinanonj somonjonj mesoqesoogi jangonj qaono tiwilaawuya. Tonorea ano kasukerajuju iikanonj mono gere bolanj kaanja sele busugia kaanjagadeenj menj boliwaa. ⁴ *Mono koi romonjowu: Gawonj meme ejemba gawonjianonj tetebaro menj timintamenj ano oro qinjij qonjoma laligogiti, onononj iyonoo tawagia ii bone qaganonj anjonj konji. Onjo iyonoo saa njindinj-nundurugia moju me qaago? Qamasilangia iikanonj mono Ponj Anutu, ku-usunj kuuyaa Toyaa gejianonj kemedabororo moja.

* 4:13: Gba 27.1 * 5:2: Mat 6.19 * 5:4: Dut 24.14-15

⁵ Ononon namonon koi iwoi kania kania jaasongo bunja qen aon siiseweweya qaa laligon sele busuwaa korisoro ama siingia metogon aon laligogi. Balombaa omakeleyanon somonon onono jejelomban mamaga lan ama baonon newageen nepaqepalo ney laligogi. Anutunon qaagia jey tegoro unugi komuwutiwaa kambangianon kan kuuwaati, mono kamban iikawaajon jojorin kelegiawo koloon laligoju. ⁶ Ejemba koposowaa qaagia qaa onjo mende tuarenjen ama onongi kilen qaagia jey tegon lan unugi komun komun laligogi.* Kian.

Bij mokosingon bosima qama koolin laligowu.

⁷ Oo uumeleen alauruna, onjo Ponon koubatiwaajon mamboma kamban biiwia kokanon mono mokosingon bij bosima nambu. Kaen nama komakoomo ejawaa tania ii romongowu: Iinon nembanene namonon komoma nama hona sewana uuta asugiwaatiwaajon kaparan koma mambomakeja. Kaparan koma mamboma laligoro kon bedu kambananon karo mombo mambono konjuru kambananon kan kuunkeja. ⁸ Onjo kaanjadeen mono bij bosima mokosingon nambu. Ponon mombo kawaatiwaa kambananon torijiwaajon ama mono uugia men kululuun bon qen nambu.

⁹ Oo uumeleen alauruna, Anutunon qaagia jey tegoro lombo mokoloowubotiwaajon mono onongiaa batugianon qaa jeymeesan ama uugianon njindin-nunduru mende jey aonkebu. Mobu, jenteego Toyanon mono dodowin nagonon nanja. Kian. ¹⁰ Uumeleen alauruna, gejatootoo ejemba yononon wala eenanon Pombaa qatanon Bunja qaa jegi kakasililin men onongi moma kilen mokosingon bij bosima kaparan koma laligogi. Onjo mono iyonoo tanigia romonon kana lasugia otaan laligowu. ¹¹ *Tosianon kaparan koma bij bosima laligon haamo anjiti, nono iyonoojon "Ii-a simbawonawo!" jejon. Eja qata Job iinon kakasililin moma kilen kaparan koma haamo anoti, ii moju. Haamo ano tetegoyanon Pon kiankomu Toya koloon niniima koboonykeji, iinon oyanboyana muro laligoro. Mono ii romongowu. Kian.

¹² *Oo uumeleen alauruna! Qaa kota uuta mon koi jemana. Onjo qaa ii me ii jewuti, ii jojopan qanon kokaen mende jey kotiiwu, "Qaana honawo mende kolooji een, Siwe Toyanon saanon lombo ano qananon ubaa me balombaa omejiilananon balon mewagoro meren men turun nomba." Qaa ii me jojopan qaa tosaana iikaana kanon mono qaagia mende jey kotiiwu. Kaen qaagoto, oo-qaawaajon moma "Oon!" iigadeen jewu ano qaago-qaawaajon "Qaago!" jewu. Potagororon qaa jegi Anutunon qaagia jey tegon irona meleeno qagianon ubaa. Kian.

Momalaari qaganon qama kooligi hona koloowaa.

¹³ Uumeleen ejemba onoononga monon qenjenmanjenawo laligoji een, iinon mono Anutu qama kooliwa. Monon korisoronon laligoji een, iinon mono rii qama Anutu mepeseewa. ¹⁴ *Onoononga monon ji kiro laligoji een, iinon mono uumeleen kanagesowaa jotamemeya horon onono kan Pombaa qatanon kele selianon morin iwaajon qama kooliwa.

¹⁵ Momalaari qaganon qama kooligi Ponon ejemba jiawo ii hamo qen muro qangon mombo waabaa. Singisongo ama ji mokoloroti een, Anutunon mono singisongoya ii songbama mesaowaa.

¹⁶ Kaen kolooro Anutunon hamo qen onono qangowutiwaajon mono singisongogia jokolon aon Anutuqama qama koolinkebu. Ejemba solana monon uuta men kululuun Anutu qama kooliwaati, iikawaa honanon mono damuyawo ano usunawo koloowaa. ¹⁷ *Iikawaa sareya mon ii gejatootoo eja qata Elaija. Iinon balon eja anana kaana laligoro. Iinon kon mende kawaatiwaajon uuta men kululuun kaparan koma qama

* **5:6:** Qaa iikawaa kania mon ii kokaen: Onjo eja koposowaa qaaya qaa kilen qaaya jey tegon qegi komuroti, iinon onjo mombo mende qotogon onomakeja. * **5:11:** Job 1.21-22; 2.10; Ond 103.8 * **5:12:** Mat 5.34-37 * **5:14:** Maak 6.13 * **5:17:** 1 Kin 17.1; 18.1

kooliro koŋnoŋ gbani karooŋ ano koiŋ 6 kawaa uutaŋoŋ namonoŋ mende kamaaro. ¹⁸ *Kambaŋ ii tegoro mombo qama kooliro sombiŋ injaŋ kono koŋ kiŋ bedu mero nembanene mombo toŋgoŋiŋ kolooro. Kiaŋ.

Moŋnoŋ jinjaun keno alianonŋ ilaaro sokombaa.

¹⁹ Umeleenŋ alauruna, oŋoonoŋga moŋnoŋ qaa hoŋaa kania qiwitigoŋ jinjaun keno moŋnoŋ ii mokoloŋ kana dindiŋanoŋ mombo wama ambaati eenŋ, ²⁰ *iikawaajonŋ mono kokaenŋ romoŋgowu: Singisoŋgo ejemba moŋnoŋ jinjaunŋ kaniaŋoŋ keno alianonŋ ii iikanonŋa wano uuta looriro mombo meleembaati, iinoŋ mono koomu kotiga mende komuwaa. Alianonŋ ii gere sianonŋ kemebabotiwaajonŋ aŋgoŋ koma muro Anutunonŋ singisoŋgoya seiseiya ii soŋgbama koma turuwaa. Kiaŋ.

* **5:18:** 1 Kiŋ 18.42-45 * **5:20:** Gba 10.12; 1 Piito 4.8

Piitowaanon Tere 1 Piitonon Tereya mutuya ano. Jen-asa-asari

Piitonon Bunja Tere koi oon Kraistwaa alauruta Eisia prowinswaa Noot waagen deema laligogiti, iyonoojon ano goman liligon keno. Kanain qagia kokaen qama ooro, “Anutunon ejemba anaajon meweengon ononoti, iyononon.” Momalaari ejemba sisiwerowero mokoloon siimbobolo moma laligogiti, iyonoo uugia nangowaatiwaajon moma Tere koi ooro. Kraistwaa Oligaa Bunawaa kania duduuwubotiwaajon ama Jiisaswaa qaaya mombo kokaen jen asariro, “Jiisasnon komuroto, mombo koomunonga gbilin waama mombo eleema kamambaajon jen somongon oyanboyan koloowombaa jejeromonromon nonono mambomakejon. Kawaajon siimbobolo momakejuti, ii mono moma angon koma kaparan koma kotiin nama laligowu. Siimbobolo iikanon momalaarigia gosiro honawo koloowaati een, Anutunon mono tawaya meleema onombaa. Jiisas Kraistnon asugiwaati, kaban iikanondeen mono akadamugiawo koloowuya. Qaa ii moma mono awasankaka nambu.” Kaen qambanmaban onoma ooro.

Konajilin kambananon uugia nangon onoma torogon kotiin kokaen uukuukuu men onono, “Ono Kraistwaa bunja koloojutiwaa so mono laaligo soraaya laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waja 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutuwaa hamoqege gawombaa kania 1.3-12

Laaligo soraaya laligowombaa jen kotoo 1.13–2.10

Siimbobolo qaganon gawon nomaen bosimbona 2.11–4.19

Uugia meleema men kamaan gawon mewu 5.1-11

Bunja tere kokawaa qaa kota waja 5.12-14

¹ Anutunon ejemba iyanaajon meweengon nonono nonoononga tosia ononon Israel mesaon prowins qagia Pontus, Galesia, Kapadosia, Eisia ano Bitinia kanon deema kema laligoju. Piito niinon Jiisas Kraistwaa wasiwasi eja aposol koloon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen. ² Manana Anutunon waladeen monowaa monoyanon momo aren ano ero iikawaa so Unja Toroyanon onjo men sorain onono Anutuwaa bunja koloogi. Anutunon onjo Jiisas Kraistwaa jeta ten kombutiwaajon meweengon onono Kraistwaa sayanon qeesaaro onomorin songbama onomakeja.

Anutuwaa kalenmoriananon mono uugia so seiro luaenon laligowu. Kian.

Oyanboyambaa jejeromonromonanaajon Anutu mepeseewonja.

³ Anana Ponana Jiisas Kraistwaa Manja Anutu ii kokaembaajon mepeseenkebona: Anutunon kiankomu somata nonoma nunuano kolokoloo dologa koloonin. Kolokoloo dologa koloon Jiisas Kraistnon gbilin koomunonga waaroti, anana iikawaa so gbilin waama oyanboyan koloowombaaajon jejeromonromon ama laligojon. ⁴ Oyanboyan bunja qen aowombaaajon jejeromonromon ama mambomakejon. Anutunon oyanboyan ii uumeleen alauruta nonombaatiwaajon Siwe gomanon anota eja. Iikanon en mende sakaka kasukerajuju men totowin gisaan aliwaa. ⁵ Momalaari koma gbiliwuti een, Anutuwaa esunanon sopa somongon kokojiji onono Siwewaa bunja laligogi Jiisasnon saanon unuano Siwenon uma oyanboyan koloowuya. Anutunon Hamoqege Toyaa kania kaban tetegoyanon kaen ninisaandabororo ejemba jen asarin onombonatiwaajon ama eja.

⁶ Oyanboyon koloowombaajon aisoon laligojuto, namonon laligonin Anutunon angobato Toya mende somongoro lombo angosisiri kania kania kolooro siimbobolo mokoloon moma laligoju. Kamban toroga kaana laligowuto, ii kilen korisoro ama laligoju. ⁷ Anutunon angobato mende somongoro qagianon uma momalaarigiala tania gosinkeja. Jamo hona kotakota qata goul kawaa sewana ii maa suan uugujato, kilen kamban monon alidaborowaa. Kamban toroga ewaatiwaajon ama ejembanon goul ii gerenon dalasisi oon honanon godomaruruya ewabotiwaajon gosin angotete menkeju. Iikawaa so onjo onanon tororo moma laarin nama kotinkeju me qaago, angotetenon mono iikawaa kania qendeemakeja. Anutunon uugiala honanon goul kokaembaajon uuguwaatiwaajon moma gosinkeja: Momalaarigianon powowon kotakota kolooro sewana uuta iikanon goul silwa mamaga uugun kamban tetegoya qaa ilaan onono sokombaa. Kaen injiuro sokombaati een, Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaa kambanonon mono mepeseen onono Anutuwaajaanon qabuna mokoloon akadamiugawo koloowuya.

⁸ Onjo Kraist mende iima kilen jopagon mun laligoju. Kamban kokaamba Kraist mende iima kilen moma laarin munkeju. Kaen ama korisoro akadamiyawo ama aisoonkeju. Korisorogia iikanon mono jenon mende jejetaa so koloaja. ⁹ Onjo Jiisas moma laarigi hamo qen onono letongi. Momalaarigiala toona ii Siwe gomanon eu raja. Anutunon kokoosogia mero ononon eukanon uma toon ii uulanawo oosiriwutiwaajon moma korisoro amakeju. Kian.

Gejatootoo ejembanon jejeromonromon ama laligogi.

¹⁰ Gejatootoo ejemba yononon hamoqeqewaa kania mongama Anutu qama koolin qiqisi ama moma gosin laligon kougi. Kaen laligon Anutunon kalenmorian onombaatiwaajon moma asarin iikawaa gejatootoo qaaya ii waladeen jen laligon kougi. ¹¹ Kraistwaa Unja Toroyanon gejatootoo ejemba sololoon onoma asugiwaatiwaa qaaya inisaama sane qen kokaen injiuro, “Kraistnon siimbobolo moma iikawaa gematanon asamaran akadamiyawo mokoloon asarin laligowaa.” Kaen injiuro moma Hamoqeqe Toyanon naa kambanon ano nomanomaen asugiwaati, iikawaa kania mongama qiqisi ama moma gosin laligogi. Kaen laligon buju qaaya qaaya waladeen nanon jen laligon kougi.

¹² Hamoqeqe Toyaa kania mongama qiqisi ama moma gosin laligogi Unja Toroyanon momo kokaen inisaama injiuro, “Onjo mono onoangia welen mende qen aowuto, ejemba kanagen koloon qaagia weengowuti, mono ii ilaan onoma laligowu.” Kaen injiuron gejatootoo qaa ononoti, nono tosanon ii kamban kokaamba liligon jen asarin ononin mogi. Kraistnon Unja Toroya Siwenona wasiro kamaan ejemba sololoon inaan onono Oligaa Buna jen uukuuku men onoma laligogiti, iyononon Buna qaa iikayadeen jen laligogi. Gejatootoo qaa iikawaa hona kolooro Siwe gajobaurunananon kaanagadeen ii uun iima kania moma asariwombaajon awelegon laligoju. Kian.

Anutunon soraaya laligowombaajon nonoomakeja.

¹³ Buna qaaya kaen ejiwaajon onjo mono uugia Anutuwaajaanon mewombaajon opogia horogi kiro jorin men afaanon aon nambu. Mono bon qen onoangiala nanamemengia galen koma aon laligowu. Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaa kambanonon kalenmorian onombaati, mono iikawaajon mamboma jejeromonromongia kuuya iikanon ama laligowu. ¹⁴ Anutuwaajaanon meraboraurutanon qaaya ten komakejuti, onjo mono iikawaa so kana soraaya otaan laligowu. Wala lalabubu tompin laligogi onoangiala siingia kombomana bologanon yaiwisisi men onongi lansan laligogi. Kaana laligogito, kamban kokaamba nanamemengia mono siin iikawaa so mende toroqen ama men laligowu. Lan sisau laligowubotiwaajon mono galengia men aon laligowu.

¹⁵ Lan sisau qaagoto, Anutu soraayanon onoono onjo mono kaanagadeen iwaa so nanamemengia kuuya kanon soraaya koloon laligowu. ¹⁶ *Buña Terewaa qaa mon kokaen oogita eja, “Niinon toroya soraaya laligojenywaajon noo bunauruna onjo mono soraaya koloon laligowu.”

¹⁷ Anutuwaajon “Manana,” jen ku-usuna koma horonkejon, iinon man awa-gayaajon ama ejemba tosaana mende ninisoroon tosaana mende sureen onomakeja. Kuuya ananaa nanamemenana mono keda motoongonon gosin motomotoon ananaa qaanaa jen tegowaa. Kawaajon Anutu toroyaa bunauruta koloojuti een, namonon kusu laligowutiwaa so mono soraaya koloon laligowu. Jegianondeen qaagoto, nanamemengianon mono Anutuwaajon jeta uuguwombotiwaajon sombugia moma laligowu. ¹⁸ Kaanagadeen Anutunon dowegia merotiwaa kania momago mono soraaya koloon laligowu. Ambosakonurunananon tando lopion momo aren tondu otaan nanamemen omaya qendeema nonongiti, Anutunon onjo iyonoo so toroqen tondu laligowubotiwaajon sewangia uuta gilin dowegia mero. Sewangia ii silwa goul uugun giliroti, ii moju. Balombaa monen hina aliwaatiwaa so kolooji, iwoi iikaana kanon sewangia mende mero.

¹⁹ Iikanon qaagoto, Kraistwaa saya sewana uuta iikanon mono wangia mero. Kraistnon lama meria solana wiji buubuuya qaa kaana kolooro ii siimolon onjo-oombaa tani kaana qegi saya kamaaro. Kawaajon mono soraaya koloon laligowu. ²⁰ Anutunon walawala Siwe namo mende mokoloon oroma kaman iikanona Kraist meweengon downana mewaatiwaa gawon aren ii waladeen ama arengoro. Ii arengodabororo ero laligon kouma laligogito, kaman tetegoya kokanon ononon qeangowutiwaajon ama ninisaano asuganon kolooro. ²¹ Kraistnon nemun koma onono saanon Anutu moma laarin munkeju. Anutunon Kraist men gilin muro koomunonga waaro asamararan muro laligoja. Iikaana laligojiwaajon ama onjo Anutu moma laarin nama qaa kuuya jeroti, iikawaa so ama menkebaatiwaajon jejeromonromon ama munkeju.

²² Jejeromonromon ama mun qaa hona ten kongi Kraistwaa sayanon koma kon-joratin onono laligowu. Kaana laligon saanon uumeleen alaurugia gbingbaona qaa jopagon onoma laligowu. Uu wombogia kuuyanon mono kaparan koma tororo uujopa ama aon laligowu. ²³ Laaligo kotigaa qaaya kanon mono nemun koma onono kolokoloo dologa koloogi. Balombaa qaa kusuga monon mende nemun koma onono Man somataa meraborauruta koloogi. Anutuwaajon qaayanon mende aliwaato, mono tetegoya qaa zen en ubaa. ²⁴ *Qaa iikawaa kania ii Buña Terenon kokaen oogita eja:

“Ejemba kuuya onjo mono gbojoja lolo tani kaana kolooju. Akadamugia kuuya ii juraya asasagagiawo tani kaana kolooja.

Gbojoja lolonon mono soolin gororongogi juragianon boratin tegoqegon kamaawuya.

²⁵ Kaen kamaawuto, Pombaa Buña qaa laaligo kombombana nonomakeji, iikanon mono tetegoya qaa kotiin en ubaa.”

Buña qaa iikanon Oligaa Bunaya kolooro tosonian ii jen asarin onongi moju. Kian.

2

Jamo laaligoyawo iwo nama mono soraaya kolooju.

¹ Buña qaa mojuutiwaajon mono kilengia kuuya kotogon giliwu. Gbingbaon qalomalowen kuuya ii mono mesaowu. Uumeleembaa nanamemen seleseya ii mono sisia men togowu. Goronkiki ano gemaqeqe qaa kiisan amakejuti, ii kuuya mono qetegogi kamaan tegowa. ² Merasisi gbingbaongia qaa yononon ajugadeen newombaajon moma awelegonkeju. Onjo mono iikawaa so Buña qaa mende meerangogiti, ii uu

* **1:16:** Lew 11.44-45; 19.2 * **1:24:** Ais 40.6-8

wombogianon ambombaajon awelegon laligowu. Kaen laligon momalaarigia koma gbiligi somariin kotiiro letoma laligon oyanboyan koloowu. ³ *Buņa Terewaa qaa mon ii kokaen eja, “Nembanene mon kisiriin aina mogiti, iikawaa so mono Pon awaa iwo qokotaan aina mobu.” Qaa iikawaa so Pombaa aina mojuti een, mono Buņa qaanon somariin kotiin laligowu.

⁴ Kraistwaa sareqaa mon kokaen jemaņa: Kraistnon waama Anutuwaa tando kombombaņa koloon laaligo kotigaa wota kolooja. Ono mono iwaanon kan mombo letombu. Ejembanon tando mombaajon “Jamo omaya,” jen gema qen mesaogito, Anutunon ii Hamoqeqe Toya koloowaatiwaajon meweengon iwaajon moro sewanja uuta somata kolooja. ⁵ Kraistwaanon kan gbilin onjoangio kaanagadeen mono jamo kowonjin laaligogiawo kaanja koloowu. Kaen koloon kotiin laligogi Siwewaa motonqeqe iinon onjoma uugia meagoro kotikotii mokoloon uuwaa laaligowaa jiwowon jigo hona koloowu. Unja Toroyanon uugianon laligon sololoon men letoma onono mono jiwowon jigo iikawaa jigo gawon galen soraaya koloon nambu. Unja Toroyanon nemun koma inaan onono ten koma Anutuwaa waeya men mepeseen mun laligowu. Kaen laligogi Anutunon injiima Jiisas Kraistwaajon ama nanamemengia kaanja aina moma laligowaa. ⁶ *Buņa Terenon qaa mon ii kokaen eja:

“Iibu, Anutu niinon kowonjin tando mon meweengon Zaion baananon Israel tuun somata uugianon komowe ii jingbiling tando kombombaņa maa suan damandanawo (milyon Kina kaanja) koloowaa.

Daen yononon tando powowon kotakota ii moma laarin munkebuti, iyononon iwaajon ama gamu mende moma laligowuya.”

⁷ *Moma laarin mun laligojuti, onoo jaasewangianon ii tando kombombaņa akadamuyawo koloojato, tosianon uugia mende meleema een laligojuti, iyonoo jaagianon ii Buņa qaa kokawaa so eja:

“Miri meme yononon ‘Kowonjin omaya,’ jen tando ii gema qen mesaogiti, tando iikanon mono tando kombombaņa kolooro.

Kanagen tania ii aen kaanja mokoloogi. Tando powowon kotakota kaanja ii riinagati een, mirinon mono ororongon kamaan konaga.”

⁸ *Buņa qaa mon ii kokaen eja,

“Ejembanon jamo kowonjin iikanon ritatangon unuro iikanon mono unun mizimizi ama onjombaa.”

Yononon Buņa qaa mende ten koma iyangiaa aingia otaankejutiwaajon ama ritatangon kamaankeju. Anutunon kaen arengon ononotiwaa so kamaankeju.

⁹ *Yononon kaen kamaankejuto, ononon ejemba tuun somata qaita mon kokaen koloju: Anutunon onjo iyanjaajon meweengon onono tak-kootoya koloju. Anutunon pangamanonga onoono asasaga damuyawo iikanon keuma jigo gawon galen tuun soraaya koloju. Anjoletto akadamuyawo men laligoroti, iikawaa Buņa qaaya ii jen asariwutiwaajon onoono. Onoonota ononon Anutuwaanon kanageso bunjaya laligon Kin Pombaa jawinuruta koloon gawonja liligon menkeju. ¹⁰ *Wala Buņa Terewaa qaa mombaa so “Simbirinsambaran lan laligogito,” kamban kokaamba uugia somongon aon mutulangon “Anutuwaa uumeleen kanageso tuun” koloon laligoju. Wala Anutuwaa kiankomuwaajon “Poumapou laligogito,” kamban kokaamba “Injiima kobooro kalenmoriaņa saanon moma koton laligoju.” Kian.

Anutuwaa welenqege ejemba kokaen koloon laligowonja:

¹¹ Oo wombo alauruna, Siwewaa buņa koloon namonon koi tatawaga wabaya laligojuti, niinon onoo uugia kokaen kumaņa: Selewaa siingia kombombaņa

* **2:3:** Ond 34.8 * **2:6:** Ais 28.16 * **2:7:** Ond 118.22 * **2:8:** Ais 8.14-15 * **2:9:** Eks 19.5-6; Ais 43.20-21; Dut 4.20; 7.6; 14.2; Tai 2.1; Ais 9.2 * **2:10:** Hoos 2.23

bologanon galen koma onombabotiwaajon mono onoangia anjon koma aowu. Siin morota morota iikanon uugia men boliwaatiwaajon manja qenjeju. ¹² Uugia mende meleenjiti, iyonoo batugianon nanamemenjia awaagadeen ama men laligowu. Tosianon ono bologa meme ejemba kaanja qanon jen bolin onomakejuti, iyononon nanamemenjia awaa iima kaniagia tororo moma asarigi roromonogogianon utegowaa. Roromonogogianon utegoro iyangiaa singisonogogia ano momasoosooogia iima koton uugia meleema Kraist asugiwaatiwaa kambanjon onoojon ama Anutu mepeseen munkebu.

¹³ Anutunon laaligo arenoro ejemba tosanon galen koma nonomakeju. Pombaa qata bosinjuti een, ono mono kuuya iyonoo qaa baatanon kema laligowu. Kin ano gawana yononon wangia koloojuti, ono mono iyonoo jegia ten koma laligowu. ¹⁴ Kaunsol ano komiti yonoo jegia kaanagadeen ten koma laligowu. Yononon ejemba kaiyaka bologa amakejuti, iyonoo qaagia gosin irona meleema onomakejuto, kaiyaka awaa amakejuti, iyonoo qagia mepeseenjeju. Anutunon kawaajon ama gawman ejemba kuun onono laligoju. ¹⁵ Anutu waa uusiina ii kokaen eja: Gejajuju ejemba uugia qaa poumapou laligon onoojon qaa omayaya omayaya jenkejuti, ono mono nanamemen awaa ama men iikanon iyonoo buugia mejugogi olon laligowu.

¹⁶ Anutunon bologaa kasa gbadoyanonga isama onono loloogiti, ono mono iikawaa so nanamemen solanja ama men laligowu. Kaen laligowuto, kilenagia koma turuwutiwaajon kokaen mende jewu: “Kasa gbadonana qaa solanja (fii) laligojon.” Kaen jen iikanon mondon onoangiaa aingia mende otaawu. Kaen qaagoto, Anutu waa jeta ten koma welen qenjejuti, mono iikawaa so gbadoya qaa laligowu. ¹⁷ Ejemba kuuya ii mono goda qen onoma laligowu. Uumeleen alaurugia ii mono uu wombogianon jopagon onoma laligowu. Anutu waa qaaya uuguwombotiwaajon mono sombugia moma laligowu. Kin ano galenurugia yonoojon mono mogi uro goda qen onoma laligowu. Kian.

Kraistnon siimbobolowaa sili awaa qendeema nonono.

¹⁸ Welenqege ono mono somatagiaa qaa baatanon kema goda kuuya qendeema onoma laligowu. Ubonjonon galen awaa koma onomakejuti, iyonoojonadeen qaagoto, horon ureen ama onomakejuti, ii kaanagadeen tororo goda qen onoma laligowu. ¹⁹ Daen yononon Anutu waa jetaa so ejemba goda qen onoma laligogi kilen kania qaato, een kakasililin ama onongi siimbobolo kaparan koma moma mokosingonkejuti, Anutunon ii iima tawaya meleema kotuegon onono simbawonawo kolooju. ²⁰ Kaiyaka bologa angi koobinon unugi ii moma mokosingon nambuti een, onoangiaajon mono nomaen mogi unaga? Kaiyaka amakegitiwaa so unugi qabunagiawo mende koloowu. Kaen qaagoto, nanamemen awaa anjitiwaajon ama siimbobolo mokolon moma mokosingon laligowuti een, Anutunon mono iikawaa tawaya meleema kotuegon onono simbawonawo kolooju.

²¹ Kraistnon kaanjadeen onoojon ama siimbobolo moma sili awaa qendeema onono. Kawaajon ono iwaa kana tamboya kosin metetereen siimbobolo moma mokosingon laligowutiwaajon onono. Kaen laligon simbawonawo koloowuya. ²² *Buna Terewaa qaa mon ii kokaen eja, “Inon singisongo mon mende ano ano iwaa je buutanonga qaa qolomolongoya mon mende kamaaro.” Ono qaa iikawaa so otaan angi sokombaa. ²³ *Ejembanon uuqege qaa tokoronkota Kraist mamaga jen mugi kitia mon mende meleen. Siimbobolo ama mugi moma kitia metogomambaajon mende torogon onono. Kaen qaagoto, Anutunon qaa dindinagadeen jen tegonkeji, mono ii moma laarin qaaya iwaa boronon ama jen tegowaatiwaajon mambono.

* 2:22: Ais 53.9 * 2:23: Ais 53.7

²⁴ *Kraistnoŋ ananaaŋoŋ kaparaŋ koma ŋingisoŋgo gema qeŋ nanamemen so-
lana otaŋ laligowombaŋoŋ ama siimbobolo moro. Ii moro Buŋa Terenoŋ eji-
waa so “Selia qegi wiji koloorotiwaŋoŋ ama Anutunoŋ oŋo meŋ qeaŋgoŋ oŋono.”
Qeaŋgowutiwaŋoŋ mono “Aŋo ŋingisoŋgonana meŋ sele busianoŋ aŋgoŋ” maripoonoŋ
uma komuro. Kawaŋoŋ oŋo mono Kraistwaa tani kaŋa kolooŋ siimbobolo moma
mokosiŋgogi awaa koloowaa. ŋingisoŋgowaa aŋgobatonoŋ horoŋ nonono iikanonŋ
mono qamo taniŋaen kolooŋ koomuya laligowoŋa. ²⁵ *Wala oŋo “Lama kaŋa jinjaunŋ
kema kaŋ lansanŋ laligogi.” Kaŋ laligogito, kambaŋ kokaamba uugiaa galenaŋonŋ
eleema kaŋ laligoju. Iinoŋ oŋo lama kaŋa sopa somoŋgoŋ kalaŋ koma oŋomakeja.
Kiaŋ.

3

Loemba oŋoo qambaŋmambaŋ qaa

¹ *Anutu welenŋ qewombaa qaaya jedaboroŋento, emba oŋo mono kaŋiadeenŋ
lourugia yoŋoo qaa baatanonŋ kema laligowu. Kaŋa laligogi lourugia toŋianoŋ
Buŋa qaa mende teŋ koma laligojuti, iyoŋonoŋ mono kaŋiadeenŋ embaurugia yoŋoo
nanamemenŋia iima uugia meleembuyaga. Uugia meleema laaligogia Kraistwaa
boronoŋ ambutiwaa Buŋa qaa jegianoŋdeenŋ mende jewuto, Kraistwaa kania mono
siligianoŋ qendeema oŋoŋgi iima asariwuyaga. ² Nanamemenŋ soraaya dindinaŋ
ama meŋ Anutu waa jeta uuguwubotiwaŋoŋ keegia mogi ejanonŋ kaen inŋiima yagogi
Kraistwo qokotaŋ laligowombaa siŋgia asuginaga. ³ *Selewaa akadamugiaŋoŋadeenŋ
mono mende meŋ umakebu. Waŋ sawagia qeŋ gawasu kania kania mende ama
miziziinŋ sele meŋ mende awelegoŋ laligowu. Kasasoroŋ goul iwoinoŋ selegia mende
menjereŋgoŋ aowu. Selekopaa awaa soro akadamuyawo ii mende meŋ aowu.

⁴ Kaenŋ qaagoto, akadamugia hoŋa ii mono pondanŋ megi uugianoŋ ewa. Uŋagianonŋ
luaenoŋ bonjoŋ laligogi akadamugia hoŋa kanonŋ aasaŋgoyanoŋ enŋ mono kambaŋ
moŋnoŋ mende aliwaa. Uubonjoŋ laligogi Anutunoŋ inŋiima moro umakebaa. ⁵ Wala
eenanoŋ emba soraaya yoŋonoŋ Anutuwo nama jejeromonŋromoŋ ama muŋ iwoi
kuuyaŋoŋ mamboma laligogiti, iyoŋonoŋ kaŋagadeenŋ uugiaa akadamugianoŋ men-
jereŋgoŋ aonŋ lourugia yoŋoo qaa baatanonŋ kema laligogi. Mono emba iyoŋoo tani
kaŋa kolooŋ laligowu. ⁶ *Saaranonŋ loya Aabraham teŋ koma muŋ “Eja Poŋna,” jeŋ
muŋ laligoro. Oŋo kaŋagadeenŋ zeŋ nama gawonŋ awaa awaa meŋ awasaŋkaka nama
iwoi mombaŋoŋ jenenŋia mende ororo lourugiawo laligowuti eenŋ, mono Saara kaŋa
emba akadamugiawo kolooŋ laligowu.

⁷ *Emba yoŋonoŋ esunŋia kamaŋqeŋeta koloojuto, kilenŋ laaligowaa kalenŋmoriaŋa
ii ejawo ororoŋ buŋa qeŋ aonŋ laligoju. Esunŋia kamaŋqeŋeta koloojutiwaŋoŋ eja
motomotoonŋ oŋo mono embaurugia tororo kalaŋ koma loloŋgoŋ oŋoma laligowu.
Anutunoŋ eja oŋoo qamakooligia sureewabotiwaŋoŋ mono goda qeŋ oŋoma laligowu.
Kiaŋ.

Gawonŋ awaa menŋkejuto, siimbobolo kilenŋ moju.

⁸ Qaana tegowaatiwaa qambaŋmambaŋa ii kokaenŋ jejenŋ: Oŋo mono kuuya uumo-
toonŋ ama uumeleenŋ alaurugia yoŋowo uubonjoŋonŋ jopagoŋ aonŋ laligowu. Gumbon-
joŋonŋ laligoŋ oŋoŋgia meŋ kamaŋ aonŋ uugianoŋ somoŋgoŋ aonŋ motoonŋ nambu.
⁹ Jena jewe nuna guwe ana ambe ii mende amakebu. Uuqeŋe qaa tokoroŋkota jeŋ
oŋoŋgi kitia mende meleembu. Kaenŋ qaagoto, qaa bologaa kitia meleema mono
kotuegoŋ oŋoma laligowu. Kaenŋ ama laligogi Anutunoŋ iikawaa tawaya meleeno
kotumotueya buŋa qeŋ aowutiwaŋoŋ oŋoŋo. Kaenŋ ama laligoŋ Poŋ asugiwaatiwaa

* **2:24:** Ais 53.5 * **2:25:** Ais 53.6 * **3:1:** Ef 5.22; Kol 3.18 * **3:3:** 1 Tim 2.9 * **3:6:** Jen 18.12 * **3:7:** Ef 5.25; Kol 3.19

kambananon mono oyanboyan koloowu. ¹⁰ *Kaanja koloowutiwaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja:

“Monon laaligo naanawo laligomambaa aina koloon muro ween awaa awaa iima laligomambaaon moji, iinon mono neselana qaa bologa jewabotiwaajon somonon laligowa. Buu susuyanonga gbingbaon qaa koloowabotiwaajon mono galen men aon laligowa.

¹¹ Nanamemen bologa mono gema qen gawon awaa awaa men laligowa.

Luaenon laaligo iikawaajon mongama ii buna qen aomambaaajon kaparan koma namba.

¹² Ii kokaembaajona: Ponon ejemba solana injiima galen koma qamakooligiaajon geja amakejato, ejemba doogoya ii ba mende koma onomakeja.”

Qaa kaen eja.

¹³ Ono gawon awaa mewombaajon uugere ama laligowuti een, ejemba seiseiyanon gawongia siimbereren men men bolin onombombaaajon mende mobuya. ¹⁴ *Ii mende mobuyato, kilen nanamemen solana angitiwaajon ama siimbobolo mobuyagati een, onon mono kilen Anutunon kotuegon onono oyanboyan mokoloowuya. Kakasililin men onombubotiwaajon mono een aarun lalanin keegia moma uugia kamaaro uubooligianon unuwabo. ¹⁵ Uugianon mende kamaawato, uugia mono Pon Kraistwaanon somonon kania soraaya pondan romongogi uro laligowu. Mono kamban so jorin Kraistwaa kania ejemba jen asarin onoma laligowu. Oyanboyan koloowombaa jejeromonromon anjuti, ejembanon iikawaa kaniaajon qisin onongi mono kuuya iyononon qaa ii meleema onoma laligowu. Mono gumbonjonon qaganon ejemba goda qen onoma uu kuun onoma laligowu.

¹⁶ Qaagia kaen galen kongi Anutunon injiima “Sokonja,” jero uugejagianon kaen mobutiwaajon nambu. Kraistwo qokotaan nama nanamemen awaa angi uugege qaa tokoronkota tondun jen onomakejuti, iyononon mono iyangiaanon qaa bologaaajon ama gamu mewuya. ¹⁷ Gawon awaa awaa men laligogi ejemba tosanon kilen kakasililin ama onongi Anutuwaajon ama siimbobolo mogi sokonja. Iwoi bologa ama men iikanon siimbobolo mokoloogi gamuyawo koloaja. ¹⁸ Kraistnon kaanagadeen kamban motoonngo singisongonanaajon ama komuro. Anana doogoya koloonin Dindina iinon nunuano Anutuwaanon keubombaaajon ama siimbobolo moro. Namo ejaga jen selia qegi komuroto, Unja Toroyanon men gbilin muro waama laligoja. ¹⁹ Unja Toroyanon wano nonomesaon koomuwaa senjon gomanon kemen kokooso kasa gbadonon laligogiti, iyononon Buna qaaya jen asarin onono.

²⁰ *Wala eenanon Noowaa kambanon wango somata megii Anutunon uugia meleembutiwaajon kaparan koma moma mokosinon mambonoto, ejembanon qaa mende ten koma tiwilaan koomuwaa kasa gbadonon kemegi. Ejemba suman melaada 8:yanon Anutuwaaja jeta ten kongi jero kon kiro apunon waama balon qen turun wango elaaro Anutunon ii gboulunonga gou gajogia koma wanjia somongoro. ²¹ Iwoi kaanja kolooroti, ii oomuluwaa sareya koloaja. Jiisas Kraistnon koomunonga waama laligojiwaajon ama kamban kokaamba apu nonomorigi Kraistwaa esunanon turun nonoma wajnana somononkeja. Apu ii selewaa jewona songbambaatiwaajon ama mende ama nononjuto, oomuluwaa hona ii kokaen: Anana Anutuwo laligowombaaajon soomongo ama jopon qanon somonon kokaen qama koolinkejon, “Anutu, gii mono uuta gojejeraya songbana uuta soraaya kolooro goo jaanon sokombaa.”

²² Jiisas Kraistnon Siwe gomanon eu uma Anutuwaaja boro dindinanon bunabunayawo raja. Anutunon ku-usun muro rama Siwe gajoba ano Siwewaa ben kawali kania kania esunmumugianon niniima galen kuun nonomakejuti, ii kaanideen galen koma onono qaaya baatanon laligoju. Kian.

* **3:10:** Ond 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10; Ais 8.12-13 * **3:20:** Jen 6.1-7.24

4

Mono letoma laaligo qaita mon laligowu.

¹ Kraistnon aṅaa selianon siimbobolo morotiwaajon onjo kaanagadeen sele busugianon siimbobolo mobombaajon jojorin laligowu. Iwo momo motoonjo kokaen men romongowu: Monnon singisonjo amakeji, iinon iyaṅaa seliaa siina kombombaotaamambaajon nama munkeja. Monnon Kraistwaajon ama siimbobolo momakeji, iwaa siina kombomba bologanon mono zololonjon kamaaro singisonjo togon mombo mende amamambaajon kaparan koma laligowaa. Uuroromongogia iikanon mono wogia mero iikanon rindanon akadamiawo kolon laligowu.

² Uuroromongogia iikanon rindanon nama uuselewaa siin kombomba bologa mono somonjon galen koma laligowu. Kamban kokaambadeen kanain namonon toroqen laligon ubuti, iikanon mono Anutuwa uusiina ten koma otaan laligowu.

³ Onjo kamban laligon kougiti, iikanon ejemba anjonjoragiawo uugia mende meleema nanamemen bologa lan ambombaajon mojuti, iyonoo tani kaana kokaen lan laligogi: Serowilin ama siingia kombomba bologa tondu otaan laligogi. Apu gisi (marihuana), goja deun iwoi ii otonomboran men wakasiin negi wangia sooro enkalolon laligogi. Jejelomban onon nen rii gbawe oron embaqemba men bolin onoma gejajuu ama laligogi. Tando lopion liligon simin kuma onoma iwoi kanjanawo amakegi. Kaen amakegito, onjo kamban kokaamba nanamemen kaana ii mende toroqen amakeju.

⁴ Ejemba anjonjoragiawonon pangamanon laaligowaa resa sumu pilinpinjon eji, iikanon horon lugun kemenkeju. Onjo yonowo mende horon kemegi iima aarun uuqeqe qaa tokoronkota jen onomakeju. ⁵ Kaen amakejuto, Anutuwa jaanon keugi qisin onono kaniagia asuganon isaama jen asarigi mondomondogia qewagowaa. Anutunon ejemba jaawo laligojoni ano koomuya mono kuuya ananaa qaanana gosin jen tegomambaajon jojorija. ⁶ Sele busunananon komuwonati, qaanana iikanon mende tegowaa. Kawaaajon Oligaa Bunja ii koomuwaa senjon gomanon laligojuti, iyononon kaanagadeen mobutiwaajon Ponnon wala jen asariro. Ii kokaembaajon: Anutunon nanamemengia gosin ejemba tosaana nono kaana jen tegon onono sele busuwo laligogitiwaa irona mokoloowuto, tosanon uugia meleema kokoosogianon gbin laaligo kotigaa bunja kolooji. Anutu anjo kotiin laligonkeji, iikaanjadeen kuuyanon laaligo kombomba laligon ubutiwaajon moma kotiinkeja. Tosianon Bunja qaa ii uugia kuun onombutiwaajon jegi. Kian.

Gawon memewaa momo kalenja ii mono galen koma ubu.

⁷ Iwoi kuuyaa kambananon tegomambaajon dodowija. Kawaaajon onjo mono qama kooliwombaajon imowamo mende laligowuto, ononangiaa nanamemengia galen koma aon zen nama qamakooli gawon men laligowu. ⁸ *Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen eja, “Ejemba uunananon jopagon onoma singisonngogia seiseiya koleleen gamugia turunkejon.” Kawaaajon alaurugia onoo batugianon mono pondan jopagon aon laligowu. ⁹ Onjo mono alaurugia koma horon mirigianon ainjolon rama uugianon jejewenenwene nandin-nduruya qaa kalan koma aon laligowu.

¹⁰ Anutunon kalenmorian kania kania iikawaa Toya kolooja. Iinon gawon memewaa momo kalen morota morota mendeema onono laligoju. Onjo motomoton mono momo kalengia awaagadeen galen koma iikanon kanagesourugia welen qen onoma laligowu. Ii bunja qen aogitiwaa so mono gawonon ama tuun batugianon ilaan aon laligowu. ¹¹ Gawon memewaa momo kalen woi ii kokaen: Daen yononon Bunja qaa jen asarinkejuti, iyononon ii mono Anutunon sololon onomakejiwaa so jen laligowu. Daen yononon alaurugia welen qen nanjon onomakejuti, iyononon mono Anutunon inaan

* 4:8: Gba 10.12

esun onomakejiwaa so ala ilailaa ama onoma laligowu. Jiisas Kraistwaa bunja koloojutiwaajon iwoi kuuya kanon mono Anutu mepeseegi qabunayanon akadamyawo koloon en ubaa. Iinon asamararan Toyaa ano ku-usun Toyaa ii kambaŋa kambaŋa laligon kouma laligoja ano tetegoya qaa laligon ubaa. Qaa ii onanon.

Kraistwo nama mono siimbobolo moma laligowu.

¹² Oo wombo alauruna, siimbobolo qagianon uro iwaa kukuŋanon gere kaŋa qetaalin angotete men onomakeji, iikawaajon mono mende aarun laligowu. Iwoi koloon onomakeji, ii batugianon iwoi morota kaŋa, iikaen romongowubo. Ii namonon laligojoniwaa so koloonkeja. ¹³ Mende aaruwuto, Kraistnon kaiyaka awaa ano kakasililin ama mugi moroti, onon mono siimbobolo iikawaa kitia mojutiwaa so korisoro ama laligowu. Iwo kaŋa laligogi eleema karo asamararananon asugiro kambaŋa iikanon kaŋagadeen aisonon oyanboyon mokoloowuya. ¹⁴ Ejembanon injiima uugia Kraistwaanon meleengitiwaajon ama uuqege qaa tokoronkota jen onomakejuti een, ononon mono simbawonawo kolooju. Kaen jen onomakejutiwaajon ama Anutuwaawo Unja Toroya asamararanawo iinon mono qagianon uma ku-usunanon turun onoma kotegon onomakeja.

¹⁵ Onoononga mononon iwoi bologa anotiwaajon siimbobolo mokolon mobabo. Mononon kikekakasililin ama ejemba unun iwoi yongoro meroti me tosia siijaago men onomanjen yonoonon qaa lan jero sipasipa qero gawon meme kaŋa mononon lan ewaewan koma lombo mokolonkeji, iinon mono siimboboloya anaa soyanon moja. ¹⁶ Mononon Kraistwaa alia koloojiwaajon angosisiri mokolon siimbobolo moji een, iinon mono iikawaa gamugamuya een mende moba. Gamu qaagoto, Kraistwaa qata bosinjiwaajon mono Anutu mepeseen laligowa.

¹⁷ Anutonon ejemba qaanana gosiwaatiwaa kambaŋa kan kuuro iyananon uumeleen kanagesouruta ananaa qaanana ii wala jen tegowaa. Wala ananaa qaanana jen tegowaati een, ejemba Anutuwaawo Oligaa Bunja mende ten kongi lombo qagianon uro tetegoyanon mono nomaen koloon ononaga? ¹⁸ *Bunja Terenon qaa mon ii kokaen eja:

“Solana yononon Siwe gomanon ubombaajon kupukapaambutii een, singisongo ejemba angonjoragiawo yonoo qaagia mono nomaen koloonaga?”

¹⁹ Kawaajon alauruna Anutuwaawo jeta ten koma angosisiri mokolon siimbobolo momakejuti, ononon mono kokoosogia mokomokolo Toyaa boronon ambu. Toyaa iinon qaa jerotiwaa so alauruta sopa somonon kokojiji koma kalan koma onomakeja. Kokoosogia iwaa boronon ama mono jegenaa nama gawon awaa awaa pondan men laligowu. Kian.

5

Jotamemeya onoonon qambanmamban qaa

¹ Niinon uumeleen kanagesowaa jotamemeya mon koloon Kraistnon siimbobolo moroti, iikawaa qaaya nanon jenkejen. Kanagen eleema karo asamararananon asugiro qabunaa nono mokoloomambaajon mojen. Onoo batugianon noo jotameme alauruna koloojuti, niinon onoo uugia kokaen kuun ononjen: ² *Anutonon moma laarin onoma lama tuun borogianon anoti, ononon mono ii kalan koma onoma laligowu. Gawon ii mojotiitii qaganon qaagoto, Anutuwaawo jeta otaan uusiingia gawonon ama afaanon geregere qaganon zen men nambu. Mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon mende kaparan koma laligowu.

³ Lama tuun baagianon kan nanjuti, ii mono eja pon tani kaŋa mende galen koma onombu. “Zioz galen koloojon,” jen totogianon mende qen men biwiiŋ aowuto,

* 4:18: Gba 11.31 * 5:2: Jon 21.15-17

nanamemembaa sili awaa ii lama tuun qendeema onoma laligowu. ⁴ Nanamemen awaa ama laligogi lama galen wananon mombo asugiwaati, kambañ iikanon mono soron arogianon kotogon ila wage akadamuyawo wangianon mouma somongogi buña qen aowuya. Akadamu iikanon mono kambañ monnon mende taalin titiikota koloowaa. Kian.

Sagbili onoonon qambañmambañ qaa

⁵ *Sagbili ononon kaanagadeen galenurugia yonoo qaa baatanon kema laligowu. “Anutunon sewankiki ejemba tuarenjen ama onomakejato, iyangia men kamaan aonkejuti, ii mono kalenmorian onomakeja.” Kawaajon ono mono korebore batugianon ononangia men kamaan aon laligowu. Tani iikanon mono maleku kaan kotogogi kemero laligowu. ⁶ *Kawaajon mono ononangia men kamaan aon Anutuwaa boro ku-usunawo iikawaa baatanon kenji kambañanon kan kuuro saanon men biwiin onombaa. ⁷ Buña qaa mon ii kokaen eja, “Iinon ono kalan koma onomakejiwaaon majakakagia kuuya mono iwaa boronon ama mesaowu.”

⁸ Nanamemengia galen koma aon zen nama pondan uugbiligbili laligowu. Kilenaa Toyanon lan liligon ejemba tuarenjen ama mongama nonomakeja. Monnon uruambe qero iinon mono laion kaan gogon nonomambaajon jojorija. (Laionon gbuu gbororo gama silano moma bombongaogia waamakeja.) ⁹ Ono siimbobolo momakejuti, onoo uumeleen alaurugianon kaanideen goman so kakasililin iikayadeen moma mokosinon laligoju. Ii romonon torokogia yakarin momalaarinon rindanon nama laion ii kotakotagadeen tuarenjen ama mun laligowu.

¹⁰ Ono kambañ torodaamon siimbobolo moma laligogi mososonon nanon men kotiin ononogo saanon nendun powowon kotiganon kongbaraya qaa nama laligowuya. Kaan Kraistwo nangigo akadamuya togon onono asamarananon uma tetegoya qaa asarin laligon ubuya. Anutu, kalenmorian kuuyaa Toya kolooji, iinon mono ono kaen ama laligowutiwaaajon onono. ¹¹ Iinon ku-usun Toya laligon kouma laligoja ano kambañ tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii onanon.

Piitonon yeizozo qaa tetegoya jero.

¹² *Anutuwaa kalenmorian ii kiankomu hona toon kolooja. Niinon qaa ii kotiin nanon jen ononon kalenmorian iikanon nanon nama kotiin laligowutiwaaajon jen koton ononjen. Kawaajon tere toroga koi jewe nenana Sailasnon onon ononja. Iinon niwo pondan nama uumeleen nenana kolooja. Iwaaajon kaen romonogojen.

¹³ *Anutunon uumeleen kanageso ono kaan iyanajon meweengon onono Babilon siti bologa kanon* laligojuti, iyononon yeizozogia angi ononon kaja. Momalaariwaa merana Maak iinon kaanagadeen yeizozoya anja. ¹⁴ Ono batugianon waegia men angon aon newogia kososon laligowu.†

Alaurunana Kraistwo qokotaan nanjuti, luaenon mono kuuya onowo ewa. Kian.

* 5:5: Gba 3.34 * 5:6: Mat 23.12; Luuk 14.11; 18.14 * 5:12: Apo 15.22, 40 * 5:13: Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24 * 5:13: Babilon ii Room sitiwaa qa aasangoyaga. Aisisañ buknon kaanideen qa ii iikawaa so oogita eja. † 5:14: Kambañ kanon jolongia jen waegia men buugia kiton nen laligogiti, mono iikawaajon jeja.

hamoqeqe areŋa anota eja. Momo ano nanamemen akadamyawo Anutuwaanon eji, iinon onjo iikawaa so letoma gbilia koloowutiwaajon kaparan komakeja. Onjo soomongo qaaya somata qatawo iikanon qokotaajuti een, iinon mono inaan onono mombo letoma Siwewaa akadamyua mokolon buŋa qeŋ aon laligowuya. Akadamuya iikanon saanon rijojoon sokoma onombaa.

⁵ Anutuwaanon soomongo qaa kaanŋa ejiwaajon ama onjo mono momalaariwaa honŋa koloon onono qendeema laligowu. Kaanŋa laligowutiwaajon mono kaparan koma zen nama manja qeŋ laligowu. Honŋa koloon onombaati, iikaen saanon Anutuwaa kania toroqen moma kotowuya. ⁶ Momakootogianon somariiro saanon nanamemengia toroqen galen koma aonkebuya. Galen koma aoaogianon somariiro saanon nama kotiin lombo mokosinon bosima laligowuya. Nama kotikotiigianon somariiro saanon mombo Anutuwaa jetaa so uuwaa komagbiligibili ama laligowuya.

⁷ Uuwaa koma gbiligbiligianon koloon somariiro saanon uujopagianon seiro uumeleen alaurugia ala-ala men kalan koma aon laligowu. Uujopagianon seiro saanon ejemba kuuya jopagon onoma laligowu. ⁸ Onjo Anutuwaa akadamyua kaanŋa buŋa qeŋ aon men sein laligowuti een, mono gorosonŋa mende laligowu. Kaanŋa qaagoto, akadamyua iikanon mono nemun koma onono afaanŋon Ponŋana Jiisas Kraistwaa kania moma koton saanon gawonŋa jegenŋa nama megii honŋa koloonkebaa. ⁹ Saanon koloonkebaato, dakaya yonoonon Anutuwaa akadamyua kaanŋa mende en ononji een, iyonoo momakootogianon mono toroga kolooro bao jaagoo kaanŋa kemakuunkankuun amakeju. Anutunon singisonogogia walaga songbano soraaya koloogiti, ii duduun imowamo laligoju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, Anutunon meweenon onoma onoonoti, onjo iikanon riin rindanon nambutii een, mono kamban monon mende tama kamaan kombuya. Kawaaon ononon mono iikanon kotakota rindanon nambombaaon kaparan koma laligowu. ¹¹ Kaen ama laligogi Anutunon injiuro sokono koma horon onono Siwe goman naguyanon kuuya tano saanongadeen uutanon ubuya. Ponŋana Jiisas Kraistnon Hamoqeqe ano bentoton Toya kolooja. Iwaa bentoton uutanon ugi kamban tetegoya qaa galen koma onono oyanboyan koloon laligowuya.

¹² Buŋa qaa honanon kana kaanŋa qendeema ononji, onjo ii mono buŋa qeŋ aon iikanon bon qeŋ nama kotiiju. Kawaaon qaa areŋ jegeni, ii saanon moma asarijuto, niinon kilen iikawaajon kamban so jen gbilin onomambaaon mojen. ¹³ Kaen moma sele busu kokawaa kala kuunon laligomanatiwaa so qaa areŋ ii duduuwubotiwaajon momogia jen gbilin kuun onomambaaon mobe sokonja. ¹⁴ Niinon sele busuna kusuga koi kala kuun kaanŋa luluuma uulanawo komun koomu gomanon umanati, kaen moma yagojen. Ponŋana Jiisas Kraistnon kaanagadeen buju qaa kaanjadeen nisaano mobe. ¹⁵ Qaa areŋ kuma onombeti, iikanon uu wombogianon ero niinon goron qeŋ koomu gomanon kembe iikawaa gematanon kaanagadeen ii saanon kamban so romonon laligowu. Niinon iikawaajon kotiin kaparan komakejen. Kian.

Kraistwaa asamararanŋa ii jaanananon iima nanŋon jenkejon.

¹⁶ Ponŋana Jiisas Kraistnon qabunaya uuta men gawon ku-usunawo men laligoroti, nononon ii nononanaa jaanananon uun iima laligonin. Kaen laligon iikawaa so ku-usunaa kania ano eleema kawaatiwaa qaaya ii jen asarin onoma laligonin. Ii ben sosomban sundu* kaanŋa mende jembiri anin roromongo giraboga kaanŋa ii lan mende otaan laligonin. ¹⁷ *Niinon Jiisaswaa qabunaya uuta ii nononano kokaen kolooro iinin: Asamararan Toya uuta iinon qaa ijoro qa kokaen kolooro moro: “Eja koi neenaa wombo merana kolooro iwaajon uunanon qeangoro iimasii mojen.” Kaen ijoro moro

* **1:16:** Ben sosomban iikawaa kania mon ii kokaen: Momo ejemba yonoo uugianon jembiri momo letono qaa kania kania lan romonon gisomaso anŋi koloonkeju. * **1:17:** Mat 17.1-5; Maak 9.2-7; Luuk 9.28-35

Man Anutunon asamararan muro akadamuya bunja qen aon laligoro. ¹⁸ Nononon iwo baanja kowoga kanon uma laligonin qa iikanon Siwenonga kolooro monin.

¹⁹ Gejatootoo ejemba waladeen Bunja qaa jen oogiti, ii kambañ kokaamba moma sorogon angon konin powowon kotakota koloon nononja. Kawaajon Bunja Tere walagaa qaaya ii mono tororo geja ama bunja qen aon laligowu. Kiwanon goman sinjngoro asarinkeji, gejatootoo qaa iikanon mono iikawaa so jen asarin onomakeja. Ono iikawaa asasaganon qokotaan nambuti een, mono saanon Anutu-waa kana honja iima pangamambaa nanamemenja yakarin mesaon laligowu. Kaanja laligon uma mambongi goman wengeran suluro gomaambawaa widia asugiro uuwombogianon asariwaa. Ponnananon eleema kawaatiwaa widianon mono men asarin onono iima Anutu-waa iwoi kuuya iima asaridaborowu.

²⁰ Qaa wana mutuya koi mono moma asarin mende duduwu: Balon ejemba mononon Bunja Terewaa gejatootoo qaaya ii iyanjaa roromonngo qaganon jen asari-mambaajon amamaankebaa. ²¹ Ii kokaembaajon amamaankebaa: Balon ejemba mombaa uusiinanon kambañ mononon mende nemun kono gejatootoo qaa kolooro jegi. Kaen qaagoto, Unja Toroyanon gejatootoo ejemba uugianon sololoon onono Anutu-waa jetanonga qaa men jegi. Kianj.

2

Boi takapolakayanon mono laligon tiwilaawu.

¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya ii kaanagadeen Israel kanageso batugianon asugigi. Iikawaa so onoo batugianon boi soosooya kaanagadeen asugiwuya. Asugin nama onoo momalaarigia tiwilaawaatiwaaajon enkalolon qaa batuya batuya ii aasangoyanon men batugianon kawuya. Somatanananon dowegia meroti, Pon ii kaanagadeen qakooma mun iikaanja kanon iyangia kondeema aon uulanawo tiwilaawuya.

² Kaento, ii kilen ejemba seiseiyanon yonoonon serowilin siligia otaan iyangiaa jaajaa laligowuya. Kaanja laligowuyatiwaaajon ama ejembanon roromongogia anji qetetanoro uumeleembaa kana honjaajon mogi gamuyawo koloonkebaa. ³ Boi takapolakaya yononon mono otoko qaganon sundu kania kania jembiri (qaa aisenja) lan jen sein laligowuya. Kaanja laligogi ononon ii moma afaangon monen iwoi men kululuugi lan amanagaju men laligowuya. Anutu-non ejemba kaanja yonoo qaagia mono monowaa monoyanon jen tegorota ironja meleeno qagianon ubaatiwaaajon eja. Anutunon kondemondeema onomambaajon ataqatan imowamo mende ambaato, hon toonaga siimbobolo moma laligowuya.

⁴ Kondemondeen koloowaatiwaa galen meme qaa tosaanja ii kokaen: Siwe gajoba tosianon Anutu-waa jeta qotogon sinjisongo anjiti, Anutunon ii mende injiima koboorto, hagon onono gere sianon emukanon kemegi. Hagon pangaman ziwiziwi dutanon onooma aen gbadonon (tape) gbadoon onono. Gbadoon galen koma onono qaagia jen tegowaatiwaaajon mamboma ragita rama kouju. ⁵ *Monowaa monoyanon ejemba angonjoragiawo namonon laligogiti, Anutunon ii kaanagadeen mende injiima koboorto, gboulu somata jero waama unun turun onono. Turun ononoto, kilen eja Nooa iinon uumeleembaa qaa jen nanamemen dindina ambutiwaajon ama uukuukuu men onoma laligoroti, ii ano ejemba ⁷ ii laaligogia angon koma sopa somongon onono.

⁶ *Kaanagadeen Sodom Gomora taon woi ii tiwilaawaatiwaa qaaya jen tegon gerenon onoro gere sogogaragadeen eri. Ejemba angonjoragiawo yonoonon iwoi nomaen koloowaati, iikawaa sareya iibutiwaajon ii ano koloojao. ⁷ *Gerenon kuuya onoomambaajon anoto, kilen eja solanja Loot ii wala batugianonga metogon

* 2:5: Jen 6.1-7.24 * 2:6: Jen 19.24 * 2:7: Jen 19.1-16

anjon koma muro. Jeulalan ejemba serowilin nambonambon ama iyangiaa jaajaa nanamemen tosaana tondu анги iima yonoojon moma bolin uuta kamaaro laligoro. ⁸ Eja solana ii yonoo batugianon laligon nanamemen jeulalan kanjanawo iima moma laligoroti, iikawaajon mono ween so moma jinjingon laligoro. Iwaa uuta solananon mono suulan boliro laligoro.

⁹ Galen meme qaa jejeni, iikanon Anutuwa kania kokaen qendeemakeja: Ponon ejemba Anutuwa laaligo kombomana koma gbilinkejoni, anana saanon angobatonnga metogon wanana somongomambajaan momakeja. Iikaan momakejato, ejemba doogoya ii qaagiaa irona meleeno qagianon uro gajobaurutanon galen koma onongi laligowuya. Kaana laligon ugi kaman somatanon karo qaagia jen tegoro toroqen siimbobolo moma laligowuya.

¹⁰ Ejemba selegiaa siin kombomana bologa otaan anjonjora-giawo koloon jeulalanon Anutuwa ku-usuna men kamaan amakejuti, Anutunon ii mono waladeen jen tegon ononota siimbobolo somata moma laligowuya. Boi takapolakaya yononon mono jaba-arambaran qaganon iyangiaa jaajaa laligon Siwewaa bensakon kawali asamarangiawo eukanon laligojuti, iyonoojon sombugia mende momakeju. Ii qaago totoonto, ii kaanagadeen uuqeqe qaa tokoronkota jen onomakeju. ¹¹ Kaen amakejuto, Siwe gajoba ku-usungiawo boi soosooya ii unuugun uuta koloojuti, ii kilen Siwewaa bensakon kawali ejemba ii Pombaa jaasewananon qotogon uuqeqe qaanon tokoronkota mende jen tegon onomakeju.

¹² Gajoba yononon kaen mende amakejuto, ejemba yononon selegia men uma Buna qaa mende moma koton ii kilen yonoojon uuqeqe qaa tokoronkota lan jenkeju. Oro soona kaana momakootogia hona mende kolooro oro laaligowaa siin iwoi qerewena iigadeen momakeju. Oro soona ii koloogita ejembanon lan unugi komunkejuti, iyononon mono iikawaa so lansan tompin laligon tiwilaawuya. Iyangiaa siin roromonogogia ingonmanjonanon mono kondeema onongi tiwilaadaborowuya. ¹³ Tosaana horon ureen ama onongi kakasilin mogito, Anutunon iyangiaa qaagiaa irona meleema onono siimbobolo iikayadeen qagianon ubaa. Uumeleen ononon ukalen qendeema aowombajaan ajoroon lomban анги boi takapolakaya yononon mono iikanon kaanagadeen kankeju. Kan dogogia asuganon qendeema iyangiaajonadeen romongon baanon newageen nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewongia borona borona gamugiawo kaana kolooju. Iyangio sele busugiaa siina metogowombajaan ajoajoro iwoi asasaganon ama serowilin asuganon ama lansan aisoonkeju. “Ziozwa eja toya koloojon,” jen tosia onoojon mende romongon tiligon onombombaa korisoro momakeju.*

¹⁴ Jaagianon kaisero jaajaa uun emba injimakejuti, ii serowilingadeen ambombajaan momakeju. Serowilin iwoi ambombaa siina ii mende totoon mesaowombajaan momakeju. Ejemba kongbara komakejuti, ii horon onongi kana goraayanon kemegi horombobo men arogia mosomakeja. Otoko ama uuroromonogogia kotakota iikanon eja. Kaen amakejutiwaajon Anutunon seigon onono tiwilaawuya.

¹⁵ *Yononon kana dindina gema qen uusooso tintuan kema gejatootoo eja Balaam Beorwaa meria iwaa uugere kana otaankeju. Kere eja pon monon Balaam Israel ejemba tiliqili ama onombaatiwaajon tawa muroti, uusiinanon mono monen ii memambajaan koloon muro. ¹⁶ Koloon muroto, dongi monon kilenayaajon terenon jen muro. Dongi qaa mende jejeta kanon mono eja aronon qaa jen gejatootoo eja iikawaa uusoo nanamemen ii somongon muro amamaaro.

¹⁷ Ejemba yononon mono apu jaaya juuguya kaana tani laligoju. Raidimbon haamonon koosu omayana kon qaa ii utitiin onomakeji, mono iikawaa so een lansan

* **2:13:** Boi yononon toron kaana asanjon rajuto, wangogianon iyonoonon qagon jangowabo. * **2:15:** Jan 22.4-35

kema kankeju. Anutunon yonoojon pangaman ziwiziwiwaa uutanon miri arenon ononoti, mono dutanon emukanon kemen laligon ubuya. ¹⁸ Yononon gejaju qaa omaya jen selegia menj uma lanj aweqawele ama terenonkeju. Sele busuwaa siingia kombomana bologa otaan serowilin nambonnambonon ejemba lanj horon onomakeju. Tintuan laligojuti, tosanon iyonoo batugianonga olon kongiti, mono ii kele qaanon kuun onongi kana goraayanon kemegi horombobo menj arogia mosomakeja.

¹⁹ Iwoi mononon ejemba mon somonjon galen koma munkeji, iikawaa kasayanon mono ii somonoro ii tawaya qaa een welen qen laligoja. Iikawaa so boi takapolakaya yononon kele qaa kokaen lanj jenkeju, “Ono mono nono toroqen nonongi saanon kasagia qaa solana (frii) koloon onoangiaa jaajaa laligowu.” Qaa kaen jenkejuto, ii kilen iyangio angonjoragiaa welenqeqeya koloon iikawaa kasanon laligoju.

²⁰ Yonoo kaniagianon kokaen dogoro laligoju: Ponana Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonana ii moma koton iikaana kanon balombaa nanamemenj angonjorayawo ii misinjon gema qenjo mono mombo iikawaa kasanon kokosiinj aon osinj raju. Kawaa-jon kanakanaiyanon kilenkilenda laligogito, tetegoyanon kileqileedaboron laligoju.

²¹ Anutunon qaanana jen tegoro solananiwombaa kania wala mende moma koton tompinj laligowuyaga, iikanon mono afaana koloon ononaga. Kaen koloonagato, Buna ii onanon injjogi kania moma kotogi bunagiaga kolooro. Uugia meleema iikawaa gematanon jojopan qaa kowoga gema qegiti, iikanon mono iwoi kanjanawo koloon gamu qen onomakeja. ²² *Gema qen kokosiinj aon kamaan unuroti, ii gbaqooson qaa honabona woi iikawaa so kolooja. Qaa jeta monj ii kokaen, “Kasunon loma mombo eleema lolona nenkeja.” Qaa jeta monj ii kokaen, “Bao apu moriningo mono mombo eleema sumu pilinpinon lugun kemen lomu aonkeja.” Kian.

3

Pon kawaatiwaa soomonjo qaaya

¹ Oo wombo alauruna, niinon tere indinj woi koi ambe onoonon kaja. Qaa jejeni, onj ii modaborojuto, niinon Buna qaawaa hona koloowaatiwaaajon uugia soraaya ii kuun jen gbilin onoma tere indina woi koi kokaembaajon oojen: ² Gejatootoo ejemba soraaya yononon eenanon Buna qaa jen laligogiti, ii mono duduuwubo. Kaanagadeen Pon Hamoqeqe Toyanon jenkooto nonono onoangiaa wasiwasi eja aposolurugia nononon kuma ononinj, mono ii romonjon koma gbilin aon menj laligowu. Kawaaajon niinon qaa iikayadeen oowe indina woi kolooja.

³ *Qaa mutuya monj ii kokaen moma asariwu: Kraistnon eleemambaajon ano kamban tetegoya kanon mepaqepae ejemba asugin nanamemengianon iyangiaa siingia kombomana bologa ii otaan mepaqepae qaa jen laligowuya. ⁴ Tosianon eleema kawaatiwaa qaaya kokaen jen qewagon laligowu: “Kawaatiwaa soomonjo qaaya ii mono dakanon eja? Ambosakonananon laligon kouma komugiti, kamban iikanona iwoi mononon mende meleenon kemero. Anutunon Siwe namo mokolon orono ilawoila kuuya kanain eroti, ii mono kaanjadeen enj kouro laligojon.”

⁵ *Kaen jen qaa kota koi duduunkeju: Anutunon monowaa monoyanon jen koton qaayaa ku-usunanon siwe namo mokolon orono. Kaanagadeen jen kotooro apu deema horon kenji apu uutanona namo asugin kouro. Yononon qaa kota ii mojuto, ii mende mojon tani monon lanj jen lolomoninj amakeju. ⁶ *Kanagen jen kotooro apu gboulunon waama balon tururo ejemba kamban iikanon namonon laligogiti, ii apu nenj moton komugi. ⁷ Yononon apunon unuro komugito, namo sombin kamban kokaamba iriimakejoni, ii gerenon tiwilaawaatiwaa so kolooja. Anutunon iikawaa qaaya ii gbonton gbonton jen kotodabororota eja. Qaa iikawaa hona koloowaatiwaa

* 2:22: Gba 26.11 * 3:3: Juud 18 * 3:5: Jen 1.6-9 * 3:6: Jen 7.11

kambananon kan kuuro Anutunon ejemba angonjoragiawo laligowuti, iyonoo qaagia jen tegon kondeema onono tiwilaawuya.

⁸*Kaen koloowaato, wombo alauruna, nononano iinin gbani 1,000 ii kamban koriga koloojato, Buna qaa motoonngo koi mono mende duduuwu, “Ween motoonngo ii Pombaa jaasewananon gbani 1,000:baa so kolooja ano gbani 1,000 iiro ween motoongowaa so kolooja.” ⁹ Pombaa soomonggo qaa ii honawo koloowaato, iikawaa kambana ii tororo mende mojon. Tosianon kamban ii qero ubaatiwaajon romongon lan jenkeju. Anjo kambana mende qero ubaato, moma mokosingon ejemba kuuyanon uunana melembonatiwaajon mambomakeja. Monjon gere sianon kemebabotiwaajon mono kaparan komakeja.

¹⁰*Qaayaa hona koloowaato, Pombaa kaka kambananon mono yongoro meme ejawaa tani kan kuuwaa. Ii obaban kota banananon riiro amamaawona. Kamban iikanon namo sombimbaa iwoi ii-iita kuuya ii mono gere toon jen sogoyagadeen ewaa. Ween koin, senjelao ano sombimbaa iwoiya kuuya ii juquma oton jinjererenawo qama alin qaombuya. Namu ano ejembanon iwoi kuuya iikanon men angita eji, Anutunon ii kuuya kondemondeema meleeno kemebaa. Kemejen jen tegoro iwoi mon mende totoon ewaa. Awawi totoon!

¹¹ Ilawoila kuuya ii tani kaana juquma qaombutiwaajon ononon mono ejemba nomaana koloon laligogi sokonaga? Kawaaajon mono nanamemen soraaya otaan Kraist kaana koloon laligowombaaajon koma gbilin aon laligowu. ¹² Ono Anutuwaa kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma uulanawo kawaatiwaa gawona kaparan koma men laligoju. Kamban iikanon namowaa ilawoilaya ano ween koin, senjelao ano iwoiya ii gere toon tanjururun jewaa. Anutunon sombimbaa ilawoilaya ii kuuya kondemondeeno juquma jedaborowaa. ¹³*Kaen jedaborowaato, Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaa somongorota eji, nononon iikawaa so namo sombin dologa mokoloon orombaatiwaajon mambomakejon. Ii mokoloon orono iikanon keuma nanamemen dindina otaan laligowona.

¹⁴ Oo wombo alauruna, onjo kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma laligoju. Kawaaajon mono kokaen ambombaaajon kaparan koma nambu: Uugia soraaya kolooro Anutunon jewongia boronaa qaaya mon mende mokolooro iwo ososogojutiwaajon luaenon laligowu. ¹⁵ Mamboma Ponanaa uu taniaajon kokaen romongon laligowu: Iinon onjo uugia meleema mombo letombutiwaa kambana qen koriro uro mamboma onoma mokosingon laligoja. Wombo alanana Poolnon kaanagadeen qaa iikayadeen oon ononoto, Anutunon momakooto uuta murotiwaa so qaa ii oon onono. ¹⁶ Iikawaa qaaya ii tereya kuuya kanon jen onkejato, Buna Tereyaa uutanon qaaya tosia ii lombotawo. Kawaaajon tosianon ii moma asariwombaaajon janjarin riin bimoonkeju. Poumapou ejemba kongbara qen kokobimbin lan laligonkejuti, iyononon tereya tereya ii tondu meeranjonkeju. Iikawaa so Poolwaanon qaa ii kaanagadeen melenqeelen angi sipasipa koma soonkeja. Kaen meeranjon nama iyangia men bolin aon gere sianon kemebuya.

¹⁷ Yononon kemebuto, wombo alauruna, ononon kaen koloowaatiwaa qaaya ii mono waladeen modaborogita laligoju. Kawaaajon mono onoangia galen men aon laligowu. Jeulalan ejemba kana songin qiwitigonkejuti, ononon mono iyonoo kele qaagianon horon onono onotaan jinjaun kembubo. Laaligowaa tando powowon kotakota iikanona kaen ligisoon tama kamaan unuwabo. ¹⁸ Ponana Jiisaswaa kalenmoriananon nanjuti, iikanon mono mombo toroqen men somariin laligowu. Hamoqege Tonana Kraistwaa kania moma kotojuti, ii mono toroqen moma sororogon

* **3:8:** Ond 90.4 * **3:10:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 1 Tes 5.2; Isa 16.15 * **3:13:** Ais 65.17; 66.22; Ais 21.1

liligowu. Ii mepeseeniŋ qatanonŋ kambanŋ kokaamba akadamuyawo koloonŋ kanagenŋ tetegoya qaa kaanŋ enŋ ubaa. Qaa ii onononŋ.

Jombaanonj Tere 1 Jononj Tere mutuya ano. Jen-asa-asari

Jononj uunonj jopagonj aoaowaa qaaya ii kotiinj jen laligoro. Uumeleenj ejemba anana Anutu ano Jiisas Kraist yorowo qokotaanj nama uunana somonjonj aonj motoonjonj koloonj laligojonj.

Tosianonj qaa qolonjmolongoya ii ejemba kokaenj kuma soonj onjoma laligogi: “Jiisasnonj Siwe ejagadeenj kolooja. Balononj iwoi kuuya ii bologa kolooja. Kawaajonj Jiisasnonj balonj eja honja mende koloonj laligoro.” Qaa kawaajonj ama tosianonj “Anutu moma laarijonj,” jen nanamemenj awaa mesaonj sisau silemale laligonj ejemba tosaanj yonj kazi ama onjonj ano qezenj injarere laligogi. Qaa senja senja kaanjonj zioz menj boliwabotiwaajonj Jononj gejanono qaaya terenonj kokaenj oonj anota karo, “Jiisasnonj Siwe ano namo ejaga motoondeenj kolooja. Namononj gawonj meme ano momo meme ii iwoi bologa qaago. Kawaajonj ‘Anutu moma laarijonj,’ jen Meria Jiisas mende mesaowonja ano alaurunana onjowo uunananonj jopagonj aowonja. Uujopa ii mono kaparanj koma ama aonjkebonja.”

Tere kokawaa bakaya wanja 6 ii kokaenj:

Laaligowaa kania ii Jiisas 1:1-4

Asasaga ano pangamanj uutanonj laaligo 1:5–2:29

Anutuwaanonj ano Satambaanonj merabora 3:1-24

Unja me ome ii mono kaniagara gosinj mobu. 4:1-6

Uujopawaa kania ano jenjkootoya 4:7-21

Momalaari anana bologa haamo amakebonja 5:1-21

Laaligo kotigaa qaaya ii Jiisas Kraist

¹ *Niinonj laaligo kotigaa qaaya jemambaajonj tere koi oojenj. Waladeenj laaligowaa qaa Toyanonj laligorogo kanagenj ilawoila kuuya kolooro. Iinonj laligonj kouma namononj kamaaro ii jaanananonj iima boronananonj selia oosirininj qaaya jero moma laligoninj. ² *Oyanboyonj laaligowaa Toyanonj asugirota nonononj ii iima kania nanjonj jen dangunu kaanja nanjonj. Laaligo tetegoya qaa iikawaa Toyanonj Manjowo laligonj kouma kamaanj asuginj nononoti, nonononj iikawaa Bunja qaaya jen asarinj uugia kuunkejonj. ³ Nonononj Manjnana ano Meria Jiisas Kraist yorowo uunana somonjonj motoonjonj koloonj laligojonj. Onjo kaanagadeenj uugia nonowo somonjonj motoonjonj laligowombaajonj moma iwoi iima moninji, ii jenj asarinj onjmakejonj. ⁴ Korisorononj uunana saa qero laligowombaajonj qaa koi nenaurunawo jenj asarinj oojonj. Kianj.

Pombaa اساسaganonj laaligo

⁵ Bunja qaa iwaa Meriaanonga moma jenj asarinj onjonjoni, ii kokaenj: Anutunonj اساسagaa Toya kolooja ano iwaanonj pangamanj monj mende eja. ⁶ “Nonononj iwo uunana somonjonj motoonjonj laligojonj,” kaenj jenonj jenj kilenj kaiyakanananonj kematoukantou ama pangamanonj laligojonjoni eenj, mono qaa qolonjmolongoya jenj nanamemenananonj qaa honja mende otaankejonj. ⁷ Anutunonj اساسagaa uutanonj laligoro nonononj iikawaa so kaiyakanana اساسagaa uutanonj amakejonjoni eenj, mono batunananonj uunana somonjonj aonj motoonjonj laligoninj Meria Jiisas Kraistwaa sayanonj mono singisonjonana kuuya songbamakeja.

* 1:1: Jon 1.1 * 1:2: Jon 1.14

⁸ “Uunananonj singisonjo mende eja,” kaen jewonagati eenj, mono anana tiligonj aoninj qaa honanonj uunananonj mende nanja. Qaago! ⁹ Singisonjonana jokoloojonj eenj, iinonj mono uuta dindinja so soomongo qaaya pondanj otaanj singisonjonana mesaonj nanamemenana doogoya kuuya songbamakeja. ¹⁰ “Singisonjo mende aninj,” kaen jewonagati eenj, mono qaa Toya uguninj Anutunonj qolomolonj jeje eja kaanja kolooro qaayanonj uunananonj mende nanja. Kianj.

2

Jiisasnonj aworo koipu Tonana koloaja.

¹ Oo kokouruna, onononj singisonjo ambubotiwaajonj qaa koi oojenj. Ii oojento, monononj kilenj singisonjo anagati eenj, aworo koipu Tonananonj mono enj nononja. Jiisas Kraist iinonj Manjaa kosianonj laligonj qaa kuuya dindinjagadeenj gosinj ama nonomakeja. ² Aworo koipu Tonana iinonj singisonjonanaa tawaya koloonj koma konjoratinj nonono. Ii ananaa singisonjowaajonjagadeenj qaagoto, mono namononj kuuya ananaa singisonjonana ii kaanjadeenj koma konjoratimambaajonj komuro. Kianj.

Tenkonjonj ii kaiyaka dindinja.

³ Anutuwaawo jojopanj qaaya tenj komakebonjati eenj, iikaanja kanonj ii moma mujonj, ii saanonj uuwoiya qaa moma yagojonj.

⁴ Monononj “Anutu moma mujenj,” jenj jojopanj qaaya mende tenj koma otaankeji, iinonj mono qolomolonj qaa jeje ejembaga kolooro qaa honanonj iwaa uutanonj mende eja. ⁵ Qaagoto, monononj Anutuwaawo qaaya tenj koma otaankeji, Anutuwaawo uujopayanonj mono onanonj iwaa uuta saa qero akadamyawo laligoja. Iikaanja kanonj Anutuwo qokotaanj motoongoo laligojonj, ii moma yagojonj. ⁶ Monononj “Anutuwo qokotaanj laligojenj,” jeji, iinonj mono Jiisasnonj nanamemenja anoti, iikawaa so mono otaanj ama menj laligowaatiwaa so koloaja. Iikaanj mende ama menj laligoro mende sokonja. Kianj.

Uujopa ambonatiwaa jojopanj qaa gbilia

⁷ *Oo wombo alauruna, niinonj jojopanj qaa gbilia qaagoto, jojopanj qaa walaga kanakanaiyanonga enj ononj, mono ii oonj ononjenj. Jojopanj qaa walaga iikawaa Bunja qaaya ii mono moma laligonj kougi. ⁸ Kilenj iikawaa jenkootoya gbilia ii oonj ononjenj. Pangamanonj alimambaajonj ano asasagaa honja asarinj somariinjejiwaajonj jojopanj qaa iikawaa honja mono Anutuwaanonj ano onoononj koloonj asuginj eja.

⁹ Monononj jetanonj “Asaganonj laligojenj,” jejato, alia kazi ama muji, iinonj mono toroqenj pangamanj uutanonj laligoja. ¹⁰ Monononj alia jopagonj munkeji, iinonj mono asasagaa uutanonj pondanj laligoro silianonj tosaanja singisonjo ambutiwaajonj mende kondoonkeja. ¹¹ Kaento, monononj alia kazi ama muji, iinonj mono umunjonjononj kematoukantou laligonj nanamemenja pangamanj uutanonj amakeja. Pangamanonj jaaya menj gooro jinjaunj ama laligojiwaajonj dakanonj kambaati, ii anjo mende moma kotonkeja. Qaago.

Anutunonj singisonjonana qosolonjonkeja.

¹² Oo meraborauruna, Jiisasnonj komunj qa somata menj laligojiwaajonj ama Anutunonj onoo singisonjogia mesaonj qosolonjgodabororo. Iikawaajonj qaa koi oonj ononjenj. ¹³ Oo manjuruna, morononj kanakanaiyanonga laligonj kouji, onjo ii moma munj laligonj kougi. Kawaajonj qaa koi oonj ononjenj. Oo gbaworouruna, onjo kilenja Toya haamo ama munj laligojuti, iikawaajonj qaa koi oonj ononjenj. Meraborauruna, onjo Manjananaa kania moma kotonj laligojuti, iikawaajonj qaa koi oonj ononjenj.

¹⁴ Manjuruna, morononj kanakanaiyanonga laligonj kouji, onjo ii moma munj laligonj kougita kouju. Kawaajonj qaa koi oowe onoononj kaja. Eja gbaworouruna, onjo

* 2:7: Jon 13.34

Anutuwaanonj Buṅa qaa uugianonj anḡi kotiin nano esunmumugiawo koloonj kilenaa Toya haamo ama munj laligoju. Kawaajonj qaa koi oowe onoononj kaja. Kianj.

Balombaa nanamemenj bologa mono yakariwu.

¹⁵ Ono balombaa nanamemenj bologa ano iwoi kuuya iikanonj eji, iikawaajonj mende nanj onomba. Monononj uutanonj balombaa nanamemembaajonj nanj muji eenj, Manḡanaa uujopayanonj mono iwaa uutanonj mende nanja.

¹⁶ Balombaa nanamemenj ii kokaenj: Ejembanonj sele busugiaa siingia kombombana bologa otaankeju. Iwoi jaagianonj iima iimasiiḡ ama koposonḡonkeju ano balombaa laaligogiaajonj biririgonj terereen selegia menj umakeju. Ii ano uugere tosaanḡa ii Manḡanonḡa mende kankeja. Qaago! Ii balombaa nanamemenj bologa kolooja. ¹⁷ Balombaa nanamemenonj goronj qewaa ano iikawaa siinḡa bologa bologa ii kaanḡadeen goronj qewuto, monononj Anutuwaa uusiinḡa tenj koma otaankeji, iinonj mono bonj qenj kambanj tetegoya qaa kotiin laligonj ubaa. Kianj.

Kraistwaa tuarenjenuruta ii mono asugiju.

¹⁸ Oo kokouruna, Kraistwaa kitia* nama tuarenjenj ama mubaati, iinonj kambanj tetegoyanonj asugiwaati, kaenj jegi momakeju. Qaa iikawaa so kambanj kokaamba Kraistwaa tuarenjenuruta mamaganonj mono asuginj nanju. Qaa iikawaa honḡa kaenj koloorotiwaajonj ama kambanj tetegoyaa uutanonj kouma laligojonj, iikaanj mojonj. Iikawaa aiweseya kaenj. ¹⁹ Tuarenjenj ejemba iyonononj ananaa tuunḡondeen laligonj nonomesaonj kenji. Uugia nonowo selesele somonḡonj momalaari kanageso batunananonj tondu laligonj boratigi. Ananaanonj kanageso honḡa koloowuyagati eenj, mono ananawo pondanj qokotaagi motoonj laligowonaga. Nonomesaonj sigensigenj nanjuti, sili iikanonj mono kaniagia kokaenj qendeema nonono iima mojonj: Iyonoononḡa monononj nonowo onanonj motoonḡo mende koloonj laligoro.

²⁰ Yonononj sigensigenj nanjuto, Kraistnonj Unḡaya Toroya onoo uugianonj maaro bedu menj inaanj onono kuuya onononj qaa honḡa moma kotonj laligoju. ²¹ Onononj qaa honḡa mende moma kotowubotiwaajonj ama qaa koi mende onj ononjenj. Kawaajonj qaagoto, onḡo qaa honḡa moma kotoju ano qaa honḡanonj qaa qolonḡolonḡoya monj kondoomambaajonj amamaankeja. Kawaajonj qaa koi onj ononjenj.

²² Jiisanonj Hamoqeḡe Toya Kraist koloojato, monj morononj qaa ii qakoonji, iinonj anḡomokolonj ejembaga kolooja. Iinonj Kraistwaa kitia nama tuarenjenj ama munj Manḡ ano Meria ii motoonj qakooma oromakeja. ²³ Monononj Mambaa Meria qakoomakeji, iinonj Manḡa qaa eenj laligoja. Monononj Meria jokolonkeji, iinonj mono Manḡ kaanḡadeen mokolonj iwo laligoja.

²⁴ Onḡo Buṅa qaa kanakanaiyanonḡa moma kougiti, ii uugianonj kotiin nambaatiwaajonj galenḡia menj aowu. Buṅa qaa moma kougiti, iikanonj uugianonj nambaati eenj, onononj kaanḡadeen mono bonj qenj Manḡ ano Meria yorowo qokotaan nambu. ²⁵ Kraistnonj soomonḡo qaa kokaenj nononota eja, “Niwo nambutu eenj, mono laaligo oyanḡoyanḡawo onombe tetegoya qaa kotiin laligowuya.”

²⁶ Tosianonj batogonj jinḡaunj menj onomakejuti, niinonj iyonoojonj ama qaa ii onj ononjenj. ²⁷ Tosianonj jinḡaunj amakejuto, Kraistnonj Unḡa Toroya onoo uugianonj maaro bedu menj inaanj onomakeja. Unḡa Toroya iinonj uugianonj bonj nano mende looriwuti eenj, onononj mono boi mombaajonj mende amamaawuya. Ii kokaembaajonj: Iwaa Unḡa Toroyanonj mono nanamemenj awagaa qaa kuuya kuma onomakebaa. Bedu menj inaanj onomakeji, ii iwoi qolonḡolonḡoya monj qaagoto, momo qaa honḡa toonḡa koloonkeja. Kawaajonj qaa honḡa kuma ononotiwaa so mono qaaya kuuya tenj koma Kraistwo pondanj qokotaan nambu.

* **2:18:** Kraistwaa tuarenjenḡa ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania ii woi. Iinonj Kraistwaa kitia nanja ano Kraist tuarenjenj ama munkeja.

²⁸ Oo kokouruna, oŋo mono Kraistwo koronson qokotaan nambu. Iwo nama laligonij mombo asugiwaati, kamban iikanonj mende konjoma nonono gamu qaganonj mende kokomomola menj kemonjato, saanonj iwaa jaanonj awasanjaka qaganonj saitingenj nambonja. ²⁹ Kraistnonj solanja kolooji, onononj qaa ii moma kotojuti eenj, mono qaa koi kaanagadeen saanonj moma asariwu: Ejemba kuuyanonj nanamemenj solanja amakejuti, iyonononj mono kaanagadeen Anutuwaanongga koloonj iwaa meraboraana kolooju. Kianj.

3

Anana Anutuwaanongga koloonj meraboraana koloojonj.

¹ *Mobu! Siwe Manjananonj nonoojonj “Neenaa meraboraana,” kaenj nonooma iikanonj uujopaya somata qendeema nonomakeja. Anana onjonj Anutuwaa meraboraana koloojonj. Ii koloojonjwaajonj balonj ejembanonj kanianana mende moma kotonj laligoju. Anutuwaa kania mende moma kotojutiwaajonj ananaa kaniananaajonj kaanagadeen kokobimbij ama laligoju. ² Oo wombo alauruna, kamban kokaamba anana Anutuwaa meraboraana koloonj laligojonj. Kaenj laligonj kanagenj nomaenj koloonj laligowonjati, ii asuganonj mende asugija. Qaa motoonjgo mojonj, ii kokaenj: Iinonj mombo asuganonj asugiro kaitania honja jaanananonj iibonjati, kamban iikanondeen mono letoma ii kaanja koloojonja. ³ Daenj yonononj Kraistwaajonj jejeromonjromonj iikaanj ama munj laligojuti, iinonj mono ii koma konjoratinj onono iwaa tani kaanja soraaya koloonj laligowu.

⁴ Daenj yonononj singisonjgo amakejuti, iyonononj mono kana qaa qenj waleemakeju. Singisonjgo ii jeulalanj nanamemenja. ⁵ *Kraist anj singisonjgoya qaa iinonj mono ananaa singisonjonana koma konjoratimambaaajonj kamaanj asugiroti, ii moju. ⁶ Daenj yonononj Kraistwo bonj qenj nanjuti, iyonononj singisonjgo mende ama laligoju. Monjonj singisonjgo toroqenj amakeji, iinonj Jiisas mende iima kania mende moma kotonj laligoja. Kianj.

⁷ Oo kokouruna, monjonj jinjaunj menj onjombabotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu. Kraistnonj solanja koloojiwaa so monjonj nanamemenj solanja tororo otaanjkeji, iinonj solanja kolooja. ⁸ Kilenjaa Toyanonj kanakanaiyanongga singisonjgo ama kouma laligoja. Kawaa so daenj yonononj singisonjgo amakejuti, iyonononj mono Kilenjaa Toyaa bunjaga kolooju. Anutuwaa Merianonj mono iwaa gawonja kisiyaen memambaaajonj kamaanj asugiro.

⁹ Daenj yonononj Anutuwaanongga koloojiti, iyonoonongga monjonj laaligo qaita mombaa uutanonj ejiwaajonj ama singisonjgo mende toroqenj amakeja. Kolokoloo dongoga koloonj laligojiwaajonj ama singisonjgo toroqenj amambaaajonj amamaanjkeja. ¹⁰ Daenj yonononj Anutuwaa meraboraana koloonj daenj yonononj Kilegaa Toyaa meraboraana koloojuti, ii kokaenj gosinj moma asariwonja: Monjonj nanamemenj solanja mende otaanjkeji, iinonj Anutuwaa bunja mende kolooja. Kaanjadeen monjonj alauruta mende jopagonj onjmakeji, iinonj Anutuwaa bunja mende kolooja. Iikawaa aiweseya kaenj.

Oŋo mono jopagonj aonj laligowu.

¹¹ *Bunja qaawaa kota kanakanaiyanongga moma kouma laligojonj, iikawaa joponj qaaya ii kokaenj: Anana mono uunonj jopagonj aonj laligowonja. ¹² *Kein (Kain) iinonj Kilegaa Toyaa bunja laligonj koga qero komuro. Anana mono ii kaanja koloonj laligowombo. Iinonj kokaembaajonj koga qero: Anja nanamemenjanonj bologa kolooroto, kogaanonj ii solanja kolooro. Mono iikawaajonja qero.

¹³ Oo uumeleen alauruna, balon ejembanon kazi ama onjombuti een, iikawaajon mono mende walingowu. ¹⁴ *Anana uumeleen alaurunana jopagon onjomakejoniwaaajon ama qaa koi moma asarijon: Anana koomu kotigaa jawoya waleema laaligo kotiganon keuma laligojon. Monjon ujopa mende amakeji, iinon mono toroqen koomu kotigaa uutanon nambaa. ¹⁵ Ejemba alaurugia kazi ama onjomakejuti, ii kuuyanon mono koomuya unu-unu ejembaga kolooju. Laaligo kotiga ii unu-unu ejemba kaanja mombaa uutanon mende eji, ii saanon moma yagoju.

¹⁶ Jiisas Kraistnon laaligoya ananaajon ama qeleema mesaon jopagon aoawaa kania kaen qendeema nonono iima moma kotojon. Anana mono kaaniadeen laaligonana uumeleen alaurunana yonoojon ama qeleema mesaonin sokombaa. ¹⁷ Monjon balombaa ilawoilaya soyanon men laligoro alianon iwoiwaajon amamaan memeqemean ano iijato, kilen bone koloon uuta somongoji een, Anutuwaaw uujopayanon mono iwaa uutanon nomaen enaga? ¹⁸ Oo kokouruna, jopagon aoao ii je buu susunananondeen tiwirigon jenkebomboto, ii mono nanamemenananon qaa hona otaan ama laligowona.

Mono Anutuwaaw jaasewananon saitingen nambona.

¹⁹ Anana qaa honaa bunaga koloojon me qaago? Koloojon een, mono saanon uunana bonjon kono Anutuwaaw jaasewananon awasankaka nambona. Qaa ii anana gosin aon kokaen moma kotowona: ²⁰ Uunananon iwoi bologaaajon ama jen nononji een, nono qaa koi saanon moma yagojon: Anutunon gosigosi Tonana koloon qaanana dindinagadeen gosiwaa. Anutuwaaw roromonogoyanon mono ananaa roromongonana uugun uuta kolooro qaa kuuya saanon modaboroja. Kawaajon mono saanon uunana bonjon kono laligowona.

²¹ Oo wombo alauruna, uunananon mende jen nononji een, anana mono saanon Anutuwaaw jaasewananon awasankaka koloon saitingen nambona. ²² Anana Anutuwaanon jojopan qaa ten konin nanamemenana ii iiro sokomakejiwaa so ama men laligonkejon een, iwoi mombaajon qama koolin qisin mubonati, ii mono nonono bunagen aowona.

²³ *Anutuwaanon jojopan qaa woi ii kokaen: Anana mono Meria Jiisas Kraistwaa qata men moma laarin uunana meleembona ano jojopan qaa jen koton nononotiwaa so jopagon aon laligowona. Kaen mende ama laligowonagati, ii Anutuwaaw jaanon mende sokonaga. ²⁴ Daen yononon Anutuwaanon jojopan qaa ten komakejuti, iyononon mono Anutuwo qokotaan laligogi Anutunon yonowo rapingon nanja. Iinon ananawo rapingon nanji, ii Unyaya Toroya nonono uunananon sane nunun laligojiwaaajon moma kotojon. Kian.

4

Unya me ome ii mono kaniagara gosin mobu.

¹ Oo wombo alauruna, gejatootoo jemba takapolakaya mamaganon goman so liligon laligojutiwaaajon qaa kuuya ii uulanawo mende men moma laariwu. Anutuwaaw Unyanon me ome monjon sololooro qaa jeji, ii mono wala angotetenon ama gosiwu. ² Anutuwaaw Unyaaa kania ii mono kokaen gosin mokoloowu, "Jiisas Kraistnon kamaan sele busuwo koloon laligoro," daen yononon qaa ii jen asuginkejuti, iyononon kuuya Anutuwaaw bunaga kolooju. ³ Monjon Jiisaswaa kania kaen mende jen asuginkeji, iinon Anutuwaaw bunaga mende kolooja. Kraist tuarenjen Toyaa omeyanon mono iwaa uuta sololooro qaa jenkeja. Monjon asugin Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama mubaa,* qaa kaen injogiti, iinon mono kamban kokaamba namonon asugija.

* **3:14:** Jon 5.24 * **3:23:** Jon 13.34; 15.12, 17 * **4:3:** Kraistwaa tuarenjen toya ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania woi. Iinon Kraistwaa kitia nanja ano Kraist hona tuarenjen ama munkeja.

⁴ Oo kokouruna, onjo Anutuwaa buŋa koloogi Uŋa Toroyanonj uugianonj nama namowaa omejiilana ii unjuugun haamo ama onjmakeja. Kawaajonj gejatootoo ejemba takapolakaya ii saanonj haamo ama onjoma laligowutiwaa so kolooju. ⁵ Yonononj balombaa buŋa koloogi namowaa omeyanonj sololoonj onjmakeju. Kawaajonj balombaa nanamemeŋa otaanj qaa jegi uumeleembaa gadokopa ejemba yonononj qaagiaajonj geja ama momakeju.

⁶ Anana Anutuwaa buŋa kolooninj Uŋa Toroyanonj sololoonj nonomakeja. Anutu moma mujuti, iyonononj ananaa qaa jeninj iikawaajonj geja qenj momakeju. Anutuwaa buŋa mende koloojuti, iyonononj anana qaa jeninj iikawaajonj geja mende ama momakeju. Qaa honŋaa Uŋaya ano anjomokolombaa omeya yoroo kanagara ii mono iikaenj gosinj moma kotonjkebonj. Kianj.

Anutunonj uujopawaa kania kolooja.

⁷ Oo wombo alauruna, Anutunonj jopagonj aoaowaa wanjaleya kolooja. (Kawaajonj uujopa ii apu jaayaanj enj koumakeja.) Kawaajonj anana mono jopagonj aonj laligowonja. Kaenj ama laligojonj, kuuya anana Anutu moma munj iwaanonja kolokoloo donjgoga koloonj laligojonj.

⁸ Anutunonj uujopawaa kondokondoo Toya kolooja. Iikaanj koloojiwaaajonj monjonj ejemba mende jopagonj onjmakeji, iinonj Anutu mende moma munj tompinj laligoja.

⁹ Anutunonj uujopaya batunananonj asuganonj kokaenj qendeema nonono: Iinonj Meria motoonjo ii nemunj koma nonono kotiinj laligowonjatiwaaajonj ama wasiro namononj kamaaro. ¹⁰ Anana Anutu jopagonj munj iikanonj uujopa mende kondooninj kolooroto, uujopawaa kania ii kokaenj: Anutunonj wala jopagonj nonoma singisonjgonana koma konjoratomambaaajonj Meria wasiro ananaanonj kamaaro.

¹¹ Oo kokouruna, Anutunonj kaenj hononja qaa jopagonj nononotiwaajonj ama anana mono kaanjadeenj uunananonj jopagonj aonjkebonja. Uujopa mende ama aoninj mende totonj sokonja. ¹² *Monjonj Anutu kambanj monjonj mende iiroto, jopagonj aonj laligojonj eenj, Anutunonj mono uunananonj leinjonj nano uujopayanonj uunana saa qero akademunanawo koloonj laligojonj.

¹³ Anana Anutuwo qokotaanj laligoninj iinonj uunananonj leinjonj nanji, ii Uŋaya Toroya nononotiwaajonj ama moma kotonj uuwoi mende amakejonj. ¹⁴ Manjanonj Meria gomaŋa gomaŋa ananaa Hamoqeqe Tonana koloowaatiwaaajonj wasiro kamaaro. Nonononj ii iima moma nanjonj jenkejonj. ¹⁵ Monjonj “Jiisas Anutuwaa Meria kolooja,” jenj asuginkeji, Anutunonj mono iwaa uutanonj leinjonj nano iinonj Anutuwo qokotaanj laligoja.

¹⁶ Anutunonj uutanonj jopagonj nonomakeji, nono iikawaa kania moma kotonj iikanonj moma laarinkejonj. Anutunonj uujopawaa Toya kolooja. Kaanja koloojiwaaajonj monjonj ejemba jopagonj onjoma laligoji, iinonj mono Anutuwo qokotaanj nano Anutunonj iwaa uutanonj leinjonj laligoja. ¹⁷ Kaanj laligoninj Anutuwaa uujopayanonj goonjonj kalanj koma nonoma uunana saa qero akademunanawo laligojonj. Kraistnonj namononj tatawaga laligoroti, anana tani kaanja laligojonj. Iikaanja laligojonjiwaaajonj ama Anutuwaa jenteejo kambanj somatanonj Kraistwaa jaanonj keuma iikanonj awasanjkaka koloonj saitingenj nambonja.

¹⁸ Anutunonj jopagonj nonono nama eenj toonj toroko mobombo. Singisonjo ejemba Anutunonj singisonjgogiaa ironja meleema onjombabotiwaajonj toroko momakejuto, Anutuwaa uujopayanonj uunana saa qeji eenj, iikanonj mono toroonana kuuya yakaridaboronkeja. Kawaajonj monjonj toroko momakeji, iinonj jopagonj nonomakejiwaa kania ii tororo mende modaboroja.

* 4:12: Jon 1.18

¹⁹ Iinon wala jopagon nononotiwaajon ama anana uujopa amakejon. ²⁰ Monjon “Anutu jopagojen,” jejato, alia kazi ama munkeji, iinon mono ejemba qolomolongoya kolooja. Iikawaa kania ii kokaen: Alia iima kilen mende jopagon muji een, iinon Anutu mende iima ii mono nomaen jopagon munaga? ²¹ Monjon Anutu jopagon munkeji, iinon mono alauruta kaanagadeen jopagon onoma laligowa. Anutunon uujopawaa jojopan qaaya kaen anota eja. Kian.

5

Uumeleen ejemba anana haamo amakebona.

¹ Daen yononon Jiisas moma laarin “Hamoqeqe Tonanaga kolooja,” jenkejuti, ii kuuyanon mono Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligoju. Daen yononon Manja jopagonkejuti, ii kuuyanon mono iwaa Meria kaanagadeen jopagon munkeju. ² “Anutuwaa meraboraana jopagon ononjon,” jenin qaa iikawaa hona ii anana kokaembaajon gosin aon mojon: Anutu jopagon mun jojopan qaaya ten koma otaankejon ee, mono Anutuwaa meraboraana kaanagadeen jopagon onomakebona. Iikawaa aiweseya ii kaen. ³ *Anutu jopagon mubonatiwaa hona ii qaa tenkonkon. Anutuwaanon jojopan qaa otaanin sokonja. Jojopan qaaya ten konin lombotawo mende koloowaa.

⁴ Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloonin, anana kuuyanon saanon iwaa jeta ten koma balombaa nanamemen bologa haamo amakebona. Anutunon momalaari nonono iikawaa qaganon qama koolinin Anutunon balombaa nanamemen bologa ii qen yakariro kamaadabororota laligojon. Haamo ambonatiwaa kania morota mon mende eja. ⁵ Anana haamo mende ambonagati een, daen yononon ii ambuyaga? Jiisas Anutuwaa Meria kolooji, monjon ii moma laarin mono balombaa nanamemen bologa haamo amakebaa. Kian.

Anutunon Meriaa qaa kokaen nanjon jero:

⁶ Jiisas Kraist Anutuwaa Meria kolooji, ii nomaen mojon? Jiisasnon apunon kemero Jonon oomulu menj muro Anutunon kaman iikanon qaa ii jero mogi ano kanagen saya molaamambaajon ano iikanon qa aro mon Siwenonga kolooro mogi. Qaa apunon indin motoongo kolooroti, iikayadeen qaago. Siwe Toyanon qaa nanjon jeroti, iikawaa aiweseya ii apu ano sa, woi ii. Toroqen Unja Toroyanon qaa ii jenkeja. Iinon qaa honaa Toya koloojiwaajon ama qolonjomambaajon amamaankeja.

⁷ Nanjonango qaa karon ii kaen monina eja. ⁸ Qaa karon iikawaa aiweseya ii Unja, apu ano sa. Qaagia ii ororon asuganon monin sokondaboroja. ⁹ Qaa jakeyanon kouma nanjonango amakejuti, ii saanon moma analin anjon komakejonto, Anutuwaa nanjonango qaayanon mono ejemba qaanana uugun powowon kotakota kolooja. Anutunon Meriaajon “Neenaa Meranaga,” qama kania kaen asuganon nanjon jero. Kawaajon qaa ii gema qewombo.

¹⁰ Monjon Anutuwaa Meria moma laarinkeji, nanjonango qaa Toyanon mono an iwaa uutanon laligoro iwaa kania saanon moma yagonkeja. Monjon Anutu mende moma laarinkeji, iinon mono nanjonango qaa Toya an menj kamaan aon eja qolomolongoya koloonkeja. Anutunon qaa kota Meriaajon nanjon jeroti, iinon qaa ii mende moma laarijiwaajon mono Anutu iyan gema qen munkeja. ¹¹ *Anutunon qaaya kokaen nanjon jero, “Niinon laaligo kombomba onomambaajon jeweti, neenaa Merananon mono laaligo kombomba iikawaa kondomondoo Toya kolooja.” ¹² Iwaa Meriawo qokotaan laligoji, iinon laaligo kombomba buna qen aon laligoja. Anutuwaa Meriawo mende qokotaan laligoji, iinon laaligo kombomba mende buna qen aon laligoja. Kian.

* **5:3:** Jon 14.15 * **5:11:** Jon 3.36

Laaligo kotigaa kania

¹³ Uugia meleema Anutu Meriaa qata ii moma laarinkejuti, niinonj tere koi onjoonj oojeñ. Laaligo kotigaa buña koloojuti, onononj iikawaa kania tororo moma kotowu-tiwaajonj ama koi oojeñ. ¹⁴ Anana saanonj awasanƙaka koloonj Anutuwaawaa kosianonj kema qama koolinj nama kokaenj moma yagonkejonj: Naa iwoiwaajonj iwaa uusiina otaanj qama koolinj mubonjati, iinonj mono qamakoolinana ii mobaa. ¹⁵ Ii me ii kawaajonj qama koolininj qamakoolinana mobaatiwaajonj mojonji eenj, mono qaa koi kaanagadeenj moma kotojonj: Naa iwoiwaajonj qama koolinj mujonji, ii kuuya mono ananaa buñananaga koloowaa.

¹⁶ Monjonj alia iiro singisonjo ano iikanonj koomu kotigaa buña mende koloowaati, iinonj mono alia iwaajonj Anutu qama kooliro hamo qeñ muro laaligo kotiganonj keubaa. Singisonjo Anutunonj mesaowaatiwaa so angiti, qaa koi mono iyonjoonj jejeñ. Tosianonj singisonjo angii iikanonj koomu kotigaa buña koloowuti, iyonjoonj qama kooliwutiwaajonj ii mende jejeñ. Qaago. ¹⁷ Nanamemenj bologa kuuya ii singisonjo kolooja. Koposo tosaanja aninj iikanonj koomu kotigaa buña mende koloowonja. Kianj.

Uumeleenj ejemba anana Anutuwo qokotaanj nanjonj.

¹⁸ Daenj yonononj Anutuwaanonga kolokoloo donjgoga koloogiti, iyonjoonnga monjonj singisonjo mende toroqenj amakeji, ii mojonj. Anutuwaanonga kolokoloo donjgoga koloonj laligoji, iinonj mono iyanja galenjenj aoro Kilenjaa Toyanonj ii mende qelanjinj mewaa.

¹⁹ Anana qaa koi mojonj: Anana Anutuwaawaa buña koloojonto, gomanj so yonononj uugia mende meleema Kilegaa Toyaa ku-usunj baatanonj laligogi galenjenj koma onjomakeja.

²⁰ Qaa koi kaanagadeenjenj mojonj: Morononj eja honja toonj kolooji, anono ii moma mubombaajonj Anutunonj Meria wasiro kamaanj moma-asa-asari nonono. Morononj eja honja toonj kolooji, anana iwo qokotaanj motoonjo koloonj laligojonj. Eja honja toonj ii Anutuwaawaa Meria Jiisas Kraist. Iinonj Anutu honabonja ano laaligo kotigaa kondomondoo Toya kolooja.

²¹ Oo kokouruna, tando lopionj ano benj qolonjmolongoya tosianonj kokosiinj qelanjinj onjombubotiwaajonj mono onjoangia galenjenj aonj laligowu. Kianj.

Jombaanon Tere 2 Jonon Tereya ano 2 kolooro. Jen-asa-asari

Buŋa Tere kokawaa toya iinon iyaŋaa qata “Jotamemeya mon,” qaro. Iinon tere ii “Wombo emba ano iwaa meraborauruta,” yonoojon ano. Qaa aasangoya ii uumeleen kanageso mombaa sareqaaya. Merabora ii kanageso ano wombo emba ii yonoo galenjiaga. Buŋa Terewaa qaa toroga kokanon jopagon aowombaaajon uu kuun nonomakeja ano boi takapolakaya yononon ejemba kuma ononji qaagianon seiwabotiwaa galen meme qaaga kolooja.

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-3

Uujopa ii iwoi waŋa 4-6

Qaa doogoyanon seiwabotiwaa galen meme qaa 7-11

Terewaa qaa kota waŋa 12-13

¹ Oo emba soro, Anutunon meweenjon gono uumeleen kanagesouruga galen koma onoma nanjan. Niinon onjo qaa honaa so uu wombonanon jopagon onomakejen. Neenodeen qaagoto, ejemba qaa hona moma kotojuti, kuuya iyononon mono kaanagadeen onjo jopagon onoma laligoju. Niinon jotamemeya koloojen ano giwo qaa amin mobojon kan tere oojen. ² Qaa honanon uunananon nama ananawo tetegoya qaa en ubaa. Niinon Buŋa qaa iikawaaajon ama jopagon ononjen.

³ Anana qaa hona otaan uunon jopagon aon laligojon eeŋ, Maŋ Anutu ano Meria Jiisas Kraist yoronon mono kiankomun ano kalenmorian nononi luaenon laligowonja.

Uujopa ano qaa hona ii motoon otaawu.

⁴ Maŋnon uujopawaa jenkooto qaaya nononoti, iikawaa sogadeengoo kanagesouruga tosonian qaa honaa so nanamemengia ama men laligoju. Niinon siligia kaanja iibe korisoro somata nomakeja. Kian.

⁵ *Oo wombo alana emba somata, kamban kokaamba jenkooto qaa oon gonjen, ii qaa dologa qaago. Qaa kanakanaiyanonga kanain moma kounini, niinon qaa ii mombo oon kokaen jen koton gonjen: Anana mono uunananon jopagon aon laligowonja.

⁶ Jopagon aon laligowombaa qaaya jejen, iikawaa hona ii kokaen: Anana mono Anutuwaajopon qaa kuuya ten koma nanamemenana ama men laligowonja. Kuuya ononon jopon qaa kanakanaiyanonga moma laligon kougiti, ii kokaen: Onjo mono uugianon jopagon aon laligowu.

⁷ Angomokolon ejembanon Jiisas Kraistwaaajon kokaen jen asuginkeju: “Hamoqeqe Toyanon balon eja sele busuwo asugimambaaajon amamaaro.” Kaen jen asugin tiliqili anji enkalolon koloonkeja. Angomokolon ejemba kaanja ii Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama munkeju. Ejemba kaanja mamaganon mono balona balona liligon lan kema kan laligoju. ⁸ Nononon uuwaa gawon men hona uugianon kolooroti, iikanon soon jangon qaombabotiwaaajon mojen. Kawaaajon angomokolon ejembanon enkalolon ama onombubotiwaaajon mono galengia men aon laligowu. Kaen laligogi uugiaa honanon mende sooro Ponon tawagia kuuya onondaborowaa.

⁹ Kraistnon qaa kuma nononoti, mononon ii mende qokotaajato, ii uugun qaa toroqero melokanjin jenkeji, iinon Anutuya qaa eeŋ laligoja. Daen yononon Kraistwaa Buŋa qaanon qokotaajuti, iyononon mono Maŋ ano Mera yorowo kotiin laligoju. ¹⁰ Mononon Buŋa qaa jumuna ii mende men onoonon kaji, onjo mono iwaa jolona mende jen

* 1:5: Jon 13.34; 15.12, 17

mirigianonj mende horogi uba. ¹¹ Moŋnonj iwaa joloŋa jewaati, iinonj mono kilenjaa biŋawo hororo qaganonj uro ororonj bosimbaota. Kiaŋ.

Qaa tetegoya

¹² Niinonj oŋoojonj qaa seiseiya oomambaajonj siin mojentonj, ii papia seŋanonj inknonj oomambaajonj mende moma mesaojenj. Oŋoononj kusu kaŋ jaasewanj qeŋ qaa aminj mobombaajonj mamboma jejeromonjromonj anjenj. Aitonjgowonjati, kambaŋ iikanonj ainjolonj rama aminj moma korisoronana asugidaboronj uunana saa qero laligowombaajonj mojenj.

¹³ Anutunonj emba alaga galenj gawombaajonj meweŋgoroti, emba soro iwaa kanagesourutanonj yeizozogia anjgi goononj kaja. Kiaŋ.

Jombaanon Tere 3 Jonon Tereya ano 3 kolooro. Jen-asa-asari

Bunja Tere kokawaa toya iinon iyanjaa qata “Jotamemeya mon,” qaro. Iinon Tere ii uumeleen kanageso mombaa jotamemeya mon qata Gaius iwaajon ano. Gaiusnon uumeleen ejemba tosaan miri ano nembanene iwoinon ilaan onoma laligoro. Kawaa-jon ii mepeseen muro ano tompe eja mon qata Diotrefes iwaajon galen meme qaa jero.

Buk kokawaa bakaya waja 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-4

Jonon Gaius mepeseja 5-8

Diotrefeswaa galen meme qaa 9-10

Demitriuswaa korisoro qaa 11-12

Buk kokawaa qaa kota waja 13-15

¹*Oo wombo alana Gaius, niinon jotamemeya mon koloon giwo qaa amin mobojon kan tere oojen. Niinon qaa honaa so uunanon jopagon goma laligojen.

² Oo wombo alana, goo kokoosoganon Anutuwo qokotaan qeangoro laligojani, ii mojen. Kaanjadeen sele gbiligbili laligon iwoi kuuya kanon toomorian mokoloon laligowaatiwaajon Anutu qama koolijen. ³ Uumeleen alaurunana tosonian goononga kan goo sunduga kokaen nanjon nijogi, “Giinon Anutuwaanon qaa hona ii pondan otaan ama men laligojan.” Kaen nijogi mobe korisoro somata kondoon nono. ⁴ Noo kokourunanon Anutuwaanon qaa hona otaan ama men laligojuti, niinon buju kaanja moma hononga qaa aisoonkejen. Buju morota monjon korisoro uuta ii mende uuguro mojen. Kian.

Jonon galen eja qata Gaius mepeseja.

⁵ Oo wombo alana, gii uumeleen alaurunana welen qen onoma iikanon pondan nama laligonkejan. Yonoononga tosonian goman liligon onoonon kankejuti, ii kalan koma onomakejan. Moma ononjan me qaago, ii kilen awagadeen ilaan onomakejan.

⁶ Gii uuganon jopagon onoma laligonati, iyonoononga tosonian koi kan momalaari tuumbaa jaagianon kaniaga kaen nanjon jegi monin. Kawaajon alaurunana kaanon onoonon kawuti, ii mono ilaan onoma laligona saanon afaangon gawon men kanagia toroqen kembu. Gawon kaanja ii Anutuwa jaanon sokombaatiwaa so mono toroqen men laligowa. ⁷ Yononon Kraistwaa bunaga koloojutiwaajon ama iyanjianon goman mesaon liligon qabunaya jen seinkeju. Gawon kaen men uumelembaa gadokopa ejemba yonoononga nembanene iwoi mon mende analin menkeju. ⁸ Kawaajon Jiisaswaa alauruta nononodeen alaurunana kaanja ii koma horon nanjon ononin sokombaa. Anana gawon bakaya ii men iikanon qaa honaa Toya motoon welen qen munin qaaya honanon seinkebaa. Kian.

Diotrefes kaanja koloowabotiwaa galen meme qaa

⁹ Niinon momalaari tuun onoojon tere mon ooweto, Diotrefes jotameme eja iinon batugianon galen waja laligomambaa siina moji, iinon qaanaa geja mende ama telambelan amakeja. ¹⁰ Kawaajon niinon onoonon kawenagati een, mono iwa nanamemen bologa ii asuganon jewe kokaen mobuya: Iinon nonoojon andoqeqe qaa jen qolongon kisama jenkeja ano qaagadeen mende jenkeja. Qaagoto, uumeleen alaurunana gomanlili gawon menkejuti, iinon ii mende koma horon onomakeja ano

* 1:1: Apo 19.29; Room 16.23; 1 Kor 1.14

alaurunana tosonianon koma horon onjombombajaan mojuti, iinon ii anjon koma onjoma momalaari tuungianonga utama onono seleengen kamaankeju.

¹¹ Oo wombo alana, gii nanamemen bologa qaagoto, nanamemen awaa ii mono otaan laligowa. Daen yononon nanamemen awaa ama men laligojuti, iyononon Anutuwaa meraboraana kolooju. Daen yononon nanamemen bologa ama men laligojuti, iyononon Anutuwaa kania mende moma koton sopa seleengenanon laligoju.

¹² Demitrius eja iikawaa kania ii awaa. Alaurunana kuuyanon kaen jenkeju. Qaa honaa Toya ano qaa ii kaanjadeen nanjon jenkeja ano nononon toroqen iwaajon qaa ororon jenkejon. Nononon qaa jenkejon, ii qaa hona toon kolooji, ii mojan. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Niinon goojon qaa seiseiya oomambajaan siina mojento, ii kirifi ano inknon oon gomambaa so mende moma mesajen. ¹⁴ Niinon uulanawo goonon kan giimambajaan mamboma jejeromonromon anjen. Aitongowonati, kamban iikanon saanon jaasewan qen aon qaa qaa amin mobona.

¹⁵ Anutunon luae qen gono laligowa!

Momalaari alaurunana koi laligojuti, iyononon yeizozogia anji goonon kaja. Giinon kaanjadeen uumeleen alaurunana giwo nanjuti, ii anja anja noonon yeizozona injona mobu. Bonjon!

Juudawaanon Tere Juudanon Tereya ano. Jen-asa-asari

Juuda ii Jiisas ano Jeims yoroo kogara. Tosianon “Kraist moma laarijon,” jen qaa doogoya ejemba kuma soon onoma laligogiti, Juudanon iyonoojon ama galen meme qaa ooro. Buja Tere koi torodaamon. Qaaya ii 2 Piito 2 qaa iikawaa so. Juudanon Kraistwaa alauruta ananaa uunana kokaen kuuro, “Anutunon anana kambañ so moma laariwombaañon momalaari nonono kanagesouruta koloojon, ononon mono momalaariganon sein kotiiwaatiwaajon toroqen manja qen laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-2

Boi takapolakaya yonoo kanagia ano jenteegogia 3-16

Toroqen pondan moma laariwombaa jenkootoya 17-23

Kotumotue qaa 24-25

¹ *Juuda bisop Jeimswaa koga niinon Jiisas Kraistwaa welen qen mun uumeleen alauruna onowo qaa amin mobombaajon kan tere koi oojen.

Anutu Mannananon onooma uu kononanon jopagon onono Jiisas Kraistnon sopa somonjon onono laligoju.

² Anutunon mono kiankomun uujopaya kelemalelen onono luaenon laligowu. Kian.

Buja qaa meeqeerangowaa galen meme qaa.

³ Oo wombo alauruna, Anutunon hamo qen nonono letoma motoon Siwewaa buja koloojon, niinon iikawaa qaaya jen asarin oon onomambaañon siina somata moma laligowe. Laligon laligowe bimooro toroqen mambomambaañon amamaajen. Kawaajon tere oon uugia kokaen kuun ononjen: Anutunon momalaariwaa qaa batuya kuuya ii ejemba soraaya tataankota anono men galen konin mende utegowaatiwaajon ano bujananaga kolooja. Kawaajon boi takapolakaya tosianon Buja qaa melokanjin ambubotiwaajon mono bon nama manja qen laligowu.

⁴ Ejemba tosianon mondon uumeleen tuun batugianon oon kondondongon kougi kaniagia doogoya ii asuganon mende asugiro laligoju. Anutunon ejemba kaana yonoo qaagia mono wala eenanon jen tegoro oogita siimbobologianon yonoo qagianon umambaañon anja. Anutunananon qaaya ama kalenmorianaa kania honanon ninisaamakejato, ejemba angonjoragiawo yononon mono iyangiaa serowilin nambonnambongia turuwutiwaajon ama kalenmoriambaa qaaya ii meeqeerangon melenqeeleni bolinkeja. Kaen ama ananaa Somatanana motoongo Jiisas Kraist Ponana koloon namakeji, ii qakooma gema qenkeju.

⁵ *Ono qaa kuuya ii mono kambañ koriga modaboron laligojuto, kilen galen meme qaa koi duduuwubotiwaajon mombo kokaen jen gbilin onomambaañon mojen: Ponon kanagesouruta Iijipt kantrinonga metogon unuano kagito, kanagen tosianon kambañ monon mende moma laarin mugiti, ii kondemondeen ama onono tiwilaagi. Galen meme qaa iikaana ii onoojon ama mombo jejen.

⁶ Kaanagadeen Anutunon Siwe gajobauruta galenkonkon toongia ama onono laligogito, iyonoononga tosianon uugere ama qaa baatanon mende kema iyangiaa galenkonkon toongia galen koma onombombaañon uumotoon mende ama sopagia kororoogi. Qaa qootogo angitiwaajon ama Anutunon ii hagon onono jinkaron dun

* **1:1:** Mat 13.55; Maak 6.3 * **1:5:** Eks 12.51; Jan 14.29-30

mirigia mesaon kamaagi. Kamaagi “Kamban somatanon qaagia jen tegomana,” jen gbadonon gbadoon onoma pangaman uutanon onoono rama kougita kamban tetegoya qaa rama ubuya. Galen meme qaa ii onoojon ama mombo jejen. ⁷ *Tani motoongo iikanon Sodom, Gomora ano goman tosaana liligon ragiti, iyonoonon kolooro. Ejemba yononon kaanideen serowilin ama selewaa siingia kombomba meeraanon tania mon kokaen angi: Eja woi iyangarodeen ano emba woi iyangarodeen agimin aon laligogi. Kaen laligogi Anutunon irongia meleema onono gere jeta tetegoya qaa onoo siimbobolo moma laligon kouma laligowuya. Kaen laligon boi takapolakaya yonoo galen men aowombaa kaisarenanaga koloonkeju.

⁸ Ejemba takapolakaya yononon kamban kokaamba tani motoongo kaanideen amakeju. Jaagia meleeno iwoi unauyaya lan iima iikanon mondon otaan iyangiaa selegiaa laaligogia ii men bolin kokojinjin mokoloonkeju. Iikaana kanon Anutu jejewili ama jenkonkonon jen mun ku-usuna men kamaan amakeju. Kaen ama Siwewaa bensakon kawali ejemba asamararangiawo eukanon laligojuti, iyonoojon uuqeqe qaa tokoronkota jen onomakeju.

⁹ *Kaen amakejuto, Siwe gajoba wana qata Maikel iinon kaanagadeen kaen amambaajon moma bimoon amamaaro. Maikelnon Mooseswaa qamoyaaon Kilenaa Toyawo angowowo ama mondongosi ano. Ii ama uma kamaaroto, kilen uuqeqe qaa tokoronkota ii jen tegon mumambaajon awasankaka mende mokoloon amamaaro. Amamaan kokaanadeen jen muro, “Pon ano mono mindingon gomba.”

¹⁰ Maikelnon kaanagadeen ii amamaaroto, ejemba soosooya yononon mono selegia men uma Buja qaa mende moma kotonkejuto, kilen iikawaajon uuqeqe qaa tokoronkota lan jenkeju. Tompin laligon oro soona kaana lansan laligoju. Momakootogia hona mende kolooro oro laaligowaa siingia qerewena iikayadeen momakeju. Iyangiaa siin momogia ingonmangon iikanon mono kondeema onono tiwilaawuya.

¹¹ *Anutunon boi takapolakaya yonoo irongia meleema onono siimbobolo somata mobutiwaajon qama wanjinjigon “Yei!” jejen. Ejemba soosooya yononon eja Kein (Kain) iwaa kania metetereen kemakeju. Kanagen kere eja pon monon eja qata Balaam tawa muro Israel ejemba tiligon onono jinjaun kengi. Boi takapolakaya yononon Balaambaa silia otaan monej mokoloowombaaon uugere moma iwoi ilinalan ama bimbingon lan soonkeju. Eja qata Koora iinon Mooses ano Aaron yangisen qaganon tuarenjen ama oroma iikanon tiwilaaroti, boi iyononon mono Koora kaana gejajuju ama laligon tiwilaawuya.

¹² Uumeleen ononon uukalen qendeema aowombaaon ajoroon lomban angi boi takapolakaya yononon iikanon kaanagadeen kankeju. Kan dogogia asuganon qendeema iyangiaajonadeen romonon baonon newageen nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewongia borona borona gamugiawo kaana kolooju. “Ziozwaa eja toya koloojon,” jen ala onoojon mende romonon kele qaa lan jenkeju.* Koosu omaya toontoon kona qaa kaana laligogi haamonon utitiin onono lansan kema kankeju. Hona koloowaatiwaa kambananon geria geria araroga hongia qaa kaana nanju. Gulun sena kaana koloon wala koomuya koloon tiigia laaligo kotigaa kanaannga qonjoma tama mombo komun kotiigi indin woi kolooro koomuya totoon koloon laligoju.

¹³ Yononon kowe siri usunawo kaana lan qindiingi nanamemengia gamuyawo iikanon kokopa godomaruruyawo kaana asuganon asuginkeja. Sengelao tosia kanagia songin lan kamaankejuti, yononon mono iikawaa so jinjaun qenkeju. Sengelao iikawaa so kamaan Anutunon yonoojon pangaman ziwiziwiwaa uutanon mirigia arengoroti, mono dutanon emukanon kemen kamban tetegoya qaa rama ubuya.

* **1:7:** Jen 19.1-24 * **1:9:** Dan 10.13, 21; 12.1; Isa 12.7; Dut 34.6; Zek 3.2 * **1:11:** Jen 4.3-8; Jan 22.1-35; 16.1-35

* **1:12:** Boi yononon toron kaana asanjon rajuto, wangogianon iyonoonon qagon jangowabo.

¹⁴ *Aadambaa sakoŋaa esia qata Eenok iinon kaanagadeen ejemba takapolakaya yoŋoo gejatootoo qaagia waladeen kokaen jerota eja: “Mobu, Poŋnon Siwe kawali ejemba toroya tausenja tausenja jangogia uuta somata ii unuama kamaan asugiwuya. ¹⁵ Asugin korebore ananaa qaanana jen tegowaa. Ejemba angonjoragiawo yoŋonon nanamemen angonjorayawo otaan singisonjogia angonjoragiawo ama kougiti, ii kuuya gosin iikawaa ironja meleema onono kuuya yoŋoo qagianon ubaa. Qinji ejemba angonjoragiawo yoŋonon qaa jaanon kemekeme gamuyawo iikanon Anutu jen qewagon mun kougiti, iikawaa ironja kuuya meleema onono siimbobologia moma laligowuya.” Eenoknon galen meme qaa kaen jero.

¹⁶ Boi soosooya yoŋonon jenkonkonjon temboma sosoŋae kaanjanjindin-ŋunduru lan jen aonkeju. Iyangiaa siingia kombombanja bologa otaan tereqerereen selegia menj uma jaba-arambaran amakeju. Ejemba tosaan goda qen kele unjuti een, ii iwoi meleema iyangiaajon onombutiwaa siinja moma kelebele amakeju. Kaanja laligoju.

Galen meme ano qambanmaban qaa tosia

¹⁷ Kaen laligojuto, wombo alauruna, Poŋnana Jiisas Kraistwaa aposolurutanon boi takapolakaya yoŋoo qaagia mono waladeen jedaborogita eja. Ono yoŋoo qaagia duduuwubotiwaajon mono galengia menj aon laligowu. ¹⁸ *Aposol yoŋonon qaa kokaen jegi, “Jiisaswaa kaka kambananon toriro kamban tetegoya kanon mepaqepae ejemba koloowuya. Yoŋonon iyangiaa siingia kombombanja bologa otaan laaligo angonjorayawo laligowuya.” Kaen jegi.

¹⁹ Ejemba takapolakaya yoŋonon batugianon uudendeen ama ononji siinsereren ambubo. Unjan Toroyanon mende sololon onono balombaa siinj kombombanja bologanon galen koma onono ii otaankeju. ²⁰ Oo wombo alauruna, Anutunon momalaari qaita mon ononoti, ii mono tandogia sewanja uuta kaanja kolooja. Ononon mono momalaari iikawaa qaganon nama nanjon aon kotikotii mokolonkebu. Unjan Toroyanon inaan onomakejiwaa so mono iwaa ku-usunon nama qama koolinj laligowu. ²¹ Anutunon jopagon onomakeji, onono iwa uujopayanon bon qen nambu. Poŋnana Jiisas Kraistnon kiankoomu onoma mombo asugiro laaligo kotiganon keuma oyanboyan laligowu. Onono kamban ii kan kuuwaatiwaajon kaparan koma mamboma laligowu.

²² Ejemba uugia meleembombaaajon uuwoi anjuti, ii mono kiankomun onoma uujopa qaganon laligowu. ²³ Tosianon gere bolanon kemen tagowombaaajon anjuti, ii kemebubotiwaajon mono uulanawo horon wangia somonjon ononji letombuyaga. Tosianon siingia kombombanja bologanon galen koma onono qemasolonen laligojuti, ii mono kiankomun onoma laligowu. Kaanja laligowuto, ononjiaa laaligogianon boliwabotiwaajon mono keegia moma laligowu. Qemasolonen yoŋonon singisonjogia singisonjogia anji iikanon uugia selegia saa qero asuganon totowinj laligojuti, iyonoojon mono galengia menj aon laligowu. Kokojinjinj ambubotiwaajon mono opo surugia jewonawo ii kaanjadeen sisigia menj mende oosiriwu. Kianj.

Mepemepesee qaa

²⁴ Mono Anutu mepeseenkebona. Iinon onono tama kamaan unuwabotiwaajon ama sopa somonjon onomambaaajon kotijja. Iinon saanon unuama iyanja jaasewananon onono keuma solanja koposowaa qaagia qaa nama asamararanja iima aisoon otokorian maama laligowu. ²⁵ Anutu motoonjo iinon Hamoqeqe Tonana kolooja. Poŋnana Jiisas Kraistnon nemun koma nonono Anutu mepeseen muninj qata akadamuyawo koloon enj ubaa. Iinon monowaa monoyanonga kanain kouma Uutanana ku-usunawo kolooja ano kamban kokaamba toroqen iwoi kuuya esunmumuyanonen galen koma kamban tetegoya qaa Pon koloon nonoma laligon ubaa. Qaa ii onanon.

* 1:14: Jen 5.18, 21-24 * 1:18: 2 Piito 3.3

Aisisaan Kraistnoŋ qaa aasangoya Jon isaano. Jen-asa-asari

Jiisasnoŋ namo mesaŋ Siwe gomanŋ uro gbani 65 kawaa so tegoro aposol Jonŋ Tere koi ooro. Kambaŋ kanŋ uumeleen kanageso Jiisas moma laarigiti, ii sisiwerowero somata ama oŋŋgi. Jon ii wato qata Patmos kanŋ anŋi kapuare mirinoŋ kaan̄a raro. Patmos laligoro Anutunoŋ jaaya meleeno iwoi kanagen koloowaatiwaa uŋaya iiro. Patmos ii wato melaa (Yurop ano Afrika) Batugaranoŋ Kowe (Mediterranean Sea) kanŋ eja. Efesus mesaŋ Saut waagen 80 kilomiita kembaga. Room gawman yoŋonoŋ kikekakasililiŋ ejemba qaagia jen tegon konjoma oŋŋgi iikawaa kapuare mirinoŋ tani laligogi. Oloŋ kombombaajoŋ amamaagi. Balon ii qararaŋkoŋkoŋa, jamoya seiseiya. Jonŋ iyoŋoo batugianoŋ laligoro Siisa-kiŋ Nerwa iwaa kambaŋanoŋ (gbani 96-98) isaŋgi kamaaro.

Qaa waŋa kokaen: Jiisasnoŋ Satan ano kereuruta kuuya haamo ama men kamaan oŋondaborowaa. Kaen ama momalaari ejemba kotuegoŋ nonono Siwe donŋoga ano namo donŋoga kanŋ keuma tetegoya qaa oyanboyan laligowoŋa. Sisiwerowero uutanoŋ laligogiti, iyoŋonoŋ lombo moma mokosiŋgoŋ Jiisas moma laariŋ pondan bon qen nambutiwaajoŋ kuun oŋomakeja. Jiisasnoŋ qaaya qaaya kaan̄a jen koton isaano Jonŋ moma Tere koi ooro. Ii uumeleen ejemba uunana nanŋgowombaajoŋ ama ooro. Sareqaa ano qaa aasangoya ii mamaga. Qaa tosaan̄a moma kotowombaajoŋ moma bimbimgoŋ.

Buk kokawaa bakaya waŋa 11 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-8

Zioz tuun 7 yoŋoo teregia 1.9–3.22

Tere pipipiiya aaso 7:ŋanoŋ soomongoŋa 4.1–8.1

Romon qaita mon 7 uugi 8.2–11.19

Jewen̄a nemuŋa ano jen̄emba woi 12.1–13.18

Jaameleen uŋa kania kania 14.1–15.8

Anutuwaanŋ iriŋsoŋsoŋ qambi 7 maagi 16.1-21

Babilon siti, jen̄emba, gejatootoo takapolakaya ano Satan ii tiwilaawu 17.1–20.10

Jenteegowaa kambaŋ somata 20.11-15

Siwe namo donŋoga ano Jerusalem donŋoga 21.1–22.5

Qaa kota tetegoya 22.6-21

¹ Anutunoŋ iwoi kambaŋ mende koriro koloowaati, iikawaa tania gawon memeuruta ninisaambaatiwaajoŋ moma Jiisas Kraistwaajoŋ qendeema gejatootoo qaa jen isaano. Aisano Siwe gajoba mon wasiro welenqeqeya Jon noonon kan̄a nijoro mobe.

² Jiisas Kraistnoŋ Anutuwaanŋ Buŋa qaa nanŋon jen asariŋ qendeema nono Jon niinoŋ iwoi ii jaana meleeno uun̄a iibeti, ii kuuya iikawaa so toroŋen nanŋon jen asariŋ ooŋen. ³ Monŋon gejatootoo qaa koi weenŋowaati, iinoŋ mono simbawoŋawo kolooja. Jiisaswaa kaka kambaŋanoŋ torija. Kawaaŋon tere kokanoŋ qaa ooweta eji, ejemba ii geja ama mobuti, ano ii moma sorogon anŋon kombuti, iyoŋonoŋ kaan̄agadeen simbawoŋawo kolooju. Kian̄.

Jonŋ Eisia prowinswaa zioz tuun 7 yoŋoo jolonŋia ooro.

⁴* Jon niinoŋ Eisia prowinswaa zioz tuun 7 oŋooŋon kokaen ooŋen:

* **1:4:** Eks 3.14; Ais 4.5

Monnon kotiin laligoji, monowaa monoyanonga laligon kouroti, ano mombo eleema koubaati, iinon mono kalenmorian onono luaenon laligowu. Kaanjadeen Anutuwaa unu wana 7 iwaa jinronon dun batanon nanjuti, iyononon mono kalenmorian onongi luaenon laligowu.

⁵ *Jiisas Kraistnon Anutuwaa kania pondan nanjon jen asarin laligon mutuya koomunonga waaro. Iinon namowaa eja pon yonoo Pongia kolooja. Iinon sayanon songbama singisongonananonga isama nonoma jopagon nonomakeja. ⁶ *Iinon anana iyanaa bentotononon ama menj letoma nonono kin kaana koloojon. Buja gawon galenuruta (priist) ano iyanaa Manu Anutuwaa welen qenkejon. Anana iwaa qabunaya ano ku-usuna mepeseenin kaman tetegoya qaa akadamuyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

⁷ *Iibu, Kraistnon mono kokoosu uutanon kawaa! Kawaati, kaman iikanon anana korebore ii jaanananon unu iibona. Kana boria ano marona qetoogiti, iyononon mono kaanagadeen ii iibuya. Ejemba tuuna tuuna balon so rama kenjoni, anana mono ii iima korebore iwajon ama jinjen qama amburerej mewona. Qaa ii onanon, uuwoiya qaa.

⁸ *Pon Anutu kotiin laligoji, iinon kokaen jeja, “Niinon walawala laligon (iwoi kuuya mokolooweta kanagen jewe qaono) tetegoya qaa laligon umaana. Kawaa so niinon tere nemuna mutuya A ano tere nemuna konoga Z koloojen.” Niinon ku-usun kuuyaa Toya monowaa monoyanonga laligoweta laligon kouma laligojen ano mombo eleema koumana. Kian.

Siwe gomambaa Eja honaa tania ii kokaen iibe:

⁹ Jon niinon onoo uumeleen nenagia koloojen. Kraistwo qokotaawe iyanaa bentotonon noma noono ejembanon siimbobolo ama nongi konajilin momakejen. Ii onowo motoon moma mokosinon kaparan koma kotiin nanjen. Anutuwaanon Buja qaa jen sein Jiisaswaa kania nanjon jen asarin laligowetiwaajon nuama kema wato qata Patmos iikanon noongi laligowe. ¹⁰ Pombaa sonda kendon rara kaman monnon Unu Toroyanon turun nono umbeumbenanon qananon uro gemananonga qa somata mon mobe. Qa otona ii romon qaita mon (biugel) qaji, iikawaa tanijaen kolooro.

¹¹ Qa iikanon kokaen nijoro, “Ilawoila unu iibagati, iikawaa qaaya mono tere pipipiiyanon oowa. Onu ana zioz tuun 7 yonoonon kemba. Siti 7 yonoo qagia ii kokaen: Efesus, Smirna, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfia ano Laodisia.”

¹² Qaa kaen nijoro otona mobeti, “Ii moronon?” jen iima momambajon eleembe. Eleema nama lambewaa dun rara goulonon memeta 7 nanji iibe. ¹³ *Lambewaa dun rara iikawaa batugianon eja mon iibe kaitanianon Siwe gomambaa Eja honaa kaana kolooro. Malekuya koriga koma hororo kana susuyanon kamaan tururo. Opo jokana goulyawo ii iin kasa kaana mankiila koma nano.

¹⁴ *Wan juyanon tualalakota koosu kombo (snow) kaana kolooro. Lama juya songbangi taaliji, mono iikawaa so iibe. Jaa kotanon gere bolan kaana jen asariro nano. ¹⁵ *Kana susuyanon sostoni goota kolooro. Aen braas gerenon oogi jero gogorin toonkeji, mono iikawaa so kokobilibiliawo ero. Qaa nijoro mobeti, ii apu soma-tanon sia kirin kirinanon kuuro otona somata momakejoni, mono iikawaa so ero. ¹⁶ Boria dindinanon sengelao 7 menj nano. Buutanonga manjawaa soo somata (bainat) jeta leele sulutuk aanaga kamaaro. Jaasewananon ween jaaya kuuya asaridaboronkejiwaa so asariro iibe.

¹⁷ *Niinon ii iima uuna dongoro iwaa kanaanon tama kamaan koomu tani ewe. Kaana ewe boria dindinanon noo wananon menj kokaen nijoro, “Mono toroko mende

* **1:5:** Ais 55.4; Ond 89.27 * **1:6:** Eks 19.6; Ais 5.10 * **1:7:** Dan 7.13; Mat 24.30; Maak 13.26; Luuk 21.27; 1 Tes 4.17; Zek 12.10; Jon 19.34, 37 * **1:8:** Ais 22.13; Eks 3.14 * **1:13:** Dan 7.13; 10.5 * **1:14:** Dan 7.9; 10.6 * **1:15:** Eze 1.24; 43.2 * **1:17:** Ais 44.6; 48.12; Ais 2.8; 22.13

moba! Niinon walawala laligon (iwoi kuuya mokolooweta kanagen jewe qaono) tetegoya qaa laligon umaña.

¹⁸ “Niinon laaligo Toya koloojen. Komun laligoweto, moba, niinon mono gbilin waama laaligo kombombaña tetegoya qaa laligon umaña. Niinon koomuwaa kondomondoo Toya galen koma koomu goman Toya ugun kiiya melaa men laligojen.

¹⁹ Kawaajon iwoi kambañ kokaamba kolooji ano kanagenanon koloowaati, niinon iikawaa kania gisaambe iibaga. Iwoi iibagati, ii mono papianon oona ewa. ²⁰ Sengelao 7 boro dindinanon rajuti ano lambewaa dun rara goulnon memeta 7 iijani, iikawaa kanagia aasangoya ii kokaen: Sengelao 7 ii zioz tuun 7 yonoo gajoba galengiaa sare kolooju. Lambewaa dun rara goulnon memeta 7 iikanon mono zioz tuun 7 iyonoo saregiaga kolooja.” Kian.

2

Efesus uumeleen kanageso yonoo qambañmambañ qaa

¹ Jiiasnon toroqen jero, “Jon giinon mono Efesus sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon tere kokaen oowa,

“Monon boro dindinanon sengelao 7 men lambewaa dun rara goulnon memeta 7 yonoo batugianon kema kan namakeji, iinon qaa kokaen jeja: ² Niinon goo nanamemenqaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon nogo arin gawona kotiin men laligonkejan. Angosisirion kaparan koma mokosinon laligonkejan. Ejemba doogoya yonowo ala mende men aon onanon sureen konjoma onmakejani, ii mojen. Tosianon wasiwasi eja aposol mende koloon kilen qagia kaen qamakejuti, giinon ii angotetenon ama gosin onona qolomolon qaa jejegiaa kaniagianon asuganon asugiro.

³ “Tosianon noo qanaajon ama kakasililin ama gongi kaparan koma siimbobolo moma mokosinon laligona. Esunkamakamaa olan mende ama laligonato, iwoi kuuya moma mokosinon nama laligona, ii mojen. ⁴ Kaanja laligonato, uugaa qaaya mon kokaen mobe mende sokonja: Walawala uuga meleema hononja qaa jopagon noma laligonato, uuganon mono sologoro kambañ kokaamba olomoon laligojan.

⁵ “Walawala uukoisoro somata moma laligonato, iikanonadeen loorin olomoon kamaan qen laligojan. Gii mono geenqaa kanaga ii romonon moma kotowa. Kawaajon mono uuga meleemba. Walawala uumeleembaa iwoiya anati, mono iikawaa so mombo toroqen amba. Uuga singisongoya iikanonja mende meleembagati een, niinon mono goonon kan lambewaa dun raraga qetegowe uumeleen kanageso Efesus kanon mombo mende ewaa. ⁶ Kamaan guroto, goojon kokaen mobe qeangoja: Giinon Nikolait yonoonon nanamemengia togon uuduuduu amakejan. Niinon kaanideen ii togon kawaajon uuduuduu amakejen.

⁷ * “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuun tuun ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.

“Monon angobato bologa kuuya ugun haamo ambaati, niinon ii wambe Anutuwa oyanboyan gawonon (paradais) eukanon uma laaligo kotigaa gere umuganon rama kota nen laligowaa.” Kian.

Smirna uumeleen kanageso yonoo qambañmambañ qaa

⁸ * “Smirna sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Komun gbilin kotiin laligoji, iinon waladeen laligon (iwoi kuuya mokolon kanagen jero qaono) konoga laligon ubaati, iinon qaa kokaen jeja: ⁹ Giinon konajilin moma kamaanqeqeta koloojani, ii mojenton, Anutuwa jaanon qabunaganon uuta kolooro

* 2:7: Jen 2:9; Ais 22.2; Eze 28.13; 31.8 * 2:8: Ais 44.6; 48.12; Ais 1.17; 22.13

simbawonawo koloojan. Tosianon Juuda ejemba mende koloon kilen qagia kaen qa-makejuti, iyononon mepaqepae ama gema qen gonggi anghosisiri momakejani, ii mojen. Yononon ‘Qamakooli miri hona koloojon,’ jen kaiyakagianon Satan mepeseenjeju.

¹⁰ “Siimbobolo moma laligowagato, iikawaajon toroko mende moba. Moba, Kilenaa Toyanon angobatonon ama onomambaaajon ejemba kuun onono onoononga tosaana unuama kapuare mirinon onoombu. Angghosisiri ama onombuti, onjo ii ween 10 moma laligowu. Jaawo laligowuyaga me komuwuyaga, mono niwo pondan nanngi niinon laaligo kotigaa ila wage onomaña.

¹¹ * “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuuna tuuna ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.

“Mononon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, iwaa selianon komuro motoonggo koloowaato, koomu inden woia ii mende komuwaa.” Kianj.

Pergamum uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

¹² “Pergamum sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Mononon manjawaa soo somata (bainat) jechoita leelee sulutuk aana men laligoji, iinon qaa kokaen jeja: ¹³ Giinon laaligo raraga dakanon ama laligojani, ii mojen. Satanon ano jinakaran dun raraya kuurota eji, gii mono iikawaa kosianon laligonkejan. Kilen noo qana men niwo toroqen qokotaan namakejan. Satambaa laaligo raraya Pergamum siti kanon ero Antipasnon noo kanana pondan nanngon jen kotiin nano onoo batugianon kanon qegi komuro. Giinon nii moma laarin nomakejani, qaa ii kamban iikanon kaanagadeen mende kolatin qakoona.

¹⁴ * “Kaento, uugaa qaaya melaa mon kokaen mobe mende sokonja: Goo kanageso batugianon tosanon gejatootoo eja takapolakaya qata Balaam iwaa jinjan arembo laligon otaankeju. Kantri tosaana yononon nembanene men tando lopion yonoo nandun mamatewoo bunja qen kanagianon angi esungianon tururoti, Israel ejembanon ii mende nenkegi. Wala mende negito, Balaannon eja qata Baalak kokaen kuma muro, ‘Gii mono Israel ejemba ii newutiwaajon tutugon onomba.’ Kaen kuma kuun onoma siwa kaana utun anoti, iyononon mono iikanon osin afaangon negi ano serowilin lan angi. Onoononga tosanon Balaambaanon momo aren ii otaankeju.

¹⁵ “Kaanjadeen goo kanageso batugianon tosia Nikolait yonoonon momo qolonmolongoya men otaankeju. ¹⁶ Kawaajon gii mono uuga meleemba. Kaen mende ambagati een, niinon mono uulanawo goonon kan kanagesouruga kaana ii metama onomaña. Buunanon manjawaa soo somata (bainat) eji, iikanon manja qen koton gilin onomaña.

¹⁷ * “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuuna tuuna ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.

“Mononon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono nene aasangoya qata mana ano jamo taana mumaña. Woi ii mube jamo taana iikanon qata dologa oogita ewaati, ii yanodeen weenjon mobaa. Tosianon ii mende mobuya.” Kianj.

Taiataira uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

¹⁸ “Taiataira sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa:

“Anutuwaa Meriaa jaa kotanon gere bolan kaana jen asariro kana susuyanon soston aen braas kaana kokobilibiliawo kolooji, iinon qaa kokaen jeja: ¹⁹ Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon Anutu jopagon moma laarin mun gawona menkejan ano anghosisiri kaparan koma moma mokosinjon

* **2:11:** Isa 20.14; 21.8 * **2:14:** Jan 22.5, 7; 31.16; Dut 23.4; Jan 25.1-3 * **2:17:** Eks 16.14-15; 16.33-34; Jon 6.48-50; Ais 62.2; 65.15

laligonkejan. Kanakanaiyanon iwoi ama menati, ii kamban kokaamba men sein ama menkejan.

²⁰*“Kaen menkejanto, uugaa qaaya mon kokaen mobe mende sokonja: Giinon emba qata Jezebel iwo uumotoon ama ii mende totoon sureen munkejan. Iinon gejatootoo emba mende koloojato, kilen iyanaa qata kaen qamakeja. Iinon ejemba tutugon kokaen kuma onmakeja: Tando lopiombaa nandun mamatewoo nembaneneya buja qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mono saanon nen laligowu. Kaen kuma onoma gawon meme alauruna kuun onono loorin jinjan kema ii nenkeju ano serowilin lan amakeju. ²¹ Niinon Jezebel uuta meleembaatiwaajon kamban mubeto, serowilina mesaon uuta meleembaatiwaajon mende moma tondu laligoja.

²² “Kawaajon niinon emba ii qewe ji kiro salenon en siimbobolo mobaa. Kaanagadeen iwo serowilin amakejuti, iyononon nanamemengia bologa ii mende mesaon uugia meleembuti een, niinon mono ii kaanagadeen unuwe siimbobolo kanjanawo mobu. ²³ *Iwaa meraborauruta ii mono unun konjoratiwe komuwu. Kaen kolooro zioz kanageso kuuya ononon injima noo kania kokaen moma yagowu: Niinon ejemba uuroromongia gosin qaa jegia ano uusiingia kuuya moma komun nanamemengiaa so kitia meleembe kuuya motomotoon onoo qagianon ubaa. Niinondeen mono iikawaa Toya koloojen.

²⁴ “Yonoojon kaen koloowaato, Taiataira onoononga tosonian Jezebelwaa momo arena ii mende otaankeju. Kaen mende angi onoojon mepaqepae kokaen ama jen onmakeju, ‘Ono roromongo keemeyaa kania mende moma koton seleenjen laligoju.’ Mepaqepae kaen ama jen onmakejuto, Satambaa buja momowaajon qa kaan qamakeju. Niinon zioz tuun kuuya onoojon kokaen jewe mobu: Niinon lombo mon mende toroqen ambe onoo qagianon ubaa. ²⁵ Ono Buja qaa men laligojuti, mono iikanon qokotaan laligowu. Ii mono pondan otaan laligon ugi nii mombo eleeman.

²⁶ *“Mononon noo uusiingia otaan angobato bologa kuuya uugun haamo ama laligon komuwaati, niinon ii ku-usun mube waba kantria kantria galen koma onoma laligowaa. ²⁷ Mannanon ku-usun nono ii buja qen aon Pon laligojen. Kaanjadeen onoononga monon haamo ambaati, niinon ii galenkonkon gawombaa ila wageya ano aen taa gbaruya mumana. Ii mube iikanon gomana gomana ejemba galen koma onoma kotakota mindingon onoma laligowaa. Gbakon monon gbarunon qen qosonjuti, iinon mono iikawaa so qaa qootogo ejemba taa gbaru powowon kotiga iikanon unun kondeema mendeema onono qeqelala laligowuya. ²⁸ Kaanagadeen goman aanaa widi sengelaoya mumana.

²⁹ “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Un Toroyanon zioz tuuna tuuna ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kian.

3

Sardis uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

¹ Jiisanon toroqen kokaen jero, “Sardis sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewena gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Monon Anutuwaa un wana 7 ano sengelao 7 ii borianon raro men laligoji, iinon qaa kokaen jeja: Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon ejemba jaagianon gbilin laligojanwaa qata bosimakejanto, Anutuwaa jaanon koomuya koloojan. ² Kawaajon mono uuga tooro moma waaba. Goo nanamemenganon noo Anutunaa jaanon akadamyawo mende kolooja. Goo kaniaga gosin kaen mokoloowe. Goo kanageso utanon uumeleen ejemba tosaana toroqen

* **2:20:** 1 Kin 16.31; 2 Kin 9.22, 30 * **2:23:** Ond 7.9; Jer 17.10; Ond 62.12 * **2:26:** Ond 2.8-9

laligojuto, iyononon kaanagadeen komun tagowombaajon anju. Kawaajon giinon mono men kotiin onoma laligowa.

³*“Anutuwaaw iwoi gonggi bunja qen aon monati, ii mono uu womboganon somongon romongowa. Bunja ii mono ten koma uuga meleemba. Gbiligbili mende laligowaati een, niinon mono yongoro meme kaanja oloj kan asugimana. Kamanatiwaa aua kambaña mende mona qaananon mono uulanawo qaganon uro lombo mokoloowaga.

⁴ Kaento, Sardis zioz tuun onoo batugianon ejemba afaandia ononon opo surugia awaagadeen galen kongi jewonawo mende kolooja. Kawaajon yononon saanon maleku taananon selegianon mouma niwo kema kan laligowuya. Yononon kaanja koloon laligowutiwaa so kolooju.

⁵*“Mononon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, iwaajon mono maleku tualalakota mugi mouma laligowaa. Iwaa qata laaligo kotigaa buk papianon oogita eji, niinon ii mende kondeemaña. Manña jaasewanonon keuro Siwe gajobaurutanon iigi qata saanon asuganon jokoloon onomaña.

⁶ “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kian.

Filadelfia uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

⁷*“Filadelfia sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Mononon Eja Toroya ano Honabonja koloon kin Deiwidwaanon kiiya meria men galen koma laligoji, iinon qaa kokaen jeja: Iinon nagu metano mononon ii koma kii ii memambaajon amamaawaa. Iinon ii koma kii mero kiro mononon ii metamambaajon amamaawaa. ⁸ Niinon goo nanamemengaa kania saanon moma kotojen. Alana moba, goo esunganon kamaanqeqeta kolooji, ii mojen. Kamaanqeqeta koloojato, giinon noo Bunja qaana ten koma kanana otaan qana mende qakooma laligona. Kawaajon niinon nagu mon baganon metambe mononon ii komambaajon amamaawaa.

⁹*“Moba, tuun mon yononon ‘Qamakooli mirinanawo koloojon,’ jen kaiyakagianon Satan mepeseenjeju. Juuda ejemba mende koloon kilen qagia kaen qama qolonon jenkeju. Niinon ejemba ii kuun onombe goo kaniaga moma asariwuya. Ii moma asarin kan goo kanaganon usugon kamaan jopagon gomakejeni, ii asuganon jokoloowu. ¹⁰ Niinon kaparan koma lombo moma mokosingon nama kotiiwagatiwaaajon jeweti, giinon noo jenkootona ii angon koma otaan laligona. Kawaajon niinon kaanagadeen gii kokaen analin angon koma gomaña: Konjilin kambañ qaita mon kan kantria kantria sokoma namonon laligon kenjuti, ii angotetenon ama onombaa. Kambañ iikanon kan kuuro niinon gii konjilin iikanonja metogon wanja somongomaña.

¹¹ “Niinon mono uulanawo eleema kamaña. Mononon guugun kouma tawa memeyaa kambañanon haamo ama gombabotiwaajon mono uuwaa hina en gonji, ii mono pondan kalan koma laligona mende soowa. ¹²* Mononon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono ii wama noo Anutunaa mepemepese jigo (tempel) uutanon kuuwe tandoya koloojaa ano kambañ mononon ii mombo mende mesaowaa. Iikanon laligoro selianon neenaa Anutunaa qata, Anutuwaaw sitiaa qata ano neenaa qana dologa qa karoon ii oomaña. Anutunanon Jerusalem sitia dongoga ii iyanjaa gomanon eukanon ano eji, iikanon Siwenonga kamaan namonon asugiwaa.

¹³ “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kian.

Laodisia uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

* **3:3:** Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Isa 16.15 * **3:5:** Eks 32.32-33; Ond 69.28; Isa 20.12; Mat 10.32; Luuk 12.8

* **3:7:** Ais 22.22; Job 12.14 * **3:9:** Ais 49.23; 60.14; 43.4 * **3:12:** Ais 21.2; Ais 62.2; 65.15

14*“Laodisia sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Mon qata Aamen, iinon Anutuwaa qaaya pondan nanjon Dangunu honabonja kolooja. Anutu ilaaro iwoi kuuya mokolori galen komakeji, iinon qaa kokaen jeja: 15 Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen kolooja: Uuga mende olomooja ano noo gere bolananon uuganon mende jenkeja. Oo uuganon olomoonaga me gere toonaga, iikanon mobe sokonagato, biiwianon kotamototan laligona mende sokonja.

16 “Mon me mon sokonagato, uuganon boronja mon gegerere ano gegeranon mende jeji me uuhamo mende koloojani, ii mende sokonja. Gere ano hamo batubatu uuwoinon lan laligojanwaajon mono buunanonga sulaan gombe kemebaga. 17 Geengaa selega menj uma kokaen jenkejan: Niinon eja kindimbiri qabunanawo koloojen. Eshina menj sein sonanon mokoloojen. Siiseweweya qaa laligon iwoi mombaajon mende amamaajen. Kaen jenkejanto, kaniaga honja mende moma kotojani, ii kokaen: Giinon mono uunjonjan ama tapekokoro laligona tosonian wosomomo ama gomakeju. Wanaya laligon jaaga gooro titou sele bombolan laligonkejan.

18 “Kawaajon qambanmaban qaa kokaen gonjen: Giinon noononga iwoi karon koi sewanja mewa: Eja kindimbiri qabunagawo koloowagatiwaajon mono goul gerenon dalasisi onj godomaruruya mendeengi sostonj kamaan qaonoti, ii mono sewanja mewa. Sele bombolan laligonkejani, iikawaa gamuya kojangiwagatiwaajon mono maleku taanja sewanja menj mouba. Jaaga gooji, iikawaajon mono jaaosowaa keleya ii sewanja menj jaaga tororo uwagatiwaajon moriwa. 19 *Niinon wombo alauruna jopagon onmakejen, ii kuuya kilenagiaajon temboma jen onoma mindinqindi ama onmakejen. Qeangowutiwaajon kaen amakejen. Kawaajon gii mono jeulalan mesaon uuga meleema singisongoga gema qen laligowa.

20 “Moba, niinon nagunon qen nanjen. Mononon noo qaa arona moma uu naguya metambaati, niinon mono iwaa miri uutanon uma iwo rabe iinon niwo ainjolon rama motoon nembanene newota.

21 “Niinon anjobato bologa kuuya uugun haamo ama Manjanon nuano iwaa jinjon dunjon kamaan kooronon rajen. Kawaa so monon anjobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono ii wambe noo jinjon dunjon kamaan kooronon rabaa.

22 “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kian.

4

Jaana meleeno monon Siwewaa jinjon jakenon raro iibe.

1 Kawaa gematanon jaameleen mombo kolooro Siwe goman naguya mon aantano iibe. Iibe aro wala romon qaita mon (biugel) kaanja qaa jero mobeti, iinon toroqen kokaen nijoro, “Gii mono kokaen kouna gemagen iwoi koloowaati, ii qendeema gomanja.”

2 *Kaen nijoro iikanondeen Unja Toroyanon turun nono umbeumbenjon qananon uro iwoi kokaen iibe: Siwe goman uutanon jinjon dunj ero monon iikanon raro. 3 Raroti, iwaa jaasewanja asasaganon mono taronjii me kowonjin qata jaspaa ano qilimomoso bumbunja me kowonjin qata karnilian iikawaa so bilibiliawo asarin ero. Marilolon mon tere mundaya mumun kaawoya me kowonjin qata emerald kaanja kanon jinjon dunj ii kuuya liligon tonjonin ero.

Dun waja liligon dun 24:yanon raju.

* 3:14: Gba 8.22 * 3:19: Gba 3.12; Hib 12.6 * 4:2: Eze 1.26-28; 10.1

⁴ Jinjkaronj dunj tosaanja 24 iikanonj dunj wanja ii liligonj raji iyonjoo qagianonj Anutuwaawaa jotamemeuruta 24 raji. Yonononj malekugia tualalakotagadeenj mougi oronjonj kemero wanjiononj goul ila wage qindiima raji. ⁵*Dunj wanja iikanonja pilisik bilibili jaasongo asariro gbingururunj kolooro aro gunparandambaa otonja kaanja mobe. Dunj wanjaa batanonj toos kiwa asasaga 7 jenj asarinj nanji. Kiwa 7 ii Anutuwaanonj unja wanja 7 kolooju. ⁶*Kaanjadeenj jinjkaronj jake batanonj iwoi bilibiliawo kowe kaanja ero iibe. Ii kaaro jokanja jokanja kokobilibiligiawo meleema asarinjkejuti, mono iikawaa so asariro. Jake biiwianonj dunj liligonj benj jawinjuruta 4 nanji. Gemagia ano wosogia ii jaagiagadeenj sokono nanji.

⁷Benj jawinja mutuyanonj laion kaanja kolooro. Alianonj bulmakao ejia kaanja kolooro. Alagara mombaa kaitania ii eja jaasewanjaa tani kolooro. Alagia 4:yanonj tuu koonj elelaonkeji, iwaa taniinaanj kolooro. ⁸*Benj jawinjuruta 4 motomotoonj yonjoo engangia 6 kuuya enj onono. Selegia kuuya ano engangia baatanonj kaanjagadeenj jaa kogiagadeenj sokoma onono nanji. Nama asaga gomantiinja rii kokaenj pororo qamakeju,

“Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya giinonj mono toroya, toroya ano toroyagadeenj koloojanj.

Laaligo Toya giinonj mono monowaa monoyanonga laligonj kouma laligojanj ano mombo eleema asuginj laligonj ubaga.”

⁹Benj jawinjuruta 4 yonononj mepemepesee rii kaenj qamakeju. Monjonj jinjkaronj dunjonj nama kambanj tetegoya qaa laligonj uma laligowaati, ii akadamu ano qabunja munj dangisenj jenkeju. ¹⁰Kaenj amakejutiwaa so Anutuwaawaa jotamemeya 24 yonononj kamaanj monj jinjkaronj dunjonj raji, iwaa jaanonj siminj kuma usugonkeju. Monjonj kambanj tetegoya qaa laligonj uma laligowaati, iwaa waeya menj mepeseenj munkeju. Mepeseenj munj ila wagegia qetegonj jinjkaronj dunj batanonj ama kokaenj jenkeju,

¹¹“Oo Ponj Anutunana, giinonj ilawoila kuuya mokolonj onona. Goo uusiinganonj nemunj koma onono letoma laaligo mokolonj laligoju. Kawaajonj akadamu ano qabunja ii goma dangisenj jenj gomakejonj. Gii motoongoyanonj mono mepeqepesee kuuya anjalinj anjonj kombaatiwaa so koloojanj.” Kianj.

5

Lamanonj Anutuwaawaa borononga tere pipipipiia mero.

¹*Kawaa gematanonj tere pipipipiia monj iibe jinjkaronj dunjonj rajiwaa boro dindinanonj ero. Tere iikawaa senja ii leelee kuuya teregadeenj oonj pipiinj sapononj ama munjenj aaso (siil)* 7:nonj koma mokotaagita ero. ²Kaanagadeenj Siwe gajoba esunmumuyawo monj iibe kotakotagadeenj qama buju qaa kokaenj qisinj jero, “Morononj soraaya soro koloonj saanonj tere pipipipiia koi kawaa munjenj aasoya (siil) menjurama kotumbaatiwaa so kolooja?”

³Kaenj jeroto, Siwenonj, namononj ano koomu gomanj kanonj korebore injiigi monjonj ii metuma tereya iibaatiwaa so mende kolooro. ⁴Monjonj monj soraaya soro koloonj tere ii metuma tereya iibaatiwaa so mende mokoloogiti, niinonj iikawaajonj mamaga saama boliwe. ⁵*Saama boliwe Anutuwaawaa jotamemeya yonoononga monjonj qaa kokaenj nijoro, “Mono mende saaba. Moba, Juuda tuunonnga Deiwidwaa gbilia monj koloonj laion oro kaanja koloonj Kilenjaa Toya haamo ama laligoja. Iinonj mono saanonj kotiinj tere pipipipiia kokawaa munjenj aasoya (siil) 7 ii menjurama kotumbaa.”

* **4:5:** Eks 19.16; Isa 8.5; 11.19; 16.18; Eze 1.13; Isa 1.4; Zek 4.2 * **4:6:** Eze 1.5-10, 22; 10.14 * **4:8:** Eze 1.18; 10.12; Ais 6.2-3 * **5:1:** Eze 2.9-10; Ais 29.11 * **5:1:** Kantri tosanonj tere oonj esunonj ama sapo menj monjonj ii kotumbabotiwaajonj ama munjenj aasononj mokotaankeju. Monjonj munjenj aaso (siil) ii lanj menjurama tereya yongoro weengonagati, ii mono mokoloogi qaayawo koloowaa. Tere toyanondeenj ii galenj komakeja. Miri ii kii nemunja ama kuninj kemenkejato, tere ii munjenj aasononj somonjonkeju. * **5:5:** Jen 49.9; Ais 11.1, 10

⁶ *Kaen nijoro Lama meria iibe jin̄karon̄ duñ biiwianon̄ beñ jawin̄uruta 4 yon̄oo batugianon̄ nano Anutuwaaw̄ jotamemeya yon̄onon̄ liligon̄ muḡi. Lama meria ii qegi komurotiwaaw̄ taniñaan̄ nano. Ila 7 ano jaa kota 7. Anutunon̄ un̄auruta waja 7 wasin̄ on̄ono namowaa ejemba kuuya yon̄oonon̄ kema laligojuti, jaa kota 7 ii mono iyon̄oo saregia kolooju. ⁷ Lama meria ii iibe kan̄ tere pipipipiiya aasoyawo ii jin̄karon̄ duñnon̄ rajiwaaw̄ boro dindin̄anon̄ga mero. ⁸ *Ii mero beñ jawin̄uruta 4 ano Anutuwaaw̄ jotamemeya 24 yon̄onon̄ mono iikanondeen̄ Lama meriaa batanon̄ usugon̄ kamaan̄ simin̄ kun̄gi. Yon̄onon̄ motomotoon̄ kulele ano goul qambi men̄ nan̄gi. Ejemba soraayanon̄ qama kooligi Anutuwaanon̄ umakeji, iikanon̄ mono jin̄in̄ oon̄-oombaa so kolooro moron̄a un̄koowayawonon̄ uma pumpun̄gon̄keja. Moron̄ kaananon̄ mono goul gambigia saa qero nan̄gi. ⁹ *Simin̄ kuma rii dologa kokaen̄ qama jegi,

“Giinon̄ qaita mon̄ koloojan̄. Gii gugi komun̄ saga maama iikanon̄ ejemba sewan̄gia men̄ on̄ona.

Ejemba ii beñ isigiaa so, qaa aro jejegiaa so, tuun̄giaa so ano kan̄trigiaa so. Giinon̄ yon̄oonon̄ga tosaan̄a on̄ona Anutuwaaw̄ buñ̄a kolooju.

Kawaajon̄ giinon̄ mono soraaya soro koloon̄ tere pipipipiiya aasoyawo men̄ mun̄gen̄ aasoya (siil) metumbagatiwaaw̄ so koloojan̄.

¹⁰ *Yon̄onon̄ Anutuwaaw̄ buñ̄a kolooji kuma on̄oma kuun̄ on̄ona bentoton̄gaa kin̄ pon̄ tuun̄ koloon̄ jigo gawon̄ galen̄uruta kolooju. Yon̄onon̄ Anutunanaa gawon̄a men̄ laligon̄ balon̄ so ejemba galen̄ koma on̄oma laligon̄ ubuya.”

¹¹ *Rii dologa kaen̄ qama jegi moma toroqen̄ uun̄ Siwe gajoba jan̄gogia tausen̄a tausen̄a ano milyon̄a milyon̄a ii iniima rii otonḡia mobe. Yon̄onon̄ jin̄karon̄ duñ kosianon̄ nama beñ jawin̄uruta 4 ano Anutuwaaw̄ jotamemeya 24 ii liligon̄ on̄oma rii qagi. ¹² Rii kotakotagadeen̄ qama kokaen̄ qagi,

“Oo Lama meria qegi komuroti, iinon̄ mono soraaya soro kolooro Anutunon̄ esun̄mumu ano toomorian̄ muro sokon̄ja.

Momakooto uuta ano ku-usun̄ kuuya buñ̄a qero sokon̄ja. Soraaya soro kolooro saanon̄ qabuñ̄a kuuya mun̄in̄ asamararan̄ buñ̄a qero mepeseen̄ mujon̄.”

¹³ Kaen̄ qama mepeseegi rii tuun̄ mon̄ yon̄onon̄ kokaen̄ qagi mobe: Anutunon̄ laaligowo mokoloon̄ on̄onoti, iyon̄onon̄ mono korebore rii qagi mobe. Siwenon̄ laligojuti, namonon̄ laligojuti, koomu gomanon̄ ano kowe qaganon̄ laligojuti, iyon̄onon̄ mono kuuya buugia mindirin̄ rii kokaen̄ qagi,

“Jin̄karon̄ duñ̄anon̄ raji ano Lama meria nononon̄ oro mepeseen̄ oron̄jon̄.

Kotumotue Toya oroo qabuñ̄agara jen̄ somariin̄kejon̄. Kamban̄ so asamararan̄ oron̄in̄ ku-usun̄ Toya ii tetegoya qaa laligon̄ ubao.”

¹⁴ Kaen̄ qagi beñ jawin̄uruta 4 yon̄onon̄ “Qaa ii on̄anon̄,” jegi. Jegi Anutuwaaw̄ jotamemeya yon̄onon̄ usugon̄ kamaan̄ simin̄ kuma Anutu waeya men̄ mepeseen̄ muḡi. Kian̄.

6

Lama merianon̄ mun̄gen̄ aaso motomotoon̄ menjuran̄ja.

¹ Kaen̄ moma iwoi kokaen̄ kolooro iibe: Lama merianon̄ tere pipipipiiya aasoyawowaa mun̄gen̄ aasoya (siil) 7 iikanon̄ga mutuya menjurama kotuno. Kotuno beñ jawin̄uruta 4 yon̄oonon̄ga mon̄non̄ qaa kokaen̄ jero, “Mono asugin̄ kawa!” Qaaya ii gun̄parandan̄ tani kaan̄a kotakotagadeen̄ qaro mobe. ² *Kaen̄ jero moma iikanondeen̄ hoos taan̄a mon̄ asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon̄ eja mon̄ tiwoyawo raro tosianon̄

* **5:6:** Ais 53.7; Zek 4.10 * **5:8:** Ond 141.2 * **5:9:** Ond 33.3; 98.1; Ais 42.10 * **5:10:** Eks 19.6; Ais 1.6

* **5:11:** Dan 7.10 * **6:2:** Zek 1.8; 6.3, 6

ila wage mugi wajanon kono. Ii koma manjaqeqenon haamo ama laligoroti, iinon mono mombo hoos qaganon manjaqeqenon haamo amambaajon keno. Kian.

³ Lama merianon munjen aaso (siil) woiya menjurama kotuno ben jawinuruta yonoononga woiya iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin kawa!” ⁴ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia osoga songobolambo asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, Anutunon mono ii yon karen qen luae qaombaatiwaa ku-usuna muro. Ii muro namonon kisooma aon komuwutiwaajon kuuro ejemba uugia men waamambaa ku-usuna mokoloo. Ii mokoloo manjawaa soo (bainat) somata qatawo mugi men keno. Kian.

⁵ *Lama merianon munjen aaso (siil) karoona menjurama kotuno ben jawinuruta yonoononga karoona iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin kawa!” Kaen jero iikanondeen hoos injana mon asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, iinon hinawaa bina gosiwonatiwaa kedaya (skeil) ii borianon men raro. ⁶ Kaen raro ben jawinuruta 4 yonoo batugianonga monon qaa jero otona kokaen mobe, “Ween motoongowaa tawaya (Kina 10) kanon saanon 1 kilogram wiit flaua me 3 kilogram baali flaua ii sewana mewa. Kilen nembanewaa oil gere ano wain kasa gawon ii mono mende men boliwu.” Kian.

⁷ Lama merianon munjen aaso (siil) 4:ya menjurama kotuno ben jawinuruta 4:yanon qaa jero otona kokaen mobe, “Mono asugin kawa!” ⁸ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia googookota ano tootooyawoga asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon rarotiwaa qata ii koomuwaa kondomondoo Toya. Iwaa kosianon koomu goman Toyanon kaanideen ii otaan karo. Namo mendeengi bakaya 4 eroti, iikanonga mombaa ejembaya ii galen koma onombotiwaa ku-usuna ii Anutunon orono. Ku-usun ii orono ku-usungaranon namowaa ejemba bakaya ii kokaen men komun ononi: Tosianon soo somatanon (bainat) aon komugi. Tosianon bodinon komugi. Ji kanjanawonon tosaana injiro komugi ano tosaana ii balombaa oro kawalia yononon injigi komugi. Kian.

⁹ Lama merianon munjen aaso (siil) 5:ya menjurama kotuno iikanondeen Anutuwaa ejemba tosaana unugi komugiti, iyonoo kokoosogia injiibe. Yononon Anutuwaa Buna qaaya anjalij angon koma nanjon jen sein laligogitiwaajon unugi komun alata baatanon nangi. ¹⁰ Eukanon nama kotakota kokaen qagi, “Oo Pon ku-usun Toya, giinon dindina ano honabona koloojan. Kawaaajon mono kamban dawi mambonin tegoro iikanon namowaa ejembaya gosin onoma qaagia jen tegowaga? Nononon gii welen qen gonin nunugi sananaa irona ii mono naa kambanon meleena qagianon ubaa?”

¹¹ Kaen jegito, maleku taana koriga ii motomotoon yonoojon koma onoma Anutuwaa jenkooto kokaen onongi mogi, “Ono mono toroqen kamban torodaamon mamboma laligowu. Momalaari alaurugianon toroqen uuwaa gawon men laligogi onjo kaana kaanideen unugi komuwuya. Yononon komugi jango ambeti, iikawaa soyanon kolodabororo kamban iikanondeen mono unugiti, iyonoo qaagia jen tegomana.” Kian.

¹² *Lama merianon munjen aaso (siil) 6:ya menjurama kotunoti, ii uun iibe. Ii menjurama kotunoti, kamban iikanon nan tania soosooya giliro. Ween jaayanon bututugon injan koma wosobiriwaa malekuya sokosaare kaana (meme juyanon memetaa tani) koloooro tiiro. Koin jaayanon meleema osaan sa kaana koloooro. ¹³ *Kaen koloooro sengelao sombinon ejuti, iyononon namonon kamaagi. Neqan kota goorin ragi haamo kotiganon qen utugon memburatiro kamaankejuti, mono iikawaa so boratin namonon tata bobolo kamaagi.

* **6:4:** Zek 1.8; 6.2 * **6:5:** Zek 6.2, 6 * **6:8:** Eze 14.21 * **6:12:** Isa 11.13; 16.18; Ais 13.10; Joel 2.10, 31; 3.15; Mat 24.29; Maak 13.24-25; Luuk 21.25 * **6:13:** Ais 34.4

14 *Kaen kamaagi sombin iimakejonji, iikanon aliro. Tere pipipipiya pipiigi horon kemakejiwaa so mono wolaza horon kema aliro. Ii aliro baanja kuuya ano kowewaa watoya watoya ii kuuya eegianonga uulanawo kok ama musulungon qaongi.

15 *Kaen kolooro balombaa kin ponja ponja, eja jawina jawina ano kawali galena galena yononon olon koma asangogi. Ejemba kindimbiri qabunagiawo, ejemba kusungiwawo ii mono kuuya kok ama asangogi. Angiaa gawongia menkejuti ano togiaa welen een qenkejuti, ii mono korebore kobaa, jamo oota ano baanaa sen sia oota oota mongama iikanon asangogi injibe. 16 *Iikanon asangon baanja Toya ano sen sia Toya onooma kokaen welema onongi, “Ono mono baanja jen tegogi bagon kan turun nonombu. Jinkaron dunanon raji, iinon jaasewan koma nonombabotiwaajon ama Lama meriaa irinjonsoonanon nunuwabotiwaajon mono jen tegogi kojangin nonombu.” Kaen welema onongi. 17 *Yoronon irinjonsoongara asuganon qendeen-jaoti, iikawaa kambaņa somatanon mono kan kuun eja. Ii mononon mon jaasewan qen kotiin nambaatiwaa so qaago. Kian.

7

Israel ejemba 144,000 ii Anutunon aaso kuma onombaa.

1 *Kawaa gematanon Siwe gajoba 4 injibe namowaa wanonja 4 iikanon nanji. Yononon namowaa haamo Toya wana 4 ii somonjon anjon koma onongi. Haamonon namo qaganon me kowe qaganon gere mononon lan qewabotiwaajon mono Toya 4 ii borogianon men somonjon nanji. 2 Anutunon Siwe gajoba 4 ii namo ano kowe kondeema onombutiwaa ku-usuna onono namo wanongianon nanji. Kaen nanji injibe Siwe gajoba mononon ween koukoutanonga asugin waaro iibe. Iinon laaligowaa Toya Anutuwa munjen aaso taa gbaruya galen koma kan Siwe gajoba 4 yonoonon kotakotagadeen qaro.

3 *Qama qaa kokaen injoro, “Ono mono namo me kowe ii ilinjin alanzan mende kondeema orombu ano gere ii mende tiwilaan onombu. Ii qaagoto, mono mam-bongi wala ilin alandeen Anutunanaa munjen aasoya ii gawonja menkejuti, iyonoo wambusoongianon mokotaan onombonja. Ii wala men mokotaan ononingo gematanon ii saanon kondeema tiwilaawu.” 4 Kaen injoro Anutuwa munjen aasoya ii Israel ejemba tosaņa yonoo wambusoongianon men mokotaan onongi. Mononon yonoo jangogia jero kokaen mobe: Israel ejemba tuun 12 kuuya yonoononga mindirin ejemba 144,000 ii men mokotaan onongi.

5 Israel tuun motomotoon yonoononga 12,000 kaan kaan men mokotaan onongi. Juuda tuumbaa 12,000, Ruuben tuumbaa 12,000, Gaad tuumbaa 12,000, 6 Aser tuumbaa 12,000, Naftali tuumbaa 12,000, Manase tuumbaa 12,000, 7 Simeon tuumbaa 12,000, Liwai tuumbaa 12,000, Aiskar tuumbaa 12,000, 8 Zebulun tuumbaa 12,000, Joosef tuumbaa 12,000 ano Benjamin tuumbaa 12,000. Kaan kaan aaso men mokotaan onongi mindirin 144,000 kolooro. Kian.

Oyanboyan laligowutiwaa tuun somata iibe.

9 Kawaa gematanon tuun jeta boorongoya jangogia mende weenweengoyaa so ii injibe. Ejemba ii tuungiaa so, bensakon isigiaa so, kantrigiaa so ano qaa aro jejegiaa so ajoroon jinkaron dun ano Lama meria yoro bagaranon nanji. Iikanon nama maleku koriga taanja kotogon aogi kemero borogianon tombi senja boriawo men nanji. 10 Ii men nama kotakotagadeen qama kokaen jegi, “Anutunanon jinkaron dunanon raji ano Lama meria yoronon mono men letoma nononi oyanboyan koloonon.”

* 6:14: Isa 16.20 * 6:15: Ais 2.19, 21 * 6:16: Hoos 10.8; Luuk 23.30 * 6:17: Joel 2.11; Mal 3.2 * 7:1: Jer 49.36; Dan 7.2; Zek 6.5 * 7:3: Eze 9.4, 6

¹¹ Kaen qama jegi Siwe gajoba kuuya yononon jinakaran dun kosianon arenon nama Anutuwaaw jotamemeya ano ben jawinuruta 4 ii liligon onongi. Kaen nama jinakaran dun batanon usugon kamaan simin kuma Anutu waeya men mepeseen mugi. ¹² Anutu mepeseen mun kokaen jegi, “Qaa ii onanon! Anutu gii mono kotumotue, asamararan ano momakooto uuta Toya koloojan. Nononon gii mepeseen goma qabunaga jen somariinkejon. Anutunana, giinon esunmumu ano ku-usun Toya koloojan. Nononon kaban so kaen jen kotiinin Toya ii tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii onanon!”

¹³ Kaen mepeseen jegi Anutuwaaw jotamemeya yonononga monon kokaen jen qisin nono, “Ejemba maleku koriga taana mouma nanjuti, ii daan yononon? Ii mono dakanonga kan kaen ajoroon nanju?”

¹⁴ *Qisin nono kokaen meleema mube, “Oo somatana, niinon ii mende mobe geengodeen mojan.” Kaen meleema mube jotamemeya iinon kokaen nijoro mobe, “Kakasililin somataa biiwianonga kougiti, iyononon mono ii kolooju. Lama meriaa sayanon opo malekugia songbano taaliro laligogi. ¹⁵ Kaana laligogitiwaajon ama Anutuwaaw jinakaran duna jaasewan qen asaga gomantiina mepemepese jigoyanon (tempel) laligon Anutuwaanon gawon men laligowuya. Kaen laligogi jinakaran dujanon raji, iinon mono opo kuuna mororonon koma turun onono laligowuya.

¹⁶ * “Kaen laligogi kaban monon nembanewaa me apuwaa mende komuwuya. Weenon me iwoi geriawo monon mende jen koton onombaa. ¹⁷ *Kokaembaajon oyanboyan laligowuya: Lama merianon jinakaran jake biiwianon rama galen koma onoma unuano laaligo kotigaa apu gowoyaa jaayanon kemakebu. Anutu ano jaagianonga jaungia kuuya koto tegowaa.” Kian.

8

Lama merianon munjen aaso 7:na menjuraja.

¹ Lama merianon munjen aaso (siil) 7:na menjurama kotuno Siwe goman iikanon oton kuuya 30 minitwaa so goron qen ero. ² Kaen kolooro Siwe gajoba 7 Anutuwaaw batanon nanjuti, ii injibe monon romon qaita mon (biugel) 7 ii borogianon onono.

³ *Ii injibe Siwe gajoba mon asugin jinin on-oombaa goul qambia men kan alata kosianon nano. Ejemba soraaya kuuya Anutuwaaw qama kooligi iinon jinin alatanon ooro morona unkoowayawo ii qamakooligiawo toroqen pumpunon motoon uma Anutuwaanon kemakeja. Goul alata ii jinakaran dun batanon nanji, iinon mono iikawaa kosianon nano tosianon jinin ii mamaga oowaatiwaajon mugi. ⁴ Iinon jinin ii ooro iikawaa kaasoyanon mono Anutuwaaw ejemba soraaya yonoo qamakooligiawo toroqen Siwe gajoba iwaa borononga waama Anutuwaaw jaasewanon ugi. ⁵ *Siwe gajoba iikanon jinin qambi ii men alatanonga gere jeta mero jero qambi iikanon uuro saa qero namonon giliro kemero. Giliro kemero iikanona gunparandambaa gujuya mamaga koloon gbinggururun qaro. Oobili esungiawo asugigi kabanja kabanja nana mero. Kian.

Gajoba yononon romon qaita mon uugi.

⁶ Siwe gajoba 7 romongia qaita mon (biugel) megiti, iyononon ii uubombajon jojorigi.

⁷ *Gajoba mutuyanon waama romona qaita mon uuro. Ii uuro kombo (ais) kota ano gere bolana ii kon kaana koloon sawo gajugogi monon ii maaro motoon namonon kamaaro. Iikanon geriawo kamaan balanon qero namowaa bakaya karoon ii gerenon

* **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Maak 13.19 * **7:16:** Ais 49.10 * **7:17:** Ond 23.1; Eze 34.23; Ond 23.2; Ais 49.10; 25.8 * **8:3:** Aam 9.1; Eks 30.1, 3 * **8:5:** Lew 16.12; Eze 10.2; Eks 19.16; Isa 11.19; 16.18 * **8:7:** Eks 9.23-25; Eze 38.22

jedabororo. Duuyaa geria iikawaa bakagia karoon ii gerenon jedaborogi ano gbojoja sena tongona ii kuuya gerenon jen jedabororo.

⁸ Gajoba woiya iinon waama romona qaita mon uuro. Ii uuro monon baana somata gere jejeta tani kaana (wolkeino) iwoi ii giliro kowenon kemero. Kemej kowe mero kowewaa bakaya karoon iikanonga monon meleema sa kolooro. ⁹ Kaaniadeen Anutunon kowewaa iwoiya kuuya mokolooro laligojuti, iikawaa bakaya karoon yonoononga mon ii komugi ano wanjo kuuya tuun karoon iikanonga tuun mon ii janjon tiwilaagi.

¹⁰ *Gajoba karoonanon waama romona qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro sengelao somata kiwa bolan kaana tani jen sombinonga tegon kamaaro. Kamaan koma namowaa apu gowoya unun iikawaa bakaya karoon iikanona mon ano apu jaaya kuuya ii sokoma onono. ¹¹ *Sengelao iikawaa qata ii nomben warabe kaambogawo. Nomben warabe iikanon kamaaro apuya apuya iikawaa bakagia karoon ii meleema kaambogagiawo koloogi. Kaambogagiawo koloogitiwaajon ama ejemba mamaganon ii nen komugi.

¹² *Gajoba 4:ya iinon waama romona qaita mon uuro. Ii uuro monon ween jaaya ano koin jaaya yoroo asasagaraa bakagara karoon ii qebugoro bakasasan umun koma tiiri. Kaaniadeen sengelao bakagia karoon qebugoro meleema tiigi. Kawaajon ween kambanaa bakaya karoonanon tiiro pangaman mero. Kaaniadeen gomantiinaa asasaganon toriro bakaya karoonanon tiiro.

¹³ Kaen kolooro eu unun tuu koon mon iima mobe kanakeewanon eu elelaon sombin biiwianon koton kan kotakotagadeen gama kokaen jero, “Oo ejemba namonon laligojuti, Siwe gajoba karoon yononon mono toroqen romongia qaita mon uuwombaa-jon anju. Romon karoon iikawaa otongia mogi lombo kanjanawo karoon koloowaati, iikawaajon mono gama wanjinjington ‘Yei! Yei! Yei!’ jen saajen.” Kianj.

9

Siwe gajoba 5:yanon romona qaita mon uuro.

¹ Siwe gajoba 5:ya iinon romona qaita mon (biugel) uuro iibe sombinonga sengelao mon tegon namonon kamaaro. Kamaaro monon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa kii meria ii sengelao Toya muro. ² *Ii muro omejiilan ron dusiita qaa iikawaa ununa mesuno iikanona songo songo tanjurun jen kaaso kondundunon waamakeji, iikawaa so kondundunon waama ween jaaya esun haamo kaasonondeen sokondabororo. ³ *Kaaso iikawaa uutanonga naagisoya naagisoya mesaon namonon kougi Anutunon ku-usun onono. Ku-usun ii kuanquan yonoonon ku-usun tani kaana kolooro.

⁴ *Ii onono Anutunon kokaen jen koton onono, “Ono mono namowaa iwoi tongona gbojoja me gere kaana ii mende tiwilaan onombuto, ejemba wambusoongianon Anutuwa mungen aasogia qaa iyonogadeen mono men bolin onombu.” Kaen jen koton onono. ⁵ Anutunon naagiso ii ku-usun onono ejemba injigi koin 5:waa so siimbobolo honombonona mende mogi. Siimbobolo ii kuanquanon eja kiro siimbobolo moji, mono iikawaa so. Siimbobolo kaen mogito, Anutunon anjon koma onono men komun onombutiwaa ku-usuna ii naagiso yononon mende men een injigi. ⁶ *Ejemba injigiti, iyononon kamban iikanon komuwombaaajon koomu kana mongambuyato, koomu ii mende mokolon komuwombaaajon amamaawu. Komuwombaaajon moma qenjen qewuto, koomuwaa kondomondoo Toyanon mono mongen kembaa.

* **8:10:** Ais 14.12 * **8:11:** Jer 9.15 * **8:12:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15 * **9:2:** Jen 19.28 * **9:3:** Eks 10.12-15 * **9:4:** Eze 9.4 * **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba ku-usuna qeekuuya mon iibe Siwenonga koosunon esunon muro kamaaro. Wana marilolonon liligon ero. Jaasewana ween jaaya kaana kolooro kanawoita ii tando gere bolangarawo woi kaana jen nano. ² Borianon tere pipipiiya melaa mero qeetuna kolooro. Kania dindina kowenon riin kania qania ii namonon riin nano. ³ Kaen nama laion oronon gbuu gbororo qamakeji, qata mono iikawaa so kotakota qar. Qaro gunparandambaa gbinggururun 7 iyononon mono meleema gbuu gbororo qan qaagia qagi mobe.

⁴ Gunparandambaa gbinggururun 7 iyononon qama qaagia jegi mobeti, niinon ii mono iikanondeen papianon oomambaajon ambe. Tere oomambaajon ambeto, qa mon Siwenonga mobe qaa kokaen nijoro, “Gunparandambaa gbinggururun 7 qaa jejuti, ii mono geenjodeen olon mona ewa. Ii mende oowa.”

⁵ *Siwe gajoba kania kowe ano namo qagaranon riin nano iibeti, iinon boria dindina metaama Siwenon baagen ano. ⁶ Jojopan qaa jemambaajon boria kaen ama ii jen kotiin ano. Monon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokolon nama kaban so tetegoya qaa kotiin laligon ubaati, mono iwaa qatanon jojopan qaa kokaen jero, “Anutunon mono kaban mombo mende qen koriro ubaa. ⁷ Kaen qaagoto, Siwe gajoba 7:nanon romona qaita mon (biugel) uuro otona mobuti, kaban iikanondeen Anutuwa qaa aren aasangoyanon mono honawo koloowaa. Gejatootoo ejemba Anutuwa gawona men laligon kougi yonoojon Buna qaaya awaa jen inisaama onono moma kouma laligogiti, Buna qaa iikawaa so ii mono uulanawo honawo koloowaa.”

⁸ *Kawaa gematanon qa mon wala Siwenonga mobe qaa jeroti, iikanon mono dunanon mombo qaa jero kokaen mobe, “Siwe gajobanon kowe ano namo qagaranon riin nama tere pipipiiya mero borianon qeetuna eji, ii mono kema mewa.”

⁹ Kaen moma Siwe gajobawaanon kema tere pipipiiya melaa ii nombatiwaajon qisiwe. Qisiwe kokaen nijoro, “Ii mono men newa. Nena tomenanganon kemen meleeno gubeso guwaato, buuganon ii moron apuyaa aina kaana koloowaa.”

¹⁰ Kaen nijoro tere pipipiiya melaa ii iwaa borononga men newe. Newe buunanon moron apuyaa aina kaana kolooroto, gogowe tomenanon kemero meleeno gubeso nuro. ¹¹ Kaan nuro niinon qaa kokaen mobe, “Gii mono dunanon mombo Anutuwa qeetunon qaaya qaaya jen sein laligowa. Kantria kantria ano bensakon isia isia qaa tani jejegiaa so laligojuti, mono iyonoo ano iyonoo kin pongia yonoo gejatootoo qaagia ii waladeen jen laligowa.” Kian.

11

Anutuwa jotamemeya woiyanon qaaya nanjon jeri.

¹ *Kaen nijoro moma nambe Siwe gajoba iikanon keda aambaa gere gorona bowo kaana ii noma kokaen jen koton nono, “Gii mono waama kema Anutuwa jiwowon jigo ano iikawaa siimolon alataya ii keda aambaa gere gorona (rula mesa) kanon soya ama weengowa. Kaanagadeen iikanon uma Anutu mepeseen qamakooligia amakejuti, mono ii gosin jangogia weengowa. ² *Jiwowon jigo soya ama kanon somben seleengenja ii mono uugun mesaowa. Ii waba kantri yonoojon ama onongi ero yononon siti toroya ii koin 42 kawaa so riin kema kankebu. Kawajon somben seleengenja soya ii mende weengowa. ³ Niinon jotamemewoina wasin oroma qaana nanjon jewaatiwaa ku-usuna ama orombe asugiwao. Asugin wosobiriwaa maleku sokosaare kaana men aon liligon (gbakon osoga arin) ween boria 1,260 kawaa so gejatootoo qaa gawon men laligowao.”

* **10:5:** Eks 20.11; Dut 32.40; Dan 12.7; Aam 3.7 * **10:8:** Eze 2.8-3.3 * **11:1:** Eze 40.3; Zek 2.1-2 * **11:2:** Luuk 21.24

⁴ *Oil gere woi ano lambe duŋ raraya woi namowaa Pombaa batanoŋ nanjaoti, ii mono meleema kamaan asugiŋ dangunu kaanŋa nama noo kania naŋgoŋ jeŋ laligowao. ⁵ Moŋnoŋ me moŋnoŋ uruŋ mizimizi ama oromambaajoŋ moji een, gere bolanoŋ mono buugaranoŋga kamaan kereurugara oŋoro tiwilaankebuya. Moŋnoŋ me moŋnoŋ urumambaajoŋ moji een, ii mono kana kaanjadeen iikanonoŋ qeri komuwaa.

⁶ *Sombimbaa koosuya somoŋgowaotiwaa ku-usuŋa ii yoroonoŋ ero gejatootoo qaa jeŋ seiwaoti, kambaŋ iikawaa so koŋ mende kiwaa. Ku-usuŋgaranoŋ apu jaaya kuuya kaanjadeen sokono iikanonoŋ saanoŋ apu kuuya meleenŋi sa koloowuya. Kaanjadeen ku-usuŋgaranoŋ uuta ejiwaaŋoŋ ama siŋgaranoŋ jewaatiwaa so saanoŋ jegi lombo kanjaŋawo kania kania kolooŋ namo meŋ bolin ejemba unuŋkebuya.

⁷ *Anutuwaa qaaya naŋgoŋ jeŋ tegori omejiilan yoŋoo roŋ dusiita qaa iikanonoŋa jeŋnemba moŋnoŋ waama manja qeŋ oroma haamo ama ururo komuwao. ⁸ *Komuri qamogara siti qabuŋayawowaa kana somatanoŋ oromesaogi lan ewao. Siti iikawaa qata aasaŋgoya ii Sodom ano Iijipt qamakeju. Poŋgara Jiisas ii kaanagadeen iikanonoŋ maripoonoŋ qegi komuro. ⁹ Qamogaranonoŋ lan eri ejemba kuuya ii iriimakebuya. Balonoŋ roŋ koma orombombaaŋoŋ jegi angoŋ kombuya. Kaen een lan eri ejemba kantria kantria, tuuŋa tuuŋa, beŋsakonoŋ isia isia qaa tanigia aŋa aŋa jeŋkejuti, iyoŋonoŋ qamogara ii ween karooŋ ano bakaya moŋ kawaa so uuŋ irigigiigi.

¹⁰ Gejatootoo eja woi yoronoŋ ejemba namo qaganonoŋ laligojuti, ii uu kuun oŋoni iikawaaŋoŋ siimbobolo honoŋa mende mokolooŋ laligogi. Kawaaŋoŋ komuri qamogara iriimakebuti, kambaŋ iikanonoŋ mono otokoriaŋ maama renduŋ oronoŋ neŋ korisoro ama iyaŋgia kalen kania kania anguŋ aogi kema kawaa. ¹¹ *Ween karooŋ ano bakaya moŋ ii tegoro Anutunoŋ buu aason sewanŋgaranonoŋ uuro kemero gbilin waama koŋa nani. Waama nani ejembanonoŋ iriima riimburatin jenengia ororo sombugia mogi. ¹² *Koŋa nani Siwenonoŋga qa kotakota moŋ kokaen qama irijoro, “Oro mono kokaen waabao!” Kaen irijoro moma koosu uutanonoŋ waama Siwenonoŋ uri kereurugaranonoŋ een iriima newogia tegoro naŋgi.

¹³ *Kanagaranonoŋ namo mesaonoŋ uri kambaŋ iikanondeen naŋ tania soosooya meŋ siti bakaya 10% (bakaya tenoŋga motooŋgo) kawaa so kuma qenjanŋangoŋ kamaaro. Kamaan ejemba 7,000 kawaa so unuro komugi. Ejemba mende komugiti, iyoŋonoŋ ii iima riimburatin sombugia moma Siwewaa beŋa Anutu ii ku-usuŋaa mepeseen mugi qabuŋayawo kolooro.

¹⁴ *‘Yei!’ qama wanjinjinŋa woiya kanjaŋawo ii kaen tegoroto, mobu, qama wanjinjin yei qa karooŋaa honanoŋ mono uulaŋawo kolooŋ qagianonoŋ ubaa. Kian.

Siwe gajoba 7:ŋanoŋ romoŋa qaita moŋ uuro.

¹⁵ *Siwe gajoba 7:ŋa iionoŋ romoŋa qaita moŋ (biugel) uuro. Ii uuro Siwenonoŋ qaa kotakotagadeen amin mogi qagia mobe kokaen jegi, “Ayo, ananaa Poŋnana ano iwaa Hamoqeŋe Toya Kraist yoronoŋ mono namo kuuya galen koma oŋombaotiwaa ku-usuŋa ii kuuya buŋa qeŋ aojao. Iionoŋ mono kambaŋa kambaŋa galen koma oŋoma laligowaa, ee-aa-ee. Galenkonkonanoŋ mono kambaŋ moŋnoŋ mende tegowaa, ee-aa-ee.” ¹⁶ Kaen jegi mobe Anutuwaa jotamemeya 24 Anutuwaa jaasewananoŋ jinŋkaron duŋgianoŋ rajuti, iyoŋonoŋ mono kamaan usugoŋ Anutu waeya meŋ mepeseen mugi. ¹⁷ Mepeseen muŋ kokaen jegi,

“Oo Poŋ Anutu ku-usuŋ kuuyaa Toya, giionoŋ mono laligoŋ kouma kambaŋ kokaamba laligojan.

* **11:4:** Zek 4.3, 11-14 * **11:6:** 1 Kin 17.1; Eks 7.17-19; 1 Sml 4.8 * **11:7:** Dan 7.7, 21; Ais 13.5-7; 17.8 * **11:8:** Ais 1.9-10 * **11:11:** Eze 37.10 * **11:12:** 2 Kin 2.11 * **11:13:** Isa 6.12; 16.18 * **11:15:** Eks 15.18; Dan 2.44; 7.14, 27

Giinon ku-usunga uuta men kanain namo kuuya galen koma onoma kin pongiaga koloon laligowaga.

Kawaajon nononon mono mepeseen dangisen jen gonjon.

¹⁸*Waba kantria kantria yononon iringia soono kazi ama goma laligogito, goo kazi kambanganon mono ketada koi kaanonon kan kuun eja.

Giinon kamban kokaamba koomuya yonoo qaagia gosin jen tegon onombaga ano geengaa ejembauruga tawagia onombaga.

Gejatootoo ejemba ano ejemba soraaya tosaana goo gawonga men laligogiti ano uuta kamaanqeqeta goo qaganon tiwilaawabotiwaajon keegia moma laligogiti, ii mono tawagia onombaga.

Kaanagadeen tosianon ejemba unun kantri kondeema laligogiti, ii mono kondeema onombaga.” Kaen mepeseen jegi.

¹⁹*Kawaa gematanon Siwenon aantano Anutuwaa mepemepesee jigowaa (tempel) naguyanon tano iibe jigo uutanon Anutuwaanon soomongo aren bokis akadamyawo iikanon ii-iita ero.* Siwenon aantano kamban iikanondeen oobili ano gunparandan gbngururun qarar mohe. Otona otona ii mohe nan men kon rombun giliro kombo (ais) kota somasomata kamaagi. Kian.

12

Emba ano jewanen wanja iliawo

¹ Siwenon aiwese somata damuyawo mon kokaen asugiro iibe: Emba mon ween jaayanon malekuya kolooro koinon kana tamboya baatanon asariro sengelao 12 ii ila wage kaana wananon konji kokobilibiligiawo ragi. ² Koroyawo laligon mera memetaa kambananon dodowiro bimooro masu qero siimbobolo moma qa gigilaaro.

³*Kawaa gematanon aiwese mon Siwenon kokaen asugiro iibe: Jewenan nemuna iliawo (dragon), mundaya oso popolan, wanja 7 ano ilia 10. Wanja 7 iikanon ila wage 7 konji raro. ⁴*Jewenan nemuna iikanon daayanon sombin qewagon sengelao iyonoononga bakaya karoon horon giliro namonon kamaagi. Kamaagi emba iyanan mera memambaajon anoti, iwaa batanon nano. Kaen nama meria mewaati, ii iikanondeen gogomambaajon moro.

⁵*Emba iikanon mera ejaga mero. Iinon kantria kantria kuuya aen taa gbarunon galen koma onoma laligowaa. Embanon mera meroti, gajobanon ii mono iikanondeen uulanawo men kema Anutuwaa jinakaran dun koorononon ano. ⁶ Iikanon ano embanon anodeen mesaon kok koma keno. Anutunon emba ii ween 1,260 kawaa so balon qararanonkononon kalan koma mugi laligowaatiwaajon goman miri mon mozozongoroti, iikanon kok ama keno.

⁷*Siwe uutanon manja juno kokaen aogi: Siwe gajoba wanja Maikel ano iwaa gajobauruta yononon jewanen nemuna tuarenjen ama ii ano iwaa gajobauruta yonowo aogi. ⁸ Aon jewanen nemuna ano iwaa gajobauruta yonoo esungianon mende sokono haamo mende ama onoma gomangia mesaon Siwe uutanon toroqen laligowombaaajon amamaagi. ⁹*Amamaagi jewanen nemuna iliawo ii mono konjoma Siwenonga otaagi. Jewenan nemuna iikanon monowaa monoyanonga mokolen koloon Iiw (Eewa) manambato men muro. Qata mon Kilenaa Toya ano Satan. Iinon kantria kantria kuuya kuun onono jinjan kema laligogiti, ii ano iwaa gajobauruta ii mono iwo Siwenonga konjoma hagon onongi namonon kamaagi.

* **11:18:** Ond 2.5; 110.5; 115.13 * **11:19:** Isa 8.5; 16.18, 21 * **11:19:** Anutuwaanon jojopan qaa 10 ano jenkooto tosaana ii jamo ilananon oon bokis iikawaa uutanon angi raro galen komakeju. * **12:3:** Dan 7.7 * **12:4:** Dan 8.10 * **12:5:** Ais 66.7; Ond 2.9 * **12:7:** Dan 10.13, 21; 12.1; Juud 9 * **12:9:** Jen 3.1; Luuk 10.18

¹⁰ *Kamaagi Siwenon qa somata monon kokaen jero mobe, “Selenon kuukuu Toyanon asaga gomantiina Anutunanaa batanon nama uumeleen alaurunana jenonkuukuu qaa jen onoma laligoroti, ii mono yakarin hagon mugi seleengen kamaaro otokorian maajon. Ananaa Anutunananon mono kamba kokaamba ejemba hamo qen onoma ku-usuna qaganon galej koma onono bentotona honanon mono kolooja. Hamoqeqe Toyaa esumumuyanon mono koloodaboroja. ¹¹ Iinon momalaari alaurunana qaanon ama onoma laligoroto, Toya ii kokaen haamo ama mugi: Lama meriaa sayanon ii hamo qen onono kotiin Buna qaa honabona nanjon jen sein laligogi. Kaana laligon jojorin selegia togon bon nama manja qen haamo anji.

¹² “Kawaajon Siwe gomanon laligojuti, ononon mono korebore aisoon otokorian maama laligowu. Kaana laligowuto, namonon ano kowenon laligojuti, onjo mono lombo kanjanawo bosimbutiwaajon mono ‘Yei!’ jen saajen. Kilenaa Toyanon lugun kamaan riin onoonon kan gawon meme kamba torodaamon ero mojiwaajon mono kazi somata amakeja.”

¹³ Jewenan nemuna iliawo yakarin hagon mugi namonon kamaaroti, ii iima asarin emba mera meroti, ii kazi ama mun otaaro. ¹⁴ *Otaaroto, embanon kok kono Anutunon tuu somataa engana woi muro kanon elelaon uulanawo keno. Anutunon balon qararanonkononon iwaajon goman miri mon mozozongoroti, mono iikanon keno. Iikanon kema asanjon laligoro gbani 3 ano bakaya mon ii kalan koma mugi mokolenon ii mende mokolon qelanjin mewaa. ¹⁵ Embanon elelaon keno mokolembaa irina soondabororo qaa ootanonga embawaa gematanon apu gboulu furugoro apu gowoya kolooro. Apu iikanon emba ii kisama men somonjon mubaatiwaajon moma kaen furugon lono.

¹⁶ Kaen lonoto, namonon emba ii ilaan mun riiron roj kolooro. Jewenan nemunanon qaa ootanonga apu furugoro apu gowoya kolooroti, iikanon mono roj iikanon kemen jugun qaono. ¹⁷ Kaen kolooro jewenan nemunaa irina emba kawaajon ama soono mesaon emba iikawaa gbiliuruta tosaana qetama manja qen onomabaajon keno. Gbiliuruta yononon Anutuwaajon jojon qaa ten koma Jiisaswaa Buna qaa pondan nanjon jen seinkejuti, mono iyonowo karen aowombaajon keno. ¹⁸ Aowombaajon kema kowe sakasinanon keuma nano. Kian.

13

Jen nembra kowenonga kouro.

¹ *Kawaa gematanon jen nembra mon ilia 10 ano wana 7 ii kowenonga kouro iibe. Ila 10 iikanon ila wage 10 konji raji ano wana motomotoon iikanon qa mepaqepaegiawo oogita ero.

² *Jen nembra ii iibe kokaen kolooro: Kaitania ii oro somata qagara lepaad ano taiga iyaroo tani kaana kolooro. Kana boriaa silia ii bea orowaa sili kaana kolooro. Qaa oota ii laion orowaa qaa oota kaana. Jewenan nemunanon esuna, jin karon duna ano ejemba galej koma onombaatiwaa ku-usuna uuta ii jen nembra muro. ³ Muroto, wana mon ii wiji kotiga monon kiro komumambaa anoto, wijianon misiro lopogadeen raro. Namowaa ejemba korebore yononon aarun jen nembra ii gematanon otaan kenji. ⁴ Otaan kema jewenan nemunaa waeya men mepeseen laligogi. Ku-usun kaana ii jen nembra murotiwaajon ii ano jen nembawaa waeya kaaniadeen men mepeseen kokaen jegi, “Moronon jen nembawaa so koloonaga? Moronon ii tuarenjen ama mun iwo aomabaajon kotinaga?”

* **12:10:** Job 1.9-11; Zek 3.1 * **12:14:** Dan 7.25; 12.7 * **13:1:** Dan 7.3; Ais 17.3, 7-12 * **13:2:** Dan 7.4-6

¹⁷ Daen yononon jenembawaa qata me qataa jangoya selegianon mende men laligogiti, iyononon nembanene iwoi stuanon me maaketnon sewana mewombaajon me ambombaajon amamaagi.

¹⁸ Qaa koi moma asariwombaa momakootoya ii kokaen: Monon momakootoyawo laligoji, iinon mono jenembawaa jangoya weengowa. Jangoya ii balon ejawaa jangoya kolooja. Aaso jangoya ii 666. Kian.

14

Lama meria ano kanagesouruta 144,000.

¹ *Kawaa gematanon uun Lama merianon Zaion baananon nano iibe. Iwo kanagesouruta jangogia 144,000 ii motoon nanji Lama meriaa qata ano iwaa Manaa qata ii kuuya yonoo wambusoonjanon oo-ootaga ero injibe. ² Iikanondeen mobe Siwenonga oton mon apu somata sianon giliro kemen kuun qamakeji, kaana kolooro. Ii gunparandan gbingururun somata qajiwaa otona iikawaa tanijaen kolooro. Otona ii gita kulele mamaga qegi otona koloonkejiwaa so mobe.

³ Anutunon ejemba 144,000 ii namononga sewangia men unuanoti, iyononon mono Anutuwa jinkaron dun batanon kouma ben jawina 4 ano jotamemeya wana 24 iyonoo jaasewangianon nama rii donogoga qagi. Kuuya yononon iyangiaa riigia qagi seleenjen yononon ii kuma aowombaajon amamaagi. ⁴ Yononon ejemba qaita mon koloon laligon kougi. Mende tiloon soraaya laligowombaajon iyangia galen koma aon emba yonowo jewon mende mokoloon laligogi. Lama merianon dakanon kema kankeji, iyononon mono ii otaan iikawaa so kema kankeju. Anutunon ii ejemba batugianonga sewangia men metogon unuano Anutu ano Lama meria yoroo yambugara dologa kolooju. ⁵ *Yonoo jegianona qaa qolonmolongoya mon mende mokoloogi koposowaa qaagia qaa soraaya laligon kougi. Kian.

Siwe gajoba karon yononon qaagia jen elelaogi.

⁶ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe sombin koton kanakeewan elelaoro. Iinon Oligaa Buna konkonjon* men kan balon ejemba yonoojon jen asarimambaajon karo. Ejemba ii tuungiaa so, bensakon isigiaa so, qaa tania jejegiaa so ano kantrigiaa so balon sokoma rama kenjuti, mono kuuya iyonoojon jen seimambaajon karo. ⁷ Kan kotigagadeen silama kokaen qaro, “Anutunon ejemba gosin jen tegon onombaatiwaa kambananon mono torin dodowija. Kawajon onono mono Anutuwa jeta uuguwombotiwaajon keegia moma mepeseen qabunaya men seiwu. Monon siwe, namo, kowe ano apu jaaya mokoloon ononoti, mono iwaa waeya men mepeseen laligowu.”

⁸ *Kaen qaro iwaa kanianon Siwe gajoba alia mon mutuya otaan kan kokaen qaro, “Babilon siti somata ii meleeno kemerota eja. Babilon emba qabunayawo iikanon mono serowilin ama iikanon kantri kuuya men tiloon onono sokono. Iinon wain apu kaana newutiwaajon onono uugia sooro uusoosoo koloon laligogi. Kaana koloon laligorotiwaajon Anutuwa irina soono kazi ama jero siti qabunayawo ii mono kondeengi meleeno kemerota eja.” Kian.

⁹ Kaen qaro iwaa kanianon Siwe gajoba karonjanon orotaan elelaon kan kotigagadeen silama kokaen qaro, “Monon jenemba ano iwaa unayaa waeya men mepeseen mungen aasoya angon koma wambusoonjanon me borianon men mokotaaji een, ¹⁰ *iinon mono kaanideen Anutuwa irinsoonona ii wain apu kotiga kaana nen mobaa. Anutunon wain apu ii apu toonawo mende mindirin wain kotiga toongadeen irinsoononaa qambinon maaro raji, iinon mono ii newaa. Ii nen Siwe gajoba

* **14:1:** Eze 9.4; Ais 7.3 * **14:5:** Zef 3.13 * **14:6:** Pon ben konkonjon Tyaanon Buna qaa towoya ii konkonjon. Ii monowaa monyanonga kanain tetegoya qaa en ubaa. * **14:8:** Ais 21.9; Jer 51.8; Ais 18.2 * **14:10:** Ais 51.17; Jen 19.24; Eze 38.22

toroya ano Lama meria yonoo baagianon nano salfa jamowaa gere bolanjon ooro siimbobolo hononja mende moma laligowaa.

11 **“Iikanon onjoro siimbobolo hononja mende moma laligowuti, iikawaa kaasoyanon mono kaman so tetegoya qaa waama umakebaa. Ejemba jenjemba ano iwaa unayaa waeya menj mepeseenjejuti, iyononon mono asaga gomantiinja senjon moma laligowu. Monjon munjen aasoya anjon koma selianon menj mokotaaji, iinon mono selianon ororo qenjejen qen haamo memambaajon amamaan laligowaa.”*

12 Kawaajon ejemba soraaya Anutuwaajon jojon qaya tenj koma otaankejuti, ononon mono kaparanj koma lombo menj mokosinjon Jiisas pondanj moma laarinj laligowu.

13 Kawaa gematanon Siwenonja qaa monj mobe kokaen nijoro, *“Gii mono tere kokaen oowa: Ejemba Pombo qokotaanj nama kamanj kokaamba kanainj komuwuti, iyononon mono oyanboyanj koloowuya. Unj Toroyanon qaa kitia ii metogon ‘Qaa ii onjon,’ jeja. Yononon gawonj kotiga menj qenjejenmanjenj moma kanj laligogi tegoro gawonjgiaa honj kolooro Siwe Toyanon sundugia moro sokono iikawaajon korisoro onono rama haamo menj bonjon laligowuya.”* Kianj.

Balombaa nene morianj honj mewutiwaa kambanja

14 **Kaen nijoro unj koosu taanja iibe iikawaa qaganon menj kaitania Siwe gomambaa Eja honj kaanja iinon raro. Ila wage goulonj memeta ii wanjon raro borianon soo kaapengoya jetawo menj raro.* 15 **Ii iibe Siwe gajoba monjon mepemepesee jigononja (tempel) asuganon kouma koosu qaganon raji, iwaajon qaa kokaen menj kotakotagadeen qar, “Namonon morianj honj momogoro honj mewutiwaa kambananon mono kolooja. Kawaajon giinon mono sooga kaapengoya menj gawonj kema iikanon namowaa morianj honj ii kotonj menj kululuuwa.”* 16 *Koosu qaganon raji, iwaajon kaen qar sooya kaapengoyanon namonon gilinj gawombaa morianj honj kotonj menj kululuuro.*

17 *Ii menj kululuuro Siwe gajoba monjon Siwewaa mepemepesee jigononja (tempel) asuganon kouro. Iinon kaanagadeen soo kaapengoya jetawo menj menj kouro.*

18 *Kouro Siwe gajoba karoonjon Siwewaa alatawaa gere galenja ano alata ii mesaon kouro. Kouma kotakotagadeen qama Siwe gajoba soo kaapengoya jetawo menj nanoti, ii kokaen ijoro, “Giinon sooga kaapengoya jetawo ii mono menj gawonj kema iikanon balombaa wain kanjenja kanjenja ii kotowa. Kanjenj iikawaa kota mono momogon yagon raju.”*

19 *Kaen ijoro sooya kaapengoya namonon gilinj namowaa wain kasa honj ii kotogon menj kululuun Anutuwaajon wain juu somata iikanon rijijaawutiwaajon giliro. Wain juu ii Anutuwaajon irinjonsoonja kaisareya kolooja.†* 20 **Wain bagenj honj ii siti seleengenjon kananon riinj rijijaagi sayanon wain juu somata qaa ootanon kouma kokonj tani kaanja lansanj waama kouma apu gowoya kolooro. Sa iikawaa diinj ii wan miita ano bakaya monj kolooro. Hoosnon iikanon riinj keno qaa ootanon kouro hoos qawayaa kasianon samoriro. Diinj kaen kolooro koriga 300 kilomiita kawaa so kolooro. Kianj.*

15

Siwe gajoba 7 ano lombo kanjanawo 7.

1 *Kawaa gematanon siwe uutanon unj angoletto somata monj kolooro iima kokaen waliingowe: Siwe gajoba 7 ii lombo kanjanawo (plague) 7 menj nanji. Ejemba sinjisonjogiaajon Anutuwaajon irinja soono menj ironja meleeno lombo kanjanawo*

* 14:11: Ais 34.10 * 14:14: Dan 7.13 * 14:15: Joel 3.13 † 14:19: Anutuwaajon irinjonsoonja ii wain juu somatanon rijijaagi uutanon olomoodaborowaa. Aisisaan 19.15 ii iiba. * 14:20: Ais 63.3; Seru 1.15; Ais 19.15

qagianon uro mogi uutanon olomoro qaagianon komuwaa. Kawaajon qagia lombo kanjanawo konoga 7 qagi.

² Ii iima iwoi bilibiliawo kowe kaanja iibe gere bolanjawo melokanjij ero. Iikawaa koorononon Anutuwaawo ejemba nangi injiibe. Yononon haamo ama jennembawaa qaaya mende ten koma unayaa waeya mende men qataa jangoya selegianon mende analin anjon koma laligogi. Anutunon ii motomotoon kulele onono men nangi. ³ *Iikanon nama Anutuwaawo gawon meme eja Mooseswaa rii ano Lama meriaa rendun ii kokaen qagi,

“Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon angoletto somasomata damuyawo amakejan.

Giinon kantria kantria ii kin pon ama onona nanamemengaa kania ii dindiina ano hona toon kolooja. Kawaajon Anutu qaita mon koloon laligojan.

⁴ *Oo Pon, goonon nanamemenga dindiina ii mono asuganon asugiro mojon. Kawaajon kantri kuuya yononon kan goo waega men mepeseen gomakeju.

Giinon geenodeen toroya koloojan. Kawaajon ama moronon goojon toroko mende monaga? Kuuya nononon goo qabunaga men sein mepeseenkejon.”

⁵ *Kawaa gematanon unun iwoi kokaen iibe: Siwewaa mepemepesee jigowaa (tempel) naguyanon tano iikawaa uutanon Anutu dangunuyaa opo sel jigoyanon nano iibe. ⁶ Mepemepesee jigo iikanon Siwe gajoba 7 lombo kanjanawo 7 men nangiti, iyononon kamaan asuganon kagi. Malekugia tualalakota bilibiligiawo mougi opo jokanja mankiilaya goulyawo ii iinj kasa kaanja basamongianon embaan aon nangi.

⁷ Yononon kagi ben jawina 4 yonoononga monon goul qambi 7 onono Anutuwaawo irinjonsoonanon qambi ii qaa ootanon kougi. Anutu irinjon sooji, iinon laligon kouma laligoja ano tetegoya qaa laligon ubaa. ⁸ *Qambi ii onono Anutunon asamararanja ano kuusun qendeeno iikawaajon kaaso pumpunjon mepemepesee jigo (tempel) saa qero monon Siwe jigo ii uu-uutaa so mende kolooro. Siwe gajoba 7 yononon wala qambigia maagi lombo kanjanawo 7 asugin honawo koloowaati, iikawaa gematanon saanon mombo ubuya. Kian.

16

Qambi 7 maagi Anutuwaawo irinjonsoonanon asugiro.

¹ Mepemepesee jigo (tempel) uutanonga qa somata mon asugiro Siwe gajoba 7 yononon qaa kokaen jen kotooro mobe, “Ono kema Anutuwaawo irinjonsoonanon qambi 7 qaa ootanon kouma eji, iikawaa hongia mono namonon maabu.”

² *Siwe gajoba mutuyanon mesaon kema qambiaa hona ii namonon maaro. Maaro wiji arokuukuuyawo siimbobologia tania soosooya ii qaa qootogo ejemba yonon selegianon asugiro. Ejemba jennembawaa munjen aasoya selegianon men unayaa waeya men mepeseegiti, mono iyonon selegianon asugiro.

³ Gajoba woiya iinon mesaon kema qambiaa hona ii kowenon maaro. Maaro kowenon meleema sa kolooro. Mono eja qegetaa saya kaanja kolooro. Kaen kolooro kowe uutanon iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, ii kuuya komudaborogi.

⁴ *Siwe gajoba karononon qambiaa hona ii apu gowoya ano apu jaaya kanon maaro meleema sa koloon sokono. ⁵ Kaen kolooro Siwe gajoba apu galen komakeji, iinon qaa kokaen jero mobe, “Oo Anutu toroya, giinon qaa gosin kokaen jen tegona lombo koi asugijiwaajon dindiina koloojan. Mono solanja laligon kouma laligojan. ⁶ Yononon goonon ejemba soraaya ano gejatootoo ejemba unun laligogi sagianon maaro. Giinon

* 15:3: Eks 15.1 * 15:4: Jer 10.7; Ond 86.9 * 15:5: Eks 38.21 * 15:8: Eks 40.34; 1 Kin 8.10-11; 2 Hist 5.13-14; Ais 6.4 * 16:2: Eks 9.10 * 16:4: Eks 7.17-21; Ond 78.44

ii unugitiwaa irona meleema sa onona negiti, ii mono sogianon ana qagianon uro. Kawaajon Anutu giinon dindiagadeen koloojan.”

⁷ Apu galen komakeji, iinon kaen jero qaa mon alatanonga kokaen karo mobe, “Qaa ii onanon! Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon ejemba qaagia gosin dindiagadeen jen tegon onomakejan.”

⁸ Siwe gajoba 4:ya iikanon qambiaa hona ii ween jaayanon maaro iikanon ween esun muro geriawo totoon koloon ejemba gere kaana onoro. ⁹ Ween jaaya geriawo iikanon onoro selegia delatiro. Anutunon lombo kanjanawo iikawaa Toya koloon ano qagianon uroti, ejembanon ii moma iikawaajon Anutu waa qata jen qasuaan mun laligogi. Kaana laligogito, Anutu mepeseen qabunaya men seiwutiwaajon mono uugia mende meleengito, toroqen yangisen ama laligogi.

¹⁰ *Siwe gajoba 5:ya iikanon qambiaa hona ii jennembawaa jinakaran dunon maaro. Iikanon maaro pangaman somatanon jennembawaa ometotona (kingdom) ii sokoma pangaman mero. Pangaman mero ejemba iringia soono neselangia jegianon kitogi riiro. ¹¹ Ejembanon siimbobolo ano wiji nombongiaa siimboboloya somata moma iikawaajon Siwewaa Anutuya ii jen qasuaan mun laligogi. Kaana laligogito, nanamemengia bologa ama men laligogiti, ii mende gosin mesaon uugia mende meleengi.

¹² *Siwe gajoba 6:ya iikanon qambiaa hona ii apu somata qata Yufreitis kanon maaro juguro. Ween koutoutanonga kin pon pon kawombaaon moma jorinj laligogiti, iyononon apu juguro mombo mende papanogogito, koton kawutiwaa kania kolooro. ¹³ Iikanona unj omejiilan bologa karoon tanigia tana kaana ii injibe jewanen nemuna iliawo, jennemba ano gejatotoo eja takapolakaya yonoo qaa oogianonga kouma kamaagi. ¹⁴ Omejiilan yononon kamaan kema angoletto kania kania amakeju. Kaen ama balona balona kuuya liligon kin pongia injiima Anutu tuarenjen ambutiwaajon uugia kuun kokaen jegi, “Mono mindirin aon Anutu ku-usun kuuyaa Toyaa kaban somatanon motoon manja aowona.”

¹⁵ *Jiisanon jeja, “Geja ambu! Niinon mono yongoro meme kaana olon kamaana. Mononon uugbiligibili laligowaati, iinon mono simbawonawo kolooja. Bombolan tondu kema karo gamuya iibubutiwaajon sele esuya galen komakeji, iinon mono oyanboyon koloojaa.”

¹⁶ *Ome welenqeqe yononon kin pon pon ii kuun unuama balon korja qata Hibruu qanon Armagedon jejuti, iikanon ajoroogi injibe. Kian.

¹⁷ Siwe gajoba 7:na kanon qambiaa hona ii kanakeewan maaro. Maaro mepemepese jigo (tempel) uuta jinakaran dunanonga qa somata mon koloon qaa kokaen karo jero, “Ii maadaborogi asugidaboroja.” ¹⁸ *Kaen jero iikanondeen oobili mero gunparandan gbingururun qama ero nan jeta buuratia mon mero. Iiw (Eewa) Adam yoro kabanonga kanain namonon laligon kounini, kaban iikanon nan kaana mon mende giiliaga. Iikawaa so tania soosooya giliro bologa totoon kolooro.

¹⁹ *Kaen asugiro siti somata Babilon iikanon juma bakaya karoon koloogi ano kantria kantria kuuya iyonoo sitigia ii kaaniadeen tiwilaan meleeno kemegi. Anutunon siti qabunayawo Babilon yonoo kilengia mende duduun irongia meleema onono. Anutunon uugere ama irinsonsoonanon qambi saa qen raroti, ii mono maama onono qagianon uro wain apu kaana negi. ²⁰ *Kowenon wato kuuya egiti, ii mono kok koma musulngogi ano baana baana nangiti, ii mono kaaniadeen alin qaongi.

²¹ *Kaen asugiro kombo kota somata lombogia 45 kilogram iikanon sombinonga ejemba qagianon kamaaro. Lombo kanjanawo ii tania soosooya kolooro. Kon kota

* **16:10:** Eks 10.21 * **16:12:** Ais 11.15 * **16:15:** Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Ais 3.3 * **16:16:** 2 Kin 23.29; Zek 12.11 * **16:18:** Isa 8.5; 11.13, 19 * **16:19:** Ais 51.17 * **16:20:** Isa 6.14 * **16:21:** Eks 9.23; Isa 11.19

taniñaan iikaana kanon kamaan unuro ejembanon iikawaajon Anutu jen qasuaan mug. Kian.

17

Emba monnon jen nembawaa qaganon raro iibe.

¹ *Siwe gajoba 7 qambi 7 ii men nanḡiti, iyonoononga monnon kan qaa kokaen nijoro, “Gii mono niwo kana kema kana somata emba qabuḡayawo apu mamagaa qagianon raji, ii qendeema gomaḡa. Anutunon qaaya gosin irona meleeno qaganon uro laligoja.

² *Balombaa kin ponḡa ponḡa yononon iwo serowilin ama laligogi. Kanagesogianon namonon laligojuti, iyononon kaanagadeen emba iikawaa serowilinḡaajon ama uugia waaro uusooso koloogi. Wain apu nen enkalolon koloonḡejuti, mono iikawaa so kanain serowilin ama laligon kaamaa anḡi.”

³ *Kaen jero Unḡa Toroyanon nunuano umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano balon qararanḡonḡonon keube. Iikanon keuma emba mon jen nembra oso popolan iwaa qaganon raro iibe. Jen nembawaa selianon mepaqepae qa kania kania oogita saa qero waḡa 7 ano ilia 10 kaen nano.

⁴ *Emba iikanon opo suru osoga nezongbala ano oso popolan ii mouma raro. Akadamuya goul, kowonjin honḡawo ano kasaronḡ tosaḡa kanon menjerenḡon aoro kaitanianon kokobilibiliawo kolooro. Borianon goul qambi men raroti, ii serowilin ama laligoroti waa anḡonjoraya arokuukuuyawonon saa qeḡetaga. ⁵ Emba iikawaa palapananḡ qata aasḡgoya ii kokaen oogita ero, “Babilon qabuḡanawo, namowaa kana somata ejemba ano anḡonjora arokuukuuyawowaa nemunḡia.” ⁶ Qata kaen ero Anutu waa ejemba soraayanon Jiisaswaa kania nanḡon bon qen nama jen laligogiti, ii unḡun sagia nen kawaajon unḡonjan qen nano iibe. Ii iima aarun tililingowe.

⁷ Aarun tililingowe Siwe gajobanon qaa kokaen nijiro, “Gii mono nomaembaajon aarun tililingoḡan? Niinon saanon emba kokawaa kania aasḡgoya gisaamaḡa ano jen nembra waḡa 7 ano ilia 10 emba ii bosimakeji, iwaa kania aasḡgoya ii kaanagadeen gisaama jokolonḡ gomaḡa. ⁸ *Jaaga meleeno jen nembra iijanḡi, iinon wala laligoroto, kamban kokaamba jaawo mende laligoja. Iinon omejiilanḡ yonoo ron dusiita qaa iikanonḡa gbilin waabaato, Kraistnon hagono gere sianon kemebaa. Anutunon Siwe namo mokolonḡ oronoti, kamban iikanonḡa kanain namonon laligon kougi qagia laaligo kotigaa papianon mende oogita eji, ejemba iyononon mono jen nembra iima aaruwuya. Jaawo laligoroto, kamban kokaamba jaawo mende laligoja ano kanagen mombo gbilin asugiwaati, iikawaajon mono aaruwuya.

⁹ “Anana qaa koi moma asariwombaaajon monin momakootoya kokaen eja: Waḡa 7 ii embanon baḡa 7:baa qagianon raji, mono baḡa iikawaa sareya kolooja. ¹⁰ Waḡa 7 ii kaanagadeen kin ponḡ 7 iyonoo kaisaregiaga kolooja. Yonoononga 5 komunḡ kamaadaborogi 6:ya iinon laligon ejemba galenḡ koma onḡmakeja. Konoga era asugiwaati waa so kolooja. Iinon asugiwaati, iikanon mono kamban toroga ku-usunḡ qaganon nambaati waa so koloojaa. ¹¹ Jen nembra laligoroto, kamban kokaamba mende toroḡen laligoji, iinon 7 yonoononga monḡ kolooja. Iinon mombo gbilin anḡ kin ponḡ janḡoya 8 koloojaa. Kaen koloojaaato, Kraistnonḡ kondeema muro tiwilaanḡ gere sianon kemebaa.

¹² *“Ilia 10 inḡijanḡi, ii kin ponḡ 10 yonoo kaisaregia kolooja. Yononon mende kanain ejemba galenḡ koma onḡmakejuto, Anutunon kanagenḡ ku-usunḡ onono kin ponḡ kaanḡ koloo wuya. Kaen koloonḡ jen nembawo aua motoonḡowaa so ejemba galenḡ koma onḡoma laligowuya. ¹³ Kin ponḡ 10 yonononḡ momo arenḡ motoonḡo iikayadeenḡ otaanḡ jen nembra

* **17:1:** Jer 51.13 * **17:2:** Ais 23.17; Jer 51.7 * **17:3:** Ais 13.1 * **17:4:** Jer 51.7 * **17:8:** Dan 7.7; Ais 11.7; Ond 69.28 * **17:12:** Dan 7.24

nanjon ku-usungia ii mugi laligowaa. ¹⁴ Esungia kaen mindirin Lama meria tuarenjen ama manja aowuto, Lama merianon mono haamo ama onono kamaawuya. Iinon kin yonoo Kingia ano eja pon yonoo Pongia kolooja. Iinon nonooma meweengon nonono iwo pondan nama laligowonati, nononon mono motoon haamo ama onoma otokorian maabona.”

¹⁵ Siwe gajobanon qaaya kaen jen toroqen kokaen nijoro mobe, “Kana somata emba somatanon apu mamagaa qagianon raro injiidaborojani, apu ii ejemba kantria kantria yonoo kaisaregia kolooja. Yononon tuungia ano bensakon isigiaa so leelee rama kenji selegia kania kania kolooro qaagia tania morota morota jenkeju. ¹⁶ Jaaga meleeno ilia 10 injijani, iyononon esungia jen nembawo mindirin kana somata emba ii kazi ama mugi kokaen koloojaa: Yononon ilawoilaya kuuya luluuma qegi kaapirona kolooro opo suruya kotogodaborogi bombolan kolooro busuya nen siita gerenon angi jedaborowaa.

¹⁷ “Kaen kolooaati, ii Anutunon kin pon yonoo uugia kuun sololon onono uumotoon ama mindirin ambuya. Anutuwa momo arena kaen otaawuya. Kawaa so ku-usungia jen nembra mugi ejemba galen koma onoma laligowaa. Kaana laligoro Anutuwa qaayanon honawo kolooaati, kaban iikanon tegowaa. ¹⁸ Emba raro iijani, ii siti qabunayawo toyanon balombaa kin pon pon galen koma onomakeji, mono kin iikawaa sareya kolooja.” Kian.

18

Babilon siti kondeengi gororongwaa.

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon ku-usuna uuta iibe Siwenonga asugin kamaaro asamararanon balon men asariro.

² *Kamaan kotakotagadeen silama kokaen qaro, “Babilon siti somata ii kondeengi. Ii onanon kondeengi gororongoro. Ejemba qaongi omejilan kania kania yononondeen mono ajoroon mirigia iikanon meg iyonoo goman wana kolooro. Koon koon qizimizingiawo ano arokuukuugiawo yononondeen mono iikanon ajoroon haigia lan ama sosoo laligoju.

³ * “Anutunon ii kokaembaajon jero kondeengi: Kantri kuuya yononon emba iikawaa serowilinaajon ama uugia waaro enkalolon kolooji Anutuwa irina soono. Iriinsonona ii qagianon uro wain apu nenkejutiwaa tani mogi. Namowaa kin pon pon yononon emba iikawo serowilin nambonambon ama laligogi. Konkororo ejembanon balon so iikanona kan esuhina akadamugiawo sewana mewaatiwaajon angi honombonona qaa horon siiseweweya qaa laligoro. Iwaa mejuqejuyaaajon ama yononon qaqabunayawo kindimbiri koloon ejemba uuta kolooji.”

⁴ *Iikawaa gematanon Siwenonga monon qaa nijoro kokaen mobe, “Noo kanagesouruna, onono siti ii mesaon seleengen kamaawu. Emba iikanon singisongo amakeji, iikanon mono turun onono iwo nama uugia tilowubo.

Anutunon irona meleema onono lombo kanjanawo qagianon ubaati, lombo iikaana monon mono onongiaa qagianon uro kaanagadeen siimbobolo mobubo. Kawaaajon yonowo mono mende mindirin laligowu.

⁵ *Emba iikanon singisongo ya ama men qanon qanon ano uma sombin oosiridaboroja.

Kikekasililin ama laligogiti, Anutunon ii mono anaa roromononon ama iikawaajon mende duduuwaa.

* **18:2:** Ais 13.21; 21.9; Jer 50.39; 51.8; Ais 14.8 * **18:3:** Ais 23.17; Jer 51.7 * **18:4:** Ais 48.20; Jer 50.8; 51.6, 45
* **18:5:** Jen 18.20-21; Jer 51.9

⁶*Nanamemenj doogoya tosia ama onjoma laligogiti, onjo mono iikawaa so meleema ama onjombu. Bologna ama menj laligogiti, onjo mono iikawaa ironja somanja woiwaa so meleema onjongi qagianonj ubaa.

Singisongowaa qambia newutiwaajonj maama laligogiti, iyangiaa qambi iikanonja mono somanj woiwaa so kosonj meleema wain apu kaamboga kotakota ii iyangia maagi newuya.

⁷*Emba iikanonj esuhina akadamuyawo honombononja qaa horonj qabunja uuta mokolonj siiseweweya qaa laligoro. Iikawaa ironja mono iyanjaa oolinonj ootinj gere ozozopananonj siimbobolo honombononja qaa ama mugi jinjenj qama wosobiri laligowaa. Iyanjaa uutanonj kokaenj romonjonj tondu jenkeja,

‘Niinonj kwiin emba pombaa jinjaronj dunj rarayanonj rajenj. Malo mende koloojenj ano kambanj monjonj jinjenj mende qamaña.’

⁸ Kaenj tondu jenkejiwaajonj ama Anutunonj ironja meleema muro kambanj mo-toongowaa uutanonj iwaa qaganonj ubaa.

Ponj Anutunonj qaaya gosinj jenj tegonj muroti, iwaa usunanonj mono uuta kolooja. Kawaaonj lombo kanjanawo kania kania iikanonj mono uulanawo kokaenj koloonj mubaa:

Tinitosayanonj komugi jinjenj qama bodi raro iyanja gerenonj anji jewaa.”

⁹*Gerenonj anji jero kaaso waabaati, kantria kantria kuuya yonjoo kinj ponjianonj ii iima amburerej menj saabu. Kinj ponj yonjononj iwo serowilinj ama laligogi. Esuhinaya akadamugiawo honombononja qaa iikawaa nenj korisoroya iwo ama aisoonj laligogiti, iyonjononj mono iwaajonj ama jinjenj qabu. ¹⁰ Jinjenj qama oolinonj ootigi gere ozozopananonj siimbobolo honombononja qaa mobaati, iikawaajonj mono riimburatinj korikori nama kokaenj sama jewu, “Oo Babilon siti qabunayawo, lombo qagianonj urotiwaajonj mono ‘Yei! Yei!’ jenj saajonj. Oo siti ku-usungia somata, Siwe Toyanonj ironja meleema onjono uulanawo aua motoongowaa uutanonj qagianonj uro siimbobolo somata moju. ‘Yei! Yei!’ jenj saajonj!”

¹¹*Kantria kantria yonjoo konkororo ejemba yonjononj kaanagadeenj amburerej ambuya. Monjonj toroqenj yonjoo hinagia sewanja mende menkebaatiwaajonj mono jinjenj qama saabuya. ¹²*Akadamugia goul, silwa, kowonjinj honawo ano soronj kota ii Babilon yonjononj me tosianonj mende sewanja mewuya. Opogia tualalakota, osoga nezongbala, oso popolanj ano opo qata silk ii mende sewanja mewuya. Gere awaa soro kania kania iikawaa batugia ano borosowogia kania kania ii mende toroqenj sewanja mewuya. Akadamugia elefant siitanonj memeta, ii eenj ewuya. Nembanene dunj iwoigia gere sewangia somata juju, qonqonj, muzi, nanjinj ano yoware kanonj memeta, ii eenj ewuya. Borosowo aenj goota brons ano aenj injananonj memeta ano jamo qata maabol kanonj memeta ii mono eenj ewuya.

¹³ Babilon yonjononj sasoni (sinamon) ano daje tosaanja ii mende sewanja mewuya. Selewaa sanda qata mor, jininj sambori ano selewaa unkoowa tosia ii mende sewanja mewuya. Marae, bera, jininj ano moronja koloowaatiwaa iwoi tosaanja ii mende sewanja mewuya. Kaanagadeenj wain apu, oil gerewaa oilya, wiit kota ano flaua neneya ii mende sewanja mewuya. Bulmakao, lama, hoos ano hoos kare ii mende sewanja mewuya. Wala welenqege ejemba sewangia menj gawononj onjooingi sele busu me uurononjogianonj bolinj tiwilaaro. Kaenj mende toroqenj amakebuya.

¹⁴ Konkororo ejemba yonjononj Babilon emba iikawaajonj kokaenj jewuya, “Gere honja nemambaa siinj moma laligonati, ii mono qaonji eenj laligojanj. Toomorianja ano esuhinaga akadamugiawo ii mono korebore gomesaonj aligi totominj laligojanj. Ii mono kambanj monjenj mombo mokoloowagatiwaa so qaago.” ¹⁵*Konkororo ejemba

* **18:6:** Ond 137.8; Jer 50.29 * **18:7:** Ais 47.7-9 * **18:9:** Eze 26.16-17 * **18:11:** Eze 27.31, 36 * **18:12:** Eze 27.12, 13, 22 * **18:15:** Eze 27.31, 36

esuhinagia kaen kaen sewana mewutiwaajon ama siti iikanonja monen goul (maa suan) horon qabunagiawo koloogi. Yononon korikori nangi tosonian oolinon ootigi gere ozozopananon siimbobolo honombononja qaa moroti, iikawaajon mono aarun saama jingen qabuya.

¹⁶ Jingen qama kokaen jewuya, “Oo siti somata, lombo qagianon urotiwaajon mono ‘Yei! Yei!’ qama jingen qajon. Yononon opogia tualalakota, osoga nezongbala ano oso popolan ii mougi. Akadamugia goul, kowonjin honawo ano kasaron tosonian menjerenon aogi tanigianon kokobilibiliawo kolooro. ¹⁷ *Kaen angito, esuhinagia kaanja hononja qaa ii mono uulanawo aua motoongowaa uutanon tiwilaan alin qaongi.” Kaen jegi.

Wango kapten kuuya ano ejemba wangonon kema kankejuti, iyononon kaanjadeen kuuya Babilon siti oogita jero kaasoya ii korikori nama iibuya. Kaanagadeen wango ejemba opo sel mororongogi haamonon nangoro kemakejuti ano kowenon gawon tosaan men laaligogia nangonkejuti, iyononon mono korebore ii korikori nama iibuya. ¹⁸ *Emba somata qabunayawo angii jero gere bolanaa kaasoya waabaati, ii korikori nama iima ambureren ama kokaen jewuya, “Siti qabunayawo kokawaa alia mono kamban monon mende ero.”

¹⁹ *Kaen jen sububun orasin too arin qama jingen qama oron saama kokaen jegi, “Oo siti somata, aua motoongowaa uutanon iwoiya kuuya mono tiwilaan alin qaono. Ejemba wangogiawo kuuya kowenon kema kan esuhinagia sewana mewutiwaajon ama iikanonja monen goul (maa suan) seiseiya horogi siti iikanon qabunayawo kolooro. Lombo qagianon ujiwaajon mono ‘Yei! Yei!’ jen saajon.” Kaen jegi.

²⁰ *Yononon nanamemen doogoya tosaan ama onoma laligogiti, Anutunon mono iikawaa qaaya jen tegon ironja meleeno qagianon uro siimbobolo somata momakeju. Kawajon Siwe gomanon laligojuti, onjo mono iwaajon ama otokorian maabu. Anutuwa ejemba soraaya, aposoluruta ano gejatootoo ejemba onjo mono aison rendun horon laligowu.

²¹ *Kawaa gematanon Siwe gajoba esuna uuta monon kan jamo somata qatawo men waama kowenon giliro kemero kokaen jero, “Anutunon siti somata qabunayawo ii mono kokawaa so geriawo kondeema meleengi kemen qaondaborowaa. Qaondabororo kanagen kamban monon mende mokoloowutiwaa so koloowaa. ²² **Onjo siti iikanon koman koma gita kulele qen awelo romon uun rii qama oron laligogiti, iikawaa otona mono kamban monon mombo mende mobuya. Babilon ononon ejemba momo gawongia kania kania men laligogiti, ii mono tegoro. Dokta didiman, qaqazu klaak ano kaanja ii iikanon mombo mende toton mokolon onombuya. Wiit dumun kota kowonjin woiwaa batugaranon mejejaagi (mill) otona kolooroti, iikawaa isinononon mono qaono sitinon mono goron qen ewaa.

²³ “Wala sitigiaa miria kuuya ii kiwagiawo asarigito, asasaga iikanon mono bogoro pangaman ewaa. Ejawaa gemaugianon embawaa mata sewana bao anjon borun jegi embawaa sakitiurutanon otokorian maama nen qaa gon ama korisoro ama laligogiti, otokorian iikaanja otona ii mono mombo mobutiwaa so qaago. Babilon onoo konkororo ejemba ii kantria kantria kanon moma onongi qabunagiawo kolon laligogi. Yononon suqangoron hamoqeqe ejemba ii balon so ejemba uugia men soogi jinjan ama laligogi.” Siwe gajoban kaen jero.

²⁴ *Babilon ii kokaembaajon tiwilaaro: Gejatootoo ejemba ano Anutuwa ejemba soraaya ii mono yonoo batugianon tondu tanala ama unugi komugi sagianon kamaaro.

* **18:17:** Ais 23.14; Eze 27.26-30 * **18:18:** Eze 27.32 * **18:19:** Eze 27.30-34 * **18:20:** Dut 32.43; Jer 51.48

* **18:21:** Jer 51.63-64; Eze 26.21 * **18:22:** Eze 26.13; Ais 24.8 * **18:22:** Jer 7.34; 25.10 * **18:24:** Jer 51.49

Yonoonon sa ano balonon ejemba tosaanu unugi komugiti, kuuya iyonoo sagiaa ironanon mono yonoo qagianon uro laligogi. Kaniagia kaana mokoloogi ero. Kian

19

Siwe yononon Babilon kemerotiwaajon Anutu mepeseegi.

¹ Kawaa gematanon Siwenonga qaa mon mobe tuun somata yononon kotakotagadeen rendun rii qajuti, mono iikawaa tanitani kolooro kokaen jegi, “Anutu mepeseenon haleluya! Anutunon hamo nunun nunuano iwaa bunu koloojon. Anutunananon ku-usun Toya kolooro mepeseen munin qabunayawo kolooja. ²*Anutunon mono qaa honaa so ejemba qaagia gosin dindinagadeen jen tegon nonomakeja. Kana somata emba serowilin ama iikaana kanon ejemba balon so men bolin onoma laligoroti, Anutunon mono iwaa qaaya gosin jen tegoro. Emba iikanon Anutuwaawo gawon meme ejemba unuro sagianon kamaaroti, iikawaa irona mono meleema muro qaganon uro siimbobolo moma laligoja. Kawaaajon Anutu mepeseen mujon.”

³*Kaen jen mombo qama kokaen jegi, “Emba ii angi jero kaasoyanon mono kamban so tetegoya qaa waama umakebaa. Kawaaajon Anutu mepeseen munkejon, haleluya!”
⁴ Kaen qama jegi Anutuwaawo jotamemeya wana 24 ano ben jawina 4 yononon mono usugon simin kuma Anutu, jinaron dunanon rajiwaawo waeya men mepeseen kokaen qagi, “Qaa ii onanon, haleluya!”

Lama meriaa maran lomban

⁵*Kaen qagi jinaron dunonga qaa mon kokaen kolooro, “Anutuwaawo gawon meme ejemba somata melaa jeta uguwombotiwaajon keegia momakejuti, onono mono korebore Anutunana mepeseen laligowu.”

⁶*Qaa ii kolooro qaa mon mobeti, ii kokawaa tanitani: Tuun somata yononon rii qama qa qamakejuti ano apu sianon tongbama nano otona koloonkeji ano pilisik qendan somatanon qaro gbingururun koloonkeji, qaa ii mono iikawaa tanitani kaana kolooro kokaen jegi, “Pon Anutunana, ku-usun kuuyaa Toyanon mono kanain goman so galen koma onoma kin Ponggiaga koloon laligowaa. Kawaaajon Anutu mepeseenon, haleluya! ⁷Lama meriaa emba bunayanon mono marambaa moma iyanu mozozongon jorin aoro afaangoro emba memewaa kambananon mono kan kuuro laligojon. Kawaaajon anana mono otokorian maama aison Anutu mepeseen munin qabunayanon seinkebaa. ⁸Anutunon maleku tualalakota asamararawo ii onono mougi.” (Maleku tualalakota ii ejemba soraaya yonoo nanamemen solana kaisareya, mono iikanon mouma aogi.)

⁹*Tuun somataa tanitani kaen qama jegi Siwe gajoba qambiawo iikanon mono toroqen kokaen nijoro mobe, “Qaa koi mono oowa: Anutunon ejemba onono Lama meriaa maran (emba memewaa) lombanon koubuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kaen jen mombo toroqen kokaen nijoro, “Qaa ii mono Anutuwaawo qaa hona toon kolooja.”

¹⁰ Siwe gajobanon kaen nijoro niinon iikanondeen iwaa waeya men mepeseen mumambaajon moma iwaa kanaanon simin kuma usugoweto, iinon kokaen nijoro, “Ae! Kaen mende amba. Gii ano goo uumeleen alauraganon Jiisaswaa kania nanon jen laligogi welen qen onomakejoni, niinon iyonononga mon koloojon. Jiisasnon Bunu qaa hona inisaanoti, iikawaa esunanon mono gejatootoo ejemba inaan onono Unu Toroyaa qaaya moma jen seigi. Kawaaajon mono Anutuwaajon usugon waeya men mepeseen laligowa.” Kian.

* 19:2: Dut 32.43; 2 Kin 9.7 * 19:3: Ais 34.10 * 19:5: Ond 115.13 * 19:6: Eze 1.24; Ond 93.1; 97.1; 99.1

* 19:9: Mat 22.2-3

Kraistnon manjaqe qe tuunuruta yonowo manja aowombaajon kenji.

¹¹ *Niinon Siwe aantano hoos taana mon iibe karo. Qaganon raro karoti, iwaa qata ii Pondan Nanan (Kawali) ano Eja Honabona. Qata kaen qamakejuti, iinon qaa dindiina otaan qaa gosin jen tegon iikawaa so manja qenjeja. ¹² *Jaayanon gere bolan kaana jero wananon ila wage mamaga kongi qata asuganon oo-ooyaga karo. Qata iyanodeen mojato, monnon mon ii mende moja. ¹³ Malekuya sanon qeeqeesaaya ii mouma karo. Qata qamakejuti, ii Anutuwaanon qaa.

¹⁴ Ii otaan kagiti, ii Siwe gomambaa manjaqe qe eja tuuna tuuna. Yononon hoosgia taana unuama qagianon rama malekugia tualalakota soraaya mouma kagi. ¹⁵ *Kawaligiaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) jeta sulutuk aawawo monnon karo. Ii kantria kantria unun haamo ama onombaatiwaajon ama karo. Iinon galenkonkombaa aen gbaruyanon kantri so qindingon galen koma onoma laligowaa. Iinon Anutu ku-usun kuuyaa Toyaa wain juuya somata rijijaawaa. Wain juu ii Anutu waa irinonsoonon uuduuduuyawowaa kaisareya kolooja. ¹⁶ Malekuyanon qata mon oogita maronanon kokaen nano, "Kin yonoo Kingia ano eja pon yonoo Pongia." Kian.

¹⁷ *Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe ween jaayanon nano. Eukanon nama kotakota qama koon koon sombin biiwia koton kanakeewan elelaon kemakejuti, mono kuuya ii onooma kokaen jero, "Ono mono kawu-u! Anutunon jejelomban somata mozozongoroti, mono iikanon ajoroowu. ¹⁸ Kan ajoron kin pon, kawali galen ano manjaqe qe eja yonoo busugia newu. Hoos ano hoos qagianon ramakejuti, mono iyonoo busugia newu. Ejemba kuuya yonoo busugia mono kan newu. Ejemba uuta kamaanqeqeta, iyangiaa gawongia menkejuti ano togiaa welengia een qenjejuti, mono kuuya iyonoo busugia newu."

¹⁹ Kawaa gematanon jenemba ano balona balona yonoo kin pongia iyononon mono manjaqe qe tuungia unuama kan ajoroogi injiibe. Monnon hoos qaganon rama manjaqe qe tuuna yonowo nanoti, mono ii tuarenjen ama onoma manja aowombaajon ajoroogi injiibe.

²⁰ *Aogi jenemba men somongogi. Gejatootoo eja takapolakaya jenembawaa jeta men angoletoo ama laligoroti, ii kaanagadeen jenembawo men somongogi. Gejatootoo eja takapolakayanon angoletoo ama iikanon jemba tosaana koi kaana ii tiligon onono jinjan ama laligogi: Ejemba jenembawaa aasoya men analin angon kongiti ano tosanon unayaa waeya men mepeseen laligogiti, ii mono tiligon onoma laligoro. Oroma somongon gbiligbili hagon ononon rona salfa jamowaa gere bolananon jen gogorin qenjeji, mono iikawaa sanon kemeri. ²¹ Kemerii hoos qaganon rarotiwaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) karoti, iikanon mono kin pon ano manjaqe qe eja kuuya ii unuro komugi. Komugi koon kuuya yononon kouma busugia unen nen timbiringogi. Kian.

20

Satan somongogi gbani 1,000:baa so kapuare mirinon raro.

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe Siwenonga kamaaro. Iinon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa kii meria ano gbado somata mon ii borianon men kamaaro. ² *Gajoba iikanon kamaan jewanen nemuna iliawo (dragon) ii men

* **19:11:** Eze 1.1; Ond 96.13; Ais 11.4 * **19:12:** Dan 10.6 * **19:15:** Ond 2.9; Ais 63.3; Joel 3.13; Ais 14.20

* **19:15:** Wain kasawaa hona osoga (greip) kawaa kanjena ii juu somatanon ama rijijaagi qisigoro apuyanon dutaa ootanon lalanon kemero baket anji kawaa uutanon kemenjeja. Anana uunana mende meleenin Anutu waa irinon soonon Jiisanon iikawaa siimboboloya moma irinonsoonon rijijaaro kemero Anutu waa uutanon olomooro luae koloowaa. * **19:17:** Eze 39.17-20 * **19:20:** Ais 13.1-18 * **20:2:** Jen 3.1

gbani 1,000 rabaatiwaajon somongoro. Jewenan nemuna ii monowaa monoyanonga mokolen koloon laligon kouro. Qata mon ii Kilenaa Toya ano Satan. ³ Gbani 1,000:baa uutanon toroqen ejemba kantri so kuun goman so jinjaun men ambutiwaajon tiligon onombabotiwaajon somongoro. Somongon giliro omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanon kemero ununa koma sapo ama mungen aasonon (siil) qokotaan kii nemuna kuno kemero uutanon raro. Kaana raro Siwe gajobanon kokaen jero, “Gbani 1,000 tegoro iikawaa gematanon Anutunon jero mombo isangi kaban toroga gawon men laligowaa.” Kaen jero.

⁴ *Kawaa gematanon jinkaron duja duja iibe. Anutunon tosaana ku-usun onono ejemba qaagia jen tegowuti, iyononon mono duja duja kanon kamaan ragi. Kaanagadeen ejemba Jiisaswaa kania nanon jegitiwaajon ama Anutuwa Bunja qaawaajon ama aroga kotogi komugiti, mono iyonoo kokoosogia injibe. Kaanagadeen ejemba jenemba ano iwaa unayaa waeya mende men mepeseegiti ano iwaa aasoya ii wambusongianon me borogianon mende men analin angon kongiti, mono iyonoo kokoosogia injibe. Kokoosogia ii injibe mono gbilin waagi. Waama Kraistwo gbani 1,000:baa so iwoi kuuya galen koma laligogi.

⁵ Komugiti, iyonoononga tosonianon koomunonga waawaa mutuya iikawaa kambanon mende gbiligi. Qaagoto, gbani 1,000 ii mambongi tegoro iikawaa gematanon mono gbilin waabuya. ⁶ Daen yononon koomunonga waawaa mutuyaa kambanonon gbiliwuti, iyononon mono simbawonawo ano toroya soraaya kolooju. Kaban iikanon gbilingo mono indina woi mende komuwu. Koomu woyaa ku-usunanon mono yonoo qagianon mende uro koomu kotiga komuwombaajon amamaawuya. Yononon mono Anutu ano Kraist yoro jigo gawon galenurugara koloowuya. Ii ano Kraistwo gbani 1,000 ii iwoi kuuya galen koma laligon ubuya. Kian.

Anutunon Satambaa qaaya jen tegoro kamaawaa.

⁷ Gbani 1,000 ii tegoro Satan kapuare mirinonga (kapuwareyanonga) isangi kamaawaa. ⁸ *Kamaan kema ejemba kantri so tiligon onomambaajon balon so liligowaa. Balon goraaya leele eu emu kema kan (ugia mongosoon) sisau ama onoma kantri qagara Goog ano Maagog ii kaanideen sokoma kembaa. Anutu tuarenjen ama manja qewutiwaajon kuun onono ajoroogi jangogianon kowewaa sakasimbaa so koloowaa. ⁹ Ajoron kan koton Israel goman sokondaboron kema Anutuwaanon kanageso yonoo sopagia ano Anutuwa wombo sitia (Jerusalem) ii liligon rabuya. Kaen rabuyato, Anutunon gere bolan ano siwenonga kamaan jen koton onondaborowaa.

¹⁰ Jen koton onondabororo Kilenaa Toya tiligon onono jinjaun anjiti, gajoba yononon ii hagon mugon ron salfa jamowaa gere bolanon jen gogorinlao qen namakeji, mono iikawaa sianon kemero. Wala jenemba ano gejatootoo eja takapolakaya kaanagadeen hagon orongi iikanon kemen laligojao. Iikanon asaga gomantiina qanjonon onootigi tetegoya qaa siimbobolo honombonon mende moma laligon ubuya. Kian.

Anutunon ejemba komugiti, iyonoo qaagia jen tegowaa.

¹¹ *Kawaa gematanon jinkaron dun somata taana ano iikanon raji, ii iibe. Iibe siwe namonon iwaa jaasewanongan qaoma kemaliri. Kemaliri mombo iriibonatiwaa so mende koloori. ¹² Kemaliri ejemba koomuya uuta ano kamaanqeqeta injibe jinkaron dun batanon nangi Anutunon buk papiaya papiaya kotuno. Papi alia mon qata laaligo kotigaa qa arej buk ii kaanagadeen kotuno. Kotuma ejemba koomuya yonoo qaagia gosiro nanamemengiaa sunduya buk papianon oogita eji, inon mono iikawaa so weenjon ejemba jen tegon onono.

* **20:4:** Dan 7.9, 22 * **20:8:** Eze 7.2; 38.2, 9, 15 * **20:11:** Dan 7.9-10

¹³ Kowenon komun kemen laligogiti, ii kowe Toyanon meleema onono Anutuwaa jaanon kougi. Koomuwaa kondomondoo Toyaa boronon laligogiti, ii Toya iikanon meleema onono. Komun koomu gomanon kemen laligogiti, ii iikawaa Toyanon meleema onono Anutuwaa jaanon kougi. Kaen kouma asugigi Anutunon qaagia motomotoon gosin nanamemengiaa so jen tegon onono. ¹⁴ Jen tegon onono koomuwaa kondomondoo Toya ano koomu goman Toya ii hagon orongi ron gere bolan jen gogorinlao qen namakeji, mono iikawaa sianon kemeri. Gere sia iikanon kemegiti, iikanon mono koomu indina woi koloaja.

¹⁵ Anutunon mombaa qata laaligo kotigaa qa aren buknon mende oogita ero mokoloroti, ii mono hagon muro ron gere bolan jen gogorin qen namakeji, iikawaa sianon kemero. Kian.

21

Siwe dologa ano namo dologa iriibe.

¹ *Siwe namo mutuya yoronon kaen qaoma aliri kowenon kaanagadeen mende toroqen ero. Iikawaa gematanon Siwe ano namo dologa iriibe.

² *Jerusalem donogoga, siti toroya ii Siwenon Anutuwaa gomanonga kamaaro iibe. Siti ii meagodaborogi iimasiinsiinawo kokaen kolooro: Emba marambaajon maleku iimasiinsiinawo mouma mugi eja bunyawo aitonngowaatiwaajon menjerenjon aon jojorin akadamyawo nanji, siti kanon mono iikawaa so kolooro iibe. ³ *Ii iima nama jinjaron dunonga qaa mon kolooro mobe kotakota qama kokaen nijoro, “Iiba, Anutuwaa mirinon mono ejemba batugianon kamaan eja. Anutunon batugianon laligoro iwo laligogi ano ben Anutugia koloon yonowo laligon ubaa. ⁴ *Yonowo laligon jaungia kuuya kotodaborowaa. Iwoi kuuya wala eroti, iikanon mono qaondabororo. Kawaaajon mombo mende komugi jinjen mende qabuya ano toroqen siimbobolo mon mende mobuya. Iwoi mombaaajon mende amamaan saabuya.”

⁵ Jinjaron dunanon raji, iinon kokaen nijoro, “Moba, niinon jewe ilawoila kuuya mono kolonaniro gbilia koloowaa.” Kaen nijon jero, “Qaa ii hona toona uuwoiya qaa, iikawaaajon ii mono papianon oowa.” ⁶ *Toroqen kokaen nijoro, “Ii jen kotowe kolodaboroja. Niinon waladeen laligon (iwoi kuuya mokolon kanagen jewe qaono) konogaga laligon uma laligomanja. Kawaa so niinon tere nemuna mutuya A ano tere nemuna tetegoya Z koloojen. Monon apuwaajon moji, niinon mono laaligo kotigaa apu jaayanonga apu ii kalen mube iikanonga sewana qaa koson nen laligowaa. ⁷ *Monon lombo kuuya ugun haamo ambaati, niinon mono iwaa Anutuya koloon iwoi kuuya ii mube iwaa buna kolooro noo meraborana koloon qana bosima laligowaa.

⁸ “Kaen laligowuyato, tosianon ejemba jaagianon jirinjin ama bon mende nama momalaarigia mesaogi uugianon tilooji, iyonoo mirigianon mono ron salfa jamowaa gere* bolananon gogorinlao jen namakeji, iikanon ewuya. Yonoonon toroqen ejemba koi kaana yononon kaanagadeen iikanon kemen laligowuya: Ejemba unugi komugi serowilin owen hamoqege ama tando lopion waegia men mepeseen qaa qolonmolongoya jenkejuti, niinon mono ii hagon onombe sia iikanon kemen laligowuya. Ii koomu indina woi koloowaa.” Jinjaron dunanonga qaa kaen karo mobe. Kian.

Jerusalem siti dologa ii qaita mon.

* **21:1:** Ais 65.17; 66.22; 2 Piito 3.13 * **21:2:** Ais 52.1; 61.10; Ais 3.12 * **21:3:** Eze 37.27; Lew 26.11, 12 * **21:4:** Ais 25.8; 35.10; 65.19 * **21:6:** Ais 55.1 * **21:7:** 2 Sml 7.14; Ond 89.26-27 * **21:8:** Salfa jamowaa geria ii kojuwaa jamoyanon jen gogorin qen jenkejiwaa so koloaja.

⁹ Lombo kanjanawo konoga 7 kanon qambi 7 saa qegi Siwe gajoba 7 yononon ii men nangiti, iyonoononga monon kan kokaen nijoro, “Mono kana emba Lama meriaa emba bunja koloomambaajon anji, ii qendeema gomanja.”

¹⁰ *Kaen nijoro Unja Toroyanon nono umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano baanja koriga qabunayawo monon uri. Iikanon uma siti toroya Jerusalem Siwenon Anutuwaa gomanonga kamaaroti, ii qendeema nono kokaen iibe:

¹¹ Anutuwaa asamararanga iikanon asariro kokobilibilianon goul ano kowonjin honawo sewangia uuta iikawaa tani kolooro. Kowonjin honawo qata jaspera ii kaaro jokana jokana kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota ero. ¹² *Kiropoya uuta ii akadamuyawo. Kiropoyaa naguya 12 nanji kosogianon Siwe gajoba 12 sokoma nanji. Israel kanagesowaa tuun 12 yonoo qagia ii nagu iikawaa selegianon oogita nano. ¹³ Nagu 12 ii leelee eu emu kokaen nanji: Ween koukoutanon karoon, kemekemetanon karoon, Noot waagen karoon ano Saut waagen karoon. ¹⁴ Siti kiropo ii kowonjin tando damuyawo 12 iikayonoo qaganon megii nano. Lama meriaa aposoluruta 12 yonoo qagia 12 ii tando 12 iikanon oogita nano.

¹⁵ *Siwe gajoba niwo qaa jeroti, iinon siti, iikawaa kiropoya ano naguya 12 iyonoo sogia keda ama momambaajon jorinj goul kedaya (rula mesa) men nano. ¹⁶ Siti ii arenjon megii wanjona 4 kolooro. Leelee eu emu korigaya ii ororon. Koriga motomotoon ii goul kedaya iikanon kedaya ama 2,400 kilomiita kawaa so mokolooro ero.† Aaregenja ii kaanagadeen ororon ero. ¹⁷ Siwe gajobanon kaanagadeen siti kiropoya ii balon ejawaa kedanon so ama 60 miita mokolooro ero.

¹⁸ *Siti kiropoya ii kowonjin honawo qata jaspera kanon memetaga. Siti ano ii goul toonon megii asamararananon mono kaaro taanja so asasagawo asariro. ¹⁹ Siti kiropoyaa tandoya ii kowonjin sewanja uuta kania kania kanon menjerenjon megii akadamugiawo kokaen koloogi injiibe: Tando mutuya ii kowonjin honawo qata jaspera mundaya injanja tanitani. Tando woiya ii kowonjin asonja qata safaija, karoonja ii kowonjin tongontongon qata ageit. Tando 4:ya ii kowonjin tongonja qata emerald.

²⁰ Tando 5:ya ii kowonjin nejongbalaya qata sardoniks. Tando 6:ya ii kowonjin osoga qata karnilian, 7:na ii kowonjin qata krisolait (kwortz), mundaya goul kaaro kaanja. Tandoya 8:ya ii kowonjin asonjonja qata beril, 9:na ii kowonjin goota qata topaz. Tando 10:na ii kowonjin qata kalsedoni (krisopreis) mundaya tootooyawo, 11:na ii kowonjin gogookota qata jeisint (torkwois). Tando 12:ya ii kowonjin osoga nezongbala qata ametist. ²¹ Siti kiropo nagu 12 ii soron kota damuyawo 12 iikanon memetaga. Nagu motomotoon ii soron kota motomotoon kanon orasin memetaga. Sitinon kana eji, ii goul toononga megii kaaro taanja kaanja asariro.

²² Siti kuuya yononon Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya ano Lama meria tororo iriima uugia meleema waegara men mepeseenjeju. Kawaaajon jiwowon jigo (tempel) mombaajon mende amamaanjeju. Jigo ii mende iibe.

²³ *Anutuwaa asamararananon siti men asarin onono Lama merianon kiwagia kolooja. Kawaaajon ween koin asariwaotiwaajon mende amamaanjeju. ²⁴ *Inon kiwagia kolooro kantria kantria yononon iwaa asasaganon kema kan laligowuya. Namowaa kin ponja ponja yononon bunagia akadamugiawo ii men kan siti iikanon ambuya. ²⁵ *Siti pangamanja qaa, iikawaaajon kiropo naguya ii kamban monon mende kombuto, suulan tama nambaa.

²⁶ Kantria kantria yononon uugia meleema akadamugiaa bunagiaajon awelegon qabunagiawo koloon laligogiti, ii men kan siti iikanon ambuya. ²⁷ *Ejemba qagia

* **21:10:** Eze 40.2 * **21:12:** Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3 † **21:16:** Tuun 12 motomotoon iikawaaajonja 200 kilomiita. * **21:18:** Ais 54.11-12 * **21:23:** Ais 60.19-20 * **21:24:** Ais 60.3 * **21:25:** Ais 60.11 * **21:27:** Ais 52.1; Eze 44.9

laaligo kotigaa qa areñ buknoñ oogita eji, iyononondeen mono siti iikanon ubuya. Lama merianon qa areñ buk ii galen komakeja. Moñnoñ uuta tilooji me anjonjora imbilolonawo ama qaa qolonmolongoya jenkeji, iinon mono iikanon umambaajon amamaawaa. Kian.

22

Laaligo kotigaa apu gowoya iibe.

¹*Kawaa gematanon Siwe gajoba iikanon laaligo kotigaa apu jaaya qendeema nono Anutu ano Lama meria yoroo jin̄karon dun̄noñga ujun̄goñ kan̄ apu gowoya kolooro. Kawaa apuya ii kaaro jokaña jokaña kokobilibiligiawo meleema asarin̄kejuti, mono iikawaa so tualalakota kolooro. ²*Apu gowoya iikanon sitiwaa kana somatanon kamaan̄ biiwia metetereen̄ koton̄ karo. Apu gowoyaa goraayanon̄ leelee kanon̄ laaligo kotigaa gereya ii nano. Gere iikawaa hon̄anon̄ mono gbani so somaña 12, ii koin̄ motomotoombaa uutanon̄ koloon̄keju. Gere iikawaa sejanon̄ mono kantria kantria ejembanon̄ qeean̄go mokoloowutiwaajon̄ ama nanju.

³*Moñnoñ moñ mende toroqen̄ alia seigon̄ qasuaawaa. Anutu ano Lama meria yoroo jin̄karon̄ dungaranon̄ mono siti iikanon̄ ero Lama meriaa gawon̄ meme ejembaurutanon̄ welen̄ qen̄ mun̄keju. ⁴Welen̄ qen̄ mun̄ jaasewañña iima Anutuwaa qata wambusoon̄gianon̄ men̄ mokotaagi ewaa.

⁵*Goman̄ mende toroqen̄ tiiwaa. Poñ Anutunon̄ men̄ asarin̄ on̄omakejiwaajon̄ kiwa asasagaajon̄ me ween̄ asasagaajon̄ mende amamaawuya. Kaen̄ oyan̄boyan̄ laligon̄ kaman̄ so tetegoya qaa kin̄ poñ kaña galen̄kon̄kon̄ gawon̄ men̄ laligon̄ ubuya.

⁶ Ii iibe Siwe gajobanon̄ kokaen̄ nijoro, “Buña qaa mojan̄i, iikanon̄ mono hon̄a toon̄ uuwoiya qaa kolooja. Poñ Anutunon̄ gejatootoo ejemba sololon̄ on̄omakeji, iinon̄ mono Siwe gajobaya nii wasin̄ nono asugin̄ goma laligowe. Iwoi kuuya uulan̄awo koloowutiwaa so anji, momalaari ejembaurutanon̄ ii mobutiwaajon̄ ii asugin̄ qendeema gombe.” Kian.

Jiisasnon̄ mombo eleema kawaa.

⁷ Jiisasnon̄ jeja, “Mobu, niinon̄ mono uulan̄awo eleema kamaña. Tosianon̄ buk kokawaa gejatootoo qaaya buña qen̄ qokotaan̄kejuti, iyononon̄ mono simbawon̄awo kolooju.”

⁸ Jon niinon̄ Buña qaa koi moma jaana meleeno un̄aya iibe. Ii iima modaboron̄ Siwe gajobanon̄ un̄a koi qendeema nonoti, niinon̄ iwaa waeya men̄ mepeseemambaajon̄ moma namonon̄ kamaan̄ kanianon̄ simin̄ kumbe. ⁹ Simin̄ kumbeto, kokaen̄ nijoro, “Ae! Kaen̄ mende amba. Niinon̄ gii ano gejatootoo alauruga ano ejemba buk kokawaa Buña qaaya buña qen̄ qokotaan̄kejuti, mono kuuya on̄oo kooron̄gianon̄ nama motoon̄ Anutu welen̄ qen̄ mun̄kejon̄. Niiga qaagoto, mono Anutu waeya men̄ mepeseen̄keba.”

¹⁰ Kaen̄ jen̄ kokaen̄ nijoro, “Kaman̄ torija. Kawaaajon̄ buk kokawaa gejatootoo qaayanon̄ aasangoyanon̄ ewabotiwaajon̄ ii papia-non̄ oowato, ii mono mun̄gen̄ aasonon̄ (siil) mende qokotaawa. ¹¹*Bologa men̄keji, iinon̄ mono toroqen̄ kaen̄ men̄ kileqileewa. Tiloon̄ laligoji, iinon̄ mono toroqen̄ tiloon̄ an̄gonjorayawo koloon̄ laligowa. Nanamemen̄ dindin̄a amakeji, iinon̄ mono toroqen̄ dindin̄agadeen̄ ama men̄ laligowa. Soraaya koloon̄keji, iinon̄ mono toroqen̄ soraaya toton̄ koloon̄ laligowa.” Siwe gajobanon̄ kaen̄ nijoro.

* 22:1: Eze 47.1; Zek 14.8 * 22:2: Jen 2.9; Eze 47.12 * 22:3: Zek 14.11 * 22:5: Ais 60.19; Dan 7.18

* 22:11: Dan 12.10

12 *Jiisasnon jeja, “Mobu, niinon mono uulanawo eleema kamaña. Kamañati, iikanon mono tawagia men kamaña. Nanamemengia ama men laligogiti, mono ii gosin iikawaa so tawagia motomotoon onomaña.

13 *Niinon kanakanaiyanon mutuya laligon (iwoi kuuya mokoloon kanagen jewe qaono) tetegoyanon konoga koloon laligomaña. Iikawaa so niinon A ano Z, tere nemuña mutuya ano tetegoya koloojen.

14 *Niinon ejemba malekugia galen komakejuti, iyonoojon kiropo naguya horowe saanon siti uutanon ugi mende anjon koma onombe laaligo kotigaa gere hona newuya. Kawaaon opo malekugia galen koma songbamakejuti, ejemba iyononon mono simbawonawo ano oyanboyan kolooju.

15 “Yononon oyanboyan mokoloowuto, tosaña yonoojon nagu koma somongowe seleengen laligowuti, ii ejemba koi kaña: Kasu kaña serowilin ama owen hamoqege amakeju. Serowilin ama ejemba unugi komunkeju. Tando lopion waegia men mepeseenkeju ano angomokolombaa siña moma ii amakeju. Ejemba kaña kuuya ii mono kiropo seleengenanon laligowuya.

16 *Jiisas niinon gajobana wasiwe liligon uumeleen kanageso onoojon gejatootoo qaa koi nanjon injionkebaa. Niinon kin Deiwidwaa wanjaleya ano mundaña koloojen. Niinon gomaambawaa widia asamararanawo koloon asarinkejen.” Jiisasnon kaen jero.

17 *Unja Toroya ano emba bunaya yoronon kokaen jenkejao, “Jiisas, gii mono kawa.” Kaen jero mobuti, onjo mono kaanideen kokaen jewu, “Jiisas, gii mono kawa.”

Monjon apuwaajon moji, iinon mono kawa. Monjon laaligo kotigaa apuwaajon siña moji, iinon mono kan ii kalenga analin anjon komba. Kian.

Galen meme ano jojopon qaa tetegoya

18 *Niinon buk kokawaa gejatootoo qaaya mobuti, kuuya onoojon galen meme qaa kokaen jejen: Monjon gejatootoo qaa koiwo qaa mon toroqen jewaati, lombo kanjanawo koloowaatiwaa qaaya buk kokanon ooweti, Anutunon ii mono iwaa qaganon ano ubaa. 19 Monjon buk kokawaa gejatootoo qaaya iikanonga qaa mon qetegowaati, Anutunon mono ii anjon kono laaligo kotigaa gere hona mende nen siti toroyanon mende ubaa. Iikawaa qaaya Anutunon somongoro buk kokanon ooweto, qaa iikanon mono iwaanon honawo mende koloowaa.

20 Buna qaa koi nanjon jeji, iinon kokaen jeja, “Qaa ii onanon. Niinon mono uulanawo eleema kamaña.”

Kaen jero niinon kokaen jejen, “Qaa ii onanon. Oo Pon Jiisas, gii mono kawa.”

21 Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono kuuya onowo ewa. Qaa ii onanon.

* 22:12: Ais 40.10; 62.11; Ond 28.4; Jer 17.10

* 22:13: Ais 1.8, 17; 2.8; Ais 44.6; 48.12

* 22:14: Jen 2.9; 3.22

* 22:16: Ais 11.1, 10

* 22:17: Ais 55.1

* 22:18: Dut 4.2; 12.32

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matuyuu 1.1-2.12
2	Matuyuu 2.13-3.6
3	Matuyuu 3.7-4.11
4	Matuyuu 4.12-25
5	Matuyuu 5.1-26
6	Matuyuu 5.27-48
7	Matuyuu 6.1-24
8	Matuyuu 6.25-7.14
9	Matuyuu 7.15-29
10	Matuyuu 8.1-17
11	Matuyuu 8.18-34
12	Matuyuu 9.1-17
13	Matuyuu 9.18-38
14	Matuyuu 10.1-23
15	Matuyuu 10.24-11.6
16	Matuyuu 11.7-30
17	Matuyuu 12.1-21
18	Matuyuu 12.22-45
19	Matuyuu 12.46-13.23
20	Matuyuu 13.24-46
21	Matuyuu 13.47-14.12
22	Matuyuu 14.13-36
23	Matuyuu 15.1-28
24	Matuyuu 15.29-16.12
25	Matuyuu 16.13-17.9
26	Matuyuu 17.10-27
27	Matuyuu 18.1-22
28	Matuyuu 18.23-19.12
29	Matuyuu 19.13-30
30	Matuyuu 20.1-28
31	Matuyuu 20.29-21.22

February

date	Scripture
1	Matuyuu 21.23-46
2	Matuyuu 22.1-33
3	Matuyuu 22.34-23.12
4	Matuyuu 23.13-39
5	Matuyuu 24.1-28
6	Matuyuu 24.29-51
7	Matuyuu 25.1-30
8	Matuyuu 25.31-26.13
9	Matuyuu 26.14-46
10	Matuyuu 26.47-68
11	Matuyuu 26.69-27.14
12	Matuyuu 27.15-31
13	Matuyuu 27.32-66
14	Matuyuu 28.1-20
15	Maak 1.1-28
16	Maak 1.29-2.12
17	Maak 2.13-3.6
18	Maak 3.7-30
19	Maak 3.31-4.25
20	Maak 4.26-5.20
21	Maak 5.21-43
22	Maak 6.1-29
23	Maak 6.30-56
24	Maak 7.1-23
25	Maak 7.24-8.10
26	Maak 8.11-9.1
27	Maak 9.2-29
28	Maak 9.30-10.12

date	Scripture
1	Maak 10.13-31
2	Maak 10.32-52
3	Maak 11.1-26
4	Maak 11.27–12.17
5	Maak 12.18-37
6	Maak 12.38–13.13
7	Maak 13.14-37
8	Maak 14.1-21
9	Maak 14.22-52
10	Maak 14.53-72
11	Maak 15.1-47
12	Maak 16.1-20
13	Luuk 1.1-25
14	Luuk 1.26-56
15	Luuk 1.57-80
16	Luuk 2.1-35
17	Luuk 2.36-52
18	Luuk 3.1-22
19	Luuk 3.23-38
20	Luuk 4.1-30
21	Luuk 4.31–5.11
22	Luuk 5.12-28
23	Luuk 5.29–6.11
24	Luuk 6.12-38
25	Luuk 6.39–7.10
26	Luuk 7.11-35
27	Luuk 7.36–8.3
28	Luuk 8.4-21
29	Luuk 8.22-39
30	Luuk 8.40–9.6
31	Luuk 9.7-27

date	Scripture
1	Luuk 9.28-50
2	Luuk 9.51-10.12
3	Luuk 10.13-37
4	Luuk 10.38-11.13
5	Luuk 11.14-36
6	Luuk 11.37-12.7
7	Luuk 12.8-34
8	Luuk 12.35-59
9	Luuk 13.1-21
10	Luuk 13.22-14.6
11	Luuk 14.7-35
12	Luuk 15.1-32
13	Luuk 16.1-18
14	Luuk 16.19-17.10
15	Luuk 17.11-37
16	Luuk 18.1-17
17	Luuk 18.18-43
18	Luuk 19.1-27
19	Luuk 19.28-48
20	Luuk 20.1-26
21	Luuk 20.27-47
22	Luuk 21.1-28
23	Luuk 21.29-22.13
24	Luuk 22.14-34
25	Luuk 22.35-53
26	Luuk 22.54-23.12
27	Luuk 23.13-43
28	Luuk 23.44-24.12
29	Luuk 24.13-53
30	Jon 1.1-28

date	Scripture
1	Jon 1.29-51
2	Jon 2.1-25
3	Jon 3.1-21
4	Jon 3.22-4.3
5	Jon 4.4-42
6	Jon 4.43-54
7	Jon 5.1-23
8	Jon 5.24-47
9	Jon 6.1-21
10	Jon 6.22-40
11	Jon 6.41-71
12	Jon 7.1-29
13	Jon 7.30-52
14	Jon 7.53-8.20
15	Jon 8.21-30
16	Jon 8.31-59
17	Jon 9.1-41
18	Jon 10.1-21
19	Jon 10.22-42
20	Jon 11.1-53
21	Jon 11.54-12.19
22	Jon 12.20-50
23	Jon 13.1-30
24	Jon 13.31-14.14
25	Jon 14.15-31
26	Jon 15.1-27
27	Jon 16.1-33
28	Jon 17.1-26
29	Jon 18.1-24
30	Jon 18.25-19.22
31	Jon 19.23-42

date	Scripture
1	Jon 20.1-31
2	Jon 21.1-25
3	Aposol Gawoŋ Meme 1.1-26
4	Aposol Gawoŋ Meme 2.1-47
5	Aposol Gawoŋ Meme 3.1-26
6	Aposol Gawoŋ Meme 4.1-37
7	Aposol Gawoŋ Meme 5.1-42
8	Aposol Gawoŋ Meme 6.1-15
9	Aposol Gawoŋ Meme 7.1-29
10	Aposol Gawoŋ Meme 7.30-50
11	Aposol Gawoŋ Meme 7.51-8.13
12	Aposol Gawoŋ Meme 8.14-40
13	Aposol Gawoŋ Meme 9.1-25
14	Aposol Gawoŋ Meme 9.26-43
15	Aposol Gawoŋ Meme 10.1-33
16	Aposol Gawoŋ Meme 10.34-48
17	Aposol Gawoŋ Meme 11.1-30
18	Aposol Gawoŋ Meme 12.1-23
19	Aposol Gawoŋ Meme 12.24-13.12
20	Aposol Gawoŋ Meme 13.13-41
21	Aposol Gawoŋ Meme 13.42-14.7
22	Aposol Gawoŋ Meme 14.8-28
23	Aposol Gawoŋ Meme 15.1-35
24	Aposol Gawoŋ Meme 15.36-16.15
25	Aposol Gawoŋ Meme 16.16-40
26	Aposol Gawoŋ Meme 17.1-34
27	Aposol Gawoŋ Meme 18.1-21
28	Aposol Gawoŋ Meme 18.22-19.12
29	Aposol Gawoŋ Meme 19.13-41
30	Aposol Gawoŋ Meme 20.1-38

date	Scripture
1	Aposol Gawoŋ Meme 21.1-16
2	Aposol Gawoŋ Meme 21.17-36
3	Aposol Gawoŋ Meme 21.37-22.16
4	Aposol Gawoŋ Meme 22.17-23.10
5	Aposol Gawoŋ Meme 23.11-35
6	Aposol Gawoŋ Meme 24.1-27
7	Aposol Gawoŋ Meme 25.1-27
8	Aposol Gawoŋ Meme 26.1-32
9	Aposol Gawoŋ Meme 27.1-20
10	Aposol Gawoŋ Meme 27.21-44
11	Aposol Gawoŋ Meme 28.1-31
12	Room Tere 1.1-17
13	Room Tere 1.18-32
14	Room Tere 2.1-24
15	Room Tere 2.25-3.8
16	Room Tere 3.9-31
17	Room Tere 4.1-12
18	Room Tere 4.13-5.5
19	Room Tere 5.6-21
20	Room Tere 6.1-23
21	Room Tere 7.1-14
22	Room Tere 7.15-8.6
23	Room Tere 8.7-21
24	Room Tere 8.22-39
25	Room Tere 9.1-21
26	Room Tere 9.22-10.13
27	Room Tere 10.14-11.12
28	Room Tere 11.13-36
29	Room Tere 12.1-21
30	Room Tere 13.1-14
31	Room Tere 14.1-23

date	Scripture
1	Room Tere 15.1-21
2	Room Tere 15.22-16.7
3	Room Tere 16.8-27
4	Korint Tere 1 1.1-17
5	Korint Tere 1 1.18-2.5
6	Korint Tere 1 2.6-3.4
7	Korint Tere 1 3.5-23
8	Korint Tere 1 4.1-21
9	Korint Tere 1 5.1-13
10	Korint Tere 1 6.1-20
11	Korint Tere 1 7.1-24
12	Korint Tere 1 7.25-40
13	Korint Tere 1 8.1-13
14	Korint Tere 1 9.1-18
15	Korint Tere 1 9.19-10.13
16	Korint Tere 1 10.14-11.1
17	Korint Tere 1 11.2-16
18	Korint Tere 1 11.17-34
19	Korint Tere 1 12.1-26
20	Korint Tere 1 12.27-13.13
21	Korint Tere 1 14.1-17
22	Korint Tere 1 14.18-40
23	Korint Tere 1 15.1-28
24	Korint Tere 1 15.29-58
25	Korint Tere 1 16.1-24
26	Korint Tere 2 1.1-11
27	Korint Tere 2 1.12-2.11
28	Korint Tere 2 2.12-17
29	Korint Tere 2 3.1-18
30	Korint Tere 2 4.1-12
31	Korint Tere 2 4.13-5.10

date	Scripture
1	Korint Tere 2 5.11-21
2	Korint Tere 2 6.1-13
3	Korint Tere 2 6.14-7.7
4	Korint Tere 2 7.8-16
5	Korint Tere 2 8.1-15
6	Korint Tere 2 8.16-24
7	Korint Tere 2 9.1-15
8	Korint Tere 2 10.1-18
9	Korint Tere 2 11.1-15
10	Korint Tere 2 11.16-33
11	Korint Tere 2 12.1-10
12	Korint Tere 2 12.11-21
13	Korint Tere 2 13.1-14
14	Galesia Tere 1.1-24
15	Galesia Tere 2.1-16
16	Galesia Tere 2.17-3.9
17	Galesia Tere 3.10-22
18	Galesia Tere 3.23-4.20
19	Galesia Tere 4.21-5.12
20	Galesia Tere 5.13-26
21	Galesia Tere 6.1-18
22	Efesus Tere 1.1-23
23	Efesus Tere 2.1-22
24	Efesus Tere 3.1-21
25	Efesus Tere 4.1-16
26	Efesus Tere 4.17-5.2
27	Efesus Tere 5.3-33
28	Efesus Tere 6.1-24
29	Filipai Tere 1.1-26
30	Filipai Tere 1.27-2.18

date	Scripture
1	Filipai Tere 2.19–3.6
2	Filipai Tere 3.7–4.1
3	Filipai Tere 4.2-23
4	Kolosi Tere 1.1-20
5	Kolosi Tere 1.21–2.7
6	Kolosi Tere 2.8-23
7	Kolosi Tere 3.1-17
8	Kolosi Tere 3.18–4.18
9	Tesalonaika Tere 1 1.1–2.9
10	Tesalonaika Tere 1 2.10–3.13
11	Tesalonaika Tere 1 4.1–5.3
12	Tesalonaika Tere 1 5.4-28
13	Tesalonaika Tere 2 1.1-12
14	Tesalonaika Tere 2 2.1-17
15	Tesalonaika Tere 2 3.1-18
16	Timotiwaa Tere 1 1.1-20
17	Timotiwaa Tere 1 2.1-15
18	Timotiwaa Tere 1 3.1-16
19	Timotiwaa Tere 1 4.1-16
20	Timotiwaa Tere 1 5.1-25
21	Timotiwaa Tere 1 6.1-21
22	Timotiwaa Tere 2 1.1-18
23	Timotiwaa Tere 2 2.1-21
24	Timotiwaa Tere 2 2.22–3.17
25	Timotiwaa Tere 2 4.1-22
26	Taituswaa Tere 1.1-16
27	Taituswaa Tere 2.1-14
28	Taituswaa Tere 2.15–3.15
29	Filemombaa Tere 1.1-25
30	Hibruu Tere 1.1-14
31	Hibruu Tere 2.1-18

date	Scripture
1	Hibruu Tere 3.1-19
2	Hibruu Tere 4.1-13
3	Hibruu Tere 4.14-5.14
4	Hibruu Tere 6.1-20
5	Hibruu Tere 7.1-19
6	Hibruu Tere 7.20-28
7	Hibruu Tere 8.1-13
8	Hibruu Tere 9.1-10
9	Hibruu Tere 9.11-28
10	Hibruu Tere 10.1-18
11	Hibruu Tere 10.19-39
12	Hibruu Tere 11.1-16
13	Hibruu Tere 11.17-31
14	Hibruu Tere 11.32-12.13
15	Hibruu Tere 12.14-29
16	Hibruu Tere 13.1-25
17	Jeimswaanonj Tere 1.1-18
18	Jeimswaanonj Tere 1.19-2.17
19	Jeimswaanonj Tere 2.18-3.18
20	Jeimswaanonj Tere 4.1-17
21	Jeimswaanonj Tere 5.1-20
22	Piitowaanonj Tere 1 1.1-12
23	Piitowaanonj Tere 1 1.13-2.10
24	Piitowaanonj Tere 1 2.11-3.7
25	Piitowaanonj Tere 1 3.8-4.6
26	Piitowaanonj Tere 1 4.7-5.14
27	Piitowaanonj Tere 2 1.1-21
28	Piitowaanonj Tere 2 2.1-22
29	Piitowaanonj Tere 2 3.1-18
30	Jombaanonj Tere 1 1.1-10

date	Scripture
1	Jombaanonj Tere 1 2.1-17
2	Jombaanonj Tere 1 2.18-3.2
3	Jombaanonj Tere 1 3.3-24
4	Jombaanonj Tere 1 4.1-21
5	Jombaanonj Tere 1 5.1-21
6	Jombaanonj Tere 2 1.1-13
7	Jombaanonj Tere 3 1.1-14
8	Juudawaanonj Tere 1.1-25
9	Isaisaanj 1.1-20
10	Isaisaanj 2.1-17
11	Isaisaanj 2.18-3.6
12	Isaisaanj 3.7-22
13	Isaisaanj 4.1-11
14	Isaisaanj 5.1-14
15	Isaisaanj 6.1-17
16	Isaisaanj 7.1-17
17	Isaisaanj 8.1-13
18	Isaisaanj 9.1-21
19	Isaisaanj 10.1-11
20	Isaisaanj 11.1-19
21	Isaisaanj 12.1-18
22	Isaisaanj 13.1-18
23	Isaisaanj 14.1-20
24	Isaisaanj 15.1-8
25	Isaisaanj 16.1-21
26	Isaisaanj 17.1-18
27	Isaisaanj 18.1-24
28	Isaisaanj 19.1-21
29	Isaisaanj 20.1-15
30	Isaisaanj 21.1-27
31	Isaisaanj 22.1-21

Diksenari (glossary)

Qaa kota wana iikawaa kaniagia

1) toroya, qaita mon, soraaya, kowoga, solana, tak-kootoya, Anutuwaa buna, tirinkootoya, (*holy, set apart, clean*)

Anutu ano iwaanon iwoi ii 1) toroya ano 2) qaita mon: Anutunon toroya laligoro singisongonanaa irona nonombabotiwaajon toroko moma ku-usuna romongonin jenenana oronkeja. Zioz ano ejemba ii 3) soraaya, jewongia qaa. Miri, jigo, kamba ano samon ii 4) kowoga: Miri kowoga ii men tiloowonatiwaa so qaago. Kamba kowogonon gawon mewombotiwaaw songo eja. Samon kowoga ii singisongonana mende jokolon een tondu newonatiwaa so qaago. Nanamemen ano gawon ii 5) solana: Gawon solana ii singisonngo qaganon mewombaajon amamaawona. Nanamemen solana iikayadeen mono Anutuwaanon sokonja. Anutuwaa gejatootoo ejemba ii 6) tak-kootoya ano 7) tirinkootoya kolooju. *Holy (set apart)* qaa tosaana ii 8) Anutuwaa buna, 9) tirinkootoya. Buna Tere Buk ii tirinkootoya.

Holy qaawaa kania ii kokaen: Iwoi mon ii bologa kuuya iikanona gosin mendeengi singisongononga sorain qaita mon koloon yanodeen (*set apart*) Anutuwaajon non qen eja. Anutunon mombaa singisongoya mesoiji een, iinon mono solananin dingoro Unaya Toroya uutanon ano kolonanin morota ano soraaya koloowaa.

2) Unya Toroya (*Holy Spirit*)

Unya Toroya ii Anutuwaanon Unaya. Iwaanon jewona me kokojinjina mon mende toton eja. Iinon ejemba uugia meleengiti, ii inaan sololon nonono uumeleen laaligo laligojon.

Unya Toroyanon bedu men inaaja (*anointing of the Holy Spirit*)

Kaen ano uuta geregere kolooro Anutuwaa gawona awaagadeen menkeja.

3) Kalenmorian (*grace, marimari*)

Anana iwoi awaa buna qen aowonatiwaa so mende koloojonto, Anutunon kilen uusiina so een kiankomun niniima koboon kalena honona qaa nonomambaajon moja.

4) Kiankomu (*mercy*)

Monon iwoi ano qaanananon komuja. -*Pasowa*: Kiankomu kendon, Goukonkon kendon

5) akadamu, qabuna, asamararan, ku-usun, (*glory*)

Iwoi ii akadamuyawo. Ejemba qabunagiawo. Anutu asamararanawo ano ku-usunawo.

6) Anutuwaa irinsonsoon, kazi, uuduudu (*God's wrath*)

Jon 3.36 Singisonngo anin Anutuwaa irina soono kazia qanananon ano uma ewaa. Jopagon nonomakejato, singisongonanaajon irina soomakeja.

7) Singisongo (*sin*)

Anutu Toroyaa uusiina qen uugujoni, ii iwoi kanjanawo. Irina soono irona meleeno qanananon uja. Koposo (*mistake*) ii qaa afaana. Anutuwaa qaa jakewaajon onanon jenenana oronkeja.

Singisongonana kokaen jokoloowona:

Oo Anutu toroya, nii ejemba doogoyanon goo jaasewanganon nanjen. Nii koloowetinona kanain bologa kania kania ama tomenanganon men laligowe. Kawaa-jon giinon mono Jiisawaa kalenmorianajon ama singisongona mesaon nomba. Mesaon noma Buna qaaga dindina noo uunanon ama mindingon nomba. Ku-usunganon laaligona mindingoro saanon gbilin goo laaligo gbilianon keuma laligomana. Ii onanon.

Iisan qaa

Anutunonj singisonjogia mesaonj ononja. Iinonj Meria motoonjgo ii ananaa singisonjonananonj solanjaniswaatiwaajonj ama wasiro namononj kamaaro. Kamaanj kalenjmoriana nonoma singisonjonana songbanja. Ii mono moma laariwu. Ii moma laarigi iinonj unuano gowokouruta koloogi Unjaya Toroya uugianonj ama onjombaa. Oo Ponj, ii nonoononj mono kaenj koloowa.

8) kokojinjinjawo, qaamuunjawo, (*demon possessed*)

omeyawo, andoleinjawo, omenonj buuta somonjgoro qaamuunj kolooja

9) 1) hamo qero 2) letoma 3) oyanjboyanj kolooja, 4) uuta meleema 5) Siwewaa buja kolooja, 6) wana somonjonj 7) metogonj 8) wama 9) anjonj kono 10) qeangjoja. *Salvation, save, get saved, rescue, kisim bek*

Mononj kere yonoo borogianonj kemero alianonj ii metogonj wana somonjgoja. Iikawaa so bologa ama Satambaa borononj kemenj tiwilaawombaaajonj ama uunana meleembonjati eenj, Jiisasnonj mono singisonjonana mesaonj hamo qen nonoma koomunonjga metogonj nunuama laaligo kotiganonj nonoombaa. Gere sianonj kemebombotiwaajonj anjonj koma nonono letoma qeangjonj Siwewaa buja koloonj eu uma oyanjboyanj oompelelenj laligowonja.

10) Hamoqeqe Toya (Hibruu qaanonj) Mesia, (Griik qaanonj) Kraist. (*Saviour; Messiah, Healer; Restorer*)

Iinonj singisonjgo, qinji, ji, kokojinjinj, lombo, jinjauj, siinjererenj toroko momo, koomu ano bologa tosaanja kuuya iikanonja donjhamo qen nonoma laaligo donjgoga nonono kotiinj laligowonja. Gejatootoo ejembanonj Hamoqeqe Toyanonj asugiwaatiwaa qaa waladeenj jegiti, Jiisasnonj iikawaa so asugiro.

11) moma bolinj aoja (*regret, feel sorry, be penitent, repent, do penance, rue*)

Mononj kania bologa moma kotonjgo singisonjgo laaligoya gema qen Anutunonj ii mesaowaatiwaajonj qama koolinj uusiinja otaamambaajonj jeja.

12) Siwewaa kii meria (*confession*)

Kawaa leeya woi: I) Singisonjonana jenj asugininj (jokolooninj) II) Anutunonj ii mesaoro moma laarijonj. Moma laarinj "Ii onjonj," jenj moninj Anutu Siwenonj laligoji, iinonj anj jenj solanjaninj nononja, mono iikaenj koloowaa.

Tania karoonj: 1) Kana songininji, ii nononanodeenj aasangoyanonj Anutuwaajonj jenj asugiwonja (jokolowonja), 2) Anutuwaawonj gawonj meme mombaajonj lombonana jenj asugininj (jokolooninj) aasangoyanonj ewaa, 3) uumeleenj kanageso yonoo jaagianonj singisonjonana asuganonj jenj koloowonja. Kraistnonj singisonjgo somonjgowombaaajonj ama isambombaa ku-usunja me kiiya woi ii gowoko nonoo boronananonj anota eja. Mat 16.19; Jon 20.22-23

Uuwaa ala ilailaa nonononj Anutuwaawonj uusiinjaa qaawaa so gawonj meninj balononj ano Siwenonj honjowo koloonjkeja. Ponj Jiisasnonj anj menjkeji, mono iikawaa so amakeja. Kawaaajonj jojopan qaa qotogonj singisonjgo anjonj, ii mono moma bolinj aonj laaligo bologa gema qenkebonja. Kaenj aninj singisonjonana jenj solanjanigij mombo horonj uumeleenj kanagesowaa sopa uutanonj nonoomakeja. Kaento, monj morononj uumeleenj mende ama lanj laligoji, iwaa singisonjgoya mono ano qaganonj enj samonj toroya kowoga newombotiwaajonj anjonj koma nonomakeja.

13) Momalaari (*faith, bilip, trust, mamasinj*)

Nonoo momonana kotiga kania kania ejato, Anutu moma laarijonj, iikanonj mono uunana kolonjaniro laaligonananonj utegoro letombonja. Selenana melenjeleenj ama wanana qembononj laarinjkejonj, iikawaa so uunana meleema Anutuwaanonj laariwonja. Anutunonj momalaari kalenjaga nonono iikanonj mono nanjonj nonoma nunuama iyanjaa bentotonj uutanonj nonoombaa. Momalaari qaganonj qama koolininj anjgoletto koloonjkeja. Momakotikotii qaa ii mesaowonja. Ii uuwoiyawo.

Momalaari qaa (Mamanasinj dâh)

Nii Manj Anutu moma laarinj mujeñ. Iinonj ku-usunj kuuyaa Toya laligonj Siwe namo mokoloonj orono.

Nii Jiisas Kraist moma laarinj mujeñ. Iinonj Anutuwaa Meria motoongononj laligonj Ponjana kolooja. Ii Unja Toroyanonj meñ letoma muro emba saranj Marianonj koro ama mero. Mero laligonj gawana Pontius Pailotwaa kambanonj siimbobolo moro maripoononj qegi komuro ronj konji. Ronj konji koomuwaa senjonj gomanonj kemeñ laligonj weenj karonj kolooro koomunonja waaro. Waama laligonj Siwenonj uma Manj Anutu, ku-usunj kuuyaa Toyaa boro dindinanonj raja. Rama laligonj iikanonja eleema kamaanj laligojonj ano koomuya ananaa qaanana jeñ tegomambaajonj kawaa.

Nii Unja Toroya moma laarinj mujeñ. Iinonj ejemba soraaya mindirinj somonjonj nonono uumeleenj kanageso tak-kootoya somata motoonj koloonj laligojonj. Kaen laligoninj singisonjonana mesaonjeja. Mesaonj laligoro komuninj koomunonja meñ gbilinj nonono selewo waama laaligo kombombanja tetegoya qaa laligonj ubonja. Qaa ii onjanonj.

14) qaa qootogo, yangisenj, momalaaria qaa (*unbelief*)

Ejemba tuunj woi laligojonj: uumeleenj me momalaari ejemba ano leegenanonj uumeleembaa gadokopa me yangisenj ano qaa qootogo ejemba.

15) jejeromonromonj (*hope*)

(iwoi koloowaatiwaajonj) jejeromonromonj ama mambonja

16) qamakooli (*prayer*)

Anutuwo aminmomo. Anutuwaajonj qaanana ijoninj qaaya jero momakejonj. Mindimindiri qa qamakooli iikawaa uutanonj qamakooli koi kaanja kaanja eja: Uunana meñ kululuunj ananaajonj 1) welema 2) qisinj 3) dangisenj jeñ 4) mepe-seenj (*praise*) 5) Anutuwaa waeya meñ (*worship*) 6) tosaanja yonoojonj ama qama koolinjejonj (*intercession*).

Pombaanonj qamakooli

Nonoo Manjana, gii Siwenonj laligojanj. Goo qaga mono toroya ewa. Mono galen koma nonona bentotonjaa honja kolooowa. Goo uusiinja Siwenonj tenj komakejuti, ii mono namononj kaanjadeenj kolooowa. Ketewaa neneya ii mono sonananonj nonomba. Tosianonj singisonngo ama nonongiti, nono ii mesaonj ononjonj eenj, iikawaa so mono nonoononj singisonngo songbama nonomba. Angobatononj kamaanj nunuwabotiwaajonj mono anjonj koma nonoma Kilegaa Toyaa borononja metogonj nonomba. Gii geenjo bentotonj Toya, ku-usunj Toya ano asamararanj Toya ii kambanja kambanja laligonj kouma laligona ano tetegoya qaa laligonj ubaga. Ii onjanonj.

17) uujopa, uukalenj (*love, pasin bilong givim bel, manjaun*)

Anutu uujopa Toyanonj jopagonj nonono moma meleema Anutu jopagonj qaaya tenj koma ejemba tosaanja kaanagadeenj jopagonj onmakebonja. Uujopawaa ku-usunja ii uuta ano tetegoya qaa. Ii kazi ano bologa kuuya haamo ama unjuugunjeja. 1 Kor 13

Anutu jopagonj mubonja me qaago, iinonj kilenj (tawaya qaa) pondan jopagonj nonomakeji, ii *agape love*. Ejanonj embawaajonj siina moro horoji, ii *eros love*. Agiminj aojaoti, ii *sex love*. Ala-ala meñ aonjejonj, ii *fileia love*. Kantrinana me gomanana uukalenj ama munjejonj, ii uusoomonjo (*filantropic love*). -Dear: wombo ala, komunjua ala, jojopan ala.

18) Oligaa Bunja (*Gospel, Bije Bian*)

Oligaa Bunja ii motoonjo ano eja fooyanonj ii oogiti, qagia Matyuu, Maak, Luuk ano Jon. -Law: Kana qaa. -Prophets: Gejatootoo yonoononj Buju Tere

19) takapolakaya (*false*)

Gejatootoo ejemba me qaa takapola-kaya ii gisomaso, doogoya, irinqiriŋa, umaŋeŋ-kamaŋŋeŋawo; *fruitless*: gipeya, auta, gorosona

20) Anutuwaanon bentoton (*God's Kingdom, Anuture uuman*)

Ii goman me toton mon qaagoto, ejemba uugia meleema Satambaa ometoton mesaon Anutuwaanon qokotaagi galen koma onono qaaya baatanon toton iikanon laaligo kombomban laligoju. Kanagen iikawaa tania kuuya qaita mon ii Siwe uutanon uma iibona.

21) Satambaa ometoton (*Kingdom of Satan*),

Satan ii ben qaago. Kawaajon iwaa totonaajon ometoton jejon. Deiwidwaa kantri toton (*Kingdom of David*); Papua Nuginiwaa kantri toton

22) doweya meja (*redemption, ransom*)

Kerenon alanana qelanjin mero tawa ama doweya menin isano eleema kawaa. Jiisasnon iyanaa sele busuya ama downana mero.

23) Anutunon tawanana men nunuano alauruta koloowona; Room 11.15, (*reconciliation, atonement*)

Ano tawa ano qaanana komuro Anutuwo ala-ala koloowona, qewolonana koma konjoratija.

24) Anutunon qaaya jen tegoro solananiwaa. (*justification, be put right with God, get righteous, pasin bilong kamap stretpela*)

Monon moma bolin aoro Jiisaswaa sayanon turun muro Anutu-non sa iikawaajon ama singisongoya mesamesaoya ii mombo mende iibaa. Singisongonon uuwaa opo malekuya men jewo-ŋawo kolooro sayanon songbano tualalakota kolooro iikayadeen iibaa. Kaen kolooro Anutuwaa irinsonsoonanon olomoro uuta-non tegowaa. -*Unrighteous*: doogoya qewolonawo

25) (tak koton) men soraija (*sanctification, pasin bilong kamap holi*)

Nononano jewon angonjoranawo laligojonto, Jiisaswaa sayanon songbama nonono Anutuwaa jaanon soraaya koloowona. Soraaya kolon nanamemen solana (*holy*) otaawona. Laaligo jewonawo ii onanon sisia men togonkebona. Ii uuwoi qaagoto, pondan Jiisaswo qokotaan nambona. Hib 10.10

26) uugeja (*conscience*)

Anutunon sane amakeji, ii uugejanananon mobona. 1 Tim 1.5, 19 Uugejanananon kanaanana ninisaama qaanana nanon jenkeja. Apo 24.16 Anaa uu(geja) iikanon Anutuwaa qaa nanon jenkeja. Jon 8.9 Anutunon mon iima "Sokonja," jero uugejianon moro qeangoja. Apo 23.1 Uuwoi mesaon uunananon tiloowabotiwajon galen men aonkebona. 1 Tes 3.9

27) uumeleen eja ano emba, Kraistwaa alia (*Christian, kristen*)

Uumeleen kanageso (*congregation*), uumeleen miri (toroya miri), uumeleen ajoa-joroo (*Sande lotu*), Uumelembaa Buna Tere (*Bible, Christian Sriptures*), uumeleen ejemba (*Christians*)

28) gowoko (*disciple, disaipele*)

Gowoko ii boiwaa gematanon otaan ainjolon laligon momoya kuma aon gawon men koma gbiligi laaligogianon letoma utegonkeja.

29) gejatootoo ejemba (*prophet*)

Gejatootoo ejemba ii iwoi koloowaa, kolooja me kolooroti, iikawaa bujuya ano kania ii Anutunon uugianon ano moma iwaa jetamemeya kolon ejemba ananaajon ninisaama asuganon jenkeju. Kamban tosaanon ejembanon gejanono ii togon temboma kema unugi komugi. Jiisas iyanaa gomanurutanon gejatootoo qaaya men kamaan anji.

30) Siwe gajoba (*angel, ensel, anelo*)

Siwe gajoba yoŋonoŋ Anutu-waa jeta teŋ koma omejiilan tuarenjen ama ejemba ilaan welen qeŋ nonomakeju. Hib 1 Tosianon qele anŋi tosanon manja qegi tosanon gawoŋgia kania kania menkeju.

31) Oomulu (*baptism*)

Kamban so apu arinkejonto, oomulu ii Anutuwaanon munŋen aiwese. Ii iwoi somata. Ii onjonbonjon laaligoyawo (*sacrament*). Buŋa qaawo mende mindirin apunondeen mulu men nonombuyagati een, ii mono apu toon omayaga koloona. Buŋa qaanon apu toon iikanon jenin turuŋ kotuegoro iikanon hona koloŋkeja. Oomulu meniŋi, nononon mono ween so siŋgisongonanaaŋon moma bolin aon uunana meleemakebona. Uunana walaganon mono apunon kemen nen olaan powogoro tani kolooro kitianon uu dologanon kolonaniŋ somariiro Anutuwo kooron laligonkebona. Room 6.4; Tai 3.5-7 Oomulu ii uunana meleembombaŋon indina motoonŋo men nononŋi Uŋa Toroyaa esuŋanon uunananon gawon menkeja. Oomuluwaa kania mende teŋ koma uunana mende meleembonati een, mono kilen tiwilaawona.

32) Samon Kowoga (*Holy Communion*)

Pombaa samon kowoga (toroya): Poŋnana Kraist Jiisas iyaŋaa sa busuya alauruta anana bered ano wain apuyawo newombaŋon ano ama jen teŋon nonono. Luuk 22.14-20 Ii onjonbonjon laaligoyawo (*sacrament*). Qaa koi kanon honaga jen asarija: Onoo dowegia men togoro ano onoo siŋgisongogia solananiwaatiwaŋon jen teŋon ano. Moŋnon qaa iikawaŋon uuwoi anŋi een, iinon samon newaatiwaa so mende kolooja. Kawaŋon Pombaanon qaa moma laarin hona mokoloowona. Uunana onanon mende gosin meleema Pombaanon samon kowoga tondu newonati een, Anutunon mono irona meleeno lombo qanananon ubaa. Tosianon mono komugi. 1 Kor 11.30; Apo 5.5, 10

33) kotumotue (*blessing*)

Kotumotue ii jenqeeanŋo qaa. Iwoiwaŋon Anutu qama kooliniŋ iyaŋaa ku-usun qaganon jero me kotuegoro toomoriambo koloowaa. Wala “mosogoya” jeninto, Jiisasnon moso jeje ejaga qaago. Iinon ku-usun kuuyaa Toya koloojiwaŋon moso mende anjato, kotumotueya mendeema nonomakeja.

Aarombaanon kotumotue qaa, Janŋo 6.24-26

Poŋnon mono kotuegon sopa somonŋon gomba. Poŋnon mono jaayaa asasaganon men asarin goma kalenmoriaŋa gomba.

Poŋnon mono jaasewan qeŋ goma luae qeŋ gomba. Ii onanon.

Aposol yoŋoonon kotumotue qaa; 2 Kor 13.13

Poŋ Jiisas Kraistnon mono kalenmoriaŋa onono

Anutuwaa uujopayanon nemun koma onono

Uŋa Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu.

34) Siwe gomambaa Eja hona (*Son of Man, Man tru*)

Gejatootoo eja Daniel ano Ezekiel yoronon qa ii qama “Anutunon Hamoqeqe Toya wasiro namonon asugiwaa,” jen oori. Jiisasnon iyaŋaa qata aasangoya kaen qaro Juuda yoŋonoŋ ii mende moma asarigi. Eja kuuya anana ejawaa meriaga laligoŋoni, iikawaŋon mende jeja. Jiisasnon balon eja ananaa so sa busuyawo koloŋ kilen Anutuwaa Meria kaanagadeen laligoro. Kawaŋon Anutuwaa jeta kamban so teŋ koma siŋgisonŋo moŋ mende ama laaligo kombombanana namonon laligoro. Balon eja hona laligorotiwaŋon ama ejemba ananaa lombonana saanon modaboron bosimakeja.

35) maran (agimin aao) ano loemba laaligo (*marriage*)

Jen 2.24 Loemba laaligo ii Anutunon jen kotooro loemba koloowotiwwaa qaa ii Anutu ano ejemba jaagianon asuganon jewonatiwaa so. Uusiŋgaranon asuganon asugiro

jojopañ qaagara jeri yoroojon qama kooliniñ Anutuwaa kotumotueyanon yorowo nambaa. Kaen goda qen oronin sisau oloñkalu mende koloowaa. Loemba laaligo ii soraaya, (kowoga) ano kana songiri lombo qagaranon ubaa. Tosianon ji somata mokoloogi. Jen 12.17 Mamaganon tapekokoro ama laligogi. Hib 13.4 Loemba ii kalañ koma qaqaanjon aon laligon uma komuwao. Jiisanon men sorain sopa somonjon oroma Pongaraga kolooja. Mesaon aoao ii Anutuwaa uusiña qaagoto, oloñkaluwaajon ama kilen koloonkeja. Maak 10.2-12. Monjon uuta meleema uumeleembaa gadokopa emba me eja mon mende mewa. 1 Kor 7.39b

36) nanjonanjo ama aon kotikotii mokoloowonja (*edification, build up ourselves*)

uunana meagon men kotiin aowonja, uunana nanjon mozozonjon men kotiiwonja

37) Baal
Baal ii Keinan kantri yonoo bengia. Yononon ii usugon waeya men mepeseegi Israel yononon kagi. Anutunon gadokopa kanageso ii unun Baal alatagia ama tando lopiongia kondeembutiwaajon jen koton ononoto, yononon qaa ii qotogogi tosanon kanain Baal qama koolin mepeseen laligogi Anutuwaa irinja soono.

38) Soomonjo aren (walaga ano gbilia) (*Covenant*)

Hib bon 8, 9 Singisonjo anin ejemba ano Anutu batunananon jawo kolooro irinja soono kazi qanananon uma eji, ii moronon qewagoro Anutuwo uumotoon ama ala-ala ambonati, iikawaa soomonjo qaa arenja. Mooseswaa kambanon Anutunon soomonjo aren ano walaga kolooroto, Jiisanon soomonjo aren gbiliaa galenja kolon komuro. -*Ark of Covenant*: soomonjo arembaa bokisya. Iikawaa uutanon soomonjo arembaa iwoiya kuuya galen konji.

39) jiwowon jigo (*temple*)

Kamban kokaamba siimolon mende oonkejonjwaajon uumeleen jigo jenkejon. Siwenon siimolon mende on uumelenmeleen tegoro iikawaa jigoya qata mepe-mepesee jigo jenkejon. Isa 3.12; 21.22

40) waeya men mepeseaja (*worship*),

Awutamban (*bow down, kneel before God*) Anutu awutambanja qen kosianon kenin kiankomun nonoma kalenmorianja nonombaa.

41) opo sel kuun (*tabernacle*)

Balon qararan konkonanon kan jiwowon jigo tawatawaya ii opo selnon megii. Ii afaanjon kokosin men anjon kema kemp gbilianon mombo kuun korerejon laligogi. Keinan balon kan Jerusalem kanon jiwowon jigo kotiga men opo sel kuun ii mesaogi.

42) jen asarin uugia kuuja (*preach*)

Anutuwaanon qaa gawon iikawaa leeya woi.

43) Jigo gawon galen (*priest, pris*)

Iinon ejemba ano Anutu batunananon komakonjorati gawon men qama koolin gejanono jen siimolon ooro nandun anji men kululuun batuya iyanjaajon men laligoro.

44) Jigo gawon eja (*levite*)

Anutunon jen kotooro Liwaiwaa kera-suru yononon jiwowon jigowaa welenqeuruta koloogi. Kawaa-jon balon bakaya mende ononji tuun tosaanja yononon balon-giawo laligon nanjon onoma laligogi. Hamoqeqe gawombaa arenanon utegoro soomonjo aren gbiliaa kamban kokaamba qagia Buja gawon eja (*deacon*) ano Buja gawon emba (*deaconess*) jenkejon.

45) Uukuukuu eja (*evangelist*)

Uukuukuu eja iinon Anutu waa qaaya jen asarin ejembanon uugia meleembuti-waajon kuun onomakeja. Tosianon uugia meleema singisonjogogia jokoloogi ilaan qambanmamban onomakeja.

46) Jigo kaunsol tuun (*Sanhedrin, kaunsil*)

Kantriwaa jetame-meya yoŋoo qaa jake uuta ii Juuda yoŋoonon *“parliament.”* Qaa galengia ii jigo gawon galen wana. Kantriwaa jetamemeya 70, paatigia kania kania, yoŋonon ajoajoroogia ama qaa gawon men jen somonon kanageso jen koton onoma laligogi. Ku-usun hona ii Room waba ejemba yoŋoo borogianon ero.

47) Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) (*Pharisee*)

Farisii yoŋonon paati mon laligogi. Yoŋoononga mamaganon jigo kaunsol tuun (*sanhedrin*) uutanon kantriwaa jetamemeya koloon laligogi. Mooseswaa Kana qaaya awaagadeen moma toroqen iyangiaa jenkootogia seiseiya mokoloon mindirin ii kaanagadeen otaagi. Qaa kuuya ii kaparan koma *“Anutuwaa jaanon sokonja,”* jen kaen moma laarin ejemba kuma ononji. Kuma onoma ejemba tosianon jenkooto qaagia ii mende moma hanqan laligogiti, ii men kamaan ama onoma iyangiaa selegia men uma (selememe) laligogi. Kaen laligon awaagadeen Anutuwaa qama koolin nene singi laligon nandun ama borogia songbama iikaana kanon donhamo men aon laligogi. Iikaana kanon Anutu hamoqeqeyaa kania hona mende moma asarin Jiisas uugun jinjaun анги. Ejemba tosianon Jiisaswaa gematanon kema otaagiti, ii injiima tembonji. Jiisasnon Anutuwaa angoletto mero mepaegon *“Kana qaa uuguja,”* jegi. Jiisas qaawaa timbinon horon angobato men mubombaajon kan ononkakale qaa mamaga jen tuarenjen ama mug.

48) Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) (*Saducee*)

Yoŋonon Mooseswaa Kana qaaya qokotaan *“Farisii yoŋonon jigo gawon awaagadeen mende menkejuti,”* jegi paati gbilia kanaigi. Farisii yoŋonon qamakooli miri so kuma ononji Sadusii boi yoŋonon mindimindiri jiwowon jigo wananon kaparan konji. Yoŋoo kondokondoogia ii jigo gawon galen qata Saadok. *“Komugi yoŋonon mende waabuya,”* jen Un Toroya ano Siwe gajoba mende laligojuti, iikaan moma laarigi. Yoŋonon kantriwaa jetamememeya koloon jigo kaunsol uutanon Farisii yoŋowo jenonkooli jen angowowo ama laligogi. Kaen laligogito, Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegon kaban iikanon uumotoon анги.

49) Herodwaanon paati (*Herodians, lain bilong Herot*)

Gawana qata Herod iinon kanagesoya ano alauruta yoŋowo paati mon ama Room gawman yoŋoonon politik ten koma otaan laligogi.

50) Zelot paati (*Zealot, Selot*)

Nesenel Zelot paati yoŋonon Room mindimindiri gawman tuarenjen ama angiodeen nanan mewom-baajon tompe politik men laligogi. Jiisaswaa gowokoya mon qata Saimon ii Zelot politik ejaga laligoro.

51) Siisa-kin (*Cesar, emperor, sisa*)

Siisa-kin ii Room mindimin-diri kantri (*empire*) galen koma onoma eja pongiaga laligoro. Kin Herod ano gawana Pailot ii iwaa jawinwoita koloon Juuda ejemba galen koma ononji.

52) Teuteuhalihali (*Feast of Shelters or Booths*)

Jon 7.2 Juuda yoŋoonon yambuyambu korisoro kendon ii gbani so kokaen анги: Wain gawongianon kema gere sena men halihali qen iikanon en ween 8 aisoon kendon rama laligogi. Ween konoganon korisoro uuta анги. Wala eenanon balon qararankonkonanon gbani 40 kawaa so opo kuungianon en kan laligogiti, ii romonon aisoogi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

53) pondan nanja, kaparan koma anja, qaaya pondan otaan men yagoja (*faithful*)

Faithful qaa tosaana: membiriqembiria qaa, misi metetana qaa nama kaparan koma mengadeen meja, non menkeja, tororo gawon meja, momalaarianon mende sologoro zen nanja

54) konjbaraya qaa (*firm*)

- koronsoŋ menkeja, nama kotijja, pek nanja
- 55) kelebele (*flattery, pretended friendship, deceit*)
Ala-ala tani qaa awaa saanoŋ jero koloojato, hona qaa.
- 56) tapekokoro (*miserable*)
Singisoŋgowaa tawaya ii tapekokoro.
- 57) dogo, bone (*stingy*)
senjuruŋ kawalia, qebugoŋ nene, iimabaago. Moŋnoŋ iwoiya eji, ii tosaana yoŋoojoŋ mendeema oŋomambaajoŋ togoŋ iyaŋaajoŋgadeen aŋgoŋ komakeja. Ii loloogendeen (*generous*) qaago.
- 58) otko ama meŋgo memambaajoŋ koposoŋgoja, kasumambaŋ anja (*greedy*)
(doŋ) nepaqepalo, iimabaago. Iwoiya (baloŋ, nene, apu, gere, miri gawoŋ) edaborojato, kilen tosaana yoŋoonoŋga ii toroqen buŋa qeŋ aomambaajoŋ koposoŋgoŋkeja. Iyaŋaajoŋ amanagaju oroŋgaju amakemambaajoŋ momakeja. Iwoi kuuya iyaŋaajoŋgadeen buŋa qeŋ aomambaajoŋ bobo momakeja. Ef 4.19 Iwoi eŋ mujato, kilen ii toroqen amanagaju oroŋgaju memambaajoŋ kaparaŋ komakeja. Tosaana mende romoŋgoŋ oŋomakejato, iyaŋaa buŋayanon somariiwaatiwaajoŋ manja qeŋkeja. Ii kantri kuuya ananaanon lombonana wana.
- 59) baagoja (*covet, mangalim*)
iimasiin moja, iima siina moja
- 60) goronkiki (*envy*)
mombaa iwoiya memambaajoŋ koposoŋgoja
- 61) momo eja tiliqiliawo (*cunning*)
Tosaana tiligoŋ oŋombaatiwaa so momakootoya somata eŋ muja.
- 62) uunoŋ junjun, uunoŋ motoqoto (*jealousy*)
Moŋnoŋ alianon uugun qeangoŋ toomoriana awaa mokoloo iwaajoŋ ama momaboboli momakeja. Qaa jejenon nuuguna guuguwe, qaa kiisan jen gemaqeqe anja, mombaajoŋ uuta qeja.
- 63) uumeleembaa komagbiligbili (*religion*)
Ejemba kuuyanon Buŋa gawoŋ ii me woi menkeju. Tosianon omejiilan men looriŋ oŋombombaajoŋ gawoŋ menkejuti, iikawaa qata animism. Maslim, Hindu, Komyunist ano tuun tosia yoŋonon momogiaa so buŋa gawoŋgia men uumeleembaa komagbiligbiligia (*religion*) amakeju. Naa gawoŋ yoŋonon ii momogiaa so menkeju. Mamaganon Anutuwaanon qaa ano balombaa momo tosia ii mindiriŋ oronji siliqalu kolooŋkeja (*syncretism*).
- 64) uuwaa komagbiligbili (*godliness*)
Kraist kaana laligomam-baajoŋ koma men gbilija, Anutuwaa laaligo kombombana koma gbilija, Anutu buŋa qaayaa so laaligo soraaya laligoja, Anutuwaa buŋayanon pitiri laligoja. 2 Piito 1.3
- 65) Oyaŋboyaŋ gomaŋ (*paradise*)
Aadam ano liw yoronon oyaŋboyaŋ gomaŋ laligoŋ koisoro ama singisoŋgo ani Anutunon konjoma orono kamaarito, kanagen uumeleen yoŋonon Siwenon uma oyaŋboyaŋ gomaŋ laligowuya.
- 66) laaligo aŋgonjorayawo (*ungodliness*)
gadokopa laaligo, Anutu gema qeŋ laaligo, ananaa jaajaa laaligo
- 67) koomu gomaŋ (*Hades, ples bilong daiman*)
koomu gomaŋ (uumeleen yoŋoonon koomu gomaŋ), koomuwaa senjoŋ gomaŋ (uumeleembaa gadokopa yoŋoonon koomu gomaŋ)
- 68) salfa jamo (*sulfa, brimstone*)
Salfa jamo goota ii oogi bolana kotakota jero morona bologa kolooŋkeja. Ii saanon mejejaagi paora koloooro iikanon gbala tiwowaa kotaa paoraya menkeju.

69) doomoron, (*desperation*)

Toroqen laligomambaajon amamaamaŋa. Kaen romonjon majakaka moma konjilin somata moja.

70) koposowaa qaaya qaa (*blameless*)

Tosaŋa yonoo jaagianon solanŋa kolooja.

71) masuqeqeta (*ripened, mellow*)

Nene ambembo mono masu qeja. Gawon toya qama koolinin gawon ejemba mokolon onono kema honŋa men kululuuwu. Mat 9.37-38

72) jaamelen unŋa (*vision*)

Unŋanon ejemba mon kondooro jaaya meleenon unŋa(unŋa) iija.

73) uumeleembaa selesele laaligo (*hypocrisy*)

Uuta bakasasan (qaanon me sili tosonian) meleenjato, honŋa qaago. Skin kristen ii uu walaganon laligoju. Jiisanon qaa kotakota totoon iikanon jen onono. Mat 23; Mat 6.2, 5, 16

74) kakasililin (*trouble, affliction, suffering*)

(uuwaa) konjilin, (selewaa) konajilin, siimbobolo, jambalilin

75) jojopan qaa (*commandment, oath, vow*)

Qaaya jojopan qaanon jen kotiija. Qaa ii uuguwonatiwaa so qaago. Mat 5.33-37 Anutuwaanon jojopan qaa boro woi (10) Eks 20.1-17

1. Niinon Anutu, goo Ponŋa koloojen. Noo kooronanon bensakon iwoi tosaŋa mon mono mende men laligowa.
2. Anutu Ponŋaa qata mono een mende qama men kileewa. Monon qata men kileewaati, ii Ponon manaya mende mewaa.
3. Kendon kambaŋa mono koboon ewaatiwaaajon romonjonkeba.
4. Nemun manŋa mono goda qen oromakeba. Kaen ana Anutunon toomorian gono namonon kambaŋ koriga laligonŋo komuwaga.
5. Mon mono mende qena komuwa.
6. Serowilin mono mende amba.
7. Iwoi mono yonoro mende mewa.
8. Mon jenonkuukuu mono mende ama muba.
9. Mombaanon borosamo iwoiwaajon mono mende koposonŋowa.
10. Mombaanon emba, welenqeqe me bao oro iwoiwaajon mono mende koposonŋowa.

Anutunon jojopan qaayaajon nomaen ninijorota eja:

Niinon Anutu goo Ponŋa koloojen. Niinon ku-usunawo laligo-jeniwaaajon ama gema nunkejuti, iyonoo singisonŋogiaa ironŋa ii esamera ano gbiliurugia meleema onomakemaŋa. Kaanagadeen ejemba tuunŋa tuunŋa uugianon jopagon noma qaana ten komakejuti, ii kotuegon onomakemaŋa.

76) soomonŋo qaa (*promise*)

Iwoi amambaajon qaa somonŋoja. -*God's will*: Anutuwaa uusiŋa.

77) uumeleembaa gadokopa, qaa qootogo, jeulalan (*heathen, haiden*)

Ejemba kaanŋa ii Israel ano kantri kuuyanon mamaga laligoju.

78) (Juuda qaagoto,) waba kantri nononon (*gentiles*)

Nonoononŋa tosonian uunana meleenin tosonian toroqen uumeleembaa gadokopaya laligoju.

79) solanŋa kasia qaa (*free*)

Qaawaa kasa me kasa mononŋa lolooro. (*Free men and*) slave: (tosianon iyanŋiaa gawonŋa megi tosonian) togiaa welen een qenkeju. Welenqeqe toyanon kasanon somonŋoro welenŋa tawaya qaa een qen kamaanqeqeta kolooja. Gal 5.1

80) keraqeeanŋo qen muja (*refresh*)

Mombaa uutanon bimooro alianon keraqeeango qen muro sokonja. Flm 7, 20

81) siin kombombaņa mokolooja me metogoja (*satisfy*)

Siin kombombaņa tosia ii awaa, tosia bologa kolooja. Ii metogogi uugianon tegoja.

82) jenonkooli, mondonqosi, niinonqinon (*debate, dispute*)

mondon niinonqinon ama jenonkooli amiju Apo 6.9, mondonqosi qaa melenqeleen jegi uma kamaankeja Apo 9.29

83) uuqege qaa tokoronkota (*revile, insult*)

uuqege qaa tokoronkota jen nononja 1 Piito 2.23

84) uuta qeangowaatiwaajon janjarin riija (*please*)

Mombaa uutanon qeangowaatiwaajon janjarin riin qaaya kaparan koma otaaja. 1 Kor 7.32

85) uutanon boliro osin qagoja (*stumbling block*)

iwoiwaajon uutanon boliro osija, momalaarianon sologon kamaaja.

86) Ejemba qen sein ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligon kougi.

(*from generation to generation*) 1 Tes 2.2

87) kaparan koma, nemun koma (*especially*)

kotiin meja, wala qeja

88) Kilegaa Ponja goman so galen koma onomakeja (*Prince of the World*)

Ii Satambaa qata mon.

89) oro kawalia, jenemba (*beast*)

Oro bologa jerenai kaņa. Jenemba (*giant*) ii jekania boorongia.

90) tosaņa inisosoron tosaņa sureen onoma keda motoonqonon mende gosin onomakeja (*discriminate*)

Anutunon kaen mende amakeja. Uuta dindiņa, gbingbaonja qaa.

91) lolomonin (*indifference*)

Qaa iikawaa alia ii telambelan, nesambure, nenhololo, kosimosi, koyanmoyan, kotamototan. Ais 15.1

92) lombo kanjanawo (*plague*)

93) siijaago siimeme (*resistance, reluctance, recalcitrance, arguing*)

Kaen me kaen jena iinon mono afaanqon qaa qotogon qaa jenkeja.

94) tawatawa (*temporary*)

tatawaga, tawaya, lageta, lagita

95) aasanqoya (*private*)

anodeen, yanabuju -qenjaaro (*public*)

96) ten, qaqan (*yoke*)

Woiyanon motoon gawon meri tenon mindirin oronja. Qaqan ii bulmakao woiwaa arogaranon ama somonqogi iikanon kare me kinon horojao.

97) tere pipipiiya aasoyawo (*scroll with seal*)

Wala eenanon papiwaa kania mende mokolon laligogi. Tere ii lama selianon oon lipima pipiigi. Seleenqen yononon ii yongoro weengowubotiwaajon tosonianon ii sapo kaņa aasonon somonqon aiwese aasoya iikanon mokotaagi. Mononon ii olon menjurano iikawaa kania mono mokoloogi.

98) Balaam Beorwaa meria (*Balaam son of Beor*)

2 Piito 2.15; Juud 11 Balaam ii gejatootoo eja mon. Kanagen nqa gawon uugere ejaga kolooro. Kamban monon Moab balon yononon Israel kanageso kere ama mug. Yonoo kin ponqia qata Baalak Ziporwaa meria iinon welenqeqeuruta wasin onono Balaambaanon kan qaaya kokaen jegi, "Giinon mono Israel kanageso qasuaan onona afaanqon ununin kamaawu." Kaen jen kinon monen mubaatiwaajon jegi. Kaen jegi wala qasuaan onomambaajon qetama togoroto, toroqen kele qaanon

moriro monembaa siina moma loorin soon uumotoon ama Israel goman iimambaa-
jon baan monon umambaaon ano. Kaen kolooro Anutuwa irina sono kananon
dongi qaganon rama keno gajobaya wasiro kan kana somongon nano. Donginon
ii iima komuwabotiwaajon toroko moma toroqen kemaatiwaajon amamaaro
Balaamnon gajoba ii mende iima irina sono dongia oolinon qero. Qero qaa ootanon
aantano balon ejawaa qaa jen Balaam jen muro. Anutunon Israel kanageso kotuegon
onono laligogiti, Balaamnon ii moma wala qasuaan onomambaaon togon kanagen ii
kilen batogon amamaaro. Jango bon 22-24, Ais 2.14

99) Koora (*Korah*)

Juuda jawo 11. Koora eja ii Israel jotamemeyagiaga kolooro Mooses Aaron qotogon
oroma karen angii. Kawaajon Anutuwa irina sono balon kuuro rondan mero
aantano sia ron asugiro Koora ano nenauruta qaageqe kuuya ii iikanon gororongon
kemegi gogon onono tiwilaagi.

100) Naaman (*Naaman*)

Luuk 4.27 Naaman ii Siria kantriwaa kawali galengia wana. Iinon kaban
monon manimba jinon kiro gejatootoo eja Elaisawaa bujuya moma Juuda yonoo
balonon kan Elaisanon selia men solananiwaatiwaajon qisiro. Elaisanon ii Jordan
apu gowoyanon kema apu ariro indina sewen koloowaatiwaajon jen koton muro
uuwoi yakarin ten koma kaen ano selianon solanidabororo.

Momalaari qaawaa jen-asa-asari

I Mokomokooloo Tonanaa kania kokaen:

Anutunon nii ano ilawoila laaligogiawa kuuya mokoolon nonondabororo. Nii
kian unu kokoosu ano selenawo, jaa gejanawo, kana boronawo mokoolon nono.
Ii iima “Moma kotomana,” jen selena men sororogon uumomonawo nono. Kaen
galen koma noma laligon sele esu iwoi me apu ano nene, jigo miri, embamera
nomakeja. Komakoomo, bao oro, monej hina ii kuuya selewaa nanonganoya,
somanu somanu nomakeja. Jetawonon umambotiwaajon kalan koma noma
kakasililin tiwitiwilaa iikanonga sopa somongon nomakeja. Nii iwaanon gawon
mende men injarere laligowe Anutu Man soraayanon kalenmorianajon ama
kaen ama nomakeja. Kawaajon iikawaa tosaya noonon ejiwaajon mono
mepeseen uusiina ten koma welenqen mun laligomana. Qaa ii hon toontoonaga
moma laarijen. Jon 1.18; Ais 1.8; Jei 2.14-17; Room 8.28

II Downana meme Tonanaa kania kokaen:

Jiisas Kraist Anutugadeen koloon Manawo kaban qaa iikanon laligoro. Kaen
laligon kouro emba saran Marianon mero balon eja koloon noonon Pon kolooja.
Eja soona koloowe nomesaonagatiwaa so ii kilen noo downa men sewana
mero. Bologanonga ano Satambaa gbadononga monej gbili iwoinon qaagoto,
iyanaa saya soraaya iikanon koton nono siimbobolo moma komun isama nono.
Kaen ama tona koloorotiwaajon nii iwaa bentoton uutanon keuma dindina
koloon soraaya laligon jeta ten koma munkejana. Ano koomunonga waama
Siwenon uma Ponana laligon uma laligonkeja. Niinon kaanideen laligon
koomunonga waama iwo kaban tetegoya qaa laligon uma laligomana. Qaa
ii hon toontoonaga. Ii moma laarijen. Gal 3.26; Ais 25.8; 1 Kor 15.54-56; Ef 3.18-
19; Mat 25.40

III Men sorain nononononon Tonanaa kania kokaen:

Nii neenaa esunon Jiisas Kraist moma laarin mun iwo qokotaamambaa-
jon amamaankejento, Unu Toroyanon Bunu qanon koma horon noma uuna
kuun men asarin nomakeja. Iinon Jiisaswaanon noono moma laarin mun
soraaya koloon Anutuwa meraboraana koloon laligojen. Balon so Kraistwaa
kanageso laligojuti ano nono kaanideen kokaen ama nonomakeja: Horon
nonoma mindirin uu soraaya men nonoma Kraist Jiisaswaanon toroqen nonono

uumeleen kanageso motoon koloon laligojon. Kaen laligonij Uja Toroy-anonj nii ano ejemba soraaya kuuya ananaa singisonjonana somaņa somaņa kalenmoriananonj songbama nonomakeja. Kaen laligonj kambaņ tetegoyanonj nii ano komugiti, meņ gbilin nonoma Kraistwaa uumeleen ejemba kuuya laaligo kombombaņa tetegoya qaa buņa qeņ nonondaborowaa. Qaa ii hoņ toontoonaga. Ii moma laarijen. Jon 16.13a; Ef 4.4-5; 1 Kor 3.16-17; Joel 2.28-29
Jojopaņ qaa boro woiwaa jeņ-asa-asari

1. iikawaa kania kokaen:

Anana beņ tosaņa yoņoojon monij omaya kolooro Anutu motoonngo iigadeen goda qeņ muņ moma laariņ muboņa. 1 Jon 2.15-17; Maak 12.29-31; Mat 4.10b

2. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeņ uunananonj jopagonj muņ laligowoņa. Qata qasumasuwaanonj me qolomolon qaanonj me jeņmeesanonj me omejiilan qaanonj mende ama jewoņa. Ii awawi totoon! Kambaņ so mono iwaa jeņ mepemepese ama qama koolin muņkeboņa. Jei 3.10-12; Mat 5.37; Ef 5.4; Room 12.14

3. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeņ uunananonj jopagonj muņ kendonj weeņa mende meņ kileewoņa. Qaaya monij siņawo kolooro kendonj ii mono kowoga ewaatiwaajonj romoņgowoņa. Ond 26.6-8; Eks 20.11

4. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeņ uunananonj jopagonj muņ nemuņmaņ me jotamemeurunana tuarenjenj mende ama oņomboņa. Uugia kaen mende meņ boliwoņato, kambaņ so jegia teņ komakeboņa. Ef 6.1-3; 1 Tim 5.4; Apo 5.29

5. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeņ uunananonj jopagonj muņ ejemba mende unuņ komuwoņa me siimbobolo mende oņomboņa. Mono ala meņ oņoma ilaan oņomakeboņa. Mat 5.21-22; 1 Jon 3.15; Ond 10.8

6. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeņ uunananonj jopagonj muņ sero yongoro me qaa gamuyawo iwoi moņ mende jeņ ama mewoņa. Uu soraaya laligonj loemba soomonngo ama laligowoņa. Mat 19.6; Hib 13.4

7. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeņ uunananonj jopagonj muņ tosaņa yoņoononj monen hina me borosamo iwoiwaajonj mende koposongowoņa. Komakoomo me tiwo juņmemewaajonj koposonjonj tuarenjenj mende jewoņa. Ilawoilagia tororo eņ oņombaatiwaajonj kalaņ koma oņomakeboņa. Ef 4.28; Mat 6.3-4; 2 Kor 9.7

8. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeņ uunananonj jopagonj muņ uuooso me jenonkuukuu mende ama tiliqili qaa mende jewoņa. Kaen qaagoto, kaniagia moma asariņ iwoi awaa moņ anđiti eeņ, ii jeņ asuginj oņomboņa. Mat 7.1-5; 12.37

9. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeņ uunananonj jopagonj muņ tosaņa yoņoononj borosamo me gawonj bombaajonj mende koposongowoņa. Ii tororo sogianonj ewaatiwaajonj kalaņ komakeboņa. Ond 119.36; Joos 7.19-21

10. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeņ uunananonj jopagonj muņ ala yoņoononj welenqeqeyaajonj uuqeqe mende ama horonj oņomboņa. Bao orogiaajonj mende koposongowoņa. Kaen qaagoto, togiawo laligonj naņgonj mubutiwaajonj naņgonj oņomboņa. Mat 5.28; 2 Piito 2.14